

J. D. Philippin geb. Sysangin sc.

BIBLIOTHECA HISTORIAE LITTERARIAE SELECTA

OLIM TITVLO

INTRODVCTIONIS

IN

NOTITIAM REI LITTERARIAE

ET VSVM BIBLIOTHECARVM

INSIGNITA

CVIVS PRIMAS LINEAS

DVXIT

BVRC. GOTTHELF. STRVVIVS

ICTVS ET HISTORICVS IENENSIS.

POST

VARIORVM EMENDATIONES

ET ADDITAMENTA

OPVS ITA FORMAVIT

VT FERE NOVVM DICI QVEAT

IOHANNES FRIDERICVS IVGLER

AVGVSTISS. MAGNAE BRIT. REGI A CONSILIIS

ET ACADEM. EQVESTR. LVNEBVRG.

INSPECTOR.

CVM PRIVILEGIO S. REG. MAIEST. POLON. ET SER. ELECTOR. SAXON.

IENAE SVMTIBVS CHRISTIANI HENR. CVNONIS.

cIɔ Iɔ CC LIV.

ILLVSTRISSIMO ATQVE EXCELLENTISSIMO HEROI

DOMINO

GERLACO ADOLPHO

L. B.

DE MVNCHHAVSEN

DOMINO STRAVSFVRTI RELIQVA

AVGVSTISSIMI AC POTENTISSIMI

MAGNAE BRITANNIAE REGIS

ET

PRINCIPIS ELECTORIS

BRVNSVICO - LVNEBVRGICI

MINISTRO STATVS INTIMOQVE CONSILIARIO

IN CVRIA REDITVVM REGIA PRAESIDI

ACADEMIAE GEORGIAE AVGVSTAE

QVAE GOTTINGAE FLORET

CVRATORI

ORNAMENTO SAECVLI

DEMISSISSIMVS CLIENS

IOHANNES FRIDERICVS IVGLER.

Qui tot iam aliorum libros miti vultu ac ſereno recepiſti, MAECENAS VLTIMAE POSTERITATIS MEMORIA DIGNISSIME, *facile permittes etiam, vt hoc praeceptoris quondam* TVI *Opus, qualicunque ſtudio meo auctum et perpolitum, ſplendidiſſimo Nomini* TVO *ea, qua decet, animi demiſſione inſcribam, ſolemnique formula conſecrem. Cauſſas, cur id mihi facien-*

ciendum omnino ſit, in promtu habeo ſatis graues, ſatis idoneas. Octauus enim nunc annus agitur, ex quo me, in feliciſſimas Germaniae noſtrae prouincias, quae Georgio Pacifico parent, nutu diuino, ac praeter opinionem meam, adſcitum, tam ſingulari dignatus es patrocinio, vt, quod dudum et plurimis eruditorum ſcriptis, et quotidianis ſermonibus innotuerat, omnia in TE, VIR MAXIME, *plena clementiae eſſe, omnia manſuetudinis et humanitatis plena, ego ſimiliter re ipſa experiundo cognouerim. Quem ſummum* TVVM *erga Muſas meas amorem (non offendet haec vox Patrem Muſarum) quoties mens cogitatione complectitur ac depingit quaſi, non poteſt non accreſcere in*

dies

dies et altioribus diffundi radicibus admiratio TVARVM virtutum, gratique animi declarandi cupiditas. Haec igitur ne diutius lateret in occulto, arripere malui, quae nunc offertur, occasionem, quam aptius subinde tempus, ac nobiliorem scriptionis materiam exspectare. Neque tamen et huius libri argumentum esse alienum arbitror a TVIS, VIR ILLVSTRISSIME, studiis, quibus vt olim eluxisti inter aequales Academica in palaestra; ita in aula deinceps potentissimi Regis sempiternam consequutus es gloriam, et ad celsissimum dignitatis gradum peruenisti. Maxima praesentis Operis pars de Bibliothecis, illis doctrinae vniuersae receptaculis, agit. Quis vero ignorat,

has

bas TIBI iam pridem, inter infinitas maximique momenti occupationes, curae cordique fuisse? Testatur id apertissime Regia Hanouerana, testatur id Bulouiana Gottingensis praesertim, TVIS, MAECENAS, consiliis, TVO beneficio auxilioque per trium, et quod excedit, lustrorum spatium adeo amplificata, vt omnes plutei, egregiis ac pretiosis conferti voluminibus, perpetui sint prouidentiae Munchhusianae praecones. Si praeterea reputo mecum, TE, VIR ILLVSTRISSIME, sub ipsa initia florentissimae Georgiae Augustae, quae TVAE industriae, nunquam fatigandae, plurimum certe debet, ordinarium Historiae litterariae Professorem, exem-

plo

plo antea vix cognito, constituisse, TEque, saluti Academicae, tamquam ex aliqua specula, prospicientem, ad ornandum hocce Musarum domicilium honestissimis lautissimisque conditionibus aduocasse vndique viros, non abundantia eruditionis modo, verum docendi etiam suauitate, celeberrimos: nulla ratione vereor ego, ne Bibliothecam litterariam, in qua plerorumque, quibus Gottinga Tua vel olim conspicua erat, vel adhuc superbit, dulcissima passim nomina occurrunt, repellas a fastigio TVO, tristemque ac perturbatam reuerti iubeas ad illius editorem. Digito me caelum potius credo attigisse, quod TVO, MAECENAS CONSVMMATISSIME, praesidio suffultus nihil non salutare augurari

rari et in posterum queam; ideoque, ne excidam gratia TVA, plane incomparabili, omnes aetatis industriaeque neruos contendam, ac Deum precabor immortalem, vt saluum TE, optimeque valentem, rei publicae et litterarum commodo pulcherrime factorum gloria perfrui quam diutissime patiatur.

Scribebam Luneburgi,
d. XV. m. Septembr.
CIↃ IↃ CC LIII.

LECTO-

LECTORI HONORATISSIMO

S. P. D.

EDITOR.

Si vnquam Operi neceſſaria fuit Praefatio, inſtitutum illius ac rationem vniuerſam exponens, hoc omnino tempore, quo BVRCARDI GOTTHELFII STRVVII *) *Introductionem in rem litterariam vſumque Bibliothecarum* noua facie produco, Tibi, Lector, commemoratis antea fatis libri, ſignificandum eſt paullo adcuratius, quo conſilio hunc ego tractauerim, et ad maiorem prouehere ſtuduerim perfectionem.

Primae

*) Vitam huius viri, quem etiam poſteritas celebrabit, depinxerunt complures. In epitomen redactam exhibent *Acta Eruditorum Latina, anni 1740. p. 518. ſq.*

Primae illius editioni, obſeruante id reuerendo HEVMANNO in *Conſp. Reip. litter. Cap. II. §. 11. p. m. 19*, occaſionem dederunt octo Muſarum cultores, Struuium rogitantes, vt ipſos priuatis in ſcholis rei litterariae notitia imbueret. Annuit is, et, Morhofio potiſſimum duce, non nihil elaborauit, ſuisque auditoribus dictauit calamo excipiendum. Metuens deinceps, ne imperfectae hae ſchedae, eo inſcio, typis exſcriberentur, ipſi placuit diuulgare libellum, quod factum *Ienae anno huius ſaeculi tertio in 8*, quamquam titulus annum ſequentem indicat. In *quinque* autem *Capita* diſpertitus tunc eſt laborem ſuum, quorum *primo* egit de Bibliothecis Germanorum praecipuis, *altero* de vſu Bibliothecarum; *tertio* de ratione disponendae rei litterariae, ſcriptoribus, qui ad generalem notitiam faciunt, et Ephemeridibus eruditorum cum primis; *quarto* de excerptis litterariis, partim librorum, partim vitarum atque elogiorum; *quinto* denique de typographiae origine, hiſtoria et celebrioribus typographis. Adiecit quoque Diſſertationem *de doctis impoſtoribus*, ab ſe, menſe Iulio eiusdem anni, in Philoſophorum cathedra publice defenſam.

Opella haec litteraria, cuius recenſionem copioſam reperies in TENTZELII *curieuſen Bibliothec. Repoſitorio I. p. 425. ſq.* obſeruationibus eius illuſtratam, tanta ſtatim auiditate coemta fuit, (arriſerat enim nouitas argumenti et amoenitas,) vt, anno vix vno atque altero interiecto, de ſecunda cogitandum editione eſſet, quam librarius *ibidem*

a. 1706.

a. 1706. abſoluit. *Vndecim* ea *Capita* continet, quandoquidem Auctor integrum Caput de Hiſtoria litteraria in genere praemiſit, tum alia de Bibliothecis deperditis; de Bibliothecis exterorum; de Scriptoribus iudiciorum; de libris damnatis et prohibitis; deque Societatibus litterariis addidit, in multis autem ordinem mutauit, varia emendauit, nec pauca inſeruit, quae ipſi antea in mentem haud venerant. Legi meretur, ſi quis hanc etiam editionem noſſe ſubtilius voluerit, idem TENTZELIVS *l. c. Repoſit. III. p. 184. ſq.*

Aucto in dies emtorum plauſu, *anno 1710.* tertium liber prelo exiit, compluribus iterum a Struuio acceſſionibus ditatus, quas tamen, vt eo minus prioris editionis poſſeſſoribus moleſtus eſſet, ſeparatim, titulo *Supplementorum*, excudendas curauit vna cum Oratione *de meritis Germanorum in Hiſtoriam.* De hisce Supplementis Auctores *der Neuen Hälliſchen Bibliothec*, *Parte VII. p. 615. ſq.* differunt, ſed parum honorifice, aſperioribus maxime verbis Orationem perſtringentes.

Subſequuta eſt *anno 1715.* quarta Introductionis in notitiam rei litterariae editio, nuſquam auctior tamen, Struuio ab Hiſtoriae litterariae ſtudiis, ob alias occupationes, penitus auocato. Interim IOH. CHRISTOPH. COLERVS, vir ſcriptis lectu dignis clarus, Ordinis philoſophici in Academia Vitembergenſi tum Adſeſſor, tandem in aula Saxo-Vinarienſi Orator eccleſiaſticus, vbi eum, non ſine laude hoc munus ſuſtinentem, mors

anno

anno 1736. oppressit, scholas aperuerat litterarias in Struuianam Introductionem, ex quibus nata sunt *Analecta* eius quatuordecim plagularum, edita *Ienae a. 1723 in 8.* Multa in iis emendauit Colerus, a Struuio perperam exposita, obscure dicta passim illustrauit, non nulla quoque ex Historia eruditionis recentissima immiscuit; quibus omnibus accessit singularis ipsius *de praesenti rei litterariae statu* Dissertatio.

Quum postea, praeteritis aliquot annis, nec editionis quartae exemplaria superessent ad satiandam eorum cupiditatem, qui librum Struuianum in tabernis solebant idemtidem requirere, bibliopola, Ernestus Claudius Bailliarius, adiit Auctorem, et, vt ipsemet partum suum efficeret pulchriorem, enixe rogauit. Hic vero, denegata hac in re opera, totum nouae editionis negotium curamque permisit arbitrio illius, qui proinde *Supplementa* STRVVII, *Analecta* COLERI, ab eo interdum locupletata, et MICH. LILIENTHALII, eruditi quondam apud Regiomontanos in Borussia Theologi, cuius de vita scriptisque consulas *Lexicon Eruditorum Menckenio-Ioecherianum*, *Obseruationes* dudum promissas,*) at nondum editas, in vnum cogere Volumen, et singula, iusto ordine, ipsis libri Paragraphis subiungere constituerat. Animaduertens tamen, primo alteroque Introductionis Capite typis impresso, molem Operis Lectoribus ingratam

*) Iam a. 1715. has ipsas Obseruationes prelo paratas habuisse Lilienthalium, docet *der Neue Bücher-Saal*, *Parte XLVIII.* in nouis litterariis, quae accesserunt Indicibus.

gratam fore, mutauit quodammodo bibliopola consilium pristinum, et, quae vnus Tomus complecti commode non poterat, duobus exhibere satius duxit. Itaque Lilienthalii Adnotationes, vtpote copiosiores, quum tertium libri Caput excudendum esset, auulsit plane, eo quidem animo, vt partem harum reliquam cum IOH. BVRC. MENCKENII, cuius in Historiam et ciuilem, et litterariam, nemo merita ignorat, *Praelectionibus*, priorumque editionum Adpendicibus, STRVVII nimirum Dissertatione *de doctis impostoribus*, EIVSDEM Oratione *de meritis Germanorum in Historiam*, COLERI Differt. *de praesenti rei litterariae statu*, itemque aliis in hanc Introductionem Commentationibus, a viris quibusdam doctis exspectandis forsitan, Tomo secundo includeret.

Sic primus prodiit duntaxat *Ienae a. 1729.* sexaginta octoque plagulis *in 8*, qui comprehendit simul, praeter supra memorata, a *pag. 959.* vsque *ad pag. 969.* noua Coleri *addenda* atque *supplenda*, nec non triplices *Indices*, partim Auctorum, partim librorum, quorum ignoti plerumque sunt fabri, pleniorque in Introductione suppeditata fuit notitia, partim rerum memorabilium. Cura editionis tunc temporis demandata fuit egregio hodie Academiae Salanae Theologo, IOH. CHRISTOPH. KOECHERO, qui, quantum inter obseruandas typorum operas fieri potuit, eam ab erroribus sat multis grauibusque, quibus prior editio scatebat, purgauit, omnia bonum in ordinem redegit, et vt Lectoribus innotesceret statim, quaenam Introductionis loca vberiori

riori ſermone explanata fuerint, ſingulis Paragraphis, ope ſignorum quorundam, Commentationes ad eos ſpectantes adnexuit, ſuasque itidem notulas, per litteram K. ab aliis ſeparatas, Capite maxime primo interpoſuit. Eidem debentur Indices, meliores longe perfectioresque iis, quos editio antecedens habet. Vid. hic omnino *Praefatio*, *Introductioni Struuianae a. 1729.* praefixa. Sed, ne Tomi ſecundi obliuiſcar, is primum non eſt conſequutus, ideo quidem, vt accepi, quod Lilienthalius, aegre ferens notarum ſuarum disiunctionem, omnes ſchedas repoſcere maluit, quam eas futuris bibliopolae vſibus relinquere. De Menckenianis Praelectionibus nihil, quacunque diligentia adhibita, reſciui.

His etiam libri exemplaribus diuenditis vir honeſtiſſimus, Chriſtian. Henr. Cuno, ante hos decem annos negotium dedit mihi, vt illum extrema lima perſequerer, vbique neceſſariis ex Hiſtoria litteraria recentiori acceſſionibus dilatarem, celeberrimique Auctoris Bibliothecis ſelectis redderem quam ſimillimum. Ego, tum otioſus aliquantiſper, deſcendi facile ad oblatas conditiones, et mox conquiſiui, quae noſtro inſeruire poſſe inſtituto arbitrabar. Deinde vero munera publica locorumque mutationes, morbi non nunquam, itinera, et impedimenta alia obſtiterunt, quo minus laborem, intra praefinitum tempus, perducere ad exitum liceret. Vrget interim bibliopola, moraeque longioris impatiens, fidem vt liberarem, ſaepius rogat; qua de cauſſa ſerio manum admoueo rei, preloque paro fere omnia, per aliquot annorum ſpatium Intro-

ductio-

ductioni Struuianae, ex pacto et conuentu, adiecta.

Tandem perſpectis magis magisque incommodis, quae ex tot Obſeruationum et veterum, et mearum, coaceruatione non poterant non oriri, et Lectorem fatigare vel attentiſſimum, digredior rurſus ab eo, quod mihi propoſueram antea, librumque ad ſaeculi genium fore accommodatiorem ſentio, ſi quaelibet nexu inter ſe naturali et continuo cohaererent. Imo plus mihi ſumo adhuc libertatis, qua de re dicendum eſt paullo diſtinctius.

Scilicet, vt ab ipſo Struuio initium capiam, quamuis ille Operibus vtiliſſimis inſigniter ſit de re publica litteraria promeritus,

- - neque enim illi detrahere auſim
Haerentem capiti multa cum laude coronam;

hoc nihilominus, ſalua viri optimi exiſtimatione, integrum erit confiteri, quod in eo libro, quo certa Hiſtoriae litterariae Capita pertractauit, quotidianorum negotiorum mole obrutus mediocriter partes peregerit ſuas. Plurimae profecto paginae teſtantur, eum ſeu genere orationis arido nimis et exſangui, quale deſcripſit *Auctor ad Herennium lib. IV. cap. 11*, vſum eſſe, ſeu, quod iam CAMVSATVS in *Iudiciis de Hiſtoriae litterariae conditoribus Germanis*, quae CIACCONII *Bibliothecae* acceſſerunt, *pag. 22.* notauit, rationis, ſuo quidque ordine diſponendi, immemorem fuiſſe, ſeu minus ſolida, minusque ad inſtitutum pertinentia, in medium protuliſſe, ſeu res eruditius ab aliis explicitas, et obuias facile, omi-

)( )(ſiſſe

ſiſſe; quae confirmarem ſingula exemplo non vno, niſi perſuaſum eſſet mihi, nihil eorum, primo ſtatim libri adſpectu, elabi ſagacitati Lectorum poſſe.

His ergo malis mederi pro viribus ſtudui, ac primum, vt aequabilis fieret oratio, meo pleraque ſtilo expreſſi, a veteri illa ſermonis Latini caſtitate elegantiaque remotiſſimo quidem, neque tamen, quantum ſuſpicor, intolerabile legentibus faſtidium excitaturo. Tum, quae tamquam fugitiua in fundo maxime alieno deprehenderam, ad ſtationem ſuam reuocaui, quae aduerſabantur ſibi, inter ſe conciliaui, errores ſexcentos ſuſtuli, inutilia reſecui, eorumque in locum ſubſtitui obſeruationes, ex probatiſſimis et noſtrae, et praeteritae aetatis, Scriptoribus depromtas.

Nec alia regula verſata eſt ante oculos in recenſendis Coleri ac Lilienthalii Additamentis, quorum partem maiorem religioſe ſeruaui, caetera non dubitaui negligere, vbi clariſſimis patebat argumentis, ſine damno carere his poſſe rei litterariae ſtudioſos. Prouoco, ne quis fidem meam ſuſpectam habeat, ad ſolas eas notas, in quibus Wowerii, Conr. Geſneri, Mich. Neandri, Verulamii, Velſchii, Ioh. Henr. Boecleri, Morhofii, Ioh. Henr. Hottingeri caet. vitam vterque, etſi breuiter, enarrauit, vel Auctores adduxit ſaltim, plura de iis ſuppeditantes. Praeterquam enim, quod hi ipſi viri ſatis inclaruerint, et eorum vix vllus hodie fata neſciat, qui ſtudiis eiusmodi temporis non nihil induſtriaeque tribuit, hiſtoriam etiam hominum doctrina illuſtrium

e Le-

e Lexico potius Eruditorum Lipſienſi, et aliis Operibus haud difficulter comparandis, petendam eſſe credidi, quam ex libro, qui, ſelectae tantum Bibliothecae litterariae nomine inſignitus, ſupra modum amplificari, mea ex ſententia, non debebat. Quumque Lilienthalius aliunde non nunquam, occultatis fontibus, hauſerit, more vix excuſando, niſi Gallorum illud: *les beaux eſprits ſe rencontrent quelque fois* ei eſſe praeſidio volueris, ego, quantum occaſio tulit, quin ſuum cuique reſtituerem, temperare mihi non potui, nulla carpendi, quam auerſor, libidine, ſed honeſto veritatis amore inflammatus.

Hactenus de iis, quae prior obtulerat editio. Ad nouas quod attinet aliorum ſuppetias, parum in manus peruenit, quod alicuius eſſe momenti videbatur. Magnum Rei publicae Hamburgenſis ornamentum, MICH. RICHEY, e Praelectionum ſuarum Volumine communicauit aliquando mecum viginti circiter plagulas, nondum Caput primum libri Struuiani abſoluentes, ex quibus decerpſi, meumque in horreum tranſtuli, particulam aliquam, ſemper tamen viri doctiſſimi nomine adſcripto. Superiori demum anno nobiliſſimus SCHREIBERVS, laudatus ab illuſtri BVDERO in *Praefatione*, vltimae editioni *Bibliothecae hiſtoricae Struuianae* praefixa, Roſtochio tranſmiſit Introductionis exemplar, cui recentes potiſſimum libros, in Diariis memoratos, diligenter adiecit. Sed quia hos ipſe iam pridem meis inſerueram ſchedulis, adhuc quidem Collectis eius vti non licuit: ſpero interim, in Tomo II. aliqua exinde mihi leuamento futura. Ad Bibliothe-

 carum

carum pariter Germanicarum hiſtoriam ſuas contulerunt ſymbolas viri quidam honoratiſſimi, quorum erga me beneuolentiam ingratus eſſem, ni publice praedicarem. Dici ſane non poteſt, quanto mihi labore, quanto ſudore ſteterint bina de Bibliothecis tam exterorum, quam noſtrae gentis, nobilioribus Capita. Conquirenda fuerunt ex omnibus quaſi angulis, quae ad certam earum et ſufficientem deſcriptionem faciunt, nec multum lucis praetulere Lomeierus, caeterique huius generis libelli, hodie ad vulgares non immerito reiiciendi. Hinc euenit, vt eos rariſſime inſpexerim, ſi praeſtantiora monumenta ad manus eſſent, quorum ductu praecipuarum Bibliothecarum formam ac ſpeciem pleniori plerumque penicillo adumbraui, ne Lectores, harum rerum cupidi, corticem inuenirent, vbi nucleum quaerunt. Aliquas tamen, propter ſubſidiorum inopiam, vel attingere tantum, vel plane praeterire, neceſſitas coegit, quod ſicut vehementer doleo, ita eos, qui Bibliothecis talibus praeſunt, aut has ipſas intus et in cute, ſecundum vetus prouerbium, norunt, maiorem in modum obſecro, et per commoda publica obteſtor, ad me perferenda curent beneuole, quibus curtam adhuc ſupellectilem meam augeri poſſe exiſtimant. Proficiam inde in poſterum, ſi vita ſuppetet, et noua forſitan huius Operis editio erit adornanda.

Reſtat, vt verbum addam de titulo Introductionis Struuianae aliquantulum immutato. Inſcripſi eandem *Bibliothecam Hiſtoriae litterariae*, (qualem olim eſt molitus IOH. GOTTLIEB KRAVSIVS, vir in his ſtudiis exercitatiſſimus, referentibus id *Nouellis*

litte-

litterariis Lipsiensibus a. 1736. pag. 907.) permotus iudicio Heumanniano in *Consp. Reip. litt. Cap. II. §. 11.* quo loco rectissime pronunciatur, pro continuatione istius laboris, et Bibliothecae iuridicae, habendas esse, quas postea edidit Auctor doctissimus, Bibliothecas, philosophicam atque historicam, laudabili Buderi Kahliique, virorum amplissimorum, lima egregie perpolitas.

Atque haec sunt, quae ad reddendam conatuum meorum rationem dicenda erant. Tu, Lector amice, aequi bonique consulas qualemcunque industriam, erratisque humaniter ignoscas, quae in Historia cum primis litteraria oriri facillime posse, quo quis est eius peritior, tanto melius intelligit. Verbosior, quam vellet, vni alterique videbor interdum, quando de rebus minimis sermo est; sed consideranda fuit ingeniorum diuersitas, caussamque meam eleganter agit PLINIVS *lib. II. epist. 5. Sicut veremur*, inquit, *ne quibusdam pars aliqua, secundum cuiusque naturam, non probetur: ita videmur posse confidere, vt vniuersitatem omnibus varietas ipsa commendet. Nam et in ratione conuiuiorum, quamuis a plerisque cibis singuli temperemus, totam tamen coenam laudare omnes solemus: nec ea, quae stomachus noster recusat, adimunt gratiam illis, a quibus capitur.* Qui e contrario aliqua maioris pretii abs me fuisse praetermissa contendent, ii, quaeso, reputent secum COLVMELLAE verba *de re rustica, lib. V. cap. 1. Non adseueraueram, quae vastitas eius scientiae contineret, cuncta me dicturum, sed plurima. nam illud in vnius hominis prudentiam cadere non poterat. Neque enim est vlla disciplina aut ars, quae singulari consummata*

sit

ſit ingenio. Quapropter vt in magna ſilua boni venatoris eſt, indagantem feras quam plurimas capere; nec cuiquam culpae fuit, non omnes cepiſſe: ita nobis ſatis abundeque eſt, tam diffuſae materiae, quam ſuſcepimus, maximam partem tradidiſſe.

Typographi quoque menda, quae Tua eſt lenitas, crimini non dabis. Interdixit enim locorum interuallum, ne, quod in votis erat, excuſas plagulas ipſe perluſtrarem. Quoniam vero, quicquid hic vides, quam diligentiſſime planiſſimeque exaraui, ac bibliopola docto cuidam viro ſupremae emendationis curam commiſit, mihi nullum eſt dubium, quin, ſi non omnia, id quod imbecillitati humanae vix vnquam continget, pleraque ſaltim recte ſint et incorrupte typis impreſſa.

Caeterum valeas, Lector, mihique faueas, ac *Tomum alterum* huius Bibliothecae, neceſſariis inſtructum Indicibus, propediem a me exſpectes. Summo certe ſtudio enitar, vt mora ſit breuiſſima, quamquam natura negauit feſtinandi facultatem, quod ego donum ei, ſine inuidia, relinquo,

Ingenium cui ſit, cui mens diuinior, atque os
Magna ſonaturum.

Scribebam Luneburgi,
d. XIV. m. Sept. cIↄ Iↄ cc LIII.

BIBLIOTHECAE HISTORIAE LITTERARIAE

TOMVS I.

INDEX CAPITVM
IN
TOMO PRIMO
OCCVRRVNT:

TOMVS SECVNDVS
EXHIBEBIT:

ACCEDVNT

INDICES triplices, prior *Auctorum*; alter *librorum, quorum vel ignoti sunt Auctores, vel plenior in Bibliotheca notitia exstat*; tertius *rerum memorabilium.*

BIBLIO-

BIBLIOTHECAE HISTORIAE LITTERARIAE

CAPVT PRIMVM DE HISTORIA LITTERARIA IN GENERE.

§. I. *Definitio hiſtoriae litterariae et diuiſio, eiusdemque discrepantia a Polymathia, Encyclopaedia et Panſophia.*

§. II. *Eius vtilitas quanta ſit.*

§. III. *Praecipue notitia librorum, ope illius, comparatur, et quidem ex Bibliothecis.*

§. IV. *De erroribus, qui ex negle*cta *librorum reique litterariae notitia oriri ſolent.*

§. V. *Res litteraria qua ratione coeperit apud Germanos?*

§. VI. *Conradi Geſneri & Chriſtoph. Mylaei conatus in hiſtor. litterar.*

§. VII. *Mich. Neandri conſilia.*

§. VIII. *Franc. Baconis de Verulamio inſtitutum.*

§. IX. *Petri Lambecii Prodromus hiſtoriae litterariae.*

§. X. *Hermanni Conringii in hoc ſtudio labores.*

§. XI. *Ge. Hieron. Velſchii et Ioh. Chriſtiani L. B. a Boineburg inſtitutum.*

§. XII. et XIII. *De Ioh. Henr. Boecleri, Val. Ern. Loeſcheri, Ioh. Burch. Maii, et aliorum, conatibus.*

§. XIV. *An vniuerſale hiſtoriae litterariae opus ſperandum?*

§. XV. et XVI. *De ſcriptoribus praecipuis, qui in rem litterariam introducunt.*

§. XVII. *Boecleri Bibliographia.*

§. XVIII. *Scriptores, qui rei litterariae ac bibliothecariae diſpoſitionem docent.*

---

§. I.

Historia litteraria vera est et perspicua eorum narratio, quae litterarum studiosis de fatis eruditionis atque eruditorum cognitu et necessaria sunt, et vtilia, seu, vt illustris MOSHEMIVS ait, est enarratio fatorum, quae scientiis eruditis obtigerunt. Vid. eius *Cogitationes*, satis plenissimae, *de studio litterario*, in *Miscellan. Lips. Tom. VI. p. 67.* Idem vir summus et inter praecipua saeculi nostri ornamenta referendus, *p. 71. l. c.* sequentem disserit in modum: *Obiectum historiae litterariae solae sunt scientiae, earumque fata, quae habuerunt. Hae vero quum suos habeant auctores, fautores, propagatores, nosse plurimum interest, quinam isti fuerint, quem fatorum ordinem senserint, quo animi habitu polluerint, aliaque. Ista enim, vt ita dicam, Praecognita magna saepenumero mysteria sagacibus pandunt, vnde de ipsa eorum doctrina, eiusque caussis, veritate aut falsitate iudicium ferre possunt; hinc Biographiae requiruntur. At iidem eruditi plurimam partem aeternas sedes iam petierunt, suaque inuenta libris post se relictis crediderunt. Ex quo vltro sequitur, opus esse, vt quinam foetus isti ingenii eorum sint, noscamus, quo in loco apud meliores habiti fuerint, et reliqua.* Egregie haec etiam expli-

explicuit FRANC. BACO de VERVLAMIO *lib. II. cap. 4. de Augm. ſcient.* qui locus infra §. *VIII.* integer exhibebitur. Cf. NIC. RICHTERI *de hiſtor. litter. delineata et illuſtrata Exercit. Academica, Roſtoch. 1696. 4.* quae in CAR. ARNDII *Syſtem. litter. p. 39. ſq.* recuſa eſt. Neque tamen, vt vult REIMMANNVS *Introd. in hiſt. litter. P. I. p. 18.*, ad obiectum hiſtoriae litterariae ſpectat etiam eccleſiaſtica, quandoquidem ea ſingularem prorſus hiſtoriae ſpeciem conſtituit. Vid. MICH. LILIENTHALII *Conſult. de hiſtor. litter. certae cuiusdam gentis ſcribenda, Roſtoch. a. 1710. 8. p. 5.* et MICH. RICHEY *Progr. de eo, quod nimium eſt in Reimmanni piis deſideriis hiſt. litter. Stadae, a. 1709. 4.* Diſpeſcitur hiſtoria litteraria in *vniuerſalem* ac *particularem*, et vtraque eſt vel *ſcientiarum*, ſtricte ſic dictarum, vel *doctorum hominum*, vel denique *librorum* ab iisdem editorum.*) Ex quo facile cognoſcitur, eam eſſe diuerſam et a Polymathia, et ab Encyclopaedia et a Panſophia; quod paullo vberius declarandum. Ac primum quidem quod ad Polymathiam attinet, ea in variarum rerum cognitione atque omnium fere artium notitia verſatur. Exemplum Hippiae narrat APVLEIVS in *Florid. p. 346. edit. Elmenh.* qui ſcilicet, praeter eximiam artium omnium ingenuarum ſcientiam, omnium etiam opificiorum erat callentiſſimus. Nam quae ſecum habebat, ſua ipſe manu confecerat, et veſtes, et ſignaculum in gemma faberrimum. Aliud exemplum, priori certe mirabilius, IAN. NICIVS ERYTHRAEVS *Pinacoth. II. cap. 17. p. m. 59.* adfert de Iulio Caeſare Bottiſanga, qui non ſolum femoralia, thoraces, ſagos,

A 2 qui

*) Methodus autem, qua componi ſolet hiſtoria litteraria, vel *analytica* eſt, vel *ſynthetica*. Illa inde ab orbe condito ad noſtram vsque aetatem, per ſingula ſaecula, ſtatus rei litterariae deſcribitur: hac ſub certa tantum capita redigitur idem, et ſecundum ordinem diſciplinarum, aliarumque rerum, huc pertinentium, proponitur. Vid. ſumme reuerendi HEVMANNI *Conſpectus Reipubl. litter. cap. II. §. 2. ſq.*

qui essent apti atque habiles ad ea corporis membra, quibus parabantur, sibi ipse describebat, formabat suebatque; verum etiam vestes, vnde haec sibi concinnaret, sua manu texebat. Imo fidibus praeclare canebat, quas et ipse vna cum testudinibus et clauicymbalis conficiebat melius, quam quiuis alius artifex, vt pingendi artem, qua itidem excelluit, silentio praetereamus. Merito autem id videtur, quum artes illiberales ad Polymathiam non spectent, ideoque distingui eadem potest in *veram*, quae summe est necessaria propter scientiarum et artium arctam inter se inuicem cognationem, et *falsam*, qualem habuerunt doctores scholastici, ac denique *suspectam*, quae a theosophis hodiernis et adeptis in deliciis habetur. Cf. MORHOFIVS in *Polyh. T. I. lib. I. cap. I.* Interim Polymathia ista, si quis opificia quaeuis calleat atque exerceat, defenditur commendaturque in *den auserlesenen Hällisch. Anmerck. T. I. obseru. 13.* hoc inscripta titulo: *Daß ein ieder Mensch sein eigner Handwercks-Mann seyn solle und könne.* Sed valde dubitamus, num ea, quae theoretice proponuntur ibidem, hodierno rerum statu deduci in praxin queant. Add. elegans CHRIST. GVIL. LOESCHERI *Diss. de veterum consuetudine, litterarum studio opificia iungendi. Vitemb.* a. 1696. 4. Illos igitur vocamus πολυμαθεῖς, qui, vt supra diximus, in plerisque disciplinis et liberalibus artibus egregie exercitati de singulis statuere subtiliter et iudicare valent. Hoc tamen animaduertendum simul, quod omnia quidem teneant eiusmodi homines, in vna vero parte prae aliis emineant, nec minus naturae plerumque tribuant nimium. Tot enim vanis opinionibus et scientiis, quae ingenium occupant, instructi sunt, vt Deo nihil relinquatur. Scilicet scientiarum artiumque studia cum vera pietate coniungi debent, quod inter alia ostendit HIERON. ab HIRNHAIM in Tractatu haud contemnendo

sane

ſane, at nunc rarius obuio, *de Typho generis humani, ſeu de ſcientiarum humanarum inani ac ventoſo tumore, difficultate, labilitate, falſitate, iactantia, praeſumtione, incommodis et periculis, Pragae 1676. 4.* Excerpta inde leguntur in *Obſeruat. Halenſ. Tom. VII. obſ. 13. p. 206. ſq.* pariterque in BRVCKERI *Hiſtoria Philoſophiae critica, T. IV. Parte I. p.543. ſq.* Cf. CHRISTOPH. TOB. WIDEBVRG *Orat. de erudita pietate, Helmſtadii in 4.* edita, itemque STRVVII *Progr. de docto atheo, Jenae 1707. 4.* Vnicum hic adducere, quum plurima odioſa ſint, liceat exemplum IO. WOWERII, qui ab hac immunis eſſe culpa non videtur, quamquam alias de Polymathia commentatus fuerat egregie. Prodiit illud opuſculum *Hamb. a. 1604. 4. ex officina Georg. Ludou. Frobenii,* de quo vid. *Catal. Biblioth. Tellerianae pag. 384.* De ipſa vero hac editione legi meretur STRVVII *Biblioth. antiqua a. 1705. p. 537. ſq.* Recuſum deinceps non modo *Lipſiae* fuit *a. 1665. 8.* cura IAC. THOMASII, ſed etiam in *Tomo X. Theſauri Antiqu. Graec. Gronouiani* locum inuenit ex editione Thomaſiana. Ita quidem Struuius de Wowerio ſentit, quod diſplicet tamen COLERO aeque ac LILIENTHALIO in Obſeruationibus, praecedenti huius Bibliothecae editioni ſubiunctis. Illius verba haec ſunt: *Caeterum vix credo, Wowerium, ex mente Auctoris noſtri, Naturaliſmi cuiusdam, ex Polymathia orti, poſſe accuſari, ſiue quod ipſe tale quid in ſcriptis ſuis prodiderit, ſiue, quod ante Struuium ab alio quopiam cordato viro eius vitii fuerit conuictus. Honorificam potius Woweri mentionem faciunt Barthius Aduerſ. lib. XXIV. cap. 7. p. 1294. lib. XXXIII. cap 22. et lib. XLVI. cap. 17. Schurtzfleiſch in diſſ. de Germanor. in Graecas litteras meritis, §. VIII. p. 8. ſq. Caſaubonus, Gruterus, aliique apud Magirum in Eponymol. p. 804. Vindicat potius, quam accuſat, Morhofius T. I. lib. 1. cap. 1. §. 18. Immo nec ipſe Scaliger Polymathiam parum Chriſtianam Wowerio obiecit, licet alio-*

 quin

quin ei satis infensus, vt liquet ex Scaligerianis p. 447. Cf. Oratio nostra inaug. de multiplici litter. human. abusu p. 6. sq. Plura de illustri hoc viro exstant apud Baelium in Diction. et Reimmannum in critica super Dictionar. Baelianum, cap. II. p. 36. sq. Add. Witten. in Memor. Philosoph. Dec. I. p. 79. sq. et in Diario biograph. ad ann. 1612. Sweertius in Athen. Batauis p. 487. aliique. Lilienthalii autem iudicium ita se habet: *Nescio ex quonam fundamento Struuius Wowerium reum faciat neglectae pietatis, et, qui eum sequitur, Ioh. Gottlieb Olearius de vtilit. et necessit. rei litter. in iurisprud. p. 8.* Cf. ADAMI HENR. LACKMANNI *Miscellanea litteraria, Hamb. 1721. in 8. p. 29. sq.* vbi etiam Struuio hac in re obloquitur. Idem laudatus Lilienthalius elegantissimum et multae eruditionis hunc esse libellum Wowerianum dicit, ex quo non pauca plagio surripuerit Vossius, quod a IOH. IONSIO etiam *de Scriptor. histor. philosoph. lib. I. cap. 10. p. 49.* et REIMMANNO in *Catal. Biblioth. suae system. critico T. II. p. 527.* adfirmatur. Philippus quidem Iacob Maussacus eiusdem Wowerium criminis arguit, eumque omne, quod ediderit, a Casaubono habuisse contendit, dum vna cum eo ageret Monspelii. Satis tamen viri doctissimi innocentiam detexit THOMASIVS, cum *in Praef. libello Woweriano* praemissa, tum in *Dissert. de Plagio litterario, §. 594. p. 262. edit. secundae.* Haec de Wowerio, qui ab Antwerpiano eiusdem nominis ICto probe separandus, fusius id monente MOLLERO *in Homonymosc. p. 733. sq.* Quae autem supra in Polymathia improbauimus, ea locum non habent, si christiane tractetur. Ipsi viri θεόπνευστοι a Polymathia sana non abhorruerunt. Vnicus Paulus sit eius rei testis, quem fuisse πολυμαθέστατον, eruditorum non pauci ostenderunt. Sic de *Polymathia Pauli* scripsit SEVERIN. LINTRVPIVS, *Hafn. 1695. 4;* *de eruditione Pauli* IOH. DAVID STROBACHIVS, *Lips. 1708. 4;* *de*

stupen-

ſtupenda eruditione Pauli IOH. HENR. SCHRAMMIVS *Herbornae 1710. 4*; *de Dialectica illius* IOH. MICH. HEINECCIVS, *Helmſt. 1698. 4*; et generatim *de Philoſophia Pauli* NICOL. ERN. ZOBELIVS, *Altorf. 1731. 4*; itemque IOH. DAV. FELLERVS, *Vitemb. 1740. 4.* egerunt. *Iurisprudentiam eiusdem* delinearunt IOH. SAM. STRYKIVS, *Halae 1695.* pariterque IOH. ORTWIN. WESTENBERG, *Franequ. 1722.* ſingularibus *Diſſertationibus*, quarum poſterior recuſa *Baruthi 1738.* 4. In eodem argumento ſuam probarunt induſtriam GE. GVIL. KIRCHMAIER in Diſſ. *de D. Pauli iurisprudentia, ſigillatim loc. ſacr. iuſtificationis penitus enueleante Vitemb. 1730.* et AVG. CHRISTIAN. MARCHE, Senator olim Lipſienſis, Diſſ. eleganti *de Iurisprudentia Pauli quoad rem tutelarem*, quae *Lipſiae a. 1736. 4.* lucem vidit. *Eloquentiam huius Apoſtoli* ſimili opella laudauit GE. GVIL. KIRCHMAIER. *Vitemb. 1695.* ac denique *de ſcripturis profanis, a Paulo allegatis*, GEO. PHIL. OLEARIVS commentatus eſt *Lipſiae 1701.* Cf. GOTTLOB FRID. GVDII *Biblioth. Diſputat. et Obſeruat. de ſelectis hiſt. eccleſiaſt. capitibus, Lipſ. et Laubae 1743. 4. p. 40.* et IOH. CHRISTOPH. WOLFII *Curae philolog. in N. T. Tomo III. in Praefatione.* Vt adeo ridiculi ſint, qui Polymathiam cum Chriſtianiſmo pugnare adſerunt. Legenda, quae de hoc argumento diſſeruit GVIL. BVDAEVS in *Tranſitu* ſuo *Helleniſmi ad Chriſtianiſmum, Pariſ. 1556. f.* vbi docet, qua ratione a ſcientiarum vanitate ad veram adſpirare philoſophiam poſſimus, quam in coeleſti ſolum doctrina quaerendam eſſe, pie omnino et concinne exponit. Cf. de eo ipſo libro IOH. CHRISTOPH. COLERVS in *Orat. citata de multiplici human. litt. abuſu p. 7.* quo loco et nouam pollicitus editionem eſt, ſed praematura morte rebus humanis erepto fidem liberare non contigit.

Differt porro hiſtoria litteraria ab *Encyclopaedia*, quae Graece dicitur ἐγκύκλιος παιδεία, ſeu ἡ ἐν κύκλῳ παιδεία, non proprie, quaſi orbicularis, vel in orbem

rediens eruditio, aut orbis vniuerſae doctrinae, ſed impropie, idemque eſt ac ordinaria, vulgaris et parabilis eruditio, vti oſtendit WOWERIVS *l. c. cap. XX.* nec non OCTAVIANVS FERRARIVS *de Diſciplina encyclia, Frf. 1606. 8.* Sumitur vero Encyclopaedia 1) *late*, vt, praeter artes liberales, philoſophica quoque ſtudia complectatur, vel orbem vniuerſae doctrinae, ipſas etiam artes mechanicas; 2) *ſtricte* pro ſeptem artibus liberalibus, tamquam propaedeumatibus; 3) *ſtrictiſſime* pro diſciplinis mathematicis, quibus pueri primum inſtitui ſolebant, antequam ad ſermones acroamaticos admitterentur. Media ſignificatio, quae aequipollet artibus liberalibus, huius eſt loci. Cf. TARQVIN. GALLVTII *Orat. de Encyclopaedia*, quae inter *Orationes* eius exſtat, editas *Pariſ. 1619. 12. Vol. II.*

Poſtremo cum hiſtoria litteraria nec *Panſophia* debet confundi, quae omnes Philoſophiae partes comprehendit. Paucis eam attingit, meritoque explodit MORHOFIVS in *Polyh. litt. T. I. lib. I. cap. 1. ſub fin.* Add. C. F. STAPPENII *Diſſ. de communi artium humanitatis vinculo et cognatione, Lipſ. 1701. 4.* Plurimis hoc eſt admodum ſolemne, vt ſub ſplendido Panſophias titulo decipiant pecuniaque fraudent iuuentutem. Sed inſaniunt iſti homines. Quanta enim audacia eſt, in ipſius Dei, qui ſolus ſcit omnia, iura inuadere, et aliquid docere velle, quod in rerum natura non datur? quam miſera eſt πανσοφία, quae vltra quatuor vel quinque diſciplinas ſeſe non extendit? Publica coerceri lege ille furor ex iudicio laudati iam Morhofii deberet. His enim Magiſtris omnes plerumque fores ignorantiae aperiuntur, omnis eruditio ſolida euertitur, et in totum terrarum orbem non niſi cruda ſtudia propelluntur. Cf. IOH. LVDOV. BOYE in *Sylloge poſition. philoſ. Ienae 1710. 4. poſitione I.*

§. II.

Vtilitatem hiſtoriae litterariae ſi quaeramus, ea pro-

profecto tanta est, quantam vix dignis praedicare verbis licebit. Vbi studia nostra inchoamus, facili negotio certum eligere Systema atque libros poterimus, quos nostros ad vsus iudicamus idoneos. Praeceptores si audiamus et sequamur, reperiuntur inter hosce, qui integras saepe aliorum auctorum paginas, suppressis eorundem nominibus, describant, et vel auditoribus suis ad verbum recitent, vel audacter foras dent, atque aliena industria gloriam aucupentur. Plagium hoc illiberale detegit, aeternasque hominibus eiusmodi notas inurit, historia litteraria. In disciplinis vbi versamur, non conueniet, inueteratis Doctorum opinionibus inhaerere, sed plus vltra pergendum. Exsulare enim in litteratorum Re publica debet antiquitatis praeiudicium, quo statuitur vulgo, nihil hodie dici, quod non iam dictum sit prius. Absurdissimum hanc esse thesin Terentianam, erga Deum, omnesque eruditos, iniuriam, et a Terentio ad velandum plagium suum excogitatam, egregie ostendit REIMMANNVS in *Praef. ad histor. litt. antediluu.* Cf. etiam circa antiquitatis praeiudicium, in re litteraria reiectum, IOH. GE. PRITII *Diss. de re-publ. litt. Lips. 1698. p. 25. sq. Die Hällisch. auserlesnen Anmerck. T. V. p. 1. sq.* in *Obseru. de septem Graeciae sapient.* MALEBRANCHIVM *de inquir. verit. lib. II. c. 4. p. 129.* qui opinionem illam vulgarem, frustra nos id quaerere, quod priscos, vt perspicaciores, latuerat, falsitatis arguit; et IOH. LEONH. FROEREISENIVM in *comment. de praeiudiciis in studio historico euitandis, Ien. 1718. 4. cap. IV. p. 57. sq.* quo loco ad historiam litterariam sese conuertit, at strictim nimis carptimque hoc tractauit argumentum, et multas in re litteraria opiniones praeconceptas alto praetermisit silentio. Fuerunt igitur semper, qui superatis istis impedimentis progrederentur longius, et ad indagandas veritates, antea incognitas, omnes animi

neruos intenderent. Vnde autem haec discimus, nisi ex studio rei litterariae? Quodsi porro calamus exercendus, effingendumque et excudendum aliquid, dimidia fere laboris exhausti pars est, nosse sedes argumentorum. Quantos denique fructus ex consuetudine percipimus cum eruditis, a quorum ore pendere, summa etiam laus est? Neque tamen vlla re magis eorum nobis conciliamus beneuolentiam, quam si nouis quibusdam litterariis arcana, quae habent, sollicitare, illisque plane non sentientibus elicere nouerimus. Ex priuata hac et familiari conuersatione plus saepenumero, quam ex publicis proficere scriptis licet. Cf. ROLAND. MARESIVS *lib. I. epist. 43. p. 197. edit. Rechenb.* Factum igitur, vt non nulli singularibus Opusculis historiae litterariae excellentiam docerent, eandemque commendarent omnibus, qui solidioris doctrinae desiderio tenentur. Inter haec, praeter MORHOFIVM *Polyh. T. I. lib. 1. cap. 2. §. 9. sq.* et REIMMANN. *in dem Versuch einer Einleit. in die histor. litt. P. I. p. 123. sq.* occurrunt HENRIC. MEIBOMII *Praef. ad Vogleri Introd. vniuers. in notit. scriptor*; STOLLII *Progr. de vtilitate et amoenitate histor. litt.* maiori Operi, in quo disciplinam philosophicarum historiam exponit, subiunctum; IOH. CLERICI *Biblioth. ancienne et mod. Tom. VI. p. 218. sq.*; NIC. HIERONYMI GVNDLINGII *Praefatio*, salis et iudicii plenissima, *de vtilitate ac necessitate hist. litterariae*, praemissa *dem Entwurf eines Collegii über die histor. litterariam, Hal. Magd. 1703. in 8.* Ienaeque deinceps *a. 1738.* in eius *Opusculis satyricis Germanicis p. 565. sq.* recusa; ALB. MENNONIS VERPOORTEN *Progr. de praestant. et vero vsu histor. litterariae, Coburgi 1724. in 4.* et IOH. MART. RIEDELII *Orat. de studio, quod pro genio saeculi floret, histor. litter. eiusque vsu et abusu, Helmst. 1733. 4.* cuius potiora exhibentur capita in *den Leipz. gründlichen Auszügen aus den neuesten Theol. Philos. und Philolog.*

Disput.

Disput. Tomo II. parte 4. n. 8. Add. IOH. GOTTLIEB OLEARII *Diss de vtilit. ac necessit. histor. litter. in iurisprud. Regiom. 1713. 4.* HERM. FRID. ZOLLII, praeside Io. Herm. Furstenau, *Dissertationem, de eo, quod diuinum est in histor. litteraria, Rintelii a. 1731. 4.* nullius esse momenti, REIMMANNVS *Tomo II. Catal. Bibl. suae, p. 160.* censet, vbi his vtitur verbis: *Morhofius, cuius exemplo excitatus scripsit hoc meletema auctor, plura habet ad hoc argumentum pertinentia in vna periodo, quam hic in integra dissertatione.* Ex his itaque scriptis quamquam summa historiae litterariae vtilitas adparet; cauendum tamen est ab intemperie illa, qua omne quidam tempus suum in eam impendunt. Recte profecto celeberrimus vir, IOH. HENR. von SEELEN in *Luthero suo de Scholis optime merito, Flensburgi 1716. in 4. p. 31. qui omne,* inquit, *suum tempus huic scientiae transmittendum putant, ipsas autem artes, ad quas ea viam monstrat, intactas relinquunt, inepti sunt, et iis haud dissimiles, qui ianuam vident apertam, per quam intrare possunt in conclaue rebus pretiosissimis refertum, ipsi autem nolunt introire et inde eas auferre. Qui vero rudes plane et expertes harum litterarum esse volunt, itidem male sibi consulunt, et ne fores quidem patefactas cernunt, per quas ad ea itur, quae saepe non sine maximo damno ignorantur.* Adde his EIVSDEM *de nimio fere nostra aetate studio litterario commentationem, Selectis litterariis* praemissam; APINI *Schediasma de nimio, eoque noxio, historiae litter. studio, Norimb. 1722. 4.* quod exstat etiam in BEYSCHLAGII *Sylloge T. I. fasc. 4. p. 705. sq.* itemque FRID. MENZII *Progr. eiusdem argumenti,* editum *Lips. 1737. 4.* Cf. HEVMANNI *Conspect. Reipubl. litt. cap. I. §. 5. p. 6. sq. edit. nouiss.*

§. III.

Inter praecipua certe subsidia, quibus Musarum cultor ad eruditionem comparandam opus habet, libro-

brorum notitia caput effert, non quidem, vt celeb. RICHEY in *Collegatio MSto* notauit, *officinalis* illa, quae in cognitione auctoris, tituli, editionis, loci, typographi, eius, qui impenfas fecit, formae, chartae, litterarum, raritatis et pretii adquiefcit: fed *erudita* potius, quae interiorem fcientiam requirit, cum exquifito iudicio, certis nixo characteribus, ex critica et Polymathia defumendis, vt quis cognofcat 1.) vitam et conditionem fcriptoris, 2.) occafionem libri et fcopum, 3.) ftilum et dignitatem argumentorum, 4.) vtrum verus fit, an fuppofititius, 5.) interpretes et commentatores, 6.) aduerfarios. Quibus iungere liceat, quae LILIENTHALIVS hac de re addit ad Struuium noftrum, *p. 3. edit. prioris. Duplex eft*, ait, *librorum notitia, altera hiftorica, quae in nuda librorum, quoad omnes circumftantias, cognitione cognitorumque recenfione fubfiftit; altera critica, quae vltra progreditur, et de libris cognitis, eorumque pondere ac bonitate iudicat. Cognitio hiftorica absque critica confiftere poteft, critica vero hiftoricam praefupponit, quum nemo de libro iudicium ferre queat, quem antea non exacte cognouit. Prior illa, hiftorica fcilicet, ad bibliopolas fpectat; at pofterior eruditis, qui maioris funt ingenii, propria eft. Illa fimpliciter notitia librorum dicitur; haec cum addito iudiciofa et erudita, quia et cognitionem, et iudicium complectitur.* Cf. REIMMANNI *Verfüch einer Einleit. in die hift. litter. Parte I. generali p. 190. fq.* Talem autem librorum notitiam non ex confarcinata eorum atque Catalogorum mole faltim difcimus, fed ex frequenti maxime Bibliothecarum perueftigatione. Haec tamen fuo etiam fructu deftituitur, nifi recte fuerit fufcepta. Nec enim in ligaturis haerere tantum, vel ex fplendore librorum externa, horumque multitudine, iudicare conuenit, fed ex operum praeftantia et raritate, quae, feruata iufta methodo, ex pleniori infpectione, et collectione ftudiofa optime adparebunt. Haud inepte

epte ad libros adcommodari possunt illa OVIDII *de remed. amor. v. 45.*

Terra salutares herbas, eademque nocentes
Nutrit; et vrticae proxima saepe rosa est.

Cf. VAL. HENR. VOGLERI *Dedicatio ad Io. Otton. Witten, Introd. in notit. bonor. script.* praemissa; MEIBOMIVS in *Additam. ad Vogler. p. 128. sq* et IVST. CHRISTOPH. BOEHMER. in *Prolus. Academ. Helmst. 1707. 4. Prolus. VI. p. 44. sq. de Notitia scriptorum necessaria hodie, circumspecteque paranda.*

§. IV.

Tam inexhaustum quidem rei litterariae est studium, vt nihil, omnibus absolutum numeris exspectandum sit vnquam, quin potius, adcuratissima etiam diligentia adhibita, errores inopinato irrepant. Interim tamen illas effugiamus maculas, quae statim in oculos incurrunt, publicique testes sunt negligentiae nostrae. Non quaeri anxie debent eiusmodi exempla. Proferemus igitur quaedam ex multis, eo maxime consilio, ne alii ad hos inposterum scopulos offendant. Sic interpres, qui IAC. BONGARSII *Epistolas* in Gallicum conuertit sermonem, Academiam Altorfinam, quam Norimbergenses habent, existimauit hominem esse, eandemque suo expressit stilo *Monf. Altorf*; inde ridetur a CRAMERO in *Vindic. nominis Germ. contra obtrectat. Gallos, p. 27. edit. Berolin. in fol.* Cf. *Acta Erud. Lat. a. 1695. pag. 40.* Obseruat hic supra laudatus RICHEY, inueniri ea in *editione Amstaelodamensi in 8. p. 47. sq*; an autem id emendatum sit in recentioribus Epistolarum Bongarsii editionibus, ignorat quidem: illam certe, qua vsus est, *Berolinensem an. 1694.* licet correcta et aucta in titulo venditetur, tam crassum sphalma nondum expunxisse monet. In nostro exemplari, *Paris. a. 1668. in 8. Tomis II.* excuso, saepius hic error occurrit in *Epistolis ad Camerarium*, scilicet

licet *T. I. p. 100. p. 203. p. 215.* et *T. II. p. 579.* Gallus quidam, cuius ignoramus nomen, Molanum, Abbatem Loccumensem, Professorem Theologiae Ernestae dixit, i. e. in Academia Ernestina Rinteliensi, teste RATHLEFIO, in *der Geschichte ietzlebend. Gelehrt. Vol. I. p. 318.* LVDOVIC. IACOBI a ST. CAROLO in *Tractatu des plus belles Bibliotheques, Paris. 1644. 8.* excuso, at nunc parum obuio, *p. 200.* verba Melch. Adami in vita Brentii: *sequenti die venit Halam Hispaniensium Episcopus*, ita interpretatur: *vn Euesque nommé Halam.* Addidit olim Struuius alium eiusdem errorem in Geographicis, quem paullo post *p. 203.* commiserit auctor, Regiomontum, Germanice *Koenigsberg*, ad Franconiam referens. At sine iusta caussa hic reprehendi Iacobum, iam vidit COLERVS; nam eiusdem nominis locum, a Borussorum vrbe probe distinguendum, omnino etiam in Francia orientali situm esse, constat. Maiori iure hic ipse ridetur scriptor, dum in *Bibliotheca* sua *Pontificia*, *Lugduni 1643. 4. maj. lib. II. p. 455.* articulos Smalcaldicos, librum ecclesiae Lutheranae symbolicum, pro homine vendidat, ita quidem: *Articulus Alsmacaldus, Germanus Lutheranus, edidit de primatu et potestate Papae librum.* Vid. IOH. GOTTLIEB MOLLERVS in *Diss. ex histor. litter. Rostoch 1693. cap. III.* in quo plures eius viri errores litterarios notat, et IOH. HENR. von SEELEN *Heptas obseruat. ad artic. Smalcald. Lubecae 1737. 4. obs. III. p 4. sq.* Inde autem hoc, aliaque vitia grauiora, commissa esse ab Auctore, quod catalogos sine iudicio sit sequutus, neque ipsos inspicere libros studuerit, NICERONIVS scribit *en Memoires pour servir à l'histoire des hommes illustr. T. XL. p. 92.* Güntherum Ligurinum vocarunt, adeoque poematis *) nomen poetae ipsi dederunt IOH. IAC. FRISIVS

*) Optime illud exhibitum est in noua *Sciptorum de rebus germanicis* editione, quam a REVBERO publici olim iuris factam praecla-

SIVS in *Biblioth. philos. et classic. auctor. chonologica, P. II. ad ann. Chr. 1150. p. 110.* et notus ille auctor libri *de ratione Status I. R. G.* sub HIPPOL. a LAPIDE nomine diuulgati, *P. I. cap. 5. sect. 2. p. 71. edit. in 4.* In VIGNEVL-MARVILLE *Melang. d'Hist. et Litt. Parte II. p. 221. edit. sec.* Laur. Raggi, ab Vrbano VIII. purpura donati, exploditur ignorantia, quoniam Codicem Iustinianeum personam esse credidit. Cf. REIMMANNI *Versuch einer Einleit. in die hist. litterar. P. I. p. 162.* Illam quoque Pandectarum partem, quam barbari Glossatores *Digestum infortiatum* adpellauerunt, virum esse putauit, iurisque laudauit interpretem clarissimum, Mutonius quidam, homo Italus, obseruante celeb. KAPPIO in *Epilogo de Camusati vita et scriptis, Ciacconii Bibliothecae* praemisso, *p. 57.* Similiter lapsus est DE LA METTRIE, Medicus Pariensis, in *Institut. suis medicis Boerhauianis*, Gallice compositis, *Tomo IV. p. 351.* et alibi saepius Collectiones Vratislauienses (*die Breslauischen Sammlungen*) quasi personam adducens, vt indicarunt *die Götting. gelehrt. Zeit. a. 1748. Additam. II. ad mens. Oct. p. 951.* In *Catalogo Biblioth. Barberin.* Ioh. Arndius, olim (*weiland* nostra lingua,) Superintendens Luneburgensis, sub *litt. W. p. 572.* producitur, quasi dictus fuerit *Ioh. Arnd. Weiland.* Vid. *Bibliothec. Bremens. Class. I. p. 127.* et SCHELHORN. *Amoen. litt. Tomo V. p. 16.* Haec autem exteris, linguae nostrae plerumque ignaris, facilius condonanda, quam erroris veniam meretur Caesar Baronius. Is enim quum in Chrysostomi ac Hieronymi scriptis vocem ζυνωρὶς, nomen adpellatiuum, quo *par*, vel *biga*, intelligitur, legisset, exinde proprium, et quidem Synoridem, sanctam

praeclare curauit GE. CHRIST. IOANNIS, *Frf. 1726. f.* At propter notissimum incendium Francofurtanum iam rarior est haec ipsa editio. Praemissa est poemati erudita *de Günthero* Dissertatio, quem suppositum adseruit petillustris a SENCKENBERG in *Parerg. Götting. Tomo I. lib. 3. p. 149. sq.*

ctam feminam, fecit in *Martyrologii* sui *Romani* editione prima, hanc ob caussam ab auctore deinceps suppressa. Vid. VIGNEVL-MARVILLE *l. c. pag. 217.* SERPILII *Verzeichnis einiger raren Bücher, P. I. p. 90. sq.* vbi et DAN. GVIL. MOLLERI *Diss. de Synoride* hoc argumentum fusius exponentem, et *Altorfii a. 1673.* editam, laudat, lapsumque REIMMANNI detegit, qui *l. c. p. 137.* falso perhibet, Baronii Synoridem in Annalibus eius reperiri. Add. VOGTII *Catalog. libror. rarior. p. 73. edit. nouiss.* Nec sine censura dimittendus GE. MATTH. KOENIGIVS, cuius *in Biblioth. vet. ac noua p. 744.* haec exstant: *Seduardus Ictus de iurisprudentia commentatus est.* Sed non alium esse scimus hunc Seduardum, quam Ioach. Hopperum, qui in memoriam Seduardi, filii sui primogeniti, morte praematura exstincti, Commentarium de vera iurisprudentia *Seduardum* inscripsit. MOLLERVS in *Homonymosc. p. 12. 13.* Idem ille KOENIGIVS *l. c. p. 139.* et, qui eum sequitur, MART. LIPENIVS in *Biblioth. philosoph. p. 474. b.* Brounistas Anglorum, qui nomen debent *Roberto Brown*, celebri circa annum 1580. Fanatico, ab *Thoma Browne*, libri de religione Medici auctore, a priori et tempore, et rebus, longe diuersissimo, deducunt. Cf. IOH. CHRISTOPH. WOLFII Tract. *de Manichaeismo ante Manichaeos, Hamb. 1707. 8. p. 2.* itemque DAN. NEAL *Histor. Puritanor. siue Protestant. Non-conformant.* Anglice edita *Londini, 1732. 8. maj.* vbi *T. I. cap. 6.* Roberti Brownii vita recensetur. Multis hisce exemplis, ante quam riuos claudamus, accedat aliud nouissime repertum in *den iährl. Nachrichten aus dem Reiche der Wissenschaften, Baruthi et Curiae Varisc. 1748. 8. P. I. p. 90. n. 3.* quo loco ASSEMANNI *Catal. MStor. Orient. Bibl. Mediceae Laurentianae* ridiculo soloecismo litterario in classe librorum medicorum reponitur. Antecessorem in hoc peccato auctor habet Ioh. Antonid. van der Linden, quem

Scripto-

ſcriptoribus medicis ſubieciſſe pariter Henr. Ernſtii Catalog. MStor. Biblioth. Mediceae apud Florentinos, REIMMANNVS monet *l. c. p. 139.* Caeterum de hoc argumento generatim legi non ſine fructu poſſunt LILIENTHALII *Diſſ. de ſoloeciſmis litterariis*, in *eiusdem Select. litt. T. I. n. 12. p. 315. ſq.* SCHELHORN. *Amoen. litt. T. V. p. 1. ſq.* IOH. CHRIST. NEMEITZII *vernünftige Gedanck. über hiſt. crit. vnd moraliſche mater. Frf. 1739. 8. Parte I. num. 4. p. 21. ſq. et P. V. num. 6. pag. 125. ſq.* REIMMANN, in *hiſtor. litt.* modo laudata, *T. I. p. 131. ſq.*, IOH. FRID. MAYERI *Progr. de turpi circa autores ignorantia*, *Hamb. 1700. 4.* VIGNEVL-MARVILLE in citata *P. II, p. 205. ſq.*; IOH. BVRCH. MENCKENII *Charlat. erud. pag. 63. edit. Amſtaelod*; CHRIST. GRYPHII *Diſſ. de erroribus Geographicis exteror. praecipue Gallor. in Miſcell. Lipſ. Tomo X. p. 1. ſq.* et GVNDLINGII *laecherliche Schnitzer, welche die Vnwiſſenheit der Hiſtorie der Gelahrh. nach ſich ziehet*, in eiusdem *ſatyriſch. Schriften, Ienae 1738. 8. pag. 563. ſq*; quae opella, vt iam §. *II.* dictum eſt, generatim de vtilitate ac neceſſitate hiſtoriae litterariae agit. Add. MOLLERI *Homonymoſc. lib. I. cap. 5. Bericht von neuen Büchern P. VII. p. 666.* item *p. 9. ſq. p. 577. et 702.* OLEARII *Diſſ. de vtilit. et neceſſit. rei litt. in iurispr. pag. 18.* et illuſtris DREYERI *Diſſ. de variis Codd. Iur. German. denominat. Kil. 1751. p. 1. ſq.* Integram olim eiusmodi ſoloeciſmorum Collectionem, *Paroramatologiae litterariae* titulo inſignitam, promiſit, et de conſilio hoc eruditos in *den Leipz. gelehrt. Zeit. a. 1725. p. 735.* certiores fecit; ſed, quantum ſciamus, feſellit ſpem eorum, GERARD. FRID. MVLLERVS.

§. V.

Late manauit inueterata illa, et redintegrata itentidem, opinio, antiquiſſimos Germanos ne legere quidem ac ſcribere potuiſſe, multosque eorum

 fuiſſe

fuiſſe tam rudes, vt nunquam ſe codices habuiſſe meminerint, et ſi in circulo auctoris veteris inciderit nomen, piſcis, aut edulii, peregrina vocabula eſſe arbitrarentur, quemadmodum de ſuis temporibus loquitur AMMIAN. MARCELLINVS *lib. XXX. p. 451. edit. Lindenbrog. Hamburgenſis in* 4. IOH. certe BODINVS *de methodo hiſtor. cap. V. p. m. 149. edit. Argentor. d. a. 1627. in forma minori* ex omnium inſcitia litterarum tantam iis barbariem attribuit, ſeu adfinxit potius, vt parum a beſtiis diſcreparint, diſciplinis penitus deſtituti. Fons opinionis huius in ambiguo paulloque obſcuriore TACITI loco eſt *de Morib. Germ. cap. XIX.* vbi de maioribus noſtris *Secreta*, inquit, *litterarum viri pariter ac feminae ignorant.* Sed aliter ſe rem habere, et Germanos ab antiquiſſimis temporibus vſum litterarum nouiſſe, nec propriis caruiſſe litteris, cum alii iam viderunt, tum praecipue IOH. AVGVSTIN. EGENOLFVS euincere ſtuduit in *Miſcell. Lipſ. T. I. obſ. 20. p. 250. ſq.* Cf. IVLIVS CAESAR *de bello gallico lib. I. cap. 29.* vbi clara ſunt haec verba: *In caſtris Heluetiorum tabulae repertae ſunt, litteris Graecis confectae, et ad Caeſarem perlatae*, quae id ſaltim indicant, maiores noſtros haud ignoraſſe Graecae linguae elementa. Nulla etiam ratione probabile eſt, omnem hic ſcribendi ordinem neglexiſſe Tacitum, iisque verbis tantae ignorantiae labem adſpergere Germanis voluiſſe, quum toto hoc capite de ſingulari eorum pudicitia diſſerat. Habere igitur ante oculos debebant iſtius loci interpretes Icti ſententiam in *L. XXIV. D. de LL. inciuile eſt, niſi tota lege perſpecta, vna aliqua particula eius propoſita iudicare;* quod probe obſeruaſſe nouimus ANDR. LVDOVIC. KOENIGSMANNVM. Is enim in binis Diſſertationibus parum nunc obuiis, quarum prior *de origine litterarum apud Germanos, Kilonii 1707.* altera *de litterarum amatoriarum apud veteres Germanos ignoratione, ibid. 1709.* excuſa

cuſa eſt, ex ipſo Taciti contextu, omnique hiſtoria oſtendit luculenter, quod LIPSIO iam et IOH. FRID. GRONOVIO in *notis ad h. l.* aliisque eruditorum ſuboluit, hunc ipſum ſcilicet locum de litteris amatoriis eſſe intelligendum, quas ignorarint Germani, ſtudioſiſſimi caſtitatis, adulteriique et omnis ſcortationis hoſtes. Coniecturae huic, credibili ſatis, album quoque calculum adiiciunt doctiſſimi, magnaeque auctoritatis, viri, IOH. GVIL. BERGERVS *de priſco Germano haud illiterato, Vit. 1722.* et IOH. DAV. KOELERVS in *Diſſ. de veterum recentiorumque German. ſcholis, Altorf. 1725. p. 22. ſq.* Add. HEVMANNI *Poecile T. I. lib. 4. p. 635. ſq.* vbi haec non probat ſolum, ſed omnium quoque litterarum vſu caruiſſe Germanos, perſuaſum ſibi habet. An vero recta ſit viri, egregie alias perſpicacis, ratiocinatio *p. 640: amatorias qui ſcribere neſcit epiſtolas, eum omnis artis ſcribendi expertem eſſe oportet. Scribere enim qui valet, idem ad Glyceriam ſuam dare poteſt litteras*, aliorum nos examini relinquimus. Aliter e contrario ſentit, qui animum nuper adpulit ad loci illius interpretationem, IOH. GOTTL. WILH. DVNKELS, et a Tacito litteras indicari, diuortii cauſſa ſcriptas, arbitratur in *Tomo I. P. 4. p. 671. ſq. der Hamburg. vermiſcht. Bibliothec*, quae auctore inſtituti, Clar. IOH. PETRO KOHLIO, incepta *Hamb. a. 1743. 8. mai.* Sed neſcio an quisquam rem acu tetigerit praeter IVST. CHRISTOPH. DITHMARVM, cuius proſtant vtiliſſimae *Obſeruationes ad Germaniam Taciti, Frf. ad Viadr. 1725. 8.* editae, *ibidemque a. 1748.* recuſae, vbi *p. 113.* monet, Tacitum ad arcanam quandam et ſecretam amandi artem reſpicere, nutus quippe atque digitorum, vino madidorum, ſuper menſam ductus, quibus, aliisque notis et ſignis, libidinoſi homines apud Romanos ſibi inuicem amores laſciuos in ſpectaculis et conuiuiis ſignificare ſolebant. Acute profecto, noſtra ſententia!

Eandem explicandi viam ſequutus nouiſſime eſt Conſult. GONNIVS, cui tamen ignota fuiſſe ſuſpicamur, quae iam antea in mentem hac de re venerant Dithmaro. Vid. *Diarium Erlangenſe*, (Germanice *Anzeigen* inſcriptum,) *1744. in 4. mai. num XV. p. 113. ſq.* Quocunque tamen ſe res modo habeat, id exploratum omnino eſt, Germanos inter cultiores gentes reliquas primos fuiſſe, qui glaciem fregerunt in hiſtoria litteraria, eiusdemque amore alios etiam inflammarunt. *Gabrielem* quidem *Naudaeum* *) inter primos Galli memorant, qui ſuos rem litterariam docuerit. Nec

*) Scripta Naudaei, iudice MORHOFIO, *T. I. Polyh. lib. I. c. 16. §. 78.* magno ingenio et doctrina elaborata ſunt, diligenterque recenſentur in *Catal. Biblioth. Barberin. T. II. p. 110. ſq.* Add. *Naudaeana*, quorum, cum Patinianis coniunctorum, edit. altera *Amſtael. a. 1703.* pleniſſimum Catalogum operum Naudaei exhibet *p. 217 - 256.* Cf. etiam BAELII *Epiſt. ſelect. T. III. p. 729.* De libro illius *Maſcurat* dicto, ac perraro hodie, v. SCHELHORNIVS *Amoen. litter. Tomo IV. p. 557.* Exemplum eiusdem cum Bibliotheca Logauiana in Principalem Vinarienſem peruenit, fuitque Hermanni Conringii olim, et munere quidem ipſius Naudaei, vt fronti libri inſcriptum eſt. Verus autem illius titulus, verumque ſimul argumentum, eſt hoc: *Jugement de tout ce, qui a eſté imprimé contre le Cardinal Mazarin, depuis le ſixieme Janvier, jusques à la declaration du premier Avril mil ſix cens quarente neuf.* Prodiit ſine nomine Auctoris et loci, haud dubie tamen *Pariſiis, a. 1649. 4. mai.* ibidemque longe auctior recuſus eſt *anno ſequenti.* Vid. IOH. BENED. SCHEIBII *freymüthige Gedancken P. II. p. 91. edit. ſec. anni 1737. 8.* Prior editio libri Naudaeani conſtat paginis 492. altera paginis 717. Accedit Vinarienſi exemplari *Advis à nos Seigneurs de Parlement ſur la vente de la Bibliotheque de Mr. le Cardinal Mazarin.* In ipſo libro, ad modum Dialogi ſcripto, interlocutores ſunt *S. Ange*, bibliopola, ſub quo ipſe Naudaeus nomine, et *Maſcurat*, typographus, ſub quo Camuſatus, typographus Pariſienſis, latere dicitur. Vid. NICERON *Memoires pour ſervir à l'hiſtoire des hommes illuſtres dans la Republ. des lettres, T. IX. p. 96.* et celeberrimi viri, IAC. BVRCKHARDI, *Hiſtoria Biblioth. Augu-*

Nec detrahenda ipsi laus est, quod apud ciues suos Φιλοβιβλίας studium promouerit atque ordinauerit, praecipueque criticam artem adhibuerit in consilium. Interim tamen antecessores habuit Germanos, *Conradum* quippe *Gesnerum*, *Michael. Neandrum*, *Georg. Draudium*, atque alios, qui omnes aetate superiores illo fuerunt, adeoque dicendum potius, Germanorum industria excitatum esse eundem, ad rem litterariam adcuratius proponendam. Eius autem vestigiis deinceps ingressi sunt apud nos *Aug. Buchnerus*, *Petr. Lambecius*, *Herm. Conringius*, *Io. Henric. Boeclerus*, *Ioh. Andr. Bosius*, *Dan. Ge. Morhofius*, *Otto Menckenius*, *Conr. Sam. Schurzfleischius*, *Casp. Sagittarius*, *Ge. Schubartus*, *Martin. Hanckius*, *Val. Henr. Voglerus*, *Vinc. Placcius*, *Henric. Meibomius*, *Christ. Thomasius*, *Guil. Ern. Tenzelius*, nec non *Ioh. Reiskius*, Scholae quondam Guelpherbytanae Rector, quem iure huic inserendum choro esse, contendit REIMMANNVS in *Catal. Bibl. suae T. II. p. 346.* vbi eiusdem *Partes IV.* de

Augustae, P. I. p. 272. vbi simul indicatur, vtramque libri editionem in Guelpherbytana etiam Bibliotheca exstare. Nec Regia Dresdensis eadem caret, docente GOETZIO in *illius Memorabilibus T. I. collect. 3. p. 263.* Multa profecto eruditione Mazarini, patroni sui, famam adseruit Naudaeus, et sincerum de plerisque libellis, in eum contumeliosis, iudicium tulit. Vid. GRYPHIVS de *scriptor. histor. saec. XVII. illustrant. cap. IV. p. 259. sq.* Vtilissima itidem alia passim intermiscentur, e. g. *de Ludouico XIV.* Gallorum Monarcha, de *Ioh. Bapt. Morino*, Equite, de *Academiis Italorum* caet. Cf. IOH. BVRCH. MENCKENII *Catal. praecip. historic. Introductioni du Fresnoy* adiectus, *p. 274. edit. Germ.* itemque IOH. VOGTII *Catal. libr. rarior. p. 482. edit. nouiss.* Praecipue laudatur Naudaeus ob insignem rei bibliothecariae notitiam; vnde Bibliothecariorum Alpha dicitur a COLOMESIO *in Gallia orient. p. 268.* et a CONRINGIO de *Biblioth. Aug. p. 164. in Schmidiana Collect.* incomparabilis condendarum Bibliothecarum artifex adpellatur. Cf. de eo, praeter alios plures, ANCILLONII *Memoires de plusieurs modernes celebres, p. 233. sq.*

de rei litterariae statu per Europam praesente, *Luneburgi 1673. et 1674. in forma quadripartita* editas, mirifice laudat, nouisque dignas typis censet. Cf. Clar. IOH. CHRISTOPH. DOMMERICH. *Historia Scholae Ducalis Wolfenbuttelensis*, *Diatribe II. a. 1750.* in 4. excusa, *p. 47. sq.* quo loco singularem de huius viri vita commentationem, nec non opusculorum ab eo scriptorum syllogen, pollicetur. Ex nostro saeculo cum primis huc pertinent praestantissimi viri *Ioh. Mollerus*, *Ioh.* et *Ioh. Alb. Fabricii*, *Ioh. Franc. Buddeus*, *Ioh. Christoph. Wolfius*; *Burc. Gotthelf Struuius*, *Ioh. Burch. Menckenius*, *Nic. Hier. Gundlingius*, *Ioh. Gottlieb Krausius*, *Iac. Frid. Reimmannus*, *Gottlieb Stollius*, *Val. Ern. Loescherus*, *Ioh. Guil. Bergerus*, *Christian. Gottlieb Schwartzius*, *Iacob Burckhardus*, et, qui superfunt adhuc, *Christoph. Aug. Heumannus*, *Ioh. Henr. Seelenius*, *Christian Gottlieb Ioecherus*, *Ioh. Ge. Schelhornius*, *Iac. Bruckerus*, *Ioh. Erh. Kappius*, *Ioh. Christian. Wolfius*, *Frider. Otto Menckenius* et alii, quorum in has litteras merita cognouit dudum, semperque venerabitur, vniuersa eruditorum societas.

§. VI.

Inter viros clarissimos, qui magnum olim rei litterariae Opus meditati sunt, non eo tamen fructu, quem sibi promiserant, praecipuas gessit partes CONRADVS GESNERVS, Tigurinus patria, et Medicus ac Polyhistor sui temporis eximius, cuius non *Bibliotheca* solum, de qua infra, sed etiam *Pandectae* exstant, seu *Partitionum vniuersalium libri XXI. Tiguri apud Christoph. Froschouerum 1548. in f.* Secundus hic Bibliothecae Tomus dicitur, totius Philosophiae omniumque bonarum artium et studiorum locos communes, atque ordines vniuersales pariter ac particulares, continens. Ordo librorum in altera tituli pagina talis exponitur. Scilicet *Lib. I. de Grammatica et Philologia; liber II. de Dialectica; III. de Rhetorica; IV. de*

Poeti-

Poetica; V. de Arithmetica; VI. de Geometria, Opticis et Catoptricis; VII. *de Musica;* VIII. *de Astronomia;* IX. *de Astrologia;* X. *de Diuinatione cum licita, tum illicita, et de Magia;* XI. *de Geographia;* XII. *de Historiis;* XIII. *de diuersis Artibus illiteratis, Mechanicis, aliisque humanae vitae vtilibus;* XIV. *de naturali Philosophia;* (quem optimum in hoc opere librum esse, REIMMANNVS existimat in *Catal. Bibl. suae, Tomo II. pag. 24.*) XV. *de prima Philosophia, seu Metaphysica, et Theologia gentilium;* XVI. *de morali Philosophia;* XVII. *de Philosophia oeconomica;* XVIII. *de re Politica,* i. e. *ciuili ac militari;* XIX. *de Iurisprudentia, indices tres;* XX. *de re Medica;* ac tandem XXI. *de Theologia christiana* inscriptus est. Quilibet liber in certos titulos distribuitur, et sub iisdem adnotantur non auctores tantum, qui data opera de quouis argumento egerunt, sed ii etiam, qui aliis scriptis idem paullo fusius exposuerunt. Soli tamen librorum tituli sine loco annoque editionis proferuntur, quandoquidem haec cum argumentis et censuris Auctorum singulorum in Bibliotheca sua iam adiecerat Gesnerus, ad quam ideo in Praefatione, *Pandectis* praemissa, lectores ablegauit. Priores autem libri XIX, quamquam in Operis fronte omnium XXI. facta est mentio, tunc temporis editi saltim fuerunt, aperta statim post titulum hac ratione: *Duo postremi libri, ob temporis angustiam in praesentia non additi, seorsim quam primum licebit, Deo fauente, prodibunt: vna cum indice in totum hunc secundum Tomum: et fortassis etiam Appendice primi Tomi, quam satis luculentam habemus.* Stetit etiam Auctor promissis, quod ad librum vicesimum primum attinet, *ibidemque an. 1549.* exhibuit *Partitiones theologicas Pandectarum vniuersalium* cum praefixo ad lectorem monito: *Pandectis nostris, siue secundo Bibliothecae Tomo, cuius libri XIX. nuper editi sunt, sacro sanctam Theologiam (hoc est, in veterum et recentiorum Theologorum*

 libros

libros indicem copiosissimum, ex quo in omne thema propositam amplam statim materiam colligere licebit) totius Operis colophonem hic adiungimus, medicinales etiam Partitiones, quae solae restant, alias seorsim, si Deus annuerit, locupletissimas edituri. Adiectus est hisce Partitionibus index alphabeticus, praesenti libro et superioribus XIX. communis, qui tertii Tomi, olim promissi, explere vicem debeat. Solae Partitiones medicinales, quas Gesnerus, Medicus ipse, dare constituerat amplissimas, lucem non viderunt. Caeterum has Pandectas, de quibus conferri meretur BVDDEVS in *Isagoge ad Theologiam vniuersam Lips. 1727. 4. Libro I. p. 87.* haud satis recte cognitas habuit ADRIAN. BAILLETVS, alias in *Jugemens des Savans, T. II. P. I. p. 13. edit. Amstael. in 8.* non scripsisset haec: *Ce dernier ouvrage* (Pandectae scilicet Gesnerianae) *est compris en XIX. livres de Partitions universelles, en deux gros volumes in folio*, merito proinde erroris conuictus a MENAGIO in *Anti-Baillet P. I. p. 175. edit. cit.* quum libri isti vnicum saltim, idque mediocre, Volumen conficiant. Vulgo huc referri etiam solent CHRISTOPH. MYLAEI *de scribenda vniuersitatis rerum historia libri quinque*, primum excusi *Florent. a. 1548. in 4.* quae editio iam rarissima est; post iterum in *folii forma Basil. 1551. apud Oporinum;* deinceps in *Penu artis historicae ibid. 1579. Tomis II.* in 8. diuulgato, ac tandem *Ienae 1624. 8. a Ioh. Ge. Müllero*, sub titulo *Hermetis Academici*, prelo subiecti, et ab editore instructi sectionibus, summariis atque tabulis. Vid. REIMMANN. in *Catal. Bibl. suae T. II. p. 74.* Primus liber de naturae, alter de prudentiae, tertius de principatus, quartus de sapientiae, quintus de litteraturae historiis et historicis agit, ibique modus ostenditur componendae de vniuersa re litteraria historiae. Sed conatus fuit tantum; nec ipse Mylaeus in Praefatione diffitetur, librum hunc a se iuuene adhuc in itinere

esse

esse scriptum, vbi adminicula librorum necessaria habere non potuerit. Nec tamen vsus est opera haec plane nullius. Quod si enim REIMMANNO fides *l. c.* non in generalibus subsistit auctor, sed ad specialia etiam se demittit, et scientiarum origines ac fata ab orbe condito vsque ad sua tempora enumerat, quod ante eundem nemo facile fuerat ausus. Praeclare etiam de rebus et personis eruditis iudicat. Cf. IDEM in *der Einleit. zur histor. litter. P. I. p. 6.* vbi et stili laudat nitorem, librumque, ob rerum optimarum copiam, scriptis melioris notae addit, alioque loco *Ioh. Schefferi de stilo cap. XII.* §. 2. *p. 137.* circa hunc librum errorem detegit, quasi in eo exponatur consilium excerpendi, et locos communes adornandi. Vid. EIVSDEM *Idea system. antiquit. litt. p. 561.*

§. VII.

Idem, quod Gesnero placuerat, institutum animo concreperat etiam MICHAEL NEANDER, Sorauia-Silesius, clarissimus saeculo XVI. Ilefeldensis Gymnasii Rector, ex cuius schola, veluti ex equo Troiano, bene multi prodierunt, qui per totam Germaniam in erudienda iuuentute, reque litteraria propaganda, laudabilem passim operam nauarunt. Moliebatur is *Pandectas variorum auctorum et scriptorum*, in Catalogo lucubrationum promissas, quem *Erotematibus linguae Graecae* adiunxit, vbi *p. 416.* de harum argumento ita disserit: *Referuntur primo in illis Bibliothecae insigniores et instructiores, quae ab initio in mundo fuerunt, et si quae adhuc hodie maxime celebratae sunt, omneque genus scriptorum publicatorum, ac in Bibliothecis etiamnum vbicunque terrarum latentium, temporis etiam iniuria deperditorum, eorum etiam, quorum vel nomina solummodo apud veteres reperiuntur. Horum omnium scripta ac libri referuntur secundum materias ac argumenta, quae tractarunt, secundum artes, scientias,*

 pro-

professiones ac facultates: indicato etiam tempore, quando floruerint: simul etiam quando, et vbi locorum, cuiusque scripta sint excusa; numero quoque chartarum in plerisque indicato, quo facilius de pretio fiat iudicium. Censuris etiam doctorum virorum additis, vt sciatur, quo loco cuiusque scripta sint habenda, omnibus ordine, suoque loco positis ac distributis, vt in quacunque arte ac quacunque materia scriptorem requiras, mox, quaesito loco, pro vno innumeros reperias, vt adhibito iudicio potiorem, ac quem seu ipse maxime probes, seu aliis praecipue probatum fuisse intelligas, postea deligas. Videmus ex hisce, quam egregium fuisset opus, si edidisset Auctor, dolendumque propterea, Rei publicae litterariae non licuisse tam felicem esse, vt labore vteretur, qui multum certe profuisset. Sciagraphiam tamen quandam, et quasi prodromum, habemus in eruditissima *Praefatione*, *Erotematibus Graecae linguae* praemissa, et quidem in editione *Basileensi a. 1565. in 8.* iam longe rarissima. Recentiores enim editiones quasdam carere hac Praefatione, quae libro ipso duplo maior est, dudum obseruarunt eruditi. In ea non solum de Bibliothecis vetustis, ac temporis iniuria destructis, sed etiam de libris deperditis, agit Neander, ac litteraria res quomodo disponi queat, docet, indicatis sub quauis classe libris potioribus, additisque iudiciis non contemnendis; ita, vt multum lucis ex scripto hoc politissimo effulgeat. Pars eius inserta *Collect. Maderianae de Biblioth. p. 37. sq.* Vt fateamur, quod verum est, vir erat πολυμαθέστατος Neander, neque tamen solus par tanto labori, nisi forsan ex discipulis suis, inter quos multi exstiterunt clarissimi, socios sibimet adsciuisset. Cf. MORHOFIVS in *Polyh. Tom. I. lib. I. cap. 18. §. 11.* quem locum ante oculos habuisse Struuius videtur, vt iam in priori huius libri editione notauit reuer. KOECHERVS.

§. VIII.

§. VIII.

Superiori feculo de grandi Opere cogitauit FRANCISCVS BACO de VERVLAMIO, quod ipfe inter defiderata proponit *lib. II. cap. 4. de Augmentis fcientiarum.* En! integra eiusdem verba: *Argumentum,* ait, *non aliud eft, quam vt ex omni memoria repetatur, quae doctrinae et artes, quibus mundi aetatibus et regionibus floruerint. Earum antiquitates, progreffus, etiam peragrationes per diuerfas orbis partes, (migrant enim fcientiae non fecus ac populi,) rurfus declinationes, obliuiones, inftaurationes, commemorentur. Obferuetur fimul, per fingulas artes, inuentionis occafio et origo; tradendi mos et difciplina; colendi et exercendi ratio et inftituta. Adiiciantur etiam fectae et controuerfiae maxime celebres, quae homines doctos tenuerunt; calumniae, quibus patuerunt; laudes et honores, quibus decoratae funt. Notentur auctores praecipui, libri praeftantiores, fcholae, fucceffiones, academiae, focietates, collegia, ordines, denique omnia, quae ad ftatum litterarum fpectant.* Haec illuftris Anglus, *) merito inter ingenia praecocia relatus ab

*) Opera eius faepius iunctim prodierunt. Primum *Londini a. 1638.;* tum *Francof. a. 1648.* et *1665. in f.;* deinde *Amftael. 1684. Tomis VI. in 12.* ac *Lipf. 1694. f.* fcriptis Anglicis in Latinum verfis fermonem a SIM. IOH. ARNOLDO: parum tamen adcurate impreffa funt multa; (Cf. *Catalog. Biblioth. Rinckianae pag. 976.*) poft *Londini 1729. IV. Volum. in f.* quae editio praeftantiffima dicitur, partim ob varias acceffiones, partim, quod omnia fere collata cum autographis ab Epifcopo SANCROTIO. Praemiffa quoque Auctoris vita. Tum Wetfteinius, celebris Amftaelodamenfium bibliopola, *an. 1730. VII. Vol. in 12* Opera haec omnia exhibuit, qua de re legi meretur *Bibliotheque raifonnée Tomo V. P. I. num. 1.* Denique eadem typis iterum excufa *Londini* fuerunt *a. 1740. Tomis IV. in f.* et Anglice quidem, nouisque infignita praerogatiuis. Ad has duas editiones Londinenfes, difficillime comparandas, quod attinet, fidem fequimur celeb. KAHLII in *Bibliotheca philofophica Struuiana T. I. p. 123.* et *T. II. p. 396.* Liber *de dignitate*

ab amplissimo viro, IOH. KLEFEKER, in *Biblioth. eruditor. praecoc. pag. 8.* Et maximi sane momenti est palaestra haec, in qua, vt Morhofianis vtamur verbis, vel Hercules inueniet, quod agat, ideoque vix credendum, vnquam in lucem editum iri eiusmodi Opus. Vid. MORHOFIVS in *Polyh. l. c. cap. 2. §. 3.*

§. IX.

Aliquas inter desiderata Verulamiana adimplere partes voluit PETR. LAMBECIVS, cuius vitam ac fata multi exposuerunt. Sed nec eius consilia ad optatum perducta exitum fuisse nouimus. Diuulgauit enim *Prodromum* saltim *historiae litterariae*, vsque ad libri II. capita priora quatuor, *Hamb. a. 1659. f.* Recusi hi labores *ibidem eademque forma a. 1710.* fuerunt, curante IOH. ALB. FABRICIO, qui et adiecit, praeter Auctoris *iter Cellense*, et ALEXANDRI FICHETI *arcanam studiorum methodum*, nec non *ideam locorum communium*, eximium librum, rarissimumque antea, GVIL. LANGII, Professoris olim Hafniensis, *Catalogum ineditum librorum MStor. in Bibliotheca Medicea.* Occasio, qua inuitatus Lambecius tale negotium suscepit, haec est. Quum in Hamburgensi Gymnasio doceret adhuc, auditoribus suis introductionem in historiam litterariam suppeditare volebat, eamque ob rem ὁδηγὸν eligebat IOH. IACOBI FRISII *Bibliothecam classicorum auctorum chronologicam*, quam emendatiorem et locuple-

tate et augment. scient. de quo vid. *die Hällischen auserlesenen Anmerck. T. IV. p. 148. sq.* primum Anglice fuit editus *Londini 1605. ibid. 1623. f. Parisiis 1624. 4. Amstael. 1662. 12.* alibique saepius Latine recusus. Caeterum acutissime de hoc Britannorum Socrate iudicat RAPINVS. *Bacon*, ait, *est vn esprit vague, qui n'aprofondit rien; sa trop grande capacité l'empêche d'etre exact. La plûpart de ses sentimens sont plûtot des ouvertures à mediter, que des maximes à suivre.* caet. Vid. *Reflexions sur la Philosophie p. 345. §. 18.* quem locum COLERVS adscripsit.

pletiorem ſuis ipſe ſumtibus prelo ſubiecerat. Obſeruatis autem deinceps non lacunis tantum, ſed et quam plurimis in hocce libro erroribus, ſtatim plenioris operis aliquando edendi conſilium cepit, cuius Prodromum ſaltim, excreſcente praeter opinionem adparatu, in lucèm emiſit, vt paullo ſupra memorauimus. Animus igitur erat, omnem hiſtoriam litterariam a prima ſcribendi origine componere, chronologiae ſimul ac temporis ratione habita. At non niſi hiſtoria exſtat ab orbe condito vsque ad aetatem Moſis, quem, reiectis aliis, quae proferuntur, ſcriptis, auctorem tam ſacrorum, quam profanorum, antiquiſſimum facit. Tum de libris Moſis et Iudicum agit: reliquorum autem, quae ſubiungenda erant, quandam modo ſciagraphiam exhibet. Vid. *die Neue Hälliſche Biblioth. T. I. p. 807. ſq.* Vir immenſi laboris erat Lambecius, dignus Vindobonenſis Bibliothecae inſpector, litterarumque amplificandarum ſtudioſiſſimus; ſed quum diffuſus eſſet ſaepenumero, plusque ingenii, quam iudicii, ad eiusmodi attuliſſe opus videatur, nemo forſan perſuadebit ſibi, tantam eum ſuſtinere molem potuiſſe. Imo recte Boeclerus, quid de Lambecii Prodromo, totoque Opere promiſſo, iudicaret, interrogatus aliquando, reſpondit: *vnus homo non eſt par tanto oneri.* Cf. REIMMANNI *Einleit. zur hiſt. litter. P. I. p. 5.* MORHOF. *T. I. lib. 1. cap. 16. §. 77.* et HEVMANN. *Conſp. Reip. litt. cap. II. §. 7.* quorum ſententia eodem redit. Tantum tamen abeſt, vt hos ipſos conatus improbandos plane exiſtimemus, vt potius haud inuiti album calculum adiiciamus peritiſſimi FABRICII ſuffragio in *Praefatione*, qua Lambecianum Prodromum exornauit. Ita ſcribit ille: *Lambecius corpus hiſtoriae litterariae non minus praeclaro auſu, quam Plinius naturae rerum hiſtoriam et amplecti animo, et delineare aggreſſus eſt, cuius licet partem tantum dedit elaboratam, tamen vel ipſa nec plane ſterilis*

illa

illa vniuersi corporis, quam exhibet, adumbratio simul ac prodiit in lucem, cepit eruditorum animos, ea commendat se quoque vtilitate varietateque rerum scitu dignissimarum, caet.

§. X.

Illustris superioris saeculi Polyhistor, HERMANNVS CONRINGIVS, merito etiam Polygraphorum catalogo inserendus, *) anno 1664. auditorum quorundam desideriis vt satisfaceret, priuatos intra parietes commentarium breuem de eruditionis a Christo nato propagatoribus calamo dictauit excipiendum, introductionis loco in chronologiam et historiam litterariam. Commendat Opusculum VOGLERVS sub finem *cap. II. Introd. vniuers. in notit. scriptorum*, de qua infra, idque multorum commodis opportunum fore dicit, si lucem videret, nisi quod, quae ad medicos spectant, iam legantur, et auctiora quidem, in ipsius in artem medicam Introductione. MORHOFIVS contra *l. c.* §. *6.* libellum vocat compendiarium, extemporalibus Auctori dissertationibus natum. Hunc vbi in manibus quorundam esse intelligeret, describentium culpa foede corruptum, emendatius edere adgressus est *Ioh. Gottlieb Mollerus*, Athenaei olim Gedanensis Professor, in quo plane inusitatam rem omnem litterariam iuuandi, etiam cum propriarum facultatum dispendio, cupidinem, laborandi industriam omnino ferream, inque proposito suo tenacem quandam constantiam fuisse, IOH. FECHTIVS testatur in *Praef. Isagog. ad Boecleri saecula IV. a nato Christo priora*, *p. 25.* De instituto illius, MStum hoc summi Con-

*) Opera eius, exceptis theologicis, medicis, physicisque scriptis, *Ioh. Guil. a Goebel*, celeberrimus quondam Academiae Iuliae Antecessor, *Brunsuigae a. 1730. Tomis VI. in f.* cum Indice vniuersali iunctim edidit, suisque passim illustrauit Obseruationibus. Praemissa est ampla *de vita auctoris* Commentatio.

Conringii quibusdam publicandi Dissertationibus, v. *Noua litter. maris Balth. a. 1698. mense Maio.* Sed absoluere, quae tentauerat, non licuit Mollero, rebus quippe humanis, opinione citius, erepto. Quum itaque non reperiretur, qui laborem illum, ab eodem coeptum, continuaret, *Gottlob Krantzius* demum, Gymnasii Elisabethani apud Vratislauienses tum Professor, post Rector, denuo edendum curauit*) Opusculum, et hoc quidem titulo: *Hermanni Conringii de Scriptoribus XVI. post Christum natum saeculorum commentarius, cum prolegomenis, antiquiorem eruditionis historiam sistentibus, et additionibus, quibus scriptorum series vsque ad finem saeculi XVII. continuatur. Vratisl. 1703. 4.* iterumque nouis Krantzii accessionibus *ibid. 1727.* ex qua editione in *Operum Conringianor. T. V. p. 762. sq.* relatum etiam fuit. Cf. *die monathlichen Nachricht. von dem alten vnd neuen Zustand der Vniuersit. Iena 1727. 8. p. 402. sq.* Praemissa sunt ab editore Prolegomena, quae historiam eruditionis ante Christum natum

*) Fallitur ergo REIMMANNVS, in *histor. litt. P. I. p. 237.* existimans, Krantzium MSti Conringiani editorem fuisse primum, quum ipse Krantzius in Praefatione suae editionis fateatur, ex Disputationibus Mollerianis, cum aliis exemplaribus MStis collatis, Opus hoc enatum esse. Idem simul Reimmannus editionem Krantzianam minus adcuratam perhibet, et a Conringii autographo, quod se possidere addit, passim alienam. Probat illud specimine ex §. 1. MSti Conringiani petito, quod in plurimis a textu Krantzii differat. Sed, praeter ea, quae iam Reimmanno responderunt Auctores *des ausführlichen Berichts von neuen Büchern p. 676.* belle et ex aequo hanc litem dirimit STOLLIVS in *Prooemio ad histor. Philosoph. litterar. §. 48.* vbi haec verba exstant, a LANGIO Latine reddita: *Quemadmodum haud adeo est insolens, vt inter dictandum doctores variare soleant, nec minus probabile sit, hoc a Conringio Collegium repetitis praelectum fuisse vicibus, ita ego pro certo adfirmare possum, eo esse Krantzium candore atque animi dexteritate, vt quiduis potius aliud tentauerit, quam litteram in Conringianis temere mutasset; vt et ipse contestatus hoc est in praefatione.*

natum exhibent, ac de Hebraeorum, Barbarorum, Graecorum Romanorumque doctrina quatuor capitibus agunt. Sequitur ipse Conringii libellus, in quo scriptores per saecula distinguit, ita, vt in quouis quinque constituat classes, iisque complectatur Theologos, Philosophos, Iureconsultos, Medicos, Historicos, Poetas et Oratores. Adiecta est eadem methodo saeculi XVII. historia. Sed idem, quod Morhofius, monuit Krantzius, candideque professus est in fine Praefationis, non ex asse satisfacere exspectationi eruditorum Commentariolum hunc, in multis ob breuitatem nimiam frigidiorem, et cum aliis viri summi Operibus minime comparandum, imo in variis rebus emendandum poliendumque. Videtur tamen maioris operis prodromus fuisse, quem auditorum gratia conscripserat Conringius, haud inutilis tali ratione, dum singula vberioribus sermonibus explanaret. Praeter huncce libellum aliud Auctoris scriptum, quod Antiquitates Academicas exponit, huc esset referendum, si ex titulo iudicare velimus. Ita enim ille in editione altera: (prior anno 1651. excusa fuerat) *De Antiquitatibus Academicis dissertationes, plurimis locis secunda hac editione emendatae. Accessit supplementorum eiusdem argumenti liber vnus. Quibus reipublicae litterariae omnis aeui status illustratur. Helmst. 1674. 4.* At vere censet HEVMANNVS V. C. in *Conspectu Reipubl. litt. cap. II. §. 8. p. 17. edit. nouiss. quum historia scholarum*, scribens, *membrum duntaxat aliquod sit historiae litterariae*, *facile adparet*, *Conringianum illud opus non haberi posse pro compendioso historiae litterariae corpore.* Interim liber est doctus, et in hoc argumento vnicus propemodum, certe praestantissimus, ex quo, veluti riuulo, viros complures, alioquin egregios, sua prata irrigasse, nomine tamen Conringii dissimulato, REIMMANNVS indicat, facilique negotio se demonstrare id posse contendit, si eorundem detegere maculas vel ipsis,

vel

vel sibi laudi futurum opinaretur. Vid. illius *Catal. Biblioth. system. critic. T. II. p. 149.* Post alteram, quam memorauimus, editionem, mirum est profecto, *Antiquitates* has *Academicas* per sexaginta fere annos a nemine fuisse recusas. Primus hoc saeculo nouis eas typis in *Operum Conringianorum Tomo V. p. 398. sq.* diuulgauit GOEBELIVS, suasque, ni fallimur, (diu est enim, quum Tomos illos vsurpauimus) obseruationes hinc inde adiecit. Verum non omnium, qui has amant litteras, ferre rationes videbantur, vt vnius libri caussa integrum Opus magnis sibi sumtibus compararent; ideoque multam a plurimis gratiam iniit laudatus HEVMANNVS, quo eximium illum summi Polyhistoris Tractatum producere separatim et splendidius voluerit. Factum id *Gottingae a. 1739.* in *4. mai.* accessitque, praeter luculentam Praefationem, *Bibliotheca Academiarum historica*, doctissime ab editore disposita. Hoc dolendum tamen, viri cuiusdam clarissimi ad librum Conringianum notas, sine dubio vtilissimas, quarum Heumannus in Praefatione spem fecerat, Auctoris nondum scriniis exiisse.

§. XI.

Magnum inter eruditos nomen est GE. HIERON. VELSCHII, Medici Augustani, qui vti plura alia, eademque necessaria omnino, sibi proposuerat; ita non minimas etiam in rem litterariam esse curas voluit. Prostat eiusdem *Epistola de scriptis suis ad bibliopolas et typographos S. R. Imperii*, quam inseruit quoque *Bibliothecae suae promissae ac latenti*, *Gaudae a. 1688. in 8.* editae, THEOD. IANSON ab ALMELOVEEN. In hoc scripto septuaginta Opera offert librariis, atque inter illa *num. LXIX.* Notitiam Auctorum panglottam. De instituto ipsum audiamus loquentem: *Infiniti operis fuerit, si quis omnes omnino nominare voluerit, quod olim Gesnerus in Pandectis suis, deinde alii quo-*

que videntur ſpectaſſe. Non haec mea mens; ſed in ſingulis linguarum generibus, veteres tantum et probatos auctores, atque in caeteris meliores, non tantum nominare, ſed etiam praeſtantiores editiones indicare et de ſcriptis ipſis iudicia ferre inſtitui. Huius facti initium Ger. Io. Voſſius mihi ſuggeſſit, qui tale quid olim coepit, ac amicis et auditoribus diſtribuit. Ab his ego quoque accepi, et deinde plurimum a triginta iam annis auxi. Nec enim ipſe vltra Latinos et Graecos profectus eſt; ego Orientales et linguarum omnes addidi. Ingenue tamen laudem illi ſuam tribuo, quia tantundem, aut etiam amplius, mihi ſupereſſe poterit, ſi benignius accipiatur. Ex paucis autem initiis multa magna ſuccreuiſſe nemo ignorat. Haec a Velſchio dicta comprobant luculenter, quod ipſe fundamentis, a Voſſio iactis, ſuperſtruxerit, nec vniuerſum rei litterariae emetiri campum, ſed rerum potius tenere delectum voluerit, et illum quidem haud inutilem. Erat enim vir ingenii atque iudicii admirabilis, magnoque humanioris litteraturae adparatu inſtructus, quo eum elogio MORHOFIVS ornat *T. I. Polyh. cap. 6. §. 38.* At nimis multa ſuſceperat elaboranda, quae abſoluere nunquam potuiſſet. Tot ſane eius adfecta ſunt, vt, ſi prodiiſſent, integram pene Bibliothecam complecterentur. Sola haec, quae ad hiſtoriam ſpectant litterariam, praeter notitiam auctorum, iam nominatam, ſunt ſequentia: *hiſtoria litteraria Turcarum, ex Manuſcripto Conſtantinopolitano; Lipſii Bibliotheca, et Naudaei Bibliographia, nec non Lindanus de ſcriptis medicis, notis auctiores; Bibliotheca Medici erudita; hiſtoria Medicorum orientalium; chronologia Medicorum; de MStis medicis; de modo legendi et excerpendi*, hisque ſimilia, quorum videndorum ſpes cum Auctoris morte euanuit. Merito igitur iacturam hanc deplorat MORHOFIVS *l. c.* omnesque, in quorum manus ſupellex illa litteraria peruenit, obteſtatur, ne quidquam illarum chartarum perire ſinant: typo-

typographos autem vt eripiant, quicquid earum supereſt, tineis ac blattis, monet. In Catalogo Spizeliano animaduerſum, MStis, quae reliquerat horum librorum poſſeſſor, accenſeri etiam vel quinquaginta Volumina Velſchiana, atque inter haec ea, quae ad litteraturam faciunt. Exſtitiſſe pariter horum aliqua penes Matth. Frid. Beckium, MEELFÜHRERVS memorat in *Acceſſionibus ad Almeloveeni Bibliothecam promiſſam ac latentem p. 9.* Idem ſciagraphiam Tractatus Velſchiani *de orientali litteratura*, ſiue hiſtoria Turcarum litteraria, ſubiunxit, ex quo et reliquis cognoſci facile poteſt, ſedulo collegiſſe Velſchium, quae ad Polymathiam pertinere videbantur. Similia tentaſſe IOH. CHRISTIAN. L. B. a BOINEBVRG, non ſolum Epiſtolae ipſius cum ad Prüſchenckium, tum ad Dietericum ſcriptae, indicant, ſed MEELFÜHRERVS etiam *l. c. p. 12.* teſtatur. En! ipſa eius verba: *Illuſtriſſimus Baro de Boineburg, Eques auratus, S. Caeſ. Maieſt. Camerarius, Archiepiſcopi et Electoris Moguntini, nec non eiusdem Herbipolenſium Epiſcopi, Ducisque Franconiae, intimus Conſiliarius et ſupremus Mareſchallus, opus de vniuerſa re litteraria moliebatur, quod pro immenſa eruditione ſua feliciter dediſſet procul dubio, niſi mors ſubitanea deſtinatis eius intercesſiſſet.* Sane in Bibliotheca eiusdem, quae Moguntiae olim adſeruabatur, poſt ex legato filii ad Academiam Erfurtenſem peruenit, vix liber reperitur, cui non auctores paralleli, vel alia, quae Polymathiam iuuant, adſcripta crebro fuerint. Nec tamen contigit viro illuſtri, interque politicos longe doctiſſimo, vt, quum negotiorum ſingulis diebus obrutus mole eſſet, tantos recluderet theſauros, quibus alias res litterarum publica inſigniter poterat locupletari.

§. XII.

Eiusmodi etiam Opus vniuerſale in animo habuiſſe

 vide-

videtur IOH. HENR. BOECLERVS, Argentoratenſium praeterito ſeculo Polyhiſtor, in elegantiori litteratura, veluti dux quidam inter gregarios milites, eminens, quem ſolum, obſeruante ad hunc §phum LILIENTHALIO, vna cum Conringio cunctis doctrinae praeſidiis inſtructum eſſe iudicauit Morhofius, vt litterariam condere hiſtoriam, eamque numeris omnibus abſolutam, potuiſſet. Coeperat is a. 1659. priuato ſermone ſuis exponere auditoribus *hiſtoriam priorum quatuor a Chriſto nato ſaeculorum*, quae deinceps ex libello Auctoris memoriali, eiusque ore a diſcipulis excepta calamo, primum a IOH. GOTTLIEB MOLLERO *cum* IOH. FECHTII *Praefat. iſagogica Roſtochii* edita fuit *a. 1695. 4.* vid. *Acta Erud. Lat. a. 1696. p. 74. ſq.* tum vero, poſt Molleri obitum, non auctior quidem, vt in Epiſtola dedicatoria adſeritur, at elegantior tamen, prodiit *Sedini a. 1699. 8.* omiſſa Molleri non Praefatione ſolum, ſed ipſo etiam eius nomine in fronte ſublato. Tantum in nouam hanc editionem librarius impendit induſtriae, vt maior, magisque anxia, vix locum habuiſſet. Quotquot enim nanciſci contigit MSta libri exemplaria, ea cum ſuo contulit exacte, ne infelix lolium, Boecleriano nomine indignum, irreperet. Omnia autem haec ſaecula in quinque claſſes diuidit Boeclerus, ita vt primum Chronologiam, deinde res Romanas, mox externas, tum eccleſiaſticas, poſtremo viros celebres, litteras, artes, inuenta, atque alia commemoret. Haec vera eſt hiſtoria vniuerſalis. Vellemus tamen, ipſe Boeclerus vltimam adhibere manum potuiſſet; ſine dubio enim fuſius tradidiſſet ſingula, maxime quantum ad inuenta et artes, de quibus perbreuis eſt. Interim haec ipſa quoque ſuis fructibus haud deſtituuntur. Plenior eſt et copioſior eiusdem *de rebus ſaeculi IX. ac X. Commentarius*, ſecundum ſeriem Imperatorum R. G. concinnatus, eodemque fere modo diſpoſitus, vt ſaecula priora

qua-

quatuor pertractauerat, nisi quod res litterarias, scriptoresque ac memorabilia caetera, non saeculorum, sed Imperatorum, ordini subiecerit. Ipse hunc librum Auctor edidit *Argent. 1656. 4.*; post non solum *a. 1685.* repetitus est, sed etiam in *Dissertationum Boeclerianarum Tomo III. ibid. 1712. in 4.* excuso, locum obtinuit. Nostris in manibus versatur postrema haec editio, vbi *p. 95.* digna notatu est relatio de Anastasio, a Moguntinensibus ea parte, qua Iohannae Papissae historia continebatur, turpi fraude, contra MStorum auctoritatem ac fidem, castrato. Similem Boeclerus methodum obseruauit in suo *de rebus saeculi XVI. Libro memoriali*, qui primum, Auctore iam exstincto, *Vlrici Obrechti* studio lucem vidit *Argent. a. 1685.* iterumque recognitus, auctus, et ab innumeris, quibus scatebat, mendis repurgatus, indicibusque necessariis instructus a IOH. BVRCH. MAIO diuulgatus est *Kilon. a. 1697. in 8.* Solus eruditorum index integras complet paginas triginta sex, in quibus millenarius circiter nominum reperitur. Sed multo vberior futurus erat iste index, nisi Boeclerus consulto omisisset omnes, qui quamuis ingenii gloria saeculo XVI. floruerint, librisque editis facti sint nobiles, sequenti demum aeuo, cui et annum 1600. adnumerat, e vita excesserunt, quod inter naeuos libri refert HEVMANNVS, qui *sex Programmatibus*, *Gottingae* inde ab a. 1718. vsque ad annum 1723. in lucem emissis, Supplementa exhibere ad eundem coeperat. Primum horum Opusculorum recusum exstat in *Bibliotheca Acad. Halensi a. 1718. p. 339. sq.* reliqua difficulter nunc parantur. Ad eruditos autem, a Boeclero adductos, quod attinet, cuiuslibet vitam paucis exponit, scriptoresque addit simul, ex quibus plura hanc in rem possint hauriri. Multa etiam suppleuit Maius, quae separatim vncis inclusa. Denique scriptis Boeclerianis, quae ad rei litterariae notitiam generatim spectant, adiungi mere-

tur eiusdem *Commentatio posthuma de scriptoribus Graecis et Latinis*, ab OBRECHTO primum *Argent. a. 1674.* deinde *Vltrai. 1700.* et *Argent. 1704. in. 8.* edita, itemque *Tomo X. Thesauri Antiquit. Graec.* inserta, qua omnis generis scriptores ab Homero vsque ad initium saeculi XVI. complectitur. IOH. CLERICVS in *Biblioth. choisie Tom. II. p. 362. sq.* laudat commendatque Opusculum hoc, ad id potissimum vtile, vt scriptores secundum saecula exinde dignoscere discamus. Cf. KRAVSII *vmständl. Bücher-Histor. P. I. p. 120. sq.* Autographum exstat Hamburgi in Bibliotheca Wolfiana, vti patet ex IOH. CHRISTOPH. WOLFII *Conspectu supellectilis epistol. et litterariae, manu exaratae, p. 279.* Multa omnino praestitisset, pro ingenii bonitate, Boeclerus, si vocare sub examen licuisset singula; haec ipsa enim, quae in illo studiorum genere ab eo nomen habent, manca esse et inchoata tantum, intelligentium iudicio iam pridem confirmatum est.

§. XIII.

Quinquaginta nunc, et quod excedit, anni elapsi sunt, quum VALENT. ERNESTVS LOESCHERVS, celeberrimus Saxoniae Theologus, anno 1749. Dresdae vocatus ad superos, *Arcana litteraria, et alios triginta libros edendos*, Musis consecraret, datoque specimine proponeret. Hoc duodecim paginarum scriptum *a. 1700. in 4.* prodiit, ac postea in eiusdem *Initiis Academicis, Vitemb. a. 1707. in 4. num. 7. et 8.* immutato paullum habitu, sub titulo scilicet *Conatuum sacrorum et litterariorum* recusum est. Velschianis ea promissis similia sunt, nisi quod maiorum adhuc voluminum Opera polliceatur. Inter haec, praeter alia, iam non memoranda, *num. VIII.* reperitur, quae huc pertinet, *historia litteraria*, de qua ita loquitur: *Hoc opus diu desiderauimus, doctissimo Lambecio saltim rudimenta eius*

et

et initia nobis dante: ego, vt potui, ad nostram vsque aetatem omnium saeculorum genium litterarium, inuenta, doctos, omnium artium fata, et quae praeterea ad hoc institutum spectant, omni studio interpretatus sum, adiecique rariora, historiam Philosophiae Scholasticae a saeculo vsque duodecimo, historiam litterarum saec. XIV. et XV. renascentium, Germaniam eruditam eo tempore, quum Lutherus sacra repurgare inciperet, dissertationes de poetis theologis, Rabbinis recentioribus, restitutoribus auctorum classicorum, scriptoribus supplementorum, doctis sycophantis, qui antiquis tot libros supposuerunt, et huius generis alia. Subsequitur *num. IX. vniuersalis librorum notitia*, cui haec adiunxit verba: *Noua et ampliori methodo conscripta, in partes diuisa IV. quarum prima scriptores classicos Hebraeos, Graecos, Latinos, Arabes ab initio mundi vsque ad saec. XII. ordine chronologico, praeterea ἀχρόνυς et supposititios percenset: secunda libros ad quamlibet disciplinam spectantes, tertia libros rariores, bonos ac malos, atheisticos, obscoenos, paradoxos, satyricos, enumerat, quarta denique miscellanea varia, v. g. Scholiastas, Glossatores et Glossaria, scriptores nauticos, rusticae rei, Hortulanos, Ampelurgicos etc. Bibliographos nationum, et itinerariorum conditores subiungit.* Promissa sunt, quorum complere summam tantum abest, vt vni liceat homini, vt haec potius vel decem amplissimae doctrinae ferreaeque industriae viros omnem per aetatem occuparent. Cf. elegans de vanis promissis litterariis locus apud SALDENVM *de vsu et abusu libror. p. 102.* Sub initium quidem horum *Arcanorum* obtulisse se Musis, ait, Catalogum sequentem scriptorum vel in Academia, vel in munere sacro, quo fungatur, vel elaboratorum, vel tamen affectorum, quae, si quis sumtus ferat, propediem lucem videre possint. Verum haec in iuuentute scripta sunt, cui plerumque nimia virium fiducia, imo

et iusto maior gloriae auiditas adhaeret. *) Quum igitur de oblatis istis operibus sinistre quidam iudicarent, **) ipse, rei difficultate perspecta studiosius, in

*) Non pauca praeter haec, quorum iam iniecimus mentionem, orbi erudito pollicitus est b. LOESCHERVS in *Relationibus innocentibus. (vnschuld. Nachrichten.)* Cf. etiam eiusdem *Vorschlag dreyer höchstnöthigen Theolog. Schriften, 1700. 4.* nec non *Conatus sacros et litterarios*, de quibus supra, vbi vel octoginta ingenii sui foetus editurum se, recepit.

**) Audiamus *Collectorum Treuoltiensis Diarii* sententiam, dictam *a. 1704. mense Februario: Amuser*, scribunt, *le public par de beaux projets et de magnifiques promesses de livres, qui ne paroissent jamais, est l' artifice ordinaire de certains savans, à qui le travail coûte. Almeloven, docte Hollandois, a rempli un volume entier des titres de ces livres promis, et comme il en avoit encor omis beaucoup, son ouvrage a bientôt après été suivi d'un supplement. Il est avantageux aux belles lettres, qu'on publie le projet des ouvrages, dont les materiaux sont prets pour inviter les savans, qui ont travaillé sur la même matière, à contribuer à la perfection de l' ouvrage et pour pressentir le jugement des personnes de bon goût. Mais quand après plusieurs années l'effet ne suit pas la promesse, on doit se defier de l' intention de celui, qui l' a faite. Mr. Loescherus a vû tout le hazard, qu' il couroit en publiant tant de projets à la fois. Il raconte même dans une espece de Préface, qu'on le cite au Parnasse comme un homme, qui promettoit plus, qu'il ne pouvoit tenir. Il croit, que pour se justifier il suffit de publier en detail les titres des livres, qu' il fera, dit il, imprimer si tot, que les libraires voudront s' en charger. Apparement la plûpart des livres, dont il donne ici les titres, ne ruineront aucun libraire. On ne peut cependant refuser à Mr. Loescherus la louange, qu'il merite, pour avoir imaginé les desseins de plusieurs livres fort utiles: d' autres profiteront de ses inventions.* Sub finem addunt dicti Collectores *: du moins pour cette fois il a tenu plus, qu'il n'avoit promis. Le titre de ce petit livre ne fait esperer que 31. desseins de livres, il en contient plus de 60.* Manet interim Loescherus semperque in hominum memoria manebit talis, qualem depinxit REIMMANNVS in *Catal. Bibl. suae T. I. p. 901. Huic viro*, inquit, *multum inest ingenii ac iudicii et orationis non inelegans copia, cum cogitandi labore coniuncta. Lectio autem tanta,*

in Academicis initiis plagula 19. folio 3. circa finem, ingenue profitetur Loelcherus: *De conatibus meis litterariis olim fcheda quadam Latina actum eft; in qua non approbo omnia, fateorque ad iactantiae fpeciem nonnulla trahi poffe, nec fatis cocta effe.* Et in fine *plagulae fequentis folio 3.* ita mentem explicat fuam: *Quae olim pollicitus effe videor opera diffufiora Pandectarum eruditionis inferioris, hiftoriae philofophicae recentioris, Syftematis antiquarii, Pandectarum Genealogicarum, hiftoriae litterariae vniuerfae, notitiae librorum vniuerfalis etc. fupra meas vires effe, et cum primis in hoc, quo fungor, munere perfici a me non poffe, fateor. Colligo tamen et meditor etiam, quae ad haec inftituta pertinent, quantum parerga ifta tractare mihi licet. Quin imo de conatibus meis omnibus ita exiftimaturos effe aequos lectores arbitror, vt non plura me, quam praeftari per aetatem, vires, otium et fubfidia, a Deo conceffa, poffit, me pollicitum fciant. Eo fane confilio promulgatos hos indiculos volui, non vt neceffario prodire ifta omnia in publicum debeant; fed vt de priuatis meis laboribus certiores faciam eos, qui vel monere me poterint, vel iuuare, vel tamen iisdem aliquando vti. Nam et hos boni publici cauffa merito fufcipio, atque ad illud ipfum dirigo. Quare fi quis fuerit in fimili labore quodam occupatus, ei, quae a me funt collecta obferuataque, lubenter tradam.* Cf. idem in *Epiftola refponforia ad Chriftian. Feuftelium de ftatu progreffuque fcriptorum ab fe promifforum*, quae exftat in FEVSTELII *Mifcell. facris et eruditis, Lipf. an. 1715. 8.* inde *a p. 671. fq.* vbi fimul *p. 734. fq.* apologia *conatuum Loefcheri* reperitur. Sigillatim *de Arcanis litterariis* ipfe exponit *p. 710. fq.* Add. LILIENTHAL. in *Machiauellifmo litter. p. 94. fq.*

Idem forfitan vniuerfalem litterariae rei hiftoriam concinnandi confilium inierat IOH. BVRCH. MAIVS, dum

ta, vt vniuerfum reipublicae litterariae Chartophylacium peruestigaffe, et omnes in ea fchedas excuffiffe videri queat.

dum exeunte saeculo superiori Societatem scrutantium instituebat, quae vero in primis itidem substitit conatibus, vt infra dicemus, vbi de Societatibus eruditorum sermo erit. Aliter tamen in *manu scriptis ad hunc locum praelectionibus* existimat celeb. RICHEY, vtpote qui *an ex hac*, inquit, *Societate scrutantium, etiamsi perstitisset, plena aliqua et ordinata historia litteraria exspectanda fuisset, equidem dubito; quin potius selecta quaedam capita a Maio, Kortholto, aliisque sociis tentata fuisse, ex speciminibus, siue Actis, a Societate editis, adparet.* Praeter eos variorum conatus occurrunt adhuc et produci hoc loco in scenam debent alii, qui Bibliothecas, vel Introductiones in historiam litterariam vniuersalem, de qua iam agimus, meditati sunt. Inter hos referendus est RAPHAEL. SAVONAROLAE, Patauini *) ex clericis Regularibus vulgo Theatinis S. Theologiae Professoris, *Orbis litterarius vniuersus, exhibens materias et scriptores in omni scientia et arte, hoc est, in sacris Bibliis, Theologia, Iure vniuerso, Philosophia, Medicina, Chymia, Chirurgia, Anatome, Mathesi, Astronomia, Philologia, Historia, Cosmographia, Archaeologia, Ethica, Politica, Oeconomia, Dialectica, Rhetorica, Poesi, Musica, et reliquis omnibus scientiis et liberalibus ac Mechanicis artibus, in genere, specie et indiuiduo, quocunque idiomate ab initio rei litterariae vsque ad praesens, expressis vt plurimum anno, loco et forma editionis, librorum et in eos commentariis, notis caet.*

*) Obseruat hoc loco COLERVS, ea, quae de Sauonarola, eiusque vastissimo, quod pollicitus est, Opere litterario, adferuntur a Struuio, descripta esse, vt permulta alia, ex Diario, cui titulus: *ausführlicher Bericht von neuen Büchern*, monetque simul, eundem Sauonarolam, sub nomine transposito Alphonsi LASOR A VAREA, duobus Tomis suo sumtu edidisse *vniuersum terrarum orbem calamo delineatum* caet. *Patauii 1711. f.* Prouocat eam in rem ad *Part. XV. p. 216. des neuen Bücher-Saals.* Sed excusum hoc Opus demum *a. 1713.* vti docetur in *Catalogo Biblioth. Bunav. Tom. I. Vol. 1. p. 731.*

caet. Opus ex mundi totius Bibliothecis concinnatum, ordine indicis generalis materiarum alphabetici dispositum, et Characteribus linguarum Hebraicae, Chaldaicae, Syriacae, Graecae, Arabicae, Persicae, Armenicae, Germanicae, Aethiopicae, Aegyptiacae, nonnunquam elaboratum: Italis, Gallis, Hispanis, Boemis, Pannoniis, Anglis, Belgis, et caeteris exterarum nationum scriptoribus plerumque Latino, interdum vernaculo sermone appositis. Viginti annorum interuallo compositum esse hoc Opus, gloriatur Auctor. Tomus I. seu sola forte Sciagraphia, *Patauii* prodiit *a. 1700. f.* teste ECCARDO *in den Hannöverisch. monathl. Auszügen, 1701. mense Martio p. 78.* Cf. *la Galleria di Minerva T. III.* vbi etiam dicitur, octo illud ipsum constare Tomis debere. In *Lexico Eruditor. Menckenio-Ioecheriano, Tomo IV. p. 172.* legimus, quadraginta dicti Operis volumina manu scripta adseruari Patauii in Bibliotheca Theatinorum. Titulus tam superbus de instituto, et quid fuerit sperandum, facile docebit. Quis enim tantis rebus par erit vnquam? Neque tamen, vt addit LILIENTHALIVS, non tam in Systematibus historiae litterariae, quam in Catalogis librorum omnis generis vniuersalibus ponendum esset Opus hocce adfectum. Maiori huc pertinent iure GABRIEL NAVDAEVS et PHILIPP. LABBEVS, qui duumuiri praestantissimi de vniuersali Bibliotheca olim cogitarunt. Et Labbeus quidem in *Praefat. ad Tom. I. Dissert. de Scriptor. eccles.* sequentibus vtitur verbis: *Iam pridem tibi, Christiane Lector, ex antiquis meis Lectionibus depromtam adorno Bibliothecam vniuersalem Scriptorum omnium, siue sacrorum, siue profanorum, in tres partes distributam. I) ab orbe condito ad Christi domini natalem annum; II) ab eodem Seruatoris nostri ortu ad MD. aerae Christianae annum; III.) ab eodem MD. anno, si Deus votis nostris annuerit, ad nostram vsque aetatem.* Ibidem hanc suam de Scriptoribus ecclesiasticis Dissertationem vocat

cat. *vastissimi illius operis breuem particulam, a reliquo veluti corpore seiunctam.* Idem Opus a Labbeo passim etiam promittitur in *Noua eius Bibliotheca MStorum.* Et inter initia librorum, quos editioni paratos habuit auctor, *Parisiis apud Claud. Cramoisy a. 1662. in 4.* speciminis instar excusa, referente TEISSERIO in *Catal. Auctorum p. 275.* hic Operis eiusdem titulus legitur: *Bibliotheca Chronologica omnis generis Scriptorum, sacrorum et profanorum, per saecula mundana, Romana, Christiana, seruato ordine alphabetico, eorumque morte, cum ea inuestigari potuit, charactere Italico designata.* Verum enim vero tantos conatus hi viri, etsi laboriosissimi doctissimique, perficere ante obitum non potuerunt. Debemus hanc obseruationem celeb. RICHEY *praelectionibus manuscriptis.* Cf. IOH. ANDR. BOSII *Introd. in notit. Scriptor. ecclesiast. p. 103. edit. Walchianae*, quo etiam loco memorat Bosius, *Specimen nouae Bibliothecae vniuersalis* dedisse aliquando, et *sacris Bibliothecarum illustrium arcanis, siue MStorum theologicorum designationi, praefixisse*, simulque difficultatem instituti, et modum conficiendae, ostendisse THEOPHIL. SPIZELIVM. Mentio insuper hic facienda VINCENT. PLACCII, inter cuius relicta ἀνέκδοτα non solum *Adnotationes in Verulamii libros IV. priores de dignit. et augmentis scientiarum* occurrunt, sed refertur etiam *historiae litterariae compendium vniuersale, migrationes artium et scientiarum varias summatim exhibens.* Vid. Catalogus operum ab eo edendorum, qui praemissus est *Theatro Anonymor. et Pseudonym.* Denique MEELFÜHRERVS in *Accession. ad Almeloueenii Biblioth. promiss. et latent. p. 65.* spem nobis fecit *Pandectarum litterariarum*, seu Commentariorum de vniuersa re litteraria.

§. XIV.

Sed omnia illa, quae homines doctrina etiam summi tentarunt, ad exitum perducta non fuere, nec

id

id ſane, ſi rem adcuratiori conſiderauerimus ſtudio, admodum debemus mirari. Tam arduus enim et infinitus labor eſt conatus eiusmodi, vt facilius ſit Atlanti, humeros orbi ſupponere, quam erudito, hiſtoriam adornare litterariam vniuerſalem. Legamus, quae Neander de Pandectis ſuis praedicauerat, quantus labor! Inſpiciamus Prodromum Lambecii, quanta difficultas! Certe vnus homo non ſufficit, ſi vel Geſneri ingenium, Neandri eruditionem, Verulamii ſagacitatem, Lambecii induſtriam, Conringii prudentiam poſſideat. Vix itaque tale opus exſpectandum. Nimis multa enim ad hoc requiruntur ſubſidia atque indicia librorum editorum et ineditorum, exterorum et vernaculorum, deperditorum et exſtantium, publicorum et arcanorum, notorum et ignotorum, documentorum ſingularium, et eiusmodi rerum, quarum vix vni e millibus copia conceditur. Praeter haec ingentibus adhuc defectibus et lacunis antiqua laborat hiſtoria, vt non niſi difficillime ex his monumentis vniuerſale conflari ſyſtema poſſit. Cf. IOH. ALB. FABRICII *Praef. de defectibus hiſt. litt. Prodromo Lambeciano* praemiſſa, quam et collocauit, notulisque illuſtrare ſuis conatus eſt IOH. IVSTVS VON EINEM in ſuccincta *in Bibliothec. hiſt. litter. introd. Magd. 1738. 8. p. 124. ſq.* Hoc interim, noſtra quidem ſententia, expeditiſſimum eſſet conſilium, ſi plures, quodam inter ſe collegio conſtituto, tantae moleſtiae viam ingrederentur. Tales eſſe tamen oportet, qui litterariae rei vnice dediti vel magnis praeſunt Bibliothecis, vel aditum ſaltim ad easdem liberrimum habent. Hi diſtributis inter ſe, pro cuiuscunque ingenio, laboribus negotium ſuſcipiant; his non denegetur cum aliis doctis viris commercium; hi elaborata ſua cenſurae ſingulorum, antequam typographis exhibeantur, ſubiiciant, dirigente omne ſtudium viro quodam, qui ob prudentiam non ſolum, ſed eruditionis quoque

que copiam auctoritate amplissima pollet. Hoc si factum fuerit, vel post decennii spatium vniuersale prodire Opus, idque egregium, posset. Sed vanae hae sunt, in quas incidimus, cogitationes. Vbi enim reperiemus viros, qui mutua id studiorum animorumque coniunctione agerent? Vbi patent semper Bibliothecae, vbi aditus ad eruditos alios, qui inuidentes communi bono arcana, si quae habent, plerumque sibi seruant? Germanis id praecipue crimini dedit exprobrauitque TENTZELIVS *in der curieus. Biblioth. Repositor. I. a. 1704. p. 427.* Quis concederet impensas? Non Principes certe, quum inter arma sileant leges ac Musae; multo minus bibliopolae, qui sumtibus ferendis impares sunt, alias lucri etiam cupidi saltim, quod ad eos tarde admodum esset peruenturum, quum tot volumina emtores bene nummatos requirerent. Optanda igitur res magis est, quam speranda. Haec quidem cogitata fuerunt olim Auctoris, qui praesentis Bibliothecae fundamenta iecit. At merentur iis adiungi, quae hic obseruauit laudatus RICHEY. En! ipsa eiusdem verba: *Consilio eiusmodi ante non est locus, quam de ratione scribendi operis constet. Potest enim historia litteraria vniuersalis duobus modis ab orbe condito deduci, vel chronologico ordine, vel alphabetico. Chronologicum ordinem, quem adfectauit Lambecius, fateor longe difficillimum esse atque intricatissimum. Quamuis enim eiusmodi operis lector indice alphabetico iuuari possit, et pensa etiam laboris inter plures viros doctos per saecula distribui; non desunt tamen rationes, cur dubitem, an talem historiam etiam a multis in societatem coeuntibus, vel post decennii labores (vt ait Struuius) vniuersalem, eandemque egregiam, liceat exspectare. Nam 1) vnumquemque sociorum in omnium gentium historia litteraria oporteret esse versatissimum; 2.) labor omnis ad vnum tandem directorem rediret, qui stili aequalitati consuleret, opus vniuersum conne-*

connecteret, et editionem curaret; 3) moles operis, quod non compendiarium aut interruptum, sed plenum et continuum esse deberet, in tot volumina excresceret, vt non typographos tantum fatigaret, sed bibliopolas pariter ac emtores facile deterreret. Itaque, si quid ego iudico, longe commodius tantum opus ordine alphabetico confici poterat, sed ita, vt per patrias dispesceretur. Scilicet, vt ad exemplum Nicolai Antonii, quod in Bibliotheca sua Hispanica praebuit, Germani aliquot, societate inita, Germanicam, Itali Italicam, Galli Gallicam Bibliothecam *) *concinnarent; omnes vero omnium patriarum societates inter se conspirarent, et non sine mutuo commercio agerent, vt idem operum tenor, eadem methodus, quantum fieri posset, seruaretur. Tum vero singulis illis singularum terrarum Bibliothecis seu historiis confectis index aliquis realis ac chronologicus vniuersalis in totum opus, coniunctim spectatum, succincte vel ab vno viro docto adornari posset, siquidem, vt necessum arbitror, singulis Bibliothecis indices chronologici ab auctoribus eadem opera iam fuissent subiecti. Atque sic tandem plenum historiae litterariae vniuersae systema produceretur, cuius partes variis in locis moderatiori sumtu imprimendae facilius bibliopolam inuenirent; quippe seorsim ac sigillatim, tamquam plena opera, possideri possent, ac partium reliquarum coniunctio, siue systematis totius integritas, a sola emtoris facultate aut arbitrio suspenderetur. Hoc consilium si forte ex rebus extrinsecus circumstantibus vanum futurum sit, saltim ex ipsa rei ac instituti natura non erit impeditum.* Et paullo post ita pergit vir clarissimus: *Si ex nostro instituto moles operis per distributionem in patrias aequior facta fuerit, non deerunt etiam, qui partibus ferendis humeros supponant. Principum libera-*

*) Legenda hic et in vsus conuertenda MICH. LILIENTHALII *de historia litteraria certae cuiusdam gentis scribenda, consultatio. Rostoch. 1710. 8.* in qua singulas species, quae ad historiam cuiuslibet gentis requiruntur, haud indocte examinat.

beralitas inter arma non omnis emoritur. Gallia praesertim, Anglia et Borussia luculentis loquuntur exemplis. Bibliopolae, quod singuli non possunt, faciunt societate contracta. Qui enim operibus Patrum, thesauris antiquitatum, conciliis, theatris, Lexicis amplissimis, impendere sumtus potuerunt, quidni impenderent etiam operi, emtorem non frustra desideraturo? Sed quae haec sollicitudo de incunabilis, infante nondum nato?

§. XV.

Deficiente igitur vniuersali historiae litterariae Opere, iis vtamur libris, qui introducunt in eandem, huiusque fundamenta et praecipua capita proponunt. Inter hos quidem primus est labor ANTON. POSSEVINI, e Soc. Iesu, patria Mantuani, cuius *Bibliotheca selecta*, in libros XVIII. distributa, quorum aliqui iam separatim prodierant, primum *Romae* excusa *a. 1593. f. in typographia Apostolica Vaticana.* Auctior deinceps prelo exiit *Colon. Agripp. a. 1607. f. Tomis II.* quae editio est praestantissima, at in paucorum hodie manibus versatur. Excellit hic Auctor, iudice LILIENTHALIO *ad h. l.*, rerum grauitate et scriptorum copia, maiori tamen haberetur in pretio, nisi, Iesuitarum more, esset mordacior, et suae tantum religionis eruditos proferret, nostrates contra et Reformatos, de re litteraria optime meritos, damnaret passim, et inique perstringeret. Addit acutissimus RICHEY in *Collegio MSto* nimias ab instituto digressiones, quas in hoc Opere facit, plagii vitium, a non nullis ipsi obiectum, erroresque litterarios saepissime commissos. Cf. CONRINGII *Epist. dedicatoria*, *Animadu. eius in Machiauelli Principem* praefixa *p. 4. sq. edit. Helmst. a. 1686.* 4. Interim plura etiam habet notatu dignissima, et multa ad rationem studiorum, reique litterariae generatim, pertinentia iudicia interponit. Vid. MORHOFII *Polyh. T. I. lib. 1. cap. 16. p. 175. edit.*

edit. nouiſſ. et BVDDEI *Iſagoge ad Theol. vniu. p. 10.* Poſt eum honorifica iniicienda eſt mentio VALENTINI HENR. VOGLERI, Medici olim Helmſtadienſis, omnis encyclopaedias peritiſſimi, ac ſtudioſiſſimi litterarum propagatoris. Edidit is *Helmſt. 1670. in 4. Introductionem vniuerſalem in notitiam cuiuscunque generis bonorum ſcriptorum*, quae breuior licet ſit, nec, pro inſtituti ratione, omnem rem exhauriat, iuſtam tamen rei litterariae delineationem exhibet, maxime poſtquam in altera editione, *a. 1691.* adornata, luculentae HENR. MEIBOMII, iunioris, notae acceſſerunt. Recuſus eſt liber *ibid. 1700. 4.* denuo auctior ſtudio filii, HENR. DIETER. MEIBOMII, *) quam editionem poſtremam fuſe adcurateque recenſet, additis ſimul doctorum virorum de illa ſententiis, aequis omnino, IOH. FABRICIVS *in hiſtor. Biblioth. ſuae, Parte V. p. 395. ſq.* Cf. *Acta Erudit. Lat. 1691. p. 302.* Multa quidem in ipſo Voglero deſiderari, eumque in generali illa ſynopſi non omnio complexum eſſe, quae dici poterant, MORHOFIVS ſcribit *l. c. cap. 16. §. 3.* ſed recte monetur in laudato Lipſienſium Diario non eo auctorem animo compoſuiſſe Opuſculum, vt notitiam omnium ſcriptorum daret, ſed vt oſtenderet potius, qua ratione in eiusmodi cognitionem peruenire poſſint, qui eam expetunt. Sane, quod minus hic occurrit, ſi ad auctores librosque reſpiciamus, id iudicii copia, cenſendique cura, compenſatur. Maiori deinceps adparatu ſtuduit hoc ſaxum voluere DAN. GEORG. MORHOFIVS, cuius *Polyhiſtor*, iam ſaepiuſcule a nobis adductus, libris duobus, bibliothecario ſcilicet ac methodico, edi coeptus *Lubecae* eſt *a. 1688.* 4. et ex ſcholis publicis priuatisque, quibus Auctor rem bibliothecariam, ſcriptorum notitiam

*) Additiones etiam ad Voglerum olim eſt meditatus VINC. PLACCIVS; ſed nihil earum lucem vidit.

titiam, criticam artem, et alia, expofuerat, originem habuit. Anno ab obitu eius proximo 1692. *Polyhiſtoris Pars II.* quae videtur librum III eumque grammaticum, conplecti, accessit, ibidemque vna cum libris duobus praecedentibus *a. 1695*; feorfim autem triennio post recufa eft. Ab eo tempore partim ex fchedis Morhofii, partim doctiffimorum virorum fupplementis, in politiorem fubinde formam ac habitum mutatum eft Opus. Foetum enim hunc, parente orbum fuo, et ab Henr. Muhlio pariter ac Io. Burch. Maio, qui eius primum curam gerere voluerant, mox relictum, fufcepit liberaliter Peirefcius ille Lipfienfis, FRID. BENED. CARPZOVIVS, eundemque vt perfectiorem redderet, cohortatus eft et excitauit IOH. FRICKIVM, Ordinis Philofophici in Acad. Lipfienfi tunc Adfefforem, poft Theologum apud Vlmanos celeberrimum. Complura etiam is praeftitit, quae ad ornandum Morhofium conducere poterant, et libros IV. Tomi I. pofteriores futurae parauit editioni, neque tamen ea ipfa prius exhibita fuit eruditis, donec deuolueretur omne negotium ad IOH. MOLLERVM, fcholae quondam Flensburgenfis Rectorem, verfatiffimum in his litteris, ideoque ad curandas has ingenii Morhofiani reliquias prae caeteris idoneum. Ille igitur Tomum I. litterarium perlegit adcurate, omnia a mendis cum typographicis, tum fcribentium, purgauit, ex Auctoris adnotationibus *αὐτογράφοις* et MStis aliis fuppleuit paffim auxitque, in Paragraphos diftinxit, librorum IV. pofteriorum capita inftruxit fummariis, nonnullisque hypomnematis hiftorico-criticis illuftrauit, quae luce indigere videbantur. In Tomis autem II. ac III. efformandis quantum ei laboris fuerit exantlandum, ipfe docet Mollerus in *Praefatione ad eosdem*, §. 3. cuius et confulantur *Prolegomena*, ipfi fubiuncta, §. 93. *fq.* vbi ampla Polyhiftoris hiftoria legitur. Ita *a. 1708. Lubecae* inte-

integrum publicatum eſt Opus Morhofii poſtumum, quae editio quum non paucis typographi erroribus eſſet maculata, repetita eſt aliquantulum correctior *ibid. a. 1714.* ſed ſine additamento vllo, niſi quod hypomnemata Molleriana, vt lectio fieret commodior, ſuis ſtatim locis ac paginis ſubiecta ſint. His etiam exemplaribus a bibliopola diſtractis, *a. 1732. 4. ibidem Polyhiſtor* ille prodiit non auctior quidem, at *Praefatione* tamen ornatior viri ſummi, IOH. ALB. FABRICII, *eiusdemque breui notitia alphabetica Ephemeridum litterariarum*, quod argumentum tribus tantum verbis attigerat Morhofius. Denique *a. 1747.* nouam ab eodem bibliopola Lubecenſi editionem accepimus, priori ſimillimam, praeter notitiam Diariorum, quam auxit paſſim et vsque ad eundem annum continuauit, quamquam non pari ſemper induſtria, Clariſſ. IOH. IOACH. SCHWABIVS. Quid in vnoquoque Tomo contineatur potiſſimum, indicandum eſt adhuc paucis. Libros ſcilicet duos priores, *bibliothecarium* ac *methodicum*, ſequuntur liber III. *de excerpendi ratione;* IV. *Grammaticus*, quo recenſentur ſcriptores, qui de diuerſis linguis, variisque ſcripturae modis, egerunt, Lexicographi Graeci, et linguae Latinae auctores, per quatuor illas aetates nemini ignotas; V. liber *ſcriptores criticos et antiquarios* memorat; VI. *oratorius*, et VII. *poeticus* eſt. Tomus II. philoſophicus inſcribitur, potioremque libri I. partem faciunt *ſcriptores de Philoſophia Platonica*, *Ariſtotelica*, *et Scholaſtica;* liber autem II. ad *Philoſophiam naturalem* ſpectat, et adcuratius concinnatus eſt reliquis; III. liber de *artibus diuinatoriis et magia;* IV. de *mathematicis*, V. denique de *logicis et metaphyſicis ſcriptoribus*, ſed nimia breuitate, differit. Tomus III. practicus eſt, librisque ſeptem *Philoſophiae moralis*, *Prudentiae ciuilis*, *rerum oeconomicarum*, *Hiſtoriarum*, *Theologiae*, *Iurisprudentiae ac Medicinae ſcriptores* exhibet; ſed non

 niſi

nisi primas hic cuiusuis disciplinae lineas duxit Auctor, ideoque Tomo illi supplementis opus est quamplurimis. Praelectiones enim Academicae, ex quibus desumtum est quicquid ibi conspicimus, extemporaneae maximam partem fuerunt, eque penu memoriae depromtae, et sic minori elaboratae studio, quam argumenti dignitas, et monumenta litteraria, luci destinata publicae, exigebant. Nihilo tamen minus commendandum est Opus, de cuius praestantia publicus ille et communis plausus, quo toties exceptum fuit, firmissimum perhibet testimonium. Debetur sane Morhofio, ad historiam litterariam nato prorsus factoque, cultura eiusdem feruentior, et quamquam non aequa partes omnes luce perfuderit, ita tamen illustrauit propemodum singula, vt, quae plane intacta reliquerit, paucissima inueniantur. Cf. HEVMANNI *Consp. Rei publ. litt. cap. II. §. 10. pag. 19. edit. nouiss.* CHRISTIANVS MATTHAEVS KNESEBECK in *Prodromo Iuris publ. vniuers. Rodopoli* (i. e. Rostochii) *a. 1700.* plagulis nouem *in 4.* edito, *pag. 66. Morhofium illustratum*, et his quidem verbis, promisit: *Nam de hisce atque talibus Praetensionum scriptoribus fusius agam in Morhofio illustrato, siue in meo ad Polyhistorem eiusdem commentario, quod vir ille (cuius erudito hospitio, litterarumque commercio me olim vsum esse, in praecipua felicitatis meae parte deputo) tam in Commentario suo de notitia auctorum, ante annos aliquot edito, quam in priuatis praelectionibus MStis, hancce historiae litterariae partem, homini politico maxime necessariam, aut plane omisisse, aut breuiter attigisse videtur.* At labor iste cum fatali Knesebeckii morte interiit, dolendumque id eo magis est, quo certius haud proletaria exinde speranda erant. Simile quid tentauit IOH. GROENINGIVS, qui in *Catalogo Lipsiensium vernali a. 1700.* pollicitus fuerat *Polyhistorem bibliothecarium, siue thesauri Polyhistorico-legalis librum I. ea methodo adornatum, vt simul*

ſimul vice ſupplementi in Morhofii Polyhiſtorem commode eſſe queat. Imo et plane *Faſtos rei litterariae*, ſeu *continuationem Polyhiſtoris Morhofiani vniuerſi* ab ſe iuſſit exſpectari, quo conſilio *Hamb. a. 1702. in 8.* prodire coeperunt *Relationes Rei publicae litterariae, ſeu apparatus ad hiſtoriam ſcientiarum, et artium, exhibens notitiam vniuerſalem celebriorum auctorum, epiſtolas, diplomata, et obſeruationes, maxime antiquarias, et phyſico-mathematicas, cum figuris aeneis, ſingulari methodo ac inſtituto, vt ſimul vice ſupplementi in D. G. Morhofii Polyhiſtorem litterarium eſſe queat.* Iuuabit, vt Clar. RICHEY *ad h. l.* verbis vtamur, Groeningium ipſum in Praefatione de inſtituto ſuo loquentem audire, vt intelligatur etiam viri ambitio, qua ſperare auſus eſt, ipſo Morhofio ſe copioſiorem et lectoribus gratiorem eſſe futurum. *Promiſi*, inquit, *iam ante biennium in Catalogo Lipſienſi Faſtos rei litterariae, ſeu Continuationem Polyhiſtoris Morhofiani. Quo ipſo neceſſitas quaedam mihi impoſita, datam fidem ſpecimine quodam liberare. Verum ne varietate et multitudine rerum, quod aliis accidit, forte obruar, rectius me facturum credidi, ſi omnia in compendium contraherem, et primo quidem Relationes ſeu apparatum diuerſis tomis, ſtatisque temporibus, diuulgarem, et ex eo poſtea hiſtoriam ipſam, in breui quaſi tabula pictam, (quae ad Relationes iſtas perpetuo ſe referet, tamquam Referens ad Relatum) methodo ſtiloque hiſtorico deſcriberem. Reduxi inde ſingula argumenta ad certa capita, et methodo conſpicua ita digeſſi, vt ſtatim vno intuitu legentium oculis occurrant, et ſimul vice ſupplementi in Morhofii Polyhiſtorem litterarium inſeruiant. Cuius tamen enarratio arctior eſt, noſtra laxior. Illa ſcientias tantum reſpicit, haec vero et artes. Noſtra quoque vberius contenta auctorum recenſet, ſimulque epiſtolas et obſeruationes rariores cum inuentis phyſico-mathematicis exhibet; atque ſic, ni fallor, magis Lectori ſe commendat varietate, vtilitate et nouitate rerum:*

rum: *quem Oceanum omnes huc vsque transmiserunt, et nemo litius legit.* Sed desiit in piscem mulier formosa superne; recteque de his Relationibus MOLLERVS iudicat in *Prolegomenis ad Morhofium §. 97. p. 77.* vbi easdem dicit exiguo selectu congestas, ac in plerisque scientiis nihil noui in medium adferentes, sed ab aliis dudum occupata, et ne quidem plene satis aut adcurate, iterantes. Imo ipsum Groeningium, quantum ad ingenium, iudicium, stili nitorem et eruditionem variam atque elegantiam, Morhofio longe credit esse inferiorem.

§. XVI.

Isti quidem scriptores ad aetatem superiorem pertinent. Recensebimus nunc eos, qui hoc nostro saeculo, quid humeri valerent in re litteraria, experti sunt. Statim *a. 1702. Dresdae in 8.* lucem adspexit CASPAR. GOTTSCHLINGII *Einleitung zur Wissenschaft guter und meistens neuer Bücher.* Verum libellus est vulgaris, in quo nec dispositio librorum adcurata, nec selectus obseruatur, ita, vt parum vtilis sit labor, titulus licet totius scripti nil nisi magnifica promittat. Aegre hoc olim iudicium tulit Auctor, et in Praefatione secundae editionis, quam *ibidem a. 1713. 8.* perfectiorem dedit, hanc eluere maculam adnisus est. An vero recte se habeant, quae *hoc loco* aeque ac in libro ipso *p. 282.* adfirmat, multa nimirum ex introductione sua exscripsisse Struuium, viderint alii. Morhofio duce ipse ille STRVVIVS *Jenae a. 1704.* primum diuulgauit *Introductionem in notitiam rei litterariae et vsum Bibliothecarum*, in qua aliquot historiae litterariae capita, scriptoresque praecipuos, breuiter recensuit. De hoc tamen libro multa hic dicere nihil attinet, quum in Praefatione noua, huic editioni praemissa, eius iam historiam, et quae nostra sit de ipso sententia, exposuerimus. Accedimus igitur ad

IACOB.

IACOB. FRIDER. REIMMANNVM, sacrorum quondam Hildesiensium Antistitem, cuius Opus iam saepius a nobis adductum, *Versuch einer Einleitung in die historiam litterariam so wohl insgemein, als auch in die historiam litterariam derer Teutschen insonderheit, Halae Magd. a. 1708. sq. Tomis VI. in 8.* prodiit. Multa praefatur Auctor de defectu introductionum in historiam litterariam, ac proinde se primum perhibet, qui in hoc studiorum genere ingenii vires tentauerit. Verum, vt fateamur quod res est, mediocris est *Pars I. generalis*, nihilque in hac praestitit, quod non ab aliis iam dudum sit scriptum, imo eorum non nunquam sequutus errores est, nouosque adiecit, notatus ideo a IOH. MOLLERO *in dem ausführlich. Bericht von allerhand neuen Büchern P. VII. p. 690. sq.* vbi ampla eiusdem *Epistola apologetica contra Reimmannum* exstat, continens, praeter alia, speciminis loco centuriam errorum in Introductione generali obuiorum. Methodum Franc. Baconi de Verulamio debet, ita, vt *Sect. I. de historia litteraria generatim, Sect. II. de fine illius*, ac *Sect III. de mediis ad eandem perueniendi* agat. Vbique alias ostendit, quae adhuc in historia litteraria deficiant, et sub finem huius libri *p. 477.* facili se negotio integrum de libris desideratis catalogum conficere, exemploque Speneri, cuius pia prostant desideria theologica, piis etiam desideriis in historia litteraria iustum implere volumen posse contendit; at praeter necessitatem saepe aliquid desiderat Auctor, vnde MICH. RICHEY V. C. *Programma* edidit *Stadae 1709. 4. de eo, quod nimium videtur in Iac. Frid. Reimmanni piis desideriis historiae litterariae*, ad quae pauca respondit in *Tomo V. Operis sui p. 788.* Generalia haec excepit *Versuch einer Einleitung in die historiam litterariam derer Teutschen I. und II. Theil. Halae Magd. 1709. Prima Pars* eruditionis atque eruditorum historiam apud Germanos a Christo nato vsque

 ad

ad Caroli M. aeuum, altera eandem hiſtoriam ab hoc Imperatore ad inuentam vsque typographiam complectitur, et praeter hiſtoriam generalem ſtatum etiam progreſſumque eruditionis circa diuerſas diſciplinas, hiſtoriae in primis ac iurisprudentiae Germanorum, exponit. In Praefatione contra Io. Mollerum et alios diſputat, eorumque labefactare iudicia ſtudet. Reliqui Tomi hiſtoriam litterariam Germanorum nouam ab inuenta arte typographica ad noſtram vsque aetatem exhibent, *Partem*que III. conſtituunt, quae in *quatuor capita* diuiſa eſt. Et *primum* quidem *eodem anno* lucem adſpexit, hiſtoriamque Theologiae theticae, polemicae, exegeticae, moralis et aſceticae, Philoſophiae generatim, et Grammatiſticae, Gymnaſticae, Muſicae, Graphicae ſpeciatim, item Grammaticae, Rhetoricae, Logicae, Poeſeos et Phyſicae pertractat. *Caput alterum*, quod *a. 1710.* excuſum eſt, de hiſtoria Metaphyſicae et Matheſeos cum generatim, tum Arithmeticae, Geometriae, Muſicae, Opticae, Aſtronomiae, Meteorologicae et Apoteleſmaticae, Chronologiae, Geographiae et Mechanicae ſpeciatim, pariterque Philoſophiae moralis agit. Praefatio, copioſa ſatis et acerba, ad Mollerum tota pertinet, eiusque Homonymoſcopiam acriter examinat. *) *Caput tertium* itidem foras datum eſt *a. 1710.* Legitur in eo hiſtoria Politicae et Hiſtoriae tam vniuerſalis, quam, ſigillatim, Hiſtoriae ciuilis, et, quae arcta eam cognatione attingunt, Chronologiae, Geographiae, Gene-

*) En! breuem belli huius litterarii hiſtoriam: MOLLERVS in *Praefat. ad Tom. II. Polyhiſt. Morhof. §. X. pag. 13.* REIMMANNI *critiſirenden Geſchichts-Calender von der Logica* vt ſcriptum titulo *ridiculo* atque *abſono* inſignitum notauerat. Quod iudicium quum concoquere non poſſet Reimmannus, in *Introductione in hiſtor. litterar. generali p. 126. ſq.* idem in MOLLERI reiiciebat *Homonymoſcopiam*, variosque in illa errores indicabat. Tum *Epiſtola* Molleri *apologetica* in *dem ausführl. Bericht*

Genealogiae, Heraldicae, Numiſmaticae, et Antiquitatum, nec non Hiſtoriae eccleſiaſticae, litterariae ac naturalis. Riuos claudit *Caput quartum*, *an. 1713.* typis impreſſum, quod hiſtoriam Iuris naturalis atque ciuilis, et Romani, et Germanici, Iuris feudalis, publici ac eccleſiaſtici, item hiſtoriam Medicinae generalis, tum ſpeciatim Arabicae, Graecae, Paracelſiſticae, Diplomatico - Hermeticae, Iatro - Mathematicae, Mechanicae, Eclecticae, Scepticae et Empiricae, hiſtoriam Anatomiae, Phyſiologiae, Pathologiae, Semeioticae, Therapeuticae, Pharmaceuticae, Chirurgiae ac Diaeteticae complectitur. In hoc argumento admiratur Auctoris ingenium ac diligentiam CHR. GVIL. KESTNERVS in *Biblioth. medica ſelecta, c. I. §. 20. p. 25.* Eodem etiam anno adiunxit Reimmannus Adpendicem triplicem ad Opus hoc litterarium, in qua occurrit *1.) Compendium illius concinnum, cum indice vniuerſali, 2.) Hiſtoria litteraria antediluuiana, Halae 1709.* edita, *3.) Specimen criticum, quo Dictionarium Baelianum ſub examen vocatur, ibid. 1711.* euulgatum. Maiori omnino induſtria, meliorique adparatu, quam Introductio generalis, compoſita eſt haec Germanorum hiſtoria litteraria, ea ſub vno quaſi adſpectu ponens, quae diſperſa apud tot ſcriptores inueniuntur. Nec tamen negari poteſt, multa hinc inde vel emendari debere, vel ſuppleri, imo grauiora fore omnia, ſi modeſtius non nunquam de ſe dixiſſet Auctor, ſi de aliis quibusdam mitiorem pronuntiaſſet ſententiam, iuſtaeque admonitionis fuiſſet patientior. Sunt etiam, quibus Socratica methodus, ſeu Catechetica diſpli-

D 5 cet;

Bericht von neuen Büchern prodiit, vt iam ſupra memorauimus, quam excepit tandem Praefatio illa Reimmanniana, plena irarum calidaeque rixae. Infelices homines, qui aliorum ferre diſſenſum nequeunt! At infeliciſſimos eos, qui ordini ſacro adſcripti, tument ſuperbia, ſtatimque maledicunt ac turbas concitant, ſi alteri vel vnum exciderit verbum, ipſis non honorificum!

cet; at rationem de hoc instituto ipse reddit REIMMANNVS in *Praefat. Tomo II. Operis litterarii* praemissa. *Anno 1709. Rostochii in 4.* edidit CAROLVS ARNDIVS *rudem delineationem Systematis selecti scientiae litterariae, et quidem historico-pragmatici, vsibus theologicis et philosophicis instructi.* Cf. LILIENTHALII *Consultat. de histor. litt. certae gentis scribenda p. 40. sq.* vbi legere possunt argumenta singula, quibus Auctoris Opusculum ad manus non est. Sed vix prelo excusa erat delineatio illa, quum in Diario Halensi, *Neue Bibliothec* inscripto, *T. I. P. 2. p. 135. sq.* verbis admodum aculeatis perstringeretur. Defendere quidem sese conatus est Arndius contra rigidam hanc censuram diuulgato *a. 1710.* scripto, cui titulus: *Abgenöthigte Antwort auf die unverschämte grobe und ungegründete critique des Autoris anonymi der neuen Bibliothec über die rudem delineationem Systematis litterarii*, sed responsum tulit in *eodem Tomo, p. 405. sq.* quo loco non stilus solum Arndianus exagitatur, sed prior etiam sententia de promisso illo Systemate confirmatur. Imo GVIL. TVRCKIVS, vnus ex auctoribus huius Diarii, *ibidem p. 412. sq. Epistolium*, vt vocat, *dulcissimum*, ad Arndium subiecit Latina lingua, in quo illius coecitatem, ac rei litterariae ignorantiam oratione incitata, plenaque scommatibus, omnium ante oculos ponere studuit. Inuictus tamen aduersus ea, quae terrere caeteros, calamumque de manibus excutere poterant, Arndius edidit ipsum *Systema litterarium, idque historico-pragmaticum Lips. et Rostoch. 1714. 4. Tres* tantum *Sectiones* hic exhibentur quarum *prima ad ipsam scientiam manuductionem quandam* complectitur, *altera Catalogum doctorum virorum*, iuxta saecula confectum, expromit, *tertia* vero *historiam Religionum* breuissimo compendio enarrat. Reliquae Sectiones decem lucem non viderunt, nec dolent id eruditi, quum specimen hoc vulgare sit atque ieiunum. Quodsi quaeras, quibus

bus instructus subsidiis tantum Opus moliri coeperit, ipse non potest diffiteri Auctor, sibi curtam admodum supellectilem fuisse, tum pro conditione loci, vbi viuat, nimis remoti ab illis locis, vnde subsidia rariora petenda; tum pro conditione bibliopoliorum eiusdem loci, sufficienti ad praesens Opus adparatu destitutorum; tum pro conditione Bibliothecarum eiusdem loci, et priuatarum et publicarum, paucissimis Scriptoribus ad Systema hoc spectantibus repletarum; tum denique pro conditione ipsius auctoris propriae Bibliothecae, nondum exoptatis omnibus refertae scriptoribus, ad praesens exornandum farciendumque Systema conducentibus. Haec ipse Arndius; vnde facile patet, eum non satisfecisse exspectationi orbis litterati. Cf. *Neuer Schauplatz der gelehrt. Welt, Lipf. 1714. 8. Parte III. art. 2. Journal des Savans 1717. m. Febr. art. 1. Memoires de Trevoux 1718. m. Octobr. art. 4.* et REIMMANNI *Catal. Biblioth. suae T. II. p. 122. sq.* Qui *a. 1715. Vltraiecti forma 8.* in publicum prodiit IOH. GE. GRAEVII *cohors Musarum, siue rei litterariae historia*, ea plane hic locum non meretur, tam puerilia et absurda sunt omnia. LVDOLPH. KVSTERVM plurimi verum credunt auctorem, qui haec ad vsum priuatum congessisse videtur, ideoque famae illius editor consuluit pessime. Recte enim censent *Acta Erudit. Lat. a. 1716. p. 524.* quaeuis proposita esse turbatim, vt nullius temporis, nec vllius rerum connexionis ratio sit habita, siue auctorum, siue librorum, aliorumque argumentorum notitiam respiciamus; praeter haec non omissa solum, quae maxime necessaria erant, sed crassissimis etiam totum librum oppletum esse erroribus. Eo magis igitur miramur, praefixum eidem celeberrimi Graeuii nomen fuisse, quod tam aegre tulit olim PETR. BVRMANNVS, vt in *Praefat. Orationib. Graeuianis L. B. a. 1717. 8. mai.* praemissa sequentia ei verba exciderint: *Vtinam vero eadem religio Grae-*

Graeuiani nominis et famae tenebrioni cuidam, et ſtolidiſſimo ludi magiſtro, fuiſſet, qui nuper ſtultitiam ſuam, quae ſolis adhuc diſcipulis et pueris erat notiſſima, publico riſui expoſuit, dum ſub inepto et nihil ſignificante indice cohortis Muſarum *paedagogici ingenii foetum produxit, et tam inepto libro Graeuii nomen inſcripſit* caet. Melioris formae partus eſt venerabilis Ienenſium Theologi, IOH. GE. WALCHII Opuſculum *Lipſ. a. 1718. 8.* hoc excuſum titulo: *Entwurf der allgemeinen Gelehrſamkeit und Klugheit zu ſtudiren.* Tribus libris omnis abſoluitur tractatio, primusque *de eruditione ac ſtudiis generatim*, alter *de litteris humanioribus*, tertius autem *de Philoſophia* lemmata breuiora exhibet, quae ſubiectis obſeruationibus illuſtrantur. Vid. *Acta Erud. Lat. a. 1718. pag. 561.* Tam pulchra haec ſunt, quae praelectionum Academicarum cauſſa celeb. Auctor adumbrauit vnice, vt, cuius iam pridem ſpes facta eſt, nouam editionem, acceſſionibus vberioribus locupletatam, vehementer exſpectent Walchianae Muſae cultores. Eodem anno bini adhuc viri doctiſſimi his de ſtudiis optime promeriti ſunt, GOTTLIEB nimirum STOLLIVS, et CHRISTOPH. AVG. HEVMANNVS, alter Ienenſis quondam, alter Gottingenſis Academiae etiamnunc lumen et ornamentum. Nemo ignorat Stollii *Introductionem in hiſtoriam eruditionis*, Germanica conſcriptam lingua, editamque primum *Halae Magd. in 8.* deinde *Ienae a. 1724* multis ſupplementis hic illic inſertis, tum *ibid. a. 1727.* emendatius modo, non auctius, ac poſtremo *a. 1736. eodem loco in 4.* recuſam, quae editio eſt praeſtantiſſima. Acceſſerunt ſeparatim *Additamenta et correctiones*, ita diſpoſitae, vt ab iis quoque ſine incommodo adhiberi queant, qui ſecundam tantum tertiamue editionem poſſident. Exteris etiam, linguae noſtrae ignaris, ne inutilis eſſet Stollianus labor, clariſſimus vir, CAROL. HENR. LANGE, iam Lubecenſis Gymnaſii Conrector, ver-

verſionem Latinam dextre adornauit, *Ienae* foras datam *a. 1728. in 4.* Auctor methodum elegit ſyntheticam, tribusque Partibus cum Philologiae, tum Philoſophiae omnis, hiſtoriam felici ſucceſſu expoſuit. Merito igitur rei litterariae ſtudioſis commendandum eſt Opus, vtpote eleganter, concinne, interſperſisque iudiciis ſingularibus, conſcriptum, non omnia licet pari ſedulitate elaborata ſint. Optat REIMMANNVS in *Catal. Biblioth. ſuae T. II. p. 117.* vt capita quaelibet ea arte et mentis acumine eſſent expolita, qua id, quod agit de Poëſi. Hoc enim ex omnibus nitidiſſimum dicit, et gemmam quaſi in aureo iſto annulo. Nec aliter ſentit HEVMANNVS in *Conſp. Reipubl. litt. cap. II. §. 2.* his quidem verbis: *Mihi quum maxime laude digna videatur iſta hiſtoria litteraria, tamen ſingula capita inter ſe comparanti viſa eſt hiſtoria Poëſeos ſupremum laudis tenere locum, hiſtoria Criticae vltimum.* De eiusdem *hiſtoria Theologiae, Iurisprudentiae et Medicinae litteraria* infra dicendi occaſio erit. Iam ad hunc ipſum, cuius modo titulum nominauimus, accedendum eſt Heumanni libellum. Primum is prodiit *Hannouerae a. 1718.* 8. *Altera editio*, a priori non diuerſa *a. 1726*, ſequuta eſt, *tertia* pariter ac *quarta*, paſſim adaucta, *a. 1732. et 1735. quinta* denique *a. 1746. ibidem*, nouis ornata acceſſionibus. Abiecte quidem de hoc Opuſculo, mira venuſtate praeſtabili, CAMVSATVS differit in *Iudiciis de Germanis quibusdam hiſtoriae litterariae conditoribus*, quae *Ciacconianae Bibliothecae* praemiſſa ſunt, *pag. 24*; ſed aliter haud dubie, vt ibidem iam Celeb. KAPPIVS monuit, iudicaſſet vir doctus, ſi recentiores ipſi adſpicere editiones licuiſſet. Rectius igitur ſentiunt eruditi Pariſienſes, qui in Diario ſuo, *Journal des Savans* dicto, *m. Aug. a. 1719.* adplaudunt Auctori, candideque mirantur, qui fieri potuerit, vt tot bonae frugis obſeruationes tam anguſtis exiguisque finibus includeret,

Vid.

Vid. *Leipz. gel. Zeit. a. 1719. p. 608.* *Septem* ſunt libelli, methodo analytica compoſiti, *Capita.* Primo quidem *de natura et partibus hiſtoriae litterariae;* altero *de ſcriptoribus hiſtoriae litterariae vniuerſalis;* tertio *de arte ſcribendi;* quarto, quod omnibus reliquis palmam praeripit, *de ortu et progreſſu ſtudiorum litterariorum vsque ad hanc noſtram aetatem;* quinto *de fatis diſciplinarum, ſiue de earum origine et incrementis;* ſexto *de notitia librorum;* vltimo denique *de notitia auctorum* concinne agitur. Cf. tamen *die critiſche Bibliothec,* quod nuper Diarium *Lipſiae* inceptum, *P. V. pag. 393. ſq.*, quo loco quin omnia probent aequi iudices, merito dubitamus. Amplіſſimos commentarios in Compendium iſthoc Academicum, ex NIC. HIERON. GVNDLINGII praelectionibus germanicis congeſtos, *Frf. et Lipſ. a. 1734. ſq. Tomis V. in 4.* edidit CHRIST. FRID. HEMPELIVS, quos excepit *ibid. an. 1746. eademque forma die fortgeſetzte Hiſtorie der Gelahrheit.* Certum eſt, Gundlingium vti in plurimis diſciplinis, ſic in hiſtoria etiam litteraria longe verſatiſſimum fuiſſe, cuius *Sciagraphia hiſtoriae litterariae, Halae 1703. 8.* lingua Germanica excuſa, non obſcure indicat, quantum praeſtare potuiſſet, ſi ea, quae in ſcholis ſuis expoſuerat, ipſi placuiſſet ad communem eruditorum vtilitatem producere. In his autem, quae Hempelius, renuentibus Muſis, emiſit, vbique fere ſummi viri ingenium deſideratur. Omnia corraſit editor, vt Operis moles creſceret, eoque conſilio ex libris vulgo cognitis ac ſemper obuiis, e. g. *Nouis litterariis Lipſienſibus,* integras ſaepe paginas deſcripſit ſine iudicio. Hinc, interrupto paſſim rerum ordine, multa hic falſa memorantur, multa ſuperuacua, vt infinitos typographorum errores, miramque editoris orthographiam, et interpungendi rationem, ſilentio praetereamus. Vno verbo: nihil laudandum videtur, praeter *vitam Gundlingii* Tomo V. adiectam, in qua merita illius et ſcripta haud

haud inepte recensentur. Quum igitur Opus hoc post fata Gundlingii imprudenter consarcinatum sit, parcere cineribus illius merito debeat, quicunque sub SINCERI HOLLANDI nomine in *Miscell. obseruat. criticis in auct. veter. et recent. Vol. V. Part. 3. p. 129. sq.* Epistolam ad Editores dictarum obseruationum dedit. Cf. *Leipz. gelehrt. Zeit. a. 1735. p. 571.* Prostant etiam STOLLII *Obseruationes in Heumanni Conspect. Reipubl. litterar. Ienae a. 1738. in 8.* typis impressae lingua vernacula, quas qui acuto perlustrauit oculo, in eam forte nobiscum opinionem discedet, Auctorem non amplificasse hoc ipso libro gloriam, aliis olim ingenii monumentis partam. Interim inseruire potest tironibus. *Ibid. a. 1728. octaua forma* editus a MARTINO SCHMEIZELIO, Salanae tunc temporis, post Halensis Academiae Professore meritissimo, *Versuch zu einer Historie der Gelahrheit*, qui liber pro pleno quidem iustoque historiae litterariae systemate haberi nequit, quin potius neruosam et egregiam ad encyclopaediae studium introductionem, optimis regulis, doctisque obseruationibus refertam, exhibet. Quum tamen omnium artium disciplinarumque, ad quas introducit, origines, fata, incrementa caet. succincte eruditeque delineet: potissimam vtique nobilissimamque historiae litterariae partem tradit, atque vel hoc nomine inter Compendia de historia litteraria vniuersali commendari laudarique meretur. Cf. HEVMANNI *Consp. Rei publ. litt. Cap. II. §. 17.* vbi sic scribit vir reuerendus: *Schmeizelius in vniuersum contemplatus eruditionem, commentatusque de natura, fontibus, vsibus et abusibus, caussis, gradibus, et adiumentis eruditionis, tum demum singulas disciplinas persequitur pragmatice, adiuncto Catalogo meliorum de singulis librorum, optime merens non solum de Gymnasiorum studiosis, quibus in titulo suam dicat operam, sed de omnibus, sapienter ac prudenter tractaturis litteras. Quamquam, vt verum fatear, maiori*

iure

iure hic liber inscriptus fuisset Introductio in eruditionem, quam Historia litteraria: id quod vel ex vltimo eius capite apparet. His accedat IOH. FRID. BERTRAM, a quo accepimus *Anfangs-Lehren zur Historie der Gelehrsamkeit, Brunsuigae 1730. in 8.* Auctor ex fontibus Heumannianis suos passim hortulos irrigauit, ipse praestitit parum, adeoque libellus ad solas inferioris ordinis scholas ablegandus, quibus etiam consecratus vnice fuit. Quid exspectandum sit a IOH. ANDR. FABRICIO, viro clarissimo, qui *Sciagraphiam historiae litterariae vniuersalis,* Germanice exaratam, ac *Tomis III. in forma octaua* edendam, librariis nuper obtulerat, fusius docetur in *der critischen Bibliothec, P. V. p. 385. sq.* Postea *Lips. a. 1752. in 8. mai.* prodierunt *Tomi II.* huius Operis, *Abriß einer allgemeinen Historie der Gelehrsamkeit* inscripti, ex quo singularem Auctoris diligentiam obseruare licet. Cf. *die zuverläßigen Nachrichten P. CLVII. p. 36. sq.*

§. XVII.

Facit huc quoque *Bibliographia historico-politico-philologico-curiosa, quid in quouis scriptore laudem censuramque mereatur, exhibens, cui praefixa celeberrimi cuiusdam viri de studio politico bene instituendo dissertatio epistolica postuma. Germanopoli a. 1677. in 8.* seu *Francofurti ad Moenum* potius, editore, vt creditur vulgo, SAM. SCHOTTELIO, Poëseos tum in Acad. Argentoratensi Professore. Ipsa haec Bibliographia, *anno 1696.* nec emendatior, nec comtior, recusa, vna cum praemissa epistolica Dissertatione, docta profecto et studiose legenda, ac proinde merito in *Vol. III. Dissertationum Boeclerianarum p. 341. sq.* typis repetita, sine dubio BOECLERI est, qui eandem in calamum auditoribus dedit. Idem ex stili conuenientia, consueta ipsi proponendi ratione, aliisque indiciis euincit IOH. FECHTIVS in *Praef. isagogica ad Boecleri histor. IV.*

ſtor. IV. poſt Chr. nat. ſaeculor. p. 14. Exhibet non ſolum rei litterariae diſpoſitionem, ſed ſelectum etiam ſcriptorum docet, additis hinc inde breuibus iudiciis. Verum labores iſti licet non ſine vtilitate ſint, nec ita comparati tamen, vt Boeclerus edi eosdem voluiſſet. Accedit, librum ex tam deprauato MSto eſſe in lucem prolatum, vt nomina praeſertim propria plerumque ſint corrupta. Nihilo minus propter multa iudicia, quae acumen et grauitatem Boecleri ſapiunt, omnino aeſtimandus eſt, monente MEIBOMIO in *Addition. ad Vogleri Introductionem p. 193.* paulloque copioſius laudato FECHTIO *l. c.* vbi, poſtquam ſcripſerat, nonnunquam nec nomina auctorum recte expreſſa, nec in rebus ipſis eum, qui excepit, docentis ſenſum ſemper adſequutum eſſe, quandoque mendoſam comparere transpoſitionem, aut aliquid, quod neceſſarium fuerat, omitti, ita pergit: *ſed hi defectus tanti non ſunt, quin caeterorum inaeſtimabili vtilitate compenſentur. Nec enim quicquam ſimile in hoc Bibliographiae genere, quodque maioris vſus eſſet, vllibi occurrit. Non poſſunt viri πολυμαθῆς hoc libro carere. Et ne ex qualibuscunque naeuis aliqua ad Boeclerum macula rediret, nomen viri non expreſſit editor: cui de caetero ob hoc bene de re litteraria merendi ſtudium, quicquid dicant, qui aliter ſentiunt, multum debent vniuerſi.* Rigidior cenſor eſt IOH. MOLLERVS *in Homonymoſcopia p. 16. Boecleri,* ait, *Bibliographia ἀνωνύμως publicata, ex Voſſio et aliis maximam ſui partem verbotenus eſt compilata, mendoſiſſima inſuper, et paucis admodum auri ramentis, ex ſtercore colligendis, Lectori ſe commendans.* Non deterrere tamen haec poterant viros quosdam doctiſſimos a noua libri editione adornanda. Meditati ſcilicet eandem ſunt IOH. HENR. FELZIVS, ICtus Argentoratenſis, et Boecleri ex filia nepos; IOH. FRIDERIC. PFEFFINGERVS, et HIERON. AVG. GROSCHVFFIVS, a quo multa ſperare praeclare licuiſſet, niſi in flore

aetatis rebus humanis esset ereptus. Add. REIMMANNI *Cat. Bibl. suae, T. II. p. 491.* Sed relictus erat partus hic postumus curae IOH. GOTTLIEB KRAVSII, cui nouissimam, eandemque optimam, debemus editionem *Lipsiensem, a. 1715. in 8.* hac inscriptione prolatam: *Ioh. Henr. Boecleri Bibliographia critica, scriptores omnium artium atque scientiarum percensens, nunc demum integra et emendatius edita, accessionibusque ex reliquis scriptis Boeclerianis aucta. Recensuit Ioh. Gottl. Krause, qui etiam Praefationem, animaduersiones et indices adiecit.* Quid praestiterit editor historiae litterariae peritissimus, partim ipse docet in Praefatione satis ampla, partim *Acta Erud. Lat.* referunt *a. 1715. p. 543. sq.* vbi inter alia recte iudicatur, si cum antecedentibus conferatur recens haec editio, eam nouam plane, et nunc denique vere ingenuum tanti parentis foetum posse videri. Add. tamen *die Neue Hällische Biblioth. T. V. p. 292. sq.* Ipse Krausius in Praefatione integrum et perfectius Opus bibliographicum ex scriniis suis promittit, quae certe opera nobilior erat futura lucubrationibus istis, quas in Boeclerum expoliendum impenderat; sed mors obstitit conatibus viri, cuius memoriam nulla vnquam obscuratura est obliuio. Accesserat binis prioribus Bibliographiae editionibus *Bibliotheca politica contracta, hoc est, recensus et iudicia de scriptoribus politicis, et ad politicam pertinentibus, in primis autem historicis.* Verum hunc tractatum non Boecleri, sed IO. ANDR. BOSII esse, plane nullum restat dubium. Statim enim ac Bibliotheca ista contracta, prout ex Bosii ore excepta calamo fuerat, sed admodum deprauata, prodiret, mouebatur Bosiana vidua, vt hunc beati mariti laborem ex autographo emendatiorem atque auctiorem edendum curaret, opera ad id vsa GEORGII SCHVBARTI, qui Opusculo, *Ienae 1678. in 4.* diuulgato, titulum fecit *diatribae historicae de prudentia et eloquentia*

tia ciuili comparanda. Inde a THOMA CRENIO insertum est *Tomo II. Collectionis de Philologia et studiis liberalis doctrinae*, variis insimul adnotationibus illustratum. *) Denique cura Schubarti repetitum typis est, adiectisque non nullis locupletatum, *Ienae 1698. in 4.* IOHANNES quidem FECHTIVS in *Praefat. ad Boecleri histor. saeculor. IV. priorum*, re non pensitata satis, Boeclero etiam hunc adscribere foetum conatur, quem male sequitur CAROL. ARNDIVS in *Bibliotb. Politico-Heraldica p. 33.* Sed maior fides habenda Schubarto, discipulo quondam Bosii, editorique et curatori vti plurium scriptorum Bosianorum, sic huius ipsius quoque lucubrationis. Legatur Praefatio priori secundaeque editioni praemissa, et res omnis patebit. Ipsi STRVVIO Bosianum videre MStum contigit. Superfuerunt praeterea tot discipuli, qui Bosium haec in calamum dictantem audiuerunt. Imo quis tantae apud Ienenses audaciae fuisset, vt huic tribueret viro, quae ad eum plane non pertinebant? Schubartus profecto sub eius nomine non edidisset libellum, et Bosius aliunde famam nactus est, si vel hoc scriptum non exstaret. Certum igitur, nec vocari amplius in controuersiam debet, Bibliothecam politicam contractam, ac Diatriben de comparanda prudentia ciuili, non nisi titulo atque emendatione differre. Cf. STRVVIVS in *Praef. de formandis studior. scriptor. Guarini libello praefixa de ordine docendi ac studendi p. 23. et 24.* itemque KRAVSIVS in *Praef. ad Bibliogr. Boecler. pagina,* si numeres, *32. sq.* Is ea de caussa nec Bibliothecae politicae contractae, vero quippe restitutae auctori, in Bibliographia Boecleri locum concessit,

 nec

*) Sequutus est Crenius hanc ipsam editionem Ienensem, et Praefationem quoque, a Schubarto ἀνονύμως praefixam, retinuit, quam per errorem, cum ARNDIO *in Biblioth. Politica p. 29,* Crenio tribuit LILIENTHALIVS in *priori huius Bibliothecae editione, p. 74.*

nec eidem adiecit Differtationem fupra laudatam *de ftudio politico bene inftituendo*, quum totam prope iis inferuerit capitibus, quo, ex iufti ordinis lege, omnino erat referenda.

§. XVIII.

Alii in ipfa rei litterariae atque Bibliothecarum difpofitione fuerunt occupati. Ita FLORIANVS TREFFLERVS, Benedictenburanus Coenobita, vti fe adpellat, librum edidit, cuius titulum integrum hic adponemus. *Methodus, exhibens per varios indices et claffes fubinde quorumlibet librorum, cuiuslibet bibliothecae, breuem, facilem, imitabilem ordinationem. Qua fane peraccommode, et fine multa inquifitione occurrat ftudiofis, optata inuentio et lectio eorundem. Auguftae 1560. 8.* Hic et de difponenda Bibliotheca, et huius conficiendo indice, regulas praefcribit, fed abfurda plerumque funt, quae profert, difpofitio nimis generalis, faepe etiam parum congrua. Interim rariffimus eft liber, quae tamen raritas non praeftantiae, fed eius potius futilitati adfcribenda, quum bibliopegis magis inferuiret et falfamentariis, quam eruditis. Vid. STRVVII *Biblioth. antiqua, a. 1706. p. 40.* ac WENDLERI *Diff. de variis raritatis librorum cauffis §. 26.* Melius aliquantulum, obiter licet, colligendae ac difponendae Bibliothecae modum commonftrat IOH. BAPT. CARDONA, Epifcopus Tortofanus, in *confilio de inftituenda atque amplificanda Bibliotheca regia Scorialenfi*, quod cum aliis eius Opufculis *Tarraconae* diuulgatum *a. 1587. in 4.* et nunc rariffime confpicitur. Paullo frequentior eft editio ANDR. SCHOTTI in *Hifpan. Bibliotheca, Frf a. 1608. 4. T. I. p. 68. fq.* In hoc itidem genere occupatus potiffimum fuit GABRIEL NAVDAEVS, praecipuus olim inter litteratores Gallorum. Proftat eius *Avis pour dreffer une bibliotheque, prefenté à Mr. le Préfident de Mème, à Paris*

ris 1627. 8. quod ſcriptum recuſum eſt *ibid. 1644.* vna cum LVD. IACOBI a S. CAROLO Tractatu Gallico *des plus belles Bibliotheques publiques et particulieres.* In *Catalogo librorum Naudaei* verſio etiam Latina nominatur ab Erico Mauritio adornata, cum Praefatione, notis et Epiſtolis duabus de praecipuis et ineditis nonnullis Galliae ac Germaniae Bibliothecarum MStis, *Hamburgi a. 1658. 12.* Sed non prodiit eadem, in Catalogo ſaltim Francofurtenſi promiſſa. Gratiſſimum igitur fecit eruditis IOH. ANDR. SCHMIDIVS, dum libellum, haud frequenter obuium, Latine exprimendum curauit, eique locum dedit in *noua Acceſſione, Collectioni Maderianae de Bibliothecis* adiuncta, *p. 71. ſq.* Adhibita fuit editio prior, qua alteram *anni 1644.* longe auctiorem dicit Celeb. KOELERVS apud STOLLIVM in *der Hiſtor. der philoſoph. Gelahrheit, p. 62. pr. edit. nouiſſ.* Et certum eſt, in titulo haec exſtare: *Seconde Edition revûë corrigée et augmentée;* ſed quantum ex celeri lectione et collatione animaduertere licuit, vix erit diſcriminis aliquid inter vtramque editionem. Multa ibi de officio Bibliothecariorum, qualitate librorum et ſimilia notabilia, tum quod ad erectionem, tum quod ad conſeruationem Bibliothecae attinet, quae recentiores de hoc argumento ſcriptores ſtrenue exſcribunt. Quod autem in titulo pollicitus erat Auctor artificium ordinandae Bibliothecae, illud ſane nil niſi generalia complectitur. Docet, quoscunque libros eſſe comparandos, atque aliqua media praeſcribit, quae in hoc obſeruare negotio conueniat: at haec ex MORHOFII *Polyh. lib. I. cap. 4.* melius hauriuntur. Laudanda potius ſunt quae de loco atque ornatu Bibliothecae habet. Caeterum libellum hunc aureum vocat IANVS CAECIL. FREY, et ſynopſin eius vno exhibet capitulo in *Via ad ſcientias arteſque,* quod Opuſculum *Pariſ. a. 1628.* primum editum, poſt *Ienae a. 1674. 12.* et nouiſſime, ſecundum *Biblioth. Rin-*

ckianam p. 3. Weldenburgi 1715. recusum est. Iustum Naudaeus ordinem seruauit in concinnando *Catalogo Bibliothecae Cordesianae*, qui *Parisiis a. 1643. 4.* lucem adspexit, et iam insignis est raritatis. In eo historicorum distributio pro Bibliothecae conditione adcuratior est, licet pro vniuersa rei litterariae ratione plures adhuc sectiones, quam Naudaeus fecit, potuissent immisceri. Cf. tamen BAILLET *Jugemens des Savans T. II. P. I. p. 223 edit. Amst. in 8.* vbi et meliorem ordinem, et commodiorem methodum desiderat. Subiungimus huic Auctori CLAVDII CLEMENTIS *Museum, siue de Bibliothecae, tam priuatae, quam publicae, exstructione, instructione, cura et vsu libros IV. Lugduni 1635. 4. mai.* Sed bene cum Bailleto MORHOFIVS iudicat, *quod multa ad hoc argumentum coaceruet Claudius, in alienis potius occupatus et generalibus, in externis, quae spectant ad ornamentum bibliothecae, in picturis et similibus.* Vid. *Polyh. T. I. lib. 1. cap. 17. §. 8.* Allotria ergo si resecentur, pauca remanent, quae ad rem faciunt. *Emblematum sane*, vt clarissimus RICHEY hoc loco obseruat, *sententiarum, ornatuumque studiose excogitatorum, nulla hic inopia: conuicia in haereticos confertissima. Quae vero ad maxime necessarium bibliothecae adparatum, optimorum scilicet librorum notitiam ac delectum spectant, ea frustra hic quaesiueris.* Litterarios quidem scriptores dispertiri docet, sed generalis saltim est dispositio. Plenius de hoc libro, qui iam in paucorum est manibus, egerunt GEORG. HENR. GOETZIVS singulari *Programmate Lips. 1699.* quod et exstat in eius *Meletemat. Annaeberg. p. 148. sq.* itemque celeb. von SEELEN in *Epist. ad Bernh. Möllmannum*, Professorem Hafniensem, quae integra legitur in KOHLII *Hamburg. Berichten von gelehrt. Sach. a. 1748. num. 42. p. 330. sq.* Add. omnino REIMMANNI *Idea Systém. Antiqu. litt. p. 356. sq.* et MENCKENII *Charlatan. eruditor. p. 28. edit. Amst.*

Post

Post hosce IOH. HENR. HOTTINGERVS *Bibliothecarium* scripsit *quadripartitum*, *Tigurique a. 1664. in 4.* edidit. In eo praemisit Bibliothecae vniuersalis ideam, vbi differit de Bibliothecarii officio, Bibliothecarum instructione, aliisque, modum conficiendi Catalogi exponentibus. Multa desumsit ex Naudaei libro de instruenda Bibliotheca. Quae vero habet de instituendis rei litterariae locis communibus, in iis Lambecii sequitur methodum, dum Bibliothecam ita adornare iubet, vt seruato materiarum ordine illa ipsa dispositio instar locorum communium esse possit; quae non quidem negligenda sunt, paullo tamen videntur operatiora. Eadem fere methodus Marqu. Gudio placuit. Vid. GVNDLINGII *Antwort-Schreiben auf etliche Frag-Stücke eines gelehrten Edelmanns*, quod scriptum adpendix plerumque est *Obseruationum Selectar. Halensium*, lingua Germanica vulgatarum, vbi *p. 184.* sic loquitur: *Gudius hielt in seiner Bibliothec folgende Ordnung; Er rangirte die Bücher nach den Disciplinen. Die Disciplinen theilte er in sonderliche Titel. Vnter einem ieden Titel stunden die Folianten, Quartanten, Octav und Duodez; iedoch von einander vnterschieden. Denn die Methode des Lambecii, welcher Zwerg und Riesen zusammen gesetzt, stehet vielen nicht an.* Cf. MORHOFIVS *l. c. Lib. I. cap. 5. §. 2.* in quo idem refertur de Domino Croix de la Maine. Caeterum Bibliothecarii Hottingeriani argumenta adcurate copioseque, subnexis animaduersionibus quibusdam, recenset IOH. FABRICIVS in *Hist. Bibl. suae, Parte V. p. 493. sq.* ex CRENII *Animaduers. philolog. P. VI. p. 143.* simul obseruans, editionem hanc Tigurinam esse mendosam valde, qua tamen non detur melior; Hottingerum quoque haud adeo adcuratam vbique Scriptorum et Auctorum Lutheranorum habuisse notitiam, nec illos inspexisse semper. Add. BVDDEI *Isagoge in Theol. vniuers. libro priori cap. III. §. 22. p. 87. sq.* Idem

FABRICIVS *P. IV. p. 105. sq.* vitam Hottingeri, atque aliorum de eo iudicia, studiose enarrat. Hac nostra aetate IOH. CHRISTIAN. KOCH *Schediasma de ordinanda Bibliotheca, Lips. a. 1713. in 8.* luci exposuit. Nec tamen et hoc Opusculum satisfecit eruditis. Auctor enim peruulgata tantum in hoc decantauit argumento, haud inique igitur, at motu animi paullo vehementiore, a celeberrimo KOELERO his verbis notatus: *Edidit quoque Ioh. Chr. Koch, Pastor in pago Lentz, Schediasma de ordinanda Bibliotheca, verum in eo nihil attulit praeter vulgaria, et ab aliis iam ad nauseam dicta. Quid enim Saulus inter Prophetas, et Pastor paganus inter Bibliothecarios? Res libraria non est studium, in quo decurrat istiusmodi minister ecclesiae, cuius officium est, fideliter curare animas rusticorum, easque pascere institutione doctrinae christianae, ne curiositate sui Pastoris, eiusque pruritu inclarescendi, in alieno a suo munere studio plane obbrutescant. Praestitisset tamen se virum fortasse in compilanda Bibliothecula homiletica, vel catechetica compendiaria, summo procul dubio applausu excipienda a suis reuerendis Confratribus.* Vid. *Praefatio* viri doctissimi *ad Syllogen Scriptorum de bene ordinanda et ornanda Bibliotheca, Frf. 1728 4.* Cf. *die Neue Haellische Biblioth. Tom. III. p. 506. sq.* Illa ipsa *Sylloge Koeleriana* praecipuum hic sibi locum vindicat. Quatuor in ea exstant Opuscula, quae ob raritatem pauci oculis vsurparunt. Scenam aperit IOH. GARNERII, e Societate Iesu, *Systema Bibliothecae Collegii Parisiensis e Soc. Iesu, Paris.* antea *1678. in 4.* editum, de quo consuli potest MAICHELIVS *de Bibl. Paris. p. 128. sq.* Illud sequitur *Projet d'une nouvelle methode pour dresser le Catalogue d'une Bibliotheque, selon les matieres avec le Plan, par* FREDERIC ROSTGAARD, *ibid. 1698. in f.* Quod quidem scriptum non sine pulchro certamine ingenii et iudicii compositum, et in Italicam quoque linguam studio Abbatis FRESCOTTI translatum fuit.

Legi-

Legitur haec verſio in *Galleria di Minerva*, *Tom. III. p. 124. ſq.* Tum occurrit IVSTI FONTANINI *Diſpoſitio Catalogi Bibliothecae Cardinalis S. R. E. Ioſephi Renati Imperialis*, ſubiecta olim *Indici huius Bibliothecae alphabetico pag. 583. ſq.* Finem imponit DAN. GVIL. MOLLERI *Comment.* Academica *de Technophyſiotameis, vulgo von Kunſt-vnd Naturalien-Kammern*, *Altorfii a. 1704. in 4.* diuulgata. Cf. *Acta Franconiae erud. et curioſa*, *Collect. XIV. p. 146. ſq.* Quam *de recte ordinanda Bibliotheca* V. C. IOH. NICOL. FROBESIVS *Catalogo Bibl. Meibomianae Helmſt. an. 1742. 8.* praemiſit *Proluſionem* philoſophicam, in ea docte diſquiritur, quae natiua librarii ordinis indoles ſit, varietas item ac dignitas, ſiue perfectio; quis librorum ordo praeſtantiſſimus habeatur; quibus regulis aut legibus idem contineatur; quibus ad illum opus ſit adminiculis; quam multiplices atque egregios idem vſus praeſtet, quibusque tandem naeuis ac praeiudiciis turbetur. Sub finem pollicetur Auctor de ordine Bibliothecarum Commentationem hiſtoricam, nondum editam tamen, quantum ſciamus. IVLII CAESARIS BECELLI Opuſculum *de Bibliotheca inſtituenda ac ordinanda*, *Veronae a. 1747. in 4.* typis impreſſum, inſpicere non licuit. Vid. interim *die Leipz. gelehrt. Zeitung. a. 1747. p. 907.* Nouiſſime prodierunt *Conſeils pour former une Bibliotheque peu nombreuſe*, *mais choiſie*, *par Mr.* FORMEY, *ſeconde edition*, *corrigée et augmentée à Berlin 1750. in 8.* Libellus eſt lectu dignus, iisque placebunt dicta viri clariſſimi, qui de conquirendis libris ſelectioribus cogitant. Addi debet omnino, qui nec hoc argumentum intactum reliquit, illuſtris a LOEN in *den freyen Gedancken zur Verbeſſerung der menſchlichen Geſellſchaft*, *P. IV. p. 67. ſq.* Agunt etiam de librorum in Bibliothecis diſpoſitione et collocatione, vt ſtatim inueniri queant, POSSEVINVS in *Biblioth. ſelecta lib. I. cap 53.* et ANGEL. ROCCHA in *Bibl. Vatican. Adpend. p. 404. ſq.*

 Cf.

Cf. *Catalogus Biblioth. Bunauianae, Tomi I. Vol. 1. p.835.* De loco autem ac situ, qui crigendae Bibliothecae conueniens est, adeundus NAVDAEVS *l. c. pag. 118. sq. apud Schmidium.* Prospero carebunt euentu, quamquam ingeniosa sunt, maximaeque vtilitatis, consilia, quae CHRISTIAN. FRIDER. SCHMIDIVS proposuit in *Paradoxis Bibliothecariis.* Programma hoc scholasticum excusum est *Luneburgi a. 1736. in 4.*

§. XIX.

Paeter illos vero, qui rem litterariam atque Bibliothecas docent disponere, hic nominandi sunt alii, qui Catalogos scriptorum ediderunt. Optandum sane, vt perfectum haberemus Catalogum vniuersalem omnium Auctorum, ordine alphabetico collocatorum, in quo notata essent fusius, quae ad vitam, scripta et statum cuiuslibet eruditi spectant. Vsus huiusmodi Catalogi multiplex foret. 1.) enim essent hi litteratis quasi loci communes, suggerentes, quinam libri de certis materiis in celebrioribus Bibliothecis inueniantur, quique in praecipuis lateant bibliopoliis; 2.) sciremus, quos libros hi vel illi auctores scripserint, et quae prostent editiones; 3.) pateret statim, si noua dogmata ab aliquo protruduntur in publicum, an illa recocta sint, vel per plagium surrepta; 4.) hominibus iis plura inueniendi subministraretur occasio, qui proni sunt ad imitandum, quando vident, alios hoc illoue libro egregio laudem sibi acquisiuisse, quod in Physicis cum primis ac Mechanicis fieri posset; 5.) Bibliothecarii ac bibliopolae taedioso labore prolixos Auctorum et materiarum indices conficiendi leuarentur, Catalogo quippe instructi, iam typis impresso, nouoque librorum adparatu subinde augendo; 6.) multa scripta vindicarentur ab interitu, quae alias, etiam quoad titulum, e memoria penitus elabuntur. *A. 1710. Ienae in 4. Cogitata de Bibliotheca materiarum et aucto-*

rum,

rum, *moderno ſaeculo conficienda et vſurpanda* per epiſtolam cum eruditis communicauit MAVRIT. HVSELITT, Med. Doct. Stargardiae olim in Pomerania degens. At ſumma eſt iſtiusmodi laboris difficultas, viribusque vnius ingenii longe maior. CONRADVS GESNERVS primus eſt omnium, qui tale quid fuit conatus. Hic enim *Tiguri apud Froſchouerum a. 1545. in f. Bibliothecam*, ſiue *Catalogum vniuerſalem*, in tribus linguis, Latina, Graeca et Hebraica ſecundum litterarum ordinem diſpoſitum edidit, in quo Auctorum et veterum, et recentiorum, nomina ac libros, eorundemque, antiquorum praeſertim, argumenta ſaepius adiiciuntur, non raro cenſurae cum ipſius Geſneri, tum aliorum, adſcribuntur, plerumque aliquod ſtili Auctorum ſpecimen exhibetur, imo et alia quaedam adduntur interdum, nec inutilia, nec iniucunda ſcitu. Anno deinceps 1548. ibidem ſequuti ſunt *Pandectarum*, *ſeu Partitionum vniuerſalium*, libri, qui Bibliothecae *Tomum* quaſi *alterum*, priori tamen, ſi Partit. theologicas exceperis, longe minorem, repraeſentant, et a nobis ſupra §. *VI.* vberiori ſermone fuerunt memorati, ad quem igitur locum, ne ſemel dicta repetantur temere, Lectores noſtros remittimus. Hoc ipſum autem Opus quum vel magnitudine ſua, vel pretio, deterreret plurimos, CONRADVS LYCOSTHENES, ſeu, vt verum ei nomen erat, Conr. Wolfhartus, primum redegit in epitomen, et non ſolum IOH. BALEI *de Scriptoribus Angliae* libros inſeruit, ſed multa etiam ſubiunxit de ſuo, diligentia tamen parum laudabili, praetermiſſis nimirum librorum forma, loco annoque editionis. Lucem adſpexit illud Compendium *Baſileae a. 1551. in 4.* ſequenti inſignitum titulo: *Elenchus ſcriptorum omnium*, *veterum ac recentiorum*, *exſtantium et non exſtantium*, *publicatorum*, *atque hinc inde in Bibliothecis latentium.* Inſcio autem Geſnero hoc factum eſt; ideoque inſtinctu eius IOSIAS SIMLERVS

LERVS aliam ſuſcepit Epitomen, plusquam bis mille auctorum acceſſione locupletatam, additis paucis paralipomenis cum aliorum, tum *Gilberti* ſpeciatim *Cognati*. Edita haec *Tiguri a. 1555.* iterumque, duplo quam ante auctior, *ibid. 1574. f.* Vid. Praefat. Geſneri *priori editioni Simlerianae* praefixa. Idem tamen de vtraque hac Epitome non adeo fuit contentus, in *Epiſtola de libris à ſe editis*, quae *vitae Geſneri, a Simlero ibid. a. 1566. in 4.* publicatae, *) acceſſit, *p. 23.* ita ſcribens, poſtquam de Bibliotheca ſua, et quae in eadem inueniantur, praecipua memorauerat: *Haec in compendiis poſtea excuſis non meo quidem conſilio omiſſa ſunt; poterant enim breuius quidem exponi; non tamen prorſus omitti. Sed ſuum plerumque lucrum ſpectant typographi potius, quam vel auctorum voluntatem, vel vtilitatem lectorum ſolidam. In compendiis quidem illis, poſtea impreſſis, permulta auctorum nomina noua, recentiora praeſertim, acceſſerunt: ſed omnis illa acceſſio ſeorſim etiam a Froſchouero noſtro excuſa eſt,* (Epitome ſcilicet Lycoſthenis ac Simleri, idque factum *a. 1555.* ſub titulo *Adpendicis Bibliothecae) vt, qui primam editionem emerunt, aut deinceps etiam emturi ſunt, fructu illo non fruſtrentur.* Guilielmus Canterus, teſte BAILLET *Jugem. des Savans, T. II. P. 1. p. 18.*, notas conſcripſit in Bibliothecam Geſneri a Simlero contractam, nunquam editas tamen; vnde quae Bailletus, et ex ipſo Morhofius, de iis dixerunt, videntur ex PHILIPPI LABBEI *Biblioth. bibliothecar. p. 232. edit. Lipſ. a. 1682. in 12.* deſumta eſſe, qui, more ſolito, hic etiam ex Catalogis nundinalibus et fama notarum iſtarum mentionem facit. Audiuimus de Lycoſthenis pariter ac Simleri laboribus ipſius Geſneri querelas, quibus tantum abeſt vt locum dederit, vt vtriusque potius veſtigia ſit perſequutus, et ſcriptorum

*) Integra fere, paucis mutatis, inſerta haec vita eſt MELCH. ADAMI *Vitis Germ. Medicorum pag. 146. ſq. edit. Heidelb. a. 1620. in 8. mai.*

rum numerum auxerit quidem mirifice, caetera vero omnia neglexerit IOH. IAC. FRISIVS, cuius *Epitome Bibliothecae Gesnerianae Tiguri a. 1583. in f.* sic inscripta prodiit: *Bibliotheca instituta et collecta, primum a Conrado Gesnero: deinde in epitomen redacta, et nouorum librorum accessione locupletata, tertio recognita, et in duplum post priores editiones aucta per Iosiam Simlerum: iam vero postremo aliquot mille cum priorum, tum nouorum, auctorum opusculis ex instructissima Viennensi Austriae Imperatoria Bibliotheca amplificata per Ioh. Iac. Frisium, Tigurinum.* Caussae igitur nihil est, cur BAILLETVS dubitet, an typis impressum vnquam sit Frisianum Opus: MENAGIVS contra id plane neget in *Anti-Baillet P. I. p. 176. edit. nou. Amstael. in 8.* Vide, qui de illa editione vberius differit, multosque eiusdem errores obseruat, IOH. FABRICIVM in *Histor. Biblioth. suae, P. III. p. 95. sq.* Nimiam enim Catalogis, vndique congestis, fidem adhibuit, et opera pariter ac nomina scriptorum mutilata plerumque attulit Frisius. Tum ab ANTON. VERDERIO *Lugd. a. 1585. in f.* accepimus breue *Supplementum epitomes Bibliothecae Gesnerianae*, cui adiecta ob argumenti similitudinem *Bibliotheca Constantinopolitana*, qua eiusdem vrbis antiquitates, et permulti libri MSti, in ea exstantes, recensentur nec tamen sine plurimis mendis, teste LAMBECIO *libro I. de Biblioth. Vindobon. p. 147.* Adcuratius est Supplementum, in quo Gallici potissimum scriptores exhibentur, a Gesnero ac Simlero praetermissi, quique post illius tempora inclaruerunt. Bonauenturae Vulcanii notulae in illud manuscriptae apud Marqu. Gudium olim fuerunt, prout docet MORHOF. *Polyh. lib. I. cap. 18. §. 10.* sed vbi nunc lateant, et quid complectantur boni, definire non licet. Iungi his commode potest ROBERTI CONSTANTINI *Nomenclator insignium Scriptorum, quorum libri exstant vel manuscripti, vel impressi, ex Bibliothecis Galliae et An-*

Angliae, indexque totius Bibliothecae atque Pandectarum Conr. Gesneri, Paris. ap Andr. Wechel. a. 1555. in 8. Omnia autem haec, quae recensuimus, Opera rarissime inueniuntur integra, et ipsa maxime Gesneri Bibliotheca in paucorum est manibus; ideoque rem eruditis gratissimam fecerit clar. vir, IOH. CASPAR HAGENBVCHIVS, Graecae ac Latinae linguae apud Tigurinos Professor, si, quam meditatur, nouam illius, eamque longe auctiorem, editionem absoluerit, vti quidem intelligimus ex KAPPII *Epilogo de Ciacconio et Camusato, illius* praemisso *Bibliothecae, pag. 49.* Add. *Thesaur. epistolic. La Crozianus T. I. p. 313.* Subsidio venire posset, praeter aliorum industriam exemplar illud Gesneri, plurimis auctoribus librisque adscriptis a nescio quo locupletatum, quod in publica Norimbergensium Bibliotheca adseruari IOH. ANDR. BOSIVS testatur *Introd. in notit. scriptor. eccles. p. 103. edit. Walchianae.* Add. GE. HIERON. VELSCHII *Specimen supplementorum ad Bibliothecam Gesnero-Simlero-Frisianam* apud SCHELLHORN. *Amoenit. litter. Tomo VI. p. 490. sq.* Non deerunt quidem, qui hunc doctissimi Hagenbuchii conatum leuem atque ignobilem iudicent, quum isti boni Gesneri labores vt non adcuratae satis, et inferioris ingenii, chartae, traduci vulgo soleant. Verum nulla eiusmodi censurae ratio habenda. Ipse Auctor in *Bibliotheca sua, p. 180. b. edit. primae* ingenue profitetur, se scriptorum suorum partem maximam πρὸς τὰ ἄλφιτα, seu panis caussa, et a magnis Deabus, *Inopia* scilicet ac *Necessitate*, coactum elucubrasse; addit autem statim: *At ne quis ideo nos contemnat, nihil exstare adsero de laboribus meis, (sic enim illos non immerito adpellauerim,) cuius me pudeat, aut poeniteat, et quod non aliorum eodem in genere scripta aliquibus modis excellat.* caet. Cf. *Patiniana, p. 43.* itemque CRENIVS *Parte V. Animaduers. philolog. p. 133. sq.* Neque hic militem gloriosum sequutus est Gesnerus.

rus. Omnis profecto posteritas ob summos et Herculeos in re litteraria labores ei obstricta manet. Infinita sunt enim et incredibilia propemodum, quae vir ille nondum quinquaginta annos natus, quum ex hac vita discederet, in quocunque studiorum genere perfecit. Hoc MORHOFII iudicium est in *Polyh. T. I. lib. I. cap. 18. §. 8.* prouocantis paullo post ad THVANVM *Histor. lib. XXXVIII. p. 255. sq. edit. Paris. a. 1609. in 12.* Add. VOGLERI *Introd. p. 25.* MOLLER. in *Homonymosc. p. 14.* HOTTINGERVS in *Biblioth. quadrip. p. 8. 9.* itemque CAMVSATVS in *Praef. ad Ciacconium,* de quo mox plura, *p. 19.* vbi *leuem*, inquit, *super ossa terram Morhofio precor, eximii viri, C. Gesneri, memoriam vindicanti a lepidulorum illorum hominum iniuriis, qui praegrandia horrent volumina, deprehensisque vel in pulcherrimo opere quibusdam naeuis, illud ad vendentes thus et piper migrare iubent. Meliore fide cum doctissimis illis viris, qui litteras paene sepultas labore improbo, et indefessa diligentia excitarunt, agendum est; eorumque fama acriter tuenda contra recentiores quosdam, qui cum vnum aut alterum libellulum patrio sermone conscripserunt, iam iam se mortius leonibus barbam impudenter vellere posse confidunt, eosque ab hominum memoria prorsus delendos clamitant: quae μανία nisi radicitus euellatur, de scientiis actum puto.* Post Verderium IOH. HALLERVORDIVS, Borussus gente, vir peritissimus rei librariae, at praematura morte orbi litterato subductus, *Bibliothecam* suam *curiosam Regiomonti a. 1676. 4.* edidit, quae nihil aliud est, quam Additamentum Operis Gesneriani. Audiamus ipsum, in Praefatione ad lectorem de instituto suo sic disserentem: *Cum viderem, multorum votis nouum aliquod, si non accuratum, saltim aliquale post Simleri et Frisii diligentiam Auctarium ad Conr. Gesneri Bibliothecam Vniuersalem efflagitari: neque vero hactenus, (si Verderium excipias, cuius libellus paucorum foliorum rarissime hodie reperitur,) exsti-*

exſtitiſſe, qui id oneris ſubire, tamque exoptatum pariter ac proficuum laborem in ſe ſuſcipere, aggreſſus eſſet, ipſe quaedam circa negotium hoc tentare, ac de continuatione laudati operis cogitare occoepi. Inſcripſit vero Auctarium hoc *Bibliothecam curioſam* bibliopolae, fratris ſui, gratia. Quodſi enim auctarium vocaſſet, apud imperitos librarios et emtores Opus mutilum, vel pars ſolum maioris voluminis, adparuiſſet, ſicque neglectum fuiſſet. Ampliſſimos quidem Auctor labores meditatus eſt, ſed indulgendum fuit cum bibliopolae, impenſas ſuppeditanti, tum typographo, qui ob imminentes nundinas plura tunc temporis abſoluere non potuit. Cf. *die aufgefangenen Briefe, Ravage III. erſtes Paquet p. 83.* Caeterum liber hic indicis quaſi loco eſt ſcriptorum recentiorum maxime, quorum patriam, aetatem, munera, diem emortualem, ſcripta, et meliores eorundem editiones, recenſet. Iudicia tamen rariſſime, nec niſi paucis, ſubiiciuntur. Mitiori cenſura dignus eſt Halleruordius, quam plures opinantur, qui non diligenter ſatis videntur eum inſpexiſſe. Sane REIMMANNVS *non facile*, inquit, *Bibliotheca eſt, in qua plures producantur ſcriptores, et ſcripta exotica, Hiſpanica, Luſitanica, Italica, Arabica, Syriaca, Perſica caet. MSta etiam et inedita, et quae rariora ſunt inuentu, ſiue ea ipſa ſpecies, ſiue eorundem editiones. Annum aetatis triceſimum primum vix egreſſus, lucis vſuram amiſit auctor, inde praeſtare non potuit, quae promiſerat, plures ſcilicet Bibliothecae huius Tomos, itemque Syntagma de claris Bibliothecariis eorumque ſcriptis.* Vid. *Catal. Biblioth. Reimmann. T. II. p. 108.* Denique mentio hic iniicienda, qui ad lacunas in Geſneriana Bibliotheca ſupplendas animum adpulit, eoque conſilio Simleri Epitome vſus eſt, ALFONSI CIACCONII, Monachi Dominicani ſaec. XVI. apud Hiſpanos celebris. Reliquerat is manuſcriptam *Bibliothecam, libros et ſcriptores fere cunctos*

ctos ab initio mundi ad annum vsque 1583. ordine litterarum complectentem, primum cum obseruationibus eruditis FRANC. DIONYS. CAMVSATI *Paris. a. 1731. in f.* typis impressum. Ob impedimenta tamen nobis ignota, prohibita statim venditio fuit, ideoque liber rarissimus factus, donec exemplarium mancorum pars quaedam in manus perueniret nobilissimorum bibliopolarum, *Arkstée* et *Merkus*, qui ne plane perirent hae chartae, amplissimum virum, IOH. ERH. KAPPIVM, rogarunt, vt earundem susciperet curam, et quae deerant ex integro exemplari restitueret. Ei ergo debemus frequentiorem vsum huius Bibliothecae, quae *a. 1744. Lipsiae* exhibita fuit, maxime ornata celeb. Editoris Epilogo *de auctore libri*, *et Camusati vita ac scriptis*, itemque accessione duplici, iudicia Camusati continente, *de Germanis quibusdam historiae litterariae conditoribus*, ac *de quibusdam scriptoribus elogiorum*, quibus iudiciis Kappius eruditas passim notas subiunxit. Legantur de huius editionis, nouae quodammodo, ratione die *Leipz. gelehrt. Zeit. a. 1745. p. 104.* Ipsum autem Ciacconii Opus nec ad finem perductum est, quum in voce *Epimenides* desinat, nec ita comparatum, nostra quidem sententia, vt eo amator historiae litterariae nequeat carere. Multa enim exscripsit Auctor ex Gesnero, Trithemio ac Baleo, imo ipsam Praefationem ex dedicatione et praefatione Simleri, secundae editioni Gesnerianae Bibliothecae in epitomen redactae praefixa, paucis tantum mutatis, omissisque, quae ad rem pertinere non videbantur, luculento plagio compilauit. Cf. MABILLONII *Mus. Ital. T. I. Parte 1. p. 96.* In vsum studiosorum collectus est *Catalogus vniuersalis librorum in omni facultate linguaque insignium et rarissimorum, non solum ex Catalogis Bibliothecarum Bodleianae, Lugduno-Batauae, Vltraiectinae, Barberinae, Thuanae, Cordesianae, Tellerianae, Slusianae et Heinsianae, sed etiam ex omnibus fere aliis prelo*

impressis. Londini a. 1699. in 8. Tomis II. Huc facit etiam GEORG. MATTHIAE KOENIGII *Bibliotheca vetus ac noua, quae Altorfii* prodiit *a. 1678. in f.* In ea Ebraeorum, Chaldaeorum, Syrorum, Arabum, Persarum, Aegyptiorum, Graecorum et Latinorum per vniuersum terrarum orbem scriptorum, theologorum, iureconsultorum, medicorum, philosophorum, historicorum, geographorum, philologorum, oratorum, poetarum, patria, aetas, nomina, libri, saepe etiam eruditorum de iis elogia, testimonia et iudicia a prima mundi origine, vsque ad nominatum annum, ordine alphabetico recensentur. Apud plerosque inuidiam fere excitauit magnificus libri titulus. Hinc variae, maximam partem duriores, de eo sententiae feruntur. MORHOFIVS in *Polyh. litter. T. I. lib. 1. cap. 18. §. 15. totus ille liber*, ait, *exigua plane industria congestus, e catalogis variis vndiquaque et vndique corrasus. Historia, quae breuiter annectitur, non nunquam de viris doctis falsa est: libri affinguntur quibusdam, de quibus nunquam forte illi cogitarunt: omnia manca sunt et mutila. Nam de viris celeberrimis, qui hodie viuunt, vel nuper desierunt viuere, leuiora quaedam scripta referuntur, praeteritis dignioribus.* Nec mitiora sunt, quae IOH. MOLLERVS dixit in *Praef. Isagoges ad histor. Chersón. Cimbric.* Quocunque tamen se res modo habeat, non solum labor viri optimi aequi bonique consulendus est, sed et ipsa illa Bibliotheca Koenigiana haud contemnendos in historia litteraria vsus praestat, quales BAELIVS quoque expertus est et laudat in *Diction. histor. crit. v. Koenig.* Cf. IOH. ALB. FABRICIVS in *Scriptor. recent. Decade num. 10.* vbi a Morhofio dissentit, et hanc Bibliothecam longe prolixiorem MStam fuisse, quam nunc edita habeatur, multaque ex illa didicisse se, frustra alibi quaesita, commemorat. In ea adornanda quodnam Koenigio consilium fuerit, exponit IOH. FABRICIVS in *Histor. Bibl. suae P. III. p. 108.*

p. 108. ipſe demum ſententiam ſuam *p. 109.* his exprimens verbis: *Fatetur Baelius vſum adhuc praeſtare hunc librum, tam ad euoluendum, ſi quid de hoc vel illo auctore ſine mora ſcire velis, quam vt tibi ſeruiat inſtar locorum communium, in quos ea referantur, quae in variorum lectione ſcriptorum ſunt obſeruata, et pro notabilibus habentur. In eundem finem et ego adhibeo hunc librum, gratoque profiteor animo, eum ad praeſens opus adornandum mihi ſaepe vſui fuiſſe. Eſto, Koenigium multis in locis erraſſe; id quod in tanta auctorum copia, tantaque rerum varietate certe non mirum; bene autem viri eruditi de publico merebuntur, ſi obſeruationes ſuas, quarum bonum numerum dare poterit clar. Ioh. Mollerus, qui tres earum centurias in parato habet, et codex inſignis quondam theologi, Ioh. Frid. Mayeri, de quo in Biblioth. Mayer. p. 781. mentio fit, cum orbe litterato communicauerint, iisque nebulas lapſuum diſpulerint. Nos quidem ſymbolam noſtram hic ſtatim conferre neutiquam grauabimur,* Quibus dictis largiſſimam caſtigationum copiam ſubnectit inde a *p. 110.* vsque ad *p. 138.* litteratiſſimus Fabricius. Plures, praeter Mollerum ac Mayerum, eruditi hunc librum, de quo plane ſingularia habet FEVSTELIVS in *Miſc. ſacr. et erud. p. 40.*, obſeruationibus ſuis locupletare pariter et emendare ſtuduerunt. Exemplar Schurzfleiſchianum in Bibliotheca Vinarienſi exſtat. Gód. Vockerodt illum duplo reddidit auctiorem, quod Supplementum vidit, preloque dignum cenſet IOH. IVSTVS von EINEM in *Biblioth. hiſtor. litter. Magdeb. 1738. in 8. p. 42.* Eundem librum Ioh. Wulferus, Theologus Norimbergenſis, Koenigii gener, innumeris ab ipſo Auctore locis amplificatum emendatumque poſſedit, quod quidem exemplar vbi hodie lateat, ignoramus. Nouam aliquando editionem, vt ex *Theſauro epiſtol. La Croziano T. II. epiſt. 15. p. 25.* perſpeximus, parare voluit Ioh. Chriſtophor. Wolfius, non frater Ioh. Chri-

 ſtianus

ſtianus, adhuc apud Hamburgenſes Profeſſor, quod per errorem dixit CAMVSATVS *in Praef. ad Giacconium p. 18.* Sed receſſit mox vir laborioſiſſimus, a. 1739. ad ſuperos vocatus, ab hoc propoſito, nec magni nunc intereſſe videtur Rei publicae litterariae, ab alio has ſuſcipi partes poſt *Lipſienſe Lexicon eruditorum*, de quo, ferente ſic occaſione, verba ſunt facienda. Primum illud, auſpiciis IOH. BVRCH. MENCKENII, cuius memoriam omnes poſteri recolent, *a. 1715. in forma octaua maiori* ſecundum litterarum ordinem Germanice prodiit. Sudarunt in eo concinnando Iacobi, Magdeburgenſis, Menckenius quidam, et Chriſtian. Schoettgenius, indicante id REIMMANNO in *Catal. Bibl. ſuae T. II. p. 459.* Gallicam verſionem Bataui meditati ſunt olim; at in conatibus res ſubſtitit. Vide interim *Projet de la traduction et de l' augmentation du Dictionaire des Savans de Mr. Mencken, à la Haye 1721. Altera editio a. 1726.* induſtriae demandata fuerat V. C. CHRISTIANI GOTTLIEB IOECHERI, qui et in expoliendam *tertiam a. 1733.* non parum laboris impendit. Varios quidem naeuos notauit REIMMANNVS *l. c. p. 461. ſq.* notarunt etiam alii; ſed quando vnquam proſtabit eiusmodi Opus, omnibus numeris abſolutum? Suſtulit tamen hos, aliisque incommodis mederi pro viribus, poſt vltimam editionem, ſtuduit Ioecherus, magnum ſaeculi noſtri ornamentum, ac generatim vniuerſale illud eruditorum Lexicon per tria, et quod excurrit, luſtra adeo emendauit auxitque, vt Opus nunc videri plane nouum queat. Abunde hoc teſtatur *Tomus primus,* qui *Lipſiae a. 1750. in 4. mai.* prelo exiit, et Praefatione, omnem inſtituti rationem eleganter exponente, inſtructus eſt. *Alterum* accepimus eodem anno: *tertius* autem ac *quartus*, isque vltimus, paullo poſt ſubſequuti ſunt. Spes etiam facta triplicis indicis, geographici nimirum, chronologici et realis, a viro quodam erudito confici-

ficiendi; qui si non in octaua, vti quidem laudatae *Praefationis* §. *XIV.* significat, sed eadem potius, qua ipsum Lexicon excusum est, forma accesserit, plurimorum forsitan desideriis satisfiet. Sub finem superioris saeculi CHRISTOPH. HENDREICH, Principi Electori Brandenburgico tunc temporis a Bibliotheca, institutum coepit, Catalogum Berolinensis Bibliothecae alphabeticum adornandi, et quae de scriptoribus singularia collegisset, subiiciendi singulis; at crescente materia mutauit consilii rationes, et Opus longe difficilius adgressus est, vniuersalem quippe Auctorum indicem, ordine alphabetico digestum. Primas duas litteras A et B. sub titulo *Pandectarum Brandenburgicarum Berol. a. 1699. in fol.* edidit, et promittuntur in eo, praeter Bibliothecam Auctorum impressorum et manuscriptorum omnium scientiarum et linguarum, indices materiarum praecipuarum, aetatum mundi, quibus auctores vixerunt, nationum, vitae generis caet. nec non descriptio praecipuarum mundi Bibliothecarum, et Tractatus de claris Bibliothecariis. Sed morte praeuentus Hendreichius absoluere non potuit Opus hoc in senio coeptum, et vnius hominis vires excedens, quod, si qua linea inchoauit, perfecisset Auctor, viginti minimum spissa volumina impleuisset in folio, quae REIMMANNI sententia est *Biblioth. suae T. II. p. 19.* Caeterum non pauca praestitit in recensendis Scriptoribus, horumque ingenii monumentis, ita, vt varia adducat, quae ad vitam ac statum eorundem spectant, et saepius remittat ad alios, qui pluribus de illis egerunt; quamquam et negari nequit, infinitos prope errores commissos, multos Scriptores, horumue libros, neglectos plane, de vita etiam eorum, quos attulit, breuius, quam par erat, dictum, scripta denique sine iusto ordine, sine selectu in medium prolata esse. Hinc exstincta apud plerosque videndae continuationis cupiditas. Licebit verba IOH.

FRANC. BVDDEI adſcribere in *Praefat. ad primam editionem Lexici hiſtorici vniuerſalis, num. 2.* vbi ſic de hoc Opere iudicat: *Hendreich hat in ſeinen Pandectis etwas vollkommenes praeſtiren wollen; aber auch ein Exempel hinterlaſſen, daß es leichter ſey, ſolche Wercke zu proiectiren, als auszuführen. Wiewohl ers an ſeinem Fleiß nicht hat ermangeln laſſen, vnd wenn nur in dieſem Werck ein beſſerer ſelectus vnd Ordnung in Anführung der Schriften gehalten wäre, würde man ſich deſſen gar nützlich haben bedienen können.* Add. REIMMANN *l. c.* Nihilo tamen ſecius haud contemnenda prorſus et explodenda eſt Auctoris cura, vt multi parum aequo faciunt animo, quin potius mirari debemus ſtupendum eius laborem, qui, ſi non in omnibus adplauſu dignus videtur, paſſim vtilitate ſua neutiquam eſt deſtitutus. Cf. FABRICIVS in *Praefat. Prodromo Lambeciano praefixa.* THEOPHILVS SPIZELIVS in *Sacris ſuis Bibliothecarum arcanis retectis, ſeu MStor. theologicorum in praecipuis Europae Bibliothecis exſtantium deſignatione, Aug. Vind. 1668. in 8. Specimen* exhibuit *nouae Bibliothecae vniuerſalis*, qua omnes Auctores a ſyllaba AB incipientes enumerat. Id quidem agit, vt doceat potiſſimum, quem Catalogorum de MStis collectio vſum praeſtet; ſed facile hoc ipſum ſpecimen ad impreſſorum quoque Bibliothecam vniuerſalem poterit conducere, dummodo plures, rei litterariae peritiſſimi, et qui magis praeſunt librorum theſauris, coniuncta manu eiusmodi Opus adgrederentur. Prodiit *a. 1686. in 12.* GE. FINWETTERI, (ſeu potius Godofr. Wegneri, Regiomontani Theologi, teſte IOH. CHR. KRÜSICKE *Vindem. litter. Spec. I. p. 17.*) *Biblidion de Bibliothecis per ſocietatem augendis et colligendis ad Martin. Hanckium.* vbi poſtquam varia de Bibliothecis Catalogisque Auctorum ac materiarum adduxerat, tandem *p. 74. ſq.* conſilium ſuppeditat conficiendae feliciter Bibliothecae ſeu Catalogi vniuerſalis, vt ſcilicet

cet quaedam ineatur societas inter Germaniae Bibliothecarios, qui auxiliatrices sibi inuicem ferrent manus, aliosque insuper adiutores laboriosos in partes vocarent. Sed quando vnquam haec speranda erunt? Nouissime THEOPHIL. GEORGI, bibliopola Lipsiensis, confecit *allgemeines Europaeisches Bücher-Lexicon, in welchem nach Ordnung des Dictionarii die allerneuesten Autores oder Gattungen von Büchern zu finden* caet. *Bey iedem Buche stehen die vnterschiedenen Editiones, die Iahrzahl, das Format, der Ort, der Verleger, die Anzahl der Bogen, und der Preiß, in IV. Theile abgetheilet.* Editum hoc Opus non solis librariis, sed eruditis etiam, adcommodatum *Lips. a. 1742. in f.*

§. XX.

Hactenus de Scriptoribus, qui ordine alphabetico, secundum Auctorum nomina, Bibliothecas composuerunt. Pergimus ad eos, in quorum Bibliothecis habita ratio fuit disciplinarum, siue materiarum. Praeter Gesneri Pandectas, de quibus supra, primus hic loci est, quantum sciamus, GEORG. DRAVDIVS, cuius *Bibliotheca classica Frf. a. 1611. in 4.* prodiit, *ibidem a. 1625. cum supplementis Vol. II.* recusa. In ea secundum dispositionem litterariam libros omnium disciplinarum ac diuersarum linguarum indicat, maxime si iungatur eiusdem *Catalogus officinalis librorum peregrinis liguis vsualibus scriptorum, ibid. 1610.* et *1625.* nec non *Bibliotheca librorum Germanicorum classica, iuxta materiarum ordinem instructa, ibid. a. 1610. 4.* Solum vero nomenclatorem, et ne quidem fide dignum, agit Draudius, in quo reperias multa plane falsa, librosque, qui nunquam editi, et in ipso conceptu parturientis cerebri suffocati. Laudanda tamen methodus est, ob quam maiori esse vsui potest, quam caeteri librorum indices, etsi adcuratius instituti. Vid. MORHOFIVS *Polyh. T. I. lib. 1. cap. 18. §. 13.* Cf. HOTTIN-

 GERI

GERI *Bibliothec. quadripart. p. 9.* THOM. CRENII *Animaduerſ. philol. P. XI. p. 194.* et REIMMANNI *Catal. Bibl. ſuae, T. II. p. 99. ſq.* Sub idem tempus, quo prior Draudianae Bibliothecae editio diuulgata eſt, FABIANVS IVSTINIANVS ſcripſit *Indicem vniuerſalem alphabeticum, materias in omni facultate conſulto pertractatas, earumque ſcriptores et locos deſignantem, adpendice perampla locupletatum: Elenchum item auctorum, qui in ſacra Biblia vel vniuerſe, vel ſigillatim, etiam in verſiculos, data opera ſcripſerunt, iuxta eorundem Bibliorum ordinem diſpoſitum.* Prodiit *Romae ex typogr. Camerae Apoſtol. a. 1612. in f.* teſte LABBEO in *Biblioth. Bibliothecar. p. 81. edit. Lipſ.* et BAILLETO *Jugem. des Savans, T. II. P. 1. p. 20. et 91. ſq.* vbi vtriusque libri raritatem notat, in Indice tamen vniuerſali, (qui in nouiſſima *Bibliographiae Boeclerianae* editione *p. 398.* male dicitur *Bibliothecae Genuenſis Index vniuerſalis,*) debitam deſiderat ἀκρίβειαν, quodque nomina pariter ac ſcripta Auctorum ſaepius falſo adducta ſint. Magis ei Elenchus placet ob ſingularem induſtriam et vtilitatem. Iungendus his eſt PAVLVS BOLDVANVS, qui edidit *Bibliothecam theologicam; Ienae 1614.* et cum continuatione *Lipſ. 1622. in 4. Bibliothecam philoſophicam, Ienae 1616. in 4.* itemque *Bibliothecam hiſtoricam, Lipſ. 1620. in 4.* Integros horum librorum titulos vide apud LABBEVM *l. c. p. 284.* Auctor erat verbi diuini miniſter in quodam Pomeraniae pago, vir ſuo ipſius tempore non adeo celebratus, neque ſubſidiis ad conatus tantos neceſſariis inſtructus, habitans quippe loco incommodo, et ad comparandam librorum notitiam non apto ſatis, quod etiam de Draudio dicendum, qui eodem munere in Bauaria fungebatur. Inde manca ſunt omnia, ieiuna, et vndique, cumprimis ex Catalogis nundinarum Francofurtenſium, ſine ſelectu atque iudicio corraſa. Prae reliquis tamen Bibliotheca hiſtorica eminet, meliore digeſta ordine, quae rudimen-

dimentum non penitus ſpernendum notitiae hiſtoricae praebere poterit. Viliſſima e contrario eſt Bibliotheca theologica. MORHOFIVS *l. c.* Add. BVDDEVS in *Iſag. ad Theol. vniuerſ. lib. I. p. 89.* ac REIMMANNI *Catal. Biblioth. theol. p. 107.* Noſtra aetate, vbi alia huius generis in promtu ſunt, facile caremus hisce laboribus. Eorum librorum, quos in officina ſua venales habuit, non quidem excellentium praeter caeteros, ordine tamen ſyſtematico concinne ſatis diſpoſitorum, Catalogum, *hiſtoria litteraria* perperam inſcriptum, *Argentor. a. 1671. 8.* excudendum curauit SIMON PAVLI, *Simonis*, Medici Hafnienſis celeberrimi, filius, et fanatici illius, *Oligeri*, frater. Vid. REIMMANNI *Einleitung in die hiſtor. litter. P. I. generali, p. 189.* et *eiusd. Catalogus Biblioth. T. II. p. 688.* In prioribus huius libri editionibus varia etiam Opuſcula CORN. a BEVGHEM, Senatoris quondam ac bibliopolae Emmericenſis in Ducatu Cliuiae, adduntur. Luci nimirum expoſuit *Bibliographiam iuridicam et politicam, ſeu conſpectum librorum iuridicorum et politico-legalium, quotquot ab anno 1651. per vniuerſam Europam in quauis lingua prodierunt. Amſtael. 1678.* repetitam auctamque *a. 1680* et *1685. in 12; Bibliographiam medicam et phyſicam nouiſſimam, ibid. 1681. 12.* auctius a. 1696. recuſam; *Bibliographiam mathematicam et artificioſam ibid. a. 1685. in 12.* nouisque *a. 1688.* locupletatam acceſſionibus; *Bibliographiam hiſtoricam, chronologicam et geographicam, ibid. a. 1685. 12.* continuatam vsque *ad a. 1710. quatuor Partibus;* ac denique *Adparatum ad hiſtoriam litterariam nouiſſimam, ſeu Bibliographiae eruditorum critico-curioſae conſpectum, quinque Tomis ab a. 1689. vsque ad a. 1710.* de quibus infra ſermo erit, in Capite de *Ephemeridibus eruditorum.* Sed libri cuiuscunque notae, ſiue vtiles ſint, ſiue nullius momenti, ſine delectu et eorundem argumentis congeſti, adeoque omnes hi labores librariis ma-

gis, quam eruditis, inferuire possunt. Cf. IOH. GE. IOCHIVS in *Prodromo Biblioth. polit. cap. II. §. 7. p. 25.* Maiori iure huc referendus est MARTIN. LIPENIVS, Scholae olim Lubecensis Conrector, cuius variae exstant *Bibliothecae*, secundum disciplinas atque materias, ordine alphabetico *in folii forma* compositae. Prima fuit *Bibliotheca realis iuridica*, edita *Francof. ad Moenum a. 1679.* quam *ibid. eodemque anno* sequuta est *Bibliotheca realis medica;* tum prodiit *Bibliotheca realis philosophica ibid. a. 1682.* Tom. II., tandemque *Bibliotheca realis theologica ibid. a. 1685.* Tomis itidem II. Vere reales hae sunt Bibliothecae, in quibus vno quasi obtutu sub cuiuslibet materiae titulo libri cognosci possunt, qui eandem fusius pertractant. Sed quum Polyhistorem ingentemque librorum adparatum requirant eiusmodi Opera, facile perspicitur, ad sustinendam tantae rei molem infirmos nimis boni Lipenii humeros fuisse. Hinc tot, quae in vastissimo hocce corpore eruditorum oculos offendunt, maculae. Ex vno scripto ac scriptore interdum facti sunt plures: ex pluribus vnus. Nomina Auctorum, Operum atque locorum corrupta. Anni impressionis deprauati. Inedita habita pro editis. Omissa etiam saepius, quae omnium prima censenda erant, et alia adducta inferioris plane, vel nullius ordinis, vel si omissa non sunt, eo tamen loco non producta, quo debuissent. Vid. REIMMANNVS, cuius hic verbis vsi sumus, in *Catal. Bibl. theolog. p. 90.* Cf. TENTZELIVS in *den monathlich. Vnterredung. a. 1689. p. 99.* et in *Praef. ad Exercitationes selectas*, quas idem vno volumine iunctas edidit, vbi ostendit luculenter, quod Lipenius ex Tentzelio, patre ac filio, quinque diuersos finxerit scriptores. Sed, vt recte monet MORHOFIVS *T. I. Polyhist. lib. 1. cap. 18. §. 16.*, fieri vix potest, vt in istis argumentis Opus omnibus absolutum numeris exspectare liceat, quandoquidem δεύτεραι φρον-

φροντίδες, nouique labores, femper hic locum inueniunt. Haec generatim dicta funto de Lipenii Bibliothecis. Subiiciamus adhuc paucis, quae ad fingulas pertinent. Bibliothecam iuridicam auctiorem atque emendatiorem FRIDER. GOTTLIEB STRVVIVS *Ienae a. 1720. in f.*, quamquam fucceffu parum felici, exhibuit. Inde motus eft vir in his ftudiis verfatiffimus, GOTTLOB AVGVSTVS IENICHEN, iam Ictus Giffenfis, vt recenferet Opus poft Struuii curas, innumeros errores tolleret, vltra dimidiam partem optimis libris ac differtationibus fere omnibus augeret, et adcuratum fcriptorum indicem adiiceret, quae praeftantiffima editio *Lipf. a. 1736. in f.* typis nitidis excufa. Neque tamen haec fola funt, quae celeberrimi Ienichenii induftriae debemus. Complures enim, qui fcripferunt ἀνωνύμως, aut fub fictis latere nominibus voluerunt, ex tenebris in lucem protraxit: faepius memoratu digna quaedam de libri vel differtationis Auctore, eius pariter et Operum fatis, diuerfisque editionibus, obferuauit: omnes autem, quos prae caeteris fub vnoquoque titulo confulendos effe putat, fcriptores, maiufculis litteris diftinxit a leuioris armaturae militibus. Acceffit *Vita Lipenii* a clariffimo IOH. HENR. von SEELEN fcripta, quam fuis vbique notis illuftrauit doctiffimus Editor. Cf. *Acta Erudit. Lat. a. 1738. p. 580. fq.* itemque *Germanica*, *P. CCXXII. p. 409. fq.* et *Noua Acta Ictorum Vitembergenfia, P. I. p. 1. fq.* Perfpiciens deinceps boni publici ftudiofiffimus Ienichen, Supplementis paffim et emendationibus nouis indigere Lipenium fuum, talia parauit mox ediditque *ibidem a. 1742.* et *1743. Tomis II.* exiguae molis *in folio.* Mutauit hic priftinum inftitutum, omniumque nomina fcriptorum, fine vllo difcrimine, litteris maioribus typis curauit imprimenda, de quamplurimis tamen, quid fentiat, ingenue profeffus eft. Maximam fane haec Adpendix laudem meretur, cui

nec

nec alphabeticus Auctorum index deest, vtilior futurus atque commodior, si prioris in ipsa Bibliotheca exemplo confectus fuisset. Nuper illustris vir, AVGVSTINVS a BALTHASAR, Acad. Gryphiswald. Antecessor, Regiique Director Consistorii, adiecit *Partem I. Supplementorum ad Bibliothecam Lipenio-Ienichianam*, cui praemissa sunt *de vsu historiae litterariae in Iurisprudentia* Prolegomena, *Gryphiswaldiae a. 1752. in 4.* Plures Partes sequentur in posterum; *prima* enim haec tres tantum priores Alphabeti litteras continet. Ad Bibliothecam Lipenii medicam quod attinet, eam reliquis praefert MEIBOMIVS in *Additam. ad Voglerum p. 190;* philosophicam contra et theologicam optimam esse REIMMANNVS existimat in *Catal. Bibl. suae T. II. p. 66.* quod etiam iudicium MORHOFII est, *l. c.* Cf. IONAE CONR. SCHRAMMII *Progr. de scriptor. Biblioth. theologicar. Helmst. 1710. 4.* Alia non adcumulamus, duo monentes tantum, prius scilicet, Lipenium tam late capere Philosophiae vocem, vt omnem quoque linguarum, antiquitatumque notitiam, omnem item veterum ac recentiorum criticam, omnem historiam, philologiam, oratoriam, poeticam, et quicquid πολυμαθείας aut πανσοφίας nomine venit, includat, quae IOH. FABRICII verba sunt *Histor. Biblioth. Fabric. P. III. p. 177.;* tum autem, quod Ioh. Alb. Fabricius ad vtramque hanc Bibliothecam, philosophicam pariter ac theologicam, varias reliquerit accessiones et castigationes, facile impetrandas a doctissimo genero, si quis Hercules, Ienichenianis insistens vestigiis, ad purgandum hoc Augiae stabulum accedere vellet. Vid. REIMARI *Vita Fabricii p. 210.* Sub huius saeculi initium BARTHOLD. HENR. WÜSTHOFIVS, Theologiae studiosus, noua methodo Bibliothecas disponere studuit. Primum eius scriptum est *Bibliotheca iuridico-politica, ordine alphabetico distributa, Lips. a. 1704. in 4.* Hanc statim sequuta fuit

Biblio-

Bibliotheca theologico-philologica, per modum tabularum confecta, ibid. 1705. in 4. eidemque acceffit eo ipfo anno *Bibliothec theologifcher und philologifcher deutfcher Bücher.* Denique *ibid. a. 1707. in 8.* lucem vidit *Vniuerfalis Bibliotheca, fiftens omnium Facultatum, ordine alphabetico, libros nou-antiquos, tam manu exaratos, quam typis impreffos, caet.* Promifit etiam *Bibliothecam Rabbinico-philologicam; Bibliothecam hiftoricam, profanoecclefiafticam; Bibliothecam philofophico-mathematicam; Bibliothecam litteratorum et antiquariorum; Bibliothecam medico-phyficam; Bibliothecam mifcellaneorum; Bibliothecam difputationum, iuxta feriem Facultatum recenfitarum; Bibliothecam concionum feftiualium, temporalium, funebrium caet.* Imo in continuatione libros omiffos fe pofthac effe additurum confirmauit. Sed mons, gemitus immanes ciens, murem peperit, Auctorque, vt REIMMANNVS in *Catal. Bibl. theol. p. 112.* obferuat, propter irruptionem Suecorum in Saxoniam, et controuerfiam, quae ipfi interceffit cum Thoma Fritfchio, bibliopola Lipfienfi, et aeris, qua laborauit, inopiam, editas pariter animoque tantum conceptas Bibliothecas ad vmbilicum perducere non potuit. Nec magnum adeo eft naufragium, quod Res publica litteraria iactura horum Catalogorum paffa eft. Quamquam enim adcuratiores hinc inde fint, quam aliae, de quibus diximus, Bibliothecae; non tales tamen fructus oftendunt, quales TENTZELIVS fperare iufferat *in der curieufen Bibliothec, Repofitorio I. im fünften Fach, p. 472.* Interim fecit Auctor, quantum poterat, et praeter bibliopolam, quem addit, titulos folito prolixiores recenfet, typorum characterem per notas, item fi marginalia, indices vel fummaria adiecta fint, fignificat, et in Bibliotheca theologica patriam Scriptorum ftatumque exponit. Quae omnia non fufficere eruditis, certum eft, adeoque iis conducent modo, qui Catalogum librorum vniuerfalem, fecundum

dum alphabeti ordinem, concinnare voluerint. Ex pleniore nimirum tituli commemoratione de libro ipſo conſtat quandoque, non ſemper et ſine exceptione vlla, ſaepius materia libri titulum non adaequante. Vt taceam, quod de operis cuiusdam praeſtantia ex ſola inſcriptione iudicari explorate nequeat. Ita Struuius ſentit de Wüſthofio, quem tamen excuſat TENTZELIVS *l. c. Repoſitorio III. p. 187.* quo loco ſcribit: *Den Catalogum Wüſthofii habe ich ehemahlen ſchon recommendiret, worinnen zwar Herr Struue diſſentiret, aber vielleicht die groſſen Hinderniſſe nicht weiß, wodurch der Autor bisher abgehalten worden, ſeine Catalogos völlig ausgehen zu laſſen, und dem, was er verſprochen, in allen nachzukommen.* Communi excepta plauſu fuit ſummi viri, IOH. ALB. FABRICII, *Bibliographia antiquaria,* in qua multo labore congeſſit libros et opuſcula, omnem antiquitatem illuſtrantia. Comparuit primum *Hamb. a. 1713. in 4.* recuſa deinceps *ibidem 1716.* aucta paſſim, duplicique indice inſtructa. Vid. *Acta Erud. Lat. 1713. p. 254.* et *die neue Hälliſche Biblioth. P. XXVI. p. 542. ſq.* Praeſtolamur editionem nouam, copioſa b. Auctoris Supplementa continentem, de quibus legatur REIMARVS in *Vita Fabric. p. 142.* Quae *a. 1727. Normbergae in 4.* prodiit *Bibliotheca iuris Imperantium quadripartita, ſiue Commentatio de ſcriptoribus iurium, quibus ſummi Imperantes vtuntur, naturae et gentium, publici vniuerſalis et Principum priuati,* ea ordine ſyſtematico plurimos complectitur Auctores, quorum calamus in argumento tam illuſtri occupatus fuit. Varia hic occurrunt haud quotidiana, ac praeter maiorum Deorum vitas et ſcripta, aliorum etiam de iis iudicia in medium proferuntur. Non ſine cauſſa igitur Bibliothecam hanc commendant *Acta Erudit. Lat. a. 1727. p. 356.* verbis ſequentibus: *Inſtitutum eſt nobile, vtiliſſimum et quauis laude dignum, cuius conſcientia et publico plauſu fruatur, qui latere maluit, Auctor doctiſſimus,*

mus, *ni coniectura fallit*, *librorum iuridicorum et historicorum censuris*, *per aliquot fasciculos editis*, *clarus*. Moserum intelligi, nemo ignorat. Sed contradixit is ipse in *dem erläuterten Würtemberg*, *P. I. p. 307.* neque interea temporis verus explorari Auctor potuit. *Genealogicam Bibliothecam* studio IOH. HÜBNERI, iunioris, accepimus *Hamburgi 1729. in 8.* Lucernam olet CHRISTIANI GODOFR. HOFFMANNI, summi quondam in Academia Viadrina ICti, *Bibliotheca Iuris publici*, *quae exactam consignationem scriptorum*, *in quibus S. R. Germanici Imperii Ius publicum traditur*, *solicita methodo*, *secundum materiarum argumenta*, *dispositam exhibet*. Praemissa est eiusdem *Einleitung in das Ius publicum*, scriptum aliquot plagularum, excusum cum ipsa Bibliotheca *Francof. ad Viadr. 1734. in 8.* Huius tamen exemplaria quaedam in forma etiam quadripartita prostant, quale nostrum est, quod in manibus habemus. Vid. *Acta ICtorum Vitembergensia*, *Parte I.* quae *a. 1734.* lucem adspexit, *p. 46. sq.* itemque *Biblioth. Lipenio-Ienichiana P. I. p. 48.* vbi recte dicitur, virum egregium hanc Bibliothecam non ex Catalogis, aut aliis eiusmodi farinae libris, conscribillasse, sed propriis, non alienis, vsum esse oculis, Auctores interdum anonymos indicasse, maiorum Operum contenta exhibuisse, et varia ad librorum historiam pertinentia adnotasse. Id modo aegre fert vnusquisque, *primo* huic *Tomo* generali, scriptores producenti, qui leges Imperii fundamentales, et Imperatoris Regisque Romanorum electionem ac reseruata exposuerunt, *alterum* non accessisse, materias speciales percensentem, quem nunc, post Ioh. Guilielmi Hoffmanni, fratris, obitum praematurum, sperare vix licet. *Iuris naturae et gentium Bibliothecas* ordine alphabetico adornarunt illustris ADAM. FRID. GLAFEY, et consult. CHRISTIAN. FRID. GEORG. MEISTERVS. Ille labores hos *Iuri naturae et gentium Frf. et Lips. a. 1723. et 1732. in 4.*

post

post *Lipſ. a. 1739. ampliori iuris naturalis hiſtoriae eadem forma* editae, ſubiunxit: hic vero, quum *anno 1740. et 1741. duobus additionum et emendationum Speciminibus* Glafeyanam collectionem reddidiſſet vtiliorem, tandem ipſe maius adgreſſus Opus eſt, cuius *Pars I. Göttingae 1749. 8.* prelo exiit. Laudandum omnino inſtitutum, optandumque, vt coeptam telam perficiat mox vir doctrinae elegantiſſimae copia inſtructus.

§. XXI.

Initio praeſentis ſaeculi particularibus ſuis, quas edidit, Bibliothecis famae non nihil conſequutus eſt CASPAR THVRMANNVS, ICtus et Conſiliarius quondam Saxo-Lauenburgicus. Primum prodiit *Bibliotheca Academica de rebus et iuribus non tantum Academiarum, et Academicorum, ſed etiam Doctorum, aliorumque eruditorum, extra Academias viuentium, imo vniuerſae rei litterariae immunitatibus, priuilegiis atque praerogatiuis* caet. *Halae Magdeb. a. 1700. 4.* In ea ſub ſuis titulis, ordine alphabetico diſpoſitis, ad Scriptores remittit, qui de ſingulis materiis aut integro libro opuſculoue, aut in aliis ſcriptis ſuis egerunt. Praefationem praemiſit SAM. STRYCKIVS, in qua tamen, vt plane ex ſententia noſtra iudicat REIMMANNVS, *in Catal. Bibl. theolog. p. 109.* Opus triginta annorum, quo ſpatio ter Elephantus peperiſſet, ex amore potius in Auctorem laudatum eſt, quam ex veritate. Sceleton enim eſt tantummodo corporis litterarii, quod carne ac ſanguine deſtituitur. Nec Bibliotheca eſt Academica, ſed farrago rerum variarum ad Academias ſpectantium; cuius tituli admodum ieiuni, interdum et illepidi, rebusque vel quotidianis, vel perpaucis, referti, vt Opus vix triginta dierum, nedum annorum totidem, videri queat. Simile inſtitutum ſeruauit Thurmannus in *Bibliotheca Canonicorum*, vbi de *Canonicis et Canonicatibus, eorumque Collegiis ſeu Capitulis,* *ſtatu*

ſtatu et officiis, *reſidentiis*, *ſtatutis*, *priuilegiis*, *praebendis*, *vicariis et quae eo pertinent*, remiſſiue tractatur. *Ibidem eodemque anno* haec edita eſt cum Praefatione IOH. CHRISTOPH. HEROLDI. Sic exhibuit etiam *Bibliothecam Duellicam*, *ſeu Scriptores de barbara ac belluina duellandi conſuetudine*, *et quae eo ſpectant. Hal. 1700. 4*; *Bibliothecam Statiſticam*, *ſeu de auctoribus praecipuis*, *qui de ratione Status*, *Statiſtis*, *ſeu Status aliisque Miniſtris aulicis et Conſiliariis*, *nec non de Ambaſciatoribus*, *Reſidentibus et Mediatoribus Pacis*, *vt et de caſibus Miniſtrorum aulicorum tragicis et denique de bonis domanialibus ſcripſerunt*, *cum Praefat.* AHASV. FRITSCHII, *ibid. 1701. in 4*; *Bibliothecam Salinariam*, *de ſalibus*, *Salinis harumque iuribus. ibid. 1702. in 4.* Meditabatur alias *Bibliothecam Mercatoriam*, *Maritimam et Nauticam*, in qua quidquid ad Mercatorum negotia facit eadem congerere methodo volebat, eamque propediem euulgatum iri promiſerant Collectores *Nouorum litterariorum Hamburgenſium, m. April. a. 1703. p. 157.* Verum interierunt cum morte Auctoris, variis agitati fatis, haec atque alia, ſcilicet *Bibliotheca Bellica*, *Cameralis*, *Conſuetudinaria et Statutaria*, *Criminalis*, *Conſulentium*, *Decidentium*, *Diſputatoria*, *Feudalis*, *Fiſcalis*, *Hiſtorico-Iuridica*, *Imperatoria*, *Iurisdictionalis*, *Matrimonialis*, *Medico-Iuridica*, *Monetaria*, *Pacificatoria*, *Pontificia*, *Practica*, *Praecedentiarum*, *Publiciſtarum*, *Religioſa*, *Theologico-Iuridica*, itemque *Catalogus omnium ICtorum*, cuius meminit KOENIGIVS in *Biblioth. vet. ac noua*, *p. 806.* Cf. MEELFÜHRERI *Acceſſiones ad Almeloueen Bibl. promiſſ. ac latentem*, *p. 144. ſq.* En, Lector, conatus hominis, qui otium ſuum rebus conſecrare maioris momenti debebat! Quamquam enim, ſi editas ſpectemus Bibliothecas, iis non prorſus inutilis labor ſit, qui, dum certis inſudant materiis elaborandis, fontes quaerunt, quibus ſua irrigare prata poſſint; ad rei

tamen litterariae notitiam, quum nullus seruatus sit delectus, et promiscue Scriptores quicunque producti, non adeo proficit, quidquid per diuturnum aetatis curriculum collegerat Thurmannus.

§. XXII.

Agendum nunc de iis est Bibliothecis, quae exquisitiores tantum eruditorum lucubrationes iusto ordine recensent. Qua in re primas facile tenet ipse STRVVIVS, cuius *Bibliotheca Iuris selecta* prodiit *Ienae, a. 1703. in 8.* post *1705. 1716. 1714. 1720. et 1725. ibidem* recusa. Duas postremas editiones emendauit passim auxitque illustris vir, CHRISTIAN. GOTTLIEB BVDERVS. Eidem nouam debemus, *Ienae 1743. in 8. mai.* diuulgatam, quae inter priores excellit, velut luna minores inter ignes, Scriptoresque in omni iure praecipuos adcurate indicat. Subsequuta est *Bibliotheca selecta philosophica, in suas classes distributa, ibid. 1704. 1707. et 1712. 8.* Accesserunt *a. 1714.* IOH. HENR. ACKERI *Supplementa*, ipsius Auctoris, Struuii, consilio typis impressa, quae suae deinceps editioni, denuo auctae, magna ex parte inseruit IOH. GE. LOTTERVS. Comparuit haec *ibidem a. 1727. in 8.* Tandem LVDOVIC. MARTIN. KAHLIVS V. C. precibus Struuii locum relinquens ornandae huius Bibliothecae curam suscepit, eamque in *Tomos duos* dispertitam, quorum *primus* Philosophiae theoreticae, *alter* practicae Scriptores complectitur, *Gottingae a. 1740. in 8. mai.* edidit. Emendauit librum diligenter, et vltra dimidiam partem auxit, vt nunc demum satisfactum eorum sit desideriis, qui ad gustandas hasce dapes accedunt. Vid. *die zuverläßigen Nachrichten T. I. P. 10. p. 725. sq.* Bibliothecam philosophicam excepit *historica Ienae a. 1705. 8.* deinde aliquoties repetita, anno tamen primae editionis semper praefixo, Nouissime foras data est *ibid. a. 1740. Tomis II. in 8. mai.* a laudatis-

datiſſimo BVDERO ſic perpolita et inſtructa, vt vere ſcribere potuerit in Praefatione, vix prioris laboris veſtigia remanſiſſe. Cf. *Leipz. gel. Zeit. a. 1740. p. 532. ſq.* Hae ſunt Bibliothecae Struuianae, in quibus errores non paucos, temeraria iudicia permulta, ſphalmata fere infinita occurrere, GVNDLINGIVS notat *Hiſtor. philoſ. moral. cap. II. p. 18. in fine.* Quod verum quidem, ſi priores inſpiciamus editiones; interim tamen cauſſam Auctoris egit humaniſſimus Buderus in Praefatione, modo adducta. In re theologica habemus IOH. CHRISTOPH. DORNII *Bibliothecam criticam, ſecundum ſingulas diuinioris ſcientiae partes diſpoſitam*, cuius *Pars I. Frf. et Lipſ.* ſeu *Ienae* potius *a. 1721. Pars II.* autem *1723. in 8.* lucem adſpexit. Opus ob ſingularem, qua congeſtum eſt, induſtriam commendari meretur, quamquam nec ad finem perductum ſit integrum, nec naeuis quibusdam careat inſignioribus. Vid. *Acta Erud. Germanica T. VI. P. 72. p. 1084. ſq.* et BVDDEI *Iſagoge ad Theolog. vniuerſ. p. 91. in fine.* Iungi commode poteſt CHRISTOPH. MATTH. PFAFFII *introductio in hiſtoriam Theologiae litterariam*, quae *Tomis III. in 4. Tubingae 1724. ſq.* prodiit. Primam enim editionem *a. 1720. ibid. in 8.* vulgatam, nemo forſan vſurpabit hodie, quum feſtinanti omnia calamo tunc temporis effuderit Auctor celeberrimus. Ad librorum theologicorum notitiam comparata maxime haec eſt Introductio, in qua ſaepius etiam obſeruationes ampliſſimae, et lectu digniſſimae exhibentur. Plura de eadem qui noſſe voluerit, is adeat *Acta Erud. Lat. a. 1724. p. 525. ſq.* et *a. 1725. p. 509. ſq.* *Theologiae ſymbolicae et catecheticae Bibliotheca*, concinno diſpoſita ordine, variisque obſeruationibus illuſtrata, ſtudio viri reuerendi, IOH. CHRIST. KOECHERI, diuulgata eſt *Wolfenbütteli, a. 1751. in 8.* Medicae autem artis cultoribus vtilem nauauit in hoc genere operam CHRISTIAN. GVIL. KESTNERVS, com-

 poſita,

posita, *Ienaeque a. 1746. in 8. mai.* excusa, *Bibliotheca medica, optimorum per singulas Medicinae partes Auctorum delectu circumscripta, et in duos Tomos distributa*, quorum *prior* generalis est, varia de historiographis, biographis, bibliothecographis, lexicographis et methodographis medicis, de scriptoribus rei medicae classicis, de nouatoribus, reformatoribus, scepticis medicis caet. commemorans: *alter* vero specialis praestantissimae farinae libros, pro diuersitate partium Medicinae, in scenam producit. Adplaudunt Auctori doctissimo *Acta Erud. Lat. a. 1746. p. 620. sq.* et sub finem recensionis ita iudicant: *Medendi scientiae cultoribus de meliori nota commendamus hanc Bibliothecam, non solum instructissimam, sed etiam vbique fere conditam sale sani iudicii, adeoque dignam vbique, quae inter tot editas Bibliothecas variarum disciplinarum locum teneat praecipuum. Sed vti fieri vix potest, vt tales ingenii foetus, qualis hic est, primo statim partu pleni et maturi excludantur, nec quidquam per totum corpus macularum ostendant, ita sperandi caussam habemus, futurum, vt in hoc etiam libro, siue augendo et perficiendo, siue modis omnibus exornando, priuato studio occupari pergat auctor optimus et de bonis litteris meritissimus*; quae vana tamen nunc spes est, eo a. 1747. viuentium societati praemature erepto.

§. XXIII.

Sed praeter eos, qui generalem methodum praescribunt disponendae rei litterariae, hic etiam inseruire possunt, quos editos habemus, Catalogi Bibliothecarum, et priuatarum quidem; nam de publicarum Catalogis hoc loco nihil dicemus. Eiusmodi librorum notitiam ita necessariam esse viris doctis, vt mapparum Geographicarum cognitio peregrinaturis est, bene monet MORHOFIVS *Polyh. T. I. lib. I. cap. 18. princ.* ad CONRINGIVM simul prouocans et SPIZELIVM,

LIVM, qui hoc argumentum praecipue illuſtrarunt, hic nimirum in *Diſſ. praelim. Sacris Bibliothec. arcanis* praemiſſa, *§. 11. 12. et 13*; ille vero ſub *Epiſtolae de Bibliotheca Auguſta initium.* Inter hosce librorum indices vel ob iuſtam ſecundum diſciplinas earundemque claſſes diſpoſitionem, vel ob librorum praeſtantiam, non pauci aeſtimari debent, quos ordine chronologico iam recenſebimus. Primus ſit *Catalogus Bibliothecae Cordeſianae*, hodie perrarus, quem GABR. NAVDAEVS, incomparabilis ille condendarum Bibliothecarum artifex, (vti eum CONRINGIVS vocat *l. c. p. 164. Collect. Maderianae*) adcurato ordine digeſtum edidit *Pariſ. a. 1643. 4.* Iohannes Cordeſius enim, Canonicus Lemouicenſis, heluo ſane librorum, omnes opes ſuas impenderat in Bibliothecam hanc, eandemque inſigni hiſtoricorum, praeſertim exoticorum, quorum rarior alias eſt notitia, adparatu inſtruxerat. Laudatur igitur Naudaei opera a COLOMESIO in *Bibliotheque choiſie, p. 458. ſq. Operum, a Fabricio a. 1709. 4. collectorum*, et a MORHOFIO *l. c. cap. 5. §. 7.* vbi et librorum diſpoſitio exhibetur. Cf. tamen quae ſupra hanc in rem dicta ſunt *§. 18.* Succedat PETRI SCAVENII, Conſiliarii quondam Regii, et Anteceſſoris in Academia Hafnienſi, *Deſignatio librorum, in qualibet Facultate, materia et lingua rariorum, ſumma cura tum quoad librorum editionumue perfectionem, tum quoad eorundem compactionem, variis in locis in amorem patriae, et ſupplementum inſtructiſſimae Bibliothecae Regiae conquiſitorum. Hafniae 1665. 4.* Acceſſit in fine Catalogus nonnullorum librorum, qui vel ſuppreſſo, vel ficto, Auctorum nomine prodierunt. Eorum vera indicantur nomina, indexque ſimul ſcriptorum alphabeticus ſubiicitur. Non conuenit hic inter COLERVM et LILIENTHALIVM. Ille enim in Analectis ſuis ad hunc locum ita diſſerit: *De Scauenio vid. Bartholinus de ſcript. Danor. p. 124. Errat*

autem Auctor noster, dum allegat Scauenii Designationem Bibliothecae Regiae Hafniensis, sed errauit, vt subinde alias, errorem Morhofii, quem detexit iam clar. Mollerus. *) Hic e contrario in Obseruationibus ad hunc Struuii librum *fallitur*, ait, *Morhofius lib. I. cap. 18. §. 70. quando Catalogum hunc Bibliothecae Regiae Hafniensis, a Scauenio confectum, existimat esse Catalogum Bibliothecae Scauenianae priuatae. Eundem errorem videtur Auctor noster errare, quod exinde liquet, quod inter catalogos bibliothecarum priuatarum, (quos vnice se hoc §. adducere voluisse dicit,) hunc etiam Catalogum referat, quum sit Catalogus Bibliothecae publicae.* Satis probabile est, neutrum hunc librum vidisse; nec ipsi inspeximus, rarissimum quippe ob exscriptorum exemplarium paucitatem, vti plures docuerunt, et nuper demum Collectores *der Vermischten Hamburg. Biblioth. Tomo III. p. 816.* Quantum tamen iudicare licet ex integro, quem protulimus, titulo, recte hic Scauenianus librorum index in priuatarum Bibliothecarum Catalogis reponitur, quum isthaec supellex a Scauenio collecta primum fuerit, post Bibliothecae Regiae Hafniensi adiuncta. Quocunque se res modo habeat, id certum est et exploratum, boni ordinis caussa magno in pretio hunc esse Catalogum eruditis. Eadem se ratione commendat omnibus *Catalogus Bibliothecae Thuanae, a Petro et Iacobo Puteanis ordine alphabetico primum distributus; tum ab Ismaele Bullialdo secundum scientias et artes digestus; denique editus a Iosepho Quesnell, Bibliothecario. Paris. 1679. in 8. Tomis II.* quae editio parum est obuia. Nouam parauit Christian. Liebezeit, bibliopola, *Hamb. et Lauenburgi a. 1704. in 8.* non Bremae, vt per errorem dicitur in GVND-

LIN-

*) Vid. *Morhofianus Polyhist. T. I. p. 212. edit. Fabric.* vbi autem sole clarius adparet, Colerum non intellexisse veram MOLLERI mentem in subiecta notula, ambigue scilicet expressam.

LINGII *Sermonibus litterar. ad Heumanni Conspectum T. I. p. 568* Prostant etiam exemplaria in *folii forma.* Cauendum ab hac esse secunda editione, vtpote valde vitiosa, contendit hoc loco COLERVS, testemque nominat ITTIGIVM *de Biblioth. et Catenis Patrum p. 127.* Aliter autem sentit vir doctus, qui Catalogum Thuanum laudat in *Biblioth. historica Hamb. Centur. II. p. 44.* Et sane credi quodammodo potest, nouam hanc editionem non adeo negligenter esse excusam, eo nimirum, qui corrigendi negotium susceperat, in monito eidem praemisso adfirmante, ex Parisino exemplari, currente prelo, eoque extero, perfunctoria saltim opera aliquot millia sphalmatum et errorum primigeniorum sublata esse, quamquam per festinationem ob aduentantes nundinas, et subsidiorum defectum, omnes delere maculas non licuerit. Praeter ordinem autem litterarium, in quo sectarum etiam, nationum atque aetatis scriptorum habita ratio fuit, locatis praeterea sub specialibus titulis Auctoribus, vt statim occurrant, qui de eodem argumento egerunt, quod locorum instar communium esse potest, varias ob caussas quam plurimis aliis anteponendus est vtique Catalogus iste, et 1.) quidem ob ingentem librorum numerum, quandoquidem, QVESNELLIO referente *in Praefatione*, sola eorundem compactio viginti millibus scutatorum nummorum et amplius constitit: 2.) ob stupendum MStorum Codicum, tam antiquorum, quam recentiorum, qui recensentur illic, adparatum: 3.) ob selectum librorum in eo conspicuum; non enim nisi optimi et praestantissimi omnium scientiarum artiumque scriptores exhibentur: 4.) ob delicatissimas splendidissimasque Auctorum editiones, quorum cultui nequid deesset, vbi deerat candida et maior charta, in regiones etiam longinquas talem mitti non sine sumtu curatum est. Mirifice igitur, propter has, similesque dotes, Catalogus hic eruditis placuit. Sic LV-

DOV. IACOBI a ST. CAROLO in *Traité des plus bell. Biblioth. p. 567.* inter alia *Cette Bibliotheque*, ait, *possède plus de 8000. volumes des plus rares et curieux, qui ont été recherchez dans l'Europe, avec une dépense excessive, lesquels sont tous reliez en marroquin et veau dorez, qui est encore une autre grande sumptuosité de ce Parnasse des Muses. Quant aux Manuscrits, il y en peut avoir milles tous de grande consideration, lesquels servent journellement aux impressions, comme il se voit par les livres.* Cf. BAILLET *Jugem. des Sav. T. II. P. I. p. 227. edit. Amst. in 8.* MORHOF. *lib. I. c. 5. §. 11.* et *c. 18. §. 69.* CASIMIR. OVDINVS in *Supplem. ad Bellarm. p. 177.* et IOH. FRID. MAYERVS in *Biblioth. biblica p. 16.* Nec tamen venustum hoc corpus plane est sine naeuis, quorum aliquos memorabimus, quamquam non diminuant illius dignitatem. In *Parte* quippe *I. p. 167.* Theodor. Cornhertius inter Lutheranos, paulloque post Ioh. Gerhardus inter Caluinistas refertur, item *p. 309.* Iustini Pertuchii Chronicon Portense *(von der Schul-Pforte bey Naumburg)* rerum Neapolitanarum scriptoribus additur; quod in Lauenburgensi editione mutatum, Chronico isto rectius inter Historicos Saxoniae collocato: Tum in *Parte II. p. 222.* Laurent. Antiquus, scriptor recentior, inter Grammaticos veteres exstat; et *p. 413. sq.* ex vno Angelo Roccha duo sunt facti: Alia exempla, ne multi simus, silentio praeteruehimur. Vid. praeter MAYERVM *l. c.* MEIBOMIVS *Additam. ad Voglerum p. 163.* et Auctores *des ausführl. Berichts von neuen Büchern p. 962.* *Barberinianae Bibliothecae Catalogum* neque Morhofius, neque Struuius, neque alii rei litterariae Scriptores tetigerunt, forte quia tam rarus est, vt in paucissimorum apud nos manibus versetur. Titulus Operis hic est: *Index Bibliothecae, qua Franc. Barberinus, S. R. E. Cardinalis Vice-Cancellarius, magnificentissimas suae familiae ad Quirinalem aedes magnificentiores reddidit. Tomi III. libros ty*

pi

pis editos complectentes. Romae, typis Barberinis 1681. in f. Hic praeclara sunt omnia: ordo, copia, delectus, forma, vsus. Monendum autem, reuera duos saltim Tomos prodiisse, non tres, vti est in titulo; neque enim tertius, qui recensere MSta debebat, lucem vnquam vidit. Cf. *Biblioth. Mencken. p. 5. edit. sec.* et IOH. HENR. VON SEELEN in *Orat. de praecocib. erud. p. 16. sq.* De Bibliotheca hac Barberiniana ita iudicat VGHELLVS *T. II. Ital. sacrae fol. 1000.: In eius* (Barberini) *ad decus Vrbis excitata Bibliotheca, tamquam in vberrima penu, pretiosa melleaque venerandae antiquitatis reconduntur monumenta, ac litterarum pene omnium labores, et ingenia ad aeternitatem consecrantur.* De ipso Barberino, cum Francisco Barberino, poeta, de quo BAELIVS in *Dictionario*, haud confundendo, vid. SAMMARTHANVS in *Gallia Christiana Tomo I. p. 102.* Non tam ad ordinem, quam ad selectum potius, atque libros rariores noscendos facit *Catalogus Bibliothecae*, quam NIC. HEINSIVS collegit. Editus est L. B. *a. 1682. in 12. maj. Partibus duabus*, dignumque eum habuit Schurzfleischius, quo fundamenti loco in lectionibus litterariis de notitia auctorum vteretur. Calamo exceptae passim hae circumferebantur olim; nunc plurima ex parte diuersis libris vulgatae sunt a GODOFR. WAGNERO. Cf. MORHOFIVS *Tomo I. lib. 1. cap. 18. §. 70.* qui Catalogum Heinsianum a viris doctis magni esse aestimandum scribit ob exquisitos, qui illic recensentur, libros tam editos, quam ineditos et MStos, nec non manibus Scaligeri, Salmasii, aliorumque criticorum notatos. Instructissimam sibi Bibliothecam comparauerat IO. GVALTERVS Cardinalis SLVSIVS, quam ordinauit, eiusdemque *Catalogum*, parum nunc obuium, iussu fratris, Petri Aloysii Baronis Slusii, *Romae 1690. in 4.* excudendum curauit FRANC. DESEINE. *Quinque* continet *Partes* generales, ita, vt *prima* libros producat theologicos, *altera* iuridicos,

tertia medicos et philoſophicos, *quarta* hiſtoricos, cum ſacros, tum profanos, *quinta* litterarios et miſcellaneos. Singulae hae Partes ſuas iterum claſſes habent, in quibus Scriptores alphabetico ordine fuerunt diſpoſiti. Commendatur ob inſignium in quauis diſciplina librorum, Hiſpanica quoque lingua, copiam, et optimum ordinem, a MEIBOMIO *l. c. p. 164.* Cf. *Acta Erud. Lat. a. 1691. p. 23.* Codicum MStorum Indicem videmus in MONTFAVCONII *Bibl. MStor. T. I. p. 175. ſq.* Potiſſimae deinceps Sluſianae Bibliothecae opes in illam Cardinalis Imperialis delatae ſunt, de qua PHIL. a TVRRE in *Praef. Monumentis veteris Antii* praefixa: *De Cardinale*, inquit, *ampliſſimo*, *Ioſepho Renato Imperiali*, *nunc loquor*, *qui cum magnas virtutes*, *et excelſas vndequaque dotes in cenſu animi numeret*, *vt rem quoque litterariam patrimonium ſuum faceret*, *Bibliothecam numero et praeſtantia voluminum inſtructiſſimam*, *maximam ſcilicet et nobiliorem celeberrimae Sluſianae partem propriae ſuperaddidit.* Abunde id probat (licebit enim, nexus cauſſa, ab ordine hic electo recedere non nihil) *Bibliothecae*, *a Ioſepho Renato Imperiali congeſtae*, *Catalogus*, *ſecundum Auctorum cognomina*, *ordine alphabetico diſpoſitus*, qui vna cum altero ſcientiarum et artium Catalogo prodiit *Romae a. 1711. in f.* Tomum ſecundum, ab Abbate GIORGI adornatum, ſub prelo eſſe perhibent *die Leipz. gelehrt. Zeit. a. 1736. p. 402.* ſed, quantum ſciamus, conatus iſte non eſt ad exitum perductus. Primas haec Bibliotheca origines ſuas debet Laur. Imperiali, quo mortuo ad Ioſephi Renatum, e fratre nepotem, peruenit tota, qui theſaurum illum et ſtudioſe adſeruauit, et magnis impenſis partim ex Sluſianae acceſſione, vt paullo ſupra diximus, partim ex Marcelli Seueroli adparatu, partim ex conquiſitis vndique nouis ſubſidiis locupletauit. Confecit autem Catalogum IVSTVS FONTANINVS, dexterrimus per longum temporis ſpatium

tium diuitiarum istarum custos, post Episcopus Ancyranus, qui praeclarum pensum: nouem et amplius annorum industria atque labore feliciter absoluit. Ipse iam titulus satis indicat, duplicem hic reperiri Catalogum, alterum Auctorum nominalem, alterum scientiarum et artium realem. Atque in priori quidem adcuratissimus Anonymorum ac Pseudonymorum simul census instituitur, hique, detracta larua, tam sub vera, quam sub ficta adpellatione, dantur conspiciendi. In designatione contra posteriore, quam, vt alibi monuimus, suae *Scriptorum de bene ordinanda Bibliothecae Collectioni* celeberrimus inseruit KOELERVS, integra res libraria, Slusiani Catalogi methodo, ad quinque classes praecipuas, Theologiam videlicet, Iurisprudentiam, Philosophiam, quae et Medicinam complectitur, Historiam et Polymathiam, seu Grammaticam, reuocatur, singulis in plura capita, atque his iterum in permultas alias sectiones diuisis. Quibus omnibus subiectus est index absolutissimus. Vid. omnino *Acta Erud. Lat. 1714. p. 218. sq.* et KOELERVS *l. c. in Praefatione.* Obiter adhuc notamus errorem BASNAGII, qui in Diario, *Histoire des Ouvrages des Savans* inscripto, *a. 1708. p. 411.* non solum hunc ipsum Catalogum, velut iam tum editum, adlegat, sed et epicrisin paullo duriorem adiicit, castigatus ideo a non nullis. Cf. *Neuer Bücher-Saal, Tomo I. P. 2. p. 167.* Inter insigniores quoque praeteriti saeculi Catalogos ob librorum numerum, praestantiam, selectum atque dispositionem numerandus est *Catalogus Bibliothecae Tellerianae, Paris. 1693. f.* a CLEMENTIO, Bibliothecae Regiae Parisiensis custode, compositus, et vel ideo laude dignus, quod forma sit dispositionis, quae de ipsa Bibliotheca Regia olim sperabatur in publicum edenda. Eminet vero potissimum in libris ad Theologiam atque Historiam ecclesiasticam facientibus. Certe magno labore sumtuque a reuerendissimo CAROLO MAVRITIO LE

TEL-

TELLIER comparata eſt Bibliotheca illa, maxime quum ipſe in Italia, Belgio et Anglia peregrinaretur, et Galliam perluſtraret. Imo ſaepius viros doctiſſimos, et ſagaciſſimos librorum indagatores, varias in prouincias allegauit, qui largam ſubinde atque praeclaram optimorum ſcriptorum ſegetem aſportarunt. Singularis etiam acceſſio facta eſt ad Bibliothecam illam ſplendidiſſimam ex teſtamento viri docti, Anton. Faure, Pariſiis a. 1689. denati. Refert haec omnia, et plura, ipſe illuſtriſſimus poſſeſſor in Praefatione. Caeterum ſequens in laudato Catalogo obſeruatus ordo eſt, vt primum de Theologia, deinde de Iurisprudentia, mox de Hiſtoria, tum de Philoſophia, Medicina et Matheſi, poſtremo de Litteratura politiori agatur, quibus omnibus accedunt Miſcellanea, cum indice Auctorum multo locupletiſſimo. Certe ſi quis alius, hic ſane Catalogus rei litterariae ſtudioſis vſum praeſtat incomparabilem; paſſim etiam Anonymos et Pſeudonymos hic detectos inuenias, quos alibi fruſtra quaeſiueris. In primis autem de rariſſimis aeque ac praeſtantiſſimis libris adcuratam vbiuis pene notitiam deprehendere licet, quae itidem vix occurret apud alios. Cf. *Acta Erud. Lat. a. 1694. m. Octobri p. 353.* Sunt, qui Catalogum eum maioris, quam Thuanum, aeſtimant, quia plures materiae ſpeciales in illo fuerunt ſegregatae. *Catalogus Bibliothecae* FRID. BENED. CARPZOVII, Polyhiſtoris Lipſienſis, *a. 1700. in 8. Partibus II.* editus, inſignibus in omni diſciplinarum genere libris, maxime autem in humanioribus litteris, excellit, et optimo diſpoſitus eſt ordine. Librorum numero multis inferior quidem, at propter egregiam, qua BVRMANNVS in eo contexendo vſus eſt, methodum plurimos longo poſt ſe interuallo relinquit *Catalogus Bibliothecae* PETRI FRANCII, Oratoris apud Belgas clariſſimi, *Amſtael. 1705. 8.* Vid. *Neue Hälliſche Bibliothec T. I. p. 616.* *Gudianae Bibliothecae Catalogus,* qui

qui *Hamb. 1706. in 4.* prodiit, secundum disciplinas formatus non minus est, sed modo haud conuenienti satis, quamuis de caetero libri in illo recensiti et selecti sint, et rari, syllabus etiam Codicum MStorum quadringentorum et amplius, quorum non pauci sunt antiqui ac probae notae, exhibeatur. Vid. *Noua litter. German 1706. pag. 224.* De *Catalogo librorum* IOACH. FAVLTRIER, quem litterarum peritissimus bibliopola, PROSPER MARCHANDVS, *Paris. a. 1709. in 8. mai.* luci exposuit, haec exstant in *Actis Erud. Lat. Supplem. T. V. p. 371. Inter instructissimas Bibliothecas, passim hactenus publice diuenditas, - - - Faultrieriana haec singularem laudem meretur, quod a doctissimo Marchando - - - - ordine plane singulari, et hactenus vix in Catalogis similibus conspicuo, digesta est. Is enim Systema bibliographicum plane nouum, et ab aliis diuersum excogitauit, quod cum integrum aliquando edere constituerit, nunc breuiter in praemissa Praefatione explicat. Pars I. Bibliothecae Schraderianae*, cura LIEB. PHIL. ZEISOLDI *Dresdae a. 1710. in 8.* typis impressa, vel ideo memorabilis est, quod raro exemplo cuilibet fere libro iudicia, ab eruditis hominibus de eodem lata, subiuncta sunt. Cf. KOCH *de ordinanda Biblioth. p. 82. Bibliothecae Bultellianae Catalogum*, ab Auctore GABRIELE MARTIN, bibliopola Parisiensi, digestum editumque *Paris. 1711. in 12. Partib. II.* paucis describunt *Acta Erud. Lat. 1713. p. 329.* Complectitur libros in Facultates suas distinctos, quarum vnaquaeque plures habet titulos speciales. Ordinem autem formarum Auctor obseruare nullum voluit, sed promiscue libros omnes secundum argumentorum seriem indicauit. Minutam prope in eo diligentiam fastidias. Haud vulgari porro plausu excepti fuerunt *Catalogus Bibliothecae Ittigianae, Lips. 1711. 8. Catalogus Bibliothecae Roeschelianae, Vitemb. 1713. 8; Catalogus Bibliothecae Mayerianae, Berol. 1715. 8; Catalogus Bibli-*

Biblioth. Baluzianae, *Parif. 1719. 8. Partibus III.* quarum vltima Codices MStos, Diplomata et Collectanea comprehendit, caeterisque rarior eſt; *Catalogus Bibliothecae du Boiſianae*, *Hag. Comit. 1725. 8. Partibus IV*; *Catalogus Bibliothecae* ERNESTI SALOM. CYPRIANI, *Gothae 1726.* et auctior *Lipſ. 1733. 8.* de quo v. COLERI *Antholog. T. I. faſc. 2. p. 101. ſq.* *Catalog. Biblioth. Menckenianae Lipſ. a. 1727. 8.* ex *edit. altera* priori longe anteferenda, cum praefixa noua Praefatione, ob ſomnium ſingulare notabili, cf. idem *l. c. faſc. 6. p. 424*; *Catalogus Bibliothecae Marckianae*, *Hag. Comit. 1727. in 8.* Stupendo haec editionum Aldinarum numero, magna item copia cum earum, quae primis inuentae typographiae annis prodierunt, tum Iuntinarum et Stephanicarum, repleta fuit. *Anno 1729. ſq. Francof. ad Moenum* ZACHAR. CONRAD. ab VFFENBACH, vrbis patriae Scabinus ac Senator, poſteritatis memoria digniſſimus, vulgauit *Tomis IV. in 8. Bibliothecae ſuae*, per viginti quinque annos mira felicitate collectae, *Catalogum vniuerſalem*, quo ipſo praeſtantiſſimas merces ſuas venales expoſuit, adſcripto libris ſingulis pretio, paſſim tamen immodico, quod LILIENTHALIVS monet *Biblioth. theolog. T. II. p. 76.* ſuoque exemplo confirmat. *T. I. p. 757. ſq.* accedit Adpendix ampliſſima, prohibitorum ac ſuſceptorum librorum indicem ſiſtens: Tomus autem III. MStos Codices totus continet, quorum iam bona pars, methodo Lambeciana conſignata, cum notis partim IOH. HENR. MAII, partim ipſius VFFENBACHII, eosdem inſigniter illuſtrantibus, recenſita fuit in Opere ſingulari, *Hal. Magd. 1720. in f.* excuſa. Vid. omnino *Acta Erud. Lat. a. 1721. p. 233. ſq.* et *a. 1731. p. 270. ſq.* Cf. *die Haelliſche vermiſchte Bibl. P. XIV. p. 86. ſq.* Catalogum hunc Vffenbachianae Bibliothecae excepit alius, *Frf. ad M. 1735. Tomis* itidem *IV.* at molis longe minoris, *eadem forma*, editus, librosque auctione publica diuenden-

dendos exhibens, qui vel antea non inuenerant emtores, vel reseruati fuerant a possessore, aut post prioris Catalogi editionem comparati. Lege hanc in rem *die Leipz. gel. Zeit. a. 1735. p. 95.* Hi ipsi Commentarii litterarii *a. 1730. p. 315.* vehementer etiam laudant *Catalogum Bibliothecae Hülsianae, Partibus VI. in 8. maj. Hagae Comit. 1730.* prelo liberatum. Cf. tamen STOLLII *Nachrichten von den Büch. seiner Bibl. P. V. p. 452. sq.* Addimus *Catalogum Bibliothecae Gundlingianae, Halae Magd. a. 1731. Part. II. in 8; Catalogum Bibliothecae Daneschioldianae, Hafniae 1732. in 4.* cui et decus conciliat pulcherrima Mapparum geographicarum, Codicum manu exaratorum, ac Numismatum antiquorum ex auro, argento et aere cusorum, collectio; *Catalogum Bibliothecae Plothonianae, Berolini 1732. Part. II. in 8.* praeclaro maxime Deductionum, vt vulgo loquimur, adparatu instructissimum; *Catalogum Bibliothecae Gribnerianae, Lips. 1734. 8. Part. II; Catalogum Bibliothecae Ioh. Alb. Fabricii, Hamburgi 1738. sq. Part. IV. 8.* quarum postrema libros MStos indicat, icones, instrumenta quaedam mathematica, et alia; *Catalogum Bibliothecae Hoffmannianae,* cum elegantissima Praefat. IO. GVIL. de BERGER, *Vitemb. 1740. in 8. Part. II,* quem sequutus est *Budissae 1751. eadem forma Catalogus MStorum Jus publicum et priuatum, itemque Historiam illustrantium, ex Bibliotheca Hoffmanniana; Catalogum Bibliothecae Rysselianae,* iudiciis instructum a possessoris filio, FRID. IAC. de RYSSEL, *Vitemb. 1742. in 8. Partibus III.* quae omnes iustum volumen conficiunt; *Catalogum Bibliothecae Schoenbergianae, Amstael. 1743. in 8. Tomis II; Catalogum Bibliothecae Burckhardianae, Helmst. 1743. et 1744. Partib. IV.* elegantissime editum *in 8.* nouoque nuper *Musei Burckhardiani* titulo adiectis, praeter Auctorum indicem, non nullis lectu dignissimis, cura illustris Fratris, qui Serenissimo Brunsuicensium Duci a Consiliis Iustitiae intimis est, egre-

egregie ornatum, ita quidem, vt Bibliothecam dicti Musei *Tomus* I. exhibeat, *Tomus* vero II. Numophylacium locupletissimum complectatur; Catalogum *Bibliothecae Ludewigianae*, variis obseruationibus et ipsius LVDEWIGII, et IOH. DAVID MICHAELIS, editoris, adauctum, *Hal. Magd. 1745. Tomis II. in 8.* cui accessit *praestantiorum MStorum Notitia*, quam celeb. vir, SIGISM. IAC. BAVMGARTEN, *ibid. 1749. ead. forma* sermone vernaculo luci exposuit; *Catalogum Bibliothecae Rinckianae*, nunc ab illustrissimo Palmio, Ministro Caesareo, emtae, *Lips. 1747. in 8. mai.* quem debemus laudabili studio amplissimi GLAFEY, qui non solum in Praefatione instituti rationem fusius docuit, sed saepius etiam eruditas libris notas adspersit, ad historiam eorundem, editionumque praestantiam pertinentes; *Catalogum Bibliothecae Platnerianae Part. III. Lips. 1748. et 1749. in 8; Catalogum Bibliothecae Grammianae*, libris maxime historicis ac philologicis conspicuae, *Hafn. 1748. in 8; Catalogum librorum et opusculorum*, quae comparauit vir humanissimus, IAC. BVRCKHARDVS, *Hal. Magd. 1748. 8.* Praefixa est vberior *de vita eius* Commentatio, ad quam *Analecta*, cum *Supplementis Catalogi, ibid. a. 1749. et 1751.* prodierunt. His adiungendi nunc merito *Catalogi Bibliothecarum Bunauianae* ac *Brühlianae*, quorum ille *Lips. 1750. in 4. mai.* hic *Dresdae eod. a. in f.* splendidissime diuulgatus est. Prioris tria, posterioris duo nunc volumina exstant, quae vt reliqua mox sequantur, ciuitatis litterariae caussa optamus. Omnes enim sapientiae thesauri in has congesti Bibliothecas videntur, Bunauianam cumprimis, intra triginta, et quod excedit, annos ad summum perfectionis culmen euectam, cuius Index, ipsius illustrissimi Comitis ductu atque auspiciis, a clarissimo FRANCKIO partim confectus iam, partim adornandus in posterum, si quando fuerit absolutus, librorum adparatu, dispositionis

prae-

praeſtantia, ac denique pretio ſuperabit omnes; quos vidimus vnquam, priuatarum Bibliothecarum Catalogos. Claudimus nunc riuos hosce, remittentes, qui haurire plura voluerint, ad pleniſſimum fontem, laudati ſcilicet *Catalogi Bunauiani Tom. I. Vol. 1. p. 858. ſq.* Hoc ſaltim de libris eiusmodi eſt monendum, non in omnibus ad iſtos vel totius rei litterariae, vel aliarum Bibliothecarum, ordinationem fieri poſſe. Diſponuntur enim illae pro conditione ſua, quae variat ſaepius, adeoque magnum hac in re adhiberi debet iudicium.

§. XXIV.

De ordine quidem diſponendarum Bibliothecarum *) varios modos tradit MORHOFIVS *T. I. lib. 1. cap. 5.* Obſeruaſſe tamen iuuabit, aliter conſtituendam Bibliothecam, aliter ordinandam rem litterariam et excerpta, quae ex eadem fieri debent. In illa partes tantum diſciplinarum ſpeciales veniunt conſiderandae: haec ad magis ſingularia extenduntur. Generalis quidem diſpoſitio vbique ſeruanda, ita, vt Bibliotheca ſit vel theologica, vel iuridica, medica, philoſophica, philologica, hiſtorica, mathematica, Rabbinica et linguarum orientalium. In ſingulis certae fieri debent ſectiones, quae tamen ſpeciales magis in excerptis rei litterariae, quam in diſponenda Bibliotheca. Exemplo nobis ſit Bibliotheca theologica, quae diuiditur vulgo in biblicam, patriſticam, exegeticam, moralem, catecheticam, ſymbolicam, polemicam, homileticam, aſceticam, dogmaticam, myſticam, hiſtoricam, caſuiſticam, practicam, theologiae Marianae ſcriptores, rituales, heterodoxos, caetera. Haec diſpoſitio ſufficere poteſt in Bibliothecis ordinandis, maxime, ſi etiam ad religionem reſpiciamus, ita, vt Luthe-

*) Cf. ſupra dicta §. XVIII.

Lutheranorum, Caluinianorum, Pontificiorum et haereticorum scripta separatim collocentur. Sed in rei litterariae excerptis chronologiae et saeculorum, nationum, religionis, magnitudinis libri, idiomatis, dispositionis, tractationis, habenda ratio erit. Inferenda etiam librorum fata memorabilia, qualia sunt refutationes et vindiciae, raritas, confiscatio, deprauationes, plagia; locus ac tempus excusi libri, typographus, editiones variae, accessiones et similia singularia prorsusque specialia. Sic generalis est classis Bibliothecae exegetica, vbi promiscue, obseruato tantum religionum discrimine, constituuntur omnes. Generales primum, qui commentariis suis vniuersa exposuerunt Biblia, post hos speciales, qui in singulos modo libros obseruationes ediderunt. Res vero litteraria vlterius progreditur, et inter exegeticos considerat primum Patres, secundum saeculorum ordinem, quales in Euangelia habemus, item Catenam Graecorum Patrum: dein, qui Paraphrases fecerunt, e. g. Erasmum Roterodamum, Theodorum Bezam, Erasmum Schmidium: tertio loco eos, qui sensum theologicum eruunt, vt Calouium in Bibliis illustratis, ex Pontificiis Cornelium Iansenium, ex Reformatis Friderici Spanhemii Dubia euangelica discussa et vindicata: quarto veniunt illi, qui Harmoniam Euangeliorum ostenderunt, vbi obuenit inter Lutheranos Harmonia Lysero-Chemnitio-Gerhardina, inter Reformatos Harmonia Ioh. Clerici, inter Pontificios Ioh. Maldonati: his succedunt, qui textum philologice sunt interpretati, Grotius, Heinsius, Ligthfootus, aliique, et sic porro. Magis adcurata diuisio locum adhuc habet in Scriptoribus historicis. Singularem methodum seruauit Bailletus, quam adducit MORHOFIVS *Polyh. T. I. lib. 1. cap. 5. §. 13* ipseque luculenter ostendit in *Epistola de indice Bibliothecae Lamouianae priori a se confecto*, quae subiecta *iudiciis eiusdem de viris doctis*

(Juge-

(Jugemens des Savans) *T. I. P. 2. p. 140. sq. edit. Amstael. in 8.* Duplicem hic indicem dictae Bibliothecae, cui praefectus erat, adornauit, alterum alphabeticum, alterum realem. *Primum*, inquit MORHOFIVS *l. c.*, *ordine alphabetico omnes libros digessit, non omissis etiam illis, qui in vastioribus voluminibus aliis commisti continentur. Deinde in titulis ordinem chronologicum et geographicum obseruauit: Titulorum materias vberiores capitibus, capita paragraphis, paragraphos numeris, numeros articulis, et hos sectionibus distinxit. In titulis regionum primo locorum chorographiam ac topographiam, deinde religionem ac mores, tum ecclesiastiam historiam, postea heterodoxiae historiam, obseruauit. Sequuntur rerum singularium in re publica gestarum, negotiorum ciuilium, Statutorum scriptores, historia litteraria, ac denique Miscellanea.* Videmus nunc, quot sectiones dentur in excerptis litterariis historiae specialis, quum in Bibliotheca sufficiat, si Scriptores de rebus Hispaniae, Galliae, Belgii caet. coniunctim collocentur. Quodsi igitur certa disciplina ordine litterario sit disponenda, primo sane loco exstare debent *Prolegomena* de Scriptoribus iis, qui iam talem Bibliothecam specialem suppeditarunt, vel de vitis clarorum eruerunt virorum, qui in ista disciplina prae caeteris commendari merentur. *Caput primum* aperiet semper fontes, e quibus hauriuntur, quae ad hanc disciplinam pertinent. In theologicis praecipue spectanda S. Biblia, horumque editiones diuersae. In Iurisprudentia habemus Corpus Iuris et Romani, et Canonici, variasque Constitutiones gentium atque prouinciarum particularium. In re medica antiqui isti sunt, Hippocrates, Galenus, aliique: in philosophicis Aristoteles, Plato, atque ex recentioribus Cartesius, Gassendus, et similes. Tales enim primas semper partes obtinent, quum sine istis non intelligamus rite, quid faciat ad disciplinam. *Alterum Caput* constituent commentato-

res, qui hiſtoriam, ideas, ſyſtemata vel polemica certae diſciplinae tradiderunt. Quo facto producendi ſunt in medium, qui integris de aliqua diſciplina inclaruerunt operibus, atque tunc demum vel ad speciales diſciplinae partes debemus progredi, de quibus tamen, quum variet diſciplinarum ordo, certae praeſcribi regulae haud poſſunt. Sic a fontibus ordine naturali procedendum eſt ad reliqua, prout exemplo ſunt omnes, quas Struuius in lucem olim emiſit, Bibliothecae. Non nunquam etiam, praeter diſciplinarum partitionem, in theologicis praeſertim, philoſophicis et philologicis, ad Miſcellaneorum claſſem erit attendendum, quum tam diffuſa ſit res litteraria, vt ſolitae alias diſpoſitiones, adcuratiſſimae licet, non vbique locum inueniant. Saepe liber quidam varia tractat, adeoque ad plures claſſes merito poteſt referri: ad primam ergo, quo ſpeciatim pertinet, transferamus ſigillatim, in reliquis remittendo tantum ad priorem. Ipſi autem libro, in excerptis noſtris notato, addamus ſtatim de eodem iudicia, ſciagraphiam ac reliqua, vt infra de excerptis rei litterariae fuſius dicetur. Iuuabit hisce adpendiculam ſubiicere LILIENTHALII, ita ſcribentis: *Quae hic Auctor noſter consilia dedit, ſatis quidem bene ſeſe habent: dantur hic tamen tot ſententiae, quot capita, et vix eruditi in ordinandarum diſciplinarum methodo conſtituenda conueniunt. Exempli loco ſit Politica, quae quomodo ſit diſponenda, aliter ſentit Naudaeus, aliter Boeclerus, aliter Boſius, aliter Schurtzfleiſchius, aliter Schubartus, aliter Struuius, aliter denique Iochius, qui in Prodromo Bibliothecae Politicae ſententiarum diuortia Cap. I. adduxit. Id ergo quidem Bibliothecae cuiusdam ſcriptor agere debet, vt rectum ſeruet ordinem, et ſingula ad ſuas claſſes redigat, ne confuſio temere oriatur: quomodo autem iſta ſint diſponenda, hoc regulis certis praeſcribi nequit, ſed vniuscuiusque iudicio eſt relinquendum.*

§. XXV.

§. XXV.

Hae igitur ſunt litterariae rei generalia. Neque tamen in ſolis libris illa conſiſtit, verum etiam in Bibliothecarum notitia, MStorum cognitione, fatorumque, quae experti ſunt eruditi, horum controuerſiis, nouis opinionibus, caetera. Et Bibliothecarum quidem notitia vtilis eſt, vt ſciamus, vbinam librorum rariorum theſauri deliteſcant, et vnde, ſi opus habeamus iisdem, illos arceſſere debeamus. Cognitio MStorum varias ob cauſſas eſt paranda, 1.) quia vberrimam cum eruditis diſſerendi materiam ſuppeditant, num antiqua ſint ac genuina, qua occaſione ars dignoſcendi MSta omnino requiritur: 2.) quia cardo rei verſatur in hiſtoria cum primis; haec autem ex MStis maxime ac Diplomatibus antiquis eſt eruenda; 3.) quia iudicium ex codicibus manu exaratis ferendum eſt, ſi variantes lectiones, aut menda, in Auctoribus occurrant: 4.) quia eruditorum haud pauci nil typis diuulgant publicis, ſed, ſi quae ſcripſerint, in ſcriniis ſuis abſcondunt, cf. *Obſeruat. ſelect. Halenſes Tomo X. p. 191. ſq.* Fata ac vitae doctorum virorum quantum rei litterariae praeſtent vtilitatis, cum LVCAS HOLSTENIVS *cap. I. de vita Porphyrii* in *Vol. IV. Biblioth. Graecae Fabric.* tum MORHOFIVS fuſius exponunt *T. I. lib. 1. cap. 19. in princ.* Scilicet multa exinde addiſcuntur, quae vitam neceſſariam et theoreticam, et practicam, formare poſſunt; varia ex illis arcana et ſingularia notare licet, nobis alias incognita; conuerſationis eruditae inſtituendae ratio intelligitur ex iisdem et iuuatur egregie. Ad opinionum denique notitiam quod attinet, nec ea carere poſſumus facile, ſi ſcire velimus, num hypotheſis prolata vetuſta ſit an recens, an nou-antiqua; quid commodi vel incommodi in Re publica litteraria procrearit, et ſic porro. Haec autem omnia ex probatorum virorum ſcriptis, ex Ephemeridi-

H 3 bus,

bus, ex Bibliothecis et Bibliopoliis, ex familiaritate cum eruditis, hauriuntur, quae vt explicemus copiosius, ac de methodo comparandi selectiorem librorum notitiam, fructibusque ex frequentiori Bibliothecarum vsu percipiendis, ordine item in disponendis libris seruando agamus, de Bibliothecis non solum in genere, maxime antiquis, nunc deperditis, sed recentioribus etiam ac praecipuis nostra aetate, primum edisseremus, vt ab his eo felicior detur progressus ad reliqua historiae litterariae Capita.

CAPVT SECVNDVM
DE
BIBLIOTHECIS IN GENERE, ET ANTIQVIS, NVNC DEPERDITIS.

§. I.

§. I.

Plures nouimus, qui in Bibliothecarum notitiam introducere tentarunt. Antiquas quidem Aegyptiorum, Graecorum, Romanorum et Byzantinorum Bibliothecas paucis, at eleganter, descripsit IVSTVS LIPSIVS in Syntagmate *de Bibliothecis*, quod *Antwerp. ex offic. Plantin. a. 1602. in 4.* ac post aliquoties fuit editum, recusum etiam in *Collectione Schmidiana priori*, de qua mox dicetur. Adcuratam eius recensionem dedit REIMMANNVS in *Idea Systemat. Antiquit. litter. p. 343. sq.* Enarrantur autem fata cum primis Bibliothecae Alexandrinae, Pisistrateae, Aristoteleae, Octauiae, Capitolinae, caet. additis quibusdam de ornatu ac dispositione Bibliothecarum apud veteres, vt adeo ad scriptores etiam antiquarios hic libellus sit referendus. Eundem Auctorem denuo se exhibiturum promiserat GE. HIERON. VELSCHIVS, adiuncto copioso Catalogo Bibliothecarum et Pinacothecarum praestantiorum. Verba eius apud ALMELOVEEN in *Biblioth. promissa et latenti p. 113.* haec sunt: *Lipsium auctiorem dabo, eique materiae adfinitate adiungam copiosum Catalogum Bibliothecarum et Pinacothecarum praestantiorum, in quo si quis etiam plures desideraret, secundis curis seruari, non succensebit, si dixero.* Cf. *Vita Velschii* a LVCA SCHROBCKIO edita *Aug. Vindel. a. 1678. 4.* vbi testatur hic, laborem illum perfectum omnino, et prelo paratum, relictum esse a Velschio: neque tamen liquet, in cuius postea manus peruenerit. Add. HEVMANNI *Conspect. Reipubl. litt. cap. II. §. 22. p. 59. edit. nouiss.* Idem proposuerat sibi IOSEPH. MARIA SVARESIVS, Auenionensis, circa a. 1630. clarus, doctissimus vir, et Bibliothecarius Cardinalis Barberini, cui septem per annos operas dicauit suas, ac proinde Episcopatum Vasionensem, praemii loco, reportauit. Iudicium de eo vide *in Patinianis p. 24.* Exhaurire vnico de Bibliothecis tractatu

rem omnem volebat; ſed negotiorum mole obrutus non potuit, quae animo conceperat, ad finem perducere. De inſtituto eius conſulatur LVDOVICVS IACOBI a ST. CAROLO in Gallico libro, iam ſupra adducto, *des plus belles Bibliotheques publiques et particulieres, qui ont été, et qui ſont à preſent dans le monde, Cap. LXXXVII. p. 613.* Prodiit hic liber, quem LAMBECIVS *Comment. de Bibl. Caeſar. Lib. I. p. 115.* notabili errore Naudaeo tribuit, *Pariſ. a. 1644. in 8.* meritoque ſibi aliquem hic etiam locum vindicat. Primus eſt enim, qui de Bibliothecis antiquae ac recentioris aetatis ſcripſit, quamquam, ſi dicendum quod res eſt, amphoram titulus inſtituit, liber exit in vrceum. Quod enim ad veteres attinet Bibliothecas, vix aliquid inuenies praeclari, et plura iam congeſta ſunt ab aliis: in nouis vero recenſendis vltra notitias, quas e paucis hauſit Auctoribus, nihil adſert ſingulare, diligentior in augendo numero, quam vt praecipua de iis tradat. Cf. MORHOFIVS *lib. I. cap. 17. §. 11. ſq.* et BAILLET *Jugem. des Savans T. II. p. 273.* qui de hoc ſcripto iudicat, quod parum diligentiae et iudicii adhibuerit Auctor, nimisque credulus incerta multa aliorum fide commemoret. Nihilo tamen minus habet vſum aliquem, quod collectam in eo videmus omnem Bibliothecarum totius Europae, imo aliarum etiam terrarum, rationem, et licet non plenam praebeat ac ſufficientem notitiam, ad aliqualem tamen cognitionem ducit. In Italicis Tomaſini, in Belgicis Sanderi, de Bibliothecis Collectanea, in Anglicis Balei, et in Germanicis Adami vitas ſequutus potiſſimum eſt, atque ex iſtis decerpſit, quae conuenire ſibi videbantur. Nimius eſt in memorandis Galliae Bibliothecis, quarum plures in vna Pariſiorum vrbe inueniri, quam in Hiſpania, et Germania, immodico erga patriam amore profitetur, vt perſpicimus ex *Praefat.* libro praefixa *p. 9.* ſi numeres, cui loco add. *Cap.*

Cap. LXXXII. p. 439. Multas Bibliothecas mediocres extollit, alias, notiores magis, reticet, e. g. Guelpherbytanam, Gottorpienſem, Hamburgenſem. Monaſteriorum autem adparatum librarium frequenter admodum laudat. Vid. MORHOFIVS *l. c.* §. *16.* IOHANNES LOMEIERVS, ſacerdos primum Deutechomienſis, hinc Zutphanienſis, in ſuo *de Bibliothecis* libello, *Zutphaniae* edito *a. 1669. in 8.* ſed longe auctius recuſo *Vltraiecti 1680. eadem forma*, Bibliothecas ſecundum regiones diſtinguit; copioſior tamen in antiquorum, quam recentiorum eſt Bibliothecis, quas non ſatis digna inſtructus ſupellectile leuiter attingit. Ampliorem Opuſculi huius recenſionem habes apud REIMMANNVM *l. c. p. 348. ſq.* vbi et *p. 354.* iudicium adiecit ſuum, quod ſcilicet ex riuulis, non ex fontibus ipſis, depromtae ſint pleraeque narrationes hiſtoricae; veris hinc inde quaedam falſa admixta ſint ac dubia; neceſſaria non nulla omiſſa; itemque aliena quam plurima occurrant. Add. SCHMIDIVS in *Praef. Collectionis III. de Bibliothecis*, qua ipſa in Collectione tertium excuſus eſt libellus Lomeierianus. Ex huius editione prima non pauca deſcripſit, ſeruatis etiam erroribus, LE GALLOIS *) in Tractatu *des plus belles Bibliotheques de l'Europe, Lutet. Pariſ. 1680.* itemque *1685. in 12.* Iuſtum hic ordinem deſideraueris merito. Agitur etiam de inuentione typographiae, de primis libris excuſis, primisque typographis, item de libris quibusdam, ſingulari eruditorum ſtudio detectis et ab interitu vindicatis. Sed omnia fere ieiuna ſunt: multa adcuratius intelligun-

 tur.

*) Illum Auctorem eſſe diuerſum et ab Antonio Maſſa Galleſio, Italo, et ab Abbate Jean Gallois, a quo Tomos aliquot Diarii Gallici, *Journal des Savans* inſcripti, habemus, adcurate monet, grauemque Coleri errorem in Supplementis ad Struuium, antea ſeparatim diuulgatis, notat CAMVSATVS *en Hiſtoire critique des Journaux*, *T. I. p. 223. ſq.*

tur ex NAVDAEI *Addit. ad Historiam Ludouici XI.* Accedit *Epistola methodum* ostendens *ordinandae Bibliothecae.* Nec haec tamen opella aliquid noui complectitur, praestatque omnino Naudaei Dissertatio, *superiori Capite* in scenam a nobis producta. Patet igitur, extra chorum saltare saepius, et septa argumenti sui transilire Auctorem, vt verba vtamur REIMMANNI in *Catalogo Bibl. suae, T. II. p. 503.* vbi tamen errorem Coleri non vitauit, Gallesium, Italum, cum hoc Gallo confundentis. Cf. *idem l. c. p. 469.* BAILLET *Jugem. des Sav. T. II. P. I. p. 240.* et MORHOF. *lib. I. cap. 17. §. 19.* qui *magnos*, inquit, *ille titulus strepitus facit, sed pro thesauris carbones.* Caeterum, antequam relinquamus nullius momenti libellum, operae pretium fuerit subiicere verba CAMVSATI *l. c. p. 222.* quo loco sic scribit ille: *Cependant ce livre generalement meprisé par tous ceux, qui ont été à portée de le lire et d'en juger, a tellement plû à un de ces Auteurs, qui font rouler la plûpart des presses de Hollande, qu'il n'a pas crû pouvoir rien faire de mieux pour ses interêts et pour sa reputation, que de l'inserer presque entier dans un Ouvrage intitulé*: Idée generale des Etudes, avec un état des plus belles Bibliotheques, et le plan pour en former une curieuse et bien ordonnée. Amst. 1713. in 12. *Voyez le Journ. litteraire T. II. Part. 1. p. 174. sq.* IODOCI A DVDINCK, Canonici Resensis, et Pastoris Vinensis ad Rhenum, *Palatium Apollinis et Palladis*, siue Designatio praecipuarum Bibliothecarum veteris nouique saeculi, quae *Coloniae apud Iodoc. Kalckofen a. 1643, in 8.* edita dicitur a VALERIO ANDREA in *Biblioth. Belgica p. 593.* ANTON. TEISSERIO in *Catal. Auctor. p. 211.* et, qui Andream sequitur, BAILLETO *l. c. p. 237.* aliisque forsitan, quum ad hunc vsque diem frustra sit ab omnibus quaesita, lucem sine dubio nondum adspexit. Adhibita licet maxima diligentia exquiri haud

potuit

potuit nec a Sagittario, nec a Schmidio, vt hic refert in *Praefatione, Collectioni* MADERI *de Bibliothecis* praemissa; MORHOFIVS etiam *l. c.* §. *17.* neque Labbeo, neque Lomeiero, librum hunc esse visum obseruat, ac tum de se ipso addit: *Illum Iodocum a Dudinck non nisi e Catalogis et indicibus noui, frustra a me hactenus, vt vt maxima diligentia, quaesitum.* Cf. GROSCHVFFII *Praef. ad nouam libror. rarior. Collect. p. 15.* Addimus IOH. HENR. HOTTINGERI *Bibliothecar. quadripartitum P. I. cap. 2.* vbi breuem etiam Bibliothecarum Europae Catalogum exhibet, item STRVVII nostri *Epistolam* ad Christoph. Cellarium *de Bibliothecis, harumque praefectis, Ienae 1696. in 12.* plagulis quinque excusam. De reliquis huius argumenti Scriptoribus MORHOFIVS agit citato iam *Cap. 17. libri I.* quibus LILIENTHALIVS subiungit, MVTIVM PANSAM in *Giardino di varie Lettioni* de celebrioribus etiam totius orbis Bibliothecis disseruisse, teste TOPPIO in *Biblioth. Napolit. p. 218.* itemque RVDOLPH. CAPELLVM, Professorem Hamburgensem, *Hamb. a. 1682. in 12.* edidisse *Lectionum bibliothecariarum memorabilium Syntagma*, continens Dissertationes de Bibliothecis, libris et litteratis.

§. II.

Commendandum prae caeteris est IOACH. IOH. MADERI et IOH. ANDR. SCHMIDII, praestantissimorum olim virorum, institutum, varia congerendi scripta, quae ad cognoscendas Bibliothecas, remque bibliothecariam, conducunt. Scilicet prior *Helmstadii a. 1666. in 4.* luci exposuit *de Bibliothecis atque Archiuis virorum clarissimorum libellos et commentationes*, quo in Opusculo, praeter Editoris Epistolam *de scriptis et Bibliothecis antediluuianis*, et excerpta ex ISIDORI HISPALENSIS *lib. VI. Orig. cap. 3. sq. de Bibliothecis*, exstant I) IVSTI LIPSII *de Bibliothecis Syntagma*, supra

ſupra memoratum. II.) FVLVII VRSINI de Bibliothecis Commentatio, quae de Bibliothecis Romanorum antiquis, et hodiernis Italorum praecipuis, ſtrictim tamen carptimque agit. III) Pauca itidem excerpta ex GVID. PANCIROLLI *rerum memorabil. ſiue deperditarum tit. XXII. de librariis, ſiue Bibliothecis.* IV.) Non nulla ex BARTHOLOM. CHASSANAEI *Catal. gloriae mundi lib. XII.* V.) Excerpta ex FRANC. PATRICII *lib. VIII. de inſtitut. Rei publ.* tit. 15. VI.) MICH. NEANDRI Praefatio elegantiſſima, iamque *Capite* I. laudata, *de Bibliothecis deperditis ac nouiter inſtructis.* VII.) IAC. PHILIPP. TOMASINI *de Bibliothecis manuſcriptis* Praefatio, *Bibliothecis Patauinis MStis, publicis et priuatis,* praefixa. VIII.) Excerpta quaedam ex LAVR. PIGNORIO, *de ſeruis, rei librariae adhibitis.* IX.) *Cap. XXIV. de ſtatuis illuſtrium, ac in primis doctorum virorum, in veterum Bibliothecis,* ex EDMVNDI FIGRELII libro pereruditо *de ſtatuis illuſtrium Romanorum, Holmiae a. 1656. in 8.* edito, cuius notitiam adcuratiorem legere licet in IOH. CHRISTOPH. COLERI *Anthologia, T. I. faſc. 3. p. 411. ſq.* X.) BALTHAS. BONIFACII *de Archiuis* liber ſingularis, primum *Venet. a. 1632.* typis impreſſus, recuſus etiam in WENCKERI *Collectis Archiui et Cancellariae iurib. Argent. 1715. 4.* pariterque in IOH. POLENI *Supplem. ad Theſauros Gronouianum et Graeuianum Tomo I. num. 7.* quo loco ſubiunctus eſt ALBERTINI BARISONI *de Archiuis* Commentarius, nunc primum editus. XI.) FRANC. SCHOTTVS *de Bibliotheca Vaticana*, ex *Itinerario* eiusdem *P. II. cap. 10.* XII.) ONVPHRIVS PANVINIVS *de Bibliotheca Vaticana*, ex dicto itidem Itinerario. XIII.) *Eiusdem Vaticanae deſcriptio*, auctore ANTON. CICARELLA, quae conſpicitur in *Vita Sixti V. hiſtoriae Platinae* ſubnexa, *p. 468. ſq. edit. Colonienſis a. 1626.* XIV.) BALTH. CORDERI Epiſtolae duae, praefixae *Cyrilli Alexandrini Homiliis XIX.*

in

in Ieremiam, Antwerp. a. 1648. in 8. excusis, *de Bibliotheca Regia S. Laurentii Scorialensi in Hispania.* XV.) ALEXANDRI BARVOETII *Catalogus praecipuorum Auctorum ineditorum, qui in Bibliotheca Scorialensi adseruantur.* Accessit hic etiam Index Cyrilli Homiliis. XVI.) IOH. ALEXANDRI BRASSICANI, ICti, Epistola *de Bibliothecis, cum primis Regia Budensi*, praemissa olim *Saluiano, Basil. a. 1530. in f.* ab ipso exhibito, vt et editioni huius Scriptoris *Norimbergensi, a. 1623.* cum CONR. RITTERSHVSII *Commentario et variorum notis in 8.* curatae. Haec omnia Maderi Collectanea, studio laudati SCHMIDII, *Helmstadii a. 1702. in 4.* recusa fuerunt, addita tantum, quae primo *a. 1661. ibidem in 4.* prodierat, eruditissima HERMANNI CONRINGII Epistola ad Ioh. Christian. L. B. a Boineburg *de Bibliotheca Augusta*, quae est in arce Wolfenbuttelensi. Ad verbum ea expressa ex editione postrema, auctiore non nihil, quam filius, IOH. HERM. CONRINGIVS, *Helmst. a. 1684. in 4.* post parentis obitum adornauit. Eadem nouissime locum nacta est etiam in *Tomo V. Operum Conringianorum p. 549. sq.* vberioribus editoris, GOEBELII, notis illustrata. Sequuta deinceps *de Bibliothecis noua Accessio, Collectioni Maderianae* a SCHMIDIO adiuncta, *ibid. a. 1703. in 4.* quae continet I.) RICHARDI a BVRI *Philobiblion*, siue de amore librorum, et institutione Bibliothecae, Tractatum. Aliquoties is in Anglia et Gallia fuit editus, seorsim autem non facile conspicitur. Exstat etiam in GOLDASTI *Centuria Epistolar. philologicarum Lips. 1674. p. 400. sq.* Eleganter scriptus est libellus, etsi dictio genium temporis sapiat, quo floruit Auctor, multaque proponit rei bibliothecariae arcana, et modos ostendit, quibus colligi Bibliotheca queat. Cf. MORHOFIVS *Tomo I. lib. I. cap. 17. §. 3.* *) Tum occurrit II.)

*) Nostra aetate THOM. HEARNIVS in *notis ad Ioh. Lelandi Colle-*

II.) BESSARIONIS, Cardinalis, Epiſtola *ad Principem Senatumque Venetorum a. 1469. miſſa, qua Bibliothecam ſuam eidem Senatui defert ac donat.* Plura de hac ipſa Epiſtola dicentur, ſi ad publicam Venetorum Bibliothecam peruenerimus. III.) GABRIELIS NAVDAEI *Diſſ. de Bibliotheca inſtruenda*, ex Gallico Latine verſa, et rariſſima olim, de qua cf. ſupra memorata *Cap. I. §. 18.* IV.) THÉOPHILI SPIZELII *Diſſ. arcanis Bibliothecarum retectis* praemiſſa, in qua de illuſtrium Bibliothecarum nou-antiquarum exſtructione, MStorum theologicorum pretio et vſu, indicum denique, ſiue deſignationum neceſſitate ac fructu agitur. Adiecta eiusdem Auctoris coronis philologica *de veterum Hebraeorum et recentiorum quorundam erga bibliothecariam et litterariam rem amore ac ſtudio*, quae *l. c. p. 356. ſq.* itidem obuia eſt. V.) CHRISTOPH. HEIDMANI *Orat. de Bibliotheca Iulia, Helmſt. a. 1622.* edita. VI.) HERMANNI von der HARDT *Memorabilia Bibliothecae nouae Rudolpheae*, in publica panegyri *a. 1702. ibidem* expoſita. VII.) CASPAR. SAGITTARII *Orat. de Bibliotheca Ienenſi Academica*, ac denique VIII.) IVLII a PFLVGK Epiſtola *de Bibliotheca Budenſi, Ienae an. 1688.* ad Vitum Ludouic. a Seckendorf perſcripta. *Altera de Bibliothecis Acceſſio Schmidiana Helmſtadii* prodiit *a. 1705.* inque illa locum primum occupat IOH. LOMEIERI liber ſingularis, paullo ſupra adductus, *de Bibliothecis;* ſecundum BVRC. GOTTHELF STRVVII *Hiſtoria et Memorabilia Bibliothecae Ienenſis;* vltimum HENRICI PIPPINGII *Arcana Bibliothecae Thomanae Lipſienſis ſacra, Lipſ. a. 1703. in 8.* ſeparatim excuſa. Atque hic ſubſtitit conatus Madero-Schmidianus, laude profecto digniſ-

Collectanea de rebus Britannicis, Oxon. 1715. 8. p. 209. abiudicauit hunc ingenii partum Richardo a Buri, contenditque, auctorem potius eſſe ROBERT. HOLCOT; prout intelleximus ex *Actis Erud. Latin. a. 1717. p. 108.* Cf. *Lexicon erudit. Menckenio-Ioecher. T. I. p. 1500.*

dignissimus, de quo legi etiam potest IOH. FABRICII *Histor. Biblioth. Fabric. P. V. p. 495. sq.* Dolendum tamen, non plures accessisse eiusmodi collectiones, vt Schmidius constituerat; quod filum si quis nunc voluerit pertexere, ei non sine fructu consulendus erit IOH. CHRISTOPH. KRÜSICKE in *Specimine I. Vindemiarum litterariarum, Hamb. a. 1727. in 4.* diuulgato. De *Sylloge Koeleriana* vid. quae dicta sunt *Cap. I.* huius Tomi *§. 18.*

§. III.

Alii certas Bibliothecas depinxerunt in suis itinerum Commentariis, quorum non nullos hoc loco in medium producemus. Ad Italiae quidem Bibliothecas quod attinet, illud egit IOH. MABILLONIVS in *Musei Italici Tomo I. Paris. a. 1687. 4. mai.* cuius *Pars prior*, figuris aeneis conspicua, varia huius argumenti lectuque non indigna, complectitur, quamquam nec desunt perperam dicta; vnde TENTZELIVS in *den monathlich. Vnterredung. (Colloquiis menstruis) anni 1689. p. 550.* non veritus est pronuntiare: *Diese Italiaenische Reise-Beschreibung wird wegen vieler vanitaeten von denen klugen Italiaenern nur verlacht.* Interim noua huius Musei editio *ibid. a. 1724. in 4.* adornata est, quam tamen nondum vidimus. Mabillonii deinceps sequutus exemplum est BERNH. de MONTFAVCON in *Diario* suo *Italico, ibid. a. 1702. in 4.* cum tabb. itidem aen. exhibito, quo elegantissime tradidit quicquid curiosi, vel MStorum, in celebrioribus huius terrae vrbibus inspicere datum. Hoc autem Prodromum saltim esse voluit Auctor plurium Tomorum, in quibus Romanas, Florentinas Venetasque Bibliothecas latius delineare constituerat, vti monet in Praefatione; nec tamen huius instituti postea rationem habuit. Obseruationes in illum ipsum librum sermone Italico FRANCISCVS de FICORONI *Romae a. 1709. in 4. mai.* edidit,

dit, quibus antiqua vrbis Romae monumenta vel parum recte a Montfauconio expressa, vel nimis obscure explicata, correxit modeste, nec minori soliditate illustrauit. Vid. *Acta Erud. Lat. 1710. p. 114. sq.* item *die Neue Hällische Biblioth. T. I. p. 451.* De responsione ad has Obseruationes legatur *Journal des Savans a. 1709. m. Nov. p. 320.* Confutauit etiam Ficoronum ROMVALDVS RICCOBALDVS in *Apologia del Diario Italico di Bern. Montfaucon, contra le Osservazioni di Francisco Ficoroni, Venet. 1710. eadem forma* emissa. Interim Diarium illud multo doctius vtique, diligentius et limatius compositum est Itinerario Mabilloniano, Anglisque adeo placuit, vt versionem eius in linguam patriam pararent, quae *Londini a. 1703.* et *a. 1712. in 8.* foras data. Cf. *die Leipz. gel. Zeit. a. 1722. p. 707.* Idem doctissimus ille Pater e Congregat. S. Mauri de alio Opere iam sub huius saeculi initium cogitauerat, cuius ECCARDVS meminit *in den monathl. Auszügen a. 1700. p. 441.* idque tandem lucem vidit *Paris. a. 1739. Tomis II. in f.* ita inscriptum: *Bernh. de Montfaucon Bibliotheca Bibliothecarum MStorum noua, vbi quae innumeris pene MStorum Bibliothecis continentur, ad quoduis litteraturae genus spectantia, et notatu digna, describuntur et indicantur.* Adcuratissime de hoc Opere differunt *Acta Erud. Lat. a. 1742. p. 433. sq.* vbi quamquam haud occultant ea, quae non possunt non Lectoribus molesta esse; merito tamen ferream Auctoris industriam mirantur, qua Bibliothecarum Italicarum, Belgicarum, Anglicarum Gallicarum, et quarundam etiam apud Germanos, arcana litteraria vno quasi in Museo omnium oculis exposuit. De Germaniae Bibliothecis librum, Diario Montfauconiano similem, adhuc non habemus, quod tamen maxime optandum. Posset quis eadem methodo Bibliothecarum, quarum non paucae in patria nostra illustres exstant, Cimelia describere, vel etiam CAROLVM PATINVM imitari, cuius Relationes histo-

historicae (*Relations historiques et curieuses des divers Voyages en Allemagne, Angleterre, Hollande, Boheme, Suisse,*) *Basil. a. 1673. in 12.* editae, saepiusque recusae, memorabilia singula adducunt, quae in variorum Cimeliarchiis Principum obseruauerat. Pauca hanc in rem attulit MABILLONIVS in *Itinere Germanico*, quod ex *Vol. IV. Veterum Analectorum, Paris. a. 1685. in 8.* vulgato cum IOH. LAVNOII *Scholis celebribus, in Occidente instauratis*, recudendum curauit IOH. ALB. FABRICIVS, *Hamb. 1717. in 8.* Iungendus huic IACOB. TOLLIVS, qui quum a. 1687. indultu ac sumtibus Friderici Guilielmi, Electoris Brandenburgici, ex Academia Duisburgensi iter instituеret in Austriam, Hungariam atque Italiam, in schedulas, modo Aduersariorum, Belgica lingua coniicere, vel plumbo tantum scriptorio notare solebat, si quid ipsi memoratu dignum occurreret. Exinde natae sunt *Epistolae itinerariae sex*, quas, intercedentibus fatis, ne vltimam iis manum imponeret Tollius, recensuit, suppleuit, digessit, copiosissimis obseruationibus, itemque tabulis aeneis quam plurimis ornauit HENR. CHRISTIAN. HENNINIVS, Medicus ac Philologus celeberrimus in Academia Duisburgensi. Prodierunt nitidissime *Amstael. a. 1700. in 4.* multaque ex istis singularia de rebus metallicis atque Antiquitatibus, quaedam de Bibliothecis etiam Germanicis hauriuntur. Ne vero posteritas ignoraret, qua religione ac fide in edendis his amici sui Epistolis versatus Henninius sit, autographum Tollianum, vna cum schedis ad illud pertinentibus, in Archiuo Academico reposuit, prout ipse significat sub finem praefationis. Cf. NEOCORI et SIKII *Biblioth. nouor. libror. a. 1699. m. Nov. et Dec. p. 718. sq. Acta Erud. Lat. a. 1700. p. 274. sq.* pariterque ECCARDI *monathliche Auszüge a. 1701. mense Februario p. 42. sq.*

§. IV.

Vocem Bibliothecae nomen esse *πολύσημον*, inter omnes constat. Denotat enim 1.) locum, in quo libri reponi solent; 2.) armarium; 3.) ipsam librorum collectionem; 4.) libros diuersas gentium historias continentes, prout fecit Diodorus Siculus, qui vniuersalem suam historiam Bibliothecam inscripsit; 5.) indices vitasque Auctorum, qui libros composuerunt, quo spectat Bibliotheca Hispana Nicol. Antonii, Bibliotheca Neapolitana Nicolai Toppii, Bibliotheca Belgica Valer. Andreae, caet; 6.) haec vox solemnis est in rei litterariae collectionibus secundum ordinem materiarum in disciplinis, vnde Bibliothecas habemus theologicas, iuridicas, medicas, philosophicas, historicas, et sic porro; 7.) multi Auctores in vnum volumen, pluresue in Tomos congesti, Bibliotheca dicuntur, v. g. Bibliotheca magna et maxima Patrum, Bibliotheca fratrum Polonorum; 8.) medio aeuo ipse etiam sacer Codex ita fuit insignitus, vt clare docet du FRESNE in *Glossario med. et infimiae Latinit.* Sic in historia *de rebus Glastoniensibus*, quam HEARNIVS edidit, Catalogus exstat peruetustus Bibliothecae Coenobii Glastoniensis, vbi semel iterumque legas: *Bibliotheca vna in II. Voluminibus - - Alia Bibliotheca integra, vetusta, sed legibilis; Bibliothecae integrae minoris litterae IIIIor; Dimidia pars Bibliothecae incipiens a Psalterio; Vetusta - - Bibliotheca magna versificata* caet. Cf. omnino *Biblioth. Angloise Tom. XV. p. 382.* Add. HEVMANNI *Poecil. Tom. III. p. 577. et p. 586;* 9.) Vnicus interdum liber Bibliotheca dictus est, et v. g. PLINII *Historia naturalis* vocatur vulgo Bibliotheca pauperum, qua de re vid. *Patini Epist. VI.* Improprie admodum IOH. RIDERVS Anglico suo Lexico Bibliothecae titulum praefixit, quod rectius Dictiothecam adpellasset, vti ironice iudicat OWENVS *lib. II. epigr. 109;* 10.) Longinus ob variae eruditio-

nis

nis copiam Bibliotheca ſpirans, et obambulans Muſeum a Graecis olim nominatus, teſte EVNAPIO *in Porphyrio*, *p.* 12. Alius viuae, ſed ridiculae, Bibliothecae, qua vſus eſt Caluiſius Sabinus, SENECA meminit *Epiſtol. XXVII.* Carteſium etiam de vitulo quodam, cultro anatomico ſubiecto, Bibliothecae vſurpaſſe nomen, memorat in *eius vita* PETR. BORELLVS *p. 8.* Barbara aetate Bibliothecae dicebantur *Librariae*, vnde Germanorum *Librarey*, ſiue *Liberey;* Romani tamen hanc adhibebant vocem pro taberna, in qua proſtant libri venales quaeſtus gratia. Vid. GELLIVS *Noct. Attic. lib. V. c. 4.* Vocant itidem Latini Bibliothecam Muſeum; ſed hoc proprie locus erat, vbi Muſae colebantur, et reſponſa reddebant, licet nunc paſſim ſignificet conclaue, in quo Muſis litare ſolemus: Denique Archiui vocabulo exprimitur interdum Bibliotheca, quia antiquiſſimae Bibliothecae Actis publicis, et ad ciuitatis ſtatum pertinentibus, erant refertae, ſuamque inde originem ceperunt. vid. LYNCKERI *Diſſ. de Archiuo Imperii*, *Ien. 1686. p. 5.* ac MORHOFIVS *Polyh. T. I. lib. 1. c. 3. §. 11. ſq.* Pluribus haec omnia, quae dicta ſunt de hoc argumento, exponunt LOMEIERVS *Cap. I. de Bibliothecis;* STRVVIVS ipſe in *Diſſ. inaugur. de iure Bibliothecarum*, quae *Halae Magd. a. 1702.* praeſide Sam. Strykio prodiit, tum auctior *Ienae* recuſa eſt *a. 1709. in 4.* nec ſolum *Bibliothecae antiquae*, ſeu, vti deinceps mutauit Struuius titulum, *Theſauro variae eruditionis*, *Ienae 1710;* ſed *Collectioni* etiam *Diſſertationum Strykianarum* acceſſit; pariterque GEORG. ENGELBRECHT, qui *de iure Bibliothecarum Helmſt. a. 1702.* paullo poſt Struuium Diſſertationem edidit haud inelegantem, variisque obſeruationibus hiſtorico-litterariis, rem bibliothecariam illuſtrantibus, inſtructam. Diſpoſitio tamen et alia hinc inde congruunt cnm labore Struuiano. Cf. MARCI RHODII *Diſſ. de libris eruditorum*, *Frf. ad*

 Viadr.

Viadr. a. 1690. in 4. vbi de Bibliothecarum iure, fed non nifi methodo iuridica, agitur. Non pauca exinde Struuius haufit, quod ipfe fatetur in *Praefatione*, fecundae *Differtationis* editioni praemiffa.

§. V.

Quantum vero ad Bibliothecarum originem, multae hoc de argumento controuerfiae funt inter eruditos, IOACH. IOH. MADERVS in Epiftola ad Rudolph. Auguftum, Ducem Brunfuicenfem ac Luneburgenfem *de fcriptis et Bibliothecis antediluuianis*, quae in Collectione illius *de Bibliothecis* prooemii eft loco, multo demonftrare adparatu voluit, non litterarum folum fundamenta fuiffe ante diluuium, fed earum etiam collectiones et Bibliothecas. Probat id potiffimum ex nominibus, quae animalibus impofuerit Adamus, ex Columnis Sethi, et Enochi libro, dicitque praeterea, principes hos mundi incolas res illius temporis atque inuenta cum in faxis, lateribus ac plumbo fcripfiffe, tum in pellibus et membranis, quae admodum fuerint antiquae. Ante Maderum eadem prope adfirmauit IACOBVS BOVLDVCCIVS, Ordinis Capucinorum Monachus, in libro *de Ecclefia ante legem*, *Parif. a. 1626. 1630.* et *Lugduni 1638. in 8.* edito, in quo edifferit, quis a mundi exordio vsque ad aetatem Mofis ordo fuerit ecclefiae, qui ritus et caerimoniae, atque inter alia quoque de libro Enochi et Antiquitatibus quibusdam antediluuianis agit. Nec ab hac fententia alienus eft ANGELVS ROCCHA, in *Adpendice ad Defcriptionem Bibliothecae Vaticanae, p. 384.* Sed recte iudicat de re omni Celeb. HEVMANNVS in *Confp. Reipubl. litter. Cap. III. §. 2. p. 30. edit. nouiff. Cum teftibus fide dignis hac in re careamus, res redit ad coniecturam, quae, quantum fieri poteft, ad liquidum perduci, non lubrico fundamento fuperftrui debet.* Quibus fubiungit vir harum litterarum peritiffimus: *Mihi demon-*

demonstrasse videor in Actis Philosoph. P. V. cap. 1. §. 23. sq. scribendi artem inuentam esse eo interuallo temporis, quo Iacobi Patriarchae posteri in Aegypto sunt versati: adeoque initium historiae litterariae a Mose demum eiusque libris capi debere. Hinc ridiculum est, quod CAROL. ARNDIVS in *Systhem. litter. p.* 4. *§. 3.* Adamo, primo mortalium, tribuit scientiam historiae litterariae, iure propterea explosus ab eodem *l. c. Cap. II. §. 14. p. 23.* Nec alicuius hic esse momenti potest ANTON. CICARELLAE narratio *p. 109. apud Schmidium,* in Bibliotheca scilicet Vaticana inter alios homines pictos, qui ob litterarum inuentionem celebriores sunt, spectari etiam Adamum, cum hoc titulo: *Adam diuinitus edoctus, primus scientiarum et litterarum inuentor.* Cf. HEIDEGGERVS in *Histor. Patriarch. Exerc. XVI. §. 135. sq.* Quod speciatim attinet ad Adamum, de *eius Bibliotheca* PAVL. CHRISTIAN. HILSCHER, Theologus olim Dresdensis, *a. 1703. Schediasma in 4.* edidit, in quo postquam Catalogum librorum adduxit, quos Adamo et Euae Arabes tribuunt et Rabbini, eamque sententiam, quae Protoplastis libros vindicat, reiecit, ortam quippe vel ex praecipitantia, vel superstitione, vel malitia haereticorum, vel simplicitate, vel denique ioco: tandem non adeo ineptum credit Adamo adscribi Bibliothecam, quae constiterit ex *libro mundi*, ex *libro rationis*, et *ex libro reuelationis.* Ingenium haec Auctoris produnt, iudicium non item. Cf. interim *die vnschuldigen Nachrichten a. 1704. p. 105. sq.* et *Noua litter. Germ. eodem anno, p. 59. sq.* Plura de Adami Bibliotheca, variis libris completa, sed conficta, vide apud REIMMANNVM in *Histor. litter. antediluuiana pag. 9. sq. p. 56. et p. 63.* Add. LAMBECIVS *in Prodromo hist. litter. lib. I. cap. 3. §. 2.* BAELIVS in *Diction. hist. et crit. v. Adam*, et maxime FABRICIVS in *Cod. Pseudepigr. Vet. Test. Vol. I. num. 1.* passim, nec non *Vol. II. num. 16. p. 29.* Merito

rito etiam consulendae hic Dissertationes binae venerabilis viri, IAC. GVIL. FEVERLINI, altera de *Philosophia Adami putatitia*, *Altorf. a. 1715.* altera de *eiusdem Logica*, *Metaphysica*, *Mathesi*, *Philosophia practica et libris*, *ibid. 1717. 4.* De *Columnis Sethi*, dudum a viris doctioribus pro commento habitis, cui originem dedit IOSEPHVS *lib. I. Antiqu. Iudaic. cap. 3.* legi merentur, praeter Lambecium l. c., AEGID. STRAVCHII *Diss. de columnis Sethianis Vitemb. 1669.* et in CRENII *Exercit. philol. historic. Fasc. V. n. 6. p. 297. sq.* GODOFR. VOCKERODT *Histor. Societat. et rei litterar. mundi primi*, *Cap. II. §. 11. p. 157. sq. edit. postremae*, DAN. GVIL. MOLLERI *Diss. de duabus columnis Sethi*, *Altorf. 1699.* FRID. HANNIB. STEMPEL *Diss. ad locum Flauii Iosephi de columnis antediluuianis*, *Ienae 1706.* THOM. BANGII *Coelum Orientis*, liber nunc rarior, editus *Hafniae 1657. in 4.* et sub titulo *Exercitationum de ortu et progressu litterarum*, *Cracouiae 1691. eadem forma*, *p. 11. sq.* EDVARD. STILLINGFLEET *Orig. sacrar. lib. I. cap. 2. §. 12. p. 71. sq.* IOH. FRANC. BVDDEI *Introd. in Histor. philos. Ebraeor. §. III. p. 10. sq.* HEVMANNI *Acta Philosoph. P. VI. num. 1. p. 941. sq.* FABRICII *liber cit. Vol. I. num. 52. p. 148. sq.* et *Vol. II. num. 26. p. 51. sq.* ac denique *Bibliotheque critique de Mr.* SAINIORE (*siue* RICH. SIMON) *T. II. cap. 23.* vbi de his Sethi columnis, eiusque fabulae ortu, fusius differitur. Magnus itidem eruditorum numerus exstat, qui scripta nominarunt Enocho attributa, eaque fere omnes reiecerunt. Cognosci hi possunt apud FABRICIVM *l. c. Vol. I. p. 222.* qui et ipse de iisdem pluribus agit *p. 168. sq.* et *Vol. II. num. 30. p. 58. sq.* Add. IOH. DRVSII *liber de Enocho*, *Franequ. 1615. 4.* IOH. GE. DORSCHEVS *de Prophetia Enochi*, *Argent. 1654.* et *in Pandect. Diss. theolog. p. 555. sq.* IOH. HENR. ALBINVS *de libro Enochi prophetico Vitemb. 1699. 4.* IOC. FRANC. BVDDEVS in *Hist. eccles. V. T. Tomo I.*

Peri-

Periodo 1. *sect.* 1. §. 38. *nota* ** *p.* 162. *sq.* BANGIVS *l. c. Exerc. I.* IOH. ANDR. SCHMIDIVS in *Dissert. de Pseudo-Veteri Testam. Helmst.* 1707. itemque VOCKERODT *l. c.* §. *XVII. sq. p.* 169. qui etiam fragmentum eius de Egregoris exhibet. Praeter commenta igitur et coniecturas incertas nihil adferunt, qui multa nobis de scriptis pariter ac scholis antediluuianis commemorant. Cf. *Obseruat. selectae Halenses Tom. I. obseru.* 19., cuius auctor est CHRISTIAN. THOMASIVS, *p.* 279. *sq.* vel, si quis eadem legere Germanice malit, *die auserlesenen Hällischen Anmerckung. P. I. obs.* 9. *p.* 100. *sq.* Multo autem grauius peccant, qui scholarum ex Paradiso deriuant originem, merito refutati a VOCKERODTIO in *Consultationibus de studiis litter. recte instituendis, Gothae* 1705. *in* 8. *Consult. X. p.* 338. Eiusmodi sententiam, ridiculam profecto, amplexus est quoque CAROLVS ARNDIVS, qui scholarum et Academiarum, nec non Bibliothecarum natales in primis illis temporibus quaerere voluit, ideoque notatur in *der neuen Hällischen Biblioth. T. I. pag.* 138. Certiora tradit LAMBECIVS in *Historiae litterar. Prodromo*, nullum scriptorem credens Mose antiquiorem, saltim inter eos, qui nunc exstant, aut quorum ad nos memoria peruenit, id quod et alii data opera comprobant, e. g. ex veteribus IVSTIN. MARTYR in *Cohortat. ad Graecos fol.* 9. *sq. Opp.* ex recentioribus vero STILLINGFLEET in *libro supra adducto*, PETR. DAN. HVETIVS in *Demonstrat. Euangelica Propos. IV. p.* 66. *edit. Amstaelod. d. a.* 1680. *in* 8. BVDDEVS *Hist. eccl. V. T. Tomo I. Per.* 2. *sect.* 1. §. 11. *p.* 540. HEVMANNVS in *Actis Philos. P. V. cap.* 1. *p.* 795. *sq.* Cf. GVNDLINGII *Histor. Philos. moralis cap. VII. p.* 60. *sq.* vbi, more suo, satyricum agit, et Celeb. IOH. NICOL. FVNCCIVS *de Scriptura veterum*, *Rintelii* 1743. 8. *cap. VIII.* §. 2. *sq. p.* 263. vsque ad *p.* 274. item CHRISTIANI

SAALBACH *Schediaſma de libris veterum*, *Gryphisw.* *1706. 4. p. 46. ſq.*

§. VI.

Quum igitur nec nomina, ab Adamo impoſita animalibus, quod argumentum LILIENTHALII *Diſſertatio*, *Roſtoch. a. 1710.* edita, inque eius *Selectis hiſtoric. et litterar. P. 1.* recuſa, pluribus illuſtrat, nec Sethi columnae, nec liber Enochi quidpiam faciant ad Bibliothecae ſtructuram, et priora, litteras tunc temporis non fuiſſe ignotas, doceant modo, hunc vero IVDAS in *Epiſtola verſu 14.* non librum, ſed prophetiam dicat, maiorum ſine dubio traditione ad poſteros traductam, *) facile collabuntur omnes Bibliothecae antediluuianae. Nobis potius certum videtur, nec ante confuſionem Babylonicam libros, nec ante diluuium vmbram quidem Bibliothecae exſtitiſſe. Hominem enim ante lapſum omni ſapientia diuina fuiſſe praeditum, ſacrae hiſtoriae exponunt. Poſt triſtia eius fata multae adhuc diuinae imaginis reliquiae plurimum illi ſapientiae conſeruabant, ita, vt libris opus non haberet, et ſi quid erat, ad poſteritatis memoriam propagabatur per traditionem. Add. hic LOMEIERVS *de Biblioth. cap. II. p. 6. ſq. apud Schmidium.* Poſt dilu-

*) Iuuabit hic audire LILIENTHALIVM, cuius verba ſeparatim exhibemus. Ita vero ille: *Duplex hic in primis eſt ſententia. Alii putant hic a Iuda vaticinium Enochi enarrari; nullius vero ſcripti fieri mentionem. Non enim neceſſe fuiſſe, illud ex libro didiciſſe Judam, quum vel traditione, vel inſpiratione diuina, accepiſſe potuerit. Quin ipſum hunc locum Judae libros Enochaeos fingendi anſam dediſſe. Ita auctor noſter poſt multos interpretum. Sed vero cogitandum videtur illis, qui teſtimonium Enochi aliter, quam de certa ſcriptura, capere malunt, non hic a Juda ſimplex aliquod narrari factum, vt illud de Janne et Jambre, Magis Aegypti, II. Epiſt. ad Timoth. III, 8. vbi traditio ſufficere poterat: ſed integra auctoris verba, tamquam litteris conſignata, et ex certo ſcripto, ſeu eo tempore exſtante, ſeu*

diluuium autem et confusionem Babylonicam quum diuersae linguae et gentes essent ortae, ac per Chami nepotes progressus quotidie maiores faceret sapientia humana, natae litterae sunt, atque ex iis libri et Bibliothecae. His speciatim dedisse originem videtur 1.) Actorum publicorum tam ciuilium, quam ecclesiasticorum, custodia, vbi MStis denique libri impressi fuerunt additi; 2.) Principum liberalitas, et famae sibi comparandae studium; 3.) studiorum amor et φιλοβιβλία; 4.) vtilitas in rem publicam, vel possessorem, inde redundans, quae in bonae mentis cultura consistit. Cf. MORHOFIVS in *Polyh. Tomo I. lib. 1. cap. 3. §. 11. 20. et 25.*

§. VII.

De Bibliothecarum autem primo auctore incerta res est, neque ex tam antiquo tempore decidenda. Aegyptios humanae sapientiae principes et architectos si dicamus, non errabimus, illudque tot gentis huius traditiones, figurae hieroglyphicae, et similia indicant, ex quibus non exiguum deinceps Bibliothecarum vsum apud eandem fuisse introductum suspicamur. Commendandus hic est illustrationis caussa, post Lipsium et Lomeierum REIMMANNVS in *Idea Anti-*

I 5 *quit.*

seu deperdito, recitari. Nullum canonicis scripturis periculum inde metuendum est, si tale scriptum exstitisse concedatur, quum illud ante constitutum canonem potuit esse amissum, vel nunquam pro canonico habitum. Neque enim citatio scripti cuiusdam in Scriptura sacra id statim facit canonicum, nisi poetas gentilium, Aratum, Menandrum, Epimenidem, diuinos vocare velis, quum et illi allegentur. Neque tamen liber ille Enochi, a Iuda citatus, dicendus est diluuio antiquior; sed, vt vult Isaac. Vossius, vergentibus ad finem hebdomadibus Danielis a Iudaeis, toto orbe dispersis, videtur fuisse compositus, Deo impellente eorum mentes, ad significandum gentibus Christi aduentum. Quales fuere libri lecti olim sub nominibus Adami, Abrahami, Eliae caet. Cf. VOCKERODT *de Societat. litterar. p. 172. sq.*

quit. litterar. Aegyptiacae, sigillatim de ortu et fatis eruditionis apud Aegyptios, *p. 176. sq.* STRABO quidem *Geograph. lib. XIII. p. m. 408. edit. Latinae Basileensis a. 1539. in f.* Aristotelem primum omnium, quos sciat, libros congregasse dicit, et Aegypti reges Bibliothecae ordinem docuisse; illum tamen quodam errore fuisse abreptum, ex eo patet, quod de Osymandua, antiquissimo Aegyptiorum rege, cuius aetas Aristotelis fata longe antecessit, testatur DIODORVS SICVLVS *lib. I. cap. 49.* eum Bibliothecam struxisse, eiusque fronti praescripsisse haec: ψυχῆς ἰατρεῖον. Dissentit hic LILIENTHALIVS a Struuio, et subiungit sequentia: *Recte omnino id de Aristotele; primus enim vtique omnium non Graeciae solum, sed et Barbariae ciuitatum mores, instituta, disciplinasque scripto posteritati tradidit: id quod, censente Conringio de Biblioth. Augusta, p. 204. apud Schmidium, fieri non potuit, sine monumentorum locupletiore penu: vnde constat, Aristotelem plures libros coegisse, et aptiori ordine Bibliothecam disposuisse, quam alii ante ipsum fecerant, ideoque tamquam celeberrimus hoc nomine et praecipuus a Strabone memoratur. Caeterum Speusippi libros tribus talentis emisse Aristotelem, et de Bibliothecis scripsisse, Diogenes Laertius auctor est.* (Prius de emtis Speusippi libris in Vita eius sub finem legitur, idque adferit etiam GELLIVS *Noct. Attic. lib. III. cap. 17.*) *Hinc quando Strabo ait, Aristotelem docuisse reges Aegypti* βιβλιοθήκης σύνταξιν, *id, siue hoc opere, quo ordinem et rationem instituendae Bibliothecae praescripserat, siue suo exemplo praestitisse ipsum, credi par est. Non ergo erat, cur Autor noster Aristoteli hanc gloriam inuideat, partim hic, partim in epistola ad Cellarium p. 15.* Struuium e contrario sequitur laudatus supra FVNCCIVS in *Commentat. de Scriptura veterum p. 276. Sed non eo*, inquit, *sensu geographus hoc dicere poterat, ac si primus Aristoteles coepisset congerere libros; neque ante eum quisquam Aegyptiorum de instituenda Bi-*

blio-

bliotheca cogitaſſet: ſtimulum regibus addere potuit, vt collectas pridem a maioribus augerent magis et exornarent. Certe Simandius quidam ex antiquiſſimis Aegyptiorum regibus obſtat, qui Ariſtotelis fata longe anteceſſit, ac monumentum ſibi erexit longe reliquis omnibus Aegypti ſumtuoſius, et artificio excellentius. Ibi non ſolum inter alia apparet veritatis ſimulacrum oculis ſubclauſis, circumſtante librorum cumulo; verum etiam in ampliſſimo palatio ſacram inſtituit Bibliothecam, in qua ſcriptum erat: ψυχῆς ἰατρεῖον, animi medicina. Graecas has voces alii etiam ſic interpretantur, quod artes et diſciplinae, quas libri ac Bibliothecae complectuntur, morbis animi mederi poſſint. Alii *animi pabulum* vertunt. Rectius LIPSIVS *de Biblioth. Cap. I.* inſcriptionem hanc explicuit per *medicam animae officinam.* Cf. HENR. SIGISM. MARQVART in *Selectis de re libraria, Ienae 1691. 4. num. I.* Hanc vero Oſymanduae curam ipſius poſtea ſucceſſores continuaſſe, idque in templis cum primis, ſacerdotum induſtria, probabili augurari coniectura licet. Argumento eſt, quod Naucrates quidam Homerum plagii incuſauit, quem ſcilicet in Aegyptum delatum libros reperiſſe, ſibique vindicaſſe, dicit Phantaſiae feminae, quae Iliadem atque Odyſſeam ſcripſerit, et Memphi in Vulcani depoſuerit templo, vti quidem EVSTATHIVS teſtatur in *Prooemio ad Odyſſeam*, ipſius tamen, propter hanc inſimulationem, patrocinium ſuſcipiens. Vid. etiam de Bibliotheca hac Oſymanduaica, ſiue Memphitica, praeter REIMMANNVM *l. c. p. 96.* IO. MARSHAMVS in *Canone Chronico, p. 427.*

§. VIII.

Inter celebratiſſimas Aegypti Bibliothecas *Alexandrinam* eſſe, dubio caret. Initium illi dediſſe videtur, poſt Alexandri M. fata, Ptolemaeus, Lagi putatiuus filius, qui iam per Demetrium ſuum Phale-

reum

reum in colligendis diuersi generis libris fuit occupatus, vti fere patet ex CLEMENTIS ALEXANDRINI *Stromat. lib. I. p. 341.* Hic Demetrius ipse fuit amantissimus librorum, et multis meritis in rem publicam tam clarus, vt plus quam trecentis statuis Athenienses eum cohonestarent, quorum tamen inuidia grauiter pressus exul tandem ad Ptolemaeum, Lagi filium confugit, qui eum excepit benigne, rebusque gerendis adhibuit. Sed offendit Regis filium, Ptolemaeum Philadelphum, quod suaserat aliquando patri, vt regnum non ad hunc, sed ad alterius matrimonii filios deferret, cui consilio quum non obtemperaret Rex, ac potius Philadelpho imperii traderet insignia, ab eodem post patris mortem in custodiam datus est, in qua, forte dormitans, aspidis morsu manum adpetentis, seu, vt loquitur CICERO, *Orat. pro Rabirio Postumo cap. IX.* aspide ad corpus admota, ex vita migrauit. Vid. DIOGENES LAERTIVS in *Vita Demetrii.* Fallitur ergo IOSEPHVS *Antiqu. Judaic. lib. XII. cap. 2.* dum Aristaeae fide lubrica subnixus statuit, Demetrium Ptolemaeo Philadelpho operam in congerendis libris praestitisse, quandoquidem patri tantum a Bibliotheca fuerat. Cf. CONRINGIVS *de Biblioth. Augusta, p. 186. sq.* HVMFREDI HODY *Dissert. contra histor. Aristeae de LXX. interpretibus Oxon. 1685. 8. cap. IX.* et Celeb. BRVCKERVS in *Histor. Philos. critica Tomo I. p. 857. sq.* Facile interim credi potest, rudem adhuc fuisse tunc temporis collectionem, nec satis ordinatam Bibliothecam; ideoque notior est cura Ptolemaei Philadelphi, cui ob summa, quae addidit, incrementa, origo Bibliothecae illius plerumque tribuitur. Hic enim, magno litterarum amore flagrans, omnis generis libros e singulis nationibus gentibusque conquisiuit, eos etiam, quibus Judaeorum leges et sacra continebantur, atque vt ab iis legi possent, qui linguae Hebraicae expertes erant, ex multorum erudito-

ditorum ſententia in Graecam transferri linguam iuſſit, (Cf. tamen hic BRVCKERVS *l. c. T. II. p. 686.* vbi oſtenditur, hanc verſionem priuata auctoritate in gratiam Helleniſtarum a Iudaeis eſſe ſuſceptam,) vnde celebratiſſima illa, quae ſeptuaginta interpretum nomine inſignitur, verſio enata eſt. Hanc Ptolemaeus in LXXII. digeſtam volumina, aureisque litteris ſcriptam, in Bibliotheca Alexandrina collocaſſe dicitur. Legantur ex ingenti illorum numero, qui huius verſionis illuſtrarunt hiſtoriam, IOH. ALB. FABRICIVS *Bibl. Graecae lib. III. cap. 12. §. 2 ſq. p. 317.* et IOH. FRANC. BVDDEVS *Hiſtor. eccleſ. V. T. Tomo II. Periodo 2. ſect. 6. §. 12. pag. 1031. ſq.* qui duumuiri rem omnem in compendio exhibent, aliosque paſſim ſcriptores laudant. Sic CHRISTOPH. CELLARIVS de *LXX. Interpretibus* ſingulari egit *Diſſertatione*, quae ad ſupra etiam dicta pertinet, atque in *Vol. Diſſert. Cellar.* a celeberrimo WALCHIO *Lipſ. a. 1712. in 8.* editarum *Parte I. p. 272. ſq.* occurrit. Add. HVMPHR. PRIDEAVX in *Connex. Vet. et Noui Teſtam. Parte II. lib. 1. p. 29. ſq. edit. Berolin.* Nec minus Ariſtotelis libros a Neleo coemiſſe Philadelphum, vnaque cum Rhodiis et Athenienſibus in pulchram tranſtuliſſe Alexandriam, ATHENAEVS auctor eſt *Deipnoſoph. lib. I. cap. 1.* Cf. tamen LIPSIVS *de Biblioth. cap. III.* Quantos in hanc Bibliothecam ſumtus impenderit laudatus Rex, vel ex eo colligi poteſt, quod ſola Sophoclis, Euripidis et Aeſchyli autographa XV. talentis argenti puri redemerit ab Athenienſibus, iisque, annonae laborantibus penuria, hac ipſa conditione alimenta conceſſerit, vti quidem ex GALENI *libro III. Epidemicor.* MELCHIOR. GVILANDINVS docet *de Papyro veter. p. 195.* Prodiit hic liber *Venet. a. 1572. in 4.* de quo vid. REIMMANNVS in *Idea Syſtem. Antiqu. litter. p. 284.* vbi etiam editionem Ambergenſem a. 1613. adcurante Henr. Salmuth excuſam producit, ſimulque

que *p. 302. sq.* insigne Sebast. Kirchmaieri plagium, in *Diss. de Papyro veterum* ex hoc libro commissum, omnium oculis exponit. Sed haec in transcursu. De numero librorum res certe definita non est. GEORG. CEDRENVS *Histor. lib. XXII.* Philadelphum, ait, libros sacros, Chaldaicos, Aegyptios et Romanos, aliosque diuersarum linguarum, in Graecam conuerti curasse, in vniuersum ad centum millia voluminum: quae omnia in Bibliothecis suis Alexandriae reposuerit. SENECA vero *de Tranquillit. animi cap. IX.* scribit: *quadringenta millia librorum Alexandriae arserunt, pulcherrimum regiae opulentiae monumentum.* IOSEPHVS *l. c.* tradit, Demetrium aliquando fuisse interrogatum a Philadelpho, quot librorum iam haberet millia? eundemque respondisse, ducenta adesse millia, sperare se tamen, numerum breui quingenta millia superaturum. Quodsi contra GELLII *Noctes* euoluamus, *lib. VI. cap. vlt.* legimus, ingentem numerum librorum in Aegypto a Ptolemaeis Regibus vel conquisitum, vel confectum esse, ad millia ferme voluminum septingenta. Gellium sequitur AMMIAN. MARCELLINVS *lib. XXII. sub finem prope*, vbi similiter hanc Bibliothecam septingentis voluminum millibus constitisse memorat. ISIDORVS *lib. VI. Origin.* septuaginta tantum millia scribit; sed emendandum esse hunc eius locum, vocemque *septuaginta* mutandam in *septingenta*, monetur a LIPSIO *l. c. Cap. II.* Nec difficile fuerit, priores Scriptores, qui dissentiunt in voluminum numero, inter se conciliare. Cedrenus enim, qui in *Collectione Scriptorum Byzantinorum* exstat, de centum librorum millibus, Graecum in sermonem translatis, loqui videtur; (Cf. tamen CONRING. l. c. p. 207.) Seneca de quadringentis millibus combustis, reliquis e flamma seruatis: Iosephus de ipsa Philadelphi aetate: Gellius denique et Marcellinus de temporibus vltimis intelligendi sunt; ille enim non sine caussa

caussa dicit a Ptolemaeis Regibus conquisitum hunc fuisse thesaurum, ita, vt a Philadelphi successoribus varia adipisceretur incrementa. Tantum vero numerum omnem excedere fidem, nemo persuadebit sibi, qui cognitum perspectumque habet, apud veteres librum, seu volumen, non significasse grandiorem aliquem Codicem, prout hodie fit, sed potius, plurima ex parte, folia quaedam conuoluta, et separatim consistentia. Sic CICERO quinque Tusculanar. quaestionum libros ipse *volumina* dicit *lib. III. Tuscul. cap. 3.* quamquam vnusquisque non nisi aliquot plagulis absoluitur. Quodsi igitur de tot veterum Bibliothecarum voluminibus scribitur, non est, quod iuxta morem nostri saeculi totidem grandes codices animo numeremus. Libri scilicet et volumina fuerunt, quorum hodie centena aliquot vnus grandior noster codex complectitur. Nihilo tamen minus pretiosissimae fuerunt eiusmodi Bibliothecae, quum exigui libelli magna eo tempore argenti summa essent comparandi. Obseruauit haec LILIENTHALIVS, qui ex CONRINGIO profecit *de Biblioth. Augusta p. 210. sq.* suppresso Auctoris nomine, vt saepe solet. Cf. MONTFAVCON. in *Praef. ad Palaeogr. Gr. p. 22. Acta Erudit. Germanica P. XVI. p. 336.* item CHRISTIANI GOTTL. SCHWARTZII *Diss. altera de ornamentis libror. apud veteres vsitatis* §. *II. et VII.* Tandem ingens ille thesaurus Ptolemaicus in bello Alexandrino conflagrauit. Etiamsi enim eius rei nec Iulius Caesar, nec Hirtius, meminerint; referunt hoc tamen Seneca, Plutarchus, Dio Cassius, Gellius et Ammianus Marcellinus, imo et Liuium narrasse, ex Seneca coniicere possumus. Non sponte autem et consulto, sed casu potius, id factum; dum enim diripitur ciuitas, a militibus forte auxiliariis incensa est Bibliotheca, teste GELLIO *lib. VI. cap. vlt.* Paullo clarius haec exponit OROSIVS *Historiar. lib. VI. cap. 15.* vbi *in ipso,* inquit,

proe-

proelio regia classis forte subducta, iubetur incendi. Ea flamma, quum partem quoque vrbis inuasisset, quadraginta millia librorum, proximis forte aedibus condita, exussit. Quem locum FVNCCIVS *de Scriptura veter. p. 280.* profert. Add. LIPSIVS *de Bibl. veter. Cap. III.* Duas vero Alexandriae fuisse Bibliothecas publicas EPIPHANIVS tradit in *libello de mensur. et ponderib. p. 569. edit. Lat. Basileens. a. 1560. f.* primam scilicet in Bruchio, a Ptolemaeo Philadelpho constitutam, alteram, longo tempore post, exstructam esse in Serapeo, minorem priori, quae et filia eiusdem dicta sit. Quare etiam in Serapeo Bibliothecas fuisse inaestimabiles, AMMIAN. MARCELLIN. scribit *loco supra adiecto.* Imo TERTVLLIANVS in *Apolog. cap. XVIII. Hodie apud Serapeum,* ait, *Ptolemaei Bibliothecae cum ipsis Ebraicis litteris exhibentur.* *) Ex his autem videmus, non omnem consumtam Bibliothecam, sed Codices permultos seruatos fuisse, quum etiam posteriori adhuc tempore diceretur Ptolemaei Bibliotheca, cuius augendae caussa Antonius, vt Cleopatrae gratificaretur, ex Pergamo Alexandriam transferendas curauit Bibliothecas, in quibus ducenta millia singularium voluminum erant, docente id PLVTARCHO in *Vita Antonii pag. 943. T. I. Opp. edit. Francof. a. 1620. in f.* Haec recentior Bibliotheca Alexandrina quasi mater habita semper fuit reliquarum, ex qua alii, comparandae librariae supellectilis studiosi, Codices describi voluerunt. Caeterum de priori illa Bibliotheca, cuius historiam dedimus, legantur ANTON. van DALE in *Diss. super Aristaea de LXX. interpretibus, Amst. a. 1705. in 4. Cap. II. sq.*; PRIDEAVX in *Connex. Vet. et Noui Testam.*

*) Serapeum, in cuius porticibus instaurata seruabatur Alexandrina Bibliotheca, immensae molis, ac stupendi artificii templum fuit: quod Christiani tandem, sub Theodosii maioris imperio, velut superstitionis arcem, destruxerunt. Ita Celeb. FVNCCIVS *l. c. p. 281.* ex LIPSIO *de Biblioth. in fine Capitis II.*

Testam, P. II. lib. 1. p. 16. sq. 75. et 88. edit. Berolin; GE. GREENII *Diss. de Ptolemaeo Philadelpho, Aegypt. Rege, Vitemb. a. 1676;* IOH. GELENII *Progr. de Bibliotheca Alexandrina, Dresdae 1710. in fol.* BONAMY *Dissert. sur la Bibliotheque d'Alexandrie, dans les Memoires de l'Academie des Inscriptions, Tom. XIII. p. 615. sq. edit. Amstaelod.* Alexandriam vero huius Bibliothecae custodem dum elegit Ptolemaeus, singularem profecto sapientiam ostendit, partim quod ea vrbs viris adfluebat eruditissimis, partim quod inusitato exemplo conditum ibidem erat nobile illud Museum, commune quasi doctorum receptaculum, de quo data opera egerunt IOH. FRID. GRONOVIVS et LVDOLPH. NEOCORVS, siue Kusterus, in *Tomo VIII. Thesauri Gronouiani;* ADAM. RECHENBERGIVS in *Diss. de Museo Alexandrino, Lips. 1698.* quae postea inter *Exercitationes eius in Nouum Testam. ibid. 1707. 8. p. 523. sq.* relata est, et recensetur in der *allerneuesten Acerra philolog. Lips. 1732. 8. p. 39. sq;* *) IOH. PHIL. CROLLIVS in *Orat. de Museo Alexandrinorum, Biponti 1721. in 4.* de qua vid. *Bibliotheque German. Tom. VII. p. 74. sq.* Add. LIPSIVS *l. c. cap. XI.* PRIDEAUX *P. II. lib. 1. p. 18. sq.* IOH. FRID. MAYERVS in *Praef. ad Vol. I. Musei Ministri ecclesiae*, aliique, quos, quum breuiter de hoc differant argumento, omnes nominare non attinet.

§. IX.

Proxima Alexandrinae erat *Attalica* Pergamenorum Bibliotheca, quae collecta fuit auctore Eumene, Attali Regis filio, prout STRABO docet *Geogr. lib. XIII.*

*) Libelli huius verus Auctor est CHRISTOPH. FRID. AYRMANNVS, Professor olim Gissensis, sub cuius nomine bibliopola Lipsiensis haud distracta eius exemplaria a. 1648. denuo protulit in lucem, titulumque sic notauit: *Auszüge aus historischen vnd philologischen Schriften.*

lib. XIII. p. m. 419. his verbis ex versione Latina: *Eumenes vrbem instruxit, et donariis ac Bibliothecis, vti nunc est, eleganter excoluit.* Aemulationem Alexandrinae principem huius instituti caussam fuisse probabile est, cui coniecturae pondus addit PLINIVS *Hist. Nat. lib. XIII. cap. 11. Mox aemulatione*, inquit, *circa Bibliothecas regum Ptolemaei et Eumenis, supprimente chartas Ptolemaeo, Varro membranas Pergami tradidit repertas.* Duo tamen ad hunc locum sunt obseruanda. Non enim aemulatio esse potuit inter Ptolemaeum Philadelphum et Eumenem, quoniam, si tempora examinaueris, ille huic toto fere saeculo fuit antiquior, ideoque Ptolemaeum V. Epiphanem cognominatum, Eumenique aetate aequalem, a Plinio intelligi, LIPSIVS suspicatur *l. c. cap. IV.* Deinde falsum est, hoc primum tempore membranae vsum innotuisse Pergami, probante id, praeter alios, clarissimo TROTZIO ad *Hugonem de prima scribendi orig. p. 91.* Vid. tamen FVNCCIVS *de Scriptura vet. p. 90. sq.* Perdurauit isthaec sapientiae supellex Pergami vsque ad Antonii tempora, qui eandem ducentis librorum millibus constantem, Alexandriam abducendam curauit, vt in §pho *superiori* memorauimus. Cf. de ea, medicis in primis Auctoribus referta, GALENVS *lib. VI. Epidem.* et HIPPOCRATES *de fract. oss. lib. III.* Instituta vero haec erat Bibliotheca in loco ad studiorum vsum haud idoneo; nec enim vel Pergami, vel in vicinia eius vrbis, magnopere vnquam litterae floruerunt.

§. X.

Persis Susa erat nobile Musarum domicilium, vbi cultissimae lectionis Bibliothecam fuisse instructam, Metasthenes testatur, siue potius MEGASTHENES, *de iudicio temporum et annalium Persarum*, de quo plura apud FABRICIVM in *Bibliotheca Graeca, Vol. II. p. 221.* Plerisque tamen haud immerito scriptor est ὑποβολιμαῖος,

μαῖος, primum ab ANNIO, Viterbiensi, editus in *Collectione Auctorum vetustissimorum.* Vid. *Catalog. Biblioth. Bunauianae T. I. Vol. 1. p. 417.* Prouocat Graecus ille ad Bibliothecam Susianam, eamque se consuluisse dicit, quum Opusculum suum scriberet. Sed norunt omnes, Annium inter doctos referri impostores, ideoque fide lubrica haec nituntur. Cf. LOMEIER *c. IV. p. 57. ap. Schmid.* Eandem Bibliothecam studiose adiisse perhibetur Ctesias Cnidius, qui in expeditione Cyri aduersus fratrem Artaxerxem captus, propter Medicinae scientiam magno in honore habitus fuit, eaque occasione res externas transtulit ad Graecos. Vid. DIODOR. SICVLVS *lib. II. cap. 32.*

Non vulgarem libros colligendi pruritum fuisse olim apud *Hebraeos*, ex eo patet, quod SALOMO in *Ecclesiaste cap. XII. v. 21.* iam profitetur, scribendorum librorum finem ac modum nullum esse. Imo multum curae in ordinandam Hebraeorum Bibliothecam impendisse Nehemiam, *Lib. II. Maccabaeor. cap. 2. v. 13.* indicat. Quamuis enim diu ante illius aetatem Moses scriptum a se Legis librum iusserit Leuitas reponere in Arca foederis, *Deuteron. cap. XXXI. v. 26;* prima tamen haud dubie, eaque solemnis, Iudaeorum Bibliotheca fuit, quam adornauerat Nehemias, quamque Hierosolymitae adeo celebrare videntur, vt eam vel cum Philadelphi comparare thesauro, vel eidem opponere, non erubuerint. Haud quidem desunt, qui ex Graeci textus colligunt lectione, in adducto *libri II. Maccab.* loco non significari libros sacros, sed alios potius historicos, ab Auctoribus antiquis conscriptos; at non est ab omni veritatis specie alienum, sacros maxime libros, Nehemiae iussu, esse conquisitos, praesertim quum princeps ille religiosus, acerrimusque diuini cultus defensor, non curiositati et ambitioni, sed publicis populi vsibus, profectuique

 spiri-

ſpirituali, quae verba ſunt SPIZELII in *Diſſ. praelim. Sacris Bibliothecar. arcanis retectis* praefixa §. *III.* Bibliothecam a ſe conditam haud dubie conſecrauerit. Accedit, quod id ipſum ſuaſu potiſſimum et opera Eſdrae praeſtitiſſe videatur, qui et forſitan ſummi Bibliothecarii munere functus eſt, vt IDEM *l. c.* coniicit. Antiocho deinceps multa volumina, in bello Iudaeis illato, dilacerante flammisque vltricibus deuouente, Iudas Maccabaeus reſtituit, quae interierant. Vid. I. *Maccab. cap. 1. v. 59.* et II. *Maccab. cap. 2. v. 14.* Stetit ergo haec Bibliotheca vsque ad excidium templi ſecundi, quo tempore eam penitus intercidiſſe, credibile eſt, Judaei licet in ripa Euphratis ſepulchrum Ezechielis oſtendant, pariterque templi primi ac ſecundi Bibliothecam. Hoc enim exiguam fidem meretur, nec, niſi ex relatione fabuloſa, R. BENIAMINI, Tudelenſis, fundamentum habet, quippe qui in *Itinerario p. 73. edit. Helmſt.* iſta expoſuit. Cf. LOMEIER *de Biblioth. Cap. III. p. 27. ap. Schmid.* Videntur etiam Synagogae ſuas adſeruaſſe Bibliothecas, quod IDEM colligit *pag. 28.* ex *Lucae cap. IV. v. 16. ſq.* et *Actor. Apoſt. cap. XV. v. 21.* Add. ALTINGIVS *de Academiis et re Hebraeor. ſcholaſtica*, nec non VITRINGA *de Synag. veter. lib. I. Parte 1. cap. 12. p. 225. ſq.* Generatim autem de veterum Hebraeorum erga rem librariam amore et ſtudio legendi, praeter LOMEIERVM *l. c.*, BASNAGIVS in *Hiſtor. Judaeor.* SPIZELIVS in *Coronide philologica* Libro ſupra nominato adiecta, *p. 356. ſq.* et in *Collect. Schmidiana Acceſſ. I. p. 213.* item IAC. MIDDENDORPIVS de *Academ. lib. II. p. 231. ſq.* vbi de Bibliotheca Hieroſolymitana quaedam commemorat, adcuratiori examine digna. Ad finitimos denique *Syros* quod attinet, apud eos Bibliotheca exſtabat Antiochi M., cui SVIDA teſte *v. Euphorion,* praefuit Euphorion, Polymneti filius, vir tantae dignitatis in eruditorum ordine, vt ipſe Tiberius Graecas eius ele-

gias,

gias, (quas Cornelius Gallus Latine vertit,) legerit frequenter, et imitari ſtuduerit, imo easdem atque imaginem poetae publicis Bibliothecis inter veteres et praecipuos Auctores dedicauerit. Vid. SVETONIVS in *Tiberii Vita cap. LXX.* ad quem locum cf. interpretes.

§. XI.

Graecia, liberalium artium cultrix, plures poſſedit Bibliothecas. ATHENAEVS *Deipnoſ. lib. I. cap. 1.* mentionem iniicit Polycratis Samii, Piſiſtrati tyranni, Euclidis Athenienſis, Nicocratis Cypri, Euripidis, poetae, Ariſtotelis, philoſophi, et, quem omnibus anteponit, Laurentii ſui, Deipnoſophiſtarum magiſtri, eorumque in congregandis libris induſtriam laudat. Piſiſtratus praeſertim libros diſciplinarum liberalium Athenis publice ad legendum primus poſuiſſe dicitur a GELLIO *lib VI. cap. vlt.* et ISIDORO *lib. VI. cap. 4.* Cf. IOH. MEVRSII *Piſiſtratus* in *Tomo V. Theſauri Gronouiani.* Quam eius Bibliothecam, ab Athenienſibus poſtea inſigniter auctam, Xerxes, incenſa vrbe, tranſtulit in Perſiam, ſed Seleucus, Nicanor adpellatus, multis poſt annis referendam Athenas curauit, eodem GELLIO auctore *l. c.* Nec illa tamen felicitas diuturna fuit. Nam Sulla victor omnes Bibliothecas Athenis Romam auexit, vbi eas vna cum aliis incendio periiſſe tandem, ſatis eſt probabile. CONRINGIVS de *Biblioth. Aug. p. 167.* Cf. etiam de hac Bibliotheca, cuius publicatione Piſiſtratus tantam ſibi apud Athenienſes conciliauit gratiam, quantum ob tyrannidem odium contraxit, MIDDENDORP. *l. c. p. 364. ſq.* et MONTFAVCON. in *Praef. ad Palaeogr. Graec. p. 15.* vbi fatetur, eam vetuſtiſſimam earum eſſe, quas memoratas a ſcriptoribus ſciamus. Laurentius autem antiquorum librorum, Graecorum pariter ac Latinorum, copiam tantam congeſſit, vt hac in re omnes nobiles

biles illos ante adductos superaret, ipsumque, cuius in potestate horum libri fuerunt, Neleum, teste ATHENAEO *l. c.* qui sua δειπνοσοφιστικὰ nobis dare vix potuisset, nisi ad manus habuisset Laurentii sui Bibliothecam. Add. de ea MONTFAVCON. *l. c. p. 18.* Iidem Graeci et in Asiae insula Chio, quae sibi Homerum vindicabat, poetae huic templum exaedificauerant cum instructissima Bibliotheca, quo ipso propensionem suam in litterarum studia praeclare comprobarunt. Vid. STRABO *Geogr. lib. XIV. p. m. 432.* Alia laudatur Bibliotheca, in Cnido, vna Cycladum insula, constituta, quam Hippocratis instinctu et inuidia, quod Cnidii medicae artis sectam, suae contrariam, profiterentur, concrematam vulgo dicunt, vti quidem intelligimus ex SORANI, Ephesii, *vita Hippocratis* in *Vol. XII. Biblioth. Graecae Fabric. p. 676.* quem locum iam adduxit MONTFAVCONIVS *l. c. p. 15.* vbi simul ignorari monet huius Bibliothecae primordia. De ea, quam Clearchus collegerat, nec non Apamaea, prae reliquis inter antiquissimas praestantissimasque habita, legi potest LOMEIERVS *cap. V. p. 66. et 72.* Add. FABRICIVS passim in *Biblioth. Graeca.* Haec de Graecorum Bibliothecis, quarum adcuratiorem descriptionem, vna cum integra gentis huius celeberrimae historia litteraria, promisit nuper clarissimus Hasniensis Academiae Professor, CASPAR FRIDERIC. MVNTHE, indicantibus institutum *Nouis litter. Gottingens. a. 1749. p. 378.* Et sane dignum est docti viri calamo argumentum, obscurum adhuc, nec pertractatum satis aliorum industria.

§. XII.

In splendida Romanorum vrbe, vbi initio Mars magis colebatur, quam Musae, paullo tardius inualuit Bibliothecarum studium, si quidem a libris Sibyllinis, (ex quorum diligenti custodia Romanos cogitasse

taffe mature de Bibliothecis congerendis colligit, nescio an recte, MIDDENDORPIVS *l. c. p. 612. sq.*) XII. Tabb. Legibus, Legis actionibus, linteis annalium libris, in aede Monetae repofitis, quorum hinc inde apud Liuium mentio iniecta, carminibus faliaribus, fimilibusque recefferis, quum haec omnia fparfim adferuata Bibliothecae nomen tueri vix poffint. Poftea tamen e paruis, vt fieri folet, initiis emicuit librorum amor, primusque eorundem copiam, Perfe, Macedonum rege, deuicto, A. V. C. IↃLXXXVI. aduexit Aemilius Paulus, ISIDORO tefte, *Orig. lib. VI. cap. 5.* Mox noua comparandae fupellectilis eiusmodi aderat occafio, fed praetermittebatur a Senatu, eo forte indignam tunc temporis faftigio fuo cenfente litterarum curam. Capta enim A. V. C. IↃCVIII. Carthagine, in praedam etiam Bibliothecae cefferant, quas reguli Africae a Romanis dono acceperunt. Vid. PLINIVS H. N. *lib. XVIII. cap. 3.* De Sulla diximus iam fuperiori §pho, quod magnam librorum vim Athenis Romam auexerit, interque hos Apelliconis Teii Bibliotheca refertur a fcriptoribus, in qua plerique Ariftotelis ac Theophrafti libri erant. STRABO *Geogr. lib. XIII. p. m. 408.* et PLVTARCHVS in *Sulla*, *pag. 468. T. I. edit. Francof. a. 1620.* Eadem confirmat LVCIANVS in *Dialogo aduerf. indoctos T. II. Opp. p. 539. edit. Ioh. Benedicti*, quo loco fic ex verfione Latina: *Iam vt tot poffideas libros*, inquit, *quot Athenis in Italiam aduexit Sulla, num ideo eruditior es futurus?* Hereditatis deinceps iure thefaurus hic litterarius peruenit in manus filii, L. Cornelii Sullae Faufti, quem ille, Pompeii gener, in Pompeiano habebat prope Puteolis, vbi eadem fe pafci TVLLIVS fcribit *lib. IV. ad Atticum Epift. 10.* Erat enim in more hoc pofitum apud Romanos, vt in villis etiam ac praediis rufticis Bibliothecas haberet generofiffimus quisque, et iisdem, ab omnibus interpellationibus vrbisque ftrepitu

vacuus, liberius vteretur, quoties eo animi recreandi caussa secesserat. Facile id perspicimus ex TVLLIO *de finib. lib. III. cap. 2.* PLINIO *lib. III. Epist. 7. et lib. IV. Epist. 28.* nec non MARTIALI *lib. VII. Epigr. 16.* quibus auctoribus accedat GE. GREENIVS *de Rusticat. veter. Rom.* in *Tomo I. Thesauri Sallengriani p. 690. sq.* ISIDORVS *loco supra adducto* Aemilio Paulo L. Licinium Lucullum addit, qui e Pontica praeda, postquam anno circiter V. C. IↃCLXXXI. prosperum aduersus Mithridatem expertus Martem fuerat, egregiam librorum copiam acquisiuit. Laudat proinde hoc eius studium PLVTARCHVS in *Lucullo p. m. 419.* statimque subiicit, vsibus omnium patuisse Bibliothecam, ita profecto, vt ad eandem, veluti ad Musarum aedem et hospitium, conuolarint eruditi, quibus se ipse frequenter immiscuerit. Non nihil quidem ab Isidoro dissentit Plutarchus, referens quippe, aere suo libros coemisse Lucullum. Sed vtraque narratio, vt est opinio CONRINGII *de Bibl. Aug. p. m. 194.* conciliatur commode, si dixeris, aere illo, quo collecta fuerat Bibliotheca, ex manubiis Ponticis eundem esse locupletatum. Cf. CELLARIVS *de studiis Roman. liter. §. XVI. p. 357. in Collect. Diss. Cellar.* qui de Lucullo *huius*, inquit, *vt magnifica omnia erant post victoriam; ita etiam Bibliotheca - - - Plutarchus pluratiuo numero βιβλιοθηκῶν dixit, quia Lucullus non tantum in vrbe, sed in villis etiam tales instruxerat.* Meminit simul Ciceroniani de finibus loci, iam prolati, ex quo manifestum est, illustris huius Bibliothecae possessionem esse, parente mortuo, ad filium deuolutam, Tulliumque in ea aliquando inuenisse Catonem, multis circumfusum Stoicorum libris. Nec praeteriri debet ipse Cicero, qui Antii librorum se festiuam habere copiam, iisque delectari, *libro II. Ep. 6. ad Attic.* profitetur. Add. *lib. III. de finib. cap. 3.* vbi Catonem interrogantem inducit: *Tu autem, quum ipse tantum librorum habeas,*

beas, quos hic tandem requiris? Qui licet adparatus cum aliis bonis, post incensas furore Clodii aedes Ciceronis, villasque anno IↃCXCV. hastae fuisset subiectus; reliquias tamen non collegit modo, sed et varie auctas eleganter exornauit, quod eidem Attico significat *lib. IV. Epist. 4.* Nouum deinceps, paullo ante funestam summi possessoris caedem, damnum fecit haec Bibliotheca. Sic enim A. V. C. IↃCCVIII. ad Sulpicium scripsit: *Dionysius, seruus meus, qui meam Bibliothecen multorum nummorum tractauit, quum multos libros surripuisset, nec se impune laturum putaret, aufugit. Is est in prouincia tua. Eum et M. Bolanus, familiaris meus, et multi alii Naronae viderunt. Sed quum se a me manumissum esse diceret, crediderunt. Hunc tu si mihi restituendum curaris, non possum dicere, quam mihi gratum futurum sit. Res ipsa parua, sed animi mei dolor magnus est.* Vid. *lib. XIII. ad diuersos Epist. 77.* Notae sunt porro Bibliothecae fratris, Quinti Ciceronis, IDEM *lib. III. Epist. 4. ad Q. fratrem;* T. Pomponii Attici, teste EODEM *ad Atticum lib. I. Epist. 4.* et *Epist. 10.* item CORN. NEPOTE in *eius vita, cap. XIII;* Tyrannionis, Grammatici, quem vltra triginta librorum millia acquisiuisse, SVIDAS docet *v. Tyrannio,* cui iungatur BRVCKERVS in *Histor. Philos. crit. T. II. p. 19. litt. e)* de hoc viro eleganter differens; Epaphroditi, patria Chaeronensis; Silii Italici, poetae; Plinii iunioris Nouocomi, in municipio suo, ipso teste *lib. I. Epist. 8;* Herennii Seueri, et aliorum. Haec de Bibliothecis priuatis. Publicarum origo inde ab Augusti aetate repetenda est. Quamquam enim de Iulio Caesare SVETONIVS tradit in *eius Vita cap. XLIV.* quod destinauerit Bibliothecas Graecas et Latinas, quas maximas posset, publicare, data M. Varroni (quem ipsum libraria supellectile haud fuisse destitutum, ex CICERONE *lib. XI. ad diuers. Epist. 4.* intelligitur,) cura comparandarum

ac digerendarum; obstiterunt tamen fata, quo minus haec talia ad optatum peruenire exitum possent. Augusti potius imperio vindicanda est instituti nobilissimi exsequutio, cuius quippe auspiciis et hortatu Asinius Pollio, *) vir ingentium gloria meritorum illustris, ex Dalmatarum, quos vicerat, manubiis Atrium libertatis, templum illud a Tiberio Graccho in monte Auentino aedificatum, at collapsum forte temporis iniuria, refecit et quasi de integro exstruxit, auctore SVETONIO *in Aug. cap. XXIX.* moxque Bibliotheca ibidem dicata *primus ingenia hominum rem publicam fecit*, quae PLINII sunt verba H. N. *lib. XXXV. cap. 2.* Add. IDEM *lib. VII. cap. 30.* OVIDIVS *Trist. lib. III. eleg. I. v. 71.* et ISIDORVS *lib. VI. c. 5.* quibus iungere potes CHRIST. HENR. ECKHARDI *Dissert.* lectu dignissimam *de C. Asinio Pollione, iniquo optimor. Latinit. auctorum censore, Ienae 1743.* cum primis §. *XVII. p. 22.* et IONAE TRIVALL *Diss. de C. Asinio Pollione, eiusque in Auctores censura,* Praeside Petro Ekerman, defensam *Vpsaliae a. 1745.* Nimis vero liberaliter Eckhardus, vir doctus, *p. 24.* album calculum adiecisse videtur coniecturae LIPSII *de Biblioth. cap. X.* adscribentis Asinio imaginum et statuarum inuentionem, quibus veteres reddere splendidiores Bibliothecas consueuerunt. Iam enim Ciceronis aeuo hunc inualuisse vsum, non inepte statuitur ex eius *Epist. ad diuers. lib. VII. Epist. 23.* item *lib. IV. ad Attic. Epist. 10.* Nec id, quod credunt plures, adserit, si vera cernimus, locis citatis Plinius, memorans tantum, a Pollione Varronis vnius viuentis imaginem collocatam in Bibliotheca fuisse, quam explicandi rationem ipse Eckhar-

*) Magnifice de eo HORATIVS *lib. II. oda 1. v. 13. sq.*
Insigne moestis praesidium reis,
Et consulenti, Pollio, curiae:
Cui laurus aeternos honores
Dalmatico peperit triumpho.

Eckhardus elegit paullo post, vbi sequentia subiunxit: *Et quum mortuorum alias honori hoc daretur, Pollio in Bibliotheca sua vnius M. Varronis adhuc viuentis imaginem posuit, teste Plinio lib. VII. Hist. Nat. cap. 30.* Sed manum de tabula! Non enim hac in re salus patriae consistit. Legant interim, qui de imaginibus clarorum virorum, ornamenti caussa, in Bibliothecis repositis, nosse plura cupiunt, praeter EMVND. FIGRELIVM *de Statuis illustr. Rom. Cap. XXIV. p. 206. sq.* IO. DAVID. SCHREBERI et CHRISTOPH. GODOFR. BARTHII *Dissertationes* singulares, quarum *illa Lips. a. 1692. haec Hal. Magd. a. 1702.* lucem adspexit. Post Pollionem ipse Augustus, Imperator, qui, vt SVETONII verbis vtamur, in *eius Vita cap. LXXXIX.* ingenia saeculi sui omnibus modis fouit, duas condidit Bibliothecas, alteram *Octauiam*, alteram *Palatinam*. Octauia, quam a matre defuncti Marcelli, Octauia, filii memoriae dicatam esse, PLVTARCHVS in *Marcello p. m. 316.* falso perhibet, in honorem sororis hoc ab Augusto nomen accepit, annoque V. C. IↃCCXXI. e Dalmatarum manubiis erecta est. DIO CASSIVS *Histor. lib. XLIX. p. 601. edit. Reimarianae.* Collocata fuerat in porticus Octauianae parte superiori, quum inferior deambulationibus tantum inseruiret, vti LIPSIVS arbitratur *de Biblioth. cap. VI.* et cum eo plures. Praefecit Augustus huic eruditionis thesauro C. Melissum, libertum et Grammaticum, de quo SVETONIVS *de illustr. Grammat. cap. XXI.* Palatina Bibliotheca iuxta aedes Imperatoris et Apollinis Templum in monte Palatino A. V. C. IↃCCXXVI. constituta est. IDEM *in Aug. cap. XXIX.* ex quo simul constat loco, libros Graecos a Latinis fuisse separatos. Et marmora antiqua apud LAVR. PIGNORIVM *de seruis p. 217. edit. in minori forma* diuersos ac singulares exhibent praefectos, ita quidem, vt alter a Bibliotheca Latina Apollinis, alter a Bibliotheca Graeca Palatina nominetur.

Cf.

Cf. ONVPHR. PANVINIVS *in Reipubl. Rom. Comment. lib. I. p. 97.* Inter celebriores Bibliothecarios laudatur a SVETONIO *de illustr. Grammat. cap. XX.* Caius Iul. Hyginus, Augusti libertus, cuius sub nomine complures adhuc fabulae, et astronomica quaedam, exstant. SYLVESTER LÜRSENIVS data opera *Templum ac Bibliothecam Apollinis Palatini* descripsit in singulari Libro, edito, cum Dissertationibus *de Apolline ac Bibliothecis veterum, cum maxime Romanorum, Franequ. a. 1719. in 8.* vbi inde a *Cap. XIV. p. 113.* vsque ad *p. 234.* congessit Auctor omnia, quae ad historiam dictae Bibliothecae faciunt. Sed nostris in terris rarius occurrit scriptum eruditum, de quo interim legi potest *die Neue Hällische Bibliothec, P. XCVI. p. 423. sq.* Paucis addendum, quo tempore perierit vtraque Augusti Bibliotheca. Octauiam sub Titi imperio conflagrasse, quum Roma tres dies continuos, totidemque noctes, flamma vehementiori corrumperetur, dubio caret, cuius calamitatis, praeter SVETON. in *Tito cap. VIII.* meminerunt DIO CASSIVS *Lib. LXVI. p. 1096. edit. citatae*, et, qui ipsa plerumque Dionis verba studiose seruat, XIPHILINVS in *Tito, p. 230.* Palatinae e contrario fata tristia ad magnum illud incendium, quod Commodo regnante Vrbem adflixit, referenda videntur, in quo non funditus euersa quidem, vehementer tamen attrita fuit et imminuta. GALENVS in *Prooem. lib. I. de compos. medicam. per gen.* huic opinioni fidem conciliat, nec ab eadem alienum crediderim XIPHILINVM in *Commodo sub finem.* Prorsus vero deleta hoc tempore ideo dici vix poterit, quod P. VICTOR, qui sub Valentiniano et Valente Augg. aetatem egit, Palatinae Bibliothecae, suo adhuc aeuo exsistentis, diserte facit mentionem. Imo, si IOHANNEM, Sarisberiensem, audiamus in *Policratico, seu de nugis Curialium lib. II. cap. 26. in fine*, a Gregorio M. demum in nihilum est redacta, quem scili-

ſcilicet Pontificem concremaſſe refert probatae lectionis *ſcripta*, *Palatinus quaecunque tenebat Apollo.* At Capitolinae forſitan Bibliothecae reliquias, a Gregorio ſublatas, hoc loco intelligit; alibi enim, *lib. VIII. cap 19. p. 557. edit. Plantin. a. 1595. in 8.*, exhibitis de Capitolinae ſub Commodo exuſtione verbis Oroſii, adiecit haec: *Fertur tamen beatus Gregorius Bibliothecam combuſſiſſe gentilem, quo diuinae paginae gratior eſſet locus, et maior auctoritas, et diligentia ſtudioſior.* Cf. CONRING. *de Bibl. Auguſta, p. 169.* et BRVCKERVS in *Hiſtor. Philoſ. crit. T. III. p. 561.* praecipue vero LÜRSENIVS *l. c. Cap. XXIII. p. 224. ſq.*

§. XIII.

Hoc librariae rei ſtudium proſequuti fuerunt ſubſequentes Imperatores. Sic *Tiberianae domus* Bibliothecam notam nobis reddunt GELLIVS *Noct. Attic. lib. XIII. cap. 19.* et VOPISCVS *in Probo cap. 2.* quam tamen librorum collectionem num ipſe congeſſerit Tiberius, an ſucceſſorum aliquis, certo definiri nequit, ſilente hac de re hiſtoria. Eum interim auctorem inſtituti credunt LIPSIVS *l. c. cap. VII.* CONRING *de Bibl. Aug. p. 182.* et alii. Conſumtam eſſe hanc Bibliothecam probabile eſt imperante Nerone, in calamitoſo illo incendio, quod, vt TACITI vtamur verbis *Annal. lib. XV. cap. 38. ſequ. ſtatim validum ac vento citum decem fere vrbis regiones, opesque tot victoriis quaeſitas, et Graecarum artium decora, exin monumenta ingeniorum antiqua et incorrupta, quae reparari nequibant.* Eam tamen quum ſua adhuc aetate, quae in ſaeculum adhuc quartum incidit, exſtitiſſe diſertis verbis tradat VOPISCVS *l. c.;* ſuſpicari denuo licebit, inſtauratam poſtea fuiſſe dictam Bibliothecam, a Domitiano forte, qui *Bibliothecas incendio abſumtas impenſiſſime reparare curauit, exemplaribus vndique petitis, miſſisque Alexandriam, qui deſcriberent emendarentque.*

SVE-

SVETONIVS *in Domit. cap. XX.* Tiberianae successit *Pacis* Bibliotheca, in Templo Pacis collocata, quod condidisse Vespasianum, Iosephus, Suetonius, Dio Cassius et Aurel. Victor vno ore loquuntur. Quemadmodum igitur a vero non abhorret, structum id esse ex manubiis Iudaicis, quandoquidem, vt Hieronymus refert, vasa templi Hierosolymitani ac donaria in aede illa Pacis deposita fuerunt; ita etiam coniecturae haud immerito locus est, ex iisdem manubiis Bibliothecam Templi illius pretiosissimam trahere originem, iudicante LILIENTHALIO *ad h. l.* seu CONRINGIO potius, ab eo haud nominato, *de Bibl. Augusta p. 195.* Domitianum quidem auctorem illius supellectilis eruditae noua summus Polyhistor coniectura perhibet; alii vero et ipsum hic substituere Vespasianum malunt, eamque in rem partim ad singularem eius in litteratos fauorem prouocant, partim ex SVETONIO in *Vespas. cap. VIII.* cum GELLIO collato *lib. XVI. cap. VIII.* nec non ex IOSEPHO *de bello Iud. lib. VII. cap. 24.* haud difficulter haec posse elici, persuasum sibimet habent. Quae omnia si considerauerimus adcuratius, fortiori altera opinio niti fundamento videtur, in primis quum Tranquillo sermo tantum sit de reparatis a Domitiano Bibliothecis, quae incendio perierant. Sed mittimus haec, Bibliothecam *Vlpiam* breuiter descripturi. Fuit illa in Templo Traiani, ab eo ipso Imperatore, quem optimi elogio ciues ornarunt, instinctu Plinii iunioris consecrata, et gentili Principis nomine insignita. Mentionem illius iniiciunt GELLIVS *lib. XI. cap. 17.* atque VOPISCVS in *Aureliano cap. I.* et *VIII.* in *Tacito cap. VIII.* item in *Probo cap. II.* qui scriptor locis prioribus libros etiam linteos et elephantinos, ex intestinis elephanti ad scribendum instructos, seu, quod non nulli credunt, ex ebore confectos, commemorat. Quae vt recte intelligantur, notandum, linteis libris imperii Romani

mari Principumque facta fuisse exposita, elephantinos autem Scta exhibuisse. Vid. hanc in rem Auctores plures, laudati a CHRIST. GOTTLIEB SCHWARTZIO in *Diss. I. de ornamentis libror. ap. veter. §. 2.* cf. *eiusdem Diss. IV. §. 6.* et, qui memorabilia Bibliothecae Vlpiae, in primis quoad libros linteos et elephantinos, verbose recenset, MIDDENDORPIVS *lib. III. de Acad. p. 616. sq.* Nec diuturnum tamen isti Bibliothecae domicilium in Templo Traiani fuit. Diocletianus enim, ambitiosus Princeps, in thermas suas eam transtulit, quo nouo huic operi celebritatem conciliaret, idque ex eodem, quem adduximus, VOPISCI loco patet, *in Probo cap. II.* Cf. RVD. ANT. FABRICII *Diss. de transpositione Bibliothec. memorabili, Helmst. 1724. §. V.* Solebant autem Romani Bibliothecas priuatas in balneis ac thermis adseruare interdum, non tam, vt otiose corpora curantes illis vacarent, quam vt a flammis tutarentur in thermis, magnifico opere et robusto pariete lapideo exstructis, et aquarum beneficio minus conflagrationi expositis, quae THOMAE BARTHOLINI sunt verba *de libris legend. Diss. I. p. 8. edit. Meuschen.* Add. SENECA *de tranquill. animi cap. IX.* Incerta sunt admodum, quae de *Capitolina* Bibliotheca, eiusque auctore, vulgo dicuntur. Hanc sub imperio Commodi, Capitolio fulmine icto, conflagrasse, praeter EVSEBIVM *in Chronico ad A. Chr.* CXCI. et OROSIVM *lib. VII. cap. 16.* testantur DIO CASSIVS *lib. LXXII. in fine* pariterque HERODIANVS *Histor. lib. I. cap. 14.* Sed ista forte ad aliam spectant Bibliothecam, seu Palatinam, seu illam, quae constituta fuerat in Pacis Templo, prope forum ad pedes Capitolini montis sito, quae CONRINGII sententia est de *Bibl. Aug. p. 169.* Interim plerique librorum in Capitolio fuisse armarium putant, ideoque PANVINIVS in regione vrbis octaua locum illi adsignauit. Vid. ROSINI *Antiqu. Rom. lib. I. cap. 13.*

p. m.

p. m. 87. edit. Colon. a. 1645. Imo LIPSIVS *l. c. Cap. VII.* a Domitiano eam suspicatur adornatam. *Nam ille*, inquit, *seruatus olim in Capitolio, templum ibi princeps struxit; quid si et hanc Bibliothecam? Etsi nemo tradidit, qui nunc exstant: Suetonius hoc tantum de eo vniuerse cap. XX: Bibliothecas incendio absumtas caet.* Contradicit autem IVSTVS RICQVIVS *de Capitol. Rom. cap. XXXV.* et Sullam potius Dictatorem huius Bibliothecae auctorem perhibet, qui, vt ipse scribit, *post expilatas Athenas Atticas, magnamque librorum vim inde asportatam, nullibi videtur commodius aut honorificentius, quam in Capitolio, deponere potuisse.* Quae coniectura an sit Lipsiana praestantior, propiusque accedat ad veritatem, acutiorum relinquimus iudicio. Nos quidem non possumus non ab eadem propterea secedere, quod adparatus Sullae librarius, quem in aede publica Rycquius fuisse putat, hereditatis iure transiit ad filium, Sullam Faustum, et in Pompeiano, prope Puteolis, adseruatus est, vti iam dictum §pho superiori. Struuius ALEXANDRO DONATO in *Opere de Roma veteri ac recenti*, saepius edito,*) album adiicit calculum, vbi *lib. II. cap. 9.* Hadriano Imperatori eiusdem Bibliothecae originem tribuit, idque ideo, quia ex SEXTO AVREL. VICTORE *de Caesar. cap. XIV.* probet, illum in Capitolio Gymnasia instituisse, quibus maxime conueniat Bibliotheca. A quo non sine caussa dissentit FVNCCIVS *de scriptura veter. p. 305.* et *fateor*, ait, *Gymnasiis Bibliothecas perquam esse necessarias: at nullo sequitur modo, omnes Gymnasiorum statores etiam Bibliothecas collegisse.* Ex his patet igitur, quam parum sint

*) Nimirum *Romae a. 1638. 1648 et 1665.* item *Amstael. a. 1695. in 4. mai.* nec non in *Tomo III. Thesauri Graeuiani*, ac nouissime *Romae, a. 1725. in 4. mai.* Tribus posterioribus editionibus, quarum elegantissima est Amstaelodamensis, accesserunt permultae figurae aeneae. Cf. FABRICII *Consp. Thes. litt. Italiae, p. 172.*

ſint explorata, quae ad cognoſcendam Bibliothecam Capitolinam a recentioribus proferri ſolent. De Gordiano iuniori IVLIVS narrat CAPITOLINVS in *vitis Gordian. cap. XVIII.* quod Serenus Sammonicus, ipſius olim praeceptor, omnes libros patris ſui, qui cenſebantur ad ſexaginta et duo millia, Gordiano moriens reliquerit, atque inde Auguſtus, tantae Bibliothecae copia et ſplendore donatus, in famam hominum litterarum decore peruenerit. Verum enim vero quum hiſtoricus, publicam factam eſſe hanc Bibliothecam, haud ſubiungat, nec alius, quantum ſciamus, eius fata vno verbo attigerit, nos etiam iſti rei non immorabimur. Magis huc pertinent, quae poſt Gordiani tempora de Tacito Imperatore ex VOPISCO *cap. X.* MICH. NEANDER obſeruat *de Biblioth. deperd. ac nouiter inſtruct. p. 47. ap. Schmid.* illum ſcilicet non ampliſſimas tantum ad conſeruationem Bibliothecarum Romanarum diuitias erogaſſe, ſed et Corn. Taciti, viri conſularis, hiſtorias, atque aliorum probatiſſimorum Auctorum lucubrationes, decies quotannis ad vſum publicum transſcribi, inque diuerſas hinc inde Bibliothecas ſpargi, edito edicto, praecepiſſe. Quae verba, fide haud optima, ſua fecit LILIENTHALIVS. Videtur tamen Neander ex ingenio (non enim alium nominat Auctorem) quaedam hic loci adfinxiſſe Vopiſco, quae in eo fruſtra quaeſiueris. Audiamus hiſtoricum ipſum! *Cornelium Tacitum*, ait, *ſcriptorem hiſtoriae auguſtae, quod parentem ſuum eundem diceret, in omnibus Bibliothecis collocari iuſſit: et ne lectorum incuria deperiret, librum per annos ſingulos decies ſcribi publicitus, in euicis archiis* (quae verba corrupta ſine dubio Archiua denotant,) *iuſſit, et in Bibliothecis poni.* Caeterum plures adhuc, vsque ad Conſtantini M. aetatem, Romae patuiſſe Bibliothecas, ex P. VICTORE *de Region. vrbis Romae in Tomo III. Theſauri Graeuiani* colligimus, quippe qui inter Vrbis

ſingularia Bibliothecas publicas viginti ac nouem notat, quarum multas ipſe vel erexerit, vel repararit, Conſtantinus. Sed perierunt omnes, partim Gothis vrbem diripientibus, partim, quum Pontifices Romani ex ingenti erga religionem Chriſtianam adfectu, ſeu verius metu quodam nemini ignoto, libros, qui de gentili agebant doctrina, eliminare ac tollere funditus ſtuderent. Vid. PAGAN. GAVDENTIVS *de Philoſoph. apud vet. Rom. cap. CLXVIII. p. 228. in Faſcic. III. Collect. nouae varior. ſcriptor.* quae olim ex officina Rengeriana *Halae Magd.* prodiit. Atque haec hactenus de Bibliothecis Romanorum, quas *Diſſertatione* ſingulari, a nobis in iſto argumento adhibita, eleganter deſcripſit ERHARD. REVSCHIVS *Helmſt. a. 1734.* Eſt et in manibus noſtris alia *de Bibliothecis Romanorum*, Praeſide Petro Ekermanno, a PETRO HAMNER defenſa editaque *Vpſal. a. 1744. in 4.* quae vero non poteſt comparari cum diligentia Reuſchiana. Ad antiquitates rei librariae generatim diſcendas adprime faciunt HERMANNVS HVGO *de prima ſcribendi origine*, qui liber, *Antwerp. a. 1617. in 8.* excuſus, propter inſignem raritatem *Lugd. Bat. a. 1736. in 8. mai.* cum celeb. ICti, CHRIST. HENR. TROTZII, obſeruationibus ampliſſimis, quae autem parum benigne diiudicantur in *Bibliotheque raiſonnée Tom. XXI. p. 71. ſq.* denuo luci publicae expoſitus eſt; REIMMANNI *Idea ſyſtematis antiquit. litter. Hildeſiae a. 1718. in 8.* de qua tamen confer. *Acta Erudit. Germanica P. LV. p. 479. ſq.* Quid ſentiat de Hugone Reimmannus lege *p. 171*; ANDR. CHRISTIANI ESCHENBACHII *Diſſ.* de *Scribis Romanorum*, quae non modo in *Diſſert. Auctoris Norimb. a. 1705. in 8.* iunctim editis *p. 257.* ſed etiam in *Faſciculo Diſſert. Roterod. P. II. p. 253. ſq.* locum nacta eſt; CHRIST. SCHOETTGENII *Diſſ. de librariis et bibliopolis veterum, Lipſ. 1710.* quae in linguam translata Germanicam auctior paſſim et ordi-

ordinatior ab eo ipſo *Norimb. a. 1722.* producta fuit hoc titulo: *Hiſtorie der Buchhaendler, wie ſolche in alten und mittlern Zeiten geweſen;* (adiecit Rothſcholtzius breuem notitiam *officinae librariae Tauberianae*) ac denique CHRIST. GOTTL. SCHWARTZII *Diſſertationes* bonae frugis pleniſſimae *de ornamentis librorum apud veteres vſitatis*, quarum prima *Lipſ. a. 1705.* altera *ibid. 1706.* tertia *Altorfii 1711.* quarta *ibid. 1716.* typis impreſſa. Acceſſerunt *Diſſertationes binae*, altera *de libris plicatilibus veterum, Altorf. 1717.* altera *de varia ſupellectile rei librariae veterum, ibid. 1725.* Omnes ſunt formae quadripartitae.

§. XIV.

A Romanis pergimus ad Bibliothecas *Byzantinas*, de quibus generatim cf. BANDVRI *Imperium Orient. Tomo I. p. 385. ſq.* item MONTFAVCON in *Praefat.* ſaepius laudata *pag. 19.* Hae a primo illo tempore, quo Conſtantini vrbs exornari egregie coepit, ſuam ſine dubio habent originem. De ipſo enim Conſtantino M. teſtatur EVSEBIVS in *eius vita lib. III. cap. 1.* illum theſauros imperatorios liberaliſſime effudiſſe in colligendis ſcribendisque libris ſacris, quos gentiles, perſecutionum temporibus, ab Eccleſiis pene excuſſerant. Add. IDEM *lib. IV. cap. 36. et 37. p. m. 544. edit.* HENR. VALESII, quae iuxta exemplar Pariſinum repetita *Moguntiae* fuit *a. 1672. in fol.* Et credibile eſt, hunc ipſum Imperatorem prima ieciſſe fundamenta Conſtantinopolitanae ad *Sophiae Templum* Bibliothecae, quae parte ſua potiſſima, ſi Chriſtianae doctrinae ſcripta excipias, ex Templorum gentilium ſpoliis coaluiſſe videtur. In hisce enim paſſim et libraria ſupellex reperiebatur. Conſtantini vero iuſſu atque auſpiciis Templa illa omnia ſpoliata, reditus item ac donaria illorum in nouae Romae ſtructuram impenſa, ſimulacra quoque iis detracta, et in vrbis illius orna-

tum translata, denique Templa ipsa Theodosii aetate, Monachorum praepostero zelo, plurimis in locis omnino destructa esse, certissimum est. Ita loquitur CONRINGIVS in *Epist. de Bibl. Aug. p. 196.* atque lectores suos inspicere iubet LIBANII *Orationem ad Theodos. M. pro Templis gentilium non exscindendis,* doctissimo IAC. GOTHOFREDI commentario illustratam, editamque *Geneuae a. 1634. in 4.* Et quid mirum, quum Constantinus eorum praetermitteret nihil, quae vrbem nominis sui ad summum euehere fastigium poterant? Ipsum autem nouae huic Bibliothecae praefectum addidisse Constantinum, filium, ex THEMISTII *Orat. XIII.* patet, vbi Imperatorem ideo laudat. Iulianus postea, apostata dictus, quamuis infensissimus Christianorum hostis esset, adeo, vt et prohibuerit, filios eorum in scholas admitti; ipse tamen litteratus princeps fuit, et librorum rationem habuit non vulgarem. Circumfertur dictum eius ex *Epistola ad Ecditium*, quod Theod. Canterus, Senator Vltraiectinus, Bibliothecae suae foribus adscripsit, Gisbertus autem Voetius fronti praefixit Bibliothecae suae Theol. Studiosi, quodque Latine hoc est: *Alii quidem equos amant, alii aues, alii feras: mihi vero a puerulo mirum acquirendi et possidendi libros insedit desiderium.* LOMEIERVS *de Biblioth. cap. VII. p. 103. ap. Schmid.* Inde factum, vt locum Bibliothecae adseruandae in Regia porticu strueret, et quotquot habebat libros collocaret ibidem, teste ZOSIMO *lib. III. Histor. cap. 6.* Imo LIBANIVS memorat, libros eum vbique locorum conquisiuisse, ac in Antiochenorum suburbio, Daphne, in Templo, quod consecratum Traiano fuerat, nouam, eamque nobilem, instituisse Bibliothecam, a Iouiano deinceps, vxoris suasu, crematam, concubinis faces subiicientibus. Vid. SVIDAS *voce* Ἰοβιανός, et LOMEIER. *l. c. p. m. 95.* Cura, quam in eandem impendit Iulianus,

ex

ex Epiſtolis eius IX. ac XXXVI. elucet. Huic autem Valens, Imperator, certos praefecit curatores et ſcribas, quatuor nempe Graecos, ac tres Latinos, docente *L. II. C. Th. de ſtudiis liberal. vrb. Romae.* Interim huius ſub imperio multae Bibliothecae priuatae perierunt. Quum enim plurimi, magicis ſacris operati, de ſucceſſore Imperatoris inquiſiuiſſent, atque propter ea ad ſupplicia raperentur, etiam innumeri Codices, et acerui voluminum, ſub iudicum conſpectu concremati ſunt. Haec publice quidem facta, ſed et priuati per orientales prouincias omnes exurebant librariam ſuam ſupellectilem, tantus vniuerſos inuaſerat terror. LOMEIER. *l. c. p. 105.* cui addatur AMMIAN. MARCELLINVS *lib. XXIX. p. m. 417. edit. Hamb.* De iuniori Theodoſio perhibet SOCRATES *Hiſt. eccleſ. lib. VII. cap. 21. in fine*, quod libros, tum qui ſacra eloquia complectebantur, tum qui ab eorundem interpretibus conſcripti erant, multo diligentius, quam Ptolemaeus Philadelphus olim, in vnum colligendos curauerit. Ipſe libros Noui Teſt. et SS. Patrum multos ſua deſcripſit manu, et in Conſtantinopolitana Bibliotheca depoſuit. Vid. LOMEIER. *p. 103.* quo vſus hic eſt, more ſuo, LILIENTHALIVS. Sed quae fata inſtructiſſimae Bibliothecae? Baſiliſco, cuius aetas in ſaeculum V. incidit, tyrannidem exercente, maximum in Conſtantinopolitana vrbe exſtitit incendium, quod in foro aerario exortum vicina loca omnia ipſamque Baſilicam, vna cum Bibliotheca, in qua centum viginti millia librorum repoſita fuerant, conſumſit, vt ZONARAS indicat ſub Leone M. *Tomo III. Annal. p. 43.* et SVIDAS *in Malcho.* Incendium hoc deplorat HIERONYMVS *Opp. Tomo IV.* In ea vero Bibliotheca idem Zonaras fuiſſe refert inteſtinum Draconis, longitudine pedum centum viginti, cui aureis litteris Homeri poëmata, tam Ilias, quam Odyſſea, inſcripta fuere. Et Cedrenus addit, fuiſſe

 hic

hic etiam hiſtorias multas, Heroum res geſtas continentes. In eo ſaltim a Zonara recedit, quod ſexies centena millia voluminum nominet, quae complexa ſit Bibliotheca. Vid. NEANDER *de Biblioth. deperd. ac nouiter inſtruct. p. 51. ap. Schmid.* ac THEOPH. SPIZELIVS in *Diſſ. praelim. de Bibliothecis p. 139. ap. eundem.* Cf. BANDVRI *Imp. orient. T. II. p. 843. ſq.* Reſtituta deinceps haec Bibliotheca vna cum Baſilica a Zenone Imperatore, curante Iuliano, praefecto vrbi, qui etiam Zenoni ſtatuam auratam poſuit ante veſtibulum. MONTFAVCON *l. c. p. 20.* Illi vero domicilium ibidem eſt conceſſum, qui eruditione caeteris eſſet ſuperior; huncque oecumenicum doctorem adpellabant. Habebat ſecum duodecim contubernales, viros quoque excellenter eruditos, quos, victu inſtructos publico, doctrinae et cognitionis auidi adire, ipſique Imperatores in rerum gerendarum conſilia adhibere ſolebant. Verum has aedes, cum Bibliotheca, (in qua ſeruabantur ſcripta Patrum ex antecedentibus faeculis complura, Euangelia aurea, gemmis librarum XV. diſtincta, exemplar authenticum Concilii Nicaeni, quod inde petitum erat, et alia Antiquitatis cimelia, de quibus LOMEIER. *pag. 104. edit. Schmid.*) doctisque illis ac venerandis viris, nefario facto comburi iuſſit Leo Iſaurus, quum opinionem ipſius de tollendis imaginibus adprobare nollent. Ita referunt ZONARAS *lib. XIV. in fine*, CONSTAN. MANASSES in *Annal. p. 422. ſq. edit. Meurſianae*, aliique Graecorum, ad quos prouocat BARONIVS *ad ann. Chriſti* IↃCCXXVI. *num. 10. T. IX. p. 59. edit. Plantin. d. a. 1612.* Sed legi meretur IOH. ANDR. SCHMIDIVS *in Hiſtor. ſaec. VII. et VIII. variorum fabulis maculata, p. 44. ſq.* vbi hoc inter commenta reponit, ſic ſcribens, praeter alia, *pag. 50*: *Fallor? an omne illud, quo de nunc agimus, incendium non niſi in aliquorum ſequioris notae hiſtoricorum cerebello contigit, quicquid forte*

forte illis bonae mentis reliquum esset, penitus absumturum, adeo, vt quaecunque de antiquiori, qui sub Basilisco tyranno acciderat, ἐμπρησμῷ, non sine plurimorum mendaciorum illuuie, per interiecta tot saeculorum spatia, incertis famae rumoribus ad eos propagata essent, ipsi, confusa vtriusque, Basilisci ac Leonis, inuidia, ex dolo an imperitia? non dicam, huius tyrannidi vnice imputarent. Caeterum saec. XI. Eudocia Macrembolitissa, vxor primum Constantini Ducae, hinc Romani Diogenis, litterarum laude florens, multisque libris editis clara, Bibliothecam numerosam cura sumtuque suo comparauit. Vnus ex eius Bibliotheca eductus Codex, *Parallela,* siue *loca Patrum per interrogationem et responsionem* continens, in Bibliotheca Colbertina exstitisse dicitur, vti refert αὐτόπτης MONTFAVCONIVS *l. c. p. 20.* qui et in ipsa *Palaeographia Graeca lib. IV. cap. 5. p. 295. sq.* specimen dedit, simulque de Eudociae Operibus et Bibliotheca quaedam attulit. Cf. IDEM in *Biblioth. Bibliothecar. MStor. noua, T. II. p. 924.* Saeculo XIII. memoratur a Leone Cinnamo, Calligrapho, Bibliotheca Imperatoria Constantinopolitana, imperante Michaele Duca et Angelo, Comneno, Palaeologo. Laudatur item Bibliotheca Georgii Comitis, Corinthii, qui Codices a Marco Mamura, Cretensi, acceperat. Horum vero Codicum pars habetur in Bibliotheca Caesarea, teste MONTFAVCONIO *l. c.* in *Praefat. ad Palaeogr. Graecam.*

§. XV.

Nec Bibliothecarum curam praetermiserunt reliquae Christianorum in Oriente Communitates. Sic Alexander, Episcopus Hierosolymitanus, saec. III. nobilem *Hierosolymis* Bibliothecam instruxit, in qua scripta varia, Epistolas maxime ecclesiasticorum virorum, adseruari voluit. Multum ex eadem in componenda historia ecclesiastica vtilitatis se hausisse dicit

EVSEBIVS H. E. *lib. VI. cap. 20. p. m. 222.* qui alio loco (*lib. V. cap. 27. p. 195.*) tot Patrum ſcripta exſtitiſſe ſua aetate monet, vt eorum ſaltim, qui orthodoxi fuerint, recenſere nomina nequeat. *Caeſareae* Bibliothecam aperuit Iulius Africanus, cui Pamphilus poſtea ordinem addidit atque incrementa. Vid. EVSEBIVS *l. c. cap. 32. p. 231.* In hac Origenis potiſſimum ſcripta fuerunt, eademque diligentius vſus eſt Hieronymus, cum primis in librorum Vet. Teſtam. emendatione. Corruptam deinde, lapſu temporis hominumque negligentia, plurimo labore reſtituit atque inſtaurauit Euzoïus, ſiue, vt ab aliis adpellatur, Eſciſius, Epiſcopus Caeſarienſis, vna cum Gregorio Nazianzeno. IAC. PHIL. BERGOMENSIS *in Supplem. ſupplementi Chronic. lib. IX. ad A. C. 405.* Ipſe quoque Hieronymus Bibliothecam ſibi adquiſiuit inſignem, et, Heliodoro comite, in Syriam aliquamdiu conceſſit, vt in ſolitudine ac litterarum ſtudiis vitam degeret. MONTFAVCON *p. 19.* et FVNCCIVS *de vegeta Lat. linguae ſenectute cap. X. p. 1052. et 53.* Alias Hieronymus Bibliothecam commemorat *Victorianam*, veterum deſideratiſſimorumque Codicum adparatu excellentem. Facile etiam credendum, ab eo tempore, quo vacare ſtudiis coeperunt Chriſtiani, quod ſaeculo maxime IV. factum, in plerisque Eccleſiis, more gentilium, Bibliothecam fuiſſe inſtitutam. *Alexandrinae*, quae Georgio, Epiſcopo, originem debuit, mentionem iniecit Athanaſius. *Hipponenſem* nominat Auguſtinus, qui et ipſe, POSSIDIO teſte in *illius vita*, librariam collegit ſupellectilem, *) eandemque Eccleſiae ſuae donauit. Cf. IOH. MART. CHLA-

*) Praeter Hieronymum et Auguſtinum, Ambroſium, Clementem Alexandrinum, Chryſoſtomum, Origenem, Baſilium, Nazianzenum, ac plerosque Patres alios, locupletiſſimas habuiſſe Bibliothecas haud alienum a vero putat NEANDER *de Biblioth. deperd. p. m. 50.*

CHLADENII eruditum *Progr. de fortuna Bibliothecae D. Augustini in excidio Hipponensi Lips. 1742;* generatim autem RVDOLPH. HOSPINIANVS *de Templis Christianor. lib. III. cap. 6. p. 366. sq. edit. Geneuens. a. 1672.* IOSEPH. BINGHAM *Orig. eccles. Vol. III. pag. 270. sq. edit. Latinae Halensis*, nec non GEORG. CHLADENIVS *in Inuentario Templorum Dresdae 1689. 12.* Eadem consuetudo et sequentibus temporibus viguit, ita quidem, vt nostra aetate passim supersint Bibliothecae in Templis. Add. SPIZELII *litterator infelix, Commonef. XIX. p. 464. sq.* Denique silentio praeteriri non debent, quae huc pertinent, *Bibliothecae Eremitarum*, de quibus singularis IOH. ANDR. SCHMIDII, viri quondam Antiquitatum ecclesiasticarum peritissimi, Dissertatio prostat, *Helmst. a. 1701.* edita, ac triennio post inserta eiusdem *Decadi Diss. histor. theologic. p. 271. sq.*

§. XVI.

In Occidente suus etiam studiis litterarum honos mansit. Tametsi enim Italia, per gentium barbararum incursionem, ipsa fere barbara fieret, et illa gentium domina, Roma, ab Alarico, Visigothorum Rege, caperetur, reliquiae tamen studiorum, apud Ostrogothos praecipue, seruatae sunt, quae non respondebant quidem priscis Romanorum elegantiis, at illorum certe aemulationem intendebant. Efflorescebant maxime in vrbe Roma Mineruae artes sub Theodorico Rege, vti ex ipsius Epistola ad Festum apud CASSIODORVM *lib. I. epist. 39.* et apud IOH. COCHLAEVM *in eius vita p. 65.* patet. Cf. FVNCCIVS *de inerti ac decrep. Lat. linguae senect. cap. II. p. 81. sq.* Ipse quoque Cassiodorus, saeculi pertaesus, monasterium Viuariense, siue Castellense, in extrema Calabriae parte incoluit, et multum ibidem operae consumsit in libris conquirendis. FVNCCIVS *l. c. cap. VIII. p. 471.*

et *cap. XI. p. 595.* De Nicolao Pontifice Romano, qui saec. IX. vixit, PLATINA testatur in *vita illius*, quod litteratos praemiis nunc ad lectiones publicas, nunc ad componendum de integro aliquid ita perpulerit, vt litterae Graecae et Latinae, quae sexcentis iam annis in situ et tenebris iacuerant, tum demum splendorem aliquem adeptae sint. Misisse eundem etiam litteratos per omnem Europam, quorum industria libri conquisiti sint, qui maiorum negligentia et barbarorum rapinis perierant. Haec LILIENTHALIVS addidit isti §pho; sed perperam. Pontifex enim ille, de quo talia refert PLATINA *p. m. 723. edit. d. a. 1645. in 12.* vixit saeculo XV. et fuit Nicolaus V., quod vel ideo monendum, vt intelligant Lectores, quam adcuratae, quantiue pretii, sint obseruationes Lilienthalianae.

§. XVII.

Magis adhuc Bibliothecarum studium cum litteris reuocauit Carolus M., de cuius eruditione ac scriptis vid. praeter IAMESIVM *in Catal. vniuersali Biblioth. Bodleianae p. 110. sq.* ac PLACCIVM *de Pseudon. p. 162.* IOH. HENR. BOCRISII *Commentatio de eruditione Caroli M. eiusque in rem litterariam meritis*, *Suinfurti a. 1716. in 4.* vbi tamen iusta subsidia merito desideraueris; GODOFR. HECHTII *German. sacra et litter. p. 105. sq.* itemque *Bibliotheca eruditor. milit. Menckeniana p. 126. sq.* quo loco id etiam discimus, illustrem virum, FRID. OTTON. MENCKENIVM, in eo se totum esse, vt quaecunque de gloriosissimi illius Imperatoris partim scriptis, partim in litteras meritis, dici singularia et praeclara possunt, ex prisci aeui monumentis collecta exponat. Auide exspectamus igitur hunc felicissimi ingenii partum, eo maiorem inde percepturi vtilitatem, quo certius constat inter omnes, nihil vnquam, nisi egregium, ab hac Musa in lucem

esse

eſſe prolatum. Vt vero ad argumentum noſtrum redeamus, id adfirmare tuto licet, quod Carolus M. priuatam habuerit Bibliothecam, eandemque non exigua librorum copia inſtructam. Teſtis hic fide dignus erit EGINHARTVS in *Vita Caroli M. cap. XXXIII. p. 144. edit. Schminckianae.* Maxime autem commendari debet celeberrimi IOH. DAVID. KOELERI *Diſſ. de Bibliotheca Caroli M. Altorfii 1727.* cuius potiora capita, vna cum Epiſtola ICti cuiusdam ad Auctorem, exhibent *Acta erudita et curioſa Franconiae P. X. p. 716. ſq.* De aliis Bibliothecis, a Carolo M. inſtitutis, diſſentiunt STRVVIVS et COLERVS. Aientem ille ſententiam amplexus eſt, ac teſtari hoc, ſcripſit, Heluetorum S. Galli fanum, de quo infra, Fuldenſem Abbatiam, et Aquisgranenſe Monaſterium, in quo ſatis conceſſit Imperator. Hic e contrario ſic diſſerit: *Equidem auctor noſter exiſtimat, Carolum M. etiam Bibliothecas condidiſſe. Ac verum quidem eſt, quod Launoius de ſcholis celebr. a Carolo M. et poſt Corolum M. in Occidente inſtauratis p. 30. edit. Fabric. monet: vbi ſchola, ibi et Bibliotheca eſſe debet. Interim de Bibliothecis, ab ipſo Carolo M. exſtructis, nihil certi conſtat. Ac recte mihi pronunciaſſe Launoius videtur p. 53: quod fuit Carolo Caluo proprium, id fabulatores in Carolum M. tranſtulerunt, et vera falſis immiſcentes corpus fabulae condiderunt. Hoc ſaltim liquido conſtat, Ludouicam demum, Caroli F. e palatio ſuo (vbi officina litterarum ſchola Palatii dicta fuit, vid. Launoius l. c. cap. IV. p. 27. ſq.) libros ſuppeditaſſe Amalario Diacono. Plura de hac regalis Palatii Bibliotheca vid. apud ipſum Launoium l. c. p. 30. Caeterum certiſſimum omnino eſt, tractu temporis in ſcholis et monaſteriis a Carolo M. et poſt eum conditis, Bibliothecas etiam coepiſſe exſtrui. Sic e. g. Monaſterium Corbeienſe in Gallia, teſte Launoio p. 60. ad hoc vsque tempus plenam MStorum Codd. optimae notae Bi-*

blio-

bliothecam adſeruauit. *) Res igitur controuerſa vt clariori collocaretur in luce, curam praetermiſi nullam, multosque de Bibliothecis ſcriptores, non ſine temporis iactura, conſului. Solum tamen LOMEIERVM *de Biblioth. cap. VII. p. m. 115.* eadem, quae Struuius adſeruit, dicere deprehendi, quamquam haud adcurate ſatis probata. Tandem incidi in Opus communi eruditorum plauſu exceptum, excuſumque inde ab *a. 1733. Lutet. Pariſ. in 4. mai.* quod inſcribitur *Hiſtoire litteraire de la France,* vbi oculis obuenerunt non nulla, a mente Struuii haud aliena. Sic in *Tomo IV. p. 223.* memoratur, Scholae Palatinae, a Carolo M. inſtitutae, Bibliothecam quoque ab eodem eſſe adiunctam, optimis libris inſtructiſſimam, cui praefuerit ſub Ludouici Pii imperio Ebbo, poſtea Archiepiſcopus Rhemenſis. Et ex *p. 373.* perſpicitur, hunc ipſum Imperatorem Hieroſolymis πτωχοδοχεῖον exſtruxiſſe cum Bibliotheca nobiliſſima, illorum quidem in vſum, qui religionis cauſſa ex Occidente eo diſceſſerint. Addit LILIENTHALIVS ex *Lomeiero pag. 116.* Bibliothecam Lorſenſem, ſeu Laurishamenſem, in Monaſterio huius nominis e regione Wormatiae ſito, item illam, quam Abbatia inſulae S. Barbarae, Lugduno adpoſita, habuit, teſtem producens GVIL. PARADINVM *Hiſtor. Lugdun. vrbis*, Gallice ſcriptae, *lib. II. cap. 106.* cuius loci inſpiciendi occaſio iam et facultas deeſt. Videtur tamen propterea credibilis iſthaec narratio, quod eadem docet NAVDAEVS *Addit. à l'Hiſtoire du Roi Louis XI. cap. VIII.* Reliquos etiam Imperatores ac Reges Franciscos haud abieciſſe librorum colligendorum curam, ex eo adparet, quod Holduinus et Ebbo in ſubſcriptionibus dicuntur Bibliothecarii Caroli Calui, quo mune-

*) Add. MONTFAVCON in *Biblioth. Bibliothec. MStor. T. II. p. 1406. ſq.* Primus vero Monaſterio huic magni momenti Bibliothecam ſuam intulit Geroldus, Ludouici Pii Diaconus. *Hiſtoire litter. de la France, T. IV. p. 232.*

munere iam ſub Ludouico Pio Ebbonem eſſe perfunctum, paullo ſupra monuimus. Add. *Hiſtoire litter. de la France*, *T. V. p. 514.* quo loco Caroli Calui Bibliotheca laudatur, haud inter minores reponenda, quandoquidem ante poſtremum in Italiam iter diſpoſuerat Imperator, vt libri eius, ſi deceſſerit interea temporis, in tres diuiderentur partes, vnamque filius, Ludouicus Balbus, reliquas duas dioeceſes S. Dionyſii et Compendienſis tollerent, ſibique haberent. Poſtea vero, quum Germani extra Carolinam Domum legere inciperent Imperatores, tantus apud eos Bibliothecarum amor non videtur fuiſſe, niſi quod in diuerſis Monaſteriis congererentur ſcripta, ad interitum tamen, ob monachorum ruditatem, ſeruata potius, quam ad vſum. Pleraeque omnino Bibliothecae, eorum ignorantia, obſeptae in Monaſteriis delituerunt. Vid. *Centuriat. Magdeb. Centur. XI. et XII. cap. 7.* et BRVSCHIVS *de Epiſc. Germ. Tomo. I. fol. 23. 146. 210. ſq. et 235.* Lepide GEORG. SABINVS in *Epigr. p. 269. Opp. edit. Voegelin. d. a. 1606.* de cucullatis his Monachis canit:

Haud ſecus ac duro fugitiuos carcere ſeruat
Veſtra catenatos Bibliotheca libros.
Quid mirum? ſi nulla viget doctrina, colendi
Doctrinae auctores hic vbi vincla gerunt.

Quae vero de omnibus Monachis haud intelligi debent, quum plures, Benedictini maxime, de re bibliothecaria non vulgariter ſint promeriti. Imo manca prorſus et oblitterata eſſet medii aeui hiſtoria, cum Germanica, tum aliarum gentium, niſi culta in Monaſteriis fuiſſet, ex quibus multi olim, iique egregii, hiſtorici prodierunt. Vt ſilentio praetereamus, quantam deſcriptis antiquorum Graeciae Latiique Auctorum voluminibus rei librariae opem tulerint Monachi. Rectiſſime igitur perilluſtris Vir, ERNEST. IOACH. a WESTPHALEN in doctiſſima *Praefat. ad Tom. II. Monument. inedit. de reb. Cimbric. et Megapolenſ. p. 2.* Mona-

Monasteria vocat *numina omnis rei litterariae et historicae tutelaria, monumentorumque rerum cum sacrarum, tum ciuilium, cum priuatarum, tum publicarum, viua conditoria.* Saec. XIII. Fridericus II. Imperator, vti omnia contulit, quae ad ornandam Academiam Neapolitanam facerent, ita Bibliothecam quoque addidisse videtur. Quis enim summum illius ac perpetuum erga litteras amorem nescit? Confirmant haec, quae CVSPINIANVS dicit in *libro de Caesarib. p. 419.* permultos libros tam ex Graeca, quam Arabica lingua eundem transferri iussisse in Latinam. Nec ipse copiosissimo sapientiae armario caruit, in quo multifaria, multisque modis distincta chirographa eum reposuisse, ex PETRO de VINEIS narrat IOH. GODOFR. SCHMVTZERVS in *Diss.* polita *de Friderici II. in rem litterar. meritis, Lipsiae a. 1740. §. XII. p. 33.* Cf. IOH. GEORG. SCHELHORNIVS *Amoenitat. litterar. Tom. XIII. p. 200. sq.* itemque MENCKENIORVM *Bibliotheca virorum milit. aeque ac scriptis illustr. p. 204. sq.*

§. XVIII.

Ad sequentia nunc properamus tempora, Bibliothecam *Budensem*, celeberrimam olim, descripturi. Auctor illius Matthias Coruinus erat, Hungarorum saec. XV. Rex, amantissimus litterarum, fusius hoc docente PETRO IAENICHIO Dissert. singulari *de meritis Matthiae Coruini in rem litterariam*, cuius, mihi nunquam visae, ipse mentionem iniicit in *Notit. Bibl. Thoruniensis p. 32.* Exstructa igitur in Budensi vrbe noua arce, Bibliothecam etiam in eadem constituit, mira vtriusque linguae foecunditate completam, teste ANTON. BONFINIO *rer. Hung. Decade IV. lib. 7. p. m. 460. edit. a. 1690.* Quantam in colligendis libris curam adhibuerit Coruinus, ex IOH. ALEXANDRI BRASSICANI *ad Christoph. a Stadion Epistola* patet, quae praefixa est SALVIANO *Basil. a. 1530. in f.* primum

mum

mum ab ipſo edito, et nunc etiam apud MADERVM *de Bibliothecis p. 145. ſq.* exſtat. Fuit ille Guil. ab Eberſtein, legati Caeſarei, comes, ac Mariae, Reginae, beneficio inſpiciendae Bibliothecae Budenſis nactus eſt poteſtatem, vti refert *l. c. p. 149.* ſimulque addit, ingentem antiquorum, Graecorum pariter atque Hebraicorum, voluminum, quae Matthias, capta iam Conſtantinopoli, euerſisque multis aliis ampliſſimis Graeciae vrbibus, ex ruinis earundem inaeſtimandis coemerat ſumtibus, nec non Latinorum librorum, et veterum, et recentiorum, copiam in dicto Muſarum domicilio ſe reperiſſe. *Quatuor*, pergit, *inſignes librarios Florentiae magnis impendiis alebat, quorum is vnus et vnicus labor erat, vt omnes melioris notae auctores, et Graecos et Latinos, quos commodum ex Graecia habere non poterat, exſcriberent.* Quid? quod NICOL. OLAHVS, Archiepiſcopus Strigonienſis, in libro ſingulari, *Hungaria* inſcripto, quem primus in *Decade I. Adparatus ad hiſtoriam Hungariae* vulgauit MATTHIAS BELIVS, *cap. V.* de triginta loquitur librariis, Bibliothecae augendae cauſſa quotidie occupatis. Res enim typographica eo tempore nondum tantas egerat radices, vt votis Regiis facere ſatis poſſet. Digna ſunt eius verba, quae ſubiiciantur hoc loco. *Audiui*, ait, *a maioribus, Matthiam Regem, dum viueret, aluiſſe ſemper ad triginta ſeruos amanuenſes, pingendi peritos; quorum ego pleroſque, illo mortuo, noueram. Horum erant opera omnes fere, et Graeci, et Latini, Codices conſcripti. Praefectus his Felix Raguſinus, Dalmata, et ipſe iam ſenex, mihi cognitus, qui non modo Graece et Latine, ſed Chaldaice et Arabice doctus; praeterea in ipſa quoque pictura exercitatus, ſedulo aduertebat, ne quis error in deſcribendis libris committeretur.* Hinc tantus librorum numerus collectus fuiſſe dicitur, quantus nuſpiam alibi, ita vt non deſint, qui vel quinquaginta millia Codicum, tam MStorum, quam typis excuſorum, adfuiſſe con-

contendant. Certe non exiguum exstitisse adparatum, ideo credibile est, quod Bozmannus, Cardinalis, ducenta millia nummorum, imperialis monetae, pro illo frustra Turcis obtulerit, teste IVLIO PFLVGK in *Epistola ad Seckendorfium Ienae 1688. in 8.* quam itidem recusam exhibet *Collectio Madero-Schmidiana, Accesſ. I. p. 310. sq.* Ea autem, quae dicta sunt, leguntur *ibidem p. 317.* Bartholom. Fontius, de quo vid. FABRICIVS *Bibl. Lat. Vol. II. p. 552.* praefectus fuit huic Bibliothecae externo etiam voluminum splendore incomparabili. Ita enim BELIVS in *Notitia Hungariae nouae Tomo III. p. 225.* ex OLAHO: *Tegebat horum quodlibet velum sericeum, coloribus auroque variegatum, cum indice disciplinae et professionis, in quas libri erant discreti. Maxima voluminum pars constabat membranis, colligata serico, vmbilicis fibulisque argenteis, auro lucidis.* Sed et haec, quae fata sunt Bibliothecarum, dissipata est. Turca nimirum, post Ludouici Regis ad campum Mohats interitum, qui a. 1526. die 24. Augusti contigit, Buda Septembris sequentis octaua die capta, hanc et alias duas Bibliothecas, in locis diuersis arcis conseruatas, at priori inferiores, partim dilacerauit, partim ad alios vsus, argento detracto, adhibuit. IDEM *l. c.* paucis interiectis. Fuerunt tamen, qui reliquias quasdam hinc inde sparsas, tamquam e naufragio, colligerent. Augerius certe Busbeckius, natione Belga, vir doctrina et meritis maximus, in duabus legationibus, Constantinopolitana et Amasiana, plures congessit Codices, eosdemque Bibliothecae Caesareae Vindobonensi liberaliter consecrauit. Qui omnes non admiranda tantum vetustate sua et argumenti dignitate conspicui, verum etiam manu Busbeckiana, tamquam peculiari suo charactere, in fronte et calce ad hunc modum notati sunt: *Augerius de Busbecke comparauit Constantinopoli.* Indicat haec ex LAMBECIO *Comment. de Bibl. Vindob. lib. I. p. 35.* PFLVG-

KIVS

KIVS *l. c. p. 321.* et Busbeckio addit Ioh. Cuſpinianum, Ioh. Fabrum, et Ioh. Sambucum, viros in conquirendis Bibliothecae Coruinianae fragmentis aliquot, non ſine proſpero ſucceſſu, olim diligentiſſimos. *) Sic et Bibliotheca Auguſta Guelferbytana non nullos Budenſis libros ſeruat, quorum vnum alterumue iam ante illius diſſipationem in Germaniam primum, hinc Guelferbytum translatum eſſe, ſuſpicatur, et qua id ratione fieri potuerit, docet Celeb. BVRCKHARDVS in *Hiſtor. Bibl. Aug. P. I. p. 101.* Cf. *Pars II. p. 21.* itemque PFLVGKIVS *l. c. p. 351.* vbi ſinguli Codices, qui in Budenſi olim Bibliotheca fuerunt, nunc autem Auguſtam ornant, recenſentur. Vnicum Coruinianum Bibliotheca Academiae Salanae poſſidet, BAPTISTAE ſcilicet GVARINI MStum membranaceum *de ordine docendi ac ſtudendi*, quem libellum, nobiliſſimo adoleſcenti Maffeo Gambali conſecratum, STRVVIVS, huius Introductionis auctor, *Ienae a. 1704. in 8.* edidit, praemiſſa breui *de formandorum ſtudiorum ſcriptoribus Praefatione.* Neque dubium eſt, in aliorum adhuc manus Budenſes perueniſſe Codices, qui facile noſcuntur, quum ſinguli gentilitia Coruinorum inſignia oſtendant in fronte, coruum quippe, roſtro annulum aureum tenentem. Graecos quosdam Auctores, non vulgares omnino, ex munificentia Ludouici Regis ſe conſe-

*) Busbeckium Conſtantinopoli incredibli diligentia et impenſa magnum comparaſſe numerum variorum Codicum manu ſcriptorum, omnino refert LAMBECIVS *Comment. de Bibliotheca Vindob. Lib. I. p. 35.* Sed exinde non ſequitur, tales Codices fuiſſe olim Coruinianos. Nec vnquam, quantum ex curſoria perluſtratione librorum omnium, quos Lambecius de MStis Bibliothecae Caeſareae edidit, obſeruare potuimus, additum eſt ab eodem, vbi de voluminibus Busbeckianis loquitur, vnum alterumue pertinuiſſe antea ad Bibliothecam Budenſem, id quod alias notare non intermittit. Sine dubio igitur errauit hic Pflugkius, et cum eo Struuius, qui ex illo profecerat.

consequutum esse gaudet, quem supra produximus, BRASSICANVS *p. 150. apud Maderum:* Bilibaldi pariter Pirckheimeri Bibliotheca aliquid eiusmodi habuit MStorum, vti testatur *Epistola CIX.* inter *Opera* eius *p. 336.* Cf. PFLVGKIVS *l. c. p. m. 330. sq.* Addimus ex MABILLONIO in *Itinere German. p. 6. edit. Fabric.* Vesontione apud Abbatem Boisotum plures egregios exstitisse Codices, ex Bibliotheca Budensi in Granuellanam transportatos, e. g. *Lactantii de Religione*, ac *Titi Liuii secundum volumen* ex tribus, quorum alia duo ex Florentino exemplari descripta sunt anno 1425. Quod Comes Marsigli non contemnendam MStorum Turcicorum, Arabicorum et aliorum Orientalium copiam ex Bibliotheca eadem acquisiuerit, infra docebitur *Cap. III. §. 25.* Diximus hinc inde dispersas fuisse tristissimi huius naufragii tabulas. Nihilo tamen minus in ipso Palatio Coruiniano reliquiae quaedam tempestatis effugerunt vehementiam, quae ita quidem saliuam mouerunt eruditis, vt et Lambecius a. 1665. ab Imperatore Leopoldo ad eas examinandas Budam mitteretur, vbi, post mille Turcarum ambages, aditum ipsi parauit Walterus, Comes Leslaeus, Legatus Caesareus. Verum omnia, praeter exspectationem, aliter inuenit, ac fama fuerant celebrata. Nec enim nisi quadringentos circiter Codices obseruauit, cumulatim in terra iacentes, et puluerulento situ ac squatore adeo coopertos, vt nullum huius generis vel foedius, vel miserabilius, spectaculum vnquam se vidisse neget LAMBECIVS *Comment. de Bibl. Vindobon. lib. II. cap. 9. p. 993.* Audiamus, quae porro referat vir doctus! *Postquam*, inquit, *nonnullos hinc inde arreptos, et ex foetore protractos, aperuimus, statim adparuit, plerosque eorum esse impressos, et exigui aut nullius fere pretii. Neque vero dubitandum est, quin ipsos Turcas arcani huius detecti puduerit, nec alia fuerit grauior caussa, cur iidem in concedenda istius loci licentia*

adeo

adeo se praebuerint difficiles. Caeterum ne labor noster, camerinae illi mouendae impensus, omni prorsus careret compensatione, haud grauatim nobis permissum est, vt ex paucis Codicibus MStis, quos impressis libris permixtos obiter inspexeramus, seligeremus tres, et ad perpetuam rei memoriam nobiscum auferremus. Fuerunt illi *Gregorii Nazianzeni Sermones apologetici nouem*, e Graeco in Latinum conuersi; *S. Augustini Sermones de verbis Domini;* ac denique *Iohannis*, Quinquecclesiensis Episcopi, *Poemata quaedam Latina miscellanea.* Cf. praeter PFLVGKII *Epistolam p. 331. sq.* REIMMANNI *Bibliotheca Acroamatica, lib. II. cap. 9. p. 183. sq.* quo libro vti commode possunt, quibus Lambecianum Opus, iam insigniter rarum, non ad manus est. Eadem quoque memorantur ex Lambecii ad Barthold. Mollerum, Consulem Hamburgensem, Epistola quadam in ADAMI HENR. LACKMANNI *Miscellan. litterar. Hamb. 1721. 8. p. 43. sq.* Nunc, Buda felicissimis auspiciis a. 1686. a Christianis recuperata, Vindobonae visitur thesauri huius librarii particula, ex palatio Coruiniano translata illuc; non vanus tamen rumor tulit, in expugnatione extrema rapaces militum manus non abstinuisse ab hac qualicunque supellectili. Quidam etiam ex Turcis eruditis suos in vsus vindicasse sibi Codices non nullos videntur, qui postea in praedam militum gregariorum cesserunt. Denuo haec LILIENTHALIVS exscripsit, et ex PFLVGKIO quidem *p. 351. ap. Schmid.* qui simul in Epistola sua, fontis instar in hoc argumento adeunda, *p. 335. sq.* omnium eorum voluminum, Buda Vindobonam aduectorum, Catalogum beneuolentia Lambecii ipsi transmissum adiunxit. Quam promiserat olim MARTIN. SCHMEITZELIVS, natione Hungarus, *Bibliothecae Budensis notitiam* cum NALDI NALDII *libris IV. poeticis de laudibus Bibliothecae Budensis*, ea nunc, post illius obitum, vix speranda est. Interim cum eruditis hunc Naldii laborem communicarunt

PETRVS IAENICHIVS *Meletem. Thorunienſ. Tomo III. p. 97. ſq.* itemque MATTHIAS BELIVS *l. c. p. 589. ſq.* cuius iudicium de illo adſcribendum cenſemus. *Carmen*, ait p. 594, *venuſtum eſt, et, ſi ταυτολογίας demſeris, atque humiles paſſim ſenſus, egregie copioſum ac ſuaue, dignumque argumento, quod ſibi decantandum propoſuerat.* Cf. V. C. IO. GVIL. BERGERI *Eloquentia publica*, *Vitemb. a. 1750. in 4.* edita, vbi *num. XXV. p. 348. ſq.* in epitome legi poſſunt, quae de Bibliotheca Coruiniana propagari debent ad poſteritatis memoriam.

§. XIX.

In Germania ſelectiſſima *Heidelbergenſis* Bibliotheca palmam ſuo tempore omnibus praeripiebat. Duplex illa fuit initio, Academica et Electoralis: vtraque autem coniuncta, vt mox videbimus. Scilicet Academica vel cum ipſa Vniuerſitate, vel haud multum poſt eius natales erecta, libraria ſupellectile Conradi a Gelnhauſen, primi Cancellarii, Marſilii ab Ingen, primi Rectoris, (de quo v. GERDESII *Florileg. libror. rarior. p. 139. ſq. edit. ſecundae,*) Matthaei item, Wormatienſis Epiſcopi, aliiſque eiusmodi legatis, mire fuit locupletata. Inde a. 1433. de aedibus in horto Academico eidem conſtituendis conſilia agitabantur. A. 1436. alia cepit incrementa ab Electore, Ludouico Barbato. Is enim omnes, quos in arce collegerat, libros theologicos, iuridicos, medicos, teſtamento reliquit Academiae, reponique iuſſit in choro Templi, Spiritui ſancto dicati, quod et anno ſequenti factum. Longo interiecto tempore, a. 1482. Rudolphus Agricola, in Heidelbergenſem vocatus Academiam, cum Iohanni a Dalburg, Epiſcopo Wormatienſi, et Cancellario Palatino, tum ipſi Philippo, Principi Electori, Ludouici Barbati ex filio Ludouico Manſueto, nepoti, auctor fuit ſuaſorque, vt conderent, ſeu coeptam potius augerent Bibliothecam, et

in

in eandem contraherent, quicquid meliorum ſcriptorum in Palatinatu aeque ac Germania Italiaque omni queat impetrari. Annuit Epiſcopus, et Bibliothecam Ladenburgi inſtruxit, cuius fundamentum fuerunt translata eo Monaſterii cuiusdam, Laurishamenſis forte, egregia volumina. Saltim id ex Münſtero adſerit GE. HELWICHIVS in *Antiquit. Laurishamenſibus, T. III. p. 6. Scriptor. Moguntinenſ. a* IOANNE editorum. *Nullus*, inquit, *in Germania locus fuiſſe praedicatur, vbi vetuſtior quam in hoc monaſterio bibliotheca fuerit, Münſtero teſtante, qui ſe exemplar vnum manu propria Virgilii Maronis conſcriptum inibi vidiſſe ait: inuentumque ibidem fuiſſe addit vltimum librum Ammiani Marcellini, omnibus adhuc incognitum, poſtmodum vero publicatum; meliores autem codices inde ad bibliothecam Ladenburgenſem Ioannem Dalburgicum, Wormatienſem Antiſtitem, poſtmodum tranſtuliſſe idem refert.* Acceſſerunt per vltimae voluntatis tabulas laudati Agricolae libri, quos inter Quinctilianus exſtitit, manu poſſeſſoris exaratus. Elector autem Palatinus, vt ALTINGII vtamur verbis *Hiſtor. eccl. Palat. p. 134. apud Miegium*, de quo ſub huius §phi finem, *eidem conſilio obtemperans, ſimiliter et locum Bibliothecae deſtinauit, et quotquot boni ac probi auctores penes ſe et Academiam erant, iſthuc congeſſit; tum etiam ex Italia et aliunde coemi curauit, qui huic inſtituto ſeruirent, vt deinde ad eruditionem adſpirantibus non deeſſent neceſſaria doctrinae inſtrumenta. Quae Bibliotheca ab his principiis paullatim ita excreuit in eam amplitudinem et celebritatem, vt inſtructior ac maior non haberetur.* Sub Philippo igitur coaluit Academica Bibliotheca cum Electorali, eidemque Ladenburgenſis deinceps illata eſt. Creſcente in dies, Reformationis tempore, adparatu, Fridericus II. Philippi filius elegans et maximum conclaue, Bibliothecae cauſſa, in arce aedificauit, quod quum aliis poſtea vſibus inſeruiret, ſucceſſor eius, Otto

 Hen-

Henricus, nouum Bibliothecae locum in vrbe adſignauit quidem, nec tamen, praematura morte rebus humanis ereptus, exſtruxit. Interim Princeps ille *tanto litterarum ſtudio flagrauit, vt etiam in iuuentute ſua litterarum non minus, quam religionis, cauſſa iter in Palaeſtinam ſuſceperit, vnde multos praeſtantes Codices Arabicos et Graecos domum retulit. Poſtquam vero hereditario iure Palatinatus regimen ſuſcepiſſet, in id iuxta incubuit, vt elegantiores litterae, vna cum puriore Dei cultu, in Palatinatu floreſcerent, in eum finem non modo Academiam reformauit, ſed et de adparatu librario litteris operam dantibus proſpexit, librarios Heidelbergam et typographos, qui tabernas omnis generis bonorum auctorum et characterum refertas haberent, primus annua mercede Heidelbergam inuitauit, et ad colligendos Codices rariſſimos et praeſtantiſſimos viros doctos, et in his per integrum quadriennium* *) *Nicol. Ciſnerum, ICtum celeberrimum, quaquauerſum, maxime in Italiam et Galliam, miſit, prout id Quirinus Reuterus in vita Ciſneri, eius Opuſculis doctiſſimis praemiſſa, refert. Fundauit itaque Ludouicus Barbatus; locum deſtinauit Philippus; maxima incrementa dedit Otto Henricus.* Haec in *Praefatione* legimus, quae *Monumenta virorum illuſtrium litteraria*, a MIEGIO collecta, praecedit. Et ſic facili negotio conciliari poſſunt FRIDER. SPANHEMIVS, qui in *Hiſtor. eccleſ. ſaec. XIV. ſect. 12. num. 3.* Ludouicum Barbatum; ALTINGIVS *l. c.* (cui ſuffragantur HOTTINGERVS *Hiſtor. eccleſ. N. T. Parte IV. p. 43.* et LOMEIERVS *de Biblioth. p. 201. ap. Schmid.*) qui Philippum; nec non IANVS GVALTERIVS, ſeu Gruterus potius, qui *lib. II. Chronici Chronic. politici p. 1257.* Henricum Ottonem primum Bibliothecae Palatinae auctorem perhibet. Ludouicus enim, qui Sigiſ-

*) Nondum tres annos integros terris Palatinis praefuit Otto Henricus, ideoque iam ante ſuſcepti regiminis tempus id fecerit, neceſſe eſt.

Sigiſmundi Imperatoris querimonia commotus, nullum eſſe inter Electores Latinae linguae gnarum, ſenex iam eas coluit litteras, hac forſitan mente primam in arce librorum ſupellectilem ſibi comparauit. Philippus contra non certum modo Bibliothecae deſtinauit locum, ſed ſcriptores etiam, quos coemerat, cum Academiae libris copulauit. Otto denique Henricus manum operi extremam admouit, aerariique ſui theſauros liberaliter ſuppeditauit ad congerenda omnis doctrinae ſubſidia. Anno 1584. ſub Friderico IV. Electore Vlricus Fuggerus, illuſtris vir, praeter quindecim aureorum Rhenenſium millia, inſtituendis ſex litterarum ſtudioſis conſecrata, Bibliothecam ſuam, fidam exſilii comitem, ac mille aliquot voluminibus MStis Graecis, Latinis, Hebraicis, ſpectatiſſimam, integroque Achillis Pirminii Gaſſeri, helluonis librorum, adparatu locupletatam, Heidelbergenſi legauit. Vid. THVANVS *Hiſtor. lib. LXXX. circa finem*, GRVTERVS in *Chronico eccleſiaſtico lib. II. p. 1306.* MELCH. ADAMI in *vitis Medicor. Germ. p. 234. edit. Heidelberg. a. 1620.* et celeberrimi viri, IACOBI BRVCKERI, *Progr. de illuſtriſſimae gentis Fuggerianae meritis in litteras*, quod *Kaufbeurae* primum *a. 1732. in 4.* lingua Germanica editum, biennioque poſt *Aug. Vindelic.* recuſum emendatius, nunc Latine verſum auctumque inſigniter in *eiusdem Miſcellan. philoſoph. litter. et critic. ibid. a. 1748. in 8. mai.* occurrit, vbi inuenies, quae huc pertinent, *pag. 407. et 408.* Hanc quantiuis pretii acceſſionem ſequutae ſunt a. 1601. Bibliothecae Spanhemenſis reliquiae, Crucinacio traductae, vbi tempore belli Bauarici circa a. 1503. ſecuritatis cauſſa depoſitae fuerant. Quantas haec olim ſeruarit opes litterarias, a Trithemio potiſſimum, huius Monaſterii Abbate, eidem illatas, ipſe exponit in *Epiſtolis familiarib. Hagenoae 1536. in 4. p. 196. et p. 310.* quae loca ſi quis legere aueat, ei inſpicienda ſunt

M 4 *Miſcel-*

Miſcellanea Lipſ. noua Vol. II. P. 1. p. 117. Rariſſimas enim eſſe has ipſas Epiſtolas, peruulgatum eſt. Add. *eiusdem Nepiachus* apud ECCARDVM in *Corp. Hiſtor. med. aeui T. II. n. 13. col. 1827. ſq.* Tandem vero Iacobi Bongarſii MSta quaedam, ex Abbatia Floriacenſi acquiſita, ſuaſu Gruteri redemta fuerunt, qua de re dignus eſt, qui legatur BAELIVS in *Dict. hiſt. et critique v. Bongars litt. d.*) Alii tamen haec ex Abbatia S. Benedicti ad Ligerim profluxiſſe contendunt. Vid. *Voyage litteraire de* MARTENE *et* DVRAND *Vol. I. pag. 65.* Praecipuum Palatinae ornamentum dicitur *Bibliorum Hebraicorum Codex membranaceus*, litterarum maieſtate, ſcripturae vetuſtate, ac forma operis plane venerabilis, quem Iudaei, ſub Friderico III. ad eum videndum admiſſi, tamquam delapſum de coelo ſuſpexerint, procidentes in genua deoſculati ſint, tantumque non adorarint, ingentem auri vim offerentes, ſi vſibus Synagogae eorum concederetur. Eundem Codicem in adornanda verſione ſua conſuluerunt Iunius atque Tremellius. Vid. LOMEIER. *l. c. pag. 202.* itemque TENTZELIVS in *den monathlichen Vnterred. a. 1692. p. 984.* Graecorum Codicum manu ſcriptorum, numero 431., Indicem Frid. Sylburgius confecit, eumque MIEGIVS *l. c. Parte I. p. 1. ſq.* produxit in lucem; caret autem iuſtis de conditione et antiquitate eorundem notis. Latinorum Catalogus nullus exſtat, ſolumque hic defectus ſuppleri quodammodo poteſt per librorum e Fuggeriana Bibliotheca in Palatinam translatorum Indicem, cuius idem Sylburgius auctor creditur. Eum poſſedit olim Ioh. Vlric. Meurer, teſte, MEELFÜHRERO *Acceſſion. ad Almeloueen p. 34.* Hactenus de origine ac progreſſu Bibliothecae inſtructiſſimae, quae per totam Europam vix parem habebat. Reſtat, vt interitum illius exponamus. Quum enim Heidelberga, tempore fatalis belli tricennalis, a. 1622. m. Septembri a militibus Caeſa-

Caesareanis, Tillio duce, diriperetur, hunc etiam thesaurum metallo quouis potiorem Maximilianus, Boiorum Dux, occupauit. Iesuitae quidem Colonienses hanc animo spem conceperant, fore, vt magno auri aceruo oblato acquirerent eundem; at refert DANIEL TOSSANVS in *Oratione quadam MSta*, cuius meminit *cit. Praefatio*, *Monumentis virorum illustrium* praefixa, suis se oculis vidisse, quomodo is, quem eo consilio Heidelbergam ablegarant fratres reuerendi, a Bauaris verberibus sit exceptus, fugaeque circumspicere locum, non sine pudore, debuerit. Nec priuatorum, vt fieri solet in publica calamitate, Bibliothecis parcebatur. De Gruteriana praecipue, non paruo aëre comparata, BALTHASAR VENATOR in *Panegyrico Grutero scripto, pag. 265. apud* WITTENIVM *Decade II. Memor. Philos.* haec disserit: *Quaedam discerpta, quaedam foedata, quaedam conculcata, quaedam mutilata iacebant: Alia volumina supererant, alia, sine quibus relicta non erant integra, saepe desiderabantur, quaerebat liber librum. Miserabilis in illo facies, quod libros, praesertim nondum ligatos, et reliquam chartarum turbam, in qua nihil erat quod non merebatur clementiam, alii substernebant equis*, (a quo ipso fato nec Palatinam Bibliothecam in primo militum furore immunem fuisse, legimus apud LVDOLFVM *lib. XXII. cap. 2. p. 89. der allgemeinen Schaubühne der Welt) alii fouendi aut coquendi caussa ferebant in ignem. Focus et furnus ardebant libris; equile candebat paginis: obscoenitatibus iumentorum conspurcabatur innocentissima doctrinarum supellex, fiebat papyraceus fumus et fimus.* Qua in corruptione, bonis litteris exitiabili, seruatum esse tamen Commentarium in Publii Syri sententias, quem suo Gruterus calamo exarauerat, militi quippe e manibus ereptum, Auctores indicant *des Neuen Bücher-Saals Vol. I. p.620.* Peracta hac tragoedia Bauariae Dux praedam illam librariam partim

 sibi

ſibi reſeruaſſe, et Monachienſi addidiſſe Bibliothecae dicitur, partim Gregorio XV. Pontifici Romano, obtinendi Electoratus cauſſa, donauit. Anno 1623. igitur deportanda haec ſapientiae omnis monumenta curauit Leo Allatius, diligenterque vigilauit, ne vel vnicus Codex, MStus potiſſimum, inter quos et ſuperſtites Gruteriani fuerunt, negligeretur. Cf. VENATOR *l. c. pag. 266.* Accuſabatur quidem, maxime a Scioppio, Allatius redux factus, quod diſtraxiſſet libros meliores, (HENR. LEONH. SCHVRTZFLEISCH. in *Notit. Bibl. Vinarienſ. p. 15.*) erantque, qui ipſum ideo ad ſupplicium trahi volebant: optime tamen ſeſe defendit, vt facile non abſolueretur ſolum, ſed poſtea etiam ipſius Vaticanae Bibliothecae cuſtos conſtitueretur. *Naudaeana pag. 2.* Ita magna theſauri huius incomparabilis pars Romam fuit delata, vbi nunc ſummam Vaticanae dignitatem conciliat. Vltra centum muli, ſi LOMEIERO fides eſt *l. c. p. 202*, MStis tantum Codicibus onuſti, quaſi triumphali pompa, per totam Germaniam et Italiam Romam vsque, penſiles tabellas, litteris vncialibus haec verba exhibentes, praeferebant: *Sum de Bibliotheca, quam Heidelberga capta ſpolium fecit, et P. M. Gregorio XV. tropaeum miſit Maximilianus vtriusque Bauariae Dux, S. R. I. Elector*; quam inſcriptionem, vt memoria donationis perennaret, vna cum Bauaricae Domus Inſignibus aeri inciſis, cuique volumini inſertam eſſe, WAGENSEILIVS teſtatur in *Pera libror. iuuenil. Loculam. III. P. 2. p. 691.* Non deſunt interim, qui negant, quidpiam exinde Vaticanam accepiſſe, perſuaſi potius, omnia diuiſa eſſe per priuatas Cardinalium Bibliothecas, ſolasque capſulas clauſas, vacuas tamen, oſtendi, in quibus libri reconditi dicantur. MORHOFIVS *Polyh. T. I. lib. 1. cap. 4. §. 20.* itemque *cap. 17. §. 24.* Verum nemo haec facile credet, qui rem omnem perpenderit adcuratius. Rapaces militum manus diſſiparunt

runt haud dubie aliqua, quorum deinde participes fieri Cardinales potuerunt; nec ideo haec ipſa coniectura fundamento deſtituitur, quoniam in non nullis Germaniae Bibliothecis diuerſae adhuc Heidelbergenſis reliquiae occurrunt. Imo largimur etiam, Franciſcum Barberinum, aliosque, praeripuiſſe quaedam eo tempore, quo magnificae iſtae manubiae Romam peruenerant. At praecipuum adparatum ceſſiſſe Vaticanae, et in eadem hodieque ſeruari, tot homines fide digni confirmant, vt haſtam abiicere omnino cogantur, qui contra veritatem apertam dimicare voluerint. Ipſe ALLATIVS *Animaduerſ. in Fragm. Antiqu. Etruſcar. §. XXXVI. p. 58.* diſerte fatetur, ſe Palatinam Bibliothecam in Vaticanam aduexiſſe. Verba lege apud CRENIVM *Animaduerſ. Philolog. Hiſtor. Parte I. cap. 6. p. 105.* Add. MABILLON. *in Itin. Ital. p. 63;* MONTFAVCON. *in Diar. Ital. p. 277.* et in *Praefat. ad Palaeogr. Graec. p. 29;* GILBERTVS BVRNETVS in *Itinerario P. II. Epiſt. 4. p. 498. edit. Germ. Lipſ. a. 1688. in 12;* IOSEPHI SIM. ASSEMANI *Praef. ad Tom. I. Biblioth. Oriental. §. V. ſub finem;* WAGENSEILIVS *l. c. Locul. II. p. 388.* et praecipue *Locul. III. Parte 2. p. 691.* itemque KEYSSLERI *Neueſte Reiſen, T. I. p. m. 796.* Rem etiam omnem certiſſime probat ſingularis inſcriptio, quae legitur in Porticu ad ſiniſtram Bibliothecae Vaticanae, et a IOACH. CHRISTOPH. NEMEITZIO integra exhibetur in *Faſciculo Inſcriptionum, Lipſ. a. 1726. 8. pag. 208.* Alii contendunt, Electorem Bauariae Bibliothecam Palatinam Monachium deportaſſe, et ne Carolus Ludouicus, Elector Palatinus, ſpem haberet eam vindicandi, ſimulaſſe eundem, quod Romam omnia miſerit. Spanhemium autem, ad Apoſtolicam ſedem ablegatum, reſponſum accepiſſe, nihil huius Bibliothecae in Vaticana reperiri. Et vera ſunt quodammodo priora. Iam ſupra enim diximus, partem Palatinae retinuiſſe Maxi-

Maximilianum Bauarum, quae ſententia noſtra ne teſte careat, ad SPANHEMIVM prouocare licebit, cuius locum STRVVIVS deſcripſit in *Corpore Hiſtor. Germ. Periodo X. ſect. 9. p. m. 2081. n. 93.* Sed ea, quae ſubiiciuntur, nullius profecto momenti ſunt, nec refutationem merentur, quum paullo ante contrarium oſtenderimus. Ipſum Spanhemium exercitium ſtili obſeruaſſe in Vaticana, LILIENTHALIVS monet, quod iuuenis compoſuerit Fridericus V. infelix ille Elector, et magiſter eiusdem, Altſtedius, (rectius Henr. Altingius) correxerit. Caeterum commendari hic debent generatim adducta aliquoties *Monumenta pietatis et litteraria virorum illuſtrium*, quae *Part. II. Frf. ad M. a. 1701. in 4.* prodierunt, ſtudio CHRIST. LVDOV. MIEGII et NEBELII, Medici Marburgenſis. Vid. *Memoires de Trevoux a. 1703. p. 117.* et *Biblioth. Bremenſ. Tomo VII. p. 186.* item ECCARDI *monathl. Auszüge a. 1701. m. Sept. pag. 1. ſq. Vnſchuld. Nachr. e. a. p. 677. ſq.* pariterque STOLLIVS in *den Nachricht. von ſeiner Biblioth. P. II. pag. 114. ſq.* et GE. CHRISTIAN. IOANNIS in *Obſeruat. ad* REIGERI *ausgelöſchte Chur-Pfalz-Simmeriſche Stammis-Linie p. 85. ſq. edit. Francof. a. 1735.* Monumentis iis accedat, ex quo hauſimus varia, IOH. PETRI KAYSERI *Theatrum hiſtoricum antiquiſſimae vrbis Heidelbergenſis*, *Frf. ad M. a. 1733. in 8.* lingua Germanica editum, cuius libri *Cap. XV. p. 156 ſq.* de Bibliotheca Palatina inſcriptum eſt. Eandem Hieron. etiam Boſſium celebraſſe, CASP. SAGITTARIVS ait in *Orat. de Bibliotheca Ienenſi p. 300. ap. Schmidium;* ſed nondum, quantum ſciamus, ſchedae illius exſtant typis impreſſae. Modo Index theſauri huius deperditi completus vndique et perfectus ſupereſſet! Creſceret quidem dolor, ſimul vero nullum priſcae fortunae certius et perennius monumentum reperiri poſſet. Nunc legimus duntaxat in IOSEPHI SCALIGERI *Epiſt. ad Ian. Gruterum p. 728. Epiſto-*

larum

larum Scaligeri ex edit. Francof. hoc eius elogium: *Indicem Bibliothecae vestrae sedulo legi: locupletior est, et meliorum librorum, quam Vaticana. Itaque voluptati fuit legisse.*

§. XX.

Hae sunt Bibliothecae exstantiores deperditae. Iuuabit vel tribus verbis memorare plures, quae bello, rapina, igne, naufragio, fatoue alio, seu perierunt prorsus, seu grauissimum certe detrimentum fecerunt. Multum sane passae sunt Bibliotheca Vaticana sub Clemente VII. Laurentiana Florentiae, inter turbas ciuiles, et quaedam Germanicae in ferali illo bello, quod per triginta annos patriam adflixit. Simili modo, aliosque per casus, penitus intercidit insignis et incomparabilis Bibliotheca, olim a viris doctis tam Graece, quam Latine, operose conscripta et collecta, quam, praeter caetera decora et ornamenta, habuit Coenobium ad S. Albanum, extra moenia Moguntina, quod docet GE. HELWICHIVS in *Chronico Santalbanensi p. 727. §. 3. Tomi II. Scriptorum Moguntin. a* IOANNE editorum. In piratarum peruenit manus Ioh. Vincentii Pinelli Bibliotheca, celeberrimae quondam famae, et extra fere comparationem locuples, quae cum herede diu conflictata, quum nauigio Neapolin duceretur, a barbaris piratis intercepta, et velut exigui pretii merx in mare abiecta fuit, superstite relicta parte perexigua, quae in Ambrosiana Bibliotheca, Friderici Borromaei liberalitate, Mediolani nunc conquiescit, vt CONRINGIVS loquitur *de Bibl. Aug. p. 167. edit. cit.* De his autem omnibus infra, suo loco, differendi occasio erit. Igne absumtae sunt Bibliotheca Cronstadiensis apud Transyluanos, Anton. Codri Vrcei, ipsius possessoris culpa, quo infortunio adeo fuit commotus, vt horrenda in Deum congereret maledicta, interque alia

his

his vteretur verbis: *cum infernis Diis in aeternam vitam agere decreui*, Cf. CLAVD. CLEMENTIS *Museum p. 475.* et BAYLE *artic. Vrceus;* Haffensteiniana maxima ex parte, COLERO id exponente in *vita Haffensteinii p. 46;* libri bene multi in fatali vrbis Londinensis incendio a. 1666. quorum iactura quinquaginta millibus librarum Anglicarum fuit aestimata, interque alios EDMVND. CASTELLVS in *Epist. dedicatoria ad Carolum II, Lexico Heptaglotto* praemissa, non exiguam Bibliothecae suae partem, cum praecipua supellectile ac tricenis dicti Lexici exemplaribus, tunc temporis periisse dolet. Sic quoque ad nihilum reduxit Vulcanus a. 1649. Bibliothecam Monasterii Augustinianorum in vrbe Moguntina, in qua, praeter alios sua praestantia nobiles, haud pauci Codices Operum D. Patris Augustini manu descripti fuerunt, vt legimus apud IOANNEM *cit. Tomo II. Script. Mogunt. pag. 848. §. 7;* Bibliothecam instructissimam Thomae Bartholini in amissi huius thesauri solatium Hafniensi Academicae praefecti; Ioh. Heuelii, Consulis et Mathematici Gedanensis, insignem librorum et instrumentorum pretiosissimorum adparatum, vna cum typographia, quam habebat, priuata, a. 1679. vnde Opera ab eo conscripta primae sunt raritatis; (vid. *Acta Erud. Lat. a. 1691. p. 78.* VOGTIVS in *Catal. libr. rar. p. 341. sq. edit. nouiss.* et IOH. DAN. SEYLERVS de *vita scriptisque Heuelii* in *dem erlaeutert. Preussen Tomo II. Parte 16.* Bibliothecas Gemblacensem in Belgio Austriaco, et apud Venetias sancti Antonii in Castello Canonicorum regularium Sancti Seruatoris, teste MABILLONIO in *Praef. ad T. I. Musei Ital. §. 2;* Bibliothecam H. A. Stockflethi, sacrorum Münchbergensium in Franconia Praesulis, quae, octodecim librorum millibus repleta, vbi a. 1701. cremata fuerat, ingentem animi sui dolorem singulari *ad Stockflethum Epistola, eodem anno Curiae Variscorum in 8.* excusa, patefecit

CHRI-

CHRISTIAN. FEVSTELIVS; Vid. *Noua litt. German. a. 1706. p. 152.* Bibliothecam Seuerini Lintrupii, cuius fata ipse deplorauit in *Reliquiis incendii Bergensis Hafniae 1704. 4*; Bibliothecas Hafniensium plurimas, e. g. Academicam, Wormianam, Franckenauianam, Reckbergianam caet. quae omnes in tristissimo incendio a. 1728. flammarum violentiae eripi haud potuerunt. Cf. laudati supra BARTHOLINI *Diss.* ad filios *de Bibliothecae incendio*, *Hafn. 1670. in 8. Ienae*que typis repetita *a. 1709. eadem forma*, curante ANDR. WESTPHALIO, qui in Praefatione exempla adhuc recentiora adiecit Bibliothecarum igne deperditarum, qualia exhibuit etiam in *Praef. Dissert. de libris publica auctoritate combustis.* Nec sine fructu legentur, quae de hoc argumento conquisiuerunt IOH. IOACH. MEIERVS in *Diss. de libris et Bibliothecis igne absumtis*, *Nordhusae a. 1711. 4.* SCHELHORNIVS *Amoen. litter. T. VII. p. 75. sq.* CHRISTIAN. FRID. SCHINDLERVS in *Diss. epistol.* ad Ge. Henr. Goetzium *de Theologis eruditis per ignem*, *Schnebergae a. 1727. 4.* pariterque IOH. CHRISTOPH. NEMEITZ in *den vernünfftigen Gedancken* caet. *Parte VI. p. 102. sq.* Magnam MStorum copiam, quam Christina, Regina, e Germania in Sueciam transportari iusserat, fluctibus absorptam esse marinis, HERM. von der HARDT scribit in *Prolegom. Histor. Concilii Constantiens. cap. X. p. 17.* Nicolai contra Leutingeri, Historici Brandenburgici, Bibliotheca libris egregiis instructissima, ob fictam absentis mortem diuendita fuit. Vid. *Noua litt. Germ. a. 1707. p. 46.* Nunc manum de tabula! Satis enim, pro instituti ratione, dictum est de iis Bibliothecis, quas antiquissimis perinde ac recentioribus temporibus diuersi casus corruperunt. COLERO quidem totum hocce Caput curiosum videtur magis, quam vtile, quum notitia eiusmodi incerta plerumque et intricata sit, nihilque propemodum, nisi dolorem excitet, tot praeclaras et immenso sumtu exstru-

ſtructas periiſſe Bibliothecas. Quocunque tamen ſe res modo habeat, haud prorſus ingratum fore Lectoribus noſtris ſuſpicamur ſtudium, in recenſendis hisce rebus collocatum. Dari forſitan meliora potuiſſent, ſi, quod MORHOFIVS *Polyh.. Tomo I. lib. 1. cap. 5. §. 30.* et ALMELOVEENIVS in *Biblioth. promiſſa p. 18.* memorant, integrum Opus Bibliothecarum deperditarum, a IOH. BAPTISTA FERRETIO adſectum olim, publicam lucem adſpexiſſet.

CAPVT TERTIVM

DE

BIBLIOTHECIS EXTERORVM.

§. I.

Inter Bibliothecas nostra aetate adhuc reliquas, et exterorum quidem, considerandae primum veniunt Orientales, de quibus autem, ob documentorum inopiam, certa omnia et adcurata dici nequeunt. Proferemus interim, quae in promtu sunt. In *Atho*, Macedoniae monte, Turcarum ditioni subiecto, ex M. Antonio Antimacho *) MICHAEL NEANDER refert de *Biblioth. deperdit. p. 53. ap. Mader.* dari Bibliothecas celebratissimas, quas etiam solis constare MStis, Chytraeus atque alii perhibent. Cf. IO. BERNH. LVHNII *Diss. Vit. 1704.* edita *de Atho sancto*, maxime *p. 66. et 67.* item MONTFAVCON. partim in *Palaeogr. Gr. integro lib. VII. a p. 433. vsque ad p. 509.* partim *Praef. Catalogo Biblioth. Coislinianae* praefixa. Peirescius, vti in *eius vita* GASSENDVS testatur *p. 249.* Lucam Holstenium et Ioh. Iacob. Bouchardum eo mittere constituerat, qui perquirerent ac notarent potiora, neque vero destinata exsequutus est. Interim particeps facta Bibliotheca Vaticana sub Clemente XI. Graecorum MStorum ex monte Atho acquisitorum, de quibus V. AS-

*) Edidit is, praeter GEMISTVM PLETHONEM de *gestis Graecorum post pugnam ad Mantineam,* DION. HALICARNASS. ac DEMETR. PHALEREI *Praecepta oratoria*, POLYAENI de *re militari libros*, et *Orationes* a se ipso conscriptas de *laudibus Graecarum litterarum*, quae cum aliis prodierunt *Basil. a. 1540. in 4.* Cf. *Cat. Bibl. Tellerianae p. 270.*

V. ASSEMANI *Biblioth. Oriental. Tomo III. Parte 2. p. 952. sq.* Superiori etiam saeculo ducenti fere Codices Graeci exinde peruenerunt in Bibliothecam Seguierianam, qua de re infra dicemus. In ipsa vrbe *Constantinopolitana*, prope Sultani palatium, Bibliothecam adseruari, omnes fere consentiunt, cuius et SPONIVS mentionem facit *Voyage d' Archipel. Tomo I. p. 192.* Semper fama fuit, integrum Titi Liuii MStum in hac esse Bibliotheca, sed nemini id, anxie licet quaesitum, reperire contigit, vt ex aliorum ore memorat laudatus Sponius. Cf. *Lettres Juives de Mr. le Marquis d'Argens à la Haye 1738. in 8. T. II. p. 143.* Prostat anonymi cuiusdam *Bibliotheca, siue Antiquitates vrbis Constantinopolitanae, Argent. a. 1578. in 4.* quo in libro paullo iam rariori, neque indocte scripto, Catalogus exhibetur plurium MStorum, quae exstant Constantinopoli, vtpote Catalogus librorum hinc inde obuiorum; Catalogi librorum Patriarchae Constantinopolitani; Constantini Barini; Antonii Cantacuseni; Mich. Cantacuseni; Iacobi Marmoretae; Iohannis Suzi et Manuelis Eugenici. Exinde MSta theologica Patriarchae Constantinopolitani *Sacris Biblioth. arcanis retectis p. 77. sq.* inseruit THEOPHILVS SPIZELIVS. Recte autem MONTFAVCONIVS monet in *Praef. ad Palaeogr. Gr. p. 20. et 21: Elapsis a tempore, quo primum Catalogi huiusmodi constituti sunt, annis pene centum et triginta, quorsum abierint isti Codices et MSta ignoratur.* Eadem etiam *pag. 21.* legi merentur, quae ex Sponio refert vir ille doctissimus. Imperatorum quidem Turcicorum Bibliothecam descripsit MICH. BAUDIER *dans l'Histoire generale du Serail et de la Cour du grand Seigneur, Empereur des Turcs.* Hanc autem secretam esse dicit prope Cameram Regiam, librisque egregiis atque ornatissimis refertam. Aliam Bibliothecam adseruari memorat prope Cameram aulae Ministrorum seruientium, instructissimam aeque, in qua adpa-

adpareant etiam viginti ſex volumina immenſa ex Bibliotheca Conſtantini M. litteris aureis ſcripta, ligaturis argento deaurato munitis, gemmisque magnae taxationis exornata. Hanc tanto eſſe in pretio aiunt, vt nemini permittatur ſoli. Vtramque autem ita copioſam cenſet HOTTINGERVS in *Biblioth. quadrip. cap. II. p. 16.* vt ex duabus ſingulae aeſtimatae fuerint quatuor tonnis auri. Iſtam vero magno incendio, quo potior pars palatii Turcici d. 18. m. Iulii a. 1665. abſumta eſt, ſimul conflagraſſe perhibetur. Sic etiam aliam ſummi Turcarum ſacerdotis, eandemque locupletiſſimam, laudat HENR. SPONDANVS *Contin. Annal. Baronii ad a. 1633. in fine*, quam itidem incendio ſcribit periiſſe. Haec Struuius; at confuſe, opinor, et obſcure. Aliter rem omnem, et adcuratius profecto, exponit SPIZELIVS in *Diſſ. praelim. ſacris Biblioth. arcanis* praefixa, *p. 143. ap. Schmid.* vbi haec ex GOTTFRIEDI *Archontol. Coſmica* refert: *Aiunt vulgo Turcas odio habere libros et artem typographicam: de quo poſteriore vt non negauerim; ita videre non poſſum, quomodo prius illud locum habere poſſit; cum haud longe a cubiculo magni Turcarum principis coenaculum amplum ſit, in quo ſeruatur Bibliotheca raris et curioſis libris inſtructiſſima, qui omnes eleganter ligati compactique ſunt, et haec ſigillatim appellatur Bibliotheca principis. Eſt enim etiam alia in vſum nobilium puerorum et miniſtrorum aulae, plena voluminibus omnium artium et linguarum. Supereſt autem et ibi antiqua Bibliotheca Conſtant. M. Imper. in qua ſunt libri MSti membranacei, tam nitide et concinne parati, vt potius materia ſerica, quam pelles videantur. In his etiam ſunt libri V. et N. Teſtamenti, tecti omnino argento deaurato, modo antiquo, ornatique lapillis pretioſis. Debetur autem horum conſeruatio pulchritudini et pretio eorum, cum infinita alia exemplaria rupta, ſciſſa et deperdita fuerint, multa etiam igne cremata, tunc, cum Turci Conſtantinopoli vi et ar-*

N 2 *mis*

nis potiti sunt. Qui autem superstites mansere, prope sancti habentur, vt eos nemo tangere audeat. A quibus parum discrepant, quae LOMEIERVS differit de *Biblioth. p. 239. ap. Schmid. Constantinopoli*, inquit, *Bibliothecae Arabicae tres sunt.* Prima *dicitur esse antiqua illa Imperat. Constant. M. in qua multi in charta pergamena calamo exarati libri, item Vetus et N. Testamentum, more veteri, auro et gemmis ornatum.* Altera *in vsum nobilium et seruorum.* Tertia *non procul a cubiculo Imperatoris Turcarum, rarissimis et ornatissimis libris plena, quae imperatoria et Ottomannica vocatur. Petrus della Valle, Nobilis Romanus, Itiner. sui Parte I. cap. 9. in hac Bibliotheca Titum Liuium integrum exstare testatur. Se, et Legatum Regis Galliarum, cum bibliothecario egisse, vt pretio decem millium coronatorum eum venderet, sed nihil obtinuisse dicit, quia, licet aliquot menses quaesitus, magno tamen ipsius Liuii infortunio, inueniri non potuit. Magnum etiam Florentiae Ducem, de isto libro, quinque piastrorum millibus emendo, egisse narrat. Sed eheu! mense Nouembri 1665. tristis Constantinopoli nuntius aduolauit: excitatum scilicet fuisse in vrbe horrendum incendium, 28. die Iulii, anni supra memorati, quo et palatium Imperat. et gynaeceum, praecipue vero augusta haec Bibliotheca conflagrauerit, quo innumeri quarumuis linguarum libri in cineres redacti sint.* Et in his acquiescamus necesse est, donec alia, quae iam ad manus non sunt, subsidia nanciscamur. Illustrari forte totum hoc argumentum poterit ex GIOVANNI BATTISTA DONADO *della Letteratura de' Turchi, Venet. 1688. in 12.* et, si REIMMANNO fides in *Hist. litter. generali p. 73. ibid. 1690. in 4.* Sed nondum hunc perlustrare librum contigit. Interim legi merentur, quae Abbas SEVINVS de Bibliotheca Imperatoris Turcici memoriae prodidit in Opere, cui titulus: *Histoire de l'Academie roiale des Inscriptions et des belles lettres, Parte IV. n. 43. p. 413. sq. editionis Germanicae*

Gott-

Gottſchedianae in 8. mai. Add. *die Leipz. gelehrt. Zeitung. a. 1729. p. 220.* vbi refertur, Dierlingium, Imperatoris Caroli VI. in aula Conſtantinopolitana Reſidentem, plus vice ſimplici Bibliothecam inſpexiſſe Ottomannicam, in eaque Codices plane eximios obſeruaſſe. Quae ſi vera ſunt, non tota videtur exuſta ſaeculo ſuperiori, vt Spizelius, aliique adfirmant.

§. II.

In Aegypto plures adhuc latere Bibliothecas, ii tradunt, a quibus terrarum iſtarum deſcriptiones accepimus. Inter has autem illa, quae in *Madraſe* eſt, villa prope Cairum, ob MStorum copiam aeſtimari praecipue debet. Depinxit eam ATHANAS. KIRCHERVS de *litteris et lingua Copta p. 512. et 515.* his verbis: *Atque hi ſunt tituli librorum, de variis materiis tractantium, qui in Madraſe Cayri adhuc ſuperſunt, quae omnia confirmat P. Ioſephus Marcellaia, e Societate noſtra ſacerdos, mihique curioſius inquirenti non ſemel retulit Melitae, ſe, dum in Aegypto degeret, hanc Bibliothecam luſtraſſe, multaque millia MStorum comperiſſe, quae tanta cuſtodiunt cura, vt nulli ſub poena capitis inde librum extrahere liceat; addit quoque, ſe inter caetera admiratum eſſe certos quosdam papyraceos Codices, ſeu hieroglyphicos, iis figuris, quae in Obeliſcis Romanis conſpiciuntur, conſcriptos: et quamuis Turcae nullam fere, ſi Alcoranum excipias, librorum curam ſuſcipiant, horum tamen ob antiquitatem magnam curam haberi. Audiui a diuerſis, in Materea, vicino Cayro vico, aliam adſeruari Bibliothecam. Verum cum hic locus vix habitatus ſit, nullam relationi fidem adhibeo, ſed vt poſtea Europaeis falſus rumor de Bibliotheca Aegypti innoteſcere potuit, quod hic adiungo, vt quid referentibus de Bibliotheca memorata credendum ſit, habeat Lector.* GASSENDVS in *vita Peireſcii p. 168.* refert, Aegidium Lochienſem, e Capucinorum familia, ex Aegypto reducem, vbi toto

ſeptennio linguis Orientalibus operam nauarat, adfirmaſſe, quod Codices rari in Coenobiis variis exſtent, et praecipue etiam viderit Bibliothecam. Cf. tamen SPIZELIVS in *Praef.* ſaepius laudata, *p. 147. ap. Schmid.* vbi haec paullo aliter commemorat. Add. *Synopſis librorum Aegyptiacorum veterum*, qui in diuerſis Aegypti Bibliothecis, cum primis in illa Cairi Madraſea, ſupereſſe dicuntur, apud REIMMANNVM in *Idea Syſtem. Antiquit. litt. Aegypt. p. 94. ſq.*

§. III.

Mira ſunt, quae de *Abyſſinorum* Regis Bibliotheca CLAVDIVS CLEMENS in *Muſeo lib. II. ſect. 4. cap. 2.* narrat, auctoritate FR. LVDOVICI de VRRETA in *Hiſtoria eccleſiaſtica, politica, natural y moral de los grandes y remotos Reynos de la Etiopia*, qui liber *Valentiae a. 1610. in 4.* prodiit, et Luſitanice recuſus eſt cum addition. ANTON. COLAZZI *Eborae a. 1611. in 4.* Adſeruatam iſtam Bibliothecam dicit in Monaſterio ſanctae Crucis, in monte Amara, tria ampliſſima conclauia replentem, quibus contineantur plura, quam decies millies centena millia voluminum, ſcripta in candidis membranis pergamenis, atque in thecis ſericis repoſita. Hanc librorum ſupellectilem aceruare coepiſſe Reginam Sabae, cuius dicantur eſſe Opera pleraque, cum aliis Enochi, Noemi, Abrahami et Iobi, nec deſiderari vlla ſanctorum monumenta, qui aliquid ſcripſerunt, ſicuti conſtet ex indice Antonii Grici et Laurentii Cremonenſis, qui rogatu Cardinalis Sirleti et iuſſu Gregorii XIII. hanc Bibliothecam inuiſerint: haec autem collecta eſſe potiſſimum ex Bibliotheca Muleaſſis, Tunetanorum Regis, quae quum per exercitum Caroli V. Imperatoris diſſipata fuiſſet, Menam, Aethiopiae Imperatorem, negotium dediſſe mercatoribus Aegyptiis et Venetis, quocunque tandem pretio poſſent, vt redimerent libros, quos

quos recuperatos ſtatim ad Regiam Abyſſinorum Bibliothecam transmiſerit. Sed ingens, quem Vrreta profitetur, librorum numerus haec reddit fide indigna, vt alia taceamus. Quare NICOLAVS GODIGNVS *de Abyſſinorum rebus Lugd. 1615. in 8. libro I. cap. 17.* Vrretam, quem ſaepius reprehenderat, etiam in hoc erroris arguit, adfirmans praeterea, ſe ex litteris habere et narratione eorum, qui loca illa diu coluerint, nullam dari in monte Amara Bibliothecam. Non nihil quidem librorum eſſe in eo Coenobio, quod Axumum dicatur, ſed Regiae hanc ipſam collectionem Bibliothecae nomen neutiquam mereri. Ridere Romanos, quae de Grico referat, Menam vero imperium tenuiſſe viginti quatuor annis poſt, quam Carolus V. Tunetam receperit. Inde patet, lubrico admodum fundamento niti, quaecunque hanc in rem profert Vrreta. Cf. LOMEIERVS *de Biblioth. cap. XI. p. 243. ap. Schmid.* HOTTINGER. in *Biblioth. Orientali p. 320. ſq.* SPIZELIVS *l. c. pag. 145.* et GVNDLING. *Hiſtor. Philoſ. moral. cap. V. p. 33.*

§. IV.

In Occidente primum nos occupabunt Bibliothecae *Hiſpanicae*, quas inter, veluti luna inter ſtellas, eminet celebratiſſima *Scorialenſis.* Ei iam praefectus eſt Gregor. Maianſius, vir iuris et humaniorum litterarum longe peritiſſimus. Auctorem cum ipſo Monaſterio, in quo recondita eſt, habet Philippum II. Hic enim bellum cum Gallis gerens quum a. 1557. S. Quintinum in Piccardia capere non poſſet, niſi Templum ſuburbii, St. Laurentio dedicatum, tormentis deieciſſet, voti religione obſtrictus, ſe aedes longe ſplendidiores in Hiſpania Sancto illi eſſe exſtructurum, Scorialenſe hoc Monaſterium, ſeptem circiter milliaria diſtans a Mantua, Carpetanorum, ſtupenda magnificentia, et ſumtibus vere regiis aedi-

ficauit. BOSIVS in *Notit. Imperii Hiſpan. Sect. III. cap. 1. p. 96.* Abſoluto iſto duorum ac viginti annorum opere conſilium de recte inſtituenda Bibliotheca dedit Ioh. Baptiſta Cardona, Epiſcopus Tortoſanus, ſingulari ſcripto, vt ſupra *Cap. I. §. 18.* iam dictum, in quo ad eius conſilii exemplum indicem excudendum diuulgandumque ſuadet. Initium, prout fieri ſolet, leue fuit, ac prima fundamenta poſuerunt libri admodum mille ducenti, quos priuatos in vſus Philippus collegerat. Eodem tamen Cardona teſte, Principes multi, et Hiſpani, et exteri, nec pauci homines eruditi, vbi Regis animus honeſtiſſimumque librorum congerendorum ſtudium innotuerat, glorioſum ſibi putarunt, ſi, quae nacti fuerant, Opera rariora eo transmitterent, ita quidem, vt IOH. MARIANA *de Rege et Regis inſtitutione lib. III. cap. 10. p. m. 289.* auctor ſit, ex omnibus Europae partibus ad famam noui operis magno numero libros, praeſertim Graecos manu ſcriptos, praecipuae pleroſque vetuſtatis, confluxiſſe. Maxime vero Didacum Hurtadum Mendozam, Caeſaris olim Caroli V. apud Venetos Legatum, adparatum ſuum, accepta e media Graecia librorum Graecorum plena naui, (quos dono dederat Turcarum Imperator ob praeſtitum ſibi obſequium in remittendis quibusdam captiuis, inter paucos chariſſimis,) aliisque, ex Bibliotheca Beſſarionis deſcriptis, locupletiſſimum, ſupremis Scorialenſi tabulis reliquiſſe, FRANCISC. SCHOTTVS *Itin. Ital. lib. II. cap. 10.* et CLAVD. CLEMENS referunt *in Muſeo pag. 532.* Sed quod ad Beſſarionis attinet Bibliothecam, alii furtum obiiciunt Mendozae, eumque, data propter dignitatem ſuam facultate perluſtrandae ſine cuſtodibus Venetorum Bibliothecae, legatos a Beſſarione theſauros expilaſſe turpiter, et armaria, ex quibus MStos Codices abſtulerit, aliis vulgaribus, eiusdemque prope molis, Operibus, ne ſtatim deprehenderetur rapina,

pina, compleuiſſe adfirmant. Quod licet in dubium vocet MORHOFIVS *Polyh. T. I. lib. 1. cap. 4. §. 23.* teſtis tamen omnis exceptione maior videtur DOMINICVS MOLINVS, qui in *Epiſtola ad Ioh. Meurſium*, Venetiis Italice ſcripta, pluribus hoc furtum exponit, nominans Mendozam *un ſcelerato infame*, factumque ipſum *una baſſezza.* Vid. GVDII *et aliorum Epiſtolas, a Burmanno* editas, *p. 131.* quo ex loco ſua etiam hauſit CAMVSATVS in *Obſeruat. ad Ciacconii Bibliothecam, p. 960.* Mendozae liberalitatem ſequutus eſt Anton. Auguſtinus, Archiepiſcopus Tarraconenſis, qui omnes libros, MSta et Antiquitates huic legauit Bibliothecae. Singulari ſupellex iſta libraria Catalogo exhibita fuit *Tarraconae a. 1586. in 4.* Eadem ratione Petri Pontii, Epiſcopi Legionenſis, MSta omnis Antiquitatis, eccleſiaſticae cum primis, item Graeca, Hebraica et Arabica Ariae Montani acceſſerunt. Bibliothecam etiam Arabicam, ſeptem mille et octingentis iuſtis diſtinctisque Codicibus conſtantem, ereptamque ſuperiori aetate Maroccano Regi, a Nearcha quodam Maſſilienſi in Hiſpaniam auectam, et in Scorialenſem translatam eſſe, ex THOMAE ERPENII *Orat. altera de lingua Arabica* obſeruant CONRINGIVS de *Bibl. Aug. p. 198.* THEOPHIL. SPIZELIVS *p. 144. Collect. Schmid.* aliique. Praeterea longe lateque miſſi ſunt a Rege Philippo viri docti in Italiam, Germaniam, Belgium et Hiſpaniam, qui librario huic theſauro locupletando res eximias eiusdem generis peruestigarent. LOMEIERVS *de Biblioth. p. 229.* Tantis aucta eſt opibus Bibliotheca ſpectatiſſima, cuius magnificentiam ſic deſcribit MARIANA *l. c: Veſtibulo bibliotheca impoſita, maiori longitudine omnino pedum centum octoginta quinque, lata pedes triginta duos, libros ſeruat, praeſertim Graecos, manuſcriptos, praecipuae pleroſque vetuſtatis: qui ex omnibus Europae partibus ad famam noui operis magno numero confluxerunt: auro pretioſiores theſauri, digni quo-*

rum euoluendorum maior eruditis hominibus facultas contingeret. Quod enim ex captiuis et maiestate reuinctis litteris emolumentum? Bibliothecae parietes elegantes picturae exornant, artes ingenuas artificiose exprimentes, cum antiquis comparandae. Et ex *Hispaniae descript. noua, p. 165. sq.* haec differit LOMEIERVS *l. c. p. 231. ap. Schmidium: Bibliothecae ostium instrato opere variatum ex Germania huc delatum est. Pauimentum marmore splendet; arcuatum tabulatum variis picturis, librorum subiectorum materiae, quam continent, respondet. Repositoria et plutei cuncti ex ligno Indico parati, et marginum extremitas in libris deaurata. Quinque ordines pluteorum, sibi inuicem impositi, libros recipiunt, quisque centum passuum longitudine se extendens. Cernuntur hic Caroli V. Philippi II. III. et IV. effigies, ac aliquot globi, praecipue vere vnus coelestem et terrestrem globum cum Planetarum cursu, admirando artificio, ante oculos ponens. Nulli Monacho librum ex Bibliotheca secum in conclaue suum sumere licet, sed in Bibliotheca ipsa studiis operam et tempus impendere vnicuique integrum est. Ex hac in aliam Bibliothecam deducuntur spectatores, haec libris MStis in suos pluteos dispositis referta est, inter quos Augustinus de sacro baptismate propria manu scriptus. Carolo Caesari pro omnibus his libris quinquaginta millia coronatos oblatos fuisse narratur. Adest hic etiam Papae Pii V. mensa, qua in scribendo vti solebat; et vetus Hierosolyma, vt tempore Christi fuisse creditur, ex ligno opere sectili artificiose confecta. Totum reliquum conclaue, effigiebus meris tectum inter alias inspiciendum praebet Iohannis Austriaci imaginem cum duabus laternis, quibus in magno illo proelio nauali a. 1571. vsus est.* MATTHAEVS autem QVADVS in *Europae totius descriptione*, qui liber cum tabulis aeri incisis *Colon. a. 1594. in 4.* prodiit, *libro VII.* tria illam Bibliothecam diuersa habere conclauia dicit, in quorum primo omnes depictae videantur facultates: ad pedes cuiusuis picturae eius

eius facultatis libros conſpici, concinno ordine locatos, omnes inauratos, eiusdemque compacturae. Ibidem etiam ingentem eſſe poſitum, addit, librum, totum membranaceum, in quo omnis generis animantia, quae in vniuerſo terrarum orbe vnquam viſa ſint, ſuis coloribus ad viuum adumbrata exhibeantur. Alterum conclaue meros continere Codices manu exaratos Latinorum, Graecorum et Hebraicorum Theologorum, quibus ſingulis Auctorum ſuorum imagines ſint poſitae. Tertium autem folis MStis eſſe refertum variorum Auctorum et facultatum, variarum etiam linguarum, quibus ſimiliter Auctores adiuncti ſint, ad viuum depicti. Inter MSta praeſtantiora CLAVD. CLEMENS *l. c. p. 533. ſq.* memorat *S. Biblia peruetuſta, ſcripta litteris Gothicis et Longobardicis; Codicem, ipſius D. Auguſtini calamo confectum, tituloque de baptiſmo paruulorum inſignitum*, de quo paullo ſupra diximus; *quatuor Euangeliorum librum, aureis litteris in perelegantí membrana pergamena ſcriptum, compactum tabulis, atque Attalico texto opertum. Sic eum ſcribi iuſſit Henricus II. Imperator, vti fuerat inchoatus Conradi Imperatoris mandato. Longus eſt vlnae dodrantem, iuſta proportione latus: ſacer ille textus Euangeliorum cum Praefationibus et Epiſtolis D. Hieronymi, et Canonibus Euſebii Caeſarienſis, centum ſexaginta quinque foliis continetur. Circiter ſexcenti anni ſunt,* (nunc ſeptingenti) *quum ſcriptus eſt, nusquam tamen pictura ſcripturaue vetuſtate euanuit, imo adeo integra, florida et ſplendida eſt, vt opus nudius tertius abſolutum credas. - - Eraſmus Roterodamus in Annotat. in N. T. Codicem hunc, quem aureum appellat, mirifice extollit, ac profitetur, ſe legitimas ac germanas quasdam lectiones inde eruiſſe, quas in aliis exemplaribus haud repererat, nec niſi ſolemni quadam pompa, et accenſis taedis, ſibi monſtratum refert. Eum tunc poſſidebat Margarita, Maximiliani filia, Iohannis Principis vxor: venit poſtea in manus Mariae Reginae, quae illum*

cum

cum tribus aliis dedit Philippo II. Caroli V. fratris sui filio. Est et hic aliquid quoddam nobile prorsus visuque dignum, historia scilicet ac forma omnium plantarum atque animalium, quotquot ad Philippi II. aetatem visa fuerunt in Indiis Occidentalibus. Pictae sunt herbae, radices, trunci, rami, flores, folia, fructus, vellera, squammae, plumae, pinnae, rostra, singula denique natiuis expressa coloribus: nec non et hominum statura, vestitus, siue ordinarii, siue laeti et lautiores; ritus et apparatus festorum, chorearum, sacrificiorum, eius gentis, quorum consideratio iucundissima est, et ad varia vtilis. Haec ex Clemente, qui *p. 535.* alia rariora quaedam, in Scorialensi obuia recenset. Cf. Abbatis de VAYRAC *Etat present de l'Espagne, Paris. 1718. in 8. Tomo I. P. 2. p. 536.* vnde *Actorum Erudit. Lat.* Collectores *a. 1719. p. 278.* obseruant, librorum typis impressorum centum circiter ac triginta, manu vero exaratorum decem et quinque millia numerari. Ingens certe thesaurus, maior futurus tamen, nisi a. 1671. multa periissent incendio, qua de re vid. *Mercurius Batauus m. Iunio dicti anni*, et MONTFAVCON. in *Praef. ad Palaeogr. Graec. p. 28.* Generatim ad cognoscenda huius Bibliothecae Cimelia faciunt Auctores sequentes. Ac primum quidem hic nominandus est MART. de la VERA *Catalogus Regiae Biblioth. D. Laurentii*, quem a. 1625. in f. conscriptum, et autographum quidem, ex Bibliotheca Engeliana comparauit ante aliquot annos illustrissimus Bunauius. Vid. *Catal. Bibl. Bunau. Tom. I. Vol. 1. p. 850.* et *Catal. Bibl. Engelianae, in Spicilegio p. 55.* Succedat, cuius iam *Cap. II. §. 2.* mentionem iniecimus, ALEXANDRI BARVOETII *Catalogus praecipuorum librorum ineditorum, qui MSti adseruantur in Bibliotheca Scorialensi.* Exstat in *Collect. Madero-Schmidiana.* Et ex hoc ipso Catalogo theologicos desumserunt Codices ANT. POSSEVINVS atque THEOPH. SPIZELIVS; ille in *Adpendice Adparat. sacri*, hic in *sacris Biblioth. illustr.* arca-

arcanis retectis, p. 120. sq. Baruoetius autem indicat simul, alium, eumque adcuratiorem, omnium Graecorum MStorum Catalogum a Dauide Coluillo, Scoto, esse adornatum, quem ipse, vna cum animaduersionibus Baruoetii, edere cogitet in lucem. Cui consilio exitum non respondisse, merito dolemus. cum PHIL. LABBEI *Specimine nouae Bibliothecae MStorum* in *Supplementis Lut. Paris. a. 1653. in 4.* prodiit idem Baruoetii Opusculum, cui accessit SCIPION. TETTII *Index MStor. Bibl. Scorialensis.* Arabicorum quorundam MStorum, quae in eadem adseruantur, Catalogum in *Adpendice Smegmatis Orientalis lib. III. P. 2. p. 1. sq.* et ad calcem *Bibliothecae Orientalis* exhibuit HOTTINGERVS. Sic et CHRISTIAN. RAVIVS edidit *Catalogum CCLXI. voluminum Arabicorum* in hac Bibliotheca, subiectum *Praefatiunculis* eiusdem in *Primam tredecim partium Alcorani Arabico-Latini.* Accepisse se illum a Iacobo Golio profitetur; nec tamen continet Arabicum Maroccani Regis adparatum, de quo supra. Nouissime MONTFAVCONIVS (qui in *Praefat. ad Palaeogr. Graecam p. 28.* Bibliothecam Scorialensem prae reliquis omnibus insignem semper habitam, et multis vetustissimisque Codicibus instructam esse adserit,) in *Bibl. Bibliothecarum MStorum noua, Tomo I. p. 616. sq.* cum rei litterariae studiosis communicauit MStorum Catalogum, sed vix integrum, quum tot in eo Codices non occurrant, quot praedicantur vulgo; ideoque fecisse ex Opere maiori epitomen videtur. CLAVDIVS CLEMENS in fine *Musei sui*, quod aliquoties nominauimus, *p. 515. sq. Regiae Bibliothecae Scorialensis* adiecit *Descriptionem*, vti quidem titulus promittit, at, si dicendum quod res est, leuis omnino vocari opella meretur, tamque perfunctoria, vt picturae magis et ornamenta, quam libri siue manu exarati, siue excusi, iique rariores, et notatu prae reliquis digni, exinde cognosci possint. Quod

ne

ne aliorum ſcriberemus fide, parum certa ſaepenumero, ipſi euoluimus librum, hodie non obuium frequenter. Eiusdem eſt farinae *Notitia Bibliothecae Scorialenſis*, quae legitur in FRANC. de los SANTOS *Deſcripcion del Real Monaſterio de S. Lorenzo del Eſcorial Cap. XVI. edit. tertiae, Mantuae Carpet. a. 1681. in f.* adornatae. CORDERIVS etiam in *Epiſtolis duabus*, quas CYRILLI *in Ieremiam Homiliis* praefixit, altera ad Balth. de Fuentabrada, Monaſterii S. Laurentii Priorem, altera ad Lectores, praeſtantiam huius Bibliothecae ſummis laudibus extollit. Vtramque leges in *Collect. Madero-Schmidiana P. I. p. 114. ſq.* Cf. LOMEIERVS, *ibidem p. 228. ſq.* Quae vero in ANDR. SCHOTTI *Hiſpaniae Bibliotheca T. I. cap. 3. p. 62. ſq.* inueniuntur, ea nil niſi maximam partem *Capitis* X. ex MARIANAE *lib. III. de Rege et Regis inſtitutione*, ac deinceps CARDONAE *Conſilium de inſtituenda amplificandaque Bibliotheca Regia S. Laurentii* exhibent.

§. V.

Praeter hanc Regiam celebratur apud Hiſpanos Bibliotheca *Complutenſis*, quam cum Academia erexit Franc. Ximenius, Archiepiſcopus Toletanus, de cuius rebus geſtis fuſius commentatus eſt ALVAREZ GOMECIVS ſingulari Opere, edito *Frf. a. 1603.* in *Tomo I. Hiſpan. illuſtratae*, quae ANDR. SCHOTTVM primum habuit collectorem, ac difficulter parari hodie poteſt. Hanc ipſam Bibliothecam Ximenius, magnis impenſis, Latinis, Graecis, Hebraicis, Hiſtoricis, et ad Dialecticam et ad Philoſophiam pertinentibus libris inſerſit, auxit plurimis ICtorum voluminibus, et ſcriptis Medicorum omnium, atque monumentis ſacrae Theologiae illuſtrauit mirum in modum, Bibliis praeſertim ad Graecam et Hebraicam fidem reſtitutis per doctiſſimos et vtriusque linguae peritiſſimos ex diuerſis terrarum partibus, ſumtibus maximis et intolerandis, accerſitos huius Academiae

demiae ſolum illuſtrandae cauſſa. Atque haec Bibliotheca aucta magis, et locupletata omnis generis varietate librorum, et cuiuscunque facultatis atque diſciplinae Auctorum viſitur, et ab omnibus magis magisque celebratur. Quae verba ſunt MELCH. de la CERDA ex libro de *Adparatu Latini Sermonis, p. 61.* in laudati SCHOTTI *Hiſpaniae Bibliotheca.* *) Add. *Praefatio*, *Bibliis Complutenſibus* praemiſſa. *Salmanticenſi* Bibliothecae, quam de la CERDA *l. c. p. 33.* vetuſtiſſimam vocat, omnisque generis librorum recentiorum et antiquorum, etiam manu deſcriptorum, pleniſſimam, Ferdin. Nonium, caelibem, a. 1552. ſupellectilem ſuam, quam habebat, egregiam teſtamento legaſſe, THVANVS memorat *Hiſtor. lib. XI. in fine.* Caeterum adhuc monendum eſt, abditos paſſim in Hiſpania latere inſignes Scriptorum veterum Codices, manu exaratos, quibus quum vti neſciat gens amoeniorum ſtudiorum fere ignara, iis nullum plane pretium ſtatuitur. Eorum complures quam ſibi modico aere compararit EMANVEL MARTINI, ipſe in *Epiſtolis* ſuis exponit, *Mantuae Carpet. a. 1735. in 8. editis*, *Tomo I. p. 330.*

§. VI.

Ex Hiſpania tranſeamus in *Galliam,* in qua tot reperiri Bibliothecas LVDOVICVS IACOBI a ST. CAROLO adſerit, quot in reliquis Europae partibus non habeantur. Vid. ſupra *Cap. II. §. 1.* Hoc licet Thraſonicum ſit dictum, ex nimia de ſolo patrio profectum opinio-

*) En! titulum libri nunc itidem rarioris: *Hiſpaniae Bibliotheca, ſeu de Academiis et Bibliothecis: item Elogia et Nomenclatvr clarorum Hiſpaniae Scriptorum, qui Latine diſciplinas omnes illuſtrarunt* caet. *Frf. 1608. in 4.* Tres ſunt Tomi exigui; nam omnes paginas 649. conficiunt. In fronte libri ſe haud nominauit Auctor: Subſcripſit tamen Dedicationi: *A. S. Peregrinus.* Labor eſt vtilis, et non ad Bibliothecarum tantum notitiam aliqua ex parte, ſed ad omnem quoque ſtatum Hiſpaniae litterarium conducit.

opinione; diffiteri tamen poteſt nemo, Gallos ſtupendo Bibliothecarum pretioſiſſimarum numero eminere. Omnibus palmam praeripit Bibliotheca *Regia*, cuius hiſtoriam quum erudite exponat copioſeque *Memoire hiſtorique ſur la Bibliotheque du Roi, in Tomo I. du Catalogue des livres imprimez de la Bibliotheque du Roi, Pariſ. a. 1739. in f.* edito, noſtrarum eſſe partium arbitramur, vt excerpamus inde, quae ſunt potiora. Prima huius Bibliothecae fundamenta Carolus V. Sapientis a poſteritate elogio inſignitus, pro ſuo in Muſas amore, ſaeculo XIV. iecit, eandemque in turri quadam arcis Pariſienſis, *la Tour de la Libraire* dicta, ſplendidiſſime repoſuit. Ex Catalogo, cuius adhuc authenticum exſtat, nongenta, et quod excedit, Volumina illam confeciſſe patet. Collectio hac profecto aetate non modica! Valde autem eſt imminuta ſub Carolo VI. variis libris partim ab ipſo Rege deſumtis inde, partim a Duce Andegauenſi, Adminiſtratore regni, aliisque Proceribus, priuatos ad vſus acceptis, partim deportatis ab Officialibus aulae, nec vnquam reſtitutis. Quae quidem damna nouis indies Codicibus reſarcire ſtuduit Rex, non facta tamen Bibliotheca locupletior, quam quadraginta circiter annis ante fuerat. Mortuo tandem Carolo VI. a Iohanne Duce Bedfordio, quem Angli, in bello contra Gallos victores, regno praefecerant, mille ac ducentis libris Gallicis emta eſt eadem, et pecunia haec artifici ſoluta, cui Regis, eiusque Coniugis, Iſabellae, Mauſoleum faciendum erat locatum. Quo vero poſt hoc tempus peruenerit adparatus iſte, certo indicari nequit. Non abhorret interim a veritate coniectura, eum in Angliam eſſe delatum. Priore ergo ſupellectile penitus alienata, Carolus VII, quantum negotia bellica permittebant, collegit nouam, ſed exiguam plane, et eorum tantum librorum, qui maieſtati eius ab Auctoribus fuerant conſecrati. Ludouicus autem

autem XI. quem insigniter vti de litteris vniuersis, sic etiam de Bibliotheca fuisse promeritum, NAVDAEVS ostendit in *cap. IV. de l'Addition à l'histoire de Louis XI.* *) omnem nauabat operam, vt ii libri, quos Carolus V. in variis aedibus Regiis habuerat, congererentur, quibus addebat a parente relictos, nec non suos, interiectoque aliquo interuallo Caroli, fratris et probabiliter Ducum etiam Burgundiae, quorum Ducatum regno recuperauerat, Bibliothecam. Idem NAVDAEVS *loco citato*, quem exscribere nolo, quum liber passim hodie sit obuius, Robertum Gagui-

*) Editus fuit hic liber, rarissimus quondam, *Paris. a. 1630. in 8.* Recusum accepimus cum *Bruxellis a. 1713. eadem forma*, Supplementi loco ad *Memoires de Messire Philippe de Comines, Seigneur d'Argenton*, quae historia *ibid. a. 1706. Tomis III.* prodierat, tum *Parisiis* (quamquam Londinum in fronte exstat) *a. 1747.* in *Tomo IV. Parte 1.* laudati *Operis Cominaei*, quod Abbas DV FRESNOY *in 4. mai.* splendidissime exhibuit. Vid. plura in *den zuverlässigen Nachrichten, Parte CXIII. p. 314. sq.* Demonstrare autem Naudaeus in hoc libro contra quosdam historicos potissimum constituit, quod Ludouicus XI. Princeps fuerit satis doctus. Eo igitur consilio *Cap. III.* docet, Regem hunc nec ignarum linguae Latinae, nec in loquendi arte, disciplinisque mathematicis, hospitem fuisse. Deinceps *Cap. IV.* confirmat, eundem semper curae habuisse litteras, praecipue Bibliothecam Regiam, quam insigniter auxerit. Qua occasione, dum Codices quidam MSti in magno tunc temporis pretio essent, de caritate eiusmodi Codicum varia lectu iucunda disserit. *Capite V.* viros recenset eruditos, quos dilexerit, praemiisque ornauerit Ludouicus. *Capite VI.* progressum studiorum, in Parisiensi maxime Academia, qui fuit sub hoc ipso Rege, commendat. *Capite VII.* (quod Latine versum exstat in WOLFII *Monument. typogr. T. I. p. 486. sq.*) typographiae vsum sub eius imperio primum inualuisse apud Gallos monet, simulque de artis illius diuinae origine, quam demum Germanis tribuit, multa proponit egregia. *Caput VIII.* idque vltimum diuersorum Galliae Regum in eruditos studium praedicat. Vbique tamen excurrit, et obseruationes interspergit Auctor de variis rebus litterariis.

guinum fupellectili huic praefuiffe tunc temporis refert, quod vero nondum eft expeditum fatis. Id contra pofitum extra aleam, quod hanc ipfam fpartam ornauerit Laurentius Palmerius. Carolus VIII. etfi litteris minus tinctus, laudabiliter parentis perfequutus veftigia eft, Regiamque Bibliothecam libris partim honori eius et vfibus confecratis, partim haud exigua eorum copia locupletauit, quos ex Bibliotheca Neapolitana, vrbe armis occupata, in Galliam deuexerat. Quae fane praeda ad hunc vsque diem ftudiofe conferuata, eo maiori in pretio haberi debet, quo certius conftat, dictam Bibliothecam faec. XIV. et XV. a Regibus effe conditam, quos ingenuarum artium et fcientia, et amor, merito ab obliuionis iniuria vindicauit. Interea temporis Ludouici, Aurelianenfis Ducis, a. 1407. nefarie interfecti, filii, Carolus, et Iohannes, Comes Engolifmenfis, ex diuturna apud Anglos cuftodia reduces, binarum fundamenta Bibliothecarum iecerunt, quarum altera Blefis, altera Engolifmae fuit. Illam Ludouicus XII. Rex, Caroli Aurelianenfis filius, Blefis natus, et quafi educatus inter libros, feruauit non folum in hac ipfa vrbe, fed eo tranftulit etiam, maioris ornamenti cauffa, Ludouici XI. Carolique VIII. adparatum librarium, cui adiecit deinde, praeter Francifci Petrarchae et Ludouici de la Gruthufe libros, Bibliothecam, iure belli partam, quam Vifcontii, feu Vice-Comites, Sfortiaeque, Mediolanenfium Duces, maximis Ticini fumtibus inftruxerant. Sic illuftrauit Blefas, vsque ad Francifci I. imperium, fupellex omnibus praeftantior diuitiis. Hic enim Rex, et Marte, et litteris, et fatorum viciffitudine in Analibus infignis, iam a. 1527. confilio Guilielmi Budaei in arce Fontisbellaquenfi Bibliothecam adornauerat copiofam, cui a. 1544. inferri iuffit Blefenfem, Latinis Codicibus egregie refertam, non item Grae-

cis.

cis. Quorum etiam vt compos fieret, Hieron. Fondulum, Petr. Gillium, (de quo cf. hic SCAEVOLAE SAMMARTHANI *Elogia doctor. Gallor. lib. I. artic. 11.*) Guilielm. Postellum *) et Iustum Tenellum in regiones exteras misit, Orientales maxime et Italiam, quo, post captam a Turcis Constantinopolim, complures Graeci vna cum libris suis confugerant. Idem negotium Rex demandauit ministris, qui in aula Romana et Re publica Venetorum legati honoribus eminebant.

O 2

*) Memorauit hoc loco STRVVIVS, Franciscum I. Professori huic Regio, et eruditis aestimato viro, quum vitae in melius mutandae caussa ab aula voluisset recedere, sex aureorum Francicorum obtulisse millia, Postello tamen recusante tantam munificentiam. Quae vnde hauserit Auctor, explorare non licuit; nec enim huius rei mentio iniecta in *vita Postelli*, quam *Tomus I. et IV. Obseruation. select. Halensium*, pariterque ITTIGII *Opuscula varia*, edita *Lips. a. 1714. in 8.* exhibent. Probabilis interim ex eo redditur historiola, quod Anton. Teisserius apud *Pope-Blount* in *Censura celebr. Auctorum p. 670.* et SALLENGRE *Memoir. de litterat. Tom. I. P. 1. p. 125.* confirmant, Franciscum I. eiusque sororem, Margaretham, Nauarrae Reginam, quae decima vulgo Musa dicitur, Postellum tamquam miraculum mundi suspexisse. Caussam vero, qua motus Postellus Galliam reliquerit, vberius expositam leges apud SALLENGRE *l. c. pag. 8. sq.* Ita enim vir doctus: *Le Chancélier Poyet, qui étoit mal avec la Reine, vouloit du bien à Postel, il l'engagea à venir plus souvent à la Cour, et à accepter le quart du revenu de l'Evêché d'Angers. Céla déplut fort à la Reine, et quelque temps après le Chancélier Poyet ayant été entiérement disgracié, Postel eut l'imprudence de vouloir se mêler de le raccommoder avec cette Princesse. Pour cet effet il se rendit d'Angers jusques aux Monts Pyrenées à Montmarsan, où le Roi et la Reine de Navarre faisoient leur sejour. Il n'y fut pas long-tems sans s'appercevoir, que bien loin de pouvoir secourir Poyet, il avoit lui même besoin de protecteurs; aussi ce voyage fut non seulement inutile, mais il lui fut encore nuisible, car il perdit ses chevaux avec son bagage, endura beaucoup de fatiques, et eut bien de la peine, à conserver sa liberté. Il est probable, que la mauvaise situation, dans la quelle il se trouva, l'obligea alors à quitter la France, et que vers ce tems-là il vint à Vienne.* caet.

bant. Plurimis inde incrementis se extulit Bibliotheca Regia; quibus addere possemus memorabilia alia, si quidem libri huius rationes id paterentur. Primariam omnis adparatus curam egit laudatus Budaeus, Gallorum lingua *Maître de la Librairie du Roi* dictus, eique, a. 1540. viuis erepto, successit Petrus Castellanus, quo etiam auctore ac suasore factum videtur, vt Franciscus Bibliothecam Blesensem cum Fontisbellaquensi coniungeret. Nec interruptum fuit augendae huius studium aetate Henrici II. Francisci II. Caroli IX. atque Henrici III. quamquam ob varias turbas, ex odio in Hugonottos excitatas, mediocri tantum accessione poterat amplificari. Sub Henrico etiam II. consuetudo inualuit, a. 1556. publico Edicto imperata, vt quilibet bibliopola librorum, qui priuilegio erant muniti, exemplar in membrana impressum atque compactum Regiae Bibliothecae exhiberet. Praefectus eidem tunc temporis fuit, post Castellani obitum, Petrus Montaureus, vir disciplinarum praecipue mathematicarum peritissimus, qui tandem nouarum in sacris opinionum insimulatus a. 1567. Sancerram concessit, relicta Aureliani Bibliotheca omnium librorum copia nobili, potissimum Mathematicis Graecis, maiorem partem manuscriptis, atque ipsius Montaurei studio emendatis et illustratis, instrumentis item ad eas scientias raro artificio elaboratis, vbi eadem a. 1572. in horrenda illa laniena Hugonottorum, barbara immanitate, direpta fuit, teste THVANO *Histor. libro II. p. m. 160, edit. Paris. d. a. 1609. in 12.* qui in hac sparta circa annum 1593. Iacobum Amiotum, Montaurei successorem, a Carolo IX. constitutum, sequutus est. Turbulentis his temporibus non nihil damni fecit Regia quoque Bibliotheca, qua de caussa, ne in maius incideret discrimen, Henrici IV. iussu a. 1595. Fontisbellaqueo transportata est Lutetiam Parisiorum, statimque in Collegio Claromonta-

montano collocata, quo huius poſſeſſores, Societati Ieſu adſcripti, ob variorum criminum atrocitatem, ex Parlamenti Regii ſententia priori anno expulſi fuerant. Bibliotheca vix in ordinem redacta, nouis eam auctibus Henricus IV. reddidit ſplendidiorem. Etenim, praeter ſacrarum litterarum Codicem incomparabilem, quem inde à Caroli Calui aetate Abbatia S. Dionyſii conſeruarat, a. 1599. acceſſit integra Bibliotheca Catharinae Mediceae, Henrici II. coniugis, octingentis circiter libris manu exaratis, Graecis maxima ex parte et rariſſimis, inſtructa, quam, Regina mortua, apud Abbatem quendam et Bibliothecarium eius, Ioh. Baptiſtam Benciuenum, depoſitam a creditoribus pecunia Regis redemit Thuanus, vt ipſe teſtatur *libro I. de vita ſua p. m. 1295. in Tomo V. Opp. edit. Francof. a. 1614. in 8. mai.* Eodem legimus loco, Catharinam collegiſſe Bibliothecam hanc ex reliquiis Mediceae, per ſeditiones domeſticas diſſipatae: alii contra perſuaſum ſibimet habuerunt, quod Alexander Medices, Dux Vrbini, partitus fuerit cum Catharina, ſorore, libros a maioribus diligenter collectos. Sed neutra relatio firmo ſatis fundamento nititur. Vero propius eſt, hanc ipſam Bibliothecam Nicolao Ridolfo, Patri purpurato, et Leonis X. nepoti, ſuam debere originem. Is enim non ſine maximis impenſis ingentem Codicum MStorum, Graecorum cum primis, a Iohanne Laſcari oblatorum, ſibi copiam parauerat, quae deinde ſupellex, Ridolfo a. 1550. vitam cum morte commutante, emta eſt et ad Gallos deducta a Petro Stroſſio, Mareſchallo Franciae, viro librorum amantiſſimo, et Graecarum litterarum prae omnibus huius ſaeculi eruditis luculenter gnaro. Qui quum cecidiſſet in obſidione Theodonis villae, Regina, ſatis propinqua cognatione ipſi iuncta, vindicauit ſibi adparatum eius librarium, nec indignata eſt, ſi adulatores partem dicerent eun-

dem celeberrimae Bibliothecae Mediceae. En, igitur occaſionem ad peruulgandam fabellam, quam et Thuanus, quod mireris omnino, ſuo comprobare adſenſu haud dubitauit! Reuocatis a. 1604. ab Henrico IV, qui facile flecti poterat, Ieſuitis Claromontanis in ſedem priſtinam, Bibliotheca Regia Monaſterio Patrum Franciſcanorum fuit concredita; poſtea vero magnas occupauit aedes, ad eosdem pertinentes Monachos, in platea, quam Galli *ruë de la Harpe* adpellant. Factum id ſine dubio ſub Ludouico XIII. cuius etiam iuſſu MSta, amplius quadringenta numero, coemta ſunt aere haud modico ex hereditate Philippi Huralti, Epiſcopi Carnutenſis. Direxit tum Bibliothecam, poſt mortem Thuani, Nicolaus Rigaltius, at nomine tantum filii natu maioris, Franciſci Thuani, quem a patre impuberem relictum gratia Regis tanta ſparta ornauerat. Huic ipſi, a. 1642. gladii poena necato, ſucceſſit Hieron. Bignonius, ſolitumque ius iurandum dedit, Ludouico XIV. vix ad imperii maieſtatem euecto. Magni huius Regis aetate Bibliotheca ingentes adquiſiuit opes, quas ſtatim carptimque recenſebimus. Ac primum quidem particeps facta eſt pretioſae ſupellectilis, congeſtae a Petro ac Iacobo, fratribus Puteanis, Regique ab hoc a. 1656. legatae. Sequutum paullo poſt Hippolithi Comitis Bethunenſis donum, mille ſcilicet ac nongenta MSta recentiora, ex omnibus fere diſciplinis compoſita. Praecipue autem Ioh. Baptiſta Colbertus, qui Bibliothecae, mortuo Bignonio, praefectus erat, omnem adhibuit induſtriam, vt eadem nouis in dies, ſuperbire ornamentis poſſet. Influxerunt igitur in hunc eruditionis puteum quadringenta circiter MSta politica Comitis Briennenſis, Secretarii Status; Bibliotheca inſtructiſſima Raphael. Tricheti Domini du Freſne, a vidua eius parata; a. 1667. libri et manu exarati, et impreſſi typis, Ioh. B. Gaſtoni, Ducis Aurelia-

relianenſis; pretioſiſſima artis chalcographicae monumenta Abbatis de Marolles, quae voluminibus ducentis ac viginti quatuor in forma maxima conſtant; complura, ex Bibliothecis Nicol. Fouqueti, a. 1661. in vincula coniecti, Iac. Golii, et Gilberti Gaulmini coemta; a. 1668. MSta Bibliothecae Mazarinianae, cum variis libris editis; a. 1670. Bibliotheca Iac. Mentelii, Medici Pariſienſis, decem fere millia volumina ex omnibus diſciplinis continens. Praeterea ex vniuerſo terrarum orbe libri rariſſimi comportati ſunt, adeo quidem, vt a. 1667. in Orientem etiam ad conquirenda Graeca, Arabica, Perſica, aliarumque linguarum orientalium MSta, duo viri eruditi, de Monceaux et Laiſné, mitterentur. Eodem, praeter Ioh. Franciſc. Petitum de la Croix et Anton. Gallandum, a. 1671. Regio iuſſu iter ſuſcepit Michael Vanslebius, Pater S. Dominici Ordini adſcriptus, qui per quinquennii ſpatium ſexcenta circiter ac triginta MSta Hebraica, Syriaca, Arabica, Coptica, Turcica, Perſica et Graeca ſingulari ſtudio adeptus eſt. Poſt Colberti fata ſuprema a. 1683. Franciſc. Mich. Tellerius, Marchio de Louvois, conſtitutus Bibliothecae Curator, illuſtris anteceſſoris exemplo haud exiguam librorum copiam vndique comparari iuſſit. Mabillonii cum primis induſtria laudari hoc debet loco, quippe qui ex celebrioribus Italiae vrbibus quatuor prope librorum excuſorum millia congeſſerat. Tellerium in munere Bibliothecarii ſequutus eſt a. 1691. filius, Camillus Tellerius de Louvois, Abbas, de quo vid. *Hiſtoire de l'Academie Royale des Scienes anni 1718. p. 126. ſq. edit. Amſtaelod.* Eius aetate Bibliotheca mirifice accreuit. Nacta eſt enim a. 1697. quadraginta nouem litteraturae Sinenſis volumina, Regi ab Imperatore Sinenſium donata; a. 1700. quingenta MSta, Latina maximam partem et Graeca, liberali oblata manu a Carolo Mauritio Tellerio, Archiepiſcopo

 Rhe-

Rhemensi, qui et nouem annis post addidit reliqua, sibi reseruata; a. 1706. Emerici Bigotii Codices plus quam quadringentos et quinquaginta, ab herede eius bibliopolis quibusdam Parisiensibus, et ab his Bibliothecae Regiae venditos; a. 1712. ex librario adparatu Melchisedeci Theuenoti, eiusdem Bibliothecae custodis quondam, trecenta fere MSta, pleraque orientalia, paulloque ante ex auctione Bibliothecae Bultellianae, cuius *Caralogus Paris. a. 1711. in 8. Partibus II.* prodiit, octingenta et quinquaginta volumina typis impressa; a. 1715. autem Orientales Gallandi Codices, itemque Franc. Rogerii Gagnierii collectionem magni pretii, cum excusam, tum scriptam, quae in Historia et Antiquitatibus, nec non topographica re et chalcographica, monumenta omnium admiratione dignissima exhibet. Haec Ludouici XIV. auspiciis. Progredimur ad pronepotem eius, hodie Sceptrum tenentem, cuius sub imperio Bibliotheca Regia locupletata est a. 1717. insigni Operum Heraldicorum ac Genealogicorum copia, per integrum fere saeculum a Carolo Hozierio, eiusque parente, mira felicitate coaceruatorum; a. 1719. quo Io. Paul. Bignonius, Abbas S. Quintini, in Camilli Tellerii de Louvois substitutus locum fuit, libris manu exaratis aeque ac typis exscriptis, et a laudato eius antecessore legatis; Philiberti de la Mare sexcentis, pariterque Stephani Baluzii amplius mille Codicibus, inter quos non nulli etiam editi, variisque Baluzii obseruationibus in margine illustrati sunt; hisque adposuit ipse Bignonius, et Bibliothecae donauit collecta a se trecenta circiter ac quinquaginta MSta Sinica, Tartarica et Indica, quibus a. 1720. et 1723. earundem linguarum minimum duo millia et sexcenta accesserunt, apud Sinenses conquisita. Posteriori hoc anno adiuncti sunt etiam libri cum Andr. Dacerii, supremis relicti tabulis, tum ii, qui in conclaui quodam Palatii

(Galli

(Galli id *Louvre* dicunt) fuerant adhuc collocati. Anno 1724. Bignonius intulit Bibliothecae triginta maioris formae volumina Actorum Concilii Basileensis, a. 1431. conuocati, quae ex dictae vrbis Bibliotheca publica sumtibus Regiis adcurate descripta fuerunt, et biennio post Brossardus, Canonicus Meldensis, donauit adparatum suum, scriptis Musicis antiquae pariter et recentioris aetatis eximium, nullaque forsitan huius generis collectione, si conditiones priuati spectemus, inferiorem. Tum a. 1728. Fleurius, Pater purpuratus, primusque aulae Minister, auctoritate Regia Seuinum ac Fourmontum, amplissimae doctrinae Abbates, ad Orientales adlegauit populos, vt MStos Codices coemerent vbique locorum, et, messe iam olim facta, quoddam quasi spicilegium instituerent. Cui sane conatui exitus contigit, quem optauerant omnes, reportatis inde a. 1730. plus quam sexcentis voluminibus, inter quae Graeca multa, maxime autem Armenica, etiam typis impressa. Cf. *Histoire de l'Academie Roiale des Inscript. et des belles lettres, Parte IV. num. 43. et 44. p. 411. sq. edit. German. Gottschedianae*, nec non MONTFAVCON. in *Biblioth. MStor. T. II. p. 1027. sq.* vbi hi ipsi Codices recensentur. Eodem anno ducenti ac quatuor libri manu scripti ab Ecclesiae sanctissimi Martialis Lemouicensis Canonicis comparati sunt, qui thesauros hos, edito tunc temporis Catalogo, inuentu nunc difficili, esse venales voluerant. Annus 1731. attulit non MSta tantum, sexcenta numero, Domini de Mesmes, plurima ex parte ad certiorem regni notitiam pertinentia, sed splendidissimam quoque figurarum aeri incisarum collectionem, quam Iac. Ludouic. Marchio de Beringhen reliquerat. Anno sequenti Rex centena millia nummorum vncialium solui iussit pro decem millibus voluminibus manu scriptis et antiquis Diplomatibus, quae ornarant olim celeberrimam Colberti Bibliothecam: ac paullo post Dominus de Cangé

 certo

certo pretio concessit septem millia et amplius scriptorum, omne id exhibentium fere, quicquid vnquam in Historia, Poesi ac re litteraria Gallorum diuulgatum est. Tacemus Indicorum librorum multitudinem, inde ab a. 1729. Lutetiam reportatam, caeterasque accessiones insignes: hoc autem non possumus non monere, Bibliothecam, quum destinatus ei locus in arce Regia ad alios pararetur vsus, ex aedibus Colberti, palatio illius in platea, cui *rüe Vivienne* nomen est, vicinis, quo a. 1666. translata fuerat, inde ab a. 1721. adseruari nunc in Domo *Nevers* dicta, seu antiquo palatio Mazariniano, in via Richelia. Praefectus ei iam est illustris Bignonius, nepos Ioh. Pauli, qui a. 1745. octogenario maior e vita discessit. Sub Bibliothecariorum, siue custodum, prouinciam, quam et sustinuerunt quondam Ioh. Gosselinus, Isaac. Casaubonus, Nic. Rigaltius, et Ioh. Boiuinius, hodie Sallerius, Abbas, atque Melotus, viri doctissimi, administrant. Restat, vt speciatim de cimeliis litterariis, quibus abundat Bibliotheca Regia, non nihil dicamus. Inter Codices manu exaratos, quorum vltra triginta millia complectitur, monstrari e. g. solent *Epistolae S. Pauli*, Codex Graeco-Latinus, septimi circiter saeculi, in tenuissimis elegantissimisque membranis scriptus, et Claromontanus dictus vulgo, quem a Cantabrigiensi, frustra id negantibus aliis, esse diuersissimum, et DANIEL MAICHELIVS *de praecipuis Biblioth. Paris. p. 22. sq.* et IOH. ADAM. OSIANDER in *Orat. Acad. Biga, Tubingae a. 1742. 4. orat. secunda* euicerunt. Ex praestantissimo hoc volumine, quod in Bibliotheca fratrum Puteanorum adseruatum est antea, Ioh. Aymontius, Clericus quidam, qui sacra Pontificia deseruerat, circa annum 1707, praeter alia furta, exciderat folia triginta quinque; sed anno tandem 1729. ab illustri quodam Anglo, cuius in manus peruenerat raptum, suae restitutum est exemplar integritati.

Huic

Huic iungimus vetuſtiſſimum quoque Codicem mille ac ducenorum annorum, vncialibus litteris et ſine accentibus expreſſum, in quo *varii ex vtroque Teſtamento libri* exhibentur. Dolendum tamen, ſuper eandem ſcripturam, tantum non exſtinctam, a quodam ſaeculi duodecimi, vel decimi quarti, librario S. Ephraemi exarata eſſe Opera. Cf. MAICHELIVS *l. c. p. 18. ſq.* Primus veram Codicis illius ſcripturam et antiquitatem ſtupenda induſtria a. 1692. detexit IOH. BOIVINIVS, vti vberius exponunt *Memoire hiſtorique ſur la Biblioth. du Roi, p. 42.* et *Memoires de l'Academie des Inſcript. et des bell. lettr. P. IV. p. 483. ſq. edit. Germ. Gottſchedianae.* Nec ſilentio praetermitti debent *Gregorii Nazianzeni Homiliae*, Codex Graecus ſaeculi noni, auguſtam prae ſe magnificentiam ferens, de quo vid. MONTFAVCON. *l. c. p. 725; Terentii Comoediae* cum figuris perſonarum et ſcholiis, nono vel decimo ſaeculo ſcriptae, IDEM *l. c. p. 757.* nec non *Codex Petronii*, et fragmenti illius Traguriani, in quo inſignis coena Trimalchionis, Opus a multis eruditorum, ſed ſine iuſta cauſſa, inter ſuppoſita relatum. Adquiſiuit illud a. 1703. laudatus Montfauconius, qui etiam *l. c. p. 578.* plura de eo diſſerit. Caeteros quantiuis pretii Codices hic loci nemo exſpectabit. Adeant, qui ſitim explere voluerint, illam MONTFAVCONII *MStorum Bibliothecam*, qua iam ſaepius vſi ſumus, praecipue autem *Catalogum Codicum MStorum Bibliothecae Regiae, Pariſ. e typogr. Regia, a. 1739. in f.* Quatuor proſtant nunc *Tomi*, in quibus ordine concinno erudite deſcribuntur Codices ſinguli, indicata ſimul, quantum fieri potuit, certa eorum aetate. Primum tamen Tomum, qui Codices Orientales exhibet, cum typothetarum, tum ipſorum Catalogi Auctorum, mendis ſcatere, adfirmatur in *den Zuverlaeſſigen Nachrichten, Parte CLI. p. 478.* Eodem anno ſubſequutus eſt *Catalogue des livres imprimez de la Bibliotheque du Roi, in f.*

III. Vo-

III. Volum. quorum *tertium a. 1742.* prelo exiit. Sed vtrumque Opus, cuius continuationem auide exſpectant omnes, infrequens eſt in tabernis librariis, ideoque comparari difficulter poteſt. *) Ad libros editos quod attinet, numerus voluminum centum millia excedit. Praeſtantiſſima hic omnium linguarum et ſcientiarum occurrunt monumenta, totque vetuſtiſſimae editiones et cum raritate, tum elegantia, commendabiles, vt Regiae huius Bibliothecae praerogatiuam expendenti fere dubium videri queat, vtrum eam Codices manu ſcripti, an typis excuſi, potiſſimum exornent: adeo omnia ibi maxima adparent ac notatu digniſſima. Vid. MAICHELIVS *l. c. p. 42. ſq.* Olim adſeruari in hac ipſa quoque Bibliotheca ſolebat inſigne Antiquitatis Cimelium, *Childerici* ſcilicet, Francorum Regis, *monumentum ſepulchrale*, quod nunc in Technophylacio Regis inueniri, IOACH. CHRISTOPH. NEMEI-

*) Deliberabatur iam ſuperiori aetate de Catalogo Bibliothecae Regiae tam MStorum, quam editorum librorum, in lucem conſpectumque publicum proferendo. Nota eſt quidem PHILIPPI LABBEI *Noua Bibliotheca MStorum librorum, ſeu ſpecimen lectionum antiquarum Latinarum et Graecarum cum Supplementis, Pariſ. 1653. in 4.* quo in Opere MStorum, quae in Gallicis Bibliothecis, Regia praeſertim, reperiuntur, Catalogus exſtat in varias diuiſus ſectiones, cum indice chronologico: in Supplementis autem *Catalogi Tomorum VI. quos Lectiones antiquas nominauit Henr. Caniſius, Scipion. Tettii Index MStorum Bibliothecae Scorialenſis, Sacrae Congregationis de propaganda fide, Arabicorum Golii, veterum editionum in Bibliotheca cum primis Regia,* a typographiae initiis ad annum 1500. nec non *Bibliotheca Bibliothecarum*, habentur. Sed plurima fere manca ſunt et mutila; hinc omnino poſtulabat Bibliothecae tam excellentis dignitas, vt nouo Catalogo manus admouerentur. Neque tamen de ordine litterario conueniebat, quaedam licet huius inſtituti idea in Catalogo eſſet Bibliothecae Tellerianae. MORHOFIVS in *Polyb. lib. I. cap. 17. §. 35.* ex BAILLETI *Jugem. des Sav. T. II. Parte 1. p. 221. edit. Amſt. in 8.* ea de re ſic diſſerit: *Primum nouus Catalogus MStorum Codi-*

NEMEITZIVS obſeruat in *Sejour de Paris cap. XXVI. p. 296. edit. nouiſſ.* Forte illud effoſſum erat Tornaci a. 1653. cum centum nummis aureis primorum Imperatorum Romanorum, et ducentis circiter argenteis, nec non figuris quibusdam aureis, quas apes vulgo eſſe crediderunt, aliisque priſcae aetatis reliquiis. Primus hoc monumentum ſibi vindicauit Leopoldus Guilielmus, ArchiDux Auſtriae, tum Belgii Hiſpanici Gubernator, quo mortuo in manus Leopoldi, Imperatoris, et inde ad Ioh. Philippum a Schoenborn, Electorem Moguntinum, iure donationis transiit, tandem vero ab eodem a. 1665. Ludouico XIV. oblatum eſt. Deſcripſit illud in *Anaſtaſi Childerici I.* IOH. IAC. CHIFLETIVS, *Antwerp. 1655. in 4.* Addatur MONTFAVCON. *dans les Monumens de la Monarchie Françoiſe Tomo I.* quem recenſent *Acta Erud. Lat. a. 1731. p. 49. ſq.* item Anonymi, (quem plurimi RIBAUD de

Codicum conficietur, longe Labbeano plenior et adcuratior, atque ſingulorum exactum rigidumque examen criticum inſtituetur. Addentur breuia eorum ſummaria, cum recenſione hiſtorica de cuiuscunque Codicis fortuna et conditione. Quod cum ab vno perfici opus non poſſit, duodecim vel tredecim viris doctrina et iudicio ſingulari praeditis totum committetur negotium, vt illi partitis inter ſe operis agant. In tria illi diſpeſcentur Collegia, quorum vnum in MStis Ebraicis aliisque Orientalibus; alterum in MStis Graecis; tertium in MStis Latinis verſabitur. Et nouimus omnino viros quosdam, perficiendo huic inſtituto prae caeteris pares, qui iam pridem ſummae illud vtilitatis Opus adgreſſi fuerunt. Sic e. g. MSta Arabica Herbelotius, Hebraica doctus quidam Iudaeus, Compiegne dictus, Graeca Ioh. Bapt. Cotrelerius et Carol. du Freſne, Latina vero Mabillonius, Mich. Germanus, Dauid Placidus Porcheronus ac Theodoric. Ruinartus, Benedictini omnes, recenſuerunt. Librorum etiam typis impreſſorum Catalogum, eumque duplicem, adornauit ſuperiori ſaeculo Nic. Clemens, Sub-Bibliothecarius, alterum ſcilicet realem, tredecim amplis voluminibus in folio, alterum alphabeticum, decem ac nouem Tomis eiusdem formae. Cf. *Memoire hiſtor. ſur la Biblioth. du Roi pag. 40. ſq.*

de la CHAPELLE dicunt,) *Dissertations sur l'origine des Fráncs, à Paris 1748. in 8. Dissert. III.* quae *de sepulchro Childerici I. Francorum Regis* agit. Caeterum conferri ad hunc possunt paragraphum laudata iam DAN. MAICHELII *Introd. ad Histor. litt. de praecipuis Bibliothecis Parisiensibus, Cantabrig.* edita *a. 1721. in 8.* eodemque anno elegantissime *Lipsiae* recusa; (non auctior tamen, vt perperam dicitur in *Sermonibus Gundlingianis ad Heumanni Histor. litt. Tomo I. p. 287.*) GEORGII WALLINI *Lutetia Parisiorum sui temporis erudita,* quod Opusculum in *Actis Erud. Lat. a. 1722. p. 570.* merito laudatum, *Norimb. eodem anno in 8.* Auctoris excusum est sumtibus, ideoque raro in officinis librariis comparuit; IOACH. CHRISTOPH. NEMEITZII *Sejour de Paris*, cuius libri Germanice scripti prima editio *Frf. a. 1718.* sub ficto nomine *Timentis*, altera *ibid. 1722.* tertia *ibid. 1728.* quarta, multum emendata et aucta, *Argent. 1750. in 8.* prodiit; *) ac denique *der Neueste Gelehrte Staat von Paris, Ienae 1723. 8.* quem libellum illustris hodie ICtus et Historicus, CHR. GOTTLIEB BVDERVS, ex Maichelio, Wallino et Nemeitzio composuit.

§. VII.

Praeter Regiam apud Parisienses reperiuntur adhuc

I.) Bibliotheca *Collegii Sorbonici*, inter antiquissimas omnino habenda, quippe iam saeculo XIII. illustris. Excellit MStis Orientalibus, itemque editionibus librorum, qui sub initium inuentae ac deinceps in Galliam introductae typographiae excusi fuerunt. Potiorem vero adparatus sui partem liberalitati debet Armandi Iohannis Cardinalis de Riche-

*) Gallica etiam versio *Lugd. B. a. 1727. Tomis II. in 8.* adiectis passim tabulis aeneis lucem adspexit, sed inscio Auctore, et minus adcurate, de quo ipse conqueritur in *Praefat. edit. nouissimae.*

Richelieu, qui non integram tantum Bibliothecam suam isti legauit Collegio, sed ipsam etiam Domum insignibus auxit donis atque praerogatiuis. Anno 1646. Michael le Masle, nominato Cardinali ab Epistolis, instructissimam suam librorum supellectilem itidem adiecit, vna cum reditibus annuis, qui ei locupletandae inseruire possent. MAICHEL. *l. c. cap. V. p. 75. sq.* et NEMEITZ. *l. c. p. 226. edit. nouissimae*, qua semper vtimur.

II.) Bibliotheca in *Abbatia S. Genouefae*, quae praeter alias accessiones a. 1710. admodum creuit Bibliotheca Telleriana, de qua infra *§. X.* plura dicentur. Ambitus igitur quum tantas diuitias non caperet, locus Bibliothecae in medio diuisus est, vt iam Crucis exhibeat formam, quod non potest non summam spectantibus iucunditatem adferre. Nam qui sic in medio consistit, is vno quasi adspectu omnes quatuor Bibliothecae partes perlustrat. MStorum quidem copia non abundat, nec ea, quae possidet, admodum sunt vetusta; libris tamen editis omnino superbit, iis cum primis, qui ad Historiam et Antiquitates ecclesiasticas referuntur. Plura etiam rara et egregia Historiae Francicae monumenta seruat, quae ante oculos habuit Iacob. le Long, quum praestantissimum componeret Opus, *Bibliotheque historique de la France* inscriptum. Dignum denique admiratione est Museum *Antiquitatum et Numismatum*, ipsi Bibliothecae adiunctum, quod studiose descripsit CLAVDIVS MOLINETVS in libro iam rariori, cui titulus: *Le Cabinet de la Bibliotheque de Sainte Genevieve, à Paris 1692. in f. cum fig. aen.* Nouissime, anno scilicet 1752, huic Abbatiae Ludouicus, Dux Aurelianensis, suum legauit nummorum adparatum, eumque pretiosissimum. Vid. MAICHEL.

l. c.

l. c. cap. VI. p. 84. sq. NEMEITZ. *cap. XXIV. §. 4. p. 222.* GE. WALLINI *Comment. de St. Genouefa, Parisiorum ac totius Galliae Patrona, Vitemb. 1723. 4. Parte III. sect. 8. p. 197.* et *Thesaurus Bibliothecalis, Vol. III. p. 70. sq.*

III.) Bibliothecae *Iesuitarum* binae, altera *Collegii Ludouici Magni*, olim Claromontani, altera *Collegii Domus Professae* in via Antoniana. Prior, post Sodalium in vrbem reditum a fatali exilio, de quo supra, instrui coepit anno circiter 1608. et variorum statim liberalitate insigniter accreuit. Praecipue ea de caussa laudantur Franc. partim Fouquetus, qui Bibliothecam non loco tantum ampliore ornauit, sed librorum etiam accessione non contemnenda; et vt augeri posset eadem, annuos reditus mille librarum legauit, partim Dominus de Harlay, Comes Bellomontanus, Consiliarius Status, qui a. 1718. Bibliothecam suam, mille circiter volumina conficientem, testamento huic Collegio reliquit. Numerus librorum excusorum ad quinquaginta millia adscendit; manu scriptorum autem sexcenta prope volumina conspiciuntur, inter quae plurima pars ex Graecis constat, recentioribus maxime, non nullis tamen antiquis etiam et optimae notae. MONTFAVCON. in *Praef. ad Palaeogr. Gr. p. 26.* MAICHELIVS *cap. VII. p. 90. sq.* et NEMEITZ. *p. 223. sq.* Altera *Iesuitarum* Bibliotheca suam potissimum originem debet Carolo de Bourbon, Cardinali, fundatori Domus, qui etiam in Templo istius Collegii sepultus iacet. Accessit a. 1692. Aegidii Menagii, et a. 1721. selectissima Petri Dan. Huetii, Episcopi quondam Abrincensis, Bibliotheca, huic ipsi Collegio solemniter donata. Tabulas donationis leges apud SCHELHORNIVM *Amoenit. litter. Tomo V. n. 7. p. 164. sq.* Tandem Renatus Ioseph. Turneminus

nus, Domus huius Bibliothecarius, a. 1739. viuis ereptus, librariam suam supellectilem addidit, quibus incrementis insignibus factum est, vt librorum nunc numerus triginta millia voluminum superet. Praeterea Stephan. Chamillardus, eiusdem Collegii membrum, addixit illi, quod studiose congesserat, *Numophylacium* tam copia numismatum, quam delectu, admodum commendabile. MAICHEL. *p. 95.* NEMEITZ. *p. 224.*

IV.) Bibliotheca *Canonicorum Abbatiae S. Victoris*, saeculi duodecimi initio condita, iamque Francisci I. aetate ob varios Codices MStos, et editiones praestantiores, magni aestimata. Creuit liberalitate virorum clarissimorum Domini du Bouchet de Bournonville, qui a. 1640. eximia illam donatione ornauit; Domini de Tralaye a. 1698. et Domini Cousini a. 1703. Continere dicitur aliquot millia MStorum, librorum autem typis impressorum, triginta circiter millia. Excellit praecipue in disciplinis theologicis et Historia ecclesiastica, in qua tam pulchra habet monumenta, vt multis aliis palmam praeripere videatur. MAICHEL. *cap. VIII. p. 96. sq.* et NEMEITZ. *p. 229.* Quendam MStorum Catalogum dedit MONTFAVCONIVS *l. c. p. 1369. sq.* qui et *p. 1375.* de Bibliothecarii morositate conqueritur.

V.) Bibliotheca *Patrum Oratorii* in via S. Honorati, paullo post huius Monasterii fundationem, quae in annum 1611. incidit, ex Patrum opibus constituta. Anno 1620. beneficentia Achillis de Harley, Presbyteri primum Congregationis Oratorii, tandem ad Episcopi dignitatem euecti, aucta est praestantissimis Codicibus cum excusis, tum manu exaratis, inter quos plurimi Constantinopoli, Salonicae, aliisque locis Turcico imperio subiectis collecti ab eo fuerant. Varia Opera histo-

historici argumenti huic Bibliothecae intulit Carolus Cointius, illi praefectus olim, nec vllam eius locupletandae occasionem praetermisit Iacobus le Long, qui hoc saeculo eodem perfunctus est munere, et Catalogos confecit triplices, librosque in meliorem ordinem redegit. V. *Acta Erud. Germanica Parte XC. pag. 443. sq.* vbi Longii vita exponitur. Anno 1728. accessit adparatus exquisitissimus Cancellarii de Pontchartrain, et nuper demum, vt publicae retulerunt litterae, Ludouici, Ducis Aurelianensis, paullo ante memorati, Bibliotheca, adeoque nunc Patres illi magnam et selectissimam voluminum multitudinem seruant. Excerpta ex MStorum Catalogo attulit MONTFAVCON. *l. c. p. 1403. sq.* Cf. MAICHEL. *p. 98. sq.* et NEMEITZ. *p. 225.*

VI.) Bibliotheca *Conuentus Fratrum Praedicatorum* in eadem platea, cuius adornandae et augendae praecipuus auctor fuit Iacob. Goar, Parisiensis, eiusdem Conuentus alumnus, postquam e Graecia in patriam redierat. Iam ante triginta annos viginti quinque millia voluminum complexa est, inter quae complures etiam MSti Codices exstant, quorum rariores ex legato Ludouici Picquesii, Doctoris Sorbonici, accepit. MAICHEL. *p. 99.*

VII.) Bibliotheca *Augustinianorum Discalceatorum*, (qui vocantur vulgo *les Petits Peres,*) prope viam Victoriarum, cuius instituendae consilium a. 1650. inierunt. Primam eius rei curam sustinuit Bonauentura de S. Clara, qui libros coemit vtilissimos, atque sic Bibliothecam fundauit. Anno 1675. Germanus de S. Genevieve addidit plures; annoque 1682. ex Bibliotheca Domini le Croux, quae duo ac viginti circiter voluminum continebat millia, praeclara accessione ampli-

plificata eſt, quamquam nihil ibi reperiatur, quod in multis aliis Bibliothecis Pariſienſibus nequeat exhiberi. *Numophilacium* etiam inſigne poſſident Patres iſti, ab Alberto, Fratre eorum, relictum. Vid. MAICHELIVS *cap. X. pag. 100.* NEMEITZ. *pag. 230.*

VIII.) Bibliotheca *Ordinis Minimorum*, propriis partim Fratrum impenſis, partim virorum illuſtrium largitionibus collecta. Inter illos principem tenet locum Ioh. Launoius, qui, vt nemo ignorat, pro eccleſiae Gallicanae libertate maſcule pugnauit. Hic ducentos aureos, ac dimidiam Bibliothecae partem Ordini iſti teſtamento legauit, vnde nunc ſat amplo librorum, eccleſiaſticorum cum primis et Liturgicorum, adparatu eorum Bibliotheca inſtructa eſt. MStorum ſexcenta fere adſunt volumina, quorum non nulla prae caeteris notatu digniſſima dicuntur. Pertinent huc varii Codices, *Acta Miniſtrorum Gallicorum* in aulis exteris indicantes, item octo Tomi, qui *Hiſtoriam Cardinalium cum ipſorum inſignibus* exponunt. Plura vide apud MAICHEL. *cap. XI. p. 102. ſq.* nec non NEMEITZIVM *p. 231.*

IX.) Bibliotheca *Fratrum Coeleſtinorum*, quae non vulgari vetuſtiorum editionum copia excellit. In primis hic monſtratur *Speculum humanae ſalutis*, rariſſimus liber, Latino ſermone conſcriptus, ligneisque inciſus tabulis, quem Pariſiis non niſi in hac, et Sorbonica Bibliotheca, ſe vidiſſe memorat laudatus MAICHELIVS *p. 107.*

X.) Bibliotheca *Aduocatorum* prope Templum Cathedrale, *Notre Dame* dictum, quam Stephan. Gabriel Riſarſond, in ſuprema regni Curia Aduocatus, a. 1704. cum certis reditibus, eius augendae cauſſa, Collegis ſuis ad vſus publicos legauit. Anno 1723. eiusdem Curiae Praeſes, Dominus

minus de Mesmes, libros, quos collegerat, editos adiunxit, MStis Regiae Bibliothecae illatis, vt supra dictum. NEMEITZ. *p. 233.*

XI.) Bibliotheca *S. Germani*, Ordinis Benedictini ex Congregatione S. Mauri, quae, praeter Regiam, caeteras omnes longo post se interuallo relinquit. Si enim recte calculos subduxit CAR. STEPH. IORDANVS *dans l' Histoire d'un voyage litteraire, à la Haye 1735. in 8. p. 74.* sex MStorum millia, excusorum autem voluminum sexaginta millia hic numerantur. Formata primum fuit per Patrem Dubrevil, eiusdem Ordinis Socium, a. 1614. defunctum. Emit ille plures libros alicuius pretii, maxime antiquiores editiones, quarum ingens multitudo in promtu est. Aucta fuit subinde Monachorum industria, eo contendentium praesertim, vt compararent sibi subsidia, quae ad rem ecclesiasticam spectant. Hos vero conatus ad summum perfectionis gradum perduxit virorum illustrium donatio, quales fuerunt Darrhius, ICtus, (ita eum MAICHELIVS vocat; sed forte intelligendus est Ioh. Dartisius, cuius de testamento vid. BVDERI *Vitae clariss. ICtorum p. 228.*) Vaillantus, Medicus, Baudrantus, Geographus, et, qui primus laudari debebat, Abbas Etreus, a Rege ad Archiepiscopi dignitatem euectus, sed fato interceptus a. 1718. Hic enim Bibliothecam locupletissimam, duodecim mille voluminum, Abbatiae S. Germani vltimis testamenti tabulis consecrauit. Cf. *Leipz. gelehrt. Zeit. a. 1718. p. 258.* Idem fecit a. 1720. Eusebius Renaudotus, Abbas, cuius libraria supellex nouem prope millia voluminum expleuit. Vid. *Hist. de l'Acad. des Inscript. et des belles lettr. Part. III. p. 513. edit. Gottsched.* Nouissime etiam, a. 1732. nimirum, MSti Codi-

ces

ces ex Bibliotheca Coifliniana, olim Seguieriana, centum fere millium librarum Gallicarum pretio aeftimandi, eorundem Monachorum fidei commiffi funt. Numerus iftorum Codicum ad quatuor millia procedit, inter quos quadringenti Graeci, iique praeftantiffimi, et vetuftiffimi maximam partem, exftant, defcripti adcurate a MONTFAVCONIO, cuius et *Mufeum Antiquitatum* Bibliotheca S. Germani nacta eft, in *Bibliotheca Coifliniana*, *Parif. a 1715. fol.* Cf. *Leipz. gelehrt. Zeitung. a. 1733. p. 49.* In hisce Codicibus Coiflinianis orbem litterarium ad fpectaculum euocant *Liber Bibliorum Graecus* in forma maiori; Heptateuchum, et alios facrae Scripturae libros exhibens, et vnciali charactere quadrato rotundoque, cum Hexaplorum notis ad marginem, fexto, vel fequenti, faeculo exaratus; *Pfalterium* vnciali fimiliter charactere, fine accentibus ac fpiritibus, fexto circiter faeculo expreffum; Quatuordecim folia ex *Epiftolis Pauli*, quae ad fidem Codicis Bibliothecae Caefareae in Palaeftina, manu S. Pamphili confecti, quinto circiter faeculo defcripta funt; *Codex Cypriani* fexto feptimoue faeculo vncialibus litteris fcriptus, cuius Auctoris antiquior Codex vix alibi reperietur. In veteri autem San-Germanenfi Bibliotheca emicant, tamquam ftellae primae magnitudinis, celeberrimus ille *Codex Pfalmorum*, argenteis aureisque litteris vncialibus in charta purpurea Latine exaratus, quinti fextiue faeculi, quem vulgo S. Germani Pfalterium nuncupant; *Codex Euangelii S. Matthaei*, in charta purpurea rubra, aureis et elegantibus litteris, feptimi circiter faeculi; Codex infignis ac perrarus *Epiftolarum S. Auguftini*, in papyro Aegyptiaca vncialibus litteris eo ipfo forte faeculo defcriptus; *Codex*

Epistolarum quarundam S. Pauli Graece et Latine, iisdem litteris quadris ac rotundis, septimi saeculi, caet. Adsunt etiam tabulae ceratae, in quibus veteres scribere solebant. Vid. MONTFAVCON. in *Biblioth. MStor. T. II. pag. 1041. sq.* MAICHELIVS *cap. III. p. 61. sq.* et NEMEITZ. *p. 220.* Cf. idem MONTFAVCON. in *Praef. ad Palaeogr. Gr. p. 27.* vbi haec: *Multos habet* (Bibliotheca illa) *Codices peruetustos, inter quos pauci Graeci sunt,* (scilicet ante illatos thesauros Coislinianos) *sed vetustissimi et pretiosi, vt verbi caussa Epistolae illae S. Pauli Graeco-Latinae. Hic item erat decantatum illud Glossarium Graeco-Latinum, VIII. vel IX. saeculo conscriptum, quod paucis abhinc annis ab nescio quo improbo subreptum est.*

Tacemus et Bibliothecam *Collegii Nauarreni*, de qua pauca disserit BAYLE in *Diction. hist. et crit. Tomo I. voce Pierre d'Ailli litt. e.)* et Bibliothecam Senatus Magni, (*du Grand Conseil*) cuius mentio iniicitur in *den Leipz. gel. Zeit. a. 1740. p. 531.*

§. VIII.

Publicis etiam Parisiensium Bibliothecis addenda est *Mazariniana*, cuius historia singularem omnino hic loci pertractationem meretur. Sane CONRINGIVS *de Biblioth. Augusta p. 228. in Collect. Schmid.* scribere non dubitauit, quod *reapse Mazarinianae illi, quum adhuc esset integra, similem sol neque viderit hactenus, neque vnquam forte sit visurus.* Ab eodem summo Polyhistore *l. c. p. 165.* discimus, fundamentum illius Cordesianam fuisse Bibliothecam, de qua supra *Cap. I.* dictum *§. 23.* idque confirmat etiam elegans IANI NICII ERYTHRAEI locus *Epist. ad Tyrrhenum, Tomo poster. Epist. 8. p. 18. edit. Colon. anni 1649.* vbi haec leguntur: *Mazarinae istius Bibliothecae constituendae initium fecit ex Bibliotheca quadam Cordesii cuiusdam, Ca-*

nonici

nonici Lemouicensis, quae, vt videre licet ex indice, qui tum erat impressus, (Paris. a. 1643. in 4.) *ex voluminum sexies millium numero constat, quaque nihil tum Parisiis perfectius absolutiusque inueniri posse existimabatur. Hanc Bibliothecam, intra anni vnius spatium, cum etiam tum esset Parisiis, altero tanto librorum numero auxit.* Reliqua, quibus stupendam Naudaei in libris conquirendis industriam extollit, non subiicimus, quoniam dictae Epistolae in omnium hodie manibus versantur. Originem autem et nomen habet Mazariniana Bibliotheca a Iulio Mazarino, Ecclesiae Romanae Cardinali, et primo, Ludouici XIV. Administro, de quo vid. Amplissimi KLEFEKERI *Biblioth. erud. praecocium p. 211.* et *Lexicon Eruditorum Menckenio-Ioecherianum Tomo III. p. 335.* Ad hanc igitur ornandam nec sumtibus parcebatur, nec deerant donationes, quum complures Reges Principesque totius Europae, omnes item Legati Gallici, qui integro decennio in regiones quasque missi erant, operam suam liberaliter contulerint, ita quidem, vt, GABRIELE NAVDAEO teste, Opusculo paullo infra nominando, Bibliotheca isthaec volumina quadragies mille et amplius comprehenderet, atque MStorum Codicum quamplurimos, centum potissimum ac quinquaginta Tomos, in quibus descripti exterarum prouinciarum ciuitatumque mores, leges, consuetudines: Leges item et fundationes omnium religiosorum collegiorum, hospitalium, communitatum et fraternitatum: pars denique magna historiae perpetuae vniuersalis erat. Cf. CONRING. *de Biblioth. Augusta, p. m. 224.* An haec eadem sint volumina, quorum paullo ante *p. 222.* ex RIGALTII *Vita Puteani* meminit Conringius, definire iam non ausim; saltim scrupulum iniicit numerus eorum, a priori longe diuersus. Add. beati IAC. BVRCKHARDI *Histor. Biblioth. Augustae, P. I. p. 171.* Ingens vero thesaurus iste, infinitis curis collectus, Mazarino pro-

ſcripto, iuſſu ſupremae Curiae, quae vulgo Parlementum dicitur, publice diuenditus fuit atque diſſipatus, qua occaſione tranſlati ſunt permulti libri in Bibliothecam aulae Stockholmenſis. *) MSta e contrario vniuerſa Regiae Pariſienſi, quod alibi a nobis obſeruatum eſt, acceſſerunt. Naudaeus quidem, vt auerteret haec fata, omnes induſtriae neruos, at ſine ſucceſſu ſperato, intendebat, eoque conſilio *Pariſiis a. 1652. in 4.* diuulgabat *Advis à nos Seigneurs de Parlement ſur la vente de la Bibliotheque de Mr. le Cardinal Mazarin*, quae editio hodie rarius occurrit. Interim eius in locum ſubſtitui commode poteſt *Germanica verſio, Frf. ad M. a. 1654. in 4.* adornata, ac inſerta deinceps Diario Lipſienſi, cui titulus: *Vergnügung müſſiger Stunden, P. I. p. 42. ſq.* Ipſius Naudaei Bibliothecam a poſſeſſore adhuc ſuperſtite decies mille librarum pretio redemtam ſuae adieciſſe Mazarinum, ex GVID. PATINI *Epiſtolis p. 168.* refert KLEFEKERVS *l. c. p. 260.* atque inde exiſtimat, Naudaeum in hoc ſermone non Mazarinianae, ſed et ſuae Bibliothecae infortunium deprecari voluiſſe; refutatur autem ab Auctore *der Vergnüg. müſſiger Stund. P. XIV. p. 157. ſq.* Reuocatus Lutetiam Cardinalis reſtaurabat quidem Bibliothecam, plures etiam, qui libros inſignibus eius notatos ex eadem tenebant, vltro offerebant illos; neque tamen priſtino eadem reſtituta ſplendori fuit. MAICHELIVS, qui in *Opuſculo* ſaepius adhibito *p. 66. ſq.* de hac agit Bibliotheca, memorat Ioh. Deſcordium, Canonicum, emta Bibliotheca Beſſiana, Mazarinianae, iterum inſtructae, iluſtrem feciſſe acceſſionem, eumque ſequitur NEMEITZIVS *cap. XXIV. p. m. 228.* Sed vterque vir doctiſſimus aliquid

*) Integram tunc temporis Bibliothecam Mazarinianam comparare ſibi voluit Regina Sueciae, Chriſtina, vti Iſaac. Voſſius ad Nic. Heinſium ſcribit in BVRMANNI *Sylloge Epiſtolar. Tomo III. p. 597.*

quid hic passus humani est. Supra enim Bibliothecam Cordesianam, ex Bessiano adparatu conflatam, prioris Mazarinianae fundamentum fuisse monuimus, nullumque huius rei superesse dubium potest, si, praeter adductum Conringii locum, cui iam BAILLETVM *Jugem. des Savans T. II. Parte 1. p. 223. edit. Amst. in 8.* subiungere liceat, Erythraei Epistolam, quae Romae a. 1645. adeoque ante Cardinalis exsilium scripta est, attentius legerimus. Tacemus, Cordesium, siue Descordium, iam a. 1641. vitam cum morte commutasse. Fuerunt etiam, qui crederent, quod ex prioris Bibliothecae Mazarinianae auctione et MSti, et excusi libri in Augustam Wolfenbuttelensem traducti fuerint, horumque in numero ipse est NEMEITZIVS *loc. cit.* Sed longe alia, post CONRINGIVM *de Bibl. Aug. p. m. 202.*, docet Celeb. BVRCKHARDVS in *Historia eiusdem Bibliothecae, P. I. p. 170.* et quibusdam interiectis falsi huius rumoris originem aperit, qua de re infra *Cap. sequenti* commodior erit dicendi occasio. Hodie Bibliotheca illa in Collegio Mazarini sumtibus instaurata, quod Galli vocant *College des Quatre Nations*, *) adseruatur, et singulis hebdomadis bis patet, Lunae scilicet ac Iouis die. Numerus librorum iam eo tempore, quo doctissimus Maichelius commoratus est Parisiis, triginta fere ac septem confecit millia, inter quos permultae conspiciuntur editiones rariores, primo inuentae artis typographicae saeculo adornatae.

§. IX.

Memorandae nunc sunt aliae quaedam Bibliothecae publicae, quae in amplissimo Galliae regno celebrantur.

Sic *Rothomagi* Bibliothecam condiderunt Canonici non nulli, cuius originem exponit inter alia

P 5 *Histoire*

*) De hoc ipso Collegio fusius agit *Fondation du College de Mazarin, dit de quatre Nations, l'an 1661. à Paris 1674. in f.*

Histoire de l'Eglise Cathedrale de Roüen, Métropolitaine et Primatiale de Normandie, à Roüen a. 1687. in 4. vt b. STRVVIVS hoc loco adferit. IACOBVS autem le LONG in *Biblioth. histor. de la France, p. 187. num. 3919.* librum sic inscriptum ab auctore FRANC. POMMERAY *ibid. a. 1646.* editum esse monet, et in *Catalogo Historicorum* LANGLETI du FRESNOY, a Menckenio *Lips. a. 1718.* Germanice exhibito, *p. 303.* editio anni 1678. nominatur. Catalogus MStorum, quae in hac exstant Bibliotheca, *Rothomagi a. 1746. in 12.* prodiit hoc titulo: *Notice des Manuscrits de la Bibliotheque de l'Eglise Metropolitaine de Roüen, par Mr. Saas.* Vid. *Catalog. Bibliotb. Bunauianae Tom. I. Vol. 1. p. 850.* De MStis *Monasterii S. Audoeni* Rothomagensis euoluatur MONTFAVCON. in *Biblioth. MStor. Tom. II. p. 1237. sq.*

Burdegalensis Curia Bibliothecam habet legatam a Nicol. Boerio, ICto, qui a 1539. fato cessit. Audiamus verba IOH. ALESMII, in *Vita illius p. 22.* apud LEICKHERVM in *vitis clarissimorum ICtorum: Libros suos omnes,* inquit, *simul et Senatus Burdegalensis Placita, quae diutissime elucubrarat, legauit amplissimo patrum Ordini, in perpetuum Curiae Burdegalensis vsum: postulauit autem, vt in aptum aliquem locum sacri palatii reponerentur libri, ne forte a cimicibus; tineis et blattis roderentur. Senatus lubentissime agnouit legatum, tantum abest, vt repudiauerit. Mox constitutus est locus ad Bibliothecam apparandam, quae hodie est instructissima honestissima supellectili librorum, qui ad cognitionem Iuris pertinent.* Fallitur ergo, cui Struuius fidem tribuit, LOMEIERVS, in Tractatu *de Bibliothecis p. 219. Collect. Schmid.* perhibens, Bituricensibus relictam esse Boerii Bibliothecam.

Caesaroduni etiam Bibliotheca seruatur egregia, *Ecclesiae S. Gatiani* adiuncta. Primus eius iecisse fundamenta dicitur S. Perpetuus, quintus a Gatiano Episcopus Turonensis, qui moriens omnes opes et libros suos Ecclesiae illi donauit. Saeculo XV. Ioh. Bertrandus

dus, Archiepiſcopus, ſplendidum exſtruxit aedificium, in quo Bibliotheca hodienum reperitur. MStorum Codicum quadringenta et ſexaginta volumina poſſidet, quorum Catalogus, notis illuſtratus, et rariſſimus nunc, *Caeſaroduni* excuſus eſt *a. 1706. in 8.* ſtudio GVIL. IOVAN, maioris Archidiaconi, et VICTORIS d'AVANNE, Canonici. Inter hos Codices *Pentateuchus* eſt mille ac centum annorum, item *Euangeliorum liber*, mille annos aetate excedens, non igitur, quod perperam olim credebatur, S. Hilarii autographum, vt euidenter oſtendit THEOD. RVINARTVS in *notis ad Gregorii Turonenſis Opera p. 1317.* Plures Codices adfuerunt olim; ſed commodati eruditis nunquam ad ſuos dominos redierunt, cuius ſpeciatim iniquitatis arguuntur Iac. Aug. Thuanus, Andr. du Cheſne, et Abbas de Marolles. Vnde libri catenis firmati ſunt hodie, vt legi quidem, nec tamen auferri queant. Cf. *Noua litterar. Germaniae a. 1708. p. 91.* et MONTFAVCON. in *Biblioth. MStor. Tomo II. p. 1273. ſq.*

Bibliotheca *Praedicatorum* apud *Lugdunenſes* antea fuit Santis Pagnini, ibique librum IV. Maccabaeorum, Graece ſcriptum, vidiſſe Sixtum Senenſem, LOMEIERVS teſtatur *l. c.* ex quo ſine dubio eadem ſumſit le GALLOIS in *Traité des plus belles Biblioth. de l'Europe, p. m. 146.* Aliam Bibliothecam, qui ibidem exſtat, Pater de COLONIA memorat in *Hiſtoire litteraire de la ville de Lion P. II. p. 757. ſq.* Pertinet illa ad *Collegium Ieſuitarum*, S. S. Trinitati conſecratum, et liberalitate Henrici III. Ludouici XIV. nec non Camilli de Villeroi, Archiepiſcopi Lugdunenſis, ingentes nacta eſt eruditionis diuitias. Hic maxime a. 1693. teſtamento legauit integram, eamque ſplendidiſſimam, Bibliothecam. Inter MSta, quorum quadringenta circiter volumina adſunt, *Plinii naturalis hiſtoria*; inter excuſos autem libros multae antiquiſſimae editiones Bibliothecae illi praecipuo ſunt ornamento. Refert

Auctor

Auctor ad hanc posteriorem classem *Liuium, Venet. 1470. Tomis II. in f; Plinii hist. natur. ibid. 1472. eadem forma, totidemque Tomis; Ciceronis Opera, Mediolani 1490 et 1498. Tom. II. in f.; Virgilium cum Seruii Commentariis,* quem Liuii editione, modo laudata, vetustiorem credit COLONIA, simulque id obseruat, versum decimum octauum Eclogae I. *saepe sinistra caua caet.* hic pariter, et in MSto quodam huius Bibliothecae Codice, imo in duobus ac viginti Florentinis aliis, desiderari. Addendus denique *Dio Cassius*, manu Henrici Stephani in margine illustratus. *Scabinorum* etiam huius ciuitatis *Collegio* Petrus Aubertus, ICtus, cui meliorem Dictionarii Richeletiani editionem debemus, a. 1731. totam suam supellectilem, optimis libris egregie instructam, certis conditionibus vendidit, vt ex Niceronio in *Lexico Eruditor. Menckenio-Ioecheriano, Tomo I. p. 619.* obseruatur.

De Bibliotheca *S. Remigii,* Monasterii in superiori Campania, praedicat IOH. GVIL. IANVS, qui inspexit eandem, quod omnium totius Galliae Bibliothecarum, quae hodie exstant, forsitan sit antiquissima. Vid. illius *Historia Cycli Dionysiani,* DIONYSII *Exigui libro de ratione festi Paschalis* subiuncta, *Vitemb. 1718. 4. p. 37. nota t)* Idem *l. c.* se vidisse ait Catalogum istius Bibliothecae, tempore Hincmari Rhemensis scriptum, et rarum velut cimelium ex Bibliotheca Thuana, in quam nescio quo casu peruenerat, cura Caroli Maurit. Tellerii, Archiepiscopi Rhemensis, Monasterio S. Remigii restitutum. Addit denique haec: *Tametsi non nulli ex libris in eo* (Catalogo) *recensitis temporum iniuria amissi atque dispersi sint, non pauci tamen restant, ipsius Hincmari manu signati, et alia venerandae antiquitatis documenta prae se ferentes.* De eadem Bibliotheca cf. MONTFAVCONIVS in *Praef. ad Palaeogr. Gr. p. 27.* vbi *in Bibliotheca,* inquit, *S. Remigii Benedictinorum habentur exemplaria MSta bene multa, et inter illa Codices*

Graeci

Graeci circiter LX. olim Cardinalis a Lotharingia, Archiepiscopi Rhemensis. Vid. IDEM in *Bibl. MStor. Tomo II. p. 1288.* et *p. 1335.* quo ipso in Tomo de pluribus aliis Monasteriorum Bibliothecis agitur.

Monasterio S. Mariae de Bono Nuntio in vrbe *Aurelia* amplissimam suam, et ab Hadriano Valesio primum collectam, Bibliothecam, vt publica esset, a. 1715. legasse Guilielmum Prousteau, perdoctum in hac Academia Antecessorem, referunt *Miscellanea Lipsiensia*, a PEZOLDO quondam edita, *Tomo I. pag. 382.* itemque celeberrimus MEERMANNVS in *Praefat. Tomi III. Thes. Iur. Ciuil. et Canonici, pag. 8.* Catalogus prodiit *Aurel. a. 1721. in 4.* et Supplementum quoddam *ibid. a. 1747.* De Bibliotheca *Nationis Germanicae*, quae ibidem est, duo prostant Catalogi. Alter studio EMMICHII NEELERGORDII, Cimbri *a. 1664. in 4.* alter a GISBERTO EDINGH *ibid. a. 1678 in 8.* luci expositus publicae est. Nuper etiam accepimus, Stanislaum, Poloniarum Regem, Ducemque Lotharingiae, *Nanceii* Bibliothecam publicam condidisse, Domino de Salignac constituto Bibliohecario. Plura in posterum innotescent. Vid. interim *die Hamburg. freyen Vrtheile a. 1751. Parte XXXVIII. p. 302.* itemque *den Hamburg. Correspondenten a. 1752. Num. XII.* vbi relatum legimus, quod Rex laudatus Bibliothecam hanc nouam septem millibus ac septingentis libris egregiis haud ita pridem adauxerit.

§. X.

Inter priuatas Gallorum Bibliothecas eminuerunt olim *Thuanea, Seguieriana, Telleriana, Colbertina* et *Lamoniana*, de quibus singulis hic loci potiora referemus.

Thuanea auctorem habuit Iac. Augustum Thuanum, historicum superioris aetatis praestantissimum, talisque fuit omnino, vt Ioh. Launoius eum, qui Bibliothecam Thuaneam non viderit, Lutetiam Parisiorum

rum non vidiſſe iudicarit. Vid. STRVVII *Acta litteraria Faſc. II. p. 11.* Quantas curas ſumtusque in eandem impenderit Thuanus, Praefatio, quam Catalogo ſupra commendato praemiſit IOSEPH. QVESNEL, exponit. Quadraginta annos in librorum collectione abſumſerat poſſeſſor, ſolaque eorum inuolucra viginti millibus Scutatorum nummorum et amplius illi conſtabant. Ne quid cultui deeſſet, vbi deerat optima et maior charta, in regiones etiam longinquas talis miſſa eſt, non ſine ingentibus impenſis: imo, quod mireris, coemtis pluribus vnius libri exemplaribus optimae chartae folia exinde ſelecta fuerunt, vt exemplar pulcherrimum conficeretur. VIGNEUL-MARVILLE *Melang. d'Hiſt. et de Litterat. p. 27. edit. Roterod. a. 1700. in 8.* quae iam ad manus eſt. Ad inſtruendam hanc recteque ordinandam Bibliothecam Thuanus conſilio et opera doctiſſimorum virorum, maxime Fratrum Puteanorum, vſus eſt. Inde factum, vt librorum multitudo, ſelectus, raritas, ornatus, copia item MStorum quamplurimorum, et praeſtantiorum quidem, inter quae actorum etiam publicorum inſignis collectio fuit, in ſummam omnes admirationem traduceret. Diſtrahi eandem vltimae voluntatis tabulis vetuerat Thuanus, atque digna ſunt teſtamenti verba, quae ex *Vitae illius libro VI. in fine* hic adducantur. *Bibliothecam meam*, inquit, *quadraginta amplius annorum ſpatio, magna diligentia ac ſumtu, congeſtam, quam integram conſeruari non ſolum familiae meae, ſed etiam rei litterariae intereſt, diuidi, vendi ac diſſipari veto, eamque communem cum numiſmatibus antiquis, aureis, argenteis et aereis inter filios, qui litteris operam nauabunt, facio, ita, vt etiam exteris, aliisque Philologis, ad vſum publicum pateat. Eius cuſtodiam Petro Puteano cognato meo et multis nominibus mihi charo, donec filii adoleſcant, committo, qui et libros manu ſcriptos iis, qui opus habebunt, vtendos dare poterit, modo de illis reſtituendis idonee*

nec caueatur. Certae haec magum boni publici amorem prae se ferunt. Seruauit etiam thesaurum hunc eiusdem nominis filius, qui fratribus, Francisco Augusto et Achille Augusto, mortuis vnicus supererat; sed post mortem illius Ludouicus Augustus, filius, edito Catalogo, de quo supra *Cap. I. §. 23.* dictum, eundem venum exposuit, qua de re IOH. GE. GRAEVIVS *Epist. XIV. ad Gudium p. 51. Epistol. Gudianarum, et p. 463.* in *Praefat. et Epistol. Graeuii a Fabricio* editis sic scribit: *Indices insignis illius Bibliothecae Thuaneae, quae vendita est, credo te vidisse. Digni sane sunt, qui videantur a te. Manu scriptos Codices sibi vindicauit Colbertus, vt et plerosque editos. Sic ad alios dominos transiit tam pretiosa Bibliotheca, quae longe vilius fuit vendita, quam inuolucra voluminum fuerunt olim a Thuano parata.* Cf. HVETIVS in *Comment. de rebus ad eum pertinentibus p. 392.* MARVILLE contra *l. c.* a Menarsio emtam esse hanc ipsam Bibliothecam, contendit, quod et adferitur in *Nouis litterar. Germaniae a. 1707. p. 8.* vbi haec: *Parisiis Princeps de Soubize, Armandus Gasto de Rohan, Episcopus Argentoratensis, a Domino de Menars, in suprema Curia Parisiensi Praeside, pretio quadraginta mille librarum Gallicarum coemit Bibliothecam, quam numero et praestantia librorum insignem ante Menarsium possedit Dominus de Thou, seu Thuanus.* Cf. *Nemeitzii Sejour de Paris p. 236. edit. nouiss.* Non tamen difficile fuerit, haec inter se conciliare, si dixerimus, MSta et librorum editorum partem ad Colbertum, reliqua ad Menarsium peruenisse.

Bibliotheca *Seguieriana* nomen habet a Petro Seguierio, conditore, qui vir erat eruditissimus, magnusque Galliae Cancellarius sub imperio Ludouici XIII. Hanc non nulli cum Vaticana olim atque Florentina comparare non dubitarunt; Codices enim manu scriptos, bonitate atque elegantia praestantes, quorum numerus quatuor fere millia explebat, vndecun-

decunque miris infinitisque curis magnisque ſumtibus colligi curauit; nec Latinos modo et Gallicos, verum Orientales quoque varii generis, Hebraicos nimirum, Syriacos, Arabicos, Copticos caet. maxime autem Graecos, non minus abundanti numero, quam praeſtantia excellentes, comparauit; conſtitutis hanc in rem viris doctis, et qui huic muneri pares videbantur; quibus non modo per Europam, ſed per alias etiam orbis partes proficiſcendi prouinciam demandauit. Ea poſt mortem Seguierii hereditario iure ceſſit Henr. Carolo du Cambout de Coiſlin, Duci et Pari Franciae, Epiſcopo Metenſi et laudati poſſeſſoris pronepoti ex linea materna, vnde Bibliotheca Coiſliniana deinceps adpellata fuit. Catalogus librorum prodiit *Pariſ. a. 1685. in 8.* quem anno poſt *ibidem* ſequutus eſt *Catalogue des Manuſcrits de la Bibliotheque du Chancelier Seguier, eadem forma.* Sed leui hic eſt brachio confectus, et vix per tranſennam argumenta Codicum perſpicienda praebet. Melioris farinae eſt *Catalogus MStorum in Bibliotheca Coiſliniana, olim Seguieriana,* a MONTFAVCONIO *ibid. a. 1715. in f.* editus. Recenſentur hic in modum, quo Lambecius Vindobonenſis Bibliothecae Cimelia deſcripſit, Codices Graeci manu exarati, quorum numerus ad quadringentos accedit, quorumque dimidia fere pars ex Monaſteriis montis Atho fuit eruta. Indicata igitur ſingulorum aetate, folia numerantur, et vbi antea latuerint, aut a quonam profecti ſint librario, et quae alia forte occurrunt, adnotantur ſtudioſe. Tribus autem Sectionibus hic ipſe Catalogus abſoluitur, et prima quidem Codices maioris formae, altera in paruo, vt ſic dicere liceat, folio et in quarto, tertia in octauo exhibet. Quaelibet Sectio in capita ſex vel ſeptem diſpeſcitur, ita, vt 1.) Codices biblici et Catenae, 2.) Synodi, libri Canonum et Rituum, 3.) Patres et Scriptores eccleſiaſtici, 4.) Hiſtorici ſacri ac profani,

5.) Iuris

5.) Iuris Canonici et Ciuilis Scriptores, 6.) Philoſophi, Medici, Mathematici, Geographi, 7.) Poetae, Grammatici, Lexicographi, Rhetores et Oratores enarrentur. Vnde patet, haud nudam in hocce Catalogo titulorum recenſionem occurrere, ſed multa moneri erudita, quaedam etiam adhuc inedita, et collationes non nullorum Codicum cum editis auctoribus, ibidem reperiri. Cf. omnino *Acta Erud. Lat. a. 1715. p. 481. ſq. der Neue Bücher-Saal, Parte L. p. 67. ſq.* nec non FABRICII *Bibl. Gr. Vol. XIII. p. 840. ſq.* Nunc, mortuo a. 1732. Coiſlino, (de cuius vita legatur *Hiſt. de l'Acad. Roiale des Inſcript. et des belles lettr. P. V. n. 46. p. 341. ſq. edit. Germ. Gottſched.*) MSta Bibliothecae S. Germani illata, vt §. *VII. huius Capitis* monuimus, libri autem typis impreſſi emtionis titulo variorum in manus peruenerunt. Vid. NEMEITZII *Sejour de Paris, Cap. XXIV. §. 23. p. m. 241.* et MAICHEL. *p. 64.* ex quo hic loci profecimus.

Tellerianae Bibliothecae auctor fuit Carolus Mauritius le Tellier, Archiepiſcopus Rhemenſis, et Conſiliarius Status, qui a. 1710. ad ſuperos abiit. Quanto ſtudio ſumtuque illa comparata fuerit, et quantam vtilitatem litterarum cultoribus adferat Catalogus huius Bibliothecae, *Pariſ. a. 1693. in f.* ſplendidiſſime editus, *Capite I. §. 23.* eſt obſeruatum. Summus igitur vir, metuens, ne numeroſa haec atque pulchra Bibliotheca aliquando diſtraheretur, teſtamento diſpoſuit a. 1709. vt ea Canonicis Abbatiae S. Genouefae poſt mortem eius tota in peculium cederet. MAICHEL. *p. 86.* MSti vero Codices Bibliothecae Regiae acceſſerunt. Vid. ſupra *§. VI. huius Capitis.*

Colbertina Bibliotheca nomen ſuum ac ſplendorem accepit a Ioh. Baptiſta Colberto, Marchione de Seignelay, Status Adminiſtro ſupremo aetate Ludouici XIV. cuius *Vita* Gallice prodiit *Colon. a. 1695. in 12.* Verus hic erat Maecenas, litteris licet non tinctus, quan-

doquidem ex tenui ordine ad altiſſimum dignitatis gradum adſcenderat. Potiora, MSta cum primis, nacta eſt eius Bibliotheca ex Thuanea, tantisque mox cura Steph. Baluzii, Bibliothecarii, acceſſionibus creuit, vt proximas a Regia partes obtinere videretur. Ex ſolis Codicibus Graecis pene mille adfuerunt. Eorum antiquiſſimus pariter et elegantiſſimus fuit *Codex* non nulla *Fragmenta* exhibens *ex textu Septuaginta Interpretum*, prout in Hexaplis Origenianis exſtabat. Aetatem illius ad ſaeculum ſextum refert MONTFAVCONIVS in *Palaeogr. Gr. p. 187.* Inter Latinos habuit vnicum, qui hodie, quantum conſtat, ſupereſt, *Lactantii Codicem* de *mortibus perſecutorum*, de quo copioſe diſſerit Celeb. MAICHELIVS *p. 51.* et *p. 178. ſq.* Dignus etiam notatu eſt, quem ſeruauit Bibliotheca Colbertina, *Curtii Codex* octo circiter ſaeculorum. Exinde illorum refelli ſententia poteſt, qui hunc ipſum hiſtoricum recentioribus demum temporibus vixiſſe contendunt. Cf. MONTFAVCON. *l. c.* in *Praefat. p. 2.* Nec ſilentio praetermittendus *Codex Bibliorum* ſummae raritatis, et picturis ornatiſſimus, quem Canonicos S. Martini Metenſes Carolo Caluo dono dediſſe adfirmat *Hiſtoire litter. de la France*, *Tom IV. p. 228.* Poſt Colberti obitum litterarius hic theſaurus hereditatis iure peruenit ad filios, qui et in augendo eo nobilem operam collocarunt. Tandem vero iuſſu Caroli Leonorii Colberti, Comitis de Seignelay, venum fuit expoſitus, prodiitque Catalogus *Pariſ. a. 1728. in 8. Tomis III.* de quo plura memorat *Journal des Savans m. Nov. 1728. art. VI.* et exinde hauſta ſunt, quae ſuppeditant *die Leipz. gel Zeit. a. 1729. p. 124. ſq.* MSta e contrario omnia quadriennio poſt a Rege ſunt emta, vt ſupra iam diximus. Cf. *Memoire hiſtorique ſur la Bibliotheque du Roi*, *p. 72. ſq.* et MONTFAVCONII *Biblioth. MStor. Tomo II. p. 922. ſ.*

Lamoniana Bibliotheca, quam habuit ſuperiori ſaeculo

culo Dominus de Lamoignon, Aduocatus generalis, a praefecto suo, Adriano Bailleto, est notissima. Praefationem, Catalogo huius Bibliothecae praemissam, insertam videmus eiusdem *Jugemens des Savans Tom. I. P. 2. p. 140. sq. edit. Amstaelod. minoris formae.* Idem vir doctissimus ipsum Catalogum sua manu confecit, qui triginta duo volumina in fol. complectitur, nec tamen editus est. Praestantiam tanti Operis indicat CAROL. ANCILLON *Memoires concernant les vies et les Ouvrages des plusieurs modernes celebres dans la Republique des lettr. p. 238.* Cf. MORHOFIVS in *Polyhist. Tomo I. lib. 1. cap. 5. num 13.*

Succedat denique Bibliotheca *Ioh. Paul. Bignonii*, Abbatis et Bibliothecarii Regii, quam a sexaginta voluminum millibus non longe abfuisse perhibent. Maximam eius partem accepit, et quinquaginta quinque millibus librarum Gallicarum emit, Cardinalis du Bois, quo mortuo insignis illa Bibliotheca, ab vltimo possessore multum adaucta, publice diuendita est in Belgio. *Catalogus Partibus IV. in 8. Hagae Comit. a. 1725.* prelo exiit. Cf. NEMEITZ. *l. c. p. m. 239.*

§. XI.

De priuatis Parisiensium Bibliothecis, quae hoc tempore adhuc exstant, pauca in promtu sunt. Quamquam enim dubio caret, multas earum et copia et raritate librorum esse excellentissimas; iis tamen subsidiis iam destituimur, quibus opus est ad commendandas easdem. Vnicam laudat NEMEITZIVS *p. 237.* scilicet *Bibliothecam Claudii Grosaei de Boze*, Numophylacii Regii custodis, illamque tot abundare scribit libris rarioribus, quot in locupletissimis etiam Principum Bibliothecis vix inueniantur. Pertinent huc *Speculum humanae saluationis*, tabulis ligneis incisum; *Psalmorum Codex Latinus* anni 1457; *Idem Codex*, et *Durandi Rationale diuinorum officiorum* anni 1459.;

Biblia ſacra Latina anni 1462. quae omnes editiones Moguntiae a Fauſto et Schoeffero adornatae fuerunt; *Lactantii Inſtitutiones diuinae*, primum excuſae in Monaſterio Sublacenſi a. 1465; itemque *altera huius libri editio Romana* a. 1468. opera Conradi Schweynheym et Arnoldi Pannartz. De aliis rarioribus Operibus vid. IORDAN dans *ſon Hiſtoire d'un voyage litteraire*, *p. 82. ſq.* Addit Nemeitzius, *Catalogum huius Bibliothecae a. 1745. in 4.* Bozii ſumtibus prodiiſſe, eumque diuiſum eſſe in quinque Sectiones praecipuas, Theologiam nimirum; Iurisprudentiam; Scientias et Artes; litteras humaniores, quae Grammaticam, Rhetoricam, Poeſin, Philologiam ac Polygraphos complectantur; et Hiſtoriam tandem, in quam etiam claſſem redactae ſint Geographia, Chronologia, Antiquitates et Hiſtoria litteraria. Rariſſimus autem eſt hic ipſe Catalogus, duodecim ſaltim exemplaribus excuſis, quae inter amicos doctiſſimi poſſeſſoris diſtributa fuerunt. Vitam illius exponit clariſſ. STRODTMANNVS in *den Beytraegen zur Hiſtor. der Gelahrtheit* caet. *Hamb. 1748. in 8. P. II. p. 21. ſq.*

§. XII.

Relicta nunc Gallia ad *Anglos* procedimus, in quorum fortunatiſſima inſula Bibliotheca *Regia Weſtmonaſterienſis* primum ſpectanda occurrit. Illam adſeruat D. Iacobi fanum, crediditque, cum aliis, Struuius, Eduardi VI. munificentiam promouiſſe eandem potiſſimum, dum inter omnes conſtet, quantus ille fuerit ſtudiorum protector. Certiora tamen intelligimus ex THOMAE SMITHI *vita Patricii Iunii*, quae in *Vitis quorundam eruditiſſimorum et illuſtr. viror.* ab eo ipſo *Londini a. 1707. in 4.* editis obuia eſt. Librum hunc non omnibus hodie tenentibus, operae facturi ſumus pretium, ſi Auctoris verba integra adſcripſerimus. Ita vero ille *l. c. p. 12. Inter locupletiſſimos,*

ſimos, inquit, *vtriusque Aulae apparatus diu deſiderabatur Bibliotheca: neque ea cura Principes noſtros, aut artibus regendi populos, aut rebus bellicis, aut religioni ſtabiliendae, aut motibus componendis ſummopere intentos, tangebat, quaſi theſaurus iſte litterarius magis ad priuatos ſpectaſſet, et in Academiis potius, quam in Palatiis eſſet recondendus. Satis nimirum ſibi eſſe gloriae duxerunt, mentem bonis litteris excolere, et litteratos Regia munificentia et patrocinio fouere: de libris congerendis, niſi qui propriae delectationi et curioſitati, ſuisque vſibus inſeruituri eſſent, parum ſolliciti. Quod de Regina Eliſabetha potiſſimum arbitror dicendum, quae, licet ob accuratum linguarum Graecae et Latinae, quibus pro re nata prudenter, absque vel leuiſſima oſtentationis vmbra, aut affectata gloriae cupidine, vti norat, ſtudium, ſapientiae ciuilis diſciplinis feliciſſime coniunctum, aeternis laudibus ſit cumulanda; tamen ſiue negotiis maioris momenti, in quibus ſalus populorum vertebatur, impedita, ſiue id muliebri ſexui parum conueniſſe iudicauerit, hoc decus in partem ſuarum curarum venire haud permiſit; (neque Muſeum iſtud, libris quibusdam pretioſisque cimeliis refertum, quod in aedibus Richmondianis habuit, glorioſum Bibliothecae Regalis titulum et nomen meretur,) quod ſucceſſori Regi Iacobo, Regum doctiſſimo, integrum relinquebatur. Gnarus occaſionum captandarum Rex, quo nouae Bibliothecae fundamenta auſpicatius iacerentur, libros tum impreſſos, tum manu exaratos, omnes optimae notae, quos nobiliſſimus D. Baro Lumleyus magnis ſumtibus et diligentiſſima indagine congeſſerat, in peculium ſibi comparauit, a quo, cum non alibi ſatis commodus pateret locus, obtinuit vir elegantiſſimi ingenii, D. Adamus Newtonus, Equeſtri dignitate ornatus, et qui Henrico* (primogenito ſcilicet Iacobi I. filio, in flore aetatis exſtincto,) *ab ipſius pueritia fuerat a litterarum ſtudiis, tum ipſius Principis hoc nouo librorum ornatu ad intenſiorem litterarum amorem alliciendi, tum Sancti cogno-*

 minis

minis caussa, vt in Palatio S. Iacobi reponerentur. Non leue postea incrementum accessit ex Bibliotheca viri clarissimi, D. Mauritii, Equitis Aurati, ex Wallia oriundi, qui selectissimos omne genus libros ex Italia et Gallia conquisiuerat: vt iam titulo et nomine digna et vere Regia haberetur. Confusa tamen iacuit, et pene abscondita, ista librorum moles. Patricius igitur Iunius eo omnes industriae neruos intendit, vt, ex iussu Regis, adcuratum eorundem Catalogum conficeret. Vnice etiam vir laudatus intercessit, ne multi libri e Regia Bibliotheca Richardo Bancrosto, Archiepiscopo Cantuariensi, commodati olim, illo viuis erepto, in heredes, tamquam legitima priuati peculii pars, transirent. SMITHVS *l. c. p. 13.* Eiusdem studio Regiae illata est supellex libraria, Codicibus MStis egregia, quam Isaacus Casaubonus in Angliam e Gallia aduexerat, qua de re sic *pag. sequenti* differitur: -- *ne tantum dedecus ex nobilissimae Bibliothecae iactura Anglicano nomini inureretur, vrget, monet, obsecrat, quasi de fortunis suis et capite esset contendendum, importunisque efflagitationibus apud Episcopum Bathoniensem et Wellensem, fauore Regio praepollentem, obtinet, ne tot libros aut scriptos, aut ad manuscriptorum Codicum fidem diligenter recognitos, et additis in margine eruditissimis obseruationibus illustratos, ex Anglia exportari pateretur, sed potius Bibliothecam Regiam insignissimo hoc auctario locupletandam curaret. Nulla enim res dignior aut Regia munificentia, aut Episcopali, secundum religionem, dignitate, aut priuati hominis litterarum amantissimi cura et studio, vnquam visa est: nec in minima parte Iunianae tum laudis, quod huic negotio tanta cum solicitudine sese immiscuerit, tum felicitatis, quod hi conatus, haec pia vota tam bene in commune litterarum commodum cesserint, ponendum est.* Hactenus Smithus. Cf. *Acta Erud. Lat. a. 1710. p. 190. in princ.* Tot ergo in Bibliothecam Regiam Iunii merita omnino effecerunt, vt eiusdem

illi

illi cura crederetur, quam iucundiſſimam prouinciam ſub duobus Regibus, Iacobo et Carolo I. patre ac filio, mira adminiſtrauit dexteritate, neque vllam ornandae Bibliothecae occaſionem facile praetermiſit. Perpetrata vero immani Caroli I. caede, moxque amoto Iunio, haec ipſa praedae expoſita fuit Hugonis Petri, qui claues a Barone Greio, capitali Regis hoſte, acceperat. Ille enim turbis ciuilibus in fraudem impulſus, multa ex libris, numiſmatibus, annulis et gemmis, quas olim cum integra Gorlaei dactyliotheca pecunia ſua acquiſiuerat Henricus, Walliae Princeps, ſurripuit nefario auſu, et priuatis diuendidit. Certe ex duodecim fere numiſmatum millibus vix tertia pars relicta fuit Carolo II. ab exilio reduci. SMITHVS *l. c. p. 34. et 35.* Reſtituta regno concordia, plures per annos non ita, vt fas erat, Bibliothecae Regiae proſpectum eſt, (Cf. CHRISTOPH. ARNOLDI *Epiſtola*, inter GE. RICHTERI *Epiſtolas, Norimb. 1662. in 4. p. 483.* et MORHOFIVS in *Polyh. lib. I. cap. 17. §. 33.*) donec ea, poſt Henrici Iuſtelli obitum, fidei Richardi Bentleii a. 1694. committeretur, a quo iuſtum in ordinem redacta, laudatque hinc viri doctiſſimi induſtriam HENR. LVDOLPH. BENTHEMIVS *im Engelländiſchen Kirch- und Schulen-Staat, Cap. V. §. 27. p. 122. edit. nouiſſ.* Nunc filius eius Regiam pariter et Cottonianam Bibliothecam curat, Sub-Bibliothecarius autem Dauid Caſleius eſt. Vid. *Leipz. gelehrt. Zeitung. a. 1729. p. 99.* Hic *Londini a. 1734. in 4.* lingua Anglica *Catalogum MStorum in Bibliotheca Regia, cum Adpendice Catalogi Bibliothecae Cottonianae*, edidit, quem recenſent *Acta Erud. Lat. a. 1737. p. 296. ſq.* Cf. MONTFAVCONII *Biblioth. MStor. T. I. p. 626. ſq.* Regia bis mille volumina MSta poſſidet, quae non omnia quidem maximi ſunt momenti; quaedam tamen et antiquitate, et vſu, mirifice ſe commendant. Singulorum aetatem notauit Auctor, variis hinc inde obſerua-

ſeruationibus litterariis adiectis. Omnium horum Codicum ſine controuerſia praeſtantiſſimum eſt, paſſim licet mutilum, *Volumen Veteris ac Noui Teſtamenti* membranaceum, litteris vncialibus, absque accentuum et ſpirituum adiunctione, exaratum. Alexandrinus vulgo Codex dicitur, Carolo I. per Thomam Rowaeum, ipſius in aula Turcica legatum, circa a. 1628. dono transmiſſus a Cyrillo Lucari, Patriarcha Conſtantinopolitano, qui pretioſiſſimum hocce Cimelium ex Aegypto, relicta ſede Alexandrina, ſecum aſportauerat. Vid. SMITHVS *p. 24.* itemque NEOCORI et SIKII *Biblioth. libr. nouor. a. 1698. m. Maio et Iunio, p. 343.* De aetate huius Codicis certant Critici, quorum omnium proferre opiniones, noſtri non eſt inſtituti. Nimis eum diminuit, et ad ſaeculum X. abire iubet CASIMIR. OVDINVS in *Diſſertat. critic. Triade, L. B. a. 1717. in 8.* quarum *prima* de hoc agit Codice, merito refutatus propterea in *Diſſ.* erudita, *antiquitatem Codicis Alexandrini vindicante, et nouo argumento comprobante*, quae, Praeſide IOH. HENR. SCHVLTZIO, *Hal. Magd. a. 1739.* defenſa publice eſt; fuſeque recenſetur in Diario Halenſi (*den Hälliſchen gelehrt. Anzeigen*) eiusdem anni *Semeſtri I. num. 20.* Add. OSIANDRI, Profeſſoris Tubingenſis, *Orat. de Codice Alexandrino*, in *Triga Orationum* (quae plane ab iis differunt, quarum ſupra *§. VI.* mentio iniecta eſt) *Tubingae 1742. in 4.* Iuſto contra antiquiorem ii facere Alexandrinum Codicem videntur, qui traditioni, ab ipſo Cyrillo in ſchedula ſeparata adductae, fidem habent, eundemque manu Theclae, Martyris, nobilis feminae Aegyptiacae, paullo poſt Concilium Nicaenum I. ſcriptum eſſe arbitrantur. Vid. IOH. ERNEST. GRABIVS in *Prolegom. nouae editioni LXX. Interpretum, Oxonii a. 1707. in fol. et octaua forma* adornatae, praemiſſis, nec non in ſingulari *ad Ioh. Millium Epiſtola, ibid. 1720. in 4.* de

qua

qua legatur IOH. CLERICVS in *Biblioth. choisie*, *Tomo XIII. p. 389. sq.* Mediam igitur viam elegit doctissimus CASLEIVS *l. c.* vbi *p. 5. sq.* quum de hoc ipso Codice differit, eum saeculo quarto, vel quinto, confectum pronuntiat. Exhibet etiam specimen scripturae, aeri incisum, quod recusum exstat in *Actis Erud.* loco supra memorato. Praeter Regiam Bibliothecam aliae adhuc Londini conspiciuntur, quamquam intestini Anglorum tumultus plures euerterunt superiori aetate, e. g. adparatum *Carmelitarum*, meris constantem MStis, et *Franciscanorum*, cum Rogerii Baconis libris.

Sic praeclara est Bibliotheca *Collegii Sionensis*, in vsum Cleri a Thoma White a. 1631. instituti. Illius fundamenta iecit Ioh. Simson, multumque aliorum paullatim liberalitate, et operibus in primis, e Templo cathedrali D. Pauli eo translatis, aucta fuit, quemadmodum ex Catalogo patet, quem IOH. SPENCERVS, eidem praefectus olim, *Londini a. 1650. in 4.* edidit. Postquam maxima eius pars a. 1666. acerrimo incendio, (de quo vid. Consultissimi IOH. BASIL. KÜCHELBECKERI *nach Engelland reisender Passagier*, *Hannov.* ex edit. altera, *a. 1736. in 8. p. 72.*) consumta fuerat, e Iesuitarum, post tentatam a. 1678. conspirationem regno eiectorum, Bibliotheca, tribusque aliis illustribus, feliciter instaurata est, et nunc omnibus aperitur. Copia tamen librorum non excellit admodum. Ita enim IORDAN *dans son voyage litt. p. 145.* scribit: *Elle est fort petite, et il y a cent Particuliers à Paris, qui en ont de plus nombreuses. - - J'y vis l'Edition du Nouveau Testament de Complute, de 1514. Grec et Latin, en lettres Grecques quarrées. Mr. Maittaire parle de cette Edition dans ses Annales. Il y a dans cette Bibliotheque des Pieces fort curieuses sur l'Histoire d'Angleterre, et en particulier sur l'Histoire des Stuarts.* Nouus *Catalogus*, *duplici forma concinnatus*,

Auctore GVILIELMO READING, *Bibliothecario*, *Londini a. 1724. in f.* prodiit. Pars prior exhibet libros, iuxta ordinem Scriniorum diſtributos, et ad proprias claſſes redactos, pars altera omnium Scriptorum nomina, et rerum praecipuarum capita, ordine alphabetico complectitur. Accedit hiſtoria Collegii et Bibliothecae Sionenſis, ab eodem viro erudito Anglice ſcripta. Quum tamen ſubſcriptionis lege Opus hoc fuerit typis impreſſum, difficulter nunc parari poteſt. Conf. *Acta Erud. Lat. a. 1724. p. 375.* et *anni 1709. p. 113.* quo loco ea memorantur, quae Anonymus in libro, *a new view of London* inſcripto, *ibidemque a. 1708. Vol. II. in 8. mai.* excuſo, *Sectione V. p. 639. ſq.* de Bibliothecis Londinenſibus edocuit harum rerum amatores.

Inſignis quoque eſt Bibliotheca *Archiepiſcopalis Lambetana*, cui praefuit olim Paul. Colomeſius. Nomen habet a Lambeto, ſede Archiepiſcopi Cantuarienſis, e regione Londini ad littora Tameſis collocata. Conditorem BENTHEMIVS *l. c. p. 1038.* dicit Gilbertum Scheldonum. Vidit eam, inque ſuccum et ſanguinem conuertit, DAN. MAICHELIVS, prout *Lucubrationes* eius *Lambetanae, Tubingae 1729. in 8.* teſtantur. Idem vir clariſſimus hiſtoriam eius et Catalogum rariſſimorum Operum promiſit, quod conſilium ne abiiciat plane, eo magis optandum, quo parcius apud hiſtoriae litterariae ſcriptores huius Bibliothecae mentio iniicitur. Cf. interim BENTHEM. *p. 1153. §. 295.*

Nec *Regia Scientiarum Societas* librorum adparatu pretioſo deſtituitur, de quo MAITTAIRIVS in *Praef. ad Tom. I. Annal. typogr.* haec obſeruauit: *Publicam Regiae Societatis Londini Bibliothecam perluſtraui, quam magno rariorum et antiquiorum editionum numero paucae aequant, ſuperant pauciſſimae.* Hunc vero adparatum maxime acceptum referre debet Bibliothecae a Duce Norfolcienſi, Henrico, legatae. Haec olim pertinuit

ad

ad Thomam Comitem Arundelliae, qui, vt SMITHVS in *Vita Patric. Iunii p. 23.* loquitur, ex Oriente non ſolum magnis impenſis, praeter Codices MStos, ſtatuas, gemmas, aliaque quantiuis pretii Cimelia, ex barbarorum manibus feliciſſimo Guilielmi Pettaei auſu et cura erepta, in Angliam aduehi curauit; ſed integram etiam Bilibaldi Pirckheimeri, Patricii Norici, ſupellectilem librariam, quae per ſeculi fere ſpatium, poſt mortem illuſtris poſſeſſoris, apud Norimbergenſes cuſtodita fuerat, circa a. 1638. coemit. Audiamus GE. RICHTERVM, fide digniſſimum teſtem, in *Epiſtolis p. 236.* vbi eo ipſo, quem indicauimus, anno Norimbergae haec perſcripſit ad Ioh. Frid. Gronouium: *Ad primas denique tuas illud ſaltem eſt, quod nunc reſpondeam, - - - verum omnino eſſe, quod de Pirckheimeri Bibliotheca, Legato Magnae Britanniae Regis* (ſcilicet Comiti Arundelliae) *vendita, audiuiſti: quod vt tu non absque cauſſa miraris, ita multi ſunt apud nos, qui hanc felicitatem exteris inuident. Sed ita, credo, erat in fatis.* Cf. IACOBI BVRCKHARDI *Hiſtor. Bibl. Aug. P. III. p. 294.* Multos hanc felicitatem inuidere Anglis, merito dicit Richterus. Erat enim Pirckheimeriana Bibliotheca libris cum excuſis inſtructiſſima, tum manu exaratis, quos conquiſiuerat vndique, etiam ex Budenſis naufragio, vt in *ſuperiori Capite* §. XXVIII. probatum eſt. Non parum igitur commendat eam MELCH. ADAMI in *Vitis German. ICtor. p. 49. edit. Heidelb. a. 1620. in 8. mai.* Bibliotheca autem haec Norfolciana in Greshamenſe, vbi tunc temporis congregari ſolebat Regia Societas, Collegium a. 1679. translata eſt, annoque 1681. *Londini in 4.* lucem adſpexit rarior hodie *Catalogus librorum MStorum et impreſſorum Bibliothecae Norfolcianae, (olim Arundellianae,) quos Henricus, Dux Norfolciae, Regiae Societati Londinenſi donauit. Muſeum* eiusdem Societatis ſingulari Opere, Anglica lingua compoſito, ſed itidem difficillimo inuen-

inuentu, defcripfit, *Londinique a. 1681. in f.* edidit NEHEM. GREW.

Bibliothecam in *Temple-Bar*, aedificio, quod Templarii quondam incoluerunt, nunc ICti, *Esquires* ab Anglis dicti, poffident, Bartholomaeus Shore fundauit. Auxerunt deinde alii, libris praecipue iuridicis atque hiftoricis, ianuaeque infcripta funt haec verba: *Anno Domini 1697. Bibliotheca ornata et aucta, Francifco Morgan Thefaurario.* Patet ea per fex horas quotidie.

In *Collegio Medicorum* elegantiffima monftratur Bibliotheca, Marchionis Dorceftriae ac Theodorici Mayerne cura fumtibusque comparata. Ipfi quoque Chirurgi *(Barber-Surgeons)* Bibliothecam libris Medicis et Chirurgicis refertiffimam feruant, quae fingulis Martis ac Iouis diebus aperiri folet. Vid. *Acta Erud. Lat. a. 1709. p. 113. et 114.* quo loco non nullae fimul Bibliothecae fcholafticae laudantur. Cf. KÜCHELBECKER *l. c. p. 95. fq. et p. 105.*

Reftat inter Bibliothecas publicas *Cottoniana*, Regiae vicina. Auctor illius fuit Robertus Cottonus, Eques Auratus et Baronettus Angliae, qui a. 1631. fexagenario maior e vita difceffit. Praecipuum is ftudium pofuit in comparandis libris atque documentis, quae ad illuftrandas patriae Antiquitates quoquo modo conducere viderentur; haud neglectis tamen, quae fponte fe offerebant, aliis quantiuis pretii, fummaeque vetuftatis, Operibus. Vnde, et a quibus, reliquias iftas, ex notiffima religiofarum aedium fub Henrico VIII. euerfione conferuatas, acceperit, non liquet, id certum vero, tantam pecuniae vim in iftas merces impenfam fuiffe, vt et aliqui, licet falfo, perfuaferint fibi, Cottonum haud modicam patrimonii partem ea de cauffa vendidiffe. Poft obitum illius, multi Codices clariffimorum virorum liberalitate, multi etiam fumtibus Thomae, filii, et Iohannis, nepotis, accefferunt. *Catalogum MStorum* THOMAS SMITHVS impul-

impulſu Ioh. Cottoni, *Oxon. e Theatro Scheldoniano a. 1696. in f. charta regali* exhibuit, praemiſſa vita conditoris, ac Bibliothecae hiſtoria. Ita vero in hocce Catalogo conficiendo ſeſe geſſit Auctor, vt ſolos librorum titulos adpoſuiſſe haud contentus, ipſa retulerit ſubinde argumenta, paſſimque alia notatu digna adiecerit. Subiuncti ſunt indices bini. Alter Scriptorum nomina complectitur, alter praecipuarum rerum, de quibus in Codicibus MStis vberius agitur, notitiam ſuppeditat. Vid. *Acta Erud. Lat. a. 1696. p. 441. ſq.* et REIMMANNVS in *Catal. Bibl. ſuae, T. II. p. 3.* vbi haec de laudato Catalogo, at a priori iudicio non nihil diuerſa, leguntur: *Dignus, qui manu ſollicita verſetur. Non quidem ob dictionis Smithianae pompam; haec enim tota phalerata eſt, et anxie quaeſita, et ad oſtentationem compoſita; nec ob MStorum ordinem et diſtributionem, quae exilis admodum et fere nulla eſt; nec ob eorundem deſcriptionem accuratam, ſiquidem perpauci admodum ſunt Codices, quorum vel externam ſpeciem delineauit Auctor, vel quas comprehendunt dapes deguſtandas Lectori appoſuit. Non, inquam, ob rationes allatas manibus terendus hicce Catalogus; ſed ob raritatem, et MStorum, ad antiquitatum Brittannicarum illuſtrationem in primis ſpectantium inſignem molem, et duorum, vel trium, Codicum ſtupendam antiquitatem. Quorum vnum, Geneſeos textum Graecum continentem, in toto Chriſtianorum orbe antiquiſſimum iudicauit Fronto Ducaeus.* caet. Selecta ex hoc ipſo Catalogo dedit MONTFAVCON. in *Biblioth. MStor. T. I. p. 634. ſq.* Adpendicem vero eiusdem inuenies, vt ſupra meminimus, in doctiſſimi CASLEY *Catal. MStor. Bibl. Regiae, p. 313. ſq.* Emendantur hic partim perperam ſcripta, partim ſupplentur praetermiſſa, partim notantur ii Codices, qui a. 1731. fatali incendio vel laeſi ſunt, vel combuſti. Magnam ſane tunc temporis iacturam fecit Bibliotheca Cottoniana, (quod de Regia etiam perhibent *die Leipz. gel. Zeitung. a. 1731.*

a. 1731. p. 913.) ſed longe maius ei detrimentum adlatum eſt an. 1741. quo *Codex* ille *Geneſeos* Graecus, a REIMMANNO memoratus, Vaticanoque et Alexandrino aetate ſuperior, flammarum itidem violentia periit. Vid. Clar. STRODTMANNI *Beytraege zur Hiſtorie der Gelahrtheit, P. II. p. 81.* in *Vita Magni Cruſii,* cuius *Diſſertatio Epiſtolica ad Chriſtian. Wormium, Epiſcopum Danum, Lipſ. 1728. in 4. p. 5.* de hocce Codice antiquiſſimo legi meretur. Vnum ſubiiciendum adhuc, initio huius ſaeculi a Regni Senatu ſupremo decretum fuiſſe, vt, quoniam publice intereſſet, ne tam eximia monumentorum collectio priuatorum in manus veniat, poſt mortem Ioh. Cottoni viri quidam primae dignitatis curam ſuſciperent Bibliothecae, conſtitutoque Bibliothecario erudito, diligenter ſeruandis augendisque opibus eiusdem inuigilarent. *A new view of London Vol. II. Sect. 5. p. 652.* BENTHEMII *Engliſch. Kirch. vnd Schul. Staat, cap. V. §. 28. p. m. 122.* Neque remiſſius hac de re actum eſſe a. 1733. docent fuſius *die Leipz. gelehrte Zeitung. a. 1734. p. 60.*

Atque hactenus de publicis Londinenſium Bibliothecis, de quibus vid. etiam *Memoires et obſervations faites par un voyageur en Angleterre ſur ce, qu'il y a trouvé de plus remarquable tant à l'egard de la Religion, que de la Politique, des moeurs, des curioſités naturelles, et quantité de faits hiſtoriques, avec une deſcription particuliere de ce, qu'il y a de plus curieux dans Londres. à la Haye a. 1698. 12.* In hoc libello, licet Auctor, qui militiae ſe deditum eſſe profitetur, nec iuſto vtatur ordine, nec ſtili ſuauitate commendandus ſit, varia recenſentur, quae digna ſunt notatu. Nec vſus plane nullius hoc eſſe loco poteſt ANDR. ADAMI HOCHSTETTERI *Orat. de vtilitate peregrinationis Anglicanae, Tubingae* ſub auſpicium muneris Academici recitata, *ibidemque* edita *1697. in 4.* vbi, inter alia, Bibliothecas quoque, ſed breuiſſimis tantum, attingit. Vix e con-

e contrario operae pretium erit, consulere hic KÜCHELBECKERVM, quippe quem in libello suo, *der nach Engelland reisende curieuse Passagier* inscripto, *Cap. XI. p. 179. sq.* de Bibliothecis Londinensibus quaedam falso, cuncta leui admodum cura retulisse, historiae litterariae periti primo statim adspectu obseruabunt.

Ad priuatas Londinensium Bibliothecas quod attinet, Lectorum nostrorum satisfacere desiderio non licet; saltim ea, quae nouimus, tam certa et adcurata haud esse videntur, vt aliquem hic occupare locum debeant. Ne tamen plane muti discedamus ab hoc argumento, Bibliothecas tantum illustrissimi Comitis, *Roberti Harleii*, et *Richardi Mead*, Archiatri Regii, nominabimus, quae praecipue hoc saeculo exteris innotuerunt. De hac disserit IORDAN *dans son voyage litter. p. 169.* verbis sequentibus: - - *l'illustre Docteur Mead, qui tient un Rang si distingué dans la République des Lettres. Ce savant et poli Médecin a une Bibliotheque des plus curieuses, et fournie de quantité de Livres rares, d'Editions d'Alde, de Vascosan, de Colines et des Etiennes. Il est peut-être le seul en Europe, chez qui on trouve tous les Ouvrages de Servet imprimez. J'y ai vû l'Edition de la Bible, que cet infortuné Médecin publia à Lyon, et ses autres Ouvrages, qui sont très connus. Harleana* vero *Bibliotheca* splendidissima fuit Codicibus, sub typographicae artis incunabula excusis, quod Catalogus eius comprobat, *Londini a. 1743. Tomis II. in 8. mai.* cum Auctorum indice, ac Praefatione MICH. MAITTAIRII, diuulgatus. Vid. hic omnino *die Leipz. gelehrt. Zeitung. a. 1743. p. 497.* Cf. eadem Noua litteraria *a. 1722. p. 449.*

§. XIII.

Prima apud *Oxonienses* Bibliotheca celebratur Richardi de Bury, alias Angervyll dicti, Episcopi Dunelmensis, adscripta ab eo ipso a. 1345. quo mortuus est,

Colle-

Collegio, quod Monachi Dunelmenſes ad erudiendam ordinis ſui iuuentutem circa a. 1290. in borealibus Oxonienſium ſuburbiis adgreſſi fuerant. Eo autem ab Henrico VIII. euerſo, omnes illi libri partim ad Collegium Balliolenſe, partim ad Bibliothecam Humphredi, Gloceſtrienſium Ducis, transuecti ſunt. Tum circa a. 1320. Thomas Cobham, Epiſcopus Wigornienſis, Bibliothecam ſupra veterem Congregationis Domum, in ſeptemtrionali B. Virginis Coemiterio ſitam, vel inchoauit ipſe, vel ſaltim de rebus proſpexit ad eandem inchoandam pertinentibus. Maecenates experta eſt Henricum IV. eiusque filium Henric. V. Thomam, Iohannem et Humphredum, dicti Henrici filios, Thomam Arundell, Archiepiſcop. Cantuarienſem, Philipp. Repyngdon, Epiſcopum Lincolnienſem, Edmundum, Marchiae Comitem, et Richard. Courtney, Vniuerſitatis Cancellarium, qui omnes Bibliothecam reddere ſplendidiorem ſtuduerunt. Anno autem 1480. tota tranſiit in Bibliothecam Humphredi, Ducis Gloceſtrienſium, cuius modo iniecimus mentionem. Haec tantis aucta theſauris eo ipſo tempore publicis aperta eſt vſibus, vix tamen per octoginta annos floruit, quum direptores nefarios inueniret, quibus pretioſiſſima totius Orbis Cimelia in praedam ceſſerunt. Poſtquam enim ortus ſub Henrico VI. furor religioſus, quo non ſolum in Monaſteria, ſed in libros etiam innoxios ſaeuitum eſt, imperante Eduardo VI. eius filio, latius vim ſuam diffuderat, nec Academia Oxonienſis a communi exemta fato fuit, miſſique ſunt ad eandem reformandam deputati, qui ſiue auaritia, ſiue zelo quodam fanatico abrepti, Bibliothecam Humphredianam penitus expilarunt, et libros omnes, maxime mathematicos, tamquam artis magicae reos, aut combuſſerunt in foro, aut in ſuis repoſuerunt Muſeis, aut librariis demum, bibliopegis, chirothecariis ac ſutoribus vendiderunt, vſibus

vſibus indecoris inſeruituros, ita ſane, vt, habita ſub Maria, Regina, inquiſitione, ne vnus quidem ſupereſſet Codex, praeter Valerium Maximum, Commentariis Dionyſii de Burgo, fratris Auguſtiniani, atque Iohannis Wethamſtede, Abbatis S. Albani, indicibus inſtructum. Imo ipſe Bibliothecae locus, demto adparatu, rebus addictus fuit ſordidiſſimis, qua de cauſſa Academici, reſtituendae Bibliothecae ſpe deiecti, a. 1555. ſubſellia etiam ac repoſitoria diſtrahenda cenſuerunt. Miſera hac rerum facie commotus Thomas Bodleius, ſuum de Bibliotheca inſtauranda conſilium Academiae Procancellario a. 1597. expoſuit, ſtatimque cum adplauſu obtinuit, quae deſiderabat, omnium ſuffragia. Interea temporis varii litterarum fautores ad colligendam Bibliothecam egregia liberalitatis documenta ediderunt: ipſe vero Bodleius Ioh. Billium, bibliopolam, in Galliam, Italiam, Germaniam et Hiſpaniam miſit, ad libros rariores vndique coemendos, imo, ne Orientales deeſſent, iuuenem quoque, harum linguarum peritum, in regiones Turcicas adlegare conſtituerat, adeoque facultates ſuas in Codices et excuſos, et manu ſcriptos, liberaliter profudit, efflagitatoque inſuper doctorum ac diuitum auxilio, diſponendae Bibliothecae negotium Thomae Iameſio demandauit. Iſta ratione ditata haec, intra quinquennium, plus quam bis mille voluminibus, ac more ſolemni dedicata fuit anno ſuperioris ſaeculi ſecundo. Ab eo tempore, vsque ad a. 1612. Bibliotheca vltra mille et centum libras Anglicas multorum accepit largitionibus, quumque ſpatium non caperet libros exinde comparatos, Bodleii conſilio amplificatus eſt locus. Mortuo demum a. 1613. ſeu, ex aliorum calculo, a. 1612. viro hoc Muſarum amantiſſimo, quem CASAVBONVS *Epiſt. 754. p. 978. edit. ſec. Brunſuicenſis a. 1656. in 4.* ad ornandam Bibliothecam, opus vel Rege dignum, nedum priuato, du-

centa millia librarum Gallicarum*) aut viuum, aut morientem, contulisse scribit, illustre illius exemplum aliorum quoque munificentiam excitauit, ita quidem, vt aedes Bibliothecae a. 1634. denuo dilatari deberent. Prae caeteris autem, liberales fuerunt Ecclesiae Oxoniensis Decanus et Canonici, qui centum ac triginta Codices MStos obtulerunt; Guil. Herbert, Comes Pembrochiensis, et Academiae Cancellarius, cuius munere a. 1629. praestantissima MSta Graeca, Venetiis deportata, atque emta ab eodem, prioribus accesserunt, quae, quum ex Bibliotheca Franc. Baroccii prodierint, plerumque libri Barocciani nuncupantur; Kenelmus Digby, Eques Auratus, qui a. 1634. libros manu scriptos ducentos triginta quinque, et Guilielmus Laud, infelix ille Archiepiscopus Cantuariensis, atque Cancellarius Academiae, qui plus quam mille ac trecentos, ex omni Oriente et Occidente conquisitos, paullo post exhibuit. A. 1659. Bibliothecae obtigit Ioh. Seldeni Museum, octo millibus voluminum amplius, librisque manu exaratis pariter ac typis impressis instructissimum, quod quidem Halesio, Vaughanio, et Rowlando Iucks, testamenti sui curatoribus, legauerat, hi vero, certis quibusdam legibus, Bodleianae tradere, quam inter se partiri, maluerunt. Vid. SELDENI *Vita*, praemissa *Operibus eius*, *Londini a. 1726. in f.* editis, *p. 48.* Anno 1671. Mericus Casaubonus Parentis, Isaaci, Aduersaria et Collectanea omnia, in publicum litterarum commodum, eidem testamenti tabulis reliquit, SMITHVS in *Vita Patric. Iunii*, *p. 14.* qua etiam ratione, biennio post, Thomae Fairfax supellex, centum et quinquaginta Antiquita-

*) In *Epistola* tamen *741. p. m. 968.* non nihil aliter hoc exponit Casaubonus. *In ipsum*, ait, *aedificium*, *aut libros*, *vel alia Academiae ornamenta impendit viuus centum millia librarum Gallicarum*, *nuper autem rebus humanis renuntians legauit Academiae LXX. millia librarum.*

quitatum Voluminibus conſtans, quae D. Rogerus Dodſworth collegerat olim, vna cum viginti octo varii generis Codicibus, adiuncta fuit. Anno 1677. Franc. Iunius centum prope Codices MStos Saxonicos, Francicos, Gothicos, Teutonicos, aliisque linguis Septentrionalibus exaratos, ex teſtamento addidit, memorante id IOH. GE. GRAEVIO in *Vita Iunii*, quae antecedit *libros eius de Pictura veterum*, *Roterod. 1694. in f.* Cf. TENTZELII *Monathliche Vnterred. a. 1695. p. 859.* Tacemus, quid Robertus Huntingdon, Thomas Marshal, Thomas Barlouius, viri omnes egregii, praeſtiterint. Ipſa inſuper Academia, non ſolum a. 1693. in Codices Orientales, quos Eduardus Pocokius, et laudatus Huntingdon, magna conquiſiuerant induſtria, libras Anglicas mille trecentas erogauit, ſed aliquot etiam annis poſt coemit Eduardi Bernardi MSta et Collectanea. Inſignis denique a. 1731. acceſſio facta eſt, legata Bibliotheca pretioſiſſima Caroli Boyle Comitis Orrery, qua de re vid. *die Leipz. gel. Zeit. ad hunc annum, p. 745.* Prope Bibliothecam Bodleianam *Muſeum* exſtat *Aſhmoleanum*, ſeu locus, vbi a. 1683. Elias Aſhmole, Regius Fecialis de Windſor, ingentem rerum naturalium theſaurum, ex omnibus collectum regionibus, et Academiae donatum, repoſuit. Mirifice illud auctum eſt partim ex donatione Guil. Dugdale a. 1685., partim ab ipſo Aſhmolio, qui non exiguam librorum excuſorum et manu ſcriptorum copiam ex naturali potiſſimum hiſtoria morti proximus adiecit, partim ab Antonio Wood, cuius chartae omnes, libri ac MSti Codices, ſupremo teſtamento relicti eidem Muſeo fuerunt. Recenſio horum inuenitur in *Catalogis librorum MStorum Angliae et Hiberniae*, de quo Opere paullo poſt plura dicentur, *Tomo I. p. 315. ſq.* Praeterea *Numophylacio* praeſtantiſſimo, cuius fundamenta iecit adductus ſupra Laudius, inſtructa eſt Bibliotheca Bodleiana, nuper-

 que

que prodiit, auctore FRANCISCO WISE, *Catalogus nummorum antiquorum, cum Commentario, tabulis aeneis et Adpendice. Oxonii, e Theatro Scheldon. a. 1750. in f.* Dolent saltim eruditi, conditionem eius externam non respondere argumenti elegantiae. Vid. *Journal Britannique m. Martio a. 1751.* Add. *die Leipz. gelehrte Zeitung. a. 1751. p. 577. sq.* De Bibliotheca hac Bodleiana, vitaque conditoris, vberius agitur in ANTON. A WOOD *Hist. et Antiquit. Oxon. Vniuers. lib. II. pag. 48. sq.* in *eiusdem Athenis Oxoniens. P. I. p. 327. sq.* nec non in Prolegomenis, *Catalogis librorum MStorum Angliae et Hiberniae*, quos modo nominauimus, praemissis. Lucem adspexit hoc Opus *Oxonii in Theatro Scheldon. a. 1697. in fol.* ac diiudicatur cum in *Actis Erud. Lat. a. 1699. p. 225.* tum in NECORI et SIKII *Bibliotheca libror. nouor. T. III. m. Nov. ac Dec. a. 1698. pag. 794. sq.* Excerpta vero MONTFAVCONIVS inseruit inde *Bibliothecae suae MStor. Tomo I. p. 641. sq.* In limine statim occurrit *Epistola* de *ratione et vtilitate huius Catalogi generalis*, ex qua discimus, totius rei negotium demandatum fuisse Eduardo Bernardo, propter ipsius infinitam librorum notitiam, et magnam domi forisque auctoritatem. Is igitur, ex decreto Oxoniensis Academiae, omnes, qui MSta possiderent, orauit et obtestatus est, vt confectos eorum Catalogos ex tribus Britanniae insulis transmitterent. Quare non vnius, sed plerarumque tam publicarum, quam priuatarum, Bibliothecarum in hacce Collectione exstant Catalogi, a diuersis adornati, quorum etiam nomina Bernardus haud reticuit. Indices quinque amplissimi proficiscuntur ab Humphedro Wanley, qui auctor simul Praefationis videtur, vbi obiectionibus quibusdam, ad editionem et ordinem, modumque horum Catalogorum spectantibus, respondetur, nec non illud deploratur cum primis, quod Bernardus tam sero, et aetate iam ingrauescente, huic Operi manus

manus admouerit, vt nec absoluere totum illud, nec singula folia a typographorum repurgare mendis potuerit. Comprehenduntur his Catalogis triginta millia MStorum, Wanleius licet testetur, totidem adhuc alia in Angliae Bibliothecis delitescere. *Primi Tomi Pars prima* Bibliothecae Bodleianae et Musei Ashmoleani; *secunda* Collegiorum et Aularum Oxoniensium; *tertia* Vniuersitatis Cantabrigiensis Codices exhibet. *Secundus Tomus* eiusque *Pars prior* libros Ecclesiarum Cathedralium manu scriptos, aliosque a priuatis in Anglia congestos, recenset; *posterior* Catalogos ex Hibernia suppeditatos complectitur, quos inter omnium sunt vastissimi, qui Henrici, Comitis Clarendonii, atque dehinc Collegii S. Trinitatis, quod est Dublini, Codices referunt. Dolendum saltim, breuem admodum esse Codicum designationem, longe meliorem futuram, si criteria, et alia notatu digna, adiicere voluissent Collectores. Interim tamen eorum labor eximiae est vtilitatis, ac THOMAE IAMESII *Catalogo MStorum*, seu *Ecloga Oxonio-Cantabrigiensi, Londini 1600. in 4.* miris modis locupletior. Idem *Catalogum librorum Bibliothecae, quam Thomas Bodleius, Eques Auratus, in Academia Oxoniensi publicam instituit, Londini a. 1605. in 4.* diuulgauit; quem sequutus est *Catalogus vniuersalis librorum in Bibliotheca Bodleiana, omnium librorum, linguarum* caet. *ac scientiarum genere refertissima, Oxonii a. 1620. in 4. impensis Bodleianis* ab eodem luci expositus. *Adpendix ad hunc Catalogum*, plus minus ter mille libris locupletata, itidem *Oxonii* prodiit *a. 1635. in 4.* Vid. ANTON. TEISSERII *Catalogus Auctorum, Geneuae 1686. in 4. p. 306.* Verum longe superat istos Iamesii libros THOMAE HYDE *Catalogus Bibliothecae Bodleianae, Oxonii 1674. in f.* in quo sub Auctoribus, ordine alphabetico productis, scripta illorum typis impressa fuerunt digesta, quotquot in dicta Bibliotheca repe-

 riun-

riuntur. Locupletiſſimus certe theſaurus eſt, qui aliis etiam, ad noſcenda eruditorum Opera, atque editionum diuerſitatem, poteſt prodeſſe, quamuis, vt fieri ſolet in eiusmodi rebus, errores hinc inde irrepſerint. Cf. BAILLET *Jugem. des Savans, T. II. P. 1. p. 225. ſq. edit. Amſt. in 8.* et *Hiſtoria Bibliothecae Fabricianae, P. III. p. 185. ſq.* Nunc nouus proſtat *Catalogus impreſſorum librorum in Bibliotheca Bodleiana*, confectus, vti Praefatio docet, a IOSEPHO BOWLESIO, ROB. FYSHER, et EMAN. LANGFORDO, editusque *Oxon. e Theatro Scheld. a. 1738. Vol. II. in f.* Vid. *Leipz. gel. Zeit. a. 1738. p. 687.* Ad Bibliothecam illam, cui a primordiis eius Thom. Iameſius, Ioh. Rouſe, Thom. Barlow, Thom. Lockley, Thom. Hyde, Ioh. Hudſon, Ioſeph. Bowleſius praefuerunt, iamque laudatus Fyſherus, quantum ſciamus, praefectus eſt, ſingulis diebus aduenae per integras ſex horas admittuntur; a iuuenibus autem, qui Oxonii litteras colunt, iusiurandum ſimul exigitur, tacto S. Iohannis Euangelio, quod et oſculari debent, praeſtandum. Formulam eius lege apud BENTHEMIVM, im *Engliſch. Kirch. und Schulen-Staat, Cap. XXIV. §. 70. p. m. 454.* Cf. SAM. STRYK in *Tract. de iure ſenſuum, Diſſ. VII. cap. 1. §. 28.*

Praeter Bibliothecam *Bodleianam* multae adhuc aliae in Collegiis, vt vulgo dicuntur, Oxonii exſtant. Tales ſunt Bibliothecae in *Collegio Vniuerſitatis*, in *Collegio Baliolenſi*; in *Collegio Mertonenſi*; in *Collegio Exonienſi*; (cuius priorem ſupellectilem librariam incendio periiſſe a. 1709. refert *die Europ. Fama, P. XCVII. p. 97.*) in *Collegio Orialenſi*; in *Collegio Nouo*; in *Collegio Lincolnienſi*; in *Collegio Magdalenſi*; in *Collegio Corporis Chriſti*; in *Collegio S. Iohannis*, aliisque Collegiis, de quibus, praeter iam adducta WOODII ac BERNARDI Opera, vid. BENTHEIM. *l. c. §. 6. ſq. p. m. 401. ſq.* De omnibus enim vt multo verborum adpa-

adparatu differamus, instituti ratio non patitur. Cf. GRABIVS in *Dedic. Tomo I. Spicilegii Patrum* praemissa, vbi *est*, inquit, *Vniuersitas Oxoniensis, si qua per vniuersum orbem alia, propter instructissimas praesertim Bibliothecas, easque ad publicum vsum comparatas, omnibus cuiuscunque artis, vel scientiae, studiosis commodissima, nullis tamen magis, quam ecclesiasticae Antiquitatis cultoribus, vtpote cuius tantus in libris excusis et MStis Codicibus patet partim, partim latet thesaurus, vt exquirendis ac colligendis, expurgandis et perpoliendis sacris* κειμηλίοις *nulla studiosorum industria, nulla mortalium aetas suffecerit.* Ac ipse certe Grabius thesauro illo, quem laudat, Bibliothecarum Oxoniensium diligenter vsus est in hoc libro, qui ab ITTIGIO in *Tract. de Cat. et Bibl. Patr. p. 698.* haud male *Bibliotheca Patrum Oxoniensis* vocatur.

Nunc noua Oxonii Bibliotheca constituta est, *Radclifiana* vocata, cuius originem paucis accipe. Scilicet Iohannes Radclifius, Medicus Londinensis, diuitiis circumfluens, quum a. 1714. ἄγαμος decederet, Academiae quadraginta millia librarum Anglicarum reliquit ad condendam, memoriae caussa, Bibliothecam, ita quidem, vt, exstructo eius aedificio, ex annuis legati fructibus centum et quinquaginta librae Bibliothecae Praefecto, centum autem librae, pro eadem quotannis augenda, exsoluantur. *Miscellanea Lipsiensia Pezoldiana, T. IV. p. 302. Neuer Bücher-Saal der gelehrt. Welt, Tomo V. P. 51. p. 233. sq.* itemque *die Leipz. gel. Zeitung. a. 1715. p. 429.* Tanti ergo Musarum patroni consilio voluntatique vt fieret satis, mense Aprili a. 1749. aperta publice, ac dedicata solemniter fuit Bibliotheca illa Radclifiana, Oratione Latina habita in Theatro Scheldoniano, quae *Londini a. 1750. in 4.* prodiit. Vid. *Göttingische gel. Zeitung. a. 1749. p. 399.* et *Journal des Savans, m. Martio 1751.*

§. XIV.

Neque Academia *Cantabrigiensis*, quae de antiquitate cum Oxoniensi certat, thesauro librario destituitur. Auctor illius est Thomas Rotheram, Archiepiscopus Eboracensis, qui saec. XVI. adiutore Cuthberto Tonstall, Episcopo Dunelmensi, libros bonae notae comparauit. Quamquam autem Fanaticorum furor maximam eorum partem corruperat; hanc tamen iacturam resarcire studuerunt viri quidam summae dignitatis, praecipue Archiepiscopi, Matthaeus Parkerus, Edmund. Grindal atque Richard. Bancroftus. Et Parkerum quidem Bibliothecae publicae Cantabrigiensi insignem impressorum ac manu scriptorum Graecorum, Latinorum, Saxonicorum voluminum copiam donasse, ex *Vita illius*, a IOH. STRYPE edita, commemorant *Acta Erud. Lat. a. 1712. p. 442.* Bancrofti autem supellectilem a. 1647. legati iure accessisse, legimus in *Vita Ioh. Seldeni*, Operibus eius praemissa, *p. 40.* Praeclare etiam de eadem meritus est Iobus Rustotius, qui annuas quinquaginta libras, locupletandae eius caussa, testamento constituit. Thomae porro Erpenii Collectio librorum Orientalium, a Duce Buckinghamo emta, *) itemque Bibliotheca Hebraica Isaaci Pragensis ibi conspicitur, teste VOSSIO in *Epistolis Londini a. 1690.* excusis, *Epist. IV.* LOMEIERO *de Bibl. cap. X. p. m. 224.* et BENTHEMIO *l. c. cap. XXIV. §. 118. p. 505.* qui *p. 1094. in principio* Ioh. Hacket addit, Episcopum Lichfeldiae et Conuentriae, saeculo superiori adparatum suum librarium, mille et quingentis Sterlingensibus aestimatum, Bibliothecae Academicae liberaliter consecrantem.

*) Falsa igitur audiuit ANDR. RIVETVS, quandoquidem in *Epistola ad Ioh. Meursium* a. 1626. scripsit, hanc ipsam Bibliothecam, quae initio Acad. Leidensi destinata fuerat, ad Oxoniensem peruenisse. Vid. *Noua libr. rarior. Collectio Halensis, Fasciculo III. p. 548.*

tem. Nihil vero comparari poteſt cum inuſitata Georgii I. auguſtiſſimi Regis, munificentia, quippe qui Ioh. Mori, Epiſcopi Elienſis, inſtructiſſimam Bibliothecam, ſex mille pondo Sterlingenſium redemtam, ſumtu autem longe maiori collectam olim, Academiae Cantabrigienſi, ob ſingularem eius erga Domum Guelficam fidem et reuerentiam, ſub imperii primordium donauit. *Leipz. gel. Zeit. a. 1715. p. 501.* et HEVMANNI *Conſp. Reip. litter. cap. IV. §. 68. p. 200. edit. nou.* Cf. CONIERS MIDDLETON, qui Protobibliothecarius, confectus ſenectute, a. 1750. e vita deceſſit, *Bibliothecae Cantabrigienſis ordinandae methodus quaedam, Cantabrig. 1723. in 4.* Singularia de libello hoc apud nos parum obuio adfert RATHLEFIVS in *den Geſchichten ietzlebender Gelehrten, P. I. p. 165.* Nunc facilius parari poteſt, poſtquam recuſus fuit in *Parte III. Operum miſcellaneorum Middletonianorum,* quae *Londini a. 1752. in 4.* prodierunt. Reperitur in hac Bibliotheca, praeter alia non vulgaris pretii MSta, rariſſimus *Pſalmorum Codex*, Hiſpanis in Gadium oppugnatione ereptus, item *Codex Noui Teſtamenti* Graeco-Latinus, isque vetuſtiſſimus, Lugduni quondam in S. Irenaei Coenobio vsque ad ann. 1562. adſeruatus, quem Theod. Beza inter turbas Galliae ciuiles nactus eſt, et Academiae a. 1581. muneri dedit. Vberius deſcripſit eundem IOH. ADAM. OSIANDER in *Orationum Acad. biga, Tub. 1742. 4.* Cf. omnino BENTHEM. *l. c. p. 505.* vbi et litterae donationis integrae exhibentur, ex quibus diſcimus, mutilum eſſe volumen, neque ſatis emendate ab initio vbique ſcriptum, neque ita, vt oportuit, habitum, quemadmodum ex paginis quibusdam, diuerſo charactere inſertis, adiectisque alicubi notis barbaris indocti Graeci Calogeri id adparere Beza confirmat.

Singula etiam Collegia Cantabrigienſia, quorum non pauca ſunt, Bibliothecas habent librorum excu-

ſorum manuque exaratorum copia ornatiſſimas. Exempli cauſſa duas tantum nominamus, Bibliothecam nimirum *Collegii S. Trinitatis*, atque *Collegii Corporis Chriſti*, quod Angli vulgo dicunt *Benet-College*. In illa notari praecipue debent *Cromwellianae hiſtoriae monumenta*, nec non *Codex Holmienſis*, qui magnam partem Operum, ab Origene Graece Scriptorum, complectitur, et Huetio vtiliſſimus fuit, quum Patris huius in ſacras Scripturas Commentarios ederet: in hac vero conſpiciuntur Matthaei Parkeri, Archiepiſcopi Cantuarienſis, libri, praeter impreſſos, manu ſcripti longe plurimi, per teſtamenti tabulas ſaeculo XVI. legati, quorum *Catalogus Londini a. 1722. in f.* diuulgatus eſt. Merito theſaurus omnis hiſtoriae eccleſiaſticae, quae Angliae ſtatum huius aetatis illuſtrat, dicenda iſthaec ſupellex, cum nulla alia Bibliotheca facile comparanda. Vid. *Acta Erud. Lat. a. 1712. p. 442. in fine.* Sic v. g. monſtrantur variae *Epiſtolae Henrici VIII.* eiusque coniugis, *Annae Bolenae*, porro *Eliſabethae* Reginae, *Thomae Cranmeri*, *Petri Martyris*, atque etiam *Lutheri.* De his, aliisque, Bibliothecis euoluatur, cuius §pho ſuperiori facta mentio eſt, IAMESII *Ecloga Oxonio-Cantabrigienſis*, in duos libros diſtributa, quorum primus continet confuſum librorum MStorum in Bibliothecis Oxonienſibus et Cantabrigienſibus Catalogum; ſecundus Catalogum eorum diſtinctum et diſpoſitum ſecundum quatuor Facultates, obſeruato tam in nominibus, quam in Operibus ipſis, alphabetico litterarum ordine. Singulare de hac Collectione iudicium Caſpar Barthius exemplari ſuo inſcripſerat olim, quod ita ſe habet: *in hac Collectione nominantur bis mille et octingenti omnis aeui ſcriptores, parte maxima nondum editi, nec alibi, quam in Anglia, exſtantes;* de quo poſtremo tamen adhuc dubitandum videtur. Vid. CONRING. *de Bibl. Aug. p. m. 163.* Mira ſunt, quae hoc ſaeculo Robertus Greenius,

nius, non ignotus ille Philoſophus, fecit, iſto quidem loco, dum in mentem venerunt, haud praetermittenda. Reliquit ſcilicet a. 1730. teſtamentum, quo Collegio, *Clarehall* dicto, libros et bona omnia legauit, ea conditione, vt manuſcripta eius Opuſcula ederent Socii, et oſſa, Medicorum arte coniuncta, in imo Bibliothecae angulo reponerent. Qua voluntatis declaratione imitari ſine dubio Caelium Calcaguinum voluit. Sed contra teſtamenti auctoritatem honorifice eſt ſepultus. CHRIST. FALSTERI *Amoen. philolog. Tomo III. Sermone 14.* qui inſcribitur: *Ambitioſum Cadauer philoſophicum.* Caeterum nec deficiunt Bibliothecae, MStis potiſſimum refertae, in Eccleſiis Cathedralibus. Add. generatim ARNOLDVS in *Epiſtolis Ge. Richteri, p. 485.* BENTHEMIVS *l.c. p.m. 494 ſq.* BERNARDI *Catal. MStor. Angliae et Hiberniae,* et LOMEIERVS *l.c. p. 224. ap. Schmidium.* Reſtat, vt non nihil de Bibliotheca *Academiae Dublinenſis* in Hibernia, S. Trinitati dicatae, diſſeramus, quae a. 1661. Iacobi Vſſerii adparatu mirifice creuit. Age! rem omnem exponamus THOMAE SMITHI verbis, in *Vita celeberrimi huius Archiepiſcopi, p. 128. Olim,* inquit, *dum florente Eccleſia, res domeſticae integrae ſtarent, Vſſerius ſelectiſſimam hanc Bibliothecam, e decem millibus libris, tam impreſſis, quam manu exaratis, conflatam, Collegio Dublinenſi, in quo educatus fuerat, in perpetuum obſeruantiae et grati animi teſtimonium et monimentum, poſt mortem dono dare apud ſe conſtituerat: ſed mutatis temporibus, nouaque rerum facie vbique per vniuerſas Britannias inducta, de filia, cuius virtus, pulcherrima forma, ingenium, modeſtia, reliquaque muliebris ſexus decora, quando nupſerat, ampliſſimae dotis vicem ſupplebant, eiusque numeroſa prole, aliquo modo prouidendum eſſe iuſſit potentior paternae curae et pietatis ratio. Dum enim poſt exortam Hibernorum exſecrandam rebellionem et lanienam, omnibus reditibus, fundis, fortunisque exſpoliatus, anguſtiis*

rei

rei familiaris opprimeretur, vix aliud quicquam, quo erat donanda, illi ſuppetebat. Omnes vero, quibus harum rerum erant aliquis vſus, cura amorque, ne in multorum manibus diſtraheretur, in publicos litterarum et litteratorum vſus alicubi integram ſeruari cupiebant: quam ex certa fide conſtat, tum ſereniſſimum Regem Daniae, tum Cardinalem Mazarinum, ſingulos nimirum in ſuum peculium, redimere voluiſſe. Sed interceſſit Cromwellus. Quis autem crederet, hominem, enthuſiaſmi furoribus ſubinde correptum, et humanioris litteraturae oſorem, cauiſſe, ne theſaurus iſte extra Angliam, non ſine ſumma iniuria genti inurenda, exportaretur? Interim commodum accidebat, vt ductores copiarum, quae duce Cromwello Hiberniam expugnauerant, perquam laudabili aemulatione incitati, pecuniis ad bis mille et ducentas libras ſterlingicas excreſcentibus, tum ex ſuis, tum ex gregariorum in exercitu militum ſtipendiis, ſimul collectis, vt in Bibliotheca Dublinienſi primum condenda factum fuerat, de libris Vſſerianis, vt nobilis eidem Bibliothecae fieret acceſſio, redimendis conuenerint. Sed poſtquam in Hiberniam aduecti fuiſſent, reiecto iſthoc propoſito, ne tali admixtione quippiam exinde gloriae, quam captabant, decederet, de nouis conclauibus alibi exſtruendis, in quibus ad maiorem munificentiae oſtentationem ſeorſim reconderentur, deliberarunt. Nondum conſtituta iſta re, in quaſdam arcis Dublinenſis cameras, quibus propemodum incuſtoditis, nimium facilis patebat aditus, detruduntur; malorum hominum, qui multos, vti fertur, tam excuſos, quam manuſcriptos optimae notae, Codices clam ſurripuerant, fraudibus obnoxii. Poſt inſtauratam Monarchiam, a. 1661. quo tempore excellentiſſimus et illuſtriſſimus Princeps, Iacobus Dux Ormondiae, ſumma prudentia et fortitudine Hiberniam gubernabat, ſereniſſimus Rex Carolus II. ad quem omne illud ius deuolutum erat, Prorege et Ordinibus regni petentibus, communi Bibliothecae, quotquot ſupererant, inferri, pro benignitate ſua, iuſſit. Cf. *Acta*

Erud.

Erud. Lat. a. 1687. p. 119. vbi eadem fere ex RICH. PARR *Vita Vſſerii, Londini a. 1686. in f.* Anglice edita, breuiter ſtrictimque commemorantur. MStorum autem in Bibliotheca Dublinenſi recenſionem exhibet BERNARDI *Catal. MStor. Angliae et Hibern. Tomo II. Parte poſteriori.*

§. XV.

In Belgio Foederato, ob priuatas plurimas, tantae Bibliothecae publicae non inueniuntur, quantas exſtare ſcimus apud Gallos, Anglos atque Italos. Habent interim non nullas, quae ad ſumma Rei publicae ornamenta pertinent. Praecipua eſt *Leidenſis*, cuius prima fundamenta iecit Guilielmus I. Arauſionenſis Princeps, dum Biblia Regia, Philippi II. auſpiciis *Antwerpiae in offic. Plantini* ſplendidiſſime excuſa, nec non varia ſcripta Talmudica Academiae donaret. Aliquot annis poſt integra Bibliotheca acceſſit, a Ioh. Holmanno, Theologiae Profeſſore, a. 1586. legata. ADAMI in *Vitis Theolog. German. p. 594. edit. Heidelb. a. 1620.* et MEVRSIVS in *Athen. Batauis lib. I. cap. 13. p. 37.* Eadem liberalitate nomen illuſtrarunt ſuum Ioſeph. Scaliger, qui a. 1609. quo mortuus eſt, quum praeſens Academiae prodeſſe amplius non poſſet, totam ſuam peregrinae eruditionis ſupellectilem, MSta nempe Orientalia, Graeca et Latina, reliquit; Bonauentura Vulcanius, a quo varia MSta Graeca et Latina profecta ſunt; Leuinus Warnerus, qui Codices Orientales, magni pretii, legauit; Franciſcus porro Nanſius et Chriſtianus Hugenius, cuius ex teſtamento Bibliotheca Leidenſis a. 1695. MSta mathematica, eademque Latina praecipue, nacta eſt. Superbit etiam rariſſimorum librorum theſauris, quos ex Oriente aduexerat Iacob. Golius, quorumque *Catalogus Pariſ. a. 1630. in 4.* prodiit, parum recte a non nullis Petro Gaſſendo adſcriptus; maximum vero decus et ſplen-

dorem

dorem accepit Bibliotheca Isaaci Vossii et manu exaratorum, quorum non paucos ex Bibliotheca Christinae, Sueciae Reginae, surripuerat, et impressorum librorum plenissima, quam Curatores Academiae triginta et sex millibus Florenorum Hollandicorum ab heredibus redemerunt. Singulare est, quod hac de emtione narrat PETR. BAELIVS in *Epist. select. Tomo I. p. 307: Les Anglois sont bien fachés de n'avoir pas acheté la bibliotheque de feu Isaac Vossius, et, si l'on n'eut usé de diligence, desque le marché eut été conclu à trente six mille florins, de faire porter les livres chez Mr. Citters, l'Ambassadeur de cet Etat à la Cour d'Angleterre, il fut venu des ordres pour empêcher le déplacement de la bibliotheque; afin que les heritiers fussent obligés, de rompre le marché avec l'Université de Leyde, et en faire un autre avec celle d'Oxford.* Inter Graecos Vossii Codices *Pentateuchus* est, cum parte *librorum Iosuae* et *Iudicum*, quem, litteris vncialibus et antiquissimis scriptum, aequare, si non superet, aetatem Codicis Alexandrini, MONTFAVCONIVS putat in *Bibl. MStor. Tomo I. p. 675.* Catalogum MStorum Vossianorum iam olim, iussu Guil. Sancrofti, Archiepiscopi Cantuariensis, concinnauit PAVL. COLOMESIVS, cuius in *Operibus* exstat, a *Fabricio Hamb. 1709. in 4.* iunctim exhibitis. Nec tenuis est accessio Iacobi Perizonii legatum, quo a. 1715. centum prope volumina Auctorum veterum, partim manu exarata, partim vel primo post inuentam typographiam saeculo excusa, vel cum Codicibus MStis collata, Bibliotheca Leidensis acquisiuit. Vid. *Leipz. gel. Zeit. a. 1715. p. 143.* Adiunxit praeterea vir doctissimus viginti Florenorum millia, ex quorum reditu trecenti annui studioso alicui cederent ad septem vsque annos: reliqua in libros, maioris praecipue pretii, quique a priuatis non facile comparantur, impendi praecepit. Verba haec sunt ANTON. SCHVLTINGII, ICti clarissimi in *Oratione funebri*, *Peri-*

Perizonii memoriae consecrata, *L. B. a. 1715. 4. mai. p. 46.* Nouissime Gerard. Papenbrokius eidem praeclaram antiquorum Monumentorum collectionem testamento reliquit, quorum descriptio a FRANC. OVDENDORP luci exposita est *a. 1746. in 4.* Primus hanc Bibliothecam ordinauit PETRVS BERTIVS, a quo et habemus *Nomenclationem Bibliothecae Academicae Lugduno-Batauae, cum Epistola de ordine eius atque vsu. L. B. typis Raphelengii a. 1595. in 4.* Idem forte *Catalogum* edidit *eorum, qui Bibliothecam Lugduno-Batauam ditarunt, ibid. 1597. in 4.* Possedit Opusculum illud Vffenbachius, cuius in *Catalogo librorum, Frf. ad. M. 1735.* diuulgato, occurrit, ac *Tomo* quidem *IV. p. 132. n. 59.* Nouum Catalogum, imperfectum tamen, Bibliothecae Leidensis DAN. HEINSIVS prodire iussit *L. B. a. 1640. in 4.* quem *a. 1674. eadem forma* sequutus est alius, nouiter recognitus (a FRID. SPANHEMIO,) huncque rarius inueniri, obseruat IOH. CHRISTOPH. WOLFIVS in *Praefat. ad Notit. Karaeor. p. 12.* vbi Codices quosdam recenset. Nunc autem facile eo carere possumus, praestantiore Catalogo *ibid. a. 1716. in f.* foras dato. Quum enim, ex quo prior editus fuerat, magna librorum et MStorum facta esset accessio, ex decreto Curatorum tres clari Academiae huius Professores, inter quos et Iac. Gronouius fuit, partem simul aliquam laboris in se suscipiente Petro van der Aa, bibliopola, dictum Catalogum nouissimum decima circiter parte ampliorem reddiderunt. Ordo hic obseruatus deprehenditur: Post editiones ét versiones Scripturae sacrae, itemque Lexica biblica, historiae ecclesiasticae Scriptores, et Patres cum Graecos, tum Latinos caet. Iureconsulti, Medicique veteres et recentioris aetatis producuntur in medium, quos Philosophi, Mathematici, Historici, Litteratores, et vniuersi elegantioris doctrinae Auctores excipiunt. Vltimo loco exstat quicquid ex editis Orientalibus Iudai-

cisque

cisque libris siue impensis ipsius Bibliothecae comparatum est, siue ex Scaligeri et Warneri legatis accessit. Haec prior veluti Catalogi istius pars est. Alteram constituunt libri omnis generis MSti, cum delineatione Sphaerae Armillaris Copernicanae, ornamenti incomparabilis, quale in sola Regis Franciae supellectili mechanica inueniri perhibetur. Sphaeram hanc Sebast. Schepers, Senatoris Rotterodamensis, heredes dispersam et collapsam publico destinarunt vsui, Curatores vero Academiae ab artifice, Bernardo Cloesio, in ordinem redactam et auctam a. 1711. bonis artibus studioque astronomico consecrarunt. Finem Operi imponit Auctorum Index, a Sigeberto Havercampo confectus, qui tamen imperfectus est, et ob paginas tantum indicatas euoluentibus molestus. Cf. *Acta Erud. Lat. a. 1716. p. 540. sq.* vbi, inter alia, haec legimus: *Parum est, veterum Autorum complures editiones videre, quas indipisci vili adeo pretio possis, sed easdem doctissimorum virorum manibus notatas magno est isti Bibliothecae ornamento. Videas autem a Iosepho Scaligero, Gerardo et Isaaco Vossiis, Claud. Salmasio, Isaaco et Merico Casaubonis, Franc. et Hadriano Iuniis, Ger. Falckoburgio, Grotio, Scriuerio, Meursio, Grutero, Colomesio, Gatakero, Ioh. Fr. Gronouio, aliis, plurimos veterum Autorum notatos. Rarior manus M. A. Mureti, Andr. Schotti, Hadr. Turnebi, Henr. Stephani, Frid. Sylburgii et Angeli Bergitii. Meruisset eorum librorum singularis index exstare.* Nos vero duo adhuc monemus, quae in Catalogo isto desideranda iure videntur. Primum enim vellemus, vt adcurata tam illustris Bibliothecae Historia fuisset praemissa: tum caussam scimus nullam, cur editores neglexerint FRID. SPANHEMII sermonem Academicum *de Bibliothecae Lugduno-Batauae nouis auspiciis*, dictum publice a. 1674. et priori Catalogo eiusdem anni praefixum. Quamquam enim iam recusa sit Oratio in Auctoris *Opp. Tomo II. p. 1426.*

p. 1426. sq; plurimis tamen iucundissimum accidisset haud dubie, si opportuno hoc loco data esset eius legendae occasio. Praeter ea docet WOLFIVS in *Praefat. ad Vol. III. Bibl. Hebr.* omissa esse in hoc ipso Catalogo MSta quaedam Orientalia, quae tamen lacuna expleta forte fuit in Supplementis, a. 1741. excusis, vt referunt *die Leipz. gel. Zeit. ad hunc ann. p. 587.* Inter Bibliothecae Praefectos eruditionis laude floruerunt cum primis Ianus Dousa, iunior, Paul. Merula, Frid. Spanhemius, filius, Ioh. Frid. Gronouius, et Petrus Burmannus, *) quo a. 1741. exstincto, spartam hanc nactus est V. C. Abrah. Gronouius. Vid. *die Leipz. gel. Zeit. a. 1741. p. 667.* Describunt Bibliothecam Leidensem, quamquam paucis, LOMEIERVS *p. 211. ap. Schmidium*, et BENTHEMIVS im *Hollaendisch. Kirch. vnd Schul. Staat*, *P. I. cap. 3. p. 82.* Add. FRANC. FABRICII *Orat. in annum Iubilaeum tertium Acad. Lugduno-Batauae, Lugd. Bat. a. 1725. in f.* de qua agitur in *Actis Erud. Lat. Supplem. Tomo IX. p. 129. sq;* HOTTINGERVS ad calcem *Biblioth. Orient. p. 18. sq.* et BAELIVS in *Dict. hist. crit. voce Hali-Beich litt. C.* quorum hic *Biblia MSta et in linguam Turcicam conuersa* memorat, quae Warneri studio Leidam transmissa, tandemque Academicae Bibliothecae illata fuerunt: ille vero inter Codices Scaligeri Orientales *Pentateuchum* in primis laudat *Arabicum*, charactere Arabum Mauri-ta-

*) Auspicatus est hoc munus *Orat. solemni de Bibliothecis publicis, earumque Praefectis*, quae nescio an edita sit. Vitam viri de litteris humanioribus meritissimi ex *Schachtii Orat. funebri Actis Erud. Lat. anno 1742. p. 620. sq.* inserui, quibusdam autem Orationibus eius omissis, quae mihi tunc temporis non succurrebant. Varia Opuscula, quibus perstringitur Burmannus, adducit AVG. BEYERVS in *Memoriis hist. criticis libr. rar. p. 52. 53.* Subiici his debet elegans, et acerbus, libellus, qui inscriptus est *Chrestomathia Petronio-Burmanniana*, annoque 1734. in 8. prodiit. Cf. *die Leipz. gel. Zeitung. 1736. p. 289.*

ritanico, itemque *Nouum Testamentum Arabicum* integrum, ex quo Codice suam N. T. editionem expressit Erpenius.

§. XVI.

Sequitur Bibliotheca *Vltraiectina*, quam in Choro Templi, S. Iohanni sacri, conspicere licet. *De restauratione illius ac renouatione* CORN. DU VERDEN *Oratio* prostat, *Vltrai. 1644. in 4.* Eius dedicandae occasionem praebuerunt testamenta Huberti Buchelii, Canonici D. Mariae, et Euerh. Poll. ICti, qui suas quisque Bibliothecas vsibus publicis legarunt. Postea libris aliis, MStis potissimum theologicis, fuit locupletata. GISBERT. VOETIVS *Vol. I. Disput. selectar. theolog. Disp. 4. de Atheismo* huius Bibliothecae mentionem facit, dum testatur, se intulisse eidem foedissimum illud carmen Ioh. Casae, Episcopi Beneuentani, quod in laudem Sodomiae scripsit, vt publico loco, et peculiari in eo capsula, hoc sanctitatis Papisticae monumentum seruaretur, nec Pontificii, quamuis impudentiae scuto armati, negare vel auderent, vel possent, quod nec ipse Casa diffitetur, sed tantum carmine quodam ad Germanos, apud quos propterea male audiebat, excusare conatur. Verum, quum a. 1672. et 1673. per Gallicum illum tumultum, quo aliquot Foederati Belgii prouinciae misere vastatae sunt, etiam Vltraiectum occupatum teneretur, rerumque potestas penes Pontificios esset, hoc monstrosissimum scriptum, vna cum aliis carminibus Italicis, eodem volumine contentis, a nescio quo per sacrilegium ablatum est. Sed ipsa infamiae nota sublata non est, litura perpetuum exstabit. Sed quo non progressa est iniquitas, horresco haec scribens, monstrosus hic foetus, obstetricante typographorum infraenata licentia, rursus in lucem prodiit. Ita LOMEIERVS *de Biblioth. p. m. 214.* GVNDLINGIVS

tamen,

tamen, vt ea, quae de Iohanne Caſa referuntur hoc loco, a veritate prorſus eſſe aliena demonſtraret, omnes ingenii neruos intendit in *Obſeruat. ſelect. Tomo I. obſeruat 5. p. 120. ſq.* Cf. BEYERI *Memoriae hiſt. crit. libror. rar. p. 279. ſq.* Catalogus Bibliothecae Traiectinae primam lucem vidit *Vltrai. a. 1608. in 4.* recuſus *ibid. 1670. in f.* et nouiſſime *a. 1718. eadem forma.* Poſtrema haec editio (priores enim haud vidimus) libros omnes, ordine Auctorum alphabetico, praebet conſpiciendos, quae methodus in MStorum etiam recenſione obſeruata eſt. Eorum quingenta fere adſunt volumina, theologici maxime argumenti. Subſequuntur ſexaginta, et quod excedit, Quintiliani editiones variae, a Theod. Ianſſon. ab Almeloveen legatae, quibus vſus eſt olim Petr. Burmannus, quum de Rhetore hoc emendando illuſtrandoque laboraret. At, ſi dicendum libere, quid ſentiamus de Catalogo iſthoc, diſſimulare non poſſumus, eum nec librorum excellere copia, nec vlla MStorum praeſtantiorum deſcriptione commendari. Imo deeſt Praefatio, ſaltim in exemplari, quod ante oculos habemus, adeoque vix eo excuſus conſilio videtur, publicis vt vſibus inſeruiret.

Amſtaelodamenſium Bibliotheca MStis potiſſimum celebris eſt, inter quae multa Dauid. Blondelli repériuntur, Hiſtoriarum per aliquot annos in Gymnaſio Profeſſoris. *Catalogus* prodiit *Amſtael. a. 1622. a. 1668.* ac denique *anno 1711. in 4.*

Bibliothecae *Franequeranae*, quae libris egregiis inſtructa, *Catalogus*, adiectis Statutis Legibusque illius, impreſſus typis eſt *Franequ. a. 1656.* recuſus *ibidem* longe auctior *anno 1713. in f.*

Sic et *Catalogum Bibliothecae Harlemianae* habemus, *Harlemi a. 1716. in 4.* nec non alium, qui Bibliothecam *Vniuerſitatis Groningae et Omlandiae* complectitur, ſtudio GERARDI LAMMERS *Groningae a. 1669. in f.* edi-

 tum,

tum, ac denuo prelo ſubiectum, vna cum notitia MStorum, *ibid. anno 1722. eadem forma.* Nec praetermitti debet, *Delphenſis* etiam Bibliothecae Catalogum *a. 1721. in f.* luci eſſe expoſitum, prout indicat *Catalogus Bibliothecae Bynkershoekianae p. 42.*

§. XVII.

Belgio Foederato ſubiungimus Auſtriacum, ubi *Louanienſis* Bibliotheca publica prae aliis commendari meretur. Illi ſuam legauit Laurent. Beyerlinck, inſertaeque etiam Leuini Torrentii, Caroliqne Langii, nec non Franc. Craneueldii Bibliothecae. LOMEIER. *cap. X. p. m. 210.* Deſcripſit huius *Bibliothecae primordia* ſermone auſpicali, et *Louanii a. 1638. in 4.* edidit VALER. ANDREAS, Deſſelius, quod Opuſculum ſtatim *a. 1639. ibidem in 4.* ſequuta ſunt ERYCII PVTEANI *Auſpicia Bibliothecae publicae Louanienſis. Accedit Catalogus librorum primae collectionis.* De nouis conſiliis augendae huius Bibliothecae ornandaeque cauſſa initis ante hos triginta annos, vid *Leipz. gel. Zeit. a. 1722. p. 910.* Praeter hanc *Ieſuitarum* quoque *Collegium* Bibliothecam habet, MStis Codicibus inſtructam, quos enumerat SWEERTIVS in *calce Athen. Belgic.* quorumque non contemnendum adparatum, vna cum libris Graecis, ex legato Iuſti Lipſii accepit, teſte MIRAEO in *vita Lipſii p. 61. Tomo. I. Opp. Lipſianorum, edit Plantin. a. 1637. in f.* adornatae.

Apud *Antwerpienſes* Ieſuitarum et Franciſcanorum Bibliothecae potiſſimum ſunt conſpicuae. Vrbs tamen haec, Belgii ſingulare ornamentum, in tumultibus illis bellicis, et iconomachicis, multis adfecta cladibus fuit, quarum non minima eſt, quod ſimul Bibliothecarum libri, butyro inuncti, a ſeditioſis incenſi fuerint, quae LOMEIERI verba ſunt, *l. c. p. 207.* Idem paullo poſt ſcribit, Bibliothecae etiam publicae fundamenta iacta eſſe, in quam plurimorum ſe effuderit liberalitas, edictoque sereniſſimorum Belgii Principum omni-

omnibus Vrbis typographis iniunctum fuiſſe, vt librorum, quos euulgarent, vnicum exemplar huic Bibliothecae ſuppeditaretur. *Primordia illius* ſtudio AVBERTI MIRAEI *Antwerp. a. 1609. in 4.* prodiiſſe refert REIMMANNVS *Parte I. Hiſtor. litter. p. 380.*

Gemblacenſis apud Brabantos *Monaſterii* Bibliotheca plurimos olim poſſedit, et antiquos quidem, Codices manu exaratos, ad quos Eraſmus Roterodamus, aliique viri docti ſaepe confugerunt. Cf. LOMEIER. *pag. 208.* Sed incendio illam deflagraſſe ſuperiori ſaeculo, iam obſeruauimus in *§pho vltimo Capitis ſecundi.* Interim dubitari vix poteſt, nouam ibidem Bibliothecam, poſt haec fata aduerſa, eſſe collectam, quamquam non aeque, vt prior illa, MStis ſuperbiat. Plenior MStorum, in Belgio Auſtriaco exſtantium, notitia haurienda ex ANTON. SANDERI *Bibliotheca Belgica MSta*, qua comprehenditur Elenchus vniuerſalis Codd. MStor. in Belgii coenobiis, eccleſiis, vrbium ac priuatorum hominum Bibliothecis adhuc latentium, *Inſulis a. 1641.* et *1644. Partibus II. in 4.* Opus eſt parum obuium, at multae vtilitatis, optandumque foret, vt ſimile quid de MStis in Germaniae Bibliothecis haberemus. De Iohanne Bunderio ANDRAE in *Bibliotb. Belgica p. 107.* haec notauit: *Collegerat indicem Codicum MStorum per Belgium vicinasque prouincias; Alphabeti ſerie ex ſchedis ſcriptisque Guil. Cornificii Gandenſis, itidem Dominicani, qui Belgii Bibliothecas fere omnes, et illuſtriores Germaniae, Galliae, Angliae, ante exortas ſaeculi ſuperioris haereſes, ſedulo excuſſerat. Vidi Codicem illum MStum apud Lucam Opmerum, Delfium, ICtum, ſed dolendum, theſaurum illum, neſcio quo fato, periiſſe.*

§. XVIII.

Italicae nunc Bibliothecae nos vocant, quae MStorum cum primis copia et antiquitate omnino eminent. Dignitate autem ac praeſtantia reliquas

 vincit,

vincit Bibliotheca *Pontificia*, dicta *Vaticana*. Nos miſſis iis, quae de origine et incrementis eiusdem primis ſtatim poſt Chriſtum natum ſaeculis fabulantur non nulli, (Angelus enim Roccha atque Ludouic. Iacobi ipſum Petrum, Apoſtolum, conditorem perhibent, cf. CONRINGIVS *de Bibl. Aug. p. 191. ap. Schmidium*,) hoc ſaltim notamus ex PLATINAE *Vitis Pontificum p. 145. edit. a. 1645. in 12.* Hilarium I. apud Oratorium, S. Stephani baptiſterio Lateranenſi additum, duas aedificaſſe Bibliothecas, ſine dubio ad ſacrorum Codicum, Patrum et rerum eccleſiaſticarum ſcripta ibidem adſeruanda. Tranſlata deinceps in Gallias per Clementem V. ſaeculi XIV. initio ſummi Pontificatus ſede, Bibliotheca quoque ex vrbe Roma Auenionem commigrauit, inque Palatio Apoſtolico collocata eſt. Sed exſtincto, per Martini V. electionem, ſchiſmate, praeter pauca volumina Auenione relicta, quae Pius V. poſtea recuperauit, reducta in Vrbem, et in Palatio Vaticano, vbi Pontifex ſedem fixerat, recondita fuit, praeſtantiſſimis omnis doctrinae monumentis a Martini ſucceſſoribus eidem illatis. Sic Caliſtus III. quum Barbari Graeciam vaſtarent, in eripienda ex eo naufragio MSta Graeca quadraginta millia aureorum impendiſſe dicitur, quod anteceſſor etiam, Nicolaus V, capta a Turcis Conſtantinpoli, pari induſtria praeſtiterat, redemtis aere ſuo ex Barbarorum manibus Imperatoriae Bibliothecae reliquiis, miſſisque, vt egregios Codices conquirerent, per vniuerſam Europam viris doctiſſimis. Cf. DOMINCI GEORGII *Diſſ. de Nicolai V. erga litteras et litteratos viros patrocinio*, adiecta eius *Pontificis Vitae*, quae *Romae a. 1742. in 4.* prodiit. Quum vero diffuſi eſſent ſparſique libri, certum iis ordinem et locum attribuit Sixtus IV. adhibito eam in rem Bartholomaeo Platina. Idem adſignauit certos, vnde noua doctrinae

ſubſi-

ſubſidia comparari poſſent, reditus, cuſtodesque et librarios Hebraeos, Graecos, Latinos, conſtituit. Leo X. ſuaſu forte Philippi Beroaldi, Bibliothecae Praefecti, a. 1514. legatum quendam in Germaniam amandauit, vt varias perluſtraret Bibliothecas, et praeſtantioribus libris inde deſumtis Vaticanam locupletaret, teſte MARTINO KROPFF in *Bibliotheca Mellicenſi*, de qua alibi pluribus dicemus, *p. 77.* Nec dubium eſt, quin in compluribus Monaſteriis adſequutus ſit Pontifex, quae optauerat; quis enim chartacea munera denegauerit facile ſanctiſſimo Patri, qui, vt poetae verbis vtamur, imperio premere poteſt, ac vinclis et carcere frenare? Grauem autem Bibliotheca iacturam paſſa eſt ſub Clemente VII. quum Roma a Caroli V. exercitu, Borbonio duce, a. 1527. caperetur. Praecipue antiquiſſimus Actorum Apoſtolicorum Codex Graecus, aureis litteris ſcriptus, et a Cypri Regina Innocentio IX. donatus, auro et gemmis, quibus liber exterior diſtinctus erat, ex compoſito eſt nudatus. Cf. Adami Reiſneri verba apud SCHELHORN. *Amoen. litter. Tomo VII. p. 121.* ex quibus patet, multa tunc vel lacerata, vel combuſta, vel equis in templo S. Petri, aliisque, ſtramenti loco eſſe ſubiecta. Cogitauit igitur de damno reparando Pius IV. cuius litteras ad Panuinium et Franciſc. Auanzatum, ut omnis eruditionis libros, Orientalibus etiam linguis editos, pro Vaticana Bibliotheca colligerent, RAYNALDI *Annales* referunt *ad ann. 1564. n. 53.* Sixto V. debetur immenſum ornatiſſimumque Bibliothecae conclaue, cuius fornicem lateritiae pilae, e medio ſurgentes, ſuſtinent. Librariis porro et cuſtodibus, ipſi quoque Bibliothecae praefecto Cardinali, idoneos cubiculorum ordines parauit, vt eo ſecedere pro arbitratu poſſent. Factum id a. 1588. Cf. NEMEITZII *Inſcript. ſingular. Faſcic. p. 207.* Sub Clemente VIII. Fuluius Vrſinus omnes ſuos

S 4 libros

libros tam Graecos, quam Latinos, manu ſcriptos et impreſſos legauit, docente id ex ipſis teſtamenti verbis celeb. BVDERO in *Diſſ. de Biblioth. legatis p. 671 Opuſculorum, Ienae a. 1745. in 8. mai.* editorum. Poſtea Paulus V. praeter multos manu ſcriptos, egregiis Codicibus, typis impreſſis, et Graecis et Latinis, Bibliothecam ornauit, eidemque, rogante Baronio, Bibliothecario, reditus haud exiguos conceſſit: Vrbanus VIII. a. 1624. intulit amplas MStorum gazas ex Palatina Bibliotheca, poſt Heidelbergenſem victoriam, a Maximiliano, Bauariae Duce, receptas, et Gregorio XV. dono oblatas, vt clariſſime ex NEMEITZII libro iam adducto *p. 208.* perſpicitur:*) Alexander VII. inſignia Bibliothecae Vrbinatis MSta adiunxit a. 1658. EODEM *l. c.* probante: Alexander vero VIII. a. 1690. mille nongentos Codices ex Bibliotheca Chriſtinae, Suecorum Reginae selectos, paucis quoque e domeſtico ſuo librorum adparatu ſuperadditis, Vaticanae attribuit, et Alexandrinae nuncupatione, propriaque aula, diſtinxit. Vid. inſcriptio in *Actis Erud. Lat. Supplement. Tomo VI. p. 343.* Coemiſſe hos ipſos Codices Alexandrum VIII. a nepote Cardinalis Azzolini, quem Regina bonorum omnium heredem teſtamento conſtituerat, quique ipſe deceſſerat duobus menſibus poſt eius obitum, refert, poſtquam antea teſtamentum integrum produxerat, celeberrimus ARCKENHOLTZIVS *en Memoires de Chriſtine, Reine de Suede, T. II. p. 320.* Add. le LONG in *Praefat. ad Biblioth. hiſtor. Franciae §. III.* Catalogum autem eorum exhibet MONTFAVCONIVS in *Biblioth. MStor. Tomo I. p. 14. ſq.* qui et *p. 61. ſq.* alium ſubiungit, continentem Alexandri Petauii MSta, a patre eius, Paulo, relicta, inter quae ampliſſima de vitis Sanctorum collectio eſt. Nemo enim ignorat, integram eruditi huius viri Bibliothecam Lutetiae Pariſio-

*) Dictum hac de re ſupra, Cap. II. §. XIX.

risiorum a Christina fuisse comparatam. Cf. BAELIVS in *Dictionario histor. critico, v. Bongars litt. d.)* Laudanda quoque liberalitas est Clementis XI. quippe qui magno partim Graecorum librorum numero, qui ad domesticam olim Pii II. Bibliothecam pertinuerant, et, post varios casus, in Patrum Theatinorum S. Andreae de Valle peruenerant potestatem, Vaticanam locupletauit, si vera dicunt *die Leipz. gel. Zeitung. a. 1715. p. 409*, priuatam simul, quam habuit, supellectilem cum eadem coniunxit, partim conquirendis Orientalium gentium scriptis curas nouas adiecit, effecitque, vt Bibliotheca Apostolica, quum Graecis ac Latinis Codicibus satis videretur repleta, Hebraicis etiam, Syriacis, Samaritanis, Arabicis, Persicis, Turcicis, Aegyptiacis, Aethiopicis, Armenicis, Ibericis, atque Malabaricis praeter ea, quibus ante donata fuerat, Manuscriptis instrueretur. Scilicet occasionem suppeditante Gabriele Eua Maronita, Ordinis S. Antonii Monacho, et S. Maurae in monte Libano, Abbate, Elias, Iosephi Simon. Assemani consobrinus, a. 1707. huius rei caussa legatus in Aegyptum est, quod similiter negotium, eiusdem Pontificis iussu, laudatus Assemanus a. 1715. suscepit, Romamque sub anni 1717. initium redux, ingentem eiusmodi Codicum copiam adportauit. Eorum pariter, et reliquorum omnium, quae Clemens XI. Vaticanae addixit, MStorum Index conspicitur in ASSEMANI *Bibliotheca Orientali, Tomo I. p. 516. sq.* Idem vir doctus in *Dedicatione, Tomo VI. Operum Ephr. Syri* praemissa, hodierni Pontificis, Benedicti XIV. egregia in hanc ipsam Bibliothecam fusius merita praedicat. Neque tamen minores tribui laudes debent Angelo Mariae Quirino, S. E. R. Cardinali, summoque saeculi nostri ornamento, qui Vaticanam non priuatis tantum, quas Venetiis et Brixiae constituerat, Bibliothecis amplificauit, sed eidem quoque annuos adsignauit re-

 ditus,

ditus, vt praeſtantiſſimis ſemper Operibus ſplendidior fiat. Vid. *Leipz. gel. Zeitung. anni 1736. p. 59.* et ipſius QVIRINI *Commentar. de rebus ad ſe pertinent. Parte II. lib. 2. cap. 4.* Nouiſſime Marchionis Alexandri Gregor. Capponi inſtructiſſima libris, maxime Italicis, Bibliotheca, ex legato poſſeſſoris, acceſſit, cuius Catalogus hoc inſignitus titulo excuſus eſt: *Catalogo della Libreria* CAPPONI, *oſia de' libri Italiani del fù Marcheſe* ALESSANDRO GREGOR. CAPPONI, *con annotazioni e coll' appendice de' libri Latini, delle Miſcellanee e dei Manoſcritti. Roma 1747. 4.* Cf. *Leipz. gelehrte Zeit. a. 1749. p. 233.* Praecipuus Bibliothecae Vaticanae theſaurus ex MStis conſtat, quorum numerus iam ſuperiori ſaeculo ad ſedecim millia voluminum membranaceorum adſcendit, MABILLONIO teſte, in *Muſei Italici Tomo I. P. 1. p. 63.* Ioſeph. Iuſt. Scaliger quidem in *Epiſtola ad Gruterum p. 728. Epiſtolar. Frf. a. 1728. edit.* ea non adeo magni eſſe momenti ſcribit; verum hoc ita ſe habuit, antequam Palatina Romam deferretur. Leo enim Allatius in *ſuis ad* CVRTII INGHIRAMII *Fragmenta Antiquit. Hetruſcarum animaduerſionibus* ad Codices, eosdemque eximios, prouocat. In tanta eorum copia quidam exſplendent velut luna minores inter ignes, v. g. *Graecus Bibliorum Codex*, ſine accentibus, charactere vnciali exaratus, et Alexandrino, qui Londini in Bibliotheca Regia ſeruatur, palmam faciens dubiam, quandoquidem aetas eius ab aliis in quarto, ab aliis in quinto ſextoue, poſt Chriſtum natum, ſaeculo collocatur. In Epiſtola I. Iohannis teſtimonium de tribus perſonis non exſtare, monet MABILLONIVS *loc. cit.* Hunc ipſum Codicem, ex quo pariter et ex Alexandrino praeſtantiſſimam LXX. Interpretum editionem IOH. IAC. BREITINGERVS *Tiguri a. 1730. ſq. IV. Voluminibus in 4.* adornauit, ſingulari deſcripſit Oratione, et non ſolum de conditione eius externa et antiqui-

tiquitate, ſed de naeuis etiam, variisque eruditorum iudiciis, diſſeruit IOH. ADAM. OSIANDER *in Orationum triga, Tubingae 1742. 4.* Cf. IOH. SAM. HICHTELII *Diſſ. qua antiquitas et praeſtantia Codicis Romani prae Alexandrino contra Millium adſeritur, Ienae 1734. in 4.* et MONTFAVCON. in *Diario Italico p. 277.* Monſtratur etiam *Virgilii Codex* remotiſſimae vetuſtatis, vnciali charactere, cum figuris miniatis non ita peritae manus, antiqua ſacrificia et alia id genus reconditae gentilium eruditionis exprimentibus, vt, de MABILLONII opinione *l. c.* Conſtantini M. tempus ſuperare videantur. *Fragmenta Codicis huius antiquiſſimi et picturae ad priſcas imaginum formas a Petro Sancte Bartoli inciſa,* prodierunt *Romae a. 1741. in f.* Vid. GOETZII *Merckwürdigkeit. der Königl. Biblioth. zu Dresden, Vol. II. p. 262.* et *die Leipzig. gel. Zeitung. a. 1743. p. 57. ſq.* Nec multum aetate inferior eſt *Codex Terentii,* quem Fuluius Vrſinus vna cum Franc. Petrarchae rhythmis, ipſius Auctoris manu conſcriptis, legauit Vaticanae. Dignus eſt, qui hoc loco videatur, IAN. NIC. ERYTHRAEVS in *Pinacoth. imag. P. I. cap. 4. p. m. 10.* vbi inter alia *peruetuſtis,* inquit, *codicibus, quorum multos in ſua Bibliotheca habebat,* (ſcilicet Vrſinus) *immania pretia faciebat: atque illud accidit perridicule, quod cum, die quodam, Franciſco Cardinali Toleto Terentii comoedias oſtendiſſet, easque affirmaſſet ante annos mille fuiſſe conſcriptas, ac re vera eſſent antiquae, ſed mire deprauatae atque corruptae, atque addidiſſet, nullam eſſe pecuniam, quae antiquiſſimi illius codicis aeſtimationi par eſſet; proh Deus, Cardinalis inquit, quid audio? equidem mallem codicem vnum, quantumuis recens impreſſum, ſed caſtigatum emendatumque, quam decem alios mendoſos et corruptos, quamuis Sibyllae manu exaratos: riſus omnium, qui aderant, eſt factus, cum viderent, rerum earum pretia, quae ille in coelum efferebat, Cardinalis aeſtimatione ſic concidiſſe.* Omnium, quibus

quibus Bibliotheca Vaticana ſuperbit, MStorum Catalogum plures fuerunt adgreſſi. Ineditum, qui inſcriptus erat *Inuentarium Bibliothecae Diui Sixti IV. Pontif. Max. per Barthol. Platinam*, olim cum b. Struuio communicauit Ioh. Tribbechouius, Adami filius, Profeſſor in Academia Fridericiana, delirus tandem, vt in GVNDLINGII *Sermonibus ad Heumanni Hiſtor. litter. T. I. p. 573.* traditur. Iuſtam is Catalogus diſpoſitionem ſeruat, ita, vt Biblia, Scripta Patrum ſingulorum, Codices hiſtorici, et ad artem oratoriam pertinentes, exhibeantur, omnibus in ſuos loculos redactis. Quis vero nunc eiusdem poſſeſſor ſit, ignoramus. Interim STRVVIVS potiora decerpſit exinde, et in *faſciculo IV. Actorum litterariorum* edidit. Poſt Platinae aetatem Catalogum Bibliothecae etiam fuiſſe continuatum, dubio caret. LEO certe ALLATIVS in *Apibus ſuis vrbanis p. 22.* haec memorat de Alexandro Raynaldo, huius Cuſtode: *Continuauit indicem librorum Latinorum, qui calamo exarati adſeruantur in Bibliotheca Vaticana, addiditque indici ſextum et ſeptimum Tomum, cum quinqe priores confecti eſſent a Dominico eius fratre, dictae Bibliothecae Cuſtode; confecit item indicem librorum Latinorum MStorum, qui ex ſpoliis Electoris Palatini et Heidelberga in Vaticanam Bibliothecam aduecti ſunt, congeſſitque in eos varias obſeruationes et notas. Verum ex hisce nihil editum eſt.* ANTONIVS POSSEVINVS *Adparatui ſacro* Graecorum MStorum Indicem inſeruit, qui licet infra exſpectationem ſit, a SPIZELIO tamen in *Sacris Bibliothecar. illuſtr. arcanis retectis p. 253. ſq.* collocatus fuit. Anno 1736. retulerunt *die Leipz. gel. Zeitung. p. 401.* eruditos quosdam viros, iuſſu Pontificis, MStorum omnium Catalogos adcuratos concinnare, eo quidem conſilio, vt in lucem aliquando ederentur. Qui conatus, laude profecto digniſſimi, vt ad felicem perducantur exitum, Rei publicae litterariae plurimum intereſt. Non enim ſufficere

ficere ea, quae MONTFAVCONIVS in *Bibliotheca MStorum Tomo I. a pag. 1. vsque ad p. 156.* attulit, facile omnes peritiores perſpiciunt. Orientalium Codicum recenſionem, adplaudentibus Muſis, ante hos triginta et quatuor annos ſuſcepit laudatus ſupra IOSEPH. SIMONIVS ASSEMANVS in *Bibliotheca Orientali Clementino-Vaticana*, cuius *Tomus I. Romae 1719. Tomus II. 1721. Tomi III. Pars I. 1725.* et *Pars II. 1728. in f.* prodiit. Tomum etiam IV. lucem vidiſſe perhibent *die Leipz. gel. Zeit loco ſupra citato;* ſed falſus haud dubie nuntius ea de re ad Lipſienſes peruenit, ſaltim omnes, quos conſuluimus, id ignorant. Plures autem Tomos Auctorem eſſe meditatum, intelligimus ex *Actis Erud. Lat. Supplem. Tomo VIII. p. 2.* vbi totius inſtituti ratio exponitur; ideoque dolendum ſane, nondum vltimam impoſitam fuiſſe manum Operi inchoato, in quo, vt vere adſeritur, ſingulorum Scriptorum nomina, aetas, acta, libri, eorumque auctoritas, antiquitas, argumentum et vſus ſollicite, imo et copioſe ſaepius, indicari ſolent. Leges Bibliothecae tabula marmorea, quae in eadem exſtat, his conceptas verbis continet: *Sixtus V. Pontif. Max. perpetuo hoc decreto de libris Vaticanae Bibliothecae conſeruandis, quae infra ſunt ſcripta, hunc in modum ſancita ſunto, inuiolateque obſeruantor. Nemini libros, codices, volumina huius Vaticanae Bibliothecae ex ea auferendi, extrahendi, alioue aſportandi, non Bibliothecario, neque Cuſtodibus, ſcribisque, neque quibusuis aliis, cuiusuis ordinis et dignitatis, niſi de licentia ſummi Romani Pontificis ſcripta manu, facultas eſto. Si quis ſecus fecerit, libros partemue aliquam abſtulerit, extraxerit, clepſerit, rapſeritque, carpſerit, corruperit dolo malo, ille a fidelium communione eiectus, maledictus, anathematis vinculo colligatus eſto. A quoquam, praeterquam a Romano Pontifice, ne abſoluitor.* Cf. CICARELLA in *Collect. Madero-Schmidiana p. 112.* et NEMEITZII *Inſcript. ſingular. Faſciculus p. 207.* vbi tamen

tamen non nulla ſe aliter habent. Ex his igitur legibus permiſſum Pontificis impetrare debuerunt Baronius atque Kircherus, antequam libri ipſis ex Bibliotheca Vaticana priuatos ad vſus concederentur. Inter Cardinales Bibliothecarios ac Protectores nominatus modo Baronius atque Henr. Noriſius prae caeteris noti ſunt. Omnium eorum Catalogus, iuxta chronologicum ordinem confectus, reperitur in IOH. CIAMPINI *Examine libri Pontificialis, ſeu vitarum Romanorum Pontificum, quae ſub nomine Anaſtaſii Bibliothecarii circumferuntur. Romae a. 1688. in 4.* Praeſtantior tamen labor eſt eminentiſſimi purpurati ſcriptisque eruditiſſimis celeberrimi, et hodie Vaticanae Praefecti, ANGELI MARIAE QVIRINI, quippe qui in *Decade Epiſtolar. Brixiae 1742. in 4. mai. Epiſtola VI.* Cardinales Bibliothecarios ab Hieron. Aleandro, annoque Chriſti 1519. ad noſtra vsque tempora, ſtudioſe recenſuit. Ex Cuſtodibus huius Bibliothecae famam nominis ſui ad poſteros propagarunt Nicol. Alemannus, Lucas Holſtenius, Leo Allatius, Eman. Schelſtrat, Laur. Alex. Zacagnius, et, qui hodie munus illud ornat, Ioſeph. Sim. Aſſemanus. Hiſtoriam Vaticanae a variis eruditorum expoſitam nouimus. MVTIVS PANSA *Romae a. 1590. in 4.* edidit librum nunc rariorem, cui titulus: *della Libraria Vaticana Ragionamenti* caet. Sed generalia tantum pertractat Auctor, dum de litteraria re diuerſarum gentium, Bibliothecis celebrioribus, hiſtoria Conciliorum Romanorum atque ſimilibus agit, inter quae de litterarum inuentione multa quidem erudita, at loco maxime alieno, profert. Memorat etiam Sixti V. Opera, et vbi ad ipſam Bibliothecam accedit, ornatum deſcribit tantum ac picturas illius; ideoque MORHOFIVS in *Polyhiſt. Tomo I. lib. 1. cap. 17. §. 25. quod ad ipſam*, ait, *Bibiothecam attinet, parum ab Autore illo adfertur, quod memoratu dignum: nam in digreſſionibus totus eſt, quae plane ad hoc argumentum non perti-*

pertinebant. Immiscet multa de picturis huius Bibliothecae, de litteris et Alphabetis, de litterarum artiumque Autoribus, de Bibliothecis aliarum gentium; quibus non erat hic opus. Sequutus Pansam fuit ANGEL. ROCCHA, cuius *Bibliotheca Apostolica Vaticana a Sixto V. in splendidiorem commodioremque locum translata, Commentario variarum artium ac scientiarum materiis curiosis ac difficillimis, scituque dignis refertissimo illustrata, Romae a. 1591. in 4.* excusa est. Sed hic itidem Scriptor, indice CONRINGIO *de Biblioth. Augusta p. 191. ap. Schmid.* nihil habet dignum memoratu, praeterquam quod ex compilatis Onuphrii Panuinii hactenus latentibus monumentis illaudabili facinore est subductum. Cf. MORHOFIVS *l. c. §. 26.* Copiose recensetur hic liber summae raritatis in *Thesauro Bibliothecali, Norimbergae* diuulgato, *Volum. I. p. 313. sq.* Praeter hos in *Collectione Madero-Schmidiana de Bibliothecis* varia etiam Excerpta de Vaticana exstant, scilicet narratio FRANCISCI SCHOTTI, quae ex *eiusdem Itinerario Italiae lib. II. cap. 10. p. m. 437. edit. Amstael. a. 1655. in 12.* desumta est; dicti supra PANVINII scriptum, quod ineditum primus in lucem protulit IOH. BAPTISTA CARDONA in *IV. Tractatibus rarissimis, Tarraconae a. 1587. 4.* post SCHOTTVS *l. c. p. 440. sq.* inseruit, quamuis de Bibliothecis veteris Ecclesiae, et Vaticane Bibliothecariis, differat Auctor potissimum; ac denique ANTON. CICARELLAE *Bibliothecae Vaticanae descriptio,* ex *Vita Sixti V. Historiae Platinae* subnexa, *Colon. a. 1626 4. p. 468. sq.* quae tamen inscriptiones tantum et picturas varias ante oculos ponit. Legi etiam de eadem Bibliotheca possunt laudati iam supra Benedictini celeberimi, IOH. MABILLONIVS in *Museo Italico*, *Tomo I.* qui *Paris. a. 1687. in 4.* prodiit, *p. 62. sq.* et BERN. MONTFAVCON. in *Diario Italico*, *p. 276. sq;* GREGOR. LETI in *Vita Sixti V. p. 541 edit. Germ.* vbi vero pleraque ex Cicarella hausit; MAXIMIL.

MIL. MISSON in *Itinere per Italiam*, *P. II. p. 620. sq. edit. German. anni 1713. in 8*; NEMEITZ. in *der Nachlese besonderer Nachricht. von Italien*, *p. 221. sq.* et IOH. GE. KEYSLERVS in *den neuesten Reisen*, *Tomo I. p. 791. sq. edit. prioris.**) Sed hos omnes Scriptores longo post se interuallo reliquit ASSEMANVS, qui *Tomo I. Biblioth. Orientalis* praemisit *Bibliothecae Vaticanae historiam*, a nobis hic adhibitam. Aedificii, in quo adseruatur illa, Conspectum, post insignem aulae accessionem, ei factam a Clemente XII, tabulae aeneae incidit, annoque 1735. splendidissime edidit IOH. BAPTISTA SINTES. Vid. *Leipz. gel. Zeit. a. 1736. pag. 58.* Constructum illud ad figuram litterae T esse, adserit MONTFAVCON. *l. c. p. 276.* quae duo minora aedificia, a latere maioris adiecta, Bibliothecae inseruire secretiori, CICARELLA testatur *loc. cit. p. 105. ap. Maderum.* Triplex enim dicitur Bibliotheca Vaticana, scilicet vna patens diebus profestis per duas horas, altera secretior, cui adiuncta est tertia clausa, nec peruia omnibus, quae, a Sacerdotibus D. Petri concinnata, postea, siue negligentia hominum, siue fraude, exhausta prope et exinanita fuit, scribente sic MVRETO ad Turnebum, *lib. II. Epist. 18.* vbi refert etiam, se post multas difficultates introductum in eandem, vidisse volumen quoddam perantiquum *Philippicarum Marci Tullii*, ex quo multa in his Orationibus mutila expleuerit, multa temere addita resecuerit, multa corrupta ac deprauata sanauerit ipse, suaeque restituerit integritati. Hunc autem librum ante septingentos annos esse exaratum credit. Cf Le GALLOIS *Traité des Bibliotheques*, *p. 93.* quo loco haec de Bibliotheca Vaticana clausa subiun-

*) Struuius prouocauit quoque hoc loco ad FERDIN. CAROLI *Tom. I. Templi Vaticani*, nec non ad SWEERTIVM in *Admirandis Vrbis Romae*, quae an recte se habeant, inuestigare non licuit; sit igitur fides penes Auctorem.

ſubiunxit: *Parcequ' elle a toûjours contenu des livres plus rares, que les deux autres, la plûpart des Papes en ont ſi bien accomodé leurs familles, qu'elle eſt maintenant presque toute epuiſée.*

§. XIX.

Praeter Vaticanam complures adhuc aliae Bibliothecae excellentes in vrbe Roma reperiuntur. Inter has memorari debent

I.) Bibliothecae *Ieſuitarum.* Prior illorum propria eſt, quam ordinauit olim Iohannes Lorinus. Altera eſt Marci Anton. Mureti; tertia Cardinalis Bellarmini, et quarta Ioh. Baptiſtae Coccinii, quae omnes acceſſerunt quidem, ſed locis ſeparatis ſunt collocatae. Sic etiam Cardinalis de Monte Regale et Franciſc. Toletus ſuas legarunt Bibliothecas, MSta verò Graeca Franciſco Turriano debentur. Addimus, Stanislaum Reſci, Decanum Varſouienſem, ſaec. XV. celebrem, Bibliothecae ſuae inſtructiſſimae libros impreſſos omnes huic ſocietati reliquiſſe, MStis Codicibus Academiae Cracouienſi dicatis. Vid. IANOTZKI *von rar. Pohlniſch. Büch. der Zaluskiſchen Biblioth. P. I. p. 90.*

II.) Bibliotheca *Seruitarum in Monaſterio S. Marcelli*, per Andream, Ordinis Praeſidem, a. 1382. erecta. Aucta poſt fuit alia Epiſcopi Cumani, et Cardinalis Androini Roccae.

III.) Bibliotheca *Patrum Oratorii Eccleſiae nouae*, quae inſtructiſſima eſt, et ex legato Cardinalis Baronii atque Achillis Statii plurimum locupletata. Cf. MABILLON. *Muſei Italici Tomo I. P. 1. p. 67. ſq.*

IV.) Bibliotheca *Auguſtinianorum alla Sapienza*, quae et Angelica dicitur, quia ab Angelo Roccha ea conditione a. 1605. legata eſt, vt omnibus, qui ea vti vellent, pateret, eandemque amplifica-

tam fuisse Laur. Pignorii et Lucae Holstenii libris auctor est MISSON *l. c. p. m. 897.* De Holstenio iuuabit hic verba adiicere IOSEPHI SABATINI, Bibliothecae quondam Angelicae Praefecti, in *Vita Christiani Lupi*, quae inserta est *Nouis litter. Germ. a. 1708 p. 401. sq.* vbi *p. 405.* haec: *Parauerat Holstenius Bibliothecam, tam voluminum numero, quam pretio, singularem. Decreuerat non ut plerique, ostentationi et luxui priuatim domi illam habere, sed Studiosorum commodo ac vtilitati publicare. Viro Principi, cui in vrbe summa potestas, Holstenii consilium innotuerat; quid enim in vrbe, rumorum auida, latere potest? Itaque ille non obscure cum per ministros, tum per se, Holstenium iam prehensabat, vt Bibliothecae Vaticanae, aut Alexandrinae, suam quoque adiicere vellet. Ambigebat Holstenius et animo valde fluctuabat, nec satis per se ipsum ab eo aestu expedire se poterat, donec haesitationem Lupo pro amicitia aperuit, qui ipsi auctor fuit, Bibliothecam suam Angelicae legandi: quod paullo post ab Holstenio factum est, magno vtique Studiosorum commodo, nec minori Bibliothecae nostrae incremento.* Cf. *Acta Erud. Germanica P. CIX. p. 6,* et MONTFAVCON in *Diario Ital. cap. XVIII. princ.* qui tamen scribit, Bibliothecam illam Codicibus tum cusis, tum manu exaratis, μετρίως instructam: in MStis Graecos modico numero esse, et vtplurimum recentes. *Anno 1608 Romae in 8.* prodiit *Bibliotheca Angelica, litteratorum litterarumque amatorum commoditati dicata*; sed complectitur hoc Opusculum titulos modo et classes, in quas diuisa est Bibliotheca Angeli Rocchae, non vero ipsorum librorum Indicem, prout monetur in *Catalogo Biblioth. Bunauianae, Tomo I. vol. 1. p. 852.*

V.) Bibliotheca in *Monasterio S. Basilii*, quam studio

dio Petri Mennitii, Ordinis Praefecti, Codicum Graecorum festiua copia exornatam esse, idem MONTFAVCONIVS *l. c. cap. XV. p. m. 210.* memorat, additque subinde, Patrem hunc, quia in variis sibi subiectis Calabriae Monasteriis Codices istos, obsoleto pene Graecae linguae vsu, iacere intactos neglectosque acceperit, imminenti iam exitio subduxisse, inque vrbem aduehi in vsum eruditorum curasse. Paullo post exhibet Graecorum Codicum, qui plurima ex parte membranacei sunt, Catalogum, eosque eleganter plerumque et adcurata industria esse descriptos, neque his emendatiores se reperisse, in *Palaeogr. Gr. p. 112.* adfirmat.

VI.) Bibliotheca *S. Mariae supra Mineruam*, quam a Dominicanis Patribus selectis instructam libris fuisse, et omnibus fere diebus patere, NEMEITZIVS *l. c. p. 193.* testatur. Commendat eam MONTFAVCON. in *Diario Italico Cap. XVII. p. 246.* auctamque esse subiungit magna librorum accessione Cardinalis Casanatae.

VII.) Bibliotheca *Lancisiana*, plus octo millibus librorum Medicorum et Philosophicorum constans, quam primus possessor, Ioh. Maria Lancisius, intimus Pontificis Cubicularius et Archiater, variisque scriptis celeberimus, a. 1714. fecit publicam, inque atrio Xenodochii S. Spiritus collocauit, addita simul certa pecuniae summa, vt augeri eadem indies queat. Vid. *Acta Erud. Lat. a. 1715. pag. 144.* et illustris BVDERI *Diss. de Bibliothecis legatis, p. 667. Opusculorum.* Catalogus horum librorum *Romae a. 1718. in 4.* excusus est sequenti titulo: *La Bibliotheca Lancisiana, o vero distinto Rogguoglio della publica Libreria eretta l'anno 1714. nel sacro Pontificio Archiospedale di S. Spirito di Roma da Giov. Maria Lancisi,*

cisi, descritto dall' Abbate Christoforo Carsughi, con una Orazion de recto vsu Bibliothecae.

VIII.) Bibliotheca in *Coenobio Minimorum*, quam situ et prospectu amoenissimam, librisque cura Roletii, Ordinis quondam Procuratoris, probe munitam dicit MONTFAVCONIVS in *Diar. Ital. cap. XVI. p. 229.*

Tacemus alias, e. g. Bibliothecam *Ecclesiae D. Iacobi* Hispanorum, quam legauit Petrus Ciacconius; *Mariae in ara coeli; S. Isidori; Collegii de propaganda fide*, caet.

Cardinalium quoque Bibliothecae suam laudem habent, illorum cum primis, in quorum familia Pontifices olim claruerunt, quandoquidem ii ipsi dederunt operam, vt genti suae, praeter Palatium magnificum, insignem librorum adparatum relinquerent. Pertinent huc

A) Bibliotheca *Ottoboniana*, quam Alexander VIII. constituit, et non solum septem librorum millibus, ab herede Christinae Reginae, coemtis, sed tribus etiam MStorum Codicum adauxit millibus, quos olim Sirletus, Cardinalis, collegerat. Vid. ARCKENHOLTZ *Memoires concernant Christine, T. II. p. 323.* et KEYSSLERI *neueste Reisen T. II. p. m. 59.* vbi et refertur, exstare ibidem ex MStis Pyrrhi Ligorii Volumina XVIII. in f. scilicet *Lexicon* eius XV. Tomis; *Effighie d'alcuni heroi ed heroine illustri, de Filosofi, Oratori, Poëti, Historici, Geografi, e grandi Capitani*, item *Inventori dell'Arte*; *delle famiglie antiche di Roma*; ac denique *de' Magistratu antichi di Roma.* Addit, monstrari simul *MStum Codicem Theodosianum*, octingentorum circiter annorum, *Iornandem de rebus Geticis*, eiusdem aetatis, et aliquot *Epistolarum autographarum, quas Christina ad Salmasium exarauit, Fasciculos*, vna cum *aliis huius Reginae scriptis*, quae XVIII. Tomos in f. conficiant.

ciant. MONTFAVCONIVS *l. c. cap. XVIII. p. 253.* Bibliothecam iſtam Codicum Hebraicorum, Graecorum Latinorumque praeſtantia et numero ſoli Vaticanae concedere ſcribit; in *Bibliotheca vero MStor. Tomo I. p. 183. ſq.* eiusmodi Codicum Indicem concinnauit.

B) Bibliotheca *Chigia*, ob numerum et excellentiam librorum excuſorum a MONTFAVCONIO in *Diario cap. XVII. p. 237.* laudata. Neque deſtituta eſt MStis Graecis pariter et Latinis. Inter Graeca eminent *Codex* eximiae notae membranaceus, ſaeculo decimo confectus, in quo *Prophetae omnes maiores et minores cum Origenis et Heſychii Commentariis, et Epiſtolis Praefationibusque antiquis*, nec non *Codex* membranaceus ſaeculi itidem decimi, elegantiſſime deſcriptus, in quo *Dionyſii Halicarnaſſenſis hiſtoriae*, cum figura eiusdem Dionyſii ab initio ex antiquiori, vt videtur, Codice adcurate delineata, minioque picta. Nullum eius Scriptoris pari antiquitate et praeſtantia Codicem ſe vidiſſe adſerit idem Auctor *l. c.* qui et conferri meretur in *Bibl. MStor. Tomo I. pag. 174.*

C) Bibliotheca *Barberiniana*, de cuius Catalogo ſupra dictum *Cap. I. §. 23.* Condidit illam Franciſcus Barberinus, S. R. E. Cardinalis Vice-Cancellarius, creuitque ex legato MStorum, quae Lucas Holſtenius habuit, illi quondam Bibliothecae Praefectus. Diſſerit de eadem MONTFAVCON. in *Diario cap. XV. pag. 210.* vbi haec: *Librorum copia omnibus praeſtat. Codicum item magna vis eſt, Latinorum maxime: Orientales atque Graeci perpauci comparent. Ac etſi haud libero exterorum aditu Bibliotheca frequentetur, Graecos tamen Codices raptim ſemel inſpectare licitum fuit; et quia, contra quam rumore nuntio audieram, exi-*

 guum

guum prorſus numerum animaduerti: percontanti, quorſum abiiſſet illa Graecorum Codicum copia, quae in Barberinis aedibus exſtare omnium ore ferebatur, reſponſum eſt, iam a multis annis cum exportarentur Codices, a baiulis multos venum oblatos, et ad quingentos eiusmodi caſu abſtractos diſſipatosque. Cf. IDEM in *Palaeogr. Graecae Praefatione p. 23.* et KEYSSLERI *Reiſen T. II. p. 52.* quo loco memoratur, voluminum typis impreſſorum ſexaginta circiter millia adeſſe, MSta vero ſcriniis incluſa in ſingulari conclaui adſeruari. In GVNDLINGII *Sermonibus litter. ad Conſpectum Heumann. T. I. p. 536.* docetur ex MABILLONII *Muſeo Italico p. 133.* Bibliothecam Barberinianam viginti et octo amplius librorum, et MStorum plusquam quinque millia complecti; ſed Mabillonius de numero nihil habet, dicens tantum, nullam Romae, poſt Vaticanam, numeroſiorem eſſe. Caeterum notatu dignum eſt, quod Clemens IX. Pontifex Bibliothecae Barberinianae conceſſit priuilegium; hoc ipſo enim licentia data libros quoscunque prohibitos habendi in eadem atque legendi, ita tamen, vt ſecreto, et ſine aliorum ſcandalo ac periculo, cuſtodiantur. Praemiſſa haec Pontificis Bulla eſt *Catalogo Bibliothecae Barberinianae*, ac poſtmodum inſerta STRVVII *Diſſertationi de iure Bibliothecarum, cap. I. num. 34.*

D) Bibliotheca *Cardinalis Imperialis*, de qua MONTFAVCONIVS in *Diario cap. XVII. p. 238.* paucis agit. Add. quae ſupra ſunt dicta *Cap. I. §. 23.* vbi *Catalogum huius Bibliothecae, Romae a. 1711. in f.* editum, recenſuimus.

E) Bibliotheca *Altieriana*, a Cardinali huius nominis adornata. Eam centum Scutatorum nummorum millibus comparatam, librisque cum excuſis, tum exaratis manu, probe inſtructam eſſe, KEYSSLERVS *l. c. p. 45.* teſtatur. Accedit

dit egregius Numifmatum atque Gemmarum adparatus. Addenda poftremo

F) Bibliotheca *Dominici Paffionei*, Abbatis olim, nunc Cardinalis, quae librorum copia ac delectu infignis dicitur. Iam pridem eam ornarunt Codices MSti, inter quos ducenti circiter Graeci funt. Quaedam ex his fpecimina dedit MONTFAVCONIVS in *Palaeogr. Gr. lib. IV. p. 290. fq.* et in *Adpendice p. 510.* IpfumPaffioneum ita laudat Auctor *loco priori: Litteratorum commodis fic aduigilat Paffioneus, vt quae vel penes fe habet, vel amicorum ope nancifci poteft, quibusuis litterariae rei operam dantibus nec rogatus offerat* caet. Omnium Codicum MStorum Catalogus promiffus eft nouiffime, prout intellegimus ex Diario Lipfienfi, *Zuverläsfige Nachrichten* dicto, *Parte CXXXV. p. 191.*

§. XX.

Florentiae omnium Bibliothecarum fplendidiffima eft *Medicea*, quae a Cofmo primum, deinde a Laurentio Medices, reliquisque Hetruriae Ducibus collecta fuit atque locupletata. Cf. BENED. BACCHINI in *Dedicat. Operibus Cornel. Helenae Lucretiae Pifcopiae* praemiffa, *Parmae a. 1688. in 8.* Laurentius eam in rem vtebatur potiffimum Ioh. Lafcare, qui ad conquirendam fupellectilem librariam longe lateque peregrinatus eft, ac poftea, illo mortuo, in aulam Ludouici XII. Regis Francici conceffit. Nec a vero alienum effe videtur, quod legimus in GVNDLINGII *Praefationib. ad Heumanni Confpectum, Tom. I. p. 546.* fcilicet eodem etiam confilio adhibitum a Laurentio fuiffe Angelum Politianum. Quanta enim apud hunc Principem gratia floruerit Angelus, paffim docet illuftris MENCKENIVS in *Vita eius*, elegantiffime confcripta, cum primis *p. 91. fq. et p. 117. fq.* Erat certe Laurentius alter faeculi fui Maecenas, et librorum

amantiſſimus, de quo notatu digna ſunt Nicolai Leoniceni verba in POLITIANI *Epiſtolis lib. II. Epiſt. 7. p. m. 56.* vbi ſic ſcribit ad amicum ſuum: *Praeterea tibi omnia ad ingenue philoſophandum adiumenta ſuppeditat fauor ac gratia Laurentii Medicis, maximi hac tempeſtate ſtudiorum patroni, qui, miſſis per vniuerſum terrarum orbem nunciis, in omni diſciplinarum genere libros ſumma ope conquirit, nulli ſumtui parcit, quo tibi, ac reliquis praeclaris ingeniis, bonarum artium ſtudia aemulantibus, inſtrumenta abundantiſſima paret. Audiui, te referente, vocem illam praeclaram ex Laurentii ore prodiiſſe, optare tanta ſibi abs te, ac Pico noſtro, ad libros emendos praeſtari incitamenta, vt tandem deficientibus ſumtibus totam ſupellectilem oppignerare cogatur.* Neque praetermitti debet alius locus *lib. IV. Epiſt. 2. p. 132.* quo Politianus ipſe Laurentii ex hac vita diſceſſum deſcribens, eum morti proximum dixiſſe refert ad Angelum et Picum Mirandulam: *Vellem, diſtuliſſet me ſaltim mors haec ad eum diem, quo veſtram plane Bibliothecam abſoluiſſem.* Quid vero cum antiqua illa Bibliotheca actum ſit ſub ſaeculi XV. exitum, THVANVS indicat *libro I. de vita ſua, p. m. 1295. Tomo V. Opp. Frf. a. 1614. in 8. mai.* editorum. *Petrus*, ait, *Victorius ſubinde ingemuit, quod antiqua Medicea tanti nominis Bibliotheca per ſeditiones domeſticas Romam, et inde extra Italiam auecta erat. Ea eſt, quam Catharina, Regum noſtrorum parens, magno pretio, quantumuis Coſmo contradicente, comparatam, in Galliam tranſportandam impetrauit, et per Bibliothecarium ſeorſim, quamdiu vixit, apud ſe habuit. Quam demum Thuanus a creditoribus eius pecunia Regis redemtam in Bibliothecam Regiam inferendam curauit, et congeſtum a magnis Regibus theſaurum tanta acceſſione locupletauit.* Factum hoc eſſe dicitur a. 1494. quum Petrus Mediceus, eiusque frater, Iohannes, poſtea, adſumto Leonis X. nomine, Pontifex Maximus, Florentia eiicerentur; tunc enim a furioſa plebe Bibliothecam, tantis

tantis comparatam ſumtibus, diſſipatam fuiſſe, recollectamque deinceps a Petro Stroſſio demigraſſe Lutetiam Pariſiorum. Nouam igitur Bibliothecam faec. XVI. conſtituiſſe in vrbe Florentinorum Iulium Mediceum, quem ſub nomine Clementis VII. Pontificem ſcimus, eamque plenius inſtructam fuiſſe a Coſmo Magno, cuius in litteras merita exponit IOSEPH. BIANCHINI in ſcripto Italico *dei gran Duchi di Toſcana della Reale Caſa d'Medici, Protettori delle lettere, e delle belle arti. Venet. a. 1742. in f. mai.* Sed longe alia diſcimus a doctiſſimo Auctore *du Memoire hiſtorique ſur la Bibliotheque du Roi*, quae ampliſſima Diſſertatio *Parti I. libror. impreſſorum in Biblioth. Regia Pariſienſi* praemiſſa eſt. Opere hoc non vbiuis certe obuio, ipſa eius verba adiiciemus, quae *p. 19.* leguntur. Ita vero ille: *Quant au prétendu pillage de la bibliotheque des Medicis, le ſilence d'un autheur, qui paroit parfaitement inſtruit de l'origine, du progrès et des differentes révolutions de cette bibliotheque, nous paroit ſüffirre pour détruire cette opinion. C'eſt Ferdinand Leopold del Migliore, qui dans ſon livre intitulé Firenza illuſtrata, imprimé à Florence en 1684. p. 175. et 176. ne dit nulle part, ni que la bibliotheque des Medicis ait eſté diſſipée, ni qu'on en ait fait aucun démembrement conſiderable: il rapporte au contraire, que Pierre de Medicis ayant eſté forcé d'abandonner Florence à l'arrivée de Charles VIII. ſes livres furent mis à l'enchere, et achetez trois mille florins d'or par les moines des S. Marc; qu'à quelque temps de-là arriva l'affaire de Savonarole; que le monaſtere de S. Marc, dont Savonarole eſtoit religieux, eut part à ſa diſgrace, et qu' on en oſta la bibliotheque de Medicis: il adjoûte, que Jean et Julien de Medicis ayant eſté rappellez de leur exil, elle leur fut rendue, comme à ſes anciens maiſtres; et que pour ne la plus laiſſer à l'avenir expoſeé aux inſultes d'un peuple inconſtant et mutin, on luy asſigna un logement chez les Chanoines de la collegiale de S. Laurent: il nous ap-*

prend enfin, que Leonard Bartholin remit en ordre les livres, que les divers changemens de lieu avoient dérangez, et rassembla les feuilles dispersées de plusieurs volumes rompus ou mal reliez. Perspicimus inde, praetermissis quae forte moneri ad haec possent, hanc ipsam Bibliothecam repositam tandem fuisse in Monasterio S. Laurentii, vbi adhuc hodie seruatur, teste, qui admissus in eandem est, KEYSSLERO *T. I. der neuest. Reisen, p. m. 534.* et NEMEITZIO in *der Nachlese besonderer Nachr. von Ital. p. 348.* MStorum, quae in pluteis iacent catellis firmata, quinque fere millia volumina hic exstare idem KEYSSLERVS *l. c.* sibi relatum perhibet, addens tamen, his adnumerari quinquaginta circiter Codices ante saec. XVI. typis impressos. Inter ea Codices Graeci circiter mille inueniuntur, in quibus multi sunt antiquissimi, magnique pretii, atque adeo Bibliotheca illa praestantissimis iure ac merito est adiungenda. Vid. MONTFAVCON. in *Praefat. Palaeogr. Graecae p. 24. Catalogum horum MStorum* HENR. ERNSTIVS *Amstael. a. 1641. in 8.* edidit, sed imperfectus est admodum, neque adcuratus satis, quippe ex MStorum tantum titulis, qui pluteis adfixi, concinnatus, obseruante id iam pridem MEIBOMIO in *notis et augment. Voglerianae Introd. vniuersalis in notitiam Scriptor. p. 155.* Interim rarius occurrit liber, nullibi, quantum sciamus, recusus. Auctiorem MStorum Catalogum postea confecit GVIL. LANGIVS, qui ineditus ex auctione Bibliothecae Gudianae in manus Ioh. Alb. Fabricii peruenit, moxque accessit nouae editioni *Prodromi Lambeciani, p. 135. sq.* Inde patet, non recta incedere via NEMEITZIVM, dum *l. c.* scribit, ab ipso Langio Catalogum huncce in lucem esse prolatum. Neque tamen labor iste satisfecit eruditis, mancus hinc inde ac mutilus. Praeteritis enim Latinis atque aliarum linguarum Codicibus, Orientales duntaxat et Graecos recensuit. Meliora praestitit LVCAS HOLSTE-

NIVS

NIVS, qui, quum esset Florentiae, a. 1640. Indicem composuit de libris optimis et maximam partem ineditis Bibliothecae Mediceae, addito iudicio de praestantia et raritate eorundem. Ad selectos igitur Codices respexit tantum Auctor, sed ita suis perfunctus est partibus, vt omnes, qui viderant opellam, eius editionem optarent, quod factum est tandem a MICH. LILIENTHALIO in *Selectis historicis et litterariis, P. I. obseruat. 4. p. 85. sq.* Varios tamen errores, quos Holstenius aliique in delineandis Mediceae Bibliothecae MStis commiserunt, notat et corrigit IOH. LAMIVS in *Deliciis Eruditorum*, sub finem *Tomi III. Florent.* 1737. 8. prout indicant *die Leipz. gel. Zeitung. a.* 1738. *p.* 114. Nouissime amplissimum Codicum manu exaratorum, qui in hac sunt Bibliotheca, Catalogum exhibuit MONTFAVCONIVS in *Biblioth. MStorum*, *T. I. p. 239. sq.* quem sequutus est STEPHANI EVODII ASSEMANI, Iosephi Simonii ex fratre nepotis, *Bibliothecae Medicae Laurentianae et Palatinae Codicum MStotorum Orientalium Catalogus*, *cum notis*, *curante* ANTON. FRANC. GORIO *Florent. a.*1742. *inf.* splendidissime absolutus. Accedunt, praeter figuras aeneas viginti sex, Indices locupletissimi, vt commodior sit vsus Operis, digni, quod summo adplausu ab eruditis exciperetur. Non solum enim Orientalem litteraturam mirifice ornat, verum etiam in historia ecclesiastica, litteraria et philosophica multam vtilitatem spondet, et amoenissimi exinde flores decerpi poterunt. Ita iudicatur in *Actis Erud. Latin. a.* 1747. *p.* 66. post fusam huius Catalogi recensionem, quae *pag.* 49. incepta est. Ex conspectu etiam Operis, qui Praefationi succedit, intelligitur, Codicum Hebraicorum, cum reliquis in Medicea exstantibus, Catalogum parare ANTON. MARIAM BISCIONI, Bibliothecae Praefectum, cui vt placeat adcuratam adnectere historiam eiusdem, rei litterariae caussa in votis habemus.

Cf.

Cf. *Leipz. gel. Zeit. a. 1740. p. 123.* vbi simul sermo est de ipsius *aedificii descriptione,* duabus ac viginti tabulis aeneis ornata, quae in forma maxima elegantissime prodiit *Florent. a. 1739.* En! integrum titulum: *La Libreria Mediceo - Laurenziana, Architettura di Michel Agnolo Buonarotti, Architetto Fiorentino, disegnata e illustrata da Giuseppe Ignazio Rossi, Architetto Fiorentino, Dedicata a S. A. Elettorale la serenissima Anna Maria Luisa, Elettrice Palatina del Reno, Gran Principessa di Toscana* caet. Inter MSta rariora prae caeteris notari meretur peruetustus *Virgilii Codex*, et Vaticano neutiquam postponendus, quem collocant vulgo in quinto post natum Seruatorem saeculo. Litteris ille maiusculis in membrana est exaratus, et a MONTFAVCONIO *l. c. p. 318.* ex Norisii Cenotaphiis Pisanis ita describitur: *Codex iste omnium huius Bibliothecae antiquissimus mille ducentorum circiter annorum, nam circa imperium Valentis, vel Theodosii, scriptum existimo. Sed vitium est in Opere tam augusto, quod primis duobus quaternionibus, initium Bucolicorum continentibus, mutilum adparet, qui quidem, vt aiunt, a Bibliothecario quodam domi seorsim asportati, vt per bibliopegum loco suo restituerentur, eodem morte praeuento perierint. Magna sane et irreparabilis iactura, quam sarcire non minoris foret difficultatis, quam picturam Apellis ad praescripta lineamenta absoluere.* Ex hoc ipso Codice, de quo NIC. HEINSIVS singulari *Dissertatione* egit, praefixa BVRMANNI *Virgilio, Amst. 1746. in 4.*, cui addatur BERGERI *Stromateus Academ. in Praef. pagina*, si numeres, *13*, litteris maiusculis a PETRO FRANC. FOGGINIO editus est Virgilius, *Florent. a. 1741. in 4.* promissusque pariter Tomus II. in quo data opera de MSto illo celeberrimo verba facere constituit Fogginius, sed fidem, quantum sciamus, nondum liberauit. Cf. GOETZII *Merckwürdigk. der Königl. Bibliothec zu Dresden, Tomo II. p. 254.* Nec vulgaris pretii est *Corn. Taciti* et

et *Apuleii Volumen*, ſcriptura Longobardica, quod admirandae vetuſtatis vocat Holſtenius apud LILIENTHALIVM *l. c. p. 107.* Adeſt etiam *Curtii Codex* ſeptem et amplius ſaeculorum, cuius mentionem iniiciunt WAGENSEILIVS in *Pera libr. iuuenil, Locul III. Parte altera, p. 178.* et MONTFAVCON. *l. c. p. 368. n. 35.* Reliqua Cimelia ex Catalogis cognoſcent facile harum rerum amatores. Referunt huc non nulli, ſed falſo, nobiliſſimum illud *exemplar Pandectarum*, quas *Florentinas* dicunt; in publico enim ciuitatis Palatio inter gazas Principis diligentiori cura ſeruatur, teſte fide digniſſimo, HENR. BRENCMANNO, in *Hiſtor. Pandect. Florentinar. lib. I. cap. 10. p. 64.* vbi et aliorum notantur errores. Prodiit liber, iucundiſſimus lectu, *Vltraiecti a. 1722. in 4.* et omnia complectitur, quae memorari de Opere tantae raritatis poſſunt. Duo ſunt Volumina prope quadrata formae vel hodie pergrandis, quamquam quibusdam indiciis margines bona parte reciſi adparent ac diminuti. Membranae, quibus inſcriptae ſunt litterae, candidiſſimae exſiſtunt ac tenuiſſimae, ita quidem, vt ad calidioris manus contactum criſpentur, inque cincinnos ſe volutent. Quaelibet pagina in duas diuiditur columnas, quae ſingulae verſus quadraginta quinque continent. Praeter exeſa obſoletaque verba quaedam, alicubi etiam lacerata deprehenditur membrana, et rudiori contrectatione diuulſa, imo non nunquam, rarius tamen, atramento commaculata eſt eadem, vel minio conſpurcata, vel oleo aut cera perfuſa. Scripturam ipſam maiuſculam eſſe et continuam, nulla dictionum interualla, multo minus verba interpuncta, nullas item compendiarias notas habentem, iam pridem obſeruarunt eruditi. De vera huius Codicis aetate diuerſae ſunt opiniones. Iuſtiniano imperante deſcriptum eundem putat Politianus, quin eo confidentiae proceſſit, vt ipſius Triboniani autographum eſſe contenderet. Alciatus contra

tra multis post Iustiniarum saeculis illum confectum existimauit. Mediam elegit viam Anton. Augustinus, scriptumque esse Opus post aliquot annos, quam Iustinianus e vita migrasset, suspicatus est, quae vero proxima videtur coniectura, probata etiam ab aliis, veluti MABILLONIO in consummatissimis *de re diplomatica* libris, *Tabula sexta*, quae scripturam saeculi VI. comprehendit. Exaratus Codex si non in Graecia, quod facile tamen credendum, certe a Graecis librariis ad vsum priuatum viri cuiusdam egregii, saeculo forsan vndecimo Amalphim, ac duodecimo, capta a Pisanis vrbe isthac, praemii ac beneficii loco, propter victoriam feliciter reportatam, a Lothario II. Imperatore donatus expugnatoribus, Pisas delatus est. Remansit ibidem per ducentos et septuaginta annos; postquam enim Florintini anno millesimo quadringentesimo sexto Pisas arcta obsidione pressas per strenuum Ducem Ginum Caponium in potestatem redegerant, cum reliqua praeda Pandectarum quoque exemplar, tamquam illustre tropaeum, in vrbem victricem peruenit, vbi in pretiosa cista, quam propterea conficiendam curauit Magistratus, reconditur. Est scilicet illa holoserico caeruleo obducta, quod auro solido, in formam ramorum frondentium, artificiose non minus quam sumtuose distinctum est. Circa idem tempus, quo cista illa parata, ipsum quoque exemplar nouo, eoque magnificentissimo amictu videtur circumdatum fuisse, deauratis marginum extremis. Vestitum est purpura, seu holoserico villoso rubro, superadditis bullis et vmbilicis argenteis fibulisque, item laminis, quibus operculorum orae exteriores vndique per interualla muniuntur, maxime in singulis angulis. Olim festo ritu ad funalia accensa primariis viris monstrari solitum nunc, adstante et inspectante diligenter custode, ostenditur, teste IOH. GVIL. BERGERO in *Stro-*

mat.

mat. Academico p. 34. et BRENCMANNO *l. c. p. 66. sq.* ex quo reliqua haurienda sunt. Eius etiam verbis vii plerumque sumus in descriptione Codicis venerandi, cuius lectiones etsi magni sint pretii, non semper tamen esse aliorum Codicum lectionibus praeferendas, MONTFAVCONIVS in *Biblioth. MStor. T. I. p. 413.* monet, additque, Parisiis in S. Germani Bibliotheca Pandectarum reperiri Codicem sexcentorum circiter annorum, qui non integrum quidem referat Opus, at cum excusis Florentini exemplaris libris collatus fuerit, lectionesque non semel exhibeat, eruditorum iudicio praestantiores.

Praeter Mediceam, siue Laurentianam, Bibliothecam alia celebratur, quae exstat in ipso *Magni Ducis Palatio*, et mirifica librorum copia superbit. Praefuit illi plures per annos non sine gloria singulari Anton. Magliabechius, quem ambulans Museum, et viuam quasi Bibliothecam MABILLONIVS vocat, in *Museo Italico, T. I. Parte 1. p. 161.* Quaedam digna memoratu de viro hoc doctrina illustri leguntur in Diario Germanico *Vergnügung müssiger Stunden P. I. p. 58. sq.* Cf. *Histoire anecdote des Duchés de Florence, Parme, Mantoue, p. 81.* (ad quem librum prouocat NEMEITZ. in *der Nachlese besonder. Nachr. von Ital. p. 355.*) itemque KEYSSLERVS *T. I. p. m. 512.* vbi vita eiusdem sordida notatur. Exstat quoque in *Tomi XXXIII. Parte 1. art. 1.* Diarii Veneti, cui titulus: *Giornale de' Letterati d'Italia, Elogium Magliabechii, concinnatum ex* ANTON. FRANC. MARMI *Vita Magliabechiana,* quae adhuc inter inedita locum habet. Hoc ipsum Elogium, ex lingua Italica Latine versum, et obseruationibus non nullis, quibus perperam scripta emendantur, illustratum, inseruerunt doctissimi Auctores *der Historie der Gelehrsamkeit vnserer Zeit, Parti IV. artic. 4. p. 327. sq.* Vid. *die Leipz. gelehrt. Zeitung. a. 1722. p. 386.* et *p. 616. in fine.* Haec velut in tran-

transitu. Redeundum nunc ad Bibliothecam Ducalem, quam et Palatinam dicunt. *Catalogum MStorum Arabicorum, Persicorum, Turcicorum, Hebraicorum, Astronomicorum, Medicorum, Historicorum et Philosophicorum,* qui exstant in eadem, BARTHOL. HERBELOTIVS olim confecit, isque ipsa Magliabechii manu descriptus ex Bibliotheca Krastiana editus est a SCHELHORNIO in *Amoenit. litt. Tomo III. art. 2. p. 172. sq.* Cf. *die Zuverläsigen Nachrichten, Parte XCVI. p. 907.* Nunc vero magis placet STEPH. EVODII ASSEMANI *Catalogus MStorum Oriental. in Bibliotheca Palatina,* cuius a nobis iam supra iniecta est mentio. Praestantiora is censet MSta haec Mediceae Bibliothecae Codicibus Orientalibus, at vehementer dolet etiam, tantos Orientalis sapientiae thesauros, cum temporum iniuria, tum negligentia eorum, qui tales linguas minus callebant, tam male fuisse habitos, vt perierint fere, neminemque adhuc esse repertum miratur, qui delicias eiusmodi Latinis hominibus gustandas praeberet. *Acta Erud. Lat. a. 1747. p. 50.* Caeterum haec, et alia, Palatii Ducalis ornamenta auget stupendus numismatum ac rerum antiquarum adparatus, de quo consulendus potissimum Celeb. GORIVS in *Museo Florentino,* in quo, praeter gemmas vetustiores, statuas Deorum caet. inde a Tomo VI. rarissimi nobilissimique nummi praeclare describuntur. Prodiit Opus amoenissimum, inque variis laudatum Diariis, *Florent. a. 1731. sq.* charta augusta, sique ad finem fuerit perductum, integros Tomos X. complectetur. Add. MONTFAVCON. in *Diario p. 355. sq.* et KEISSLERVS *l. c. p. m. 489. sq.*

Tertium hic gradum tenet Bibliotheca *Magliabechiana,* quae post mortem pristini possessoris publica facta, eiusque ex testamento curae laudati Marmi tradita fuit. Locum Bibliothecae donauit Cosmus III. Magnus Hetruriae Dux, qui nunc ita est adornatus,

natus, vt insigne habitaculum suppeditet triginta millibus librorum et excusorum, et manu exaratorum, quos Magliabechius, confusos tamen disiectosque, reliquerat. Omnes igitur eleganter disposuit Marmi industria, inque Indices retulit adcurate. Vid. *Acta Erud. Lat. a. 1734. p. 389.* Nunc eidem Bibliothecae praefectus est Ioh. Targionius. Eodem tempore, scilicet a. 1713. Franciscus Marucelli maximam Bibliothecae suae partem, libris praecipue historicis egregiam, Ciuitati Florentinae legauit, vna cum annuis reditibus ad eam semper locupletandam. Spectatur nunc eadem Palatio *Familiae Marucellae* proxima, docentibus id ex IVLII NEGRI *Historia Scriptorum Florentinor. p. 203. sq. Actis Erud. Lat. a. 1723. p. 252.*

Inter Monasteriorum Bibliothecas illa, quam *Patres Dominicani* in *Monasterio S. Marci* possident, Codicum numero et praestantia omnes reliquas vincit. Catalogus MStorum occurrit apud MONTFAVCON. in *Biblioth. MStorum, Tomo I. p. 419. sq.* Cf. IDEM in *Praefat. ad Palaeograph. Gr. p. 24.* nec non KEYSSLERVS *l. c. p. 542.* vbi non nulla singularia adferuntur. De *Monasterii Benedictini*, quod *Beatae Mariae* consecratum, Bibliotheca, MStis et Graecis, et Latinis, belle repleta, adeundus est MONTFAVCON. in *Diario Ital. cap. XXV. p. 362. sq.* quo loco Catalogus legitur, repetitus ad verbum in *Bibl. MStor. l. c. p. 413. sq. Ibidem p. 418.* et *p. 430.* de MStis Bibliothecae Fesulanae, quae ad Canonicos Regulares pertinet, *p. 429.* de Codicibus Bibliothecae *Sanctae Mariae Annunciatae Ordinis Seruorum Beatae Mariae; ac p. 430.* de Codicibus *S. Mariae de Angelis Camalduensium* agitur. In *Monasterio Cisterciensium*, quod a *Maria Magdalena* nomen habet, quum Ferdin. Vghelli, Italiae sacrae auctor, chartas antiquas perquireret, fortuito incidit in magnum auri thesaurum, ex quo statim instructa est Bibliotheca,

 ipsius

ipſius poſtea Vghelli opibus praeclare auƈta, teſte IOECHERO in *Lexico Eruditorum Germanico, Tomo IV. p. 1563.*

Nota eſt etiam Florentiae excellentiſſima Bibliotheca *Richardiana*, cui iam praeeſt V. C. Ioh. Lamius. Ipſe de eadem varia diſſeruit in *Vita Richardi Romuli Richardii, Patricii Florentini*, quae *Florent. a. 1749. in 8.* lucem adſpexit, promittens ſimul plenam MStorum in ea latitantium hiſtoriam. Aliquot horum iam recenſuit in *Decade II. Catalogi MStorum Florentinorum*, qui generatim eo tendit, vt eiusmodi Codicum, quos Florentinae Bibliothecae habent, Index vniuerſalis nequeat in poſterum deſiderari. Excuſa eſt haec *Decas II. Florent. a. 1746.* vti memorant *die Goetting. gel. Zeit. a. 1746. p. 686.* Plures prodiiſſe ignoramus.

Sub Florentinorum imperio ac ditione eſt vrbs *Piſtoia*, ſeu *Piſtorium*, vbi duas inueniri Bibliothecas publicas, ab aliis confirmatur. Alteram habet *Collegium Canonicorum*, cuius ſupelleƈtilis deſcriptionem, a reuerendo Patre, Franc. Anton. Zaccaria adornatam, prodituram eſſe mox in GORII *Symbol. litter. Florentin. Tomo VII.* nuper nuntiarunt tabulae publicae, quibus noua litteraria indicari ſolent: altera vſibus inſeruit *Patrum Oratorii*, eamque a. 1726. donauit Carol. Auguſtin. Fabroni, Cardinalis, impetrata Pontificis confirmatione, in qua permiſſum quoque, vt ſeruentur ibidem libri damnati ac prohibiti, neque tamen cum iis communicentur, qui nullo Sedis Apoſtolicae priuilegio hac in re ſunt muniti. Patet ſingulis diebus, et, praeter Codices manu exaratos, quatuor ac decem Voluminum millia compleƈtitur. Vid KEYSSLER. *l. c. p. 478.*

§. XXI.

Ambroſiana Mediolanenſium Bibliotheca auƈtorem habet Fridericum Borromaeum, Cardinalem, et vrbis Archiepiſcopum, ſaeculo ſuperiori, de cuius erga litteras, arteſque liberales, amore incomparabili,

nec

nec non libris tam MStis, quam editis, data opera egit IOSEPH. ANTON. SAXIVS in *Opusculo de studiis litterariis Mediolanens. Mediol. a. 1729. 8. cap. XII. et cap. XV.* Ille quum circa a. 1608. condendae Bibliothecae consilium cepisset, non solum per omnem Italiam bibliopolia ac Bibliothecas excutiebat, ut quicquid rarum esset, compararet sibi, sed in plerasque etiam terrarum partes mittebat sumtibus immensis, qui libros vndique conquirerent. Cf. ERYTHRAEI *Pinacotheca P. I.* in Elogio Borromaei, *p. m. 267.* Inter eos viros praecipue fuit Anton. Olgiatus, qui Germaniam, Belgium atque Galliam peragrauit ad libros quoscunque coemendos, opem potissimum ferente Marco Velsero, Senatore Augustano. Alios eruditos adlegabat Borromaeus ad Hispanos, Graecos, ipsosque Orientis populos, vt sub initium statim Bibliotheca maximis auctibus cresceret. Eandem postea dedicauit Ambrosio, Diuo Ecclesiae Mediolanensis tutelari, quare *Ambrosianae* insignita nomine fuit. Accessit illi etiam instructissimi adparatus librarii pars, quem Patauii collegerat Ioh. Vincent. Pinellus, de cuius vita, et fatis Bibliothecae, commendari PAVL. GVALDVS debet, cum in BATESII *Vitis selectis*, tum in GRYPHII *Collectione vitarum.* Diximus enim supra *Cap. II. §. vltimo*, Bibliothecam Pinellianam, quum, defuncto possessore nauigio Neapolin deueheretur, a piratis Turcicis interceptam, plurimosque libros, veluti chartaceam exigui pretii mercem, Neptuno consecratos, reliquias autem non paruo aere a Friderico Borromaeo redemtos fuisse. MABILLONIVS in *Museo Italico, Tomo I. P. 1. p. 11. sq.* de Bibliotheca Ambrosiana haec scribit: *Omnes Italicas longe superat, si Vaticanam excipias, siue aedificii elegantiam, siue librorum multitudinem, aliaque ornamenta, spectes, siue facilem accessum. Nam singulis diebus, mane et vespere quibusuis patet. Hanc*

probante Clemente VIII. a fundamentis erexit Federicus Borromaeus, Sancti Caroli ex fratre nepos, eamque elegantissimis aedificiis, libris omnigenis, picturis, tabellis, signis seu statuis instruxit, legibus communiuit. Humilitas eius effecit, vt totum huius rei honorem ad Ambrosium, ciuitatis Patronum, referret, atque ab eius nomine Ambrosianam Bibliothecam adpellaret, quem titulum fronti Bibliothecae imprimendum curauit. Sita est in vrbis fere meditullio, prope Ecclesiam S. Sepulchri, (in Collegio Ambrosiano.) Post vestibulum sese offert vas amplissimum, in latum cubitos sexdecim, in longum quadraginta, in altum quinos vicenos habens, quod in laquear pictura variegatum desinit, ad duodequadraginta millia Voluminibus refertum, simul computatis Codd. MStis, qui in adiuncto Museo reconditi sunt, interiecto peristylio. Ad hanc Bibliothecam locupletandam nullis pepercit sumtibus Federicus: sed missis quaquauersum viris litteratis, libros et veteres Codd. vndequaque conquisiuit, nempe ex Italia per diuersos, ex Graecia et toto Oriente per Gratium ciuem Senensem; ex Gallia, Germania et Belgio per Olgiatum. Omnes certatim Federici generosis consiliis obsecundabant. Bobiensis Coenobii Monachi vetustiores Codices Latinos suppeditarunt; Ambrosiani Cistericienses pretiosissimum inter alia Volumen ex charta Aegyptiaca, seu philyra, sed mutilum, continens aliquot libros Flauii Iosephi de Antiquitat. Iudaicis, Rufino interprete. Scriptus est Codex, si Boschae credimus, ab annis mille trecentis; si quid in his sapimus, ante annos mille et centum, haud multo post Rufini aetatem. Add. IOSEPH. ATON. SAXIVS in Diss. praeliminari *ad Historiam litterario-typographicam Mediolanensem*, praemissam ARGELATI *Biblioth. Scriptor. Mediolan. Tomo I. p. 51.* ex quo simul intelligimus loco, iam a. 1745. ad quinquaginta millia Voluminum editorum et manu scriptorum fuisse numerata, cuius incrementi auctor praecipuus a KEYSSLERO *Tomo I. p. m. 371.* perhibetur Gilbertus

Borro-

Borromaeus, Cardinalis et Vrbis Archiepiſcopus. Cf. etiam NEMEITZII *Nachleſe beſond. Nachr. von Ital. p. 389.* MONTFAVCONIVS in *Diario, Cap. II. p. 11.* Bibliothecam hanc, in tanto Voluminum numero, libris tamen multis perneceſſariis, et editionibus Patrum adcuratioribus, deſtitui monet. Sed probabiliter Mediolanenſes tali inopiae mederi ſtuduerunt poſt ea tempora, quibus commoratus apud eosdem eſt Montfauconius. Addit deinceps vir doctus, ab extremo Bibliothecae intrari in periſtylium, vbi icones illuſtrium hominum depictae cernantur, quot vix vſquam ſimul occurrant; in conclaui ſequenti ſupellectilem ſimilem eſſe, indeque veniri in aliud quoddam, plenum Codicibus Arabicis, Copticis, Syriacis caet. ac maxime omnium Graecis et Latinis, manu exaratis, quorum Catalogum ſubiunxit Auctor, breuem tamen, ideoque conſulenda potius eiusdem *Biblioth. MStor. Tomo I. p. 491. ſq.* vbi ampliorem exhibet, quamquam, vt ipſe fatetur, non perita manu concinnatum. Quinque ac decem Codicum millia non nulli adſeruari dicunt, quod vero vix credi poſſe primo adſpectu, KEYSSLERVS *l. c.* exiſtimat. Interim, quocunque ſe res modo habeat, id certum eſt, multa magni momenti ex hac Bibliotheca in lucem protuliſſe, qui per aliquod temporis ſpatium Bibliothecarius fuit, LVDOVIC. ANTON. MVRATORIVM cum in *Anecdotis*, ex Ambroſiana Bibliotheca primum editis, et obſeruationibus auctis, *Mediolani a. 1697. et 1698.* itemque *Patauii anno 1713. in 4. Voluminibus quatuor*, tum in pretioſo Opere, *rerum Italicarum Scriptores* continente, quod *ibidem*, tanti viri auſpiciis, *a. 1723. ſq. in f.* diuulgatum eſt. Ex antiquis Codicibus prae caeteris aeſtimatur *Flauii Ioſephi Hiſtoria Iudaica*, quem Codicem paullo ſupra deſcripſit Mabillonius. Praeterea monſtratur *Egeſippi MStum*, quod librorum Ioſephi liberiorem interpretationem complectitur, et

Ambrosium auctorem agnoscit, ideo tamen Egesippo tribui solet, quod librarii nomen Iosephi, seu Iosippi, in Igisippum, ex imperitia mutasse videntur. Cf. *Acta Erud. Lat. a. 1686. p. 552*; *Codex* noni saeculi, *Gregorii Nazianzeni Orationes* exhibens; *Codex Prudentii*, saeculo septimo, vel octauo, scriptus, quo vix antiquior exstabit; nec non *Virgilii MStum*, respersum notis et obseruationibus Franc. Petrarchae, ad quem olim pertinuit, ipsa eius manu satis nitide adiectis. Inter Codices recentiores excellit maxime *Leonardi Vincii*, pictoris perfectissimi, *autographum Opus duodecim Voluminum in forma maiori*, ob figuras mathematicas aliasque admirabile. Hoc tanti habuisse fertur Iacobus I. Angliae Rex, vt pro vno Tomo, qui bellicas veterum machinas ob oculos ponit, pristino possessori, Galeacio Arconato, aureos ter mille Hispanicos obtulerit. Recusauit is tamen pretium ingens, et liberaliter potius totum Opus Bibliothecae Ambrosianae consecrauit, singulari propterea inscriptione posteritati commendatus. Vid. KEYSSLER. *l. c. p. 377.* et MISSONII *Iter per Ital. P. II. Epist. 42. p. m. 1095. et p. 1106. edit. Germ.* Historiam huius Bibliothecae litteris consignauit, quantaque cura fuerit collecta, exposuit IOSEPH. RIPAMONTIVS, Chronista Vrbis Mediolanensis, in *libro vicesimo Historiae patriae*, quae *Mediolani a. 1641. sq. in f.* Voluminibus variis excusa est, ac deinde inserta *Tomo II. Thesauri Antiqu. et Histor. Italiae Graeuio-Burmanniani.* Speciatim PETR. PAVL. BOSCHA de *origine et statu Bibliothecae Ambrosianae libros V.* scripsit, (quos totidem volumina per errorem dixerat REIMMANNVS in *seiner Einleit. zur Hist. der Gelahrh. P. I. p. 393.*) inque his de Bibliothecae conditore, conseruatoribus et Collegii Ambrosiani Doctoribus, de illustribus Pictoribus, aliisque Artificibus, ac denique de reditibus eiusdem Bibliothecae amplis agitur. Prodiit

iit Opus, propter ſtili elegantiam et obſeruationum ſelectiſſimarum adparatum commendabile, *Mediol. 1672. in 4.* quae tamen editio rariſſima eſt. Inde vtili conſilio recuſum fuit in adducto iam *Theſauro Antiqu. et Hiſtor. Ital. Tomo IX. Parte 6. num. 7.* qua occaſione editor, Burmannus, in Praefatione de eadem etiam Bibliotheca diſſeruit. Nullius contra momenti eſt, et nondum vnam conficit plagulam, ERYCII PVTEANI *Orat. de vſu fructuque librorum*, quae in eiusdem *Syntagm. Orat. ſelect. L. B. 1623. in 8.* edito *p. 85. ſq.* occurrit. BAILLET, quem ſequutus videtur MORHOFIVS *Tomo I. Polyb. lib. 1. cap. 17. §. 22*, in *Jugemens des Sav. Tom. II. P. 1. p. 236. edit. minor. Amſt.* Tractatum eſſe ſcribit, *Mediol. a. 1606. in 8.* typis impreſſum, opellam hanc Puteani; ſed humani quid paſſus eſt, dictamque Orationem, quae eo anno et loco prelum reliquit, voce Tractatus ſine dubio voluit indicare. Cf. WITTENII *Memor. Philoſ.* caet. *Decade IV. p. 568.* Bibliothecarii fuerunt Anton. Olgiatus, Franc. Bern. Ferrarius, Petr. Paul. Boſcha, Nicol. Rubinus, Andr. Puſterla, ac nouiſſime ſummae celebritatis viri, Muratorius, et Saxius. Cf. MABILLON *l. c. p. 14.* et IOH. BREVAL, Angli, *Obſeruationes de variis Europae partib. Anglice editas Londini 1726. in f.* ex quo Opere quaedam referunt *Acta Erud. Lat. a. 1727. p. 100.*

Inter celebriores etiam Mediolanenſium Bibliothecas numerari omnino debet ſupellex *Metropolitanae Eccleſiae*, quae ſacra aedes octauum mundi miraculum dicitur in ANDR. SCHOTTI *Itiner. Italiae, lib. I. p. m. 129.* Illa ipſa Bibliotheca referta eſt adhuc permultis vetuſtis Codicibus in membrana deſcriptis, ac libris rarioribus, primo naſcentis typographiae ſaeculo impreſſis, tantoque in pretio habetur a ciuibus exterisque, vt nobiliſſimum Canonicorum, qui Ordinarii adpellantur, Collegium eidem cuſtodiendae excipiendisque, qui illuc confluunt ſtu-

 diorum

diorum gratia, litteratis viris, doctum aliquem ex eodem ordine Praefectum perpetuo designet. Quo tempore, aut auctore, coaluerit, prorsus ignoratur; quum nullae antiquae tabulae historiaeque primordia illius recenseant. Summa retroactis aetatibus fama viguisse eandem, ex eo coniicere possumus, quod insignes doctrina et dignitatibus viri per varia temporum interualla curauerint, vt selectiorum Voluminum copia, quam viuentes comparauerant, atque in deliciis habuerant, post obitum ibidem reconderetur. Ex iis, qui litterarias has merces auxere, tres memoriae sunt proditi, quorum primus est Franc. Picolpassus, Iuris et bonarum disciplinarum omnium peritia clarissimus, atque ad Archiepiscopalem Mediolanensium sedem anno millesimo quadringentesimo ac tricesimo tertio translatus, qui vniuersos Codices suos Metropolitanae Bibliothecae legauit. Eorum postmodum partem nobiliorem, elegantissima videlicet pergamena volumina, Fridericus, Cardinalis Borromaeus, teste BOSCHA *l. c. p. 146.*, a primariis Templi maximi Mystis gratiose obtinuit, vt Ambrosianam, recentissime ab ipso conditam, pretiosius ornaret. Praeclarum Picolpassi exemplum proxime sequutus est Franciscus Philelphus, aetate sua pro oraculo fere a Mediolanensibus habitus, cuius vltimas tabulas, anno 1473. exaratas, ostendere licuit Saxio, quum Archiuum Metropolitanum lustraret, in iisque, inter alia complura, quae rei domesticae, vitaeque illius illustrandae lucem haud modicam adferre possunt, statutum reperit, vt libri omnes Graeci, Latini et MSti cederent in partem Friderico Francisco, filio suo legitimo, ex Laura Magdalena de Mazorinis tertia vxore suscepto, ipsoque deficiente, in Metropolitanam Bibliothecam inferrentur, quod etiam peractum esse; signati ipsius nomine, (si bene memini) Codices docent. Postremo ingentem in modum scrinia eius locupletauit

tauit S. Carolus Borromaeus, qui migraturus ad ſuperos molem omnem librorum ſuorum liberali munere Canonicis Metropolitanae Eccleſiae reliquit, vt refert GIVSSIANVS in *eius Vita*, *lib. VIII. cap. 13.* eorumque non nullos inſignioris notae enumerat Boſcha ſupra adductus. Ita SAXIVS diſſerit in ARGELATI *Biblioth. Scriptor. Mediolan. Tomo I. p. 10. ſq.*

§. XXII.

Bibliothecae *Venetae*, quae *S. Marci* nomen habet, et e regione Ducalis Palatii adſeruatur, prima initia parum ſunt cognita. Id vero certum, eam creuiſſe partim ex Bibliotheca Franc. Petrarchae, qui Codices varios legauit, quorum non pauci quidem temporis iniuria corrupti ſunt, reliquorum tamen adhuc ſuperſtitum Catalogus exſtat in IAC. PHIL. TOMASINI *Petrarcha rediuiuo, cap. XIII. p. 74. ſq.* apud MEVSCHENIVM *Tomo IV. Vitarum Summorum virorum;* partim liberalitate Cardinalis Beſſarionis, quippe qui omnes libros ſuos, vtriusque linguae, Rei publicae dono dedit. Soli Graeci, vt fertur, triginta millium aureorum pretio ab eodem coemti fuerant. Vid. MONTFAVCON. in *Praef. ad Palaeogr. Graec. p. 24.* Beſſarionis ad Senatum Venetum Epiſtola Latina, perquam elegans, hac de re a. 1469. ſcripta, reperitur in GOLDASTI *Centuria Epiſtolar. philologicarum, ſub finem;* in *Collect. de Bibliothecis Madero-Schmidiana, Acceſſ. I. p. 67. ſq.* in MONTFAVCONII *Biblioth. MSt. Tomo I. pag. 467.* et in reuerendi viri, CHRIST. FRID. BOERNERI, *Libro ſingulari de doctis hominib. Graecis, Lipſ. a. 1750. in 8. mai.* Ipſorum autem Codicum, quorum poſſeſſor fuerat Beſſarion, Index exhibetur a IOH. LAMI in *Tomo IX. Deliciar. Eruditorum,* prout indicant *die Leipz. gel. Zeit. a. 1741. p. 650.* Add. LAMBECIVS *Comment. de Bibl. Caeſar. lib. III. p. 380.* vbi ex Inuentario Veneto nongenta

 octo-

octoginta Volumina nominantur, et MONTFAVCON. *l. c. p. 468. sq.* Horum Duumuirorum, Petrarchae scilicet et Bessarionis, exemplum sequuti fuerunt Hieron. Aleander, et Grimanus, Cardinales, nec non Iacob. Contarenus, pariterque nuper Ioh. Bapt. Recanatus, Abbas et Patricius Venetus, cuius ex legato praeclara MStorum Voluminum copia peruenit in S. Marci Bibliothecam. Inter haec rarissimus est praestantissimusque Codex, saeculo VIII. ipsa Theodosii, Episcopi, manu exaratus, qui *Chrysostomi Homilias in Acta Apostolorum* complectitur. *Leipz. gel. Zeit. a. 1735. p. 341.* De *Ptolemaei Geographia* ita disserit GE. MART. RAIDELIVS in *Comment. critico-litteraria* de hoc Opere *Norimb. a. 1737. in 4.* edita, *p. 11: Scriptus est Codex in membrana nitidissima, formae maioris, siue Regalis, charactere vulgari minutiori, saeculo XIII. conuenienti: ita tamen, vt primae cuiusuis capitis aut libri litterae, variis ductibus inauratis, et coloribus eleganter sint pictae; librorum quidem crassioribus et splendidioribus, capitum vero subtilioribus. Frontem Codicis ornat effigies Ptolemaei, vestitu regio induti, imposita capiti corona. Eam non solum adcurate ex Autographo delineari, a viro artis pictoriae perito, sed et eadem, qua Codex scriptus est, forma aeri incidi curaui, in adiuncta huic Opusculo tabula.* Exstat etiam ibidem singularis Camera, cum hac inscriptione: *Decerpta haec imperio Senatus a Bibliotheca Pinelliana.* Quum enim, vt ante dictum, Pinelli supellex libraria transportaretur Neapolin, missus est vnus ex magistratu Patauium, vt MSta reciperet complura, quoniam Pinellus, Senatus permissu, varia descripserit ex Archiuo Rei publicae, quae nunc in alienis manibus esse non deberent. Heredes tamen recuperarunt pleraque, vsque ad MSta ducenta, quae ad Statum Venetum faciunt, Bibliothecae S. Marci illata. Le GALLOIS *Traité des Bibliotheques p. 115.* et NAVDAEVS

in

in SCHMIDII *Acceſſ. I. ad Mader. p. 112.* Omnes, qui inſpexerunt eandem, non ita illam eſſe inſtructam putant, vt opibus ac ſplendori tantae Rei publicae reſpondeat. Cf. NEMEITZ. *l. c. p. 94. in fine,* item MABILLON. *Muſei Ital. Tomo I. Parte 1. p. 33. ſq.* Sed ſi recordetur Lector id, quod *Capitis huius §pho IV.* de Mendozae furto memorauimus, excuſandus quodammodo videtur Senatus, nec, ob eam ipſam cauſſam, vitio illi dandum, quod exteri ad perluſtrandos Codices difficillime admittantur. Quam aegre id olim tulerit MONTFAVCONIVS, qui plane repulſam acceperat, teſtatur *Diarium Italicum cap. III. p. 41.* vbi ſic loquitur μυκτηρίζων: - - *renunciauit Abbas Leith, ſiue Gualterius, Procuratorem Cornarum, cui maxime incumbit Bibliothecae cura, monitum ab neſcio quo, qui pridie in Bibliothecam ſe intromiſerat, vetuiſſe, ne nobis luſtrandi, multoque minus exſcribendi facultas daretur, ratum e Rei publicae et Bibliothecae dignitate fore, ſi Codices tanto numero occulti in pluteis quieſcant in pace, et nullo vſui ſint: quaſi vero Cardinalis Beſſarion, qui Codices iſtos tanta cura conquiſiuit, et ex variis orbis partibus aduexit, eo conſilio id egerit, vt in belliſſimo conclaui tumularentur et quiete agerent, donec aut ſitu, aut blattis, aut incendio, quod non raro euenit, interirent.* Et in *Praef. ad Palaeogr. Gr. p. 24.* de dictis Codicibus *hos,* ait, *dum Venetiis eſſem, explorare facultas non fuit mihi, nec cuipiam erit, donec ſapientiſſimo Senatui placeat, tantam ſupellectilem in publicum vſum emittere, qui vnus MStorum fructus eſſe poteſt.* Factum nunc illud eſt noſtra aetate; prodiit enim *Venetiis a. 1740. in f. Graeca D. Marci Bibliotheca Codicum MStorum, per titulos digeſta, praeſide et moderatore Laur. Theupolo, Equite ac D. Marci Procuratore, iuſſu Senatus.* Eorum Codicum, quos Beſſarion donauit, quingenti ſunt ac triginta tres, reliquorum numerantur centum, quadraginta ac duo. *Anno 1741.* ſequuta eſt *Latina et Italica D. Marci*

D. Marci

D. Marci Bibliotheca Codicum MStorum, quorum, quod ad Latinos attinet, quingenti sunt et quinquaginta, Italicorum autem octoginta sex. Debemus hos Catalogos industriae ANTON. M. ZANETTI, Bibliothecae Custodis, et ANTONII BONGIOVANNI, I. V. D. qui clarissimi editores non solum Codicis cuiusque aetatem, magnitudinem, foliorum numerum, materiam atque ornamenta, si qua sint, notauerunt, sed variantium quoque lectionum ex Historicis praecipue antiquis attulerunt specimina, subiuncto Auctorum Indice generali, quo suo quisque loco euolui possit. Vid. *Acta Erud. Lat. a. 1742. p. 97.* et *a. 1744. p. 481. sq.* Praeter picturas etiam pretiosissimas insigni antiquarum statuarum thesauro excellit Bibliotheca, quod luculenter patet ex splendidissimo Opere, cuius *duo* iam, quantum sciamus, *Tomi in f. charta maxima Venet. a. 1740. et 1743.* excusi fuerunt. Titulus est: *Delle antiche Statue Greche et Romane, che nell' Antisala della Libreria di San Marco, e in altri luoghi publici di Venetia si trovano.* Singulis statuarum tabulis adiecta est interpretatio earundem. Cf. *Acta Erud. Lat. a. 1747. p. 481. sq.* Primus Bibliothecae Praefectus fuit M. A. Coccius Sabellicus, non vero Bessarionis priuatae, vt contra Freherum et Baelium euicit APOSTOLVS ZENVS in *Vita Sabellici*, eius *Historiae rerum Venetarum* praemissa, quae *Tomum I.* conficit *degl' Istorici delle cose Veneziane, i quali hanno scritto per publico Decreto, Venet. a. 1718. in 4.* Differit hac occasione Zenus, vt *Acta Erud. Lat. a. 1726. p. 194.* docent, de ipsa D. Marci Bibliotheca, et inter plura obseruat, neutiquam in ea, sed alio potius loco, exstare nunc Codices a Petrarcha legatos, quod et adserit TOMASINVS *l. c. p. m. 73. in fine.* Nec ibidem, sed in Sacra Diui Marci aede, *Euangelium illius* reconditur, quod autographum vulgo habent Veneti, atque Aquileia, vbi Marcus Christianae religionis fundamen-

damenta iecisse dicitur, Venetias translatum aiunt. Sed lepidam hoc esse fabellam, praeter alios multos, ostendit RICH. SIMONIVS in *Histor. crit. Noui Testam. Cap. IV. p. 42.* Add. BVDDEVS in *Isagoge ad Theol. vniuers. p. 1497.* vbi plures de hoc argumento laudantur Auctores. MONTFAVCONIVS in *Memoires de litterature de l'Acad. Royale des Inscriptions Tomo VI. p. 600. sq. edit. Paris.* illum Codicem exaratum esse faeculo IV. tantaeque adeo vetustatis credit, vt antiquior in toto terrarum orbe non supersit. Inscriptum est Opus, eodem obseruante, papyro Aegyptiacae, quumque adhuc medio saeculo XVI. legi potuerit, in loco humido, vbi deinceps est custoditum, folia conglutinata et adeo corrupta fuerunt, vt sine laceratione nec diuelli, nec aliquа verba legi iunctim queant. Interim Latine esse exaratum huncce Codicem contendit IDEM in *Diario Italico cap. IV. p. 55.* quae repetiit in *Biblioth. MStorum Tomo I. p. 480.* Ex priori etiam libro *p. 56. sq.* discimus, non integrum esse Volumen, quandoquidem Carolus IV. Imperator, quum a. 1355. Aquileiae Nicolaum, Patriarcham, inuiseret, ab eo duos vltimos quaterniones huius Euangelii impetrauit, quos detulit in Bohemiam, vbi adhuc in Cathedrali Pragensium Ecclesia adseruantur. Cf. hic omnino *die zuverläss. Nachrichten Parte CXXXV. p. 192. sq.* quo loco ex Iosephi Bianchini EuangeliarioQuadruplici, quod *Romae a. 1748. Tomis IV. in f.* prodiit, varia hac de re singularia memorantur. Parum tamen adcurate *p. 199.* dictum est, Ferdinandum I. Imperatorem Romanum, omnem adhibuisse diligentiam, vt caeteros quinque quaterniones Marci a Senatu Veneto adipisceretur, nihil vero nec precibus, nec donis, effecisse eundem. Fuit enim is Ferdinandus, ArchiDux Austriae, secundus Imperatoris huius filius, qui a. 1595. e vita discessit. Cf. MONTFAVCON in *Diario, p. 56.* et IOH. PETR.

a LV-

a LVDEWIG in *seinen gelehrten Hällischen Anzeigen, Vol. III. Parte LXXI. p. m. 452. sq.* cui vero respondit V. C. SIGISM. IAC. BAVMGARTEN in *Fascic. II. Opusculor. quae Latine scripsit, Parte XXXIX. p. 214. sq.* Alium ibidem Euangeliorum librum ostendunt Veneti, quem Sancto tribunt Chrysostomo; sed ne de rei veritate periculum fiat, hi libri sigillis obsignati sunt, nec cuiquam aperiuntur, quae verba ex MABILLONIO desumsimus *l. c. p. 32.*

Praeter hanc Bibliothecam plures adhuc Venetiis occurrunt, paucis tangendae. Primum damus locum Bibliothecae in *Monasterio Dominicanorum*, quod pertinet ad S. Iohannis et Pauli Templum. Habet ea Codices Graecos non paucos, quorum praecipuos recenset MONTFAVCON. *l. c. p. 47. sq.* et in *Bibl. MStor. T. I. p. 478.* Succedat illi Bibliotheca *ad S. Georgium Maiorem*, quam quidem non esse instructissimam, at librorum splendore externo magnopere commendari, NEMEITZIVS scribit *l. c. p 54.* Add. KEYSSLERVS *T. II. p. m. 777.* qui et *p. 809.* Bibliothecam *Monasterii S. Mariae della Salute* copiosam vocat magnique pretii, notans pariter, super vestibulum haec legi verba: *Ingeniorum exuuiae, immortalitatem adeptae, posteritati legatae.* Quae olim vero celebris fuit, Bibliotheca *ad S. Antonium*, ea superiori saeculo conflagrauit incendio, teste MABILLONIO *l. c.* in *Praefatione.* De Bibliothecis priuatis *Meletii Typaldi*, Archiepiscopi Philadelphiae, Graecorum Antistitis, nec non *Iulii Iustiniani*, Patricii Veneti, quae eo defuncto in manus ignotas deuoluta est, itidem agit MONTFAVCONIVS in *Diario, p. 46.* et *p. 433. sq.* quae, vt saepe solet, integra inseruit *Biblioth. MStorum, Tomo I. p. 478.* itemque *p. 483.* Cf. huc IAC. PHIL. TOMASINVS *de Bibliothecis Venetis MStis, publicis et priuatis. Vtini 1650. 4.* qui liber est rarior.

§. XXIII.

§. XXIII.

In Venetorum ditione eſt *Patauium* vrbs et Academia illuſtris, et Bibliothecis, quibus nulla fere Italiae ciuitas numerofiores habet. Primo apud illos loco eſt Bibliotheca in *maiori Templo Canonicorum*, compluribus Codicibus et manu ſcriptis, et a primordio typographicae artis impreſſis, conſpicua, quorum partem magnam comparauerat ſuis vſibus Iacobus Zenus, vrbis Patauinae Antiſtes. Eo autem repentina morte exſtincto, Petrus Foſcarus, Cardinalis, et illius ſucceſſor, ſupellectilem, quam reliquerat, librariam, ob tumultuoſum funus diſtractam direptamque, vigilanti ſollicitudine conquiſitam iterum ac redemtam, Eccleſiae dono dedit a. 1481. MABILLONIVS *Muſei Ital. Tomo I. P. 1. p. 26.* Variorum ex donis teſtamentariis, praecipue Iohannis Marca-noua, Medici Patauini, qui MStorum partem maximam legauit, ſplendidior facta Bibliotheca *Coenobii S. Iohannis in Viridario.* Vid. MABILLON. *l. c. p. 205.* Peruetuſta eſt, a Placido quippe Pauanello, Patauino, conquiſita, atque *S. Iuſtinae* legata *Coenobio* Bibliotheca, quam poſtea diuerſis ICtorum ſcriptis locupletauit Iacob. de Zocchis. Generatim autem pretioſiſſimis eam Operibus excellere, adfirmat KEYSSLERVS *T. II. p. 652.* Bibliotheca *S. Auguſtini* ideo clara eſt, quod in eadem ingenium excoluit Albertus M. Non quidem amplam, at bene diſpoſitam illam, eiusque MSta in ſingulari conclaui collocata eſſe, a KEYSSLERO diſcimus *l. c. p. 643.* Idem *p. 674.* publicam *Ciuitatis* Bibliothecam, in Palatio Praetoris, ſiue *Palazzo di Poteſtà*, conſtitutam, velut in tranſitu memorat, ac de ea praeclare meritum fuiſſe Gabrielem Aemum addit, ad cuius memoriam ſeruandam hoc poſitum ſit monumentum: *Gabrieli Aemo, Praefecto; quod Bibliothecam ventis atque imbribus peruiam, libris ſitu corruptis, ipſisque parietibus vitium ducentibus, ſartam tectam exegerit, et abſterſa*

ſqua-

squalore in pristinum cultum restitutam insigni liberalitate auxerit; Octauius Ferrarius B. M. P. De Bibliotheca *Gymnasii*, seu Academiae, quae a. 1629. communi Patrum consensu aperta est, fusius agit TOMASINVS *lib. I. Gymnasii Patauini cap. 73.* iisque SPIZELIVS locum dedit in *Diss. de Bibliothecis praeliminari, p. 159. sq. Collect. Madero-Schmidianae*, vnde illa hic non repetemus, quum liber iste omnium manibus teneatur.

Praeterea aliae minores Bibliothecae vel Pataui sunt, vel aliquo interuallo ab Vrbe distant, e. g. D. *Mariae Prataleae, S. Antonii, S. Francisci, S. Vrsulae, Patrum Ordinis Eremitanorum, D. Mariae Montis Ortoni*, atque *Clericorum regularium.* Has, et alias, cognoscimus ex laudati supra TOMASINI libro, qui inscribitur: *Bibliothecae Patauinae Manuscriptae publicae et priuatae, quibus diuersi scriptores, hactenus incogniti, recensentur ac illustrantur. Vtini 1639. in 4.* Cf. MADERVS *de Bibliothecis p. 60. sq.* Schurzfleischius suo, quo vsus olim est, exemplari hoc adiecit iudicium, teste COLERO in *Analectis ad Struuium: Hic liber passim describitur, dudum anxie quaesitus, et quia prelo excusus per est rarus, et inseruit notitiae variorum omnis materiae scriptorum: adeo, vt de eo ex Italia allato gratuletur sibi Ioh. Frid. Hekelius, non indoctus vir ex schola Daumiana.* Selecta exinde cum harum rerum amatoribus communicauit MONTFAVCONIVS in *Bibl. MStor. Tomo I. p. 485. sq.* Nec *Germanicam Nationem* librorum destitui adparatu, Index ille doet, quem seruat Bibliotheca *Bunauiana.* Titulus est: *Bibliotheca Medico-Philosophico-Philologica inclytae Nationis Germanicae Artistarum, quae Patauii degit, seu huius Bibliothecae librorum Catalogus, confectus, a Francisco Stockhamero, et Andr. Bridlero, Bibliothecariis. Patauii 1677. 4.*

Referenda huc etiam *Verona*, de cuius Vrbis MStis, quorum copiam habet insignem, adeo, vt vna Bibliotheca Saibantiana mille ac ducentos eorum nume-

numeret, (Cf. *Acta Erud. Lat. a. 1723. p. 23.*) vid. illustrissimi Marchionis, SCIP. MAFFEI, *Verona illustrata*, *Parte III.* quod Opus egregium, lingua scriptum Italica, *Veronae a. 1731. et 1732. in f. mai.* excusum est. Transtulit ex eo quaedam MONTFAVCON. in adductum *Tom. I. Bibl. MStor. pag. 490.*

§. XXIV.

Bibliotheca *Regia*, nunc Academica, quae *Augustae Taurinorum* reperitur, auctorem habet Amadaeum VIII. primum Sabaudiae Ducem, saeculo XV. et per aliquot annos Pontificem Romanum, Felicis V. nomine clarum. Fundamenta illius suppeditarunt Graeci, qui Concilium Florentinum generale frequentarunt, ac deinceps, magno de Turcis metu adfecti, reliquerant patriam. Praecipua tamen incrementa Carolo Emanueli I. debet, Principi doctissimo, hodieque locupletior esset futura, nisi aetate superiori multos libros incendium corrupisset. Commendatur non tam ob MSta vetusta, quam complura recentiora potius, historica maxime Byzantina et Italica, generatimque tria circiter millia eorum adfuisse dicuntur initio praesentis, quo viuimus, aeui. Praestantissimus est saeculi V. vel VI. Codex, in quo caeteris exemplaribus omnibus plenior adcuratiorque *Lactantii Epitome Institutionum diuinarum* est, quam Celeb. PFAFFIVS *Paris. a. 1712. in 8.* edidit, vna cum aliis quibusdam Opusculis. Vid. *Acta Erud. Lat. a. 1713. p. 70. sq.* Idem vir doctissimus ex hac Bibliotheca eruit, Latina versione notisque instruxit, et luci exposuit publicae *Irenaei, Episcopi Lugdunensis, Fragmenta anecdota. Hagae Comit. a. 1715. in 8.* quae editio varias peperit controuersias litterarias. Cf. ERN. LVD. RATHLEFII *Geschichte ietztlebender Gelehrten, P. II. p. 371. sq.* Merita autem Pfaffii in Bibliothecam Regiam Taurinensem (antea enim Codices alii aliis impositi, et parie-

 tis

tis instar sine ordine exstructi fuerant,) extolluntur *ibidem p. 350. sq.* et a KEYSSLERO *Tomo I. p. m. 264.* quae bina loca, quum singularia doceant, omnino debent a Lectoribus nostris euolui. E Graecis MABILLONIVS in *Tomo I. Musei Ital. p. 8.* laudat *Menologium duobus Tomis*, qui annos sexcentos superare videantur, et e Latinis *Hegesippi libros V. de excidio Hierosolymitano*, scriptos ante annos septingentos. Addimus *Isidori Hispalensis librum numerorum*, diu deperditis adiunctum. Inter Codices recentiores *Pyrrhi Ligorii*, qui saeculo decimo sexto, non, vt quidam, sequenti floruit, *triginta formae maioris Volumina*, Italice confecta ipsa Auctoris manu, ostendi solent, quae *inscriptiones infinitas*, *monumenta delineata*, *Romae descriptionem*, *numismata*, et similia bene multa, complectuntur. Vid. MONTFAVCON. in *Diario, cap. XXVIII. p. 446.* et cum primis KEYSSLERVS *l. c. p. 265.* vbi, praeter alia, monet etiam, non satis adcuratum esse, fideque dignum, Opus illud tanti pretii, octo quippe millibus, vel, vt MABILLONIVS rectius *l. c.* scribit, decem et octo millibus aureorum comparatum. Idem vero parum certe viginti sex voluminibus illud constare tantum, adfirmat. Nec sileri debet insignis *Miscellaneorum Codex*, in quo multae *Friderici II. Imperatoris*, *et aduersariorum eius*, *Gregorii IX. atque Innocentii IV. Pontificum Epistolae* sunt, variae item nondum editae, et a Franc. Petrarcha, Tyrannoque illo Romano, Nicolao Laurentio, exaratae. Perfectum omnium Codicum Catalogum diu desiderarunt eruditi. Hebraicorum Index, ab Abbate Benzinio compositus inscriptusque foliis tredecim, exstat Hamburgi in Bibliotheca Wolfiana, et Codices Biblicos antiquissimos, aliaque Iudaeorum scripta, nec edita adhuc, nec fere cognita, exhibet. Vid. IOH. CHRISTOPH. WOLFII *Conspect. supellect. epistolicae, pag. 290.* De Graecis contra MStis *Acta Erud. Lat. a. 1713. p. 73.* haec

haec notant: *Optandum omnino erat, vt Clar. Pfaffius Indicem Codicum Graecorum huius Bibliothecae, quem in promtu ſibi eſſe teſtatur, vna cum Indice Codicum Ebraeorum in lucem prodire pateretur.* At his quidem votis reſpondere noluit Theologus ille litteratiſſimus. Interim SCIP. MAFFEI ſingulari ad Apoſtol. Zenum Epiſtola *de quibusdam Bibliothecae Ducalis Taurinenſis Codicibus* egit, quae legitur in *Giornale de' Letterati d'Italia, Tom. VI. p. 449. ſq.* et ex lingua Italica in Gallicam etiam Anglicamque conuerſa eſt. Vid. *Catalogus Bibl. Bunauianae, Tomi I. Vol. 1. p. 853.* Poſtea copioſiorem Indicem alphabeticum, a Ioſepho Roma, Ordin. Minimor. tranſmiſſum, *Bibliothecae Bibliotb. MStorum nouae Tomo II p. 1393. ſq.* inſeruit MONTFAVCONIVS. Nunc vero ſplendidum et longe praeſtantius prodiit Opus, hoc inſignitum titulo: *Codices MSti Bibliothecae Regii Taurinenſis Athenaei, per linguas digeſti, et binas in partes diſtributi, in quarum prima Ebraei et Graeci, in altera Latini, Italici et Gallici.* Recenſuerunt IOSEPH. PASINVS, *Regi a Conſiliis, Bibliothecae Praeſes et moderator,* ANTON. RIVAVTELLA et FRANC. BERTA, *eiusdem Bibliothecae Cuſtodes. Taurini a. 1749. in fol. mai.* In *Parte I.* Codices Hebraici centum ſexaginta et nouem, Graeci trecenti ſexaginta et nouem; in *Parte* contra II. Latini vndecies centum, octoginta quatuor, Italici ducenti ac decem, Gallicique centum et ſeptuaginta duo exhibentur, deque illorum aetate, et aliis memorabilibus, diſſeritur erudite. Deeſt vero, quod dolendum, ipſius Bibliothecae hiſtoria. Vid. *die zuverlaeſſigen Nachrichten, Parte CLI. p. 477. ſq.* nec non *die Leipz. gel. Zeitung. a. 1750. p. 657. ſq.* quibus ſimul locis memorantur, quae ad Pfaffium ſpectant. Add. EIVSDEM ad ampliſſimum Kappium *Epiſtola*, quam *Acta Erud. Lat. a. 1752. p. 443. ſq.* poſt recenſionem laudati Operis legendam praebent. In *Tabulario Regio* adſeruatur

Menſa Iſiaca, rariſſimum ſapientiae Aegyptiacae monumentum, miroque fato ab interitu vindicatum. Inciderat enim in manus fabri cuiusdam, qui quum confringere vellet et conflare aes, elegantiſſimis auroque diſtinctis figuris pretioſum, forte interuenit Petrus Bembus, ſuperſtitioſus Tullianae facundiae cultor, illudque certa pecuniae ſumma redemit. Ab eo accepit hanc Menſam Iſiacam Vincentius, Mantuae Dux, cuius ex ſupellectile, vrbe Mantua a. 1630. a Caeſareis militibus occupata, cum reliqua praeda direpta ita euanuit, vt nemini de ea amplius aliquid innoteſceret. Tandem a. 1660. ab Archiatro quodam Ducis Sabaudiae detecta, caeteriſque Domini ſui theſauris illata eſt. Cf. hic omnino WAGENSEILIVS *de Ciuitate Norimb. p. 85.* BRVCKERVS in *Hiſtor. Philoſ. Critica Tomo I. pag. 249.* et praecipue LAVR. PIGNORIVS in *Menſa Iſiaca, qua Sacrorum apud Aegyptios ratio et ſimulacra ſubiectis tabulis aeneis ſimul exhibentur et explicantur.* Recuſus eſt liber iſte, cum aliis non nullis, *Amſtael. a. 1669. in 4.* Hodie qui videre monumentum illud voluerit, is ſingulari Regis permiſſione opus habet, teſte KEYSSLERO *l. c. p. 265.* qui pagina antecedente docet quoque, Scriptorum excuſorum adparatum non magnum quidem eſſe, quoniam ſeptem Voluminum millia, praeter MSta, in Bibliothecam Academicam tranſlata fuerint; at ſuperſtites tamen libros in Hiſtoria et Iure Publico ſelectiſſimorum elogium mereri. Cf. BERGERI *Stromateus Academicus p. 40.* quibus ex locis non ſine ratione colligi poteſt, adhuc Auguſtae Taurinorum Regiam exſtare Bibliothecam, ab Academica diuerſam, plurimae licet illius diuitiae in hanc migrarint.

§. XXV.

Circumſpiciamus nunc alias, quae apud Italos illuſtres ſunt, Bibliothecas. Inter eas occurrunt

I.) *Fer-*

I.) *Ferrarienſis*, referta haud exili MStorum veterum copia, nec non rariſſimis Antiquitatum reliquiis, ſtatuis ſcilicet marmoreis, ſignis, tabulis, ſigillis aereis ac marmoreis, nummis aureis, argenteis, aeneis, magna ex parte a Pyrrho Ligorio, Architecto ingenioſiſſimo, collectis. *Praedicatoribus D. Dominici* Caelius Calcagninus, eruditus ſaeculi XVI. homo, Bibliothecam ſuam, in qua plurimos vitae annos tranſegerat, legauit non ſolum, ſed in ea etiam condi voluit; ideoque cineres eius et Epitaphium ibidem repeRiuntur. ANDR. SCHOTTI *Itiner. Ital. lib. I. p. 221.* LOMEIERVS *de Biblioth. cap. X. p. 193. ap. Schmid.*

II.) Apud *Bononienſes*

a) Bibliotheca *Canonicorum Regularium ad Templum S. Saluatoris*, circa a. 1525. a Pellegrino Bononienſi, Congregationis illius Praepoſito Generali, libris Graecis et Latinis, editis et ineditis, inſtructa egregie. MABILLON. *Muſei Ital. Tomo I. P. 1. p. 195.* qui inter alia MSta *Lactantii Inſtitutiones diuinas*, cum *libris de ira et opificio*, laudat, quadratis litteris ante annos mille et centum exaratas. Perierunt autem duo vel tria folia priora, ac deeſt Praefatio integra. Nec ſilentio praetermitti debet *Hiſtoria Reginae Eſther*, Opus, quod conuoluitur, inque pelle vituli ſubacta, flaui coloris, ſcriptum eſt Hebraicis litteris maiuſculis, et ipſa quidem Eſdrae manu, vt Canonici perhibent. Sed hoc Iudaeus credat Apella. Cf. TENTZELII *monathliche Vnterred. a. 1692. p. 985. ſq.* De aliis Codicibus, quorum non nulli ad ſaeculum X. et XI. referendi, pariterque de libris excuſis vetuſtiſſimis, vid. MONTFAVCON. in *Diario Ital. Cap. XXVII. p. 406. ſq.* et in *Biblioth. MStor. Tomo I. p. 431.* Add. KEYSSLERVS *Tomo II. p. m. 526. ſq.* ac denique BVR-

NETVS in *Descript. itineris sui, Epistola III. p. 403. edit. Germ. Lipsiensis a. 1688.*

b) Bibliotheca *Monasterii S. Dominici*, cuius vestibulum perpulchrum, et grande spatium occupat, duplici columnarum marmorearum ordine fultum. Est illa probe instructa libris editis, imo et aliquot Codicibus manu exaratis. In Sacrario Templi reperitur liber, similis priori paullo supra descripto, scilicet conuolutus ex pelle vituli subacta, et tractabilis, in quo non Esdrae Codex *αὐτόγραφος*, vt ineptiunt Bononienses, sed *Pentateuchus* habetur. Interim dici omnino perantiquus debet, iamque initio saeculi XIV. a Iudaeis dono fuit oblatus huic Monasterio, quasi rarissimum Cimelium. Inde duplici claustro obseruatur, altera claue penes Magistratum, altera penes Monachos deposita. Vid. MONTFAVCON. in *Diario p. 399. sq.* KEYSSLER. *l. c. p. 509. sq.* et BVDDEVS in *Isagoge ad Theol. vniuersam pag. 1470.*

c) Bibliotheca *Instituti Scientiarum et Artium*, cuius Societatis auctor est Ludouic. Ferdin. Comes Marsigli, vt infra *Cap. X.* fusius dicemus. Exstat Bibliotheca in secunda contignatione aedificii, et libros complectitur in Philosophia, Mathesi atque Antiquitatibus egregios, quos Comites illi, pater aeque ac filius, diligentissime collegerunt. Adest quoque Turcicorum, Arabicorum et aliorum Codicum Orientalium copia non contemnenda, quam pater Marsigli ex Coruiniana Bibliotheca praesens acquisiuit, quum Buda a Turcis expugnaretur. Leopoldus Imperator pro hisce MStis quatuor aureorum millia obtulerat filio, antequam, ob res Brisaci male gestas, gratia illius excideret. KEYSSLER. *l. c. p. 531.*

d) Bibliotheca *Coenobii ad S. Michaelem*, quod extra

tra vrbem eſt, et ſiue ſitus, ſiue magnificentia aedificiorum ſpectetur, vix ſimile admittit. Librorum et excuſorum, et manu exaratorum, ſupellex mediocris dicitur ac vulgaris cum a MABILLONIO *Muſei Ital. Tomo I. pag. 201.* tum a MONTFAVCONIO in *Diar. p. 404.* KEYSSLERVS vero *l. c. p. 520.* ſua aetate pulchram fuiſſe hanc ipſam Bibliothecam, diſpoſitamque eleganter, adfirmat.

III.) Bibliotheca *Mutinenſis Ducis*, quam noſtra aetate celebriorem reddidit ei praefectus, Ludouic. Anton. Muratorius, ſub anni 1750. initium viuorum numero ereptus. Multis ea Codicibus manu ſcriptis ſuperbit, quorum praecipuos adfert MONTFAVCONIVS *l. c. cap. III. p. 31. ſq.* et in *Bibl. MStor. Tomo I. p. 531.*

IV.) Bibliotheca *Canonicorum Viterbienſium*, cui ſuam legauit Latinus Latinius, vti refert MABILLON. *Muſei Ital. Tomo I. p. 158.*

V.) Bibliotheca *Lucenſis Eccleſiae Cathedralis*, quae S. Martino patrono gaudet. Ea bonos libros haud paucos habet, cum editos antiquos, tum exaratos manu, quorum pleroſque Felinus Sandaeus, Epiſcopus, conceſſit. Quidam ſunt maximi pretii, e. g. *Liuii Fragmenta Decadum*; *Plinii Epiſtolae*, et cum primis *Codex* tempore Caroli M. ſcriptus, in quo ſunt *Euſebii Chronicon et Hiſtoria*, *Iſidori Chronicon et liber officiorum* caet. Vid. MABILLONIVS *l. c. p. 188.*

VI.) Bibliotheca *ad Templum Cathedrale*, *apud Senenſes*, quae olim inſignem ſelectiſſimorum MStorum copiam habuit, a Pio II. Pontifice illatam eidem. Sed Caroli V. Imperatoris aetate Codices iſti partim Florentiam, partim ad Hiſpanos tranſlati fuerunt. KEYSSLERVS *Tomo I. p. 566. princ.* Seruat etiam *Noſocomium Senenſe*, quod

reliquiis Sanctorum bene multis nobilitatur, *Commentarium S. Iohannis Chryſoſtomi in Nouum Teſtamentum*, quem tradunt ipſa huius viri manu eſſe conſcriptum. Neque tamen inſpicere hoc Volumen, eiusque explorare vetuſtatem licuit Montfauconio, quamquam bis commoratus Senae fuerit, vti memorat in *Diario, cap. XXIII. p. 349.*

VII.) Bibliotheca *Piſanae Academiae*, cui Aldus Manutius, iunior, octoginta millia librorum legaſſe dicitur, teſte ANDR. SCHOTTO in *Itiner. Ital. lib. II. cap. 10. p. 439.* et BERN. a MALLINKROT in *Diſſ. de ortu ac progr. artis typogr. cap. XIV. pag. 748. Tom. I. Monumentor. typograph.* a WOLFIO *Hamburgi editorum.* (In *Lexico* tamen *Eruditorum Ioecheriano, T. III. p. 124.* Aldum, aere oppreſſum alieno, vendidiſſe adſeritur tot voluminum Bibliothecam, quod maiorem veritatis ſpeciem habet. Et hac forſan occaſione proſpexerunt Piſani Bibliothecae ſuae Academicae.) Eadem ratione Ioſephus Aueranius, ICtus cum priſcis comparandus, a. 1738. Bibliothecam ſuam exquiſitiſſimam reliquit, quod legimus cum in *den Leipz. gelehrt. Zeitung. a. 1739. p. 365.* tum in *Vita eius, Interpretationum Iuris Tomo II.* praemiſſa.

VIII.) Bibliotheca *Ducalis Parmenſis* rariſſimis MStis et Operibus typis excuſis belle inſtructa. Ornatiſſimam eam dicit, librisque ad quadraginta fere millia refertiſſimam MABILLONIVS *loc. cit. p. 208.* Omnia volumina ligatura Gallica eſſe compacta, Catalogumque eorum, iam a. 1692. coeptum, diuerſis Tomis in lucem prodiiſſe, adfirmat NEMEITZIVS in *der Nachleſe beſonderer Nachr. von Italien, p. 376.* Sed quod ad Catalogum attinet, fidem Auctor mereri non videtur; ſaltum in Bibliothecis locupletiſſimis fruſtra

ſtra eundem quaeri, certum eſt. Add. KEYSSLERVS *Tomo II. p. 566.* vbi tamen librorum numerum octodecim millia ſuperare negat. MONTFAVCONIVS in *Diario cap. XXVIII. p. 444.* de hac ipſa Bibliotheca ſic ſcribit: *In veſtibulo quodam exſtant duo ſepta aſſeribus admotis circumquaque clauſa, vbi Codices manu ſcripti bene multi ab aliquot annis tumulantur, nec paruo rei publicae litterariae damno diu, vt creditur, iacebunt ſepulti.* Cf. Eiusdem *Praefat. ad Palaeogr. Gr. p. 26.* quo loco eadem dixit Auctor, paucis adiectis. Multis etiam elogiis Bibliothecam Parmenſem commendat, ſimulque Numophylacium, cuius minimam fere partem PAVL. PEDRVSIVS explanauerit in Opere maiori, *i Ceſari in oro et in argento* inſcripto, *octoque Tomis Parmae a. 1694. ſq.* edito, pretioſiſſimum eſſe abſolutiſſimumque contendit HIERON. LIONI in *Dedicat. ad Tom. I. Supplementorum al Giornale de' Letterati d'Italia, Venet. 1722. in 12.* Add. KEYSSLER. *l. c.* Nunc vero praeſtantiſſima haec Bibliotheca, a Carolo, Duce olim Parmenſi, iam Rege Siciliae, Neapolim deuecta, ibidemque Academiae donata eſt, ea quidem conditione, vt ſingulis hebdomadis ter pateat. *Leipz. gel. Zeit. a. 1739. p. 835.*

IX.) Apud *Neapolitanos* in ipſa vrbe Neapoli

a) Bibliotheca *Regia*, cuius Director, Marcellus Marchio de Venuti, Herculani deſcriptione celebris, ante paucos annos, neſcio quam ob cauſſam, deiectus hoc munere fuit. Plura de illa adhuc ignorantur. Antiqua vero Bibliotheca Regia diſſipata eſt, maxima eius parte Regiae Pariſienſi illata eo tempore, quo Carolus VIII. Gallorum Monarcha vrbem ferro ceperat, vt ſupra memorauimus. Condita dicitur ſaeculo XIV. a Roberto Rege, Andegauenſi, et poſtea a ſuc-

cessoribus vel doctrinae melioris ornamentis illustribus, vel Maecenatibus eruditorum summis, Alphonso maxime et Ferdinando Arragonico, mirifice aucta est. Et posterior quidem libros addidit Procerum, conspirationis in eum conuictorum, vltimoque proinde adfectorum supplicio. Vid. *Memoire historique sur la Bibliotheque du Roi p. 7.* in *Parte I. Catalogi libror. impressor.* quos Biblioth. Regia Parisiensis habet.

β) Bibliotheca *Academica*, quae olim Parmae fuit, postea liberalitate Caroli, Regis, Vniuersitati cessit, fidem huic rei facientibus Nouis Lipsiensium litterariis, loco sub finem *num. VIII.* adducto

γ) Bibliotheca in *Monasterio Ordinis Oliuetani*, cuius fundamenta iecit Alphonsus II. Arragoniae Rex, eamque Codicibus quibusdam membranaceis ornauit. Vid. MABILLONIVS *l. c. pag. 112.* MONTFAVCON. in *Diario cap. XXI. pag. 302.* et KEYSSLERVS *Tom. II. p. 325.*

δ) Bibliotheca *S. Iohannis de Carbonaria*, quae ad Patres Augustinianos pertinet. Multi in ea sunt Codices antiqui, tam Graeci, quam Latini; veteres item librorum editiones ex dono Hieron. Seripandi, Cardinalis. Is Germanum habuit fratrem Antonium, cui quum amicus Ianus Parrhasius libros suos testamento legasset, Antonius vicissim eosdem cum suis Hieronymo reliquit, ab hoc Sodalibus suis postea datos, quae MABILLONII sunt verba *l. c. p. 110.* Olim numerosiorem Bibliothecam a Batauo quodam emtis Codicibus mulctatam esse magna supellectilis parte, accepit MONTFAVCONIVS. Vid. *Diar. Ital. p. 308.* vbi etiam praecipuorum MStorum Index occurrit. Cf. *Biblioth. MStor. Tomo I. p. 231. sq.* Atque haec relatio ad id conducere simul videtur,

tur, ne miratio ſubeat animum, quo modo tot Parrhaſii libi, Seripando legati, in priuatam Valletae Bibliothecam tranſierint. Forte enim eos a Batauo illo comparauit Valleta. Cf. *Neuer Bücher-Saal P. LIX. p. 810. ſq.* Inter MSta Bibliothecae Iohannis de Carbonaria maximi eſt momenti *Diſcoridis Codex*, qui ſic delineatur locis Montfauconii citatis: *Eleganter eſt deſcriptus, membranaceus, characteribus vncialibus quadris, ſine accentibus, adpoſitis plantarum florumque figuris, minio depictis a perita manu. Huius auctoris nullum puto pari vetuſtate et elegantia exemplar exſtare: nam Regium*, (Pariſienſe) *quod antiquitatis cauſſa ſuſpicitur, huic multum concedit aetate et pulcritudine. Initio mutilum hisce verbis incipit*: Αμβροσία οὐδὲ βότρυς· οὐδὲ βότρυς, *eſtque quinti, vt puto, ſaeculi.* Ab eodem indicatur *Codex Homiliarum in Euangelium*, in charta membranacea purpurei coloris, aureis characteribus quadris cum accentibus ſpiritibusque ſaeculo ſeptimo vel octauo exaratus, forma quadripartita. Sannazarii quoque Bibliotheca in hoc ipſo Monaſterio conſpicitur, quae, praeter alia egregia, *Varronis de re ruſtica Codice* ſatis vetuſto excellit. Vid. ISAACI VOSSII *Epiſt. ad Nic. Heinſium* in *Sylloge Epiſt. Burmanniana, Tomo III. p. 566.*

ε) Bibliotheca *Monaſterii S. Seuerini*, nec MStis deſtituta, quorum aliquos memorat MONTFAVCON. in *Diario p. 319.*

ζ) Bibliotheca *Monaſterii S. Brigittae*, a Sebaſtiano, Paulio, Congregatione Matris Dei, hoc ſaeculo condita, rerumque item naturalium ac tabularum aere excuſarum Muſeo belle inſtructa, vti ex PAVLLI MARIAE PACIAVDI *Comment. epiſtolica de rebus Paulii* referunt *die Leipz. gel. Zeit. 1752. p. 410.*

η) Bi-

η) Bibliotheca priuata *Iosephi Vallettae*, ICti Neapolitani doctiſſimi, qui a. 1714. ex vita diſceſſit. Merito is Italorum Peireſcius nominari debet. Res eius libraria, cuius paullo ante mentionem iniecimus, et numero, et delectu, conſpicua, omnes in admirationem traduxit. Praeter libros excuſos, quorum permulti rariſſimi fuerunt, et celeberrimorum virorum, e. g. Eraſmi, Holſtenii, Iani Parrhaſii, Salmaſii, Dan. Heinſii, Gruteri, Menagii, aliorumque manu illuſtrati, non modica etiam Codicum ſcriptorum copia abundauit, quorum Catalogum exhibet MONTFAVCONIVS *l. c. p. 303. ſq.* Add. omnino *der Neue Bücher-Saal*, *P. LVIII. art. 6. p. 757.* et *P. LIX. art. 2. p. 797. ſq.* Iſthaec vero Bibliotheca vtrum adhuc integra exſtet, an in variorum manus, poſt obitum poſſeſſoris, peruenerit, non liquet; quamquam priori ſubſcribere ſententiae malim, fide ſuffultus laudati modo Diarii *P. LVII. p. 672.* vbi de filio eius et nepotibus. Saltim nondum audiuimus a quopiam, Regem Sardiniae eandem re vera comparaſſe, vt olim rumor fuerat. Cf. IOH. GOTTLIEB KRAVSII *Noua litteraria anni 1723. p. 3.* Extra vrbem Neapolim

ϑ) Bibliotheca *Monaſterii in Monte Caſſino,* praeclaro MStorum adparatu conſpicua. Vid. de his MONTFAVCON. in *Bibl. MStor. Tomo I. p. 215. ſq.*

X.) In *Sicilia* in *Monaſterio S. Saluatoris Meſſanenſi* multi etiam Codices Graeci inueniuntur, quorum adiunctus Catalogus eſt PLACIDI REYNAE *Notitiae hiſtoricae vrbis Meſſanae Parte II.* quod Opus nunc, ex Italico ſermone in Latinum verſum ab illuſtri Moshemio, recuſum eſt in *Parte IX. Theſauri Antiqu. et Hiſtor. Siciliae.*

XI.) *Vintimiglia*, Genuenſium vrbs, Bibliothecam poſſidet, quam Angelicus Aproſius *Monaſterio*

S. Ma-

S. Mariae a Consolatione, ad Patres Augustinianos pertinenti, superiori saeculo reliquit. Agit de illa paullo fusius IOH. CHRISTOPH. WOLFIVS in *Praefat. praefixa Bibliothecae Aprosianae*, de quo libro infra *Cap. VII.* plura dicentur. Addenda denique

XII.) Bibliotheca in *Monasterio Cryptae Ferratae*, haud procul a Roma, quod Patres S. Basilio addicti tenent. Graeci Codices, iique haud proletarii, ibidem adseruantur. Praecipue notatu dignus est praestantissimus et perantiquus Codex membranaceus, in quo sunt *Isidori Pelusiotae Epistolae.* In calce eiusdem monetur, iussu Nili, fundatoris Monasterii, exaratum esse hunc librum absolutumque anno Christi 986. MONTFAVCON. in *Diario p. 334. sq.* nec non in *Bibl. MStorum Tomo I. p. 199.* pariterque in *Praef. ad Palaeogr. Gr. p. 23.*

§. XXVI.

Apud *Heluetos* non vna etiam Bibliotheca maioris momenti laudatur.

I.) *Tigurini* duas habent publicas, alteram *Ecclesiae*, alteram *Ciuitatis.* Bibliotheca *Ecclesiae* cum ipso propemodum Collegio Carolino, a Carolo M. fundato, sumsit originem, teste IOH. HENR. HOTTINGERO in *Schola Tigurinorum Carolina, Tiguri a. 1664. in 4. p. 19.* vbi et sequentia leguntur: *Ex ea antiquissima monumenta siue incendiis, siue mutationibus, tempore praesertim Concilii Constantiensis, siue, (quae Rudolphi de Wartensee, Praepositi, querela est,) incuria perdita et amissa esse pene omnia, merito dolemus. Missale tamen d. a. 1270. MStum, et superstitiosae illius aetatis, et varietatis simul rituum ecclesiasticorum in ecclesia Romana testis locupletissimus, vel hodie in Bibliothecae nostrae forulis ostendi potest. Et certe, si votis quid profi-*

cere-

ceretur, optandum vtique esset, vel Caroli saltim M. libellum Orationum, siue εὐχολόγιον, Psalterium, duos Homiliarum libros, ideo superesse, vt tum grassantis superstitionis deformitatem, tum etiam emicantis in ipsis Papatus tenebris veritatis clarius intueremur stricturas. Hactenus ille. Seruat tamen haec Bibliotheca *Codicem* adhuc *Bibliorum* membranaceum, in forma maiori, ab ipso, vt perhibetur, Carolo eidem illatum, de quo vid. IOH. HENR. VON SEELEN, vir clarissimus, in *Selectis litterariis p. 274. edit. secundae*, item antiquissimum *Psalmorum Volumen*, in membrana purpurea, titulis aureis ac litteris argenteis Graece exaratum, quem singulari, eaque perampla, *Epistola* ad eminentissimum Cardinalem Quirinum, *Tiguri a. 1748. in 4. mai.* excusa, descripsit IOH. IAC. BREITINGERVS, de superiori etiam Bibliorum Codice *pag. 58.* differens. Catalogus Codicum omnium secundum litterarum confectus ordinem, et foliis quatuor inscriptus, exstat Hamburgi in Bibliotheca Wolfiana, prout indicat IOH. CHRISTOPH. WOLFII *Conspect. supellect. epistolicae p. 277.* Magna in Bibliothecam illam Tigurinorum fuerunt merita Henrici Bullingeri, Theologi, de quo MELCH. ADAMI in *Vitis Germanor. Theolog. p. 482. edit. Francof. et Heidelberg. d. a. 1620.* haec memorat: *Bibliothecam quoque publicam* (scilicet Collegii Carolini) *eo vsque fere neglectam, per Conradum Pellicanum* (a. 1532.) *in ordinem redigendam curauit; eamque plurimum Bibliotheca Zwinglii coemta additaque auxit.* Vita Pellicani exponitur in *dem Alten vnd Neuen aus der gelehrten Welt*, quod Diarium *Tiguri a. 1717. in 8.* diuulgatum, *Parte I. artic. 3.* cui subiunctus est *artic. 4. Index MStorum Conradi Pellicani, in vtraque, tam Canonica, quam Ciuica, Tigurinorum Bibliotheca asseruato-*

uatorum. Sunt haec Volumina viginti ſex, Rabbinica plerumque, aut ad explicationem ſaltim Teſtamenti Veteris vtilia. Iſthoc, quo viuimus, ſaeculo ex Ioh. Henr. Hottingeri Bibliotheca MStorum Tomos quinquaginta ac duo in f. et quatuor Volumina in 4. quae omnia complures *eruditorum Epiſtolas*, et alia ad *Hiſtoriam* potiſſimum *eccleſiaſticam ac litterariam* pertinentia, iure donationis, a. 1736. publicatae, accepit a filio, Ioh. Iac. Hottingero, qui et ipſe de ſuo adiecit *Acta authentica Colloquii Badenſis*, tempore Reformationis inſtituti; *Epiſtolas Weſeri octo Tomis in f.* cum eiusdem *Orationibus*, *exegeticis ſcriptis*, caet. nec non *Cyrilli*, Patriarchae Conſtantinopolitani, *Confeſſionem fidei*, ſua manu ſubſcriptam, referente id *Lexico vniuerſali Zedleriano*, *Parte LXIII. p. 1398.* Mirum ſane, hac de re nihil dici a IOH. IAC. LAVATERO, in *Oratione, Hottingeri manibus conſecrata*, editaque *Tiguri a. 1736. in 4.* Caeterum conf. de hac Bibliotheca HENR. HVLDERICVS in *Bibliotheca noua Tigurinorum publico-priuata, Tiguri a. 1629. in 4.* Latine ac Germanice compoſita; qui tamen liber iam rariſſime eſt obuius, eamque ob cauſſam inſpicere illum non licuit. Bibliotheca *Ciuitatis*, anno circiter 1629. a priuatis inchoata, iis ſenſim augmentis creuit, vt iam initio praeſentis aetatis octo millia et quinque fere centurias librorum excuſorum complexa ſit, praeter MSta varia, hiſtorica cum primis, quae alibi non facile occurrunt. Conf. HOTTINGERVS in *Biblioth. quadripart. p. 25.* Poſt aliquas transpoſitiones locus tandem datus eſt eidem in Templo Ciuitatis, propterea, quod illud lacus circumfluit, *die Waſſer-Kirche* dicto, vbi in ima parte plurimus librorum ac praecipuus adparatus collocatus eſt; in medio contra reliqui omnium

omnium diſciplinarum libri, quos inferius non capit ſpatium, itemque MSta Opera, et in ſuprema demum contignatione Numophylacium, inſtrumenta mathematica, reliquiae Antiquitatis, naturaeque et artis ſingularia conſpiciuntur. Prioris librariae ſupellectilis *Catalogus alphabeticus*, Praefatione inſtructus hic omnino conſulenda, prodiit *Tiguri a. 1744. in 8. Tomis II.* ſic inſcriptus: *Catalogus librorum Bibliothecae Tigurinae, in inferiore aedium parte collocatorum*; quem ſuo tempore reliquorum ſequetur deſignatio. Multa volumina pretioſa in hocce Catalogo occurrunt, e. g. *Conciliorum Collectio Regia*, *Bibliotheca magna Patrum*; *Biblia critica Londinenſia*; *Thomae Aquinatis Opera omnia*; *Tractatus Tractatuum* a Ziletto collectus; *du Chêſne Hiſtoriae Francorum Scriptores*; *Theſauri Gronouiani*, *Graeuiani* ac *Burmanniani*, caet. Succedat.

II.) Bibliotheca *Academiae Baſileenſis*, a primis reformationis temporibus ex Monaſteriis *) coaceruata

*) Poſtquam has ſchedas ad bibliopolam miſeram, peropportune in manus meas incidit LVCAE GERNLERI, Doct. ac Prof. Theol. *Oratio ſaecularis de Academiae Baſilienſis ortu et progreſſu.* edita *Baſil. a. 1660. in 4.* quo ex Opuſculo, iam parum obuio, quaedam de Bibliotheca notanda ſunt hic loci. Sic autem orator *p. 49. Corpus*, inquit, *noſtrum Academicum prima vitae ſtamina, quoad potiores partes, ſolemni illa poſt exactum Papatum* παλιγγενεσία *recuperauit: membra poſt varia temporis tractus ſenſim perfecit. Hoc ipſo Quinquagenario non vna ſui parte hilarem ad auctum grandeſcebat, quando Bibliotheca conſtructa - - - Non tum primum colligi Bibliotheca cepit: collecta dudum erat; ſed ſuperſtitionis tempore, qui nunc humili loco repoſitus eſt ſublimis theſaurus, editiore, qui in iſto Templo viſitur adhuc, conſtitutus, humiliores non nihil continebat opes. Non pauca Monachorum abſorpſerant gurguſtia et captiuarant. Ea ne nemini vtilia ſitu carieque perirent; Academiae armariis, ſub initium periodi huius inferri curauit incly-*

uata fuafu Ioh. Oporini, qui libros etiam donauit, in eius officina formis exfcriptos. Excellit illa MStis quibusdam, potiffimum Graecis, quae tempore Concilii Bafileenfis eo fuerunt delata. Inter haec *Euangeliorum* eft *Codex* antiquiffimus, cui vel mille adfignant annos, et cuius in margine fectiones reperiuntur, quibus Dominicae lectiones notatae funt. Probabile eft, Codicem illum eundem effe, quem Ioh. Lafcaris Francifco I., Galliarum Regi, obtulerat olim, quemque deinceps Leo Curio Lutetiae Parifiorum comparauit, et fecum portauit Bafileam, ex cuius Bibliotheca ad Patres Praedicatores Bafileenfes, ac tandem, Senatus auctoritate, in publicam Academiam peruenit. Plura de eo legi poffunt in GEBHARDI AVGVSTI SCHMELZERI *Diff. de antiquo Bafileenfis Bibliothecae Codice Graeco IV. Euan-*

inclytus Magiftratus. Ita, quas Auguftinianorum, Carthufianorum, Francifcanorum, Dominicanorum, foruli abfcondiderant, delicias, vna nunc Academiae luxuriat libraria. Ioannes de Ragufio, Epifcopus Argenfis, generalis quondam Ordinis Praedicatorum Procurator, qui, Iuliani Cardinalis loco, Concilio Bafilienfi exordium dedit, poft, fpectatae eruditionis nomine, in Cardinalium fedes afciri meruit, eleganti Cod. MStorum, Graecorum in primis, fupellectili Dominicanos, fui Ordinis Conuentum, locupletarat. Idem thefaurus, Henrico Petri meritiffimo Scholarcha procurante, Academiae affertus, armariis eius illatus. Martinus vero Borrhaus, Beffarionem imitatus, ne non et poft fata Academiae prodeffe videretur, chartaceam fuam fupellectilem omnem moriens Academiae legauit. Poffet heic velut in campo exfultare Oratio, fi recludere armaria noftra, vel eorum faltim limina pandere vobis inftitueremus. Saltim nemo inuidebit, fi Bibliothecam, cuius MSti Codices millenarium longe excedunt, cum quibuscunque Germaniae librariis certare poffe confidamus. Addit his Gernlerus *pag. 52.* Iacob. Hagenbachium, Philofophum et Medicum, Borrhai exemplo Bibliothecae fuae et herbariae fupellectilis heredem, fuperiori faeculo, Academiam fcripfiffe.

Euangeliorum manu in membrana ſcripto, Gotting. 1750. Inter Latinos eminet *Virgilius*, Codex aetatis venerandae. MStorum theologicorum indicem dedit THEOPH. SPIZELIVS in *Sacris Biblioth. illuſtr. arcanis, p. 17. ſq.* quem repetiit MONTFAVCON. *Tom. I. Bibl. MStor. p. 607. ſq.* Non nulla tamen ſuperaddidit, a Spizelio haud obſeruata, IOH. GOD. OLEARIVS, quae inſerta ſunt SCHELHORNII *Amoen. litter. Tomo XII. p. 667. ſq.* Inſignibus haec Bibliotheca opibus creuit poſt acceſſionem Amerbachianae, cuius ab Eraſmo quondam et Amerbachio inchoatae *Catalogus Baſil. a. 1659. in 4.* typis impreſſus, at hodie vix obuius eſt. Hanc Magiſtratus anno 1664. Academiae donauit, teſte HOTTINGERO in *Biblioth. quadripart. p. 14.* Hoc ſaeculo eandem lautiſſimo munere ornauit Anton. Hoeggerus, Dynaſta, quod quatuordecim vel quindecim millia librarum Gallicarum ſuperare, vulgo creditur. Conſtat autem ſeptuaginta et amplius Voluminibus elegantiſſime veſtitis, quae complectuntur quicquid eſt tabularum in aes inciſarum, quod inde a centum annis, quibus maxime ars iſta floruit, praeſtantiſſimorum artificum opera confectum eſt. His accedunt volumina alia, prope trecenta, quibus libri exquiſitiſſimi continentur, quos praeterlapſum protulit ſaeculum, ita ſplendido tecti habitu, vt in eo omnia, quae viſa ſunt vnquam, librorum ornamenta longe excellant. Hac vero liberalitate mirabili tantum dignitatis collegit Bibliotheca Baſileenſis, vt nunc cum ampliſſimis quibusque Europae theſauris librariis conferri queat, plurimisque ſuperior ſit. Vid. *Bibliotheca Bremenſis hiſtor. philol. theolog. Claſſ. II. Faſc. 2. p. 319.* Praeterea picturis, nummis, aliisque monumentis egregiis et curioſis Academica

demica Bibliotheca eſt refertiſſima, quorum plurimam partem Eraſmum itidem et Amerbachium reliquiſſe, ſcribunt CAROL. PATINVS *en Relations hiſtoriques de Voyages p. 123.* et KEYSSLERVS *Tomo I. p. m. 161.* quo loco praecipue commendatur *Holbeinii pictura*, Corpus Seruatoris noſtri mortuum tanto repraeſentans artificio, vt pro ſolo hoc Opere mille aurei oblati aliquando Baſileenſibus dicantur. Cf. LOMEIERVS *de Biblioth. cap. X. p. 205. in Collect. Madero-Schmidiana;* IOH. MABILLON. in *Itinere German. p. 14. edit. Fabricianae*, pariterque *Voyage litteraire de deux Religieux Benedictins*, MARTENE et DVRAND, *à Paris 1717. in 4. Partie II. p. 142. ſq.* vbi haec: - - *il nous mena d'abord à la Bibliotheque de l'Univerſité, où le Bibliothecaire dans ſon habit de ceremonie nous attendoit. Elle eſt placée dans le lieu même, où le fameux Concile de Baſle fut tenu ſous le Pontificat d'Eugene IV. Il y a un très grand nombre de manuſcrits, parmi lesquels on nous fit voir un Nouveau Teſtament Grec, qui peut bien avoir mil ans, et pluſieurs autres de S. Chryſoſtome, de S. Athanaſe, de S. Gregoire de Nazianze, de Theodoret, de Theophilacte, tous en Grec, et beaucoup de manuſcrits Latins; la plûpart ont été tirez de la Chartreuſe de Baſle. Nous vîmes auſſi les Actes du Concile de Baſle en dix ou douze gros volumes in folio, le Teſtament en Original d'Eraſme, ſes armes, et des recueils de lettres des plus fameux Proteſtans. Les portraits des hommes illuſtres de l'Univerſité ſont autour de la Bibliotheque, parmi lesquels on remarque celui du Pape Pie II. qui en a été le fondateur.* Inter priuatas Bibliothecas celeberrima eſt *Faeſchiana*, collecta ſuperiori ſaeculo a Remigio Faeſchio, Antecesſore Baſileenſi, qui et fideicommiſſi iure diſpoſuit, vt illa ſemper tranſeat, vna cum in-

ſtructiſſimo Muſeo, ad Seniorem Familiae. Iuuabit de illa, et de Cimeliarchio ipſius, audire MABILLONIVM *l. c. p. 16. Ex Cathedrali*, inquit, *Eccleſia in aedes diuertimus elegantiſſimas domini Faeſchii, Senatoris Rei publicae Baſileenſis, qui nos multa humanitate excepit, comitante ſemper erudito Buxtorfio. In inferiori aedium parte viſitur Bibliotheca optimis referta libris, cum editis, tum ſcriptis: quos inter alii ſunt Iſidori, alii Bedae, plerique veterrimi. In ſuperiori parte Cimeliarchium, omni rerum curioſarum genere locuples.* Add. KEYSSLER. *loc. cit.*

III.) *Bernenſis Rei publicae* Bibliotheca originem debet transſumtis ex Monaſterio Portimontenſi et aliunde Codicibus, vetuſtate ac ſqualore horridis; incrementa vero liberalitati Ioh. Faedmingeri, primarii Vrbis Eccleſiaſtae, qui teſtamento ſupellectilem ſuam librariam Bibliothecae Ciuicae addixerat, nec non Iacobi Grauiſſeti, a quo praeclara Iac. Bongarſii Bibliotheca, ſuprema poſſeſſoris voluntate ad eum deuoluta, a. 1659. publicis tradita vſibus eſt. Reſpicit huc BAELIVS, dum in *Diction. hiſt. et crit. v. Bongars* ex IACOBI *Traité des Bibliotheques* diſſerit: *La Bibliothéque de Berne profita beaucoup de celle de Jaques Bongars, qu'il avoit bien augmentée en 1604. des débris de la Bibliotheque de Cujas.* Abundat inde, praeter egregiam *Epiſtolarum collectionem*, quas viri doctiſſimi ad Bongarſium et Petrum Danielem dederunt, (vid. *Leipz. gel. Zeit. a. 1718. p. 122.*) MStis Patrum, Scholaſticorum, Philologorum et Hiſtoricorum, Francicorum praeſertim, eorumque, qui de bello ſacro ſcripſerunt ac terra ſancta; nec omittenda ſunt *Biblia*, priſco Gallorum idiomate exarata, ac diuerſa *Claſſicorum Auctorum Opera*, quibus omnibus ſi librorum

rum

rum typis vulgatorum copiam adnumeremus, altero tanto fere auctior reddita est Bibliotheca Bernensis. Mantissam Hebraicorum Codicum addidit Sam. Hortinus, prout memorat HOTTINGER. in *Biblioth. quadrip. pag. 15.* Deinde circa a. 1693. Iuuenis Patricius, Wyssius nomine, in bellorum motibus Sabaudiae Duci militaturus, testamentum in procinctu fecit: vnde, postquam in acie ad Orbassanam, siue Marsagliam, Pedemontii cecidisset, quicquid librorum in bonis eius repertum fuerat, Bibliothecae publicae accreuit, Codicum numero octingenarium excedente. Ipse deinceps locus, Procerum cura et impensis, splendidior factus et commodior, libri omnes iustum in ordinem redacti, veteresque Codices manu exarati nouum acceperunt habitum, vt, quum antea in luctu et squalore neglecti iacerent, nunc ipso cultu spectatoris prouocare curiositatem videantur. Consularium praeterea, doctorumque, de re publica, ecclesia atque schola optime meritorum, virorum imaginibus, aliisque ornamentis, Bibliotheca mirifice instructa est. Ab initio huius saeculi processit in dies longius variorum beneficentia, grandisque Operum et excusorum, et manu scriptorum, aceruus priores doctrinae thesauros multiplicauit. Inter haec *Bibliorum Latinorum exemplaria membranacea,* non ex operis elegantia tantum et vetustate, verum etiam ob lectiones variantes ad marginem notatas, magni omnino aestimanda sunt. Accesserunt alia complura, quae ornatum vsumque adferunt Bibliothecae, veluti *Globi longissimi diametri, Sphaera magna Braheana* et *Copernicana,* generalis et particularis caet. Item *Numophylacium,* numismata seruans aurea, argentea, aenea, diuersi moduli, plus

 minus

minus mille quingenta, Romanae tam Confularis, quam Imperatoriae, Graecae, Gothicae, Antiquitatis reliquiae. Vid. IOH. RODOLPHI RODOLPHI *Bibliothecae Ciuicae Bernenfis, e fuis primordiis, incrementis caet. praecipue vero nupera, Illuftriffimorum Procerum mandato, fufcepta inftauratione, breuis et hiftorica defcriptio*, quae adiecta *Differtationi Propaedeuticae*, cui titulus: *S. Theologiae Doctor et Difcipulus*, *Bernae 1699. in 4.* nec non *Bibliotheca Bremenfis, hiftorico-philol. theologica Claffis VI. Fafc. 4. art. 7. p. 716. fq.* vbi defcribitur *illuftris Gymnafii Bernenfis, eiusque Bibliothecae, moderna facies.* Cf. etiam Diarii Tigurini, *Altes und Neues aus der gelehrt. Welt* infcripti, *Pars III. artic. 2.* cuius argumenta breuiter indicant *die Leipz. gel. Zeit. l. c. p. 551.* Bibliothecarius primarius adhuc eft, quantum conftat, vir doctus, Sam. Engelius, qui ipfe collegit felectiffimam librorum in omni Scientiarum genere rariffimorum copiam a. 1744. fplendidiffimae Bibliothecae Bunauianae iure emtionis acquifitam illatamque. Cf. *Catalogus Biblioth. Bunauianae Tom. I. Vol. 1. p. 505. Index* horum librorum, quos poffeffor omnes ac fingulos in nulla Bibliotheca, qualiscunque fit, fimul exftare negat, prodiit *Bernae 1743. in 8. mai.* notisque criticis vbique illuftratus eft. Succeffit paullo poft *Spicilegium vel omiſſorum antea, vel nouiffime coemtorum librorum*, in quo eandem obferuare methodum licet

IV.) *Geneuenfis* Bibliotheca occurrit, de qua IOH. ADOLPH. TVRRETINVS in *Orat. de faeculo XVII. erudito, et hodiernis litterarum periculis* non nulla commemorat. Primam lucem viderat haec ipfa Oratio *Geneuae a. 1704. in 4.* recufa deinceps in *Auctoris Orationibus collectis, ibid. 1737. in 4;* in eiusdem *Opufculis L. B. a. 1749. eadem forma, Vol. III;*

Vol. III.; in eiusdem *Opusculis varii generis, Brunsuigae a. 1725. in 8*; pariterque in Celeberrimi KAPPII *Orationibus selectis clarissimorum virorum*, *P. I.* vbi *p. 517.* sequentia leguntur verba: -- *Quorum si et nos vestigia pressimus, si Bibliothecae Geneuensi nouum quasi ortum dedimus, si etiam in loco amoenissima atque amicissimo Musis collocauimus, si tum libris editis, tum manu scriptis Codicibus, tum Iconibus, tum Numismatibus, tum exquisita supellectile, plus aucta est vno hoc anno,* (scilicet a. 1703.) *quam per centum annos fuerat, si denique ita ordinata, ita legibus constituta est, vt breui felicibus auspiciis, publici iuris sit facienda, fecit amplissimi Senatus, fecit plurimorum ex Patribus conscriptis, fecit plurimorum ex Pastoribus atque Professoribus, fecit aliorum Virorum praestantium, tum Hospitum, tum Ciuium, nunquam satis praedicanda, nunquam satis posterorum memoriae commendanda munificentia.* Monetur simul in subiecta nota quadam, quod Bibliothecae fores mense Aug. anni 1703. aperiri coeperint, ac deinceps singulis Martis diebus patere debeant. Add. KEYSSLERVS *T. I. der neuesten Reisen*, *p. m. 200.* quo scribit loco, Bibliothecam Vrbis Geneuensis praestantissima Collectione librorum, numismatum, et petrefactorum ornari: Inter Codices manu exaratos praecipuos esse vetustum *Terentii Volumen, quatuor Euangelistas* noni saeculi, et *Biblia Latina integra*, formae maioris; nec deesse monumenta Antiquitatis et clarissimorum virorum imagines. Laudat idem priuatam *Lullini*, Sacerdotis, supellectilem, in qua se vidisse, ait, *Sermones Hieronymi*, papyro Aegyptiacae ex cortice inscriptos, quem Codicem Montfauconius in iudicio praefixo sexti vel septimi saeculi esse opinetur. Inueniri hic

etiam primas *Ciceronis editiones de officiis* addit, *Mogunt. a. 1465. et 1466.* adornatas. Progrediamur denique

V.) ad Bibliothecam *Abbatiae S. Galli*, quae antiquiſſima eſt, cumque ipſa Schola probabiliter a Carolo M. inſtituta, et a ſaeculi IX. Abbatibus libris optimis adaucta, prout diſcimus ex *Hiſtoire litteraire de la France, Tom. IV. p. 243. ac Tom. V. p. 612.* Poſtea quidem varia bella, fluctusque ciuiles, non mediocre illi detrimentum attulerunt; inſtaurata tamen fuit paullatim, iamque, praeter editos, magna veterum librorum copia, qui optimae ſunt notae, ſuperbit. Ex his nominari merentur *Oroſii hiſtoria*, eleganter ſcripta; *Alcimi Auiti Poemata*, ab editione Colonienſi longe diuerſa; *Ferrandi*, Diaconi, *liber ad Reginum Comitem*; *Proſperi Opera fere omnia*; *Ruricii Lemouicenſis Epiſtolae*; *Quinctiliani Inſtitutiones*, in Codice perantiquo, quem Poggius exſcribendum accepit ex ipſa S. Galli Bibliotheca, non vero apud ſalſamentarium quendam reperit, vt Paul. Iouius contendit, et ex illo alii adfirmarunt. Ipſe enim Poggius eos refellit, in *Epiſtola quadam, Conſtantiae a. 1417. ad Guarinum Veronenſem data*, referens, quod in Monaſterio S. Galli inter confertiſſimam librorum copiam Quinctilianum inuenerit, adhuc ſaluum et incolumen, plenum tamen ſitu, et puluere ſqualentem. Fuiſſe ſcilicet libros illos non in Bibliotheca, vt eorum dignitas poſtularit, ſed in teterrimo quodam et obſcuro carcere, fundo vnius turris, quo ne capitalis quidem delicti damnati detruderentur. Cf. IOH. NIC. FVNCCIVS *de imminenti Lat. Linguae ſeneſt. Cap. VI. p. 372. ſq.* Adhaec *Trithemii Hiſtoria Hirſaugienſis*, triplo auctior, quam in editis exemplaribus, ibidem exſtat,

ſtat, ne de aliis dicamus. Vid. MABILLONII *Iter German. p. m. 36. ſq.* cui addatur IOH. KESLERI libellus, quo *Bibliotheca Sangallenſis Ioach. Vadianum, prudentiſſimum Conſulem, adloquitur*, in MELCH. GOLDASTI *Scriptor. rer. Alamannicar. Tomo III. p. 157. ſq. edit. Senckenbergianae.* Caeterum Bibliotheca iſthaec anno 1712. quo Abbas Leodegarius horribili ac nefario bello Heluetorum animos irritauerat, in nouum adducta periculum eſt, dum Bernenſes Monaſterium penitus diriperent. *Europaeiſche Fama Parte CXXXI. p. 912.* Neque tamen, quod crediderunt quidam, vetuſtiſſimi libri in hoſtium venerunt poteſtatem, ſed in finitimo quodam Heluetiae Monaſterio tuti ac tecti conſeruati ſunt, vt adfirmat BERNH. PEZIVS *p. 37. Diſſert. iſagogicae in Tom. I. Theſ. Anecd. nouiſſimi.* Monaſterio S. Galli adiunctum eſt eiusdem nominis oppidum, quod itidem Bibliothecam habet, vna cum Collegio publico eo in loco conſtitutam, vbi, tempore eiuratae religionis, Dominicanae ſanctimoniales degebant. Illi laudatus Vadianus ſuam legauit ſaec. XVI. et publicam eſſe voluit Bibliothecam, teſte MELCH. ADAMI in *Vitis Germ. Medic. p. 60. edit. Heidelb. in 8. mai.* Inediti hic ſunt *Vadiani libri* quidam, multaeque *eiusdem, et variorum ad ipſum, Epiſtolae idiographae:* caetera non magni eſſe momenti, adſerit MABILLONIVS *l. c. p. 38.* Vetuſtiſſimum tamen de *Lege Salica Codicem* in ea ſeruari, ex IENKINI THOMASII PHILIPS *Diſſertationibus varii argumenti* docent *Acta Erud. Lat. a. 1713. p. 188.*

§. XXVII.

In regno *Sueciae* Monachi olim et Sacerdotes in Coenobiis ac Templis Bibliothecas colligere coepe-

 runt,

runt, quae autem oppletae fuerunt expofitionibus plus quam fcholafticis, imo barbaris, in facri Codicis libros. Tales Monachorum Bibliothecae locupletiores olim celebrabantur *Vpfalienfis* in Templo Cathedrali, *Sigtunenfis* Dominicanorum, *Vatftenenfis* Birgittinorum, *Stockholmenfis* Francifcanorum, ac denique Benedictinorum *Aluaftrenfis*, *Varnhemenfis* et *Visbyenfis* Gothlandiae, quae vltima laudatur a variis Scriptoribus e. g. IOH. LOCCENIO in *Antiqu. Sueco-Gothicis, lib. II. cap. 15. p. 77. edit. quartae a. 1676.* abfolutae, vbi adfirmat, quod ea Codicum vetuftiffimorum duo millia, praeter ingentem aliorum copiam, complexa fit. At de his antiquioribus, quarum difperfae funt pleraeque, iam non eft differendi locus. Contemplabimur potius eas, quae apud Suecos inde a Reformationis Lutheranae temporibus exftructae fuerunt, et ad exterorum peruenerunt notitiam. Primum autem animo oculisque occurrit Bibliotheca *Regia Stockholmenfis*, in qua defcribenda vtemur praecipue clariffimi viri, MAGNI CELSII, breui et fuccincta *Hiftoria illius, Holmiae a. 1751. in 8.* plagulis decem et quatuor excufa. Fundamenta eius iecifse videtur Guftauus I. qui Rex, litteras ipfe a puero probe edoctus, et epiftolarum etiam commercio cum Luthero ac Melanchthone celebris, fine dubio ad fuos vfus comparauit Bibliothecam, nulla licet in Annalibus mentio huius fiat, quippe tenuis initio, et Regiae, quales nunc miratur orbis litteratus, nomen vix tenentis. Ericum XIV. auxiffe deinceps paternum hunc adparatum, non minus eft probabile, idque factum forfitan ope Dionyfii Beurei, praeceptoris quondam Regis, tandem confiliarii. Sub imperio Fratris, Iohannis III, auita Bibliotheca neutiquam fuit neglecta. Anno enim 1575. emta eft optimorum librorum infignis multitudo, iterumque a. 1586. per Gallum quendam, La Porteum. Exftitit tunc Bibliotheca

theca in Coenobio insulano Stockholmiensi, vbi a Iesuitis, illius custodibus, mortua vero Regis coniuge, Catharina, Principe Polonica, quae eos protexerat, Suecia abeuntibus, impudenter est spoliata. Successor, Sigismundus, Poloniae simul Rex, multum quoque rei librariae detrimenti attulit. Certe, quicquid promiserit, solemni iure iurando Patri obstrictus, antequam sceptra Polonica capesseret, nihil monumentorum litterariorum, vel Diplomatum publicorum, passurum se patrio ex regno exportari; Suecorum tamen votis hac in re haud magis, quam in caeteris, satisfecisse putatur. Neque fieri aliter tunc poterat, Rege, quoties Sueciam inuiseret, Iesuitarum, iam postliminio redeuntium, agminibus cincto. Felicior aura sub Carolo IX. Sigismundi Patruo, rem publicam litterariam adflauit, primusque Bibliothecarius a. 1611. constitutus est Iohann. Bureus, qui de ornanda sparta sua maxime fuit sollicitus. Gustauus Adolphus, Rex omnibus iis virtutibus, quae Principis memoriam aeternitati conseruant, vere magnus, a. 1621. Vpsaliensi Academiae omnem hanc auitam Bibliothecam, a piis doctisque Regibus Sueciae, suis antecessoribus, proximo saeculo collectam, et hereditate relictam sibi, dono dedit, atque in Archiuum Academicum curauit transportandam. Restaurandae tamen Bibliothecae Stockholmensis curam susceperunt Tutores Christinae, Sueciae Mineruae, adhuc minorennis, congestasque reliquias adueniente ex Germanicis manubiis cumulo variorum librorum a. 1634. auxerunt. Pars potior Herbipolensis Bibliothecae, quam Gustauus Adolphus statim post huius vrbis expugnationem Vpsaliensibus Musis destinauerat integram, *) occiso Rege, ex decreto Senatus augusti,

*) Integram sane, vti eam inuenerat victor. Herbipolenses enim antea praestantissimos Codices manu scriptos in tuto collocasse, infra ostendetur in articulo *de Bibliothecis Herbipolitanis.*

augusti, nouis cessit librorum armariis, in arce Regia instruendis. Erbachio etiam, Franconiae oppido, tota Monachorum Benedictinorum Bibliotheca, sub expeditione ista Germanica Gustaui Adolphi acquisita, in Sueciam transiit. Eodem anno 1634. Bibliothecae Stockholmensi nouae praefectus est Laur. Fornelius, mox Vpsaliam ad Poeseos Professionem euocatus, cui qui successerit hoc tempore in priori prouincia, ignoratur. Interea vltimis belli Germanici annis integrae Bibliothecae ex Morauia et Austria Regiae Stockholmensi illatae fuerunt, quarum transportandarum curam habuit Ioh. Bussouius, rei bellicae Commissarius, ob haec, et alia merita, nobilitatis insignibus a. 1652. a Christina honoratus. Erant autem inter has Principis, Petri Vok Vrsini, Domini de Rosenberg, et Iesuitarum Olomucensium Bibliothecae. Huius a Torstensonio, capta a. 1641. vrbe, in Sueciam transmissae portionem Vpsaliensis Academia, portionem Stregnense Gymnasium, plurimos tamen libros Bibliotheca Regia accepit, vna cum Principis et Cardinalis, Franc. a Dietrichstein, Episcopi Olomucensis, instructissima librorum supellectile. Ex aduectis his litterariis Germaniae thesauris precipue nominandus *Vlphilae Codex*, saeculo IV. exaratus, de quo infra, in historia Bibliothecae Vpsaliensis, plura dicemus, *liber* item *praegrandis*, olim a Koenigsmarckio, cum Vlphila et aliis magni pretii manubiis, Praga Stockholmiam delatus. Forma eius longitudinem duarum vlnarum Suecicarum, latitudinem vnius vlnae aequat: folia millenarium superant, et ob magnitudinem facta ex corio asinino creduntur. Fabula est, scripsisse Opus diabolum, quem monachus quidam, ad perficiendum illud condemnatus, inuocauerit. Sapit omnino ista Monasterium, vbi id ipsum et exaratum, et seruatum diu est, originemque habere videtur ab imagine detestabili, quae alicubi in hoc libro, trecentorum anno-

rum

rum aetatem excedente, picta confpicitur. Continet autem *Vetus Teftamentum* Latine; *Iofephi Antiquitates Iudaicas*, eiusdemque *de bello et calamitatibus Iudaicis libros VII*; *Ifidori*, Epifcopi, *libros XX. de diuerfis materiis philofophicis et medicis*; *Nouum Teftamentum ex editione vulgata*, reiectis ad finem Pauli Epiftolis, cum Apocryphis, quae ipfi attribuuntur; *Cofmae Pragenfis Chronicon Bohemiae*; et alia non nulla. Multum itaque incrementi armis debet Bibliotheca Regia, at plurimum tamen liberalitati Reginae adfcribendum eft, quae, poftquam Ioh. Freinshemium ex Academia Vpfalienfi a. 1647. ad aulam arceffiuerat, eidemque, conftituto quatuor mille Imperialium falario, cum beneficio menfae, ipfi et familiae e culina et cella Regia inftruendae, Hiftoriographi ac Bibliothecarii munus mandauerat, eo contendit fummis viribus, vt maioribus femper doctrinae diuitiis circumflueret. Ex Bremenfis Rei publicae Bibliotheca Stockholmenfi a. 1650. accefferunt viginti ac nouem Codices manu fcripti, inter quos memorabile prae caeteris fuit *Suidae Volumen Graecum*, et *Chronicon Iuonis*, amplum certe, a Nino ad Ludouicum Pium, Imperatorem, quod Hugoni, Monacho, vindicat Caueus, notante id GER. a MASTRICHT, in *Epiftola de Bibliotheca Bremenfi*, quam *Caput fequens* exhibebit, eodemque anno ab Adminiftratoribus Regiminis Pomeranici per pactionem quandam transmiffa funt Templi B. Mariae Sedinenfis MSta. Paullo ante Ger. Ioh. Voffii totus adparatus, copia et bonitate librorum Codicumque eximius, a vidua et heredibus defuncti, quos inter filius, Ifaacus, tunc temporis fide et obfequio Reginae obftrictus erat, ingenti pecuniae fumma acquirebatur. Huc porro referenda funt fcripta inedita *) Hugonis Grotii, imo integra

*) Clariffimus CELSIVS *p. 84.* ex IORDANI *Hiftoire d'un voyage litteraire p. 80.* refert, de Bozium, Gallum doctiffimum, poffeffo-

integra forte Bibliotheca MStorum, relicta ab eo, qua de re cf. IOB. LVDOLFVS in *litteris ad Ioh. Ern. Gerhardum*, Nicopiae sub finem a. 1649. datis, *p. 190.* in *Autographis clarorum virorum Epistolis*, quas e Bibliotheca Gothana edidit, et *Catalogo Cod. MStorum* dictae Bibliothecae adiecit CYPRIANVS; nec non illustris ARCKENHOLTZIVS *dans ses Memoires concernant Christine, Reine de Suede, T. I. p. 79. sq.* Freinshemio in praefectura Bibliothecae Regiae successit Isaacus Vossius, a quo varie haec aucta est, factis ad libros nouos comparandos in Batauiam suam crebris excursionibus. Plurimi tamen thesauri litterarii ex Gallia et Italia adlati sunt. Emit quippe Regina Alex. Petauii, Consiliarii Parisiensis, Bibliothecam, Codicibus egregiis instructam, et quidem quadragenis librarum Gallicarum millibus. ARCKENHOLTZ. *l. c. p. 268.* Actum etiam a. 1651. de Bibliotheca Domini de Mesmes, in Dicasterio Parisiensi Praesidis, operam isti negotio commadantibus Sarrauio et Bidalio, qui Christinae a ministeriis erant; sed repudiatae sunt conditiones propter iniustius quadraginta quinque millium librarum pretium, a vidua postulatum. Anno eodem cogitauit Regina de paranda Henr. Stephani Bibliotheca, cuius vidua oblatos pro illa bis mille Imperiales recusabat, item de Gilberti Gaulmini Orientalis litteraturae supellectile, quam in Sueciam esse perlatam Nic. Heinsius profitetur. Rediisse vero haec omnia ad possessorem, nimis magni ea aestimantem, adfirmat PETR.

sessorem esse Apographi, in quo explicatio eorum omnium sit, quae in Epistolis Grotii cryptographice consignata reperiuntur, idque ex quodam exemplari apud Suecos manasse. Quibus addit Auctor: *Fateri cogor, nescire me, vbinam in Suecia liber iste, sic explicatus, iam inueniatur.* Videtur in Sam. Pufendorfii manus venisse, cumque eo petiisse Germaniam nostram, vbi nunc ornat Bibliothecam Bunauiauam, teste celeberrimo IOECHERO *im Gelehrten-Lexico, T. II. pag. 1207. edit. nouiss.*

PETR. DAN. HVETIVS in *Commentar. de rebus ad eum pertinent. p. 232.* Cf. hic ARCKENHOLTZ *l. c. p. 269.* Facilior ſimul et opimior meſſis fuit in diſtractione Bibliothecae Mazarinianae, ex qua mirabili rariſſimorum librorum cumulo Stockholmenſis locupletata eſt. Totam eam redimere voluiſſe Chriſtinam, ſupra iam obſeruauimus in *§. VIII. de Bibliotheca Mazariniana.* Porro hoc ipſo, quod indicauimus, tempore de Stephani Stephanii, Profeſſoris Sorani, Bibliotheca transactum eſſe bis mille Imperialium pretio ſoluto, ex indicibus Archiui Regii intelligitur. Laudatus quoque Heinſius in Italiam miſſus eſt, vt omnis generis Codices, eosque non vulgares, numiſmata antiqua, marmora et ſtatuas congereret. Redux factus a. 1653. multa eximia prorſus et ſingularia adportauit. Etenim Auguſtae Taurinorum donatas Reginae acceperat *Pyrrhi Ligorii Antiquitates Romanas*, XXVII. Voluminibus ſcriptis; Mediolani *Dioſcoridem*, *Stephanum de Vrbibus* et *Pollucem* conſequutus fuerat; Venetiis coemerat magnam rariorum numiſmatum copiam; Florentiae Saluiatus, litteratiſſimus Princeps, plurimos bonae notae Codices Reginae donauerat; Bononia ſuppeditauerat *Appiani Hannibalica*; Argentoratum *Epiſtolarum Caſaubonianarum Faſciculum.* Et quis ſingulis enumerandis ſufficeret? Interim Salmaſius omnem lapidem mouit, vt Heinſius Dominae ſuae gratia excideret, quo facto, rebusque ſimul Reginae ad confuſionem inclinantibus, non poterat non deeſſe ipſi ſaepius pecunia, ad conficiendum iter Italicum neceſſaria. Variis igitur litteris, in *Sylloge Epiſtolarum Burmanniana Tomo V. p. 752. ſq.* obuiis, conqueſtus eſt, ſibi non numerari ſummam debitam, quinque Imperialium millia excedentem. Tandem vero eſſe fatis factum homini honeſtiſſimo, cauſſaeque nihil habuiſſe Burmannum, cur in Praefatione, *cit. Tomo V.* praefixa, tam impudenter de Regina loqueretur, ad-

modum

modum probabiliter argumentatur ARCKENHOLTZ *l. c. p. 285. sq.* Vossium, machinationibus itidem Salmasii Christinae beneuolentia orbatum, *) sequutus est a. 1652. in Bibliothecarii munere Gabriel Naudaeus, qui quum postero statim anno rediisset in Galliam suam, atque Salmasius etiam primum e Suecia, et non ita multo post ex vita abiisset, Vossius gratiam Reginae pristinamque dignitatem recuperauit, parum tamen fideliter curauit Bibliothecam, nec sine ratione credendum est, Bibliothecarium hunc nimia Dominae indulgentia, qua ipsi concessum aiunt, vt libros e Bibliotheca Regia, quos vellet, sibi sumeret, turpiter fuisse abusum, eandemque sub discessu suo plurimis rarissimis optimisque Codicibus spoliasse, inter quae rapta a multis referri solet *Codex Vlphilae argenteus;* quamquam Heinsius ad Gronouium scripsit, eum vltimum accessisse ad depopulandum agrum tam fertilem, reliquis praedando iam defatigatis, nec abstulisse quicquam, praeter spicilegia post diligentissimam Gallorum messem. Vid. hic omnino illustris ARCKENHOLTZ *l. c. p. 271. sq.* Anno 1655. Christina, relictis antea, vt omnes norunt, sacris, terrisque patriis, Romam concessit, et in hanc vrbem Bibliothecam quoque suam cum nummis, statuis ac picturis transportandam curauit, auxitque a. 1666. libraria et nummaria supellectile, quam in Suecia seruarat, et ipsi vendiderat Heinsius, vti litteris Reginae probauit ARCKENHOLTZ *p. 286.* Post eius obitum, qui in annum 1689. incidit, Azzolini, Pater purpuratus, institutus bonorum omnium heres, Bibliothecam hanc Regiam nepoti suo, Pompeio Azzolino, mox reliquit; is autem Alexandro VIII.

*) Litteras Reginae, quibus Vossio ministerium renunciauit, NICERONIVS Vitae Salmasii inseruit in *Parte II. Vitarum suarum, p. 396. edit. Germanicae*; fontem autem, ex quo Salmasii inimicitiae contra Vossium profluxerint, aperit celeb. ARCKENHOLTZ. *l. c. p. 234.*

dro VIII. Pontifici vilissimo pretio, octo scilicet Imperialium millibus, addixit. Vid. IDEM *Tomo II. p 322.* Cf. quae scripsimus supra *§. XVIII.* in *Historia Bibliothecae Vaticanae.* Atque haec hactenus de Reginae, Musis carissimae, supellectile libraria. *Nummophylacium* illius, rarissimis Imperatorum Romanorum nummis instructum, optime splendidissimeque erudito cum Commentario Latine ac Gallice edidit SIGEB. HAVERCAMPVS *Hagae Comit. a. 1742. in f.* Vid. *Acta Eruditor. Lat. a. 1743. m. Ianuar. p. 1. sq.* Acquisiuerat id sibi ab Azzolino Liuius Odescalchus, Princeps Italus, a quo ad Cardinalem Ottobonum, et hinc in Galliam migrauit. Post abitum Christinae ex Suecia paruae librorum reliquiae progressu perquam rapido sub successoris, Caroli Gustaui, imperio crescebant. Primum ad Bibliothecae praefecturam vocatus est Christian. Rauius, Professor LL. OO. Vpsaliensis; at quum studia eius scholae magis, quam Bibliothecae proficua viderentur, a. 1659. pristinam, vnde venerat, stationem repetiit. Interea victricia Regis arma eodem, vt Gustaui Adolphi aetate, successu instauratae Bibliothecae multum ornamenti conciliarunt. In Polonia, vbi primus victoriarum campus patuit, non argento solum et omnis generis pretiosis rebus, sed magna etiam librorum et MStorum copia, belli sumptus compensabant opulenta Monasteria. Vnde superest adhuc in Bibliotheca Regia Polonicae litteraturae, cum typis editae, tum scriptae, messis largior, sed quae antiquis possessoribus, quam nouis, forte vtilior foret. Diuidebantur litteraria spolia, quae flammis eripi potuerant, inter Bibliothecam Regiam et Vpsaliensem. Sic Posnanienses binae, Iesuitarum altera, altera Patrum Bernhardinorum, pariterque Vilnensis, in direptione istius vrbis capta, vtramque Suecicam auxerunt. Cracouiensis quoque Regia in Suecorum manibus erat; sed reddebatur tota, secundum *Artic.* IX.

Pacis Oliuenſis. Ex Dania deinde a. 1659. acceſſit Bibliotheca Academica Sorana, armorum ſimiliter iure occupata, cumque hac ingens Meurſianarum ſchedarum multitudo. Temporibus Caroli XI. et anno quidem 1662. ditata fuit Stockholmenſis potiore parte Bibliothecae et numero librorum, et MStorum praeſtantia, celeberrimae, quam Georg. Seefeldius, vir ſenatoriae dignitatis, et Praefectus Ringſtedenſis in Selandia, aere non modico collegerat. Complectebatur enim viginti et ſex voluminum millia, et in his complura Opera eximiae raritatis. Eam Carolus Guſtauus Rex, in bello contra Danos Cornificio Vhlefeldio, regni Danici Senatori, profugo, ſed Suecis tunc amico, Regique in iſta expeditione a ſecretis conſiliis, gratioſe conceſſerat. Nouus autem poſſeſſor ille multa ex his theſauris, in quos omne patrimonium ſuum profuderat Seefeldius, per varia Selandiae praedia mox diſperſit, reliqua Malmogiam tranſmiſit, vbi Bibliotheca haec, poſtquam Vhlefeldius, Suecis ſuſpectus, ſubita in Daniam fuga redierat, fiſco adiudicata Suecico, tandemque Regiae Stockholmenſi adiuncta fuit, cui et paullo ante Olaus Sparmannus, verbi diuini praeco, mille volumina librorum Suecicorum, ſtudioſiſſime conquiſita, obtulerat, Inſpectore tum Bibliothecae Edmundo Figrelio, nobili Griepenhielmii nomine honorato, qui prouida effecit cura, vt libris niui ac pluuiae expoſitis tutior decentiorque locus pararetur. Ei vero a. 1675. mortuo ſtatim in hac ſparta ſucceſſit filiorum natu maximus, Nicol.Griepenhielmius, Conſiliarius iſto tempore aulicus, ſub quo tota Wennegarnenſis Magni Gabr. de la Gardie Bibliotheca, ſplendida ſatis et locuples, a. 1686. reductionis iure peruenit in Regiam, aliqua tamen particula Academiae Vpſalienſi dicata. Anno 1692. ab heredibus Iacobi Gyllenklo, Adſeſſoris in Dicaſterio Regio, coemta eſt ampliſſima eius Bibliotheca, cum inſtructiſſimo

ctiſſimo nummorum Romanorum adparatu. Quumque a. 1695. Nicolao Comiti Gyllenſtolpio, regni Senatori et Caroli Principis Gubernatori, demandata eſſet inſpectio Bibliothecae, circa id tempus illata eidem eſt, reductionis itidem beneficio, Stenonis Bielkii, regni Theſaurarii, ſupellex omnis generis mathematicis et militaris ſcientiae libris itemque non ſpernenda picturarum, aeri inſculptarum, collectione refertiſſima. Eodem anno Iacheſius, Bibliothecarius, librorum numerum iniit, quorum viginti ac tria millia, ſexcenta et ſeptuaginta duo volumina fuerunt, praeter Suecica illa, a Sparmanno donata, et MStos Codices mille ac quadringentos fere; in quem tamen cenſum haud veniebant Meurſiana omnia, in ſingulari quippe conclaui repoſita. Sed vltimum Caroli XI. diem a. 1697. ſubſequebatur. interiecto exacte biduo, fatum Bibliothecae triſtiſſimum, quo eruptum e ſcintilla ferate incendium arcem Regiam, cum praecipua litterarii iſtius theſauri parte, in cineres redegit. Vulcano enim erepta ſaltim 6286. volumina impreſſorum, quorum bis mille tantum habebant folia et ligaturas integras: Codicum ſcriptorum ſeruabantur 283. volumina: et Collectionis Sparmannianae libri 411. Icones illuſtrium Legatorum doctorumque virorum reſtabant numero 122: capita e marmore antiqua nouendecim, et ſtatuae aeneae nouem. Haec omnia furentibus adhuc flammis in domum Liljeanam coniecta, poſt in atrio ampliſſimo aedium Bondianarum, vbi iam curiale Ciuitatis Palatium eſt, collocata, et a Guſtauo Peringero Liljebladio, Bibliothecario, diſpoſita fuerunt. Quo facto, ſub Caroli XII. imperio nouis acceſſionibus proſpectum eſt Bibliothecae Regiae. Et primum quidem a. 1703. a Rege certa pecunia conſtituebatur, quae annuatim numerata coemendis libris, aliisque Bibliothecae vſibus, ad hunc vſque diem inſeruiuit. Di-

tata deinde eſt liberalitate Ioh. Gabr. Sparvenfeldii, primarii caerimoniarum Magiſtri, qui donauit eidem a. 1705. conquiſita in peregrinationibus ſuis viginti ac ſeptem volumina manu exarata, centumque ac viginti vnum excuſorum, Hiſpanici praeſertim idiomatis. Recenſuit iſtos libros laudatus LILIEBLADIVS in *Catalogo* ſingulari, at apud ipſos Suecos iam parum obuio, qui editus fuit *Holmiae a. 1706. in 4.* Videmus exinde, principem ſibi locum vindicare IV. *Euangeliorum Codicem* vetuſtiſſimum vulgatae interpretationis, ſcriptum in maioris formae membrana, alternatim purpurea, litteris vncialibus, vulgo Gothicis, ſed auro paſſim fulgentibus, ea prorſus maieſtate, qua Vlphilae exemplar apud Vpſalienſes ſuperbit. Nec parui pretii ſunt *Iſidori Hiſpalenſis Chronicorum libri* cum continuationibus et ſupplementis variorum, ex quibus editiones huius Operis emendari non nunquam ſuppleriue poſſent, notis maxime et correctionibus Prudentii de Sandoual, Hiſtorici inter Hiſpanos egregii, oris paginarum adſcriptis. Anno 1710. viuere deſiit Liliebladius, cuius in locum ſubſtitutus eſt poſt biennium Ioh. Brauner, Secretarius Senatus ſupremi. Eum etiam Bibliothecam ipſi concreditam, quoad inimica tunc Muſis tempora permittebant, emtis ſat magno numero libris optimis ornaſſe, teſtes adſunt horum annorum Catalogi. Brauneri, a. 1715. in Conſiliariorum Cancellariae Collegium recepti, ſucceſſor fuit Carol. Odelſtroemius. Huius aetate, praeter mirificam Edictorum Regiorum collectionem, diligentiae Ioh. Schmedemanni, Conſiliarii Cancellariae, tribuendam, iuncta fuit Bibliothecae Regiae, vna cum auctario ex Norrmannianae diſperſione, tota Pernauienſis Academiae ſupellex, occupata penitus a Ruſſis Liuonia, Stockholmiam tranſportata, quae diues quidem erat librorum antiquiorum, theologicorum in primis et philoſophicorum, quibus ſuum vtique pretium

eſt;

eſt; at comitabatur hos Scholaſticorum ſimul, aliorumque leuioris momenti librorum, multitudo, qui quum ab aquis etiam damnum acceperint, nullum forte in Bibliotheca auguſta locum merentur. Guſtauo Benzelſtierna Bibliothecario ab a. 1732. vsque ad a. 1737. quo Cenſoris Regii partes ſuſcepit, Bibliotheca adeo creuit ſcriptorum et numero, et bonitate, vt noua hinc praeſtantiorum augmentorum periodus inchoari debeat. Caruerat enim illa plurimis adhuc Collectionibus Operibusque, quae voluminum copia et mole pretioſa hoc noſtro ſaeculo apud cultiores Europae gentes prodierunt. Haec itaque cum varii generis libris optimis et rarioribus aliis, maxime hiſtoricis, Benzelſtierna, ſtatim admotus muneri, mille amplius Imperialium impenſa comparauit. Anno 1735. e typographia Arabico-Turcica, Conſtantinopoli recens condita, acceſſerunt, Suecicorum ad Portam Ottomannicam Legatorum ſtudio, volumina quaedam raritate inſignia, quae recenſet doctiſſimus CELSIVS *p. 197. ſq.* Nuperrime illuſtriſſimus Comes, Iacob. Cronſtedtius, Bibliothecae Regiae vendidit praeclarum et ſelectum, quem ſumtu non mediocri acquiſiuerat, librorum numiſmaticorum adparatum: Vendidit item inclytis regni Statibus egregios numiſmatum Romanorum theſauros, qui cum caeteris eiusmodi Cimeliis omnium propediem conſpectui exponentur. Iam enim Sueci in Palatio Regio Bibliothecae, quae per quatuor, et quod excedit, luſtra in Braheana domo ſeruata eſt, nouum ſplendidumque atrium parant. Hodie illi praefectus Olaus Dalinus, Hiſtoria regni, ſermone patrio elaborata, percelebris, cui Rex auguſtiſſimus ſocium dedit nobiliſſimum Celſium. Is, quod laeti annunciamus rei litterariae amatoribus, promiſit etiam de *Bibliothecae* huius *Memorabilibus* Commentarios, in quibus plura ſimul dicet de *exemplari Bibliorum*, Lutheri ma-

 nibus

nibus trito, paſſimque adnotationibus eius illuſtrato, nec non de praecipuis ſaeculi XV. librorum editionibus.

Secundum Bibliothecam Regiam conſpiciendam ſeſe praebet pulchra illa et numeroſa, quam *Vpſalienſes* Muſae poſſident. Cuius *Hiſtoriam* quum docte ſcripſerit, *annoque 1745. Vpſaliae in 8.* diuulgauerit, OLAVS CELSIVS, Bibliothecarius ſubſtitutus,* nosque ſumma exinde capita retulerimus in *Actis Erud. Lat. a. 1749. p. 669. ſq.* ea hic loci repetere libet, additis non nullis, quae haud ita pridem a nobis ſunt obſeruata. Huius Bibliothecae initia Guſtauo Adolpho deberi, iam ſupra eſt indicatum. Rex nimirum glorioſiſſimus a. 1621. auitum librorum adparatum Vpſaliam tranſmiſit, varioſque mox adiecit Codices, et impreſſos typis, et deſcriptos calamo, qui hinc inde in Monaſteriis regni latuerant. Nec depoſuit eius curam inter arma. Duobus enim annis poſt, Riga occupata, Regis liberalitate Academia Ieſuitarum accepit Bibliothecam, ex ea vrbe abſportatam, quam exceperunt aliae Warmienſium et Brunsbergenſium Ieſuitarum, magnis collectae ſumtibus, et antiquarum editionum copia inſtructiſſimae, nec non pars quaedam ex Epiſcopi Herbipolitani (de integra Bibliotheca ſermo eſt Auctori; ſed aliud ex Fratris *Hiſtoria Biblioth. Stockholmenſis pag. 29.* antea docuimus,) itemque Oppenheimenſium Ieſuitarum et Moguntini Electoris ſupellectile, quae tamen poſterior vndis valde imminuta eſt, dum in Sueciam deuehebatur. Sub Chriſtina, Guſtaui Filia, haud exiguus librorum, vbique congeſtorum, numerus in Bibliothecam Vpſalienſem migrauit. Prorogato etiam bello tricennali Pragae ampliſſima Bibliotheca, quae ad Patres e S. I. perti-

*) Emendare hunc libellum paſſim, ſed paullo durius, conatus eſt ANDR. NORRELIVS, Bibliothecae Praefectus, in *Stricturis ἀνωνύμως Vpſal. a. 1746. in 8.* excuſis.

pertinuerat, atque Olomucii insignium Scriptorum aceruus in manus Koenigsmarckii ac Torstensonii, ab his vero ad Reginam peruenit, quae istis manubiis tam Holmiensem, quam Vpsaliensem Bibliothecam ornauit mirifice. Successor, Carolus Gustauus, belli tempore in Polonia gesti, Bibliothecas, quae occurrebant, varias inter vtramque hanc Suecicam, vt supra memorauimus, partitus est. Carolus XI. Bibliothecas priuatas, reductionis iure ipsi adiudicatas, scilicet Rolambianam integram, ac Wennegarnensem De la Gardii, quod de huius tantum parte aliqua intelligendum esse, laudatus *Bibliothecae Regiae Stockholmensis* Scriptor *p. 137.* monet, Vpsaliensi dono dedit, quae adlata a. 1686. et 1693. incrementa priorem librorum adparatum tantopere amplificarunt, vt nouae supra Gustauianum Auditorium aedes Regiis sumtibus essent exstruendae. Ex priuatis liberales in Bibliothecam Vpsaliensem fuerunt Odhelii, Feuquierii, Robbinsonii, Carteretii et Rosencrantzii. Cum primis autem candido notari calculo meretur illustre Sparvenfeldii nomen; illi enim viro, in Stockholmensem quoque Bibliothecam benefico, accepta ferenda Collectio librorum Slauo-Russicorum, Bohemicorum, Anglicorum, Italicorum, Hispanicorum, Hungaricorum, Polonicorum et Illyricorum, quorum confecerunt *Indicem, annoque 1706. Vpsal. in 4.* ediderunt ERICVS BENZELIVS et OLAVS CELSIVS, Pater Auctoris nostri. Auxit liberalitatem Sparvenfeldius, cuius vitam GEORG. WALLINVS, digna eius meritis *Oratione, a. 1730. in 4. Holmiae* exposuit, a. 1722. nouo librorum cumulo, de quibus vid. Acta *litteraria Sueciae Trimestri III. ad hunc annum, artic. 6.* His addidit Celsius ipse, praeter Armenicam Bibliothecam sub saeculi praesentis initium Academicae illatam, a. 1738. ducentorum voluminum Bibliothecam Botanicam, multo conquisitam studio, quam, vt

NORRELIVS *l. c. p. 40.* adferit, Senatus Academicus bis mille thaleris cupreis redemit. Nec parum creuit Bibliotheca libris variorum Profefforum Vpfalienfium, quorum fupellex publice fuit diftracta. Laurentii praecipue Norrmanni Bibliotheca, ter mille referta voluminibus in quacunque difciplina rariffimis, pasfimque in marginibus poffefforis manu illuftratis, Academicae multa fubminiftrauit quantiuis pretii Opera, inter quae *Thefaurus Graecus Stephanianus* curiofos in fe oculos allicit. Ad Codices quod attinet calamo exaratos, iis quidem non abundat Vpfalia, non nullis tamen gaudet, vix alibi obuiis. Graeca et Latina comparauit Academia ex Ioh. Schefferi Bibliotheca, quam vir doctus Argentorato eo deduxerat. Arabica, Turcica, Perfica, Coptica, Aethiopica, Rabbinica MSta, ab Enemanno partim in Oriente collecta, partim ab Henrico Benzelio Cairi et Conftantinopoli mille octingentorum thalerorum cupreorum pretio emta, deinceps adiuncta fuerunt. Idem dicendum, vt alia taceamus, de Eliae Palmfkioldii *hiftoricis Collectaneis*, quae res Suecicas admodum illuftrant, eoque funt magis aeftimanda, quod plurima documenta, ex quibus ille thefaurus congeftus erat, incendio Holmienfi perierunt. Haec pro tribus thalerorum cupreorum millibus tradita funt Academiae atque in Bibliothecam tranflata. Maxime autem notabilis, omniumque admiratione digna eft acceffio, priore antiquior. Liberali nimirum manu Magnus Gabriel de la Gardie, regni Cancellarius, obtulit quinque et fexaginta varii generis Codices, quorum *Catalogus*, *Holmiae a. 1675. in f.* excufus, nunc a CELSIO *p. 86. fq.* repetitus eft. Inter eos omnes familiam ducit *Vlphilae*, Gothorum in Maefia Epifcopi, faeculo poft natum Chriftum quarto celebris, *Verfio IV. Euangeliorum*, Codex argenteus vulgo dictus, non autographus quidem, nec incorruptus vbique,

aetate

aetate tamen omnino venerabilis. Scriptum eſt vetuſtiſſimum illud linguae Gothicae monumentum in formae quartae rubrique coloris membrana, litteris aureis et argenteis maiuſculis. Delituit primum, per longum temporis ſpatium, Coloniae Agrippinae in Bibliotheca Abbatiae Werdinenſis: bello autem tricennali Pragam perlatum eſt, vbi id inuenit Koenigsmarckius, Chriſtinaeque, Dominae ſuae, cum ingenti librorum typis impreſſorum copia tranſmiſit. Regina dono dedit Cimelium hoc Iſaaco Voſſio, Bibliothecario, qui id ipſum deportauit in Belgium. Ita quidem clariſſimus Celſius. Sed ex aliorum ſententia Voſſius, non ſat lautis, vti ſperauerat, a Chriſtina praemiis adfectus, Codicem illum clam videtur abſtuliſſe. Nec id plane negat eruditus Frater in *Bibl. Stockholm. Hiſtoria p. 64.* vbi ea de re ſic ſcribit: *Varia deinde fata, quae ab aliis enarrantur, expertus,* (Codex Vlphilae) *quippe ab Iſaaco Voſſio, Suecia egrediente, ſublatus, dubium, an cum Dominae venia,* caet. Cf. ARCKENHOLTZII *Memoires concernant Chriſtine, Reine de Suede, T. I. p. 308.* Quocunque ſe res modo habeat, id certum ſane et exploratum, quod Comes de la Gardie, quum venalis eſſet Voſſiana ſupellex, bis mille aureorum pretio redemerit Codicem longe rariſſimum, et mox ligatura ex argento ſolido tectum, vnde adhuc hodie *argenteus* adpellari ſolet, Vpſalienſi Bibliothecae, memoriae cauſſa, exhibuerit. Edidit ex Volumine hoc *Vlphilanam Verſionem, Gloſſario Gothico, ac Thomae Mareſchalli obſeruationibus adauctam,* FRANC. IVNIVS *Dordraci anno 1665. in 4.* Quam editionem ſexennio poſt ſequuta eſt *Holmienſis* STIERNHIELMII. Memoratur etiam *Amſtaelodamenſis a. 1684.* in tabernas prolata librarias; ſed Bataui titulum prioris editionis duntaxat renouarunt, mutato fraudulenter loco et anno. Iam nouam parat, caeteris certiſſime anteferendam, celeberrimus vir, IOH. IHRE,

 Vpſa-

Vpsaliensis Academiae ornamentum. Prima Pars, *Vlphilas illustratus* inscripta, prodiit *Holmiae*, ac Dissertationis loco publice defensa est *Vpsaliae a. 1752. in 4.* In Praefatione Auctor contendit, litteras huius Codicis non esse exaratas calamo, sed encaustas potius, seu ferro membranae inustas, prout haec docuerunt nos *die Rostockischen gelehrt. Nachrichten anni 1752. P. XVIII. p. 206.* Cf. *die Goetting. gelehrten Zeit. eiusdem anni, p. 840. sq.* vbi tamen continuatio laboris egregii redditur dubia. Plura legi de laudato Cimelio possunt in RVDBECKII *Atlant. Tomo I. cap. 7. p. 244.* GE. FRIED. HEVPELII *Diss.* eleganti *de Vlphila, seu Versione IV. Euangeliorum Gothica, Vitemb. 1693.* (de qua vid. *die Beytraege zur critischen Hist. der Deutsch. Sprache, P. III. p. 412. sq.*) SAVBERTI *Prolegom. ad varias lectiones Matth. p. 43. sq.* CHRISTI. SCHOETTGENII *Diss. de antiquissimis linguae Germanicae monumentis Gothico-Theotiscis, Stargard. a. 1723. 4.* et IOH. GE. WACHTERI *Comment. de lingua Codicis argentei,* in *Miscellan. Berolin. Contin. I. Parte 1. num. 3. pag. 40. sq.* quod scriptum recensent modo adductae *Symbolae ad Histor. linguae Germ. criticam, P. I. p. 150. sq.* Pertinent quoque ad Bibliothecam *Nummophylacium* instructissimum, cuius pars Gustauo Adolpho donata fuerat a Rei publicae Augustanae Senatu. Vlrica Eleonora, Regina, concessit illud Vpsaliensibus, qui conspicuum hunc antiquorum ac recentiorum numismatum thesaurum nunc diligenter adseruant. Nuperrime non modo serenissima hodierni Regis Coniux mille, sexcentos et sexaginta septem nummos Romanos, verum etiam illustrissimus regni Senator, Carolus Comes ab Ehrenpreus, Academiae Cancellarius, locupletissimam suam Collectionem nummorum Suecicorum, tam vulgarium, quam eorum, qui in memoriam rei singularis cusi fuerunt, vsibus publicis consecrauit. De Bibliotheca *Aboensi* ἀνονύμως egit

eidem

eidem quondam praefectus, ALEXIVS KEMPE, in *Biblioth. Acad. Aboensis*, *Aboae a. 1655. et a. 1685. in f.* referente id celeberrimo ARCKENHOLTZIO *loc. cit. p. 309.* Nos vero librum hunc, in ipsa etiam Suecia non vbiuis obuium, nunquam inspeximus. Vid. interim ANDR. ANTON. STIERNMANNI *Aboa litter. p. 53.* et MAGNI CELSII *Hist. Bibl. Stockholm. p. 67.* ex quo loco discimus, Christinam, postquam institutum a magno Parente Gymnasium Aboense a. 1640. in Academiam mutauerat, monente Petro Braheo, regni Drotzeto, primoque huius Lycei Cancellario, Bibliothecam illam fundasse eodem adhuc anno, insigni librorum vi, eorum videlicet, qui dupli in Regia Stockholmensi aderant, Aboam transmissa. Accessisse deinceps festiuam aliorum copiam liberalitate Staelhanskii, Ducis bellici, adserit ARCKENHOLTZ. *l. c.* Quod autem memoratur in *dem historischen Bilder-Saal, P. VII. p. 770.* Petrum M. Russorum Imperatorem omnes libros, Aboae repertos, a. 1713. transportandos curasse Petropolin, id aliter se habere, testatur ARCKENHOLTZ. *l. c.* verbis sequentibus: *Les Russes s'emparérent l'an 1713. de la Finlande, et occupèrent la ville capitale d'Abo, de même qu'à la derniere guerre en 1742. Mais l'une et l'autre fois on en sauva la Bibliotheque, qui fut transportée à Stockholm, et après la paix ramenée à Abo.*

Bibliotheca *Lundensis* Academiae, quae satis est copiosa, a. 1684. Edmundi Figrelii, Baronis a Griepenhielm, regni Senatoris, splendidam librorum supellectilem, ad Regem Carolum XI. deuolutam, dono accepit. Sparvenfeldius itidem rarioribus doctorum monumentis, et excusis, et manu scriptis, a. 1705. eandem ditauit. Vid. MAGNVS CELSIVS *l. c. p. 154. et p. 178.*

Stregnesiae tandem Bibliotheca exstat, circa dictum a. 1640. in vsum Gymnasii instaurata, munificentia

ficentia Christinae, quae non solum librorum, Olomucio aduectorum, ingentem cumulum, sed et aliquam eorum particulam, quibus proprium armarium decimauerat, Stregnensibus Musis consecrauit, curante Episcopo, Ioh. Matthiae. Is vero amplis accessionibus illis suam, ex vltimae voluntatis declaratione, addidit litterariam supellectilem, et collocandam voluit Bibliothecam hanc totam in Sacello, sibi sepulchrali, Templi Cathedralis: vbi hodie conspicitur, nuper etiam, iussu Superiorum, oculis perlustrata Domini Nicol. Oelreich, Consiliarii Cancellariae et Censoris Regii, qui Catalogum adornauit quatuor millia continentem volumina, et in his non spernendam editionum saeculi XV. copiam. Haec ex CELSIO *l. c. p. 68.* Priuatas quasdam Bibliothecas, quae hac nostra aetate apud Suecos inclaruerunt, recenset IDEM *p. 149.* Sunt illae *Palmskoeldiana* Vpsaliae, MStorum ditissima; Fulleröensis *Cronstedtiana;* Salstadensis *Bielkiana;* Chistinaeholmensis *Warmholtziana*; Stockholmenses *Ehrenpreusiana, Raelambiana, Stiernmanniana*, et, quae nuper sub hasta vendita est, *Stroemiana.*

§. XXVIII.

Inter Bibliothecas *Daniae* locum hic iure sibi vindicant

I.) *Hafniensis Regia*, haud procul ab Armamentario in aedibus splendidissimis exposita, cuius origo ad Fridericum III. eruditissimum praeteriti saeculi Regem refertur. Is enim priuatam, quam habebat, Bibliothecam eo transportandam curauerat. Mirifice deinceps locupletata est instructissima supellectile Petri Scauenii, Consiliarii Status et Prof. Iuris, cuius *Catalogus*, iam supra *Cap. I. §. 23.* adductus, *Hafniae a. 1665. in 4.* prodiit; Ioach. Gersdorfii, supremi regni Magistri; Iusti

Iufti Hoegii, Confiliarii intimi, et Proregis Noruegiae; item Efaiae Pufendorfii, qui fchedas potiffimum fugitiuas, feu, vt Galli dicunt, *pieces volantes*, easque rariffimas, collegerat. Tota etiam in Regiam migrauit Laur. Vlfeldii Bibliotheca. Auguftiffimus Rex, Fridericus IV, adiecit Bibliothecam Chriftiani Reitzeri, Confiliarii Status, et Antecefforis Hafnienfis, quae opimam librorum felectorum cum iuridicorum politicorumque, tum hiftoricorum et philologicorum, fegetem offert, atque in his plurimas ac rariffimas Auctorum Romanorum editiones. Audiamus BERNH. RAVPACH in libello *de praefenti rei facrae et litterar. in Dania ftatu, Hamb. 1717. in 8. p. 33.* vbi, poftquam de Bibliotheca Roftgaardiana verba feciffet, *pari fe*, inquit, *commendat elegantia Reitzeriana, tredecim et amplius librorum felectiffimorum millibus conftans, ordine omnium pulcherrimo difpofitis. Praeter iuridicos et politicos Scriptores, Philologorum quoque lectiffimos, in quibus auctorum Latinae linguae editiones rariffimae, eaedemque numerofiffimae, familiam ducunt, immenfa hic imo ftupenda occurrit feges librorum, in omnium gentium hiftoriis infigniorum, quotquot exftant, multorum annorum ftudio vndiquaque conquifitorum, adeo, vt hac in parte regnare merito dicenda fit ifta Bibliotheca, omnesque, quarum adhuc indices in lucem prodierunt, voluminum, huius quidem generis, multitudine ac raritate exfuperare.* Anno denique 1749. Bibliotheca Ducalis Gottorpienfis, duodecim circiter voluminum continens millia, de qua infra *Cap. IV. §. 10.* fufius agetur, Hafniam deuecta et illata Regiae fuit, vti haud ita pridem ex litteris Clar. NOODTII, Sacerdotis Slesuicenfis, intelleximus, fcriptis ad Ioh. Chriftian. Wolfium, doctiffimum Hamburgenfium

ſium Profeſſorem. Quae, et aliae minores, acceſſiones (ſingulis enim annis noua Opera comparari ſolent) tam copioſam reddiderunt Bibliothecam Regiam, vt ea hodie ſeptuaginta librorum excuſorum millia excedere dicatur. Nec a veritate haec eſſe aliena, ſancte mihi adfirmauit illuſtris SCHEIDIVS, Hiſtoriographus et Bibliothecarius Hanoueranus, qui, quum ipſe olim Haſniae vixerit, pro inſigni ſuo erga me fauore varia de Bibliothecis Danicis communicauit mecum, ab aliis non memorata. MStorum adparatus in ſcriniis cuſtoditur, quae feneſtris inſtructa ſunt. Mira hic eſt membranaceorum Codicum copia, quorum pars ſacra Biblia, Patres eccleſiae et Auctores antiquos, claſſicos vulgo dicimus, exhibet; pars monumenta complectitur ad Hiſtoriam et Iuriſprudentiam ſeptemtrionalem pertinentia; pars quoque in aliis diſciplinis ſibi locum vindicat. Complures eorum ex Bibliothecis praeſtantiſſimis, Daneſchioldiana, Roſtgaardiana, et aliis, in Regiam peruenerunt. Inter Codices rariſſimos numerantur *Friderici III. Regis Collectio chymica*, *Tychonis Brahe Opera autographa*, et *Codex* in inſula Flateia repertus olim, ideoque Flateienſis nomine inſignitus, qui *priſcorum Regum Noruegicorum hiſtoriam* comprehendit. Aliquot millibus Imperialibus aeſtimauit eundem Arnas Magnaeus, vir in Antiquitatum ſtudio longe exercitatiſſimus. Vid. LAVR. de THVRA *Haſnia hodierna*, *Haſniae a. 1749.* Danice, Gallice et Germanice *in 4. mai. cum figuris aeneis* quam plurimis edita, *p. 107. ſq.* Inter Bibliothecarios, de quibus vid. ALB. THVRA in *Idea hiſtor. litter. Danorum p. 235. ſq.* celeberrimi ſunt Marcus Meibomius, (quem tamen male res egiſſe ſuas, legimus in *Lexico Eruditor. Ioecheriano*, *Tomo III. p. 362.*)

Petrus

Petrus Schumacherus, postea, sub nomine Comitis a Greiffenfeld, primarius Christiani V. Status Administer, tandem vero, effusa temere Regis gratia, de inuidendo fortunae fastigio deturbatus, item Petrus Scauenius, Guilielmus Wormius, Ioh. Grammius, et, qui nunc munere illo amplissimo cum laude fungitur V. C. Bernh. Moellmann, ICtus et Historicus Hafniensis, a quo, praeter adcuratiorem Bibliothecae historiam, exspectandus forsitan librorum omnium, vel MStorum saltim, Catalogus; quod eo perfici facilius posset, quo certius nouimus, virum doctissimum, quum adhuc superstite illustri Grammio vicem eius in Bibliothecae cura suppleret, Indicem librorum adcuratissimum concinnasse, qui XII. Tomis in f. absoluitur, spatio quodam inter singulos libros relicto, vt recentiores, qui accedunt, commode adiungi queant. In contignatione huius aedificii tertia *Museum Regium* est, rebus naturalibus, artificialibus, armis, vestimentis, vtensilibus diuersarum Gentium, nummis atque picturis elegantissimum. Descriptionem illius *anno 1696. Hafniae in f.* protulit OLIGER. IACOBAEVS, cuius elogium exstat in *Memoires de Trevoux a. 1702. p. 285. sq.* Continuatum postea et recusum id ipsum fuit Opus *a. 1710.* studio IOH. LAVERENTZEN, Adsessoris Consistorii ac Typographi Regii. Cf. *Acta Erud. Lat. a. 1711. p. 287. sq.* et THVRA in *Hafnia hod. p. 119. sq.* qui monet tamen, post vltimam hanc editionem Regium Museum incredibili rerum rarissimarum et pretiosissimarum copia fuisse locupletatum.

II.) Bibliotheca *Academica Hafniensis*, quae in *maiorem* olim et *minorem* dispertita fuit. *Maior*, in Templo S. Trinitatis reposita, celebratur ob classicorum Auctorum, tam Graecae, quam Latinae

nae linguae, Codices membranaceos et chartaceos, Patrum ac Doctorum ecclesiae, medio praesertim aeuo, exemplaria nitide exarata, ac variorum Scriptorum lucubrationes, quibus illi superiori aetate Daniae et vniuersi Septemtrionis historiam illustrare studuerunt. Dedicata est Bibliotheca a. 1657. praesente Rege, Friderico III. Oratione solemni, a Thoma Bangio, Bibliothecario, recitata, iamque tunc temporis ex paruis, vt fieri solet, initiis feliciter adoluerat. Notum est enim, prima eius fundamenta Petrum Albertum, Professorem Academiae, et Consulem Ciuitatis, iecisse, cuius etiam suasu instinctuque ipsa Academia a. 1479. erecta fuit. Parem in amplificanda eadem animum Franc. Wilhelmus, Telonarius et Canonicus Lundensis, circa haec tempora, itemque Andr. Lemnicus, Academiae Medicus, post saeculi fere interuallum declararunt. Anno 1605. Christianus IV. Rex mille circiter ac ducentos rarissimos Codices donauit: Casp. Erasmus Brochmannus autem, Selandiae Episcopus, a. 1654. vel, vt alii, biennio ante legauit quatuor admodum millia omnium disciplinarum Volumina. Auxit beneficium coniux illius, Caecilia, amplosque post mariti fata superaddidit reditus, ex quibus singulis annis Bibliothecarii remunerarentur. Accessit porro, legati iure, Bibliotheca Fuireniana triplex, vna Henrici Fuirenii, Medici, a. 1659. data, et bis mille quadraginta duo volumina medico-physica exhibens quorum Catalogus *Hafniae eod. a. in 4.* excusus est; altera Thomae Fuirenii, a. 1671. adiuncta; tertia vero Theodori Fuirenii, iunioris, nouies millenis variarum linguarum, variique argumenti, libris referta, cuius Academia a. 1674. particeps facta est. Vid. *Catalogus huius Bibliothecae ibid. a. 1675. in 4.*

in 4. cum Praef. THOMAE BARTHOLINI. Sub idem fere tempus Ioh. Mulenius, Georgii filius, fupremi Tribunalis, Regiaeque Camerae Adfeffor, non folum fex millia et octingenta volumina hiftorica praecipue et philologica, fed certam quoque pecuniae fummam, legauit, partim libris nouis coemendis, partim augendo SubBibliothecarii falario, impendendam. Cf. laudati BARTHOLINI *Orat. in obitum Mulenii*, cum ipfo *Bibliothecae Mulenianae Catalogo Hafn. 1670. in 4.* edita. Tum a. 1685. Petrus Refenius, Iohannis filius, Confiliarius Status ac Iuftitiae, Academiae Anteceffor, Vrbisque initio Conful, mox Praefes, admirabilem donauit Borealium Scriptorum, cum editorum, tum ineditorum, Syllogen, quae explebat quatuor prope millia ac trecenta Volumina. *Catalogus*, cum Legatoris illuftris vita, *ibid. a. 1685. in 4.* luci expofitus, at maximae nunc raritatis eft, tefte VOGTIO *de libris rarior. p. 577. edit. nouiff.* Neque tacendus hoc loco Ioh. Dietericus, Proregi Guldenloeuio ab epiftolis, cuius poft obitum a. 1698. Academia non contemnendam iuridicorum et politicorum librorum, Actorum item publicorum, copiam accepit. Atque haec de Bibliotheca maiori. *Minor*, prope Templum D. Virginis conftituta, *Hopnerianae* nomine a priori diftincta fuit. Scilicet Ioh. Hopnerus, I. V. L. quum heredes ex fe progenitos non haberet, pio in vrbem patriam animo iuuentuti ftudiofae totum librorum adparatum, cuius Catalogus *Hafniae a. 1676. in 4.* formis exfcriptus eft, eidemque ordinando, ornando et conferuando fortem mille ac quingentorum nummorum vncialium confecrauit. Voluminum fuerunt tria millia, ducena et fexaginta quinque, quae, fingulari conquifita ftudio, elegan-

tia quoque et nitor externus commendarunt, nec non adſcriptae variis Auctoribus ab erudito quodam poſſeſſore obſeruationes luculentiſſimae. At amiſit Academia, quod magnopere dolendum eſt Muſis vniuerſis, theſauros ſuos librarios omnes in vaſto illo, nec ſatis deplorando, incendio, quo Vrbs a. 1728. ad quartam fere partem conflagrauit. Legatur hac de re CHRIST. FALSTERI *ad Krauſium Epiſtola* in *den Leipz. gel. Zeit. a. 1728. p. 899.* GE. FRID. FRANCK de FRANCKENAV lugubris *Epiſtola ad Schroeckium de incendio fatali Vrbis Hafnienſis, et inſigni Bibliothecae tam propriae, quam Academicae, iactura*, in *Actis phyſico-medicis Acad. Nat. Curioſor. Vol. II.* in *Adpend. art. 5.* Digna etiam ſunt, quae hic loci adferantur, illuſtris SCHEIDII verba, ad Editorem huius Bibliothecae litterariae beneuole perſcripta. *Inter libros,* inquit, *manu exaratos, quos poſt hanc calamitatem aeterna nox premit, nos Saxones omnium maxime lugemus Adami Bremenſis Codicem membranaceum, prorſus eximium, quem forte autographum dixeris. Erat enim non ſolum edito plus duplo auctior, verum omnes etiam characteres, quos, qui litteras norunt, de aetate librorum definire ſolent, ita in eum conuenerant, vt vel ab ipſo Adamo, vel hoc ſaeculo, quo Adamus ſcripſerat, exaratus fuerit, quod plus vice ſimplici mihi aliisque narrauit vir ſummus, Ioh. Grammius, et ita quidem narrauit, vt moeſtus a lacrimis, ob tam ingentem patriae hiſtoriae iacturam, vix abſtinuerim. Vltra triginta annos in eo edendo et commentariis ſuis illuſtrando inſudauerat clariſſimus Arnas Magnaeus; ſed infelix caſus, qui ipſum Codicem praeſtantiſſimum ſubtraxit, vt eo triſtiorem ſui memoriam apud omnem poſteritatem relinqueret, apographum etiam viri celeberrimi, et omnes eius lucubrationes, vtut egregias prorſus, ac*

arrosos vngues probe redolentes, cum irreparabili historiae Danicae et Saxonicae damno absumsit. Noua interim, post ferale hoc incendium, condita est Bibliotheca Academica, quae locum pristinum in Templo S. S. Trinitatis occupauit, iamque iterum numerare vltra triginta mille libros potest. Initium factum augustissimi Regis Christiani VI. munificentia, quippe qui omnem suam librariam supellectilem, quam Princeps Regius congesserat, nec non eos libros, qui in Bibliotheca Regia bis aderant, pro incredibili suo erga bonas litteras amore Academiae concessit. Subsequuta est liberalitas laudati Magnaei, Islandi, Historiarum Professoris, qui moriens totum suum adparatum nouae, et ex cineribus resurgenti, Bibliothecae legauit. Quamquam enim et huius viri doctissimi thesaurus litterarius in illo incendio penitus perierat; nullis tamen sumtibus pepercit optimus senex, vt praestantissimos libros, historicos praecipue, et Auctores classicos iterum compararet. Accessit his ingens MStorum Islandicorum numerus, ex quibus Historia Septemtrionalis multum adhuc sperare lucis potest. Addidit quoque idem Magnaeus mille aureorum legatum ad augendam quotannis Bibliothecam illam. Illustre hoc exemplum imitatus est postea, imo superauit, reuerendissimus Episcopus Wiburgensis, Ioh. Trellund, cuius ex testamento Academia sex Imperialium accepit millia, vt nouos ex reditibus annuis libros acquirere posset. Haec ipsa redemit itidem a Bartholinorum heredibus pulchram MStorum, historiam Daniae ecclesiasticam illustrantium, Collectionem. Princeps vero Regia, Charlotta Amalia, Christiani VI. soror, incredibilem, vixque alibi obuiam, Hymnariorum et Cantionum sacrarum,

ſcriptarum pariter ac typis impreſſarum, copiam dono dedit. Poſtremo honorifica iniicienda mentio eſt Frid. Roſtgaardii, qui Bibliothecae Academicae praeclarum librorum editorum manuque exaratorum adparatum, legati iure, reliquit. Bibliothecarius hodie eſt vir clariſſimus, Ioh. Petrus Ancherſenius, Philoſophiae ac Iurium Doctor, et Eloquentiae Profeſſor. Vid. THVRAE *Hafnia hod. p. 282. ſq.*

III.) Bibliotheca *Collegii Walkendorfiani*, in vico Petrino ſiti, quam fundator Chriſtophor. Walkendorf, magnus aulae Magiſter, regnique Senator, donauerat. Eam tunc quadringentis et quadraginta nouem libris conſtantem, praeter alios, reddere auctiorem ſtuduerunt Ge. Hilarius, Eloqu. Prof. in Academia Hafnienſi, qui a. 1686. volumina mille quadringena et nouem huc transferenda curauit; Franc. Theſtrup, Alburgenſium Epiſcopus, qui inde ab a. 1709. varios libros adiecit; Paul. Herslowius, ex cuius ſcriniis a. 1717. vltra ducena volumina profecta ſunt; ac denique Iacob. Snisdorfius, ad aedem D. Nicolai Comminiſter primarius, qui a. 1731. librariam ſuam ſupellectilem Muſis Walkendorfianis legauit. Cf. omnino THVRA *l. c. p. 354. ſq.* quo et loco memoratur, hanc Bibliothecam integram ſaluamque in magno illo incendio a. 1728. manſiſſe.

IV.) Bibliotheca *Collegii Medicei*, ſeu *Borrichiani*, quod conditum ab Olao Borrichio, Medico ac Philologo clariſſimi nominis, et annò 1691. ſolemniter dedicatum eſt. Inſtructiſſimam eam dicit ALB. THVRA in *Idea Hiſtor. litter. Danor. Hamb. 1723. 8. pag. 119.* Voluminibus ſupra ter mille centum et quinquaginta, quibus per ſingulos annos auctarium haud paruum adiecerit

prouida

prouida tanti huius Auctoris cura. Nec destitui eandem rarioribus MStis, subiungit, partim ab ipso Borrichio, partim a Thoma Bartholino, Paulo Vindingio, Ioh. Brunsmanno, aliisque, huic Bibliothecae donatis. Prope eam *Museum* erat *rerum naturalium* et *artificialium*; sed illud pariter in dicto incendio periit cum Bibliotheca, cuius loco noua collecta est, librisque vtilissimis quotannis instructa. THVRAE *Hafnia hod. pag. 357. sq.*

V.) Bibliotheca *Collegii Ehlersiani*, a. 1705. Musis non sine pompa consecrati. Idem ea fatum experta est, quod priorem absumsit, reditusque ordinarii nondum permiserunt, vt restitueretur.

VI.) Bibliotheca amplissimi *Senatus Hafniensis*, quae in Curia adseruatur, et MStis quibusdam, ad Vrbem et Curiam maxime pertinentibus, excellit. Multum diminuta fatali illo incendio, quod plures euertit Bibliothecas, singulari deinceps studio nouis amplificata est incrementis, et adhuc quouis anno locupletior reddi solet. THVRA in *Hafn. hod. p. 359. et p. 171.*

Nec omittenda denique

VII.) Bibliotheca *Academiae Equestris apud Soranos*, quam Christianus IV. post conditam a. 1623. hanc Academiam adiunxit, vti memorat ALBERT. THVRA in *Idea hist. litt. Danor. p. 110.* Plurimis sane libris optimae notae fuit refertissima, manu etiam scriptis, vtpote in quam olim Ioh. Meursii, et Steph. Ioh. Stephanii schedae variae illatae sunt. Sed ea a. 1659. a Suecis armorum iure occupata in Regiam Stockholmensem peruenit, teste MAGNO CELSIO in *huius Historia p. 133.* Alia proinde mox constituta est, auctaque Henrici Ernstii et aliorum doctorum virorum diuitiis. Splendidissima nuper accessione ornauit eandem per-

illuſtris Dominus de Griis, Eques Danebrogicus, Regisque ad Ordines Belgii Foederati Legatus, vir, dum viueret, omnis doctrinae elegantioris ſcientiſſimus, qui teſtamento praecepit, vt magna Bibliothecae ſuae pars in hoc bonarum artium domicilium transferretur. Cf. THVRA in *Hafn. hod. p. 362.* ac de ſuperioribus Bibliothecis NIC. PETR. SIBBERN in *Biblioth. hiſtor. Dano-Noruegica*, *Hamb. 1716. 8. p. 311. ſq.* ad quem librum Dominus a WESTPHALEN copioſa ſupplementa ex Auctoris autographo inſeruit *Monum. inedit. de rebus Cimbricis et Megapolenſ. T. IV. p. 1533. ſq;* BERNH. RAVPACH *l. c. p. 29. ſq*; et praecipue ALB. THVRA *Idea hiſt. litter. Danor. P. I. cap. 9. p. 223. ſq. pariterque cap. 5. p. 117. ſq.*

Idem poſt Raupachium de priuatis Danorum Bibliothecis agit, inter quas olim *Roſtgaardiana*, *Daneſchioldiana*, de cuius ſummo poſſeſſore IOH. GRAMMII digna lectu *Epiſtola* exſtat in Celeb. REIMARI *Vita Ioh. Alb. Fabricii p. 261.* et ipſa etiam *Grammiana*, cuius Catalogus *Hafniae a. 1748. in 8.* lucem adſpexit, reliquis palmam praeripuerunt. Hodie vero illa eminet maxime, quam illuſtriſſimus *Tottius*, Regi a ſanctioribus conſiliis, Cameraeque Praeſes, infinito ſumtu comparauit. Ad pretioſiſſimas eandem ac ſelectiſſimas totius Europae Bibliothecas referunt die *Götting. gel. Zeit. a. 1750. Parte 48. p. 380.* Poſſident quoque praeſtantiſſimas Bibliothecas maximi in toga heroes, Comes *Hollſteinius de Lethraburg*, et Comes de *Berckentin*, Senatores primi Ordinis, intimaeque admiſſionis. Nec minus coruſcat Bibliotheca illuſtriſſimi Domini *de Oſten*, Conſiliarii intimi, quam primum collegerat Dominus de Lerche, Eques Ordinis Elephantini et Conſiliarius intimus, ac ſupremus Cerimoniarum Magiſter. Haec ingenti librorum Hiſpanicorum et Italicorum copia ſuperbit, atque in rebus

bus, quae Cerimonias Procerum et aularum Europae illustrant, omnium forte locupletissima est. Praeter iam laudatas, insignes librorum Collectiones hinc inde in aedibus doctorum virorum conspiciuntur. Tales sunt Bibliothecae reuerendissimi Episcopi, *Petri Herslebii*, quae miram praecipue, nec alibi locorum facile obuiam, autographorum Lutheri copiam seruat; summe venerabilis *Holmii*, primarii Theologiae Professoris; illustrium et celeberrimorum virorum, *Hauberi*, *Moellmanni*, *Kallii*, et *Fossii*, Professoris medici emeriti, vel rectius honorarii, quae postrema tantum complectitur scriptorum, ad naturalem spectantium historiam, vt cum optimis quibusuis ac instructissimis Bibliothecis in hoc studiorum genere contendere queat.

§. XXIX.

De Bibliothecis *Borussicis* singularem olim Commentationem conscribere voluit MICH. LILIENTHALIVS, imo iam prelo habuit paratam, vt perspicimus ex *Tomo IV. des Neuen Bücher-Saals post Indicem*; sed graues forsitan caussae impedimento fuerunt, quo minus illa ipsa Commentatio in lucem prodierit. Quaedam interim de hoc argumento differit IDEM in Diario, quod inscriptum est *das Erläuterte Preussen*, vt mox suo loco obseruabitur. Nos eius pariter et aliorum virorum doctissimorum laboribus, qui ad manus sunt, vtemur hic, ne lectores nostri potiora de Borussiae Bibliothecis ignorent. Plurimis *Regiomontum* gaudet, inter quas quatuor publicae sunt, *Regia* nimirum, *Academica*, *Senatoria* et *Wallenrodiana*. Dicamus de singulis

I.) Bibliotheca *in arce Regia* auctorem habuit Albertum Seniorem, primum Borussiae Ducem, litterarumque amantissimum. Factum illud a. 1534. plurimi tamen libri a. 1540. et sequenti-

bus comparati ſunt. Non publicis ſtatim commodis patuit, eruditis tamen viris licuit in ea verſari, impetrato ante Principis permiſſu. Quanti aeſtimarit eandem Martinus Chemnitius, per triennium Bibliothecarius, docet eius *Dedicatio*, *Examini Concilii Tridentini* praefixa, vbi candide ſcribit, quod in ſtudio linguarum et Antiquitatum omnia exinde profecerit. Cf. *das Erläut. Preuſſen, Tomo III. P. 29. p. 340.* Poſſidebat Albertus, Dux, praeter hanc aliam librorum theologicorum et hiſtoricorum, Germanica maxime lingua ſcriptorum, ſupellectilem in Conclaui ſingulari, quae vt cum priori coniungeretur, et in arce perpetuo maneret, teſtamenti tabulis a. 1567. diſpoſuit, cui voluntati anno demum 1583. a Georgio Friderico, Duce Boruſſiae, ſatis factum eſt. Idem egregie auxit hanc Bibliothecam, quae vero per longum temporis ſpatium confuſa iacuit, donec Martinus Sylueſt. Grabius, Theol. Profeſſor et Bibliothecarius, a. 1667. libros omnes in pluteos certasque claſſes redigeret. Atque ab hoc quidem tempore duobus per hebdomadam diebus accedere ad eam omnes poſſunt. Anno poſt Bogislaus Radzivil, Ducatui praefectus, adparatum, quem collegerat, librarium, quadringentis circiter et quinquaginta voluminibus, praeter MSta et rariora nonnulla, conſtantem, eo legauit, cui deinceps ex reditibus praediorum Radzivilianorum plures alii libri adiuncti fuerunt. Vid. laudati GRABII *Catalogus librorum Ducis Radzivilii, Bibliothecae Electorali Regiomontanae illatorum, Regiom. 1673. in f.* itemque filii, MART. SYLVEST. GRABII *Series librorum, qui Bibliothecae in Pruſſia Regiae augmento Radziviliano, poſt editum huius a. 1673. Catalogum, nouiter acceſſere. ibid. 1712. ead. forma.*

forma. Haec liberalitas ſtimulauit etiam Erneſtum Bogislaum, Ducem Croyae, Radzivilii ſucceſſorem, aliosque Ducatus Proceres, vt Bibliothecam quam plurimis bonae notae libris amplificarent. Quumque a. 1663. iuſſu Frider. Guilielmi, Electoris Brandenburgici, duodecim Codices manu exarati, duo libri typis impreſſi, ac multae imagines aere lignoque excuſae, nec non a. 1698. duo alia Volumina MSta Berolinum deueherentur, damnum iſtud compenſatum eſt quadam pecuniae ſumma, Bibliothecae quotannis perſoluenda. Maximam huius partem conſtituunt Collectiones Patrum; Auctorum Graecorum et Latinorum, quorum non pauci ex officinis Stephaniana, Plantiniana, Aldina, Frobeniana, Oporiniana, Iuntina caet. prodierunt; omnisque aetatis Hiſtoricorum. Nec deſunt Opera ad inuentae typographiae natales referenda, libri damnati ac prohibiti, manuque ſcripti, quorum praecipui ad illuſtrandam Boruſſiae hiſtoriam faciunt. Adeſt praeterea *Bibliotheca argentea*, ſingulari ſcrinio incluſa, quae nomen hoc ideo accepit, quod libri omnes, numero viginti, tam in forma maiori, quam quadripertita, ab eleganti artificis manu ſolido, magnique ponderis, argento ſunt contecti. Complectitur autem iſthaec ſupellex ſacri Codicis exemplaria, Euangeliorum explanationes et precum formulas, quibus libris vſi fuerunt antiqui Boruſſiae Duces. Plura vid. in *dem Erläut. Preuſſen, Tomo I. Parte 10, art. 35. p. 725. ſq.* vbi MICH. LILIENTHALII *Beſchreibung der Königsberg. Schloß-Bibliothec.* Praefuit ei noſtra aetate Martin. Knutzius, Philoſ. Prof. mortuus a. 1751.

II.) Bibliotheca *Academica* occurrit, cui Dauid Blaeſingius, Mathem. Profeſſor, a. 1719. omnem

ſuum adparatum librarium, vna cum Inſtrumentis mathematicis, legauit. Iam plus quatuor Voluminum millia in eadem conſpiciuntur, inter quae multi libri, ſub initium artis typographicae luci expoſiti. Antiquiſſimum Opus atque rariſſimum eſt *Apuleii Aſinus aureus*, *a. 1469. in f.* editum. Vid. DAN. HENR. ARNOLDI *Hiſtor. Acad. Regiomontanae*, *a. 1746. in 8. mai.* Germanice excuſa, *Parte II. p. 45.* Subiungimus

III.) Bibliothecam *Palaeopolitanam*, quae ortum debet Ioh. Polyandro, vrbis Parocho. Is enim a. 1540. quicquid habebat librorum, Senatui teſtamento reliquerat. Sexaginta annis poſt idem fecit Ioh. Möllerus, Senator. Haec autem antiqua Collectio, quum ſiue caſu, ſiue culpa, valde imminuta eſſet, ex ſingulari Magiſtratus conſtitutione inde ab anno 1612. refarcire damna certatim ſtuduerunt Senatorum complures, librosque varios dono obtulerunt. A. 1702. Henricus etiam Bartſchius, ProConſul, ſupellectilis ſuae partem dimidiam, mille ac quingenta ſuperantem Volumina, publicis vſibus conſecrauit, quae a filio deinceps egregie aucta eſt, permultis praecipue ſacri Codicis exemplaribus, omnium pene gentium lingua excuſis, item Inſtrumentis mathematicis Chriſtiani Otteri, Profeſſoris quondam Nouiomagenſis, a vidua Ge. Guil. Mühlkunzelii, Senatoris, perſuaſu Bartſchii, Bibliothecae illatis. Eodem temporis tractu a Senatu emtae ſunt Barthol. Goldbachii Bibliotheca mathematica, et Auguſti Pfeifferi, Superintendentis Lubecenſis, Rabbinica, quarum illa Thorunio, haec Lubecâ tranſlata Regiomontum fuit. Anno demum 1718. aperta eſt haec Senatus Bibliotheca, (ex Curia, ineunte hoc ſaeculo, in Domo Pauperum, inde vero a. 1736. in

in aedibus magis opportunis, sex nempe conclauibus Scholae Parochialis collocata,) quod THEOPH. SIGEFR. BAYER, tum eidem praefectus, postea Petropolitanus Professor, singulari *Programmate in 4.* indicauit eruditis. Successit illi laudatus supra Lilienthalius, qui libros inutiles, ac bis obuios, segregauit a reliquis, eorumque loco nouos et praestantiores comparauit, partim ex tabernis librariis, partim ex variarum Bibliothecarum auctionibus. Non parum profuit simul repetitum extentumque Senatusconsultum, quo illi omnes, qui publico fruuntur salario, obstricti sunt, vt libro quodam, vel pecunia, nominis sui memoriam ad posteritatem transmittant. Auctores vero Graeci et Latini, cum iis libris, qui ad humaniores pertinent litteras, Scholae Kneiphofianae, ad communem iuuentutis et praeceptorum vsum, traditi fuerunt. Inter MSta Bibliothecae excellunt *Quintiliani Institutiones Oratoriae*, ac membranaceus *Lactantii Codex*, cum ob antiquitatem, tum ob ornatum pretiosissimus. Digna etiam eruditorum oculis diuinorum librorum Collectio, quorum mille circiter et quadringena exemplaria monstrari possunt. Nec desiderantur hic pictae eruditorum imagines, icones insigniores aeri incisae, et mathematica Instrumenta, quorum iam antea mentionem iniecimus. Vid. GODOFR. BERNH. CASSEBVRG *Nachricht von der Königsberg. Stadt-Bibliothec*, in *Actis Borussicis ecclef. ciuil. et litterariis*, *Tomo III. P. 5. p. 676. sq.* et LILIENTHALII *Progr. von der neuen Einrichtung der Königsb. Stadt-Bibl. Regiom. 1736. in 4.* ad excitandam Patronorum liberalitatem, vt annui Bibliothecae reditus constituerentur, maxime diuulgatum. Recusum illud est in *dem Erläutert.*

tert. Preussen, Tomo V. P. 9. p. 615. Cf. *die Leipz. gel. Zeit. a. 1718. p. 384.*

Progredimur denique ad

IV.) Bibliothecam *Wallenrodianam*, quam Mart. a Wallenrod, Ducatus Cancellarius, initio superioris saeculi instruxit. Continebat illa, exceptis MStis, (inter quae *Ioh.* a *Wallenrod Historia* erat *Concilii Constantiensis*, Codex rarissimus elegantissimusque, de quo legi meretur *Herm.* von der *Hardt* in *Praef. ad Tom. I. Partem 2. Concilii Constantiensis*,) plus quam ter mille Volumina praestantissima; at periit tota anno 1623. suborto in aedibus viri summi incendio. Idem tamen noua doctrinae subsidia vndiquaque magno pretio conquisiuit, et, vt a posteris eius vel in praedio Pegermine, vel Regiomonti in domo ad fluuium Katzbach, integra seruaretur, disposuit sapientissime. Filii igitur ac nepotes, voluntatis paternae memores, ad Bibliothecae huius emolumentum summo studio acriterque inuigilarunt. Primum enim Ioh. Ern. a Wallenrod illam non solum libris optimis, rariusque obuiis, auxit, sed eo prospexit etiam, vt in loco, nullis facile obnoxio periculis, reponeretur. Consensu igitur Principis anno 1650. a Senatu Kneiphofiano talem emit in Ecclesia cathedrali, vbi adhuc Bibliotheca illa exstat. Frater eius natu minor, Ge. Henr. a Wallenrod, octo annis post nouem Marcarum millia legauit, quibus Ioh. Ernestus, modo laudatus, mille adhuc Marcas adiecit, hoc quidem consilio, vt annui totius sortis reditus locupletandae Bibliothecae inseruirent. Eo viuis erepto cura thesauri huius librarii ad generum, Christoph. Comitem a Wallenrod, deuoluta est, a qua a. 1711. denuo mille Marcae accesserunt. Idem a. 1723. fecit Sigismundus a Wallenrod, Christophori filius minor,

nor; frater autem eius, Erneſtus, cum diuerſis temporibus duo librorum millia et amplius Bibliothecae donauit, tum ſingulares etiam ſcripſit leges, quae ad ſeruandam eandem augendamque conducere videbantur. Praecipuam eius curam ſemper ſuſtinet Familiae illuſtriſſimae Senior: caetera fidei Bibliothecarii committuntur, inter quos olim celeberrimus fuit Ioh. Phil. Pfeifferus, Antiquitatum Graecarum ſcriptor non vulgaris, at infelix tandem Theologus. Hodie munere illo perfungitur V. C. Chriſt. Henr. Gütther, Conſiliarius aulicus ac Prof. Publ. Fuſius de hac ipſa Bibliotheca IOH. CHRISTOPH. VOLBRECHTVS, ei quondam praefectus, diſſerit in *dem Erläut. Preusſen, Tomo III. P. 33. p. 617. ſq.* vbi et numerus librorum, qui a. 1726. quinque millia voluminum, praeter minora Opuſcula, exceſſit, itemque MSta quaedam, naturaeque et artis rariora, vna cum Nummophylacio, memorantur.

Apud *Thorunienſes* etiam Henric. Strobandus, Conſul et Protoſcholarcha, ſub ſaec. XVI. finem Gymnaſium erexit et Bibliothecam publicam, quae hodie in claſſes XXV. diſtributa eſt. Legi de ea poteſt PETR. IAENICHIVS in *Notitia Biblioth. Thorunienſis, Ienae 1723. 4.* Sed eam nec adeo praeclarae conditionis, nec adeo exquiſite ab Auctore deſcriptam eſſe, REIMMANNVS monet in *Catal. Bibl. ſuae, T. II. p. 410.* Potiora eius Opuſculi capita, omnesque MSti Codices, recenſentur in *dem gelehrten Preuſſen, T. II. P. 4. p. 213. ſq.* Olim credebatur, duas Ciceronis Epiſtolas, in tabellis ceratis ipſius manu exaratas, hic inueniri. Vid. ANDR. CELLARIVS in *Deſcript. Polon. p. 505.* et SIM. STAROVOLSCI *Polonia p. 56. edit. Conring.* At lepidam hanc fabellam ſatis explodit IAENICHIVS *l. c. p. 38. ſq.*

De

De Bibliotheca *Gedanensium* publica egit SAM. SCHELGVICHIVS in *Comment. de incrementis Bibliothecae Gedanensis*, *Gedani 1677. in 4.* ac de *Elbingensis Bibliothecae publicae origine*, *fatis atque incrementis* GE. DANIEL. SEYLERI breuis *Dissertatio* exstat, edita *Elbingae a. 1736. eadi forma.*

§. XXX.

In *Russorum* Imperio duae occurrunt Bibliothecae celebriores. Altera Moscuae, altera in ipsa Imperatorum sede, Petropoli. *Moscuensis*, quae Synodalis dicitur, ab Alexio, Magno Duce, saeculo superiori sumtibus non exiguis condita est, omnemque Arsenius, Monachus, diligentiam adhibuit, vt optimi antiquissimique Codices eidem inferrentur. Familiam inter hos ducit *Quatuor Euangeliorum liber*, saeculo VI. exaratus. Vid. *Catalogi duo Codicum manuscriptorum Graecorum, qui in Bibliotheca Synodali Moscuensi asseruantur, a. 1722. mense Martio ab* ATHANASIO SCHIADA, *Scholae Graecae Professore, inspecti et examinati. Horum vnus continet Codices quinquaginta, in quibus tempus, quo sunt exarati, inuentum est in Codicibus notatum, alter comprehendit Codices trecentos quatuor, quorum exscriptionis saeculum ex sententia Schiadae est designatum. Accedit Appendicis loco tertius Catalogus nonaginta trium Codicum MStorum Bibliothecae typographicae Moscuensis. Ex typographia Moscuensi a. 1723. in 4.* Hoc octo plagularum Opusculum *eodem anno* recusum est *Lipsiae in 8.* studio doctissimi viri, IOH. ERH. KAPPII. Cf. COLERI *Bibl. theol. selecta*, *Tomo I. p. 931. sq.* Moscuensis autem editio longe est rarissima, quum non nisi quinquaginta exemplaria excusa sint, et interdictum postea, nescio quam ob caussam, ne libellus denuo typis imprimatur. Ipse autem Auctoris labor parum placuit REIMMANNO, qui in *Catal. Biblioth. suae T. I. p. 141.* sic scribit: *Admodum macilenti sunt hi MStorum Moscu-*

Moscuensium Catalogi, *solis ossibus constantes*, *carnisque omnis et spiritus expertes. Non tamen in vltimo loco ponendi prorsus. - - Contenti igitur simus hoc Catone*, *donec vel I. D. Schumacherus*, *Bibliothecae Academicae Petroburgensis praefectus*, *vel Ioh. Petr. Kohlius*, *Acad. Petroburgensis ExProfessor*, *vel ipse hic Schiada vberiores et lautiores nobis apponat dapes. Quorum hic in praefat. huius Catalogi*, *ille in prooemio Introduct. in Histor. litter. Slauorum*, *Catalogum MStorum Russicorum pleniorem nos exspectare iussit*, *et in Opere ipso Introductionis cap. I. §. 1. pag. 1. Schumacherum Bibliothecae Caesareo-Moscowiticae Catalogum nondum editum secum habere monuit.* Ita quidem Reimmannus. Et optandum sane esset, vt prodiissent in lucem, quorum hic meminit, MStorum Indices; sed ad hunc vsque diem spes fefellit rei librariae amatores. De Bibliotheca *Academiae Petropolitanae*, cuius auctor Petrus M. fuit, legantur *die Leipz. gelehrt. Zeitungen*, *a. 1726. p. 383.* vbi Professorum quidam refert, eandem in aedificio amplo atque eleganti esse collocatam, et *Museum* simul rerum naturalium, cum *Nummophylacio*, complecti. Adfirmasse, subiungit, Ioh. Ge. du Vernoy, Medicinae Professorem, quod in disciplinis mathematicis, medicis ac physicis nullum excogitare potuerit librum rariorem, quem ibidem frustra quaesierit: et a se ipso nihil in Antiquitatibus fuisse desideratum. Permitti etiam, vt quilibet Professorum indicet libros nondum Bibliothecae illatos, quo facto de iis comparandis statim laborare Senatum sanctiorem. Inter cimelia denique reponit idem *Commercium epistolicum Ioh. Heuelii*, centum aureis Gedani emtum, pariterque *Speculum Saluationis*, vetustissimum artis typographicae monumentum, quod olim ad Petr. Scriuerium pertinuit. Add. eadem *Noua Lips. litteraria a. 1729. p. 25.* Memoratur quoque *ad hunc ipsum annum p. 297.* Bibliothecam Principis Menzikofii, tredecim circiter repletam Voluminum millibus,

bus, inter quae tria millia rariſſimorum librorum fuerunt, Conſtantinopoli aliisque locis conquiſitorum, iuſſu Petri II. in *Monaſterium S. Michaelis* non procul a Moſcua eſſe abſportatam; quae exſtetne adhuc in illo Monaſterio, an Bibliothecae Petropolitanae poſtea ſit adiecta, nos quidem exploratum non habemus.

Apud *Polonos*, gente plurium litteratorum virorum foecunda, non adeo magna librorum olim copia fuit; ſaltim pauca de iis ad exterorum peruenerunt notitiam. Nunc autem in hac ſaeculi noſtri luce Poloni, aliarum cultiorumque gentium exemplo ſtimulati, omni nituntur ope, vt Bibliothecas antiquas reddant in dies locupletiores, nouasque etiam pergrandi pecuniae ſumma inſtituant. Ad illas quod attinet, (de his enim deinceps diſſeremus) ex Martino Cromero ac Thoma Bozio IACOBVS probat MIDDENDORPIVS *de Academ. lib. V. p. 333.* Reges in arce *Vilnenſi* Bibliothecam erexiſſe pretioſiſſimam. Talis quoque, eaque inſignis, a Sigiſmundo II. Rege inſtructa dicitur in arce *Cracouienſi.* Dubium hoc videtur COLERO in *Obſeruatione ad h. l.* eiusque verba haec ſunt: *Sane ſi Ioachimi Paſtorii de Hirtenberg, viri fide digniſſimi, Florum Polonicum euoluamus, lib. VII. cap. 7. vbi ex inſtituto de iſto Rege agit, videbimus, nihil de condita ab eodem Bibliotheca Cracouienſi reperiri.* Quae ratiocinatio licet ſit tenuis atque infirma, quum Paſtorius breuiter ſtrictimque Polonicam expoſuerit hiſtoriam; id negari tamen nequit, Struuium hic ſine teſte loqui, quem hodie modum in eiusmodi rebus nemo facile ſequitur. Interim idem adfirmat IACOBI *en Traité des Biblioth. p. 228.* Suecorum in poteſtatem incidiſſe ſaeculo ſuperiori, ſed per Pacem Oliuenſem redditam fuiſſe totam hanc Bibliothecam, monuimus iam in hiſtoria de *Bibliothecis Suecicis §. XXVII.* REINOLD. HEIDENSTEINIVS in *Tractatu de bello Moſcouitico, quod Stephanus, Rex Poloniae, geſſit,* qui exſtat in

FREHERI

FREHERI *Auctoribus variis rerum Moscouiticarum, Francof. a. 1600. inf.* auctor est, quod eiusdem belli tempore Poloni anno 1579, capta arce Polotta, insignem in ea Bibliothecam nacti sint MStisque ornatissimam, ex qua Cracouiensis postea non parum accreuerit. Sed non liquet, vtrum de Bibliotheca in arce loquatur, an de *Academica* in Collegio Theologico - Philosophico maiori, quam tangit ANDR. CELLARIVS in *Descript. Polon. p. 143.* Huic Stanislaus Resci, Decanus Varsouiensis, varia reliquit MSta, vt supra §. *XIX. num. 1.* diximus, suam pariter Bibliothecam legauit Benedictus Cosnanus, addita summa annua ad libros redimendos. Hoc etiam de Matthia a Miechow testatur Starouolscius, quod in *Rupella apud Fratres Pauli Primi Eremitae* Bibliothecam sumtu ingenti adornarit. In *Gnesnensi* vrbe Martin. Dreuicius, Archiepiscopus, Bibliothecam erexit, curae Andr. Cricii commissam, quae omnia docet Struuius, sine dubio ex IACOBI *Traité des Bibliotheques p. 229. sq.* Alia suppeditant *die Leipz. gel. Zeit. a. 1748. p. 107.* quo loco indicatur, Casimirum Krolikowski, Piorem Dominicanorum, Fratres suos, vt Bibliothecam, ab Abrah. Bzouio, celeberrimo saeculi superioris viro, vtilitati communi consecratam, instaurarent atque augerent, grauiter multisque persuasionibus excitasse, liberaliter oblato, ad rem facilius perficiendam, patrimonio; Petrum itidem Hyacinthum Sliwicki, Missionariorum ad S. Crucem Caput, Bibliothecae, eorum in aedibus collocatae, pulchram librorum scriptorum typisque impressorum copiam, pro suo erga litteras studio, adquisiuisse. Quam Ecclesia Cathedralis *Miechouiae*, in Palatinatu Cracouiensi, habuit olim Bibliothecam longe praestantissimam, ea a. 1745. fatali periit incendio, dolentque Canonici potissimum MStorum iacturam, in quibus auro ipsis carius fuit *Promtuarium Antiquitatum Monasterii Miechouiensis*, manu Auctoris, SAMVE-

LIS NAKIELSKI, exaratum. Vid. *Leipz. gel. Zeit. a. 1747. p. 259.* cf. IOH. DAN. IANOTZKI *de libris rarior. Polonicis in Biblioth. Zaluſcia, Parte I. p. 108. ſq.* Iam totus eruditorum orbis miratur Bibliothecam *Zaluſciam*, Varſouiae conditam, annoque 1747. rei dedicatam publicae a Fratribus Zaluſciis, Andrea Staniſlao Koſtka, Epiſcopo Cracouienſi, et Ioſepho Andrea, ſupremo Regni Referendario, Maecenatibus quouis elogio maioribus. Superbit illa et ſtupendo voluminum numero, et mira rariorum librorum, etiam Polonorum, collectione, de qua vid. IANOTZKI, V. C. eidem praefectus, in adducto *Opuſculo* Germanico *de libris rarioribus Scriptorum Polonorum, qui exſtant in Bibliotheca Zaluſcia*, cuius Pars prior *Dreſdae a. 1747.* altera *Vratiſlauiae a. 1749. in 8. mai.* prodiit. Plura de hoc Muſarum delubro diſſerit ampliſſimus vir, ERNESTVS MART. CHLADENIVS, ICtus Vitembergenſis, in elegantiſſimo libello, *Gentis Zaluſciae Oracula, rei litterariae auſpicatiſſima* inſcripto, qui excuſus eſt *Vitemb. a. 1747. in 4.* et *Orationem* eius ſimul continet Varſouiae in certamine litterario recitatam, aliisque octuaginta non antepoſitam tantum, ſed aureo etiam magni momenti nummo compenſatam. Subiiciemus exinde quaedam, quae *pag. 16.* occurrunt, partim, quoniam ad rem pertinent, partim, vt Auctoris dicendi genus quodammodo cognoſcatur. Ita vero ille: *Zaluſciorum ingenio nihil non eſt peruium ac penetrabile. Auſu generoſo rem ſuſcipiunt, generoſiori perficiunt et abſoluunt, vel profuſiſſimo auri impendio. Videas, quem enim ad ſui ſpectaculum non rapiat iſta magnificentia? Videas, inquam, Codices, quorum numerus iniri nequit, in armariis, ordine longo pulcroque, diſpoſitos, pretioſis indutos velamentis, plurima auro nitentia, et quae ſunt reliqua ornamenta, digna omnino Vtriusque Conditoris ingenio. Ea vero, quae dixi, etiamſi magna ſint, multo tamen minora videntur iis, quae nunc dicam.*

Non

Non in oſtentationem et pompam, vel, vt admirantibus tantum et laudantibus pateſiat, aulam libris inſtruunt Zaluſcii, ſed vt fructus ad omnes, qui ad immortalitatem ingenii contendunt, perueniat, veluti litterarum nundinas, vbi ingenia diuinitatem negotientur, et quaſi ingeniorum aſylum, inſtituunt, haecque atria, hos loculos, inque loculos diſtributa volumina, publici iuris faciunt caet. Addatur eiusdem Opuſculum, *quo Bibliothecae Zaluſciae dedicationem, ipſa die, Auguſto in Faſtis ſacra, celebrandam, Sarmatiae, quo par eſt animi cultu, gratulatur, ibid. eodemque anno in 4.* Quibus Codicibus manu ſcriptis Bibliotheca Zaluſcia emineat, exteris indicare nuper coepit clariſſimus IANOTZKI. Etenim anno 1752. eum edidiſſe, relatum eſt, non nihil *de MStis rarioribus Bibliothecae Zaluſciae*, ſed inſpicere Opuſculum illud, et Hamburgi, et Lipſiae, fruſtra quaeſitum, adhuc non contigit. Id ſcimus ex *Nouis Lipſ. litterariis (Leipziger gelehrt. Zeitungen) a. 1747. p. 311.* adſeruari hac in Bibliotheca *Speculum Saxonicum*, perantiquum Codicem, et ſplendidiſſime exornatum; forte etiam manu ſcriptum *S. Hieronymi in Librum Iob Commentarium*, a Marco Meibomio relictum, qui Opus illud viginti Florenorum Belgicorum millibus aeſtimauerat. Caeterum illuſtre hoc Zaluſciorum exemplum plures mox Sarmatiae Proceres ad rei Bibliothecariae ſtudium excitauit. Sic reuerendiſſimus Epiſcopus Diocaeſarienſis, Coadiutor Vilnenſis, Ioſephus Staniſlaus Comes in Dambrowna Sapieha, Bibliothecam ſuam ſelectiſſimam, quam *Vilnae* habet, publicam fecit, eique Bibliothecarium dedit Ebertum. In magnum ante aliquot annos periculum inciderat orto repentino incendio; ſed feliciter liberata fuit a flammarum rabie: antiqua e contrario *Dominicanorum* Bibliotheca plane conſumta, nec non egregius *Ieſuitarum* adparatus, qui et complectitur Sigiſmundi II. Regis Bibliothecam, Ticocini collectam atque Patribus

 hisce,

hisce, teste HEIDENSTEINIO *Rerum Polonic. lib. I. p. 5*, legatam, extrinsecus est laesus. *Leipz. gelehrte Zeitung. anni 1748. p. 764.* Add. *p. 307.* nec non *p. 107.* vbi legimus, quod Paul. Stryinski, Ordini Soc. Iesu *Varsouiensis* Praefectus, Bibliothecam suam, sex voluminum exquisitissimorum millia seruantem, illi, cui praeest, Collegio solemni dicauerit donatione, ac praeter hanc, ad eam quotannis augendam, ipsi attribuerit amplius mille nummos vnciales. Inter *priuatas* Polonorum *Bibliothecas* iam excellunt illae, quas Iosephus Alex. Comes Iablonowski, S. R. I. Princeps; Mich. Korybuth, Dux in Wisniowiec Wisniowiecki; et Wenceslaus Rzewuski, Palatinus Podoliae, instruxerunt. Singularem nuper Commentationem de his et aliis Bibliothecis promisit doctissimus IANOTZKI, qui publicas omnes si describere itidem adcuratius voluerit, gratissimum certe fecerit historiae litterariae cultoribus.

In *Hungaria* denique a non nullis condi hoc saeculo coeperunt Bibliothecae. MATTHIAS BELIVS in *Notit. Hungariae nouae*, *T. I. Partis generalis membro 2. §. 3.* praecipue commendat insignem Iosephi Comitis Esterhazy, Croatiae Banni, supellectilem, vti referunt *Acta Erudit. Lat. a. 1735. p. 294.* Nec apud *Transyluanos* desiderantur Bibliothecae. Talis est e. g. *Hermanstadii*, seu Cibinii, quae a Ioh. Hontero, Theologo et Mathematico, Scholae commodis erecta, nuperque Scriptoribus optimis res Hungaricas, Transyluanas, et vicinarum prouinciarum illustrantibus, locupletior facta. Magno olim studio eos collegerat Mart. Schmeizelius, Historicus Halensis, cuius post obitum totam collectionem, vna cum variis MStis ex Bibliotheca Ludewigiana, redemit Mich. Gottlieb Agnethler, Academiae Helmstadiensis Orator, nuper exstinctus, a quo illam Senatus Hermanstadiensis comparauit. Vid. *Index horum Scriptorum*, a viro laudato

Halae

Halae Magd. 1750. in 8. editus. *Coronae* itidem, seu Cronſtadii, poſt priorem Bibliothecam, flammis deletam, vt *§. vltimo Capitis II.* monuimus, noua coaluit, quae multos adhuc poſſidet Codices, manu exaratos, ſeruatosque ex celeberrima Bibliotheca Budenſi, ſi fidem meretur libellus, hoc noſtro ſaeculo *Halae Magd. in 8.* excuſus inſcriptusque *Staat von Siebenbürgen, p. 71.* et in *Additionibus p. 31.*

CAPVT QVARTVM

DE

BIBLIOTHECIS GERMANORVM.

§. I. Bibliothecae Altenburgenſis, Altorfinae, Ambraſiana Tyrolenſis, et Annaebergenſis.

§. II. Bibliothecae Argentoratenſes, Arnſtadienſes, Auguſtanae.

§. III. Bibliothecae Baruthina, Coenobii Bergenſis, et Berolinenſes.

§. IV. Bibliothecae Brandenburgicae, Bremenſis, Brunſuicenſes et Budiſſina.

§. V. Bibliothecae Caſſellana, Cellenſis, Chemnicenſis, Cizenſis, Coburgenſes, Curienſis, Cygnea.

§. VI. Bibliothecae Delitienſis, Dreſdenſes, Duisburgenſis.

§. VII. Bibliothecae Emdenſis, Erfurtenſes, Erlangenſis.

§. VIII. Bibliothecae Francofurti ad Moenum, Francofurti ad Viadrum, Freybergenſis, Friſingenſis et Fuldenſis.

§. IX. Bibliothecae Gandershemenſis, Gerana, Giſſenſis, Gorlicenſes, Gothanae.

§. X. Bibliothecae Gottingenſis, Gottorpienſis, Gryphiswaldenſis, et Guelpherbytana.

§. XI. Bibliothecae Halberſtadienſes, Halenſes Magdeburgicae, Hamburgenſes, Hanoueranae.

§. XII. Bibliothecae Heidelbergenſis, Heilsbronnenſis, Helmſtadienſes, Herbipolitanae, Hildeſienſis.

§. XIII. Bibliothecae Ienenſis, Ingolſtadienſis, Iſenacenſis, et Kilonienſis.

§. XIV. Bibliothecae Laubanenſis, Lignicenſes, Lipſienſes, Loccumenſis, Lubecenſis, Luneburgenſis.

§. XV. Bibliothecae Magdeburgenſes, Meinungenſis, Mellicenſis, Memmingenſis, Mindenſes.

§. XVI. Bibliothecae Moguntinae, Monachienſis, Monaſterienſis.

§. XVII. Bibliothecae Nordhuſana et Norimbergenſes.

§. XVIII. Bibliothecae Olſnenſis, Onol-

Onoldina, Portensis, Pragenses, Quedlinburgenses.

§. XIX. *Bibliothecae Ratisbonenses, Riddagesbusana, Rintelicusis, Rostochienses, Rotenburgensis ad Tubarim, Salisburgenses, Schleusingensis, Sedinensis.*

§. XX. *Bibliothecae Spirensis, Stargardienses, Stralsundensis, Stutgardienses, Treuirenses, Tubingensis, Vinarienses.*

§. XXI. *Bibliothecae Vindobonenses.*

§. XXII. *Bibliothecae Vitembergensis, Vlmenses, et Vratislauienses.*

§. XXIII. *Bibliothecae Weingartensis, Weissenfelsensis, Wismariensis et Zittauiensis.*

§. I.

Ab exteris in patrium reuertimur solum, eas *Germaniae* Bibliothecas, siue publicas, siue a priuatis quibusdam personis miro studio instructas, consideraturi, quae nobis quidem innotuerunt. In his autem omnibus recensendis litterarum placuit ordo, eam maxime ob caussam, vt commoditati Lectorum consulatur. Dicemus igitur primum de

Bibliotheca *Altenburgensi* in Saxonia superiori. Pertinet illa ad Gymnasium, ob annalium tamen penuriam origines eius incertae sunt. Optime de eadem promeritus est CHRIST. FRID. WILISCH, qui non solum *Altenb. a.1716.* singulari *Progr. in f. de Bibliotheca Gymnasii Altenburgensis*, (quae multum debet Ge. Crausero, Christiano Funccio, et Paul. Martin. Sagittario, Rectoribus,) alioque, *a.1717.* edito, *de potioribus Bibliothecae scholasticae Altenburgensis MStis* egit, sed *Indicem* etiam *librorum excusorum* ita concinnauit, vt instar locorum communium in re litteraria esse possit. Prodiit ille *ibid. a.1721. in 8. annoque sequenti* accessit *Adpendix, cum Indice alphabetico totius Operis.* Vid. *Leipz. gel. Zeit. a. 1721. p. 407.* et *a. 1722. p. 375.* Adsunt omnino libri, pro instituti ratione, praestantissimi, MStorum autem collectio non magni momenti est. *Aulica*, quae olim in eadem ciuitate fuit, *Bibliotheca*, iam diu partem Gothanae conficit.

Altor-

Altorfinae Academiae Bibliotheca defcribitur cum a MAGNO DAN. OMEISIO in *Gloria Acad. Altorfinae*, *Altorf. 1683. in 4. p. 145. fq.* tum a IOH. IAC. BAIERO in *Notit. huius Vniuerfit. Norimb. 1717. in 4.* Germanice edita; *cap. XVIII. p. 91. fq.* Dabimus ex his auctoribus plurima. Primam fcilicet Bibliotheca haec originem debet librariae fupellectili Georgii Sigelii, Theologiae Profefforis, a. 1598. fiue ex teftamento, fiue alio modo, acquifitae. Anno 1626. acceffit Georgii Vogelii, litterarum ftudiofi, trecentorum florenorum legatum; Ioh. Iodoci Schmidtmaieri, Patricii Norici, donatio mille florenorum; et a. 1647. denuo trecentorum florenorum fumma, a Ioh. Dieterico L. B. de Taube legata. Integrae etiam Bibliothecae Sebaldi Snellii, Alumnorum Noricorum Infpectoris, et Ludouici Iungermanni, Medicinae Profefforis, teftamento relictae, a. 1651. et 1653. ad Academicam peruenerunt. Eadem porro adaucta compluribus libris Pauli Püchleri, iurium ftudiofi; mille quadraginta voluminibus ex Ioh. Chriftoph. Oelhafenii, Procancellarii Altorfini, Bibliotheca, partim emtis ab Academiae Curatoribus, partim a filio poffefforis, Hieronymo, donatis; Ioh. Leonh. Stoeberleinii, Apothecarii Norici, Bibliotheca medica et philofophica, a. 1696. legata; Ioh. Chriftoph. Wagenfeilii libris Orientalibus aliquot centum voluminum, qui a. 1705. foluto iufto pretio comparati fuerunt. Nec reticenda duorum fautorum liberalitas. Non enim Chriftoph. Pellerus tantum Opere quodam pretiofo Bibliothecam Altorfinam ornauit faepius, tefte APINO in *Vitis Procancellar. Altorfinorum p. 77.* et *78. in princ.* fed Fridericus etiam Rothfcholtzius, eruditus Norimbergenfium bibliopola, a. 1717. quadringentos libros compactos, varii generis, eidem intulit. Vid. celeberrimi KOELERI *Fafti Vniuerfit. Altorfinae ad hunc annum p. 50.* Manu fcriptorum Codicum non

quidem multitudine ſuperbit, Syriaca tamen et Ebraica quaedam poſſidet, haud certe vulgaribus adnumeranda. GE. MART. RAIDELIVS in *Comment. de Claudii Ptolemaei Geographia, Cap. III. p. 23.* meminit Codicis Bibliorum Latini, ex Ioh. Iac. Baieri donatione in Bibliotheca Academica exſtantis, et tenuiſſimae nitidiſſimaeque membranae inſcripti, qui omnes, quotquot cum intuentur, in ſui rapiat admirationem. Excuſorum autem Operum adparatus non poteſt non per annos ſingulos ex legatorum vſuris, aliisque reditibus, maior ſplendidiorque reddi. Adcuratum librorum omnium Catalogum laudatus KOELERVS promiſit olim, qui nunc vero, mutato viri optimi domicilio, fruſtra exſpectabitur. Ordinem quoque Philoſophicum in Auditorio ſuo ſeparatam habere Bibliothecam, quondam legatam cum certa pecunia, vt quotannis amplificari queat, IOH. KANOLDVS refert in *Adpendice ad Neickelii Muſeographiam p. 383.* Inter priuatas Altorfinorum Bibliothecas excelluerunt hoc ſaeculo *Rinckiana*, quae, poſt Catalogum *Lipſ. a. 1747. in 8. mai.* typis impreſſum, integra redemta eſt ab illuſtriſſimo Palmio, Miniſtro Caeſareo; nec non *Schwarziana*, ob libros, ſaeculo maxime XV. excuſos, quorum poſſeſſor indices dedit, vt ſuo loco dicemus, MSta item non vulgaria, e. g. *Codicem, qui XIII. panegyricos veteres* exhibet, membranaceum, de quo ipſe loquitur SCHWARZIVS in *Obſeru. crit. ad loca quaedam Latini Pacati Depranii §. I.* ſempiterna recordatione digniſſima. Eo nunc, non ſine maximo rei publicae litterariae dolore, viuis erepto, quali fato tam pretioſa ſupellex obnoxia fuerit, nondum audiuimus.

Apud *Auſtrios* celebratur Bibliotheca *Ambraſiana* Tirolenſis, in arce Archiducali, propter Oenipontem. Ex hac licet plus bis mille voluminum et excuſorum, et manu ſcriptorum, quorum non pauca pretio-

pretiosissima pertinuerunt olim ad Bibliothecam Maximiliani I. cubicularem, superiori saeculo in Bibliothecam Vindobonensem Caesaream fuerit delatum; possidet tamen adhuc, teste LAMBECIO, volumina typis impressa 4391. quae ipse in ordinem redegit, vti perspicimus ex *Commentar. de Bibliotheca Caesarea lib. II. p. 745.* Add. etiam *p. 463.* eiusdem libri, vbi confirmantur, quae antea diximus. Auctusne, post eius tempora, hic sit adparatus, an minus, dicere non ausim. Idem vir doctus *l. c. p. 744. Oeniponti* nouam se reperisse scribit Bibliothecam *Archiducalem*, ab Ambrasiana, tamquam antiqua, diuersam, et a duobus potissimum vltimis Archiducibus, Ferdinando Carolo, et Sigismundo Francisco, comparatam, in qua magnam optimorum, ex omni genere, librorum obseruarit multitudinem, aliquot mille voluminibus constantem, sed adeo confusam, adeoque negligenter cumulatim in nudo solo iacentem, vt tam iniqua tanti thesauri litterarii conditio non misericordiam tantum, sed et indignationem ipsi mouerit. *Et certe,* pergit, *si noua haec Bibliotheca Archiducalis Oenipontana aeque adcurate, vt Ambrasiana vetus, a me esset perlustrata, minime dubium est, quin augustissima Bibliotheca Caesarea Vindobonensis pretiosissima variorum selectissimorum librorum accessione itidem potuisset augeri, quemadmodum beneficio Bibliothecae Ambrasianae locupletata est.*

Annaebergae, quae in Circulo Saxonum metallifero ciuitas est, Bibliotheca, in ipso Templo recondita, hoc saeculo innotuit. Fundamenta eius debentur Georgio, Saxoniae Duci, et Annaebergae conditori, quippe qui ex Bibliotheca Ludouici Goetzii, Sacerdotis aulici, partem quandam donauit. His adiuncti fuerunt libri Ioh. Pfennigii, Superintendentis, qui anno 1501. ad Hussitas transierat. Insigniter quoque ex sua supellectile libraria auxit Bibliothecam

 Ioh.

Ioh. Nigrinus, qui, Scholae primum Conrector, mutato vitae molestae genere ad rem publicam gerendam accessit, et a. 1555. consularem dignitatem obtinuit. Ab eo sane magnorum sumtuum volumina profecta sunt, sua ipsius manu et nomine consignata. Collectum tunc temporis adparatum in ordinem redegit ornauitque Matthaeus Klingeissen, artis medicae Doctor, ac Senator, variaeque postea donationes aliorum locupletiorem reddiderunt. Inter MSta laudantur praecipue complures *eruditorum virorum Epistolae autographae*, quas a. 1594. Bibliothecae intulit Paul. Ienisius, Scholae Rector. Vid. GE. HENR. GOETZIVS in *Epist. ad Lehmannum*, *Nouis Hamburg. litterariis a. 1703. p. 448. sq.* inserta; CHRIST. FRID. WILISCHI *Orat. de meritis Senatus Annaebergensis in rem scholasticam*, *Lips. 1715. 4*; CHRIST. GOTTHOLD WILISCHII, fratris, *kurtze Nachricht von der oeffentlichen Bibliothec der Schule zu St. Annenberg*, *Annaebergae 1724. in 4*; Eiusdemque *Arcana Bibliothecae Annaebergensis*, *Lips. a. 1730. in 8.* de quo libro fusius disserunt Auctores *Actor. Eruditorum*, Germanice editorum *Parte CLVII. p. 73. sq.* Vtrum autem in calamitoso incendio a. 1731. quo Templum etiam conflagrauit, seruari potuerit Bibliotheca isthaec, an perierit simul, non resciuimus.

§. II.

Argentoratensium Bibliotheca Academica coaluisse primum videtur Vthonis III. ex illustri Franconiae Comitum familia oriundi, et saeculo X. Episcopi Argentoratensis, Codicibus quibusdam, itemque Ioh. Geileri, Vrbis Sacerdotis, Bibliotheca legata, quae omnis generis libris, poeticis, historicis, maxime vero theologicis, refertissima fuit. LOMEIERVS *de Biblioth. p. m. 205. edit. Schmid.* et MELCH. ADAMI in *Vitis Theol. German. p. 10. edit. Heidelb.* Accessit a. 1553.

Iacobi

Iacobi Sturmii, Senatoris et Scholarchae, supellex libraria, vti legimus in *Lexico Vniuersali Zedleriano, P. XL. n. 713.* et ex Ioh. Ge. Dorschei litteris in Clarissimi SEELENII *Deliciis Epistolicis pag. 106.* patet, circa a. 1634. migrasse in hanc Bibliothecam e Curia Fratrum, vti vocant, cuius reditus vniuersi ad Vrbem peruenerint, mille volumina, et inter haec plurima optimae farinae MSta. Confirmauit etiam nobilissimus Lorenzius, Argentoratensis, celeberrimi Theologi Filius, quum iter litterarium faciens Luneburgum transiret, reperiri in eadem Bibliotheca libros Schenckbecheri, Tredecimuiri, ac Marci Ottonis, Rei publicae Argentoratensi quondam a consiliis, et ad Pacis Westphalicae negotium Legati, hisque per donationem inter viuos additam fuisse partem eorum, quos Ioh. Rebhanius, Iurium Professor, congesserit. Codices quosdam manu exaratos indicauit IOH. FABRICIVS in *Amoenit. theologicis Helmst. a. 1699. in 4. p. 753.* vbi, praeter alios, memorantur *Virgilius,* cum notis veterum, margini adiectis, atque *Ouidii Epistolae*, quae volumina deperiisse monetur, et pro numerata pecunia, sed frustra, expetiisse Christinam, Sueciae Mineruam. De Bibliotheca *Commendae Ordinis Melitensis S. Iohannis Hierosolymitani* lucem adspexit nuper Opus, hoc insignitum titulo: *Armamentarium Catholicum perantiquae, rarissimae, ac pretiosissimae Bibliothecae, quae asseruatur in celeberrima Commenda eminentissimi Ordinis Melitensis S. Iohannis Hierosolymitani, nuper in bonum publicum ex amore veritatis salutiferae reseratum, notis historico-theologicis Latino-Germanicis, hinc inde interspersis, illustratum* caet. *Studio et opera* IOH. NIC. WEISLINGER, *Definitoris venerabilis Capituli Ruralis Otterswirani, et Parochi Capellis. Argent. a. 1749. in f.* Complectitur illud libros ab anno 1463. vsque ad a. 1522. editos. Auctorem autem ineptum esse rurisque plenum, et flagellis,

quam

quam elogiis, digniorem, nec adiectas ab eo notas multum conducere ad illustrandam historiam litterariam, libere significant *die Leipziger gelehrt. Zeitung. a. 1751. p. 548. sq.* et *Acta Erud. Lat. a. 1752. p. 530. Iesuitarum* quoque *Collegium* bella ornari Bibliotheca, obseruat KEYSSLERVS in *den Neuesten Reisen, Tomo I. p. m. 151.* Nota denique apud Argentoratenses Bibliotheca *Collegii Wilhelmitani*, quam laudauit, et, Reuchlino Inspectore, magis in dies efflorescere testatus est supra adductus Lorenzius, vir morum suauitate litterarumque studiis admodum conspicuus.

Arnstadii binae reperiuntur Bibliothecae. Altera ad *Principem* spectat, altera ad *Ecclesiam. Illa* selectissimis libris, Antiquitates potissimum, remque nummariam et historicam illustrantibus, est instructissima. Praefuit eidem hoc saeculo, per aliquot temporis spatium, Christian. Schlegelius, qui variis scriptis nomen suum ad posteritatis memoriam transmisit. Plura forsitan de Bibliotheca illa reperiuntur in IOH. CHRISTOPH. OLEARII *Historia Ciuitatis Arnstadiensis, Ienae 1701. in 8.* Germanice edita, vel in ANDR. WEBERI *Prolusionibus IV. de meritis Domus Schwartzburgicae in rem litterariam, Arnst. 1721. in f.* Vtrumque enim scriptum non est ad manum. Cimeliarchium, per omnem Europam celeberrimum, quod adiunctum erat Bibliothecae, a. 1712. emtionis iure Gothano illatum est, vbi et studiose adseruatur, et in dies augetur. Cf. *Histoire de la Republ. des lettres, Tom. XV. Haec* vero in possessione fuit olim Fratrum Discalceatorum, suamque debet originem Equiti Borusso, Leoni Pacmor, qui, legatis sex mille florenis, eo respexit, vt reditus annui non solum Ecclesiae Scholaeque commodis inseruirent, sed in constituendam etiam Bibliothecam impenderentur. Illustre hoc exemplum alii deinceps a decimo et sexto saeculo ad nostra vsque tempora

sequuti

ſequuti ſunt, inter quos aeternam praecipue gloriam comparauit ſibi Antonius Guntherus, Princeps Schwartzburgicus. Fuſius de hac Bibliotheca agitur in dicti OLEARII, Diaconi ac Bibliothecarii, *kurtzer, doch hinlaenglichen, Nachricht von der oeffentlichen Kirchen-Bibliothec in Arnſtadt, nebſt dem Verzeichnisſe der Bücher, ſo darinn befindlich ſind. Arnſtadt. 1746. in 8.* Exſtant ſane in ea antiquiſſimae Latinorum ſcriptorum, Patrumque eccleſiaſticorum, editiones; at maximam tamen librorum partem vulgarem eſſe, et ſine recto iudicio collectam, monent *die Leipz. gel. Zeit. a. 1749. pag. 394.*

Auguſta Vindelicorum quatuor, quantum ſciamus, Bibliothecas publicas habet, hic loci non nihil deſcribendas. Anteponi reliquis debet Bibliotheca *Senatoria*, quae MStis varii nec poſtremi ordinis, Graecis praeſertim, excellit, adeo quidem, vt vix alia Bibliotheca tanto cumulo praeſtantiſſimorum librorum Graecorum ſuperbiat, vti celeb. BRVCKERVS credit in *vita Dauid. Hoeſchelii, p. 453. Miſcellaneor. philoſoph. et litterar.* Antiquiſſimam huius Bibliothecae conditionem exponit *Chronicon Auguſtanum eccleſiaſticum* in PISTORII *Scriptor. rer. German. Tomo III. p. 660. edit. nou. Struuianae.* Ipſa verba haec ſunt: *Labente, vt ſupra diximus, religione quilibet fratrum proh! quaerebat ſibi placita, nec libri curabantur: imo, quod peius erat, petentibus non negabantur, et ſine chirographo alienabantur: quo fiebat, vt ad fratrum praedicatorum conuentum etiam aliqui ablati ſint, titulo accommodati: licet ipſi velint per modum redemtionis, quibus hodie caremus. Maxime fiebat ex ignorantia, quae peſſima nouerca eſt et tinea Codicum: et cum ibi originalium antiquorum, doctorum et oratorum poetarum eſſet admodum bona copia, parui pendebantur a noſtris praedeceſſoribus, ſed ab alienis appreciabantur. Habes denique eorum ex ordine nomina in foliis primis et vltimis beati Hieronymi ſuper Ezechielem.*

chielem. Tandem circa ann. Domini millesimum quadringentesimum et vicesimum floruit in illo loco egregius Sacrae Theologiae Doctor, Narcissus Pfiscer, ex ordine praedicatorum ad nos declinans: hic vbique in libris vestigia suae scientiae et laboris reliquit: deinde sub venerabili Abbate, Domino Melchiore de Stambeim, cum locus bibliothecae, qui tum inter dormitorium fratrum et ecclesiam erat, vbi nunc constructa est capella S. Gregorii (de qua nondum fecimus mentionem) esset nimis ad tot libros angustus, tempestatibus etiam stillicidioque expositus, idemque Dominus Abbas impressoriae arti per se et fratres operam daret, quae ars nuper inuenta erat, contigit locum maximo numero librorum augeri, ita, vt valde ampliori loco opus esset, prout etiam moderno valde humanissimo sub Abbate, quotidie augmentantur. Quare vt ab igne tuti essent, et facilis sine inquietatione pateret fratrum accessus, supra praefatam Capellam structura ipsa facta est. Quum itaque tanta cura, qua opus erat, Bibliotheca ista non semper tractaretur, Xysto Betuleio, qui medio saeculo decimo sexto vixit, atque diu Scholam cum laude rexit, negotium datum est, vt, conquisitis ex Monachorum pluteis melioribus Codicibus, nouam Bibliothecam construeret: cuius ad incrementum amplissimus Senatus singulis annis florenos quinquaginta decreuit, quibus cuiusuis disciplinae auctores coemerentur. Circa annum vero 1545. curauit idem Senatus Graecos Codices MStos plures vetustissimorum auctorum ab Antonio Eparcho, Corcyraeo Episcopo, Venetiis octingentis Ducatis emendos, tum quidem *ἀνεκδότους*, nondum editos, vt loquitur MATTHIAS BERNEGGERVS in *Comment. ad Sueton. Caesar. cap. XLIV. §. 4. p. 104.* Marcus etiam Velserus, Senatoriae vir dignitatis, multa ad augendum hunc thesaurum librarium praestitit, tandemque a. 1614. vita excedens, insignem, quam ipse habebat, Bibliothecam lagauit publicae. Vid. BRVCKER. *l. c. p. 453. in fine.*

fine. Catalogum totius Bibliothecae primus edidit, vt creditur, GEORG. HENISCHIVS, Medicus et Mathematicus Auguſtanus, isque prodiit *Aug. Vindel. a. 1600. in f.* at propter exemplarium paucitatem parum eſt obuius. Cf. *die Leipz. Beytraege zur critiſch. Hiſtor. der deutſch. Sprache, Parte IV. p. 572. ſq.* nec non SCHWINDELII *Theſaurus Bibliothecalis, Vol. I. p. 6.* Recuſus eſt poſtea ſtudio ELIAE EHINGERI, *ibid. a. 1633. f.* idque exemplar altero fere tanto auctius, itidem rariſſimum eſt, quod quum negaſſet GROSCHVFFIVS in *Praef. ad Faſcic. I. nouae librorum rarior. Collect. p. 23.* ſolidis rationibus rei oſtendit veritatem, aliaque, quae idem obiecerat Ehingero, confutauit laudatus BRVCKERVS in *Vita Ehingeri p. 118. ſq.* docente SCHELHORNIO *Amoenit. litterar. Tomo II. p. 391.* Imo ſua iam aetate comparatu difficilem hunc fuiſſe Catalogum, HOTTINGERVS teſtatur in *Biblioth. quadripart. p. 14.* Libri in eo non ſecundum ordinem litterarium, ſed ſecundum loculamenta, quae occupant, ſunt exhibiti. *Graecorum MStorum Index* primum, auctore haud nominato, lucem adſpexit *a. 1575. in 4.* et a THEOPH. etiam SPIZELIO *Sacris Bibliothecarum arcanis retectis p. 1. ſq.* ſubiunctus eſt. BRVCKERVS in *Miſcell. philoſ. et litter. p. 454.* Hieron. Wolfium, Bibliothecae tunc temporis praefectum, confeciſſe putat Opuſculum illud, duabus tantum plagulis conſtans. Quadruplo, vti titulus habet, auctius a DAVIDE HOESCHELIO, Bibliothecario, et inſtinctu quidem Marci Velſeri, quod in *Praefatione Editoris* adfirmatur, *anno 1595. in 4.* prelo fuit ſubiectum, atque ex parte inſertum MONTFAVCONII *Bibliothecae Biblioth. MStor. T. I. p. 592. ſq.* BAELIVS in *Dict. hiſt. et crit. voce Hoeſchel, nota B.* de eo ſic iudicat: *Le Catalogue des MSS. Grecs de cette Bibliotheque - - - eſt de main de mâitre.* Add. COLOMESII *Biblioth. choiſie p. 492.* itemque REIMMANNI *Catal. Biblioth. theol. p. 115.* Ipſi ſtatim Indici haec praemiſſa

ſunt

ſunt verba ſingularia: *Quisquis Reipublicae litterariae faues, ſiue Lector, ſiue Typographe, horum omnium Codicum ſiue interpretandi, ſiue conferendi, ſiue edendi, ita tibi futura eſt copia, ſi de iis incolumibus reſtituendis caueris.* Hac igitur lege antiquiſſimus Ioſephi, item Syncelli ac Theophanis Codices ad Ioh. Andr. Boſium, Profeſſorem quondam Ienenſem, tranſmiſſi fuerunt, quum in iis recenſendis laboraret. Cf. BRVCKERVS *l. c. p. 454. et 455.* Tertiam huius Indicis editionem ad annum 1605. referunt CONRINGIVS *de Biblioth. Auguſta, p. 162. in* MADERI *Collect.* aliique non pauci; ſed BRVCKERVS *l. c. p. 464. neminem,* ait, *noui, qui hanc editionem ſe vidiſſe profeſſus ſit, certe Auguſtanis ignoratur.* Sola MSta Graeca, ab Eparcho redemta, enumerantur a STEPHANO le MOYNE in *Variis Sacris,* quae *L. B. a. 1694. Tomis II. formae quadripartitae* diuulgata ſunt. Denique ANTON. REISERVS dedit *Indicem MStorum Bibliothecae Auguſtanae, Aug. Vind. a. 1675. 4.* in quo non Graecos modo Codices, ſed Latinos etiam producit, eosque ſecundum diſciplinas eo diſpoſitos ordine, prout in pluteis adſeruantur. Inſeruit Auctor hinc inde obſeruationes ſuas, raro tamen ſelectiores, quam maculam eluere ſtudet REIMMANNVS *l. c. p. 116. Haec omnia,* inquit, *ſi quis non eo, quo decet, ordine digeſta eſſe iudicabit, nec iis luminibus et ornamentis exculta, quibus illuſtrata eſſe ſolent monumenta huius generis, cogitet, Auctorem curis ſecundis haec reſeruaſſe, et in praefat. aliam editionem promiſiſſe multo politiorem, vna cum hiſtoria litteraria et libraria rei publicae Auguſtanae.* Adiecit etiam Reiſerus Adpendicem librorum vetuſtiſſimorum, qui, ab inuenta typographica arte, ad initium vsque ſaec. XVI. excuſi, in eadem Bibliotheca conſpiciuntur. Inter eos primum facile locum ſibi vindicat *Bibliorum Germanicorum Codex* maxime raritatis, *Aug. Vindel. anno* circiter *1477.* typis impreſſus, de quo vid. BRVCKERVS in

aen Leipz. Beytraegen zur crit. Hist. der Deutschen Sprache, Parte XVII. p. 13. sq. Quod autem vulgo traditur de editione Bibliorum Germanicorum a. 1449. Augustae adornata, ibidemque in Bibliotheca publica obuia, illud explosit GE. FRID. MAGNVS in *Disquis. I. de antiquis S. Scripturae versionibus Germanicis, Augustae excusis, ibid. 1690. in 4.* Cf. TENTZELII *Monathliche Vnterred. a. 1692. p. 676. sq.* quo loco potiora exinde referuntur. Altera Disquisitio *ibidem a. 1698.* prodiit; vtraque tamen nunc est rarissima, quod fide scribimus Venerab. FEVERLINI, Theologi Gottingensis, in *Vicennalibus Brixiensibus*, hac ipsa in Academia celebratis, *p. 57.* Caeterum praeter IOH. MABILLONIVM in *Itin. German. p. 15. edit. Fabric.* qui Nouum Testamentum venerandae antiquitatis, item Ioh. Chrysostomi, Photii, Procopii, Gazaei Sophistae Codices, atque e Latinis Historiam miscellam, Paulo Diacono tribui solitam, et sine auctoris nomine in peruetustis membranis scriptam, collaudat, consuli de dicta Bibliotheca potest IOH. CHRISTOPH. WENDLERVS in *Diss. I. de meritis Reipubl. Augustanae in rem litter. Ien. 1713.* quam tamen hoc tempore vsurpare non licuit. Senatoriae adiungimus Bibliothecam *Canonicorum Regularium ad S. Crucis Fanum*, quae non solum adparatum librorum, sed numismata etiam, maximam partem recentiora, complectitur, vna cum idolis quibusdam et mathematicis instrumentis, legatis ab Andrea Rhem a Koetz, Cathedralis Ecclesiae Augustanae Praeposito. Praeter haec variae Alrunorum species, et antiqua Hunnorum arma, occurrunt ibidem, teste RAYMVNDO DVELLIO, in *Lucubratione epistolari ad Ioh. Ant. de Boxadors, Comitem de Cauella. Norimbergae 1733. 4. pag. 41.* Anteferenda tamen illi Bibliotheca *Monasterii Vdalricani*, libris cum nouis, tum antiquis, si qua alia, maxime referta, de qua copiosius agit BERNH. PEZIVS *Dissert. isagogicae in Tom. I. Thesaur. Bibl. histor. litter.* Cc *Anec-*

Anecdot. nouiss. p. 32. sq. Idem Bibliothecam *Cathedralis Ecclesiae Augustanae p. 35.* tangit, inque ea superesse centum septuaginta nouem Codices, veteres plerosque ac probos, sed non perinde diligenter seruatos, adfirmat. Haud ita pridem *Collegium* etiam *Annaeanum Euangelicum* Ephori eiusdem, Henr. Metzgeri, Bibliothecam, quam reliquerat, instructissimam liberalitate Administratorum accepisse, intelleximus ex Nouis Lips. litterariis *(den Leipz. gel. Zeit.) a. 1748. pag. 843.*

§. III.

Quae in Curia *Baruthina* hodienum ostenditur *Bibliotheca Monasterii S. Iodoci*, eius *Memorabilia* singulari *Diss. Erlangae 1746. in 4.* recensuisse nouimus doctissimum virum, SAM. GVIL. OETTERVM; neque tamen in manus nostras hoc scriptum peruenit.

Bergense Coenobium, prope Magdeburgum, insignem habuit olim Bibliothecam, cuius comparandae augendaeque studiosissimus fuit Hermannus, Abbas, a. 1450. electus et confirmatus. Medio autem saeculo XVI. bellicis turbis destructus est adparatus omnis, ideoque Petrus Vlnerus, primus ex Abbatibus, Lutheri doctrinae addictis, luculentam denuo Bibliothecam Coenobio adiunxit. Tempore belli tricennalis triste iterum fatum experta est eadem, parte eius absumta penitus, parte, si fabula vera est, Heidelbergam, et inde Monachium deportata. Aliam igitur supellectilem parauit Goebelius, Abbas, suamque ipse a. 1685. legauit. Wolfarthus deinceps coepta continuauit mirifice. Haec desumsimus ex IOH. IVSTI VON EINEM *Comment. de origine, fatis et incrementis Bibliothecae Coenobii Bergensis, Magdeb. a. 1732. in 4.* de quo tamen libello vid. REIMMANNVS in *Catal. Bibl. suae, T. II. p. 160.* quo loco scribit: *Hanc Bibliothecam libris raris omnino et vtilissimis, veteribus iuxta*

ac

ac nouis, refertam esse, liberius paulo pronunciatum esse (ab Auctore) *existimamus; ipsi enim eandem plus vice simplici oculis vsurpauimus, et eius commatis esse deprehendimus, vt ex iis, qui quandam eruditionis existimationem sibi adsciuerunt, oppido paucos reperiri existimemus, qui non maiorem librorum rariorum et vtilium habeant apparatum. Et si nunquam eandem conspexissemus, ex Commentationis huius indole facile hariolari possemus, Bibliophylazium Bergense non magis abundare opibus, quam Nummophylazium, de quo Auctor §. 3. p. 13. scribit, exspectare adhuc incrementa.*

Berolini complures Bibliothecae publicae exstant. Prima et praestantissima est *Regia* optimo iure *une des plus belles Bibliotheques de l'Europe* a BAELIO dicitur *Lettr. choisies T. I. p. 374.* Ea vero auspiciis Friderici Guilielmi, magni Principis Electoris, a. 1661. publica facta, et in noua cum maxime porticu, eaque spatiosissima, prope palatium Electorale, dedicata est, vt splendidius quasi hospitarentur illa omnium saeculorum illustria ingenia, quae quibuscunque litterarum monumentis vlli sapientiae parti vtilem nauarunt operam, GRAEVIO sic scribente in *Epistola* ad Frid. Guilielmum, *Luciano* suo praefixa. Aucta deinceps variis modis, et eodem quidem anno tota Bibliotheca, a Tribuno militum, von der Groeben, legata; a. 1663. Ioh. Vorstii, Bibliothecarii Electoralis, et Gymnasii Ioachimici Rectoris, supellectile, a Principe comparata, libris item praestantioribus, ex Templo S. S. Trinitatis Cathedrali desumtis; a. 1665. multis Operibus ex Bibliotheca Munchhusiana, Bremae diuendita, nec non egregia Ioh. Ioach. a Rusdorf, Consiliarii intimi Palatini, Bibliotheca, Arnhemii tunc temporis deposita, ac duobus Imperialium millibus redemta; a. 1668. iis libris, quos prior Friderici Guilielmi coniux, Ludouica Henrietta, reliquerat; a. 1672. magna Persicorum MStorum copia, per Lib. Baronem

a Blumenthal, Consiliarium intimum, a Burch. Niederstaett, Consiliario Gottorpiensi, acquisita; ab a. 1671. vsque ad a. 1681. Codicibus variis Orientalibus, a Theod. Petraeo, LL. Oriendalium in Academia Regiomontana Professore, olim collectis, et adiutore Andr. Mullero, Praeposito Berolinensi, certa pecuniae summa emtis; a. 1684. pulcherrima Ernesti Bogislai, Croyae Ducis, ac Ducatui Borussico Praefecti, Bibliotheca, hereditatis iure ad Frid. Guilielmum deuoluta; sub saeculi huius exordium splendida Ezech. Spanhemii supellectile, a viuo adhuc possessore, ob rationes domesticas, Friderico III. primo Borussorum Regi, solutis duodecim Imperialium millibus, concessa, diuque in via Fratrum (*der Brüder Gasse*) reposita, donec a. 1735. Bibliothecae Regiae, separatim tamen, adiungeretur; a. 1702. Bibliotheca Sinica Christiani Menzelii, Archiatri quondam Electoralis; a. 1707. Christiani Rauii, Professoris Viadrini, Codicibus Orientalibus, Constantinopoli, aliisque in locis, congestis; annoque 1722. rarissimis MStis, ad Historiam Cliuensem, Iuliacensem, Bergensem, caet. pertinentibus, ex Bibliotheca Iusti Christoph. Dithmari, Historici Viadrini, quae omnia, cum prioribus, emtionis titulo accesserunt. Sub felicissimo imperio hodierni Regis, qui merito Deus Musarum tutelaris dicendus est, quam plurima etiam maximi pretii Opera Regiae illata fuerunt, quumque iam inde ab a. 1699. ab Auo gloriosissimo constitutum sit, vt bina semper exemplaria librorum in terris Brandenburgicis excusorum ad eandem perferantur, facile patet, vel hoc solo incremento quotannis eam insigniter amplificari. Id vero monendum adhuc, a. 1735. translatam exinde esse in Bibliothecam Regiae Societatis Scientiarum non exiguam librorum medicorum, physicorum et mathematicorum multitudinem. Quod ad rariora attinet, MSta cum primis, in omnibus fere disciplinis

hic

hic inueniuntur, quae adcuratiori contemplatione sunt dignissima. Praecipua tangit IAC. TOLLIVS *Epist. itiner. II. p. 45.* Sunt inter haec e. g. duo Codices *Noui Testamenti*, quorum alter Graecus duorum voluminum litteris vncialibus, sine accentuum notis, saec IX. perscriptus est, alter *versionem Latinam vulgatam*, eamque perantiquam, complectitur, qua se Erasmus in altera sua Noui Testamenti editione plurimo cum fructu vsum fuisse, bis manu sua notauit; Vetustissimum *Pentateuchi Ebraici* MStum, anno quippe post Chr. nat. 334. in insula Rhodo exaratum, vt in fine libri a librario monetur, quod Andr. Mullerus singulari descripsit Opusculo, cf. *Noua litteraria Germ. a. 1703. p. 405; Ambrosii*, Episcopi Mediolanensis, *de officiis Ministrorum* liber, saeculo octauo nitidissime scriptus; Codex incomparabilis; saeculi noni aetatem indicans, in quo *Psalterium Hieronymi*, cum asteriscis et obelis litteris, marginibusque aureis distinctum; *Alcorani* MSta quaedam summae elegantiae, litteris aureis, caeruleis et miniatis insignia, ex Christ. Rauii supellectile redemta; Codex *Speculi Saxonici* membranaceus, et bonae notae, a. 1269. exaratus; *Decretum Gratiani*, sine concordantia discordantium canonum, cum Glossis a Barthol. Brixiensi collectis, in membrana saec. XIII. scriptum, de quo pariter ac duobus aliis Decreti Codicibus v. b. BOEHMERI *Diss.* nouae Corporis Iuris Canonici editioni praemissa, *de varia Decreti Gratiani fortuna*, §. *XXIII; Lucanus de bello ciuili* cum scholiis antiquis, ex saec. IX. optimae notae; *Terentius*, *Liuius*,*) *Valerius Maximus*, *Suetonius*, aliorumque Scriptorum Romanorum Codices membranacei; *Bibliorum Ebraicorum* exemplar, *Brixiae* quidem *a. 1494. in 8.* typis impressum, at propterea

Cc 3 MStis

*) De Liuio vid. *Thesaur. epistolicus La Crozianus*, studio celeberrimi, mihique amicissimi VHLII diuulgatus, *Tomo I. pag. 114. sq.*

MStis interferendum, quod illud b. Lutherus ad conficiendam verſionem Germanicam adhibuit, paſſimque manu ſua obſeruationes adiecit. Capſulae incluſum ſeruatur, teſte OPITIO in *Praefat.* ad *Biblia Ebraica, Kil. 1709.* Cf etiam Diarium Germanicum, quod Auctores doctiſſimi *die Berliniſche Bibliothec* vocarunt, *Vol. I. P. 2. p. 152.* et *p. 576. ſq.* De MStis Sinicis vid. laudati ſupra MVLLERI *Catalogus der Sineſiſchen Bücher in der Churfürſtl. Brandenb. Bibliothec, Colon. a. 1683. in f* nec non LA CROZII *Obſeruatio de libris Sinenſibus Bibliothecae Regiae Berolinenſis*, in *Tomo I. Miſcell. Berolin. Sect. 1. art. 7. p. 84. ſq.* Add. *Theſaur. epiſtol. La Crozianus, Tomo I. p. 22.* et *p. 258. in princ.* Medica MSta duabus *Diſſertationibus* epiſtolicis, *Berolini a. 1746. in 4.* recenſere coepit IOH. CAROL. GVIL. MOEHSEN, dolendumque ſaltim, continuationem nunc non eſſe ſperandam. Plura enim reſtant, maxime *Herbaria viua*, multorum voluminum et quantiuis certe pretii. Inter MSta hiſtorica eminent centum et octodecim formae maioris Tomi, ſplendide compacti, qui vulgo *Mazariniani* adpellantur, et ex Bibliotheca huius Cardinalis, Pariſiis iuſſu ſummae Curiae diuendita, in Berolinenſem peruenerunt vna cum quadraginta quatuor voluminibus *Relationum diuerſarum in 4* ex Bibliotheca Chriſtinae, Sueciae Reginae, ab illa eodem tempore ex Mazariniana comparatis. Nec ſilentio praetermitti debent *Biblia ſacra Anglicana,* quae Carolus I. eo ipſo die, quo ſecuri percutiendus erat, ſecum portauit, item DEVIZII *Hiſtoria Ludouici XIV.* Regis Franciae, quam decem formae maximae volumina exhibent, eo pluris aeſtimanda, non ſolum, quod ipſius Ludouici donum ſunt, a. 1709. inter terribiles belli tumultus Friderico I. Boruſſorum Regi oblatum, ſed ob raritatem cum primis, quum triginta modo Operis, Gallice ſcripti, exemplaria *Pariſ. a. 1697.* edita dicantur. De *ſacri*

ſacri Codicis editione vetuſtiſſima, *Mogunt. a. 1450.* abſoluta, quae ibidem oſtendi ſolet, infra *Tom. II. cap. vltimo de Typographia* agemus. Maximo etiam Bibliothecae ornamento eſt adcurata librorum diſpoſitio, ſecundum claſſes, Catalogi fere Telleriani in modum, facta; cui accedit certa eorundem ligatura, ex corio rubro, partim vulgari, partim Turcico, belle parata, auroque in dorſo diſtincta. Spanhemiani vero libri, Gallorum more, compacti ſunt omnes. Bibliothecarii celebriores fuerunt Ioh. Vorſtius, Chriſtoph. Hendreich, et Maturin. Veyſſiere de la Croze, quo a. 1739. mortuo id muneris demandatum eſt ampliſſimo viro, Conr. Chriſtoph. Neuburgio, Conſiliario Regis aulico, Iuriumque in Gymnaſio Ioachimico Profeſſori. Inter Sub-Bibliothecarios magnae eſt famae Laur. Begerus, cui nepos ex ſorore, Ioh. Carol. Schottus, ſucceſſit. Ludolphum quoque Kuſterum per breue temporis ſpatium librorum curam habuiſſe conſtat. Contractam ſplendidiſſimae huius Bibliothecae, quae ſingulis diebus, exceptis dominicis feſtisque, aperitur, hiſtoriam debemus HENDREICHIO, quod ſcriptum duarum plagularum in lucem exiit *Berolini a. 1687. in 4.* Patet ex hac Notitia, eiusque Indice, iam Friderici Guilielmi, Electoris, aetate in Bibliotheca Codices manu exaratos mille ſexcentos ac duodeuiginti; pictos ſiue penicillo, ſiue caelo, centum et quindecim; iunctim vero viginti millia et ſexcenta voluminum fuiſſe, et, ſi libros editos ſingulos ſpectemus, nonaginta eorundem numerari millia potuiſſe. Cf. HENNINIVS ad *Tollii Epiſt. itinerar. p. 53.* Quem adparatum, ſummi Principis aula digniſſimum, auctum eſſe mirifice hoc ſaeculo, ſuperiora iam docuerunt. Anno certe 1715. ad quinquaginta voluminum millia collecta fuerunt, teſte graui et probo, LA CROZIO. Praeter Hendreichii opellam habemus ſequentem: *De ſcri-*

benda Historia Bibliothecae Regiae Berolinensis Consilium et occasio, calamo epistolographico Trigae virorum expressa. Coronidis loco accedit Epistola denuo recusa Christ. Hendreichii. Berol. a. 1725. in 4. Exhibet ea 1.) IOACH. ERN. BERGERI *ad La Crozium Epistolam,* 2.) *huius Responsum ad Bergerum,* (nunc insertum quoque *Thesauro epistol. La Croziano, Tomo III. p. 70. sq.*) in quo de incrementis Bibliothecae ac Bibliothecariis, deque numero librorum, et praecipuis Cimeliis, disseritur, 3.) BERGERI *Epistolam ad Ioh. Christoph. Becmannum,* 4.) BECMANNI *Responsionem.* Cognoscimus ex hisce, parasse Bergerum de primordiis, incrementis, praefectis, libris, et excusis, et manu scriptis, ornamentis, Catalogo, loco et vsu Bibliothecae Commentarios, filiumque eiusdem de *Admirandis Bibliothecae Regiae* edere Orationem voluisse; sed laborem vtriusque, nescio, cuius nunc scrinia occultent. Nihil enim ad hunc vsque diem prolatum in lucem est. Forte nostra aetas, quam historicam merito ac litterariam dixeris, diu optatam progignit, eamque perfectam, tantae Bibliothecae Historiam, cum Catalogo librorum adcurato, qualem olim Hendreichius promiserat. Viam nuper prospero muniuit successu Consultissimus vir, IOH. CAROL. CONRAD. OELRICHS, in *dem Entwurf einer Geschichte der Königlichen Bibliothec zu Berlin, ibid. a. 1752. in 8.* Auctor docte agit cap. I. *de origine, progressu, incrementis, magnitudine ac dispositione Bibliothecae Regiae;* Cap. II. *de quibusdam raris et magnis Operibus;* Cap. III. *de MStis generatim, ac de theologicis speciatim;* Cap. IV. *de MStis iuridicis;* Cap. V. *de MStis medicis;* Cap. VI. *de MStis historicis;* Cap. VII. *de Codicibus quorundam Auctorum classicorum;* Cap. VIII. *de autographis eruditorum Epistolis;* Cap. IX. *de MStis Sinicis;* Cap. X. *de Memorabilibus aliis, in Conclaui MStorum;* Cap. XI. *de supremis et illustrissimis Bibliothecae Inspectoribus;*

Cap.

Cap. XII. *de Bibliothecariis, ad hanc vsque aetatem*, quibus subiuncta est *Adpendix*, indicans varia, quae Capitibus his iam excusis innotuerunt Auctori clarissimo. Haec de Bibliotheca. Regiam vero supellectilem, nummis, gemmis, statuis, aliisque veterum monumentis refertissimam, et legato Gazophylacii Palatini,* post Caroli, Electoris, a. 1685. sine prole defuncti, aetatem, mirifice amplificatam, (qua de re vid. *Acta Erud. Latina a. 1696. p. 434.*) illustrauit doctrina sua LAVR. BEGERVS in *Thesauro Brandenburgico*, cuius *tres Partes* prodiere: *prima Colon. March. a. 1696. altera a. 1699. tertia a. 1701. in f. cum fig. aeneis.* Quo in Opere quum, praeter gemmas selectiores, Graeca et Romana numismata descripsisset potissimum Auctor, addidit *a. 1704. ead. forma Numismatum modernorum Cimeliarchii Regio-Electoralis Brandenburgici Sectionem I.* nummos Pontificum Romanorum, aliorumque Principum ecclesiasticorum, rariores et elegantiores continentem. Reliquas Sectiones Begerus, morte interceptus, perficere non potuit. Cf. TOLLIVS *l. c. p. 45.* Accessisse etiam Museo Regio Ioh. Petri Bellorii adparatum, legimus in *Lexico Eruditor. Ioecheriano, T. I. p. 940*

De aliis Bibliothecis publicis *Berolinensibus*, scilicet *Societatis scientiarum Regiae*, quae a. 1752. mense Iunio in nouum splendidissimumque domicilium deportata est, et iam a clarissimo Pelloutierio curatur, *Gymnasii Regii*, cuius initia, incrementa et statum hodiernum breui *Schediasmate* exposuit MART. GE. CHRISTGAVIVS, *Berol. a. 1738. in 4.* item *Scholae*

*) De eo exstat BEGERI *Thesaurus ex thesauro Palatino selectus, siue gemmae et numismata, quae in Electorali Cimeliarchio continentur. Heidelb. a. 1685. in f.* quod Opus tamen rarius factum, quoniam incendio Heidelbergensi exemplaria bene multa, superiori saeculo, absumta sunt, vti memorat WESTPHALIVS in *Centur. I. librorum, auctoritate publica combustorum, pag. 6.*

Senatoriae, *Templi Nicolaitani*, *Petrini*, *Mariani* et *Georgiani* adcuratiorem dare notitiam hoc quidem tempore non licet.

§. IV.

Brandenburgum ad Hauelam, mediae Marchiae ciuitas, complures quoque Bibliothecas publicas posſidet, paucis enarrandas. Talis eſt in *Schola Equeſtri*, quae ad Collegium Canonicorum pertinet, vbi noſtris temporibus non ſpernenda librorum optimorum copia congeſta fuit. Superat illam et aetate, et dignitate, Bibliotheca *Scabinatus*, ſuper aedes colligendae, vt vocant, Acciſae deſtinatas conſtituta, quae libraria ſupellectile, et ea iuridica in primis, Oelſchlaegeri, Equeſtri quondam Scholae praefecti, egregie locupletata eſt. Eam enim compararunt conſultiſſimi Scabini, ſimulque Bibliothecae certos reditus tribuerunt, vt augeri quotannis poſſit. Palaeo-Brandenburgi *Templum*, *S. Gotthardo* ſacrum, pretioſam antiquorum librorum adſeruat multitudinem; Neo-Brandenburgum autem duabus ornatur Bibliothecis, quas iam curat Daniel Finckius, Rector Scholae doctiſſimus. *Altera*, in *Templo S. Catharinae* collocata, *Garcaea* dicitur, quoniam a Garcaeis, patre ac filio, vtroque ſacrorum Antiſtite, ſaec. XVI. et XVII. inſtructa eſt. Poſt filii obitum Senatus emit eandem, ac publicam fecit. *Altera*, inſignita nomine *Heinſianae*, a Chriſtoph. Heins, Baccalaureo ſuperiori in Gymnaſio Francofurti ad Viadrum, a. 1702. *Lyceo* ciuitatis Brandenburgenſis legata fuit. Catalogus prodiit *ibidem eodemque anno in 4.* plagulis quindecim. Impar quidem haec priori, ſi numerum librorum ſpectes et pretium; neque tamen ſpernenda omnino, maxime ob ſcripta, quibus abundat minora. Vid. clariſſ. KOHLII *Hamb. Berichte von gelehrt. Sachen a. 1751. Parte LXXVII. p. 621. ſq.* quo loco Finckii de his

his Bibliothecis litterae exhibentur. De Bibliotheca priuata *Aluenslebiana*, quae Stendaliae olim, in Marchia veteri innotuit, deinceps Hundesburgum translata eſt, legatur Celeb. KÜSTERVS *Collect. Opuſculor. Hiſtor. Marchic. illuſtrantium P. XIII. p. 39. ſq.*

Illuſtris eſt tam libris editis, quam MStis rarioribus, *Bremenſis Reipublicae* Bibliotheca. Praetermittimus antiquam illam, quae, teſte VBBONE EMMIO, *rer. Friſic. lib. VI. p. 91. edit. in f.* circa a. 1019. cum Eccleſia, Epiſcopi domo, reliquisque ſacris aedibus, penitus exuſta fuit. Recentiorem potius Bibliothecam, Gymnaſio conſecratam, cui Melch. Goldaſti adparatus, ab ampliſſimo Senatu redemtus, ſuperiori ſaeculo primum fundamentum ſuppeditauit, hoc loco, fas eſt, velut in tabella quadam depingi. Vtemur autem humaniſſimis et variam doctrinam redolentibus litteris, quas GER. von MASTRICHT, celeberrimus olim Bremenſium Syndicus, ad Bibliothecae huius litterariae Auctorem perſcripſit. En! eas integras: *Cum voluptate, Vir Clariſſime, litteraria Tua, per vices edita, legi, quae certe rei bibliothecariae, cuius dudum ſtudioſus fui, item litteris humanioribus et hiſtoriae non exiguam lucem. Tibi nomen clarum apud doctos conciliant, id quod et plurimum reuerendus Dominus Abbas Schmidt, Profeſſor Helmſtadienſis meritiſſimus, communis amicus, in praefatione, rurſum in lucem reuocatis Scriptoribus bibliothecariis praemiſſa, teſtis, ſi quis, claſſicus affirmauit. Quare gratiſſima mihi fuit ſalutatio, quam Tuo nomine dedit nobiliſſimus et conſultiſſimus Dom. Albrechtus Hake, I. V. D. qui inſuper rogauit, cum in Introductione Tua ad notitiam rei litterariae et vſum Bibliothecarum mentio inter alias facta Bibliothecae Bremenſis, vt, quid in ea reconditum, aut memoria dignum lateret, Tibi panderem. Annui ſtatim, vt Tibi hoc officium ex veteri formula lubens meritoque praeſtarem, ſimulque mihi fautorem et commercium litterarium*

terarium Tecum acquirerem. Quod de Bibliotheca nostra Cap. I. §. 14. narras, verum est, emit eam Ampl. Senatus post mortem Goldasti cum eius MStis; mortuus ille est, vti nosti, saeculi anterioris anno trigesimo quinto. A quo tempore ad nostra plures libri et insigniora Opera ex famosissimis Bibliopoliis, etiam regiis sumtibus institutis, prodierunt, quam in omnibus saeculis anterioribus, quare neque tanta Impressorum copia Goldasto fuit, quam nunc esset, si viueret; curiosus tamen conquisitor maxime Manuscriptorum fuit. Eius industriam et labores stupeo, tum in colligendis monumentis litterariis, tum ad publicum Europae, potissimum Imperii Romani, Statum pertinentibus. Praeter edita, multa apud nos latent, varia regna prouinciasque Germaniae concernentia. In re litteraria collegit stupenda diligentia notas et commentarios in Petronium, quos vastissimis duobus voluminibus in f. inclusit, sunt in iis multa leuicula, multa etiam spurca. Habemus et varia aduersaria, in quae obuia litteraria coniecit. Inter Manuscriptos eius, postea nostrae Bibliothecae addictos, memorabilis fuit Codex Graecus Suidae, qui cum aliis XXIIX. *Christinae Reginae in Sueciam a. 1650. est missus, forte nunc Romam delatus.* (Cf. hic *Acta Erud. Lat. a. 1730. p. 532. in fine*) *In his fuit et Chronicon Iuonis, amplum illud a Nino ad Ludouicum Pium Imp. quod in Bibliothecis exstare dixit Vossius de Histor. Lat. lib. II. quod tamen Hugoni, Monacho Floriensi, vindicat Caueus; Incerti auctoris fragmentum annotationum in Plinii Historiam, Fragmentum Agatarchidis de Mari Rubro, Sexti Empirici libellus* περὶ ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ; *Fragmentum Glossarum veterum Latino-Graecarum; Fulgentii Astronomica, Epigrammata vetusta de die et nocte; Simmiae Rhodi ouum Gr. Hermetis Trismegisti fragmentum Gr. Inscriptiones antiquae in Babylonia et Palaestina inuentae. Fragmentum nomenclatoris Latino-Graeci de Piscibus. Hippocratis Lexicon Gr. Platonis dialogus de legibus. Excerpta quaedam ex Io. Zonarae Lexico, nemini*

mini, nec mihi, in Historia iuris memorato. Rhabani Mauri libellus de inuentione linguarum, Lexicon vetus Graeco-Latinum, Excerpta quaedam ex Glossariis Gr. Lat. Audoëni Vita S. Eligii, Quirini et Armenii (si bene scriptus Catalogus) liber de passione Martyrii. Ant. Musae de Herba Veronica liber; cum Herbis Apuleio Platonico traditis a Chirone Centauro Magistro Achillis, cum figuris herbarum, scriptura antiqua. Sybillae Tiburtinae liber. Chalcidius in Timaeum Platonis, Curopalata de officialibus, cui adhaesit Anon. Epitome temporum ab Adamo ad annum XX. Heraclii, Hesiodi genesis et vita, de Homeri et Hesiodi certamine lib. Gr. cum XVIII. aliis Graecis tractatibus, epistolis et versibus. Iterum Valerii Harpocrationis Lexicon Gr. Aratoris, Subdiaconi Romani, Epistolae ad Florianum Abbatem, et ad Iulium (lege Vigilium) Papam, sub quo vixit, quae nescio an editae sint, cum nemo earum mentionem faciat, item eiusdem liber historiae Apostolicae versibus expressus, exstans in Bibliotheca Patrum. Amphilochii Vita Basilii Gr. S. Ianuarius de filio prodigo, Bedae et Augustini quaedam, S. Othmari Abbatis dicta. Aquilii Genealogia Machabaeorum, Herodum et de Olympiade, cuius sit, ignoro, Aquilio Seuero, cuius meminit Hieronymus, adscribere non audeo. Hieronymus Strid. de nominibus Apostolorum, cuius nemo, quantum scio, meminit; Columbani Epist. Syluii, nescio cuius versus de cognomento Saluatoris. Walafridi Strabi versus de Beati Blaitmaci vita, eius, qui saec. IX. inter alia etiam vitam S. Othmari Abbatis dedit, exstat in Tomo VI. Canisii. Theodulphi, vel Thietholfi, Episcopi, mihi hactenus ignoti, opus de tota veteris et noui Testamenti instructione, item carmina. Forte ille est, cui Manuscripta adserunt carmen de Phoenice, alias Lactantio adscriptum. Φυσιολόγικον in Hexameron Gr. cuius auctoris sit, me latet. Quatuor Euangelistae Gr. eleganter scripti. Persii Satyrarum liber cum Glossis, cui aderant prouerbia Bedae. MStus quoque Cicero de ammicitia, Sallu-

stius

ſtius de bello Catilinario, et geſta Alexandri M. lib. X. credo Curtii. Gratioſi Epidauritae libellus de notis Romanorum, cui adhaeſerunt alii XXIV. tractatus; porro Prudentius, Valerianus Epiſcopus Metenſis de bono diſciplinae, Eginhardi vita Caroli, Milonis vita Alberti, vno volumine; Ephraim Syri paraeneſes et alii tractatus Gr.) Hymni eccleſiaſtici. Lex Salica, Ripuariorum, Alemannorum. Taedet ſane alios bene multos addere. Quae ſuperſunt nobis adhuc rariora, haec indico. Vadiani ſtemma Archiducum Auſtriae, aliaeque Genealogiae. Epiſtolarum Originalium virorum litteris illuſtrium volumina quaedam, ab anno 1500. Hofflieder, vaſto volumine in f. Fragmentum actorum ſextae Synodi Conſtantinop. Euſebii praeparatio Euangelica, Lentuli Epiſtola de Chriſto, Acta Concilii Mantuani 1459. Roſae euentus Romanorum ab vrbe condita ad Auguſtum, S. Mauritii et Sociorum Martyrium, anonymo, ſed perueteri, auctore, Volumen Diplomatum Regum Francorum et Imperat. ab a. 715. Boëtius de conſolatione Philoſophiae, Acta Concilii Triburienſis, cuius ſit, non potui nunc inſpicere, fuerunt enim tria; Chronica Archiepiſcoporum Magdeburgenſium, Geſneri deſcriptio Montis Fracti, ſeu Montis Pilati, Wolfii quaedam fragmenta de rebus Helueticis, in quibus variae emendationes ad Munſteri Coſmographiam. Ioh. Vitodurani Chronicon, quantum ſcio, ineditum, in Heluetia notum et aeſtimatum doctis.**) Varia Zwinglii. Blaſii Viegas Vaticinium de Babylonis et Meretricis Romanae*

*) Omnia nunc viri huius Opera, ſtudio IOS. SIM. ASSEMANI, et laudabili inſtinctu QVIRINI, Patris purpurati, ex Bibliotheca Vaticana optime edita ſunt *Romae 1732. ſq. Tomis VI. in f.*

**) Codex ille, qui autographus exſtat apud Tigurinos, nunc reperitur in ECCARDI *Corp. hiſt. medii aeui Tomi I.* et longe correctius in *Theſauro Hiſtoriae Helueticae, Tiguri a. 1735. in fol. num. I.* Fuſius etiam de eodem diſſeruit IOH. IAC. BREITINGERVS in *Muſeo Heluetico, Partic. XIII. p. 615. ſq.*

nae excidio, cuius Alegambe non meminit, qui tamen in Apocalypsin commentatum notat. Vita Iohannis Apostoli, et aliorum multorum Martyrum eorumque passiones. Sedulii Scoti liber de Rectoribus christianis bis. Est ille Sedulius posterior. Bussonii Presbyteri, mihi ignoti, de lapsu Adami et de matrimonio. Ouidii liber de vetula suppositus, in Operibus omissus. Iulius Exuperantius de bello Mariano. M. Tuberonis libellus de iis, quae pluribus modis dicuntur, liber Sibyllae, Philo de proprietatibus animalium Gr. Apollinarii Paraphrasis Psalmorum Gr. Io. Geometrae Odarum libellus Gr. Nicephori Blemmidae Logica Gr. Nili cuiusdam expositio de contractibus matrimonialibus, eius et alia Opuscula Gr. Proterii, Episcopi Alexandrini, aliorumque Patrum et Paparum Epistolae de tempore Paschali, quae editae sunt pleraeque a Bucherio in doctrina temporum; Ioh. Damasceni isagoge dogmatum philosophicorum, cuius nemo meminit. Bedani monachi Glossae et Aldselmi Episcopi aenigmata, edita a Martino Delrio. Passio Apostolorum Petri et Pauli, et interitus Simonis Magi. Inueni quoque volumen in quarto satis magnum, in quo alte Teutsche Mann- vnd Frauen Nahmen, aus den alten Historien gezogen; opus, quantum ex epistolis, quibus nomina allita sunt, colligere potui, Auctorem et Collectorem habet Conradum Gesnerum, distincta sunt illa per terminationes, multa nominum millia in eo continentur, opus dignum, quod ad promouendam linguam Germanicam typis vulgetur. Plura nunc non addo, ne nimium Tua, Vir Clarissime, turbem concatenata negotia. De typis expressis nil scribo Tibi, nisi quod ex accurata Goldasti annotatione multos Anonymos et Pseudonymos detexerim, quod Clarissimo Placcio subministraui, cuius vastum opus de pseudonymis et anonymis detectis moribundus auctor mihi ad editionem misit et commisit, quia me auctore et instigatore postliminio ad istud reductus fuit. Quod, cum auctor se totum moralibus et mysticis scriptoribus addixisset, diu pro derelicto habuit. Erat perductum vsque ad

ad annum ipſius emortualem 1697. conſtat ſeptem ſatis magnis voluminibus in folio, cum duobus indicibus, vno pro Anonymis, altero pro Pſeudonymis, qui quoque volumen exhibent; paratum eſt opus ad editionem, in quo vltra nouem millia auctorum et librorum ſuis auctoribus vindicata ſunt. Labor triginta annorum, ad quod multi, ego quoque, multas ſymbolas contulimus, quae cuique fideliter in opere redduntur et cuique ſua adſeruntur. Per ſeptennium iam vbique in Belgio et Germania quaeſiui typographum, qui opus edendum ſuſciperet, ſed fruſtra. Tandem ante annum ſe Hamburgi obtulit quidam Dreyerus, Doctor, homo locuples, qui ſe editurum ſuſcepit, oblatis ex ſuo ſumptibus, quare Teſtamenti Placciani Executoribus opus remiſi, ſatis perſuaſus, D. Dreyerum, vbi molem inſpexiſſet, promiſſa non praeſtiturum. Obtuli me Executoribus ad communes ſumtus, quam conditionem illi reſpuerunt. Dolet mihi valde egregium et induſtrioſum hoc opus non publicari, ex quo typographus certiſſimum lucrum, me vate, ſperare poteſt intra breue tempus, quodque ab anno 1697. ad haec tempora continuari poſſet, ad quod ego interea neceſſaria congeſſi. In opere de quibusdam ſcriptis ita longe diſputatum eſt, vt pro tractatibus haberi poſſint, veluti de auctore fabulae de tribus impoſtoribus, de auctore Theologiae Germanicae (quem vnus Wolfius Tomo 1. f. 863. ad annum 1460. Eblendum vocat, de quo nec Placcius, neque ego, quidquam inuenire potui.) Porro de Ioanne Annio Viterbienſi, aliisque. Vidi quoque apud mortuum ingens volumen in folio de Philoſophia Morali, item aliud vaſtum de iure naturae, vtrumque ad prelum nitide deſcriptum, quod edere viuus noluit, timens antagoniſtas, ab iisque moleſtias, quae vitae tranquillitatem turbarent. Haec allotria, quae tamen, Vir Clariſſime, vti ſpero, delectabunt. Verbum adhuc de Manuſcriptis meae Bibliothecae rarioribus addo. *) *Habeo volumen*

*) Catalogus Bibliothecae Gerh. von Maſtricht, Syndici Bremenſis,

volumen Epistolarum Iuonis in membrana nitide scriptarum; Hilarium de S. trinitate, in membrana elegantissime scriptum; Paschasii Ratberti, Remigii Antisiodorensis, Rhabani, Gregorii, Manuscripta in pergamena, quia edita, sileo. Petri de Riga Auroram carmine, seu Paraphrasin Metricam in Vet. et Nou. Testamentum, opus ineditum habeo, item Petri Babionis sermones, de quibus Pitsaeus; Rhabani Mauri Glossarium Teutonicum in Biblia; Bodiuum de rerum sublimium arcanis, Manuscripta nondum etiam edita; Vti nec Reginonis epistola de Harmonica institutione ad Rhadbodum Archiep. Treuirensem; Manuscriptum est procul dubio ipsius auctoris, et quidem vnicum in orbe; nullus enim eius meminit, ne quidem rei Bibliothecariae peritissimus Stephanus Baluzius, qui nobis eius libros de disciplina ecclesiastica cum notis dedit, in quarum praefatione vitam Auctoris tradit. Liber hic non tam ob Musices institutionem, quam ex antiquis descripsit, est aestimabilis, verum quia ei subnexum est Lectionarium totius anni, cum perpetuo superscriptis notis Musicis, sui temporis, nempe saeculi octaui et noni, antequam saeculo XI. a Guidone, Abbate Monasterii S. Crucis Auellani, prope Aretium in Hetruria, substitutae essent notae nostrates: vt, re mi, fa, sol, la, vel litterae A. B. etc. Sunt notae istae mirabiles, quas hactenus nemo, neque vllus mihi scriptor, explicare potuit. Operam in Bibliotheca Vindobonensi multam impendi, vt inter rara Manuscripta latina (quorum Catalogum ipse descripsi, satis magnum,) quid-*

mensis, in lucem prolatus est *Bremae a. 1719. 8.* eumque ipse possessor confecit, qui obiit a. 1721. aetatis 82. Parum recte igitur eum iam hoc tempore, quo venales exposuit libros suos, mortuum dicunt *die Leipz. gel. Zeit. a. 1719. p. 582.* MSta hic memorata occurrunt etiam in *Catalogo p. 947. sq.*

*) Ille ex Bibliotheca Mastrichtiana peruenit in Bünemanni manus, qui vendidit eundem b. Valent. Ernesto Loeschero, post cuius

quidquam de hisce inuenirem; inueni similes, verum nullam earum explicationem. Potuit quoque hic liber iuuare inquisitionem Lectionarii veteris Ecclesiae, item anni Ecclesiastici. Vtrumque scis, quam difficilis sit indaginis. Rogaui Reu. Abbatem D. Schmidt, cum de Lectoribus veteris Ecclesiae scriberet, vt operam suam in id impenderet, quia facit ad materiam Lectorum. Verum ille nimium occupatus est in Academicis, quare Labores de Lectoribus nondum continuauit. Est mihi quoque Manuscriptum exemplar Martini Poloni in membranis nitidissime scriptum, vt coniicio, tempore auctoris, aut paullo post eius obitum, in eo historia Ioannis VIII. Papae vel Papissae affabre descripta est. Nitidius aut antiquius exemplar non superesse credo, edet forte Polonum D. Eccardus, qui ad nouam editionem aliquot Manuscripta sibi comparauit, meo tum quoque vtetur. Est ille cum Illustri Leibnitzio, vti vidi, nunc totus in historia Brunsuicensi et Luneburgensi occupatus, quam Serenissimus Elector Hanoueranus vrget, vt in lucem prodeat. Huic meo Codici adhaerent gesta Christi ex actis Pilati a Theodosio Imp. inuenta; Gualterius, nescio quis, de remedio amoris et alia, de quibus forte alias. Nunc terminum loquaci calamo figo, veniam dabis prolixae Epistolae, si tibi morosa est, promptum tamen ad officia Tibi praestandu animum demonstrabit. Bene vale, Lyceo, Reipub. litterariae et mihi sospes diu. Scripsi Bremae Caucborum prid. Cal. Nou. cIↄ Iↄccv. Haec Mastrichtius, quae tamen hinc inde exprimi clarius debuissent. Inter Bremensis Bibliothecae MSta, ab eo haud nominata, sunt etiam *Commentarius Graecus ineditus in Sophoclem;* tria volumina ex saeculo XIII. ac XIV. plena rhythmis Germaniae Phonascorum, quos vulgo *Meister-Saenger* vocant, et alia. Accesserunt circa a. 1718. Ioh. Cocceii, Theologi celeberrimi, scripta

cuius obitum translatus est in Bibliothecam Wolfianam, quae nunc, vt inter omnes constat, cum Hamburgensium publica coniuncta floret.

fcripta propria, fere omnia. Vid. *Biblioth. Bremenfis hiftor. philol. theologica, claff. II. fafc. 2. p. 374.* Ipforum Operum maiorum, eorumque typis excuforum, tanta adeft copia, vt pauca fruftra quaerantur. Omnia hic Lunigii et Londorpii, Bibliotheca Patrum, Scriptores Byzantini, Acta Sanctorum, Biblia Polyglotta Anglicana, Thefaurus Antiquit. et Hiftoriarum Italiae, Thefaurus Antiquitatum Graecarum ac Romanarum Gronouii, Graeuii et Sallengrii, Mabillonii et Montfauconii fcripta, Chryfoftomi, Auguftini et aliorum Patrum editiones Benedictinorum praeftantiffimae, plurimae Collectiones rerum Germanicarum, caet. Debemus hanc notitiam humanitati Ioh. Phil. Caffelii, Profefforis de Gymnafio Bremenfium meritiffimi, qui et hoc addit, nouiffime comparatos fuiffe Pedrufi et Pioueni integros Tomos IX. Operis numifmatici rariffimi, *i Cefari in oro et in argento* infcripti. Iure igitur Bibliothecam illam fatis inftructam dicit illuftris HOLBERGIVS in *Opufc. Latinis, Epift. I. p. m. 195.* at quum omnes fere libros in folio effe fubiungit, nefcio fane, an id ipfum verti vitio debeat. Minores enim libri, fi a rarioribus difcefferis, in cunctis eruditorum Bibliothecis occurrunt, non item Opera multorum voluminum, ad quae emenda pauci marfupio, vt ille ait, bene nummato gaudent. Inter priuatas Bremenfium Bibliothecas hodie laudantur prae caeteris *Ottoniana*, *Ikeniana* et *Nonniana*.

In ciuitate *Brunfuicenfi* duae olim fuerunt Bibliothecae, altera in *Templo Aegidiano*, altera in aede *S. Blafio* confecrata, de cuius pofterioris Codicibus manu exaratis vid. PHIL. IVLII RETHMEYERI *Antiqu. eccleſ. vrbis Brunfuigae, in Documentis ad P. I. p. 78. fq.* Sed vtraque, Augufti Ducis Brunfuicenfis aetate, in Guelpherbytanam fuit deducta, vt infra docebitur. Supereft tamen alia, quae ad *S. Martini*

 Tem-

Templum pertinet, ibidemque olim exſtitit, poſtea vero in *Templi Fratrum* conclaue quoddam, quod Colloquium Miniſterii vocant, tranſlata eſt. Auctor huius ſupellectilis librariae perhibetur Mart. Chemnitius, Superintendens, qui circa annum 1570. effecit cura ſua, vt Miniſterii commodo libri coemerentur. Incrementa deinceps inſignia cepit liberalitate variorum. Cum primis de illa praeclare promeritus eſt Rudolphus Auguſtus, Dux, quandoquidem duas ei Bibliothecas, maximam partem vtiliſſimas, Georgii ſcilicet Haccii, Sacerdotis Hamburgenſis, et Caſp. Cruſii, Oratoris in aula Guelpherbytana eccleſiaſtici, clementiſſime donauit. RETHMEYER *l. c. P. I. p. 186. ſq.* Bibliotheca *Collegii Carolini* ex parte Ducalis Blanckenburgenſis orta eſt, et ſelectis Operibus excellit, nec dubitandum, quin augeatur quotannis, et ornatior reddatur. De Bibliotheca *Gymnaſii Catharinei* breue *Progr.* vir doctiſſimus, IOH. ANDR. FABRICIVS, *Brunſuigae* edidit *a. 1744. in 4.* Auct. illius eſt Chriſtian. Papenius, Rector, cuius Bibliothecam a. 1684. legati iure accepit Gymnaſium. Omnis haec libraria penus nec adeo numeroſa eſt quidem, nec pretioſa, inſunt tamen ei libri, qui non parui pendi ſolent ab eruditis. In Palatio etiam Ducali, *der graue Hof* dicto, ſereniſſima Auguſti Guilielmi vidua, Eliſabetha Sophia Maria, elegantiſſimam habet Bibliothecam, ſtupendoque Bibliorum adparatu inſtructiſſimam. Conſpiciuntur enim mille propemodum diuerſae editiones, partimque in rariſſimarum numero reponendae. Huius *Collectionis* incomparabilis *Hiſtoria Hanouerae a. 1749. in 8.* Germanico ſermone prodiit, quam excepit mox continuatio. Sequuta eſt *Brunſuigae in 4. a. 1752.* ipſa *Bibliotheca Biblica.* Neque praetermitti Autographa Lutheri debent, quorum tantus numerus nuſquam forte inuenietur. Cf. *die Götting. gel. Zeit. a. 1752. p. 99. ſq.* vbi

vbi merito celebratur tantae Principis in rem ſacram et litterariam amor.

Budiſſini Gymnaſii, in Luſatia ſuperiori, Bibliotheca natales ſuos refert ad Gregorium Mattigium, Medicinae Doctorem, quippe qui Bibliothecam ſuam, praeſertim medicam, et praeterea triginta Ioachimicos annuos ad eam ſupplendam, legauit. Hoc igitur conſilio a. 1675. emta eſt Bibliotheca Ioh. Roſae, Syndici Vratislauienſis. Poſt ea tempora raris libris ac pretioſis, theologici maxime hiſtoricique argumenti, admodum fuit amplificata. Vid. omnino *Noua litteraria Germaniae a. 1703. p. 254.* quo loco IOH. ROSENBERGII, Rectoris, *Progr.* recenſetur *de Bibliothecis, ſpeciatim Budiſſina*, editum *Budiſſae a. 1703. in f.*

§. V.

Sereniſſimus Haſſiae Landgrauius *Caſſellis* Bibliothecam poſſidet a Maioribus glorioſae memoriae coeptam. Quo tempore id factum ſit, non reſciuimus. Inter rariora numeratur manu ſcriptus *Thucididis* Codex, venerandae antiquitatis, cuius orae multa ſcholia, editis copioſiora, adiecta ſunt, ſed quae frequenti detrita vſu legi amplius non poſſunt. Eſt formae maximae, at quadratae magis, quam oblongae, inque charta bombycina, iudice CAROLO ANDR. DVKERO in *Praef. ad Thucididem*, adeo denſa, vt vno alteroue loco aduerſae paginae verſus aliquot ſcalpello exſciſſi ſint, illaeſis omnibus in auerſa litteris, anno Chriſti 1252. eleganter exaratus, quemadmodum id in calce Operis diſerte legitur manu vetuſta et minio adnotatum. Vid. *Theſaurus epiſtolicus La Crozianus*, *T. I. p. 128.* et *Acta Erud. Lat. a. 1732. p. 3.* Pertinent huc porro Codex *Bibliorum Ebraicorum* membranaceus et antiquiſſimus, at maculatus paſſim corruptusque, cuius formam, aetatem, indolemque, variis adiectis obſeruationibus littera-

 riis,

riis, expofuit IOH. GE. SCHIEDIVS in *Obferuat. facrar. Biga, Bremae a. 1748. in 8*; Codex aliquis *litteris Cuficis*, aliusque *litteris Mauritanis* fcriptus; Codex *Hegefippi*, Abbreuiatoris, vt vocatur, Flauii Iofephi, Hiftorici Iudaici; *Catechefis veteris linguae Theotifcae*, Codex perantiquus, quem olim defcripfit Hottingerus, ac poftea repetiit, ediditque *Hanouerae a. 1713. in 8.* IOH. GE. ECCARDVS; *Ciceronis*, vel potius liberti eius, *Tironis*, *Notae*, a Grutero quidem diuulgatae, fed quae ex Caffellano MSto multis in locis augeri poffent adhuc et emendari; Varii Codices *Arabici*, *Perfici ac Turcici*, memorante haec omnia clariffimo SCHIEDIO *l. c. p. 23*; Codex membranaceus, *Eginhartum de vita et geftis Caroli M.* continens, cuius meminit IOH. HERM. SCHMINCKIVS in *Praefat.* editioni fuae *praemiffa*; Opus manu fcriptum in f. *ad Alchymiam* referendum, pulcherrimisque illuftratum picturis, quod habuit olim Rudolphus II. Imp. Rom. rerum chymicarum amantiffimus: quum tamen idem exemplar inueniatur etiam in Bibliotheca quadam Oxonienfium, incertum adhuc eft, quodnam autographum fit, vid. Celeberrimus vir, IOH. ARCKENHOLTZ, *dans les Memoires concernant Chriftine, Reine de Suede, T. II. p. 64. in notis*: *Petri de Vineis Epiftolae*, aetate circiter Auctoris defcriptae, ex quo Codice non emendare tantum, fed etiam centum et pluribus Epiftolis augere liceret editionem Schardianam, quod referunt *die Leipz. gel. Zeit. a. 1724. pag. 850*; Quatuor ingentis molis Tomi in f. qui *litteras et Opufcula politica Ioh. Ioach.* a *Rusdorff* complectuntur, magnique funt momenti. Ignoraffe eos videtur perilluftris a Loen, quum fummi huius viri *Confilia politica*, *epiftolasque familiares*, *Francof. a. 1725.* ederet; alias enim ditiorem exhibere potuiffet rerum publicarum collectionem. Peruenerunt autem in Bibliohecam Caffellanam fchedae illae cum plurimis aliis MStis,

MStis, librisque typis impressis, legati iure ex hereditate Caroli, Electoris Palatini, et Charlottae, Principis Hassiacae, filii, qui rebus humanis ereptus est a. 1685. ARCKENHOLTZ *l. c. Tom. I. p. 15. in not.* Cf. ANCILLON *Memoires de plusieurs celebres dans la Republique des lettres p. 441.* Ibidem conspici libros varios, *manibus puellarum, Deo dicatarum, descriptos*, refert BERN. HENR. REINOLDVS in *notis ad* MERCERII *Conciliatorem, num. 35. p. 23. edit. Duisb. a. 1712.* Olim adseruauit etiam haec ipsa Bibliotheca rarissimum *Mich. Serueti de restitutione Christianismi* librum, a. 1553. editum, cuius vix vnum hodie inueniri exemplar poterit; at nunc desideratur ille, nescio quo casu amissus, prout monetur in *Catalogo Bibliothecae Schoenbergianae, Amst. 1743. 8. T. II. p. 587.* Add. Venerabilis MOSHEMII *anderweitiger Versuch einer Ketzer-Geschichte, lib. III. pag. 343. sq.* Bibliothecarius est hoc tempore laudatus supra Arckenholtzius, successor praestantissimi Historici, Ioh. Herm. Schminckii, ex Academia Marburgensi ad ornandam hanc spartam euocati, qui a. 1743. vitam cum morte commutauit. Dum haec prelo subiicienda sunt, offertur nobis ZACH. CONR. ab VFFENBACH Tomus I. *seiner merckwürd. Reisen*, anno praesenti luci expositus *in 8. mai.* vbi *p. 53. sq.* quaedam de Bibliotheca Cassellana, eiusque Codicibus MStis, leguntur. Auctor a. 1709. quatuor circiter voluminum millia in ea tantum se vidisse scribit; sed postea eandem insigniter fuisse locupletatam, certum est. Cimeliarchium etiam, in quod multum curae impenditur, illustre satis est, atque referutissimum.

Cellis, in Ducatu Luneburgico, *suprema Prouocationum Curia* librorum iuridicorum supellectile haud contemnenda instructa est. Mirifice haec augebitur aliquando, si, quam illustri huic Areopago consecrauit Christian. Vlric. Grupenius, Consul Hanoueranus longe doctissimus, Bibliotheca

 acces-

accesserit, egregiis selectisque libris conspicua. Nec reuerendum *Ciuitatis Ministerium* litterario destitutum est adparatu. Primus eius auctor fuit Ernestus, Dux Luneburgensis, Guilielmi iunioris filius, qui multos donauit libros, nomine eius insignitos. Idem quadringentos ad augendam illam Imperiales legauit. Videtur etiam Oudermarkius, sacrorum Cellensium antistes, omnes, quos sibi acquisiuerat, libros adiecisse. Bockelmannus deinceps, Archidiaconus, bellam ecclesiasticarum Constitutionum Collectionem cum prato septingentorum Imperialium, vt reddi quotannis locupletior posset Bibliotheca, in vltimae voluntatis tabulis eidem reliquit. Quo incitatus exemplo Bohnstedius, Bockelmanni successor, a. 1707. itidem legauit mille Imperiales. Olim adseruata est haec Bibliotheca in Templi oppidani Sacrario: nunc autem exstat in Archidiaconi aedibus, a. 1736. exstructis. BERNH. HENR. COBERGIVS, Archidiaconus Cellensis, *ibidem a. 1750. in 8.* edidit *Repositorium I. dictae Bibliothecae*, quod Opusculum quingentos et quadraginta libros theologicos recenset. Vid. *Leipz. gel. Zeitungen a. 1751. p. 52.* Priuatorum Bibliothecae ibidem non paucae reperiuntur. Praestantissima est illa, quam illustrissimus vir, Rudolph. Ioh. L. B. a Wrisberg, Minister Status intimus, et supremi Tribunalis Praeses, comparauit. *Bunauiana*, vtilissimis rarissimisque in iurisprudentia elegantiori subsidiis eminens, nunc Wetzlariam demigrabit. Possidet illam perillustris vir, Guntherus a Bunau, eiusdem summi Collegii Consiliarius olim, iam splendidissimus Camerae Imperialis Adsessor, Maecenas Litterarum exoptatissimus.

Chemnitium, oppidum Misniae, Bibliothecam habet, bonis eruditorum scriptis admodum refertam. Variorum liberalitate ita excreuit hoc saeculo, vt locus in Templo S. Iacobi, vbi monstrari solet, ante tria,

tria, et quod excedit, lustra dilatandus esset. *Historische Nachricht von der Stadt Chemnitz, a. 1734. in 8. p. 218.* Add. DANIELIS MÜLLERI *Progr.* vnius plagulae *de Bibliotheca Chemnicensi, Chemnitii a. 1709. f.* aliudque eiusdem de *Georg. Engelmanno, et libris ex eius legato Biblioth. Chemnicensi acquisitis. ibid. 1733. f.*

Ducalem, quae olim *Citzae* erat, Bibliothecam condidit Mauritius, Dux Saxoniae, et lineae Cizensis parens. Fundamentum suppeditarunt libri a Iulio Pflugio relicti, quos inter volumen Epistolarum erat, vel ipsius manu, vel ad ipsum scriptarum. Insignia deinceps incrementa cepit, neque Mauritius Guilielmus, Princeps doctissimus, pro intimo suo in studiorum arcana adfectu, quidquam intermisit, quod ad Bibliothecam hanc ornandam conduceret. At post mortem illius, quae in annum huius saeculi decimum et octauum incidit, diuenditus est egregius adparatus, partimque Bibliothecae Dresdensi Regiae accessit. Cf. HEVMANNI *Conspect. Rei publ. litter. cap. IV. §. 61. p. 187. edit. nouiss.* et GOETZIVS in *Dedicatione Tomi I. der Merckwürdigkeiten in der Königl. Bibl. zu Dresden.* Hodie in hac ciuitate adseruatur adhuc Bibliotheca *Canonicorum*, in quam pars maxima supellectilis Reinesianae, ope Viti Ludouici a Seckendorf, translata est. Varia inter hos libros MSta fuerunt, quorum praecipua exstant apud TENTZELIVM in *der curieusen Biblioth. Reposit. I. p. 448.* Pleniorem tamen Catalogum beneficio Godofredi Gleitsmanni, Bibliothecarii, Scholaeque Cizensis Rectoris, accepit olim Struuius. En! igitur eundem: *Liber Euangeliorum; Isaaci Tzetzae Scholia in Lycophrona; Iamblichi Chalcidensis λόγοι περὶ τῆς πυθαγορικῆς αἱρέσεως; Eiusdem περὶ τῆς κοινῆς μαθηματικῆς εἰσαγωγῆς; Eiusdem περὶ τῆς Νικομάχου ἀριθμητικῆς εἰσαγωγῆς*, ad quem Codicem complura notauit Reinesius, atque testatus est, se nactum eundem esse ex priuata quadam Ienensium

Bibliotheca. Adſunt praeterea *Georgii Pachymeris Opera philoſophica; Theodori Metochitae Capita philoſophica, hiſtorica, critica, oratoria; Themiſtius in analytica poſteriora; Philoponi exegeſis in primum librum introductionis arithmeticae Nicomachi Geraſeni; Commentaria Olympiodori in Platonis Alcibiadem, Phaedonem et Philebum; Eiusdem Scholia in Georgiam Platonis; Chronicon Georgii Syncelli et Logothetae; Claudii Ptolemaei libri III. de Muſica ſeu Harmonicorum; Claudii Aeliani Tactica; B. Maximus de anima; Iulii Africani* κεστὸς; παρεκβολαὶ ἐκ τῶν στρατηγικῶν παρατάξεων; (Cf. *Lexic. Eruditor. Ioecherian. T. II. p. 1550. v. Hero*) *Nicephorus* περὶ κατασάσεως ἀπλήκτου; *Ge. Pachymeris Scholia in Dionyſium Areopagitam*: omnia MSta Graeca, quae variis obſeruationibus ſua manu illuſtrauit Reineſius. Alia Opera, praeſertim Chronica, tacemus. MStis aequiparari poſſunt Suidas, et Panciroli Notitia Imperii, Philoſtratus item, quibus eximias, easdemque copioſiſſimas, notas adiecit laudatus Reineſius, quod etiam de variis eius lectionibus, *Altenb. a. 1640. in 4.* editis, iamque rarioribus, et Nouo Teſtamento Bezae, dicendum. Add. de hac Bibliotheca CHRIST. IVNCKERI *Diſcours von den in den Chur- und Fürſtlich-Sächſiſchen Landen befindlichen öffentlichen Bibliothequen p. 21.* qui libellus adiectus eſt eiusdem *hiſtoriſchen Nachricht von der öffentlichen Bibliotheque des Fürſtl. Gymnaſii zu Eiſenach.*

Coburgi variae notari debent Bibliothecae. Primum occurrit Ducalis *Caſimiriana*, quam Ioh. Caſimirus, Dux Saxoniae, inſtituit ſuperiori aetate, librisque ad rem ſacram potiſſimum ſpectantibus repleuit. In bello tamen tricennali direpta fuit penitus, quum Wallenſteinius vrbem ſpoliaret. Subiungimus Bibliothecam *Gymnaſii Academici*, quae laudatum etiam Principem auctorem habet, et partim aliorum donationibus, partim certo ex reditu, adoleuit. Maxima

vero

vero ei acceſſio contigit anno 1699. quo Albertus III. Dux Coburgenſis, ſecundus Erneſti Pii, Ducis Saxo-Gothani, filius, inſignem ſuam Bibliothecam teſtamento legarat Gymnaſio. Multi in ea ſunt libri, qui magnam, picturae cauſſa, admirationem excitant; e. g. *MStum Breuiarium*, mira arte compoſitum, et incredibili induſtria pictum, quod olim aut ad Ferdinandum Catholicum, aut ad Iſabellam pertinuiſſe, inſignia, quibus exornatum eſt, luculenter docent. Neque enim Carolus V. vnquam illo vſus eſt, etſi quidam ita opinati ſunt; item tria magnae molis volumina MSta, quibus *Saxonicae Gentis hiſtoria* pertexitur, et imaginibus illuſtratur. Vid. ERNEST. SALOM. CYPRIANVS *de ornatu librorum, p. 45.* in eius *Selectis Programmatibus Coburgi a. 1708. in 8.* Inde duplex nunc eſt Gymnaſii Bibliotheca. Prior, quam Ioh. Caſimirus condidit, *vetus* dicitur, et Conclaui, in quo conuenire Profeſſores ſolent, illata fuit: altera *Albertinae* nomine diſtinguitur ab illa, ſcriniisque circumſepta in Auditorio Erneſtiniano, et ante hoc ipſum, ſeruatur. Vtriusque libros quosdam recenſet GODOFR. LVDOVICI in *der Ehre des Hochfürſtlich. Caſimiriani Academici, Coburgi a. 1725. 8. P. I. pag. 522. ſq.* Idem, praeter iam memoratas Bibliothecas, *p. 521.* trium publicarum adhuc mentionem iniicit. Prima reperitur in *Cancellaria Ducali*, cui Ioh. Conr. a Scheres, Zieritz dictus, Conſiliarius intimus et Cancellarius, a. 1704. elegantiſſimam ſupellectilem librariam reliquit, et quae ſingulis annis noua capit incrementa. Altera Bibliotheca, in *Templo S. Mauritii* repoſita, vſibus reuerendi Miniſterii dicata eſt, et ante triginta circiter annos liberalitate Schuffneri, Archidiaconi, maiorem ornatum acquiſiuit. Tertiam *Senatus ciuitatis* in Curia habet, quae, omni occaſione oblata, libris praeſtantiſſimis locupletatur.

De

De Bibliotheca *Curienſi*, qua Gymnaſium inſtructum eſt, IOH. CHRISTOPH. LAYRIZ. diſſerit in *Progr. de Sacrario D. Michaelis interiori et Bibliotheca Curienſi. Curiae a. 1691. in 4.* Idem nuper augmentum, vti docent *die Leipz. gel. Zeit. a. 1747. p. 437*, tractauit Clariſſimus vir, PAVL. DAN. LONGOLIVS, in *der Geſchichte des Hofiſchen Gymnaſii, Hof 1747. Partibus II. in 4.* Sed librum hunc in celebrioribus tabernis fruſtra quaeſiuimus.

Cygnea Bibliotheca originem nacta ex Monaſterio Ciſtercienſium Grünhayhenſi, a. 1522. a ciuibus quibusdam deſtructo. Aucta deinceps eſt variorum Bibliothecis, et Stephani quidem Rothii, Rectoris Scholae, tandem ciuitatis Syndici, numeroſa ſupellectile, teſtamento legata; Petri Poachii, Phyſici Cygnei; et, qui Rothii ſucceſſores fuerunt, Ioh. Zechendorfii; Petri Plateani, maximeque Chriſtiani Daumii, opibus litterariis. Quaedam ſimul eidem amplificandae legata inſeruiunt. Numerus librorum omnium triginta circiter millia explet, in quibus multi ſub artis typographicae initium excuſi, parumque obuii, reperiuntur, e. g. *Officia Ciceronis*, per Ioh. Fuſt *a. 1466. in 4.* membranae impreſſa, et *Lactantii Opera, a. 1465. eadem forma* in Monaſterio Sublacenſi edita. Recentiores vero libri manu Lutheri, Eraſmi, Manutiorum, Stephanorum, Scaligerorum, Lipſii, Caſaubonorum, Barthii, Rutgerſii, Reineſii, pluriumque variorum celebrium, ſaepius notati conſpiciuntur. Accedit MStorum, quae magna ex parte rariora ſunt, non mediocris cumulus. Pertinent huc *Ciceronis, Ouidii, Horatii, Lucani, Statii, Iuuenalis, Priſciani* Opera in membrana exarata; alia, *ſermone Germanico compoſita*, miraeque vetuſtatis; ingens itidem *Epiſtolarum*, ab eruditiſſimis viris ſaec. XVI. et XVII. ſcriptarum, Collectio. Vid. DAVID. WINTERI *Progr. de Bibliothecis, laudatiſſimis Maiorum inſtitutis, Cygneae a. 1695. in 4.* TOBIAE SCHMI-

SCHMIDII *Zwickauische Chronic, P. I. p. 100. sq.* qui liber, nunc inuentu difficilis, prodiit *a. 1656. in 4.* et *Lexicon Vniuersale Zedlerianum, Parte LXIV. p. 1563.* quo loco docetur etiam, hanc ipsam Bibliothecam bella numismatum rerumque naturalium copia ornari. Historiam Bibliothecae tam praeclarae meditatus est quondam Ge. Andr. Vinholdus, prout in *Supplementis Actor. Erud. Tomo V.* a. 1713. diuulgato, *p. 119.*, legimus; at non perfecit has lucubrationes, saltim publicam lucem nondum illae adspexerunt. Gratissimum igitur fecerit eruditis Clarissimus IOH. FRID. NOBISIVS, si id suscipere negotii, et Memorabilia Bibliothecae addere voluerit, quorum iam spem excitauit in *Progr. de damno, quod philosophia ex Matheseos studio capit, Cygneae anno 1749. 4.*

§. VI.

Delitii, in Circulo Lipsiensi, a. 1717. publica Bibliotheca condita est, de qua plura legas in IOH. PAVLI STRENGII *Beschreibung der 1717. in Delitsch angelegten öffentlichen Bibliothec, erstes Tausend. Delitsch, a. 1717. in 4.* Ipsum scriptum nec vidimus, nec in Diariis litterariis memorari recordamur; adfertur tamen in *Catalogo Biblioth. Bunauianae, Tomo I. Vol. 1. p. 842.* Pergamus igitur ad

Regiam Bibliothecam, qua *Dresda*, praeter alias res memorabiles, excellit. Eam describere studuerunt ANTON. WECKIVS in *Historia Vrbis Dresdensis, p. 41.* quod Opus nunc rarum *Norimb. a. 1680. in f.* prodiit Germanice, itemque AVGVST. BEYERVS in *Sched. de Bibliothecis Dresdensibus, tum publicis, tum priuatis, Dresdae a. 1731. in 4.* His adiungendus nunc merito est IOH. CHRISTIAN. GOETZIVS, qui in *Dedicatione, Tomo I. der Merckwürdigk. der Königl. Biblioth. zu Dresden*, praemissa, de origine et incrementis huius Bibliothecae fide dignissima exhibet. Ea ab Augusto, Principe Electore,

Electore, primum instituta, fundamento posito a. 1588. Bibliothecâ Dieterici a Werthern, eiusque filiorum, libris sub incunabula typographiae editis, et praestantioribus voluminibus, quibus vsus fuerat Georg. Fabricius, instructissima. Cf. IOH. DAV. SCHREBERI *Vita Fabricii Lipſ. 1717. 8.* passim. Paullo ante obitum Ioh. Georgii I. accessit Friderici et Christiani Taubmannorum, Professorum Vitembergensium, supellex libraria; ab eo autem tempore, vsque ad praesentis aetatis initium, parum de augendis hisce thesauris solliciti fuerunt praefecti Bibliothecae. Nihil eidem illatum fere, si exceperis libros, quos, ob stipendium ad continuanda Eruditorum Acta singulis annis ab aula praestitum, transmisit Otto Menckenius. Augusti demum II, Poloniarum Regis, imperio melior huic omnis doctrinae liberalis receptaculo fortuna adfulsit. Partim enim ex Ducali Cizensi omnia maximi momenti Opera, quae adhuc in Regia Bibliotheca desiderabantur, redemta, vt supra obseruauimus, partim, eodem titulo, Iohannis a Besser adiunctus adparatus est, libris raris, et caerimonias Principum potissimum illustrantibus, abundans. Fuerunt quindecim circiter millia voluminum, pro quibus Rex immortalis memoriae a. 1727. decem Imperialium soluit millia, permittens quoque, vt possessor per reliquum vitae tempus iisdem in domicilio suo vteretur. Cf. omnino perillustris a LOEN, Germaniae nostrae Seneca, *Parte I. der gesammleten kleinen Schriften, p. 256. sq.* Augustus denique III., Poloniam adhuc Saxoniamque gubernans, omnes Scriptores comparauit, ad res regni sui Prussiaeque pertinentes, quos Elbingae habebat Dauid Braunius, quorumque ipse Catalogum *Coloniae a. 1723. in 4.* diuulgauit, adiecta de plurimis notitia litteraria. Nec pauca in Bibliothecam hanc peruenerunt studio Ioh. Christiani Goetzii, Bibliothecarii superioris, quippe qui,

qui, confecto per exteras regiones, Italiam cum primis, itinere, Dresdam onustus rediit selectissimis Codicibus, excusis pariter ac manu exaratis. Inter cimelia Bibliothecae numeratur Codex membranaceus *Bibliorum Ebraicorum*, cum translatione Chaldaica et Masora, antiquus profecto, et, ex Anton. Weckii sententia, inter praecipuos Europae Codices referendus, cui tamen contradicit GOETZIVS in *citato Tomo I. p. 11.* vbi et plura de hoc Opere, maxime ex IOH. GOTTLOB CARPZOVII *Critica sacra P. I. p. 382*, disserit. Deinde memorari debent varii Auctores Romani, manu scripti itidem, v. g. *Catullus, Tibullus, Propertius; Virgilius; Lucanus; Horatius; Ciceronis Epistolae ad familiares*, ex Bibliotheca Matthiae Coruini, Hungariae Regis; *eiusdem alia Opuscula*; *Ouidii Metamorphosis; Curtius de Alex. Magno*; *Seneca Tragicus*; qui Codices membranacei sunt, multis eorum auro, ac diuersis coloribus, exornatis. Adsunt etiam *Quatuor Euangelia Graece*; stupenda *Collectio tabularum Geographicarum*, cum delineationibus vrbium et imaginibus Principum illustriumque virorum, vndeuiginti Tomis, tot fere Imperialium millibus, vt nonnulli adfirmant, ab Augusto II. in Belgio redemta; *Alcoranus*, lingua Arabica, incredibilem prae se pulchritudinem ferens; *Ioh. Ge. Maximil. a Fürstenhoff Ichnographia Vrbium, in tota Europa munitarum*, tribus maximae formae Tomis, luculentis summae diligentiae, regiique splendoris testibus; *Ioh. Iac. Fuggeri* MStum pretiosissimum, et innumeris picturis insigne, quod *historiam* exponit *Austriacam* a prima potentissimae Gentis origine, vsque ad Ferdinandi I. aetatem, et Sigismundi a Bircken editionem, *Spiegel der Ehren des Erzhauses Oesterreich* inscriptam, cum primis in Heraldica, longo post se interuallo relinquit. Cf. BRVCKERI *Miscellan. hist. philos. litt. et crit. pag. 397.* Opus hoc, regali charta magnificum, duo grandioris statu-

ſtaturae volumina conficit, et olim Mauritio Guilielmo, Duci Saxo-Cizenſi, aliquot mille Imperialibus ſtetit, praeter ſtipendium annuum, poſſeſſori conceſſum. De maximo pretio perantiqui *poematis MSti in Caroli M. expeditionem Hiſpanicam*, vid. *der Neue Bücherſaal der ſchönen Wiſſenſchaften, Vol. IV. p. 387. ſq.* cuius eruditae Commentationis auctor eſt ampliſſimus GOTTSCHEDIVS. Tacemus complura *Lutheri* noſtri, *Melanchthonis*, et aliorum *autographa* rariora, item infinitam librorum, primo artis typographicae ſaeculo excuſorum, multitudinem. Noſtri enim inſtituti ratio non permittit, vt nimium longi ſimus in huiusmodi rebus, quas GOETZIVS diligenter enarrat, et obſeruationibus illuſtrat litterariis. Eius *Memorabilia Bibliothecae Regiae Dreſdenſis* Germanice prodierunt *Dreſdae a. 1743. ſq. in 4.* et *octodecim Collectiones*, tribus voluminibus modicis, complectuntur. Plura perficere non licuit Auctori, viuis nimirum erepto a. 1749. Cf. *die Leipz. gel. Zeit. ad h. a. pag. 550. ſq.* Optandum igitur, vt alius vir doctus perſequatur incepta, et reliquos tam eximiae Bibliothecae theſauros, communi Muſarum bono, peruulget. Occupat illa tria conclauia ampliſſima, quae nunc magis magisque exornantur, vt exterior etiam elegantia iucundum oculis ſpectaculum praebeat. Bibliothecarii recenſentur in Epiſtola, AVG. BEYERI *Continuat. I. de Arcanis ſacris Bibliothecarum Dreſdenſium, Dreſdae 1738. in 8.*, praefixa. Iam poſt Goetzii obitum honorifico hoc munere fungitur ampliſſimus Kauderbachius, Regi a conſiliis bellicis, cui ſubiuncti fuerunt viri clariſſimi, Sigiſmundus Gottlieb Sebiſchius, nuper in ſumma ſenectute mortuus, et Henr. Ionath. Clodius. Praeterea Muſeo rerum naturalium et arte factarum, Nummophylacio item, Dreſdenſis aula ſuperbit, quae ſane cimelia in ſummam omnes admirationem traducunt.

Poſt

Poſt Regiam, publica *Scholae Crucianae* Bibliotheca notari debet. Ea primum integra exſtitit in eiusdem nominis Templo: anno autem 1671. diuiſio librorum placuit, theologicis Miniſterio ad aedem hanc ſacram relictis, philoſophicis contra et philologicis in ipſum tranſlatis Lyceum. Creuit ibidem non nullorum liberalitate, a Rectore quondam, Gelenio, mirifice excitata, cum primis legato Dauid. Thiemii, in Conſiſtorio eccleſiaſtico Secretarii, iamque librorum vtiliſſimorum numerus tria circiter voluminum millia complet. Praeter *Metamorphoſes Ouidianas*, membranaceum ſaec. XII. vel XIII, ſed notae non optimae, Codicem, habet non nulla Opera rariora, quae antiquitatum typographicarum amatores magni facere ſolent, e. g. *Iulium Caeſarem* de bello Gallico, ſine loci ac typographi mentione a. 1473. et *Salluſtium* de bello Iugurthino, craſſioribus litteris excuſum. Vid. AVG. BEYERVS *de Biblioth. Dreſdenſibus p. 6. ſq.* et CHRISTIAN. SCHOETTGENIVS in *Progr. Dreſdae a. 1743. in 4.* edito, quod adcuratam huius Bibliothecae notitiam ſuppeditat. Ad priuatas quod attinet Bibliothecas, illuſtres hoc ſaeculo Dreſdae fuerunt *Flemmingiana*, immenſo monumentorum, ad Hiſtoriam Polonicam et Hungaricam ſpectantium, theſauro inſtructa, quae poſt obitum viri maximi in Sarmatiam deportata eſt; *Wackerbarthiana*, Operibus mathematicis, in Architectura praeſertim militari, ſplendidiſſima, ſed anno 1728. triſti abſumta incendio; *Gleichiana*, in theologicis et hiſtoricis maxime conſpicua, mirifica etiam Epiſtolarum ineditarum copia, et MStis haud vulgaribus inſignis; *Engelſchalliana; Marpergeriana; Loeſcheriana*, cuius Bibliothecae *Catalogus*, quadraginta librorum et variorum opuſculorum excedens millia, *Partibus III. in 8. Dreſdae* prodiit *a. 1750. et 1751.* Sequutus eſt *a. 1752. Index Numiſmatum antiquorum Graecorum et Romanorum*, nec

non Bracteatorum ac Solidorum, ex medio aeuo, ibidem in 8. Hodie illustrissimi Comitis a *Brühl*, primi Status Ministri, Bibliotheca, cuius Catalogum *Cap. I.* laudauimus, librorum numero, raritate ac splendore oculos pascit. Nec ad proletarias reiicienda est *Woogiana*, multo studio iudicioque a reuerendo possessore collecta. Cf. BEYER *l. c. p. 8. sq.* Addimus Dresdensibus Bibliothecam *Bunauianam*, qua Netnitium, praedium vrbi pulcherrimae vicinum, ante aliquot annos inclaruit. Auctor illius est vir dignitate et doctrina eminentissimus, Henricus Comes a Bünau, Augustissimo Imperatori Romano a consiliis intimis, et Isenacensi Ducatui praefectus, qui tantis impensis libros ex omni disciplinarum genere, Iure publico speciatim et Historia, congessit, vt vel hac sola de caussa aeternum esse in annalibus litterariis nomen eius debeat. Praeter copiosa subsidia ex Menckeniana olim, et aliis nobilioribus Bibliothecis, Bunauianae inde a sex lustris illata, Engeliana etiam supellex anno 1744. accessit integra, vt *Cap. III. §. 26. art. 3.* huius libri diximus. De *Hugonis Grotii Epistolis*, maximam partem nondum editis, quae in Bunauiana exstant, vid. Celeb. IOECHERI *Gelehrten-Lexicon Tomo II. p. 1207.* *Deductionum* in caussis illustribus scriptarum octo millia ibidem seruari, testatur amplissimus BVDERVS in *Praef. ad* STOLLII *Histor. Iurisprud. litterar. p. 13. Catalogum tantae Bibliothecae*, cuius specimen *Lips. a. 1748. in 4.* praemissum fuerat, nunc, opera clarissimi FRANCKII, Bibliothecarii, prodire in lucem, iamque tria formae quadripartitae Volumina excusa nuper esse, annunciatum est *Capite I. §. 23.* Plura desideranti satisfaciet *Praefatio Editoris*, in Volumine primo obuia.

Bibliothecae publicae in *Duisburgensi* Academia, et Bibliothecae Goorianae, Academiae vsibus dedicatae, Catalogus diuulgatus est *Duisburgi a. 1685. in f.* auctore

auctore GERHARDO von MASTRICHT, ICto tunc temporis et Historiarum Professore ibidem. Illius autem originem et incrementa rescifcere non contigit. Culpam huius rei noli, Lector, in me coniicere. Iam pridem scripsi ad quendam Professorem Duisburgensem, eumque, vt necessaria mecum subsidia communicaret, modeste rogaui. Sed spes decepit agricolam. Forte hoc solo excusandus est vir, ni fallor, humanus officiosusque, quod eius ad litteras meas responsio, via deterrima huc et illuc cursans, in impias latronum manus inciderit. Caeterum fuisse olim in hac Bibliotheca Serueti restitutionem Christianismi, librum longe rarissimum; at nunc quidem desiderari, monet illustris MOSHEMIVS in *dem anderweitigen Versuch der Ketzer-Geschichte, p. 344.*

§. VII.

Emdensis Bibliothecae Memorabilia, ab EILH. FOLCARTHO HARKENROTHIO litteris consignata, legimus in *Biblioth. hist. philol. theologica Bremensi, Classe VII. Fasc. 2. p. 310. sq.* Prima eiusdem fundamenta posuit Gerh. Campius, omnes libros suos per testamentum legans Consistorio Emdensi. At in terribili inundatione, a. 1570. facta, plures ex illa Bibliotheca libri corrupti sunt deperditique in aedibus Ioh. Mortaigne, Sacerdotis, vbi tunc temporis adseruabantur. Hinc sub dicti anni finem reliquiae in Consistorium sunt delatae, auctaeque deinceps liberali donatione Bibliothecarum, quas Albert. Hardenbergius, Pastor Emdanus, Petr. Medmannus, Consul Coloniensis, et Focco Crumminga, Syndicus Emdanus, comparauerant. Adiecit Senatus Friderici Salmuthii, Pastoris itidem Emdani, supellectilem librariam, a defuncti vidua certo pretio coemtam. Inter libros typis excusos quidam reperiuntur ex Bibliotheca Erasmi, Roterodamensis; inter manu scriptos autem excellit

Pſalterium Dauidis cum Liturgia eccleſiaſtica, nitide in membranis formae quadripartitae aureis diuerſique coloris litteris initialibus Latine exaratum, et non ob pulchritudinem tantum, ſed quingentorum etiam annorum aetatem, nec non, quod Margaretha de Neuers, Regina Hieroſolymae ac Siciliae, illud olim poſſedit, maxime aeſtimandum.

Erfurti quatuor exſtant Bibliothecae publicae, quarum praecipua eſt *Academica*, et duplex quidem, altera ad Pontificios, altera ad Euangelicos pertinente. Illa varia MSta poſſidet, ſed quae olim obſcuro loco ſine ordine diſiecta potius, quam diſpoſita, et puluerulento ſitu negligentius habita fuerunt: editorum etiam librorum nec numerus, nec ordo, nec delectus eandem commendauit. Accipe, Lector, huius rei cauſſam: Orto ſcilicet a. 1510. inter ciues ac ſtudioſos tumultu, Bibliotheca antiqua, medio circiter ſaeculo XV. condita, diſtracta miſere et corrupta eſt. Paucae particulae, velut e naufragio ereptae, diu tenebris ſepultae iacuerunt, donec a. 1692. Ge. Chriſtoph. Petri ab Hartenfels, Medicinae Profeſſor, et Rector tunc Academiae, diligenter eas conquireret, nouaeque adeo Bibliothecae faceret initium. Addidit ex ſuo adparatu libros, et, vt hoc quisque exemplum ſequeretur, Profeſſores caeteros inſtigauit. Vid. MOTSCHMANNI *Erfordia litterata*, *Collect. IV. p. 480. et p. 520. ſq.* Patet ergo, non ſtatim eam praeclaris cumulare incrementis licuiſſe. Poſtquam vero Bibliotheca Boineburgica acceſſit, tantis Academica diuitiis litterariis aucta eſt, vt nunc egregiam illius formam atque conditionem iure optimo praedicare Erfurtenſes poſſint. Debent hoc decus Phil. Guilielmo Comiti a Boineburg, Ciuitatis ac totius territorii Proprincipi, qui anno 1717. eo legauit parentis, Ioh. Chriſtiani L. B. a Boineburg, ſupellectilem, libris praeſtantiſſimis, quibus poſſeſſor plerumque perdoctas

adſcri-

adſcripſit obſeruationes, mirifice adornatam. Donauit etiam tria Florenorum millia, vt et amplificetur Bibliotheca quotannis, et praefectus illi aliquos inde laboris fructus percipiat. Locus eidem, Lotharii Franciſci, Electoris Moguntini, munificentia eleganter paratus, a. 1723. adſignatus eſt in ſic dicta *Schola Iuris*. Medicorum poſtea Ordini bene proſpexit Ioh. Carolus Moeller, Medicinae Licentiatus, relictis teſtamento aliquot librorum optimorum centuriis, qui nunc Boineburgicis ſunt adiuncti. IOH. KANOLD in *Adpendice ad* NEICKELII *Muſeographiam, Vratisl. 1727. 4. p. 390. ſq.* Altera Academiae Bibliothecae *Euangelicorum* eſt, ſub finem ſaeculi ſuperioris inſtituta, quae nouis potiſſimum libris conſtat. Aliqua tamen MSta vetuſta in ea reperiuntur. Talia ſunt: *Codex orationum Ciceronis*, de cuius praeſtantia conf. GRAEVIVS in *Praefat. Ciceronis Orationibus* praefixa, et inter *Epiſtolas* viri doctiſſimi, a FABRICIO editas, *p. 64; Pauli Burgenſis Scrutinium Scripturarum; Lectura Benedicti Stendal de Hallis in Pentateuchum; Volumen Sermonum in Concilio Conſtantienſi; Henr. de Frymaria Tract. de expoſitione miſſae, et myſteriorum in ea contentorum.* Vid. TENTZELIVS in *der Curieuſen Biblioth. Repoſit. I. p. 457.* Admodum quoque inſtructa dicitur Bibliotheca *Monaſterii in monte Petrino*, cui Petrus Friderici, Ordinis tandem Prior, anno 1708. ducentos tribuit Imperiales ad bonae frugis libros ex annuis huius pecuniae vſuris comparandos. MOTSCHMANN *l. c. Collect. III. p. 462.* Haud ita pridem vir clariſſimus, RVDOLPH. CHRISTOPH. HENNE, in *Dedicatione*, FRANC. BALDVINI *Catecheſi Iuris* praemiſſa, reuerendiſſimi etiam Abbatis, Guntheri, miram in locupletanda hac Bibliotheca, pretioſiſſimisque exornanda Codicibus, diligentiam celebrauit. Qartam denique Bibliothecam Miniſterium Euangelicum habet in *Templo Auguſtini*, vbi monſtrantur ali-

quot *Codices Ebraici* manu exarati, qui, glifcente plebis feditione, medio faeculo XIV. Iudaeis,vel crematis, vel vrbe eiectis, erepti, inque locum illum, vt fimile vero eft, delati fuerunt. Cf. IOH. MAVR. GVDENI *Hiftor. Erfurt. lib. II. p. 175.* in IOANNIS *Tomo III. Scriptor. Moguntinor.* Praecipuus eft *Codex Bibliorum* membranaceus, forma augufta, cum Mafora, in variis animalium figuris occultata, de quo legatur TENTZELIVS in *den monathlichen Vnterred. a. 1692. p. 848. fq.* Add. IOH. HENR. MICHAELIS *Diff. de Codicibus MStis Biblico-Ebraicis, maxime Erfurtenfibus, Halae M. 1706.* Plura de Bibliothecis Erfurtenfibus exfpectauimus nuper a Ioh. Nic. Sinnholdo, qui Erfordiam litteratam Motfchmannianam continuare, et Tomi III. Parte 3. dedita opera hoc pertractare argumentum voluit, prout indicatur in *den Leipz. gel. Zeit. a. 1748. p. 308.* Sed praematuram mortem laude dignos viri eruditi conatus interrupiffe audiuimus.

Erlangenfis Academiae Bibliotheca de infigni gloriatur et copiofo librorum adparatu, quem fibi conquifitum donauit eidem, publicumque effe voluit Director olim et Cancellarius, illuftris de Superville. Accepit etiam inftructiffimas Chriftiani Ernefti, et Caroli Augufti, Marchionum quondam Brandenburgicorum, Bibliothecas, Barutho tranflatas, hisque acceffit munificentia Sereniffimae Principis, Fridericae Sophiae Wilhelminae, quae, praeter alia amoris in hoc doctrinae armamentarium documenta, pretiofam, quam ipfa poffidet, fupellectilem librariam legauit. Clementiffimo denique Conditori Academiae debet Bibliotheca naturalium rerum Collectionem, fplendidam fatis, et cum optimis in Germania comparandam. Vid. celeberrimi viri, CASP. IAC. HVTH, *Nachricht von der Einweihung der Friedrichs-Vniuerfitaet Erlangen, Erlangae 1743. in 4. p. 35.* et ampliffimi GOTT-

SCHEDII

SCHEDII *Progr. aliquam nuperi itineris litterarii rationem reddens*, quod praemissum est *Singularibus Vindobonensibus*, *Lips. 1750. in 4.* Memoratur in eo, Heilsbronna etiam omnis generis libros Bibliothecae Erlangensi fuisse illatos, qua de re plura dicemus infra §. XII. Bibliothecarius hoc tempore est clarissimus Ioh. Ern. Schroeterus, Prof. Iur. publicus.

§. VIII.

Francofurtensium ad Moenum Res publica elegantem habet Bibliothecam, Gymnasio vicinam. Coepit illa a. 1484. quo tempore Ludouicus de Marpurg, dictus *zum Paradeis*, in terram sanctam migraturus libros, quos collegerat, Senatui legauit. Creuit postea pedetentim, annoque circiter 1625. adparatu egregio Hartmanni Beyeri, Theologi, et Ioh. Hartmanni, filii, Medici ac Senatoris, titulo legati quoque amplificata est. Senatus denique tribus Florenorum millibus coemit Bibliothecam instructissimam Ioh. Maxim. zum Iungen, Scabini ac Senatoris, qui a. 1649. fatis concessit. Centum in ea et sedecim Volumina rarissima de rebus Germanicis fuerunt, quorum postremum est manu exaratum. Inde Cardinalem Mazarinum inductum fuisse, vt sedecim mille Florenos pro hac Bibliotheca obtulerit, fide Rachelii scribit MORHOFIVS in *Polyh. Tomo I. lib. 1. cap. 7. §. 49.* At alia docet MATTH. NIC. KORTHOLTVS in *Paraenesi de Bibliothecis, maxime publicis, vtiliter adeundis, Gissae 1716. in 4. pag. 8.* vbi memorat, vltra sexcentos, decies centum Florenos tantum soluere voluisse Mazarinum. Hoc saeculo, et anno quidem quarto, Iobus Ludolfus ex Bibliotheca sua libros orientales, et Epistolarum, ab ipsomet, vel ad ipsum scriptarum, fasciculos quosdam; quadriennio autem post Phil. Frider. Pistoris, in patria Aduocatus, librorum maxime iuridicorum copiam testamento re-

liquerunt, quo etiam pacto Bernhardi Waldſchmidii, Sacerdotis, Bibliotheca, eiusdem a filio aucta, a. 1721. acceſſit. Vid. IOH. IAC. LVCII *Praefatio Catalogo Biblioth. publicae Moeno-Francofurtenſis* praemiſſa, cuius et in fine exactiorem eiusdem Bibliothecae hiſtoriam pollicetur, quae nunc tamen vix exſpectanda. Prodiit is ipſe Catalogus *Francof. a. 1728. in 4.* librosque praeſtantiſſimos, non ſecundum formam, ſed materias, diſpoſitos, magno numero exhibet. Ordo eſt talis: I. *libri theologici*, II. *iuridici*, III. *medici ac phyſici*, IV. *philoſophici et miſcellanei*, V. *hiſtorici*, *chronologici*, *genealogici*, *geographici*, *heraldici et numiſmatici*, VI. *rem litterariam illuſtrantes*, VII. *Gallici*, VIII. *Italici*, IX. *Hiſpanici*, X. *Belgici*, XI. *manu ſcripti* occurrunt, inter quos exſtant varii, qui ad Hiſtoriam Germaniae cum ciuilem, tum eccleſiaſticam, egregie conducunt. Cum primis notari merentur *Annales Norimbergenſes; Argentoratenſes; Wormatienſes; Thuringici; Haſſiaci; Wurceburgenſes; Regum ac Ducum Auſtraſiae vsque ad Philippum II;* Codex vetuſtus membranaceus, cui titulus: *der Königen Buch, wie auch Schwäbiſch Land-Recht, und Lehen Recht-Buch; Bernh. Hertzogii varia de Nobilitate immediata, Comitibus Lichtenbergicis, Familiis illuſtribus emortuis* caet.; *Iacobi Koenigshofii Chronicon ab orbe condito ad a. Chr. 1391. Supplementum eorum, quae in Iac. Auguſt. Thuani Hiſtoriarum libris deſiderantur, et ex Hugonis Grotii exſcripta exemplari fuerunt; Bernhardus de contemtu mundi, in membrana; Lactantius, itidem in membrana a. 1434. exaratus; Geſta Treuirorum, vsque ad a. 1259. cum Adpendice multorum Diplomatum*, Codex membranaceus optimae notae; *Italica varia; Relationes Italicae de Conclaui electionis Romanorum Pontificum; Cuiacius in Tit. D. de Verb. Oblig.; Ruſſardi Comment. in Tit. D. de Verb. Signific.; Buygerius in Tit. D. de re iudicata; variorum Theologorum Epiſtolae autographae*

graphae ad Hartm. Beyeram, *eiusque filium.* Haec omnia in folio. Quartae formae Opera sunt: *Liber Lectionarius Ecclesiae Latinae membranaceus*, *cum Calendario praefixo et multis ad calcem Adpendicibus*; *Thomae Campanellae la Monarchia di Spagna*, *eiusdem Aforismi*, *overo Precetti politici*, *Discorsi delle ragioni*, *che hà il Rè Cattolico sopra il nuovo Emisfero ed altri Regni d'infideli*, *secondo la Scrittura*, *contro li Theologi*, *che di ciò hanno scritto*; et alia plura. Vid. de his TENTZELIVS in *den monathlich. Vnterred. a. 1698. p. 493. sq.* et LVCII *Catalogus p. 433. sq.* Post huius editionem Bibliotheca illa nacta est varia magni momenti Opera, et bellam MStorum de rebus Francofurtensibus Collectionem, ex Zach. Conr. ab Vffenbach thesauris litterariis, item a Luthero, Consiliario aulico, permultos libros rariores, typis maxime Egenolphorum, maiorum suorum, excusos. Cf. IOH. BERNH. MÜLLERI *Beschreib. der freyen Reichs-Stadt Franckfurt am Mayn*, *Frf. 1747. in 8. cap. XXVI. pag. 186. sq.* qui Auctor et de priuatis Francofurtensium Bibliothecis nonnulla commemorat. Has inter celeberrima fuit praesenti aetate *Vffenbachiana*, longe tamen viliori pretio diuendita, quam crederent, qui tantum thesaurum inspexerant. Cf. perillustris von LOEN *kleine Schriften*, *P. I. p. 256.* De Catalogis huius Bibliothecae supra dictum *Cap. I. §. 23.* Omnia nuper, exceptis Francofurtensibus, MSta, quae diu exspectarunt emtorem, Hamburgum translata sunt in Bibliothecam Wolfianam.

Francofurtensis ad Viadrum *Academiae* Bibliotheca cognosci potest ex IOH. CHRISTOPH. BECMANNI *Catalogo*, qui cum Wolfgangi Iobst Chronico vrbis primum prodiit *Francof. ad V. a. 1676. in 4.* deinceps *a. 1706. ibid. in f.* longe auctior recusus est. Auctor ordine alphabetico libros indicauit in hac Bibliotheca obuios, quam tamen nec multitudine scriptorum,

nec raritate, nec selectu se commendare admodum, REIMMANNVS contendit in *Catalogo Bibl. suae Tom. II. p. 52.* Add. *Historia Bibl. Fabric. P. II. p. 522.* vbi errores non nulli notantur, in Catalogo Becmanniano commissi. A. 1696. ex Bibliotheca Berolinensi aulica non exiguus eorum librorum, qui bis terue adfuerant, adparatus in Viadrianam Academicam peruenit, teste clarissimo OELRICHS, *im Entwurf einer Geschichte der Königl. Biblioth. zu Berlin p. 11.* Schola etiam, tam *Lutheranorum*, quam *Reformatorum* singularem habet Bibliothecam. De illa legi meretur CHRIST. SCHOETTGENII *Historie der Franckfurtischen Schul-Bibliothec, Programmate* exposita *ibid. a. 1719. in 4.* Huic vero Nicol. Westermann, Eloqu. Professor, nouissime donauit librariam suam supellectilem, egregiam profecto, et sex mille Imperialibus aestimatam. Inter MSta memorabilis praecipue *Codex Seidelianus*, cuius Millius in editione sua Noui Testamenti meminit. Vid. *die Berlinische Bibliothec, Tomo II. P. 5. p. 697.*

Freibergensis Bibliotheca, variorum coaceruata legatis, in conclaui, aedibus Sholae confini, reposita est, et in duodecim classes distributa. Superbit rarioribus quibusdam Codicibus, sub typographiae initium excusis, quo pertinet prae caeteris *Psalterium Latinum* a. 1457 Moguntiae membranis impressum, et *Catholicon Ioh. Ianuensis*, ibidem a. 1460. primum editum. Plura de ea docent IVST. ISRAEL BEYER in *Orat. de Bibliotheca Freybergensi, Altenb. a. 1716. in f.* SAMVEL MOLLERVS, Rector olim Scholae ac Bibliothecarius, in *Programmatibus* suis *de Bibliotheca Freybergensi*, quorum *quinque* lucem adspexerunt *Freybergae* inde ab *anno 1723. vsque ad a. 1727. in f.* pariterque CHRISTIAN. GOTTHOLD. WILISCH in *der Kirchen-Historie der Stadt Freyberg, Lips. 1737. in 4. Parte I. p. 376. sq.* si recte olim locum in schedas nostras retulimus;

limus; iam enim nulla inspiciendi denuo libri huius occasio datur.

Frisingam nobilitat *Cathedralis Ecclesiae* Bibliotheca, ad quam vnicus accessus est per Archiuum, immensa Diplomatum et Chartarum mole, oculis passim exposita, oppletum; ideoque patere illam nolunt hominibus exteris ac peregrinis Canonici, nisi rebus antea diligenter circumspectis. Ita PEZIVS triginta abhinc annis scripsit in *Differt. isagogica in Tom. I. Thes. Anecdotor. nouissimi, p. 26.* An hodie conspici facilius possit haec Bibliotheca, ignoramus. Restant in eadem trecenta fere volumina manu exarata, quorum ad mille annos quaedam proxime accedunt, complura saec. X. sub Abrahamo, Episcopo, confecta fuerunt, teste CAROLO MEICHELBECK *Histor. Frising. Tomo I. Part. 1. pag. 189. Gregorii M. Hieronymi, Isidori, Opera* non sine stupore spectantur. *Orosii Historiae*, manu saeculi circiter VIII. membranae in forma quadripartita inscriptae, et alia, maximi etiam sunt aestimanda. Vid. PEZIVS *l. c.*

De *Fuldensi* Bibliotheca pauca in promtu sunt. Vetus enim illa, toto orbe celeberrima, cuius descriptionem IOH. FRID. SCHANNAT exhibet in *Histor. Fuldensi Parte I. cap. 6.* dudum, tricennali potissimum bello, interiit. Ei vero nouam haud successisse, quum opes suppetant, miratur ECCARDVS in *Comment de reb. Franc. Oriental. T. II. p. 17.* Interim supersunt tres Codices membranacei, quibus vetustiores in Germania frustra quaesiueris, nisi inter eos, quos a. 1717. e tenebris in lucem protraxit Christoph. Franc. L. B. ab Hutten, Cathedralis Ecclesiae Herbipolensis Decanus, vt infra pluribus dicemus, si ad Bibliothecam Herbipolitanam, seu Wurceburgensem, deuenerimus. Primus Fuldensium est Codex mille ducentorum circiter annorum, argenteis fibulis et lamellis satis excultus, habens in altum pollices XIV. in latum pollices VI. Complectitur

tur

tur ille *Harmoniam IV. Euangelistarum;* Tabulam indicantem *Lectiones diuersas in Ecclesia recitari solitas; Epistolas Pauli Apostoli; Catalogum vrbium, vbi Euangelistarum, Apostolorum, aliorumque Sanctorum corpora sepulta iacent; Actus Apostolorum, Epistolas S. Iacobi, Petri, Iohannis et Iudae;* ac denique *Apocalypsin.* Alter Codex in folio breuiori, gladiis punctim et caesim dilaniatus ac pessime habitus, quem S. Bonifacium, in agone constitutum, saeculo VIII. percussoribus suis veluti clypeum opposuisse, vulgo traditur. Varia in hoc volumine occurrunt, e. g. *Epistola Papae Leonis ad Flauianum, Episcopum; Epistola Agnelli ad Arminium, de ratione fidei; Fides edita S. Ambrosii, Episcopi, de Spiritu Sancto; Regula fidei catholicae facta a Niceno; Explanatio fidei catholicae; S. Ambrosius de bono mortis; Notitia regionum et ciuitatum, in quibus Sanctorum Apostolorum et Euangelistarum venerabilia Corpora requiescunt.* Differt haec notitia aliquantum ab illa, quae in Codice priori exstat. Tertius Codex, simplici corio rubro obductus, formae octauae minoris, ac prope quadratae, continet *Euangelia*, eumque gloriosi Martyris, Bonifacii, manibus esse exaratum, plurimi crediderunt. Sed hos confutauit solide laudatus SCHANNAT in *Vindemiis litterar. Collect. I. p. 225. sq.* vbi etiam ante, a *pag. 218.*, fusius de tribus hisce Codicibus disseruit.

§. IX.

Bibliotheca Ecclesiae Cathedralis et Collegiatae *Gandershemensis* libris cum scriptis manu, tum typis impressis, ditissima quondam fuit. Sed bella, Smalcaldicum in primis, et inertia eorum, qui aleae magis, quam perlustrandis voluminibus, litabant, rei librariae damnum irreparabile intulerunt. Hac de caussa Elisabetha Ernestina Antonia, Abbatissa, suasu Ioh. Ge. Eccardi, qui a. 1721. Gandershemii commorabatur,

rabatur, de instituenda noua Bibliotheca, adnuentibus Capitularibus, serio cogitauit. Quo consilio publice est constitutum, vt non nulli quotannis conferantur sumtus, ac beneficiorum possessores e primordiis vsusfructus, inde percipiendi, doctum quoddam et pulchrum Opus Bibliothecae consecrent. Coeptum id amplificarunt Principes et Comites Germaniae gloriosissimi, quorum liberalitate volumina exquisitissima illata eidem fuerunt. Sunt illi Serenissimi Principes Brunsuicenses, August. Guilielmus, Ludouic. Rudolphus et Ferdinand. Albertus; Fridericus, Dux Saxo-Gothanus; Frider. Guilielmus, Eleonora Friderica, et Ant. Vlricus, Duces ac Principes Saxo-Meinungenses; Duces Regentes Wurtembergo-Stutgardienses ac Bernstadienses; Principes Frisiae Orientalis et Schwartzburgo-Rudelstadienses; Comes Lippiensis, Detmoldiae sedem habens. Summi quoque viri, Conrad. Detlev Comes a Dehn, Barones a Wrisberge, doctissimique Academiae Iuliae Professores, Goebelius, Schrammius, von der Hardt, et Ioh. Fabricius, praeclare de Bibliotheca hac fuerunt promeriti, quae breui Operibus instructa fuit pretiosis, argumenti maxime historici. Vid. celeberrimi viri, IOH. CHRISTOPH. HARENBERG, *Historia Ecclef. Gandershem. diplomatica, Hanouerae a. 1734. in f. p. 1060. §. VIII.* Idem Bibliothecae *Brunteshusanae* meminit, quam ex libris historicis, geographicis, genealogicis, politicis et mathematicis conflatam minoribus, circa hocipsum tempus, Serenissima Abbatissa adornare coepit.

In Templo Ciuitatis *Geranae*, quae ad illustrissimos Comites Ruthenos pertinet, Bibliotheca adseruatur, cui nec multas Patrum editiones, nec alios bonae frugis libros deesse, amplissimus PERTSCHIVS, testis fide dignissimus, adserit in *Praef. Part. I. des Versuchs einer Kirchen-Historie §. VII.* Quaedam etiam MSta, non ad vulgaria omnino reiicienda, monstrantur

ibidem,

ibidem, vtpote Opus Nicolai Schmidii, (vulgo *Cüntzels von Rodenacker*,) rustici eruditi, *centum ac triginta linguarum Alphabeta* exhibens, de quo copiosius egit STRVVIVS in *Actis litterariis*, *Fascic. I. art. 3.* vitam simul Auctoris commemorans; *) *Henrici Kunrathi MStum chymicum*, variegatis coloribus egregie pictum; *Nouum Testamentum* in Codice membranaceo antiquissimo, atque similia.

Gissensis Academiae Bibliotheca initium habet a priuata quadam, Pragae emta, magnisque sumtibus Gissam translata. Accessit deinceps dimidia pars Marburgensis Academicae, quum Gissenses Musae inde ab a. 1625. vsque ad a. 1650. Marburgi commorarentur. Circa saeculi dicti finem Mich. Heilandus, Medicinae Professor, libros suos medicos Bibliothecae Academicae legauit, quo etiam titulo illata eidem Ioh. Conradi Bachmanni, Sacerdotis in arce oppidi St. Goar, quod ad inferiorem Comitatum Catimelibocensem refertur, praestantissima librorum theologicorum, pariter atque historicorum supellex. Anno denique 1732, frustra repugnantibus heredibus, accepit Academia ex Ioh. Henr. Maii, iunioris, testamento, praeter Numophylacium haud contemnendum, integram viri docti Bibliothecam, libris praecipue philologicis, manu etiam scriptis Ebraicis, Arabicis, Graecis ac Latinis, ipsiusque possessoris Aduersariis, egregie repletam, quae, quum in Auditorio Theologorum, ex beati testatoris voluntate, commode locari non posset, consensu Serenissimi Principis in singulare, idque amplissimum, conclaue, ad quod Auditorium Philosophorum aditum praebet, deportata est, vbi eandem labore satis molesto

*) Eiusmodi scriptum, ab eodem rustico confectum, reperitur quoque in Bibliotheca Dresdensi Regia, obseruante, praeter alios, GOETZIO in *den Merckwürdigk. dieser Bibliothec*, *Tomo I. pag. 461.*

molesto in ordinem redegit et Catalogos confecit, Christoph. Frid. Ayrmannus, Historiarum quondam Professor, primusque ipsi, vt et veteri, Senatus Academici iussu, Praefectus. Inde perspicitur, separatam esse hanc Bibliothecam a priori, cuius rariora quaedam laudatus AYRMANNVS indicauit in *Specimine Bibliothecae Gissensis Academicae librorum rariorum, Gissae 1733. in 4.* Decennio post vir illustris, IOH. FRID. WAHL, tunc Gissensis, nunc Gottingensis Antecessor, *Programmate* quodam descripsit *Bibliothecae Gissensis memorabilia, ibid. 1743. 4.* Quibus addi possunt, quae AYRMANNVS in *Nouis litter. Francofurt.* (*den Franckfurtisch. gel. Zeitungen*) *a. 1741. p. 506. 516. 517. 528. et 529. sq.* de hac ipsa Bibliotheca disserit, et ita quidem vt Lectores de meritorum suorum magnitudine perfectaeque rei litterariae peritia, reddat simul certiores: Pauca exinde, plurima ex CHRISTOPH. LVDOVICI KOCHII, ICti et Historici clarissimi, iamque Bibliothecarii, Schediasmate manu scripto desumsi, quod pro sua erga me beneuolentia transmisit ante aliquot annos Gottlob Aug. Ienichen, vir iuris et humaniorum studiorum scientissimus.

Gorlicense Gymnasium binis quoque Bibliothecis publicis fruitur, altera *antiqua Monachorum*, altera *noua Milichiana*. *Antiqua* iam ante annum 1372. initium cepit, et variorum donationibus aucta est, postea a. 1565. Gymnasio consecrata nouis accessionibus creuit, praecipue legatis a. 1615. et 1676. Bibliothecis Daniel. Staudii, Iuris Practici, atque Eliae Dietrichii, Consulis Gorlicensis. Multa quoque MSta continet, quorum nobiliora sunt *Lucianus* in membrana formae maioris nitidissime exaratus; *Ptolemaeus* cum tabula geographica illuminata; *Auicenna* membranaceus, cum Commentario lingua Arabica; et *Casp. Manlii Historia Lusatica* autographa. *Milichianam* Biblio-

Bibliothecam Ioh. Gottlieb Milichius, cauſſarum patronus, a. 1726. ex pio in vrbem hanc amore legauit. Complectitur illa quinque propemodum voluminum millia, quae in Antiquitatibus, Iurisprudentia, Hiſtoria et re numiſmatica vſum multiplicem habent. Pretium auget partim librorum Gallica, Italica et Hiſpanica lingua editorum, eorumque rariſſimorum, partim MStorum, inter quae *Liuius*, bonae notae, *Euclides* et *Ciceronis Epiſtolae* ſunt, varia item *ad Hiſtoriam Sileſiacam* ſpectantia, antiqua pariter ac recentiora, inſignis collectio. Patet haec Bibliotheca diebus Iouis ac Sabbathi, hora pomeridiana ſecunda. Vid. CHRISTIANI KNAVTHII *Hiſtoriſche Nachricht von denen Bibliothequen in Goerlitz*, *ibid. 1737. 4.* ex quo Opuſculo decerpta ſunt potiora in *Singularibus Luſaticis*, *Parte XVIII. artic. 4.* Add. *die Leipz. gelehrt. Zeit. a. 1726. p. 797.*

Vrbs *Gotha* Sereniſſimi Ducis Bibliotheca, quae arcem Fridenſteinenſem decorat, et quatuor ampla conclauia complet, non in Germania ſolum, ſed apud exteras etiam nationes dudum inclaruit. Inſtruxit eandem Erneſtus Pius, quippe qui praeſtantiſſimam Bibliothecam Rufferianam, cuius volumina corio veſtita rubro fuerant, redemit ab heredibus, annoque 1647. adiecit variorum librorum cumulo, tam ex Monachienſi praeda a. 1632. quam ex partitione Vinarienſi, inter eum ac Fratres facta, hereditatis iure acquiſito. Ab his producta initiis adeo creuit ſupellex, vt nunc quidem in quocunque doctrinae genere nihil fere optimorum ſubſidiorum deſideretur. Acceſſerunt enim, praeter aulicas Altenburgenſem, Eiſenbergenſem maximamque partem Romhildenſis, integrae Bibliothecae Ioh. Erneſti Gerhardi, ſenioris, Theologi Ienenſis, Dieterici Pflugii, ſupremi in aula Gothana Mareſchalli, Daniel. Ludwigii, Archiatri, C. W. a Thumbshirn, Henrici Fergeni, et Ioh. Henr.

Feuſt-

Feustkingii, nobiliores item Codices ex Ioh. Ott. Taboris, multorumque aliorum, adparatu librario. Vid. FRID. RVDOLPHI *Gotha Diplomatica P. II. cap. 21. p. 198.* GOD. LVDOVICI *Ehre des Casimiriani Academici zu Coburg P. I. p. 347.* et GODOFR. VOCKERODT *Progr. Gothae a. 1713. in 4.* excusum inscriptumque: *Serenissimae Domus Saxonicae ornamenta praecipua,* quod vnius plagulae Opusculum communicauit mecum beneuole b. Iac. Burckhardus. Ante hos triginta circiter annos Commercium epistolicum Hosii, Cardinalis, Caluini et Bezae quinque Voluminibus, quae nil nisi autographa continent, redemtum est. *Leipz. gel. Zeit. a. 1724. p. 1036. et 1074. MStorum* (at selectorum saltim, amplius enim ducenta neglecta sunt,) in *Bibliotheca Gothana Catalogum* ERNEST. SAL. CYPRIANVS *Lips. a. 1714. in 4.* edidit, interspersis passim obseruationibus historicis ac litterariis. Quatuor libellus, a MONTFAVCONIO *T. I. Biblioth. MStor. p. 599. sq.* in compendium redactus, Capitibus constat, quorum duobus prioribus Codices membranacei et chartacei in f., reliquis duobus membranacei et chartacei minores exhibentur. Numerus eorum quingentos ac triginta vnum conficit, inter quos membranacei centum, quadraginta et quatuor sunt. Cf. *Memoires de Trevoux a. 1716. mense Iunio, p. 1157. sq.* Complures hic Veteris Testam. et Euangeliorum Codices occurrunt, quorum praecipui *Biblia Germanica* ex Bibliotheca Bauarica Electorali, trecentis annis antiquiora, membranae inscripta, figurisque auro et variegatis coloribus mire distinctis tam pretiosa, vt solum aurum mille nummis aureis aestimetur, itemque *Lectionarium Ecclesiae Graecae* membranaceum, insignis antiquitatis, auro varie ornatum, quod Fridericum Sapientem, Saxoniae Electorem, ex Oriente attulisse perhibent. Primum in eo locum Euangelium S. Iohannis occupat. Inter veteres Latinos scriptores

itidem ſunt membranacei *Iuſtini hiſtorici libri LXIV.* quos Pius III. Pontifex, ſaeculo XV. quum adhuc eſſet Cardinalis, elegantiſſime ſcribi, pingi, litteris aureis exornari, ſuaque in Bibliotheca reponi curauit; *Quintilianus de Inſtitutione oratoria*, Codex admirabili ſtudio confectus, Romaque ex eiusdem Cardinalis Bibliotheca Gotham perlatus; *Valerius Maximus*, ſaeculo quidem XV. at nitidiſſime ſcriptus, vt nihil ſupra; *Cicero de amicitia; Eiusdem libri tres de officiis*; *Eiusdem Rhetoricorum libri IV. ad Herennium*, Codex notae melioris; *Senecae Tragoediae*, Opus ſumma exaratum cura, ſcholiisque illuſtratum; *Iuuenalis ac Perſii Satyrae; Virgilii libri Aeneidos*, bonae notae, et *Ouidii Heroides*: Chartacei adſunt *Virgilius cum Seruio; Horatius; Terentius* cum ſcholiis interlinearibus et marginalibus; *Boethius* denique, cum commentariis copioſiſſimis. Adſeruantur etiam in hac Bibliotheca exemplaria vetuſta Patrum quorundam eccleſiaſticorum, e. g. *Hieronymi ſex libri in Ieremiam, et tractatus in Abdiam; Lactantii Opera plurima; Ambroſii libri tres de officiis;* et cum primis *Auguſtini libri XXII. de ciuitate Dei*, Codex Moguntia ex Bibliotheca Metropolitana, cum plurimis aliis, Gotham tranſlatus, isque multorum ſaeculorum, ſcriptus quippe circa annum Chriſti milleſimum, iuſſu Willigiſi, Archiepiſcopi Moguntini, vt fuſius oſtendit CHRISTIAN. SCHLEGELIVS in ſingulari Epiſtola *de Codice Willigiſano*, CYPRIANI *Catalogo* ſubiuncta. Nec inter Cimelia potiora praetermitti debent *Iacobi de Strada*, Antiquarii Mantuani ſaec. XVI. clari, *Volumina XXXI.* in folii maioris forma eleganter compacta, quae complectuntur *deſcriptionem vitae, imaginum, numiſmatum omnium tam orientalium, quam occidentalium Imperatorum ac tyrannorum, cum Collegis, coniugibus liberisque ſuis, vsque ad Carol. V. Imperatorem.* Stupendo hic labore et arte mirabili delineati ſunt rariſſimi nummi

Romani

Romani confulares et imperatorii. Horum picturas fingulas fingulis coronatis conftitiffe, auctor eft OCCO in *Epiftola MSta ad Amerbachium*, apud PATINVM in *Introd. ad hiftoriam numifmatum, cap. XXIV. pag. 188.* Similia in Bibliotheca Vindobonenfi exftare teftatur LAMBECIVS, *Comment. de Bibl. Caefarea libro I. p. 77.* Imo in quamuis Electoralem Bibliothecam tale exemplar fuiffe coemtum, non nulli adfirmant. Cf. TENTZELII *monathliche Vnterred. a. 1691. p. 876 fq.* vbi et exponitur, quid contineant Tomi finguli. Stradae adiungimus MStum antiquiffimum, in quo *Capitularia Regum Francicorum*, ex collectione Anfigifi et Benedicti Leuitae, vna cum *Legibus Salicis, Ripuariorum, Longobardicis, Baioariorum, Codice Theodofiano, et aliis ; Caroli IV. Auream Bullam*, Latine ac Germanice, exemplar membranaceum eximiae vetuftatis, de quo confulatur TENTZELIVS *l. c. anno 1690. p. 766. fq; Henrici de Veldeck verfionem Aeneidos Germanicam*, fexcentorum fere annorum Codicem, a celeberrimo GOTTSCHEDIO fingulari *Progr. Lipf. a. 1745. in 4.* defcriptum; *MSta* quaedam *chymica Auctorum Graecorum* cum Reinefii iudicio, quod integrum legitur apud CYPRIANVM *l. c. p. 87. fq; Petri de Vineis Epiftolas; Acta Concilii Conftantienfis*, Codicem antiquiffimum; *Varia, ad Hiftoriam Imperii Germanici, fpeciatim Saxoniae*, cum ciuilem, tum ecclefiafticam, pertinentia, quae maximi fane momenti funt; Complures *Epiftolas Ioh. Friderici Magnanimi*, Electoris, quas in captiuitate exarauit, interque eas tales etiam, quibus Confiliarium fuum, Filiorum ftudiis praefectum, cohortatur, vt difcipulos ad linguam Latinam probe addifcendam adigat; *Epiftolas Variorum* magno numero, multasque item *autographas Lutheri, Ioh. Arndii, Ioh. Gerhardi, et aliorum*, ex quibus centum ac feptendecim edidit, *Catalogoque MStorum* fubiecit, CYPRIANVS; *MSta Arabica, Turcica, Perfica*, vt

Ff 2 figuras

figuras aeneas magnorum ſumtuum taceamus, a celeberrimis artificibus factas, effigies virorum illuſtrium, et alia, oculis attentis digniſſima. Cf. TENTZELII *curieuſe Bibliothec*, *Repoſ. I. p. 442. ſq.* Primum directore Georgio Frantzkio, Cancellario, Bibliothecariorum fuiſſe Andr. Rudolphi, Erneſto Pio a cubiculo, RVDOLPHI memorat *cit. Parte II. Gothae Diplomat. p. 198.* addens quoque ſecundum, Ioach. Barthold. Meyerum, quum Sam. Reyherus, mox in Kilonienſem euocatus Academiam, munere hoc, ipſi delato, fungi non poſſet. Succeſſit Ioh. Phil. Meyerus, praecipua tamen Bibliothecae cura Cypriano demandata. Huius autem poſt obitum laudato ſapientiae omnis receptaculo praefectus eſt V. C. Iulius Car. Schlaegerus, (Adiunctum habens doctiſſimum Godofr. Chriſtian. Freiesleben, Sereniſſimi Ducis Secretarium, qui nunc librorum parare Catalogum dicitur, olim a Meyero exſpectatum. Idem vir laudatiſſimus *Numophylacium* tractat, auctum, vt ſupra monuimus, Arnſtadienſi, quod Fridericus II. centum Imperialium millibus a. 1712. redemit, conſtituto ſimul, ne diſtrahatur vnquam, fideicommiſſo. Adſeruantur in eo numiſmata ex omni metallo rariſſima, cum antiquiora, tum recentiora, vt luculentiſſime patet ex CHRISTIANI SIGISM. LIEBII *Gotha nummaria, ſiſtente Theſauri Fridericiani numiſmata antiqua, aurea, argentea, aenea, Amſtael. a. 1730. in f. cum tab. aen.* de quo Opere vid. *Acta Erud. Lat. a. 1730. p. 385. ſq.* Cf. RVDOLPHI *l. c. cap. XXII. pag. 200.* ac de *Technophylacio* Ducali *cap. XXIII. p. 201.* Sunt in eo mirabilia artis et naturae Opera, e. g. picturae egregiae, quae antitheſin exhibent Chriſti et Antichriſti, beneficio Tentzelii deſcriptae a STRVVIO in *Obſeruat. ſelect. Halenſ. Tomo IV. Obſeruat. 10. p. 185. ſq.* pariterque Sceleton Elephantinum, a. 1695. Tonnae effoſſum, de quo TENTZELIVS data opera egit in

Epiſtola

Epiſtola ad Ant. Magliabechium, Ienae 1696. 8. Habet quoque *Gymnaſium Gothanum* publicam Bibliothecam, admodum amplificatam libris a Ioh. Weidemüllero, Conſule ciuitatis, Ge. Heſſo, Rectore, et Ioh. Frid. Breithauptio, ICto, teſtamento relictis. Eius hiſtoriam in *Progr.* quodam *Gothae 1714. in 4.* expoſuit GODOFR. VOCKERODT, vbi et alii, praeter Fridericum II.glorioſae memoriae Ducem, laudantur viri, qui non nihil liberalitatis in hanc Bibliothecam contulere. Add. RVDOLPHI *Goth. Diplom. Part. III. cap. 46. p. 338.* Inter priuatas Bibliothecas Gothanas excelluerunt noſtra aetate *Cyprianica* et *Vockerodiana.* Illius Catalogus *Gothae a. 1726.* et auctior *Lipſ. a. 1733. in 8.* huius vero *Lipſ. a. 1729. ead. forma* prodiit.

§. X.

Bibliotheca Georgiae Auguſtae publica, quae *Gottingae* floret, in ipſo laetiſſimo Academiae ortu, adiutore incomparabili Munchhuſio, Patre Muſarum, inſtituta eſt. Poſt ſupellectilem librariam, quae Gymnaſii antea fuerat, cuiusque *Catalogus Gottingae a. 1729. in 4.* lucem vidit, integra Bibliotheca Bulowiana, a. 1736. fundamentum illius eſt poſitum. Qua de re nemo elegantius dixit celeberrimo GESNERO; ideoque facturi ſumus operae pretium, ſi ipſa eius verba hoc loco attulerimus. Ita vero ille in *Narratione de Acad. Georgia Auguſta, Opuſculor. minorum Tomo IV. p. 463: Ioach. Henr. L. B. de Bulow, Conſiliarius Georgii I. intimus, et magnus in Cellenſi Ducatu Aduocatus, collegerat ſibi ſummo ſtudio, impenſis maximis, nec felicitate minori, bibliothecam, in qua ex omni genere librorum optimos quosque et pretioſiſſimos exſtare volebat, quos etiam glutinatoris opera auro impreſſo exornari curauerat ſplendide. Hanc poſt mortem quoque ſuam, (incidit ea in annum ſaeculi XXIV.) integram ſeruari, et publicam eſſe iuſſerat, eoque in loco reponi, vbi vtilis eſſe poſſet*

 quam

quam plurimis. Paruerunt heredes, et Hannouerae eam seruari curarique voluerunt. Cum vero de Academia Gottingae condenda agitaretur, illa maxima, neque praetermittenda visa fuit opportunitas, cumulate perficiendi, quod vir illustrissimus destinauerat. Facile igitur consenserunt heredes illustrissimi atque generosissimi, Fridericus L. B. a Bulow, potentissimi Borussorum Regis a consiliis status ac belli intimis, curiae Lithuanicae prouincialis praeses, ecclesiasticarumque rerum director, Iohannitici Ordinis eques, tum Ernestus Augustus et Georgius Wilhelmus liberi Barones a Bulow, idque litteris consignatum publicis testati sunt, vt Bulowiani thesauri huc transferrentur, essentque fundus quasi quidam bibliothecae academicae, cui deinde, (vt ICtorum verbo vtamur) adcresceret, quicquid vel regia liberalitas conferret, (et multum profecto tum in libris tum in pecunia contulit, conferrique quotannis iussit,) vel de symbolis eorum, qui nomina dant academiae, aut honoris ab ea gradum accipiunt, emeretur. Et nondum de illata eodem bibliotheca, quae gymnasii fuerat, diximus. Itaque contigit huic vniuersitati, vt sub ipsa initia bibliothecam habeat instructissimam, si qua alia, sed ornatiorem forte, quam reliquae per Germaniam omnes. Magna vis instrumentorum et machinularum, tum naturae operibus indagandis; tum efficiendis ac dimetiendis humanis, accommodatorum, elaboratorum quidem ab artificibus fere praestantissimis, eleganterque auro atque argento ornatorum, quam eiusdem illustrissimi, dum viueret, viri studium collegit, eidem bibliothecae inferetur, cum primum dignum tanta elegantia receptaculum perfectum fuerit. Hactenus amplissimus Gesnerus; qui idem argumentum alio etiam loco tangit, scilicet *cit. Tomo IV. p. 434. et 435.* vbi haec legimus: *Praeter caetera ad seruandam tanti muneris recordationem instituta, Bulowianam etiam libenter vocabimus bibliothecam, licet magnis in singulos annos incrementis non minus in posterum sit augenda, quam sub*

haec

haec initia aucta fuit. Accesserunt nempe adhuc Regia liberalitate praeclarissima opera, vt Acta illa sanctorum Antwerpiensia, vt Graeuii, Burmanni, Muratorii, studio collecti scriptores rerum Italicarum, vt quam plurima alia optimae notae volumina. Destinati sunt certi reditus, quibus et ali, et comi in posterum possit. Locus hic esset de simili beneficio dicendi, et maxime ad eam rem, de qua agitur, accommodato, quod huic Academiae certa et irreuocabili destinatione attributum est; sed innuit Harpocrates, et monet silentio potius et inter paucos conscios laudandum muneris auctorem et vitam illi longam, quae augeat beneficium ipsius, apprecandam: plenis velis tum demum in laudes illius eundum, cum nostra praedicatio molesta illi esse non iam potuerit. Tandem in *Vicennalibus Brixiensibus, Gottingae celebratis,* qui libellus *ibid. a. 1748. in 4.* editus est, *p. 41.* vir praestantissimus *hic illud,* inquit, *tantum dicendi locus est, peculiari cura complexum esse nostrum Maecenatem*(scilicet illustrissimum Munchhusium) *bibliothecam quoque nostram, cui augendae, et optimis quibusque libris instruendae non minus ille sit intentus, quam thesauris auri atque argenti congerendis homines auarissimi solent inuigilare: qua cura perfectum est, vt intra decennii paullo amplius decursum, ne de priuatis bibliothecis dicam, (quarum vna Gebaueriana haud multas sibi vel numero librorum, vel elegantia externa, vel dispositionis cura, pares habet) in publicam quatuor et viginti amplius voluminum, selectorum plerorumque, et pretium a mole etiam et splendore habentium, millia confluxerint. In quibus nihil non prouidentiae Maecenatis, multa vero etiam priuatae ipsius liberalitati debentur.* Eodem in Opusculo *p. 37. et p. 44 sq.* praedicantur eminentissimus Cardinalis, Quirini, virique perillustres a Senckenberg et a Lühe, qui partim suis scriptis, partim aliis bonae farinae libris, Gottingensem Bibliothecam mirifice ornarunt. Quanto illa semper ardore, in Historia maxime litteris-

que humanioribus, locupletior reddatur, vel inde poteſt intelligi, quod, quum a. 1748. quatuor et viginti voluminum millia complexa ſit, triennio poſt triginta fere millia in promtu fuerunt, interque haec plus duo et quinquaginta millia Operum variorum, praeter permultas Deductiones in cauſſis illuſtribus, et Anglica illa inſignis raritatis Volumina, manu exarata, ac *Debates of the Houſe of Lords* inſcripta, quae celſiſſimi Fratres Pelham donarunt. Vid. *Praefatio* praemiſſa *den Göttingiſchen gelehrten Zeitungen a. 1750.* Addi etiam debet b. CLAPROTHI *gegenwärtiger Zuſtand der Göttingiſchen Vniuerſität, in zweenen Briefen an einen vornehmen Herrn im Reiche, Gött. 1748. in 4. p. 56. ſq.* vbi varia ſingularia de hac Bibliotheca leguntur. Nuperrime in Anglia magno pretio redemta ſunt quadraginta circiter Opera, ſaeculo adhuc XV. typis impreſſa. Inter alia rariora memorandum eſt praeclarum illud Londinenſis Societatis Diarium, *Philoſophical Transactions* dictum, et quidem integrum; quale exemplar in paucis Anglorum ipſorum Bibliothecis occurrit. Praefectus Bibliothecae Gottingenſi adhuc eſt diſertiſſimus Geſnerus: cuſtos autem illius clariſſimus Matthiae artis medicae Doctor. Priuatas in hac Academia antecedunt iam *Gebaveriana*, ſupra laudata, item *Moshemiana* et *Feuerliniana*, quae ſingulae ingentem optimorum librorum copiam habent, Gebaveriana cum primis, Hiſtoricis omnium gentium, et antiquis linguae Germanicae monumentis, inſtructiſſima.

Gottorpii olim Holſatiae Ducum Bibliotheca exſtitit, quae nunc licet partem conficiat Hafnienſis Regiae, vt *Cap. III. §. 28.* obſeruauimus, omnino tamen hic loci eius renouari memoria meretur. Condita eſt a. 1606. a Iohanne Adolpho, Duce, de quo audiamus IOH. ADOLPH. CYPRAEI elogium in *Annal. Epiſcop. Sleſuicenſium Colon. Agripp. a. 1634. in 8. p. 428.* En! verba ipſa: *Hic Princeps, vt erat litteratiſſimus, in omnibus*

omnibus linguis, artibus, ſcientiis ac facultatibus, libris ac monumentis refertiſſimam Bibliothecam Gottorpii in aula magnis ſumtibus ac impenſis conſtituit ac poſt ſe reliquit, cui et multitudine, nec non varietate et delecta ſelectiſſimorum Auctorum, vix ſimilem aut parem in Germania reperiri exiſtimo. Mox ea Bibliotheca pulchriorem accepit formam acceſſione Wouwerianae, grati animi cauſſa legatae a Ioh. Wouwerio, quia in conſilia dicto a Principe adhibitus, arcisque Gottorpienſis praefectura cohoneſtatus fuerat. Auxerunt deinceps adparatum ſucceſſores Sereniſſimi, Fridericus, filius, et Chriſtianus Albertus, nepos, cuius aetate a. 1688. Andreae Vlckenii, Cancellarii, Bibliotheca legati quoque iure Ducali illata eſt. Illuſtris MOSHEMIVS in *litteris ad La Crozium, Kiliae a. 1717. perſcriptis*, de ea memorat ſequentia: *Habemus Gottorpii, quae noſtrorum Principum ſedes eſt pacis temporibus, egregiam ſupellectilem librariam, vbi et rariora manuſcripta Graeca et Latina, et Codices virorum doctiſſimorum manu notatos, et infinitam librorum non vulgarium copiam videas. Sunt et in ea Codices Sinenſes, Coptici, Armenici, multi aureis litteris chartae bombycinae impreſſi. Horum etſi difficulter his temporibus diſturbii notitia haberi poſſit, theſauro partim derelicto, partim Danorum et Ruſſorum inſidiis diſſipato:* dedi iam tamen operam, quo catalogo illorum potiar, quem ſicubi a viro honeſtiſſimo, Axenio, illius, qui in Phaedrum commentatus eſt, filio, accepero, ſtatim ad te curabo.* Vid. *Theſaurus epiſtolicus La Crozianus,*

*) Bibliothecam Gottorpienſem diſtractam eſſe bello nupero, quum Ruſſi irruptionem feciſſent, traditur in GVNDLINGII *Sermonibus Academicis in Hiſtor. litt. Heumann. Vol. IV. pag. 5199.* idque confirmat quodammodo laudatus Moshemius. Clariſſimus NOODTIVS autem, Sacerdos Sleſuicenſis, in *litteris ad Ioh. Chriſtian. Wolfium*, quas vidimus, id concedit ſaltim, aliquos libros, praecipue hiſtoricos, a manibus iniquis abreptos, variisque, ſacri potiſſimum Codicis, exemplaribus vmbilicos argenteos demtos fuiſſe.

Tomo I. p. 272. Quae hoc loco de Codicibus MStis dicit vir ſummus, ea recenſentur ex parte in MORHOFII *Polyhiſt. Tomo I. lib. 1. cap. 7. §. 64.* Sunt autem iſta: *Plinii Hiſtoria naturalis*, quo Codice vſus eſt olim Salmaſius; *Corpus Iuris Ciuilis; Hippocratis Opera Graece; Vegetius de re militari; Martianus Capella; Virgilii et Ouidii aliqua; Statius, Lucanus; Ciceronis Rhetorica nonnulla; Salluſtius;* Ηρωνος εἰσαγωγὴ τῶν γεωμετρȣμένων*; Heronis Geodaeſia; Theocriti Idyllia; Cyrilli Lexicon Graecum; Macrobius in Somnium Scipionis; Boethius de conſolatione philoſophiae; Hiſtoria ſacra Perſarum Perſice ac Latine; Libanii Characteres; Mich. Glycae Annales;* (de cuius ſcriptoris patria, aetate librisque plura memorat IOH. LAMI, vir doctus, in *Praefat. ad Deliciar. erudit. Tom. VII. Florent. a. 1740. in 8. editum) Sidonii Apollinaris Epiſtolae; Fragmenta veterum Mathematicorum, Graece; Perſii Satyrae; Heliodori Lariſſaei Optica; Xenocrates de piſcibus; Vita Heſiodi; Theocriti et Oppiani, Graece; Leontii Baſilii Naumachica, Graece; Pſelli expoſitio in Zoroaſtris oracula; Eiusdem expoſitio dogmatum Chaldaicorum; Demetrii Phalerei Apophtegmata; Glycae Orationes Graecae; Gemiſtius de dignitatibus et officiis regiis tempore Romanorum; Caſſiodori Hiſtoria tripartita eccleſiaſtica; Papiae Gloſſarium; Homiliae diuerſorum, quas iuſſu Caroli M. collegit Alcuinus; Senecae Epiſtolae; Demetrii Dialogus; Warnefridi Hiſtoria Longobardorum; Cypriani Epiſtolae; Conſtantini Manaſſis Chronicon; Leonis Papae Epiſtolae; Fulgentii Mythologia; Alexii Vita Graece; Methodius de mundi excidio; Chymica multa et Chronica, ad res Germanicas, Hiſtorica, ad res Holſaticas facientia.* Integer olim Codicum MStorum Index fuit in Bibliotheca Gudiana, cuius vid. *Catalogus p. 575.* Breuem huius Bibliothecae (quae claros ſemper praefectos habuit, ſcilicet Henr. Lindenbrogium, Adam. Olearium, Marqu. Gudium et Ioh. Nicol. Pechlinum) deſcriptio-

ſcriptionem legimus in IOH. MOLLERI *Iſagoge ad Hiſtoriam Cherſoneſi Cimbricae Parte III. cap. 4. §. 2. p. 351.* Add. ISAACI VOSSII ad *Nic. Heinſium Epiſtolae* in *Burmanniana Sylloge*, *Tomo III. p. 506.* et *p. 586.* vbi non nulla ſingularia occurrunt. De *Muſeo* rerum naturalium atque artificialium, quod originem debet Bern. Paludano, Medico Enckhuſano, incrementa vero Friderici IV. et Chriſtiani Alberti, Ducum, munificentiae, vid. laudati OLEARII *Gottorfiſche Kunſt-Kammer*, *Sleſuigae a. 1666.* et auctius *1674. in 4. cum tabb. aeneis, quam plurimis.* Caeterum hac occaſione, velut in tranſitu, attingere licebit *Bibliothecam Gudianam*, quam tanti viri nomen in memoriam reuocat. Fuit illa Glückſtadii, eiusque praeconem egit MORHOFIVS *l. c. lib. I. cap. 7. §. 67.* vbi eandem priuatarum omnium dicit eſſe reginam, atque ob MStorum Codicum, et antiquiſſimorum, et rariſſimorum, copiam atque ſelectum tantam, vt vel cum regiis poſſet contendere. Inſignem quoque Epiſtolarum, quas omnium gentium viri docti ſcripſerunt, ineditarum theſaurum IDEM laudat *cap. 25. §. 15. ſq. Catalogus Bibliothecae huius*, Hamburgi publice diuenditae, prodiit *Kilonii a. 1706. in 4.* et *MStorum Index* ſeparatim *ibidem a. 1709. in 8.* ex edit. altera. De Catalogo tamen Auctores *des ausführlichen Berichts von neuen Büchern P. I. p. 14.* ſic iudicant: *Von der ſchönen Gudianiſchen Bibliothec iſt a. 1706. der Catalogus heraus gekommen, wie ſie zu Hamburg verauctioniret worden, welcher aber bey weiten nicht die Hofnung der Gelehrten erfüllet, ſo ſie ſich von derſelben gemacht hatten.* Additur deinceps: *Die MSta ſollen noch zu Hamburg ſtehen, weil ſowohl die Engelländer als Holländer dieſelben zuſammen kaufen wollen.* caet. Sed retinuit haecce Cimelia Germania, iamque inde ab a. 1710. ornant Bibliothecam Ducalem Guelpherbytanam, longe minori pretio, ac non nemo antea obtulerat, adiutore Leibnitio

nitio comparata. Vid. BVRCKHARDVS in *Historia Biblioth. Augustae P. I. p. 261.* vbi et paginis sequentibus plura de his MStis differit, prouocans, praeter alia, ad CONR. SAM. SCHVRTZFLEISCHII, qui ipse auctioni interfuit, *Epistolam* a. 1705. exaratam, *Tomo II. Epistol. arcanar. p. 549. sq.* (cui omnino addatur alia, non minus lectu digna, *p. 567. sq.*) itemque ad IOH. BVRCH. MENCKENII *de diris imprecationibus, libris adscriptis, Programma*, quod nunc in *Dissertationibus* eius *litterariis, Lips. a. 1734. in 8.* a Filio celeberrimo editis, *p. 21. sq.* exstat.

Gryphiswaldensis Academiae Bibliotheca auctorem habet Henr. Rubenouium, primum Rectorem, qui omnes suos libros consecrauit eidem. Creuit deinceps liberalitate Iacobi et Friderici Rungii, Balth. Rhauii, Frid. Gerschouii, Iac. Henningii, generosissimi a Wackenitz, et Eccardi ab Vsedohm, Cancellarii, qui vel Bibliothecas suas, vel quandam pecuniae summam, Academicae legarunt. Inde factum etiam, vt magna librorum copia ex Bibliotheca Philippi Balth. Gerdesii, annoque 1750. pretiosa supellex Christiani a Nettelbladt, Professoris olim in hac Academia egregii, iam illustris Camerae Imperialis Adsessoris, quam Gryphiswaldiae reliquerat, comparari potuerit. Eodem fere tempore accessit integra Boetticheri, eruditi cuiusdam Wollgastiensis, Bibliotheca, ac nuper demum eminentissimus Quirini omnes illos libros dono transmisit, qui tanto insigni nomine lucem apud Italos adspexerunt. Facile igitur credendum, Gryphiswaldensem inter Academicas Germaniae Bibliothecas locum sibi haud postremum vindicare. Iam ei praeest doctissimus Professor, IOH. CAROL. DAEHNERTVS, qui in *Orat.* Germanica, *Gryphisw. a. 1750. in 4. mai.* excusa, *de fatis dictae Bibliothecae, nouaeque institutionis ratione*, breuiter quidem, at ornate differit. Memorat simul, libros rarissimos, atque in his vetu-

vetuſtiſſima artis typographicae monumenta, Codices manu ſcriptos, aetate ſua et argumenti vtilitate commendabiles, nec non ampliſſimam Hiſtoricorum domeſticorum collectionem ibidem reperiri. Cf. IOH. DAVID. IAENCKENII *Vorbericht von ſeiner Abhandlung des gelehrten Pommerlandes, Stargard. in 8.* ſine anni mentione, *p. 102.* quo loco adſeritur etiam, quod Barnim I. Pomeraniae Dux, magno voluminum optimorum numero auxerit hunc adparatum. Andr. Weſtpalii, Profeſſoris ac Bibliothecarii quondam, in idem ſapientiae receptaculum promerita laudant *die Leipz. gel. Zeit. a. 1735. p. 787.* Nec Templum, *D. Nicolao* ſacrum, deſtitutum eſt Bibliotheca, cuius libros praecipuos recenſuiſſe laudatum DAEHNERIVM ſcimus *im zweyten Beytrag der Pommeriſchen Bibliothec.*

Inter Bibliothecas Germaniae Ducales principatum ſine controuerſia tenet copioſiſſima *Guelpherbytana*, ſeu Wolfenbuttelenſis, quando quidem et numero librorum et praeſtantia caeteras omnes longo poſt ſe interuallo relinquit. Hiſtoriam illius diligenter eruditeque compoſuit illuſtris Bibliothecarius, IACOBVS BVRCKHARDVS, ſingulari Opere, cuius *Pars I. a. 1744. Pars II. ac III. a. 1746. Lipſiae in 4.* fuit edita. Ex eo igitur memorabimus hoc loco, quae notatu digniſſima ſunt. Condidit Bibliothecam Auguſtus iunior, Dux eruditiſſimus, *) qui alias ſub Guſtaui Seleni nomine viris litteratis innotuit. Prima fundamenta poſita fuerunt a. 1604. in arce Hiddesacker,

*) Legantur hic HERM. CONRINGIVS *de Bibl. Aug. p. 242. ſq. edit. Maderianae;* IOACH. HILDEBRANDVS in *libello Helmſt. a. 1662. in 4. edito*, quo Principem illum cum Auguſto, Romanorum Imperatore, comparat, *Capite V.* merito doctrinam eius et ſcripta laudans; HENR. IOH. BVTEMEISTER in *Comment. hiſtorica de Auguſtae Domus Brunſuico-Luneburgicae meritis in rem litterar. Hanouerae a. 1730. 4. Cap. XIII. §. 45. ſq;* FABRICIVS *l. c. p. 56. ſq.* paſſimque BVRCKHARDVS *l. c.*

cker, vbi tunc ſedem fixerat Princeps quouis elogio maior. Friderico Vlrico, Duce regente, defuncto, libraria haec ſupellex a. 1636 Brunſuigam, ac denique a. 1644. Guelpherbytum tranſportata eſt, qua in vrbe, eius explicandae latius cauſſa, a. 1706. nouum exſtrui coeptum aedificium, anno demum 1723. finitum, quod luculenter deſcribitur a RVDOLPHO ANTON. FABRICIO V. C. in *Diſſert. de Tranſpoſitione Bibliothecarum memorabili, Helmſt. 1724. p. 60.* Vt augeretur eadem ſplendidiorque fieret, optima librorum pars ex Caelii et Caelii Auguſtini Curionum, patris ac filii, Marquardi Freheri, nec non Ioachimi Clutenii, Profeſſoris Argentoratenſis, Bibliothecis, vna cum operibus, ex diuerſis Norimbergenſibus, et Würtembergica quadam ſelectis, ipſis Auguſti temporibus comparata fuit. Acceſſerunt etiam Bibliothecae Brunſuicenſium Aegidiana et San-Blaſiana, pluresque libri MSti aeque ac typis impreſſi, et ii quidem rariores, partim Philippi Heinhoferi, Eliae Ehingeri, Ge. Forſtenheuſeri, Ioach. Clutenii, Ioh. Valentini Andreae, Nic. Heinſii, Ioh. Ioach. Maderi, aliorumque ſtudio conquiſiti, partim ex publicis redemti auctionibus Bibliothecarum, e. g. Scriueriana, Vorſtiana, Lindeniana, Thyſiana caet. Poſt mortem ſummi huius Principis Ludouicum XIV. Galliarum Regem, conciliatore Boineburgio, tantum emere librorum theſaurum voluiſſe, perhibetur in CONR. SAM. SCHVRTZFLEISCHII *Introd. in Notit. Scriptorum, a* GODOFREDO WAGNERO *a. 1736. Vitemb.* edita, *P. 2. p. 23.* Sed renuit magno animo paterni Ducatus heres, Rudolphus Auguſtus, ſub quo noua ſubinde incrementa cepit Bibliotheca, ſingulisque diebus, et matutino et pomeridiano tempore, per aliquot horas, peregrinorum maxime cauſſa aperta fuit. Iuſſu deinceps Fratris ſereniſſimi, Antonii Vlrici, praeter Coenobii Weiſſenburgenſis Codices, centum amplius,

amplius, plerosque Carolingicorum aetate exaratos, quos Henr. Iulius L. B. de Blum, in summo Tribunali Pragensi Praeses tunc vicarius, magna pecuniae summa vendidit, egregia volumina ex auctionibus Belgicis Maarseueniana et Franciana, annoque 1710. ex Gudiana Bibliotheca, quod paullo supra diximus, omnes MSti Codices, inter quos non pauci veteris Latii scriptores erant, bis mille et quadringentis Imperialibus redemti fuerunt. Idem Princeps constituit etiam, vt in augendo quotannis librorum numero ad grandia potissimum et pretiosiora Opera ex historia sacra, ciuili et litteraria, pariterque ex elegantiorum litterarum classe, respiceretur. Sub Augusto Guilielmo haud contemnenda particula ex Wolfii Adami von der Thanne supellectile accessit: Ludouicus autem Rudolphus, Frater et successor illius, complura adiecit Opera eximia, quae bis in Bibliotheca eius Blanckenburgensi, longe splendidissima, reperta fuerant. Denique a. 1737. Augustae accreuit selectissimorum, partimque rarissimorum, librorum copia, testamento legata ab Laur. Hertelio, per triginta circiter annos eidem praefecto. Iam serenissimus Dux, Carolus, qui Maiorum gloriosissimorum exemplo Musas amat ac protegit, nouumque *Carolino* suo, Brunsuigae a. 1745. instituto, domicilium iis parauit, horum praetermittit nihil, quae ad ornandam augendamque Bibliothecam illustrem conducere videantur. Nunc ad rariora eiusdem, praecipue MSta, deueniendum. Eminent inter haec, quae ex celebratissima olim Budensi Matthiae Coruini Bibliotheca cum in ipsa Hungaria, tum aliis in locis, haud modicis comparata sumtibus fuerunt. Tot numerari tamen eorum, quot credidit olim STRVVIVS, scilicet ducenta fere, negatur a BVRCKHARDO *l. c. Parte I. p. 168.* additurque, certiorem numerum a IVLIO PFLVGK, Equite Saxonico, indicari in *Epistola ad Seckendor-*

ckendorfium p. 351. sq. Nouae Accessionis Schmidianae ad Maderum de Bibliothecis. Ibi vero tredecim recensentur tantum, quorum praestantissima sunt *Marsilii Ficini Epistolarum, ad Matthiam Coruinum scriptarum, libri VIII.* et *Barthol. Fontii Opera.* *) Serico raso rubro inuoluti sunt hi Codices Budenses, atque interius, elegantissimis Regis Matthiae, aliorumque illustrium virorum, ipsius etiam Ficini et Fontii imaginibus exornati, magnificentiam prae se regiam ferunt. Dignissima porro sunt, quae memorentur, quadringenta fere primae magnitudinis volumina, *Mazariniana* vulgo dicta, quae, corio compacta Turcico atque nitidissime inaurata, de publicis totius Europae rebus arcana complectuntur. Rem quidem adhuc dubiam credidit COLERVS ad hunc Struuii §phum, propter diserta CONRINGII verba *l. c. p. 203. apud Maderum*, vbi *vetuit*, inquit, *Princeps quidpiam eius sibi emi: ne quid ex illa in omne aeuum haud temere excusanda venditione*, (intelligitur hic Bibliotheca Mazariniana) *quam boni publici amore auersabatur, quid adueniens sacrae Augustae suae contaminaret.* Prouocat simul Colerus ad CHRIST. HENR. ERNDTELII, Medici quondam Dresdensis, *Relationem de itinere suo Anglicano et Batauo, litteris* C. H. E. D. *Amstael. a. 1711. in 8.* secundum editam, *p. 12.* et qui eum solide confutauit, virum hodie amplissima dignitate fulgentem, IOH. GEORG. BVRCKHARDVM, Iacobi Fratrem, in *Epistola ad Amicum, Hanouerae a. 1710. 8.* quam *altera Epistola* eius-

*) Inter haec *Notae* exstant *in Persium*, de quibus, caeterisque illius Auctoris scriptis, ex Codice Budensi adcuratius recudendis, cogitasse ipsum Augustum, Ducem, ac proinde cum Ge. Remo, Consiliario Norico, communicasse consilia, patet ex SCHELHORNII *Amoenit. litterar. Tomo III. p. 251. sq.* Mox prodierunt etiam dicta Opera, Remi studio, *Francofurti a. 1621. in 12;* sed rarius hodie occurrunt. Cf. BVRCKHARD. *l. c. P. I. p. 99. sq.*

eiusdem argumenti sequuta mox est *ibid. a. 1711.* *) Sed clarissime docetur in laudata *Historia Bibliothecae Augustae, P. I. p. 172.* Abrahamum a Wicquefort, qui Lutetiae tum commorabatur, annumque Augusti stipendium percipiebat, Volumina ista, olim Lomeniana, iussu sumtibusque optimi Principis, describenda curasse, antequam, relegato Cardinali, omnes Codices manu exarati ex eius Bibliotheca in Regiam transierint. Hinc recte negatur quidem, haec ipsa Volumina, quae viginti et quatuor mille Imperialibus Augusto stetisse legimus in *Annal. Acad. Iuliae Semestri IV. p. 162.* ex publica Mazarinianae Bibliothecae auctione fuisse redemta; (nihil enim, pio consilio, inde coemere Augustus voluit, quod admiratus tantopere est Mazarinus, vt magnam eximiorum Operum, Parisiis in typographia Regia excusorum, copiam, grati animi declarandi caussa, a. 1659. Duci generoso donauerit,) neque tamen dubitandum amplius est, quin illorum exemplar ex memorata Bibliotheca profluxerit, quamquam permultos etiam Tomos ipsi Regii, variorumque illustrium virorum, thesauri librarii Wicquefortio suppeditarunt. Ad alia Bibliothecae Augustae MSta quod attinet, non minus praedicari debent *Xenophontis* et *Luciani* Codices membranacei, elegantes admodum, olimque ex Caroli I. Mantuani Ducis Bibliotheca, post captam a. 1630. a Caesareis militibus vrbem, erepti; *Etymologicum magnum*, idque Graecum, in *Catalogo Bibl. Gudianae p. 539.* Photio Patriarchae attributum, de quo Opere, duo spissa volumina in folio minori exhibente, vid. *Supplem. ad Acta Erud. Lat. Tomo VI. p. 253. sq.* et FABRICII *Bibl. Graeca Vol. X. p. 23; Ciceronis de inuentione Rhetorica libri II.* Codex perantiquus; *Valerius Maximus*, bonae

*) De aliis scriptis huc pertinentibus, iisque polemicis, consulatur IOH. HENR. BVRCKHARDI *Bibliotheca P. I. p. 156.*

nae notae, quingentorum circiter annorum; *Fragmentum Lucretii*, nongentorum circiter annorum; *Persii Satyrae*, Codex non quidem ex optimis, eximius tamen, quum non nulla hic recte legantur, quae ipsi Casaubono negotium facessiuerint; *Suetonius*, *Sextus Rufus* et alia quaedam, Codex quinque saeculorum aetatem forte excedens, qui ad criticas operas possset esse vsui insigni; Septem *Ciceronis Epistolarum ad diuersos* exemplaria; *Terentii Comoediae*; *Iustini Historiarum libri*, MStum iure magni faciendum, quum Epitomen quoque Operis et Praefationem Iustini contineat, quae raro solet reperiri; *Quintiliani*, *Tibulli*, *Virgilii*, *Sallustii*, *Lucani*, pluriumque Scriptorum veterum monumenta; partim in membrana, partim in charta exarata. *Euangeliorum* rarissimus vetustissimusque *Codex*, Syriaca lingua, nec non charactere, quem Estrangelicum vocant, ante annos octingentos conscriptus, et Augusto ab Athanasio Kirchero dono datus; *Codex Noui Testamenti Graecus* saeculo circiter X. membranis inscriptus, de quo data opera egit IAC. FRID. HEVSINGERVS in breui Dissertatione *Guelpherb. 1752. 4*; *Codices varii Talmudici*; alius *Brachmanicus* in foliis palmarum, de quo vid. TENTZELIVS in *den monathlich. Vnterred. a. 1692. p. 990.*; non nulli *Collectaneorum Tomi*, qui ad continuationem *Centuriatorum Magdeburgensium* faciunt; *Herm. Hamelmanni Opera historica*, quae, Antonii Vlrici, gloriosae memoriae Principis, permissu, *Lemgouiae a. 1711. in 4.* edita fuerunt; *Ioh. Trithemii Steganographia*, Auctoris Autographum, ex Bauaria tandem Bibliothecae Augustae illatum; aliquot libri *Annalium de rebus Boiorum*, ipsa Ioh. Auentini manu scripti; *Codex* formae augustae elegantissimis exornatus picturis, in *quo varii Equites ex ludis Germanorum equestribus*, *Torneamenta vulgo dictis*, *delineati sunt*; *Codex Bibliorum*, quae vitro sunt vestita et compacta; *Liber*, *qui aperiri*

omni-

omnibus potest partibus; (vt refertur in *Annal. Acad. Iuliae Semest. IV. p. 164. Corpus Iuris ciuilis*, Lugduni a. 1590. Volum. II. in f. excusum, adiectis notis ipsa Dion. Gothofredi manu, eaque elegantissima, quod Opus Ludouicus XIV. Galliae Rex, interprete, quem Dresdae habuit, Residente quodam, grandi pecuniae summa redimere iterato voluit a priori possessore, Gottlob de Werther, Equite doctissimo, vt testatur idem apud Celeb. BVRCKHARDVM *Hist. Biblioth. Aug. P. III. pag. 273*; permultae *Epistolae eruditorum autographae*, ad illustrandam Reformationis historiam praecipue pertinentes, et alia plura, quibus recensendis immorari non licet. Iam enim, ante saeculum fere integrum, numeratos esse bis mille circiter Codices Graecos, Latinos, Ebraicos, Arabicos, aliarumque linguarum, et quidem optimae notae omnes, complures adhuc typis non impressos: deprehendi vero in illo Manuscriptorum ordine simul incomparabilem thesaurum, et in Germania quidem nusquam antehac visum, prope septingentorum, magnam partem spissorum omnique pagina plenissimorum, primae magnitudinis voluminum de arcanis negotiis ac rebus praecipuis Germaniae vniuersae, Galliae, aliarumque Rerum publicarum Europae, CONRINGIVS adfirmat *apud Maderum pag. 225*. Quae Bibliothecae ornamenta, quantopere accreuerint post Augusti e vita discessum, vel ex solo Gudianorum Codicum Indice haud obscure perspicitur. Idem vir doctus *l. c. p. 215.* librorum excusorum numerum iniit. Testatur scilicet bona fide, reperiri in Augusta librorum separatim subsistentium centena sedecim millia,* volumina autem, in quibus

 plures

*) Non satis recte hunc numerum intellexit IOH. HVBNERVS; scripsit enim in *den kurtzen Fragen aus der politisch. Historia, Parte VI. p. 299. edit. a. 1703.* de Bibliotheca Augusta: *welche nunmehro schon sechzehn mahl hundert tausend Bücher begreiset.* Dicendum potius erat: *Hundert und sechzehen tausend.*

plures libri coniuncti exstent, vicesies octies mille. Nunc longe aliter calculi essent subducendi, quum ex eo tempore, vsque ad nostram hanc aetatem, non pauca quantiuis pretii Opera singulis annis accesserint. Inter haec pariter ac priora ingens occurrit rarissimorum collectio, eorum etiam, quae saeculo XV. prodierunt. Totius Bibliothecae Catalogus nondum diuulgatus est, nec sperandus facile talis; solus enim MStorum Index aliquot requireret maioris formae volumina, si omnia diligenter adcurateque describi deberent. Cf. BVRCKHARDI *Praefatio, Tomo I. Hist. Bibl. Aug.* praefixa, *pag. 11. in fine.* Posset tamen eorundem haberi delectus, ita quidem, vt Goetzii exemplo, a quo Bibliothecae Regiae Dresdensis Memorabilia accepimus, Augustae etiam Bibliothecae praestantiora Cimelia communicarentur cum eruditis, et vbique obseruationes historico-criticae adiungerentur. Cf. quae monet SPIZELIVS in *Diss. praeliminari de Biblioth. pag. 175. Accessionis I. Schmidianae ad Collectionem Maderianam.* Interim id notatu dignissimum est omnino, laboriosissimum Conditorem tria Catalogi Volumina in charta, formam ordinariam excedente, sua conscripsisse manu, quae hodie inter MStos Bibliothecae Codices, sempiternae memoriae caussa, adseruantur, summaque omnes admiratione adficiunt. Bibliothecarium Augustus non habuit, sed ipse disposuit et curauit libros, imo, quod mireris, titulis quoque dorsa eorum insigniuit. Rudolphus autem Augustus primum id muneris detulit Dauidi Hanisio, Holmia, vbi Regis Suecici Ecclesiastes aulicus, diuersarumque Bibliothecarum Holmiensium Inspector fuerat, a. 1666. Guelpherbytum arcessito. Eum a. 1682. sequutus est Michael Ritthalerus, Hungarus, per complures annos religionis caussa exsul. Successerunt a. 1685. Casp. Adam. Stengerus; a. 1690. Godofr. Guil. Leibnitius; a. 1716.

Laur.

Laur. Hertelius, qui iam inde ab a. 1705. Leibnitio saepius absente partes eiusdem gesserat; annoque tandem 1738. Iacobus Burckhardus, Gymnasii antea Hildburghusani Professor, vir historiae litterariae peritissimus, qui vero mense Augusto a. 1752. diem obiit supremum. Historiam Bibliothecae Augustae, ab eo praeclare scriptam, supra commendauimus. Addi huic Operi potest IOH. SCHWARTZKOPFFII, Cancellarii, *generalis Sciagraphia Bibliothecae Augustae*, edita primum *a. 1649. in 4.* recusa mox *Londini a. 1650. in 12.* annoque *1660. Guelpherbyti typis Sterniis in 4.* longe auctior reddita studio, vt videtur, SAM. CLOSII, tum in Consistorio Ducali Adsessoris, post Monasterio S. Mariae Magdeburgensi Praepositi. Singulae hae editiones rarissime nunc inueniuntur, ideoque dignum plane fuisset Opusculum, quod Maderus, vt facere initio decreuerat, Collectioni suae de Bibliothecis inseruisset, maxime quum legantur in eo non nulla, quae in luculentissima caeteroquin Conringii Epistola frustra quaesiueris. De variis huius Epistolae editionibus dictum iam est *Capite II. §. 2.* quo Lectores nostros remittimus. *Septem* potissimum *Admiranda* Bibliothecae Augustae enarrat Auctor, 1.) quod originem debeat Principi, qui et collegerit eam, et optimo ordine disposuerit, 2.) quod vnus ille Princeps, nemine praeeunte, non inceperit modo Augustam suam, sed ad magnitudinem quoque tam stupendam produxerit, 3.) quod suis omnia sumtibus ex Germania, Gallia, Italia, Hispania, Britannia et Belgio comparauerit, 4.) quod Bibliotheca immensa librorum instructa sit multitudine, et tamen 5.) praestantissimorum gaudeat selectu, 6.) quod adcurata eorundem dispositio, et 7.) egregia loci, siue domicilii, conditio maximum illi decus conciliet. Ad dispositionem quod attinet, tota Bibliotheca ab ipso augusto Conditore in viginti partes generales, secundum disci-

 plinas,

plinas, diuisa est, nimirum in *Theologica, Iuridica, Historica, Bellica, Politica, Oeconomica, Ethica, Medica, Geographica, Astronomica, Musica, Physica, Geometrica, Arithmetica, Poetica, Logica, Rhetorica, Grammatica, Miscellanea, seu Quodlibetaria*, ac denique *Manuscripta*. Placuit autem hoc saeculo, vt tres nouae accederent classes, quae in exterioribus superioris contignationis armariis separatim conspiciuntur, et *Historiam litterariam, Historiam antiquam*, ad quam *Numismatica* etiam relata sunt, itemque *Historiam ecclesiasticam* exhibent. Nuperrime de illustri hac Bibliotheca varia vulgata sunt in VFFENBACHII *merckwürdig. Reisen, Parte I. pag. 308. sq.*

§. XI.

Halberstadii non paucae exstant Bibliothecae publicae. Tales sunt

I.) Bibliotheca *Ecclesiae Cathedralis*, quam supra fidem sumtuosam, prope ipsum Templum, instituerat primum Haimo, Episcopus tertius, et anno quidem octingentesimo quadragesimo secundo. Sed ea a. 1180. funesto incendio, a furioso Henrici Leonis milite excitato, penitus conflagrauit. Cf. PAVL. ANTONII *Diss. de vita et doctrina Haimonis, Episcopi Halberstad. Halae Magd. 1700. in 4. pag. 8.* et cum primis V. C. CHRISTIANI GOTHOFR. DERLINGII *Commentarius de Haimone, Episc. Halberstad. Helmstadii a. 1747. 4. p. 29. et 30.* Mox igitur de noua Bibliotheca condenda cogitatum est, quae saeculo XV. permagna librorum, in principiis inuentae typographiae editorum, copia adoleuit. Accesserunt postea multi, iique praestantissimi libri, a Iulio, Duce Brunsuicensi ac Luneburgensi, eiusque Filio, Henrico Iulio, Episcopo Halberstadiensi, donati, quorum persequuti vestigia

ſtigia ſunt Tobias Pauermeiſterus a Kochſtedt, Henric. von der Lühe, Euſtachius et Erneſtus a Boythel, Chriſtoph. a Dorſtad, pariterque Hermann. Neuwaldus, Diaconus Eccleſiae Cathedralis. Horum enim virorum libri, cum iuridici et hiſtorici, tum theologici, hic adſeruantur, legati ſine dubio ab iisdem. Complures aliorum donationes praetermittimus ſilentio, idque obſeruamus tantum, inter maiora incrementa omnino locum vindicare ſibi partim egregios libros, inde ab a. 1620. vsque ad annum 1631. congeſtos a Sodalibus Ordinis Ieſu, qui tunc temporis Eccleſiam Cathedralem poſſidebant, partim integram librariam mercem, ex bibliopolae cuiusdam obaerati taberna deportatam in Bibliothecam. Praefecti eidem hoc ſaeculo fuerunt Rittnerus, Eccleſiae ſacerdos, Petr. Adolph. Boyſen, Rector tum Scholae Adiunctus, et Georg. Venzky, vir clariſſimus, iam Scholae Prenzlauienſis Moderator, qui omnem lapidem mouit, vt ille theſaurus, antea abſconditus, communis vtilitatis gratia, certis diebus recluderetur. Sed poſt eius diſceſſum antiqua denuo introducta conſuetudo eſt, neque multum curatur Bibliotheca a Capitularibus, eo quippe modo haud adſpirantibus ad nominis immortalitatem.

II.) Bibliotheca *Eccleſiae, B. Mariae Virgini conſecratae*, numero quidem Cathedrali inferior, at variis tamen magni momenti Operibus, et vetuſtis et recentioribus, MStisque Codicibus quibusdam, inſtructa. Iam vnusquisque Canonicorum, quamprimum emolumenta percipit, libro eandem auget, ſeptuaginta minimum Imperialibus aequiparando.

III.) Bibliotheca *in Templo S. Martini*, quae originem habet a libraria fupellectile Heroldi, Paftoris, faeculo fuperiori teftamento relicta. Multi in ea libri excufi, extremae antiquitatis, occurrunt.

IV.) Bibliotheca *illuftriffimi Regiminis*, quae fatis ampla eft, et quouis adhuc anno librorum optimorum copia ex certis reditibus, ideo conftitutis, locupletatur. Praefuit illi a. 1743. confultiffimus Lucanus, Regi Borufforum ab aulae confiliis, qui an et hoc ipfo, quo fcribimus, tempore, illa fuftineat munia, ignoramus.

V.) Bibliotheca *Reformatorum* haud ita pridem condita, ex quo colligi poteft facile, nondum eam litterariis abundare fubfidiis. Habet interim rariora non nulla, quae, prae multis aliis Bibliothecis, hoc in genere dant ei praerogatiuam.

VI.) Bibliotheca *Francifcanorum*, feu *Difcalceatorum*, egregio librorum adparatu ornata, cum recentiorum, tum eorum, qui primo poft inuentam typographiam faeculo prodierunt.

Nec *Monafteria S. Dominici* atque *S. Iohannis* fuis deftituuntur Bibliothecis. Vid. de his omnibus, deque priuatis quibusdam, clariffimi viri, GEORG. VENZKY, *Nachricht von den Halberftadifchen Bibliotheken*, in *der Hamburg. vermifchten Bibliothec, Tomo I. pag. 266. fq.*

Halae Magdeburgicae quatuor Bibliothecae publicae notari merentur.

Prima eademque antiquiffima eft, quae ad *Templum Marianum* pertinet, quandoquidem Sebaftianus Boëtius, Praeful Sacrorum Halenfium, Paftorque ad hanc Aedem primarius, adiuuantibus fumtusque fuppeditantibus iis, qui Ecclefiae adminiftrabant reditus, a. 1560. Bibliothecam

cam in loco quodam edito super Templi sacrarium adornare coepit, vetustorum librorum supellectili, ex Monasteriorum variorum Bibliothecis congestae, singulis annis addens quos vel ad preces ipsius aliorum contulerat liberalitas, vel ex bonis Ecclesiae ipse coemerat. Parem, si non maiorem, in augenda Bibliotheca illa operam collocauit Iohannes Olearius, quartus Halae Lutheranae Antistes. Maxime autem accessio memoranda est per Bibliothecam Distelmeierianam facta; haec enim, ter mille ac trecentis instructa voluminibus, a Lamberti Distelmeieri, Cancellarii quondam Brandenburgici, genero, Ioh. Casim. Comite de Lynar, a. 1615. ducenis et quatuor millibus Florenorum Misnicorum comparata fuit. Eadem ratione illati sunt Bibliothecae libri ii omnes, quos Christian. Guil. Stifferus, Medicus et Physicus in patria ordinarius, a. 1651. vitam cum morte commutans reliquerat. Laudatur etiam pietas Ioh. Mülleri, Ecclesiae Adiuncti, qui quum a. 1682. peste oppressus prolem nullam haberet, non nihil bonorum suorum legauit, vt eorum ex reditibus libri emerentur quotannis, publicaeque Bibliothecae insererentur. Maiora adhuc praestitit, et magnificum memoriae suae monumentum erexit Ioach. Oelhafius, Scabinatus Halensis Adsessor doctissimus. Is nimirum, quod liberis erat destitutus, Bibliothecam suam, elegantissimis et rarioribus, Italica praesertim Gallicaque lingua conscriptis, Operibus refertissimam, et mille sexcenta amplius volumina continentem, per donationem inter viuos Ecclesiae Marianae addixit. Quum igitur pius senex a. 1690. diem obiisset supremum, statim haec eius Bibliotheca in Marianam immigrauit; separatim

ratim tamen, ex donatoris voluntate, collocata est. Sperarant eiusdem curatores aliud incrementum e libraria supellectile Ioh. Ge. Simonis, Professoris et ICti Halensis, a. 1696. morte exstincti; sed intercessit Ordo ICtorum, qui tandem, post longam cum Ecclesia Mariana litem, eo rem perduxit, vt Bibliotheca Simoniana Academicae attribueretur. Vid. IOH. PETRI a LVDEWIG *Praefatio*, *Tomo II. Consilior. ICtor. Halensium*, *Halae 1734. in f.* praemissa, *§. 59. p. 58.* Resarcire vero damnum exinde factum studuerunt primum Andr. Ockelius, Consul Halensium, qui a. 1718. sine liberis decedens, integram suam Bibliothecam testamento legauit, deinde Fridericus Hoffmannus, Medicus ille celeberrimus, quippe qui ante duo, et quod excedit, lustra quatuor Codices manu scriptos, et, praeter libros ab ipso editos, quadringenta triginta quinque volumina, typis impressa, Bibliothecae Marianae largitus est, docente id IVSTI ISRAEL. BEYERI *Indice librorum*, *quos Fridericus Hoffmannus Bibliothecae Marianae donauit. ibid. a. 1740. in 4.* Tacemus aliorum liberalitatem, e. g. Frid. Hohndorffii, Consiliarii in Regimine et Consistorio Magdeburgico, reique salariae apud Halenses Iudicis, et Ioh. Andr. Ockelii, in Scabinatu Regio Adsessoris, ciuitatisque Consulis meritissimi. Ab hoc enim Codicem Theodosianum, cum Iac. Gothofredi commentariis Lugd. a. 1665. editum: ab illo contra integrum Diarium Europaeum Bibliotheca Mariana accepit. Inter MSta, quorum non ita magnus est numerus, et quae, vna cum Diplomatibus, ad res Halenses atque Magdeburgicas praecipue spectant, praestantiora sunt *Pentateuchon Mosaicum*, Ebraice in membranis maioribus, inter se combi-

combinatis exaratum, ita, vt longitudo ad sexaginta et sex vlnas Halenses procedat; *Alcoranus Turcarum* eleganter scriptus, in expugnatione olim Albae Graecae a Centurione quodam Brandenburgico ereptus hostibus, posteaque Bibliothecae Marianae donatus; *Terentii Codex* membranaceus in 4; Non nulli *Sinensium Codices*; *Folia* item *arborum de Cacao*, in quibus Indi ferreo stilo litteras insculpserunt. Librorum typis impressorum, quorum iam a. 1710. decem circiter millia numerati sunt, rarissimus est et vetustissimus, qui inscribitur *Sermones aurei de Sanctis, Fratris Leonardi de Vtino, Sacrae Theologiae Doctoris, Ordinis Praedicatorum.* Adiectus est annus 1446. de quo tamen plures adhuc fluctuant animo; ipse BAELIVS etiam in *Dict. hist. crit.* voce *Vtino.* Nostri iam non est instituti, rei huius veritatem exquirere adcuratius. Vid. interim *Christiani Musophili* (i. e. IOH. CAROLI BEQVINGNOLLE) *Diss. de Nundinatione munerum publicorum, bonis litteris exitiabili, Lips.* 1747. 4. *p. 50. sq.* vbi Epistolarum, quae huc pertinent, Triga occurrit. Ex verborum connexione intelligendus esse videtur annus, quo librum confecit Leonardus. Iam Bibliotheca laudata in aedificio lapideo, quod contra Templum Marianum est, adseruatur, circa a. 1610. eo translata. Patet hora prima pomeridiana diebus Martic ac Veneris, eique hodie praefectus est consultissimus vir, Ioh. Ge. Franckius, Scabinus Regius. Caeterum quae ex CHRISTIANO HEROLDO *de orig. et increm. vrbium p. 50.* MARTIN. ZEILERVS *de X. circulis Imperii p. 1058. edit. Norimb.* et ex eo STRVVIVS nouissime adduxit, TENTZELIVSque repetiit in *der Curieusen Bibliothec, Reposit. I. p. 453.* scilicet, quod Wallensteinius,

nius, Dux Fridlandiae, huius Bibliothecae potiorem partem in bello tricennali asportauerit, illamque mago suo, Binnouio, donauerit, ea de Bibliotheca Mariana vix poterunt intelligi, tum quia libri omnes, quos Catalogus Distelmeierianus indicat, adhuc supersunt, tum quia Bibliotheca haec nunquam est Episcopalis vocata, cuius tamen CHRISTIANVS LEHMANNVS meminit im *historisch. Schauplatz der natürlich. Merckwürdigk. in dem Meißnischen Ertzgebürge, Lipf. 1699. 4. p. 746.* vbi haec: *Dieser* (Binnouius) *hatte bey dem Alberto Grafen von Wallenstein grosse Gunst und Gnade, weil er ihm viel Dinge prognosticiret, vnd von ihm die Liberey des Bischoffs zu Halle bekommen, welche er aber, seinem Vorgeben nach, dem Gerauischen Herrn umb eine güldene Kette, vnd etliche 100. Ducaten verstochen.*

Altera Halensium Bibliotheca *Academica* est, de qua adornanda haud multo post ipsius Vniuersitatis Fridericianae natales serio Professores cogitarunt, larga manu suas conferentes symbolas. Id etiam agebatur in aula Berolinensi, vt insignis Conr. Sam. Schurtzfleischii, Professoris Vitembergensis, Bibliotheca, concesso possessori per totam vitam vsu eius, ad Halensem Academicam perueniret; sed obstitit consiliis fortuna, prout memorat a LVDEWIG *l. c. §. 57. p. 55.* Postea Senatus Gedanensis haud leuem librorum copiam transmisit, cuius liberalitatem verba haec loquuntur, in fronte singulorum librorum obuia: *Bibliothecae Academiae Fridericianae hunc librum donauit illustris Senatus Gedanensis, a. 1696.* His adiuncti fuerunt a. 1698. omnes ii libri, qui bis terue in Bibliotheca Electorali Berolinensi exstabant; partim quoque dimidium Bibliothecae,

quam

quam Academiae teſtamento reliquerat integram Ludouicus, Princeps Würtembergicus, a. 1698. Iſenaci viuorum numero ereptus, *) partim, vt paullo ſupra diximus, Ioh. Georg. Simonis libraria acceſſit ſupellex, Hiſpanorum in primis ICtorum plena. Maximum tamen incrementum ornamentumque debetur munificentiae illuſtriſſimi Academiae Curatoris, Dan. Ludolphi L. B. de Danckelmann, qui Bibliothecam ſuam inſtructiſſimam et ſplendidiſſimam eidem legauit. Illa in ſingulari repoſita conclaui, vna cum picta poſſeſſoris ſuper fores imagine, conſpicitur. Ad haec certa pecuniae ſumma in priuilegiis ac ſtatutis Academiae definita eſt, vt ſingulis annis librorum, quorum iam vndecim circiter millia volumina praeſto ſunt, augeſcere adparatus queat. Inter Codices manu exaratos notari merentur *Pentateuchus Ebraicus* trecentorum foliorum membranaceorum in forma maiori, cum punctis et accentibus itemque Maſora; *Biblia Latina S. Hieronymi integra* in f. membranis elegantiſſime inſcripta; Codex antiquus membranaceus, continens *Lexicon reale Biblico-eccleſiaſticum; Coranus Arabice*, cum Metaphraſi interlineari Turcica, in charta dentata in f. ſcriptus ac perrarus, quem donauit vir reuerendus, Chr. Bened. Michaelis, Bibliothecarius; Volumen, magna ex parte autographum, *litterarum Ioh. Sigiſmundi*, Electoris, et *Ioh. Georgii*, nec non *Georgii Guilielmi*, Marchionum Brandenburgicorum, *Principum* item *Anhaltinorum*, aliorumque, caet. Patet Bibliotheca diebus Iouis, Veneris

ac

*) Suam eſſe Principis huius Bibliothecam contendit Academia Tubingenſis, ipſi quippe iam antea donatam. Inde res venit ad pactionem, ita quidem, vt alteram portionem tolleret haec, alteram Halenſis Fridericiana retineret.

ac Saturni hora pomeridiana prima vsque ad secundam.

Accedamus ad Bibliothecam tertiam, quam *Orphanotropheum*, praeter Museum, nummis variis, rebusque naturalibus et arte factis, locupletissimum, habet in suburbio, Glaucha adpellato. Prima eius fundamenta accepta refert liberalitati Friderici Bercklingii, Holsati, Ioh. Frid. Rouppii, antea verbi diuini praeconis in Alsatia, tandem Facultati Theologicae Halensi Adiuncti, et Iusti Lüdersii, Antistitis generalis Halberstadiensis. Vtriusque huius viri obitus incidit in annum 1708. Praecipue vero Lüdersii supellex libraria, satis numerosa, ita amplificauit Orphanotrophei Bibliothecam, vt mox nouum, idque spatiosius, ad recipiendam hanc accessionem conclaue adornandum esset. Quum vero a. 1719. et a. 1721. egregiae Bibliothecae, a Carolo Hildebrando L. B. de Canstein, nec non ab Andr. Achille, Philosophiae Magistro, legatae, librorum numerum longe maiorem reddidissent, de separato domicilio cogitandum fuit, quod cura Aug. Herm. Franckii coeptum, et post eius mortem a. 1728. consummatum est. In eo igitur adseruantur hodie amplius octodecim voluminum millia, quae augeri quotannis solent. Non pauca in tanta collectione reperiuntur magni pretii Opera. Talia sunt e. g. *Bibliotheca maxima Patrum*; *Acta Sanctorum*; *Harduini Concilia*; *Vghelli Italia sacra*, ex editione secunda; *Tractatus Tractatuum vniuersi iuris*; *Corpus Historiae Byzantinae*; *Gronouii Thesaurus Antiquit. Graecorum*, caetera. Nec MSta desunt, quorum praestantiora putantur *Anonymi Vita S. Annonis*, Archiepiscopi Coloniensis et *Euangelium Nicodemi*, vterque liber in membranis; *Autographa Lutheri*,

Melanch-

Melanchthonis, *Aurifabri*, *Pomerani et aliorum*; *Alcoranus Arabicus*, nitide ſcriptus; Varia item *Syriaca*, *Turcica*, *Arabica*, *Armenica*, *Ruſſica*. Omnes ad hanc Bibliothecam aditum habent diebus Martis ac Iouis hora poſt meridiem prima.

Denique memoranda eſt Bibliotheca in *Gymnaſio illuſtri Reformatorum*, quae ab exiguis profecta initiis inſigniter creuit librariis diuitiis Samuel. Andreae, Theologi Marburgenſis, et Ioh. Erneſti Andreae, in aula Berolinenſi Sacerdotis, patris ac filii. Huius poſt obitum laudata Bibliotheca aequiſſimis conditionibus a. 1734. addicta eſt Gymnaſio. Sunt in eadem cum primis Patres eccleſiae veteris magno numero, multique libri theologici, hiſtorici ac philologici, hodie rariores.

Inter priuatas Halenſium Bibliothecas celeberrimae olim fuerunt *Gundlingiana* et *Ludewigiana*, de quarum Catalogis ſupra *Cap. I. §. 23.* eſt actum: iam *Baumgarteniana*, rarioribus libris ornatiſſima, mirifice laudatur. Vid GE. FRID. NEVMANNI *Epiſt. de Biblioth. Halenſi*, *Halae Magd. 1710. in 4.* et illuſtris a DREYHAVPT *Beſchreib. des Saal-Crayſes P. II. cap. 6. p. 217. ſq.*

Hamburgum, ille Germaniae oculus, tribus Bibliothecis publicis gaudet, nimirum

a) Bibliotheca *Senatoria*, ad S. Iohannis aedem, a. 1650. Gymnaſio illuſtri addita. Illa a. 1529. cum ipſa ſacrorum emendatione coepit, ac poſtea, dicto Gymnaſio a. 1613. ſolemniter conſecrato, ad communem Studioſorum vſum aperta eſt, auctore praecipuo Sebaſt. a Bergen, Conſule Rei publicae, qui et ſuam librorum ſupellectilem a. 1623. eidem teſtamento reliquit. Huius exemplum ſequuti ſunt viri doctiſſimi Fridericus Lindenbrogius, Eccleſiae Cathedralis Canonicus, a. 1648. Paul. Marqu. Slegelius, Medicinae

dicinae Doctor ac Physicus vrbis, a. 1653; Ioh. Adolph. Tassius, Mathem. Professor, a. 1654; Ioach. Iungius, Prof. Physices ac Logices, a. 1657; Thomas Sellius, Choro Musico Praefectus a. 1663; Henr. Langenbeck, patria Hamburgensis, Ioh. Friderici, Ducis Brunsuic. ac Luneburgensis Consiliarius intimus et Cancellarius, a. 1669; et Vincent. Placcius, Philosophiae moralis et Eloqu. Professor a. 1699. quorum Bibliothecis ita creuit publica, vt iam voluminum typis impressorum quindecim millia complectatur, manu autem scripta plus quadringenta, nuper a celeberrimo Wolfio in ordinem redacta, inter quae schedae plurimae Lindenbrogii, Slegelii, Tassii, Iungii, Schelhammeri et Placcii occurrunt, vt ipse nos Wolfius docuit humanissimis litteris, mense Maio a. 1750: perscriptis. Sola Bibliotheca Langenbeckiana, historicis praecipue monumentis referta, octo minimum Imperialium aestimata est millibus, quam cognatus possessoris, Henr. Meurerus, Consul, quum vltra viginti annorum spatium sibi seruaret, et, ne deesset rei velamentum, apti loci, in quo ex voluntate testatoris separatim illa reponeretur, defectum intersereret, tandem, Senatus amplissimi decreto coactus, a. 1691. exhibuit. *Versuch einer zuverlaessigen Nachricht von dem kirchlichen und politischen Zustande der Stadt Hamburg, ibid. a. 1731. sq. in 8. Parte III. p. 968.* Hoc nostro saeculo liberalitatem omnium longissime superauit Ioh. Christoph Wolfius, Pastor quondam ad D. Catharinae Templum, qui vir doctrina scriptisque clarissimus a. 1739. integram Bibliothecam suam, viginti et quinque circiter voluminum millia explentem, vrbi Hamburgensi legauit. Insignem haec MStorum et librorum rarissi-

morum,

morum, Ebraicorum cum primis, copiam, ex Bibliothecis Vngeriana, Hinckelmanniana, Vffenbachiana caet. comparatam, ob oculos ponit, qua de re conf. *Leipz. gel. Zeit. a. 1722. p. 87.* MONTFAVCONII *Biblioth. MStor. T. II. p. 1166. sq.* ac *Thesaurus epistolic. La Crozianus Tomo II. p. 172. p. 240. et p. 246.* Iure superbit etiam stupendo adparatu *Epistolarum ab eruditis exaratarum*, quarum quadraginta, et quod excedit, millia in promtu sunt. Primum illae collectorem habuerunt Vffenbachium, cuius ex scriniis ad Wolfium peruenerunt, vt profitetur ipse in *Thes. epist. La Croziano l. c. p. 266. Apparatum illum*, ait, *aere non modico meum feci ab heredibus Vffenbachianis, septuaginta fere in f. et sexaginta in quarta forma voluminibus constantem, et epistolas maximam partem αὐτογράφους praestantissimorum virorum, qui inde a renatis doctrina puriore et litteris ad nostram vsque aetatem eruditionis laude claruerunt. Eminet inter has commercium litterarium, quod Boeclero, Berneggero, Bongarsio, Boineburgio caet. cum viris doctis intercessit. Dici non potest, quem fructum, quamue voluptatem ex illo euoluendo vel ceperim, vel capiam.* Quibus mox subiungit sequentia verba: *Iam operam do, vt supellectilem hanc, quoad possim, augeam, et tam felici mihi esse iam licuit, vt sex volumina reliquis illis addiderim, praeter octo sat spissa illarum epistolarum, quas ipse ego a viris doctis accepi, inter quas tuae illae* (scripsit haec ad La Crozium) *et numero et pondere agmen ducunt. Quoties agmen hoc musicum adspicio, toties versari mihi videor in Parnasso non ficto, quem praestantissimi musagetae et ornant et muniunt. Doleo, desiderare me illum epistolarum apparatum, quas Vffenbachius, ὁ μακαρίτης, vel dedit ad alios, vel ab aliis accepit. Illum scilicet*

vir optimus clar. Schelhornio donauit, ea lege, vt ad vitam suam luculentius describendam eo vteretur; quod se facturum Schelhornius ipse per litteras mihi testatus est. Plura de hisce cimeliis legi possunt in *Conspectu supellectilis epistolicae et litterariae, manu exaratae, quae exstat apud Ioh. Christoph. Wolfium, obseruationibus variis distincto. Hamb. a. 1736. in 8.* Add. de incrementis illius adparatus *Thes. epist. La Crozianus l. c. pag. 272.* Tantam igitur librorum multitudinem quum non caperet locus antiquus, vbi publica seruabatur Bibliotheca, nouum, idque pulcherrimum, ante hos decem annos, remotis feliciter, quas plebs a Musis auersa attulerat, difficultatibus, auspiciis magnifici Senatus exstrui coeptum est aedificium, ad optatum perductum finem, dedicatumque solemni ritu, mense Martio a. 1751. Vid. viri clarissimi, PAVLI SCHAFFSHAVSEN, Eloquentiae Professoris, *Orat. panegyrica, recitata in solemni dedicatione aedificii Gymnasio atque Bibliothecae publicae Hamburgensi a fundamentis restituti, Hamb. 1751. in f.* His Bibliothecae publicae thesauris V. C. Io. Christianus Wolfius, Ioh. Christophori frater, adiecit a. 1749. MStorum, magnam partem nobiliorum, mille circiter ac ducenta volumina, ex Vffenbachii supellectile reliqua, eiusque ab heredibus vilissimo pretio, mille nimirum Imperialibus, redemta, quorum *Catalogus*, lectu dignus omnino, *Frf. ad Moen. a. 1747. in 8.* prodiit. Accesserunt a. 1750. alia quaedam ex Loescheriana Bibliotheca, vna cum quatuor fere Epistolarum millibus, ipsa variorum eruditorum manu scriptarum. Ad minora Bibliothecae Senatoriae incrementa referri debent nouem ac viginti MSti Codices, a Luca Holstenio superiori aetate legati; Centum et quinquaginta

ginta circiter libri, a Bernh. Raupachio, ad D. Nicolai Templum Sacerdote, liberaliter donati, quibus vir beatus ad componendam historiam Austriae ecclesiasticam vsus fuerat; *Decretum* item *Gratiani*, *Codex*que *Iustinianeus*, quae volumina, litteris initialibus pictis ac deauratis, figurisque variis exornata, et splendidissime compacta, ex Bibliotheca Nicolai Stampeel, Consulis meritissimi, ab heredibus eius, memoriae caussa, a. 1750. illata publicae sunt. Vtrumque Opus *Moguntiae* impressum est membranis, et illud quidem *a. 1472.* hoc *a. 1475.* *in forma maiori.* Bibliothecarios recenset FABRICIVS in *Memor. Hamb. Vol. II. p. 1119.* Hi fuerunt Georg. Schumacherus, Ioh. Blomius, *αὐτόχειρ*, Franciscus Hoppe, Dauid Schelhamerus, ac Petrus Surlandus, quo a. 1748. mortuo haec prouincia viro doctissimo, Ioh. Christiano Wolfio, delata est, simulque constitutum a Senatu amplissimo, vt in posterum quidam ex Gymnasii Professoribus huius Bibliothecae semper curam agat. Laudatus Wolfius, qui nunc, vna cum doctissimo Schaffshausenio, in conficiendis librorum Indicibus strenue est occupatus, eam singulis annis ita locupletare studet, vt, si antiquam cum Wolfiana coniunxeris, quinquaginta fere librorum excusorum, manu autem scriptorum tria quatuorue millia hoc tempore possint numerari. Nec desunt rariora naturae et artis, numismatum item adparatus. MICH. KIRSTENIVS edidit *Memoriam Bibliothecae Hamburgensis a. 1650. structae*, *Hamb. 1651. in f.* et *in 4.* recusam deinceps in FABRICII *Memor. Hamburg. Vol. II. p. 1097. sq.* Opusculum illud, praeter inscriptionem metrico-prosaicam, poema de facie, structura et picturis illius Bibliothecae heroicum com-

plectitur. Male a PHIL. LABBEO in *Bibliotheca Biblioth. p. 125. edit. Lipſ.* Auctoris nomen, quod adiectum eſt, omitti, PLACCIVS iam monuit *de Anonymis et Pſeudon. cap. X. p. 77.* Longe tamen ineptius iſte Kirſtenii labor a MART. LIPENIO in *Biblioth. Philoſoph. p. 195.* Iacobo Rebenlino tribuitur, Senatus Hamburgenſis typographo, e cuius ſaltim officina prodiit. Sic etiam RVDOLPH. CAPELLVS *Lectionibus* ſuis *bibliothecariis* praemiſit ſcriptum Germanicum hoc titulo: *treugemeinte Erinnerung eine öffentliche Bibliothec anzurichten, zu erhalten und zu verbeſſern*, quod ad hanc Bibliotheam facit, et nunc recuſum exſtat apud FABRICIVM *l. c. pag. 113. ſq.* Add. IOH. MOLLERI *Iſagoge ad Hiſtor. Cherſoneſi Cimbricae P. IV. cap. X. p. 620.* et CONRAD. IVLII SVRLAND *Orat. de felici conditione illorum, qui in Gymnaſio Hamburg. ſtudiis operantur, ob librorum et Bibliothecarum in hac vrbe copiam*, quae inſerta eſt FABRICII *Iubilaeo primo Gymnaſii Hamburg. pag. 27. ſq.* Vterque enim Auctor Bibliothecae Senatoriae hiſtoriam concinne expoſuit.

β) Bibliotheca *Eccleſiae Cathedralis.* Primum Anſcharius, Archiepiſcopus Hamburgenſis, Bibliothecam omni librorum genere inſtructiſſimam, quam ipſe Ludouicus Pius, Imperator, eidem donauerat, intra clauſtra Monaſterii Cathedralis ſaeculo IX. condidit, quae vero, capta a. 845. a Normannis vrbe, vna cum ipſo Templo Cathedrali et alia omni ſupellectile, fuit exuſta. Vid. ALBERT. CRANTZIVS in *Saxonia lib. II. cap. 27.* et LAMBECII *Orig. Hamb. lib. I. p. 6. edit. Fabricianae in f.* Alia deinde Bibliotheca inſtituta eſt a Canonicis. ANDREAS CHRISTIAN. ESCHENBACH in *Epiſt. ad Ge. Matth. Koenigium*, quam SCHELHORNIVS *Amoenit. litter. Tomo V. p. 194.*

p. 194. exhibet, MSta quaedam membranacea, ibidem obuia, commemorat, et quidem duo *Iuuenalis*; duo *Virgilii*; duo *Metamorphoseos Ouidianae*; quatuor *Lucani* Codices; *Glossas ineditas in Lucanum*; *Ouidii libros Tristium et Fastorum*; *Scholia ad Ouidii Tristia*; item *Augustini Manuale*. Plura de hac Bibliotheca adiici iam nequeunt. Is enim, cui credita est eiusdem custodia, multis se adfici putauit incommodis difficultatibusque, si, quae decies rogatus fuerat, vel tribus verbis in chartam coniiceret.

γ) Bibliotheca *Templi Petrini*, in Sacrario collocata, quae libris non abundat quidem, at Codices tamen varios habet, membranis chartaeque inscriptos. Fuse recenset eosdem, vna cum obseruationibus litterariis et historicis, NICOL. STAPHORST in *Historia Ecclesiae Hamburg. diplomatica*, *Part. I. vol. 3. p. 138. sq.*

Priuatarum Bibliothecarum magnus etiam apud Hamburgenses numerus est. Prae caeteris egregiae sunt reuerendi *Schlosseri*, et, quas ipse olim vidi, consultissimi *Hintschii*, I. V. Doctoris, clarissimorumque Professorum, *Richeii* et *Reimari* Bibliothecae. *Schlosseriana* libris theologicis, *Hintschiana* iuridicis, *Richeiana* historicis ac litterariis, nitidissime compactis, *Reimariana* vero philosophicis ac philologicis itemque Orientalis litteraturae est refertissima.

De Bibliotheca Regia et Electorali *Hanouerana*, quae, aliquoties transportata, nunc inde ab a. 1719. in aedibus recens exstructis, vbi simul Tabularium custoditur, reposita exstat, schedas fide dignas, beneficio illustris Scheidii, accepimus, ex quibus potiora iam in medium sunt proferenda. Originem debet celeberrima haec Bibliotheca gloriosae memoriae multaeque eruditionis Principi, Iohanni Friderico,

Duci Brunsuicensi ac Luneburgensi, qui ante septendecim circiter lustra primum Herrenhusae coepit libros colligere. Aucto sensim adparatu locus eidem in arce Hanouerana datus est, vbi a. 1678. Martini Fogelii, Professoris Hamburgensis, Bibliotheca, cum MStis, tum excusis libris, et iis quidem in Historia ac Philosophia naturali rarissimis, admodum instructa, suasuque Leibnitii duobus Imperialium redemta millibus, accessit. Temporibus Ernesti Augusti, primi Principis Electoris, idem Leibnitius in itinere, per Italiam suscepto, egregios acquisiuit libros, maxime ex Emerici Bigotii et Godofredi Hermanti, eruditissimi Galli, Bibliothecis. Postea a. 1696. Westenholzii, Consiliarii aulici, supellex libraria, iuridicorum Operum copia insignis; ipsius Leibnitii, a. 1716. mortui, Bibliotheca priuata, rariorum cum primis Opusculorum, quae Galli *pieçes volantes* dicunt, collectione, plurimisque Dissertationum selectarum voluminibus conspicua; anno 1729. Gerardi Wolteri Molani, Abbatis Loccumensis, Bibliotheca, scriptis numismaticis abundans, cuius Catalogus *Hanouerae a. 1729. in 8.* prodiit, septem millibus Imperialium comparata; et eodem tempore Ernesti Augusti, Ducis Luneburgensis, et Episcopi Osnabrugensis, integra Bibliotheca illata Regiae fuit. Neque parum incrementi attulerunt ei variae Bibliothecarum auctiones, scilicet Kielmanseggianae, Mastrichtianae, Mallinkrotianae, Hattorfianae, Hahnianae, Hugonianae, Gundlingianae, Backmeisterianae, Breithauptianae, Vffenbachianae, Plothonianae, Lautensackianae, Boehmerianae, Rantzouianae, Lyserianae, Hoffmannianae Vitembergensis, Meibomianae, Treuerianae, Burckhardianae; Ludewigianae, Grammianae, aliorumque, quas nominare nihil attinet. Patet igitur luculenter, quantum curae, quantumque aeris, in amplificandam et exornandam hanc Bibliothecam fuerit impensum.

penſum. Maioribus etiam creſcere in dies auctibus poteſt, quum ordinarii, quos Rex Auguſtiſſimus quotannis ei deſtinauit, reditus ſexcentorum Imperialium ſummam faciant. Praecipua eiusdem pars ad Hiſtoriam et Ius publicum ſpectat, cui Antiquitatum ac rei litterariae theſaurus haud vulgaris ſuccedit; iamque Eccardi aetate, de quo mox plura, adeoque ante coemtam ſupellectilem Molanianam, triginta amplius millia voluminum in promtu fuerunt. Vid. *Leipz. gel. Zeitung. a. 1718. p. 100.* Inter MSta notari omnino debent *Martialis Epigrammata*, qui Codex elegantiſſime exaratus, auroque et minio illuminatus, olim in Bibliotheca Budenſi adſeruatus eſt; *Etymologica linguae noſtrae veteris*, quantiuis certe pretii, quae antea poſſedit Diedericus a Stade, Archiuarius Ducatus Bremenſis, cuius hic *vita* legatur, a IOH. HENR. SEELENIO edita, *cap. IV*; *Duodecim libri Sinenſes*, in charta bombycina ſcripti; *Complures Codices Arabici*, partim auro ornati; *Miſſale pretioſiſſimum*, et arte mirifica confectum; *Sedecim volumina in f.* quibus Herm. von der Hardt continuauit *hiſtoriam Reformationis litterariam*, abs ſe aliquando diuulgatam, teſte IOECHERO in *Lexico Eruditor. T. II. p. 1364*; *Bogiſlai Philippi Chemnitii Tomus III. de bello Suecico*, adhuc ineditus, et ante aliquot annos a Grubero in Septemtrione repertus, vt ipſe indicat in *Commercii epiſtolici Leibnitiani Prodromo, Hanou. a. 1745. in 8. mai.* excuſo, *p. 19.* Inſignis praeterea librorum, ſub incunabula typographiae editorum, aliorumque rariſſimorum, congeries adeſt. Ex illis monſtrantur praecipue *Speculum humanae ſaluationis*, de quo infra *Tomo II. cap. vltimo* dicemus; Libellus de *Tentationibus morientium* in fol. minori, ligneis inſculptus tabulis, qui nuper demum ex alia priuata tranſiit in Regiam, iisdemque, quibus dictum Speculum ſeſe commendat, antiquitatis ſignis excellit; *Officia Ciceronis* membranae per Ioh. Fuſt a. 1465.

in 4. impreſſa; *Phiſonomia Regia*, liber Martisburgi a. 1473. luci expoſitus, at cognitus pauciſſimis; aliaque bene multa, oculis attentis omnino digna. Cf. IOH. LVDOLPHI BVNEMANNI *Notit. Scriptor. artem typograph. illuſtrant. Hanou. a. 1740. in 4. pag. 40.* vbi haec: *Ex Bibliotheca Mallinkrotiana varia rariſſima monumenta a Celeb. Ioh. Ge. ab Eccard, in auctione praeſente, comparata in Bibliothecam Regiam Hanoueranam illata probe memini.* Bibliothecarius primus fuit Tobias Fleiſcherus, Baruthinus, qui tandem, a Danorum Rege Camerae Secretarius conſtitutus, Hafniam commigrauit. Eum ſequutus eſt Leibnitius, cui Bibliotheca non parum adſcribere ornamenti debet. Poſt ſummi huius viri mortem praefectus eidem eſt Ioh. Georg. Eccardus, ob merita in Hiſtoriam Germanicam, Habſpurgicam ſpeciatim, ab Imperatore Carolo VI. nobilitate donatus, de quo quum varia, certe non omnibus cognita, memoret vir reuerendus, IOH. CHRISTOPH. HARENBERG, in *Hiſtor. Eccleſ. Gandershem. diplomatica p. 1060.* operae facturi pretium ſumus, ſi ea hic loci, ipſius Auctoris verbis, expoſuerimus. *Incidebat*, inquit, (Eccardus) *ad vltimum in inuidiam ac taedia Conſiliariorum Electoralium Hanoueranorum, ſua ipſius imprudentia et culpa. Nam ſimul ac ſe remiſerat, nec cauſſa ſuberat, quare animi laborem perferret, vinoſus, et infimis hominibus familiarior reperiebatur. Vxor ipſius, a natura Bucephali abhorrens, modum voluptatibus vitaeque ſumtuoſae non norat ponere. Inde vir optimus, in querelas effuſus, continuo acceſſiones ſtipendii annui circumſpiciebat. Bis in gratiam creditorum Bibliothecam et ſupellectilem mutauit. Tandem carmine gratulatorio Regem ſuum Auguſtiſſimum ad Kalendas Ianuarii exhilarare voluit, in quo, vt ſuis rebus lautius conſuleret, Conſiliariorum Electoralium videbatur haud perplexe notaſſe mores. Hinc illae lacrimae. Quum Londino nec ſpes, nec reſponſum, redirent, et*

concur-

concursus creditorum instarent, e Bibliotheca publica ipse nonnullos libros, amicis numismata nonnulla et cimelia fossilia, ac se ipse (a. 1724.) *Corbeiam subduxit, ac nomen dedit religioni papali. Salutata Corbeia, discessit Coloniam ad Rhenum, vbi permissu Consulum Collectanea diplomatica Gelenii euoluit. Fama tantae mutationis Pontificem Romanum, Caesarem inuictissimum, Electorem Moguntinum et Palatinum, Abbatem Fuldensem, Episcopum Passauiensem, et Nobilitatem Mediolanensem mouit, vt certatim ipsi Attalicas conditiones profugo et exsuli offerrent. Perplacuerunt promissa Episcopi Herbipolitani, apud quem munus suscepit Consiliarii aulici, ac Bibliothecarii Academici aulicique. Successor Episcopi nouus addidit honores Consiliarii intimi ac Historiographi.* (Cf. *Acta Francon. erudita et curiosa, Collect. I. p. 61.*) *Ex detecta fraude in lapides figuratos, ad Wirceburgum inuentos, a Beringero vel admissa, vel dissimulata, denuo in inuidiam prolapsus. Accesserunt aliae rationes familiarum summarum, et vxoris luxuria. Cogitauit igitur denuo de vertendo solo, quum Schannatum scripto diplomatico exercuisset, et in eo esset, vt Tomis duobus Commentar. de rebus Francicis plenam praefigeret praefationem. Fatigauit ea de caussa amicos Hanoueranos, vt in gratiam Ministerii Regalis intimi redire liceret. At inter haec consilia sepultus est somno, per septem fere dies protracto. Quum tandem euigilasset, ad pauculos fautores dedit litteras, resolutisque omnibus membris ad recitationem Symboli Athanasiani obiit.* Hactenus Harembergius. Mors autem viri doctissimi accidit a. 1730. Vid. *die Leipz. gel. Zeitung. a. dicti, p. 917.* De illius defectione a sacris nostris notatu etiam digna leguntur *en Bibliotheque German. T. IX. p. 194. sq.* Add. COLERI *Anthologia, Tomo I. p. 21. sq.* Eccardi successor constitutus est Sim. Frid. Hahnius, antea, vt ille, Historiarum in Acad. Iulia Professor, qui tamen, annum agens aetatis tricesimum septimum, immatura

 morte

morte occubuit a. 1729. *Vitam eius* adcurate expoſuit Frater, IOH. FRID. CHRISTOPH. HAHNIVS, ediditque *Magdeburgi a. 1730. in 4.* Diuulgauit Bibliothecarius ille *Conſpectum*, iam rarius obuium, *Bibliothecae Regiae Hanoueranae, in ordinem iuſtum redactae; Hanou. 1727. f.* nouamque Catalogi adornandi methodum inuenit, de qua vid. *die Leipz. gel. Zeit. a. 1730. p. 447.* Vacuum Hahnii locum occupauit Ioh. Dan. Gruberus, ex Academia Giſſenſi ad hanc prouinciam adminiſtrandam euocatus, primumque ab aulae, poſt ab intimis iuſtitiae conſiliis. Eo autem menſe Martio a. 1748. viuis erepto, laudatus ſupra Scheidius, Iurium olim in Academia Georgia Auguſta Profeſſor, deinceps Regiae Danorum Maieſtati a conſiliis iuſtitiae, et in Academia Hafnienſi Anteceſſor celeberrimus, Bibliothecae Hanoueranae Regiae praefectus eſt, addita ipſi Conſiliarii aulici dignitate; qui vt diu fungatur munere grauiſſimo, reique litterariae egregiis ingenii monumentis prodeſſe pergat, exoptamus. Cf. ad hoc argumentum IOH. ERN. HAVSMANNI *Commentatio*, in qua *de Bibliothecis Hanoueranis publicis, earumque vberiori notitia, conſilium apertum; Hanou. a. 1724.* Eiusdemque *Notitia de Bibliothecis Hanoueranis publicis, qua de earum ortu, incrementis et reliquis notatu dignis, nonnulla breuiter ſtrictimque exponuntur, ibid. 1725. 4.* In hoc poſteriori ſcripto *p. 5. ſq.* de Bibliothecis *Aegidianis*, antiqua et noua; *p. 19. ſq.* de Bibliotheca *ad S. Crucis Templum*, in quo octoginta duo MSta, hiſtorica potiſſimum et genealogica, a Bartholdo Homeiſtero, Conſule olim Ciuitatis, relicta; et *p. 24. ſq.* de Bibliotheca *S. Iohannis*, coepta a. 1710. auſpiciis Dauid. Ruperti Erythropel, Protoeccleſiaſtae aulici, fuſius ab Auctore diſſeritur.

§. XII.

§. XII.

De antiqua *Heidelbergensis Academiae* Bibliotheca, deinceps cum Electorali coniuncta, inque bello tricennali dissipata, iam supra copiose actum est *Cap. II. §. 19.* Hic loci de noua dicendum, cuius meminit HOTTINGERVS in *Bibliothecario quadripart. p. 23. Habet*, ait, *Academia Bibliothecam iam non contemnendam, ex Pareana, Freberiana, veteri item, instauratam: nouisque non ita pridem Serenissimi Electoris* (intelligit Carolum Ludouicum) *liberalitate ditatam, quin et ipse Princeps, Elector, vt litterarum Maecenas est liberalissimus, ita eam augendae rei litterariae impendit curam, vt, quod numero Bibliothecae iam eius deesse videatur, selectus facile compenset. Habet Bibliotheca Academica MSta adhuc quaedam Latina, quorum nonnulla citauimus in Collegio nostro Sapientiae.* Ita quidem Hottingerus. His adiungere licebit GE. CHRIST. IOANNIS in *Miscellis Histor. Palatinae p. 258.* de Iohanne Guilielmo, Electore verba, quae haec sunt: *Qua itidem gratia beneuolentiaque academiae Heidelbergensis res bello afflictas respexerit, ac ad pristinam celebritatem euehere contenderit, vel exinde patet, quod non modo scriptis professus litteris sit, cimelii instar se eam aestimare, quo nullum melius praestantiusque habeat: verum etiam eidem bonorum patrimonialium fructum, quo laetioribus quoque temporibus nonnihil caruerat, plene percipiendum reddiderit, veterisque priuilegii, quo ab oneribus plebeio hominum ordini incumbentibus penitus exempta est, benignissima consuluerit confirmatione; quin illustri prorsus exemplo a. 1703. magni Polyhistoris, Ioh. Ge. Graeuii, bibliothecam, magnifico impendio comparatam, eidem attribuerit. Quo legi meretur Allocutio submississima ad eundem, cum illam academiae addixisset, facta a Ioh. Laur. Crollio, eiusdem ante ferale incendium, tum vero Marburgensis Professore Theologo, et Marburgi Cattorum typis Ioh. Iodoci Kürsneri anno dicto exscripta in f. Catalogus*

logus

logus Bibliothecae Graeuianae *Vltraiecti a. 1703. in 8.* excuſus eſt, cuius ex lectione cognoſci poteſt, quibus nunc libris Heidelbergenſis Bibliotheca praecipue inſtructa ſit.

Monaſterium olim, poſtea Gymnaſium *Heilsbronnenſe*, apud Francos, plus quam ſexcentis Codicibus manu exaratis ſuperbit. Eadem fere Bibliotheca haec cum Coenobio, ab Ottone, Henrici primum IV, Imperatoris, Cancellario, tum Epiſcopo Bambergenſi, a. 1132. in praedio apud Heilsbronne diuae Mariae virgini conſecrato, habere initia videtur, quandoquidem primi ſtatim Abbates de libris colligendis quouis modo ſolliciti fuerunt, quod ex Inſcriptionibus, plurimis Codicibus praefixis, haud difficulter intelligitur. Senſim poſtea ſenſimque creuit adparatus, ſub finem maximi ſaeculi XVI. quo tempore Georg. Marius, ſiue Mayerus, Medicus, cuius et conſilio Coenobium a. 1582. in Gymnaſii illuſtris formam mutatum eſt, eximia praeſtantiſſimorum Auctorum, inter quos medici eminent, copia Bibliothecam liberaliter ditiorem reddidit. Quo excitatus exemplo Georg. Lindnerus, Norimbergenſis, non multo poſt eandem libris hiſtoricis, philoſophicis ac philologicis admodum auxit. In bello tricennali, ſecuritatis cauſſa, a. 1631. Onoldum eſt transportata, ſed ne ſic quidem plane incorrupta videtur manſiſſe. Nec fides a mutuo ſumentibus libros ſemper fuit ſeruata. Exacto viginti annorum ſpatio priſtino domicilio reſtituta per integrum prope ſaeculum nullis ornata fuit acceſſionibus. Dedit interim operam Ioh. Frid. Krebſius, Rector primum, deinde Sacerdos et Profeſſor Lycei diu meritiſſimus, cui Bibliothecae cura commiſſa fuerat, ne detrimentum caperet vllum. Idem Hiſtoriam Monaſterii et librorum Catalogum promiſerat; ſed praeſtitit demum hoc ipſum IOH. LVDOVIC. HOCKERVS, Eccleſiaſtes ac Theologiae Profeſſor, a quo accepimus *den*

Hail-

Hailbronnischen Antiquitaeten-Schatz, Norimb. et Onoldi a. 1731. in f. cuius *Pars altera Catalogum* exhibet *Bibliothecae Heilsbronnensis* cum Historia eiusdem, *Praefationi a §. XI.* inserta. Ad methodum tamen quod attinet, ordinemque, quo in hoc ipso Catalogo vsus est Auctor, varia monent, simulque innumerabiles fere typographi errores notant *Acta Eruditor. Latina a. 1732. p. 54. sq.* Quorum censuram quum aegre ferret Hockerus, tueri labores suos ac defendere studuit in *Actis Franconiae eruditis et curios. Collect. XXIV. p. 1001. sq.* Quocunque se res modo habeat, id saltim negandum haud est, varia de Codicum forma, aetate, scriptoribusque ab Auctore in medium proferri, quae vsui esse passim in historia litteraria queant. Inter MSta nobiliora referendi sunt *Martinus Polonus de vitis Imperatorum ac Pontificum* in f. minori, quem Codice Mastrichtiano, cuius supra *§. IV. huius Capitis* mentio iniecta, antiquiorem pronuntiat Hockerus; *Lucanus de bello ciuili* in f. luteique coloris membrana, quae vetustissima est; *Terentius, Iuuenalis, Salustius*, et *Horatius* in 4. minori, omnes aliquot saeculorum prae se ferentes aetatem; *Quatuor Euangelia*, Latine in f. maximo, Codex Carolingorum tempora attingens; tria *Iustinianearum Institutionum* exemplaria, maximae, mediae et minoris formae membranis inscripta caet. Cf. GERMANI AVG. ELLRODII *Memorabilia Bibliothecae Heilsbronnensis*, aliquot Commentationibus descripta *Baruthi a. 1740. sq. in 4.* quae in paucorum tamen manus peruenerunt. Caeterum quod *supra §. VII. in fine* ex celeberrimi GOTTSCHEDII *Progr.* quodam attulimus, omnis nempe generis libros Heilsbronna Bibliothecae Erlangensi Academicae fuisse illatos, id quomodo sit intelligendum, nos ignorare fatemur. Forte ii tantum libri, qui bis Heilsbronnae reperti fuerunt, in Erlangensem transiere Bibliothecam, vel tales, quibus ea caruit adhuc; de tota enim

libraria

libraria supellectile, ex Heilsbronnensi Gymnasio nuper deportata, nec audiuimus verbum, nec legimus, iamque nobis tempore exclusis rem apud ipsos Erlangenses curatius explorare non licet. Interim ex Oratione Hockeri, indicata in *den Leipz. gel. Zeitung. a. 1737. p. 687.* qua Gymnasium Heilsbronnense cum illustri Collegio Onoldino, iussu Principis, esse coniunctum docetur, id colligi facile posset, Bibliothecam quoque pristinum suum domicilium reliquisse.

Academia *Helmstadiensis* duabus fruitur Bibliothecis publicis, quarum prior, in Iulei maioris conclaui Orientali locata, insigni ac rarae munificentiae Friderici Vlrici, Ducis Brunsuicensis ac Luneburgensis, debetur. Is enim Bibliothecam, quam auus ipsius, Iulius, Academiae Conditor, inchoauerat, et pater, Henricus Iulius, pro excelso suo, et regio prorsus in bonas litteras, animo libris auxerat pretiosissimis, Bibliotheca maxime, in qua plurimi antiqui Codices manu scripti erant, Matthiae Flacii Illyrici, Polyhistoris celeberrimi, Iuliae Vniuersitati ad communem eruditorum vsum concessit primo, deinceps haud multo post, anno nimirum 1618., intercedente Cornelio Martino, Philosophiae Professore, et Principi suo carissimo, possidendam in perpetuum donauit. Mox noua aduenerunt incrementa. Georgius enim Eberlinus, ICtus primarius, morti vicinus, vniuersam suam, eamque luculentam sane, Bibliothecam Academicae legauit, nullibi libros suos, haud exigua coemtos pecunia, rectius fore persuasus, quam in oculis manibusque studiosorum, praesertim quum sobolem nullam, caelebs quippe, relinqueret. Augustus quoque iunior, Bibliothecae Guelpherbytanae auctor, Helmstadiensem variis magni momenti Operibus locupletauit, vt Bibliis Graecis, Latinis, Hispanicis, Hungaricis, Germanicis, vetustate sua mirabilibus, Tractatu Tractatuum, duodetriginta maioris

ioris formae Voluminibus conſpicuo, libris Baſilicorum, Gallicarum, Hungaricarum, Normannicarum rerum Scriptoribus multis, aliisque monumentis illuſtrium ingeniorum. Vid celeb. BVRCKHARDI *Hiſt. Bibl. Aug. P. I. p. 187.* et *P. III. p. 242.* Nec tacendum eſt, a. 1645. libros Nicolai Andr. Granii, Sueci natione, Phyſices quondam in Academia Iulia Profeſſoris, ac biennio poſt Iohannis Caſelii MSta, Sora Danorum recepta, quo forſan per Chriſtoph. Heidmanum deuenerant, Bibliothecae Helmſtadienſi attributa fuiſſe a Senatu Academico. IDEM *cit. Parte III. p. 244. in princ.* Rariſſimos Codices, qui in ea adſeruantur, recenſet MEIBOMIVS *Additionum ad Vogleri Introductionem p. 161.* Tales ſunt vetuſtiſſimus *Hiſtoricus Paderbornenſis*, qui Annales Caroli M. verſibus compoſuit, et a REINERO REINECCIO, cuius ſententia Poeta ille in toto alias terrarum orbe non exſtat, primum editus eſt *Helmſtadii a. 1594. in 4; Leonis III. Pontificis Epiſtolae ad Carolum M.* ipſi Romae incognitae, quas ex membranis antiquiſſimis primus luci expoſuit HERM. CONRINGIVS *ibid. 1647. in 4; Reginonis*, Abbatis Prumienſis, *Tract. de diſciplina eccleſiaſtica*, cura IOACH. HILDEBRANDI *ibid. 1659. in 4.* primum excuſus; *Geruaſii Tilberienſis Fragmentum quoddam; Alberti Stadenſis Annales cum continuatione, ab a. 1264. ad a. 1324.* quam ex membranis Bibliothecae Iuliae protraxit notisque illuſtrauit ANDR. HOIERVS *Hafniae 1720. in 4*; *Tria volumina Pentateuchi*, in membranis Ebraeorum litteris deſcripta, quorum vnum ſaltim multa pecunia, ſi poteſtas ipſis facta eſſet, redimere paratos olim fuiſſe quosdam e gente Iudaica, inſerta Operi ſchedula indicium facit;*) *Aliquot Chryſoſtomi Homiliae Graecae*, litte-

*) SCHELHORNIVS *Amoen. litt. Tomo X. pag. 273.* ex Thurmii Itinere litterario manu ſcripto refert, Pentateuchum hunc, pro

litteris grandioribus, ſine vlla vocum et periodorum diſtinctione, ſine vllis accentibus et ſpiritibus, exaratae, de quibus vid. CONRINGIVS *de Bibl. Aug. p. 211. apud Maderum*, TENTZELIVS in *den monathl. Vnterred. a. 1692. p. 992.* qui Codici huic mille annorum aetatem tribuit, et Andr. Chriſtian. Eſchenbachius in SCHELHORNII *Amoenit. litterar. Tomo V. p. 192.* Cf. *Theſaurus epiſtol. La Crozianus Tomo I. p. 164.* quo loco PAVL. ERNEST. IABLONSKI haec etiam de Bibliotheca Helmſtadienſi memorat: *Ibidem Volumen Graecum vidi, quod varias antiquorum Iſocratis aliorumque Epiſtolas, Dialogos etiam Aeſchinis Socratici et inedita nonnulla complectitur. Prae caeteris vero notabilis eſt inſignis Codex vetuſtiſſimus, Liturgias quasdam complectens, in quo antiquiſſimae notae muſicae, ſingulari prorſus modo depictae, comparent.* De fragmento *Gloſſarii Graeco-Latini*, corticibus arboris inſcripti, *de tabulis cereis*, de libro perantiquo *Melitonis Epiſcopi de virtutibus Apoſtolorum*, deque *Iohannis Bodini Colloquio, Heptaplomeres dicto*, quod rarum MStum Iulius Hackeberg, Conſiliarius Guelpherbytanus, a. 1683. donauit, vid. TENTZELIVS *l. c. p. 992. ſq.* Catalogum Codicum MStorum ſuperiori ſaeculo confecit Chriſtoph. Schraderus, Eloqu. Prof. et Bibliothecarius, qui exſtat in Bibliotheca Guelpherbytana. REIMMANNVS quoque exemplar poſſedit, vt indicat ipſe in *der Einleitung in die hiſtor. litterariam Parte I. p. 426.* addens, certis ex cauſſis dictum Catalogum haud prodiiſſe. Praeterea ornamentum Bibliothecae ſummum conciliant imagines Regum, Principum, et celeberrimorum in hac Academia Profeſſorum, item duo

pro quo Iudaeus ſex Imperialium ſoluere voluerit millia, ante natum Chriſtum exaratum dici, eumque Magdeburgo Helmſtadium eſſe tranſlatum. Paullo clarius rem explicat SAVBERTVS apud TENTZELIVM in *den monathlich. Vnterred. a. 1692. p. 983.*

duo ampliſſimi et ſpecioſiſſimi Globi, quorum in altero coelum ipſum, et aſtrorum ſitus figurasque varias; in altero terras, maria, fluuios, inſulas, montes, et id genus alias naturae partes diuerſas, ſaepeque admirandas, quaſi coram intueri licet. Qui duo Globi non magnitudine tantum eximia, et ſpecie, qua non temere forſitan aliis iſto in genere inferiores ſunt, ſed eo etiam admiratione digni videntur, quod non, vt plerique, aeneis tabulis inciſi, deindeque chartis impreſſi, ſed labore incredibili, quod nemo non facile coniiciat, calamo ſunt et manu deſcripti. Itaque non mirum, ſi magna pecunia ab Heroe magnificentiſſimo, Henrico Iulio, Pragae emti, illuſtrique ſuae Bibliothecae ornamento ſempiterno futuri, in aulam ſunt miſſi. Ita loquitur CHRISTOPH. HEIDMANVS in *Orat. de Bibliotheca Iulia*, *Helmſt. a. 1622. in 4.* edita, poſt a SCHMIDIO *Nouae Acceſſ. ad Maderum de Bibliothecis p. 229. ſq.* inſerta. Add. *Hiſtoria Feſti ſaecularis Acad. Iuliae*, *ibidem 1678. in f. p. 7.* ac generatim de hac Bibliotheca ZACH. CONR. ab VFFENBACH *merckwürdige Reiſen, Parte I. pag. 221. ſq.* Altera Bibliotheca Academiae Iuliae *noua*, vel *Rudolphea,* vulgo dicitur, et in ampliſſima Collegii area ſub loco, quo Senatus Academicus haberi ſolet, repoſita eſt. Eam Rudolphus Auguſtus, Dux Brunſuicenſis ac Luneburgenſis, in vſus priuatos comparatam, partimque Brunſuigae in palatio ſuo, partim Hedwigsburgi, adſeruatam, Academiae, intercedente Herm. von der Hardt, a. 1702. clementiſſime donauit. Creuerat ac diuerſis ſedibus in eam proceſſerat molem egregia iſthaec ſupellex, vt ſpatium illi capiendae deeſſet: non ceſſura tandem copioſiſſimis Germaniae Bibliothecis, nec ipſi Auguſtae Guelpherbytanae, niſi Princeps benigniſſimus ingentem eius partem per varia ſacra Collegia largiſſime diſtribuiſſet. Sic Brunſuicenſium Eccleſiaſtarum Synedrium, Riddageſhu-

ſanum ſimiliter Collegium, haud modicos librorum aceruos ab eodem accepit. Maior tamen et praeſtantior portio ad Helmſtadienſes deportata Muſas eſt, quae merito, propter theſaurum tam excellentem, laetitia exſultant. Complectitur enim ille omnis fere doctrinae Opera ſelectiſſima, quorum etiam permulta ſua ſe raritate ac pretio commendant. Nec MStorum hic loci deſideratur collectio. Horum in numero ſunt plurima *Politicorum ac ICtorum clariſſimorum Volumina de publicis Imperii Germanici rebus; Chronica de rebus ciuilibus et eccleſiaſticis, relationesque hiſtoricae* cum figuris et imaginibus penicillo exaratis, coloribusque ſcite ornatis; *Quinquaginta prope Volumina et Faſciculi Autographorum*, quae *Iac. Boehmium*, *Valentin. Weigelium ac Sodales* auctores habent, et ab Hinkelmanno, Medico ac Chymico Dreſdenſi, Boehmii quondam hoſpite, collecta fuerunt; *Lutheri*, *Melanchthonis* et *Bugenhagii*, aliorumque iſtius aeui Theologorum, et clarorum virorum, *Autographa*, quae ordine chronologico recenſuit HERM. von der HARDT, Rudolphi Auguſti gratia valens, in *Tomis III.* qui inſcribuntur *Autographa Lutheri, aliorumque celebrium virorum, ab a. 1517. vsque ad a. 1546. Reformationis aetatem et hiſtoriam egregie illuſtrantia.* Tomus I. et II. *Brunſuigae a. 1690. et 1691.* III. vero *Helmſt. a. 1693. in 8.* prodiit. Olim adfuerunt quoque *quatuordecim Epiſtolarum Volumina*, quarum partem maximam Auguſtus, Princeps doctiſſimus, ſaepe a nobis laudatus, manu ſua perſcripſit ad Ioh. Valent. Andreae. Illae vero nunc Guelpherbyti ſeruantur. Prae caeteris libris excuſis eminent *Biblia Lutheri* editionis Vitembergenſis, a. 1542. a Ioh. Lufft adornatae, in quo exemplari, rogatu Georgii, Anhaltini Principis, Canonici Martisburgenſis, Temploque Cathedrali Magdeburgenſi Praepoſiti, Saxonici Theologi et Reformationis adiutores, Lutherus quippe,

quippe, Bugenhagius, Iuſtus Ionas, Caſp. Cruciger, et Philip. Melanchthon, breue fidei ſymbolum, ſua quisque manu, inſcripſerunt. His ipſe Georgius ſuam itidem adiecit confeſſionem. Externum Bibliothecae ſplendorem imagines elegantiſſimae Lutheri et Melanchthonis, pictae a Luca Cranachio, illo Germaniae Apelle, pluresque ſummorum Principum et Magnatum icones, aeri inciſae, mirum in modum amplificant. Vid. de his omnibus von der HARDT in *Memorabilibus Rudolpheae nouae Biblioth. Helmſtadienſis, Helmſt. a. 1702.* editis *in fol.* recuſisque in *Schmidiana Acceſſ. noua ad Mader. de Biblioth. p. 273. ſq.* Add. ejusdem *Orat. de nouis Acad. Iuliae dotibus, ibid. eod. in 4.* vbi *p. 17.* haec leguntur: *Noua dote, centum quotannis Imperialium Academia haec Iulia pro Bibliotheca* (veteri illa Frid. Vlrici) *augenda feliciſſime nuper eſt beata.* Quod beneficium per triginta fere annos ex aulis Hanouerana et Guelpherbytana manauit. Cf. etiam RVD. ANT. FABRICII *Diſſert. de Tranſpoſit. Bibliothecar. memorab. p. 54. ſq.* et ab VFFENBACH *l. c. p. 201. ſq.* Inter alia Cimelia Bibliothecae Rudolpheae referri debet *annulus Lutheri doctoralis et pronubus,* vterque aureus, ex theſauro Electorali Dreſdenſi ad Sereniſſimum Ducem, Rudolph. Auguſtum, perlatus, et poſtea dictae Bibliothecae conſecratus. Deſcripſit hos annulos ſingulari opella *Helmſt. a. 1709.* HERM. von der HARDT.

Herbipoli, quae Franconiae vrbs Epiſcopi ſedes eſt, primum occurrit Bibliotheca *Eccleſiae Cathedralis*, a Iulio, Epiſcopo, adornata forſitan, quem quippe tres Bibliothecas, copia et delectu inſignes, ſibi ſuisque inſtruxiſſe, ex Ant. Sandero refert IACOBI a ST. CAROLO in *Traité des Biblioth. p. 203.* Praecipuam quidem librorum partem in funeſto illo, quod Germaniam per triginta annorum ſpatium adflixit, bello ſibi vindicarunt Sueci; reſtant tamen non pauci ad-

huc Codices manu scripti, quorum vetustissimi sunt *Codex Euangeliorum*, in principio ac fine mutilus; *Apostolorum Canones; Codex Epistolarum S. Pauli; Diuersi Sermones et Homiliae incerti Auctoris; Sententiolae Sanctorum Patrum*, qui Codex excerpta ex Hieronymo, Augustino, Gregorio, Cypriano, cum excerptis aliis, et adnotationibus ex Canonibus Apostolorum atque Conciliis comprehendit; *Synodus Nicaena secunda, tempore Caroli M. celebrata*, ab ea, quae edita est, aliquantum diuersa; *Constitutiones pro Monialibus, perscriptae in sacro Conuentu Aquisgrani a. 816; Martyrologium Bedae; Homiliae Caesarii, Episcopi Arelatensis*; de quibus Codicibus omnibus v. *Chronicon Gotwicense Tomo I. pag. 34. sq.* Praecipue vero memorabilis est *Codex Theodosianus*, quo recte se iactat Germania nostra. Exaratus est in forma quadrata litteris semiuncialibus, nulla vocum obseruata distinctione, ipsis quidem Iustiniani temporibus, adeoque Digesta Florentina aetate superat. Tuetur hancce sententiam V. C. IOH. DAN. RITTERVS et in *Praef. Tomo I. Codicis Theodosiani* praemissa fusius differit de Cimelio hoc Herbipolitano. Primum illud in eruditorum peruenit notitiam a. 1717. quo forte contigit Christoph. Francisco L. B. ab Hutten, tunc Ecclesiae Cathedralis Decano, post Episcopo, vt aliquot librorum editorum centurias, centumqne ac septuaginta Codices scriptos, inter quos Theodosianus etiam fuit, sub tecto Templi reperiret, vbi thesaurus iste ante bellum rusticum ac Suecicum fuisse absconditus videtur. Cf. *die Götting. gelehrt. Zeit. a. 1747. pag. 875.* Bibliothecae Cathedrali subiungimus *Academicam*, cuius origo non sine rationibus Iulio itidem Episcopo attribuenda. Quum enim ille Academiam priorem, exstinctam plane, a. 1582. instaurarit, credi facile potest, maximum studiorum adminiculum, Bibliothecam, haud abs eo fuisse praetermissam. Hoc

saeculo

saeculo inclaruit illa ipsa potissimum, propterea, quod Iohannes Philippus II. Episcopus circa a. 1716. eandem locupletauit praestantissimis Bibliothecis Faustiana et Fabriciana, multisque libris antiquis, pretiosisque Operibus, partim in Nosocomio Dettelbacensi adseruatis, partim ex ipsa, quam priuatos ad vsus collegerat, supellectile desumtis. Cf. *die Leipz. gel. Zeitung. a. 1717. p. 557. et 558.* Ab hac separatam esse suspicamur Bibliothecam, *Collegio Societatis Iesu* dicatam, quam laudatus supra Iulius, pro insigni in bonas litteras Patresque illos amore, probabiliter adiecit, (et sic tertiam inter eas, quarum Sanderus meminit, haberemus Bibliothecam) quamque deinceps Franciscus, Bambergens. et Herbipolit. Episcopus, a. 1642. morte oppressus, renouare quouis modo studuit. Eo consilio donauit Patribus quatuor fere librorum millia, quorum plerique a Suecis bello tricennali rapti, iisque a Caesaris milite iterum erepti, et aere huius Praesulis redemti fuerunt. Quod in perpetuam tantae munificentiae memoriam notatum est breui inscriptione, typis impressa, quae in folio singulari, vnicuique Volumini adglutinato, conspicitur, teste BVRCKHARDO *Histor. Bibl. Augustae, P. I. p. 242.* vbi et quatuor eiusmodi Volumina indicat, ignoto ipsi fato Bibliothecae Ducali Guelpherbytanae illata.

Publica *Hildesiensis* Ciuitatis Bibliotheca ducentis abhinc annis condita est, eiusque fundamentum posuit supellex Iusti Isermanni, siue Hermanni, primi Superintendentis, libraria, quam Aerario sacro praefecti a Templo S. Andreae comparauerant. Postea vero desiderati exinde sunt libri complures. Superiori saeculo accessit Ioh. Ge. Lomeieri, Rectoris Scholae, Bibliotheca philologica, cum Monachorum scriptis, quae in S. Martini Templo exstabant. Nec sine laude nominari debent Paul. Henning.

 Gercke-

Gerckenius, Cancellariae Cameraeque Schaumburgo-Lippienſis Director, et Ioachimus Lauenſteinius, Sacerdos Hildeſienſis; vterque enim libros ſuos publicis vſibus legauit. Sequentibus temporibus multa alia nobiliſſimorum ingeniorum monumenta coemta fuerunt, quae omnia ne perpetuo incluſa carcere iacerent, Bibliotheca haec ante aliquot annos, iuſſu ampliſſimi Senatus, aperta eſt, idque adhuc quauis hebdomada bis fieri ſolet. Vid. KOHLII *Hamburgiſcher Briefwechſel der Gelehrten, Parte XI. p. 162. ſq.* Haud ita pridem duas alias Bibliothecas Hildeſienſes cognouimus ex VFFENBACHII *merckwürd. Reiſen, P. I. p. 394. ſq.* alteram *Patrum e Societate Ieſu*, quae tamen a. 1709. mille tantum Volumina, nec ea praeclara admodum, complectebatur: alteram *Eccleſiae Cathedralis*, tunc quatuor circiter Voluminum millibus illuſtrem, ac Patrum eccleſiaſticorum Operibus, Lexicographis, nec non permultis Sacri Codicis editionibus, in variis linguis, praecipue refertam. Quidam a Reuſchenberg, ſaeculi huius initio, plurimos et optimos libros, itemque Dominus a Plettenberg trecentos fere hiſtoricos teſtamento reliquit. MSta hic fruſtra quaeruntur, praeter Acta Pacis Oſnabrugenſis.

§. XIII.

Ienenſis Academiae Bibliotheca MStorum pariter et librorum excuſorum numero ac delectu ita excellit, vt ſuo quodam iure deſcriptionem paullo copioſiorem a nobis expoſcat. Coepit iſta Vitembergae, ſaeculo XVI. ineunte, beneficio Friderici Sapientis, et a. 1514., adeoque duodecim annis poſt conditam Academiam, publica facta, Muſisque illius ciuitatis conſecrata eſt ab hoc ipſo Electore, qui etiam ad comparandos libros rariores, et optimae farinae, conſilio Conradi Mutiani, cum primis autem cura Georgii Spala-

Spalatini vtebatur. Iohannes Conſtans, Frater et ſucceſſor Friderici, multis haud dubie libris, ad religionis negotium ſpectantibus, auxit Bibliothecam adhuc mediocrem: eius contra Filius, Ioh. Fridericus, Magnanimi elogio a poſteritate inſignitus, incrementa longe maiora parauit eidem, Bibliothecarii ſuperioris munus ſuſtinente Spalatino, ſacrorum tunc Altenburgenſium Antiſtite. Is etiam a. 1539. Venetias mittebatur, vt varii generis libros, Ebraicos maxime et Graecos, nulla habita ſumtuum ratione coemeret. HORTLEDERVS *de cauſſis belli Germanici, Tomo I. lib. 4. cap. 23. p. 1480. edit. ſecundae.* Quantam ille locupletandae Bibliothecae curam impenderit, teſtatur CHRISTIAN. SCHLEGELIVS in *Hiſtoria vitae Spalatini, §. XXXI. pag. 181.* Integrae quoque, praeter alias acceſſiones, Monaſteriorum Bibliothecae in eandem tranſiiſſe videntur, ne de legato librorum, iuridicorum praecipue, dicamus, quod Thammo Loeſſerus, Canonicus Miſenenſis, iam a. 1504. conſtituerat. Quum deinceps infelix ille Elector, Ioh. Fridericus, a. 1547. ad Mühlbergam captus, Vitembergam Carolo V. victori dedere cogeretur, impetrauit ab Imperatore, vt librarius iſte theſaurus, Vitembergae collectus, filiis, tamquam patrimonium, maneret, atque alio transferretur. Placuit Iena, in locum amiſſae Academiae Vitembergenſis ab Electore captiuo Muſis deſtinata; quapropter libri a. 1548. eo deuecti, et aliquamdiu in doliis adſeruati, Gymnaſii primum vſibus conceſſi ſunt, donec noua haec Academia a. 1558. ſolemniter inaugurareṭur, circa quod tempus Bibliotheca ſimul omnibus aperta fuit. Vid. IOH. FRIDERICI, aui noſtri materni, *Diſſ.* praeſide Caſp. Sagittario *Ienae* defenſa a. 1678. *de vita Ioh. Friderici, Electoris Saxonici, §. XXIII.* Hoc igitur fundamentum Bibliothecae Ienenſis eſt, quae deinde munificentia Principum, atque priuatorum quorundam liberalitate,

 ita

ita excreuit, vt Academicis reliquis palmam praeripere videatur. Filii enim Ioh. Friderici Magnanimi, Ioh. Fridericus II, Ioh. Guilielmus, et Ioh. Fridericus III. opera illi admodum pretiosa intulerunt, Ioh. etiam Guilielmus quinquaginta quotannis Imperiales ei augendae attribuit, destinata octingentorum Imperialium sorte. Addiderunt serenissimi Academiae Nutritores, qui tunc temporis regnabant, a. 1676. Ioh. Andr. Bosii Bibliothecam, libris excusis manuque scriptis instructissimam, et bis mille Imperialibus comparatam ab ipsis, vti ex Casp. Sagittarii litteris docet amplissimus BVRCKHARDVS in *Histor. Biblioth. Augustae*, *P. III. p. 283.* Inter priuatos autem homines, de Ienensi Bibliotheca bene meritos, aeternam sibi laudem pepererunt Dominicus Arumaeus, Ordinis iuridici Praeses, et Caspar. Sagittarius, Historiarum Professor longe celeberrimus. Ille scilicet a. 1637. supellectilem suam, libris maxime iuridicis, quibusdam et ciuilis historicique argumenti, pro studiorum istius aeui ratione, constantem, et quatuor Florenorum Misnicorum millibus aestimatam: hic a. 1694. non solum Bibliothecam priuatam, libris ad Historiam Germaniae totius, et Saxonicam speciatim, pertinentibus, ac MStis theologicis, philologicis, historicis, egregie completam, sed Numophylacium etiam copiosum, a Ioh. Andr. Bosio conquisitum, et abs se auctum subinde, cum sponte sua, tum grauissimorum virorum, religiosissimique praesertim ICti, cohortationibus confirmatus, Academicae Bibliothecae legauit. Quorum duumuirorum exemplum, suasu illustris Buderi, sequutus est Paul. Christian. Bircknerus, ad recipiendum in Thuringia portorium a Serenissimis Saxoniae Ernestinae Ducibus quondam constitutus, cuius adparatum, libris iuridicis historicisque praestantioribus, Anglicis potissimum et Gallicis, partim raris ac prohibitis splendidissimum, Bibliotheca Ienensis anno 1742. obtinuit.

Cf.

Cf. laudati BVDERI libellus, iucundus lectu, *de Bibliothecis legatis p. 676. sq.* in *Opusculis eiusdem, Ien. 1745. 8. mai.* Praeter haec accessit exquisitissima Ioh. Andr. Dantzii, Theologi ac Philologi summi, Bibliotheca, quam ipsam Academiam tribus Imperialium millibus, ex variis reditibus collectis, a. 1728. post mortem possessoris redemisse, inter omnes constat. Quantus hic scriptorum Graecorum, quantus librorum Rabbinicorum ac Talmudicorum thesaurus! Neque excusorum tantum copia, praestantia et selectu Bibliotheca Dantziana conspicua est, sed MStorum quoque Rabbinicorum, Arabicorum, Persicorum, Turcicorum, bonam partem, tamquam singularia ornamenta, complectitur. Inter haec R. *Dauid Kimchi*, *Michlol* et *Sepher Schoraschim*, vtrumque Opus ipsius Kimchii, vt creditur, manu exaratum, et Alcorani exemplar, exstant. In primis vero eminent Codices duo Karaeorum rarissimi, alter inscriptus *Sepher Hamizuoth*, Theologiae Karaiticae systema exhibens; alter *Kether Thorah*, Commentarium litteralem in Pentateuchum continens, de quibus copiosius agunt IOH. GODOFR. SCHVPARTVS in *Diss. histor. philolog. de Secta Karaeorum Cap. III. p. 63. sq.* IOH. CHRISTOPH. WOLFIVS in *Bibliotheca Ebraea*, *Tomo I. p. 115.* et IOH. CHRISTOPH. DORNIVS *Biblioth. theol. criticae lib. III. cap. 6. §. 1. p. 409. sq.* Ex caeteris Codicibus Bibliothecae Ienensis manu scriptis, quorum varios, nec tamen selectos probe, TENTZELIVS memorauit in *den monathl. Vnterred. a. 1692. p. 870. sq*, speciminis loco nobiliores iam in medium proferemus. Iure autem primas sibi vindicant *Liber Euangeliorum membranaceus* in f. litteris Longobardicis forsan circa finem saeculi VI. vel initium VII. exaratus; *Biblia Ebraica in membrana* formae regalis, adcurate et nitidissime scripta litteris maioribus, seu quadratis, punctis, vocalibus et accentibus additis, subiectaque singularum

paginarum fini Masora, quod vero volumen, insigne alias antiquitatis monumentum, non integrum est, sed cum libro saltim Iosuae incipit; *Bini Codices membranacei*, stupendo pictoris artificio in plerisque foliis exornati, quorum alter *aliquot Euangelia*, alter *aliquot Epistalas festiuales* ob oculos ponit: primus Codex in exteriori ligaturae parte Seruatoris nostri imaginem, satis antiquam, habet, ad descriptionem Lentuli, Proconsulis quondam Romani, alterius Codicis ligatura figuris ex argento fusis et inauratis nitet, quas, vna cum dicta Christi effigie Leo X. Friderico sapienti dono misisse dicitur; *Bohuslai Antithesis Christi et Antichristi*, quo in Codice, auro eleganter distincto et variegatis picto coloribus, chartaeque inscripto tribus abhinc saeculis, Pontificiorum corruptelae et vitia per figuras varias, e regione sibi oppositas, argute eluduntur, vt ostendit STRVVIVS *Obseruat. select. Halensium Tomo IV. obseru. 10. p. 179. sq.* cui add. IOH. CHISTOPH. MYLIVS in notis *ad vitam Ioh. Hussi*, per SEYFRIDVM olim conscriptam, recusamque *Ien. 1743. in 4. pag. 43. sq; Decretum Gratiani et quinque Decretalium libri*, duo Codices in membrana formae augustae cum Glossa; *Institutiones Iuris ciuilis* itidem in membrana et cum Glossa; *Speculum Saxonicum* cum Glossis Germanicis, Codex membranaceus, litteris maioribus nitide exaratus; *Auicennae*, Medici Arabici, *Opera*, Latine versa, et in membrana formae maioris elegantissime scripta; *Livre de proprietés des choses, translaté de Latin en François du commandement Charles le V. Roi de France, par Jean Corbechon, l'an de grace 1372.* in f. regali, qui Codex membranaceus, et pretiosissimus omnium, (plaeraeque enim litterae initiales auro optimi generis sunt obductae, caeteris rubro caeruloque colore artificiose ac singulari studio pictis,) cum aliis non paucis Gallicis per Sibyllam, Ioh. Friderici I. coniugem, ex Ducum Cliuensium Biblio-

theca

theca tranſlatus ſine dubio eſt in Vitembergenſem olim, nunc Ienenſem; *Biblia Gallica* ingentis molis formaeque auguſtae, duobus voluminibus in membrana, cum Gloſſis, quae textum ſacrum illuſtrant, nec non multis egregiis figuris, quae hiſtorias biblicas repraeſentant, innumerisque litteris initialibus inauratis et maxima arte pictis; *Bini Codices Phonaſcorum, (der Meiſter-Saenger)* et prior quidem membranaceus in forma maxime regia; *Petri de Vineis Epiſtolae ad Fridericum II. Imp.* bis, vno exemplari in charta, altero in membranis ſcripto; Bini itidem Codices membranacei, *Conradi Vrſpergenſis Chronicon* exhibentes, de quibus differit STRVVIVS *Obſeru. ſelect. Halenſ. Tomo I. obſeru. 20. p. 315. ſq; Baptiſtae Guarini* ad nobilem adoleſcentem, Maffeum Gambaram, *de ordine docendi ac ſtudendi libellus*, ab eodem *Ienae a. 1704. in 8.* diuulgatus, qui pars olim fuit Bibliothecae Budenſis, indicantibus id Regis Coruini inſignibus, elegantiſſime pictis; *Martini Poloni Chronicon; Thomae Campanellae Atheiſmus triumphatus*, Auctoris, vt creditur, autographum, de quo idem STRVVIVS egit *Actor. litterariorum Faſc. ſecundo; Sophoclis Aiax et Electra*, cum Scholiis Graecis adhuc non excuſis; *Varia Chronica res Germaniae illuſtrantia; MSta Lutheri, Melanchthonis, Spalatini et coaeuorum.* Praeter ea reperiuntur in Bibliotheca Ienenſi *Biblia veteris Teſtamenti Germanica* a. 1539. luci expoſita, quae in omnibus paginis Lutheri noſtri emendationes, manu eius adiectas, continent; *Biblia Germanica* in membranis a. 1540. edita, et Lucae Cranachii penicillo pulcherrime ornata, quibus olim vſus eſt Ioh. Frid. I. Elector Saxoniae; *Duo Bibliorum Latinorum*, ex vulgata verſione, *Volumina* in folio, quae intra annos 1440. et 1450. litteris miſſalibus excuſa videntur; ac *Durandi Rationale diuinorum officiorum*, Moguntiae per Ioh. Fuſt a. 1459. eadem forma impreſſum membranis. Nec ſine

ſine voluptate adſpiciuntur *ducentae* circiter *imagines Ducum quorundam Saxoniae*, atque *Profeſſorum*, qui et ſuperioribus temporibus, et hac noſtra aetate, Academiam Salanam ſuis meritis nobilitarunt. Atque haec de Bibliotheca iſta, haud vulgari profecto, quae diebus Mercurii ac Saturni poſt meridiem patet, annisque ſingulis nouo diuerſorum librorum cumulo amplificari ſolet. Situm eius et praefectos breuiter memorauit ADRIAN. BEIERVS in *Architecto Ienenſi cap. IV.* Inter hos inclaruerunt praeſenti, quo viuimus, ſaeculo Struuius, libri huius auctor; Barthol. Chriſtian Richardus; Chriſtian. Gottlieb Buderus, iam illuſtris ICtus et Hiſtoricus; Gottlieb Stollius; cuius poſt obitum prouinciam hanc nactus eſt, hodieque adminiſtrat, Ioh. Chriſtoph. Mylius, Ordini Philoſophorum Adiunctus. Accepimus ab eodem *Bibliothecae Academicae Ienenſis Memorabilia, Ien. 1746. in 8.* Sed Pars tantum prima proſtat: alteram adhuc exſpectamus. Non ſpernendus certe viri clariſſimi labor, quamquam, quod pace eius dictum ſit, varia de eo moneri poſſent. Confer. ſimul CASPAR. SAGITTARII *Oratio de Bibliotheca Ienenſi*, in SCHMIDII *Acceſſione prima ad Maderum de Biblioth. p. 298. ſq.* B. G. STRVVII *Hiſtoria et Memorabilia Bibliothecae Ienenſis*, in *altera Acceſſione ad Maderum p. 281. ſq.* itemque Anonymus *in der ausführlichen Nachricht von dem gegenwärtigen Zuſtande der Vniuerſitaet Iena. Ienae 1751. in 4. Cap. X.* Inter Bibliothecas priuatas celeberrimae ſunt *Walchiana* et *Buderiana*, quas poſſeſſores eruditiſſimi non ſine magnis ſumtibus iam pridem adornarunt.

Ingolſtadienſis Academiae Bibliothecam MStis Ebraicis, Chaldaicis, Arabicis, Graecis et Latinis celeberrimam dicit LVDOV. IOCOBI à S. CAROLO en *Traité des plus belles Biblioth. p. 188.* ſtatim ſubiungens, Catalogum edidiſſe CHRISTOPH. FERS, quod plures etiam adfirmant ſcriptores. CONRINGIVS ſane *de Bibl. Aug.*

Aug. p. 162. ap. Maderum praecedentis, inquit, *saeculi Christiani anno nonagisimo nono Christ. Ferg Ingolstadii publicauit Catalogum perpetuum, vt appellat, et alphabeticum omnium librorum bibliothecae Ingolstadiensis, secundum quatuor facultates in viginti quinque classes tributum.* Eundem editionis annum indicat HOTTINGERVS in *Bibl. quadrip. p. 19.* et REIMMANNVS in *Biblioth. acroamatica*, seu *recensione Cod. MSt. in Bibliotheca Caesarea Vindob. exstantium, p. 5. Praefationis*, vbi et auctor ille Ferus dicitur. Add. *Lexicon Erudit. Menckenio-Iocherianum, Tomo II. p. 566.* LABBEVS contra in *Biblioth. Bibliothecar. p. m. 34. edit. tertiae Rothomagensis* librum Ingolstadii a. 1600. apud Willerum, aut praecedenti 1599. apud Andream in f. prodiisse monet. BAILLETVS in *Jugemens des Savans*, *T. II. P. 1 p. 222. edit. Amst. minoris* folius anni 1600. meminit, et HEVMANNVS in *Biblioth. Academica*, *Conringii Antiqu. Acad. subiecta, p. 99.* anni 1605. Ex vno duos facit libros LOMEIERVS *de Biblioth. cap. X. p. 205.* in *altera Accesf. Schmidiana ad Maderum.* In hoc variorum eruditorum, qui nec de auctoris nomine inter se concordes sunt, dissidio, ipsius libri inspiciendi occasionem optauimus; at ne in locupletissimis quidem Bibliothecis, e. g. Guelpherbytana, eundem licuit inuenire. Ex quo id colligere non dubitamus, vel rarissimum esse, vel, quod propius vero, nunquam lucem vidisse Catalogum hunc Bibliothecae Ingolstadiensis.

Isenaci quatuor occurrere Bibliothecas publicas, Christianus Iunckerus refert. Primum locum *Ducali* tribuit, libris historicis potissimum, politicis et mathematicis, instructam, atque inter hos manu scriptis quibusdam recentioribus, etiam Orientalibus. Illa vero, post mortem vltimi Ducis, Guilielmi Henrici, testamenti tabulis Coniugi serenissimae relicta, et, vt fama fuit, ante aliquot annos distracta est. Alte-

ram Bibliothecam, in Templo S. Georgii repositam, reuerendum *Ministerium* habet, quae praecipue libros theologicos, atque MSta quaedam, ad Historiam ciuitatis Isenacensis ecclesiasticam facientia, complectitur. Initia eidem a. 1596. dedit Sebast. Kyhmaeus, Diaconus; post variis creuit donationibus. Tertia pertinet ad *Gymnasium*, de qua CHRISTIAN. FRANC. PAVLLINI *Annal. Isenacens.* (in eius *Syntagm. rer. et Antiqu. Germ.*) *p. 216.* ita scribit: *Anno 1586. M. Valent. Weinrichius primum instituit Bibliothecam scholasticam.* Quod bonum opus liberalitas aliorum promouit egregie et auxit, cum primis a. 1589. legatum Paul. Wachsmundi, Consulis, et Christoph. Wineri, cuius fata paucis memorat *Lexic. Erud. Ioecherianum.* Eius potissimum studio Bibliotheca haec suam quasi formam habitumque accepit, tum ad meliorem sensim conditionem perducta est. Catalogum librorum inseruit Iunckerus opusculo statim nominando. Rariora passim occurrunt; integra tamen Bibliotheca tunc temporis nondum sex voluminum centurias expleuit. Quartam possidet *Seminarium theologicum*, anno demum 1704. munificentia Ioh. Guilielmi, Ducis Saxoniae, conditam, ideoque librorum adhuc numero caeteris inferiorem. Vid. laudati IVNCKERI *Historische Nachricht von der öffentl. Biblioth. des Fürstlichen Gymnasii zu Eisenach, nebst einem besondern Discours von einigen in den Chur- und Fürstl. Sächs. Landen befindlichen Bibliothequen, Eisenach 1709. in 4.* de quo Opusculo, nunc haud obuio frequenter, legi possunt *Acta Erud. Lat. a. 1710. p. 355. sq.* itemque *der Neue Bücher-Saal, Tomo I. p. 613. sq.*

De Bibliotheca *Kiloniensis* Academiae illustris MOSHEMIVS in *Thesauro epistolico La Croziano, Tomo I. p. 272.* ita scribit: *Falleris, quod insignem heic loci bibliothecam esse putas. Est hic quidam librorum adparatus, sed is, qui praeter scholasticos, codicesque quos-*

dam

dam monachales, *nil*, *quod dignum commemoratu ſit*, *complectitur*. Exſtat de illa SEBAST. KORTHOLTI *Progr. Kilon. a.1705. in 4.* editum, ex quo diſcimus, primam, quae Bordsholmi deliteſcebat, librariam ſupellectilem a. 1665. tranſlatam Kilonium eſſe, quum Academia Chriſtiani Alberti, Holſatiae Ducis, auſpiciis conſtitueretur. Quae inter volumina notiſſimum illud *Catholicon*, Mogunt. a. 1460. excuſum, praeter libros quosdam manu ſcriptos, repertum eſt. Eodem anno acceſſit Bibliotheca, quae in D. Nicolai Templo antea adſeruabatur, ſequentique hunc adparatum, aere clementer oblato, anno etiam 1667. mathematicorum praecipue ac hiſtoricorum librorum, ab Hanſo, Anteceſſore in Epiſcopatu, non ſine magnis vndique ſumtibus collectorum, copia Auguſtus Fridericus locupletauit, Cimbrorum Dux, et Epiſcopus Lubecenſis. Ex Gottorpienſi ſimul Bibliotheca ea Kilonienſi volumina, quae bis aderant, illata fuerunt. A. 1674. centum, quadraginta et octo libros medicos donauit eidem Matthias Clauſen, Chriſtiani Alberti, Ducis, Archiater. Numeroſior eſt et maioris pretii Bibliotheca iuridica, a Frid. Andr. Cramero liberaliter adiuncta, ne de incrementis pluribus, maxime inſtrumentis mathematicis, dicamus. A. *1709. ibid. in 4.* aliud nominati Auctoris *Programma de Bibliotheca Kilonienſi*, *inſigni ſupellectilis librariae acceſſione aucta*, prodiit, quod meas tamen in manus nondum peruenit. Id adfirmare omnino licet, multum hanc ipſam Bibliothecam Kortholti, Bibliothecarii, ſtudio debere.

§. XIV.

Laubanenſis Ciuitatis Bibliotheca publica, in Luſatia ſuperiori, a. 1569. condita eſt, auctore Sigiſmundo Sueuo, Sacerdote ibidem, ſenſimque Senatus et aliorum liberalitate libris compluribus, partim raris,

accre-

accreuit. Nouiſſime optime de illa promeriti ſunt, praeter honeſtiſſimam feminam, Ottiliam Hoffmanniam, illuſtris Schroeterus, Cancellarius, Godofr. Boettnerus, Gymnaſii Rector, Koulaſius, Medicus ac Phyſicus Malmogiae in Scania, Schaeferus, Conſulis quondam Laubanenſis, filius, Daniel Trillerus, in patria cauſſarum patronus, qui a. 1734. librariam ſuam ſupellectilem, eamque admodum ſelectam, Bibliothecae publicae donauit, et Ioh. Chriſtoph. Kirchbachius, Conſul, ante aliquot annos viuis ereptus, a quo eadem cum libros non nullos, tum praecipue nummorum, rerumque naturalium et arte factarum, adparatum inſignem obtinuit. Manu ſcriptorum nihil fere adeſt, ſi *Athenagorae Apologiam*, *Opuſculum de ſtatura Caroli M.* eleganter in membrana exaratum, *notas*que *aliquas in Auctores antiquos*, exceperis. Vid. *Arbeiten einer vereinigten Geſellſchaft in der Ober-Lauſitz* caet. *Lipſ. et Laubanae a. 1749. in 8. P. I. p. 3. ſq.*

Lignitii non contemnendus librorum numerus exſtat in *Templo* parochiali, *D. Petri ac Pauli* nomine inſignito. Maximam Bibliothecae ſuae partem legauit olim Criſpinus Ritterus, Notarius Caeſareus, cui ex liberalitate Thieliſchii, mercatoris, varia Opera praeſtantiſſima acceſſerunt. Inter rariora eius Bibliothecae libri permulti, ſub typographiae initium excuſi, referuntur: praecipuum autem cimelium eſt *Vita S. Hedwigs*, Codex autographus, quem deſcripſit GODOFR. RHONIVS in *Epiſt. I. de quibusdam ineditis Hiſtor. Sileſiacae Scriptor. num. 1. art. 3.* Singularem quoque Bibliothecam habet *Academia equeſtris*. Ea pertinuit quondam ad S. Iohannis Templum, et, poſt Vratislauienſes, reliquis Sileſiacis multum praeſtitit iuridicorum cum primis Operum copia; deinceps in arcem tranſlata a. 1709. a Ioſepho Imperatore huic Nobilium Collegio conſecrata fuit, addito reditu ſexaginta Imperialium, quouis anno in libros nouos ac rariſ-

rariſſimos impendendorum. IOH. CHRIST. KVNDMANNI *Acad. et Scholae German. cum Bibliothecis in nummis, p.378. ſq.* et *p. 241.*

Lipſia, illuſtre Muſarum domicilium, duas ampliſſimas monſtrat Bibliothecas publicas, quarum altera ad *Academiam*, altera ad *Senatum* ſpectat. Minoris longe momenti eſt, quam *Templum Thomanum* habet. Contemplabimur

I.) *Academicam*, vulgo Paulinam, ad quam diebus Mercurii et Saturni ante meridiem nemini honeſto aditus eſt intercluſus. Dominicanorum olim patrimonium haec fuit, eiusque origines ad ſaeculum XIII. referuntur. Tempore illo, quo ſacra a Luthero emendata ſunt, Mauritii, Electoris, precibus Caſp. Borneri permoti, munificentia, ex Coenobiis Miſnicis, Pegauienſi cum primis, Pirnenſi atque Cellenſi incrementa haud leuia cepit. Tum acceſſit libraria ſupellex Mart. Steinmetzii, Medicinae Licentiati ac Mathematum Profeſſoris, teſtamenti tabulis a. 1584. relicta, et circa a. 1662. Ioh. Hülſemanni, Theologi ſummi, Bibliotheca eximia, mille ſexcentis et quinquaginta Florenis Miſnicis ab Academico Senatu, inſtigante potiſſimum Ioh. Adamo Schertzero, coemta, nec non, paucis poſt Hülſemanni obitum annis, bona Codicum copia, ipſa Dan. Heinrici, clariſſimi quoque apud Lipſienſes Theologi, manu exaratorum, quibus pleraque ſacrarum litterarum volumina iuſtis illuſtrantur commentariis, et ſanctioris doctrinae capita, in ſyſtemata redacta, explicantur. Adduxit etiam Ioach. Fellerus ſuauiſſimis efflagitationibus ampliſſimum Philoſophorum Ordinem et vtriusque Principum Collegii Socios, vt a. 1680. exquiſitam cum manu ſcriptorum, tum impreſſorum librorum ſupellectilem, quam magno

ſtudio, impenſisque haud exiguis comparatam adſeruabant, Bibliothecae Paulinae, ſaluo tamen dominii iure, inferrent. Anno circiter 1716. iuſto eadem pretio acquiſiuit inſignem collectionem centum et ſexaginta quinque librorum, qui controuerſias, Pontificios inter et Caluinianos in Gallia agitatas, complectuntur, et a Godofredo quondam Oleario mira diligentia congeſti fuerant. Praeterea illuſtris vir, Iac. Bornius, Bibliothecae luculentam ſortem legauit, a filio eius, Ioh. Franciſco, poſt mortem parentis, quae in annum 1709. incidit, promtiſſime numeratam. Idem fecit Mich. Henr. Gribnerus, Iuridici Ordinis Praeſes, Borniique et Luderi Menckenii ſucceſſor digniſſimus, cuius ex teſtamento Paulina in auctione Bibliothecae, quam inſtructiſſimam reliquerat, librorum partem, mille Imperialium pretium aequantem, a. 1734. ſibi plus licitando vindicauit. Alia incrementa, quae a Muſarum fautoribus e. g. sereniſſimo Duce Brunſuicenſi, Ferdinando Alberto, illuſtriſſimo Comite, Erneſto Chriſt. a Manteuffel, Friderico Bened. Carpzouio, Carolo Guil. Gaertnero, Menckeniis patre, filio ac nepote, variis profecta temporibus ſunt, hic loci recenſere non licet. Conſulant, qui plurima copioſiori expoſita ſermone legere cupiunt, reuerendi viri, CHRISTIANI GOTTLIEB IOECHERI, politiſſimam *de Biblioth. Acad. Lipſ. Paulina Orationem*, cum IOACH. FELLERI *Oratione* eiusdem argumenti, quae iam *a. 1676.* prodierat, nunc obſeruationibus paſſim illuſtrata fuit, editam *Lipſ. a. 1744. in 4.* Fuſe recenſetur Opuſculum in *den zuverläßigen Nachrichten Parte LIII. p. 364. ſq.* Hoc tamen addendum adhuc, poſt Orationem Ioecherianam, typis impreſſam, nouis acceſſionibus

nibus ornatam esse Bibliothecam Paulinam. Primum enim, IOECHERO teste *im Gelehrten-Lexico Tomo IV. pag. 1797.*, Augustin. Frid. Waltherus, Medicinae Prof. primarius, a. 1746. testamento constituit, Gribneri haud dubie exemplo, vt ex libraria eius supellectile Opera quaedam, pretio quingentis Imperialibus paria, publico illi doctrinae Armamentario addicerentur. Deinde Rex potentissimus, Frid. Augustus, magnam voluminum copiam ex Ducali Weissenfelsensi Bibliotheca clementissime donauit. Tum Carol. Christianus a Tettau, summus rei metallicae Praefectus, omnes legauit, quos plures per annos multis collegerat sumtibus, libros metallicos, vt partim in *den Leipz. gelehrt. Zeit. a. 1748. p. 223.* partim in laudati IOECHERI *Elogio Caroli Christ. a Tettau, Lips. 1751. in 4.* memoratur. Postremo Frid. Mentzii, Professoris Physices, benignitate, testamento confirmata, ex Bibliotheca eius MStorum non nihil in Paulinam transiit nouissime. *Leipz. gel. Zeit. a. 1750. p. 792.* Muneri etiam transmisit, quodcunque librorum suis exire scriniis passus est eminentissimus Cardinalis, Angelus Maria Quirini. Inter antiqua typographicae artis monumenta, quorum adparatus eximius in Paulina Bibliotheca occurrit, rarissimum praedicatur volumen, a. 1477. in forma maxima diuulgatum, et Maittairio aliisque, qui supplementa ad eiusdem Opus pararunt, ignotum plane, exhibens *binos Poetas Germanicos, Wolframum ab Eschenbach* et *Albertum Halberstadiensem.* Docte hoc volumen descripsit V. C. IOH. CHRISTOPH. GOTTSCHEDIVS in *Progr. de rarioribus nonnullis Biblioth. Paulinae Codicibus, Lips. 1746. in 4. pag. 13. sq.* MStorum Catalogum concinnauit olim FELLERVS, primumque, cum

orat. supra adducta, *ibid. a. 1676. in 4.* post auctiorem et emendatiorem *a. 1686. in 12*, praemissa Casp. Borneri laudatione, publicam in lucem protulit, ex qua editione altera Excerpta inseruit MONTFAVCONIVS *Bibliothecae MStorum T. I. p. 594. sq.* Sed nec omnes Codices indicauit Fellerus, nec scitu necessaria dixit de iis, quorum titulos notauit; ideoque celeberrimus Ioecherus nouum, eumque commodiorem et pleniorem, Manuscriptorum istorum Indicem pollicitus est, ad quem laborem feliciter perficiendum propitias illi Musas precamur. Nos interim, ne intactam hanc relinquamus chordam, ex IAC. TOLLII *Epist. itin. III. p. 64.* praecipuos, quos ipse vidit et admiratus est, Codices nominabimus. Fuerunt inter hos *Homerus cum exegesi et scholiis Ioh. Tzetzae Graecis ineditis*,*) sed propter notarum seu litterarum compendium lectu perdifficilis; *Hermogenes; Aphthonius; Synesii Epistolae; Iosephus de bello Iudaico Graece; Porphyrius de abstinentia animalium Graece; Genesii Historia Byzantina inedita*, a Leone Armeno, vsque ad excessum Basilii Macedonis, Codex Graecus membranaceus; (qui nunc, laudati Menckenii beneficio, nouae editioni Venetae Scriptorum Byzantinorum accessit, ornatior proditurus tamen, si exspectare voluisset Typographus Praefationem bonae frugis plenissimam, Cf. *Vita Menckenii*, ab illustri Filio *Dissertationibus* eius *Academicis* praefixa, *pag. 47.*) *Theodori Studitae Testamentum Graece; Eiusdem Catecheses* *ad*

*) Scholiastes ille, e veteri membrana Bibliothecae Paulinae Lipsiensis adcurate descriptus, et prelo paratus vna cum Indice Scriptorum, ab eodem adhibitorum, fuit olim in praestantissima Ioh. Burch. Menckenii Bibliotheca, docente id *Catalogo eiusdem p. 816. edit. secundae.*

ad discipulos; Naucratii de Studitae morte Epistola ad fideles, Graece; Macarii cuiusdam de excessu animarum narratiuncula, Graece, quos quidem tres postremos Codices se descripsisse partim, partim describendos dictasse ea mente, vt ederet, subiungit Tollius. Alios quosdam notauit ibidem Struuius, scilicet *Iuonis Codicem* membranaceum, cui Andreas Riuinus hoc inscripsit Distichon:

Vltima non laus est, Pandectas si quis Hetruscas
Viderit: haud minor est, si quis Iuonis Opus;

Valerium Maximum et *Manilium*, vtrumque Auctorem in membranis, et hunc quidem perantiquum, cuius FABRICIVS *Bibl. Lat. Vol. I. p. 295. § 3.* meminit; *Ammonii Alexandrini Monotessaron*, siue Harmoniam quatuor Euangelistarum, iussu Ludouici Pii exaratam; *Varios rerum Germanicarum Scriptores; Rhythmos veteres;* *) *Acta Concilii Constantiensis*, quae laudat HERM. von der HARDT in *Prolegomenis, Tomo I. Concilii Constant.* praemissis, *p. 15.* Elegantissimus quoque ab eodem Struuio dicitur *Codex Epistolarum*, a. 1689. a Sam. Pufendorffio Bibliothecae Paulinae donatus, qui aliquot centum Epistolas autographas **) Heinsii, Scaligeri, Schotti, Casauboni, Freheri, aliorumque virorum doctissimorum ad Meursium exara-

Kk 3 tas,

*) Cum primis huc pertinet Volumen quoddam Germanicum, exeunte saec. XIV. exaratum, tituloque *des Renners* notum, quod adcuratius depinxit amplissimus GOTTSCHED. *l. c. in princ.* De auctore vero Operis, Hugone Trienberga, siue a Trimberg, natione Franco, singulari *Diss.* egit SAM. GVIL. OETTERVS *Erlangae 1747.* Add. VOGTII *Catal. libror. rarior. p. 575. edit. nouiss.*

**) MAGNVS CELSIVS in *Hist. Bibl. Reg. Stockholmens. p. 165.* aliter sentit, easque Pufendorffium ex Autographo Biblioth. Stockholmensis descripsisse docet.

tas, continet, dignas omnino, quae edantur, quum rei litterariae multum praebere lucis possint. Constitutum apud se id habuit olim vir summus, Carol. Otto Rechenbergius, ICtorum Lipsiensium princeps: sed morte nuper sublatus non videtur perfecisse notas historicas, quibus totum illustrare volumen inceperat. Cf. IOH. VALENT. SCHRAMMII *Differt. de vita et scriptis Ioh. Meursii*, *Lipf. 1715. p. 24.* Interim Excerpta ex hisce Epistolis leguntur in *Noua librorum rariorum Collectione*, *Hal. Magd. 1709. in 8. Fasc. III. p. 548. sq.* vbi tamen *p. 550.* monetur, inter decem et plures Epistolas vix vnam esse, quae a rerum commendari dignitate queat. Bibliothecarii fuerunt viri doctissimi, partimque laudati iam a nobis, Casp. Bornerus, sacrarum litterarum Professor; Ioh. Friderici, Graecae Latinaeque linguae et Historiarum Professor; Henr. Hoepfnerus, primum Logices, post Theologiae Professor; Ioh. Ittigius, Professor Philos. naturalis; Ioach. Fellerus, Poeseos Professor; Christoph. Pfautzius, Mathem. Professor; Christian. Frid. Boernerus, Theol. Professor, qui adhuc Lipsiam ornat, et, quod Bornerus inchoauerat, Fellerus poliuerat, feliciter absoluit, externam quoque Bibliothecae formam reddens longe splendidiorem. Boernero successit Ge. Frid. Richterus, Moral. et Polit. Professor, Richtero Ioecherus, Theologiae Doctor et Academiae Historicus, quem huius libri editor praeceptorem veneratur, Res publica litteraria in deliciis habet. Hactenus de Bibliotheca illa illustri, quae et variarum imaginum elegantia oculos mirifice oblectat. Ita enim IOECHERVS in *notis ad Felleri Orat. cit. p. 15. in anteriori*, inquit, *bibliothecae parte, quae quondam antiqua diceba-*

dicebatur, dispositae hodie conspiciuntur effigies bene multorum theologiae et ebraeae linguae, iuris itidem, medicinae et philosophiae professorum Lipsiensium. Posticum vero bibliothecae atrium aliquot serenissimorum Patriae patrum, S. R. I. Septemuirorum, eorum, qui mortales esse rectores et philosophici ordinis decanos suo exemplo docuerant, aliorumque doctrina, meritis dignitatibusque eminentissimorum virorum, quorum virtus post funera viuit viuetque, elegantissimis imaginibus superbit.

Pergendum nunc

II.) ad amplissimi *Senatus* Bibliothecam, quae coepit a. 1677. ex legato Hulderici Grossii, et a GODOFR. CHRISTIANO GOETZIO, Praetore quondam ac Bibliothecario, singulari *Programmate*, quo publicum Bibliothecae vsum indixit, *Lips. a. 1711. in 4.* studiose descripta est. Qui libellus si cui desit, is praecipua eiusdem capita cognoscere potest ex Diario Lipsiensi, *der Neue Bücher-Saal der gelehrten Welt* dicto, *Tomo I. P. 12. p. 914. sq.* Audiamus ipsa GOETZII verba *p. 9.*, quae haec sunt de origine Bibliothecae, nunc locupletissimae: *Habuimus antea Deo sacratas aedes non inelegentes, scholas haud incelebres, nosodochia capacissima, armamentarium satis instructum, totam vrbem aedificiis splendidissimis exornatam, ciuitatem opulentam, legibusque saluberrimis temperatam, Academiam florentissimam; solam Bibliothecam publicam, quae supplementi instar accederet, non habuimus. Omnis librorum apparatus intra paucorum priuatos parietes latebat, vel publicis vsibus minime patebat. Calamitosissimi belli molestiae, indeque superstites complures aliae difficultates, ne Amplissimus Ordo tale quid praeclari auderet, impedimento erant. Opportune tandem, sed insperato, hisce superuenit vir maioris virtutis, quam famae, Hul-*

dericus Groſſius, cauſſis in foro tractandis addictus, a quo nil minus forte exſpectaſſes, quam vt huius modi conſilium, et patriae, et vniuerſo eruditorum coetui adeo ſalutare, iniret. Attamen is animo ſecum reputans, quantum decus adhuc patria deſideraret, et quam expeditam ſibi ad aſſequendam immortalitatem viam ſtrueret, ſi, cum caelebs eſſet, nec propinquos haberet vllos, facultates ſuas publicis commodis ſacras efficeret; ſub ipſum vitae ſuae exitum prudentiſſimum Senatum, teſtamento rite condito, haeredem omnium bonorum conſtituit, ea ſaltem lege, vt bibliothecam ſuam inde augere, auctamque ciuium ſuorum vſibus dicare vellet. Quae pia et ſummis laudibus extollenda religioſiſſimi teſtatoris voluntas, cum diſplicere haud poſſet Patribus, ad promouendum vrbis honorem ſponte ſua pronis, haereditatem non modo adiuerunt, ſed Bibliothecam quoque relictam, vt pretioſiſſimum cimelium, et fouere, et amplificare, omnibus modis, et in pulcherrimum hunc ſtatum deducere ſolicitiſſime curarunt. Haec igitur Bibliotheca Groſſiana translata primum in Curiam, deinceps autem, quum locus ibi eſſet anguſtior, alius ei ſupra ciuitatis Armamentarium conſtitutus eſt, vbi etiam adhuc ſeruatur in ſuperiori aedium parte; mox vero nouum occupabit domicilium, iam a. 1741. coeptum, quod aliquando magnifici palatii formam habebit. Adparatui Groſſiano Senatus adiecit mox Ioh. Schefferi, Iudicio Praeturae ruſticae ab actis, librariam ſupellectilem, et magna illa volumina, Bibliothecam Patrum, Conciliorumque Collectionem. Emta quoque ex facultatibus Groſſii Ant. Güntheri Boeſchenii, Senatoris et Syndici, Bibliotheca, libris iuridicis, hiſtoricis ac philologicis inſtructiſſima. Poſt variorum liberalitate incrementa acceſſerunt. Senatus itidem cura ex taber-

tabernis librariis, publicisque auctionibus libri praestantissimi comparati sunt, ita quidem, vt quum initio bis mille tantum volumina adfuerint, iam a. 1711. ad quatuordecim millia excreuerit Bibliotheca, qua in re multum ipsi Goetzio tribuendum est speciatim. Hinc VRBAN. GODOFR. SIBERVS in *Dedicatione*, *Vitae S. Spyridionis* praemissa, sic eum adloquitur: *Tu, excellentissime Praetor, dum ex Hispania, Italia, Gallia, quas adiisti, ipsaque Graecia libros et Codices elicis, inque communem vsum perfers et benignissime communicas, vsumque illorum et opes eruditionis contentas digito monstras, Principibus aliquando summis ad Tuum illud oris decus, et illam palaestram Tuam confluentibus, eo rem litterariam deduxisti, vt iucundissimum illud de promouendis litteris cum Academia certamen in communem orbis vtilitatem vergat.* caet. Quantopere autem post hos quadraginta annos, et ex eo tempore, quo Goetzius librorum iniit numerum, auctae sint litterariae illae diuitiae, haud difficulter animaduertent omnes, quibus nouissime adpropinquare licuit ad tot cultissimorum ingeniorum monumenta. *) Id enim semper egit vir illustris, cui suprema adhuc Bibliothecae demandata est cura, Ioh. Iac. Mascouius, vt, quamcunque doctrinae partem intuearis, nihil Operum scriptorumue rariorum, pretiosorum, et quorum maximus sit vsus, fere desideretur. Quae si ex legato Grossiano coemta fuerint, aureis id litteris, omnium voluminum ligaturae impressis, indicari solet, quo testatior sit huius

Kk 5 bene-

*) Anno 1733. triginta voluminum millia numerata fuisse perhibet CAROL. STEPH. IORDAN *dans l'Histoire d'un voyage litteraire p. 11.* vbi haec: *- - on la compte de trente mille volumes, elle est très bien choisie, point de fatras, tous les bons livres nouveaux y entrent.*

beneficii memoria. Neque vero librorum excusorum delectus tantummodo, sed praeclara etiam Codicum manu scriptorum copia isthanc Bibliothecam commendat. *Tot tantisque incrementis*, inquit GOETZIVS *l. c. p. 20. pulcherrima enata est MStorum congeries, quingentis iam et amplius voluminibus luxurians, quorum indicem, si Deus vitam concesserit, breui daturi sumus.* Haec ex scriniis Theodorici de Buckensdorff, siue Burgksdorff, Lipsiensium ICtorum Praesidis ordinarii, Iac. Bornii, supra laudati, Ioh. Christoph. Wagenseilii, Andr. Acoluthi, Augusti Pfeifferi, Lubecensium sacrorum Praesulis, Zachar. Conr. ab Vffenbach, et aliorum profecta, maximaque ex parte praesenti comparata pecunia sunt. Wagenseiliana, Acoluthiana atque Pfeifferiana in litteratura praecipue orientali eminent. Nos, GOETZIO duce, non nullos istorum Codicum subiiciemus. In membranis reperiuntur: *Chrysostomi Homiliae in Genesin*, a Cap. XIV. vsque ad Cap. XXXIX. vndecimo circiter saeculo exaratae; *Augustini Opera quaedam, et Eugepii*, Abbatis Africani, *Excerptorum liber e S. Augustini scriptis; Menologia duo*, satis antiqua, vitas aliquot Sanctorum exhibentia; *Titi Liuii libri quadraginta*; *Ouidii, Virgilii, Horatii, Lucani, Silii Italici, Pomponii Melae* et *Strabonis Opera; Glossae Latinae in Martianum Capellam*; Celeberrimum illud *Chronicon Schwartzahense*, seu Schwartzheimense, historiam rerum a Proca, Albanorum Rege, vsque ad a. Christi 1126. in orbe gestarum exponens; *Petri de Vineis Epistolarum libri VI.* quarum pars in charta scripta; *Codex biblicus*, qui Pentateuchi, Iosuae, Iudicum, Ruth, Samuelis et Regum libros, ex versione Germanica antiquissima, complectitur; *Chronicon Hispaniae Regum*,

gum, a Veremundo III. vsque ad Alphonſum X. pertextum; et, qui familiam ducit, praeſtantiſſimus Codex, quantumque conſtat, in toto terrarum orbe vnicus, *Conſtantini Porphyrogenneti de Cerimoniis aulae Byzantinae libros II.* Graece compoſitos continens. Pertinuit is olim, quod veri ſimillimum, ad Bibliothecam Budenſem, tandem in Vffenbachianam, et ex hac in Senatoriam Lipſienſem tranſiit, vbi tantum cimelium eruditis inuidere noluit illuſtris Maſcouius; ideoque ſtimulauit virum Graecae linguae et humaniorum litterarum egregie peritum, Ioh. Henr. Leichium, vt Operis longe rariſſimi editionem ſuſciperet. Paruit ille ſtatim conſilio vtiliſſimo, at, vix excuſis quinquaginta quatuorque plagulis, in optimo aetatis flore viuis ereptus totum negotium conficiendum reliquit V. C. IOH. IAC. REISKIO, cuius induſtria *Tomus I.* cum Latina interpretatione, et Praefatione Editoris lectu digna, prodiit ſplendidiſſime *Lipſ. a. 1751. in f.* Tomus II. Leichii etiam Reiſkiique obſeruationibus criticis et hiſtoricis inſtructus propediem ſequetur. Cf. *die zuverlaeſſigen Nachrichten P. CXLII. p. 597. ſq.* Inter Opera chartae inſcripta monſtrantur: *Athanaſii expoſitio in Pſalmos*, ex Codice Bibliothecae Auguſtanae ipſa Eliae Ehingeri manu exarata; *Lactantius; Pompeius Feſtus* et *M. Terentius Varro de lingua Latina; Columella de re ruſtica;* Poema Germanicum, titulo *der Renner* inſignitum, exemplar ſaeculi XV. quo tamen antiquius, vt ſupra dictum, ſeruat Bibliotheca Paulina Academica; Multa volumina *Iuris Prouincialis, Feudalis et Municipalis Saxonici,* cum Gloſſis ſuis ſaec. XV. conſcripta; *Varia Diplomata et Inſtrumenta Pontificum, Imperatorum, Epiſcoporum, Principumque ſaecularium*, quorum non

nulla

nulla ſeptingentorum annorum aetatem prae ſe ferunt. Plura nolumus attingere, pleni bonae ſpei, futurum quendam in tanto eruditorum Lipſienſium numero, qui mox adcuratiorem omnium horum MStorum Indicem, a Goetzio iam promiſſum, additis de cuiusque aetate ac praeſtantia notis litterariis, publicae luci exponat. Librorum typis impreſſorum, quibus abundat Bibliotheca Senatoria, rariſſimus, et quantiuis hodie pretii, ille eſt, qui *Miſſale Mozarabicum* vulgo dicitur, iuſſuque Cardinalis Ximenis *Toleti a. 1500. in f.* prodiit. Cf. de eo VOGTIVS in *Catal. libr. rar. p. 470. edit. nouiſſ.* et IORDAN *l. c. p. 11. in fine*, qui et paullo poſt ſe vidiſſe ibidem refert *Authenticum illud Caroli V. Imperatoris*, datum die ſexto Martii 1521. quo Lutherus noſter inuitatur Wormatiam. Nec deſunt alia illuſtrium Bibliothecarum ornamenta v. g. celeberrimorum pictorum labores eximii; rerum naturalium et artificialium adparatus haud vulgaris; Mumia Aegyptiaca, quam munus omnibus raritatis numeris abſolutiſſimum vocat GOETZIVS *l. c. pag. 37.* quamque fuſius deſcripſit FRID. THEOPH. KETTNERVS in *Diſſ.* quadam *Lipſ. a. 1703. in 8.* ſecundo, et quidem auctius, edita; Globi mirabiles; gemmae atque antiqua vaſa; et maxime Numophylacium exquiſitiſſimum, de quo legatur omnino GOETZIVS *l. c. p. 33. ſq.* Natum illud ex nummis ab Henr. Meiero, Sacerdote Lipſienſi, et Chriſtoph. Dan. Findekellero, collectis, ac deinceps quauis occaſione oblata adauctum eſt. Rariores quosdem, eosque perantiquos, nummos, ibidem obuios, recenſet IOH. GE. WACHTERI *Archaeologia nummaria, Lipſ. 1740. in 4.* quo libro eleganti ſatis comprobauit doctiſſimus Auctor, quam diligenter theſauros hosce excuſ-

excusserit, vt in ordinem eos ac seriem redigeret, ipsi aliquando concreditos. Quumque non ignoremus, in re nummaria veteri, quasi in fundo suo, dominari eundem, *Capite VII. p. 49.* iure optimo scribere potui.: *Hoc Museum, vt est copia et selectu numismatum instructissimum, ita posteris documentum dabit eximii istius fauoris, quo praesens Senatus elegantiores litteras complectitur. Hodie curam eius habet V. C. D. Ioh. Iac. Mascouius, Consiliarius Aulicus et Ciuitatis Praetor,* (nunc Proconsul,) *cuius non vltima laus est, quod eius Musei non solum custos sit humanissimus, sed etiam interpres doctissimus.* Cf. de hac Bibliotheca, quae Mercurii ac Saturni diebus, ab hora secunda vsque ad quintam post meridiem patet, TENTZELIVS in *den monathlichen Vnterred. a. 1698. p. 933. sq.* TOLLIVS in *Epist. itinerar. p. 64. et 65.* itemque ANTON. WEITZII *Notitia breuis de Bibliotheca Senatoria Lips. eiusque Memorabilibus*, qui libellus sermone vernaculo, sine die et consule, in 8. diuulgatus est. Quod denique

III.) ad Bibliothecam *Templi Thomani* attinet, illa iam circa a. 1560. aliquam librorum vtilissimorum copiam complexa est, praecipue autem Georgii Wirthii, Medicinae Doctoris, liberalitate, et Henrici Hœpfneri, in Academ. Lipsiensi Professoris Theologiae, legato creuit, qui, quum liberos relinqueret nullos, Bibliothecam suam Thomanae consecrauit, ob tumultus bellicos Hamburgum missam, at post mortem eius an. 1642. sumtibus, ex Aerario ecclesiastico petitis, ad Lipsienses reportatam. Nicolaus etiam Selneccerus, Templi Pastor primarius, ac Dioeceseos Lipsiensis Superintendens, an. 1580. Professores, Ciuitatis Senatum, ciuesque nobiliores precibus amicis excitauit, vt benefica manu vel pecu-

pecuniae non nihil, vel libros, Bibliothecae isti donarent. Quorum exemplum laude dignissimum plures deinceps viri honestissimi sequuti sunt, ita, vt quotannis ex reditibus fortis collectae, amplissimique Senatus collationibus, noua doctrinae subsidia comparari queant. Locus, Bibliothecae capiendae destinatus, anno 1699. praefecturam Templi Thomani gerente tunc Adriano Stegero, sublatis mensis scriniisque parum apte collocatis, amplior redditus, ac libris, iusto magis ordine disponendis, congruum adsignatum est spatium. Inter MSta, quae exstant ibidem, *Ecclesiarum Saxonicarum Confessionem autographam*, ea mente compositam, vt in Concilio Tridentino exhiberetur, et *Mich. Stifelii Explicationem Apocalypseos Iohanneae*, manu eius exaratam duobus voluminibus, memorat HENR. PIPPINGIVS in *Arcanis Bibl. Thomanae Lipf. sacris*, quo vsi hic libello sumus. Prodiit *Lipf. an. 1703. in 8.* paullo post recusus in *Accesf. altera Schmidiana ad Maderum de Bibliothecis pag. 293. seq.* De Bibliotheca *Templi Nicolaitani*, cuius origo ad an. 1597. refertur, v. CHRISTOPH. ERNESTI SICVL *Beylage zu des Leipz. Jahr-Buchs dritten Probe*, *Lipf. 1717. in 12. pag. 53.* Bibliothecis priuatis etiam, iisque non vulgaribus, Lipsia excellit mirifice. Praetermissis, quae hoc saeculo diuenditae sunt, ad *Boernerianam* tantum, *Menckenianam*, *Kappianam* et *Joecherianam* prouocamus. Has enim non sine maxima voluptate perlustrabunt hodie rei librariae amatores. *Boernerianam*, quam praeter manu scriptas Graece *Epistolas Paulinas*, multorum saeculorum Codicem, Aldinarum, aliarumque rariorum editionum copia instructam esse nouimus, laudat IORDAN *loc. cit. pag. 17.* *Kappianae* idem meminit, nunc longe

longe ditioris, *pag. 10.* De *Menckeniana* ipse possessor illustris, FRID. OTTO MENCKENIVS, in *Miscellan. Lips. nouis*, cura eius editis, *Vol. VI. P. 1. p. 117.* postquam de paterna Bibliotheca, in veris olim Lipsiae ornamentis habita, eleganter, vt solet, disseruerat, sequentia subiungit: *Cum patrem aeque ac auum vniuersae historiae, sacrae et profanae, ciuilis et litterariae, patriae et externae, insignis quidam amor, siue a natura insitus, siue a munere publico inflammatus, teneret, essetque haec praecipua eorum cura, vt quicunque demum huc referri posse viderentur, librorum omnium iucunda ipsis frui possessione liceret: quo in genere, amplissimo, ni fallor, et quotidianis augeri incrementis solito, satis omnes sciunt, quantum exhauriri nummorum possit; ego, alienior ab illis studiis, vnde parum mihi in vmbratili hac vita exspectari vtilitatis posset, nec eorum mihi ratus exemplum imitandum, a quibus ad pompam tantum, non ad vsum, augustissima Musarum quasi templa exaedificantur, de eo tantum genere librorum mihi comparando laboraui, quo aegerrime carere elegantiorum litterarum, hoc est, Graeci et Latini sermonis, antiquitatum, rei criticae et numismaticae, eloquentiae et poetices, illius denique historiae, quae scientiarum artiumque nobis fata tradit, studiosi solent. Hos mihi ipse in litterato hoc negotio cancellos circumdedi, extra quos si egrederer nunquam, ita futurum certissime sperabam, vt plena satis, satisque instructa, gaudere mihi aliquando, et quidni gloriari? Bibliotheca liceret. Nec me postea haec spes destituit, id ipsum, vt solemus fere, acri quodam et contento studio agentem, et, quantum in his etiam rebus continua quaerendi exercitatio et consuetudo valeat, vsu ipso edoctum. Nam, si mihi venia haec detur, vt possim de meis rebus ea, quae sunt vera, nec magnam*

adeo

adeo laudis, aut gloriae, materiam habent, profiteri, ea me in colligendis his, quae pertinent ad artem meam, fateor fortuna vsum, vt iam meus hic librorum, quos ex omni paene Europa a tot inde annis congregaui, apparatus cum Bibliothecis etiam longe splendidissimis, si non copia, cuius ego rationem nunquam habui, at delectu et praestantia, certare possit. Nam, vt nihil dicam de Graecis et Latinis Auctoribus, quorum, si e re publica id foret, numerosissimae a me copiae in aciem educi possent, nihil de omnis generis antiquitatum scriptoribus, quos, si modestissime dicendum, paucis fortasse ciuium meorum tanto numero consociatos licuit videre, nihil de illa historiarum parte, quae in exponendis hominum doctorum vitis, et scientiarum artiumque fatis, versatur: quo in genere diuitem potius, quam egenum, me iudicabit, si quis multum hic praestare meas opes paternis cognouerit; vel solos numorum veterum interpretes, liberali a me hospitio inuitatos, ita se mihi praebuisse ad accipiendum illud faciles recordor, vt vere affirmare possim, illorum vix vnum et alterum ad hunc diem mihi frustra vestigatos. Sed non est instituti mei, de Bibliotheca mea (Bibliotheculam dicerem, si ita cum veteri Latio liceret,) gloriosius, quam fortasse inuidorum aliqui vellent, praedicare. Illius quae sit ratio, et quae mihi aeque ac aliis inde aliquando commoda sint exspectanda, hos, qui in re tali curiosiores esse solent, alio et loco, et tempore, docebo. Id vnum ignorare nunc Lectores nolo, doctos vndecunque et selectos libros conquirentem incidisse me in multos, rarius nunc quidem obuios, quippe sub ipsis artis typographicae natalibus excusos, atque adeo, si re nulla alia, saltim venerabili antiquitate, commendatissimos.

Loccu-

Loccumensis Abbatiae, in Principatu Calenbergico, Bibliotheca egregiis olim conspicua MStis fuit. Sed plurima in tristissimo bello tricennali perierunt. Noua interim ornamenta proficiscentur in eandem a venerabilis viri, Georgii Ebelii, Abbatis hodierni, supellectile, numero librorum et praestantia commendabili, quam suo dicasse Monasterio scribit Clarissimus BARINGIVS in *der Hannöverischen Kirchen-vnd Schulen-Historie, Hanouerae 1748. in 8. pag. 271.*

Lubecae quodlibet olim Templum, vna cum Curia, suam habuit Bibliothecam. Sed superiori saeculo Magistratui auctor fuit Georgius Stampelius, Superintendens, vt in ornamentum Ciuitatis, Scholaeque commodum, omnes illos coniungeret libros, vnamque exinde Bibliothecam instrueret. Factum id a. 1620. quo domicilium illi attributum est ad D. Catharinae Templum, prope locum, qui Consistorialis vulgo dicitur. Vid. CASP. HENR. STARCKE in *Histor. ecclesiastica Lubec. Tomo I. p. 41. et p. 610.* Addita mox a. 1627. pars Bibliothecae, ab Alexandro a Luneburg, Consule primario, legatae, quibus litterariis opibus post obitum Ioh. Kirchmanni, Gymnasii Rectoris, ac primi Bibliothecarii, integra eius libraria supellex, philologica praecipue et historica, iure donationis accessit. Nec parum incrementi attulerunt legatae Henr. Seedorfii, ICti, et Conradi a Dorne, Senatoris Lubecensis, Bibliothecae, quae a reliquis libris separatae conspiciuntur. Cf. hoc loco DAVID van der BRVGGE, Bibliothecarius olim, patriaeque Scholae Subrector, in *Aeternitatis Albo, memoriae perennaturae eorum, qui Bibliothecam Lubecensem vel viui, vel mortui, libris, legatis, ornamentis, locupletarunt, illustrarunt, sacro. Lubecae 1678. in 4.* Numerus omnium voluminum hodie nouem millia excedit, inter quae, praeter egregia primi saeculi typographici monumenta, libri iuris publici atque historici familiam

 ducunt.

ducunt. Aliquando tamen longe maiores copias ostendere poterit Bibliotheca Lubecensis, quandoquidem reuerendus Ministerii Senior, Henr. Scharbau, eidem destinauit priuatam suam, in disciplinis theologicis, Philologia sacra, Antiquitatibus et Historia ecclesiastica insigniter instructam. Inter Codices manu exaratos, quorum aliquot Centurias seruat Bibliotheca publica, sed qui Scholasticorum maximam partem nugas complectuntur, *duo Prisciani de octo partibus orationis exemplaria*, saeculo nono, vel decimo minimum, scripta, laudari praecipue debent. Adsunt etiam non nulli Auctores, classici vulgo dicti, recentioris tamen aetatis. Solus *Cicero de Officiis* chartaceus, et in fine mancus, antiquam litterarum formam exhibere videtur. At probabilis est coniectura, id ipsum volumen a Monacho quodam, poenae loco, ex vetusto exemplari depictum fuisse. Agunt de hac Bibliotheca IAC. VON MELLE in libello vernaculo, ex maiori Opere, quod manu scriptum reliquit, composito, cui titulus: *Gründliche Nachricht von der freyen Reichs-Stadt Lübeck, Lubecae a. 1742. in 8. p. 282. sq.* et doctissimus vir, IOH. DANIEL OVERBECK, in *Orationibus tribus, ibid. a. 1745. eadem forma* editis, *p. 109. sq.* Quaedam etiam per litteras humaniter mecum communicarunt Clarissimus Gymnasii Conrector, Carol. Henr. Langius, nuper demortuus, et laudatus Overbeckius, adhuc Subrector ac Bibliothecarius, a quo forte plenior Bibliothecae Historia, iam superiori saeculo a Dauide van der Brugge promissa, exspectanda est.

Luneburgensium Senatus suum quoque habet adparatum librarium, cuius primi collectores fuerunt Fratres Minores, seu Monachi Franciscani. His a. 1554. penitus exstinctis, Bibliotheca eorum obuenit amplissimo Magistratui, atque mox publicis eruditorum vsibus concessa est. Ex eo tempore vario-

rum

rum creuit largitionibus, iamque praecones eius saeculo XVI. fuerunt LVCAS LOSSIVS in *Lunaeburga Saxoniae*, *Frf. 1566. 8. pag. 40.* et HERM. HAMELMANNVS in *Historia ecclesiast. Ducat. Luneb. p. 903. Opp. genealogico-historicorum de Westphalia et Saxon. inferiori.* Annuam simul, eius augendae caussa, pecuniae summam ex Aerario ecclesiastico adsignauit Senatus: Caspar autem Sagittarius, Pastor ad S. Iohannis Templum, in ordinanda eadem desudauit mirifice, teste filio, Historico Ienensi, in *Dissert. de Memorabilibus Histor. Luneb. p. 44.* Circa a. 1680. accessisse videntur libri philosophici et philologici, qui olim ad Scholam Iohanneam pertinuerant, ipsaque Bibliotheca ex Mariano Templo, cum, quod locus nimis erat angustus, tum ob sacram hanc aedem reaedificandam, translata fuit in superius Monachorum quondam coenaculum, vbi adhuc adseruatur. Postea a. 1695. Christianus Rikemannus, ad D. Nicolai Templum Sacerdos, Bibliothecam suam, haud male instructam, legauit publicae, annoque 1713. Hieron. a Witzendorff, Patricius Luneburgensis, omnem librorum supellectilem, a maioribus eius congestam, liberaliter adiecit. Nunc singulis annis noua capit incrementa. Quamquam enim ex Aerario ecclesiastico nihil amplius soluitur, aliunde tamen reditum habet non plane mediocrem. Forte etiam, quod optamus, quodque praeterito iam saeculo agitatum est, cum ea propediem coniungitur Bibliotheca Familiae Dasselianae iuridica, satis diu in D. Nicolai Templo delitescens, sed meliori fato dignissima. Hoc tempore librorum typis impressorum decem circiter millia complectitur Bibliotheca Luneburgensis, inter quos varia Opera pretiosa occurrunt, e. g. Bibliotheca Patrum Maxima; Bibliotheca Fratrum Polonorum; Gronouii Graeuiique Thesauri Antiquit. Graec. et Romanarum; Lunigii Archiuum Imperii Germanici; Henninges Theatrum

genealogicum; Goltzii Numismatica; Rymeri Acta publica Angliae; Weinmanni Opus Botanicum; Acta Sanctorum, et Scriptores Byzantini, ex Parisiensi editione, qui tamen non omnes adsunt. Multi praeterea libri, primo inuentae typographiae saeculo editi, monstrari possunt, quorum antiquissimum est, paucisque cognitum, *Bibliorum Latinorum* exemplar, duo volumina in fol. conficiens. Scite de illo disseruit clarissimus TODIVS, reuerendi Ministerii Candidatus, in *der Berlinischen Bibliothec, Tomo II. P. 3. p. 410. sq.* Add. IDEM *eo ipso Tomo, P. 6. p. 744. sq.* De Codicibus vero manu exaratis iam CASPAR SAGITTARIVS *l. c.* ita iudicauit: *Bibliotheca ista non vulgaris est, certe egregiis MStis abundat, quorum Catalogus, vt cum erudito orbe communicaretur, dignus esset.* Non omnia quidem melioris sunt farinae, quaedam inueniuntur tamen, quae praestantia sua, et cultu quoque externo, spectantium animos voluptate perfundunt. Quantiuis certe pretii Codex est *Speculum Iuris Prouincialis et Feudalis Saxonicum*, in forma maiori saec. XIV. lingua Germanica membranis pulchré inscriptum, ornatumque litteris et picturis variis, auro splendidissime distinctis. Alter *eiusdem argumenti Codex*, itidem membranaceus, in f. priore recentior quidem, exaratus est enim a. 1442, nec, praeter picturas quasdam in limine obuias, tantam prae se fert magnificentiam: interim carus etiam haberi merito debet. Vtriusque exemplaris virtutes diligentius exponet vir illustris, CHRIST. VLRIC. GRVPEN. in *Corpore Iuris Saxonici veteris*, quod iam ante aliquot annos sub prelo fuit apud Gottingenses. Addimus his: *Decretalium libros cum Glossa Iohannis Cardinalis*, Codicem membranaceum duorum Voluminum, nitide scriptum; *Innocentii IV. Glossas in Decretales*, qui Codex, in membrana perquam eleganter exaratus, litteris fulget initialibus, auro obductis; varii-

variisque figuris, artificiose satis depictis; *Iohannem de Lignano*, ICtum et Philosophum Bononiensem saec. XIV. clarum, *super Decretales*, Opus chartaceum, nondum editum; *Herm. Korneri Chronicam Nouellam*, Codicem membranaceum, duo formae maximae volumina exhibentem, litteris initialibus vel deauratis, vel pictis, quem ex Bibliotheca Luneburgensi in *Tomo II. Corporis historici medii aeui* peruulgauit IOH. GE. ECCARDVS Cf. celeberrimi von SEELEN *Selecta litteraria p.98.sq. edit. secundae.* Primus Bibliothecae illi, diebus Mercurii et Saturni post meridiem, ex decreto Senatus, aperiendae, praefectus fuit Waltherus, cui successit Ioh. Henr. Büttnerus, atque huic consultissimus Kruckenbergius, iam Curiae redituum a secretis. Semper enim id muneris tenuit quidam Secretariorum. Eorum, quae diximus de Bibliotheca Luneburgensi, partem maximam Ioh. Phil. Manecke, amplissimus Ciuitatis Syndicus, ex Patriae suae Historia, docte conscripta, et in lucem aliquando proferenda, beneuole nobiscum communicauit. Vid. etiam VFFENBACHII *merckwürd. Reisen, P.I. p.502. sq.*

§. XV.

Magdeburgi Cathedralis Canonicorum Sedes Bibliothecam seruat, quae *Mauritiana* dicitur, atque Operibus typis pariter impressis, manuque exaratis, admodum est referta. Praeter Patrum quorundam Codices aliqua possidet, quae rara. Sunt enim ibidem: *Philobiblon de conseruatione librorum, cum Vincentii Bellouacensis libro gratiae; Mafei Regii*, Laudensis, Datarii Apostolici, *de educatione liberorum, et eorum claris moribus, libri sex; Conradi de Halberstadt tripartitum morale*, iuxta alphabeti seriem; *Iacobi Carthusiensis Tract. de sanctificatione Sabbati, praecipue circa opera molendini; Historia Troiana Guidonis de Columna;*

 Chroni-

Chronicon Archiepiscoporum Magdeburgensium; *Opusculum aduersus doctrinam cuiusdam Medici in Monte Pessulano, sculpentis in numisinate figuram leonis cum certis characteribus, pro curatione renum*; *Pauli Constantii liber de caussa Bohemica*, seu historia Hussitica; *Tractatus de Ite, missa est*; *Tractatus de modo studendi, vna cum inuectiua Aeneae Syluii in Scholarem vagum et Epistola Thomae de salubri modo studendi*; *Lucianus*, i. e. *Glossarium vocum difficiliorum*; *Principia et fines librorum doctorum originalium*; *Liber de itineribus et mansionibus*; *Diuersa vocabularia theologica*, *Ebraica*, *Graeca*, *Botanica*, *Chymica*; *Liber de re vestiaria, auctore Anton. Hasen*; *Fabulae Deorum Dearumque gentilium in sensum spiritualem pertractae*; *Simonis Ianuensis Synonyma*, *seu Lexicon medicum*. Memorauit haec STRVVIVS, quae nostra non facimus, id addentes tantummodo, plura et meliora hic vidisse Zach. Conr. ab Vffenbach, prout docent *seine merckwürd. Reisen*, *P. I. p. 162.* vbi multa *Lactantii*, *Augustini*, *Hieronymi*, *Gregor. Magni*, *Anselmi*, *Saluiani*, *Ambrosii*, *Cypriani*, *Bernhardi*, *Boethii*, *Isidori Hispalensis Alani*, *Bedae*, *Rhabani Mauri*, *Gersonis*, *Hussi*; *Ciceronis* tandem *Epistolae ad diuersos*, ac *Senecae Epistolae* nominantur. Idem librorum excusorum, qui non magni admodum momenti fuerint, numerum ad bina circiter millia anno 1709. processisse, Catalogumque Codicum manu scriptorum, et membranaceorum, et chartaceorum, olim confecisse Ioh. Iulium Struuium, Templi Iohannei Sacerdotem, testatur. Talem adornauit quoque Iac. Frid. Reimmannus. Sed latet ille adhuc non editus, quoniam Auctor paullo post vocatus Hildesiam est. Vid. *Catalogus Bibliothecae Reimmannianae*, *Tomo II. p. 419.* quo simul indicatur loco, ex DITMARI *Chronico lib. II.* haud inepte colligi forsitan posse, quod Otto M. Imperator prima huius Bibliothecae fundamenta iecerit.

De

De *Senatus Magdeburgensis* Bibliotheca, in Curiae conclaui quodam reposita, Meybringkius, vrbis Sacerdos, non nulla significauit celeberrimo RVDOLPHO ANT. FABRICIO, Professori Helmstadiensi, quae ex *Diss.* eius *de Transpositione Bibliothecarum memorabili*, *p.38.sq.* describere licebit. Sic autem ille: *Quemnam in annum huius Bibliothecae sit referendum initium, et cui illa auctori adscribenda, haud cognitum est atque perspectum. Videtur tamen a tempore sacrorum repurgatorum, quod ante annos ducentos et plures factum, esse arcessendum. Nicolaum quippe Amsdorfium, sacrorum in hac vrbe antistitem, et Casparem Crucigerum, rectorem scholae, librorum copiam hic loci non inuenisse superstitem, inde colligi potest, quod alias spectasset ad monachos, eorumque curae fuisset concredita: at illi ad incitas ita erant redacti, vt vix haberent, quo vitam possent tolerare. Quum igitur apud hos nihil remanserit, veri simile est, duumuiros illos, Proceribus ciuibusque sua conferentibus, librorum penum conficere inchoasse; eamque post triginta annorum spatium maiorem in modum esse auctam, ex Magdeburgensibus conscriptis Centuriis, quod Opus multos requirebat libros, videtur posse coniici. Locus, in quo Bibliotheca haec suum cepit initium, putatur fuisse Coenobium, regulae S. Augustini subiectum, quippe cuius monachi Senatui vrbis illud cesserunt, vt scholae publicae, Crucigeri opera nuper institutae, inseruire quiuerit vsibus. Namque ibidem Bibliothecae conseruatae sunt reliquiae in excidio Magdeburgico; et quum remisisset pestis, saeculi praecedentis anno octogesimo secundo inde in turrim, rectoris scholae domicilio contiguam, deportatae sunt, et a rectore Cunone custoditae, donec conclauia curiae instauratae anno 1698. hanc librariam collectionem recipere possent tutius custodiendam, augendamque commodius. Optime iam ordinata dispositaque conspicitur in conclaui curiae affabre*

L l 4 *exstructo,*

exſtructo, curam ipſius gerente viro quodam ex ordine ſenatorio.

Meinungae Sereniſſimus Saxoniae Dux, Bernhardus, Erneſti Pii filius, circa ſuperioris ſaeculi finem in comparando theſauro librario ſollicitus fuit; libros igitur ſelectiores, eosdemque rariores, coemit, ita quidem, vt inter minimas non ſit habenda haec Bibliotheca, manu ſcriptis licet Codicibus deſtituatur. Ea iam olim STRVVIVS obſeruauit, quibus adiici a nobis nihil poteſt. Neque dubitandum tamen, quin hac noſtra aetate Bibliotheca illa Ducalis multum fuerit locupletata nouis doctrinae ſubſidiis.

Mellicenſis Monaſterii in Auſtria inferiori, Bibliothecam, quae ſaeculo circiter X. condita eſt, nuper deſcripſit, Codicesque manu exaratos, non omnes tamen magni momenti, indicauit MARTIN. KROPFFIVS in *Bibliotheca ſua Mellicenſi, ſeu Vitis Benedictinorum Mellicenſium, Vindobonae a. 1747. in 4. pag. 13. ſq.* Libris ea praeſtantiſſimis inſtructa eſt, et adeſſent quoque rariores Codices, niſi atrox incendium a. 1297. optimos quosque abſumſiſſet. Diuiditur Bibliotheca in *maiorem* et *minorem*. Illa libros editos, quorum plus quam ſedecim ſunt millia: haec manu ſcriptos continet, quae milleſimum et quingenteſimum numerum ſuperant. Habet praeterea Monaſterium egregiam nummorum rerumque naturalium ſupellectilem.

Memmingenſis Rei publicae Bibliotheca haud contemnenda librorum ſaeculo XV. impreſſorum copia abundat, vti adſerit Clariſſimus SCHELHORNIVS, ei praefectus, in *Amoenit. litt. T. II. p. 333.* idque clarius perſpicitur ex amplo illo eiusmodi librorum Catalogo, ab eodem *Miſcellaneis Lipſienſibus Pezoldianis, Tomo XII. p. 66. ſq.* inſerto. Nec deſtitui eam Codicibus manu ſcriptis Ebraicis, Latinis et Germanicis, vir doctiſſimus *l. c. p. 67.* ſignificat.

Mindae

Mindae apud Weſtphalos tres Bibliothecae publicae inueniuntur, ſcilicet 1) Bibliotheca *Cathedralis Eccleſiae*, quae tamen ex aliquot millibus vix centum adhuc ſeruat volumina, quum caetera ſuperiori ſaeculo, negligentia maiorum, interciderint, 2.) Bibliotheca *Monaſterii S. Mauritii et Simeonis*, cui nec MSta deſunt, nec libri ſub initium typographiae excuſi, 3.) noua Bibliotheca *Regiminis Mindenſis*, conſilio perilluſtris Directoris, Petr. Chriſtoph. ab Oſten, fundata, variorumque ſemper adaucta liberalitate. Vid. IOH. LVDOLPHI BÜNEMANNI *Comment. de Bibliothecis Mindenſibus antiquis et nouis, Mindae a. 1719. in 4.*

§. XVI.

De *Moguntinis Biblothecis* OLIVERIVS LEGIPONTIVS *Syntagma* parauit, earum origines, incrementa, fata, cimelia, repraeſentans; ſed illud nondum lucem adſpexit. Vid. IOSEPHI HARTZHEIM *Bibliotheca Colonienſis p. 261.* Idem paucis NIC. SERARIVS egit *rerum Moguntin. lib. I. cap. 35.* quod Opus recuſum eſt in IOANNIS *Scriptor. Mogunt. Tomo I.* vbi hoc argumetum *p. 109.* occurrit. Adiecit doctiſſimus Ioannis obſeruationes varias, quas noſtros in vſus conuertemus: Memorantur autem Bibliothecae ſequentes:

I.) *Collegii Metropolitani* Bibliotheca, cuius iam Ludouici Pii aetate Benedictus Leuita meminit. Saeculo XVI. haud parum ea incrementi cepit Alberti II. Cardinalis et Archiepiſcopi, ſummi litteratorum Maecenatis, beneficio; qui enim ſupererant Codices, magnam partem Halis Saxonicis huc ſunt translati. Tacemus multorum legata. Tempore autem belli tricennalis a Suecis miſere fuit expilata, libris excuſis plerisque ablatis, quos inter et numerari debent Biblia Polyglotta Regia, quae pulcherrime compacta, vmbilicisque argenteis ornata, donauerat Carolus,

Lotharingiae Dux, S. R. E. Cardinalis, et Episcopus Argentoratensis ac Metensis. E Codicibus manu exaratis plures in Bibliothecam Gothanam peruenisse, Cypriani Catalogus docet, quo MSta Bibliothecae huius Ducalis recensentur. Pace recuperata, libros cum typis vulgatos, tum descriptos calamo, quos Sueci reliquerant, a. 1654. certas in classes redegit, et in forulis ordinatim reposuit Fr. Vrbanus, Capucinus. Caeterum optauit Ioannis, vt MStorum Index paullo curatius conficeretur, et in lucem ederetur aliquando, quum plura hic loci reperiantur *Origenis*, *Chrysostomi*, *Hieronymi*, *Augustini*, *Ambrosii*, *Ephraim Syri*, *Prudentii*, *Gregorii M. Rabani. Haimonis*, *Bernhardi*, *Gratiani Decretum* nitidissime, litteris aureis, in pergameno, *Clementinae*, *Extrauagantes*, *Digestum vetus*, *infortiatum et nouum* in f. regali, *Auicennae Opera. Galeni et Auerrois non nulla*, *vitae Patrum quorundam*, *Historia Pontificum*, *Martini Poloni Chronicon*, *Catalogus Archiepiscoporum Magdeburgensium*, et ex antiquis Auctoribus *Homeri*, *Terentii*, *Sallustii*, *Ciceronis*, *Horatii*, *Senecae*, *Suetonii*, *Claudiani*, *Macrobii*, *Boethii*, caet. Codices. *) Quae viri docti vota impleuit quodammodo perillustris VALER. FERDIN. de GVDENVS, Camerae Imperialis Adsessor, in *Sylloge I. variorum Diplomatariorum*, *Frf. ad M. 1728. 8. mai. p. 337. sq.* vbi *Recensus Codd. antiquorum complurium*, *tam manu scriptorum*, *quam impressorum*, *Moguntiae in reuerendissimi Capituli Metropolitani Bibliotheca latitantium.* Insertae sunt non nunquam obseruationes vtilissimae, e. g. *p. 340.* de Catholico, a. 1286.

*) Quatuor etiam egregios *Iuris antiqui Saxonici Codices* ex hac Bibliotheca vsurpauit ICtus celeberrimus, Christ. Vlric. Grupenius.

a. 1286. abſoluto, quod Codex ille membranaceus, ob artificium litterarum, initialium cum primis, vtpote auro variegatisque coloribus rutilantium, plane admirabilis, in folio regali ſeſe ſpectandum exhibeat; et *p. 353.* de Gregorii IX. Decretalibus haec notantur: *Codex formae maximae, in membrana ſelecta, litteris aureis et verſicoloribus paſſim exornatus. Scriptura minuta, circumfuſis ab vtroque latere ſingularum paginarum; vti et infra, Notis et Gloſſis copioſiſſimis, minutiſſimisque. Omnia tam ſcite, diſtincte, vniformiter, et ad amuſſim, vt praeter ſtupendam, qua Veteres eminuere, ſcribendi artem, ad eiusmodi perficiendum Opus totam hominis vitam inſumendam diceres. Sed id genus libri in huius Bibliothecae carceribus latent complures, cuius commatis etiam eſt Corpus Iuris Ciuilis, item Speculum Saxonicum Epkonis de Rebko* etc. In *Praefatione Sylloges Gudenianae p. 41. ſq.* monentur non nulla, quae ad huius Bibliothecae hiſtoriam faciunt, ſcilicet litterarias eiusdem opes non ita expilatas fuiſſe a Marte Sueco, vt in ſcriniis tantum reliquae ſint quisquiliae; ſed repleta ea adhuc eſſe non modo quantitate numeroſa librorum ſaeculi primi typographici, verum etiam Codicum MStorum praeſtantiſſimorum magna, imo longe maiori, prae impreſſis iſtis, copia et farragine. Curam huius eximiae, et veneranda ſua antiquitate commendabilis, Bibliothecae a longo tempore demandatam fuiſſe Parocho metropolitano p. t. exſiſtenti, qui tamen non adeo magnam eius habuerint rationem, prout e ſqualida ipſius facie anno adhuc 1722. colligi potuerit, quandoquidem tot raritate ſua inaeſtimabiles Codices, pro dignitate minime locatos, verum humi et in ſubſelliis negligenter diſperſos, puluere quoque et ſordibus obru-

obrutos, non ſine iuſto animi motu ibi iacentes, ac ſub catenis ſuis gementes videre licuerit, locusque ipſe, antequam repurgaretur ac dealbaretur, domicilio noctuarum et veſpertilionum, quam ſedi Muſarum, fuerit ſimilior. Quam tamen indecentiam deformitatemque R. D. Plebanum tunc temporis ferre diutius noluiſſe, ſed de neceſſaria reformatione ſalubre iniiſſe conſilium, et, Capitulo libenter annuente ſumtusque ſuppeditante, nouam Bibliothecae conſtitutionem et ordinationem Capellano ſuo, quod ipſe negotiis grauioribus implicitus fuerit, viro iuueni atque ad tale opus conficiendum apto, delegaſſe, qui etiam id ipſum ad exoptatum finem perducere ſtuduerit. Interim valde eſſe dolendum, et animo concipi vix poſſe, quod excellentiſſima illa Bibliotheca theſaurus ſit abſconditus, hortus occluſus, et fons plane inacceſſus. Haec ſummi GVDENI verba ſunt, qui recenſionem Codicum manu ſcriptorum, primoque ſaeculo typographico impreſſorum, continuauit in *Codice diplomatico, Tomo II. Frf. et Lipſ. a. 1747. 4. p. 564. ſq.*

II.) Bibliotheca in *D. Iacobi Monaſterio,* quae a. 1160. periit, et quum per Abbatem Volpertum, Conradumque, Archiepiſcopum, reſtaurata a. 1186. eſſet, iterum deſtructa fuit a. 1328. Reſtituta tamen, vna cum diſciplina monaſtica, a. 1441. Theodorici, archiepiſcopi, iuſſu. Inter MSta exſtant *Excerpta ex Homiliis Chryſoſtomi,* quae cum BALTH. EZELII *verſione Latina Mogunt. a. 1603. in 4.* primum prodierunt. Caeterum dolet Ioannis, Coenobitis, vel Archimandritae ipſi, ſua aetate non maiori hanc Bibliothecam curae fuiſſe.

III.) Bibliotheca in parte inferiore *Collegii Societatis Ieſu,* quae cum ipſo hocce Collegio originem debet Danieli, Archiepiſcopo Moguntino et Electori,

ctori, saeculo XVI. rebus sacris ciuilibusque praesidenti. Eius enim liberalitate et beneficientia plurimis optimisque libris instructa est, perpetuumque hoc et solemne, dum vixit, tenuit, vt, quemadmodum anno primo coeperat, ducentos in librorum emtionem thaleros, interdum etiam plures, largiretur, quae SERARII sunt verba *lib. V. cap. 11. p. 875. ex edit. Ioannis.* Hodie Operum cum vtilitate, tum copia, facile in primis numeranda est, bonisque omnibus patet.

IV.) Bibliotheca *Carthusianorum*, in monte S. Michaelis prope Moguntiam, quae cura studioque Prioris, Michaelis Welcken, haud parum augmenti accepit et ornatus. Locus illi editus, lucidus, salubris, quietus et ab incendiorum periculis tutus: armaria et pegmata recipiendis libris et venusta, et in diuersi generis loculamenta apte diuisa: libri in suas classes pro argumenti conditione rite dispositi: spatium illis tam adeundis, quam tractandis, satis amplum. In manu descriptis, quorum quidem non paucos ex Philosophia praecipue ac Theologia scholastica seruat, Codex est *Bibliorum Latinorum*, in pergameno subtilissimo, litteris minutissimis, quae tamen legi haud difficulter possunt, ineunte saeculo XV. quam elegantissime exaratus.

V.) *Patrum*, *Ordini Carmelitarum adscriptorum*, Bibliotheca non spernenda, quae hoc saeculo, quum Carmelus, deiecto veteri aedificio, ad augustiorem redactus formam esset, in locum, qui Coenobitis antea pro Refectorio, vt vocant, erat, translata est.

VI.) *Sodalitii Franciscani* Bibliotheca, libris neque vulgaribus, neque paucis, instructa. Coepit a. 1612. beneficio Ioh. Suicardi, Archiepiscopi, quippe qui librariam supellectilem Ioh. Schneid,

Parochi

Parochi ad S. Quintinum, ad reuerendiſſimum Anteceſſorem, Ioh. Adamum, deuolutam, eidem donauit. Cf. IOANNIS *Tomo II. rer. Mogunt. p. 857.*

VII.) *Seminarii, D. Bonifacio conſecrati,* Bibliotheca, quae auſpiciis Iohannis ab Heppenheim, dicti de Saal, ſummae aedis Praepoſiti, a. 1672. condita eſt. Is enim librorum ſuorum adparatum, delectu numeroque praeſtantem, huic ipſi Seminario teſtamenti tabulis addixit. His addimus.

VIII.) Bibliothecam *Dalbergianam*, quae publici iuris facta eſt a. 1737. in aedibus Dalbergianis, beneficio illuſtriſſimorum virorum, Franc. Eckenberti et Wolfg. Eberhardi, Camerariorum de Wormatia, Lib. Baronum de Dalberg. Coaluit illa ex variis glorioſorum Maiorum collectionibus, Iohannis praeſertim, Cancellarii quondam Palatini, poſt Epiſcopi Wormatienſis; Wolfgangi, Principis Electoris Moguntini; Iulii Herbipolenſium Epiſcopi, itemque Philippi Chriſtoph. Echter a Meſpelbrun, et a. 1737. vltra ſeptem voluminum millia complexa eſt, in quibus cum manu deſcripti Codices haud pauci, tum editi, iique melioris notae, et parum alibi obuii, reperiuntur. Vid. *Acta Eruditor. Latina a. 1737. p. 541. ſq.*

De Bibliothecis *Coenobii ad S. Albanum* et *Monaſterii Auguſtinianorum*, quarum haec a. 1649. incendio abſumta eſt, illa per bella, variosque caſus, penitus intercidit, iam ſupra dictum eſt *Cap. II. §. 20.*

Quae *Monachii* eſt, Electoris Bauari Bibliotheca, illa quo tempore ſit conſtituta, quemque auctorem habeat, explorare non licuit. Id ſaltim nouimus, eandem in triſtiſſimo bello tricennali ex Palatinae direptione multum fuiſſe locupletatam. Probat haec STRVVIVS in *Corpore Hiſtor. Germanicae p. 2081. num. 93. edit.*

edit. in fol. ex FRID. SPANHEMII *Memoires sur la vie et la mort de Louise Juliane, Electrice Palatine, p. 261.* vbi inter alia memoratur, mense Decembri a. 1622. diuisam Bibliothecam Palatinam, partemque Romam, partem Monachium esse deuectam. Ex Monachiensis tamen spoliis aliae etiam Bibliothecae incrementa ceperunt, quum post pugnam Lipsiensem Gustauus Adolphus, Suecorum Rex, a. 1632. primariam hanc Bauariae vrbem occupasset. STRVVIVS *l. c. p. 3014. §. 52.* Mentionem eius Bibliothecae iniicit MART. ZEILLERVS in *Itiner. Germ. Argent. a. 1674. in f.* edito, *P. I. p. 282.* et inter MSta ibidem occurrere ait *Librum precum Caroli Calui*, litteris aureis exaratum; *Nouum Testamentum lingua Indica, Armenica et Vandalica*; *Ioh. Iac. Fuggeri Historiam Austriacam,* de qua supra *§. VI. huius Capitis* diximus; *Codicem Veteris Testamenti* membranaceum figuris ornatum; *Gratiani di Francolino librum medicum, in forma maxima, quinquaginta tribus linguis perscriptum,* aliaque non nulla. BERN. PEZIVS etiam *Diss. isagog. in Tomo I. Thes. Anecdotor. nouiss. p. 23.* hanc Bibliothecam aliqua ex parte describit. *In loco*, inquit, *sat amplo, licet forte non nihil incommodo, constructa est. Librorum plutei perpetua quadam serie ac ordine perquam concinno ab ortu ad occasum excurrunt, vacuo in media area spatio, iustisque inter pluteos ad inambulandum interuallis. Nec hi parietibus adhaerent, sed suo librorumque, quos sinu fouent, pondere in medio solo fixi consistunt, altitudine iustam hominis staturam haud superantes: contra quam in aliis Germaniae Bibliothecis passim fieri videmus, in quibus librorum loculamenta et foruli eo attolluntur, vt ad supremam seriem Bibliothecarii peruenire nequeant, nisi ante in vastis scalis et gradibus, velut in crucibus et equuleis, aliquamdiu haeserint.* Latinorum Codicum ad septingentos dinumerauit Pezius, at recentiori magnam partem calamo exaratos. Vetustiora maiorisque momenti volumina

dicit

dicit *Epiſtolas S. Cypriani* membranaceas in f. octingentorum annorum, ac *Dioſcoridis de herbarum virtutibus Opus* in 4. itidem in membranis, ante nouem ſaecula, litteris Longobardicis Latine ſcriptum. *Catalogus Graecorum Codicum MStorum, qui adſeruantur in inclyta ſereniſſimi vtriusque Bauariae Ducis Bibliotheca, Ingolſt. a. 1602. in 4.* prodiit,*) et nunc longe rariſſimus eſt. Ex hoc MSta theologica *Sacris Bibliothecarum arcanis retectis p. 145. ſq.* inſeruit SPIZELIVS; ſed lacunoſa eſt admodum haec recenſio, et mutila et manca. Quod ex ſerie numerorum non tantum cognoſcitur, quae *p. 180. ſq.* multos magnosque habet hiatus, verum etiam Catalogus ipſe MStorum, Ingolſtadii excuſus, a Codice 129. vsque ad finem ita abit ab hoc Spizeliano, vt fere nihil ſit, in quo conueniat. Ita REIMMANNVS in *Catal. Bibl. ſuae, Tomo II. p. 138.* Cf. de his MStis Graecis MONTFAVCON. in *Biblioth. Bibliothecarum MStorum, Tomo I. p. 587. ſq.* Nos cum Pezio optamus, vt Bibliothecae tam inſignis theſauri omnes a ſqualore vindicentur et innoteſcant quamprimum. De Cimeliarchio Electorali CAROL. PATINVS egit in *Relatione hiſtorica ſecunda.*

Monaſterienſis Capituli Cathedralis, apud Weſtphalos, Bibliotheca ſupellectile Herm. Buſchii, libris in Italia praecipue editis ſplendidiſſima, ſaeculo XVI. adaucta eſt, quam quum cuperet cognatus eius, vir doctus et nobilis, Rotgerus Schmiſingius, huius Eccleſiae Decanus, transferri ad vſus publicos, auctorque

*) In *Lexico Eruditorum Ioecheriano, Tomo II. p. 1567. in princ.* Catalogus ille adſcribitur Ioh. Ge. Herwarto ab Hohenberg, Cancellario Bauarico, additurque ſubinde, eum a. 1611. eſſe diuulgatum. Quod poſtremum aeque falſum credimus, ac certus eſt error ille chronologicus, forſitan a typographo commiſſus, qui in hoc ipſo articulo ſtatim obſeruatur. Accuratiori etiam examine digna videntur, quae VOGTIVS in *Catal. libr. rar. p. 180. edit. nouiſſ.* de Catalogo iſthoc memorat.

que esset suo Capitulo, vt emeretur, scripsit ad fratrem Buschii, Burchardum, Cathedralis Ecclesiae in vrbe Minda Decanum, pretii explorandi caussa; verum is in honorem patriae illam Bibliothecam dicto Capitulo liberaliter donauit, vti refert HERM. HAMELMANNVS in *Memoria Herm. Buschii*, *p. 312. Opp. genealog. historic.* itemque in ROLLII *Decade I. Memor. Philosoph. p. 100.*

§. XVII.

Nordhusae in Templo S. Blasii Bibliotheca exstat, numero quidem voluminum tenuis, ob libros tamen plurimos, qui inuentae artis typographicae initio excusi sunt, omnino non contemnenda. Antea pars eius ad Monasterium quoddam extra ciuitatis mœnia pertinuit, postea legatis quibusdam auctior est reddita, quod ipsum, nescimus, an et hodie, constituto certo reditu, fiat. Probabilis est coniectura, fuisse olim siue in Curia, siue in Templo D. Nicolai, Bibliothecam praestantiorem; sed fata eius annales silent. Forsitan incendio periit, vel pestis Martisque temporibus dissipata est. Consulenda hic IOH. HENRICI KINDERVATERI *Arcana Bibliothecae Blasianae*, siue *Nachricht von der alten raren Bibliothec der Kirchen St. Blasii zu Nordhausen, Nordhusae a. 1717. 8.* cui Opusculo Auctor passim adiecit Obseruationes, breuem librorum, in medium productorum, historiam continentes.

Apud *Norimbergenses* eruditorum vsibus inseruiunt

I.) Bibliotheca *Rei publicae*, quam post Imperatoriam Vindobonensem, Regiam Gallicam, et Augustam Guelphicam, quartum occupare locum, peregrinantium auctoritate fretus scribit OLDENBVRGERVS in *Thes. Rerum publ. Tomo IV. p. 1329.* Nos huius iudicii veritatem aliis exquirendam relinquimus: id facile largimur tamen, Biblio-

thecam isthanc inter celebriores Germaniae nostrae omnino debere numerari, quamuis antiquitate sua magis, quam recentiorum librorum copia sit conspicua, teste amplissimo GOTTSCHEDIO in *Prolus. Academica*, *Singularibus Vindobonensibus praemissa*, *pag. 10.* Statim post Reformationem Euangelicam Hieron. Baumgartnerus, vir Ordinis Senatorii, de Bibliothecae initiis serio coepit cogitare. Eius itaque auspiciis libri ex Coenobiis translati primum in Museum Aegidianum, quod posteri Auditorium vocarunt, deinde in Praedicatorum, seu Dominicanorum, Monasterium, locum, vbi adhuc seruantur, valde idoneum quidem, sed angustiorem. Laudanda patris vestigia pressit filius eiusdem nominis, suamque Bibliothecam, omni genere librorum refertissimam, et ab illo iam collectam, ad publicam Vrbis exornandam reliquit. Successor, Barthol. Poemerus, non scholas tantum et ecclesiam, sed Rei publicae quoque libros curauit, quorum custodem perhibent eo tempore fuisse Gerbelium, hominem eruditissimum, gaudentem saepius, quod medicam Palmae, Doctoris, Bibliothecam publicae illi viderit adiungi, manumque auxiliatricem Iulii Geuderi, studiorum Maecenatis magnifici, in hoc librario negotio senserit. Gerbelio, ita flagitante rerum suarum conditione, an. 1604. alio concedente, Bibliothecarii munere functus est poeta clarissimus, Bernhard. Praetorius, qui potissimum Senatus decretum impetrauit, vt annui sumtus ad libros nouos comparandos ex Monasteriorum Diuae Clarae et Catharinae rationibus designarentur, atque hoc modo intra breue temporis spatium maximam librorum vim contraxit, quorum pretium singulis annis trecentorum Florenorum summam excessit.

Auctor

Auctor etiam suasorque laudatissimo Magistratui fuit, vt libri Ioh. Schelhameri et Henrici Fabricii, Theologorum, publici iuris vsusque, publica impensa, fierent. Postea studio et auctoritate Georgii Volcameri, Senatoris meritissimi, et Gabrielis Mörderi, ipsiusque, cuius modo mentionem iniecimus, Praetorii Bibliothecae accesserunt. Tempore Füreri, Templorum Scholarumque Norimbergensium Ephori, locus et aedes Bibliothecae amplificatae, Reichioque, Bibliothecario, et aliis viris eruditis adiutoribus libri omnes numerati sunt ac notati, insertis Herelianorum, Philippi Camerarii, et plurium, priuatis. Cf. clar. SCHELHORNII *Vita Phil. Camerarii*, *Norimb. 1740. in 4.* edita, vbi *p. 166.* haec leguntur: *Bibliothecam eum locupletem et exquisitam magno labore et sumtu collegisse, ex epistola Conradi Rittershusii, supra aliquoties laudata, apparet, cuius partem post beatum eius obitum* (mortuus autem est a. 1624. aetatis octogesimo octauo) *in publicam Norimbergensem illatam esse, Ioh. Saubertus testatur, pars vero instructissimam bibliothecam Ebnerianam hodienum ornat.* Dicti etiam Füreri iussu armaria erecta, foruli fabre facti et elegantibus monostichis exornati, ac generatim in pulchriorem omnia formam, ditioremque structuram redacta fuerunt. Manu scriptorum variae doctrinae eximius hic seruatur adparatus. Adsunt e. g. *Codices Bibliorum* plurimi; *Graecorum Liturgia*, tempore Apostolis proximo, vt maiores nostri iudicarunt scripta; *Opera Hieronymi, Augustini, Bernhardi; Eusebius Caesariensis, Iosephus de bello Iudaico et Egesippus; Codex Iuris Ciuilis; Senecae Epistolae; Ciceronis Rhetorica et Officia; Homerus integer, Sophocles, Pindarus, Hesiodus, Aeschylus*, omnes et singuli elegantissime exarati;

Virgilius, *Horatius*, *Ouidius ac Iuuenalis*; *Grammatica Theodori Gazae Graeca*, *eaque autographa*; *Archimedis liber Graecus de Sphaera et Cylindro*; *Euclidis Geometria*, et alia plura, magno item numero *Epiſtolae manu ſcriptae Principum*, *Comitum*, *virorumque celeberrimorum*. Coſmographia Ptolemaei autem, manu Trapezuntii correcta, cuius Saubertus meminit in Orationibus mox adducendis, hodie deſideratur, nullumque eius veſtigium adparet. Aſt membrana illa, in qua ſiue antiquiſſimi Commentatoris, ſiue ipſius Claudii Ptolemaei, manu ductae figurae conſpiciuntur, quamque laudat idem Saubertus, adhuc ſupereſt, ductus licet minuſculi litterarum ſaeculi X. ſcripturae maxime conueniant, vt adeo veteris potius Mathematici, hoc ſaeculo viuentis, et Graece docti, quam Ptolemaei manus eſſe videatur. Occaſionem forte errori dedit, quod aliena manus, reliqua ſcriptura paullo recentior, auerſo Schedae lateri inſcripſit: *Ptol. MStum.* Caeterum huius membranae longitudo ad quinque, latitudo vltra ſex extenditur digitos. Alium vero Norimbergenſis Rei publicae Bibliotheca *Geographiae Ptolemaeanae Codicem membranaceum* poſſidet, qui in forma maiori Latine, et eleganter quidem, exaratus foliis quadraginta ſeptem conſtat, idque dolendum ſaltim, Praefationem et Capitis primi quaedam deeſſe. Vid. GEORGII MART. RAIDELII *Commentatio de Cl. Ptolemaei Geographia*, *eiusque Codicibus tam manu ſcriptis*, *quam typis expreſſis*, *Norimb. a.1737. in 4. Cap. III. §. 4. p. 23. ſq.* Inter alia rariora Bibliotheca haec Norica habet *Octo volumina choralis*, vt vocant, *Muſicae*, quae *Margaretha Cartheuſerin*, in Diuae Catharinae Coenobio monialis, ſaec. XV. conſcripſit, picturisque

varriis

variis illuſtrauit; Caſtigatiſſimam *Iuris Ciuilis editionem, ab Haloandro Norimbergae adornatam*, auroque illo, quo Tomi ſinguli fulgent, digniſſimam;* *Globos, coeleſtem vnum, terreſtres duos*, doctiſſimorum hominum calamo ſcriptos, quorum ſimiles in tota Germania vix reperientur; *Vitrum, quo Lutherus Iuſtum Ionam donauit*, cuiusque, ni fallimur, meminit GE. HENR. GOETZIVS in *Singularibus de reliquiis Lutheri, diuerſis in locis adſeruatis, Lipſ. 1703. 4*; pariterque *Abacum ligneum*, quem ſi leuiter adſpicias, ne teruncio quidem aeſtimaueris, vbi vero acceſſeris propius, auro cariorem dices, ac dolebis forſitan, non in auro argentoue puro, ſed in ligno viliſſimo tam ſubtiliter, tamque eleganti manu, Chronologiam totius Veteris Teſtamenti adcuratiſſimam inſculptam exhiberi. Hiſtoriam huhuius Bibliothecae IOH. SAVBERTVS, ſupra memoratus, *duabus* complexus eſt *Orationibus*, quarum altera *de ſtructoribus eius et curatoribus*, altera *de rarioribus quibusdam et ſcitu dignis*, quae ibidem exſtant, agitur. Adiectus eſt *Catalogus librorum, ſaeculo XV. excuſorum*, quorum plerosque oſtendit dicta Bibliotheca. Prodiit ille Sauberti libellus *Norimb. a. 1643. in 12.* hodieque parum eſt obuius. Non enim recudendum eum

 cura-

*) GE. LAVR. HAVSFRIZ in *Memoria Gregorii Haloandri, Norimb. a. 1736. 8. pag. 57. Caeterum*, inquit, *qui hodie in publica Norimbergenſium bibliotheca conſpiciuntur, libri Haloandrini, iuſſu perilluſtris Senatus ſplendide compacti, atque in ſolemnibus inaugurationis inclutae Academiae Altorfinae a. 1622. adhibiti ſunt; inde etiam ſingulos tomos aut rubeo, aut nigro, aut violaceo ſerico, ex more academico, vbi ſinguli doctorum ordines diuerſo veſtium ceremonialium colore diſtingui ſolent, indutos videmus. Cuſtodiuntur ibidem ſumma cura, neque eſt quisquam aequus rerum cenſor, qui eos auro illo, quo fulgent, digniſſimos non iudicet.*

curauit Frid. Rothſcholzius, vti ſpem fecerunt die *Leipz. gel. Zeit. a.1733. p.12.* Aliam formae quartae editionem ad annum 1678. refert IOH. CHRISTOPH. KRÜSICKE in *Vindemiis litterar. Specim. I. pag. 21.* Sed falſum id eſt ſine dubio, verum contra, et ex hoc eius loco facile perſpiciendum, illum vnicam, qua vtimur, editionem vidiſſe nunquam. Ex Oratione ſecunda, quae praecipue MStos Codices recenſet, plurima *Diſſertationi* ſuae *de Bibliothecis* inſeruit THEOPH. SPIZELIVS. Vid. *Acceſſio I. Schmidiana ad Maderi de Bibliothecis Collectionem, p. 195. ſq.* Quum tamen Saubertus non enodate ſatis Bibliothecae huius, cui praefectus erat, incrementa expoſuerit, nec MStorum aetatem indicarit ac praeſtantiam, non inutilis eſſet opera, ſi quis auctiorem ornatioremque reddere hanc Orationum bigam vellet. Breuiter quoque de Bibliotheca eadem diſſeruit ſuperiori ſaeculo IOH. CHRISTOPH. WAGENSEILIVS in *Comment. de S. R. I. libera Ciuitate Norimberga, Cap. XI. p. 78. ſq.* quamquam, ex ſententia THOMAE ITTIGII in *Selecl. Cap. Hiſtor. eccleſ. Saeculo I. cap. 4. p. 248.* cimelia, quo hoc ſapientiae promtuarium excellit, oculis perluſtrauit parum vigilantibus. At veniam meretur ideo vir doctus, quod ipſe monet, ſe rariorum MStorum Indicem ex Sauberto repetiiſſe. Naturae admiranda, ingenii humani artificia, et Antiquitatis monumenta ſingulari *Oratione*, quae *Norimb. a. 1674. in 4. cum figuris aeneis* excuſa, et nunc inuentu difficilis eſt, de *inclutae Bibliothecae Norimbergenſis Memorabilibus* deſcripſit IOH. IAC. LEIBNITIVS. Plura in promtu non ſunt: haud eſt tamen dubitandum, quin illuſtris Senatus, pro ſuo ſemper in bonas litteras amore, inde a Sauberti temporibus varia librorum praeſtantiſ-

ſtantiſſimorum acceſſione iſti Bibliothecae proſpexerit, quemadmodum id feciſſe legimus Ioh. Mich. Dillherrum, eiusdem in munere ſacro et bibliothecario ſucceſſorem, quippe qui a. 1669. Bibliothecam publicam, quam viuus multis libris et manu ſcriptis rarioribus donauerat, mille Florenis, foenori datis, locupletauit, teſte ZEVMERO, loco paullo infra art. III. proferendo.

II.) Biblioheca *Fenitzeriana* in aede parochiali Laurentiana. Auctorem ea habet Iohannem Fenitzerum, ciuem Norimbergenſem fabrumque cultrorum, qui a. 1615, decem ac quatuor ante obitum annis, quadraginta quinque, et a. 1624. viginti adhuc duosque Florenos, quouis anno in libros theologicos ad vſum Miniſterii eccleſiaſtici impendendos, teſtamento conſtituit. Initium igitur Bibliothecae comparandae ſtatim factum eſt a. 1616. Inter Opera maioris pretii hic loci occurrunt Bibliotheca veterum Patrum maxima; Caniſii Lectiones antiquae; Baronii Annales eccleſiaſtici, eiusdemque Continuatores; d'Achery Collectio veterum aliquot Scriptorum; Biblia polyglotta Briani Waltoni; Biblia Regia Antwerpienſia; Byzantinorum Scriptorum editio Veneta, caet. Catalogum omnium librorum cum fundatoris vita *Norimb. a. 1736. in 4.* plagulis decem edidit IOH. MICH. WEISIVS, Diaconus Laurentianus et Bibliothecarius.

III.) Bibliotheca Collegii *Sebaldini*, a Iohanne Mich. Dillherro, ſupra laudato, a. 1669 teſtamenti tabulis relicta. Audiamus IOH. CASP. ZEVMERVM in *vitis Profeſſorum Ienenſ. Claſſe I. p. 156.* vbi haec: *Numiſmata plurima, quae longo tempore collegerat, aurea, argentea et aerea per teſtamentum collegio Sebaldino donauit, vna cum Bibliotheca ſua, quae cum Iena diſceſſiſſet* (in hac

enim Academia per decennii ſpatium Doctoris publici ſpartam ornauerat) *centum ac nouem centenarios ponderans, quatuordecim currus impleuerat, ſed per triginta deinceps annos multo locupletior reddita fuerat.*

IV.) Bibliotheca *Ebneriana*, quam Senatus Norimbergenſis ornamentum, Hieron. Guil. Ebnerus ab Eſchenbach, cum fratre illuſtri, Iohanne Carolo, maximis hoc ſaeculo ſumtibus comparauit. Acceſſit ei, hereditatis iure, Chriſtoph. Iacobi Imhofii a Weidenmühl ſupellex inſignis et numeroſiſſima, quae ſingulis annis conſtituta quadam pecuniae ſumma non parum poteſt amplificari. Vid. SCHELHORNII *Vita Philippi Camerarii p. 9. in not.* Struuius Catalogum quendam Codicum manu exaratorum, et membranaceorum quidem, quibus Bibliotheca Ebneriana inſtructa eſt, ab Oelhaſeno, Conſiliario Rei publicae, accepit olim, ex quo hac innotuerunt cimelia: *Terentii Comoediae, cum Scholiaſte; Cicero de amicitia; Ouidii Metamorphoſis et quinque libri Triſtium; Lucanus; Perſius; Prudentius; Virgilius; Claudianus; Iuuenalis; Commentarii in Virgilium, Lucanum, Perſium et Sedulium, item in quasdam Horatii Odas, libros ſermonum, epiſtolarum artemque poeticam; Macrobius in ſomnium Scipionis; Boethius de SS. Trinitate ad Iohannem Diaconum; Proſperi Epigrammata in dicta Auguſtini; Hieronymi Interpretationes nominum Ebraicorum; Papiae excerptum; Timaeus Platonis; Nicolai de Lyra diſputatio de Iudaeis; Guilielmi Occam Philoſophia; Aureae Bullae exemplar antiquum; Chriſtinae Ebneriae viſiones; Philippi Camerarii de captiuitate ſua Romana Relatio*, quam nunc editam videmus in SCHELHORNII *Vita Cameraria; Eiusdem additiones, nouem capitibus conſtan-*

conſtantes, ad horas ſubciſiuas, de quibus v. SCHELHORNIVS *l. c. p.152; Volumina aliquot Epiſtolarum ad Camerarium ſcriptarum*, ex quibus ſelectiores publicauit idem *pag. 171. ſq.* Plura eiusmodi MSta recenſuit CAROL. CHRISTIAN. HIRSCHIVS in *Adpendicibus ad Millenarios* ſuos *librorum, ab a. 1501. ad a. 1550. typis excuſorum, et in priuata quadam Bibliotheca*, (quae Ebneriana eſt, *Norimbergae adſeruatorum*. Primus Millenarius *ibid.* prodiit *a. 1746. in 4.* quartus, isque vltimus, *a. 1750.* Praeſtantiſſimus autem huius Bibliothecae Codex eſt *Noui Teſtamenti Graeci Volumen* forma quarta, in altitudinem magis, quam latitudinem, excreſcens, incluſumque duabus tabellis, corio fuſco obductis, auroque variegatis, quarum in latere eminent quinque ex argento confectae ac deauratae ſtellulae; ipſae tabellae ſuperiori et inferiori parte argenteis quatuor vncis conſtringuntur; interius autem haec ligatura in eum fere modum formata, multoque auro exornata eſt, quo Turcarum volumina cooperiuntur. Codex totus quadringentis viginti et quinque foliis membranaceis conſtat, quorum pauciſſimae paginae nudae et inanes adparent, raroque exemplo integer et omni ex parte perfectus eſt, niſi quod Apocalypſis Iohannis deſit. Scripturae venuſtae, eleganti et adcuratae accedunt ſplendidiſſimae picturae, quibus vel ſanctorum virorum effigies, vel alia ornamenta, ſingulari prorſus induſtria et operoſo artificio, noſtris pictoribus hodie vix imitando, exhibentur. Litterae etiam complures in fundo miniato deauratae conſpiciuntur, quae omnia coniecturae locum dant, Codicem hunc ad vſum Imperatoris cuiusdam Graeci, aut alius ex Auguſtorum familia, aut primae et

aulicae dignitatis viri, esse conscriptum. Vid. CONRADI SCHOENLEBEN *Notitia egregii Codicis Graeci Noui Test. MSti, quem Norimbergae seruat vir illustris, H. G. Ebner ab Eschenbach, Norimb. a. 1738. 4.* Eo Lectores nostros remittimus, id saltim addentes, laudatum Codicem ex Oriente adlatum, in rarissimis litteratae Germaniae thesauris merito reponi. De alio Codice Latino membranaceo formae maioris, siue Regalis, qui Bibliothecam Ebnerianam valde ornat, et *Ptolemaei Geographiam* complectitur, vberius differit RAIDELIVS in *Comment. de Claudii Ptolemaei Geographia, Cap. IV. pag. 26. sq.* docens quoque, scripturam pulchram esse et adcuratam, nec tamen saeculum XV. excedere. *Tres Codices Ebraicos* manu exaratos, qui exstant ibidem, *Dissert. Academica* descripsit clarissimus vir, IOH. ANDR. MICH. NAGELIVS *Altorfii 1749.* Atque hactenus de Bibliotheca Ebneriana, quae, mortuo a. 1752. illustri possessore, singulis Mercurii et Saturni diebus patebit omnibus, vt patriae Vrbis decus perpetuum sit, referentibus id *Nouis litterariis Kohlianis (Hamburg. Berichte von gelehrt. Sachen) a. 1752. p. 127.*

Inter priuatas Norimbergensium Bibliothecas hoc saeculo celeberrimae fuerunt 1.) *Pelleriana*, de qua WAGENSEILIVS in *Comment. de Ciuitate Norimb. p. 62.* ita scribit: *Inter Bibliothecas plurimas principatum sibi vindicat, quam vir diuini humanique iuris scientissimus, et ideo summae apud nos existimationis, ac non tantum patriae Rei publicae, sed et multorum Imperii Ordinum, Consul, huius Academiae Procancellarius, Christoph. Pellerus, magna industria collegit, quaeque priuatae Bibliothecae modum fere supergreditur.* Catalogus eiusdem prodiit *Norimb. a. 1717. in 8.* 2.) Bibliotheca *Mich. Frid. Lochneri*, Medici litteratissimi,

de

de qua tamen IACOB. BVRCKHARDVS in *Comment. de vita sua*, Catalogo librorum adiecto, *p. 90. Ad instructissimam*, ait, *eius Bibliothecam aditus nemini patuit: excusauit se semper peregrinis, quod in nullum redacta sit ordinem: id quod et pictura illa, quae supra ianuam, per quam aditus ad Bibliothecam patefiebat, indicabatur. Inordinatus nimirum variae magnitudinis librorum cumulus ea repraesentabatur*; 3.) Bibliotheca *Godofredi Thomasii*, Medici itidem excellentissimi, quae raris et selectis libris, MStorumque copia, refertissima fuit. Cum primis commendauit eam stupendus Epistolographorum adparatus, qualem alibi reperiri posse, vix est credendum. Vid. BVRCKHARDVS *l. c. p. 84. sq.* nec non *die Leipz. gel. Zeitungen a. 1747. p. 162. sq.* vbi plura de hac ipsa Bibliotheca memorantur. Hodie, quantum sciamus, floret adhuc apud Norimbergenses viri summi, *Christoph. Iacobi Velseri*, Bibliotheca, quae in *Thesauro Bibliothecali, Vol. III. p. 75. sub finem* admodum laudibus extollitur. Verba sequentia sunt: *Ex hoc locuplete vtique et incomparabili, qui penes ipsum est, librorum thesauro Opera bene multa, eaque rarissima, huic Thesauro Bibliothecali, tamquam gemmae, huc vsque inserta sunt.*

§. XVIII.

Olsnae, apud Silesios, in arce Ducali adseruatur Bibliotheca, quae natales suos debet Henrico II. Duci Berolstadii regenti, atque e gente Ducali Monsterbergica oriundo, post cuius filiique successoris, Henrici III, obitum sub finem superioris saeculi Ducatus Olsnensis Carolo II. cessit, ideoque, iussu illius, Bibliotheca Olsnam translata est. Aucta deinceps a Siluio Nimrodo, Principe Würtembergico, doctrina politissimo, et a. 1699. Christiani Vlrici, filii Nimrodi, supellectile, Berolstadii, vbi antea sedem suam habuerat, collecta, priuatorum item liberalitate, maxime

maxime Christoph. Schroeeri, in Regimine et Consistorio Consiliarii, pariterque Boeckel Pauli a Bornefeld, summi aulae Praefecti. Vterque enim testamentaria dispositione et iuridicos, et alios eximiae raritatis ac pretii libros, quorum plurimi recentiores sunt, Bibliothecae Ducali addixit, quo factum, vt in ampliorem eadem locum deportanda esset. In omnibus disciplinis, iurisprudentia speciatim, haec Bibliotheca, nulli fere alii apud Silesios secunda, probe instructa est, nec MStis destituitur, non antiquis quidem, at curiosi tamen Lectoris adspectu dignissimis. Eminent inter ea *Henrici Wenceslai*, Principis, *Itinerarium* a. 1591. confectum, nec non *Ius regni Hungariae consuetudinarium.* Vid. SAM. WENCESLAI KROLLII *Diss. epistolicae binae de Bibliotheca Silesiorum Olsnensi. Lips. 1735. atque 1736. in 4.* et KVNDMANNI *Acad. et Scholae Germaniae* caet. *p. 372. sq.*

Onoldi Bibliotheca Marchionum Brandenburgicorum laudatur, quae auspiciis Serenissimi Caroli Guilielmi Friderici publicis aperta est vsibus a. 1738. *Historischer Bilder-Saal, P. X. p. 413.* Plura de illa nobis adhuc minime innotuerunt. Priuatarum Bibliothecarum pretiosissima fuit his nostris temporibus *Zochiana*, de cuius Catalogo, cura THEOD. HENR. TIEZMANNI *Onoldi a. 1752. in 8.* excuso, vid. *die Leipziger gel. Zeitung. a. 1752. p. 804. sq.*

In *Schola prouinciali Portensi*, Numburgo ad Salam adposita, Bibliotheca exstat haud vulgaris. Prima eiusdem fundamenta constituit supellex Monasterii Bosaugiensis, Augusti, Electoris Saxoniae, iussu a. 1573. eo translata, quae Codices non nullos et membranaceos, et chartaceos, pluresque item libros, sub artis typographicae incunabula editos, continebat. Vid. IOH. MARTINI SCHAMELII *Addenda ad Leuckfeldi Chronologiam Abbatum Bosaugiensium, Numburgi 1731. in 4. pag. 87. sq. Membranam Flauii Iosephi* ex

hac

hac Bibliotheca eleganti Progr. quodam descripsit FRIDER.GOTTH.FREYTAGIVS, iam Scholae Rector, *ibid.* 1727. 4. ac de alio Codice membranaceo, qui *Augustini de Ciuitate Dei libros* complectitur, filius eius egit *Lips. a.* 1747. *in* 4. Libri recentiores, qui singulis annis augeri solent, historici praecipue et philologici sunt argumenti, eorumque in numero praestantissimae Auctorum veterum editiones occurrunt.

Praga, vrbium Bohemicarum caput, gloriatur

I.) De Bibliotheca *Capituli ad S. Viti Templum* antiquissima, quae orto a. 1142. incendio non parum librorum amisit quidem, at postea nouis locupletata est incrementis. Habet egregia MSta, historica maxime, quae rebus Bohemicis lucem accendunt. Pertinent huc *Cosmae*, Pragensis Ecclesiae Decani, *libri III. Chronicorum Bohemicorum cum continuatione; Vitae SS. Viti, Wenceslai, Ludmillae et Adelberti; Iaroslai Monachi Chronicon, Francisci*, Canonici Pragensis, *Historia Bohemica, ab vltimis Regibus Bohemicis Primislaae stirpis, vsque ad Carolum IV*; nec non *Benessii Weitmilii Chronica Pragensia*, quae fere omnia nondum edita, publica tamen luce digna essent. Supremam huius Bibliothecae curam sustinet Decanus Collegii, quo grauissimo munere a. 1725. functus est Carolus Dominicus Rzeczizky. Illius etiam auspiciis eo ipso anno in curia, qua vti solent Decani, meliora librorum adparatui conclauia fuerunt adornata. Vid. CAROLI ADOLPHI REDELII *Sehenswürdiges Prag*, libro II. *Cap.* 63. *p.* 267. *sq.*

II.) De Bibliotheca *Academica*, quae fundamentum debet Carolo IV. Is enim Imperator insignem librorum supellectilem, quam Sbnico ab Hasenburg Ecclesiae Wischeradensi legauerat, emit ab

ab eadem, et Academiae donauit. REDEL *l. c. lib. VI. cap. 9. p. 451. Collegio* ſpeciatim *Carolino* (cuius pretioſam Bibliothecam in bello Huſſitico a. 1422. a plebe combuſtam eſſe, ZEILLERVS tradit *Itiner. German. P. I. cap. 7. p. 177.*) anno 1726. maxima pars Bibliothecae acceſſit, quam collegerat olim Ignatius Carolus, S. R. I. Comes a Sternberg, Imperatoris Leopoldi Conſiliarius intimus, regno Bohemiae praefectus, ſupremique Tribunalis praeſes, vt memorant *die Leipz. gel. Zeit. a. 1726. p. 353*

III.) De Bibliotheca *Patrum e Societate Ieſu* in Collegio S. Clementis Academico, quae et MStis, et libris excuſis, belle inſtructa eſt, atque hoc ſaeculo non exiguam Operum theologicorum et iuridicorum copiam ex Bibliotheca Sternbergiana obtinuit. Vid. *Leipz. gelehrte Zeit. l. c.* Laudat eam, praeter REDELIVM *p. 467*, KEYSSLERVS *Tomo II. der neueſten Reiſen, p. m. 1040. edit. prioris.* Nouiſſime maxima incrementa accepit ex Caeſarea Vindobonenſi, ſi tabulis publicis fides. Auguſtiſſima ſcilicet Imperatrix, Maria Thereſia, a. 1750. Patribus his omnes libros dono dedit, quorum eadem editio bis inuenta eſt in Caeſarea.

Sic et *Quedlinburgi* complures monſtrantur Bibliothecae, quae publicae ſunt. Habemus de iis TOBIAE ECKHARDI *kurtze Nachricht von den oeffentlichen Bibliothequen zu Quedlinburg, Quedlinb. a. 1715. in 4.* quo ex Opuſculo cognoſcimus

a) Bibliothecam *Principalem* in arce, quam a. 1686. Anna Dorothea, Dux Saxo-Vinarienſis et Abbatiſſa, condidit, poſtea varii Principes, virique illuſtres auxerunt. Habet etiam Codices quosdam manu exaratos, quorum pars ad Monaſterium S. Wiperti olim pertinuit. Antiquiſſimus

eorum

eorum est et sine dubio ex Carolingorum aeuo, Codex, *Seueri Sulpitii vitam S. Martini*, *tres eiusdem Epistolas totidemque Dialogos exhibens*, cui addi omnino debet *Codex IV. Euangeliorum Latinus ex interpretatione Hieronymi*, in membrana litteris aureis capitalibus maioris formae nitidissime scriptus. Nec vulgaris est *Codex membranaceus Iuris prouincialis et feudalis Saxonici non glossati*, ex saeculo XIV;

β) Bibliothecam *Mylianam* in Templo S. Seruatii, quam, a Valent. Bern. Mylio, Diacono Seniore, olim collectam, vidua eius, instinctu Ioh. Ernesti Schulenburgii, supremi aulae sacerdotis, posteritati legauit;

γ) Bibliothecam in aedibus, quas vulgo dicunt *Stiffts-Hauptmanney*, collocatam, quae variorum ICtorum operibus referta est;

δ) Bibliothecam *Senatus in Curia*, cuius prima fundamenta posuit Ioh. Hubnerus, Iuris Practicus, legatis a. 1662. libris suis, ea quidem conditione, vt Senatus sibi vindicaret eosdem, si nemo reperiretur, qui cum eo cognatione sit coniunctus. Talis autem explorari non potuit, ideoque Bibliotheca isthaec, postquam ab Andr. Bartholom. Zeitzio, Camerario, in ordinem fuerat redacta, vsibus Magistratus et aliorum consecrata est, ac deinceps nouis libris locupletata. Inter MSta, quorum pauca adsunt, *Ius antiquum Saxonicum*, at recentioris aetatis, occurrit;

ε) Bibliothecam in *Templo S. Benedicti*, cuius origines adhuc ante Lutheri Reformationem constituendae videntur. Post Anna, Comes Stolbergensis et Abbatissa, Dorothea Sophia, itidem Abbatissa Quedlinburgensis virique nonnulli Musarum amantissimi liberalitate sua hanc supellectilem reddere ampliorem studuerunt. Complura

plura etiam Opera ex reditu ipsi destinato accessere, idque cum primis egit Frid. Ern. Kettnerus, Sacrorum Antistes, qui a. 1722. mortuus est, vt Bibliothecam Patrum compararet. Perantiquum ibi conspicitur artis typographicae monumentum, *Biblia* scilicet *Latina*, a. 1457, non adiecto loco, typis impressa;

ζ) Bibliothecam *Beindorfianam*, quam Christoph. Beindorfius, Consiliarius aulicus, eruditorum ex familia sua commodis perpetuis legauit. Excellit ea libris praecipue iuridicis, aliisque quibusdam hodie rarioribus;

η) Bibliothecam *Scholasticam*, cuius natales debentur Sam. Schmidio, Rectori superiori aetate meritissimo. Is enim quadringentos, et quod excedit, libros optimo consilio congessit. Post illius tempora hic adparatus auctus est, quantum licuit. Cf. laudati ECKHARDI *Schediasma de Codicibus MStis Quedlinburgensibus*, *Quedlinburgi a. 1723. in 4.* quod recensent *Acta Erud. Lat. a. 1724. p. 277. sq.*

§. XIX.

Ratisbonensium vrbs varias nouit Bibliothecas, quarum altera in *Curia* reposita, altera ad *Gymnasium* spectat. Aliam, haud male instructam, possidet *S. I. Collegium.* Sic etiam in reliquis *Monasteriis* tales reperiuntur, de quibus tamen nihil, quod singulare sit, memorare possumus. Praestantissima omnium sine dubio est Bibliotheca principalis Ecclesiae et Monasterii Benedictini *ad S. Emmeranum.* Nullum sane Monasterium in Germania esse adserit PEZIVS *p. 38. Diss. isagogicae ad Tom. I. Thes. Anecdot. nouissimi*, in quo tot tamque illustria veterum Germaniae Regum, Ducum, Episcoporum, aliorumque clarorum hominum monumenta exstent, quam in Emmeranensi. Codices manu

manu ſcripti numerum excedunt millenarium, quos inter plurimi membranacei ſunt, vetuſtiſſimi lectiſſimique. Eos tanti feciſſe Mabillonium (qui de hac ipſa Bibliotheca in *Itinere ſuo Germanico p. 55. ſq edit. Fabric.* non nulla diſſerit) monet PEZIVS *l. c. p. 41.* vt Regis Galliarum nomine pro ſingulis his Codicibus ſingula volumina typis excuſa, quanticunque forent pretii, Emmeranenſibus promiſerit, ſi quidem illos Bibliothecae Regiae concederent; ſed neutiquam accepiſſe eos Attalicam hancce conditionem, exiſtimantes quippe, ſuorum maiorum labores omnibus opibus praeſtare et elegantiis. *Catalogus librorum*, quos dicta Bibliotheca ſeruat, *Ratisbonae a. 1749.* prodiit *in 8. Tomis IV.* auſpiciis Iohannis Baptiſtae S. R. I. Principis, et Abbatis Monaſterii. *Tomus I.* continet libros theologicos. *Tomus II.* exhibet Codices manu exaratos, quorum varii ſaeculum IX. ac X. attingunt. Rariſſimum pretioſiſſimumque eſt *Euangeliorum Volumen*, ab Arnulpho, Imperatore, donatum, quod Carolus olim Caluus in vſus Eccleſiae S. Dionyſii litteris aureis ſcribi iuſſerat. Vid. *Hiſtoire litter. de la France, Tom. IV. p. 283.* itemque *Tom. V. p. 514.* nec non *Chronicon Gotwicenſe Tomo I. p. 47.* In *Tomo III.* huius Catalogi, praeter Hiſtoriam Eccleſiarum ac Monaſteriorum, Vitae Sanctorum, Scriptores Iuris Canonici atque Ciuilis, Philoſophi item ac Mathematici recenſentur. *Tomus* denique *IV.* Hiſtoricos omnium regnorum et prouinciarum, libros ad Hiſtoriam litterariam, et humaniorum ſtudiorum campum pertinentes, vna cum Collectione ſingularium Tractatuum, conſpiciendos praebet. Cf. *Leipz. gel. Zeitungen a. 1750. p. 100.* et celeb. GOTTSCHEDIVS in *Proluſione, Singularibus Vindobon. praemiſſa, p. 12.* vbi haec de Euangeliorum Volumine, modo laudato, leguntur: *Antiquiſſimum tandem N. T. Latine verſi Codicem, ſaeculo IX. ineunte ſcriptum, auro multo ornatum, et pretioſiſſimis gemmis extrinſecus*

diſtinctum, quem in Theſauro S. Emmerani vidi, eo magis merito admiratus ſum, quo certiora antiquitatis ſummae documenta prae ſe fert, quoue pulcriore charactere deſcriptus, maiorique cum cura conſeruatus hactenus fuit. Multis etiam Bibliothecis priuatis, iisque egregiis, Ratisbona gaudet. Talem poſſidet illuſtriſſimus Comes, *Carol. Ioſeph. a Palm*, Miniſter Caeſareus, quae haud ita pridem Rinckiana ſupellectile, vt *Cap. I. §. 23.* iam nunciauimus, mirifice fuit locupletata. Nec parum inſtructa eſt reuerendi *Barthii*, Miniſterii Euangelici Subſenioris, Bibliotheca, quam omnis generis Operibus, et rarioribus antiquorum temporum monumentis inſignem vocat GOTTSCHEDIVS *l. c.*

Rinteſienſis Academiae Bibliotheca, cuius iam fundamenta poſuiſſet Erneſtus, Comes Schauenburg. Rintelienſium Muſarum Pater, niſi mors inopinata conſilium fregiſſet, a. 1644. triſtiſſimo belli ciuilis tempore condi coepta, libros, vel pecuniae non nihil, ad vſum publicum liberaliter conferentibus Profeſſoribus plurimis, aliisque viris illuſtribus et nobiliſſimis. Primus omnium Franciſcus Gieſſenbier, Academiae Procancellarius, Feudorumque ac Decretalium Profeſſor, tres atque viginti Codices donauit. Mox fortiſſimus belli Dux, Alexius Oxenſtirna, in Bibliothecam recens inſtitutam centum impendit Imperiales, maius animi propenſi documentum promittens, quando intellexerit, optatas illam vires ſumſiſſe. Sed et alii ex Suecorum nobiliſſima gente hoc ipſo anno aliquid incrementi attulerunt. Anno 1647. Herm. Schluter, Bremenſis, decem Imperiales dedit, legatique complures, qui ad pacem recuperandam Oſnabrugam conuenerant, Imperiales aliquot, augendae Bibliothecae cauſſa, tradiderunt, quibus ipſa Ciuitas Oſnabrugenſis munus tunc temporis haud vulgare, quinque ſcilicet ac viginti Imperialium, adiecit. Nec ſilentio praetermitti deberent multorum aliorum dona, niſi nimis longum

longum foret, hoc loco eadem omnia recensere. Translato ad augustam Domum Hassicam Comitatus Schaumburgensis dominio, Guilielmus VI. Landgrauius, post reparatas, vbi Bibliotheca collocata erat, aedes, quinquaginta quotannis Florenos illi adsignauit, quae pecuniae summa a. 1667. primum erogari coepit iussu serenissimae viduae, Hedwigis Sophiae. Noua deinceps ornamenta accesserunt a variis, praecipue Friderico, Comite Lippiaco, qui quadraginta Imperiales ad libros emendos numerauit. A. 1698. Henr. Vagedes, Eloqu. et Histor. Professor, improlis vitam cum morte commutans, ad illustre aliorum exemplum, vt cresceret publica, priuatam, quam in omni scientiarum genere instructissimam habuit, Bibliothecam legauit; ne quid indigne tamen ferrent eius ab intestato heredes, pretium illis postea fuit solutum. Carolus, Hassiae Landgrauius, paullo ante obitum librorum armaria restitui, repositoria dari noua, et amphitheatrum altera parte augustius esse iussit. Quod pulchre inchoatum, statim absolutum est imperante Friderico, Suecorum Rege, Patrisque magni successore, cuius auspiciis a. 1730. primum et aperta Bibliotheca, in meliori reposita domicilio, et praefecto eidem, Ioh. Nic. Funccio, Academiae Oratori atque Historico, annuum decretum stipendium fuit. Vir ille celeberrimus librariam hanc supellectilem, quam numerosam quidem, at neglectam fere abiectamque, puluere ac sordibus tectam, nulloque dispositam ordine inuenerat, ita habuit curae per quatuor, et quod excedit, lustra, vt nunc denique perfectum Palladis templum videatur. Ab eodem *Rintelii a. 1733. in 4.* accepimus *Catalogum Bibliothecae*, illo, qui *a. 1692. ibid. eademque forma* prodierat, auctiorem longe et adcuratiorem. Praefixa est viri doctissimi *Oratio de Bibliothecae in Academia Rintelensi origine et incrementis*, nuper etiam *selectis* eius *Orationibus*, con-

 iunctim

iunctim editis, *p. 199. sq.* inserta, ex qua praecipua descripsimus. Nouissime successit *Publicae in illustri Ernestina Rintelensium Academia Bibliothecae Accessio*, eodem auctore, *Rintel. a. 1751. in 4.* Continet hocce Supplementum Catalogi libros omnes, post annum 1733. Bibliothecae illatos. Praemissa simul, praeter Programma quoddam, noua FVNCCII *Oratio de necessario librorum adparatu, et Rintelensis Bibliothecae incremento*, in cuius postrema parte permulti laudantur, qui largitionis suae exstare memoriam voluerunt.

Riddageshusanum Coenobium, Brunsuigae adiacens, iam anno huius saeculi nono quatuor circiter Voluminum millia, Historicorum in primis praestantissimorum, possedit. Plurima debentur Rudolpho Augusto, Duci Brunsuicensi ac Luneburgensi, vt supra monuimus, in Historia Bibliothecae Rudolpheae Helmstadiensis. Multa tamen desiderantur, si vnicum excipias IV. Euangeliorum et Epistolarum Apostolicarum Codicem, nitide exaratum, quem inspexit aliquando Zach. Conr. ab Vffenbach. Cf. eius *merckwürdige Reisen, Parte I. p. 302.*

Bibliothecae Academicae *Rostochiensis* Historiam luci exponet propediem vir doctus et celebris, ANGELIVS IOH. DAN. AEPINVS, Eloqu. Prof. ac Bibliothecarius. Interim transmisit nobis humaniter, quae, pro ratione instituti nostri, hoc sufficere loco possunt. Exordium autem illius Bibliothecae deriuandum est a Paulo Calenio, Rostochiensi, qui, studiorum caussa Lugduni Batauorum agens, a. 1606. libros suos cum mille ac ducentis Imperialibus, ad coemendos alios, Academiae patriae legauit. Est testamentum eius in Diario, quod inscribitur *Etwas von gelehrten Rostock. Sachen a. 1739. p. 815.* vbi adseritur quidem, nihil plane accepisse Academiam; sed ex Actis tamen patet luculenter, quod ei re ipsa, testatore Panormi mortuo, dicta pecuniae summa a. 1613.

perso-

persoluta sit: non nulli etiam libri, nomine Caleniano insigniti, adhuc in Bibliotheca reperiuntur. Circa idem tempus subsidia illa litteraria, quae quatuor Facultates multo ante sigillatim collegerant, comportata esse videntur, vt in vnum quasi corpus coalescerent. Cf. SEBAST. BACMEISTERI *Antiquit. Rostoch. p.869.* in *Tomo III. Monum. inedit. de reb. Germ.* quae perillustri a WESTPHALEN debentur. Postea quidem gloriosae memoriae Principe, e. g. Philippus II. Pomeraniae, et Augustus, iunior Brunsuicensis ac Luneburgensis Dux, a. 1594. Rector Academiae magnificentissimus, priuati item homines, scilicet Willigius Paselicius, Senator Rostochiensis, Ioh. Simonius, Eloquentiae Professor, Kirchringia, vidua, pluresque alii liberalitate sua multum Bibliothecae ornamenti attulerunt. Cum primis autem Serenissima Princeps, Augusta, ex Parentis, Gustaui Adolphi, Ducis Mecklenburgo-Gustrouiensis, Bibliotheca varia donauit magni pretii Opera, inter quae *Collectio Conciliorum Regia, Paris. a.1644. Tomis XXXVII. formae maioris* edita, notatu dignissima est, propterea, quod summus olim possessor margini foliorum manu sua adscripsit passim obseruationes, exquisitae doctrinae specimina clarissima exhibentes. Tandem binarum priuatarum Bibliothecarum accessione maximis publica auctibus creuit. Etenim Henr. Gustav. Scheffelius, Serenissimo Duci Mecklenburgico, Friderico Guilielmo, a Camerae olim et Cancellariae consiliis, anno 1738. Wismariae e vita discedens, totam, quam habuit, librorum supellectilem legauit Academiae, quod et a. 1746. fecit Mart. Alb. Willebrandus, Cancellariae Suerinensis Pro-Director, quum iam aliquot ante annos, mortua matre, conseruatam in eius aedibus proaui sui, aui parentisque, qui omnes Professores Rostochienses fuerunt, Bibliothecam generoso animo tradidisset Academicae. Nunc igitur ea ipsa

decem circiter millia voluminum comprehendit, libris theologicis praestantia, iuridicis numero eminentibus. Ad rariores referendi sunt libri prohibiti, atque non pauci, paullo post inuentam typographiam excusi, v. g. Alphonsi de Spina Fortalitium fidei contra haereticos, et Biblia Germanica Coloniae diuulgata, quorum meminit CHRISTIAN. KORTHOLTVS *de variis Scripturae S. editionibus p. 346.* MStorum non splendidus quidem amplusque adparatus adest, aliqua tamen haud contemnenda monstrantur, quo pertinent *Codex membranaceus, in quo Pentateuchus cum libris Iudicum et Ruth*, secundum versionem vulgatam; *Aliquot veterum Scriptorum exemplaria; Thomae a Kempis liber de imitatione Christi*, lingua Malabarica in palmarum foliis scriptus; *Autographa multa Lutheri*; *Historica varia recentiora*, praecipue ingens *Volumen, quod a magno aulae cuiusdam Regiae Ministro diligenter collectum esse videtur.* Complectitur illud litteras Principum, tempore belli tricennalis, cuius historiam, ab a. 1620. vsque ad a. 1634, egregie illustrant, regentium, ipsa eorundem manu subscriptas. Separatum spatium occupant libri Rostochii et in toto Ducatu Mecklenburgico typis impressi, quae collectio, domesticis etiam Historicis locuples, perpetuo continuatur. Hodie Bibliotheca illa in Templo D. Iacobi exstat, quoniam prior locus in Collegio philosophico et angustus erat nimis, et ab incendiorum violentia parum tutus. Olim praefecti fuerunt eidem duo Professores, deinceps vnus saltim, ita tamen, vt exacto biennio, alius succederet. Nunc vero constitutum est, vt supra laudatus Aepinus hoc munere, quoad velit, perfungatur. In Templo etiam Mariae *Collegium Sacerdotum* Bibliothecam habet, institutam, vt simile vero est, ex eo librorum supellectile, quae in antiquo Monasterio ad D. Iohannis quondam delituit. Postea ex legato Polleyano libri quot-

quotannis fuerunt adiecti. Agitur de ea im *Etwas von gelehrten Rostoch. Sachen a. 1739. 1740. et 1741.* ipsa tamen loca indicare adcuratius non possumus, ab vsu quippe huius Diarii iam exclusi. Solus *annus 1742.* ad manus est, vbi *p. 622. 646. et 683. sq.* varii Bibliothecae Marianae libri recensentur, quibus complures nominis sui et liberalitatis memoriam propagare ad posteros studuerunt. Recentissima est Bibliotheca *Ordinis Equestris Mecklenburgici*, quae in Templo D. Iohannis seruatur. Fundamenta illius iecit nobilis quidam, qui splendido huic Ordini testamento reliquit bonorum copiam scriptorum. His accessit deinceps Domini a Negendanck, Consiliarii prouincialis, Bibliotheca, sumtu communi comparata, quae libris maxime superbit in historia et iure publico Ducatus Mecklenburgici necessariis.

Rotenburgum ad Tubarim, in Circulo Franconico, Bibliothecam habet, cuius origines ad saeculum XV. referendae. Eo enim tempore a Ministerio Rei publicae ecclesiastico sensim pedetentimque collecti libri fuerunt. Adiecit superioris saeculi initio Andr. Libauii et Eliae Ehingeri, Gymnasio Praefectorum, cura Scriptores varios ad Historiam et Philologiam pertinentes, cum primis Stephanianas editiones; sed bellum deinceps tricennale non mediocri detrimento fuit Bibliothecae. Quod vt resarciretur, Senatus, reddita patriae pace, complures bonae frugis libros acquisiuit. Adsunt ibidem MSta quaedam, non magni tamen momenti. Operum contra rariorum, eorum praecipue, quae primo saeculo typographico lucem viderunt, praeclara conspicitur Collectio. Inter Codices scriptos *Speculum humanae Saluationis*, de quo aliquando fusius differemus, notatu dignissimum est. Vid. ANDREAE SAM. GESNERI, Rectoris, *Progr. de non nullis Bibliothecae Reipublicae Rotenburgensis ad Tubarim memorabilibus, Rotenb. 1728.* quod

 paullo

paullo post recusum est in FRID. IAC. BEYSCHLAGII *Sylloge varior. Opusculorum*, *Tomo I. Fasc. 4. p. 743. sq.*

Salisburgi tres celebrantur Bibliothecae.

I.) *Archiepiscopalis*, cuius structura non inelegans est; nec praestantiores quidam libri editi in ea desiderantur. Veterum Codices manu exarati pro dignitate loci pauciores et recentiores sunt. *Statii*, *Macrobii*, et *Plauti Opera* manus elegantia omnium oculos tenent, etsi caeteroquin ipsa Volumina ducentorum annorum aetatem vix superent. Eadem perscriptae manu *Ouidii Metamorphoses*, *tres Decades Liuii*, et *quaedam Ciceronis Orationes* admiratione neminem non adficiunt. Haec PEZIVS *Dissert. isagog. ad Tom. I. Thes. Anecdot. nouiss. pag. 8.*

II.) Bibliotheca in vetustissima *D. Petri Abbatia*, vbi non omnia Cimelia monstrata fuerunt olim MABILLONIO, qui paucis tangit eam ipsam Bibliothecam in *Itinere Germanico*, *p. m. 71.* Tantam enim tum antiquissimorum, tum recentiorum Voluminum manu scriptorum copiam inuenit Pezius, vt vndecim ei dies, quibus Salisburgi commoratus est; ad perlustranda illa vix suffecerint. Inter hos Codices, quorum varios recenset *l. c. p. 5*, habentur *Augustini Epistolae 89.* octauo, vel nono saltim, saeculo exaratae; *Ambrosius in omnes D. Pauli Epistolas*, manu saeculi IX.; item *Necrologium*, signatum littera S. 75, sexcentorum annorum membranaceum in f. ex quo notae optimae Codice dici non potest, quantum res Austriacae et Bauaricae lucis accipiant. Cf. etiam splendidissimum *Chronicon Gotwicense*, *Tomo I. p. 37. 38. 50. et 52.*

III.) Bibliotheca *Vniuersitatis*, quae certam accepit formam a. 1658. coemtis iam a. 1649. iis libris, quos Christoph. Besoldus reliquerat, vti ex *Historia*

Historia Vniuersitatis Salisburgensis, *Frf. et Lips. a.1728. in 4.* edita, docent *Acta Erud. Lat. anni 1730. m. Febr. p 95. in fine.*

Illustre quoque *Schleusingensium* Gymnasium possidet Bibliothecam, hodie libris optimis instructam. Debet ea initium munificentiae Principum Comitumque Hennebergensium, qui addixerunt eidem, quicquid passim librorum in Monasteriis reperiebatur. Incrementa vero accepit potissimum a Bibliothecis Ioachimi et Samuelis Zehnerorum, patris ac filii, Wolffgangi item Seberi, qui omnes sacrorum Schleusingensium Antistites fuerunt. Zehnerorum quidem supellex a. 1636. sumtu publico comparata est: Seberiana contra, ex legato possessoris, paullo ante accessit. Sequentibus deinceps annis alia etiam ornamenta in eandem profluxerunt. Superbit in primis emendatissimis librorum editionibus, Plantinianis, Wechelianis, Stephanianis, Comelinianis caet. quae ab eruditis haberi in pretio solent. Quumque aliae Bibliothecae numero Voluminum se efferant, haec delectu gaudet, et copia tamen non spernenda commendatur. Parum autem abfuit, quin a. 1685. igne periret. Ortum enim in arce Ducali incendium, quorsum Bibliotheca a. 1665. communi consilio ex Gymnasii aedibus translata fuit, iam corripuerat conclaue, in quo adseruabatur eadem, adustisque non paucis, aut aqua adfusa pessime deprauatis libris quibusdam, triste reliquis fatum imminebat, nisi adcurrentium hominum cura maximam et praestantissimam eorum partem flammis eripuisset. Singulari mox Ioh. Ernesti Schadaei, Gymnasii tunc Rectoris, industria effectum est, vt illatum damnum non repararetur tantum, sed et pristino cuncta nitori restituerentur. Habet Bibliotheca haec MStorum non nihil, quorum pleraque Graeca sunt, chartacea tamen, e. g. *Iosephi libros Antiquitatum Iudaicarum*, *et contra*

 Appio-

Appionem, Vol. duobus; *Nicetae in aliquot Nazianzeni Orationes Commentarios; Gregorii Nysseni Homilias in Canticum Canticorum; Eiusdem Homilias in Orationem dominicam et octo beatitudines; Iulii Pollucis Onomasticon cum notis Godofr. Iungermanni*, Gr. et Lat. in 4. quo Codice vſus eſt Ioach. Kuhnius, Prof. Argentoratenſis, quum nouam huius Scriptoris editionem meditaretur; *Iustiniani Imp. Leges de re rustica, interprete Franc. Balduino*, Gr. et Lat. Volumen in f. nitidiſſime ſcriptum; *Explicationem Carminum Pythagorae et Phocylidis, auctore Wolfg. Sebero*, eruditiſſimum Opuſculum, cui elaborando Auctor ſexennium impendit. Praeter ea admodum multi libri vel notis marginalibus, vel indicibus, ſi deerant, locupletati ſunt, paſſimque emendati laudati Seberi, et Ioach. Zehneri, manu, vt adeo vſui eſſe queant illorum editoribus futuris. Vid. CHRISTIANI IVNCKERI *Epist. ad Petr. Ambros. Lehmannum de Statu Bibliothecae Schleusingensis*, inſerta *Nouis litterariis Germaniae a. 1703. p. 304. sq.* Idem omnia haec vberiori exponere voluit ſermone in Hiſtoria Principatus Hennebergici; ſed lucem nondum vidit nobiliſſimum Opus, cuius Partes in Archiuis quibusdam Saxonicis cuſtodiuntur, teſte illuſtri BVDERO in *Bibl. histor. Struuiana, Tomo II. p. 1170.*

Sedinensis Gymnaſii Bibliotheca auctorem habet Petrum Artopoeum, ſaeculo XVI. Rectorem primum Scholae Senatoriae, poſt ad Templum B. Mariae Virginis Paſtorem. Anno 1579. multos quidem libros amiſit incendio; deinceps tamen variis modis reddita eſt ſplendidior. Praecipue a. 1710. inſignia acceſſerunt incrementa Friſii, Conſiliarii, libraria ſupellectile, quam ante obitum Gymnaſio tradidit vir Muſarum amantiſſimus. Diſſerit de eadem IOH. SAM. HERING in *der historischen Nachr. von der Stiftung der zwoen Collegiat-Kirchen zu Alten-Stettin* caet. *Sedini a. 1725. 4. p. 54.*

§. XX.

§. XX.

De *Spirensi* quadam Bibliotheca, quae, vt opinamur, ad Ecclesiam Cathedralem pertinet, haec scribit a. 1672. NICOL. HEINSIVS ad Ioh. Frid. Gronouium, in BVRMANNI *Sylloge Epistol. Tomo IV. p. 142: Quamquam desiderabantur complures ex libris, quos Catalogus promittebat, atque in his Saturnalia Macrobii, Orationes aliaque Ciceronis, atque in eas Pedianus Asconius, Florus, Antonini Itinerarium, cum peruetusto Metamorphoseon Nasonianarum exemplari, quod Langermannus ante octennium inspexit; occurrebant tamen haud pauca, minime contemnenda; de quibus coram. Officiorum Ciceronis tria, ni fallor, exemplaria satis vetusta, Rhetoricorum duo, aliaque Tullii tui, manus inciderunt meas.* Plura de hac Bibliotheca iam non sunt in promtu: forte periit etiam, cum aliis, vrbe a. 1689. a Gallis incensa.

Stargardia, in Pomerania vlteriori, binis nobilitatur Bibliothecis publicis.

Prior est in *Templo, D. Virgini* dicato, quae egregia omnino, et antiquis etiam, MStis instructa. Creuit hoc saeculo liberalitate Püttmanni, I. V. D. et Ciuitatis Syndici, qui totam suam Bibliothecam eidem legauit. Louwius itidem, Consul, omnes, quos habuit, libros theologicos adiunxit huic supellectili.

Alteram Bibliothecam *Collegium* seruat *Groeningianum*, a Petro Groeningio, Consule, a. 1633. institutum. Ea non quidem numero, at librorum tamen delectu, excellit. Memoratus Louwius integram suam Bibliothecam, praeter theologicos scriptores, de quibus modo diximus, ei reliquit testamento. Postea Christian. Schoettgenius, Collegii huius olim Rector, curis effecit suis, vt augeri queat annis singulis Bibliotheca Groeningiana. Indicauit haec nobis IOH. DAVID IAENCKENIVS im *Vorbericht von seiner Abhandlung des gelehr-*

gelehrten Pommerlandes, (quod Opusculum *Stargardiae* ſine anno *in 8.* prodiit) *p. 102. ſq.*

Stralſundenſium Senatus nouiſſime accepit Bibliothecam ſplendidiſſimam, ab Henrico Levens, Camerario, ipſi legatam, cuius amplificandae cauſſa prudentiſſimum Collegium certos reditus conſtituit, teſte illuſtri a BALTHASAR in *Prolegom. Parti I. Supplem. ad Biblioth. Lipenio-Ienich.* praefixis, *p. 9.*

Stutgardiae inueniuntur 1.) Bibliotheca *Ducalis*, quae non male inſtructa eſt, librorumque et numero, et praeſtantia, ſuperbit. Commendandum quoque Cimeliarchium, nummorum copia conſpicuum, cuius rariſſima deſcripſit PATINVS; 2.) Bibliotheca *illuſtris Regiminis*, iuridicis praecipue libris referta. Ex ea celeberrimus Moſerus primum in lucem protulit Ioſephi Grünbeckii, Maximiliano I. a conſiliis intimis et confeſſionibus ſacris, Hiſtoriam Friderici III. et Maximil. I. Imperatorum, lingua Germanica compoſitam; 3.) Bibliotheca *Conſiſtorii Ducalis*, in qua exſtat Bibliorum Germanicorum editio, Mogunt. per Ioh. Fuſt a. 1462. in f. adornata, et fere omnibus eruditis incognita. Primus eandem, vt ex SCHWARTZII *primariis documentis de origine typographiae, P. II. p. 15.* intelleximus, memorauit IOH. ALB. BENGELIVS in *Adparatu critico p. 641.* quem adiecit *Nouo Teſtam. Graeco*, *Tubingae a. 1734.* edito.

Apud *Treuirenſes* notae ſunt

I.) Bibliotheca *ad S. Simeonem* admodum nobilis, quam Matthias Nunhuſen de Nittel, I. V. D. et Aduocatus Conſiſtorialis, huiusque et S. Paulini Eccleſiae Canonicus, a. 1521. pie defunctus, condidit, Matthias autem Sarburgius, Acad. Profeſſor, atque ad S. Simeonem Decanus, eodem ſaeculo inſtaurauit, ac denique Maximinus Pernegger, itidem Decanus, et Vniuerſitatis Procancellarius, qui a. 1557. obiit, multis Voluminibus reddidit

didit

didit auctiorem. IOH. NICOL. ab HONTHEIM in *Histor. Treuirensi diplomatica, Tomo II. p. 549.*

II.) Bibliotheca *Collegii Societatis Iesu*, cui Barthol. Bodeghemius, ad S. Simeonem Canonicus, a. 1608. librariam suam supellectilem, sane luculentam, reliquit, vna cum tota hereditate. IDEM *l. c. p. 550.*

III.) Bibliotheca *Vniuersitatis*, cuius auctor est Reuerendissimus Archiepiscopus et Elector hodiernus, Franciscus Georgius. Is scilicet, praeter quam plurima alia beneficia et ornamenta, curasque et sollicitudines perpetuas in patriam Academiam, eidem de amplissima Bibliotheca prouidit, in quam, quicquid rei diplomaticae et omnium historiarum, siue generalium, siue particularium, sacrarum et profanarum, scriptores, rerum Germanicarum et Actorum Imperii publicorum, nec non Miscellaneorum Operum, qua ecclesiasticorum, qua ciuilium, Collectores vtile fecerunt vel desiderabile, maximo sumtu, sed nec minore commodo publico, vel ipso me ministram manum ferente, illatum est, quae verba sunt Domini ab HONTHEIM *Tomo III.* Operis eximii, iam adducti, *p. 208.*

Tubingensis Academiae Bibliotheca primum instituta est medio circiter saeculo XVI, a Christophoro, Duce Würtembergico, teste LOMEIERO *de Biblioth. p. 207. in Collect. Schmidiana.* Ludouicus Grempius, Rei publicae Argentoratensis Syndicus, a. 1583. moriens, vt gratum erga hanc Vniuersitatem, nutricem olim suam, animum declararet, eius Bibliothecae egregiam omnis generis librorum supellectilem legauit: quae eo translata hodieque ibidem adseruatur. Vid MELCH. ADAMI in *Vitis ICtor. Germanor. p. 263. edit. Heidelberg. in 8. maior.* Sub finem saeculi superioris accessit pars dimidia Bibliothecae, quam Ludouicus, Princeps Würtem-

Würtembergicus, a. 1698. Isenaci mortuus, collegerat. Vid. Articulus de *Bibliotheca Academica Halensi supra §. X.* in nota. Inter rariora dictae Bibliothecae plus septem Orationum sacrarum millia reperiuntur, quas Mart. Crusius perquam exiguo temporis momento ex lingua Germanica conuertit in Graecam, vti refert KEYSSLERVS *Tomo I. seiner neuesten Reisen, p. 121. edit. prioris.* Add. ADAMI in *Vitis German. Philosoph. p. 494. edit. cit.* De Codicibus Bibliothecae *Stipendii Martiniani*, quod est Tubingae, vid. MOSERI *Vitae Profess. Tubing. Ordinis Theologici, p. 57.*

Vinariae illustris est Bibliotheca *Ducalis*, in arcis Wilhelminae loco percommodo atque eleganti. Eius origo referenda ad annum superioris saeculi nonagesimum primum, quo serenissimus Princeps, Guilielmus Ernestus, principalem Ienensem, post Ioh. Guilielmi, vltimi Ducis Saxo-Ienensis, obitum, hereditatis iure acceperat. Coemtae deinceps Mauritii Gerardi a Lilienheim, Consiliarii intimi ac Procancellarii Vinariensis, itemque Frid. Balth. a Logau, Baronis Silesii, Bibliothecae. Logauiana libris praecipue historicis instructissima est, et quoscunque Codices CHRISTIAN. GRYPHIVS in *Adparatu suo ad hist. saec. XVII.* recenset, ii sane omnes reperiuntur in eadem, atque praeter hos tanta etiam aliarum disciplinarum subsidia, quanta saepe singularum non habent, qui vni modo earum operam dedisse sibi haud perfunctoriam videntur. Exstitit haec ipsa Bibliotheca, in variis per Belgium, Angliam, Italiam Galliasque itineribus, et impensis quidem maximis, ab illustri possessore collecta, Vratislauiae ad D. Mariae Magdalenae aedem, curamque eius laudatus Gryphius sustinuit, cuius fide perhibetur, trigesies mille et plures nummos vnciales, non aestimatis voluminum integumentis, ei instruendae vix suffecisse. Quum igitur, Logauio exstincto, de Bibliotheca tam excellenti auctionis lege diuendenda

ab

ab heredibus cogitaretur, perauſpicato apud Principem ſuum interceſſit Ge. Guil. a Reinbaban, aulae Mareſchallus, eamque emendam recte ac prudenter ſuaſit. Placuit conſilium Guilielmo Erneſto, annoque illa 1704. aequiſſimo parata pretio *) ad ipſum delata eſt. Biennio poſt Conr. Sam. Schurzfleiſchii, cui hoc datum ab aula negotium erat, ſolerti opera ex Gudianis diuitiis, Hamburgi publice diſtractis, complura acceſſerunt nobiliſſimorum ingeniorum monumenta, in quibus antiquiſſimae bonorum Auctorum editiones, aliique humaniorum litterarum libri, ſummam a vetuſtate et raritate commendationem habentes, mirum in modum eminent. Cf. SCHVRZFLEISCHII *Epiſtolae arcanae, Tomo II. p. 571.* Tum ſub finem a. 1722. integra viri huius doctiſſimi Bibliotheca, mortuo fratre, Henrico Leon. Schurzfleiſchio, Ducali illata eſt, **) quo ſane adparatu, Codicibus tum manu exaratis, tum excuſis, locupletiſſimo, quantum eadem acceperit ornamenti, neminem ignorare credimus, qui

*) Tribus Imperialium millibus eam conſtitiſſe tantum Principi, *Gundlingiani Sermones in Heumanni Hiſtor. litter. Tomo I. p. 575.* adfirmant; ſed verius ſcripſit, noſtra quidem ſententia, IOH. CHRISTIAN. KVNDMANNVS in *den hohen vnd niedrig. Schulen Deutſchlands, mit ihren Bücher-Vorräthen in Müntzen p. 405.* quinque Imperialium millia ſoluta fuiſſe heredibus Logauianis.

**) Obitum eius in annum 1714. ponit IOH. CHRISTOPH WOLFIVS in *Theſauro epiſtol. La Croziano, T. II. p. 64.* vbi haec ſcribit: *Schurzfleiſchium illum iuniorem diem obiiſſe non ignorabis. Abdicauerat ſe is munere Profeſſorio Vitembergenſi, vel perpetuis collegarum odiis et molitionibus compulſus, vel aulae Weimarienſis, ad quam conſiliarii titulo, lautoque inſuper ſtipendio inuitatus erat, blanditiis adductus. Morti paullo poſt proximus eximiam fratris bibliothecam principi, domino ſuo, teſtamento legauit, quam Vitembergenſes ſibi, ſi voluiſſent, vindicare, vt puto, potuiſſent.* Sed aut falſis tum rumoribus deceptus eſt Wolfius, aut annus ille 1714, quo additur eum exaraſſe hanc Epiſtolam, ad errores typographi pertinet.

qui vel extremis digitis attigerit celeberrimi hodie Philologi, IOH. MATTHIAE GESNERI, *Notitiam de Biblioth. Schurzfleischiana*, editam *Vinariae a. 1723. in 4.* nunc in *Opusculis* eius *minoribus*, *Tomo V. p. 3. sq.* aliqua ex parte recusam. Memorabimus non nulla ex libello hoc politissimo, cui et iungi possunt, quae in IOH. GVIL. BERGERI *Dissert. Academicis, Vitemb. 1717. 4. p. 293. sq.* leguntur. Ac primum quidem adsunt ibi inter MSta: *Ciceronis Officia*, *item de senectute et amicitia libri*, *tum paradoxa et epistolae nobiliores; Sallustii exemplaria tria; Horatii lyrica et poëtica ars; Iuuenalis Persiique satyrae; Fragmenta de agrorum dimensionibus et qualitate*, *a Ioh. Arcerio Theodoreto Frisio collecta; Probae Valeriae Centones Virgiliani; Guidonis de Columna historia Troiana; Historia Alexandri M. auctore*, *vt videtur*, *monacho quodam*, *Christiano certe; Anonymi veteris fabulae Aesopiae*, *carmine elegiaco expressae; Iani Gebhardi ad Titum Liuium animaduersiones*, maximam partem ex Palatinis Codicibus excerptae, et primum in Suffridi Sixtini Bibliothecam, inde in Heinsianam ac Goesianam, tandemque in Schurzfleischianam translatae, quarum Specimen *Halae Magd. a. 1712. in 4.* cum eruditis communicauit H. L. SCHVRZFLEISCHIVS; *Homeri Ilias cum breuibus Scholiis; Excerpta inedita ex Anthologia Graecorum Epigrammatum*, quae fuit in Isaaci Vossii Bibliotheca; *Amphilochius* de *vita Basilii Magni; Virorum aliquot doctissimorum ad Glossaria vetera, item Herodotum ac Pausaniam obseruationes*, prelo iam paratae; *Chronica varia rerum Germanicarum; vltra octoginta Volumina spissa saepius et ponderosa, atque ipsius Schurzfleischii manu exarata*, quibus vel historiam omnium temporum illustrauit, vel ex hac ciuilem prudentiam instruxit, vel linguam antiquitatesque Graecorum et Romanorum explicauit; *Eiusdem bona pars Epistolarum nondum editarum*, nihil illis, quas adprobauit orbis eruditus, inferior, quemadmodum etiam inter

inter illas, quas recepit, plurimae ſunt, quae vel ob auctores, vel argumenta, vel ſtilum denique dignae ſunt, quae in lucem aliquando publicam proferantur. Huc porro referendi ſunt libri, quibus manus Conradi Samuelis, multorumque clariſſimorum in ſuo cuiusque genere hominum, pretium inſigne tribuit. In primis laudari debent *Theocritus Commelinianus*, cum Codicibus manu ſcriptis ab eruditiſſimo, vt adparet, viro collatus, aliisque obſeruationibus copioſis locupletatus, nec non *Auguſti Buchneri*, cuius tota fere Bibliotheca in Schurzfleiſchianam commigrarat, ad *Tertullianum*, ad *Plauti Virgilii*que *Taubmannianas editiones*, ad *Poëtas Chriſtianos Fabricii*, ad *Terentium Mureti*, ad *Catullum*, *Tibullum*, *Propertium*que *Scaligeri*, ad *Horatium Heinſii*, ad *Statium*, *Iuuenalem*, *Silium Italicum*, ad *veteres Panegyricos*, ad *Theophraſti Characteres*, *Euripidis Phoeniſſas*, aliosque auctores: *Caſp.* denique *Barthii* ad *Gloſſaria*, *Vulcani ſtudio diuulgata*, *Catullum*, *Tibullum*, *Propertium Scaligeri*, ad *Senecae Tragoedias*, *ex editione Heinſiana*, *notae criticae et philologicae*, doctrinae haud vulgaris teſtes certiſſimae. Ad libros aere excuſos quod attinet, monſtrari libri permulti poſſunt, haud facile obuii, quorum certe magnam aliquam copiam colligere, noſtris temporibus difficillimum eſt. Tales ſunt e. g. Victoris Sirii hiſtorica volumina omnia, quae Italico conſcripta ſermone Auctor *Mercurii* nomine inſigniuit; Braſichellani Index librorum expurgandorum; pretioſi omnes de nummis antiquis ſcriptores; ſcilicet Angelonus, Comes Arſchotanus, Anton. Auguſtinus, Laur. Begerus, Ioh. Petrus Bellorius, Iac. de la Bie, Caſp. Carpegna, Cardinalis, Ioh. Bapt. Cavalieri, Chiffletii, Sebaſt. Erizzi, Hubert. Golzius, Abrah. Gorlaeus, Ioh. Harduinus, Petr. Maurocenus, Franc. Mediobarba, Claud. Nicaſius, Adolph. Occo, Iac. Oiſelius, Proſp. Pariſius, Car. Patinus,

 Petr.

Petr. Seguinus, Ezech. Spanhemius, Ioh. Triſtanus, Ioh. Foy Vaillant, Aeneas Vicus, Iac. de Wilde, et alii huius generis complures; non paucae celeberrimorum typographorum, Aldorum prae caeteris, Iuntarum et Stephanorum editiones; Liber typis antiquiſſimis expreſſus *de vita et morte Ariſtotelis*, quem ex alio eiusdem editionis exemplari totum denuo in lucem protulit HEVMANNVS *Actor. Philoſ. P. XV*; Homerus, Graece, cura Demetrii Chalcondylae, apud Florentinos a. 1488. excuſus, et propter ſummam emendationis curam, chartaeque robur ac nitorem, latas item margines, omnino inter Ducalis Bibliothecae cimelia reponendus. Hactenus de Bibliotheca Schurzfleiſchiana. De Logauiana vero, et caeteris Vinarienſi illatis, legatur HENR. LEON. SCHVRZFLEISCHII *Notit. Bibliothecae Principalis Vinarienſis*, iuſſu ipſius laudatiſſimi Principis conſcripta, et *Vitembergae a. 1712. in 4.* edita. Quae *Ienam*, *annum*que 1715. in titulo indicant, exemplaria, ea plane non differunt, a nouo quippe bibliopola, ad quem pars eorundem ceſſionis iure peruenerat, ſic mutata, prout obſeruant Auctores *der Neuen Hälliſchen Biblioth. P. LXIX. pag. 740.* Adiecit Schurzfleiſchius Claudii Salmaſii in Chronicon Hieronymi Latinum varias lectiones et emendationes, e quatuor Palatinis Codicibus olim erutas, et nunc primum ex Vinarienſi Bibliotheca diuulgatus, tum et ad Chronicon Euſebii Graecum et alterum Paſchale caſtigationes et animaduerſiones, paſſim e ſchedis fratris, Conradi Samuelis, auctas et locupletatas, quibus tamen de laboribus vid. die *Neue Häll. Biblioth. P.XVIII. p. 672.* Add. STOLLII *Nachr. von den Büchern ſeiner Bibl. P. II. p. 117.* *) Idem Schurzfleiſchius *p. 40.* Catalo-

*) Videmus etiam dicti Schurzfleiſchii *curas poſteriores ad Notit. Biblioth. Vinar. Ienae a. 1714. in 4.* quae plagulas quinque com-

talogum Bibliothecae huius, quam *pag.37.* vnius tantummodo Principis cura et natam, et per paucissima lustra in admirabilem productam esse magnitudinem verissime dicit, pollicitus est, quod et propositum fuit eruditissimo Gesnero. At res in nihilum cecidit; ideoque opus, pro derelicto quasi habitum, alium nunc architectum exspectat. Praefecti Bibliothecae celebriores, post Guil. Ernesti obitum haud neglectae, fuerunt vterque Schurzfleischius, et illorum speciatim supellectili librariae laudatus Gesnerus. Cf. hic venerab. GOETTENII *Gelehrt. Europa, P. I. pag. 564.* Conradus Sam. Schurzfleischius tamen retinuit Professoris munus, quo in Vitembergensi Academia maximum sibi nomen et gloriam peperit. Eo tempore, quod Gesnerus apud Vinarienses consumsit, ex librorum duplorum alienatione praeclara, et bis mille Imperialium pretium excedens, variorum Historicorum accessio facta, vti ipse profitetur in NEICKELII et KANOLDI *Museographia pag. 405.* Praeter Bibliothecam *Cimeliarchium,* atque *Museum* rerum naturalium et artificialium, commendari haud mediocriter debet. Illud, quod maxima ex parte possedit olim Frid. Adolph. ab Haugwitz, in aula Dresdensi Consiliarius intimus, et supremus Mareschallus, gemmis non solum pretiosissimis, sed numismatibus etiam Graecis ac Romanis, in primis autem incomparabili Saxonicorum nummorum thesauro superbit: hoc e contrario magnificam fossilium, animalium et plantarum peregrinarum, concharum rariorum, elegantissimisque coloribus distinctarum, picturarum, et si quid est, quod ab arte et venustate aliquid laudis meretur, congeriem curiosis eiusmodi rerum indagatoribus conspiciendam praebet. Antea id ipsum Museum

 perti-

complectuntur, et parum sunt obuiae. Sed nihil aliud in Opusculo hoc legitur, quam noua animaduersionum Collectio ad Chronicon Eusebii Hieronymianum.

pertinuerat ad Christian. Laurentium ab Adlershelm, Consulem Lipsiensem. Cf. HENR. LEON. SCHVRZFLEISCHIVS *l. c. pag. 32. sq.* item NEICKELIVS et KANOLD. *p. 125.* et *pag. 177.* Add. quoque SALOM. FRANCKII *illustris Nummophylacii Wilhelmo-Ernestini, quod Vinariae fulget, rariores Bracteati, nummique figuris aeneis expressi, breuiter explicati. Vinar. a. 1723. in f.* Alia adhuc Bibliotheca ibidem in *Templo Ciuitatis*, Petri ac Pauli nomine insignito, adseruatur, quam Anton. Probus, sacrorum Antistes generalis, superioris saeculi initio legauit. Habet ea, praeter Codices paucos, manu exaratos, e. g. *Lactantium*, rariores quasdam Bibliorum editiones, Patrumque collectionem non contemnendam, et nunc aliquot Voluminum millibus constat. Legatur hic loci IVNCKERVS in *dem Discours von einigen Sächsisch. öffentl. Biblioth.* quod Opusculum adiecit *der histor. Nachr. von der öffentlich. Bibliothec des Gymnasii zu Eisenach, p. 20.* Cf. TENTZELII *Cur. Bibl. Repos. I. p. 458*

§. XXI.

Ordinis nunc ratio perducit nos ad Bibliothecas *Vindobonenses*. Plures earum, cum publicas, tum priuatas, ostendit pulcherrima haec et florentissima Augustorum sedes, inter quas

I.) Bibliotheca *Caesarea* principem facile locum in tota, quantacunque est, Germania tenet. Eius Historiam erudite conscripsit PETR. LAMBECIVS *lib. I. Commentarior. de augustissima Bibl. Caesar. Vindobon. p. 31. sq.* quam exinde, et ex NESSELII *Supplementis*, ad verbum excerpsit, noua rerum serie auxit, notisque et animaduersionibus, in tyronum gratiam, locupletauit BARTHOL. CHRISTIAN. RICHARDVS, in *Hist. Bibl. Caes. Vindob. Ienae a. 1712. in 8.* Simile institutum placuit IAC. FRID. REIMMANNO in *Bibliotheca*

acroamatica, *Hanou. eod. anno*, *eadem*que *forma*, excuſa, qui tamen filum Lambecianum non ita, vt Richardus, produxit. Nos quum ante oculos habeamus illorum virorum labores, non committemus, vt ignorent Lectores noſtri, quae ad cognoſcendam tantam Bibliothecam praecipue faciunt, additurі etiam nouiſſima eiusdem incrementa. En igitur breuem adcuratamque illius deſcriptionem! Poſtquam Maximilianus I. Imperator a. 1493. Patri Friderico V. ſucceſſerat in imperio, ſumma mox cura ipſius fuit, vt MStorum ſupellex, inde a Rudolpho I. cum a caeteris vel Imperatoribus, vel Archiducibus Auſtriacis, tum a Patre in primis Friderico, Aeneae potiſſimum Sylui et Georgii Peurbachii adminiculo collecta, quique poſt inuentam typographiam, et expugnationem Conſtantinopoleos, vel Graeci, vel Latini libri, tam impreſſi, quam manu exarati acceſſiſſent, in formam iuſtae Bibliothecae redigerentur. Qua quidem in re opera maxime vſus eſt Conradi Celtis, quo a. 1508. Vindobonae mortuo, priuata eius Bibliotheca, eaque inſignis, vt tempora ferebant, magna ex parte in Caeſaream tranſiit. Huic in adminiſtratione Bibliothecae ſucceſſit diſcipulus, Ioh. Cuſpinianus, ſiue Spieshamer, Conſiliarii et Hiſtoriographi dignitate, atque inſuper Senatus Vindobonenſis praefectura ornatus, ſub quo Bibliotheca multis creuit bonae notae Codicibus ſcriptis, partim ex Monaſteriis Auſtriacae ditionis, partim ex Regiae Coruinianae Bibliothecae reliquiis. Poſt Cuſpiniani obitum, qui in annum 1529. incidit, praecipuam Bibliothecae Caeſareae curam geſſit Caſp. a Nydpruck, cuius varia Opuſcula iuridica, manu exarata, nec non complures doctorum virorum Epiſtolae, ad eundem

 ſcriptae,

ſcriptae, in Bibliotheca adſeruantur. Circa hoc tempus frequenter ipſa vſus eſt Wolfgangus Lazius, Medicus ac Philoſophus, cuius aetate Bibliothecae Caeſareae illata ſunt pleraque tam manu ſcripta, quam typis impreſſa, Volumina praeſtantiſſimae Bibliothecae, a Iohanne Fabro, Epiſcopo Vindobonenſi, a. 1541. relictae. Cf. de huius vita et ſcriptis CAROLI ERN. KETTNERI *Diſſ. Lipſiae a. 1737.* luci expoſita. Nec multo poſt acceſſit numeroſa ſupellex Iohannis Dernſchwam de Hradiczin, quam variis in regionibus maxima collegerat induſtria, librique eo pertinentes, praefixis ipſius inſignibus ac nomine, etiam nunc ſunt ibidem conſpicui. Alia porro, et longe maior quidem, Bibliothecae Caeſareae obtigit felicitas per Augerium de Busbecke, natione Belgam, quippe qui in duabus ſuis legationibus, Conſtantinopolitana et Amaſiana, ſtilo perelegenti ab ipſo expoſitis, incredibili diligentia et ſumtu non leuem comparauit numerum variorum Codicum manu ſcriptorum, quos, ex Aſia et Graecia Europaea in Auſtriam reuerſus, Bibliothecae Caeſareae conſecrauit, obtulitque hac mente Maximiliano II. Imperatori. Adſunt illi adhuc ſalui et incolumes, nec vetuſtate tantum ſua, ſed argumenti quoque dignitate delectant. Anno 1565. quo Lazius vitam cum morte commutauit, vel ſequenti forſitan, additum fuit Caeſareae, quicquid rarum et eximium in eius exſtitit Bibliotheca. Ab eo tempore, quamuis Maximilianus II. amore erga bonas litteras, illarumque cultores, nulli maiorum ſuorum ceſſerit, Bibliotheca partim ob Busbeckii, eius Inſpectoris, abſentiam et grauiora negotia, partim aliis de cauſſis, per decennium circiter minori cura, quam olim, fuit tractata, donec tandem laudatus Impera-

perator ſingulari diplomate, Pragae anno 1575. ſubſcripto, Hugonem Blotium, Delphis Batauis oriundum, eidem praeficeret. Primus is omnium Bibliothecarii Caeſarei titulum ſumſit, quem, ante illum, nec Celtes, nec Cuſpinianus, nec Nydpruckius, nec Lazius, nec Busbeckius vſurpauerant. Ac tum, velut a ſtirpibus, renata eſt demum laetius feraciusque Bibliotheca, tantumque, intra bienni ſpatium, dignitatis acquiſiuit et gloriae, vt IVSTVS LIPSIVS in *Dedicatione, Tacito praemiſſa*, inſigni elogio gratulatus ſit Maximiliano II. tam ſtupendum librorum optimorum adparatum. Blotius enim non eorum tantum auxit numerum, ſed omnes etiam ordine aptiori in nouos redegit Catalogos, dextreque, ne difficulter inueniri poſſent, diſpoſuit. Quo facto, praeter plurimos et manu exaratos, et impreſſos, libros, qui ſparſim et disiuncte vel a viris doctis Rudolpho II, Maximiliani ſucceſſori, donati, vel magno pretio coemti fuerant, a. 1584. Iohannis Sambuci integra, nec minus exquiſita quam numeroſa, bis mille ſcilicet ſexcentorum et octodecim Voluminum, Bibliotheca, vna cum ingenti numiſmatum, ſtatuarum, aliorumque eius generis monumentorum copia, commigrauit in Caeſaream. Quum vero Blotius propter nimiam in commodandis libris facilitatem, qua multi ſic abuſi ſunt, vt complures Codices nunquam reſtituerent, ab aduerſariis in aulae adduceretur inuidiam, parum abfuit, quin ille partim hoc nomine, partim religionis cauſſa, (ſequebatur enim Caluini doctrinam) praefectura Bibliothecae penitus deiiceretur. Ipſi ſaltim, tamquam in adminiſtranda eadem prodigo, curator datus eſt Richard. Streinius, Baro Auſtriacus in Schwartzenau, Imperatori a conſiliis intimis,

Oo 4 ſacro-

ſacroque Fiſco praefectus, ſine cuius arbitrio Blotius deinceps ne vnum quidem librum cuiquam commodare potuit, neque permiſſum eiam fuit, vt alicui Bibliothecam viſendam patefaceret, niſi forte vni ſoli. Ipſe hoc fatetur ingenue in *Epiſtola quadam*, a. 1600. ad Conradum Daſypodium, Mathematicum Argentoratenſem, perſcripta, ſequentia paullo poſt memorans: *Cum primum Bibliothecae adminiſtrationem eſſem conſecutus, per Auger. Busbeckium, qui et ipſe ante meum tempus fuerat Bibliothecae Caeſareae Superintendens, Maximilianum Imperatorem rogari iuſſi, quomodo me in adminiſtratione Bibliothecae gerere deberem; an liceret alios ad viſendam eam admittere? an libros ex ea depromtos aliis vtendos permittere? Reſpondet Caeſar: licere vtrumque, ea tamen cautione adhibita, ne librorum deminutio fiat, et habita perſonarum ratione. Bibliothecam enim quantumuis inſtructam, quae nullius vſui pateat, eſſe inſtar candelae ardentis quidem, ſed inuerſo modio tectae, cuius lumen nemo percipere poſſit. Ego igitur hac licentia fretus, admiſi ſaepe multos ſimul, quos bonos eſſe viros putabam, et quorum animos ex meo ipſius animo aeſtimabam; ſed non ſemper impune. Incidi namque interdum in fucos, inelegans pecus, qui dulce apum mel turpiter depaſcerentur, hoc eſt, libros Imperatoris communi bonorum vſui deſtinatos, furto ablatos ſibi retinerent. Idem mihi in libris aliis vtendis datis accidit. Quidam acceptos, poſteaquam iis vſi eſſent, fideliter reſtituerunt, alii, et in his - - - non nulli poſt longum tempus repetitos reſtituere recuſantes, ſimularunt, eos caſu eſſe amiſſos. Mortuis hisce - - - liberi eorum ſe nihil de his ſcire affirmarunt. Haec et huiusmodi alia ad hunc noſtrum Imperatorem emanarunt, qui frenum mihi iniiciendum putauit, ac Streinium,*

qui

qui arbitrio ſuo haec moderaretur, mihi ſuperimpoſuit. Streinio a. 1600. exſtincto, egregiam, quam reliquerat, Bibliothecam Caeſarea acquiſiuit: quo peruenit etiam libraria ſupellex ipſius Blotii, a. 1608. rebus humanis erepti. Tum Bibliothecarii munus, cui acceſſit mox in Senatu Vindobonenſi Praeſidium, obtinuit Sebaſt. Tengnagelius, itidem Belga, vir ſolide doctus et variarum linguarum peritiſſimus, iam poſt Streinium adiunctus Blotio, quum per aetatem partibus ſuis ſatisfacere ſolus non poſſet. Ille, hoc ſuperſtite adhuc, nouos librorum indices, ſecundum Auctorum nomina, ordine alphabetico, confecit, deinde Codices manu ſcriptos ſeparauit ab impreſſis, quibus vsque ad illud tempus permixti fuerant, totam denique Bibliothecam tam multiplici, ſelecto ac pretioſo additamento auxit, vt cum anteceſſoribus ſuis facile queat de palma contendere. Maxima vero ornamenta congeſta ſunt in eandem Bibliotheca eius priuata, quam ea conditione, vt Conuentui cuidam virginum ſanctimonialium Carmelitanarum mille ac quingenti Floreni pro hac ſoluerentur, a. 1633. Caeſareae teſtamento conſecrauit. Supellex illa plus quam quater mille referta Voluminibus erat, inter quae rariſſimi Codices manu ſcripti, Latini, Graeci, Ebraici, Arabici, Turcici, Perſici, Syriaci, Armenici et Aethiopici, ſelectiſſimae item Auctorum claſſicorum editiones, amplaque Epiſtolarum, ipſa virorum doctiſſimorum manu ſaeculo XVII. exaratarum, collectio iucundiſſimum oculis ſpectaculum praebent. Obiit Tengnagelius a. 1636. quo grauiſſimum detrimentum cepit Bibliotheca Caeſarea. Emta enim ipſius aetate, atque huic iam inſerta fuerat praeſtantiſſima Rudolphi Coraducii, S. R. Im-

perii ſub Rudolpho II. Procancellarii, Bibliotheca, quae octo circiter librorum millia complectebatur. Illa vero ſtatim poſt Tengnagelii mortem ab Imperatore Ferdinando II. donata eſt Domui Profeſſae Patrum Soc. Ieſu Vindobonenſi: quam alienationem vir augendae Bibliothecae Caeſareae ſtudioſiſſimus omnibus modis impediuerat. Vacuum Tengnagelii locum occupauit eodem anno Guil. Rechbergerus, Caeſareae Maieſtatis Conſiliarius et Archiater, cui tamen a. 1651. propter ingraueſcentem aetatem iſthoc munere vltro abeunti ſucceſſit Matthaeus Mauchterus, Doctor Theologiae, et Cathedralis Baſilicae Vindobonenſis Canonicus. Vir ille eruditionis copia eximius Bibliothecam Fuggerianam, a Raymundo Fuggero, Caroli V. et Ferdinandi I. Conſiliario, fundatam, et a filio eius, Iohanne Iacobo, ac nepote, Philippo Eduardo, magnificentia ſumtuque prorſus regio exornatam, iuſſu Ferdinandi III. ab illuſtriſſimo Comite, Alberto Fuggero, Raymundi pronepote, a. 1655. quindecim Florenorum millibus, modico ſatis pretio, comparauit. Certo enim conſtat, eam ante grauiſſimum ſuperioris ſaeculi bellum octaginta millibus, ac poſtea quadraginta Florenorum millibus potuiſſe diuendi. Atque haec maximi momenti collectio Bibliothecam Caeſaream quindecim minimum Voluminum millibus reddidit locupletiorem, in quibus non omnis tantum generis libros impreſſos, et in primis naſcentis typographiae cimelia longe rariſſima fuiſſe, ſed plurimos etiam manu ſcriptos, magno aere ex Oriente congeſtos redemtosque, celeberrimus BRVCKERVS adſerit in *Comment. de illuſtriſſimae Gentis Fuggerianae meritis in litteras p. 403. Miſcellaneorum philoſ. litt. et criticorum.* Eodem ſaeculo, (quo anno, nec

Lambe-

Lambecius, nec alii, notarunt,) Bibliotheca Caesarea particeps facta praeclarae supellectilis, a Tychone Brahe, nobilissimo apud Danos Mathematico, relictae, cuius, vt et Guil. Schickardi, Mich. Moestlini, Ioh. Keppleri, Petri Gassendi, pluriumque clarissimorum Mathematicorum variae obseruationes, Epistolae atque alia monumenta adhuc inedita, et autographa maximam partem, ibidem adseruantur. Quum Mauchterus anno 1663. Bibliothecarii prouincia sponte se abdicasset, eius in locum surrogatus est Petrus Lambecius, Hamburgensis, antea in Gymnasio patrio Rector et Historiarum Professor, qui ob infaustum matrimonium cum vetula quadam diuite, sed morosa atque auara, initum, excitatamque atheismi suspicionem, suasu Christinae, Suecorum Reginae, spartam suam et vxorem, duabus vix hebdomatibus post nuptias praeterlapsis, reliquerat. Cf. MOLLERI *Isag. ad Hist. Chersonesi Cimbricae P. IV. p. 538.* Is operam statim dedit, vt Bibliothecae conclauia male materiata et ruinosa reficerentur, deinde eam ipsam a squalore ac sordibus diligenter repurgatam excussit paullo adcuratius, praecipuamque Graecorum rationem habuit MStorum, quorum pleraque puluerulenta, confusa, foetida, ac diuturno situ propemodum putrefacta, in conclaui tenebricosissimo latitabant. Codices denique calamo exaratos omnes separauit ab impressis, hos in meliorem, pro iudicio suo, redegit ordinem, de quo vid. *Commentar. de Biblioth. Caesarea lib. III. p. 294. sq.* multaque incompactorum Voluminum millia, quae confuse iacuerant in terra, et calcata pedibus fuerant, colliganda in fasciculos curauit. His et aliis feliciter confectis, non solum a. 1665. amplius bis mille Voluminum et manu scripto-

ſcriptorum, et excuſorum, ex Bibliotheca Ambraſiana Tyrolenſi in Caeſaream delata ſunt, vt ſupra *hoc Capite §. I.* diximus, ſed Leopoldus etiam, Imperator, cuius gratia florebat Lambecius, *) Bibliothecam eius, ter mille plus minus Voluminibus, magna diligentia delectuque, nec minori rei familiaris detrimento, per integros viginti annos in Germania, Gallia atque Italia collectis, et eleganter compactis, nec non plus quam ducentis vtilibus et variis Codicibus manu ſcriptis, Graecis, Latinis, Germanicis, partim membranaceis, partim chartaceis, conſtantem, 1667. clementiſſime bis mille ac trecentis Imperialibus emit. Ea igitur Bibliotheca, Hamburgo, vbi detenta fuerat, Vindobonam auecta, mox pars facta eſt Caeſareae, ipſo haec memorante LAMBECIO in adducto *lib. III. de Bibl. Caeſar. p. 288. ſq.* Quinquennio poſt, eiusdem ornandae cauſſa, viginti et vnus Codices Graeci, apud Venetos venales, qui olim ad Sebaſt. Ericium pertinuerant, nongentis et quinquaginta Florenis comparati ſunt. Vid. *Liber V. Comment. de Bibl. Caeſar. p. 414.* E vita diſceſſit vir ille celeberrimus a. 1680. quem ſequutus eſt, peracto vix ſpatio menſtruo, Daniel Neſſelius, Vlzenſis Luneburgicus, qui antea, mutatis ſacris Lambecii exemplo, Caeſareae ad diuerſos Europae Principes legationi ab epiſtolis fuerat. Alia ei Bibliothecae ordinatio debetur. Imperatoris enim auctoritate libros a praedeceſſore ſuo ſecundum rerum argumenta ſine diſcrimine ita collocatos, vt minimi eſſent inter maximos,

*) Complures litteras Latinas Leopoldum ſcripſiſſe ad Lambecium, teſtatur, et aliquas adfert integras, EVCH. GOTTLIEB RINCKIVS, ICtus quondam Altorfinus, in *Vita Leopoldi M.* Germanice compoſita, *p. 85. ſq. edit. optimae Lipſ. a. 1713.* adornatae *in* 8. Add. *p. 96. ſq. ibid.*

ximos, moleſtia incredibili ad formam eorundem diſpoſuit. Ab eodem profectum eſt etiam Commentariorum Lambecianorum Breuiarium atque Supplementum, de quo diſſeremus infra. In medio autem aliorum laborum curſu ineunte hoc ſaeculo, vel, vt non nulli, ſub finem ſuperioris, naturae debitum reddidit non mediocris eruditionis laude cumulatus. Minus tamen liberalem, aut ad munus Bibliothecarii inſtructum, Ger. a Maſtricht eum dicit apud BRVCKERVM in *Miſcell. philoſ. et litt. p. 271.* Ampliſſima tum Neſſelii prouincia Leopoldus a. 1704. prae multis aliis Candidatis digniſſimum iudicauit Ioh. Benedictum Gentilottum ab Engelsbrunn, Equitem Tridentinum, Archiepiſcopi Salisburgenſis Conſiliarium intimum et Cancellariae Directorem, qui a. 1705. a Ioſepho Imperatore diploma ſolemne conſequutus eſt. Vir ille multarum linguarum, Ebraicae etiam et Graecae, probe gnarus, Indicem parauit Codicum manu ſcriptorum Latinorum, Italicorum, Gallicorum, Germanicorum caet. in Bibliotheca Caeſarea exſtantium, quod Opus vero decem maioris formae Tomorum adhuc lucem non adſpexit. Cf. *Lexicon Eruditorum Menckenio-Ioecherianum*, T. II. p. 924. Aucti ſimul theſauri Caeſarei, eodem Bibliothecae Inſpectore, centum et quod excedit MStis, de quibus IOH. GVIL. BERGERVS in *Panegyrico*, *Carolo VI. conſecrato*, *p. 280. Orationum lectiorum* haec memorat: *Proxime quidem* (anno 1717.) *membranas lectiſſimas, plus centum, argumenti rarioris, notae veteris, Garelliano, optimo certe, inueſtigatas miniſterio, Neapolis vna ſubmiſit.* Add. *die Leipz. gel. Zeit. a. 1721. p. 43.* Sed longe ſpecioſius eſt incrementum, quod attulit a. 1720. Ge. Guil. L. B. ab Hohendorf, Chiliarchae Caeſarei

ſarei, Bibliotheca, centum Florenorum millibus coemta. Vid. SCHELHORNIVS *Amoen. litter. Tomo VIII. p. 414.* et adductum iam *Lexicon Eruditorum T. II. p. 1669.* vbi poſſeſſoris vita exponitur. Miris eam Bibliothecam, cuius *Catalogus*, parum obuius, *Hag. Comit. a. 1720. Partib. III. in 8.* prodiit, exornat laudibus ALB. HENR. de SALLENGRE in *Memoires de Litter. T. I. P. 2. p. 28.* quo loco inter alia ſcribit Auctor: *Cette Bibliotheque contient encore tout ce, qu'il y a des bons livres, de piéçes rares et de morceaux intéreſſans en fait d'Hiſtoire, de Critique, de Poeſie, et d'Eloquence, tous les premiers livres imprimez depuis l'invention de l'Imprimerie, la Bible de Mayance de 1462. les Offices de Ciceron de 1465. etc. les Editions non tronquées, les Ouvrages ſupprimez, défendus, et dont la plûpart des Exemplaires ont été brûlez.* Poſtquam Gentilottus ad Auditoris Rotae Romanae dignitatem a. 1723. erat euectus, ſuprema Bibliothecae cura demandata eſt Pio Nicolao di Garelli, Bononienſi, Archiatro Caeſareo, ſub quo Antonii Folck de Cordua, Archiepiſcopi Valentienſis, et in ſanctiori Imperatoris Senatu Conſiliarii, a. 1724. exſtincti, Bibliotheca acceſſit, ea conditione legata Carolo VI. vt, quae placerent, Opera exinde deligerentur, reliqua ad Franciſcanorum quoddam Monaſterium apud Hiſpanos peruenirent. Vid. *Europ. Fama, P. CCLXXVI. p. 1023.* et KÜCHELBECKERI *Nachr. vom Roemiſch-Kayſerl. Hofe p. 711. edit. ſecundae*, qui tamen Auctor cum Struuio paſſim errauit. Add. GODEFRIDI, Abbatis, *Epiſt. dedicatoria, Tomo I. Chronici Gotwicenſis* praemiſſa, vbi haec ad Carolum VI. digna ſunt notatu verba: *Auitam porro Bibliothecam non tantum nouis ſelectiſſimisque libris, tam manu ſcriptis, quam impreſſis carptim, ſed integris etiam Bibliothecis aliis,*

aliis, quas a Voluminibus optimae notae instructissimas comperisti, liberali impensa coemtis in tantum adaugeri voluisti, vt supra centum millia Voluminum et Codicum Palatinorum in ea nunc numerentur. Hohendorfiana nimirum libris cum ad disciplinam ciuilem et philosophicam, tum ad historiam et polymathiam, artesque reliquas spectantibus praediues, ex Belgio aduecta, magna fuit accessio: sed eam mox maiorem fecit Valentiana, (quam Archi-Praesul, cui a Valentia nomen fuit, collegerat,) ad diuina praesertim, et quae ad rem sacram pertinent, studia excolenda, omnibus numeris absoluta. Anno quoque 1736. iuncta Caesareae fuit celsissimi Sabaudiae Principis, Eugenii, quam Heros ille incomparabilis sumtibus infinitis congesserat, *) Bibliotheca, laudata a KEYSSLERO in *seinen Neuesten Reisen T. II. p. m. 936.* et aliis multis. Cf. *Neue Europ. Fama P. XXXVII. p. 17.* In ea, praeter rarissima quantiuis pretii monumenta, seruatur inaestimabile autographum *Tabulae*, vt vulgo dicitur, *Peutingerianae*, quae circa saeculi IV. finem, Theodosio M. imperante, ab auctore incerto in membrana perlonga concinnata est, et itinera exercitus Romani, illa tempestate per magnam Occidentalis Imperii plagam facta, delineatione parum adcurata ob oculos ponit. Docte hoc argumentum illustrauit IOH. GE. LOTTERVS in *Diss. de Tabula Peutingeriana, Lips. a. 1732.* ad quam Lectores remittimus. Add. *Histoire de l'Academie Roiale des Inscript. et belles Lettres Tom. XIV.*

*) Emisse eum aliquando, quum Norimbergam transiret, a Godofredo Thomasio sexaginta millia tabularum aere excusarum, illustrium virorum imagines exhibentium, docet IOH. ARNOLD. BALLENSTEDT in *Schediasmate von der Nothwendigkeit vnd dem Nutzen einer Schul-Bibliothec, Helmst. 1751. in 4. p. 18.*

Tom. XIV. Propediem eam ipſam Tabulam, aeri quam diligentiſſime inciſam, illuſtris a Scheyb cura eſſe prodituram, ſignificatur in *den Leipz. gel. Zeit. a. 1751. p. 140.* Poſt Garellii mortem, qui in annum 1739. incidit, Godofr. Phil. a Spannagel Bibliothecarius primarius conſtitutus eſt, eiusque aetate Diui Caroli VI. libraria ſupellex, quam in ſeparato habuit conclaui, acceſſit Caeſareae. Mentionem illius iniecit BERGERVS *l. c. p. 277.* et his quidem verbis: *Itaque Muſas, ſed minime vulgares, ſed regales et Orbis Gubernatori decoras, maxime priſcas, vna cum Iulio Caeſare ac Liuio, familiaribus Tuis*, (adloquitur ſemper Imperatorem ipſum) *in domeſticae et interioris vitae contubernium aſciſcis. Quibus ipſe quantum tribuas, manifeſto declaras, cum Bibliothecam ſacri cubiculi, arbitratu Tuo lectam, in Palatio dedicas, eamque monimentis exquiſitae doctrinae apparatam, auges perpetuo ornatioremque reddis.* Anno 1749. Spannagelius etiam humana reliquit, cuius nunc locum ornat perilluſtris vir, Gerh. van Swieten. Proximus vero ab illo Cuſtos Bibliothecae primus eſt, Nicol. Forloſia. Ex his, quae hactenus memorata ſunt, coniici facile poteſt, quantis auguſtisſimum illud Muſarum templum doctrinae monumentis abundet. Iam enim Lambecii temporibus, et anno quidem 1670. Operum manu ſcriptorum ſupra decem millia, voluminum e contrario typis impreſſorum, ac ſeparatim compactorum, plus nonaginta millia adfuerunt. Vid. *Comment.* eius *de Bibl. Caeſ. lib. III. pag. 293.* Tot igitur libros quum non caperet deſtinatum iis domicilium, Caroli VI. Imperatoris auſpiciis a. 1723. nouae, eaeque ſplendidiſſimae, aedes inchoatae, et anno demum 1735. abſolutae fuerunt, qua de re euoluantur *Leipz. gelehrte Zei-*

tung.

tung. a.1735. pag.913. et *1737. p. 680.* itemque *Acta Erud. Lat. a. 1738. pag. 300. sq.* Add. KÜCHELBECKERVS *l. c. p. m. 713.* Codices MStos laudat IAC. TOLLIVS *Epist. itiner. IV. p. 99. In ea*, inquit, *Bibliotheca tam praestantes inueni, tamque multos Graecos Latinosque, exaratos manu, Codices, vt iratum mihi Caesarem pati possim, si tali carcere in trimestre ira illa expiari queat.* Eos recensere omnes occeperat LAMBECIVS in *Commentariis*, iam aliquoties adductis, *de augustissima Bibliotheca Caesarea Vindobonensi*, qui eius ex adumbratione in *lib. V. p. 299.* quinque ac viginti prodire Tomis, et libros etiam, typographorum studio diuulgatos, complecti debebant; sed bonus vir, impar oneri, Aetna grauiori, non nisi octo Tomos, et in his ne decimam quidem MStorum partem exhibuit. Primus horum Commentariorum Liber Auctoris sumtu excusus est *Vindobonae a. 1665. in folio;* alter *ibid a. 1669;* tertius *a. 1670;* quartus *a. 1671;* quintus a. 1672. sextus 1674. septimus a. 1675. et octauus a. 1679. Libri noni fragmentum aliquod, vnam tantum plagulam explens, in SCHELHORNII *Amoen. litter.* exstat, *Tomo V. pag. 97. sq.* Opus illud, quam plurimis tabulis aeneis ornatum, nostra aetate rarissimum est, vixque minoris vendi, quam octoginta Imperialibus, ii sciunt, qui solent ad librorum pretia attendere, illustri MENCKENIO iudice in *Miscellaneis Lips. nouis, Vol. I. pag. 346.* Quandam huius raritatis caussam ex beati Antecessoris mei, Ioh. Frid. Pfeffingeri, ore memorat ZACH. CONR. ab VFFENBACH in *seinen merckwürdig. Reisen, Parte I.* quae ante aliquot menses *Frf. et Lips. in 8. mai.* luci exposita, *p. 524.* ipse tamen dubitat de rei veritate. Difficilis maxime inuentu est liber octauus, quoniam in

obsidione Vindobonensi, a. 1683. a Turcis tentata, plurima exemplaria periisse incendio dicuntur, vti legimus in GVNDLINGII *Sermonibus Academicis in Heumanni Histor. litter. Tomo I. p. 576.* At certior aliorum est relatio, omnium scilicet horum Librorum reliquias chartae emporeticae tabernariis minimo addixisse heredem Lambecii, tardae venditionis impatientem, quo facto in dicta obsidione a Caesareis rei tormentariae administris adhibitae fuerint. Cf. *Catalogus Bibliothecae Mastrichtianae pag. 539.* et *Lexicon Eruditorum Ioecherianum, Tomo II. p. 2216.* Quum igitur Liber postremus in paucorum adhuc manibus versaretur, caussa in promtu est, cur is raritate caeteris antecellat. Exquisitissimam pulchrum hocce Corpus Lambecianum doctrinam redolet, habet vero et naeuos complures, qui statim in oculos incurrunt. Primum enim extra cancellos Auctor saepenumero egreditur, et varia intermiscet, e.g. ex historia Austriaca, quae vel alio proferenda loco erant, vel contrahi saltim poterant, et in angustum adduci. Deinde semel dicta repetit interdum non sine nausea legentium. Tum perpetuis additamentis et retractationibus, ingenuum quidem scribentis animum indicantibus, at iis, qui eius Opere vtuntur, permolestis, id effecit omnino, vt nisi quis caute adcurateque agat, haesitare facile, et in confusionis delabi periculum possit. Postremo multas tabulas, aeri incisas, adiunxit, quae superuacua, momentique nullius, esse videntur, vt procul dubio non paucis impedimento fuerunt, quo minus opportuno tempore illud sibi Opus compararent. Recte hoc iam olim vidit BAILLETVS *Jugemens des Sav. T. II. P. 1. p. 220.* vbi sic disserit: *L'Auteur auroit pû renfermer substance*

ſtance de tous ces grands diſcours de tant de volumes dans un eſpace beaucoup plut étroit, ſ'il eût voulu avoir plus d'egard aux finances et au loiſir des particuliers, qu'à la magnificence et à la Majeſté de ſon Prince. Cf. MORHOFIVS in *Polyhiſt. Tomo I. lib. 1. cap. 16. p. m. 186.* In pauca conferre, et continuare etiam, Commentarios Lambecianos inceperat Daniel Neſſelius; ſed *Partes* tantum *ſeptem* perfecit, quae duo mediocris molis Volumina in folio implent. Prodierunt *Vindobonae et Norimb. a. 1690.* et hoc quidem titulo: *D. Danielis de Neſſel Breuiarium et Supplementum Commentariorum Lambecianorum, ſiue Catalogus aut recenſio ſpecialis Codicum MStorum Graecorum, nec non linguarum Orientalium Auguſtiſſimae Bibliothecae Caeſareae Vindobonenſis, cum figuris aeneis plurimis.* Vid. *Acta Erud. Lat. a. 1692. pag. 494.* itemque TENTZELII *Monathliche Vnterred. a. 1690. pag. 938. ſq.* Statim de hoc Opere, nec inique, iudicarunt quidam, quantiuis eſſe pretii, quae transſcripta ex ipſo Lambecio fuerint, ſed, quod ad libros orientales, a typographo erratis deformata: reliqua, quae a Neſſelio profecta ſunt, Lambecianis multum cedere. Sufficere nimirum credidit indicaſſe, Codicem eſſe vel membranaceum, vel chartaceum, antiquum, vel recentiorem. Cf. *Miſcell. Lipſ. noua, Vol. I. p. 347.* et praecipue REIMMANNVS in *Bibliothecae* ſuae *acroamaticae Praef. §. LIII. p. 91. ſq.* Vtrumque et Lambecii, et Neſſelii, laborem vtiliſſimo coarctauit conſilio vir ille doctus, hacque ratione iis rem fecit gratiſſimam, qui aut nolunt, aut non poſſunt magnam pecuniae ſummam in volumina tam vaſta atque pretioſa impendere. Iam de noua eorundem editione, a Weidmanno, bibliopola Lipſienſi, fruſtra exſpectata, vna

cum continuatione ad noſtram vsque aetatem, Vindobonenſes eſſe ſollicitos, audiuimus nuper a teſtibus fide dignis, qui conatus laudabiles vt proſpere procedant, et ex eruditorum ſententia, Deum precamur. Addamus nunc MSta quaedam, quibus Caeſarea Bibliotheca prae caeteris ſuperbit. Hanc in claſſem referimus. *Dioſcoridis*, Medici, Codicem Graecum membranaceum in f. formae prope quadratae, Iulianae Aniciae, filiae Imperatoris Occidentalis, Flauii Anicii Olybrii, auſpicio et munificentia, ineunte ſaeculo ſexto maiuſculis litteris, ſine accentu vllo et diſtinctionibus, diligentiſſime exaratum, figurisque plantarum ad viuum depictis, et aliis variis imaginibus, ipſius etiam Iulianae, elegantiſſime exornatum, qui ſaeculo XVI. impulſu Busbeckii a Iudaeo quodam Conſtantinopolitano centum aureis eſt redemtus, et a LAMBECIO *lib. II. cap. 7. p. 519. ſq.* fuſe deſcribitur; Codicem membranaceum purpureum, aureis et argenteis litteris maiuſculis ante mille circiter et quadringentos annos Graece ſcriptum, octoque et quadraginta picturis, aeque vetuſtis, ſplendidum, qui *Fragmenta primi Hiſtoriae Moſaicae libri* continet, teſte EODEM *lib. III. p. 2. ſq*; Libros quinque membranaceos *Hiſtoriae Liuianae*, qui hodie ſunt vltimi, maiuſculis litteris ſine vlla vocum et ſententiarum diſtinctione, ante mille et aliquot centum annos exaratos, omniumque, quotquot in toto terrarum orbe exſtant, Liuianorum librorum antiquiſſimos, IDEM *lib. II. p. 522.* et *p. 943. ſq*; *Otfridi*, Monachi Weiſſenburgenſis, *Volumen Euangeliorum*, antiquis rhythmis Theotiſcis, ipſo Auctoris aeuo, adeoque ſaeculo IX. ſcriptum, et in quinque libros diuiſum, quod ex Bibliotheca Caeſarea editum

editum nunc eſt in SCHILTERI *Theſauro Antiquit. Teutonic. Tomo I.* Cf. hoc loco LAMBECIVS *l. c. p. 415. ſq; Biblia ſacra Veteris Teſtamenti*, tribus voluminibus in f. maiori, iuſſu ac ſumtibus Wenceſlai, Imperatoris, Germanice reddita, et tanta quidem figurarum inauratarum, ipſi contextui inſertarum, multitudine, tamque eleganti, magnifico ac pretioſo ornatu marginali diſtincta, vt ſine ſingulari admiratione ſpectari nequeant, IDEM *lib. II, p. 749. ſq; Diarium Friderici V. Imperatoris*, ab eo ipſo membranis inſcriptum, in quod diurna vitae ſuae acta, aliasque obſeruationes miſcellas, retulit, quodque recenſuit LAMBECIVS in *Diario ſacri itineris Cellenſis, Segmento VIII. p. 15. ſq; Nicephori Calliſti Hiſtoriam eccleſiaſticam*, exemplar Graecum membranaceum, in orbe Chriſtiano forte vnicum, elegantiſſimo charactere concinnatum, ex Budenſi olim Bibliotheca ſurreptum, tandemque, poſt varios caſus, Caeſareae illatum, de quo plura notatu digna occurrunt apud EVNDEM *Commentarior. lib. I. p. 108.* et *p. 152. ſq; Claudii Ptolemaei libros octo Geographiae*, cum antiquis tabulis Graecis, diuerſitate colorum adeo inſigniter ac mirifice illuminatis, vt ſplendidius et pretioſius exemplar in nulla forte Europae Bibliotheca exſtet, et ex magnificentia ſcripturae atque compacturae Codicis huius antiqui, aliisque cauſſis, coniicere liceat, eum ad magnum aliquem, et Graecae eruditionis amantiſſimum, Principem olim pertinuiſſe, iudice NESSELIO in *Catalogo ſuo, P. V. p 3; Iac. de Strada*, Mantuani, duo maximi pretii Volumina in f. quae Ferdinando I. oblata ab Auctore fuerunt, et mera *numiſmata Conſularia veterum Romanorum* comprehendunt, incredibili ſtudio et elegantia ex Archetypis depicta;

Eiusdem celeberrimi Antiquarii octo alios huius generis Tomos, quorum tres priores *numiſmata Imperatorum Romanorum Latina a Iulio Caeſare vsque ad M. Aurelium Claudium*, ſaeculi tertii Imperatorem, tres ſequentes *horum Imperatorum numiſmata Graeca*, duo vero vltimi Tomi *reliquorum Imperatorum*, *aliaque antiqua numiſmata miſcellanea, partim Graeca, partim Latina, partim barbara* etiam, ante oculos ponunt,*) et, vt LAMBECIVS *Lib. I. p. 77.* monet, hiſtoriam veterum numiſmaticam mirifice illuſtrant; *Ioh. Quintini Comitis Ioerger de Tollet et Zagging*, Caeſarei Conſiliarii intimi, et primarii Delegati ad pacem cum Turcis pangendam, *Commentarios hiſtoricos de rebus ſui temporis memorabilibus*, octo quidem voluminibus in 8. excuſos ſuperiori ſaeculo, at MStis omnino adiungendos, quoniam vnicum modo eorum exemplar in Bibliotheca ſupereſſe dicitur, reliquis omnibus ab ipſo Comite, Leopoldi iuſſu, qui tot arcana, in iis prodita, per orbem diuulgari noluit, ſuppreſſis atque deletis. RINCKII *Vita Leopoldi, p. m. 1059.* SCHELHORNIVS *Amoenit. litter. T. II. pag. 341.* Plura non accumulabimus, inſtituti noſtri memores. Totus enim liber nobis eſſet ſcribendus, ſi cuncta ſplendidiſſimae huius Bibliothecae cimelia memorare placeret. Patet ea quotidie ab octaua hora vsque ad duodecimam. De *Gaza Caeſarea*, et *rerum* tam *naturalium*, quam *arte factarum*, *Muſeo*, quo nullum praeſtantius reperietur alibi, copioſe agit KÜCHELBECKERVS *l. c. P. II. cap. 13. p. m. 865. ſq.* Add. GOTTSCHEDII *Singularia Vindobonenſia pag. 34.* et antea

*) Cf. quae de hoc Auctore, eiusque Operibus numiſmaticis, ſupra dicta ſunt, *§. IX. huius Capitis*, in articulo de Bibliotheca *Gothana*.

antea *p. 31.* vbi sequentia leguntur: *Decem hic Kircheris atque Golziis, Montefalconiis decem, Spanhemiis Begerisque totidem opus esset, vt omnes hos doctae Aegypti, Graeciae atque Romae thesauros, vel aestimare, vel studio indefesso explicare valerent,* caet. Nec silentio praetermitti debet *Numophylacium*, antiquissimis aeque ac recentioribus numismatibus insigniter refertum, in quo iam Lambecii temporibus, sine iis, quae aureis, argenteis, aliisque pretiosissimis vasis ornamenti loco adfixa sunt, in vniuersum quindecies mille, nongenta et quadraginta numismata vetusta, aurea, argentea, aerea, adseruata fuerunt. Creuit illud non parum ea collectione, quam Leopoldus Guilielmus, Archidux Austriae, Leopoldi, Imperatoris, Patruus, maximus profecto peritissimusque Antiquitatis eruditae aestimator, a. 1662. reliquerat. Vid. LAMBECIVS *Commentar. lib. I. Segm. 66. p. 75. sq.* Circa annum 1728. accessit etiam Rochefortii, in Coenobio Carthusianorum Romano Procuratoris generalis, locupletissima nummorum supellex, magno a Carolo VI. aere redemta, qua de re nos certiores reddiderunt *die Leipz. gelehrte Zeit. a. 1729. p. 914.* Iam in explicandis hisce diuitiis occupatus est Erasmus Froelich, cuius exquisitam doctrinam satis norunt rei numismaticae amatores. Sequitur

II.) Bibliotheca *Windhagiana* priuatis collecta curis, sed inde ab anno 1678. publicis vsibus consecrata. Auctor illius Ioh. Ioach. S. R. I. Comes a Windhag, qui humili natus loco, et patronorum liberalitate ad litterarum studia incitatus, tales in iis progressus fecerat, vt Iurium Doctor renunciaretur primum, postea caussas tractaret, ac denique ad Consiliarii, in Caesarea redituum Curia, dignitatem perueniret. Opibus igitur

adfluens, fuis non folum bene profpexit, fed Bibliothecam quoque fuam eo potiffimum publicauit confilio, vt, qui ab inopia vexarentur, Mufarum cultores mentem hic epulis optimorum faturare fcriptorum poffent. Numerus librorum olim non adeo magnus erat, parsque eorundem praecipua fpectabat ad iurisprudentiam et ftudia humanitatis. Poftquam vero a. 1721. Ioh. Mart. Gfchwindt Liber Baro a Pockftein, copiis Caefareis praefectus, pulchram fuam et multorum nummorum fupellectilem huic legauit Bibliothecae, ea nunc tantopere adoleuit, vt, poft Caefaream, reliquis Vindobonenfibus praeftare multum dicatur. Patet quatuor per dies, fingulis hebdomadis, in feparatis aedibus, Dominicanorum adpofitis Monafterio, quorum curae a priftinis librorum poffefforibus commendata eft. Summa tamen adminiftratio illius eft penes illuftre Collegium Marefchallatus, in Auftria inferiori, a quo etiam duo conftituuntur Bibliothecarii, vnus Windhagianae, alter Gfchwindtianae Bibliothecae cauffa. Duos alios, fimili ratione, adiungere folent Dominicani. *Catalagus Bibliothecae Windhagianae* editus eft *Vindobonae a. 1733. in 4.* fed quia nunquam in tabernis librariis adparuit, rarius inuenitur. Notatu digna eft Bulla Innocentii XI. Pontificis, eidem Catalogo praefixa, qua fub dira exfecrationis poena prohibitum, nec quis librum, imo fchedam, ex Bibliotheca ad vfum exportet, et commodo ad aliquod tempus det, vel accipiat. Vid. *Catalogus Biblioth. Bunauianae, Tomo I. Vol. 1. p. 489.* Agunt de hac Bibliotheca IOH. CHRISTOPH. WAGENSEILIVS in *Epift. de Hydrafpide fua, fiue aduerfus extrema pericula aquarum munimento ac praefidio, Altorfii a. 1690. in 4.* et KÜCHELBECKERVS in

in *der Nachr. vom Römisch-Kayserl. Hofe*, *P. II. cap. 8. p. 715. sq.* vbi et *Numophylacii* mentionem iniicit, cuius Index duo Volumina manu scripta in f. explet. Progredimur

III.) Ad *Magistratus Vindobonensis* Bibliothecam, quae in ipsa Vrbis Curia tribus continetur conclauibus. De hac vero nihil habemus cognitum, praeter ea, quae nuper celeberrimus GOTTSCHEDIVS in *Orat. citata*, *p. 30.* indicauit. *Subest eadem*, ait, *curae doctissimi viri*, *Lambacheri*, *qui Senatui ab Epistolis est*, *quiue multum in ea ornanda operae posuit et ingenii. Conclaue anterius eleganter dispositos exhibet Codices*, *cum manu scriptos omnium fere linguarum antiquissimos*, *tum quotquot ex primo artis typographicae saeculo impressos*, *asseruat eadem Bibliotheca*, *magnam partem rarissimos. Vidi hic*, *praeter alia multa*, *notatu digna*, *primam quoque Lutheri nostri Operum collectionem*, *et Augustanae Confessionis typis exscriptae exemplar*, *ad normam illius MSti impressum*, *quod Imperatori Carolo V. in ipsis Comitiis Augustanis traditum est*; *et in quo lectiones variantes leuiusculas*, *a nostris huius saeculi exemplaribus tantillum abeuntes*, *obseruasse sibi visus est clarissimus Bibliothecae praefectus. Sed plura non addo*, *eo*, *quod mox Catalogum huius Conclauis editurum se promisit doctissimus Lambacherus*, *cuius plagulas multas prelo iam expressas mihi monstrauit.* Factum id paullo post a. 1750. quo prodiit *Vindob. in 4. Bibliotheca antiqua Vindobonensis Ciuica*, *seu Catalogus librorum antiquorum*, *cum MStorum*, *tum ab inuenta Typographia ad annum vsque 1560. typis excusorum*, *cum annotationibus historico-litterario-criticis.* Pars haec prima est, quae libros complectitur theologicos: reliquas Partes adhuc exspectamus. Vid. de hocce Catalogo Diarium Lipsiense, *das neueste aus der*

anmuthigen Gelehrsamkeit inscriptum, *a. 1751. m. Aprilis p. 235. sq.* Notanda etiam est

IV.) Bibliotheca *Academica*, quae priuatas habet Bibliothecas Conradi Celtis, ex parte, Georgii item Peurbachii, et Ioh. Regiomontani. Quumque supra dictum sit, Ferdinandum II. donasse a. 1636. Patribus Societatis Iesu praestantissimam Rudolphi Coraducii Bibliothecam, eandem Academicae accessisse suspicamur, hisce Loiolae sectatoribus tunc temporis mollissimum sibi in Vniuersitate Vindobonensi nidum construentibus. Nuper etiam, si vera retulerunt litterae publicae, augustissima Imperatrix, Maria Theresia, ex Bibliotheca Caesarea liberaliter addidit eos libros, quorum tria eiusdem editionis exemplaria ibidem reperta fuerunt. Cf. KÜCHELBECKERVS *l. c. p. m. 720. et* GOTTSCHEDIVS *l. c. p. 27.* vbi Bibliothecam Academicam instructissimam vocat, et ornatu externo elegantissimo commendabilem. Succedat

V.) Bibliotheca Canonicorum Regularium S. Augustini, in *Monasterio S. Dorotheae*, quam instituit Sigismundus Kuglsberger, septimus in ordine Praepositus, eiusque successores ita auxerunt, vt hodie librorum multitudine admodum sit conspicua. KÜCHELBECKER. *l. c. p. 721.* Nouissima est

VI.) Bibliotheca *Academiae Equestris Theresianae*, auspiciis sapientissimae Imperatricis conditae, quae possidet librariam supellectilem Garellii, magno coemtam pretio, donatamque ab Augusta huic ipsi Collegio illustri. GOTTSCHEDIVS *l. c. p. 28.*

Hae publicae sunt apud Vindobonenses Bibliothecae. Inter priuatas iam excellunt *Lichtensteiniana, Bartensteiniana, Buoliana*, et *Senckenbergiana*, quas videre licuit amplissimo Gottschedio. *Quid*, vt eius sunt

:verba

verba *l. c. p. 31, de librorum farragine memorabo Celſiſſimi Principis Lichtenſteinii? qui non ignobile duxit, eandem mihi, vna cum exquiſitiſſima picturarum copia, qua ingens, et regium fere, Palatium eius per omnia conclauia ſua ſuperbit, ſpectandam et contemplandam exhibere? Quomodo illuſtriſſimorum virorum, Bartenſteinii, Buolii, Senckenbergii, praeſtantiſſimis librorum omnis generis collectionibus debitas laudes exſoluam; qui tamen omnes ſuis tantum vſibus, et Muſis priuatis, easdem conſecrarunt?*

§. XXII.

Vitembergenſis Academiae Bibliotheca condita eſt poſt priorem, a. 1548. ad Muſas Ienenſes tranſlatam, vt ſupra §. XIII. memorauimus, atque hoc ſaeculo plurima cepit incrementa. Acceſſit enim potior pars librariae ſupellectilis, a Godofr. Strauſſio, ICtô, et a Ieremia Deutſchmanno, Archidiacono ciuitatis, relictae, legati item iure Theodori Daſſouii, Orientalium antea Linguarum in hac Vniuerſitate Profeſſoris, denique Cimbricorum ſacrorum Praeſulis generalis, Bibliotheca, quae partim Graecis, ex Balth. Stolbergii hereditate ad ipſum deuolutis, partim Ebraicis libris, egregiis profecto, magnisque conquiſitis ſumtibus, inſtructiſſima eſt. Vid. *Supplem. ad Acta Erud. Lat. Tomo IX. p. 232.* Praeclare etiam promeriti de ea fuerunt Ioh. Ge. Neumannus et Ioh. Chriſtoph. Wichmanshauſen, Profeſſores olim ac Bibliothecarii, quippe qui eidem amplificandae omnem nauarunt operam, et extraneorum ſimul liberalitatem prouocarunt. Ad rariora, quae ibi conſpiciuntur, praecipue ſpectant Codices manu ſcripti *Lycophronis cum ſcholiis Tzetzae, Heſiodi, Aeſchyli et Cleomedis, Lactantii, variorum*que *Chronicorum; Biblia Latina in charta Sinenſi, diuerſae eruditorum Epiſtolae*, nec non aliquot *ſacri Codicis editiones*, in quibus plura Lutheri noſtri manu adpoſita ſunt.

ſunt. Cf. TENTZELII *monathliche Vnterredung. a. 1692. p. 884.* ANDR. SENNERTVS, Linguarum quondam Orientalium Profeſſor, *Vitemb. a. 1678. in 4.* edidit *Bibliothecae Vitembergenſis publicae libros exſtantiores, claſſicosque fere, vſui Academico, eidemque priuato publicoque exhibitos,* quod Opuſculum quum Auctoris prodierit impenſa, rariſſime quidem occurrit, at multis tamen naeuis laborat, nec aliud quidquam continet, quam ſolos librorum titulos in dorſo eorum ſcriptos, haud addito loco annoue, quo ſunt typis impreſſi. Vid. VOGTII *Catalogus libr. rar. p. 620. edit. nouiſſ.* Ipſi etiam inſpeximus huncce Catalogum, recteque de eo iudicaſſe clariſſimum Vogtium, obſeruauimus. Id ſolum exinde notatu dignum eſt, Sennertum varios libros Orientalis litteraturae teſtamento addidiſſe, vti profitetur *p. 38.* Priuatarum apud Vitembergenſes Bibliothecarum princeps diu fuit *Bergeriana,* de qua haec a. 1716. memorantur a IOH. HENR. WERLHOFIO in *Annal. Acad. Iuliae, Semeſtri III. p. 187: Eſt et ibi elegans Bergeri philoſophi bibliotheca, qui ingentem ſibi copiam Codicum comparauit, virorum celeberrimorum animaduerſionibus manu ſcriptis ornatorum. Poſſidet etiam aduerſariorum Caſp. Barthii tomos hactenus ineditos, quos, modo adſit, qui impenſas ſubminiſtret, luci dabit publicae.* Ab eo vero tempore, vsque ad a. 1751, quo mortuus eſt doctiſſimus poſſeſſor, inſigniter auctus fuit hic adparatus, qui nunc commune fatum ſubiit Bibliothecarum priuatarum. Catalogus excuſus eſt *Lipſiae a. 1752. in 8.* et, praeter multas editiones Aldinas, *p. 324. ſq.* ſcripta Ioach. Camerarii, quotquot inueniri potuerunt, omnia indicat. Anni ſequentis initio *ibidem* diuulgatus *Complexus MStorum et librorum impreſſorum, cum collatorum, tum aliorum rariorum, quondam Ioh. Guil. de Berger, quos vel ſingulos, vel per auerſionem, vendendi conſilium ceperunt heredes relicti* caet. *in 8.* qua de re vid. *die Leipz. gel. Zeitung. a. 1753. p. 181.*

De

De *Vlmensis* Reipublicae Bibliotheca amplissimus vir, FRANC. DOMINIC. HAEBERLINVS, libellum nondum editum, quem iuuenis conscripsit olim, beneuole mecum communicauit, ex quo sequentia omnino sunt enarranda. Prima scilicet initia eius debentur Monasteriorum Bibliothecis, quae post Lutheri Reformationem vnum in locum congestae fuerant. Conrado Samio, Pastore Brackenheimensi, exstincto, magnificus Senatus a. 1533. centum Florenorum pretio ab heredibus coemit librariam eius supellectilem, ob magnam scriptorum minorum copiam, quae a Pontificiis, Caluinianis et Lutheranis diuulgata erant, iamque rarius occurrunt, praecipue aestimandam. Anno 1615. ex quodam Xenodochii conclaui optimae notae libri, a vilioribus probe distincti, in Bibliothecam publicam transmigrarunt. Accesserunt deinceps a. 1656. Balth. Gockelii, Senioris reuerendi Ministerii et Scholarchae; a. 1658. Christiani Neidthardti; et anno circiter 1726. Ioh. Franci, Medici celeberrimi, Bibliothecae, testamento legatae, et Franciana quidem ea conditione, vt libri vniuersi, quorum maior pars et pretiosior ad rem medicam spectat, in separatis collocarentur armariis, nouisque semper et vtilissimis Operibus augerentur, quo consilio trecentorum Florenorum sortem possessor liberaliter adiecit. Heluici etiam Dieterici supellex, mille, et quod excedit, voluminibus ex omni doctrinae genere selectissimis, conspicua, Bibliothecae publicae illata est, vt eadem itaque, si adnumerentur libri singulares, Senatus impensis comparati, minimum octo voluminum millia nunc habeat, inter quae varii Codices exstant, manu exarati, e. g. *Opus genealogicum Turcico - Arabicum*, conuolutum, quatuor et viginti cubita longitudine exaequans; *Biblia sacra Latina*, duobus voluminibus membranaceis; *Commentarius in omnes Pauli Epistolas*, in membrana formae quartae pulcherrime scriptus, litte-

litterisque, vt vocant, capitalibus, et pictis, et inauratis, egregie exornatus; *Codex chartaceus*, iam Ottonum, Imperatorum aetate *Rhythmis Germanicis* impletus; Tomi duo folii oblongi, qui *Ephemerides et obseruationes medicas Ioh. Franci* exhibent, cum elegantissimis picturis, ipsa eius manu confectis, caetera. Hodie Bibliotheca isthaec adseruatur in amplo luculentoque atrio aedis, quam vulgo *das Schwoer-Haus* dicunt, ac die Iouis ab hora pomeridiana secunda, vsque ad quartam, patet. Supremam illius curam sustinent Aediles: Proto-Bibliothecarius est Ministerii Senior, Bibliothecarius vero quidam semper ex Gymnasii Professoribus, quo munere iam fungitur vir clarissimus, Ioh. Petr. Millerus, Rector, Historiarumque et Graecae Linguae Professor. Praeter hanc Bibliothecam apud Vlmanos non contemnenda est librorum collectio in *Coenobio Augustinorum Wengensi*, item supra Sacellum Neidthardtianum, Templo primario adstructum, quae ad *Schermayeros*, Patricios, pertinet, ac non nullis voluminibus manu scriptis, historiam Reformationis bellique tricennalis illustrantibus, innotuit. *Krafftiana* quoque multarum imaginum *Gens* in domo quadam gentilitia Bibliothecam possidet praestantissimam, Operibusque historicis insigniter excellentem. Continet amplius quatuor librorum millia, annisque singulis sumtu totius Familiae reddi solet locupletior. Splendidissima hoc saeculo fuit *Raymundi Krafft de Dellmenginsen*, Consulis grauissimi, Bibliotheca, cuius *Memorabilia* SCHELHORNIVS exposuit adcurate in *Tomo III. Amoenit. litterar.* Mortuo a. 1729. possessore, vitam eius descripsit laudatus vir *l. c. Tomo XI. p. 253. sq*; HAEBERLINVS autem, Academiae Helmstadiensis Historicus celeberrimus, *Vlmae*, vbi tunc Gymnasii ciuis erat, *a. 1739. in 8.* edidit *Catalogum Bibliothecae Krafftianae*, notasque, ad rariorum librorum cognitionem facientes, hinc inde attexuit.

xuit. Doctas item lectuque periucundas obſeruationes Codicibus manu ſcriptis adſperſit in *eorum Notitia*, quae *ibidem eodemque anno* cum ipſo Catalogo prodierunt. Cf. *die Leipz. gelehrten Zeitung. a. 1739. p. 775.*

Vratislauiam, Sileſiae metropolin, mira Bibliothecarum publicarum multitudo nobilitat. Habent nimirum Pontificiae religioni addicti

I.) Bibliothecam *Eccleſiae Cathedralis*, *D. Iohanni* conſecratae, quam variis antea bellis diſſipatam Iohannes IV. Epiſcopus, Roth vulgo dictus, ineunte ſaeculo XVI. inſtaurauit feliciter, librisque in Italia conquiſitis, et Codicibus manu exaratis inſtruxit, quos partim a Pio III. Senenſi, Pontifice Romano, partim a Baptiſta Guarino, Ioh. Franc. Poggio, atque aliis viris doctiſſimis acceperat. Eam poſt in ordinem redegit, curauitque egregie Fridericus Bergius, Canonicus ac Theologiae Doctor, ſequentes autem Epiſcopi adeo locupletarunt, vt Bibliothecarum Sileſiacarum praeſtantiſſima crederetur. Anno tamen 1632. a Suecicis Saxonicisque militibus miſere fuit diſperſa, libris vel combuſtis, vel in Viadrum coniectis, vel inſtitoribus tenuioris ordinis viliſſimo pretio diuenditis. Hinc, recuperata pace, denuo de Bibliotheca condenda ſolliciti fuerunt Canonici, inter quos praecipue laudantur merita Gotthardi Comitis a Schafgotſch. Anno circiter 1738. Conr. Aloyſius Comes a Strattmann, Eccleſiae Cathedralis Praepoſitus, omnes ſuos libros, pleroſque argumenti hiſtorici, legauit, quibus additis, Bibliotheca iſta, optimis et rariſſimis hiſtoriae Polonicae ac Bohemicae ſcriptoribus excellens, octo magis voluminum millia nunc ſeruat. Vid. IOH. CHRISTIANI KVNDMANNI *Academiae et Scholae German. praecipue Ducatus Sileſiae, cum Bibliothecis, in nummis, Sect. V.*

Sect. V. p. 327. sq. Germanica lingua iucundum hoc Opus prodiit *Vratislauiae a. 1741. in 4.*

II.) Bibliothecam *Mariani Coenobii*, cuius incolae sunt Canonici Regulares S. Augustini. Illi a. 1611. Ioh. Ferfius, Canonicus Ecclesiae Cathedralis, vir Graecarum Latinarumque litterarum peritissimus, Bibliothecam suam insignem reliquerat. Sed perierunt omnia eodem tempore, quo Cathedralis in hostium potestatem incidit. Restaurata deinceps est Bibliotheca Mariana, et prae caeteris adaucta studio Canonici cuiusdam, Domini a Knobelsdorf, cuius vestigia laudabiliter pressit Praesul reuerendus, Iohannes, librosque maioris momenti eidem intulit. Adsunt MSta non pauca, sed maxima eorum pars ad scholasticam pertinet Theologiam. Vid. KVNDMANNVS *l. c. p. 331.*

III.) Bibliothecam in *Domo S. Vincentii*, quam Georg. Scultetus, ab a. 1596. vsque ad a. 1613. Praepositus, mirifice amplificauit. Idem fecerunt eius successores. Ac primum quidem Carol. Kellerus, praeter alia ornamenta, Biedermannianam librorum iuridicorum Bibliothecam adiecit: tum Arnoldus Brücknerus nec non Franciscus III. Binderus, omnem dederunt operam, vt libri noui, iique melioris farinae, accederent. Inter Codices manu exaratos, quorum plurimi Theologiae scholasticae elegantias continent, reperiuntur *Biblia sacra* litteris minutissimis in membrana formae minoris scripta, *Missalia* item et *Antiphonalia* membranacea, quorum initiales litterae auro picturisque variis bene distinctae sunt. Idem *l. c. p. 332. sq.*

IV.) Bibliothecam in *Hospitali S. Matthiae*, Ordinis Crucigerorum cum rubra Stella, quae ante quinque propemodum saecula Magistrorum et

Fratrum

Fratrum studio collecta fuit, quandoquidem illi, nondum inuenta typographica arte, exquisitissimorum librorum copiam sua descripserunt manu, quorum permulti, in sempiternam eorum memoriam, adhuc monstrantur. Sub finem postea saeculi decimi sexti, et initium decimi septimi, hanc ipsam Bibliothecam maiori ac splendidiori adparatu instruxerunt Praesules et Magistri Bartholom. Mandelius, Nicolaus III. Otto, Ioh. Henceius a Blanckenburg, Elias Bachstein, Ioh. Chrysostomus Nieborack, Mich. Ioseph. Fiebiger, pariterque Iacobus II. Matthes dictus. Immo aliorum etiam, qui huic Ordini nunquam nomen dederunt, scilicet Mart. Mohrholzii, et Ioh. Woykowsky beneficio aucta est. Bibliotheca in primis Iacobi Monauii, Patricii Vratislauiensis, scriptoribus tum philologicis, tum historicis, saeculum XVI. illustrantibus maxime, ornatissima, non vulgare attulit incrementum. Memoranda est pariter librorum, quos Ioh Scheffleius comparauerat, theologicorum, medicorum et philologicorum accessio, ac liberalitas Ioh. Ge. a Froelich et Freudenthal, Consiliarii Caesarei, Aerarioque, quod ex vtriusque Silesiae tributis colligi solebat, supremo Praefecti, qui Homileticos aliquot pretiosissimos obtulit, aere suo coemtos. Omnem autem, quo nunc superbit, ornatum vnice acceptum refert haec Bibliotheca laudato Fiebigero, qui eam a blattis ac tineis squaloreque vindicauit, libros ex loco obscuro in conclaue nitidum transferendos, et in variis armariis pluteisque decenti ordine disponendos curauit, opera potissimum Christiani ab Helwich, viri in re medica et omni doctrina elegantiore versatissimi. Nec digessit tantum Praesul meritissimus thesaurum hunc librarium, sed auxit quoque

libris, magno sumtu vndiquaque conquisitis, Patribus praesertim, quorum editiones plurimae Parisienses sunt, sacri Codicis interpretibus, atque aliis et integram Bibliothecam theologicam instruendam pertinentibus, ita quidem, vt plus tria Imperialium millia in eius amplificationem impenderit. Hodie nouem circiter millia voluminum in hac Bibliotheca exstant, praeter pulcherrimam tabularum, a clarissimis chalcographis aere excusarum, collectionem. Separatum scrinium varia naturae opera, nummosque tam Romanos, argenteos et aeneos, quam raros recentiores, aureos et argenteos, complectitur. Idem *l. c. p. 334. sq.* Cf. *Noua litterar. Germaniae a. 1703. pag. 166.*

V.) Dominicanorum *in Coenobio S. Adalberti* Bibliothecam, cuius auctorem Laurentium, saeculo XIII. Episcopum, vulgo perhibent. Legauit ei a. 1510. Apicius Colo a Guben, Ecclesiae Cathedralis Vratislauiensis Canonicus, Ducatusque Glogauiensis Cancellarius, librariam suam supellectilem, et Abrah. Bzouius multos addidit Codices antiquos, priusquam Romam concederet. Post haec tempora variorum creuit liberalitate, iamque septem propemodum voluminum millia continet, inter quae sunt plus quadringenta, saeculo XV. typis impressa. Manu scriptorum, quorum trecenta, et quod excedit, volumina numerantur, praestantissima sine dubio *Lactantius*, *Corpus Iuris Canonici atque Ciuilis*, *Chronicon Huberti*, seu vitae Fratrum Ordinis Praedicatorum, manu Ioh. Fayt, Conuentus eiusdem Vratislauiensis Fratris, descriptae, *Volumen de Ioh. Schwenckfeldio*, Fratre Ordinis Praedicatorum, eiusdemque morte notabili, caet. Vid. KVNDMANN. *p. 340. sq.*

VI.) Bi-

VI.) Bibliothecam Fratrum Minorum *in Coenobio S. Dorotheae.* Ea post graue incendium a. 1686. quo libri, in Templum deiecti, a furacibus plebis manibus valde imminuti fuerant, pristinum suum splendorem, multorum legatis et largitionibus, recepit. Tota enim e. g. Frid. Maximil. a Rethel et Hennersdorff, praefecturae Vratislauiensis Cancellarii, supellex in eandem transiit. Aloysius etiam Reichelius, eruditus huius Ordinis Frater, saepiuscule illam reddidit locupletiorem. Nec minus praedicari debent Anton. Kalckfteinii, Theologiae Doctoris, merita, qui tot bonae notae Opera comparauit, vt Bibliotheca isthaec numerum septem mille voluminum hodie superet. Idem *p.342.*

VII.) Bibliotheca in *Templo Corporis Christi*, ad sacrum militarem Ordinem S. Iohannis Melitensem pertinente, quae tamen nec MStorum, quorum centum et quinquaginta circiter seruantur, circumacto fere saeculo XV. exarata, nec librorum excusorum copia eminet. Horum plurimi satis antiqui sunt, quo referri debent *Hieronymi Epistolae, Mogunt. a.1470. in fol. maiori, Gregorii Opus moralium, Norimb. a.1471. in f. Boethius de consolat. Philosophiae ibid.1473.* pariterque *Augustinus de Ciuitate Dei, Mogunt. eod. anno editus,* Idem *l. c. pag.337. sq.*

VIII.) Bibliothecam in *Curia Caesarea* (der *Kayserlichen Burg*) quam Patres Societatis Iesu possident, et primum aere suo collegerunt. Accesserunt fautorum donationes, maxime Caroli Neandri a Petersheyde, Ecclesiae Cathedralis Episcopi suffraganei, qui Bibliothecam suam Patribus illis testamento legauit. Oculos delectat librorum ex corio Turcico rubro vestitus, qui in tergo eleganter auro adornatus est, iamque

supellex haec libraria nouum haud dubie receptaculum occupauit, quod ante aliquot annos moliti fuerunt possessores, teste KVNDMANNO *l. c. pag.340.*

IX.) Bibliothecam *Monachorum Cucullatorum*, seu Capucinorum, in S. Hedwigis Domo. Plurimum ea debet Ottoni Wenceslao Comiti a Nostitz et Rieneck, Coenobii auctori, multique deinceps parochi, augendae illius caussa, quicquid habebant librorum, reliquerunt. Conspicitur ibidem *Codex Arabicus* vetustus et pretiosus, qui *Pentateuchi interpretationem contra Mahometanos* continet. Idem *pag.344.*

X.) Bibliothecam *Franciscanorum*, in platea Antonii, quam liberaliter locupletauit nobilis quidam, Obergius. Libri in sedecim classes diuisi sunt, tota tamen collectio vix tria voluminum millia hoc tempore explet. Vid. idem *pag. cit.* Et hactenus de Pontificiorum apud Vratislauienses Bibliothecis. Euangelici fruuntur

XI.) Bibliotheca ad *Templum Mario-Magdalenaeum*, cuius fundamenta iecit Ioh. Hessius, primus illius Aedis sacrae Pastor, anno 1547. viuis ereptus. Is enim, boni publici studiosissimus, omnes suos theologici argumenti libros legauit. Eius mox sequuti sunt exemplum diuersi magnae dignitatis ac doctrinae viri, qui vel pecunia, vel rarioribus Operibus oblatis memoriam sui perpetuam reddiderunt. Prae caeteris vero laudandi Nicol. Rehdigerus, summus quondam Vrbi Praefectus, qui Biblia Regia Antwerpiensia, Theatrum Orbis Ortelianum, aliosque magni momenti libros, non exiguis comparatos sumtibus, donauit; Andr. Hertwigius, Consiliarius Caesareus, et per vtramque Silesiam Fisci Procurator, cuius post mortem egregia, quam col-

legerat, librorum iuridicorum Bibliotheca, legati iure transiit in Mario-Magdalenaeam; Frid. Bergius, Ecclesiae Cathedralis Canonicus, qui principes eruditae Graeciae scriptores, Patres ecclesiasticos, et complura alia, praestantissima Opera, testamento reliquit; Carolus L. B. a Wirbna, a quo eodem accessit titulo splendidissima aui materni, Caroli L. B. a Zierotina, Consiliarii Caesarei, ac Morauiae Pro-Marchionis, Bibliotheca; et Christoph. Colerus, Gymnasii Elisabethani Conrector, qui moriens a. 1658. suam itidem supellectilem partem esse voluit publicae huius Bibliothecae. Ipsi autem Aerarii sacri curatores a. 1729. coëmerunt Ernesti Beniam. a Loewenstaedt, nobilis Domini a Ronnenburg, libros notatu dignissimos, vna cum selectis artis chalcographicae monumentis, quae duos et quinquaginta, maioris plerumque formae, Tomos complent. Externi cultus nitorem, et ipsius spatii insignem amplitudinem a. 1644. adepta est haec Bibliotheca, quo publicis dedicabatur vsibus, et oratione auspicali, a laudato Colero, tunc temporis Bibliothecario, habita, litterarum studiosis aperiebatur, in cuius rei memoriam, iussu Senatus, numisma argenteum cusum est, quod structuram Bibliothecae ob oculos ponit, cum hac inscriptione: *anni fluebat 1644. dies Nouembr. 24. qua Mariae Magdalenaeae Breslidos se Bibliotheca gestiit libris adauctiorem, pluteis venustiorem redaperiri. Da Deus feliciter!* Sub aedificii introitum conspiciuntur artificiosae septem Graeciae Sapientum statuae: ipsum autem corpus eius amplius sedecim voluminum millia ex quocunque disciplinarum genere complectitur. Manu scriptorum quidem adparatus mediocris est; magni tamen aestimandi

Codex Bibliorum Ebraicorum a. 1238. in membranis exaratus, cum Masora, Codex membranaceus, eiusdem aetatis, formaeque augustae, maiori charactere quadrato scriptus, punctisque instructus, in quo exstant *preces et cantiones in Iudaeorum Synagogis vsitatae*, nec non antiquissimus elegantissimusque Codex Graecus *librorum Rhetoricorum, ab Aristotele confectorum*, quibus accedunt quidam *Graeciae Oratores:* Praecipuos *Codices Persicos ac Turcicos*, verbis Andreae Acoluthi, aedis Bernhardinianae olim Diaconi, et Orientalium Linguarum in Gymnasio Elisabethano Professoris, recensuit singulari *Progr. a. 1702.* CHRISTIAN. GRYPHIVS. Vid. *Noua litt. Germ. a. 1703. p. 85.* Bibliothecarii celebriores sunt Christoph. Colerus, et Gryphius, quorum iam fecimus mentionem, itemque Christianus Stieffius, qui adiutore Gottlieb Guil. Kellero, eius in hoc munere successore, adcuratissimos librorum Catalogos, trium ac viginti Tomorum Opus, parauit. Praeter Bibliothecam, diebus Martis ac Veneris patentem, ibidem reperiuntur etiam *numismata* et antiqua, et recentiora, *instrumenta mathematica Heueliana, res naturales* atque *arte factae*, de quibus vid. KVNDMANNVS in *Promtuario rer. natur. et artificial. Vratislauiensi, Vratisl. a. 1726. in 4. p. 42. sq.* Mumiam Aegyptiacam quodam libello *ibid. a. 1662. in 12.* descripsit ANDR. GRYPHIVS. Plura de hac ipsa Bibliotheca differunt CHRISTOPH. COLERVS in *Orat. auspicali*, supra adducta, editaque primum *Vratisl. a. 1645. in 12.* post *1699. in 4.* et KVNDMANNI in *Acad. et Scholis Germ. p. 358. sq.*

XII.) Bibliotheca *Elisabethana* ad sacram huius nominis aedem, quae et a fundatore, Thoma Rehdigero, equestris dignitatis viro, *Rehdigeriana* dici-

dicitur. Ille nimirum omnem ſuam librorum optimorum, tam typis impreſſorum, quam manu exaratorum, nec non numiſmatum et pictura-rum, elegantiorum, ſupellectilem, in longinquis per Belgium, Angliam, Galliam, Heluetiam, Italiam et Germaniam ſuſceptis peregrinationibus, labore magno ſumtuque conquiſitam, teſtamenti tabulis nobiliſſimae familiae ea conditione reliquit, vt propria quidem ipſi permaneret, ſed vſibus publicis in conclaui, eam ob cauſſam inſtructo, perpetuo ſeruaretur. Anno igitur 1576. libri cum caeteris cimeliis Vratislauiam deuecti et in priuatis primum aedibus depoſiti, deinde rogatu heredum, permiſſuque Magiſtratus, in Auditorium, vt vocabatur tunc temporis, theologicum, ſacrario Templi Eliſabethani ſuperſtructum, tranſlati fuerunt. Tandem vero, poſt varia impedimenta, illuſtris gens Rehdigeriana a. 1661. facta pactione quadam Bibliothecam hanc plane conceſſit Senatui, ita tamen, vt ſemper priſtini poſſeſſoris nomine ſignaretur. Mox ergo cuſtos ipſi conſtitutus eſt Iohannes Gebhardus, Gymnaſii Eliſabethani Conrector et Profeſſor, qui etiam *Oratione auſpicali*, eodem adhuc anno publice dicta, et *Vratil. in 4.* edita, hosce theſauros ciuibus ſuis aperuit. Ex eo tempore variis illi modis adaucti fuerunt. Suas enim Bibliothecas legarunt Rehdigerianae Chryſoſt. Schultzius, Scabinographus, Matthias Machnerus, Rei publicae Vratislauienſi ab expeditionibus Latinis, et Albert. Sebiſchius, miles eruditiſſimus, cuius ſupellex, libris hiſtoricis praecipue ac mathematicis abundans, a. 1689. acceſſit. Addiderunt alii Opera praeſtantiſſima, vel quandam pecuniae ſummam, cuius ex foenore ſingulis annis Bibliotheca haec poteſt

locupletari. Ad rariora eius quod attinet, primum notari merentur Manuſcripta, quorum pleraque membranacea ſunt. Diſſeruit quaedam de iis CHRISTOPH. WOLTERECK *im ausführl. Bericht von allerhand neuen Büchern, Lipſ. 1708. in 8. p. 879. ſq.* et *p. 894.* Integer vero Catalogus MStorum Bibliothecae Eliſabethanae, maxime Rehdigerianae, nondum diuulgatus, Hamburgi exſtat in Bibliotheca Wolfiana, prout videmus in IOH. CHRISTOPH. WOLFII *Conſpectu ſupellect. epiſtol. ac litter. pag. 274.* Maximi momenti ſunt *Codex Quatuor Euangeliſtarum*, charactere Longobardico; *Canticum Canticorum cum Willerami Mersburgenſis Paraphraſi poetica et Teutonica*, egregio Germanicae Antiquitatis monumento; *Homeri aliquot exemplaria*, perpulchre ſcripta; *Aurora Petri de Riga*, Opus metricum in totam Scripturam ſacram, ſaeculo XII. exaratum; *Stephanus Alexandrinus*, *Pelagius*, *Oſtanes*, *Democritus*, *Syneſius*, *Anepigraphus*, *Zoſimus*, *Olympiodorus*, *Heliodorus*, *Theophraſtus*, *Hierotheus*, *Archelaus*, antiquiſſimi Chymici, ac de Chryſopoeia Auctores, integro Graeco textu; *Titus Liuius*, nitide ſcriptus, aliique plures Graeciae veteris ac Latii auctores; *Ioh. Froiſſardi Hiſtoria ſui temporis*, quatuor ingentibus Voluminibus comprehenſa, qua non modo res ab anno 1326. per annos ſeptuaginta in orbe terrarum geſtae fideliter enarrantur, ſed et arcium et aedificiorum conditio, ritus publici, veſtes, et alia ſtatum ſaeculi XIV. illuſtrantia, picturis artificioſis ante oculos ponuntur, ita, vt Volumina iſthaec nobiliſſimum Antiquitatis theſaurum, hiſtoricae rei multum inſeruientem, recludant, maxime quum DIONYSII SALVAGII editio, *Lugduni a. 1559.* exhibita, vix decimam totius

totius Historiae partem contineat, manu Saluagii omnibus iis deletis, quae aulae Gallicae displicebant. Inspexisse etiam iuuabit *autographas quingentorum virorum eruditissimorum Epistolas*, quarum quatuor fere millia numerantur. Inter libros vero excusos principem tenent locum *Wolfg. Comitis a Bethlen*, aulici quondam in Principatu Transsyluaniae Cancellarii, *libri X. Historiarum Pannonico-Dacicarum, in f.* ex ipsa Auctoris officina typographica, ideo comparata, in lucem producti. Duo saltim huius incomparabilis Operis exemplaria in toto terrarum orbe supersunt, quorum alterum Bibliotheca Elisabethana, alterum Schaffgotschiana, quae Hermsdorfii est, adseruat. Fata eius singularia exponunt celeberrimus KOELERVS in *den historischen Müntz-Belustigungen, Vol. IX. pag. 116.* et KVNDMANN. in *Acad. et Schol. German. pag. 392.* Cf. VOGTII *Catal. libr. rarior. p. m. 83.* Huic iungimus Cimelio *Biblia Italica*, duobus voluminibus, sat magnis, apud Venetos a. 1471. membranis purissimis impressa, quibus quidem grandiores litterae titulique, pro more aeui, desunt, minutus tamen character adeo distinctus est et elegans, vt multos temporum posterorum typos superare videatur; *Hieronymi Epistolas, Mogunt. a. 1470.* per Petr. Schöfferum; *Ptolemaei Cosmographiam, Romae a. 1482.* per Nicol. Hahnium; *Gesta Maximil. I.* sub nomine *Theurdanck* nota, *Norimb. a. 1517.* per Ioh. Schoenspergerum, cui Operi, praeter typorum nitorem et amplitudinem, venustatem conciliant figurae copiosae, non ab ipso quidem Maximiliano, vt manus recentior huic exemplari adscripsit, sed a Ioh. Scheiffelein, pictore olim et sculptore Nordlingensi, scite lignis incisae, docente id laudato

KOELERO in *Disquisit. de inclyto libro poetico Theuerdanck*, *§. XI. p. 40. editionis*, *a. 1719. Altorfii repetitae*; *Xenophontem*, a. 1561. per Henr. Stephanum excusum in membranis, quibus etiam caeteri libri, a nobis memorati, superbiunt. Tacemus alia eiusdem fere dignitatis ac pretii. Accedunt viginti millia *tabularum*, in aere lignoue a peritissimis manibus insculptarum, centum et quatuor Tomis; Quatuor fere millia *numismatum* tam antiquorum Graecorum Romanorumque, tam recentiorum; item non contemnenda *rerum naturalium*, *conchyliorum* praecipue, collectio. Vberiori sermone agunt de hac Bibliotheca, quae Mercurii ac Saturni diebus aperiri solet, praeter GEBHARDVM, supra adductum, GOTTLOB KRANTZIVS, post Martini Hanckii obitum eidem praefectus olim, in *Memorabilibus Bibliothecae publicae Elisabethanae, a fundatore celeberrimo Rehdigeriana dictae*, *Vratislau. 1699. in 4.* editis, et instar Dramatis, seu scenae alicuius, conscriptis, nec non KVNDMANNVS *l. c. p. 346. sq.* pariterque in *Promtuario rer. natur. et artific. Vratislauiensi, p. 22. sq.* vbi potiora ex Krantzio excerpsit. Idem refert, Hildebrandum Rudolph. L. B. ab Hund, Dynastam clientelae Wirbitzii, caelibem vitam agentem, id cepisse consilii, vt eius post mortem Bibliotheca, quam impensa non exigua comparauit, Rehdigerianae inferatur.

XIII.) Bibliotheca ad *Templum S. Bernhardini.* Haec orta est ex liberalitate Dauid. Alberti, atque Daniel. Bucretii, deinceps vero a. 1682. et a. 1697. binis Bibliothecis legatis excreuit, altera quippe Caroli Rhenischii, Scholae Mario-Magdalenaeae collegae: altera Zachariae a Rampusch et Rommenstein, Senatoris Vratislauiensis ac Proto-Camera-

merarii, quae ſola quatuor millia et aliquot centum Volumina, iuridica maxime ac hiſtorica, continebat. Addidit idem luculentam ſortem, vt partim Bibliothecarius officii ſui praemia quaedam percipiat, partim noui libri quotannis acquiri poſſint. Praeclara etiam Opera donarunt Aerarii ſacri curatores, Thieliſchius et Iohnius, nec non antiſtites Templi, Ioh. Dauid Raſchkius atque Gottlieb Iachmannus. Iam numerus omnium Voluminum ſeptem circiter millia efficit: Manu ſcriptorum autem, quantum ſciamus, hic loci nihil reperitur, generatimque haec Bibliotheca longe inferior eſt Magdalenaea et Eliſabethana. Patet ea diebus Lunae et Iouis. Vid. KVNDMANNI *Academiae et Scholae Germ.* caet. *p. 355. ſq.* quo in libro de aliis quoque Sileſiae Bibliothecis varia lectu iucunda proferuntur. Add. *Noua litterar. Germaniae a. 1703. p. 165.*

§. XXIII.

Weingartenſe Monaſterium, in Sueuia, Bibliothecam poſſidet, in prioris locum, quae a. 1578. cum ipſo Coenobio flammis conflagrauit, inſtitutam, et nunc MStis, maximam partem membranaceis, ornatiſſimam. Nec deſunt rariora Opera, typis impreſſa, praecipue ſub artis typographicae initium, vti oſtendit SCHELHORNIVS *Amoenit. litterar. T. VII. p. 80. ſq.* Cf. MABILLONII *Iter German. p. 43. edit. Fabric.*

Bibliotheca *Weiſſenfelſenſis* aulica non contemnendo librorum adparatu olim eminebat, eique acceſſerat Comitum ac Principum Barbyenſium ſupellex. Sed nunc quidem, poſt glorioſiſſimi Ducis, Ioh. Adolphi, obitum diſtracta eſt haec Bibliotheca, parsque eius nobiliſſima liberalitate auguſtiſſimi Poloniarum Regis, et Saxoniae Electoris, ad quem Ducatus Weiſſenfelſenſis a. 1746. deuoluebatur hereditatis

iure,

iure, in Lipsiensem Paulinam transiit. Cf. *§. XIV. huius Capitis.*

De Bibliotheca *Wismariensi*, vsibus tribunalis supremi destinata, Collectores *Nouorum litterarior. maris Balthici m. Ianuario a. 1704. p. 3.* haec scribunt: *Haud minimam apud eruditos Wismarienses iniisse gratiam censendus est Henning. Ioachimus Gerdesius, Secretariatus munere in Regio Tribunali cum laude defungens, quod auctoritate et iussu Superiorum Bibliothecam Regii Tribunalis a laudatissimis viris instauratam, in ordinem redegerit, atque adcurata librorum facta designatione incolis vrbis non minus, quam exteris, conspiciendam consulendamque aperuerit. Complectitur enim ille thesaurus non tantum libros ad cuiusuis Iuris scientiam facientes, sed etiam rerum sacrarum cultoribus apprime vtiles, quemadmodum nec Criticis, qui vel Graeciam, vel Latium norunt, vel omnem antiquitatem imbiberunt, eiusmodi deesse volumina conspicimus, quae adire possunt, atque magno cum fructu euoluere. Catalogus hoc titulo prodiit: Catalogus Bibliothecae summi Regii Tribunalis Wismariensis, quam in vtilitatem publicam a b. Dn. Dauidis Meuii, primi Vice-Praesidis, heredibus inchoatam, et ab herede Domini Christiani Trogelii, dicti Tribunalis, dum viueret, Protonotarii, auctam, nouis rarisque libris coemtis exornauit illustrissimus et excellentissimus Dn. Ioh. Rosenhane, S. R. M. Sueciae summi in Germania Tribunalis Praeses, in quo enumerantur libri, tractatus et scripta variorum, quotquot in hac Bibliotheca exstant, Auctorum, Commentariorum et Compilatorum in omni disciplinarum genere, quorum cognomina iuxta ordinem alphabeticum ita sunt disposita, vt primo statim intuitu appareat, quam Facultatem, formam et numerum quilibet liber sibi vindicet. Opusculum, quod superatis tandem saepe interuenientibus obstaculis consummauit, et nunc demum iussu et auctoritate Superiorum publici iuris fecit Henning Ioachim Gerdes, Wismariae a. 1703. in f.* Ex amplissimo hoc titulo,

tulo eius etiam Bibliothecae, quae praeſenti ſaeculo nouis acceſſionibus locupletata eſt, natales poſſunt cognoſci.

Zittauia, celebris Luſatiae ſuperioris ciuitas, Bibliothecam publicam habet, quam, e quinque eruditorum ſcriniis collectam, Procopius Naſo, Conſul, Syndicus et Scholarcha, ſuis etiam libris adauxerat. Nondum exacta magna ſuperioris ſaeculi parte locus ipſi deſignabatur, vulgo dictus *der Vaterhof*, vbi iam Orphanotropheum exſtructum eſt, quem Gerlacus, Scholae tunc temporis Rector, a. 1607. ſolemni oratione de Bibliothecis dedicauit. Aliquoties tamen, memorato ſaeculo, libri in aliud tranſlati domicilium fuerunt. Tandem a. 1708. quum Bibliotheca ad magnitudinem perueniſſet ſingularem, ampliſſimus Senatus nouum ei et ſpacioſiſſimum conclaue conceſſit, ſimulque Godofredo Hoffmanno, Scholae Rectori meritiſſimo negotium dedit, vt libri, qui aderant, omnes meliorem in ordinem redigerentur. Fecit hoc, non ſine Superiorum plauſu, filius eius natu maior, Chriſtian. Godofredus, illuſtris poſtea in Vniuerſitate Lipſienſi ac Viadrina ICtus: locum vero, nouiſſime adornatum, laudatus ille Rector menſe Septembri a. 1709. publica oratione conſecrauit. Vid. RVD. ANT. FABRICII *Diſſ. de Tranſpoſit. Biblioth. memorabili*, *§. XXXIII. p. 41.* et IOH. BENED. CARPZOVII *Analecta Faſtor. Zittauienſium*, *P. I. cap. 18.* vbi et multis illam Bibliothecam acceſſionibus in dies redditam eſſe ſplendidiorem perhibet, teſtibus *Actis Erud. Lat. a. 1716. p. 415.* ipſius enim libri Carpzouiani euoluendi, dum haec ſcribimus, poteſtas deeſt.

CAPVT

CAPVT QVINTVM

DE

VSV BIBLIOTHECARVM AC DELECTV SCRIPTORVM.

§. I.

Peracta Bibliothecarum recensione, necessarium videtur, nosse modum, quo iis vti cum fructu queamus. Duplex

Duplex autem est Bibliothecarum vsus; alius, vbi liber ad easdem et continuus aditus patet: alius in peregrinatione. Hoc argumentum infra §. XXIV. tangemus; illud hic loci non nihil illustrandum est. Quando frequentare certis horis licet Bibliothecas siue publicas, siue priuatas, oblatam occasionem ambabus, quod aiunt, manibus arripiat litterarum studiosus, et ad eas praecipue disciplinas animum suum attendat, quibus se totum tradere constituit. Ante omnia vero captanda est beneuolentia Bibliothecae siue praefecti, siue possessoris, quod facile erit, si quis mores eiusdem habeat cognitos, modestiamque, et studiorum amorem, secum ferat. De virtutibus Bibliothecarii notabilis exstat Hugonis Blotii sententia apud LAMBECIVM *Comment. de Bibl. Vindobon. Caesar. lib. I. p. 53.* quam hoc loco non plane incongruentem esse arbitramur. *Requiri*, ait, *videtur, vt Bibliothecarius a reliquis muneribus sit liber, linguarum multarum habeat cognitionem, sit iustius, laboriosus, fidus, industrius, non pauper, non superstitiosus, amans rei litterariae, et natura in promouendam rem Bibliothecariam propensus. Itaque propterea in primis libertatem et a reliquis curis vacuitatem requiro, quod, rerum variarum multitudine distractus, officio suo minus perfecte fungi poterit.* Et aliquanto post: *Addideram, Bibliothecarium non debere esse superstitiosum. Nam cum nihil magis deceat Bibliothecam, quam (non secus atque in horto aliquo herbario, quem quis completissimum cupit, herbae non tantum salutares, verum etiam noxiae et venenosae habentur,) libros omnium rerum, linguarum, artium, et religionum ea contineri: Bibliothecarius, vt Pharmacopola aeque intrepide toxica atque salubria medicamenta tractat, ita in Bibliotheca quicquid inuenerit, tractare et conseruare aequaliter studebit. Superstitiosus autem suae tantum religionis libros curabit, poliet, et conseruabit, reliquarum vero, affectibus deditus, incuria perire patietur, cum tamen*

men interſit omnium eorum, qui veram religionem defenſam atque conſeruatam cupiunt, aduerſariorum ſuorum libros alicubi inueniri poſſe, quorum argumenta argumentis diluant ac confutent. Et de Pariſienſibus Bibliothecariis GE. WALLINVS in *Lutetia Pariſiorum erudita* ſub *cap. VI.* finem ſequentia diſſerit, quae et integra leguntur in illuſtris BVDERI *Neueſten gelehrten Staat von Paris, p. 212.* En! ipſa verba; *Hoc loco nequeo intermittere, quin iuſtas laudes tribuam omnibus Bibliothecarum Pariſienſium Praefectis, longe adhuc maioribus cumulandis, niſi fidei et religionis obſtaret diuerſitas; ſed non ita eam obſtare crediderim, vt etiam humanitatem exuere debeamus, h. e. vt gratam ipſis denegemus memoriam, qui nobis, licet eorum iudicio haereticis, omnia, quae excogitari poſſunt, non recuſant praeſtare officia, et quascunque ſubire moleſtias. Profecto non ea laborant animi grauitate, et aegritudine morum, qua infectos non nullos deprehendi alibi Bibliothecariolos, vt, adueniente hoſpite, ſe in angulum quendam abdant, frigora cauſantes hieme, forte etiam in aeſtate ſudores; neque tam exigua rei litterariae notitia pollent, vt quis, et vbi fuerit Lambecius, ignorent. Praeterquam quod Bibliothecarius Pariſienſis in omni fere ſtudiorum genere, et hiſtoria, quae ad eruditionem ſpectat, eſt verſatiſſimus, vnde plurima diſcere poſſunt peregrini, tanta inſuper eſt ciuilitate morum, vt tibi ſoli eum natum et factum eſſe exiſtimes. Vt primum te adeſſe cognouerit, miſſis omnibus, queis premitur, negotiis, ad te, ſubridente facie, et extenſis quaſi ad complexum manibus, aduolat. Aperta Bibliotheca, te primum introducit, per omnes partes et vias comitatur, nec ſine multo labore et multis precibus obtinere potes, vt caput pileolo tegat. Quicquid curioſum habet, rarum et elegans, iniuſſus, et ſola ſua humanitate permotus, oſtendit, vt ipſe ſumas, peruoluas et ſcruteris, tradit, orat. Quodſi librum quendam te deſiderare audit, iuſſiſſe Principem credes, ita eſt quaſi ad obſequia promtus. Catalogum*

logum sine mora inspicit, locum notat, thecas et reposito-ria percurrit, scalas ipse anhelo spiritu trahit, erigit, scandit, nec permittit, vt ipsi sis auxilio, ne quidem vt librum portes. Dat sellam, mensam instruit, sedenti stando ministrat, et cum vnicum petiisti, decem alios eiusdem argumenti libros adfert, vt conferas, si placet, vel, si non vacat, titulos tantum notes: atramentum, chartas et calamos suppedidat, etiam, si aduesperascit, candelam. Vbi te diligentiorem videt, ne sit impedimento, veniam abeundi submisse petit, quasi hoc te inuito fieri non posset, clauditque portam, te relinquens bene libris stipatum, et abundantem otio et armis. Rediens post horam vnam vel alteram, quaerit, num tibi satisfecerit hic vel ille auctor, quodnam sit tuum de eo iudicium, num noua desideres, ad noua itidem ministeria paratus; sin minus, et vbi ipse a legendo desistis, libros et volumina colligit, suisque locis restituit, grauiter interdum sub pondere suspirans, sed laeta semper fronte, ne ab impatienti animo illa suspiria proficisci existimes. Tandem gratias tibi abeunti agit, magnum honorem, adserens, contigisse tua praesentia Bibliothecae, per omnes scalas te ad extremam portam, detecto capite, comitatur, additis precibus, vt quam saepissime redeas, ne seruo parcas, sed de Bibliotheca, vix aliter ac de tua possessione, ad lubitum disponas. Hanc laudem vtinam omnes Bibliothecarum curatores adpeterent! Sed multi, velut Draco in fabula, suis, quos custodiunt, thesauris insident, et vel inuidia, vel commoditate, inducti omnia fere denegant aliis, quod ne et ipsi experiamur, genio eiusmodi hominis officiis quibuscunque satis faciamus, et adsentatiuncula liberali gratiam illius aucupemur, necesse est. Si eidem, quam nos profitemur, religioni non sit addictus, cauendum est sedulo, ne superstitioso forsitan sermonis materiam de sacris praebeamus. Vitemus quoque, ne vel vagabundi hinc inde discurramus, vel tempus inani perdamus loqua-

citate, vel librorum ordinem immutemus, vel simile quid agamus, quo Bibliothecae praefectus nostris aduersari consiliis conatibusque litterariis posset. Cf. hic generatim *Diss. de cautionibus circa Bibliothecas*, Praeside Ioh. Guil. Bergero publice defensa a POLYC. LYSERO, *Vitemb. a. 1714.* vbi sigillatim *§. XIII. et XIV.* haud contemnenda de vsu Bibliothecarum, tam instruendarum, quam exstructarum, monita occurrunt.

§. II.

Parato hac ratione aditu, ordinem Bibliothecae eiusdemque dispositionem notemus, quo eo facilius quosque libros queamus nostros ad vsus reperire. Itaque Catalogi nobis expetamus copiam, eaque leuiter excerpamus, quae nostris inseruire studiis arbitramur. Ipsos deinde libros perlustremus, eosdemque, qui oculis nostris in loculamentis occurrunt, singulos, vt librariam adipiscamur notitiam. In eo tamen seruandus delectus, nec tantopere attendendum ad libros omnibus notos, vbique obuios, momentique exigui, quam ad eos, qui vel a raritate, vel singulari praestantia, commendantur. Quod dum scribimus, in mentem veniunt, quae non ita pridem audiuimus ab erudito quodam peregrinatore, se scilicet in potentissimi Germaniae Principis Bibliotheca, Operibus pretiosis splendidissima, inuenisse Musarum cultorem, elatos spiritus gerentem, qui, postquam diu attonitus tantos contemplatus esset doctrinae thesauros, quaesiuerit ex Bibliothecae custode, vtrum adessent etiam Commentarii Germanici illustris cuiusdam Academiae de rebus nouis litterariis? Addebat, se aequo animo ferre non potuisse stupiditatem hominis, et sine mora rogasse eundem custodem, anne ad manus esset Hederichii Promtuarium Latinitatis? Omnem autem rem litterariam, eam cum primis, quae ad nostrum facit institutum, in certos titulos habeamus redactam,

prout

prout infra oſtendetur, vbi de excerptis adornandis agendum erit. Obſeruauit hoc Struuius noſter in Bibliothecis iuridica, philoſophica et hiſtorica, ſuoque loco et ordine adnotauit ſcriptores potiores. Succedet hoc ex ſententia, ſi quis non leuiter attigerit bonarum artium doctrinas. Qui enim, vt optime iudicat MAICHELIVS de *Biblioth. Pariſ. P. II. cap. 1. p. 121.* in magnam aliquam Bibliothecam ſe confert, nullis plane fundamentis inſtructus, is homini ſimilis videtur, cui magnus ciborum apparatus proponitur, quibus tamen vitio ſtomachi frui nequit. Contra, qui poſitis iam idoneis in hac vel illa diſciplina fundamentis ad vſum Bibliothecarum accedit, omniaque in ſuas claſſes prudenter diſtribuere ſcit; is non poteſt non vtilitatem exinde percipere maximam, neque de illo timendum, ne rerum multitudine confundatur; prout ſtomachus bene confirmatus etiam fortioribus cibis non obruitur, quorum digeſtioni ſufficit. In ipſis libris inſpiciendis hanc ſequimur regulam. Primum eorum legimus inſcriptionem, huiusque non ſingula verba, ſi longior ſit, ſed praecipua tantum, quae ad rem pertinent, noſtras in ſchedas referimus, addito auctore, vel editore, loco item, anno, formaque editionis, ſaepe etiam typographo, quorum aliqui famam conſequuti ſunt ſempiternam. Locum annumque, cum typographi nomine, in editionibus antiquis finis libri plerumque indicat. Forma autem duplex eſt, vel *externa*, quae in chartae ac typorum conſideratione verſatur, pariterque num ea minor ſit, an maior: vel *interna*, vbi diſpiciendum, vtrum editio integra ſit et adcurata, nec ne? Poſt titulum pergimus ad Praefationem, ex quo haurimus auctoris propoſitum, vel ſingularia non nulla, quae certas eruditionis partes illuſtrant. Plures ſane reperiuntur Praefationes doctiſſimae, quae vel ipſis partim libris praeſtant. Inter has numerantur tres illae, *Caluini*

ad *Institutiones* suas *theologicas*, *Thuani* ad *Historiam* suam, et *Casauboni* ad *Polybium*; *Mich. Neandri Praef. Erotematibus Graecae linguae*, et quidem *editioni Basil. a. 1565. in 8.* praemissa, de qua cf. *Cap. I.* huius Bibliothecae, *§. 7*; *Dauid. Blondelli Praef.* ad *pleniorem assertionem Genealogiae Francicae, Amst. 1654. in folio*; *Theoph. Spizelii Praef.* seu Diss. praeliminaris, iam saepius adducta, ad *Sacra Bibliothecarum illustrium arcana retecta*; *Petri Dan. Huetii Origeniana*, ipsius editioni *Operum* ab eodem praefixa; *Ioh. Christoph. Wagenseilii* Praef. ad *Tela ignea Satanae*; *Herm. Conringii Praef.* ad *Germaniam Taciti*; *Ioh. Frickii Praef.* ad *Biblia vtriusque Testamenti Graeca*, *Lips. a. 1697. in 8.* in qua historia LXX. Interpretum diligentissime exponitur; *Frid. Adolphi Lampii Prolegomena* Commentarii in *Iohannem Euangelistam*; *Christ. Thomasii Praefat.* ad *Cautelas circa Praecogn. Iurisprudentiae*; *Mich. le Vassor Praef.* ad *Historiam Ludouici XIII.* Galliarum Monarchae, Gallice scriptam. Nec reticenda est *Thomae Ittigii* ampla de separatim editis Operibus Patrum e prioribus saeculis *Praefatio*, quae ipsius Commentationem de Bibliothecis et Catenis Patrum exornat. Cf. HEVMANNI *Consp. Rei publicae litter. Cap. VI. §. 12. p. m. 331.* STOLLII *Obseruat. in hunc libellum p. 960.* et BAELII *Diction. v. Caluin litt. F.* nec non *Pellisson in fine*, vbi haec: *Je ne devois pas omettre, que sa Préface sur les Oeuvres de Sarasin est un chef d'oeuvre. Il faut l'ajouter aux trois ou quatre Préfaces, dont j'ai parlé cidessus, elle est très digne des éloges, que Mr. Costar lui a donnez lettr. 268. et 278. de la I. Partie.* Saepenumero Praefationem libri Dedicationes speciales antecedunt, quibus auctor vel summo cuidam Principi, vel egregiae dignitatis virtutisque viro, suas commendare Musas solet. Has, nisi meras laudes contineant, ad ipsius haud raro libri adcuratiorem intelligentiam vtilissimas esse, et quasi isagogicas, comprobat

expe-

experientia. Prouocamus e. g. ad clariſſimi viri, *Ioh. Aug. Erneſti*, Dedicationem bonae frugis pleniſſimam, quae in *Operibus Ciceronis, Lipſ. a. 1737. in 8. mai.* ab eo editis, obuia eſt.*) Maximas quoque laudes tribuunt *die Leipz. gelehrten Zeitung. a. 1753. p. 292.* VBALDI MIGNONII Dedicationi primae ad Epiſcopum ac Principem Varmienſem in *Noctium Sarmaticarum Vigiliis, Varſouiae a. 1752. in 4.* diuulgatis. Animaduertendum ſubinde ad patriam auctoris, et ad perſonam, ad quam, vel cuius iuſſu, ſcripſerit; ex eo enim adfectum illius iuſte licebit expendere, id quod clarius quandoque reddit Dedicatio. Vitam ſcriptoris vbi adnexam reperimus, notamus exinde fata eiusdem praecipua, et ſi quid inter ea ſingulare de ſtudiorum incrementis, conſuetudine et commercio epiſtolico cum eruditis, ſcriptis reliquis, opinionibus non vulgaribus, controuerſiis, caet. memoretur. Nec praetereunda ſunt, quae ſub initium ſaepe libri conſpiciuntur, aut alibi exſtant, Elogia; non ea intelligimus tamen, quae in ſola auctoris laude conſiſtunt, ſed haec potius, in quibus neruus aliquis et iudicium de eo, eiusque libro, latet, quod ipſum iudicium magnum habere ſolet pondus, ſi a viro quopiam celebri ſolideque docto proficiſcatur. Quam ad rem non ſine fructu euolui poſſunt *Thomae Pope-blount*

*) De Dedicationibus librorum veterum Romanorum elegans *Diatribe* celeberrimi viri, IOH. GE. WALCHII, exſtat, *Cellarii Epiſtolis ſelectioribus* praefixa, ac de fatis Dedicationum librorum *Diſſertationes* habemus DAN. FRID. IANI, et P. F. TACKII. Illa lucem vidit *Vitemb. a. 1718.* haec *Guelpherb. a. 1733. in 4.* Abuſum vero Dedicationum lepide, vt ſolet, notauit GVNDLINGIVS in *Praef. ad T. III. Obſeruat. ſelect. Halenſium*, quae nunc etiam in viri ſummi *Obſeruat. ſelectis T. II. p. 93. ſq.* recuſa legitur. Add. *Dedicace critique des Dedicaces*, libellus IONATH. SWIFFT, ex Anglico, quo eum primum conſcripſit, ſermone verſus, et *Rothomagi a. 1727. in 12.* excuſus.

Censurae celebriorum auctorum; Bailleti Jugemens des Savans sur les principaux ouvrages des autheurs; Diaria litteraria nobiliora; Reimmanni Catalogus Bibliothecae suae, aliique scriptores, infra *Tomo II. cap. 8.* recensendi. Quodsi libro nec vita auctoris, nec praefatio, adiecta fuerit, illam quaerimus in scriptoribus vitarum, quorum ingens hodie multitudo est, vel, si ne sic quidem facti simus certiores, ipsum Bibliothecarium, aliumue virum historiae litterariae peritissimum consulimus. Praefatione vero Operis tractationem non exponente, dispositionem eiusdem percurrimus breuiter, in eaque videmus, quasnam materias persequutus sit auctor, vtrum vulgaria tantum sint, quae differit, ac proletaria, an singularia, et a nemine adhuc inuestigata satis, expromat, quod facile patebit, si argumentum, alias nobis cognitum, paullo diligentius examinauerimus. Ex hoc enim de reliquis quoque ferri sententia poterit. Indagamus praeterea, sitne liber historicus, dogmaticus, an generis mixti, item quam seruet methodum auctor, dichotomicam, secundum caussarum genera, mathematicam, vel aliam, quae rei ipsi propior est et accommodatior. Sin autem legendo aliqua obseruemus, quae nostris in posterum rationibus conducere videntur, locum, vbi haec inueniuntur, litteris consignamus; libro contra, ob raritatem, manibus oculisque plurimorum subducto, describimus, quae esse necessaria nobis, arbitramur. Denique in Aduersariis nostris addimus, quae libri breuis sit sciagraphia, vbi incipiat, vbi desinat auctor, quas materias prae aliis optime pertractauerit atque illustrauerit, in quo totius rei cardo vertatur, ac generatim, quid vel commendari debeat, vel vituperari.

§. III.

§. III.

Hoc vero vt rite peragatur, ſuppeditabimus criteria, ſecundum quae de aliorum ſcriptis iudicari poteſt, non adeo quidem certa, vt nunquam fallant, at facis tamen loco adhibenda commode, ſi adcurati iuſtique cenſoris munere fungi velimus. Primum eſt *Auctoris dignitas et fama ob doctrinae praeſtantiam in eo ſtudiorum genere, ad quod liber eius pertinet.* Quamquam enim negari nequeunt, quae QVINTILIANVS *Inſt. orator. lib. X. cap.1. p.732. edit. Lugd. Bat. a. 1665. in 8. mai. adornatae* his verbis eleganter monet: *neque id ſtatim legenti perſuaſum ſit, omnia, quae magni auctores dixerint, vtique eſſe perfecta. Nam et labuntur aliquando, et oneri cedunt, et indulgent ingeniorum ſuorum voluptati: nec ſemper intendunt animum, et non nunquam fatigantur, quum Ciceroni dormitare interim Demoſthenes, Horatio vero etiam Homerus ipſe videatur,* poſſentque varii aetatis noſtrae eruditiſſimi viri hanc Fabii ſententiam illuſtrare; nihilominus in pleriſque caſibus criterium illud firmo niti putamus fundamento. Sic belli artes melius nos docebit Iulius Caeſar, ac Petr. Ramus; agriculturam melius Varro, Cato, Palladius et Columella, quam Ariſtoteles; eloquentiam melius Cicero, quam M. Terentius Varro. Multi multa ſcripſerunt, non tamen excellunt in ſingulis. Complures in iuris prudentia ciuili primarium obtinent locum, qui in aliis iuris partibus vltimum ſaltim promerentur. Exemplo ſit Bened. Carpzouius, quem patrem olim venerati ſunt ICti Saxonici in rebus, iuris deciſionem requirentibus. At quam ieiunus eſt eiusdem Commentarius in Legem Regiam Germanorum, ſiue Capitulationem Imperatoriam, qui *Erfurti a. 1623.* tum *Lipſiae a. 1640.* et *1651. in 4.* editus deinceps aliquoties *in fol.* prodiit! Cf. IOH. PETRI a LVDEWIG *Praef. P. II. der Erläuterung der güldenen Bulle* praemiſſa *§. 18. pag. 12. edit. primae.* Ipſe Auctor in

 Praefa-

Praefatione edit. secundae ita differit: *Perpendens hoc* (instituti vtilitatem) *ego ante vicennium de Lege Regia aliquem animi conceptum parturire, et ipso quasi conceptionis momento in lucem producere coepi, non absque naeuis, aetati et iudicio imbecilliori condonandis, quos typographi incuria, et correctoris negligentia haud parum auxit, vt inter viros eruditos partum istum luce frui non posse, ipsemet, poenitentia nimis sera ductus, existimauerim. Sed praeter omnem spem et exspectationem a doctissimis etiam viris benigno eum hospitio exceptum* caet. Cum Lege Regia Romanorum, qua potestas, populo callide ademta, in Principem translata fuit, male comparat Imperatoris Germanici Capitulationem, qua summa potestas restringitur potius et imminuitur, quod iam olim vidit IOH. STRAVCHIVS in *Diss. Iuris publici, Diss. IV. §. 10. p. 96. edit. Gissensis a. 1679.* Legum ciuilium peritissimus erat Ioh. Otto Tabor: in publici vero iuris prudentia maximum existimationis suae naufragium fecit. Cf. LVDEWIG. *l. c. p. 11.* et illustris BVDERI *vitae clarissimor. ICtor. pag. 353. sq. in not.* Claud. Salmasius elegans Criticus est in Exercitationibus Plinianis: e contrario in Defensione Regia pro Carolo I. multum cessit Ioh. Miltono, pessimumque egit politicum; neutiquam enim Anglorum regnum examinandum erat ad statum Rei publicae Romanae. Inde vulgare dictum: *Salmasium rem optimam pessime, Miltonum rem pessimam optime defendisse.* Vid. *Bibliotheca philosoph. Struuio-Kahliana, T. II. p. 285.* Plura de hoc aliquando, si Deus voluerit, memorabit libri praesentis editor in *Historia litis de Regicidio Anglicano litterario-critica*, ad quod argumentum expoliendum iam varia collegit subsidia, hodie rariora. Adiungimus Salmasio Herm. Conringium, summum aetatis suae Polyhistorem, doctiorem tamen in scriptis historicis ac politicis, quam in medicis et theologicis. Cf. LILIENTHALIVS *de Machiauellismo litterario p. 161. sq.*

§. IV.

§. IV.

Alterum boni libri criterium est, *si Auctor vel ipse instructus sit, vel saltim vti potuit, insigni Bibliotheca.* Quemadmodum enim opifici varia instrumenta necessaria sunt ad opus, quod exorsus est, apte ornateque pertexendum; sic eruditus pariter scriptioni operam daturus rarissime carere potest amplo subsidiorum librariorum adparatu. Abstinendum tamen a vitio, quo multi laborant, qui, vt infinitae lectionis homines videantur, vel ex tribus quatuorue libris ingentem scriptorum cateruam corradunt, quum eorum paucissimos ne adspexerint quidem, vel, si euoluerint etiam omnes, nubem pro Iunone amplectuntur, nullaque ratione optima ingenia a mediocribus secernunt. Recte hac in re Thomam Messanensem singulari Epistola notat FRANC. PETRARCHA. *Animaduerti*, ait, *te in scriptis tuis omni studio, vt appareas, niti. Hinc illi discursus per ignota volumina, vt ex singulis aliquid decerpens rebus tuis interseras. Plaudunt tibi discipuli, et omniscium vocant, innumerabilium autorum nominibus attoniti, quasi omnium, quorum titulos tenes, etiam notitiam sis adeptus. Docti autem facile discernunt, quid cuiusque proprium, quid alienum sit: et rursus, quid mutuum, quid precarium, quid furtiuum, quid e medio haustum, quid a praetereunte delibatum.* Reliqua vid. apud MORHOFIVM *Tomo I. Polyh. lib. 1. cap. 22. p. m. 260.* Lepide etiam perstringit hoc eruditorum cacoëthes LILIENTHAL. *l. c. p. 85. sq.* vbi et plures, qui huc faciunt, auctores laudantur. Hispanis id olim frequentissimum fuit, nec Germani nostri ab eodem sunt alieni, ICti maxime, qui quum auctoritate prudentum et communibus opinionibus saepissime regantur, decisiones, consilia, aliaque scripta sua innumerabili adlegationum agmine munire solent, quas tamen vnus ex altero plerumque depromit, ita, vt vix quarta pars, si ipsos hos libros in manus sum-

ſeris, ſit adcurata. Cf. CASP. ZIEGLERI *Rabuliſtica, cap. XXII. p. 193. ſq.* in *Diſceptat. eius ſelectis.* Quare non ſufficit multos nominaſſe ſcriptores, ſed tales potius ſunt eligendi, qui ad rem pertinent, et exquiſita ſuppeditant. Adponamus exemplum Auguſtini Barboſae, de quo ita loquitur IAN. NICIVS ERYTHRAEVS in *Pinacotheca altera cap. XVIII. p. m. 61. Si eum ex libris, quos edidit, ſpectaſſes, quorum tam magnus eſt numerus, inſignem domi bibliothecam habuiſſe iuraſſes, at ne vnum quidem librum ibi inueniſſes. Memoria erat ſumma, ſingulari, incredibili: haec erat illi pro bibliotheca; imo haec omnes omnium bibliothecas ſuperabat. Quicquid eſt in vrbe bibliopolarum, arcta ſibi familiaritate deuinxerat, non alio vinculo, niſi vitae probitate atque innocentia, morumque ſuauitate; quibus facile ſe in hominum gratiam inſinuabat. Itaque quotidie modo in hac, modo in illa, bibliopolae cuiuspiam taberna a mane, vsque ad veſperam, ſedens totum ſe librorum, quibus ſibi maxime eſſet opus, lectioni tradebat, quaeque legebat, memoriae cuſtodienda mandabat: cuius tanta erat vis, vt, domum rediens, non ſolum eorum, quae legiſſet, fixas in animo ſententias, verum etiam verſuum ordinem numerumque referret, litterisque mandaret.* Miramur ergo in Barboſa memoriam, cuius generis alia prodigioſa exempla occurrunt in hiſtoria litteraria, a variis obſeruata: quandam tamen iudicii vim bonus ille vir nuſquam oſtendit. In Commentariis enim eiusdem molem adlegatorum reperimus, ſine delectu condenſatorum, tractationis vero parum, adeoque ſcripta eius habenda potius ſunt locorum communium inſtar, quibus ad libros diuerſos remittitur. Aliud exemplum occurrit in Ioh. Ge. Dorſchaei Bibliis numeratis, ſiue Indice ſpeciali in V. et N. Teſtamentum ad ſingula omnium librorum capita et commata, quo in Opere, ſi ipſum Auctoris laborem conſideremus, prout eum in calamum dictauit auditoribus

bus ſuis, quale exemplar manu ſcriptum Bibliotheca Academiae Salanae ſeruat, egregii quid omnino praeſtitit. Probatiſſimorum enim ſcriptorum adhibuit delectum, ad quos inuitari lectores videmus. Quae vero deinceps editioni, a Ioh. Grambſio, Dorſchaei genero, Frf. a. 1674. in f. procuratae, addita fuerunt, illa nullius certe ſunt momenti, quum adlegata potiſſimum in quisquiliis ſcriptorum conſiſtant, ita, vt longe melius feciſſet bibliopola, ſi ſolas Dorſchaei lucubrationes in medium protuliſſet. Sic iudicauit STRVVIVS olim, a quo diſſentit COLERVS in *Analectis* ad hunc locum. *Caeterum*, inquit, *etſi facile aſſentior Autori noſtro, Opus hoc, ſi ab ipſo Dorſchaeo prodiiſſet, longe limatius et accuratius dici potuiſſe, imo vero multa a Grambſio adiecta, quae molem quidem, non autem dignitatem et vtilitatem libri augeant; Nolim tamen cum eodem A. n. aſſerere, allegata Grambſiana potiſſimum in quisquiliis ſcriptorum conſiſtere, quam opinionem ſatis refellet praemiſſus Operi index autorum, qui omnes fere ſatis idonei ſunt, et minime contemnendi.* Add. *Pfaffius in Introd. ad hiſtor. litt. Theol. T. I. p. 142. et Buddeus in Iſagoge p. 1692.* Minus peccant, peccant tamen, qui, more Salmaſii, de quo THOMAS CRENIVS *Animadu. philol. et hiſtor. P. III. p. 158*, et aliorum plurium, lectoribus auctores de re aliqua commendant, generali autem et lato nimis confuſoque indicio, dum librum, caput, paginam, editionem, an dolo, an negligentia incertum, occultant, atque ſic irritam plane ac ſterilem adlegationem ſuam omnem reddunt. Quod quam ſit cum lectoris coniunctum moleſtia, quantamque ei nauſeam creet eiusmodi auctorum vaga citatio, qui non ex inſtituto, ſed incidenter ſaltim, non data opera, ſed ſparſim, et aliud veluti agendo, tractarunt materiam, intelligit facile, quisquis conſiderat, prolixos alios admodum eſſe, et pluribus quandoque voluminibus conſtantes, vt inuenire in illis adlegatum

locum

locum aeque ſit expeditum, ac in vaſto mari littus, alios etiam deſtitutos inſuper indicibus, vt fruſtra non minus inde polliceri ſibi quisquam ſubſidium queat. Eſt ſane hoc, ſi aliquid iudico, deludere hiantes, quae verba ſunt CASP. HENR. STARCKII in *Obſeruat. de vitiis allegationis auctorum, Tomo VII. Miſcellan. Lipſ. Pezoldianorum* inſerta, *p. 75.* Tandem nec ii ſunt ſine cenſura dimittendi, qui in libris ſuis vbique comprobant quidem, non defuiſſe ipſis Bibliothecam inſtructiſſimam, at frequenter extra cancellos egrediuntur, et intermiſcent ex opibus ſuis litterariis quam plurima, quae eo loco, vbi exſtant, minime quaeſiueris. Tales excurſiones iam dudum eruditi aegre tulerunt in Ioh. Petri a Ludewig ſcriptis, maiori omnibus iurisprudentiae cultoribus vſui futuris, ſi Auctor tot aliena praetermittere voluiſſet. Sed haec obiter tantum dicta ſunto. Infra enim §. XX. plura dabimus, quae iſtud illuſtrare argumentum queant.

§. V.

Tertium criterium de libri bonitate nos reddit certiores, *ſi ſcilicet Auctor in libro, quem edidit, multum temporis conſumſerit.* Omnia non properanti clara certaque erunt: feſtinatio contra improuida eſt et coeca, vt prudenter monet Q. Fabius Maximus apud LIVIVM *lib. XXII. cap 39.* Recte etiam QVINTILIANVS *Inſt. orat. lib. X. c. 3. p. m. 764. Cito*, inquit, *ſcribendo non fit, vt bene ſcribatur: bene ſcribendo fit, vt cito.* Summa igitur laude adficiendi ſunt veteris Latii ſcriptores, qui, quum ſingulari ſtudio ad perfectionem Operum ſuorum contenderent, id effecerunt omnino, vt per tot ſaecula tamquam duces et magiſtri liberalium artium ab omnibus, qui litteras amant, populis maximi fuerint aeſtimati. Antequam ſcripta quaedam iuris publici facerent, diligentiſſime reſpicie-

bant

bant cum ad ſententiarum concinnitatem, tum ad caſtitatem ornatumque ſermonis, beneque et adcurate elaborata recitabant amicis, obſeruationes eorundem expendebant, emendabant opus, poliebantque denuo, donec illud venuſtum ſatis atque in ſuo genere exactiſſimum crederent. Sic multum temporis tribuerunt vel pangendo verſui, vel ſcribendae hiſtoriae, vel rebus aliis ſtilo Romano pertractandis. Virgilius, quem Bucolica triennio, Georgica ſeptem, Aeneida duodecim annis perfeciſſe demum, DONATVS atque SERVIVS in *eius vita* memorant, quo modo verſus compoſuerit ſuos, nemo ignorat. Quos enim multo mane dederat larga manu, eos totum per diem recognoſcebat, et ad pauciſſimos redigebat, teſtatique ſunt olim tanti poetae familiares, dicere eum ſolitum fuiſſe, parere ſe verſus more atque ritu vrſino; namque vt illa beſtia foetum ederet ineffigiatum informemque, lambendoque id poſtea, quod ita edidiſſet, conformaret et fingeret; proinde ingenii quoque ſui partus recentes rudi eſſe facie et imperfecta, ſed deinceps tractando colendoque reddere iis ſe oris et vultus lineamenta. Quae reliquit igitur perfecta expolitaque, quibusque impoſuit cenſus atque dilectus ſui ſupremam manum, omni poëticae venuſtatis laude florent: ſed quae procraſtinata ſunt ab eo, vt poſt recenſerentur, et abſolui, quoniam mors praeuerterat, nequiuerunt: nequaquam poëtarum elegantiſſimi nomine atque iudicio digna ſunt. Itaque quum morbo oppreſſus aduentare mortem videret, petiuit orauitque a ſuis amiciſſimis impenſe, vt Aeneida, quam nondum ſatis elimaſſet, abolerent. Haec Phauorini, Philoſophi apud GELLIVM verba ſunt *Noct. Attic. lib. XVII. cap. 10.* Cf. clariſſimus FVNCCIVS *de virili aetate Lat. linguae, P. I. cap. 1. p. 55.* et *cap. 3. p. 215.* Vt recentiora quaedam exempla adiiciamus, quadraginta, vel, vt alii, triginta annorum opus ſunt *Hier. Pradi*

Pradi et *Ioh. Bapt. Villalpandi* in Ezechielem Explanationes et Apparatus Vrbis ac Templi Hierosolymitani, Commentariis et imaginibus illustratus, *Romae an. 1596. Tom. III. in fol. mai.* GOETZIVS tamen in *den Merckwürdigk. der Koenigl. Biblioth. zu Dresden T. I. Collect. 5. p. 409.* contendit, viginti tantum ac duos annos in rarum hoc et pretiosum Opus fuisse insumtos. De Annalibus suis ipse refert BARONIVS in *Dedicatione ac Praefatione Tomi I.* se triginta circiter annos in his insudasse. Iacob. Gussetius in Commentariis suis linguae Ebraeae profitetur, quod huic labori triginta annos consecrauerit. Claudius Faber de Vaugelas sex itidem lustrorum spatium sumsit ad versionem Curtii de rebus Alexandri M. adornandam. Vid. *Praefatio,* editioni tertiae Parisiensi huius versionis praefixa, quae et in exemplaribus, *Hagae Comit. a. 1727. in 12.* excusis, reperitur. Qui vero tradunt, Paul. Aemilium totidem annos in historia de rebus gestis Gallorum contriuisse, iis merito contradixit BAELIVS in *Diction. v. P. Emile, litt. c.* Octo per annos Ioh. Lundius occupatus quondam fuit in conscribendis Antiquitatibus sacris Iudaicis, quae nunc, titulo *Iüdische Heiligthümer* insignitae, omnium ante oculos iacent. Hispanis etiam plerisque illud solemne fuit, vt, pro ingenio suo, libros non praepropere scriberent, sed cum iudicio elaboratos per plures annos, tamquam pullos, fouerent, expolirent, emendarent, adaugerent. Inde factum, vt multa opera ederentur postuma, quibus auctores immortui sunt, antequam ea ad iustam maturitatem perduxerint. Cf. GVNDLINGII *Otia P. I. cap. 1. de Temperamento Hispanorum, p. 70.* Quantum autem in excessu, vt vulgo dicimus, peccant Hispani, tantum in defectu non pauci Germanorum delinquunt, qui praecipiti cursu ad librorum feruntur editionem, vt iam laudatus GVNDLINGIVS conquestus est *Obseru. select. Halens. Tomo II. obseruat. 1. de intempestiuo libros*

scriben-

ſcribendi et diſputandi pruritu, quae et legi poteſt in *Obſeruationibus* eius *ad rem litterar. ſpectant. Tomo II. p. 23. ſq. Germanorum*, ait inter alia §. 26, *multos adeo ſcribendi prurigo corripuit, vt, ſingulis fere menſibus concipientes, ſe ipſos nemine vrgente praecipitent, coecosque catulos pariendo in hoc ſolum glorientur, nullis ſibi doloribus enixos foetus conſtitiſſe, digni propter ea, vt confeſtim fides habeatur; ne ſibi ipſis adulantes perſuadeant, ſe grande aliquid atque ſublime dediſſe, quod in aliis vix ac ne vix quidem pulmo animae praelargus anhelaret, aut circumſpectiſſime adhibita induſtria produceret.* Non ignoramus multa virorum celebrium exempla, qui, dum hac noſtra aetate nullam partem neque diurnae, neque nocturnae, quietis impertiunt ſibi, nouisque ſemper libris, inſatiabili famae cupiditate inflammati, tabernas implent, omnino deberent GROTII verba repetere, ad Scriuerium ſcripta, quum Auctores de re militari ab eo accepiſſet. Ita vero ille: *Quo rependam, non habeo, ex qua tandem reſipiſcere coepi ab ea inſania, quae mihi cum aliis non nullis communis fuit, vt coeca quadam innoteſcendi libidine nihil niſi infamiam meam publicarem, daremque ea mundo ſpectanda, quae nunc ne ſolus quidem apud me ſine magno pudore, et acri doloris ſenſu, conſpicio. Tu vero, (dicam, non vt blandiar, ſed vt raram animi fortitudinem, quam, ſi poſſim, imitari velim, ſane, quod poſſum, probem atque commendem,) in annos non doctrinae tantum, ſed et ſapientiae capaces, tibi te et publico ſeruaſti; et quo nullum maturae mentis certius eſſe ſignum poteſt, auſus es ita vtilitati aliorum ſtudere, vt adpareret, priorem tibi huius eſſe, quam gloriae tuae, rationem.* Vid. BAELIVS in *Dict. hiſt. et crit.* v. *Thomaeus*, *nota D.* Attendant ad haec, quorum nimius eſt ſcribendi pruritus, ſuperbamque ſequantur virginem, quae, vt GVNDLINGIVS *l. c. §. 23.* loquitur, non prius in aliorum conſpectum prodire ſuſtinet, quam cum ſplendidiſſime exornata,

nata, nec in facie maculam, nec inconcinni quidpiam in habitu, deprehendit. Aeque tamen damnanda est iusto scrupulosior aliorum diligentia, qualis erat Pauli Manutii, qui tanto saepe studio exarauit Epistolas suas, vt menses aliquot vni impenderit, ac sine dubio in chartam primum animi sensa coniecerit, post seposuerit haec in dies non nullos, tum relegerit ter et amplius, formularum, ex Tullio suo excerptarum, indices consuluerit, verterit stilum, deleuerit, mutauerit, addiderit. Vid. Editoris *Oratio de Ciceronomania eruditorum*, *Weissenfelsae a. 1744. in 4. p. 13.* De Isocrate PLVTARCHVS in *Commentariolo bellone an pace clariores fuerint Athenienses, T. II. opp. Frf. a. 1620. editorum p. 350.* memorat, eum tres pene Olympiades consumsisse scribenda panegyrica Oratione. Cf. de eruditis cunctatoribus IOH. CHRISTIANI ERNESTI *Diss. dune de cunctatione eruditorum in componendis libris, Vitemb. a. 1717.* IOH. PHIL. SCHMIDII *Foetus eruditorum, difficili partu notabiles, Rostoch. a. 1724. in 8.* (quo de libro recte iudicat STOLLIVS in *den Nachrichten von den Büch. seiner Bibliothec, P. V. p. 530;*) GVIL. SALDENVS *de libris, varioque eorum vsu et abusu, lib. I. cap. 3. p. 65. sq;* VIGNEVL-MARVILLE *Melang. d'Hist. et de Litterat. Vol. I. p. 213. sq. edit. secundae;* BAELIVS in *Dict. hist. et crit.* voce: *Guarin, nota G.* et v. *Malherbe, nota G;* itemque IOH. CHRISTOPH. WOLFIVS in *Histor. Lexic. Ebraeor. p. 121.* vbi inter alia haec etiam leguntur: *Nec fieri potest profecto, quin illa scripta, quae aetatem ferre debeant, per aliquod temporis spatium delitescant, et praestat certe opera limare, et lambere foetus, quam vno quasi impetu effundere, quod vitio verti solet Salmasio* caet. Is enim extemporalis fuit in omni lectione sua, statimque ad typographum misit, quae semel conceperat, memorante MORHOFIO in *Polyhist. Tomo I. lib. 1. cap. 24. p. m. 290.* Cf. etiam *T. II. lib. 2. Parte I. cap. 2. §. 3. p. 151.* ac TENTZELII *Mon. Vnterred. a. 1689.*

a. 1689. pag. 975. Idem dicendum de Rich. Bentleio. Vid. CLERICI *Bibl. Choisie, T. XX. p. 219.* Non nulli facere id per arrogantiam solent, vtque felicissimi homines ingenii habeantur, saepe breui tantum temporis spatio scripta se composuisse adfirmant. Talis erat Franc. ab Amaya, qui in libro Obseruationum suarum, vbi materiam quandam singularem finit, haec se apis instar intra viginti quatuor horas ex scriptoribus delibasse, subiungit. Ita quidem Struuius de ICto Hispano, haud contemnendo sane, iudicat; sed inique mea sententia, nec ipsum inspexisse librum videtur. Illa enim, quae adduxit, verba, semel tantum inueni *lib. III. cap. 5. in f. pag. 409. edit. Geneuensis a. 1633. in 4. adornatae.* Facile tamen Auctor excusandus erit, si quis legerit dicta ab eo *pag. 389.* in Prooemio huius Capitis, quod agit de *Maiuma. Lib. II. cap. 5 p. 155.* scribit, Legem Iuliam et Papiam, circa matrimonia Senatorum et Patronorum cum libertabus, intra viginti quatuor horas, ex Academiae Salmanticensis statutis, a se fuisse illustratam; sed addit etiam haec: *quod tunc in subitario illo tempore collegi, nunc maturius in lucem prodit resecatis multis, quae ab aliis tamquam recte notata, pro more nostro, omittimus.* In argumento autem de partus ex ancilla furtiua editi vsucapione septem se menses consumsisse, octo licet plagulas vix illud excedat, ingenue profitetur *lib. III. cap. 1. p. 338.* Haec de criterio boni libri, a tempore ducto, quod Auctor in eius elaboratione posuit. Neque tamen exempla desunt, quae tritum sermone prouerbium, nullam regulam esse sine exceptione, comprobant luculenter. De Nicolao Riccardio, viro docto et in primis diserto, ERYTHRAEVS in *Pinacotheca imaginum* caet. *P. I. p. m. 45.* sic scribit: *Omnium confessione magnum existimationis suae damnum fecit in eo libello, quem paucis ante mortem annis edidit. Nam cum assiduam multorum annorum operam studium-*

que collocasse diceretur in refellendis, quae contra sacrum Concilium in celebri vulgatoque libro scripta essent, cumque eximium aliquod Opus ab eo, singulari doctrina et eruditione refertum, exspectaretur; ecce tibi, ex tanta hominum exspectatione, quam de se concitauerat, tamquam ex parturientium montium aluo, vix paucae chartulae, veluti ridiculus mus, prodiere. Quam parum spei, de se conceptae, responderit Iohannes Capellanus, vir alioquin non mediocriter litteris tinctus, postquam poema suum de Puella Aurelianensi diuulgauerat, nota res omnibus et manifesta est. Praeclare PLINIVS *lib. IX. Epist. 35.* ad Oppium: *Diligentiam tuam in retractandis operibus valde probo. Est tamen aliquis modus: primum, quod nimia cura deterit magis, quam emendat: deinde quod nos a recentioribus reuocat, simulque nec absoluit priora, et incohare posteriora non patitur.* Media igitur via est capessenda. Quemadmodum enim carbone notari debent, qui nimia celeritate, velis quasi remisque ad librorum suorum editionem properant, ideoque ad scopulos saepius alliduntur; sic ii quoque laudari nequeunt, quorum tam morosa est diligentia, vt sine fine premant suas lucubrationes, semper addentes aliquid, adimentes, vel immutantes, et hoc ipso peccantes maxime, quia nihil peccare volunt. Vid. ERASMVS in *Adagiis* titulo: *metus poenae p.m.502.* et BAELII *Diction.* voce: *Linacer, nota F.*

§. VI.

Quarto iudicare de libro licebit ex *Auctoris aetate.* Adcuratiori plerumque diligentia elaborantur scripta illa, quae multi sudoris sunt, aetate adhuc integra viridique, quam in senectute, in qua et corporis vires se subducunt plane, et ingenium, euanescente calore naturali, simul tepescere solet. Augentur etiam negotia, corpori plus indulgemus, iudicio nimis

mis fidimus, ita, vt senes facti desinamus minutius omnia et scrupulosius perscrutari, rectaque mentis trutina examinare. Maiorem animi ardorem obseruamus in Lutheri scriptis, quae annis vigore florentibus composuerat, paullo post Reformationis initia, quam in iis, quae non ita longo ante mortem tempore publicauit. Si tamen quaedam iudicii vis in libro requiritur potissimum, tunc bene scripta iuuenilia sunt respicienda, vbi illud raro est maturum subactumque. Vrget non nunquam impetus et scribendi pruritus, vt quae nondum satis sumus praemeditati, proferamus in lucem: ex quo postea curae secundae, libri retractationum, emendationum, additionum, et similes oriuntur. Mouerunt ea Mich. Ettmüllerum, celeberrimum superiori saeculo apud Lipsienses Medicum, vt non nisi prouectior aetate ad libros conficiendos adpelleret animum, intereaque temporis subsidia congereret, quae experientia diuturnior, Auctorumque plurium lectio subministrant. Vid. *Acta Erud. Lat. a.1685. p.342.* Nicol. Leonicus Thomaeus etiam iuueniles libros de varia Historia septuagenario maior, alia tamen ex caussa, edidit. Audiamus ipsum in *Epistola dedicatoria* ad Episcopum Dunelmensem, Cutbertum Tonstal! *Commentariolos*, ait, *de varia Historia, quos alias iuuenis admodum multiplici cum Graecorum, tum Latinorum lectione confeceram sepofueramque, nunc edendos excudendosue curaui: vt quando maturioris aetatis pleraque iam a me de omnimoda philosophia exierunt opera ex Academicorum Peripateticorumque fontibus hausta, haec quoque iuuenilia studia nostra sua aliquando mercede non defraudarentur.* Quod consilium vehementer probat BAELIUS, voce *Thomaeus*, vbi dicit: *Voilà un Auteur, qui eut la prudence, de n'exposer pas au jugement du public les productions de sa jeunesse, avant que de s'être aquis une grande réputation par les livres qu'il composa*

dans un âge plus avancé. Cette conduite est judicieuse. - Il est constant, qu'au bout d'un certain dégré de reputation, les Auteurs trouvent du débit et de l'encens pour des Ouvrages mediocres, qui seroient sifflez, si des inconnus les mettoient au jour. Sed hoc pacto decipiuntur lectores, nec semper res ex sententia auctoris cadit, vt ipse Baelius in sequentibus negare non audet. Dantur interim, quibus experientia velox ante pilos venit, quique iam in prima adolescentia ingenio acri, et scriptis bonis admirationem sui cuiuis eruditorum iniecerunt. Magnum illud litteratae rei publicae decus, Daniel Heinsius, anno aetatis decimo et octauo publice Latinos primum, deinde Graecos Auctores interpretatus est, teste ANTON. THYSIO in WITTENII *Memor. Philos. Decade VI. p. 176.* Salmasius, quum vix viginti annorum esset, Nilum, Archiepiscopum Thessalonicensem, et Barlaamum, Monachum, de primatu Papae cum versione Latina recensuit, notisque illustrauit, ac paullo post Florum foras dedit, adiectis obseruationibus et castigationibus. Hugo Grotius ante annum aetatis nonum versus elegantes fudit: Martiani Capellae, scriptoris difficillimi, Satyricon, seu de nuptiis Philologiae et Mercurii libros duos, ac de septem artibus liberalibus libros totidem, emendauit, et notis instruxit decimo quinto anno, quae iam rarius occurrit editio: sexto autem ac decimo supremos in vtroque Iure honores consequutus est. Cf. *Manes Hug. Grotii ab iniquis obtrectatoribus vindicati, p. 15. sq.* itemque *p. 665. sq.* et *p. 843.* Excusus est insignis liber ille *Delphis Batauorum,* seu *Lipsiae* potius, *a. 1727. in 8. mai. Partibus II.* Petrus Lambecius Prodromum lucubrationum criticarum in Gellii noctes Atticas decimo octauo aetatis anno composuit. Exstat in Bibliotheca Academica Ienensi libellus iste, cui sua manu sequentia inscripsit Lambecius: *Egregiae indolis et optimarum artium studiosissimo iuueni,*

Iohan-

Iohanni Plocio, primum hunc ingenii foetum, decimo octauo aetatis anno a se editum, donauit Petr. Lambecius, Hamburgensis. Iulio 1651. De Iohanne Meursio legimus apud WITTENIVM *l. c. Decade IV. p. 478.* quod ad Graecae linguae studium natura pronior vix tredecennis carmen Graecum condiderit: anno aetatis decimo sexto in Lycophronem, obscurissimum totius Graeciae poetam, commentari instituerit: decimo septimo autem in Theocriti Idyllia, post Henr. Stephanum, Isaac. Casaubonum, et Ioseph. Scaligerum, viros in litteris omnibus maximos, Spicilegium scripserit. Quare etiam Gillotius in *Epistola ad Meursium nec te*, inquit, *nec Grotium sileo, portentosi iuuenes ingenii, quod de Scaligero tunc iuuene, magnum Turnebum dicentem iuuenis audiui.* Addendi ex hoc saeculo Ioh. Guil. Hoffmannus, Historiarum quondam in Acad. Vitembergensi Professor, qui ea aetate iam scripta politissima edidit, qua plurimi alii vix perceperunt altiorum disciplinarum principia; itemque amplissimus vir, Gerard. Meermanus, hodie Rei publicae Roterodamensis Syndicus meritissimus, a quo, decem octoque annorum adolescente, perdoctam iustaque libri magnitudine conspicuam accepimus Diatribam antiquario-iuridicam, exhibentem non nullas de rebus mancipi et nec mancipi, earumque mancipatione, coniecturas, in Dissertationis inauguralis modum *Lugd. Bat. a. 1741. in 8. mai.* publice propositas. Adiunxit anno sequenti *ibid. eadem*que *forma* Specimen calculi fluxionalis, merito laudatum in *Actis Erud. Latinis a. 1743. p. 509. sq.* Cf. idem Diarium *a. 1742. p. 701. sq.* Plura exempla nolumus coaceruare, quum de eiusmodi, imo etiam puerorum, qui scriptis, vel doctrinae saltim laude, inclaruerunt, ingeniis singulares prostent libri et opuscula. Primus, data opera, hoc argumentum excoluit ADRIAN. BAILLETVS in *Traité historique des Enfans devenus celebres par leurs études,*

 ou

ou par leurs écrits. Parif. a. 1688. in 8. qui Tractatus recufus eft in noua editione Operis, *Jugemens des Savans* infcripti, de quo infra *Tomo II.* pluribus agetur.*) Poftea DAVID SCVLTETVS differtatione Academica, *Vitemb. a. 1702.* praefide Henr. Klaufingio defenfa, duos et quinquaginta *doctos praecoces* exhibuit, a Bailleto non memoratos. Idem omnem praecocium hiftoriam, qui vel a Bailleto aliisque, vel ab ipfo Auctore cum in Differt. adducta, tum poft eius editionem, detecti fuerant, ordine alphabetico exponere conftituit. Ea mente *Hamburgi a. 1708. in 8.* excufum eft lingua Germanica *Theatrum Iuuentutis eruditae*, (*Schau-Bühne der gelehrten Jugend*) cuius tamen *Scena* faltim *prima*, litteram A. continens, oculis fubiicitur. Reliquae, Auctore anno fequenti viuis erepto, non accefferunt. Eodem *a. 1708. Hamb. in 4.* prodiit IOH. CHRISTOPH. WOLFII *Orat.* inauguralis, Flensburgi recitata, *de praecocibus eruditis*, et alia *Flensburgi a. 1713. in 4.* a viro clariffimo, IOH. HENR. von SEELEN, edita, *qua Bailleti, Sculteti et Wolfii fcripta huius argumenti fupplentur.* Quae Oratio, vna cum *Paralipomenis*, recufa nunc exftat in illius *Mifcellaneis, P. II. art. 4. et 5.* Ex horum virorum Collectaneis integram *Bibliothecam eruditorum praecocium* adorna-

*) Adiunxit quoque Bailletus exempla eorum, qui exacta demum aetate ad ftudia litterarum accefferunt, quorum quum praetermififfet multa alia, SEBASTIANVS KORTHOLTVS, in Academia Kilonienfi Philofophiae moralis, Eloquentiae ac Poefeos Profeffor, *Diff. de ftudio fenili, feu viris doctis, qui ad ftudia litterarum fe tarde contulerunt, Kilon. 1701. in 4.* diuulgauit. Nota eft etiam DAN. GVIL. MOLLERI *de Opfimathia Diff. Altorf. 1694. 4.* et PETRI ADOLPHI BOYSEN *Comment. de viris eruditis, qui fero ad litteras admiffi, magnos in ftudiis fecerunt progreffus, Vitemb. 1711. 4.* Fuit talis eruditus ὀψιμαθής, vt hoc vnum exemplum ex hiftoria litteraria adferamus, Iuftus van den Vondel, Belgarum poeta, de quo vid. *Journal litteraire Tom. III. p. 195.*

ornauit, multosque articulos nouos addidit, IOH. KLEFEKER, grauissimus hodie Hamburgensium Syndicus, ipse ingeniis praecocibus adnumerandus. Lucem adspexit liber ille *Hamb. a.1717. in 8.* meritoque laudatur in *der Neuen Hällischen Bibliothec*, P. LIX. *pag. 721. sq.* Add. *Journal des Savans*, *a.1717. m. Sept. artic. I.* THEOD. CRVSII *Vergnügung müßiger Stunden*, *Parte XIV.* et REIMMANNI *Catalogus Bibl. suae*, *Tomo II. p. 512.* Sic etiam KORTHOLTVS, supra nominatus, *Diss.* Academicam *de puellis poetriis, in tenerrima aetate eruditis, et omissis a Bailleto, Kilon. a. 1700. in 8.* GE. HENR. GOETZIVS *Elogia praecocium quorundam eruditorum Lubecae a. 1709. in 8.* atque GE. LVDOVIC. GOLDNERVS *Diss. de ingeniis praecocibus Gerae a. 1730. in 4.* ediderunt. De infante Lubecensi, Christ. Henr. Heinecke, rarissimo praecocis ingenii exemplo, ERNEST. LEOPOLD. FRIDERIC. BEHM eleganter commentatus est *Lubecae a. 1725. in 4.* Accedit doctissimi von SEELEN *Relatio de eodem puero*, cuius et *Elogium* inseruit secundae editioni *Selectorum litterariorum pag. 719. sq.* Nec sileri debet scriptum Germanicum CHRISTIANI a SCHOENEICH, hoc titulo, cum laudati SEELENII *Praefatione*, *Hamb. a. 1726. in 8.* diuulgatum: *Merckwürdiges Ehren-Gedächtniß des weyland klugen und gelehrten Lübeckischen Kindes, C. H. Heinecken*, caet. Cf. *Bibliotheque German. T. IX. p. 206. sq.* De Ioh. Phil. Baratier videatur *Nachricht von einem sehr frühzeitig gelehrten Kinde, Sedini et Lips. a. 1728. in 4.* IOH. PETRI a LVDEWIG *Hällische gelehrte Anzeigen*, *T. II. p. 91. sq.* ERNEST. LVDOVIC. RATHLEF *Geschichte ieztlebender Gelehrt. Parte II. p. 521. sq.* et praecipue *La vie de Mr. I. P. Baratier, par Mr.* FORMEY, *Vltraiecti a. 1742. in 8.* Addidit COLERVS in *Analectis ad Struuium*, rarum esse libellum, et forte in Germania non nisi in Bibliotheca Regia Berolinensi obuium, cuius inscriptio: *Oeuvres diverses d'un*

Auteur de ſept ans, eamque in rem prouocauit ad *Nouvelles de la Republique des Lettr. m. Fevr. a. 1685.* Caeterum Venerabilis GOETTENIVS in *dem ieztlebend. gelehr. Europa Tomo I. p. 207.* inter ſcripta Kortholti retulit librum *de pueris doctis, a Bailleto omiſſis, Kilon. a. 1703.* typis impreſſum. Et recte ſe haec habere, credi facile poſſet, ſi quis *Noua litteraria Maris Balthici a. 1704. m. Maio, p. 153.* inſpexerit, quo loco ita diſſerunt Auctores: *Sub prelo ſudat Sebaſt. Kortholti, Profeſſoris Academiae Kiloniensis,* Ανδροπαις *i. e. puer doctus, ſiue de praecocibus eruditis, ab Adr. Bailleto in ſcripto eiusdem argumenti omiſſis, liber. Accedit altera editio opuſculi de puellis, a tenerrima aetate litteratis, itemque* ὀψιμαθὴς *i. e. diſcipulus ſenex, ſiue Diſſ. de viris illuſtribus, qui ad ſtudia ſe tarde contulerunt. In praefatione, quae lucem iam adſpexit, Auctor ait, litteras nuper Pariſiis datas ſe docuiſſe, Bailletum alteram opuſculi ſui de pueris doctis editionem haud publicaturum, quocirca laborem ſuum ante plures annos promiſſum luci exponat. Monſtrat autem errores, a Bailleto dicto libro commiſſos.* Quumque liber nondum prodiret, rationem huius morae reddunt eadem *Noua litteraria m. Decembri a. 1705. p. 374.* verbis, quae ſequuntur: *Stare his promiſſis non potuit, quod occupationum multitudo non ſinit pertexere telam, quam dudum exorſus eſt. Iam vero trecentos pueros doctos a ſe collectos poſt Bailletum luci publicae exponit. Quibus adiunget Diſſertationes iam publicatas, quarum iamiam iniecimus mentionem.* Sed partim ANCILLONIVS *en Memoires concernant les vies et les ouvrages des pluſieurs modernes, celebres dans la Republique des Lettres, p. 279.* iſthunc de pueris doctis librum editum eſſe negat, partim ipſe KORTHOLTVS in *litteris ad La Crozium,* a. 1719, adeoque duobus luſtris poſt Ancillonii Vitas ſcriptis, diſerte profitetur, ſe adhuc publicaturum eſſe illam Commentationem. Vid. *Theſaurus epiſtolicus La Crozianus Tomo*

Tomo I. p. 215. Id vero ad hunc vsque diem factum non esse, constat.

§. VII.

Quintum de libro iudicium suppeditabit *scriptoris patria.* Non enim omnis tellus eadem ingenia fert, belleque BARTHOLINVS *de libris legendis, Diss. II. p. 43. edit. Meuschen. in historiis,* inquit, *satyrisque conscribendis non nulli felicius versantur. Alii artes mechanicas bellandique gloriam praeferunt. Mathematica hi sectantur genii quadam inclinatione, illi sacra, medicinam isti, plures amoeniora studia, alii per experimenta naturam venantur, alii ratione, singulae nationes suo modo Palladi procantur. Cuiusque Auctoris genium, si in vniuersum consideremus, saeculum et patria prodit.* LVSITANI mercaturae faciendae potissimum intenti pauca olim in litterarum studiis praestiterunt, si ICtos quosdam, v. g. Anton. Goueanum, Eman. Costam, Ariam Pinellum, et Ioh. Garciam, qui satis illustres sunt, exceperis. Ampliss. OTTO in *Notit. Rerum publ. Cap. V. §. 15. p. 359. edit. quartae Belgicae.* Imperante tamen Iohanne V. institutae sunt Academiae litteratae, de quibus alio loco, hisque effectum est, vt nunc maiori feruore Musarum castra sequantur, eorum licet conatus parum adhuc genio saeculi respondeant. Exempla vide in *den Hamburg. freyen Vrtheilen a. 1753. p. 313. sq.* et *p. 376. in fine.* Maxime placet iis studium historicum, quod complures libri, in hac eruditionis parte editi, luculenter comprobant. Cf. *Biblioth. historica Struuio-Buderiana, Tomo I. p. 233. sq.* item RATHLEFII *Geschichte ietzlebend. Gelehrt. Parte VIII. p. 241. sq.* In poesi etiam Latina inclaruerunt, vt ex *Corpore* perspicitur *illustrium Poetarum Lusitanorum, qui Latine scripserunt.* Prodiere *duo,* quantum sciamus, Operis huius *Volumina Lisbonae a. 1745. in 4.* studio Patris MONTEIRI, qui post primi colle-

ctoris mortem, ANTONII scilicet des REYS, incitatus ab ipso Rege plura promisit. Adiunctae sunt Poetarum istorum vitae. Cf. *Goetting. gel. Zeit. a. 1749. p. 947*: Disciplinas philosophicas vix mediocriter intelligunt propter praecisam sentiendi libertatem, Add. *die Hamb. freyen Vrtheile dicto a. 1753. p. 348.* vbi de Logica Abbatis Verneii, a stulto quodam Lusitano perperam explosa. HISPANIS magna est imaginationis vis, sed eadem non aeque naturalis et facilis, neque eadem apte cogitandi atque dicendi facultate conspicua, abstrusior paullisper atque affectatior, ad grandiloquentiam quippe et ampullas magis, quam natiuam dictionis fertilitatem atque amoenam iucunditatem prona, flumini profundo quidem, sed non satis limpido et claro, quin turbido potius, similior, eademque non tam ingenii luminibus blande micans, quam aestu potius vltra modum feruens, flammisque voracibus vndique saeuiens, quae DAN. MAICHELII verba sunt in *Diss. de ingenio Gallorum, Tubingae 1736. 4. p. 10.* In Philosophia Scholasticos amant: vltra non sapiunt. Potissimum apud eos disciplina, quae ad mores emendandos facit, in pretio est. In Theologicis nimis sunt creduli, rarius polemici, ob inquisitoris haereticae prauitatis fulmina, interim casibus proponendis admodum delectantur. A Iurisprudentiae studio eos nunquam fuisse alienos, luculenter docet GER. ERN. de FRANCKENAV in *Sacris Themidis Hispanae arcanis, Hanouerae 1703. 4.* meritoque praeclaris inseri debent ingeniis Anton. Augustinus, Ioh. Suarez de Mendoza, Ioh. Franc. Ramos, Anton Perez, et Gregor. Maiansius. Caeterorum e contrario praecipua plerumque ars est, aliorum scrinia compilare, magnaque Volumina paucis rebus implere. Hanc tamen et alias scientias *Graeca Latinaque eruditione mitigari indignantur, putantque hoc modo fucum addi, quo virilium litterarum lineamenta elangueant*, vt loquitur BAR-

CLAIVS

CLAIVS in *Icone animor. Cap. VII. p. m. 196. edit. Grabeneri.* Ad hiſtoriam quoque Conciliorum ſuas non nulli ſymbolas contulerunt, pluresque ad ciuilem gentis hiſtoriam, quam e. g. Ambroſius de Morales, Ioh. Mariana, Hiſpanorum Liuius, Stephan. de Garibay, et Hieron. Zurita feliciter excoluere. In litteris autem elegantioribus fere ſunt hoſpites. De Latina lingua, apud ciues ſuos neglecta, ita ſcribit vir doctiſſimus, EMANVEL MARTINI, in *Epiſtolis*, *Mantuae Carpetan. a. 1735. in 8.* editis, *T. II. p. 56: Latine loqui, inſanire eſt. Si admirationi eſſe cupis, famaque vigere, tertio quoque verbo ſoloeciſmi atque ſtribiligines effutiendae ſunt. Hac via itur ad immortalitatem. Caetera omnia quisquiliae, ac merae nugae. Quo fit, vt ſi aliquando in eas anguſtias deuenerint, vt vel tria verba Latine proferre debeant, huc illuc in caſſum ſe verſent, tamquam mus in matella.* Plura eiusmodi loca ſilentio praeterimus. Quid de poetis Hiſpanorum ſentiat MVRETVS, videmus in *Epiſtolis* eius *lib. II. Epiſt. 10. Praecipue*, ait, *et Romani ſermonis elegantiam contaminarunt, et cum inflatum quoddam, et tumidum, et gentis ſuae moribus congruens inuexiſſent orationis genus, auerterunt exemplo ſuo caeteros a recta illa et ſimplici, in qua praecipua poetarum laus eſt, et in quam ſuperiores omni ſtudio incubuerant, imitatione naturae.* Noui etiam libri eorum plerumque veteris ſcholae ſtercus redolent, et maiorum ineptias proponunt. Vno vt rem omnem verbo expediamus, pauciſſimi ſunt Martini apud Hiſpanos, pauciſſimi Maianſii, cuius inopiae cauſſam indicat celeberrimus HEVMANNVS in *Conſp. Reipubl. litt. cap. IV. p. 198. edit. nouiſſ.* ſcilicet tam parum temporis tribui litteris, vt ſingulis annis Profeſſores Academici, quorum ingens eſt multitudo, inde a Paſchate vsque ad exitum menſis Octobris ſcholas ſuas habeant clauſas. Quae iuuenes igitur Muſis addicti didicerunt per hiemem, ea rurſus aeſtate conſequenti dedi-

dedifcunt. Cf. ad hoc argumentum GVNDLINGIVS in *Otiis P. I. cap. 1. p. 48. ſq.* SALOM. IAC. MORGENSTERNII *Neueſte Staats-Geographie, Ienae 1735. in 8. p. 376. ſq.* IOH. ANDR. BOSIVS in *Notit. imperii Hiſpanici, Sect. III. cap. 1. p. 72.* itemque NICOL. ANTONIVS in *Praefat. de Hiſpanorum doctrina, Bibliothecae Hiſpanae* praefixa, vbi tamen patriae amori nimium dediſſe videtur. Generatim autem de iudicio ex ſcriptoris patria legi poſſunt non ſine fructu HEVMANNVS in *Actis Philoſoph. T. I. p. 633. ſq.* ac *T. III. p. 817. ſq.* BAILLETVS in *Jugemens des Savans T. I. cap. 7.* IOH. GVIL. BERGERVS in erudita *Praefat. Commentarii de naturali pulchritud. orationis*, ac denique COLERVS in *Diſſ. Analectis* eius ad *Introductionem Struuianam* olim adiecta *de praeſenti rei litt. ſtatu §. IV. ſq. p. 186.* Nec tamen negandum eſt, quod IVVENALIS *Sat. X. v. 50.* ſapienter canit:

Summos poſſe viros, et magna exempla daturos
Veruecum in patria, craſſoque ſub aëre naſci.

Quam in ſententiam Seneca quoque cenſet *Ep. LXVI.* poſſe ex caſa virum magnum exire.

§. VIII.

Apud GALLOS vltra ſaeculi ſpatium litterae florent, quum regali munificentia ita ſint excultae, vt paucae diſciplinae reſtent, in quibus illi non ſingulare quidpiam praeſtiterint. Vix numerari poſſunt gentis huius eruditi; in plurimis tamen ſolida et exquiſita doctrina deſideratur. Excelluerunt adhuc, et reliquis nationibus palmam praeripuerunt fere, in ſtudiis elegantioribus, edito cumulo ſcriptorum, quae magno ſunt vſui. Quantum ad eruendas Antiquitates Francicas contulerint Pithoeorum, Baluzii, Mabillonii, Montfauconii aliorumque labores, in propatulo eſt. Graecas item Romanasque Antiquitates excellenter

eos

eos illuſtraſſe optime docet multorum Tomorum Opus, *Hiſtoire de l'Academie roiale des Inſcript. et des belles lettres*, nec non MONTFAVCONII *l'Antiquité expliquée et repreſentée en figures.* De priſcis Auctoribus, quos vulgo claſſicos dicimus, varii praeclare ſunt promeriti. Pertinent huc Lucretius Lambini, Solinus Salmaſii, ſtupendae eruditionis Opus, quamquam multa quoque in hac editione vituperari poſſunt, Ouidii Epiſtolae Heroidum, Gallico Bachetii commentario explanatae, Perſius Caſauboni, et Plinii Hiſtoria naturalis, in vſum Delphini ab Harduino luci expoſita, de qua tamen editione vid. *Lettre d'un Profeſſeur de l'Univerſité de Paris* (quem CREVIERIVM eſſe conſtat) *ſur le Pline du P. Hardouin. à Paris 1725. 4.* quam Epiſtolam criticam recenſent ex *Hiſtoire litteraire de l'Europe a. 1726. m. Mart. art. 3. die Leipz. gel. Zeitung. a. 1726. p. 370. ſq.* Obiicitur ei inter alia plagium, ex MSto quodam, a Guil. Pellicerio, Epiſcopo Montis Peſſulani, Collegio Ludouiciano Societatis Ieſu legato. STRVVIVS olim ſcripſit, pleraque eum ex Coſſartii MSto, cui per plures annos inſudauerit, deſumſiſſe, quae vnde acceperit Auctor noſter, neſcire ſe fatetur FABRICIVS in *Biblioth. Lat. Vol. II. p. 617.* Interim haec ipſa Plinii editio omnium, quotquot in vſum Delphini prodierunt, longe eſt praeſtantiſſima. Reliquis enim editores ſplendorem potius addiderunt, quam notas, quarum plurimas Germani ſcriptores ſibi vindicabunt, vel Belgae. Cf. Celeb. virorum, IOH. GE. WALCHII *Hiſtor. critica Lat. linguae p. 472. ſq. edit. nouae*, et HEVMANNI *Conſp. Reipubl. litt. Cap. VI. §. 23. p. m. 354.* Excellunt quoque Galli in Poeſi Latina, (quod vel Petri Iuſti Sautelii, Ioh. Bapt. Santolii, ac Renati Rapini probari exemplis poteſt,) non aeque in oratione ſoluta, quum linguae vernaculae maieſtatem euehentes parum curare ſoleant Latini ſermonis elegantiam. In eloquentia vero patria, ſiue ſacra, ſiue

ſiue politica, quamquam argumentorum pondere ſuperantur ab Anglis, iam pridem caput extulerunt, adeo quidem, vt nati ad eam factique videantur. Quis ignorat clariſſima Boſſueti, Flechierii, Ludouici Bourdaloüe, Caroli de la Rüe, vt alios taceamus, nomina? Natiuum pariter epiſtolas conſcribendi modum optime callent, dignusque eſt eorum ſtilus, quem Germani ſedulo imitentur. In philoſophicis ſtudiis et mathematicis non pauci vires experiuntur, Phyſicam tamen experimentalem, Architecturam militarem, atque Mechanica felicius excoluerunt, quam caeteras huius campi partes. Raro enim in ſubeundis laboribus difficilioribus multa vti patientia ſolent. In Theologia Scholaſticorum auerſantur methodum, et Codicis ſacri verba interpretantur potius atque excutiunt, eademque variis obſeruationibus criticis illuſtrant, quod et in Iurisprudentia ciuili eos olim feciſſe, ſcripta Cuiacii, Mornacii, Pithoeorum, Hotmani, Merillii, Briſſonii, Petri Fabri, Balduini, Marani, aliorumque teſtantur, quibus carere nequit ICtus elegantioris ingenii. Hodie practica magis amant Galli, nec inuenietur facile inter eos, qui laudatorum virorum ſequi exemplum ſtudeat. Ius Canonicum multum debet eorum induſtriae, primique ſunt, qui de generali Conciliorum collectione fuere ſolliciti. Vid. omnino *Traité de l'étude des Conciles et de leurs Collections, par* FR. SALMON *à Paris 1724. in 4.* et *Lipſiae 1726. in 8.* de quo libro plura dixit COLERVS in *der auserleſenen theol. Biblioth. Tomo II. pag. 496. ſq.* In re medica anatomicam artem atque chirurgicam praecipue ſibi commendatam habent. Praeſtantiſſimis ſplendidiſſimisque Patrum Eccleſiae editionibus immortalem laudem conſequuti ſunt Monachi Benedictini. Cf. IOH. FRANC. BVDDEI *Iſagoge hiſtor. theolog. p. 590. ſq.* Neque hiſtoriam eccleſiaſticam neglexerunt, notumque eſt omnibus, quantum Pontificis

ficis Romani auctoritatem ſcriptis ſuis imminuerint, et pro Gallicae Eccleſiae propugnauerint libertate. Cf. illuſtris OTTONIS *Notit. Rerumpublic. Cap. II. §. 36. p. 178. ſq. quartae edit. Belgicae.* Alias vero nimii ſunt in defendendis ſcriptoribus ſuppoſititiis. Ad profanam quod attinet hiſtoriam, Byzantina certe a ſolis Gallis ornamentum ſuum accepit. In patria hiſtoria, de qua ſupra decem ac ſeptem ſcriptorum millia recenſet le LONG in *Biblioth. hiſtor. de la France,* maiori integritate expoſuerunt antiquam, quam recentiorem. In hac enim illud agunt potiſſimum, vt, poſthabitis reliquis, ſuum regnum, tamquam omnibus aliis leges praeſcribens, laudibus ad coelum extollant. Plerique igitur non veri hiſtorici, ſed adulatores dicendi ſunt, qui facta Regum ſuorum ſine diſcrimine celebrant, vitia reticent callide, vel colorem iis inducunt. Ex horum tamen numero eximendi ſunt iure Thuanus, de Mezerai, Gabr. Daniel, viri hoc in ſtudio plane egregii. Scripta hiſtorica minora, qualia apud eos quotidie eduntur, multum ſaepe redolent ingenii, lectoresque voluptate adficiunt. Iudicii autem vis ex paucis elucet, quumque haud adeo adcurate res geſtas commemorent, libellis hisce non ſemper habere fidem debemus. Sic et in aliis, quae conficiunt, opuſculis ſeueram tetricamque diſciplinam defugiunt, eo contendentes duntaxat, vt feſtiuitate ingenioſa placeant. Sua lingua eiusmodi characterem vocant *un bel-Eſprit*, quo nomine plerumque intelligitur, quicquid in cogitationibus facile eſt, delicatum atque acutum. Cf. ſupra adducta MAICHELII *de ingenio Gallorum Diſſertatio.* Plus iuſto tamen tales amant elegantias, aliosque populos, grauiora tractantes, contemnunt, et viles quaſi pullos credunt, natos infelicibus ouis. De Germanis ſaltim crebro vſurparunt olim ignominioſum prouerbium: *Les Allemands ſont toûjours Allemands;* qua de re infra *§. XIII.* fuſius diſſeremus.

§. IX.

§. IX.

Raros fuiſſe ſcriptores in *Anglia* ante Franc. Baconis de Verulamio aetatem, communis quondam opinio fuit; ſed contrarium patet ex Balei, et, qui hunc exſcripſit, Pitſei Catalogo Scriptorum Anglicorum. Cf. omnino BENTHEMII *Engliſcher Kirch-vnd Schulen-Staat, Cap. XXIX. p. 786. ſq. edit. nouiſſ.* vbi a ſaeculo poſt Chr. natum quarto Angliae eruditos recenſet. Id certum tamen, ſaeculo demum XVI. ſub Henrici VIII, Regis litterarum amantiſſimi, imperio, Muſas colla leuaſſe, et in fortunatiſſima hac Inſula viros produxiſſe omni doctrina ornatiſſimos. Speciatim in Theologia moralem, exegeticam et aſceticam prae caeteris illuſtrarunt. Hiſtoriam atque Antiquitates veteris Eccleſiae in deliciis habent, multumque praeſtiterunt in vtroque ſtudio. In Philoſophia item naturali et Matheſi pro ingenio ſuo, quod ad omnem ſubtilitatem, diligentiamque incredibilem pronum eſt, veluti in fundo ſuo dominantur. Hinc recte iudicat COLERVS in *Diſſ. de praeſ. rei litt. ſtatu, §. IX. p. 195. Analectorum ad Struuium* his verbis: *Non errabo forte, ſi dixero, duo praeſertim ſtudiorum genera quam maxime florere apud Britannos, nempe partim ſtudium profundarum ſpeculationum, praecipue ad phyſicam et matheſin pertinentium, partim hiſtoriae eccleſiaſticae, ſcriptorumque eccleſiaſticorum ſtudium. Vtriusque doctrinae gloria haud dubie inſigniter excellunt Britanni.* Probari haec facile poſſunt Vſſerii, Dodwelli, Cauei, Binghamii; porro Thom. Burneti, Rob. Boyle, Guil. Derhami, Barrouii, Iſaaci Neutoni, Ioh. Walliſii, Ioh. Flamſteedii, Ioh. Keillii, et aliorum plurium exemplo. In Iurisprudentia cedunt Angli aliis nationibus, non item in arte medica, quam permulti ornarunt egregie, v. g. Guil. Haruaeus, Thomas Wharton, Guil. Cowperus, Rich. Lowerus, Thom. Walliſius, Guil. Briggs, caet. Satis quoque notum eſt, quantum debeat

beat Medicorum Ordo Societati Scientiarum Regiae, cuius membra variis experimentis interiora naturae indagarunt. Philologorum praeclarissimorum ingens ex hoc populo cultissimo caterua posset produci. Graecas maxime litteras florere inter eos, iam olim SCHVRZFLEISCHIVS obseruauit. Ita enim ille *Epistol. arcanar. Tomo I. Epist. 194. p. 320. Paucos*, inquit, *vidi Anglos, qui Latine sciant, qui pure scribant, qui scite componant, sed Graecam linguam exacte callent, et rationes formasque omnes exquisite norunt. Vsu meo didici, et miratus sum morem, ab ingeniis multo limatissimis abhorrentem.* Idque tot antiquorum Scriptorum editiones, in Anglia adornatae, quibus meliores nondum exstant, luculentis comprobant argumentis. Pertinent huc Ioh. Hudsoni Dionysius Halicarnassensis; Aristidis Opera omnia, ex editione Sam. Iebb; Homerus et Euripides Iosuae Barnesii; idem Homerus Sam. Clarkii, patris ac filii; Eduardi Wells Opera Xenophontis; Lycophron et Clemens Alexandrinus Ioh. Potteri; Pindarus Rich. Westii et Rob. Welstedii; Aeschylus Thomae Stanleii; Longinus Zach. Pearce; Lysiae orationes et fragmenta editore Ioh. Taylor; Philo Iudaeus Thomae Mangey. Ex editionibus Latii veteris Auctorum hic nominari cum primis debent Iulius Caesar Sam. Clarkii patris; Horatius atque Manilius Richardi Bentleii. In eruditione orientali praeclara Anglorum esse merita, breui Dissertatione euincere studuit Ioh. Frid. Pyrethro, sub quo nomine latet IOH. FRID. BERTRAMVS, Theologus quondam Frisiae orientalis, in PEZOLDI *Miscellaneis Lips. Tomo XI. p. 148. sq.* Denuo prodiit haec ipsa *Dissertatio*, mutata passim et aucta, *Hal. Magd. a. 1722. in 4.* Historiae ciuili tantum curae non tribuunt, vt ecclesiasticae; nec desunt tamen Miltoni, Verulamii, Camdeni, Echardi et similes, qui plerumque sunt adcurati. Stilo vtuntur Asiatico, qui

distrahit saepe lectorem. Ad historiam litterariam plures propitia Minerua accesserunt, exemploque esse queunt Woodii, Smithi, Princii, Maittairii, Wardii, Casleii. Artis oratoriae peritissimi sunt, solique inter hodiernos Europae populos, qui Graecos Romanosque veteres in dicendo ante oculos sibi ponunt et adsequuntur. Quae enim in aliis regionibus habentur orationes, eae comtae quidem ac teretes sunt, sed sine neruis, et quum desit libertas loquendi, ob solas elegantias et acumina commendantur. At orationes Anglicae, quae in illustrissimo regni Senatu enuntiantur, ad antiquitatis exemplum sunt expressae: nam res maximi momenti continent, et non secus ac Graecae Romanaeque ad statum rei publicae spectant. Non igitur flumine conturbantur inanium verborum, nec subtilitate sententiarum, Oratores Anglici, neque id opus est, quum siccitate orationis haud laborent, adeoque sola Anglia veros hodie oratores alit. Ista etiam linguae vbertas, cum sublimi Anglorum indole coniuncta, excellentissima peperit poemata heroica, et post Homerum sane Virgiliumque nemo est, qui Miltonum ac Popium in hoc scribendi genere superauerit. Cf. *Essai de la Poësie dans les Oeuvres melées du Chevalier Temple, à Vtrecht 1693. in 12. p. 393. sq.* In Comoediis autem Gallos non exaequant, quum profundis meditationibus addictissimis festiuitas desit, quae anima est Comoediae. Ingentem tamen existimationem Dramatica Poesis conciliauit Ioh. Drydeno, de quo legi debent *Acta Erud. Lat. a. 1702. p. 34.* et *die neuen Erweiterungen der Erkenntniß und des Vergnügens, Lips. 1753. in 4. Parte I. artic. 8.* Caeterum, nulla est gens, quae minus in praeiudiciis haereat, quam Angli: nam cerebrum eorum est veluti tabula rasa, cui facile potest imprimi, quicquid a ratione ac sano sensu non abhorret, quum e contrario vsus et consuetudo aliis gentibus plerisque

tam

tam crudeliter dominetur, vt non inique altera dici natura debeat. Si v. g. de veritate alicuius dogmatis conuincere Hiſpanum velis, neceſſe eſt, vt inueteratas prius opiniones funditus tollas. Angli vero facile arripiunt, examinant, amplectuntur ac palam docent, quicquid inſolitum audiunt. Hinc iſta opinionum diuerſitas in rebus tam ſacris, quam politicis et moralibus. Nil credunt Angli, niſi quod capiunt, quod autem capiunt, libere profitentur. Quumque libertas cogitandi nullis circumſcripta ſit legibus, quotidie ſententias nouas, paradoxas et improbabiles expromunt. Quae certa eſt cauſſa, cur apud Anglos tot Athei reperiantur, quot alibi ſunt ſimulatores pietatis. Vid. illuſtris HOLBERGIVS in *Opuſc. Latinis*, *Epiſt. III. p. 110. ſq.* et *Epiſt. I. p. 34. ſq.* Add. ANDR. ADAMI HOCHSTETTERI *Orat. de vtilit. peregrinationis Anglicanae*, *Tubingae 1697. in 4.* KÜCHELBECKERI *allerneueſte Nachricht vom Königreich Engelland*, *Cap. XXV. p. 230. ſq.* MVRALTI *Lettres ſur les Anglois et François, et ſur les voyages, à Geneve 1725. 8*, qui libellus *eodem* adhuc *anno* recuſus eſt in Belgio. Singularia ſunt, quae de Auctore adferuntur in *Biblioth. Françoiſe*, *Tomo IV. Parte 2 artic. 5.* Contra eius dicta *Pariſ. a. 1726. in 12.* prodiit *La défenſe des Anglois et des François, ou la refutation des Lettres du Gentil homme Suiſſe, ſur les Anglois et les François et ſur les voyages, avec une apologie de la ſixieme Satyre de Mr. Deſpreaux, que l'Auteur Suiſſe a critiquée.*

§. X.

De ITALORVM ſtudiis litterariis conferatur ſummatim HYACINTHVS GIMMA in *Hiſtoria Italiae litteratae*, quod Opus *Neapoli a. 1723. Tomis II. in 4.* Italice excuſum. In Theologia ad extremum vsque ſuperſtitioſi ſunt, rarique his temporibus Quirini, qui et acutius vident, et veritatem impauide profitentur.

 Maxime

Maxime ibi desideratur Ebraicarum Graecarumque litterarum notitia. Iesuitae, qui reliquis Ordinibus sacris esse doctiores solent, Thomae de Aquino et S. Augustino plus saepe, quam libris diuinis, tribuunt. Historiam Italorum ecclesiasticam fictorum potius miraculorum dixeris historiam. Optimum, quantum sciamus, Opus est FERD. VGHELLI *Italia sacra*, recusum auctius apud *Venetos a.1717. sq.* Iurisprudentiam ciuilem haud inuita tractarunt Themide, primumque inter eos, elegantiores litteras cum hoc iungens studio, pristinum iuri Romano nitorem restituit Andr. Alciatus, quem postea sequuti sunt Guidus Pancirolus, Marc. Aurel. Galuanus, Ianus Vincent. Grauina, Ioseph. Aueranius, M. Augustin. Campianus, et, qui hodie patriam suam mirifice ornat, Ioseph. Aurel. de Ianuario. Iurisprudentiae etiam criminali operam dederunt, eorumque institutis Germani nostri olim vsi sunt saepissime, quum tamen tot Rotae Decisiones, ad particulares quasdam constitutiones directae, parum prudenter adcurateque ad iudicia Germanorum adcommodentur. In re medica praeclare illustrarunt Anatomiam, meritoque superbiunt Paul. Sarpio, Marcello Malpighio, Matthaeo Realdo Columbo, Gabr. Fallopio, Hier. Fabricio ab Aquapendente, Barthol. Eustachio, Ioh. Maria Lancisio, et Ioh. Baptista Morgagno. Cf. *der Neue Bücher-Saal der gelehrten Welt*, *Tomo II. P. 19. p. 453. sq.* et BARTHOL. CORTII *Notit. Scriptor. medicor. Mediolan. et de inuentis praecipuis Italorum in Medicina*, *Mediolani a.1718. in 4. Italice.* Philosophia parum sani coloris habet, nec facile efflorescere potest in regione, vbi sacra Inquisitionis tribunalia compedes ingeniis nectunt. De sola Philosophia ciuili optime promeriti sunt Itali, quo in studio Taciti cumprimis, patris quasi Politicorum, praecepta in succum et sanguinem conuerterunt. Norunt omnes, quid praesti-

praeſtiterint Nic. Machiauellus, Ioh. Boterus, Frid. Bonauentura, Traianus Boccalini. In Machiauelli quidem ſcriptis horrenda opinionum monſtra obſeruaſſe ſe crediderunt quam plurimi; ſed cauſſam Florentini huius probi honeſtique dexterrime egit V. C. IOH. FRID. CHRISTIVS in *Libris III. de Nicol. Machiauello, Halae Magd. a. 1731. in 4.* editis. Mathematicae diſciplinae pulcherrimas debent acceſſiones Ignatio Dantes, Galilaeo Galilaei, Ioh. Bapt. Ricciolo, Ioh. Dominico Caſſino, ac Dominico Guilielmino. Hiſtoriam quoque ciuilem haud reliquerunt intactam, multique horum ſcriptorum magni aeſtimantur, e. g. Victorius Sirus, quamquam nec deſunt inter Italos, quorum fides et integritas ſuſpecta eſt, vel quod nimios agunt praecones, vel quod calamum habuerunt venalem. Iam olim ita iudicauit BARCLAIVS in *Icone animor. Cap. VI. circa finem*, vbi ſic *quid de Italicis*, inquit, *Hiſtoriae ſcriptoribus dicam, iſtis quidem ſincera prudentia victuris, illis autem tantum nimia eloquentia, et partium fauore, peccantibus?* In colligendis rerum Italicarum ſcriptoribus, a ſaeculo V. vsque ad ſaeculum XV. claris, aeternam ſibi laudem pepererunt Ludouic. Ant. Muratorius et Philipp. Argelatus. Litterariam hiſtoriam amplificarunt Itali Operibus vtiliſſimis, at non tanto, vt aliae gentes, feruore. In Antiquitatibus eruendis illuſtrandisque eo ſunt alacriores, quo frequentius ipſa, quam poſſident, terra ad hoc eosdem ſtudium inuitat. Rei item numiſmaticae haud parum decoris attulerunt, quod vel ex ſolis variorum illuſtrium virorum de monetis Italiae Diſſertationibus, *Mediol. a. 1750. Partibus III. in f.* a laudato Argelato exhibitis, cognoſci facile poteſt. Humaniores litteras, poſt tot barbarorum ſaeculorum decurſum, primus omni Europae reſtituit Franc. Petrarcha, Florentinus, recte refloreſcentis eloquentiae princeps vocatus ab ERASMO in *Ciceroniano p. m. 155.*

Complures deinde viri doctissimi prodierunt ibidem, qui elegantia et munditia orationis Latinae, cum solutae, tum adligatae metris, priscorum Auctorum monumenta quam diligentissime imitati sunt. Quod si quis vocare in dubium voluerit, eum ne audiuisse quidem oportet celeberrima nomina Politianorum, Bemborum, Paleariorum, Manutiorum, Maioragiorum, Casarum, Folietarum, Ferrariorum, Grauinarum, Flaminiorum, Palingeniorum, Sannazariorum, Vidarum, Molsarum, caet. Hac nostra tamen tempestate, quamquam nondum interierint penitus in Italia eae litterae, quae tantum ipsi olim ornamenti conciliarunt, rarius illarum inueniuntur cultores, et propugnatores satis idonei. Non multi certe sunt ibidem Facciolati, Paullini a S. Iosepho, et Ianuarii.*) Patriam poesin expoliuit Torquatus Tassus, cuius poema heroicum, varias in linguas translatum, inscriptum est *Gierusaleme liberata.* Pastoralia, genus Eclogarum dramaticum, quod ignorarunt veteres, primus saeculo XVI. induxit Augustin. Beccari, Ferrariensis, cuius deinceps vestigiis prospero successu ingressus est ciuis eius, Ioh. Bapt. Guarini. Fabularum, quae musicis decantantur modis, machinisque decorantur, *(der Opern)* auctor fuit, vel instaurator saltim, Horatius Vecchi, Mutinensis, quem aemulatus est Octauius Rinuccini, Florentinus. Vid. celeberrimi GOTTSCHEDII *critische Dichtkunst*, *P. II. cap. 12. §. 3. p. 754. sq. edit. tertiae.* Alia tamen legimus in ERYTHRAEI *Pinacoth. imaginum*, *P. I. pag. m. 61.* vbi haec memorat vir elegans: *Veterem ac multorum saeculorum spatio intermissum Comoedias et Tragoedias in scenis ad tibias vel fides decantandi morem reuocauit magna ex parte Octauius Rinuccinus, nobilis poeta Florentinus: quamquam hanc sibi laudem vindicare videatur*

Aemil.

*) Vid. de politissimo Ianuario illustris MENCKENII *Epistola* luculenta, *Reipublicae ICtorum* praemissa.

Aemil. Cauelerius, patricius Romanus, ac musicus elegantissimus; qui paucis ante annis dramatibus aliquot modos fecerat, perfeceratque, vt ab histrionibus musicis agerentur: verum tum dramatum argumentis, tum scenarum apparatu, tum actorum nobilitate, ita Octauii splendor Aemilianae laudis luminibus officit, vt solus ille hunc morem, iam diu intermissum, reuocasse videatur. Non est spatium ad examinandam eam diiudicandamque dissensionem: sufficit nobis, saluam hanc Italorum ingeniis gloriam manere. Iisdem debetur carminum Madrigalicorum et Sonetticorum inuentio. Cf. IVL. CAES. BECELLI Tract. Italica *de recentiori arte poetica, h. e. de vero genere et singularibus Poetices Italicae elegantiis, Veronae a. 1732. in 4.* quam breuiter recensent *Acta Erud. Lat. a. 1740. p. 281. sq.* Non nunquam tamen amori erga patriam Auctor tribuisse nimium videtur. In vetustioribus Architecturae praesidiis principatum obtinent Transalpini, non quod aliarum gentium viris eruditis scientia et leges artis desunt, sed quoniam Itali quodam nascendi beneficio tales incolunt regiones, quo omnis Graecorum ars ac terrarum orbis elegantia olim confluxerat. Inde fit, vt, quum stipati velut et circumscripti sint Amphitheatrorum, balneorum, templorum, aliarumque aedium, ruinis, multo rectius, quam exteri, de situ, conuenientia partium, quibusdam anaglyphicis operibus, et marmorum indole, iudicare, priscamque aedificiorum imaginem, hostili licet crudelitate et armorum licentia quondam oblitteratam, reducere in vitam possint. Vid. dicta *Acta Erud. anno citato p. 100.* Quid Veneti speciatim praestiterint in Musarum regno, fusius te docebit MARCI FVSCARENI Opus *della Letteratura Veneziana*, cuius *Volumen I. in f. Patauii a. 1752.* lucem adspexit. Cf. de eius praestantia eminentissimi QVIRINI *Epistolae tres ad nobilem virum,*

Andr. Quirinum, Senatorem Venetum, ex Italico Sermone in Latinum conuersae, Brixiae 1753.

§. XI.

BELGAE a duobus, et quod excedit, saeculis eruditioni indulserunt, quum antea sub Hispanorum iugo rem potius familiarem curarent, doctorumque, ob Academias longe dissitas, deficeret institutio. Deinceps vero in Iure ciuili, adhibito artis criticae et humaniorum litterarum lumine, insignes fecerunt progressus Testes huius rei sunt, praeter alios, Iac. Raeuardus, Arn. Vinnius, Ant. Matthaei, Antonii iunioris filius, Vlric. Huberus, Ioh. Voetius, Ger. Noodt, Corn. van Eck, Anton. Schultingius, Corn. van Bynkershoek, Ger. Meermanus; quorum ex scriptis vera ratio iuris Romani addiscitur. In re medica maximum est nomen Herm. Boerhauii, et, qui Anatomiam potissimum atque Chirurgiam excoluerunt, Ioh. Swammerdamii, Frid. Ruyschii, Anton. van Leewenhoeck, Henr. Roonhuysenii, Iobi van Meekren, caet. In Theologia varia habent ingenia. Scripta enim, quae in Academiis prodeunt, ad mentem Synodi Dordracenae plerumque elaborata sunt. Extra eas multa eduntur, quae videntur paradoxa. Pertinent huc ii praesertim, qui vulgo dicuntur mystici, quum libertas religionis liberum reddat de rebus sacris iudicium. Neque tamen desunt inter hosce, qui suam merentur laudem. Caeterum Belgae a Pontificiorum doctrina sunt quam maxime alieni. Studia philosophica non adspernantur, quamquam pauci ad Anglorum acumen accedunt. Cf. HEVMANNI *Acta Philosoph. T. I. P. 4. p. 648. sq.* Solus Hugo Grotius, Polyhistor incomparabilis, in Iurisprudentia naturali reliquarum gentium eruditis facem praetulit. Physicam, in qua olim scientia rarius occupati fuerunt, nunc etiam plerique omnes, cum

cum eruditi, tum mercatores, artifices, et aliorum ordinum homines in deliciis habent, inque nobilioribus oppidis, studio certarum Societatum, naturam machinis tentantium, quotidie illustrant. Vid. *Acta Erud. Latina, a.1742. p.515. sq.* Ad ornandas elegantiores litteras fere nati videntur. Quot enim excellentes philologos non tulit Belgica tellus? Orti sunt ibidem Desid. Erasmus, Guil. Canterus, Ianus Dousa, Iustus Lipsius, Paul. Merula, Ianus Gruterus, Ianus Rutgersius, Petr. Cunaeus, Ioh. Meursius, laudatus Grotius, Isaac. Vossius, Nic. Heinsius, Theod. Rycquius, Iac. Perizonius, Gisbert. Cuperus, Petr. Francius, Petr. Burmannus, Sigeb. Hauercampius, Arnold. Drakenborchius, Petrus Wesselingius, vt alios taceamus. Nominari tamen exterorum plures etiam possent, quos liberaliter receperunt et ciuitate quasi donarunt Belgae. Ex Germanorum gente solos duumuiros Ioh. Frid. Gronouium et Ioh. Ge. Graeuium exempli caussa produxisse hic sufficiat. Cf. BENTHEMII *Holländischer Kirch - und Schulen - Staat, P. II. c. 4. p. 171.* itemque BALTH. GOTTH. NIEDERMEYERI *Orat. de Batauorum coelo, Germanis eruditis maxime propitio, Hildburghusae 1718. in 4.* Praecipua Belgarum in Musas mansuetiores merita tot Scriptorum veterum editiones splendidissimae indicant, quae prioribus omnibus longe multumque anteferuntur. Sic accepimus Thucydidem a Duckero; Strabonem et Celsum de re medica ab Almeloueenio; Diodorum Siculum a Wesselingio; Lucianum ab Hemsterhusio et Ioh. Frid. Reitzio; Aelianum ac Tacitum ab Abrah. Gronouio; Hesychium a Ioh. Alberti; Tibullum ac Propertium a Iano Brouckhusio; Virgilium, Ouidium, Phaedrum, Quintilianum, Suetonium, Valer. Flaccum, Lucanum et Petronium a Petro Burmanno; Silium Italicum et Liuium a Drakenborchio; Vitruuium a Ioh. de Laet; Gellium a Iac. Gronouio;

Corn. Nepotem itemque Auctores Mythographos Latinos ab Augustino van Staueren. Interim negari nequit, Batauos in congerendis lectionibus variantibus supra modum esse non nunquam diligentes, si nouam Scriptorum veterum editionem meditentur. Ad historiarum studium quod attinet, habent Belgae suos Grotios, suos Reidanos, Meursios, Emmios, Aitzemas, quos cum optimis aliarum gentium historicis summo iure comparare licet. Grotius praecipue, Taciti imitator, egregium ingenii historici specimen edidit in Annalibus suis, ex quibus veritas et eloquentia cum neruosa breuitate elucet. In Poesi patria caput extulerunt Iac. Catsius et Iustus Vondelius. Libertatis alias pileo tecti ad cauillationes maxime propendent, et summorum etiam Principum actionibus per inscriptiones suas et numismata solent illudere. Cf. ad hunc §phum IACOBI BVRCKHARDI *Progr. quid caussae sit, cur humanitatis studiis maius hodieque a Batauis, quam a Germanis, statuatur pretium? Hildburgh. a. 1718. in 4.* nec non DE LA BARRE de BEAVMARCHAIS *Lettres sur la Hollande, à Franckf. 1738. 8. mai. P. II. Lettre 28. 29. 30. p. 171. sq.*

§. XII.

Non tantus est eruditorum in terris Septemtrionalibus, vt apud reliquas gentes, numerus, ii autem, qui nati sunt ibidem ac perpoliti, feliciter litterarum decus ac dignitatem amplificarunt. De ingeniis nationum Borealium philosophicis disputatum est inter Hanium atque Heumannum, occasionem ad id praebente *Actorum Philosoph. Tomo I. p. 634.* et *p. 663.* Scilicet PHIL. FRID. HANIVS contradixit Heumanno, parum honorifice de philosophis harum gentium sentienti, in *Comment. de ingeniis gentium Borealium philosophicis, Rostoch. a. 1724. in 4.* edita, et inserta deinceps *Tentaminibus Philosophiae eclecticae, Rostoch. et Lips.*

Lipſ. a. 1729. in 8. Reſpondit igitur HEVMANNVS in *Tomo III. Actor. Philoſoph. p. 828. ſq.* Add. NETTELBLADTII *Schwediſche Bibliothec, P. I. p. 1. ſq.* Expendat Lector horum virorum rationes, adcurate tamen et ἄνευ παθῶν. Nos enim hanc litem noſtram facere nolumus. Dicendum potius de aliis horum populorum, ac primum de SVECORVM, ſtudiis, ad quae ſero quidem acceſſerunt, quum, introducta Chriſtianorum doctrina, perpetui bellorum ſtrepitus nullum Muſis hoſpitium relinquerent; poſtea vero ſacrorum emendatorum lumine colluſtrati laudabiliter ſeſe adplicarunt, ſub imperio maxime Chriſtinae, quae, vt formari rectius poſſent bona ingenia, varias ſcholas vel condidit, vel inſtaurauit, doctrinaeque inſtruxit ſubſidiis neceſſariis. Vid. *hiſtoriſch - politiſch - vnd Geographiſche Beſchreib. des Koenigreichs Schweden, P. I. cap. 19. p. 534. ſq. ex edit altera anni 1708. in 8.* vbi et complures recenſentur omnium Ordinum eruditi. Auctorem huius libri eſſe GÖLGELIVM, Senatorem Ratisbonenſem, qui diu in Suecia commoratus eſt, indicat *Catal. Biblioth. Rinckianae, p. 348.* Maius aliquando, ſeptem nempe Tomorum, Opus molitus eſt ANDR. ANTON. STIERNMANNVS, Conſiliarius Cancellariae, et Regiis Tabulariis praefectus, cuius ecce! titulum: *Bibliotheca Suiogothica, in qua, praemiſſa de Philoſophia Gothorum, eorumque in litteras meritis, Diſſertatione, Reges, Heroes, Magnates, atque viri ab anno mundi 3362. eruditionis fama clari enumerantur, eorumque ſcripta edita, inedita, deperdita ac affecta, luci reſtituuntur publicae; additis celebriorum Auctorum vitis, epitaphiis, inſcriptionibus ſepulcralibus, epigrammatis, elogiis, et iudiciis eruditorum de illis, hic illicque congeſtis, vt et nummis ſymbolicis, in memoriam eorum cuſis.* Vid. *die Leipz. gel. Zeit. a. 1727. p. 353. ſq.* quo loco viri docti inſtitutum fuſius exponitur. At non niſi *Tomus II.* in quo tempora ſaltim Caroli IX. ac Guſtaui Adolphi, ab

ab a. Christi 1600. vsque ad a. 1632. exhibentur, Speciminis loco prodiit *Holmiae a. 1731. in 4.* eoque magis dolendum, restare adhuc caeteros, quo melius exinde litterarum in Suecia status, cum antiquus, tum hodiernus, cognosci posset. Cf. *Supplem. ad Noua Acta Erud. Lat. Tomus I*, anno 1735. editus, *p. 349. sq.* Speciatim Sueci in theologicis Germanos sequuntur, Orthodoxiae dediti; hinc frequenter eorum iuuentus, sacris addicta disciplinis, ad Vitembergensem confluxit Academiam. In Iurisprudentia Romana tam parum eos esse versatos, vt vix aliquem, qui hunc sibi fundum excolendum sumserit, nominare queant, communis fere exterorum opinio fuit. Sed alia nunc docuit illustris a NETTELBLADT, cuius *Praefatio de Suecorum in Iurisprudentiam Romanam meritis, Themidi Romano-Suecicae* *) praefixa, legi meretur, quamquam aliena multa immiscet, et extra cancellos egreditur, vir ingenio ac fama florentissimus. Interim certum est exploratumque, ius illud in foro perexiguum adferre vsum, Legibus, Constitutionibus, Recessibusque regni sua tantum auctoritate valentibus, quod honori potius, quam probro, habendum. De historiarum, Iurisque publici patrii, studio, a Suecis neglecto, ita disseruit vir summus, ERN. IOACH. a WESTPHALEN, in *Schediasmate de patriae Academiarum defectibus et praerogatiuis in Iurisprud. Hal. 1722. in 4. p. 115. Runicae litterae, quibus Rudbeckius olim se totum dedit, mancipauitque, etiam nunc instar historiae monumentorum delectauerunt Ioh. Peringskioldum. Imo, si et doctrinas Iuris publici patrii efflagitaueris, Vlphilam tibi commendabunt; eruntque monitores, vt sitim expleas ac restin-*

*) *Primus Fasciculus*, quem plures sequuti non sunt, prodiit *Gryphisw. 1729. in 4.* merasque CAROLI LVNDII *Dissertationes* continet. Huius igitur ICti nomen, vt emtores deciperentur, in nouo titulo expressit bibliopola, *annumque 1743.* astute adposuit.

restinguas in vetustissimis scriniis cum blattis colluctantibus, non in aeui medii nouissimique documentis. Quae verba stomachum mouerunt NICOLAO OSANDRO, nec temperare sibi potuit, quin *Dissertatione* quadam, *Gryphisw. a. 1725.* luci exposita, recusaque in NETTELBLADTII *Schwedisch. Biblioth. P. V. famam eruditorum in Suecia virorum, praesertim ICtorum ac Historicorum, a contemtu Iuris publici patrii et Documentorum medii ac nouissimi aeui, quem ipsius tribuit E. I. W.* pro viribus vindicaret. In peruestigandis patriae Antiquitatibus admodum industrii fuerunt et adhuc sunt Sueci, inque his curae eorum debemus plurimum. Cf. *Bibliotheca historica Struuio-Buderiana, T. II. p. 1600. sq.* Rem numismaticam insigniter illustrauit Elias Brennerus, qui et in delineandis monumentis vetustis laudem singularem consequutus est. Graecis in litteris quid praestiterint, data opera ostendit OLAVS PLANTINVS in libello, *Hellas sub Arcto* inscripto, excusoque *Vitemb. a. 1736. in 8.* de quo vid. *Acta Erud. Germanica, Tomo XVIII. Parte 207. p. 223. sq.* Hodie curae ipsis praecipue esse res physicas, oeconomicas atque mechanicas, Obseruationes illae testantur, quas Regia Scientiarum Societas Holmiensis variis iam Tomis diuulgauit, quasque, ob earum praestantiam, de Suecico Germanice conuertit clarissimus Lipsiensium Mathematicus, Abr. Gotth. Kaestnerus. Sublimioris Matheseos studia paucos olim in Suecia inuenerunt, quos vel vtilitate sua mouerent, vel pulchritudine et oblectatione mentis allicerent, certe, qui tanti ea faceret, vt patria etiam lingua suis commendaret ciuibus, cultuque nobilissimae artis rem publicam iuuaret, ante Andr. Gabr. Duhrium exstitisse neminem, adseritur in *Actis Erud. Lat. a. 1720. p. 26.* Multitudine Scriptorum non adeo noti sunt Sueci, nec frequenter lucubrationes eorum in exterorum perueniunt manus; adcurata tamen esse pleraque, quae edide-

ediderunt, certum est. Alias in rebus cum ciuilibus, tum militaribus, eximia vtuntur prudentia. His, quae diximus huc vsque, addendae omnino GABR. TIMOTH. LÜTKEMANNI *Diss. tres de varia litterarum humaniorum in Suecia fortuna, Gryphisw. a. 1743. et 1744. in 4.* ANDR. WESTPHALII *Comment. historica de statu rei litterariae praesenti in Europa, ibid. 1724. in 4. Cap. IX.* et IOH. SCHMIDII *Dissert. de ingeniis Suecorum ad studia natis factisque, Ienae a. 1735. in 4.* qui vero Auctor ieiunus est passim, et in laudandis ciuibus suis immodicus. Sic *p. 81.* adserere non erubescit, Israel. Nesselium, Prof. Vpsal. aequare saltim Homerum et Hesiodum, si non superet; et paullo post de Fabiani Toerneri eloquentia *quem si audiueris,* inquit, *Ciceroni et vultu, et gestibus, et sermone, et stilo, dixeris, te nunquam quendam similiorem vel audiuisse, vel cogitasse.* Risum teneatis amici! De origine et statu rei litterariae in DANIA et Norwegia vsque ad fundatam a Christiano I. Vniuersitatem Hafniensem, erudita et copiosa IOH. GRAMMII *Oratio* exstat in *der Daenisch. Bibliothec, P. VII. p. 439. sq.* Ad summa profecto enituntur, quocunque se conferunt, Danorum ingenia, maxime tamen in Theologia, Medicina, Mathesi, Poesi, Linguis Orientalibus, Philologia, Historia et Antiquitatibus patriae inclaruerunt. In Theologia, aeque ac Sueci, Germanos imitantur, eorumque doctrinis sunt propiores. Multum ab illis exornata est dogmatica, hermeneutica, homiletica et catechetica, meritoque suos extollunt Hemmingios, Brochmannos, Wandalinos, Steenbuchios, Bircherodios, Resenios, Trellundos. Iurisprudentiam Romanam non fastidiunt quidem, nec vnquam tamen de palma in hoc studiorum genere cum aliis nationibus dimicabunt. Contenti sunt Iure Dano-Norwegico, quod quum neque subtilitate, neque multitudine legum laboret, mirum non est, cur

nulli

nulli in illud inueniantur Commentarii, interpretationes et similia scripta, quae Ius Iustinianeum ingenti mole fere obruunt. Vid. SIBBERN *Biblioth. histor. Dano-Norwegica p. 285. sq.* Medicina serius, at eo successu, fuit tractata, vt non nisi honorifice de Danorum conatibus loquantur Aesculapii cultores. Cum primis magno apud eosdem in pretio sunt Anatomia, Chymia et res herbaria, quod planum faciunt illustria nomina Casp. ac Thomae Bartholinorum, Nic. Stenonii, Olai et Guil. Wormiorum, Andr. Christiani, Henr. a Moinichen, Petri Seuerini, Olai Borrichii et Georgii Fuirenii. Disciplinis mathematicis, Astronomiae speciatim et Geometriae, inde ab initio saeculi superioris, postquam Tycho Braheus eximium reliquerat exemplum, ardentissime addicti fuerunt, nec sileri hic loci debent Christian. Longomontanus, Ge. Hilarius, Olaus Roemerus, Erasmus Bartholinus, et Petrus Horrebouius. Cf. MATTHIAE ANCHERSEN *Orat. de Mathematicis Danorum*, in *der Dänisch. Biblioth. P. VIII. p. 701. sq.* Ad Poesin naturali quadam propensione feruntur, et in hac ita eminent, vt caeteris cultioribus populis parum concedant. Vid. OLAI BORRICHII *Dissertationes de Poetis*, quarum argumenta recensent *Acta Erud. Lat. a. 1683. p. 281. sq.* nec non FRID. ROSTGAARDI *Deliciae quorundam Poetarum Danorum, L. B. 1693. in 12. Tomis II.* Hac aetate, illustris vir, Ludouic. Holbergius, lepidis Comoediis suis, aliisque carminum generibus, plausu honoratus est non vulgari. In litteratura orientali bene exercitati fuerunt Ioh. Sascerides, Thom. Bangius, Conr. Aslacus, Nicol. Petraeus, Iac. Bartholinus, Georg. Vrsinus, Sacerdos Naschouiensis in Lalandia, multoque plures. Iis vero litteris, quae ad Philologiam Graecam Romanamque referri solent, quantum operae dederint eruditi Danorum, singulari libello aliqua ex parte monstrauit ALBERTVS THVRA, isque

isque inscriptus est hoc modo: *Conspectus Danorum, qui partim Commentariis suis eruditis, partim quoque versionibus Danicis, de linguae Romanae et Graecae scriptoribus hactenus optime et praeclarissime meruerunt. Hafniae 1740. in 8.* Quouis sane digni sunt elogio Olaus et Andreas Borrichii, Olaus Wormius, Gulielmi filius, Paul. Vindigius, Vitus Beringus, Stephan. Stephanius, Ioh. Isaac. Pontanus, Nic. Cragius, Christ. Falsterus, Ioh. Grammius, quos vel stili Latini elegantia, vel alia merita in humaniores artes dudum immortalitati commendarunt. Cf. *Acta Erud. Lat. a. 1716. p. 134.* In Historia denique et Antiquitatibus patriae nobilitarunt Danorum gentem Saxo Grammaticus, venustissimus saeculi XII. adhuc barbari scriptor, Haraldus Huitfeldus, et, qui eum sequutus est maxime, Pontanus, Nic. Cragius, cuius Annales Ioh. Grammius, ipse in grege praestantiorum historicorum reponendus, a. 1737. luci exposuit, Thormodus Torfaeus, Stephan. Stephanius, Olaus Wormius, Thomas Bartholinus, Otto Sperlingius, iunior, laudatus Holbergius, Ericus Pontoppidanus, aliique, de quibus legendus NIC. PETR. SIBBERN in *Biblioth. historica Dano-Norwegica, Hamburgi a. 1716. in 8.* edita, qui et *p. 316. sq.* recenset quosdam de re numismatica bene meritos. Vitio quidem a non nullis vertitur litteratis Danis, quod raro scribant, raro foras prodeuntes in Auctorum censum veniant. At respondet, quem de ingeniis ciuium suorum consuluisse iuuabit, HOLBERGIVS in *Epistola ad Burmannum, Parti I. Opusculorum Latinor.* adiecta: *Vtinam in scribendo aeque parcae essent aliae gentes, ita litteris suus constaret honos, quos ob multitudinem scriptitantium vilescere videmus. Raro scribunt Dani, quia raro transscribunt. Et sane, si census ageretur librorum, qui alibi euulgantur, quique alendis potius ac ditandis plagiariis ac librariis, quam vtilitati Reipublicae litterariae, scripti sunt*

ſunt et ſcribuntur, vereor, ne repetundarum damnarentur bibliopolae vna cum Auctoribus ob extorta ſplendidis librorum titulis tributa, quae publicis ciuitatum oneribus ſuſtinendis melius impenderentur. Vereor etiam, ne vna cum aliis ſumtuariis legibus, ferenda eſſet haec: ne tot annales Voluſi pellibus aureis et argenteis ſuperbi, aut, vt ait Poeta, cedro peruncti ambularent; ſed vt iuberentur, depoſito ſumtuoſo habitu, cordyllas madida tegere papyro, et thuris piperisque cucullis. Cf. de argumento hoc, quod adhuc tractauimus, BERNH. RAVPACHII libellus *de praeſenti rei ſacrae et litterariae in Dania ſtatu, Hamb. 1717. in 8*; LVDOV. HOLBERGII *Dännemarck. Staats- und Reichs-Hiſtorie, Cap. V. pag. 193. ſq. edit. Germanicae*, vbi tamen varii occurrunt eruditi, qui Dani natione non fuerunt; generatim autem IOH. MOLLERI ampla *Praef. de gentium Borealium in litteras meritis*, qua ſolide refellit Molesworthium, ſuperiori ſaeculo Anglorum in aula Hafnienſi legatum, quippe qui publicis ſcriptis *) Danorum Suecorumque ingenia ab eruditione exquiſita nimis remota, et ad ornandam rem litterariam parum idonea eſſe, diuulgauerat. Praemiſſa eſt haec *Praefatio Molleriana* ALB. BARTHOLINI *de ſcriptis Danorum* et IOH. SCHEFFERI *de Sueciae eruditis* Commentationibus, quas, *Bibliothecae Septemtrionis eruditi* titulo inſignitas, auctiores edidit *Hamb. a. 1699. in 8.* Hodie magis in dies apud vtramque gentem eﬄoreſcere litteras, et eo quidem conſilio Academias Scientiarum Hafniae, Vpſaliae Holmiaeque, Maecenatum illuſtrium inſtinctu, a Regibus ſapientiſſimis eſſe conditas, optime norunt

*) Intelligimus illius libellos *de praeſenti regni Danici et Suecici Statu*, quorum hic *a. 1693.* ille *a. 1694.* Anglice *in 8.* prodiit. Vterque recuſus eſt Gallice Belgiceque, prior Germanice etiam *a. 1695. in 4.*

norunt omnes, qui solent rerum nouissime gestarum cupiditate inflammari.

RVSSORVM natio, barbara olim et stupida, inde a Petri Magni aetate ita fuit perpolita, vt nunc pelliculam veterem pene totam abiecisse videatur. Romam, quam lateritiam acceperit, se relinquere marmoream, iure gloriatus est Augustus. Sed maiora de se praedicare poterat acutissimus ille Russorum Imperator, quandoquidem regiones suas latissimas, luteas antea, magna ex parte reddidit aureas. Immensis profecto sumtibus barbariei tenebras ex toto orbe suo expellere, ac iuuentutem, languori desidiaeque deditam, incredibili ardore ad doctrinas liberales incitare studuit. Primum igitur de scholis et Academiis instituendis fuit sollicitus, deinceps autem, oblata stipendiorum lautissimorum mercede, complures viros eruditissimos ex cultiori Europa vocauit in imperium suum, vt ad humanitatem fingerent immansueta et fera ingenia, linguisque non solum imbuerent, sed philosophicis etiam, mathematicis ac medicis disciplinis. Praecipue illius munificentiae debetur Academia Scientiarum Petropolitana, quam, ne praesidia deessent et proficiendi adminicula, instruxit ornauitque Bibliotheca librorum et numero, et bonitate, pretiosissima, Museo rarissimis naturae rebus mirabili, instrumentorum, arte et magnificentia insignium, diuite adparatu, Obseruatorio mathematico, Theatro anatomico, numismatum item et antiquitatum collectione exquisitissima. Plura vid. in IOH. PERRY *Staat von Russland p.331. sq. edit. Germ.* et, quae huic libro adiecta est Partis II. loco, in *Relatione geograph. hist. politica de Imperio Moschico, p.459. sq.* Quos vero Russi his in studiis fecerint progressus, paucis adhuc, quantum sciamus, speciminibus ostenderunt publice: vnicum duntaxat eloquentiae Latinae ac poeseos documentum inuenimus in *Actis Erud. Lat. a.1745.*

a.1745. p.704. sq. vbi THEOPHANIS PROKOPOWICZ *Lucubrationes* recensentur. Eorum tamen ingenia quum discendi cupida dicantur et ad percipiendas artes optimas adcommodata, fore spes est, vt in posterum, magis magisque in litteris exercitati, scriptioni etiam operam dent crebrius, quidque humeri valeant, exteris nationibus declarent. Cf. HEVMANNI *Conspect. Reip. litt. Cap. IV.* §. *65. p. m. 193.* vbi et memoratur, IOH. PETR. KOHLIVM in *Introd. in histor. litter. Slauorum, Alton. a.1729. in 8.* de antiqua eruditionis apud Russos facie eleganter egisse. Nouissime *in dem gegenwärtigen Staat von Rußland*, quem librum V. C. ELIAS CASP. REICHARD *Alton. et Lips. a. 1752. in 4.* edidit, SALMONII laboribus fundamento positis, *Cap. XII. p. 642. sq.* de ingenio et doctrina Russorum dictum est adcurate, confirmatumque, mathematicarum eos disciplinarum, Arithmeticae cum primis, Geometriae et Architecturae militaris, nec non Historiarum, Geographiae ac Genealogiae, esse amantissimos.

§. XIII.

POLONORVM studia SIM. STAROVOLSCIVS in *Polonia p. 71. edit. Conring. a.1656. in 4. paratae*, sic describit: *Teneram aetatulam litteris addiscendis impendunt, vt vernacula et Latina lingua legere et scribere sciant: vnde ne in medio quidem Latio tam multos reperias, cum quibus Latine loqui possis, et vbi tam in Cancellaria Principis, quam in Curiis Parlamentorum, inferiorumque omnium iudicum subselliis caussas decisas, et monumenta Latina lingua descripta videas. Adultiores, si plebeii sunt, agrorum cultiuationi, opificio, aut mercaturae sese addicunt: nobiles vero militiae, sacerdotio et ministeriis opulentiorum. Vtrique autem libenter peregrinantur, et earum gentium linguas, ad quas perueniunt, cupide et facile discunt. Sunt enim docilia hominum*

ingenia, et valent, quocunque intenduntur: ſed tamen alienis inuentis perdiſcendis ea magis accommodant, quam vt noui aliquid ipſe excogitent, et excellere magnopere ſtudeant. Nihilo tamen minus non defuere nobis inſignes Mathematici, Aſtrologi, Dialectici, Oratores, Poetae et Philoſophi; tum Medici, Iuris conſulti atque Theologi, qui et Rem publicam, et Eccleſiam, ingenio ſuo atque ſcriptis illuſtrarunt. Quae dum in chartam coniecit Auctor, ante oculos habuit ſine dubio MARTINI CROMERI verba in *Polonia lib. I. p. m. 92. edit. Elzeuirianae* in *Republica, ſiue ſtatu, regni Poloniae, Lithuaniae, Boruſſiae et Liuoniae.* Fuſius haec explicantur in BERNH. CONNORI *Deſcript. regni Poloniae*, Germanice ex Anglico verſa, editaque *Lipſ. a. 1700. in 8. p. 769. ſq.* Lingua Latina Polonos, infimi etiam ordinis, quotidie vti, certum eſt: ſed plurimorum Latinitas culinam, quomodo dicere ſolemus, redolet. Orationes eorum ſemper fere cothurno incedunt, quum tota natio elatiores ſpiritus gerat. Habent tamen varios quoque, qui veterum elegantias et pondus imitando conſequi diligenter conati ſunt, e. g. Staniſlaum Orechouium, Demoſthenis Poloni elogio a multis inſignitum. Alios diſertiſſimos viros cognoſcere licet ex STAROVOLSCII *Tract. de claris Sarmatiae Oratoribus, Florent. a. 1628. in 4.* itemque ex *Manipulo Orationum, ab eruditis viris Polonicae nationis ſcriptarum, Romae 1639. in 4.* editore ANDR. TRZEBICKIO. Vterque autem liber ad rariſſimos pertinet. De noua Oratorum Polonorum collectione vid. *die Leipz. gel. Zeitung. a. 1747. p. 692.* Ad poeticam artem natura videntur propenſi, numerantque inter ciues ſuos Matthiam Caſim. Sarbieuium, quem harum rerum periti non immerito alterum Horatium vocant. Addi huic poſſunt Sebaſt. Acernus, ſeu, quod verum eius nomen eſt, Klonowiczius, Andr. Cricius, Ioh. Cochanouius, Ioh. Dantiſcus, Nicol.

Nicol. Kmicicius, qui fictum sibi Iosaph. Isakowiczii nomen adsciuit, Clemens Ianitius, caet. Cf. *die Leipz. gel. Zeitung. a. 1731. p. 256.* Inter Mathematicos Polonorum excellunt Ioh. Latos, Matthias Miechouius, Albert. Brudzeuius, magnusque illius discipulus, Nicol. Copernicus, Borussus patria, cuius merita celeberrimus GOTTSCHEDIVS exposuit nitida grauique Oratione, in *Orationibus* eius *Germanicis, Lips. a. 1749* editis, *p. 93. sq.* obuia. Hisce iungendus adhuc Ioh. Heuelius, Gedanensis, patriae Ciuitatis olim Consul. In theologicis principatum obtinet scholastica, hinc Thomas Aquinas et Ioh. Duns, Scotus, dulcissima iis nomina sunt, quae colunt mirifice et venerantur. Historiae patriae multum luminis attulerunt Ioh. Dlugossus, qui plenam gentis suae historiam a primis originibus ad suam vsque aetatem deducere tentauit, optime diuulgatam *Lips. a. 1711. et 1712. Tomis II. in folio*, adductus supra Cromerus, Stanislaus Robierzicki, Sim. Okolski, Vespas. Kochowski, Paul. Piasecki, pluresque, quos partim SAM. IOACH. HOPPIVS in *Schediasmate de Scriptorib. Histor. Polonicae, Gedani 1707. in 4.* et in *Tomo I. Operis Dlugossiani* cum additionibus GABR. GRODDECKII, Professoris, et VALENT. SCHLIEFII, Patricii Gedanensis, excuso, partim DAVID BRAVNIVS in *Catalogo de Scriptor. Poloniae et Prussiae, Historicis, Politicis et ICtis, Colon. a. 1723. in 4.* verbosius recensent. Generatim autem de Polonorum eruditione, quae hac nostra aetate Zalusciis, incomparabili Fratrum pari, amplissima incrementa debet, commendari adhuc merentur laudatus STAROVOLSCIVS in *Centuria Scriptorum Polonicorum*, qui libellus, cum duobus aliis, nouissime recusus est *Vratislau. a. 1733. in 4;* IACOB. WOIT in *Diss. de incrementis studiorum per Polonos ac Prussos, Lips. 1723. in 4;* et IOH. DAN. IANOTZKI V. C. *Schediasmata* bina, alterum *de litterarum in Polonia instau-*

ratoribus ibid. a.1744. alterum *de litterarum in Polonia propagatoribus*, *Gedani 1746. eadem forma* typis impressum. Add. *Eiusdem Nachrichten von den in der Hochgräflich-Zaluskischen Bibliothec sich befindenden raren Polnischen Büchern. Pars I. Dresdae a.1747. Pars II. Vratisl. 1749. in 8.mai.* prodiit. Vtraque lectu dignissima continet. Nuper demum is ipse aliud produxit Opusculum, ex quo praesens rei litterariae in Sarmatia status potest intelligi. Inscriptum est: *Polonia litterata nostri temporis*, eiusque *Pars I.* emissa *Vratislau. a.1751. in 8. mai.*

De HVNGARORVM ingenio scribere voluit Auctor libri, cui titulus: *Pro cultu litterarum in Hungaria.* Sed ineptum eos nactos esse patronum, adcurate docetur in *Actis Erud. Lat. a.1749. pag.221. sq.* Latinae linguae vsus ipsi etiam plebi militibusque, vt in Polonia, ibidem communis est. Nec defuerunt tamen, qui fastidio ab inficeto corruptoque vulgi sermone abalienati multas dicendi Veneres adsequuti sunt. Hoc laude florent Andr. Dudithius, cuius *Orationes quinque*, in Concilio Tridentino habitas, GODOFRED. SCHWARTZIVS, eruditus iam Academiae Rintelensis Theologus, ipse Hungarus patria, denuo edidit *Halae Magd.1743. in 4*; Ioh. Sambucus; Ianus Pannonicus; Nicol. Isthuansius. Historia cum ciuilis, tum litteraria, superbit clarissimis Dan. Guil. Molleri, Martini Schmeizelii, et Matthiae Belii nominibus. In litteratura Graeca versatissimus fuit Steph. Berglerus, qui in *Actis Erud. Lat. a. 1715. p.219.* vbi de Alciphronis Epistolis, ab eo adornatis, sermo est, omnes Graecae linguae delicias exhausisse dicitur. Nitidam quoque Homeri editionem, quae *Amstael. a.1707. in 12.* lucem vidit, ab eodem accepimus. Plures eruditi Hungari occurrunt in DAV. CZWITTINGERI *Specimine Hungariae litteratae*, *Frf. et Lipsiae*, seu *Altorfii* potius, *a. 1711. 4.* Caeterum haud iniquum videtur

CONRIN-

CONRINGII in *Thefauro Rerumpublicarum Oldenburgeriano, P. IV. p. 432.* iudicium, quando adferit, vniuerfam Europam nullum habere regnum, minus inftructum viris eruditis, quam Pannoniam.

TVRCARVM ftudia exquifiuit IOH. BAPT. DONADVS in libro Italico, fupra *Cap. III. §. 1.* iam adducto, *de litteratura Turcica.* Varia, quae ad hoc faciunt argumentum, congeffit etiam HEVMANNVS in *Confp. Reip. litt. cap. IV. §. 75. p. m. 235. fq.* Idem in *Actis Philofoph. Tomo I. p. 612.* ex HENRICI BLVNTII *Itinerario Orientali* adfirmat, Turcas effe acutiffimos indefeffosque in cogitando, fed ob Legis Muhammedanae tyrannidem fumma ingenia in occulto latere. Addenda his IOH. CHRISTOPH. CLODII *Praef. Lexico Latino-Turcico-Germanico Lipf. a. 1730. in 8.* praefixa *de lingua et litteratura Turcarum.* Nobiliores huius populi in deliciis habent Poefin et Eloquentiam, quae vero turget atque inflata eft, item rerum geftarum monumenta, ac difciplinas mathematicas, praecipue mechanicas. Muficam quoque et Medicinam tractant non fegniter. Cf. GVER *Moeurs et Vfages des Turcs, à Paris 1747. in 4. Tomo I. lib. 3. cap. 4. pag. 442. fq.* et, quod ad Hiftoricos Turcarum attinet, CLODII *Specimen de nonnullis Hiftoricis ac Geographis Arabicis, Perficis, Turcicis, Lipfiae a. 1723. in 4.* Anno 1729. fama percrebuerat, id agere Turcas, vt Academia Scientiarum, Parifienfis exemplo, apud eos conftitueretur; fed altum deinceps de confilio hoc, ad exitum rite perducto, filentium fuit.

§. XIV.

At quid de noftris dicendum GERMANIS? Stupida fere habita ab exteris eft olim haec natio, ita, vt Perronius, Cardinalis, ac Dominic. Bouhourfius, Ordinis Iefu Sodalis, quaeftionem mouerint, an Germanus poffit effe *un bel efprit?* Certe in *Perronianis*

p. 16. secundum editionem *Amstael. anni 1694. in 12.* sic ait PERRONIVS: *La plus enuieuse et la plus brutale nation à mon gré, c'est l'Allemande, ennemie de tous les étrangers. Ces sont des esprits de biére et de la poisle.* Et *p. 185.* hoc de Gretsero fert iudicium: *Gretserus a bien de l'esprit pour un Allemand.* BOVHOVRSIVS autem scripsit *Entretiens d'Ariste et d'Eugene*, qui Dialogi primum *Paris. a. 1671. in 4.* hoc saeculo *Amstael. a. 1703. in 12.* et *Paris. 1721. ead. forma* prodierunt. In his, maxime in *Dialogo quarto, le bel esprit* inscripto, *p. 197. edit. Amstael.* rem esse singularem existimat, si quae apud populos Septemtrionales, praesertim Germanos, quos acute profecto cum Moschis coniungit, ingenia nascantur feliciora. Et paullo post haud obscure profitetur, illam ingenii viuacitatem, de qua differit in dicto Dialogo, proprio quodam iure ad Gallos pertinere solos, eorumque finibus ita esse inclusam, vt si forte vltra Rhenum, Alpes, aut Pyrenaeos etiam, velut rara auis reperiatur, non habitare illic putanda sit, sed, tamquam per errorem itineris eo delata, peregrinari. Itaque si quod ingenium excitatum, sagax ac plane diuinum describendum sit, vno vocabulo *Gallicum* dici oportet, aut hominem Gallum digito monstrari, et dicier: hic est! Quae verba desumsimus ex celeberrimi Hamburg. Professoris, MICH. RICHEY, eleganti *Progr. quo Gallorum quorundam de Germanorum ingeniis iudicia iniquitatis conuincit, Stadae 1705. in 4. pagina,* si numeres, *quarta.* Isthaec vero Bouhoursii insolentia variis displicuit, inter ipsos etiam Gallos. Primum huic obuiam iuit CLEANTES (seu, vero nomine, Jean Barbier d'Aucour,) *en Sentimens sur les Entretiens d'Ariste et d'Eugene, à Paris 1672. Part. II. in 12.* Deinceps data opera Germanorum patrocinium non solum contra Bouhoursii, sed Perronii etiam, Perralti, aliorumque criminationes absurdas suscepit IOH. FRID. CRAMERVS,

MERVS, vir tandem infelix, in *Vindiciis nominis Germanici, contra quosdam obtrectatores Gallos*, editis, haud adiecto Auctoris nomine, *Berolini a. 1694. in f.* plagulis decem, eodemque anno recusis *Amstaelodami in 8.* Quo libello lectu dignissimo quidem, at hodie non frequenter obuio, Germanos ingenii et elegantiae laude nihil concedere Gallis, imo superiores esse non nunquam, recte ostendit. Praeter hos Patri illi Ignatiano IOH. BRAVNIVS, Acad. Groningensis quondam Theologus, in *Selectis Sacris, lib. V. exercit. 3. p. 675. sq.* respondet, partim, quod nimias laudes linguae Gallicae in *Dialogo secundo* attribuit, partim ob iniurias, nationi Germanicae impudenter illatas. Nec tamen soli sunt inter Gallos, qui turpissime nobis maledixerunt, Perronius et Bouhoursius. In *Scaligerianis* etiam *alteris, pag. 8. edit. Groningensis*, sub voce: *les Allemands* haec leguntur: *Germani hodie valde fatui sunt et indocti.* Eandem inflauit tibiam Steph. du Bois, qui nomine Abbatis de BRETTEVILLE innotescere voluit, in *Tractatu de l'Eloquence de la Chaire et du Barreau, edito Paris. a. 1689. in 8. pag. 449.* vbi eius ex opinione Germani omnes fungi sunt bardique, et argutiarum nihil capiunt, adeo, vt viuacissima quaeque eloquendi ratio parum ipsos mouere possit. Quid BAILLETVS de Germanis sentiat, id videre licet in *Jugem. des Sav. Tom. I. P. 1. p. 272. sq. edit. nouae in forma minori.* Odii sane in Germanos eum non esse expertem, STRVVIVS contendit olim hocce *Capite §. 21.* Quod quum ANCILLONVS moleste ferret, illique sine iusta caussa id obiici crederet, in *Memoires concernant les vies et les ouvrages des Savans, p. 264.* ita loquitur: *Je dirae, que Struvius n'a pas dû prendre en mauvaise part ce, que Baillet a dit des Allemands* caet. et *p. 271: Je des-approuverois donc, je le répéte encore, et je me suis étendu à en dire les raisons, à fin qu'on doutât d'autant moins que je ne des-approu-*

vasse extremement, que Baillet eût parlé des Savans d' Allemagne avec mépris. Mais il ne me semble point, que ce, qu'il en a dit, doive être pris en mauvaise part. Quelques courtes Reflexions detromperont peut-être ceux, qui l'ont crû. Confirmat Ancillonus illud ex eo, quod quaeuis terra sua ferat ingenia, et quod Bailletus *l. c. p. 277.* de Bouhoursio scribat: *L'Auteur n'a point prétendu ôter aux Allemands la gloire d'être de bons esprits, la quelle est tout autrement solide que celle de bel esprit; qu'il paroît leur vouloir disputer. Et tout homme de jugement doit convenir, qu'un Allemand, qui s'est rendu bon esprit par son industrie et par son travail, est beaucoup plus louable, qu'un Italien, ou un François, qui étant né bel esprit, n'a soin de l'entretenir, que dans la vanité, ou dans l'oisiveté.* Verum enim vero, negandum licet non sit, Gallorum plerosque ob coeli solique naturam Germanis esse viuaciores, accedente potissimum nationis genio; exinde tamen non sequitur, Germanos plane non esse *beaux esprits*, et ex ea quidem solida ratione, quam addit Bouhoursius: *parce que c'est comme un prodige, qu'un Allemand fut fort spirituel.* Praeterquam enim quod Gallia suos etiam alat Boeotos, quos crasso sub aëre natos esse, Iouem lapidem iurares, certe tam prodigiosum non est, viros apud Germanos reperire, qui de viuacitate ingenii certare cum Gallis, iisque palmam eripere e manibus queant. Vel ad solam aulam Regiam Berolinensem prouocamus. Quot non in eadem fuerunt, et adhuc viuunt, qui prudentia, doctrina, ingenii cultura, morumque elegantia, illustre reddiderunt nomen suum! His profecto, vt alios taceamus, Ancillonus cum Bouhoursio et Bailleto haud disputabit venustatem ingenii. Hodie ipse Rex augustissimus, Fridericus, in huius laudis possessionem venit. Quid autem, si dicamus, Germanos ea vinci a Gallis? Nullo modo studiis eorum grauiori-

uioribus hoc oberit, quod ipse Bailletus negare non audet. Quamquam enim tot iucunda Schediasmata, quae laeui calamo scripta apud Gallos quotidie in lucem prodeunt, vix euulgentur in Germania; neque tamen ciues nostri natura ita sunt comparati, vt a Musarum sacris abhorreant, quin potius permulti, non alieno impulsu, sed sua sponte, concitati, per varios casus, ac per tot rerum discrimina, summum Heliconis iugum adscenderunt. De doctorum rusticorum multitudine, qui suo ducti genio etiam inter agrorum culturam litteras tractarunt, his nihil immiscebimus, ne facere ex musca elephantem videamur. Maioris longe momenti sunt exempla eorum Germanorum, qui, vel rusticorum, vel opificum, vel mercatorum proletariorum filii, ad alia prorsus, quam ad liberales doctrinas, destinati fuerunt, postea vero in his ipsis mirabiles fecerunt progressus. Legant, qui talia nosse voluerint, CHRISTIANI FEVSTELII *Schediasma ad Henr. Pippingium*, in quo *generatim de eruditorum Germanorum vitis contra iniquas Gallorum censuras*, ac *speciatim de Germanorum Biographis*, *contra Rol. Maresii iudicium*, egit. Prodiit libellus vtilis hoc loco, alias a naeuis non vacuus, *Lips. a. 1707. in 8.* et recensetur in *Actis Erud. Lat. a. 1708, p. 182. sq.* Eiusmodi viros ipse genius et natura honestissimis illecebris ad Musarum attraxerunt societatem, quamquam earum studia magno deinceps labore coluerunt, sine quo sane nec Germani, nec Galli, aliquid praeclari perficient. In solis forte adminiculis, quae saepe apud nos deficiunt, cedere debemus exteris, Gallis et Anglis praecipue, in ipsa studiorum ratione non item: vt infra euidenter adparebit. Iam, redeuntes ad Bailletum, videbimus adhuc, an non aliis in locis Germanorum famam laedat. Scribit de iisdem: *On peut dire, que nos Rois y ont fait entrer les belles Lettres, les Sciences, la Police, et les Sentimens de l'humanité*

avec

avec les lumiéres de l'Evangile, quum tamen Francorum Reges originis fuerint Germanicae, vt potius dici debeat, Germanos haec ſingula in Galliam introduxiſſe. Conſtat quoque, Chriſtiana ſacra iam ante Francorum coalitionem apud Germanos haud fuiſſe inuſitata. Bergit Bailletus: *C'eſt pourquoi les Allemands ſont toûjours Allemands dans leurs ecrits. C'eſt à dire, que, quoiqu'il n'y ait point de Science ſi difficile et ſi abſtraite, à la quelle ils ne ſoient parvenu par leurs travaux immenſes, par leurs longues meditations, et par leur induſtrie perticuliére, tant de peines et tant de merites n'ont pas pû leur acquerir des qualités, que la nature n'a point jugé à propos d'accorder aux eſprits, qu'elle a renfermé dans des corps robuſtes et environnés d'un air froid et grosſier. Ainſi il ne faut point chercher dans les Ouvrages de la plus grande partie des Allemands la gentilesſe, la ſubtilité, le brillant, la vivacité, la délicatesſe, la politesſe, l'air enjoûé, l'ordre, la méthode, et toutes les beautés, qui ſe trouvent dans les écrits des Grecs et des Romains, et l'on ne doit point exiger d'eux autre choſe, que de la ſolidité, de l'exactitude, du jugement, et de l'erudition.* Gratias quidem agimus Gallo, quod Germanis tribuat eruditionem atque iudicium exactum. In plerisque tamen eorum ſcriptis deſiderari alacritatem animi, lepores, ingenii lumina, iuſtum ordinem methodumque, falſa et iniqua eſt inſimulatio, ad ſolam ſpectans eruditorum plebem, cuius non minor forſitan apud Gallos, quam in Germania, cogi exercitus poſſet. Illud vero, quod Galli *l'air enjoûé* vocant, quodque in libris ipſorum amatoriis, et caeteris opuſculis leuidenſibus, dominatur, Germani, qui nucleum cortici praeferunt, non dolebunt admodum ſibi deeſſe, re licet vera nullius foret negotii, eiusmodi etiam exempla, quae gloriae nobis ornamentoque ſummo ſunt, omnium ante oculos proponere. Ridet Germanos deinceps Bailletus, et his quidem

dem verbis: *C'est pour cela qu'un rieur d'Italie voiant combien cette Nation est laborieuse, ne pût s'empêcher de dire, autant par admiration, que par raillerie, que les Allemands ont l'esprit non pas dans la cervelle, comme les autres hommes, mais sur le dos, et que Minerve avoit ses Mulets dans les Ecôles et les Academies de ce pais, comme la ville de Rome avoit autrefois entretenu les Mulets de Marius dans ses Armées.* Lepide profecto, vt nihil supra! Nugas istas, et inficetas cauillationes dignari responso, idem esset, ac laureolam in mustaceo quaerere. Audiamus, quae porro differit Auctor. *On ne doit donc pas s'etonner*, inquit, *de ne point trouver dans les Ouvrages en vers, que les Allemands ont produits, ce genie heureux de la Poesie, que l'on admire dans les Italiens modernes, et dans les anciens Grecs et Romains.* Verum, qui Germanos parumper nouerit saltim, reperiet inter eosdem poetas, genio isto instructissimos. In Poesi Graeca habemus Laur. Rhodomannum, cuius vitam, optimamque in Graecis litteris eruditionem, eleganti libro exposuit clarissimus vir, CAROL. HENR. LANGIVS, *Lubecae a. 1741. in 8.* Habemus etiam Paul. Dolscium, Ioh. Possellum, Mich. Neandrum, Ioh. Godofr. Cyrillum, siue Herrichen, et alios, de quibus v. GEORG. LIZELII *Histor. Poetar. Graecor. Germaniae a renatis litteris ad nostra tempora, Frf. et Lips.* (seu *Ienae* potius) *a. 1730. in 8.* Latinam Poesin felicissime, Musisque ipsis adplaudentibus, excoluerunt Petrus Lotichius, Ge. Sabinus, Conrad. Celtes, Nicod. Frischlinus, Paul. Melissus, siue Schedius, Iacob. Balde, Casp. Barthius, Eobanus, Hessus, Ioh. Stigelius, Georg. Fabricius, Ferdin. L. Baro a Fuerstenberg, Episcopus Monasteriensis, de quo legantur PETRI FRANCII *Postuma*, in *Orat. pro Poetica*, *p. 138*, et plures, quorum Historiam a laudato Lizelio frustra ad hunc vsque diem exspectauimus. Vid. *die Leipz. gelehrten Zeitung. a. 1730. p. 350.* Hac

aetate

aetate insignis ad versus faciendos indoles magnam apud omnes auctoritatem conciliauit Christiano Gottlieb Schwartzio, Ioh. Matthiae Gesnero, Frid. Ottoni Menckenio, Michaeli Richeio, viris ingenio doctrinaque praestantissimis. Germanici Carminis conditores elegantissimi sunt Mart. Opitius, (de quo exstat GOTTSCHEDII nostri, non vulgaris itidem poetae, *Oratio* grauis et polita in eius *Orationibus Germanicis pag. 175. sq.*) Paul. Flemmingius, Ioach. Rachelius, Christian. ab Hofmanswaldau, Frid. Rudolph. Ludouic. a Canitz, Ioh. a Besser, Ioh. Christian. Guntherus, Barthold. Henr. Brokesius, Ioh. Vlric. a Koenig, Alb. ab Haller, Frid. ab Hagedorn, Richeius, iam memoratus, Ioh. Ge. Bockius, Christian. Fürchtegott, Gellertus, item sublimis ille Messiae Auctor, Klopstockius, cuius virtutes poeticae nuper praeconem nactae sunt, praeter alios, IOH. CHRISTOPH. DOMMERICHIVM in *Prolus. de Christeidos Klopstockianae praecipua Venere, Guelpherb. a. 1752. in 4.* In Tragoedia Ioh. Elias Schlegelius, Professor Soranus, alter euasisset Cornelius, *(Corneille)* nisi praematura morte diem supremum obiisset. Cf. de Poetarum Germanicorum excellentia BENIAM. NEVKIRCHII *Praefatio, Domini ab Hofmanswaldau, aliorumque Germanorum, Carminibus selectis* praefixa, quae primum prodiit *Lips. a. 1695. in 8.* Ad artem dicendi solutam quod attinet, non melius censoris partes agit Bailletus. Sic enim ille de Germanorum eloquentia: *Ils ne sont pas beaucoup plus heureux dans les piéces d'eloquence, qui ne demandent guére moins de feu, de vivacité et d'imagination, que la Poësie.* Quae sane in mentem ipsi non venissent, si legisset vnquam Ioh. Caselii, Aug. Buchneri, Ioh. Henr. Boecleri, et Casp. Corberi Orationes. De Caselio videri meretur IOSEPHI SCALIGERI testimonium eo magis honorificum, quo minus domesticum est, in *Epistolis lib. III. epist. 270. p. 516. edit.*

edit. Francof. vbi haec ad eundem: *Quantum me orationis tuae indoles, pura, casta, Romana, affecit! Multi enim Latine, pauci Romane loquuntur; et si qui forte Romane, at raro illum Ciceroniani saeculi genium assequuntur. Qui hunc leporem in tua oratione non agnoscit, is, quid sit Latine scribere, nescit.* Buchneri autem dictione nihil poteſt eſſe ſplendidius, nihil vberius, quamquam illam, ne quid diſſimulemus, a caſtitate terſae Latinitatis recedere interdum largimur. Neque hi ſoli ſunt, quorum apud Germanos facundia eluxit. Nolumus in ſcenam vocare Philipp. Melanchthonem, et alios, qui tenui plerumque ſtilo vtuntur, omni orationis ornatu, tamquam veſte, detracto. At eos ſilere hoc loco nefas eſſet, quibus praeſens aetas non temere ſe iactat, homines eloquentiſſimos, ſcilicet Conr. Sam. Schurzfleiſchium, Ioh. Caſp. Khunium, Chriſtoph. Cellarium, Iuſt. Chriſtoph. Boehmerum, Nicol. Hier. Gundlingium, cuius tamen dictio, perinde ac Buchneriana, non vbique veterem illam elegantiam redolet, Ioh. Gottlieb Heineccium, Chriſtian. Gottlieb Schwartzium, Ioh. Guil. a Berger, Ioh. Matthiam Geſnerum, Ioh. Dan. Schoepflinum, Chriſtian. Frid. Boernerum, Ioh. Erh. Kappium, Ioh. Aug. Erneſti, et Ioh. Nicol. Funccium. In patria lingua quantum dicendo valeant, monumentis pucherrimis probarunt Sam. a Koenigsdorf, decus quondam Vratislauienſium, Ioh. Laur. a Moshcim, Ioh. Carol. a Kirchbach, Ioh. Erneſt. Schubertus, et, quos iam laudauimus, Canitius, Gundlingius, Gottſchedius. Alios, quamquam in promtu eſſent, nominare non attinet. Pergimus potius ad Bailletum, viſuri, quae eius ſit de ſtudio Germanorum hiſtorico ſententia. *Leurs Hiſtoriens*, ait, *ne ſont pas non plus fort reguliers pour la plû-part. Car ſans parler ici de leur peu d'exactitude, de la partialité et de la mauvaiſe foi des uns, de la ſimplicité et de la credulité exceſſive des autres, ou peut dire avec Barth. Kecker-*

Keckerman, qui étoit Allemand lui-même, qu'ils sont remplis de trop de verbiage et de fatras, qu'ils rétardent mal à propos et qu'ils jettent dans l'impatience un Lecteur, qui ne cherche que le solide, et qui veut aller droit aux faits, qu'il y cherche. C'est ce, qui a fait dire au Pere Rapin, que les Allemands ont des vastes projets sur leurs Histoires, mais rien de reduit dans l'ordre naturel, que demanderoit un dessein exact. Verum, si Gallorum Historicos conferamus cum Germanis, multos reperiemus, qui Pithoeum industria, Thuanum prudentia, Aemilium sermonis elegantia, Varillasium, Grammondum, Priolum, et eiusmodi generis Historicos, fide ac integritate longo post se interuallo relinquant. Sunt certe veraces Germani, Proceres tamen veritatem non semper tolerare possunt. Vbi enim ratio eius habetur, et opprobria domus deteguntur, vel alias damni non nihil inde oriri videtur, supprimuntur talia scripta, prohibentur grauiter, vel saltim immutantur, quo ipso historicae veritati vis maxima infertur. Nota sunt eiusmodi Opera complura, quorum varia nominarunt SCHELHORNIVS *Amoenit. litter. Tomo. II. p. 341. sq.* et HEVMANNVS in *Consp. Reip. litter. Cap. VI. §. 21. p. m. 347. sq.* Sed nec aliarum gentium Historici mitiora hac in re fata experti sunt. Exempli loco esse possunt Camdeni Annales, de quibus testatur BVRNETTVS in *Replicat. ad Varillasium p. 59.* Auctorem Thuano esse confessum, quod Iacobus I. Anglorum Rex Annales eius necessario reuisere voluerit, eosdemque tradiderit postea in manus Comitis Northamptoni; inde plurima ex iis erasa, plurima mutilata fuisse. Prostat STRVVII nostri *de meritis Germanorum in Historiam Oratio*, editis olim ad hunc librum *Supplementis* adiecta, quae exilis tamen, et nimia breuitate laborat, adeoque operae facturus esset pretium, qui ad pertractandum argumentum tam illustre maiori cura et studio accederet. Vt paucis, quan-

quantumque nostri instituti ratio permittit, rem expediamus, sciant exteri, qui gentis nostrae Historicos vel ignorant plane, vel nullius fere momenti esse arbitrantur, produxisse Imperium Germanicum Ioh. Auentinum et Christoph. Lehmannum, Scriptores in medio aeuo vtilissimos, Ioh. Sleidanum, cuius *Commentarii de statu religionis et Reipublicae Germanicae sub Carolo V.* in multas Europae linguas conuersi sunt, Marc. Velserum, Carolum Ludouic. Tolnerum, Franc. Christoph. Comitem a Kheuenhüller, Sam. L. B. a Pufendorf, Conr. Sam. Schurzfleischium, Godofr. Guil. Leibnitium, Ioh. Ge. Eccardum, Ioh. Dauid. Koelérum, Henr. Comitem a Bunau, et Ioh. Iac. Mascouium, quorum Duumuirorum Opera historica hunc solum naeuum habent, quod vix poterunt ad finem perduci a calamo eorum longe praestantissimo. De reliquis, et iis etiam, qui in conquirendis Diplomatibus Actisque publicis, nec non in colligendis Scriptoribus rerum Germanicarum ineditis admodum industrii fuere, copiosius agit *Bibliotheca historica Struuio-Buderiana, Cap. XVI. sq. p. 651.* De magna Germanorum fama in re diplomatica vid IVVENEL de CARLENCAS *Versuch einer Geschichte der schönen vnd anderer Wissenschaften, Parte II. p. 101.* ibique celeb. KAPPIVS in *notis.* Geographia antiqua quantum a Cellario, et Chronologia quantum a Setho Caluisio, nostraque aetate a Leonh. Offerhaus, Westphalo, lucis acceperit, constat inter omnes. Historiam et Antiquitates ecclesiasticas prospero apud nos coluerunt successu Ioach. Hildebrandus, Thomas Ittigius, Vitus Ludouic. a Seckendorf, Ioh. Andr. Schmidius, Ioh. Franc. Buddeus, Vrban. Godofr. Siberus, Moshemius, et Ioh. Georg. Walchius. Litterariam vero, ad quod nobilissimum studium Germani, sine controuersia, facem praetulerunt aliis gentibus, tot viri doctissimi suis lucubrationibus exornarunt, vt, si

vlla in re, certe in hac nostris superbire copiis queamus. Non repetemus hic praecipua nomina, iam laudata quippe in *Capite I. §. 5.* id saltim obseruasse iuuabit, MORHOFIVM *Polyh. Tomo I. lib. 1. cap. 18. § 50. p. m. 207.* postquam haec scripserat: *Certe vel ipse liuor fatebitur, absque Germanis vix tantos in re litteraria progressus facturas caeteras nationes, quae Germanos quadantenus Paedagogos nactae sunt*, singularem promisisse Dissertationem *de meritis Germanorum in rem litterariam.* Sed, quod est dolendum omnino, illud Opusculum, lectionibus Academicis proponi coeptum, absoluere viro laboriosissimo haud licuit, solumque eius exordium, inter schedas litterarum studiosi, qui ex dictantis id ore exceperat, repertum, in *Dissertationum Morhofianarum* Volumine *Hamb. a. 1699. in 4. p. 612. sq.* excusum est. Cf. MOLLERI *Prolegomena, Tomo II. ac III. Polyhistoris* praefixa, *p. 64.* Particulam quidem hanc, multis modis perfectiorem, et ex Auctoris autographo mire locupletatam, in *Praef.* ad MORHOFII libellum *de legendis, imitandis et excerpendis Auctoribus, Hamb. a. 1731. in 8.* pollicitus est, sed nondum edidit, clarissimus KOHLIVS. Add. venerabilis WALCHII *Progr. Lips. a. 1715. in 4.* diuulgatum *de Germania, historiae litterariae splendore nostra in primis aetate illuminata*, in quo tamen vir, de his etiam studiis optime meritus, varia nunc eorum nomina deleret forsitan, quorum scripta patriae nostrae non adeo honorifica esse arbitramur. Hactenus de Bailleto, caeterisque Gallis, Germanos indigne rusticeque vellicantibus. At his opponimus, praeter iam dicta, humanius longe iudicium VRBANI CHEVREAV in *Chevraeanis Tomo I. p. 91* his verbis expressum: *Tilenus pour un Allemand parle et écrit bien François, dit Scaliger, Gretserus a bien de l'esprit pour un Allemand, dit le Cardinal du Perron: et le Pere Bouhours met en question, si un Allemand peut être un bel esprit? On ne doit*

doit juger ni bien, ni mal, d'une Nation par un particulier, ni d'un particulier par sa Nation. Il y a des Allemands comme des François, qui n'ont point d'esprit; des Allemands, qui ont sçû plus d'Hebreu, plus de Grec, que Scaliger, et le Cardinal du Perron. J'honore fort le Pere Bouhours, qui a du merite: mais j'ose dire, que la France n'a point de plus bel esprit, que Madame la Duchesse de Hannover d'aujourd'hui, ni de personne plus solidement savante en Philosophie, que l'étoit Madame la Princesse Elisabeth de Boheme, sa soeur; et je ne crois pas, que l'on refuse le même titre à beaucoup d'Academiciens d'Allemagne, dont les Ouvrages meriteroient bien d'être traduits. Il y a d'autres Princesses en Allemagne, qui ont infiniment de l'esprit, mais on s'est mis en tête, qu'elles n'en ont point, parcequ'elles ne sont ni enjoüées, ni coquettes, et qu'en France on juge souvent du bel esprit par la belle humeur. Les François disent, c'est un Allemand, pour exprimer un homme pesant, brutal; et les Allemands, comme les Italiens, c'est un François, pour dire un fou et un étourdi. Nous disons encore, c'est un Italien, pour marquer un fourbe; et un Anglois, pour marquer un traître. C'est aller trop loin, et il est certain, qu'il y a en France des gens fort sages; des gens éclairez et penetrans en Allemagne; d'autres de fort bonne foi en Italie; et en Angleterre des gens de bien. Ainsi le Cardinal du Perron n'avoit plus qu'à dire, le Pere Gretser avoit bien de l'esprit, c'est dommage, qu'il fut Allemand, comme le Prince de Salé dit de Ruyter, il est honnête homme, c'est dommage, qu'il soit Chrêtien. STEPHANVS item BALVZIVS in *Epistola ad Frid. Bened. Carpzouium* sic scribit: *Ego ingenia vestra non solum non despicio, sed plurimi facio, vt qui multa bona didicerim in libris Germanorum, quorum satis magnam copiam habeo.* Addit tamen in alia *Epistola ad Ioh. Schilterum*: *Qui in gratiam eruditorum scribunt, debent, vt ego quidem arbitror, abstinere a laudandis lucubrationibus illis, quae in praesens scriptae, ad*

aucupandam nimirum auram vulgarem, non pertinent ad posteritatem. In quo saepe labi vestrates Scriptores, iam questus sum apud eorum nonnullos. Vid. SCHELHORNII *Amoenit. litterar. Tomo VIII. p. 624.* et *p. 632.* Quid de Germanorum ingeniis sentiat eminentissimus Quirini, iudex sane congruus, haud ita pridem docuit clarissimus ROTHFISCHERVS in Relatione *de transitu suo ad coetum Lutheranum*, Germanice typis impressa. Dixit nimirum, anno 1748. quum Ratisbonae commoraretur, eximius ille Maecenas: *O, eruditissimi nostrorum non sunt aequiparandi mediocribus ipsorum!* Cf. quoque BAELII *Diction. histor. et critique*, v. *Gretserus*, vbi inter alia de viro hoc docto: *Le Cardinal du Perron*, inquit, *lui accordoit la loüange d'avoir de l'esprit; mais il ajoûtoit une clause très-malhonnête, puisqu'elle choquoit une très-illustre et très-savante Nation.* Donzellini, Sepulvedae, Erasmi et Bodini elogia Germanorum adfert litteratissimus HEVMANNVS in *Poeciles Tomo I. p. 643.* Idem de ingeniis eorum, speciatim philosophicis, copiose agit in *Actis Philosophor. Tomo I. p. 709. sq.* ac *Tomo III. p. 838. sq.* Quum antea plerique cum Aristotele ambularent, primus deseruit castra Scholasticorum et Sectariorum omnium, rectioremque ad veram Philosophiam, maxime practicam, perueniendi viam patefecit, et animose, concoctis, quae deuorandae ipsi erant, obstinatorum ineptiis, persequutus est circa saeculi superioris finem Christian. Thomasius, de quo plura lectu dignissima occurrunt in IACOBI BRVCKERI *Histor. critica Philosophiae*, Opere vniuersis exterorum, in hoc studio, conatibus longe anteferendo, *Tomi IV. Parte altera, p. 451. sq.* Quantopere eodem tempore Godofr. Guil. Leibnitius, ac deinceps Christian. Wolfius, viri summi, disciplinas philosophicas illustrarint reddiderintque perfectiores, vel praetextati hodie pueri non ignorant. Cf. SAM. CHRISTIANI HOLLMANNI, qui ipse

ipſe inter meliores Germaniae philoſophos locum occupat, *Diſſert.* elegans *de Reformatione philoſophica, Vitembergae a. 1730. in 4.* §. *IX. ſq.* ac de Leibnitio ſolo BRVCKERVS, *l. c. pag. 373. ſq.* Diuerſa fuit illius a Thomaſii principiis philoſophandi ratio. Tantum enim abeſt, vt eius, aliorumque recentiorum, doctrinas ſuo prorſus calculo probauerit, vt veterum potius, Scholaſticorum etiam, horum licet naeuos ſatis perſpectos haberet, laudarit methodum, eorundemque auctoritatem, fractam aliquamdiu et conculcatam maxima ex parte, in priſtinum reſtituere ſtatum laborauerit. Inde mirum non eſt, varia antiquae Philoſophiae cum gentilis, tum ſcholaſticae, in eius, quod formare coeperat, ſyſtema confluxiſſe. Poſſemus facile plures egregios, quos patria noſtra peperit, philoſophos ſubtexere, e. g. Sam. Pufendorfium in Philoſophia practica, Ioh. Henr. Wincklerum in naturali, et Ioh. Martin. Chladenium, qui multa in Logicis fuſius ſolidiusque, quam ante eum factum, pertractauit; ſed properandum eſt ad caetera, ne nimis diu huic de Germanorum ſtudiis argumento inhaereamus. Praetermiſſa ſupplebit haud dubie IOH. ZACH. HILLIGERI *Oratio de meritis Germanorum in Philoſophiam, vindicatis contra Gallos*, quam in *Actis Academ. Vitemberg.* exſtare integram, doctiſſimus teſtatur STROODTMANNVS in *den Beyträgen zur Hiſtor. der Gelahrheit, Hamb. 1748. ſq. in 8. Parte II. pag. 230.* Coeli mathematici apud nos ſidera ſunt clariſſima Georg. Peurbachius, eiusque diſcipulus, Ioh. Regiomontanus, porro Chriſtoph. Clauius, Simon Marius, Ioh. Keplerus, Otto Guericke, Erh. Weigelius, Ioh. Chriſtoph. et Leonh. Chriſtoph. Sturmii, pater ac filius, Ehrenfr. Waltherus a Tſchirnhauſen, Iacob. Leupoldus, Godofr. Guil. Leibnitius, Chriſtian. Wolfius, Leonh. Eulerus, Ioh. Frid. Weidlerus caet. De Leibnitio ſane, viro inter maximos aetatis recentioris

Polyhiſtores collocando, veriſſimum eſt laudati BRVCKERI iudicium *l. c. p. 379.* vbi ſic ſcribit: *Nulla in ſcientia vel ingenii vaſtitatem, vel cogitationum ſublimitatem, vel meditationum felicitatem magis prodidit, quam in artibus mathematicis. In quibus difficillimas arithmeticae et geometriae diſciplinas perficere aggreſſus, ſupra omnem exſpectationem ad humani intellectus apicem progreſſus fuiſſe recte cenſetur. . Non prouocabimus ad vniuerſi orbis mathematici ſententiam et conſenſum, quem conſpirare amice in hac Leibnitiani nominis gloria, nemo eſt rerum litterariarum tam ignarus, vt neſciat: ſed ipſa viri maximi ſpecimina Actis Eruditorum et Ephemeridibus Pariſienſibus pleraque inſerta, in partes vocamus, quibus tantum Matheſin ſublimiorem iuuit, quantum ab humano ingenio proficiſci potuit.* Cf. GE. ALB. HAMBERGERI *Progr. de meritis Germanorum in Matheſin, Ienae a. 1694. in 4.* BONIFAC. HENR. EHRENBERGERI *Diſſ. de temperamento mathematico, ibid. 1710. Cap. II. §. 8.* MICH. GOTTLIEB HANSCHII *Praefat. Epiſtolis ad Ioh. Keplerum ſcriptis*, ac *Lipſ. a. 1718. in f.* editis, praefixa, in qua idem argumentum attigit, nec non IOH. GABR. DOPPELMAYR *hiſtoriſche Nachricht von den Nürnbergiſch. Mathematicis und Künſtlern, Norimb. a. 1730. in f.* Studia philologica omni contentione, et velis, vt ita dicam, remisque ad ſummum a Germanis euecta faſtigium eſſe, ſequentia indicabunt. Scilicet *de Germanorum in litteraturam Orientalem meritis Diſſertatio* diuulgata eſt *Altorfii a. 1698.* auctore RVDOLPHO MART. MEELFÜHRERO, de quo legatur *Lexicon Eruditorum Menckenio-Ioecherianum.* Add. IOH. CHRISTIANI CLODII *Progr.* quo ad audiendam *de Germanorum in linguas Orientales meritis* Orationem inuitauit, *Lipſ. a. 1728. in 4.* ac ſigillatim *de eximiis Sueuorum in litteraturam Orientalem meritis* doctiſſimi SCHELHORNII *Schediaſma* in ipſius *Amoen. litterar. Tomo XIII. artic. 3. pag. 197. ſq.* Hac

noſtra

noſtra aetate maxime inclaruerunt his litteris Henr. Opitius, laudatus Clodius, Ioh. Andr. Dantzius, Ioh. Chriſtoph. Wolfius, Ioh. Dauid Schieferdeckerus, Conr. Ikenius, et Andr. Georg. Waehnerus. In Graecam Philologiam quanto ardore incubuerint ciues mei, eleganter oſtendit CONR. SAM. SCHVRZFLEISCHIVS *Diſſ.* ſingulari *de meritis Germanorum in Graecas litteras*, quae primum excuſa *Vitemb. a.1697.* poſtea in *Diſſertationibus eius Lipſ. a. 1699. in 4.* iunctim exhibitis locum vltimum obtinuit. Lectu quoque digna eſt IOH. BALTH. BERNHOLDI *Diſſ. de Profeſſoribus Altorfinis, qui Graece doctiſſimi fuerunt, Altorfii a.1732. in 4.* pariterque LAVR. REINHARDI *Orat. de incrementis, quae Philologia Graeca inde ab anno 1701. vsque ad annum 1727. opera Germanorum cepit,* quae eiusdem acceſſit *Inſtitut. ſtili Latini, Frf. et Lipſ. a. 1728. in 8. p. 161. ſq.* Ne quis deſiderare poſſit exempla, nominabimus ſaltim, inter tot alios, Ioach. Camerarium, Hieron. Wolfium, Mart. Cruſium, Ioh. Leunclauium, Dauid. Hoeſchelium, et Eraſm. Schmidium, optimum ante Oxonienſium conatus, Pindari editorem, qui poeta quum prodiret in lucem, obſtupuerunt fere eruditiſſimi Belgarum, vt ſponte ſint faſſi, tantum in difficili non modo, verum etiam inquinatiſſimo mendis, auctore praeſtitum eſſe a Schmidio, quantum praeſtari ab vllo eruditorum poſſe vix credidiſſent. Vid. SCHVRZFLEISCHII *Diſſ. cit. §. V.* et GOETZII *Merckwürdigk. der Königl. Bibl. zu Dreſden, Vol. II. p. 467.* Alias non minores laudes tribuendae ſunt editionibus antiquorum Muſicorum VII. ac Diogenis Laertii a Marco Meibomio; Pauſaniae a Ioach. Kuhnio; Suidae, Ariſtophanis, et Iamblichi de vita Pythagorae a Ludolpho Küſtero; Philoſtratorum a Godofr. Oleario; Epiſtolarum Libanii a Ioh. Chriſtoph. Wolfio; Sapphonis a fratre illius, Ioh. Chriſtiano; Sexti Empirici, a Ioh. Alb. Fabricio; Dionis

Caſſii ab eodem et Herm. Sam. Reimaro; Luciani a Ioh. Matthia Geſnero ac Ioh. Frid Reitzio; item Theophili, Inſtit. Iuſtinianearum interpretis, a Guil. Ottone Reitzio adparatis. Latini pariter Scriptores varii, Germanorum induſtria copioſe ornati, eruditorum ante oculos iacent, quod planum faciunt Plautus Frid. Taubmanni, Claudianus ac Statius Caſp. Barthii, Florus Laur. Begeri, quamquam non integer, Salluſtius Gottlieb Cortii,*) Plinii Epiſtolae eiusdem et Pauli Dan. Longolii, Rei ruſticae Scriptores Ioh. Matthiae Geſneri, et Plinii Panegyricus Chriſtiani Gottlieb Schwartzii. In Taubmanni tamen Barthiique editionibus cum nitor externus, tum adcurata typographicorum errorum emendatio, deſideratur. Artis etymologicae ſcientiſſimus fuit Theod. Haſaeus, nec vixiſſe hac noſtra aetate maiorem in hoc ſtudio acûtioremque, HEVMANNVS ſcribit in *Conſpectu Reip. litt. Cap. V. §. 10 p. m. 255.* Inſcriptionum variarum collectores et explicatores eruditos, quos vindicat ſibi Germania, recenſet KAPPIVS V. C. in *notis ad* IVVENELII *Verſuch einer Geſchichte der ſchönen Wiſſenſchaften, P. II. p. 158. ſq.* Lexica vero Latinae linguae, Fabrianum ac Stephanianum, ſi adſpiciamus, nonne ſtatim elucet exinde diuturnus et incredibilis Geſneri, noſtratis, labor? Addatur generatim LAVR. REINHARDI *Orat. de incrementis, quae Philologia Latina in Germania ſaeculo XVIII. cepit,* in eius *Inſtit. ſtili Latini, pag. 118. ſq.* et IOH. GODOFR. OLEARII *Progr. de meritis Germanorum in ſtudia humanitatis, Sangerhuſae 1730. in 4.* vbi paucis pertractauit Auctor, quae totum certe librum depoſcerent. Accedimus ad tres ſuperiores eruditorum Ordines, quos vulgo Facultates dicunt. Inter Theologos praeſtantiſ-

*) Nouiſſima quidem Salluſtii editio eſt Belgica, quam *a. 1742. in 8. mai.* curauit SIGEB. HAVERCAMPVS; ſed quid de ea ſit ſentiendum, docent *Acta Erud. Lat. a. 1743. p. 193. ſq.*

ſtantiſſimos merito primas tenet Martinus Lutherus, ingenium maxime heroicum. Huic iungendi Martin. Chemnitius, Ge. Calixtus, Philipp. Melanchthon, Ioh. Gerhardus, Salomo Glaſſius, Sebaſt. Schmidius, Auguſt. Pfeifferus, Ioh. Franc. Buddeus, Ioh. Guſtauus Reinbeckius, Valent. Erneſt. Loeſcherus, et, qui hac noſtra aetate Scriptorum ſuorum gloria viui adhuc florent, Ioh. Laur. Moshemius, Salomo Deylingius, Ioh. Ge. Walchius, Sigism. Iac. Baumgartenius, aliique bene multi. Cf. IOH. CHRISTOPH. WENDLERI *Diſſertatio*, Praeſide Sontagio, *Altorf. a. 1710. in 4.* defenſa, *de praecipuorum quorundam ſaeculi XVI et XVII. Theologorum Lutheranorum eruditione, in Eccleſiam meritis et ſcriptis;* itemque BERGERI *Stromateus Academicus p. 852. ſq. De meritis Germanorum in Iurisprudentia Diſſertationem*, Praeſide Guil. Hieron. Bucknero, Anteceſſore Ienenſi, primum *Ienae a. 1714* habuit, poſtea, non adiecto anno, auctiorem *in 4.* edidit NICOL. PRAGEMANNVS. *) Sed in hoc Opuſculo de Iurisprudentia tantum naturali ſermo eſt Auctori, aliis etiam ingenii monumentis clariſſimo. Induſtriam Germanorum, in Iure ciuili poſitam, non attigit, cauſſam reddens hanc ſub tractationis finem: *Et haec ſpeciminis loco ſufficiant. Licet enim merita Germanorum in Ius ciuile huic ipſi ſpecimini adiicere ab initio conſtitutum fuerit; tamen et plagularum ſpatium et fata huius ſpeciminis varia et ſingularia id iam non admittunt.* Si quis nouerit ſpectatiſſimos viros, Vdalric. Zaſium, Bened. Carpzouium, Dauid. Meuium, Ioh. Strauchium, Coldicenſem patria, Wolfg.

Xx 5 Adam.

*) In STOLLII *Hiſtorie der philoſoph. Gelahrheit*, *Parte III. cap. 2. §. 3. p. 657. edit. nouiſſ. Bibliotheca philoſoph. Struuio-Kahliana*, *Tomo II. p. 318.* et *Catalogo Biblioth. Bunauianae*, *Tomo I. vol. 1. p. 565.* Diſſertionem illam *Ienae a. 1718. in 8.* prodiiſſe memoratur, quam vero editionem nunquam videre contigit.

Adam. Lauterbachium, Ge. Adam. Struuium, Ioh. Schilterum, Sam. Strykium, Henr. a Cocceii, Ioh. Nicol. Hertium, Christian. Thomasium, Ioh. Henr. a Berger, Gottlieb Gerhard. Titium, Nic. Hieron. Gundlingium, Iust. Henning. Boehmerum, Ioh. Balth. a Wernher, Ioh. Gottlieb Heineccium, Augustin. a Leyser, Christian. Godofr. et Ioh. Guil. Hoffmannos, fratres, statim suffragabitur nobis, eosdem in Themidos castris duces exercitatissimos, maximaeque auctoritatis, fuisse. Elegantiorem quoque, vt vocari solet, Iurisprudentiam a Germanis pulcherrimum vestitutum ornatumque accepisse, propediem singulari Dissertatione ostendetur, *Opusculis Reinoldianis* praemittenda. Ius Canonicum et ecclesiasticum Protestantium quam acute apteque illustrarunt et ad sincera reduxerunt principia Ioh. Brunnemannus, Casp. Zieglerus, Thomasius, Boehmerus, eiusque Discipulus, Ioh. Ge. Pertschius! De Boehmero digna sunt, quae hic recitentur, verba illustris a BIELEFELD ex libello, *Progrès des Allemands dans les Sciences, les belles Lettres et les Arts, particuliérement dans la Poesie et l'Eloquence* inscripto, excusoque *Amstaelodami*, seu *Berolini* potius, *a. 1752. in 12.* vbi *pag. 43.* haec exstant: *Il est remarquable, que Mr. le Chancelier Boehmer aiant fait parôitre en l'année 1747. son Droit canon sous le tître de* Corpus Iuris Canonici caet. *qu'il dedia, dis-je, cet important Ouvrage au Pape Benôit XIV. qui occupe aujourd'hui la faint siége. Ce savant Pontife a reçu avec une bonté singuliére, et comme un présent agréable le livre de Mr. Boehmer. On allégue même dans quelques païs catholiques cet Ouvrage; et l'auteur a acquis une si grande réputation en Italie, qu'on envoioit assez fréquemment des procès difficiles et compliqués à la decision de la faculté de droit à Halle, dont Mr. Boehmer étoit le doien: j'en ai été témoin oculaire.* In Iure Imperii Romano-Germanici publico, itemque beneficiario, saeculorum

rum omnium posteritas grato animo nomina prosequetur Ioh. Limnaei, Herm. Conringii, qui primus Historiae patriae ac Philosophiae ciuilis in Iure publico vsum indicauit, Ioh. Strauchii, Ioh. Schilteri, Ge. Adami et Burc. Gotthelfii Struuii, Ioh. Frid. Pfeffingeri, Iac. Caroli Speneri, Ioh. Petri a Ludewig, Mich. Henr. Gribneri, Nic. Hier. Gundlingii, Gottlieb Sam. Treueri, Henr. Christiani a Senckenberg, Ioh. Iac. Mascouii, Christiani Gottlieb Buderi, Ioh. Ge. Estor, caet. Cf. CLERICI *Biblioth. choisie*, *Tomo VII. p. 382.* et viri celeberrimi, GOTTLOB AVG. IENICHEN, *Oratio de insignibus commodis, quae Iurisprud. feudal. Academiae Gissenae debet*, praemissa *Tomo I. Thesauri Iuris feudalis*, *Frf. ad Moen. a. 1750. in 4. mai.* edito. *De Germanorum meritis in rem medicam* habemus *Progr.* IOH. IAC. BAIERI, *Altorfii a. 1704.* ac speciatim *de Germanorum in Anatomiam meritis Orationem* IOH. ANDR. SCHMIDII, *Helmst. 1723. in 4.* cuius summa capita legi possunt in *Annalibus Acad. Iuliae*, *Semestri VII. p. 154. sq.* Accessit nuper PHIL. CONR. FABRICII, Medici experientissimi, *Oratio de praecipuis Germanorum in rem herbariam meritis, ibidem a. 1751. in 4.* Credidit olim STRVVIVS, in medicis Germanos scriptores vltra Galenum quidem sapere, nouandi tamen studio parum capi, quin potius praeceptorum institutis gnauiter inhaerere, nisi forsan quis, ambitione ductus, alia proponat. Verum enim vero Daniel Sennertus, Mich. Ettmüllerus, Ge. Wolfg. Wedelius, August. Quirin. Riuinus, Ioh. Godofr. Bergerus, Ge. Ernest. Stahlius, Frid. Hoffmannus, Laur. Heisterus, Christian. et Abrah Vaterus, Ioh. Zach. Platnerus, Bernh. Siegfried. Albinus doctrina sua, nouisque inuentis, adeo nobilitarunt amplissimum Medicorum Germanicorum Ordinem, vt in hoc etiam agro patria nostra messem honorum metere maximam queat. De horum, et plurium, scriptis vid. passim CHRISTIAN. GVIL.

GVIL. KESTNERVS in *Bibliotheca medica.* Mechanicis tandem, aliisque artibus, in primis lanae, ferri, aerisque tractandi, et per mille artificia ducendi, peritia mirabiliter excellunt Germani, ingeniosaeque eorundem manus prouerbio celebrantur. Ioh. Guttenberg ac Petr. Schoefferus artis typographicae, Berthold. Schwartz pulueris pyrii, alii bombardarum, horologiorum et artis vitriariae fuerunt inuentores. Cf. OCTAVII FERRARII *Prolus. XVIII. de Germaniae laudibus, T. I. p. 238. sq. Operum a Ioh. Fabricio editorum,* EVER. OTTONIS *Notit. Rerumpublic. Cap. I. §. 30. p. m. 82. edit. quartae,* GOTTSCHEDII *Orationes Germanicae p. 130. sq.* itemque BERNH. PETRI KARLII *Diss. de Germania artibus litterisque nulli secunda, Rostoch. 1698.* de quo scripto REIMMANNI in *Catalogo Biblioth. suae, T. II. p. 353.* hoc est iudicium: *Actor merita Germanorum litteraria per omnes scientias et disciplinas ita asseruit et vindicauit, vt dolendum sit admodum, eum non perrexisse hac linea, qua coepit, et ex hoc vrceo non fecisse amphoram, et rudimenta huius aedificii ad fastigium non perduxisse.* Addi merentur plures Scriptores, qui faciunt ad amplificandam Germanorum in litteris artibusque gloriam. Tales vero sunt IOH. PHIL. SLEVOGTIVS, elegans quondam Academiae Salanae Antecessor, cuius *Progr. de ingeniis Germanorum, Ienae 1694. in 4.* prodiit, sed hodie in paucorum est manibus; IOH. GODOFR. WALTHERVS in libello *de certaminibus ingenii, maxime inter gentes, Guelpherb. 1720. in 8.* vbi *p. 68. sq.* nationem Germanicam a stupiditatis obtrectatione Rich. Steelii, Angli, vindicare studuit; IOH. CHRSTOPH. GOTTSCHEDIVS, a quo *Lips. a. 1734. in 4.* diuulgatum est *Progr. de iniquitate exterorum in ferendo de eruditis nostratibus iudicio, illustrium virorum, Ioh. Lockii, et Guil. Molynaei exemplis confirmata;* WOLFG. BALTH. ADOLPHI a STEINWEHR in *Orat. pro ingenio Germanorum, temere*

mere

mere iis a Gallorum Germanorumque nonnullis, ac per grande nefas abiudicato, Frf. ad Viadr. 1750. in 8. mai; nec non BIELEFELDIVS, cuius Opusculum, de meliori commendandum, supra iam adduximus. Agit hic quidem de meritis Germanorum in doctrinas liberales generatim, praecipue tamen cogitationes eius in Poesi et Eloquentia defixae sunt. Satis diximus, credo, de virtutibus Germanorum: indicanda etiam nostrorum vitia, ne partium studio abrepti videamur. Ad omnia certe praeclara nati sunt, verum in multis nimia vituperatur festinatio. Metiuntur plerumque famam Operum et magnitudine, et numero, ac plura, quam legerint, scribunt, vt BARCLAIVS ait in *Icone animor. Cap. V. p. m. 138.* Quot Magistelli huc atque illuc oberrant, qui prius Auctores fiunt, quam discipuli! His scilicet ingenium, et rerum prudentia velox ante pilos venit. Vbi ad virilem progrediuntur aetatem, quotidie crescit scribendi pruritus, stimulat lucri cupiditas inexplebilis, adeoque mirum non est, si tabernae librariae singulis annis plaustra ineptiarum euomant, quas mox vides, pernicioso fato, thuris piperisque cucullos, celeberrimorum Auctorum sapientiam, quum doctiores eandem non agnouerint, stupidorum ex infima plebe hominum oculis subiicientes. Nec laudi nobis esse puto innumerabilem eorum, qui litterarum se cultores profitentur, turbam. Iam olim hoc deplorauit Scriptor quidam anonymus in libello, cuius titulus: *Germania milite destituta, et litteratis sua ceu mole laborans.* Editus is est *a. 1677. in 12.* recususque deinceps in GROSCHVFFII *noua librorum rariorum Collectione, Hal. Magd. a. 1709. in 8. Fasc. II. p. 283. sq.* Largior facile, non omnia, quae disseruit Auctor, esse probanda; iusto durius tamen iudicant, mea quidem sententia, viri non nulli clarissimi, qui nil nisi ieiuna eum protulisse contendunt. Cf. HEVMANNI *Conspect. Reip. litt. Cap. IV. §. 55. p. m. 169.* Verum

rum eſt profecto, quod, pluribus ad ſtudia ſe transferentibus, plerique de pane lucrando cogitent, nec ſolidam quaerant eruditionem. Accedit et hoc, quod de ingeniorum delectu minus ſolliciti ſint Germani. Dantur, quos fere natos dixeris ad ſingularem quandam diſciplinam, ſed ii ipſi vel in puluere ſcholaſtico deſudare coguntur, vel rebus tractandis praefici ſolent, quas leui admodum cura attigerunt. Aliis docendi partes, cum in cathedra ſacra, tum Academica imponuntur, qui, ad has non idonei ſatis, felicius totam conſumere aetatem ſcribendo poſſent. Eiusmodi quoque munera quia perpetuos ſaepenumero labores a mane ad noctem vsque poſtulant, ſupprimunt ſcriptionis incitamenta, imo plane exſtinguunt. Taceo, ſalaria plurimis conſtituta eſſe tam exigua, vt vel aegritudine, vel oeconomicis, aliisque rebus quibuscunque, tempus perdere debeant, quod alias Muſis conſecrarent egregie, ſi ab omnibus hisce ſoluti forent. Deſunt denique variis in locis Bibliothecae publicae, libris pretioſis ac rarioribus bene inſtructae: deſunt Maecenates, qui eruditorum ardorem honoribus opibusque augeant et ſuſtentent. Quae quum ita ſint, optandum eſſet *primum*, ne omnes apud Germanos promiſcue admitterentur in ciuitatem litterariam, ſed inſtituto potius ingeniorum delectu ii tantum ſegregarentur a reliquis, quorum excellentes animi dotes exſpectationem concitant ampliſſimam. Non enim ex quouis ligno Mercurius fit, atque ſic deſinerent de tot inutilibus terrae ponderibus, iis nimirum, qui vix a limine litteras ſalutarunt, querelae; *) *deinde*, vt illi, qui exploratis rite mentis facultatibus, natu-

*) Sapienter Auctor *Germaniae milite deſtitutae* caet. *p.* 298. in *Collect. citata Groſchuſſiana doleo certe*, ait, *vicem iſtorum parentum, qui ſuo miſere defraudantes genio, vnde filio ad ſtudia ſumtus erogentur, in emendicandis vndiquaque ſtipendiis, iſtis luxu-*

naturali ad certam quandam disciplinam, prae multis aliis, dexteritate pollent, ad excolendam hanc ipsam disciplinam, necessariis a superioribus fulti subsidiis, firmaque futurorum emolumentorum spe incensi, accederent; *postremo*, vt eius generis homines, si praestanda praestiterint, laudabilemque vitae rationem sequantur, anteferrentur omnibus, et prima quaque occasione, aequa laborum praemia acciperent, ne alias, diuturnis pollicitationibus speque inani producti, demittant animum, et in Musarum cultu paullatim negligentiores fiant.

§. XV.

Post longos, haud iniucundos tamen, ni fallimur, sermones de quinto libri criterio ex Auctoris patria, pergamus ad sextum, quod dabunt typographi et bibliopolae, quorum impensa scriptum aliquod prodiit, ipsaeque eiusdem editiones. Admodum hoc fallax credit et ambiguum COLERVS in *Analectis ad hunc locum*, nisi forte non tam de materia, quam de forma libri externa, illud intelligere velis. Prouocat ad GROSCHVFFII *Praefationem*, quae praemissa est *nouae librorum rarior. Collectioni.* Statim is in principio scribit: *externae librorum species saepe fallunt, et a facie magis, quam a cura et solidiori studio, nobis commendantur. - - - Prostant saepe in officinis libri, qui augusta forma, eleganti charta, litterisque nitidissimis expressi oculos nostros perstringunt, ac vehementer adficiunt, sed interiora voluminum vbi adcuratius inspexeris, et iudicio saepe et solidiori doctrina vacant, mendisque adfluunt pene innumeris.* Idque deinceps exemplis probat Groschuffius,

luxuriae interdum Academicae instrumentis, indefessi, postmodum filios, ex Academiis in patriam reduces, ipsam parituros Mineruam stolida vanitate augurantur, quos tamen, domum reuersos, Reipublicae, sibi, suisque oneri esse plerumque, videmus.

ſius, petitis ex Scriptoribus Romanis, qui in vſum Delphini excuſi, et ex Graeuii Theſauro Antiquitatum. Cauſſa nulla eſt, cur litem inferamus Colero, propterea, quod iam in *§pho III. huius Capitis* ingenue fuerit dictum, omnes eas, quibus libri iudicantur, notas non ſemper probas eſſe, et extra aleam poſitas. Hoc tam nemo temere negabit rei librariae paullo peritior, ſaepe ad meliorem librorum cognitionem feneſtram aperiri, ſi quis ſciat, ex qua officina ii prouenerint, quaenam editiones caeteris palmam praeripiant. Exemplum ſuppeditat MAICHELIVS in libello *de Biblioth. Pariſ. Parte II. cap. 2. p. 140.* vbi monet, in Dupinii Bibliotheca Scriptorum eccleſiaſticorum, quae a. 1690. ſq. recuſa eſt, deficere multa, quae antea ibi exſtiterint; atque inter alia ſententiam eius de Neſtorianiſmo, quod ſit mera Logomachia, quam a. 1693. retractare coactus fuerit. Quod ad typographos ac bibliopolas attinet, eorum multi ſane non rudes olim erant et ſordidi, ſed homines eruditiſſimi, qui vel cum celeberrimis noſtrae aetatis Profeſſoribus de fama et doctrina inire certamen potuiſſent. Gallia nouit ſuos Stephanos, Italia Manutios, Belgium Plantinos, Germania Wechelios et Commelinos, Heluetia Frobenios et Oporinos, de quibus infra ſpeciatim *Cap. XI.* Cf. FRID. CHRISTIANI LESSERI *Typographia iubilans*, vbi *Cap. VII. a p. 295.* vsque ad *p. 347.* iucunda de *typographis eruditis* digreſſio reperitur. De his et ſimilibus iure adfirmatur, quod ſcripta in lucem ab iis protracta ſuam laudem mereantur, cum ob ſummam errorum typographicorum emendationem, tum ob ſingularem argumenti chartae litterarumque praeſtantiam. Conſulatur celeb. WALCHIVS in *Hiſtor. crit. Lat. linguae, Cap. VII. §. 3. p. 451. edit. nouiſſ.* Noſtro autem tempore typographi varii Latinum vocabulum vix iungere, bibliopolae vix legere norunt. Vid. hic IOH. CONR. ZELTNERVS in *Correct. erud.*

Centur.

Centur. p. 23. Vnde fit, vt tot vulgaria, tot ludicra, tot ſcriptorum quiſquiliae, tot excrementa edantur. Sufficere nimirum putant bibliopolae, ſi modo titulus ſit magnificus, vel ipſe liber tabula aenea ornatus: haec hedera eſt. Vbi officinas librarias ingredimur, quot, quaeſo, pro ſaeculi genio, iacent hic Poſtillae, vt ſic loquamur, quot libelli amatorii, quot peſſimi, et humillimi ſpiritus, poetae, quot Logicae, quot praecepta homiletica, quot inferorum in campis Elyſiis dialogi, quot Iuris compendia, quot Lexicographi et Grammatici, qui libri, mendoſiſſime ſimul maximam partem exſcripti, alios meliores de loco ſuo detrudunt! Vix vnus atque alter interiectus eſt, qui ſolidam ſpiret eruditionem. Ruditas hoc facit et inhoneſta quaeſtus cupiditas librariorum, qui de facili tantum et expedita mercium ſuarum venditione ſolliciti ſunt, lucri enim bonus odor ex re qualibet. Editiones librorum ſi ſpectemus, conſtat inter omnes, quod antiquiſſimae e. g. Romanae Venetaeque, Aldinae cum primis, MStorum propemodum fidem habeant. Ita Plinius, maior, Venetiis a. 1469. Romae a. 1470. et Parmae 1476. Quintilianus Venet. 1471. Celſus Florentiae 1478. Liuius Romae 1470. Lucanus ibid. 1469. Silius Italicus ibid. 1471. Homerus Florent. 1488. aliique, hoc ſaeculo editi, cum MStis certant, et iisdem aequiparari ſolent, quoniam ex vetuſtiſſimis optimaeque notae Codicibus manarunt. Cf. SCHELHORNII, V. C. *Amoenit. litterar. Tomo II. p. 330. ſq.* vbi plures eiusmodi editiones laudantur, hodie rariſſimae. Illae igitur recentioribus, ſi nihil in his ſit additum, plerumque debent praeferri. Splendidae ſunt permultae Gallorum, Anglorum, Belgarumque editiones, ſuperiori et hoc ſaeculo adornatae. De Belgicis e. g. vid. *Acta Erud. Lat. a. 1702. p. 458.* quo loco Dauid Hoogſtratani Phaedrus recenſetur, chartae forma, typorum elegantia,

et iconum singulis tabellis additarum nitore, maxime commendabilis. De eodem libro CLERICVS *en Biblioth. choisie, Tomo IV. p. 261.* sic scribit: *L'edition est aussi en gros caracteres, et aussi belle, qu'elle peut l'être. Il n'y a aucun lieu, où l'on imprime mieux qu'en Hollande, lors que l'on veut; et l'on a peu vû de livres aussi bien imprimez, que celui-ci.* Idem tamen largitur *l. c. Tomo XI. p. 134.* inter Germanos quoque reperiri libros elegantissime ac perquam emendate excusos, celebratque sigillatim Thomam Fritschium, ob curatam ab ipso egregiam Pausaniae editionem. Nec tacenda Gleditschii merita, quippe qui Sexti Empirici Opera tam ornate pulchreque typis imprimenda curauit, vt facile omnem exterorum splendorem exaequasse videatur. Cf. ZELTNERVS *l. c. p. 25.* Huiusmodi exempla olim erant apud nos paullo rariora. Vere omnino MORHOFIVS *Polyh. litt. Tomo I. lib. 1. cap. 4. §. 29. p. m. 33. Germania,* inquit, *olim nostra curiosissima, quae quum typos prima inuenisset, eos dedit quam ornatissimos, hodie multis in locis adeo sordida excudit volumina, vt, si ad chartam spectes, sterquilinio videantur effossa; si typos, non impressa, sed atro colore oblita credas.* Add. *Ausführlicher Bericht von neuen Büchern, Parte VII. p. 712.* At nunc longe aliter se res habet, quum non Lipsiae solum, quae mater est elegantiarum, sed in plurimis etiam Germaniae Academiis, vrbibusque nobilioribus, typographi ad priscam maiorum suorum virtutem laudabiliter adspirent, variique eorum venusta litterarum forma, ac diligentissima scripturae typis compositae emendatione nemini Belgarum, Anglorum, Gallorumue cedant. Agemus hac de re fusius infra, sub finem *Capitis XI. de Typographia.* Iam sufficiet prouocasse ad Gesneri Scriptores rei rusticae, Chronicon Gottwicense, Ioh. Godofr. a Meiern Acta Pacis Westphalicae, Wachteri Archaeologiam nummariam, Ernesti Opera Ciceronis, Bruckeri Historiam Philosophiae

phiae criticam, itemque Dionem Caſſium, nuper a doctiſſimo Reimaro Hamburgi editum, et Conſtantinum Porphyrogenitum de caerimoniis aulae Byzantinae. Venetorum econtrario, Colonienſium ac Geneuenſium libri, quoniam plerique non adcurati ſunt nitidique ſatis, peſſimarum editionum in ſeriem vulgo transferuntur. In eo tamen nobis profuere Geneuenſes, quod Opera quaedam egregia, non ſine magno pretio alias comparanda, ſuis prelis ſubiecerint, adeoque manum commodarint ad faciliorem eorundem vſum. Cf. GROSCHVFFII *Praefatio laudata pag. 9.*

§. XVI.

Septimum de libro iudicium petere licebit ex Scriptoris ſtatu. Sic in Hiſtoricis plurimum auctoritate valent, qui oculati teſtes fuerunt, qui negotia publica tractarunt, quibus patuerunt ſanctiora Tabularia, vel alia ſubſidia acceſſerunt, ex quibus plenior rerum, quae expoſuere, notitia colligi poſſit. Nefandas Catilinae artes Salluſtius et Cicero detexerunt optime, quod ipſi praeſentes erant. Xenophon, publicis Lacedaemoniorum rebus adhibitus, belle de Republica eorundem egit. Ludouic. ab Auila, Philipp. Cominaeus, et Franciſc. Guicciardinus ipſi, quae deſcripſere, bellis interfuerunt. Amelot de la Hoſſaye poſtquam per aliquot annos apud Venetos commoratus fuerat, horum arcana penitus communicauit cum exteris in libro bonae frugis pleno, qui ſaepius editus eſt, hoc inſignitus titulo: *Hiſtoire du Gouvernement de Veniſe.* Camdenus Annales rerum, ſuo tempore geſtarum, compoſuit. Thuanus vbiuis terrarum cum ſcriptoribus optimis commercia habuit litteraria. Pufendorfius in Tabularia fuit admiſſus. Quare tantum argumentum ſumitur ex coaeuis, quibus haud facile denegari fides ſolet. In proceſſu Ca-

merali plus credimus ipſis illuſtriſſimae huius Curiae Senatoribus et Aduocatis, vſu quotidiano exercitatis, quam caeteris. In Theologia practica principatum obtinent, qui munere ſacro funguntur, et ex eodem quidem fundamento. In re litteraria illi praeferendi, qui vel Bibliothecis praeſunt, vel eas frequentandi excutiendique facultate pollent. Et ſic porro de aliis iudicandum. Scripta Principum, perſonarum illuſtrium, doctarum mulierum, doctorum ruſticorum, doctorum mercatorum, licet non ſummam ſemper eruditionem redoleant, ob exemplorum tamen raritatem notari merito aeſtimarique debent. Ita Roma ſuum Iul. Caeſarem, Octav. Auguſtum, Traianum, et M. Anton. Philoſophum; Graecia Mauritium, Conſtantinum Porphyrogenitum, et Iohannem Cantacuzenum, Imperatores; Germania noſtra Carolum M. Carolum IV. Fridericum III. et Maximilianum I. Imperatores, pluresque Principes eximiae doctrinae praedicat. Anglia oſtendit Henricum VIII. Iacobum I. et Carolum I; Gallia Ludouicum IX. Franciſcum I. et Henricum IV; Hiſpania Alphonſum X; Suecia Ericum XIV. et Carolum IX. Fuſius hanc materiam pertractarunt ſequentes. Nimirum VALENT. ERNEST. LOESCHERVS in *Bibliotheca purpurata,* ſeu *Diſſert. de ſcriptis Principum, praecipue Germanorum, Vitemb. 1698. 4.* CHRIST. SIGISM. GAMMERSFELDERVS in *Orat. de Caeſaribus Romanis, qui ſcriptis ab ſe editis immortalem ſibi pepererunt gloriam, Altorfii 1708. in 4.* quod argumentum, quum Auctor tantum perueniſſet ad Carolum M. vsque, ſingulari *Programmate*, hac occaſione edito, continuauit MAGN. DAN. OMEISIVS, teſte IOH. FABRICIO in *Hiſtoria Biblioth. ſuae, Parte VI. p. 94.* LVDOVIC. IACOBVS a St. CAROLO in *Biblioth. Pontificia,* AVGVSTIN. OLDOINVS in *Athenaeo Romano,* et GE. IOS. ab EGGS in *Pontificio docto* eruditionem ac ſcripta Pontificum Romano-

manorum commemorarunt, de quibus Auctoribus infra *Tomo II. Cap. 7.* data opera differemus. *De eruditis Hassiae Principibus* elegantem, quae multa eiusmodi scripta longo post se interuallo relinquit, *Dissertationem* IMMAN. WEBERI, *Gissae a. 1707. in 4.* et IOH. GE. LIEBKNECHTII *Progr.* quod exhibet *Hassiam mathematicam, ibid. eod. anno in 4; de litteratis Marggrafiis Brandenburgicis Orationem* IOH. GE. DIETERICI, *Baruth. 1711. in 4; de eruditis Principibus Mecklenburgicis Dissertationem epistolicam*, Germanica lingua exaratam, HENRICI NETTELBLADTII, *Rostoch. 1746. in 4;* ac *de libris Ducum Brunsuico-Luneburgicorum* adcuratum in *Bibliotheca historica Brunsuico-Lunebürgica, Guelpherb. a. 1744. in 8.* excusa, Indicem *p. 502. sq.* habemus. Add. ANDR. WEBERI *Progr. de Principibus Brunsuico-Luneburg. litteratis, et horum meritis in rem litterariam, Helmst. 1713. in 4.* POLYC. LYSERI *Diss. duae de Domus Br. Luneb. meritis in rem litterariam, Vitemb. 1717.* itemque HENR. IOH. BYTEMEISTERI *Commentar.* historicus, eodem titulo insignitus, *Helmst. 1730. in 4.**) *De Principibus Saxoniae eruditis*, quorum scripta enumerare olim voluerat CHRISTIAN. IVNCKERVS, vti perspicimus ex eius *Notitia historica Biblioth. Gymnasii Isenacensis p. 69*, ego ipse, huius libri editor, Pertractationem Germanicam *Lips. a. 1740. in 8.* diuulgaui, quam forte aliquando dabo locupletiorem. Generatim *Principes theologos* IOH. CASP. LOESCHERVS recensuit *im Verzeichniß durchlaucht. Perso-*

*) Non vidimus Dissertationes Lyserianas. Quum tamen in vtraque Bytemeisteri, vtpote Respondentis, nomen expressum fuerit, sine dubio illae et huius Commentarius vnum sunt scriptum. Nec a veritate alienum videtur, Bytemeisterum nouissimam Opusculi sui editionem adornasse ex schedis Lyseri, qui integrum Tractatum, Dissertationibus, eius argumenti, antea euulgatis longe auctiorem, ipse promisit in *Conspectu scriptorum editorum et edendorum, Helmst. a. 1719. in 4. pag. 7. num. 11.*

Perſonen, die ſich in theolog. Wiſſenſchaften mit Schriften hervorgethan, Lipſ a 1713. et auctius *Dreſdae 1719. in 8.* de quo tamen Opuſculo recte iudicare videtur REIMMANNVS in *Catal. Biblioth ſuae, Tomo I. p. 140. Principes Concionatores Annaebergae 1700.* et *Principes Commentatores Biblicos Lubecae 1706. in 4.* GE. HENR. GOETZIVS, idemque *Principes Ebraice doctos Lipſ. 1702.* et *Principes Graece doctos ibid. 1704* collegit. Prius etiam ſcriptum, cum illo de Principe Concionatore, in eius *Meletemata Annaebergenſia* immigrauit.*) *Principes Mathematicos* SAM. REYHERVS in *Matheſi Regia, Kiliae 1693. 4; Principes Oratores* HERM. BECKERVS in *Diſſertatione, Suada purpurata* inſcripta, *Vitemb. 1711. 4.* et IVST. CHRISTOPH. BOEHMERVS in *Programm.* quodam *Helmſt. 1701. 4; Principes Hiſtoricos* LOESCHERVS, paullo ante nominatus, breui *Diſſert. Vitemb. 1700. in 4.* edita; *Principes Poetas Diſſert. duabus, Lipſ. 1709.* IOH. CHRISTIAN. BLVMIVS, et IOH. ALBERT. SPIESIVS in *Progr. de Poetis auguſtis primorum poſt Chr. natum ſaeculorum Altorf. 1736. 4.***) in ſcenam produxerunt. De *Principe* tandem *Muſico* V. C. IOH. HENRICI von SEELEN *Commentatio*, ex ſacra profanaque Hiſtoria illuſtrata, legitur in eius *Miſcellaneis, Lubecae 1736. in 8. Parte II. Exerc. 7. p. 340. ſq.* Cf. *Catalogus Biblioth. Bunauianae, Tomo I. Vol. 1. p. 611. ſq.* vbi alia

*) Non nulli Scriptorum de eruditis Principibus Catalogo inſerunt etiam DAN. GE. MORHOFII *Diſſ. de Principe Medico*, quae in *Diſſertationibus* viri doctiſſimi iunctim excuſis *p. 127. ſq.* occurrit; ſed agere eandem de mirabili potius ſtrumarum et aliorum morborum curatione, quae a Regibus Galliae Angliaeque inſtituitur, ſole clarius eſt.

**) CHRISTIANI GRYPHII Tractat. *de Poetis purpuratis*, quam *Lexicon Eruditor. Menckenio-Ioecherianum Tomo II. p. 1225.* ad iam editas refert, rectius ab Auctore vel prelo paratam, vel adfectam tantum, dicunt *Acta Erud. Latina a. 1706. p. 239.*

alia non nulla, quae huc pertinent, inueniuntur. De Nobilibus eruditione claris varii quoque scripserunt. Prouocamus ad MICH. de MAROLLES Opusculum: *Le Roi, les Personnes de la Cour, qui sont de la premiere qualité, et quelques uns de la Noblesse, qui ont aimé les lettres, ou qui s'y sont signalez par quelques ouvrages considerables*, (sine nota loci anniue *in 4. mai.*) obuium in *Catal. Bibl. Bunauianae, l.c. pag.591.* ad ADAMI RECHENBERGII *Dissert. de Nobilitate Misniae litterata, Lips. 1694.* ad ADAMI PANTKII *Dissert. de Nobilitate Vratislauiensium erudita, ibid. 1694. in 4.* quae, notis et XV. nouis exemplis a THEODORO CRVSIO adaucta, recusa est in eius *Miscellaneis Silesiacis continuatis, Lignitii 1728. in 8. artic. VII.* ad REINHARDI HENRICI ROLLII *Bibliothecam nobilium Theologorum selectam, Rostoch. 1709. in 8.* de quo libello proxime *Tomo II. cap. 7.* plura dabimus, et ad viri illustris, GE. CHRISTIANI GEBAVERI, *Mantissam de Georg. Acacio Enenckelio L. B. Hoheneccio*, Dissertationi egregiae *de priuilegiis, Gottingae a. 1749.* editae, *p. 94. sq.* adiunctam, quo in scripto singularem plane in Graecis Latinisque litteris, Legum item scientia, tanti Equitis doctrinam eleganter exposuit. Addimus his HERM. KIRCHNERI *Orationem de Ducibus, Principibus, Comitibus, Baronibus, et Nobilibus Germaniae, qui Doctores et Magistri in Academiis publice promoti, Marburgi anno 1608. in 4.* et in *Orationibus* eius *Erfordiae a. 1626. in 8.* coniunctim excusis, *Vol. II. pag. 65. sq.* CHRISTIANI MEISNERI *Equites Silesios, honoribus Academicis fulgentes, ac Decadibus III. comprehensos, Vitemb. 1706. in 4.* laudati GEBAVERI *Progr.* Dissert. inaugurali illustrissimi viri, Burch. Christiani Behr, *Gottingae a. 1738.* praemissum *de Sigismundo L. B. Herbersteinio*, aliud eiusdem, quum anno 1741. perillustris Bremeri honores Academicos indiceret, *de praecipuis exemplis Nobilium, qui dignitate Doctorali se condecorari passi sunt*, quod etiam argu-

mentum iam *a 1710.* IOH. CAROL. NAEVIVS, ICtus Vitembergensis, attigerat, in *Progr.* quo ad Diss. inauguralem Caroli Ottonis Rechenbergii, viri postea celeberrimi, inuitarat Musarum cultores. Inter mulieres eruditas eminent apud veteres Septimia Zenobia, Palmyrenorum Augusta, de qua legatur clarissimi ERN. FRIDERICI WERNSDORFII *Lips. a.1742.* edita Dissertatio, §. *VI. p.25. sq.* et ABRAH. SELLERVS in libro Anglico, *the Antiquities of Palmyra* inscripto, *Londini 1696. in 8. cap. XVIII;* Hypathia, Philosopha Alexandrina, cuius doctrinam luculenter ostendit IOH. CHRIST. WERNSDORFIVS in *Diss. I. de Hypathia, Vitemb.1747. §. VII. sq;* Sappho, Poetria, cuius fragmenta IOH. CHRISTIAN. WOLFIVS *Hamb. a. 1733. in 4. mai.* optime in lucem protulit; Sulpicia, femina Romana, de cuius reliquiis poeticis v. *Miscellan. Obseruat. criticae in Auctores veteres et recentiores, Vol. VII Tomo 3. Amstael. 1736. in 8. artic. II. p. 329. sq;* Briscilla, Aquilae vxor; Alexandra, Iudaeorum Regina; Beruria; Rebecca Polona; et Ialtha, de quibus feminis, e gente Ebraea eruditis, singulares notae sunt GVST. GE. ZELTNERI *Dissertationes, Altorfii* hoc saeculo typis impressae, adcurateque nominatae in *Catalogo Bibl. Bunauianae, Vol. II. p. 1718. sq.* Recentiori autem aetate inclaruerunt Elisabetha, Regina Magnae Britanniae; *) Christina, Sueciae Minerua; Olympia Fuluia

*) Notabilis est locus in GE. LVDOV. GOLDNERI *Dissert. scholasticis selectis, Lips. 1704. in 8. p. 165.* de hac Regina. *Si permitteret,* ait Auctor, *instituti ratio, possemus prolixe Elisabethae, linguarum litterarumque scientia ad miraculum exornatissimae, exponere hac in parte laudes: quae etiam, cum iam ad clauum sederet regni, versare praestantissimos Latii ac Graeciae Scriptores, ac inde expolire linguam, animum salubribus pascere praeceptis exemplisque fuit solita; quae de consolatione Boetium, de arte Horatium, de Iugurtha Sallustium, de curiositate Plutarchum, Anglice vertit, et ab his laboribus leuamentum grauissimarum curarum et refectionem petiuit.*

Fuluia Morata, de qua docte egit GE. LVDOV. NOLTENIVS in *Differt. de eius vita, fcriptis, factis et virtutibus, Frf. ad Viadr. 1731. 4.* addatur SCHELHORNIVS *Amoenit. hift. ecclef. et litterar. Tomo II. p. 647. fq*; Elifabetha Iohanna Weftonia, cuius fcripta *Frf. a. 1724. in 8.* recudenda curauit IOH. CHRISTOPH. KALKHOFFIVS; Anna Maria Schurmannia, cuius Opufcula profaica et metrica recenfuit, ac *Lipf. 1749. in 8.* denuo edidit CHRISTIANA DOROTH. LOEBERIA, ipfa eruditionis laude florens; Anna, Tanaquilli Fabri filia, Andr. Dacerij vxor; Gabrielis Carola Patina, eiusque foror, Carola Catharina, de qua vid. *Acta Franconica erudita et curiofa, Collect VII. pag. 491. fq.* Doctae virginis, Annae Chriftinae Ehrenfried à Balthafar, quae fummum in Academia Gryphica ICtum patrem veneratur, perpolitum liberalibus ftudiis ingenium praedicarunt publice *die Götting. gelehrt Zeit. a. 1750. p. 712.* Silemus exempla plura, quae exftant cum apud HEVMANN. in *Confp. Cap. VII. §. 37. p. m. 477.* tum in dicto *Vol. II. Biblioth. Bunauianae p. 1718. fq.* Adducuntur etiam *ibidem pag. 1715. fq.* Scriptores de feminis eruditis generales. En! eorum plurimos: IOHANNES BOCCACIVS Opus compofuit *de claris mulieribus,* quod *Vlmae a. 1473. Louanii a. 1487. Bernae 1539. in f.* excufum, pariterque in Hifpanicam, Italicam, Gallicam et Germanicam linguam tranflatum eft, quae omnes, Latinae in primis, editiones, parum funt obuiae. Laudat Auctor tamen feminas potiffimum factis heroicis illuftres. Rarum eft itidem FRANCISCI AVGVSTINI della CHIESA *Theatrum mulierum litteratarum,* quod Italice diuulgatum eft *Monte regali (Mondoui) a. 1620. in 8.* IOH. PEREZIVS de MOIA *de claris Hifpaniae mulieribus* egit *Madriti a. 1583.* Plenior vero et adcuratior eft NICOL. ANTONIVS in *Biblioth. Hifpana noua, Tomo I. p. 337. fq.* vbi *Gynaeceum Hifpanae Mineruae* pandit. IVLII CAESARIS CAPACII

Elogia illustrium mulierum et illustrium litteris virorum Neapoli 1608. et *1609. Tomis II. in 4.* et HILARIONIS de COSTE *Elogia et vitae Reginarum, feminarumque Principum ac nobilium, pietate, fortitudine doctrinaue illustrium*, Gallica lingua *Paris. 1647. Voluminibus* itidem *duobus in 4.* prodierunt. IOH. MATTHAEI, Lunensis, Opus *de claris mulieribus*, ob eruditionem non vulgarem, et non iniucundam rerum varietatem commendat MICH. NEANDER in celeberrima illa Praefatione, *Erotematibus Graecae linguae* praefixa, *p. 155.* Haud subiungit tamen locum, tempus, formamque editionis. G. MARTINI a BALDHOFEN *Catalogus doctarum virginum et feminarum* subiectus est WESTONIAE *Opusculis, Pragae in 8.* superiori saeculo editis, recusus postea in *den Deutschen Actis litterariis, Lips. 1715. 8. Parte II. p. 120.* IACOBI PHILIPPI, BERGOMENSIS, *de plurimis claris selectisque mulieribus* Opus *Ferrariae a. 1497. inf.* lucem vidit. Occurrit idem quoque inter *Opera diuersorum Scriptorum de memorabilibus et claris mulieribus, Paris. 1521. inf.* Alias editiones memorat celeberrimus IOECHERVS in *Lexico Erudutor. Tomo I. p. 997.* De Collectione autem, quam adduximus, Parisiensi, hodie rara, vid. SALLENGRE *Memoires de Litterature, Tomo I. p. 165.* Praeter hosce accepimus a IOH. HERBINIO *Dissert. duas de feminarum illustrium eruditione, Vitemb. 1657. in 4;* a IOH. SAVERBREY II. itidem *Dissertationes,* quarum priori Praeses adscriptus est Iac. Thomasius, *de feminarum eruditione, Lips. 1671.* reuisas, et emendatiores editas *ibid. 1676. in 4;* a CHRISTOPH. CHRISTIANO HAENDELIO *Diss. de eruditis Germaniae mulieribus, Altorf. 1688.* Praeside Magno Dan. Omeisio; a IOH. PASCHIO *Gynaeceum doctum,* quae Dissertatio, *Vitemb. 1686.* publice proposita, iterum typis impressa fuit *ibid. a. 1701.* denuoque, quamquam mendose admodum, praefixo IOH. ANDR. PLANERI, Respondentis antea, nomine, *a. 1715. in 4;* ab

ab AEGID. MENAGIO *Historiam mulierum philosopharum*, *Lugduni 1690. in 8. Amstael. 1692. in 12.* excusam, paulloque post nouae *Diogenis Laertii editioni Amstaelodamensi* adiunctam. Congessit is ex antiqua historia mulieres, quae disciplinis philosophicis sese dederunt, de iisdemque erudite egit. Mentionem huius libelli facit, at non nisi contemtim, Pseudonymus ille, VIGNEVL-MARVILLE, *Melang. d'Histoire et de Litterature Tomo II. p. m 30.* vbi exilis ac macer dicitur, ex quo Auctoris cognosci senectus queat. IOH. ALB. FABRICIVS autem *Bibl. Gr. Vol. III. lib 4. cap. 19. p. 608.* malignum hoc vocat iudicium, Menagiumque laudat, quem tamen plagii forsan accusari posse, quoniam infinita ex IONSII Tract. *de Scriptoribus Historiae philosophicae* decerpserit ac delibarit, nomine rarius adiecto, existimat amplissimus KAHLIVS in *Bibliotheca philosophica Struuiana, Tomo I. pag. 13.* Interim per plures annos e tabernis librariis subduxit se libellus, editio etiam, quae Laertio accessit; ideoque doctissimus WOLFIVS suo *Scriptorum de feminis eruditis Catalogo* inseruit omnia, a Menagio de mulieribus philosophis in medium prolata, et Auctorem simul contra Maruillium, quique sequutus erat eundem, Niceronium in vita Menagiana, defendit. Incepta Menagii continuauit quasi celeberrimus HEVMANNVS, erutis ex medio ac recentiori aeuo mulieribus philosophis quam plurimis, qua de re euoluenda sunt *Acta Philosophorum, Tomo II. Parte 12. p. 833. sq.* Ad supplendas autem Sauerbreii, Paschiique, siue Planeri, Dissertationes CHRISTIAN. IVNCKERVS collegit *feminarum eruditione et scriptis illustrium*, quae adpendicis loco cum *Schediasmate historico de Diariis Eruditorum Lips. a. 1692. in 12.* edita est. Aliqua adhuc in *duabus Dissertationibus de feminis, prima aetate eruditione ac scriptis illustribus et nobilibus, Vitemb. a. 1702. in 4.* superaddidit DAVID. SCVLTETVS, sed pauciores

ciores erunt nouae acceſſiones, ſi demſeris, quae iam ab aliis plus vice ſimplici relata fuerunt, quam ſententiam nobiſcum fouet REIMMANNVS in *Catal. Bibl. ſuae, Tomo II. p 367.* CHRISTIAN. FRANC. PAVLLINI confecit: *das hoch-und wohlgelahrte Frauenzimmer,* quod Opuſculum, partim in eiusdem *Zeitkürtzender erbaulich. Luſt, Norimb. a. 1695. in 8. Parte. II. p. 1097. ſq.* partim in *dem philoſophiſchen Feyerabend, Frf. ad M. 1700. in 8. Cap. V.* primum exhibitum, iterum *cum additamentis* prodiit *Francofurti a. 1705.* ac tertium, interpoſitis nouis exemplis, *ibid. a. 1712. in 8.* Germanas hic mulieres, vti Haendelius, ſtudiis ſcriptisque claras, ordine alphabetico perſequitur. Praeferendus tamen eidem IOH. CASP. EBERTVS, qui *Francof. et Lipſ. 1706. in 8.* diuulgauit *das eröffnete Cabinet des gelehrten Frauenzimmers.* Partim enim comtiori vtitur ſcribendi genere, partim in conquirendis ſubſidiis meliorem nactus eſt adparatum, maioremque in digerendis adhibuit diligentiam, quamuis nec naeuis careat. Cf. REIMMANNVS *l. c. p. 591.* ac TENTZELII *Curieuſe Bibliothec, Repoſitorio II. p. 905.* et *Repoſ. III. pag. 339. ſq.* Eodem *anno 1706. Frf. in 8.* edidit IOH. GERH. MEVSCHENIVS *Curieuſe Schaubühne durchlauchtigſt-gelahrter Dames.* Auctori ordo geographicus et chronologicus placuit, quumque de feminis tantum ſermo ei ſit regia vel principali ſtirpe genitis, facile patet, inſtitutum hoc ab aliorum laboribus non nihil eſſe diuerſum. Fuſius de illo ipſo libello agitur a TENTZELIO, *dicto Repoſit. III. p. 346. ſq.* De HERM. CHRISTIANI ENGELKENII *Diſſ. qua ſexum ſequiorem, eruditionis fama coruſcum, Roſtoch. 1707. in 4.* produxit, legatur REIMMANNVS *l. c. p. 386.* Singulari Opuſculo, lingua Germanica conſcripto, *Sileſiae feminas litteratas Vratislauiae 1727. in 8.* laudatus ſupra EBERTVS, Daniaeque claras mulieres alio Latino, quod, *Gynaecei Daniae litterati* titulo ſignatum, *Al-*

tonae

tonae 1732. in 8. prelo exiit, ALBERT. THVRA complexus eſt. Iam ante hunc in *Nouis litterariis Maris Balthici a. 1700. p. 209. ſq.* MATTHIAS HENR. SCHACHTIVS breui *Schediaſmate ſpecimen* dedit *de eruditis feminis Danis*, quarum triginta ſex recenſet. Gallorum doctas mulieres ab initio Monarchiae, vsque ad noſtram aetatem, in medium reuocauit Anonymus quidam, cuius *Almanach des Dames ſavantes Françoiſes* indicant *die Leipz. gelehrten Zeitungen a. 1736. p. 94.* Add. alius Anonymi Tractatus, *Vertus du beau Sexe* inſcriptus, *Hag. Comit. a. 1733. in 8. pag. 280. ſq.* nec non *Bibliotheque Italique, Tomo II. p. 40. ſq.* In hoc libro doctarum Italiae mulierum a ſaec. XV. vsque ad noſtrum: in illo talium apud Gallos feminarum nomina proferuntur, teſte HEVMANNO in *Conſp. Reip. litter. Cap. VII. §. 36. p. m. 476.* De recentiori mulieris in Anglia egregie philoſophantis exemplo inſpici merentur *Acta Erud. Lat. a. 1734. p. 557. ſq.* Quae dum in chartam coniicimus, ex Diario quodam innoteſcit nobis, GEORG. BALLARDVM *Oxoniae a. 1753. in 4.* Anglico ſermone exbibuiſſe *Specimina Hiſtoriae de variis Magnae Britanniae feminis, vel ſcriptis, vel linguarum artiumque peritia, clariſſimis.* Nec tacendus inter hosce Scriptores eſt IOH. CHRISTIAN. WOLFIVS, vir doctiſſimus, qui, quum *Graecarum mulierum, quae oratione proſa vſae ſunt, fragmenta et elogia Gottingae a. 1739. in 4. mai.* luci exponeret, ampliſſimum, lectuque digniſſimum omnino, adiecit *Catalogum feminarum, ſapientia, artibus, ſcriptione, apud Graecos, Romanos, aliasque gentes, olim illuſtrium*, in quo etiam, vt ſupra monuimus, Menagiana mulierum philoſopharum Hiſtoria quaſi recuſa fuit. Eas ſpeciatim mulieres, quae Poëticen attigerunt, delineandas ſibi ſumſerunt SEBASTIAN. KORTHOLTVS in *Diſquiſitione*, alio loco adducta, *de puellis poetriis, Kilon. 1700. 8;* IOH. CHRISTIAN. BLVMIVS in *Diſſertatione*, Praeſide

ſide Godofr. Oleario *Lipſ. a. 1708.* defenſa, *de poetriis Graecis*, quam variis auctam obſeruationibus et ſupplementis, ita quidem, vt ſtatim ab initio, vbi Praefatio legitur, pleniorem longe et adcuratiorem Auctorum de feminis doctis Indicem ordine litterarum videre poſſis, denuo edidit WOLFIVS in *fragmentis poetriarum Graecarum octo, Hamb. 1734. 4. mai. p. 117. ſq.* *) et GE. CHRISTIAN. LEHMIVS, Conſiliarius quondam ac Bibliothecarius Haſſo-Darmſtadienſis, in ſcripto Germanico, quod nominauit: *Deutſchlands galante Poetinnen, mit ihren ſinnreichen und netten Proben; nebſt einem Anhang ausländiſcher Dames, ſo ſich gleichfals durch ſchöne Poeſien bey der Welt bekannt gemacht, Frf. ad M. 1715. in 8.* Stilo tamen ſatyrico hanc Syllogen diiudicarunt Auctores *der Deutſchen Actorum Eruditorum, Parte XXXI. pag. 590. ſq.* Add. EBERTVS in libello antea producto, cuius titulus eſt: *Schleſiens hoch- und wohlgelebrtes Frauenzimmer,* vbi varias poetrias intermiſcet. *Feminas ex arte medica claras Differt.* hiſtorico-critica *Lipſ. a. 1738.* repraeſentauit POLYC. FRIDER. SCHACHERVS. Hi ſunt praecipui de doctis mulieribus Scriptores. At nouimus etiam tales, de quibus, ſi vnquam prodierunt, ob ſummam raritatem vel nihil certi conſtat, vel qui ſaltim in promiſſis ſubſtiterunt. Ita IVNCKERVS *l. c. p. 11.* meminit Diſſertationis *de virginitate erudita, Pariſ. 1651. in 4.* a IOH. FRONTONE editae. Idem ex GHILINI *Teatro d'huomini letterati, P. I. p. 96.* docet, I. B. FREGOSVM

*) Conſulas hic *Acta Erud. Lat. a. 1738. p. 536.* quo loco haec dicuntur: *In ipſa Diſſertatione,* (Blumii ſeu Olearii,) *Cl. Editoris opera eo potiſſimum reſpexit, vt locos veterum Graecorum in primis, quos Olearius quidem indicauerat, non autem adcurate adpoſuerat, adiungeret, et ex Auctoribus vberius recitaret. Deinde varia profert, quibus dicta ab Auctore poterant illuſtrari, confirmari, et certiora reddi. Multas praeterea poetrias addidit, quae Auctori, vt in eiusmodi rebus fieri ſolet, ignotae fuerant.*

SVM (vel Fulgofum) *de feminis, quae doctrina excelluerunt*, fuiffe commentatum, et ex GREGORIO LETI in *Italia regnante*, *Parte III. lib. 2. p. 183. et 185.* refert, LAVRENT. LEGATVM diuulgaffe *Mufei poetriarum primitias ad Ouidium Montalbanum*, cum iconibus, quas deinceps fequutum fuerit integrum *Mufeum poetriarum.* De Iacobo Carmelita teftatur MENAGIVS in *Hiftoria mulierum philofopharum p. 66. edit. primae*, quod grandi volumine, nondum publici iuris facto, nomina et opera mulierum doctarum congefferit. LVDOVIC. IACOBVS a ST. CAROLO in *Biblioth. Pontificia p. 302.* promifit Bibliothecam feminarum fcriptis infignium, quam Latino elaboratam fermone in eius fe vidiffe mufeo, ait Brantomius, lucem tamen adfpexiffe nunquam, Menagius et Baelius confirmant, vti legimus in *Praefat. Diff. Blumianae de poetriis Graecis.* BAELIVS fane in *Dictionario fuo voce:* Zuerius, *nota I*) poftquam fcripferat, Boxhornium quoque molitum effe feminarum eruditione ac libris illuftrium Bibliothecam, eamque a non nullis falfo ac temere editam credi, haec addit: *Je dirai par occafion, qu'un Carme François, nommé le Pere Jacob, avoit compofé un femblable Livre: quantité de gens le citent, et y renvoient; et néanmoins il n'a jamais été imprimé, et ne le fera jamais, car le Manufcrit s'en eft perdu.* Apud Danos eidem argumento manum admouerunt Ioh. Ifaac. Pontanus, Otto Sperlingius, Andr. Bordingius, Seuerin. Lintrupius ac Thomas Broderus Bircherodius; fed nihil ab his perfectum, quoniam inftitutum hoc aut ipfa mors, aut officinarum typographicarum difficultas, aut fumma negotiorum moles, impediuit. Vid. ALB. THVRA, in *Praef. Gynaeceo Dan. litt.* praefixa, *p. 3. et 4.* Sperlingiani Operis mentionem iam iniecit ECCARDVS in *den monathlichen Auszügen, menfe Martio anni 1700. p. 71.* et *menfe Ianuario a. 1701. pag. 23.* item MORHOFIVS *Polyhift. Tomo I. lib. 1, cap. 19. §. 59.* vbi

vbi et Vincent. Placcium de ſcriptis Scriptoribusque iuuenilibus ac mulieribus promiſiſſe librum, obſeruat. Similem olim laborem ſuſcipere voluit Cornel. a Beughem, quippe qui in *Catalogo librorum*, *Bibliographiae ſuae iuridicae* praepoſito, exſpectare iuſſit *t' Lof der geleerde Vrouwen Zynde en korte hiſtoriſche Verhandeling van alle geleerde en beroemte Vrouwen*, *en der ſelver Schriften* caet. Sic etiam Georg. Matthiam Koenigium, Profeſſorem Altorfinum, de eruditis mulieribus librum confeciſſe, diſcimus ex MEELFÜHRERI *Acceſſionibus ad Almeloueeni Biblioth. promiſſam ac latentem p. 49.* et ex APINI *Vitis Profeſſor. Philoſoph. in Acad. Altorfina p. 197.* Sed ohe! ſatis de his. Vel tribus verbis adhuc alia ſubiiciemus, quae perturbare ordinem non videntur. Scilicet IOH. ESBERGIVS *Vpſal. a. 1699. in 8.* edidit Diſſertationem *de mulieribus philoſophantibus*, *Vitemb. a. 1700 in 4.* admodum vitioſe recuſam, in qua potiſſimum demonſtrare ſtuduit, quod mulieres ad colendum quoduis ſtudiorum genus idoneae ſint. Quis vero hoc vnquam negabit? Cf. quoque *Lettres curieuſes de Litterature et de Morale par l'Abbé de* BELLEGARDE, *Lettre IV. p. m. 148. ſq. edit. 1729. in 12.* Maioris momenti eſt quaeſtio, quam DANIEL HOYNOVIVS *Regiomonti a. 1696. Diſſertatione* quadam *in 4.* tractauit, *num Reipublicae expediat*, *habere feminas eruditas?* Riſum excitat lectu perquam digna MOLIERII *de feminis doctis* Comoedia, inter *Opera eius Tomo V. 1549. ſq. edit. Pariſ. 1716. in 12.* et in nouiſſima *Verſione Germanica Hamburgenſi Parte IV. p. 267. ſq.* Cf. CHRISTIANI MASECOVII *Diſſ. de curioſitate*, *ibid. 1705. in 4.* AVG. BVCHNERI *Epiſtolae*, *P. III. p. m. 837. ſq.* et IOH. GVIL. BERGERI *Stromateus Academicus p. 614. ſq.* quo loco pauca, ſed eleganter, differit vir praeſtantiſſimus *de exiſtimatione vxoris eruditae.* Huc porro referri debent Anonymi *Les femmes ſavantes*, *ou Bibliotheque des Dames*, *Amſtael.*

Amſtael. a.1718. in 12. mai. ex quo Opuſculo plura docent *Acta Erud. Lat. a. 1718. p. 226. ſq.* A Doctoris honoribus non eſſe arcendum ſexum femininum, data opera euicit CAROL. ANTON. MACCHIAVELLI in *Diſſ. de mulierum Doctoratu, Bonon. 1722. 4.* quam recenſent *Acta Erud. Lat. 1724. p. 239.* Quid boni complectatur ANDR. WESTPHALII *Progr. de Doctoratu mulierum, Gryphisw. 1734. in 4.* ii videbunt, quorum in manibus eſt Academicus iſte libellus. Ad ruſticos denique eruditos quod attinet, haud deſunt, qui, ſi non ipſis hisce hominibus, ſibi ſaltim, eorum deſcriptione, non nihil adquirere laudis voluerunt. Primus, ni fallimur, hoc egit ſeparatim CHRISTOPH. IAC. SCHROEDERVS in *Diatribe de ruſticis eruditione claris, Ien. 1707.* et, ex altera editione, *ibid. 1717. in 4.* Familiam ducunt Adamus, Cainus, Sethus, Iacobus, Patriarcha, et alii, qui tibi vix hoc loco in mentem venerint; vnde facile perſpicitur, quam egregie Auctor ruſticorum eiusmodi Catalogum amplificarit. Sub idem tempus GE. HENR. GOETZIVS, micrologiae litterariae amantiſſimus olim, *de ruſticis eruditis* effudit quaedam. Prodiit ſcriptum *Lubecae 1707. in 4.* eique adhuc madido fere *Analecta de ruſticis eruditis* ſtatim acceſſerunt, quae, ne quid periret bonae frugis, a. *1708. ibidem Auctarium* excepit, Analectis iſtis adiectum. Idem *de mercatoribus eruditis Diatriben ibid. 1705. Spicilegium poſt meſſem.* ſeu additamenta ad hanc Diatriben, *1706.* eaque omnia *a 1709. in 4.* vni incluſa faſciculo, in quo et ſutores ſartoresque triumphant, luci expoſuit. Scilicet occurrunt in *Selectis* his *ex hiſtoria litteraria* Cap. I. *mercatores*, Cap II. *ruſtici*, Cap. III. *ſutores*, Cap. IV. *ſartores*, et Cap. V. alii *viri eruditi, qui ab opificiis ad litterarum ſtudia reuocati fuerunt.* A PAVLO IACOBO MARPERGERO proſtat etiam *mercatorum eruditorum Centuria, Dreſdae a 1718.* Germanice *in 8.* typis exſcripta. Inter cunctos nemo

 forſi-

forsitan maiorem collegit famam Frid. Bened. Carpzouio, Lipsiensi, de quo adeas *Lexicon Erud. Menckenio-Ioecherianum, Tomo I. p. 1693.*

§. XVII.

Octauum boni libri criterium cognoscendum est ex adplausu non communi quidem et vulgari, sed hominum eruditissimorum. Sedulo ergo animaduertendum erit ad iudicia virorum celebrium, eorum praesertim, qui nihil indulgere solent animi adfectionibus, et in hac disciplina, ad quam liber pertinet, sunt exercitatissimi. Quare ipsos domi, imo et Bibliothecas ac librarias officinas, in quibus conueniunt saepiuscule, adire ne pigeat, vt ex sermonis, quam liori varii praebent, materia proficias. Caute tamen circumspecteque hic erit agendum. Multi enim, eruditione licet praeclara instructi, non nunquam libros nec legerunt totos, nec examinarunt adcurate: nihilominus iudicant de iisdem, opinioni subscribentes aliorum, quos auctoritas et admiratorum multitudo commendat. Vnde fit haud raro, vt libro valde mediocri ingens statuatur pretium, si scilicet, quacunque de caussa, laudator ei contigerit, qui summae est in Re publica litterata dignitatis; scriptum e contrario aliquod melioris metalli persaepe vilipenditur ab omnibus, posteaquam contemtim de ipso sensit vir magnus et celeberrimus. Sic v. g. vbi Morhofius librum quendam vel laudat et suspicit, vel adspernatur, et in quisquiliarum numerum refert, caeteri eruditi eius iudicium coeco sequuntur impetu, adeoque et se, et alios, fallunt. Vid. HEVMANNVS V. C. in *Consp. Reip. litt. Cap. VI. §. 10. p. m. 327.* Optime igitur suis consulet rationibus, librique cuiusdam virtutes naeuosue intelliget, qui, eo ipso probe inspecto, perpenderit 1.) vtrum argumenta, quibus commotus vir, huius disciplinae ex-

acte peritus, laudem aliquam libro tribuit, firma et explorata sint, an minus; 2.) an a laudatione nihil commodi, a reprehensione nihil periculi damnique ipsi immineat; 3.) an libri laudator Auctoris sit amicus, vel secta siue religiosa, siue philosophica, cum eo coniunctus, item an forte sit inimicus, cuiusmodi encomium maximi esse ponderis, constat inter omnes; 4.) an liber laudetur vno ore vel nemine, vel minus eruditis dissentientibus, ex quo non inepte colligi potest, librum illum bonae esse notae, diligentique lectione dignissimum. Transcripsimus haec ex HEVMANNO *l. c.* *§. 11. p. 329.* qui elegantem addit PLINII locum, *lib. IX. epist. 11.* librum satis absolutum existimantis, de quo diuersitate regionum discreta hominum iudicia consentiant. Cf. simul STOLLII *Einleitung zur Historie der philosoph Gelahrheit*, *P I. in Prooemio §. 15. p. 9. edit. nouiss.* vbi exempla quaedam librorum perperam laudatorum inuenies. Quae COLERVS ad hunc Struuiani libri §phum notauit olim, ipsis eius verbis subiiciemus. *Dum Auctor noster*, inquit, *adplausus communis et vulgi, qui saepe ab eruditis captatur, et in praeiudicium trahitur, mentionem iniicit, commendanda est omnino celeberrimi Menckenii Charlataneria eruditorum, satis nota, et plus simplici vice edita, hoc ipso etiam anno 1727 recusa. Suppetit nobis similis argumenti Comoedia lepidissima, et salsissime scripta, cui titulus: Almansor, siue ludus litterarius. Comoedia operae et studii M. Martini Hayneccii, Bornensis, Lips. a. 1578. 8. de qua forte alias.* Singulare quid praestitit in egregio Opere suo Iac. Aug. Thuanus, quippe qui passim sub finem librorum historicorum de litteratis agit, saeculo XVI. claris, et ita quidem, vt recte diiudicet vnumquemque, et omnibus idem sit. Tros Rutulusue fuat, nullo discrimine habet. Rei huius veritatem comprobabunt, vt exemplis vtamur, quae *lib. I. et II.* de Mart. Luthero, *lib. LXXX.* de Iano Guilielmo,

lielmo, Lubecensi, et *lib.LXXXIV.* de Martino Chemnitio commemorat. Conringiana etiam, Baeliana, Leibnitiana caet. iudicia plerumque sunt adcurata, quibus facile licet inniti. Galli e contrario de Germanis Scriptoribus falsam olim et iniquam opinionem animo imbiberunt, quod supra vberius ostendimus.

§. XVIII.

Nonum criterium constituunt editiones libri frequentiores, eiusque translationes in linguas peregrinas. Neque vero semper huc respiciendum est, si decipi nolis. Sane WITTENIVS in *Praefat. Diarii biographici* aliquot nominat libros parui momenti, saepius editos tamen, et in varias subinde linguas conuersos. De IOH. HVBNERI, senioris, *Geographia* vid. HEVMANNVS in *Consp. Reip. litt. Cap. VI. §. 11. in not. (X)* Idem de IOACH. LANGII *Grammatica Latina* dici potest, cuius a. 1736. vigesima tertia prodiit editio. Cf. CAR. FRID. BVDDEI *Diss. de criteriis boni libri, §. IX. p. 12.* vbi haec: *Quem fugit, quanto applausu Ioh. Amosi Comenii ianua linguarum reserata sit excepta? Lingua Latina, Graeca, Bohemica, Polonica, Germanica, Suecica, Belgica, Anglica, Gallica, Hispanica, Italica, Hungarica non sufficiebant, vt iis exprimeretur, sed et Arabes, Turci atque Persae suis etiam linguis exstare voluerunt. Igiturne liber hic bonus? Crederem hoc, nisi barbarismorum ac soloecismorum amplissimam vastissimamque syluam aleret.* THOMAE a KEMPIS vero liber *de imitatione Christi*, in omnes prope linguas, et occidentales, et orientales, translatus, satis docet, quanta sit eius praestantia. Versibus etiam Germanicis eundem expressit *Lipsiae*que *a 1727. in 8.* edidit HVBNERVS. Vid. de tot huius libri editionibus ac versionibus IOH. ALB. FABRICII *Bibliotheca Lat. mediae et infimae aetatis, Vol. IV, libro 10 pag. 636. sq.* et quae ad hunc locum notantur in *Actis Erud. Lat. a. 1738. p. 556*

p. 556; GODOFR. ARNOLDI *Praef.* nouae editioni *Opp. Kempisianorum Lips. et Stendal. a. 1712. in 8.* praefixa; THEOPH. SINCERI *Nachrichten von alten raren Büchern, Vol. I. Parte 3. p. 165. sq.* itemque *Catalogus vniuersalis librorum in taberna Ioh. Andr. Rüdigeri*, bibliopolae Berolinensis, *a. 1745 in 8. quartum excusus, p. 496. sq.* Patet inde TENTZELIVM in *der curieusen Biblioth. Reposit. I. p. 466.* recte scripsisse, quod liber ille in linguas Europae vniuersas, in plures Asiae, Africae et Americae sit conuersus: ideoque caussae nihil erat, cur ei contradiceret STRVVIVS, his quidem verbis: *Tentzelius me reprehendit*, (Struuius enim in plerisque linguis tantum exstare versiones adfirmauerat,) *putans, in vniuersas Europae linguas translatum esse, prouocans ad Noua litteraria Hamburgensia a. 1703. p. 202; sed perperam, neque enim ibidem mentio fit translationis Slauonicae, Russicae, Bohemicae, vt alias linguas taceam, de quibus Gesnerus in Mithridate. De Auctore libri, qui de imitatione Christi inscriptus est*, WOLDEBR. VOGTII *coniecturae* leguntur in *Apparatu litterario Societatis Colligentium* a POLYC. LYSERO *Vitemb. a. 1717. et 1718. in 8.* edito, *Collect. II. specim 19. p. 376 sq.* Add. FABRICIVS *l. c. p. 647. sq.* et SINCERVS *l. c.* Permulta Gallorum, Anglorum, Italorum, Belgarum, et aliqua ex parte Hispanorum etiam, saepius edita, atque Latine Germaniceque, vt alias linguas taceamus, reddita fuisse, cognitum est ac peruulgatum. Ex Germanorum populorumque septemtrionalium scriptis pauca olim, nunc plura, exteros nacta sunt interpretes. Nec desunt nobis, quae vario tempore, variisque in locis typis fuerunt repetita. Dabimus exempla quaedam. Historia Telemachi, (siue *les Avantures de Telemaque, fils d'Ulysse, par Mr.* FENELON,) primam lucem, Auctore inscio, vidit *Paris. a. 1699. in 12.* Frequentissime liber ille periucundus recusus est, habemusque eundem Hispanice, Italice,

 Angli-

Anglice, Belgice, Germanice, carmine item Germanico a BENIAM. NEVKIRCHIO *Onoldi 1727. et 1739. Partibus III. in f.* quod Opus ſplendidum bis deinceps *in 8.* prodiit, et Latino, ab Anonymo illuſtri quodam, *Berol. a. 1743. Vol. II. in 8. mai.* exhibitum. Prior labor ligatus commendatur maxime in *Actis Erud. Lat. a. 1728. p. 42. ſq*: alter in *den Leipz. gelehrt. Zeit. a 1744. p. 78.* Soluto ſermone Latino hunc librum edidit GREGOR. TRAVTWEIN, *Frf. ad M. a. 1744. in 8.* quam tamen verſionem non vidimus. Caeterum cf. *die Leipz. gel. Zeit. a. 1715. p. 35* HVGONIS GROTII aureum *de veritate religionis Chriſtianae* Opuſculum, e lingua Belgica, metro adſtricta, qua Auctor illud in carcere ſcripſerat, ab ipſo in Latinam, tum ab aliis in Anglicam, Gallicam, Germanicam, Danicam, Suecicam, Arabicam, imo, vt perhibetur, in Perſicam quoque, Malabaricam et Sinicam conuerſum eſt. Vid. reuerendi viri, IOH. CHRISTOPH. KOECHERI, *Diſſ. epiſtolica, hiſtoriam libelli Grotiani de veritate religionis Chriſtianae complectens, Ien. 1725. in 4.* quae nunc locum occupat in *Diſſertationibus variis ad illuſtrandum Grotium comparatis, Halae Magd. a. 1739. in 8.* Praecipue vero euolui hac de re merentur Anonymi, quem KNAVTHIVM eſſe, Bibliothecarium Academiae Vitembergenſis, in *Catalogo Biblioth Rinckianae pag. 889.* monetur, *Manes Hug. Grotii, Belgarum Phoenicis, ab iniquis obtrectationibus vindicati, Delphis Batauor.* ſeu *Lipſiae* potius, *a. 1727. in 8. mai.* Ibidem cum de ſummi viri *Iure belli ac pacis*, quod Opus Galli, Angli, Germani, Belgae, Sueci, in ſuam linguam tranſtulerunt, tum de aliis eiusdem ſcriptis, crebro excuſis, ea, quae huc faciunt, reperire licet. Cf. *Acta Eruditor. Germanica, Parte XCVI. p. 843. ſq.* Quoties poema notiſſimum, quod *Reinecke der Fuchs* vulgo dicitur, quibusque linguis exierit, fuſe docet celeberrimus GOTTSCHEDIVS in *Introductione ſua*, nouae libri

egre-

egregii editioni nuperrime praefixa. De THOMAE BARTHOLINI *Anatomia reformata* CHRISTIAN. GVIL. KESTNERVS in *Biblioth. medica pag. 402.* haec notat: *Prodiit hic liber Latina lingua plus decies, nec tantum in linguas Gallorum, Italorum, Anglorum, Belgarum et Germanorum, sed iussu etiam magni Mogolis in Indicam est transfusus.* SAM. PVFENDORFII *Einleitung zur Historie* Latine, Gallice, Anglice, Belgice, Suecice, ac Russice prostat, vti adfirmatur in *Bibliotheca historica Hamburg. Centur. X. p. 144. sq.* Eiusdem libellus *de Statu Imperii Romano-Germanici*, cui fictum SEVERINI de MONZAMBANO nomen addidit, persaepe reuocatus sub prelum est, partim etiam cum aliorum virorum doctorum obseruationibus, inque sola Germania trecenta millia exemplarium impressa typis dicuntur. Praeter Germanicam, plures eius versiones adesse, indicat *Bibl hist. Hamburg. l c. pag. 133.* De Auctore, qui sub HIPPOL. a LAPIDE nomine latere voluit, certo nouimus, librum eius *de ratione Status in Imp. Rom. Germanico*, post priorem editionem *in 4.* haud facile obuiam, ter minimum *in 12.* recusum esse saeculo superiori, hoc nostro autem Gallicam versionem accessisse; qua de re infra *Cap. IX.* data opera agemus. Alio itidem loco diuersas recensebimus editiones *Menckenianarum* Orationum de *Charlataneria eruditorum.* Praestantissimam *Germanorum Historiam*, quam debet praesens et futura aetas viro illustri, IOH. IACOBO MASCOVIO, ex lingua Germanica PALLAVICINI in *Italicam*, SCHVERVS, Hamburgensis, in *Belgicam*, et LEDIARDVS in *Anglicam* conuertit. Vid. KOHLII *Hamburg. Berichte von gelehrt. Sachen*, *a. 1733. p. 1. p. 632. p. 678. et p. 875.* Alia quaedam exempla librorum, variis linguis expressorum, attulit IOH. ADAM. BERNHARDVS in *der curieusen Historie der Gelehrten*, *Frf. ad Moen. 1718. in 8.* *pag. 670. sq.*

 §. XIX.

§. XIX.

Decimum criterium quaerendum est in tempore, quo vixit libri Auctor, quoniam, teste BARCLAIO in *Icone animorum, Cap. II. p. 51. edit. Grabenerianae*, omnia saecula genium suum habent, qui mortalium animos in certa studia solet inflectere. Multum sane diuque disceptatum fuit, quinam Scriptores, si aetatem spectaueris, meliores sint; vtrum antiqui recentioribus, an hi illis praeferendi? Nunquam autem vehementiori contentione, quam praeterlapso saeculo, hac de re fuit agitatum, classicum canente CAROLO PERRALTO, Academiae Regiae Scientiarum apud Parisienses Socio, quippe qui *a. 1687* poema haud inelegans, *le Siecle de Louis le Grand* inscriptum, dicta in Societate recitarat. In eo aetatem Ludouici XIV. cum aureo Augusti, Imperatoris Romani saeculo confert, Galliamque suam tanti Regis auspiciis in litterarum artiumque cultura ita caput extulisse statuit, vt nobilissimis Graeciae Latiique ingeniis non comparari solum, sed certo etiam modo possit anteponi. Cui Perralti sententiae complures publice contradixerunt statim, veterumque Scriptorum caussam egerunt. ANDREAS primum DACÉRIVS in *Praefatione ad Tom. VI. Operum Horatii* grauiter reprehendit carminis istius argumentum; erat enim maximus antiquitatis admirator, qui, vt GELLIVS *lib. XIII. cap. 12.* de Labeone scriptum reliquit, ratum pensumque nihil habebat, nisi quod in Romanis legisset. Eum sequuti strenue fuerunt LONGEPIERIVS in *Discours sur les Anciens, Paris. 1687. in 12;* Anonymus quidam hoc edito Opusculo: *La defense des Anciens, contre le poeme du siecle de Louis le Grand*, in quo Perralti carmen merum ingenii lusum ducit, neque ob paradoxa, ibidem obuia, auctorem vbique serio scripsisse, persuadere sibi potest; PE-

TRVS

TRVS FRANCIVS, qui *Oratione Latina* *) acriter inuectus est in hunc libellum, quem horribilem vocat sacrumque, auctori simul ineptissimi hominis insolentiam obiiciens; et alii non nulli, quos hoc loco silentio praetermittimus. Inde motus est Perraltus, vt diuulgaret *Parellele des Anciens et des Modernes, en ce, qui regarde les arts et les sciences.* Prodiit huius Operis *Tomus I. Paris. a. 1688. in 8.* duosque, praeter ipsum poema, litis originem, complectitur Dialogos, in quibus tres inducit confabulatores, Abbatem scilicet, veteres omni nisu oppugnantem, Praesidem, operose quidem, at solide parum, eosdem defendentem, et Equitem denique, qui conuertit in iocum, quod serio dictum a prioribus negare non audet. In primo autem Dialogo eorum ridet exagitatque pruritum, qui nil nisi antiqua magni facere solent, et in locis etiam obscurissimis inueniunt oracula, iisque enodandis vitam prope ipsam impendunt: in altero contra Dialogo eos, qui colloquuntur inter se, ad spectanda Versaliae miracula exiisse fingit Auctor. Qua occasione dum progressus recentiorum, in Architectura, pingendi, et sculpendi arte factos, exponit, probare inde studet, singula haec mirandis antiquorum Operibus omnino esse praeferenda. Continuare hoc argumentum, et ad Astronomiam, Geographiam, reliquasque scientias, progredi constituerat; sed mutato hocce consilio, ad comparationem Eloquentiae antiquae et recentioris stilum adplicuit in memorati Operis *Tomo II.* qui hoc insignitus titulo *ibidem a. 1690.* lucem

Zz 5 adspe-

*) Vellem, adiecissent ipsum locum, vbi haec Francius dixit, illustris AYRERVS in *Diss. de comparatione erudit. antiquae et recentioris, Sect. II. §. 2. p. 268.* STOLLIVS in *Prooemio der Anleit. zur Hist. der philos. Gelahrheit, §. XXIV. p. 13. edit. nouiss.* aliique, a quibus huius Orationis mentio est iniecta. Ego, perlustratis FRANCII *Orationibus, Amstael. a. 1705. in 8.* recusis, inanis plane redii, nec inueni ibidem, quae speraueram.

adſpexit: *Parallele des Anciens et Modernes, en ce, qui regarde l'Eloquence.* Eaedem, quibus antea vſus fuerat, quasque in reliquis etiam Tomis producit, hic perſonae differunt, ipſeque Perraltus, ſub Abbatis nomine delitéſcens, antiquos in quolibet Eloquentiae genere inferiores eſſe recentioribus, contendit. Luciani interim ac Ciceronis Dialogos in debita laudis poſſeſſione non turbat: eos tamen vel ſolas Paſcalii Epiſtolas prouinciales *) ſi non ſuperare, aequiparare ſaltim, hasque nulli vnquam lectori faſtidio fuiſſe, arbitratur. Caeteri Auctores omnes, qui dicendi arte apud veteres excelluerunt, vela demittere quaſi ante recentiores coguntur. In *Tomo III. a 1692.* excuſo habemus *Parallele des Anciens et des Modernes, en ce, qui regarde la Poeſie.* Non tantis digni elogiis Perralto videntur Homeri, Pindari, Ariſtophanis, Virgilii, Horatii, Ouidii, Iuuenalis, aliorumque veterum labores poetici, quibus vulgo extolluntur. Palmam omnibus, ex ipſius ſententia, praeripiunt Taſſi Hieroſolyma liberata, Mareſii Clodouaeus, Capellani puella Aurelianenſis, Voiturii, et Saraceni, amatoria, Molierii Comoediae, Triſtani atque Cornelii Tragoediae, Boilaei Satyrae caet. *Tomus* denique *IV. Pariſiis a. 1696.* prioribus additus ea exhibet, quae Tomum I. ſubſequi initio debebant. Agitur enim hic de Aſtronomia, Geographia, Nauigatione, arte bellica, Philoſophia, Medicina, Muſica, hortorum cultura, et ea quidem mente, vt recentioris aetatis eruditos veterum in his obſcuraſſe laudes vbique eluceat. Vidimus igitur, quod in iis Comparationibus primam, quam poemate ſupra memorato propoſuerat Perraltus, ſententiam non retinuerit ſolum, ſed vberiori etiam argumentorum adparatu corroborare auſus fuerit. Reſtat, vt aliquos

*) BAELIVS in *Dict. hiſt. et crit. v: Paſcal p. m. 607. in Tomo III.* ſcribit: *Les Lettres Provinciales de Mr. Paſcal ont paſſé, et paſſent encore pour un chef-d'oeuvre.*

aliquos paucis addamus, qui postea contradixerunt viro doctissimo, et masculos sese antiquae eruditionis vindices praestiterunt. Ex ipsis Gallis huc referendi BOILAEVS et HVETIVS, ille praecipue in *obseruationibus ad Longinum*, quas continet *Tomus II. Opp. Boilaeorum*, *Amst. a. 1729. in f*, et *Satyra X. in feminas:* hic in *Epistola ad Perraltum*, quam inscripsit: *Dissertation sur le Parallele des Anciens et des Modernes*, quamque Abbas TILLADETVS, Huetii amicus, inseruit *Dissertationibus* eius Gallicis *ad religionem et philologiam spectantibus, Hag. Comit. a. 1714. in 12. Tomo I: p. 396.* Cf. et *Huetiana*, *Paris. 1722. ead. forma p. 26. sq.* Inter Anglos eminent GVIL. TEMPLEVS, Eques, ac GVIL. WOTTONVS. TEMPLEVS Dissertationem elaborauit, qua, veterum recentiorumque ingeniis scriptisque inter se comparatis, in illorum gratiam sententiam dicit, horumque eruditionem pristinae solum sapientiae imitationem, atque fragmenta et quasi tabulas, ex generali naufragio collectas, esse arbitratur. Vid. *Essai du Savoir des Anciens et des Modernes* in *Operibus* TEMPLEI *miscellaneis*, ex Anglico sermone Gallice conuersis editisque *Vltraiecti 1693. in 12. Tomo II. p. 1. sq.* WOTTONVS autem in *Reflections upon ancient and modern Learning*, *Londini 1694.* et ex altera editione auctiore *ibid. a. 1697. in 8.* cum Perralti ac, qui eius fauet sententiae, Fontenellii recentiores, tum Templei, antiquos nimium extollentis, argumenta ponderauit, eo potissimum consilio, vt aequum se inter partem vtramque iudicem praeberet. Singulas proinde artes scientiasque examinando, quid hi, quid illi, praestiterint, notauit diligenter, tandemque Graecos ac Romanos, ob linguae elegantiam, Eloquentia et Poesi hodiernos anteire oratores poetasque, recentiores contra in mathematicis ac caeteris scientiis antiquos longo post se interuallo relinquere, pronunciauit. In idem cum Perralto certamen apud Italos descen-

dit

dit IOH. IOSEPH. FELIX VRSIVS in *Considerazioni sopra un famoso libro Francese, intitolato:* Maniere de bien penser dans les ouvrages d'esprit. *Bologna 1703. 8.* Gallicum hunc librum diuulgarat DOMINICVS BOVHVRSIVS, *Paris. a. 1687. in 4.* qui *anno insequenti ibidem in 8.* et *Amstaelodami in 12.* recusus est. Non solum in illo libro, sed in alio quoque, qui est prioris continuatio, et hoc titulo: *Pensées ingenieuses des Anciens et des Modernes, Paris. 1689. Amst. 1692. in 12* denuoque *Paris. 1693. in 8.* prodiit, maximos ex antiquitate viros vellicat, suo magis aeuo, quam prisco, addictus. Auctores *des Neuen Bücher-Saals, Parte XXXI. p. 474.* erroris insimulant Struuium, quod Bouhoursium controuersiae implicuerit Perraltinae, illius argumentum plane diuersum esse, monentes. Sed AYRERVS in *Diss. cit. Sect. II. §. 10. p. 316.* immerito hic reprehendi Struuium contendit. En! ipsa viri doctissimi verba: *Quamuis non directe Bouhursium eo pertinere, largiar; quum tamen eandem fere quaestionem ventilauerit, eodem certe, et, quia Perralto fuit aequalis, maiori adhuc iure hic commemorari potest, quam Benedictus Accoltus, cuius tamen Dialogum de praestantia virorum sui aeui memorati Auctores ex saeculo XV huc omnino existimant trahendum.* In Germania denique nostra Perralto repugnarunt GODOFR. OLEARIVS, litteratissimus Theologus, in *Progr.* quodam *Lips. a. 1690.* excuso; MATTHIAS NICOL. KORTHOLTVS in *Orat. Gissae a. 1700 in 4.* edita *de antiqua Eloquentia, recentiorum perperam postposita a Carolo Perralto*; et CORN. DIETERIC. KOCHIVS in *Opusculo*, quod inscripsit: *Caroli Perralti comparatio Philosophiae primae, priscae ac nouellae cum notis. Helmst. 1719. in 4.* Copiosius vt de argumento hocce differamus, instituti ratio non patitur. Satisfacient Lectori, de pluribus Scriptoribus sollicito, laudatus iam AYRERVS in erudita *Diss. de comparatione eruditionis antiquae et recentioris,*

BLACK-

BLACKWALLII *Commentationi de praestantia classicorum Auctorum Lipſ. a 1735. in 8. mai.* adiecta; DAN. GREVILLIVS in *Diſſ. de controuerſia Perraltina,* quam, Praeſide Petro Ekermano, *Vpſaliae a. 1741. in 4.* publico ſubmiſit examini, maxima vero ex parte, vt ipſe *p. 4. nota b)* candide fatetur, ex Ayrerianis cogitatis compoſuit; pariterque *Catalogus Bibliothecae Bunauianae, Tomo I. vol. 1. p. 452 ſq.* Add. IOH. IAC. ARYSSEL *Continuatio der Thomaſiſchen freymüthigen Gedancken, a. 1690. p. 87. ſq.* nec non *les Nouvelles litteraires 1715. Tom. I. p. 306. ſq.* vbi leges: *Deſcription du païs des Antiques, et des Modernes, de ſes habitans, de leurs manieres de vivre, leurs habits, leurs armes, leurs guerres et leur reunion* caet. quod feſtiuum Opuſculum, ex Gallico ſermone in Germanicum tranſlatum, acceſſit *den Leipz. gelehrt. Zeitungen, a 1715. p. 509. ſq* Si dicendum quod res eſt, optimam iam olim viam elegit PLINIVS *lib. VI. epiſt. 21. Sum ex iis,* inquit, *qui miror antiquos, non tamen, vt quidam, temporum noſtrorum ingenia deſpicio. Neque enim quaſi laſſa et effoeta natura, vt nihil iam laudabile pariat.* Habent ſane priora ſaecula, de quibus glorientur: habet etiam noſtra aetas, ita, vt in mechanicis aliisque artificioſis cedant antiqui noſtratibus; quantum vero ad ingenii monumenta, vtrinque adſunt profecto rationes, quae, ſi non dubiam prorſus, difficilem ſaltim, reddunt litis diiudicationem. Hoc bene notandum, quod tempora quaelibet ſua ſeruarint ſtudia, qua de re eleganter diſputat THOMAS BARTHOLINVS in *Diſſertatione II. de libris legendis.* Faciunt huc Scriptores, qui progreſſus et incrementa ſtudiorum ſecundum diuerſa ſaecula expoſuerunt. Talis eſt e. g. IOH. ALPHONS. TVRRETINVS in *Oratione*, iam ſupra *Cap. III. § 27.* adlata, *de ſaeculo XVII. erudito et hodiernis litterarum periculis,* qua praecipue incrementa ſtudiorum in Philologia, Philoſophia, diſciplinis mathematicis, Mechanica, Hiſto-

Historia, Chronologia, Antiquitatibus et Iurisprudentia ostendere voluit. Lectu iucunda est Oratio, negandum licet non sit, notiora saltim adduxisse Turretinum, nihil, quod videatur singulare. Quis ignorat aetatem variam Latinae linguae, quam inde a triginta, et quod excedit, annis clarissimus Academiae Rinteliensis Philologus, IOH. NICOL. FVNCCIVS, egregiis Voluminibus illustrauit? De castitate sermonis ac venustate longe melius iudicare poteris ex Scriptoribus, qui saeculo Augusteo inclaruerunt, quam ex iis, quos Hadriani et successorum aetas tulit. Saeculo XV. et XVI. quum reflorescerent litterae, maior Latinae linguae nitor fuit, quam barbaris istis saeculis scholasticis. In Philosophia inualuerunt olim dogmata Platonis, Ecclesiae Patribus communia, quoniam reliquas Sectas longius a Christianorum placitis abire nouerant: a saeculo octauo magis Aristoteles placuit, cuius tamen praecepta, Scholasticorum postea ineptiis contaminata, restituit integritati suae, summoque loco habuit, saeculum XIV. at saeculo deinceps XVI. perfregit et labefactauit Petrus Ramus, *vir dicendi copia supra modum eleganti atque valente, et libertate, quam aetas illa ferre posset, maiori*, quae verba sunt celeb. BRVCKERI in *Hist. Philosophiae critica, Tomo IV. Parte altera, p. 551.* Saeculo superiori Renatus Cartesius, Rami vestigiis insistens, omnes veterum opiniones, per dubitandi principium, eiecit e philosophorum scholis, nouumque plane Philosophiae exstruere aedificium secum constituit. Hac nostra aetate Philosophia eclectica plurimos nacta est amatores. Scientificam autem methodum quidam ad insaniam vsque suspiciunt, et commendant, moxque tonsores videbimus hac methodo barbam radere. Ingenia igitur et scriptores cum Philosophia ipsa mutantur. Iureconsulti prioribus saeculis solum occupabantur in Responsis. Postea

medio

medio aeuo Irnerius breues ac ſubtiles Legum explicationes, quae ſcholia vulgo dicuntur, introduxit. Pleniores ad Ius ciuile gloſſas conſcripſerunt Accurſiani, tanto exceptas in foro adplauſu, vt omnes olim ad gloſſam, quam ad textum, prouocare maluerint. Schola Bartolina ſpinas Dialecticae ſparſit in Iurisprudentiam, forenſibusque cauillationibus, propter inanem ſubtilitatem tenuesque diuiſiones, citra neceſſitatem ſaepius adhibitas, occaſionem dedit. Saeculo XVI. Andreas Alciatus primum litteras elegantiores, adhuc non ſine damno maximo neglectas, cum Iuris Romani ſtudio feliciter coniunxit, quem, haud interiecto longo temporis interuallo, ſequutus eſt Iacob. Cuiacius, eo quidem ſucceſſu, vt ex lateritia quaſi Iurisprudentia fecerit auream, adeoque illa *Cuiaciana* dici a multis ſoleat. Alias totum erat hoc ſaeculum in conciliandis antinomiis. Nouam iura tractandi rationem eodem ſaeculo inuenit Matthaeus Weſembecius, nimirum methodum cauſſarum, a Petro Ramo inſignitam Ramiſticae nomine, qua ſecundum quatuor cauſſarum genera, tam viua voce, quam ſcriptis, Iurisprudentiam Romanam expoſuit. Tot fuerunt eius imitatores, vt plerorumque ICtorum ſaeculi XVI. et ſaeculi XVII. Opera hac methodo compoſita inueniamus. Imo praeſens etiam aetas non caruit hominibus, qui eiusmodi innutriti deliciis grande hoc nefas credidiſſent, ac morte piandum, ſi a pulcherrima praeceptorum ſuorum conſuetudine recedere voluiſſent. Euoluenda hoc ad argumentum BRVNQVELLI *Hiſtoria Iuris Romani*, aliquoties edita. Hodie, per viginti circiter annos, ICtis Germaniae non paucis mathematica methodus viſa eſt elegantiſſima. Cf. V. C. GOTTLOB AVG. IENICHEN breuis *Oratio de Secta Compendiariorum et Perfectioniſtarum, Iurisprudentiae perquam fatali, Giſſae 1752. in 4.* Iam quoque ICti noſtri maiori iudicio

cauſſas

cauſſas in Iure controuerſas dirimunt, Iurisprudentiam Iuſtinianeam aeque ac Germanicam, ſuperioribus temporibus in tenebris iacentem, ex ipſis fontibus interpretantur, atque Legibus naturalibus, morali ac politica diſciplina, Iure publico ac feudali, Hiſtoria, aliisque adminiculis ingenium excolunt. Quantum artis medicae facies fuerit immutata, nemo ſane ignorat. Quam erat admirabilis quondam Galeni maieſtas, cuius nunc, vbi Chymiae locus datus eſt, fere exoleuit memoria? Quae non inuenta noua in anatomicis ſaeculo praeterlapſo et hodierno innotuerunt? Quantum fuit in chirurgicis praeſtitum? Quam egregia rei botanicae ſtudium incrementa cepit? Si tandem ad Theologiam dirigamus oculos, quam diuerſae, per ſingula ſaecula, frugis fuerint libri, eius explicandae cauſſa ſcripti, docent Theologiae hiſtoricae conditores, quos inter omnium eſſe loco poterit IOH. FRANC. BVDDEVS, cui vtiliſſimam *Iſagogen in vniuerſam Theologiam et ſingulas illius partes* debemus. Vid. de hoc Opere, praeter alios, COLERI *auserleſene Theolog. Biblioth. Parte XXV. et XXVI.* Quam pius zelus et feruor in ſcriptis Patrum apoſtolicorum? e quibus tamen ſi Clementis, Romani, Epiſtolas ad Corinthios, Barnabae catholicam, Ignatii et Polycarpi Epiſtolas excipias, nihil fere erit reliqui. Cf. de his ſcriptis *Acta Erud Lat. a.1699. p. 1. et a. 1724. p. 521. ſq.* Barnabae tamen Epiſtolam catholicam plures abiudicare, docet illuſtris PERTSCHIVS *im Verſuch einer Kirchen-Hiſtorie, Tomo I. p. 230. ſq.* qui etiam de caeteris hoc et II. Tomo videri poteſt. Quam adfectata ſaepe in Patribus ſaeculi quarti et quinti eruditio adparet? Quam peruerſa non nunquam ſunt dogmata Patrum ex poſteriori aetate? Omittimus ſaecula ſcholaſtica, quae adeo corruperunt ſacras doctrinas per immixtos terminos, vt vulgo vocantur, technicos, in quibus eſt incredibilis obſcuritas, vt vera

verà iſta atque incontaminata Theologia diu colla leuare non potuerit. Olim Pontificii Theologi Hiſtoriam eccleſiaſticam et Philoſophiam ſolidiorem cane peius et angue fugiebant, eadem ſemper chorda oberrantes: hodie, noſtrorum exemplo laudabili, multi et haec tractant ſtudia; atroces vero horribilesque rixae, et haereſeos inhumanae exprobrationes, vtrinque, diuino beneficio, paullatim remittunt. Quod ea generatim, qua viuimus, aetas in omni eruditionis fundo antecedentium temporum gloriam ſuperet, celeberrimus IOECHERVS in Oratione iucundiſſima *de inſigni ſtudii hiſtorici noſtra aetate ἐξοχῇ, ſeu excellentia, Lipſ. a. 1732. in 4.* grauiſſimis de cauſſis contendit. *Abundamus iam*, ait pag. 4, *librorum, veritatum ſenſim ſenſimque inuentarum, ſcholarum, ſubſidiorumque copia: quorum omnium inopia ſaecula remotiora premebantur. Dies diem docet, atque praeclare cogitata et dicta antiquorum nouis in dies meditationibus locupletamus, nouis argumentis communimus, nouis obſeruationibus perficimus, eaque omnia ad vſum et humani generis felicitatem magis magisque accommodamus. Ita incrementum quotidie capiunt diſciplinae, ita emendantur ſubinde artes, ita laetius ſemper effloreſcunt litterae, ita noſtrae aetatis viri docti, gigantum velut humeris inſiſtentes, per ſpatia longe ampliora oculos circumferre queunt. Hoc vt de nonnullis artibus, de architectura nauali et ciuili, de typographia, de inuentis opticis, de muſica, ſole meridiano clarius oſtendi poteſt; ita de eo cumprimis oritur quaeſtio; an in iis etiam, quibus Athenae prae cunctis olim gentibus enitebant, quibus adeo eminebat Roma, philoſophiam puto, poëſin, eloquentiam, hiſtoriam, noſtra aetas eis quoque palmam praeripiat? Quemadmodum vero de omnibus, quae nominaui, hoc probatum dare, non adeo arduum exiſtimo: ita in praeſentiarum ſaltim de hiſtoriarum ſtudiis euincere allaborabo, tantam eſſe eorum noſtra aetate ἐξοχὴν, vt ſi vel lucidiſ-*

ſima praeteritorum ſaeculorum tempora cum iis conferre velis, iſta merito tenebrae vocanda ſint. Longiorem hunc locum ideo adſcripſimus, vt, quae ſit viri doctiſſimi de antiquorum et recentiorum eruditione ſententia, exacte intelligatur. Fauet Perralto, et in plerisque non temere fauet. Quod pace tamen Auctoris, cuius magni aeſtimo in litteras merita, dictum ſit, poeſin recentiorum et eloquentiam priſcis monumentis nimis liberaliter anteponere videtur. Plurimi forſitan HEVMANNI V. C. axiomata in *Conſp. Reip. litter. Cap. VII. §. 7. p. m. 432.* potiora exiſtimabunt. Primum eſt horum: *Quae ſtudia veteres magis excoluerunt, quam noſtra aetas, in iis veteres vtique noſtris hominibus praeferendi ſunt.* Poëtae igitur veteris Romae non parum praeſtant plerisque hodiernis. Poëſis enim erat illorum ἔργον, quum hodie ſit inter τὰ πάρεργα. Addo de eloquentia, eam olim apud Graecos aeque ac Romanos maximi momenti ac ponderis fuiſſe, quandoquidem certa dicendi libertate gaudebant oratores, quae tota fere, ſi ſolam exceperis Angliam, et Res quasdam publicas, noſtris praeciſa eſt. Alterum axioma ita expreſſum: *Quae ſtudia veteres modice excoluerunt, in iis recentiores ſunt praeſtantiores.* Quanto meliores habet noſtra aetas interpretes ſacri Codicis, quam vetuſtius aeuum, quo Patres eccleſiaſtici floruerunt! Quanto eruditiores vtilioresque nunc adſunt Ethicae, Logicae, Phyſicae, quam fuerunt decimo ſexto ſaeculo! Tertii axiomatis ſumma eſt: *Quae ſtudia veteres excoluerunt acriter, et hodierna aetas itidem excolit ſtudioſe, in iis hodierni palmam merentur.* Primo enim poſteriores viam perſequuntur iam praeparatam, adeoque facile iis eſt, progredi longius; deinde hodie plura in quocunque ſtudiorum genere ad manus ſunt adminicula, vt altius proinde eniti queamus in omnibus. Sic non iniuſte Molierii Comediae maiori ſunt in pretio, quam Plautinae, qua de

de re vid. *l'Europe Savante*, *Tomi XI. Parte 2. artic. 4.* vbi recensentur Plauti Comoediae, Latine Gallíceque a Limierio editae. Si quis etiam in legendis Patrum ecclesiae scriptis adsidue versaretur, totumque Aristotelem ac Platonem edidicisset, non peruolutatis nostri aeui Theologis Philosophisque, haud ab vllo habebitur, opinor, in numero magnorum vel Theologorum, vel Philosophorum.

§. XX.

Vndecimum criterium proficiscitur ex adcurata et methodica libri tractatione, materiaque scriptore digna. Speciosi saepe sunt Auctores in fronte, in ipso autem corpore magna siccitate laborant, vel diuagantur et multa intermiscent aliena. Vitium hoc est eorum, qui, vt eruditionem ostendant suam, ampullasque proiiciant et sesquipedalia verba, quicquid collegerunt vnquam locorum communium, vnum in volumen sine iudicio comportant. Qua de re quum supra *§. IV. huius Capitis*, velut in transitu, pauca dicta sint, hic non nihil est copiosius agendum. CLAVDII SALMASII *Exercitationes Plinianae* non parum criticae redolent eruditionis, attamen Auctor, argumento suo minus inhaerens, ab alio ad aliud delabitur, et in alieno choro semper pedem ponit, ideoque lectio Operis non potest non insuauis esse ac perquam molesta. Verum profecto manebit iudicium MENAGII *Parte I. Menagianorum p. 262.* vbi sic loquitur: *Mr. Saumaise étoit l'homme du monde le plus agreable dans la conversation; mais il avoit ce defaut en ecrivant, qu'un passage en attiroit un autre, et qu'il ne pouvoit finir à force de citer des passages.* Interim, vt sunt varia hominum iudicia, defensionem Salmasii hac in re suscepit IOH. BENED. SCHEIBIVS, cuius videantur *freymüthige Gedancken aus der Historie, Critic und Litteratur*, *P. I. p. m. 235. edit. prioris*, *a. 1732. in 8.*

in 8. exhibitae. Idem eſt dicendum de GEORGII HORNII *Hiſtoria Philoſophiae*, vt luculenter probauit HEVMANNVS *Actor. Philoſoph. Parte VI. p. 1044. ſq.* pariterque de GER. IOH. VOSSIO, cuius quippe Opera *de Theologia gentili et Phyſiologia Chriſtiana*, ſiue de origine et progreſſu Idololatriae, item *Inſtitutionum Oratoriarum libri VI.* vt pleraque viri de litteris egregie meriti, vberrimam eruditionem patefaciunt, at hoc ſimul comprobant, Auctorem effundere omnia maluiſſe, quam dare lectoribus ad rem pertinentia, et nil niſi exquiſitiſſimae, cribroque, vt Perſius ait, decuſſae farinae. Ipſe id agnouit in adducto de Theologia gentili Opere, perſpicimusque ex Praefatione eidem praefixa, quod prope ſtatutum habuerit, hunc ingenii partum, verſicolori pauonis caudae ſimillimum, Gellii exemplo *Noctium Amſtaelodamenſium* nomine ſignare. Cf. NICERONII *Vitae doctorum virorum*, in *Capite* quo de Voſſio diſſerit, *P. I. p. 98. p. 101.* et *p. 108. ſq. verſionis Germanicae.* Ne micam e contrario ſalis inuenies in FRID. CHRISTIANI RAMI *Aquilarum Imperii biga*, qui liber ineptiſſimus *Lemgouiae a. 1716. in 4.* quiſquiliarum aceruum auxit. Quot hic obuiae ſint excurſiones ridiculae, quot nugas maximo conatu egerit bonus ille Ramus, clare oſtendi aliquando in *der Hamburg. vermiſchten Bibliothec, Tomo I. Parte 3. pag. 413. ſq.* vbi et alia quaedam exempla memoraui. Plerumque Scriptores Aduerſariorum, variarum Lectionum, et ſimilium, eiusdem ſunt conditionis; quum enim in vno Capite plures attingunt potius, quam tractant, materias, ſaliuam tantum mouent, ipſam famem haud explent. Cf. BVCHNERI *Comment. de vitiorum inter eruditos occurrentium Scriptoribus, Lipſ. a. 1718. in 8.* Satis vero ex ſuperioribus cognoſci poteſt, Auctores, ad aliena ſemper deſcendentes, amplificare tantum libros ſuos, nec propterea magnitudinem boni ſtatim libri ſignum eſſe. Quamquam enim apud

apud PLINIVM *lib. I. epiſt. 20.* haec leguntur: *bonus liber quiſque melior eſt, quo maior. Vides, vt ſtatuas, ſigna, picturas, hominum denique multorumque animalium formas, arborum etiam, ſi modo ſint decorae, nihil magis, quam amplitudo, commendet: idem orationibus euenit: quin etiam voluminibus ipſis auctoritatem quandam et pulchritudinem adiicit magnitudo;* iſta tamen non niſi tunc locum habent, ſi argumenti ratio ita ſit comparata, vt liber omnino excreſcere debeat. Saepe de paruae molis libro maiori iure, quam de grandioris ſtaturae Opere, illa LAERTII *lib. VII. p. m. 204. edit. Londinenſis a. 1664. in f.* repetenda verba ſunt de ſcriptis Herilli; Ἔςι δὲ τὰ βιβλία αὐτῦ ὀλιγοςίχα μὲν, δυνάμεως δὲ μεςά. Non nullos res ludicrae ac viles maxime trahunt, in quibus pertractandis otio ſuo ingenioque abutuntur. Tot proſtant nugae venales, iocoſeria, Scriptores Mileſiorum, aliique libelli, qui laudem aſini, vmbrae, pediculi, pulicis caet. continent, vt poſſet, ſi neceſſe foret, peramplus eorundem Catalogus texi. Complura talia congeſſit CASP. DORNAVIVS in *Amphitheatro Sapientiae Socraticae ioco-ſeriae*, quod Opus *Hanouiae a. 1619. Tomis II. in f.* prodiit. Singula, quae reperiuntur ibi, recenſentur in *Catalogo Biblioth. Menckenianae p. 784. ſq. edit. ſecundae.* Add. *Catalogus Bibl. Bunauianae, Tom. I. Vol 3. p 2107. ſq.* Scilicet ingenium oſtentant eiusmodi ſcriptores, non vbique iudicium, quod in iis occupatur tantum, quae grauia ſunt, vſumque inſignem habent. Neque tamen omnes plane contemnendi, quoniam aliqui ſub iis titulis, qui primo adſpectu videri poſſint otioſi, corruptos ſaeculi mores ſtilo ſatyrico notant, quo faciunt *nauicula fatuorum* IOH. GEYLERI a KEYSERSBERG; ERASMI, Roterodami, *encomium moriae;* VLRICI HVTTENI *Dialogi feſtiui; febris; nemo;* et ſimiles libelli. De Huttenianis nullus curatius expoſuit IACOBO BVRCKHARDO in tribus *de vita Hutteni*

Commentariis, quorum duo priores *Guelpherb. a. 1717.* vltimus *a. 1723. in 8.* diuulgati sunt. Facilius etiam condonantur tales lusus ingenii poëtis, qui, furore quodam poëtico abrepti, vel fabulantur, vel diuagantur ac paradoxorum inuentione et praeconio delectare student. Celebris ille Polyhistoris litterarii auctor, MORHOFIVS, lessum scripserat in Ciconiam Adrianam, carmen heroicum iuuenile, quo triste fatum auis deplorauerat, quam, Adriani nomine insignitam, Laur. Bodockius, Iurium Doctor, et Academiae Rostochiensis Orator, domi suae sustentarat. Tantopere lessus hic Morhofium commendauit in aula Megapolitana, vt, vix impleto lustro aetatis quarto, poëticam, quae tum Rostochii vacua erat, prouinciam obtineret. Vid. IOH MOLLERI *Prolegomena de vita Morhofii*, *Tomo II. Polyhistoris* praefixa, *§. IX.* Quot poëtarum Gallorum, eorumque elegantissimorum, in Psittacum Scuderianum exstant poëmata? Quot in Lipsii, aliorumque, catellos epitaphia adducit *l. c. p. 525. sq.* DORNAVIVS? Quid vero de iis dicendum, qui aliud otiosum scribendi argumentum sibi sumunt, qui de arte amandi, potandi, volandi, ditescendi et similibus nugis agunt? Sane stulta est gloria, nisi vtile sit, quod feceris. AGNVS BENIGNVS SANREY integrum *Tractatum de recta nominis Paracleti pronunciatione Paris. a. 1650. in 8.* edidit, de qua controuersia tota consuli queunt IOH. BAPT. THIERSII *Diss. de retinenda in ecclesiasticis libris voce Paraclitus*, *Journal des Savans 1669. m. Decembri*, et BAELIVS in *Dict. hist. et crit.* v. Paraclet, *nota B.* Intermiscuit quidem Auctor aliqua, quae ad rationem accentuum Graecorum conducunt; sed de vera vnius vocis pronunciatione scribere tractatum, idem est, ac laureolam in mustaceo quaerere. Cf. IOH. BVRCHARDI MENCKENII *Orat. II. de Charlataneria erudit. pag. 218. Orationum iunctim excusarum*, vbi simul haec differit vir ingenii politis-

politissimi: *Nescio vero, an non et inter inanes lites nostris temporibus referri debeant illae, quae Bentleium et Boylium, Fabrettum et Gronouium, Clericum et Burmannum, et nuper Kusterum et Perizonium, de vnica voce cerno disputantes, exercuerunt, quos summos in re litteraria viros, nostrique aeui heroes, par erat in re magis ardua laborem posuisse.* Miramur, controuersiam istam, quae fuit olim inter Doctores Sorbonicos et Professores Regios, sigillatim Petrum Ramum, quaeque per sententiam supremae Curiae Parisiensis composita est demum, libro singulari nondum esse descriptam. Orta haec erat de re maximi momenti, de pronunciatione vocis Q. in lingua Latina, vt fusius docent IOH. THOMAS FREIGIVS in *vita Romi pag. 24. sq.* et BAELIVS v. Ramus, *nota G.* Cf. Viri celeberrimi, IOH. GE. WALCHII, *Obseruatio de nugis et bellis Grammaticorum*, in *Miscellan. Lipsiens. Pezoldianis, Tomo I. p. 42. sq.* et ELIAE SILBERRADII *Diss. secunda de bellis litterariis, Argent. 1719. p. 36. sq.* Ad otiosa et inepta scripta merito etiam reiici debet PETRI HABERKORNII, Theologi quondam Gissensis, *Christliches Bedencken von den heutigen Barücken, 1685. in 4.* quo capillamenti vsum legibus diuinis aduersari operose monstrat, sub finem grauiter animaduertens in Medicos, his verbis: *Die Medici haben es auch zu verantworten, da sie selbst Lust zu den Barücken haben, und damit sie andern dieselbe auch beybringen mögen, erdencken sie eine vtilitaet, welche solche Dinge haben sollen. Antiqua veritas subsistit, noua fucatio euanescit.* Risum teneatis Amici! Rectissime igitur BERNHARDVS in *der curieusen Historie der Gelehrten p. 639.* omnibus ob oculos posuit illa SAMVELIS WERENFELSII ex *Diss. de Logomachiis eruditorum: Quantam, Deus bone! librorum partem occupant de rebus vilissimis ac plane ridiculis concertationes. Quis non rideat, cum audit, disputari inter doctos, fueritne piscis, qui Ionam deglutiit, mas*

an femina? vtrum pedem primum Aeneas in Latium intulerit? quae fibularum Romanarum forma fuerit, et sexcenta huius generis alia. Lucem adſpexit adducta Diſſertatio Werenfelſiana *Baſil. a. 1692. in 4.* tum recuſa fuit *Amſtael. a 1702* et *Francofurti 1724. in 8.* Acceſſit eadem *Volumini I. Diſſertationum* viri doctiſſimi, quae *Amſtael. anno 1716. in 8.* prodierunt. In compendium redactam exhibent *die Summariſchen Nachrichten von Büchern der Thomaſiſchen Bibliothec, Parte VII. p. 595. ſq.* Cf. de eadem CLERICI *Biblioth. univerſelle, Tom. XXIII. p. 409. ſq.* Non ſolum autem Werenfelſius varias Logomachiae ſpecies, morbique huius naturam et grauitatem, aperit, ſed cauſſas etiam et ſigna memorat, atque opportuna praeſcribit remedia. Nec praetermiſit exempla, ex omnibus eruditionis partibus depromta, vt euidentior vbique tractatio redderetur. Addimus AVGVSTINI LEYSERI, ICti, quem Muſa vetat mori, bellam *de Logomachiis in Iure Diſſertationem*, Praeſide Ioh. Henr. Bergero, *Vitemb. a. 1707.* defenſam publice, iterumque editam *ibid. a. 1724.**) In ea § *XXIV. ſq.* futiles de rebus minimis ac leuibus ICtorum diſputatiunculas perſtringit, primumque ex antiquis mentionem iniicit Labeonis et Capitonis, quorum ille, diſciplinae paullo ſeuerioris, cauillationes atque ſubtilitates priſci Iuris, per nouas Conſtitutiones et obſeruantiam dudum abrogatas, reducere conabatur: hic e contrario, hilaris ac popularis homo, vtilia potius et temporibus conuenientia, quam abſtruſa et obſoleta, probare ſolebat. Cf. clar. HOMMELII *Diſſ. de principali cauſſa diſſenſionum inter*

*) Iuuenile hoc Opuſculum elegantiſſimus Auctor paucis ante mortem annis perfectius et ornatius edere conſtituerat. Fecit id ex parte etiam in binis Diſſertationibus, *Vitemb. 1749.* excuſis, *de ICto diſputatore*, ac *de pugnis ICtorum*, et vsque ad *Sphum XVI.* peruenit; poſtea vero, quantum mihi conſtat, vltra non proceſſit, quod ſane dolendum eſt.

inter Labeonem et Capitonem, horumque sectatores, Lipſ. 1750. De Logomachiis in Iuris naturalis doctrina Helmſt. a.1720. diſputauit GOTTLIEB SAM. TREVERVS. Libros item Mileſiorum et fabularum Romanenſium, ſi paucos, Octauiam in primis, excipias, iis adiicere ſcriptis licebit, quae indigna ſunt humana induſtria, quaeque potius, vbi mores corrumpunt, quo certe vitio plurima laborant, ad aeternas damnari tenebras deberent. Sed hic eſt genius ſaeculi: maiori cum adplauſu tales recipiuntur ac leguntur libri, quam ii, qui veros ſapientiae theſauros recludunt. De origine librorum Romanenſium nota ſunt, quae HVETIVS ſcripſit. Diſciplinis eos ac moribus officere, ſingulari euicit *Oratione* CAROLVS POREVS, edita *Pariſ. a. 1736. in 4.* et *a.1748 Orationibus* eius *collectis* inſerta. Sed contrarium paullo ante oſtendere ſtuduit GORDON de PERCEL (ſub quo nomine Nicol. Lenglet du Fresnoy latere, indicat *Catal. Bibl. Bunauianae T. I. Vol. 1. p. 697.*) *en Traité de l'uſage des Romans, où l'on fait voir leur utilité et leurs differens caractéres, ibidem,* non Amſtaelodami, vt mentitur titulus, *1734. Tomis II. in 12.* Ambo Auctores facile inter ſe poſſunt conciliari. Antequam ad alia progrediamur, memorabimus adhuc, quomodo celeberrimus Tubingenſium Theologus, CHRISTOPH. MATTH. PFAFFIVS, in *Hiſtoria Theologiae litteraria, Tomo I. p. 6. edit. ſecundae* ſcriptorem, qui reſpondere lectorum exſpectationi cupiat, depinxerit. *Ad boni*, ait, *Scriptoris partes ſuſtinendas requiritur eruditio, lectio, iudicium, veri amor ſummus, animus a partium ſtudio alieniſſimus, modeſtia, virtus, perſpicuitas, ſoliditas, elegantia, atque in eligendo ſcriptionis argumento circumſpectio, inque tractando eodem diligentia ſumma et ſcientia excellens.* Merito hic etiam perſpicuitatem commendauit, egregiam animi dotem, quam tamen negligunt multi, vel conſulto cogitateque, ne cuiuis ſtatim pateat ad argumenti intellectum

 aditus:

aditus: vel quod praecepta Logica parum adcurate perceperunt. De obscuro scribendi genere, quo Iulius Paulus se a reliquis veteris Romae Iurisperitis distinxit, notabilis est RAPHAELIS FVLGOSII locus ad *L. XVII. D. de inoffic. testam.* vbi haec ei verba exciderunt: *Si bene non intellexistis textum, eum legetis ter et quater, et sonabit vobis; sic enim est mos Pauli. et si haberem eum in manibus, eum per capillos interrogarem.* Paulloque post addit: *Iste maledictus Paulus ita obscure loquitur, vt vix possit intelligi.* Vid. CHRISTIANI THOMASII *Diss. de filio, sub conditione, si se filium probauerit, herede instituto, Cap. I. §. 7.* De recentiori Pagenstecheri exemplo euolui merentur *Acta Erud. Lat. a. 1738. p. 673. sq.* Quid de libris postumis sit sentiendum, concinne exposuit doctissimus HEVMANNVS in *Consp. Reip. litt. Cap. VI. §. 40. p. m. 390. sq.* Qui adhuc in incude iacentes, amiserunt fabrum suum, non ita plerumque sunt comparati, vt praeclara multa ex iis speranda sint: ii vero, quibus vltimam Auctores manum imposuerunt iusti ordinis delectusque studiosi, quemadmodum vsui esse vario ac multiplici queunt; sic honesto quoque ac laudabili conatu in conspectum lucemque proferuntur, quod iure ante aliquot annos contigit MOLLERI *Cimbriae litteratae.*

§. XXI.

Duodecimum criterium libri suppeditat raritas. Non semper quidem argumentum praestantiae petere exinde licet, certumque est saepe, quod ex Clerico HEVMANNVS *l. c. Cap. VI. §. 11.* obseruat, raros libros raro esse bonos, vt perspicitur e. g. ex libris atheorum; illosque ob id ipsum fieri rariores, quia vulgares sint ac minus erudite scripti, quod vel GVALTERI BVRLAEI *Historia philosophica,* et LEONARDI COZZANDI libellus *de magisterio antiquorum Philosophorum* satis prodit; quis tamen negauerit, quaeso, permul-

permultos exſiſtere etiam bonae notae libros, quos inſignis raritas plurimorum eruditorum oculis ſubduxit? Commoda hac occaſione de raritate librorum generatim praecipua dicemus, auctore in primis laudato, HEVMANNO *l. c. Cap. VI. §. 27.* vbi tres rariorum librorum claſſes conſtituit. Alii nimirum rari ſunt et impii; alii rari ſunt et nullius pretii, quod probauimus modo duobus exemplis; alii denique rari iuxta bonique ſunt. Diuerſae autem cauſſae hanc libris raritatem parant, quarum *prima* eſt, quod liber non nunquam argumentum tractat de priuato quodam facto, cuius notitiam habere exactiorem, perpaucorum intereſt, quo referri debent e. g. *les Factums*, ſiue Acta iudicialia, quae de certo caſu typis in Gallia imprimi ſolent, item ſcripta eruditorum polemica. *Altera* cauſſa eſt, ſi argumentum non niſi ab exiguo eruditorum grege et intelligitur, et amatur, cuius generis ſunt libri mere critici. *Tertia* eruitur ex paucitate exemplarium excuſorum. Sic perraro hodie occurrunt EHINGERI *Catalogus Bibliothecae Auguſtanae;* VALERII CHIMENTELLI *Marmor Piſanum*, ſiue de honore Biſellii liber, *Bononiae a. 1666. in 4.* editus, cuius quinquaginta ſaltim exempla prelo exiiſſe dicuntur, alioquin in *Tomo VII. Theſauri Graeuiani* recuſus; prima editio APICII CAELII *de arte Coquinaria*, *Londini a. 1705. in 8.* a Martino Liſtero curata, vid. *Supplem. ad Acta Erud. Lat. Tomo IV. p. 225;* IGNATII *Epiſtolae ſeptem genuinae*, *Oxonii 1708. in 8.* teſtibus *Actis Erud. a. 1713. pag. 399;* *Catalogus librorum rariſſimorum* ab artis typographicae inuentoribus, aliisque eius artis principibus, ante annum 1500. excuſorum, *Venetiis*, non adiecto anno, *in 8. plagulis quatuor*, cuius libelli viginti ac quinque prodiiſſe exemplaria, ſcribit AVG. BEYERVS in *Memoriis hiſtorico-criticis libr. rariorum, p. 262;* *Catalogus Bibliothecae Bozianae*, cuius poſſeſſorem, Bozium, *a. 1745. Pariſiis in 4.* duodecim

tantum

tantum exemplaria, inter amicos distribuenda, suis impensis excudi iussisse, iam alibi adnotauimus. Ex hoc fonte raritas etiam emanauit olim *Annalium Ferdinandeorum*, a KHEVENHÜLLERO compositorum, de quibus GROSCHVFFIVS in *Praefat. Nouae libror. rarior. Collectioni* praemissa *p. 21. qui liber*, inquit, *cum olim imprimeretur, aliquem, ferunt, assedisse cotidie operarum tabernis, et, ne quid plagularum vel furto subduceretur, aut complura, quam in mandatis erat, exempla transscriberentur, sedulo circumspexisse: quibus absolutis Viennam ad vnum omnia translata, nec nisi potentioribus, qui in aula Regum et Principum versantur, esse distributa: illas praeterea schedas, in officina residuas et forte iam proculcatas et lituris nimium deformes, in quibus correctoris, vt vocant, virgula censoria adparebat, immani, aiunt, pretio fuisse redemtas.* Add. *Acta Erudit. Germanica, Tomo II. pag. 185. sq.* Famam aliqui aucupantur in eo, si scriptorum suorum non nisi pauca exemplaria versentur in eruditorum manibus, credentes, maiorem iis auctoritatem conciliari raritate; sed peruersus hic est inclarescendi modus, illis vsitatus, qui suam potius gloriam, quam commodum publicum curae cordique habent. Tunc enim certius est ex raritate criterium, vbi iusta exemplarium multitudo diuulgata fuerit, et liber nihilominus haud facile inueniatur. Obiicitur haec vanitas Aegidio Menagio, qui Poematum suorum exemplaria nunquam ducentesimum vel trecentesimum superare numerum voluit, vt eo saepius noua eorundem adornari editio posset, docente id STOLLIO in *Prooemio der Anleit. zur Historie der philosoph. Gelahrheit, §. XIX. p. 10. edit. nouiss.* Aliam caussam, eamque *quartam*, perspicimus in commerciorum defectu, ob quem libri, apud Hispanos typis impressi, nostris in oris sunt rarissimi, quod etiam pertinet quodammodo ad Anglicos Suecicosque. *Quinta* raritatis caussa est, quum libri publico edicto suppri-

fupprimuntur, vel aliis fortunae cafibus, exempli gratia incendio, maximam partem euanefcunt. Sic rarus eft admodum *Atlas Blaeuianus maior*, quoniam typographia Ioh. Blaeu, quinque myriadibus aeftimata, anno 1671. Amftaelodami cum plurimis exemplaribus, omnibusque tabulis aeneis, fuit combufta. Cf. VOGTII *Catal. libr. rarior. p.57. edit. tertiae.* Simile fatum non exiguam abfumfit copiam *Lexici Heptaglotti Caftelliani*, et *Criticorum Sacrorum Londinenfium*, (quod Opus vero deinceps recufum eft) in magno illo incendio Londinenfi anno 1666; *librorum mathematicorum*, fumtibus ipfius Auctoris HEVELII, Confulis Gedanenfis, editorum, quorum exemplaria fere omnia perierunt; *Theatri Genealogici Henningefiani*, in notiffimo illo Magdeburgenfi excidio a. 1631; caet. Magnifici Operis, *Bibliorum Regiorum Antwerpienfium*, exemplaria bene multa vndas iratas corrupiffe, dum erant in Hifpaniam deuehenda, iam a pluribus eft obferuatum. *Vitae Chriftophori Bernhardi*, Epifcopi Monafterienfis, a IOH. ab ALPEN *a. 1694.* et *1703. Partibus II. in 8.* diuulgatae, quamquam tria exemplarium millia, aere Auctoris, prelo exierant, difficulter tamen vix vnum comparari nunc poteft, plerisque, heredum negligentia, vel a muribus corrofis, vel ad vfus viliffimos adhibitis, vti teftantur *die Hamburg. freyen Vrtheile a.1753. p.516.* Situ et humore WOLFG. Comitis de BETHLEN *Hiftoriarum Pannonico-Dacicarum libri X.* exoleuerunt praeter duo exemplaria, quorum vnum feruat hodie Bibliotheca Elifabethana Vratislauienfis, quod alio loco indicauimus. Add. VOGTIVS *l. c. p.m. 83.* Librorum, iuffu publico, vel in flammas iniectorum, vel alias prohibitorum ac fuppreflorum, ideoque rariorum, Indicem infra *Tomo II. cap. 9.* dabimus. Vid. interim SCHELHORNIVS *Amoen. litt. Tomo II. p.341. fq.* vbi primum ei fermo eft de IOHANNIS QVINTINI Comitis IOERGER de TOLLET et ZAGGING *Commentariis de rebus fui temporis memo-*

memorabilibus, Vindobonae ſuppreſſis. Non nullorum eo proceſſit inſania, et illiberalis quaeſtus cupiditas, vt ipſi occaſionem obtulerint ad libros ſuos, Fiſco inferendos; quod omnes bonae mentis homines aeque, ac eorum pruritum, auerſantur, qui ſe ipſos refutarunt, quo in eruditorum ora venirent, librique, quos ediderant, hac ratione diuenditi fierent mox rariores. Cf. *Charlataneria Menckeniana p. 74. edit. Germ. a. 1727.* in nota *Vandoſalui*, ſeu Auctoris, Menckenii. In *editione Lucenſi a. 1726. in 12.* eadem leguntur *p. 65.* Cauſſa raritatis *ſexta* patet in libris, quorum exempla decurſu temporis bibliopola diſtraxit, non ſuccedente, ob ſumtuum magnitudinem metumque de paucitate emtorum, editione noua. Hoc modo pretioſus eſt FRANCISCI ZILETTI *Tractatus Tractatuum*, ſiue Oceanus vniuerſi Iuris, de quo Opere, *Venet. 1584. Vol. XXVIII. in f.* excuſo, conſulas viri doctiſſimi, CAR. FERDIN. HOMMELII, *Notit. Auct. iuridic. Contin. III.* ac *IV.* Adiicienda his *ſeptima* raritatis cauſſa, quando nimirum libri ſumtibus vel Principum, vel Auctorum, prodeunt, quo fit, vt nec multa exſcribantur exempla, nec in plurium aliorum manus perueniant. Haud mirum igitur, quod Deductiones, vt vocari ſolent, in controuerſiis illuſtribus non vbique ſint obuiae. De Andrea Riuino haec diſſerit GROSCHVFFIVS in *Praef. citata p. 35*: *In more habuit, vt, quicquid ederet, ſuis ſumtibus fieri curaret, paucis tantum exemplis euulgatis. Poſt mortem viri huius eruditiſſimi nonnullae erant exemplorum relliquiae, ſed heredes, partim quod rei bonitatem ignorarent, partim quod ſupellectilis librariae pertaeſi eſſent, quicquid molis erat inconditae et confuſae inſtitoribus, ad merces bene inuoluendas, dederunt.* Pergit deinceps, interiectis quibusdam: *Ioh. Frid. Heckelii Opuſcula hac de cauſſa rariora habentur, quod ſuis ſumtibus pleraque emiſſa fuerint. Rarior eſt ipſius manipulus primus Epiſtolarum ſingularium, Plauiae Variſcorum a. 1695.* *exſcri-*

exſcriptus, *qui in paucorum manibus verſatur.* Inde deriuat pariter RICHARD. SIMONIVS in *Bibl. critique, T. II. cap. 18. p. 263.* raritatem *Bibliothecae eccleſiaſticae*, a CORN. SCHVLTINGIO *Coloniae anno 1599. Tomis IV. in f.* productae, quoniam Auctoris impenſis trecenta tantum exemplaria typis fuerint expreſſa. Plura videantur de hoc, quod pertractauimus, argumento apud IOH. CHRISTOPH. WENDLERVM in *Diſſert. de variis raritatis librorum impreſſorum cauſſis*, *Ienae 1711. in 4;* SCHELHORNIVM *Amoen litt. Tomo II. p 321. et Tomo V. p. 239 ſq;* IOH. IHRE in *Diſſ. biga de cauſſis raritatis librorum*, quarum *prior* generalis *Vpſal. a. 1741.* *altera* ſpecialis, ad libros Suecicos accommodata, *Holmiae 1743. in 4* edita fuit, vtraque vero apud nos occurrit rariſſime; nec non DAVID. CLEMENT V. C. in *Praef. Tomi I. de la Biblioth. hiſtor. et critique des livres dificiles à trouver.* Faciunt huc etiam REIMMANNI *Obſeruationes duae de libris raris*, in *Obſeruat. ſelect. Halenſium Tomo X. p. 180. ſq.* laudata iam ſaepius HENR. AVGVSTINI GROSCHVFFII *Praefatio, Nouae librorum rarior. Collect. Halae 1709. in 8.* praefixa, quam tantopore commendat REIMMANNVS in *Catal. Bibl. ſuae p. 534.* vt eam non legendam, ſed ediſcendam plane putet iis, qui Bibliognoſiae amore ducuntur,*) et IOACH. ERN. BERGERI *Diatribe de libris rarioribus, horumque notis diagnoſticis*, *Berol. 1726.* et auctior *1729. in 4.* de qua tamen opella leuiori vid. REIMMANN. *l. c. pag. 102.*

§. XXII.

In medium nunc proferemus praecipuos Catalogos, quibus rariorum librorum notitiam debemus. Scripſerat REIMMANNVS in *Obſeruat. II. de libris raris, §. 1. p. 205,. illos ipſos perraros eſſe, qui de libris rarioribus ex inſtituto tractauerint, et vix vnquam fuiſſe adhuc*

*) In ipſa hac libr. rar. Collectione quid exhibeatur, docet *Catal. Bibl. Menckenianae, p. 114. edit. ſec.*

adhuc aliquem, qui hanc illuſtrem materiam ſibi ſumſerit peculiari diſſertatione elaborandam; et COLERVS in *Analectis ad Struuium optandum erat*, inquit, *vt tandem integra Collectio, vel Notitia ſaltim perfectior, librorum rariorum ederetur.* Sed hodie ager ille, ſterilis olim, excultus eſt admodum, fereque moleſti eſſe nobis ac nauſeam excitare incipiunt eiusmodi labores; maxime quum teſtetur experientia, crambem decies coctam a non nullis proponi, vnumque ſaepe alterum ſtrenue exſcribere. Primus, quantum ſciamus, data opera ad hoc argumentum acceſſit GEORG. SERPILIVS, a quo accepimus *ein Verzeichniß einiger raren Bücher, Frf. et Lipſ.* (ſeu *Ratisbonae* potius,) *a. 1723. in 8. Partibus III.* Non adiecit Auctor nomen ſuum, ſed tantum ſigla S.S. quae denotant haud dubie: *Serpilii, Superintendentis* voces. Hunc ſequuti fuerunt: NICOL. HAYMIVS in *Notizia de' libri rari nella lingua Italiana, diviſa in quattro Parti, Lond. 1726. 8. mai.* qui liber, magno rariorum ſcriptorum Italicorum repletus theſauro, auctior recuſus eſt *Venetiis 1728. et 1741. in 4;* THEOPHILVS SINCERVS, i. e. Georg. Iac. Schwindelius, Sacerdos Norimbergenſis, haud ita pridem exſtinctus, qui varia diuulgauit, hic omnino memoranda, ſcilicet 1.) *Nachrichten von lauter alten und raren Büchern, Frf. et Lipſ.* ſiue Norimbergae *1731. et 1732. Part. VI. in 8. mai.* 2.) *Neue Sammlung von lauter alten und raren Büchern, ibid. 1733. et 1734. Part. VI. eadem forma,* 3.) *Bibliothecam hiſtorico-criticam librorum opuſculorumque variorum et rariorum,* ſeu *Analecta litteraria von lauter alten und raren Büchern, ibid. 1736. in 8.* 4.) *Theſaurum Bibliothecalem, oder Verſuch einer nach und nach vollſtändigen allgemeinen Bibliothec von allerhand alten und neuen auserleſenen Büchern* caet. *ibid. 1738. et 1739. in 4. Voluminibus IV.* quae complectuntur libros maxima ex parte raros,*) 5.) *Notitiam hiſtorico-criticam librorum veterum rario-*

*) In *Praefatione Volum. IV.* monet Auctor, quod REIMMANNVS

rariorum, *oder neue Nachrichten von lauter alten und raren Büchern*, *ibid. 1747. sq. in 4.* quae schedae, Auctoris aere excusae, quum tunc temporis non adeo multos nactae essent emtores, hoc ipso anno 1753 in tabernas venerunt librarias studio Ioh. Pauli Kraussii, bibliopolae Vindobonensis, cui traditae fuerant a vidua exemplarium reliquiae; IOH. LVDOLPH. BÜNEMANNVS in *Catalogo*, iam parum obuio, *MStorum membranaceorum et chartaceorum*, *item librorum*, *ab inuenta typographia vsque ad annum 1500. et inde vsque ad a. 1560. et vlterius impressorum*, *rarissimorum*. *Mindae 1732. 8. mai.* qui octo plagularum Catalogus cum ob pretia singulis libris adiecta, tum ob notas litterarias, valde est vtilis ad comparandam rariorum Operum notitiam; IOH. VOGTIVS, a quo *Catalogus historico-criticus librorum rariorum* primum *1732.* deinde *1738.* tum *1747.* postremo *1753. Hamburgi in 8.* luci est expositus, et semper locupletior quidem, praeter editionem nouissimam; AVGVSTVS BEYERVS, cuius exstant *Memoriae historico-criticae librorum rariorum*, *Dresdae 1734. in 8*; Anonymi Angli in libro *the British Librarian* inscripto, Anglicorumque Operum et rarorum, et praestantissimorum, Catalogum exhibente, cuius *Partes V.* vidimus quondam, a mense Ianuario vsque ad Iunium *anni 1738 Londini in 8 mai.* editas; DANIEL GERDESIVS in *Florilegio historico-critico librorum rariorum*, *historiam cum primis Reformationis ecclesiasticam illustrantium*, primum inserto *Miscellaneis Groninganis*, *Tomo II. Fasciculo 4.* et *Tomo III. Fasc. 1.* mox *Groningae 1740.* separatim, ac denique *ibidem 1747. in 8.* auctius et emendatius typis impresso, quo praetermissa a Vogtio supplere studuit doctissimus vir; *) SAM. ENGELIVS,

NVS in *Catal. Bibl. suae, Tomo II. p. 457. et p. 532.* falso suspicatus sit, Gustauum Ge. Zeltnerum, Theologum Altorfinum, conscripsisse Thesaurum Bibliothecalem, eundemque sub Theophili Sinceri nomine latere.

*) Quae *p. 173.* de annalibus Kheuenhüllerianis dicuntur, ea lo-

GELIVS, Reipublicae Bernensis Bibliothecarius primarius, in *Bibliotheca selectissima, siue Catalogo librorum in omni genere scientiarum rarissimorum, cum notis criticis perpetuis, Bernae 1743. in 8. mai.* cui accessit *Pars II. libros Germanicos ac Belgicos, quosdam etiam Latinos, continens,* ac *Spicilegium librorum rariorum, in ipso Catalogo omissorum, vel postea coemtorum;* *) FERDIN. STOSCHIVS, qui *Lingae a. 1747. in 8.* emisit *Appendiculam ad Dan. Gerdesii et Ioh. Vogtii illius Florilegium, et huius Catalogum librorum rariorum;* IOH. DANIEL IANOZKI, cuius *Indicem librorum rarorum Polonicorum in Bibliotheca Zalusciana, Partibus II. in 8. mai. 1747. et 1749.* Germanico sermone excusum, iam *§. XIII. huius Capitis* adduximus; DAVID CLEMENT in *Bibliotheque curieuse historique et critique, ou Catalogue raisonné des livres difficiles à trouver, Hannovre 1750. sq. in 4. mai.* cuius Operis eximii, omnibusque aliis huius argumenti scriptis longe anteferendi, at pretiosissimi quoque in posterum, *Tomus V.* iam prelo est subiectus; **) FRID. GOTTHILF FREYTAGIVS, a quo profecta sunt *Analecta litteraria de libris rarioribus, Lips. 1750. in 8.* vna *cum Adparatu litterario, vbi libri partim antiqui, partim rari, recensentur,* cuius *Tomus I. 1752. Tomus II. 1753. ibidem eademque forma* erupit; et IAC. GVIL. BLAVFVS, qui *Ienae in 8.* ante paucos diuulgauit menses *Vermischte Beyträge zur Erweiterung der Kentniß seltener und merckwürdiger Bücher.* De libris iuridicis, qui parum occurrunt, habemus *Nachricht von einigen auserlesenen, größtentheils raren, alten und*

cum quidem habebunt, si ad editionem priorem respicias; alias vero *Lipsiae 1721. sq.* recusum hoc Opus exuit raritatem.

*) Totam hanc Bibliothecam a. 1744. illatam fuisse splendidissimae Bunauianae, supra *Cap. IV.* memorauimus.

**) In *Praefatione Tomi I.* de caussis raritatis librorum egisse Auctorem doctissimum, *§. superiori* dictum est. Iam addimus, in principio *Catalogi Vogtiani* exstare etiam *Axiomata historico-critica de raritate librorum,* Engelii obseruationibus haud contemnendis adaucta.

und neuen juristischen Büchern. Ienae 1725. in 8. Partibus duabus. Sed pauci in hoc Opusculo, cuius auctor est GOTTLIEB SLEVOGTIVS, vt in nouissima *Bibliothecae iuridicae Struuio-Buderianae* editione *p. 4.* legimus, libri inueniuntur, qui omnino referri ad rariores debent, quamquam alias viri, rei litterariae periti, labor sua non est laude priuandus. *Librorum* vero *rariorum physico-medicorum*, *Specimen historico-criticum Helmstadii a. 1751. in 4.* protulit FRIDER. BOERNERVS. Nec desunt, qui in diuersis Diariis ac scriptis rariorum librorum Indices quosdam dederunt, quo pertinent THEODORVS CRVSIVS in *der Vergnügung müßiger Stunden, Lips. 1713. sq. in 8. Parte XV. obseruat. 1. p 185. sq;* IOH. CHRISTIAN. KOCHIVS in eius *Obseruationibus Miscellaneis, Parte XX. p. 668. sq;* REIMMANNVS in *Commentat. de libris genealogicis vulgatioribus et rarioribus, Lips. 1710. 8. Sectione II;* SCHELHORNIVS *Amoenit. histor. eccles. et litter. Tomo I. artic. 17. pag. 777. sq.* quo loco *notitiae librorum quorundam rariorum Decas I.* exhibetur; Anonymus quidam Stadensis in *den Hamburg. freyen Vrtheilen anni 1747. num.* LXXIV *vsque ad num.* LXXVII. *p. 588. sq.* vbi VOGTII *Catalogus* suppletur; Ipse doctissimus VOGTIVS, sub nomine Iani Librarii, in *dem Brem - und Verdischen freywilligen Hebopfer, Stadae 1751 in 8. Parte I. num. 4.* et *Parte V. num 9.* quae binae Obseruationes *duas librorum rariorum Decades* continent; ac tandem V. C. SIGISM. IAC. BAVMGARTEN, qui multa de libris rarioribus passim inseruit in *den Nachrichten von einer Hällischen Bibliothec*, quod iucundissimum Diarium cum Volumine octauo ac Parte 48. finitum nuper, continuatum est *a. 1752.* titulo hoc nouo: *Nachrichten von merckwürdigen Büchern.* Singulares librorum non nullorum rariorum recensiones, a viris eruditis conscriptas, suppeditat *Catalogus Bibliothecae Bunauianae, Tomo I. Vol. 1. p. 505. sq* Integras autem librorum rariorum Collectiones susceperunt

THOMAS CRENIVS in *Fasciculis* IX. *Dissertationum historico-critico-philologicarum*, *Roterodami 1691. sq. 8* in *Operibus* suis *de Philologia*, *L.B. 1696.* ac *de eruditione comparanda, ibid. 1699. in 4.* in *Museo philologico, ibid. 1699. 8.* in *Analectis philologico-critico-historicis*, *Amstael. eod. anno 8.* in *Thesauro librorum philologicorum et historicorum, L.B. 1700. in 8;* IOH. GE. GRAEVIVS in *Syntagmate variar. Dissert. rariorum, Vltraiecti 1701. 4;* GROSCHVFFIVS in memorata supra *librorum rariorum Collectione;* Auctor huius Operis, STRVVIVS, in *Bibliotheca librorum rariorum*, *Ienae 1719. 4. Partibus II.* quae Dissertationes Ioh. Strauchii de Hostenditiis, Paul. Mart. Sagittarii de locis sepulcralibus Familiae Wittikindeae, Schubarti de C. Iulio Caesare, Fabrotti de vita et honestate Clericorum caet. complectuntur; HENR. CAROL. van BYLER in *Libellorum rariorum Fasc. I. Groningae 1733. 8.* aliique multi, quos commemorare longum foret. Cf. HEVMANNI *Consp. Reip. litt. Cap. VI. §. 28. p. m. 364. sq.* Excerpta e libris rarissimis Guil. Ern. Tentzelius inter schedas suas manuscriptas reliquit: quae nunc in Bibliotheca Ducali Gothana seruantur. Optandum est adhuc, vt vir quidam probe in litterarum studiis exercitatus selecta, neque obuia alibi, ex eiusmodi libris, quos non nisi paucissimis videre contigit, vel adcuratum saltim praecipuarum materiarum, in iisdem pertractatarum, Indicem generalem ad perpetuum aliorum vsum luci exponat, quemadmodum singularem fecerunt e. g. RICH. SIMONIVS in *Bibliotheca critica*, *Amstael. 1708. et 1710. Tomis IV. in 8.* Gallice edita, ex variis libris rarioribus, et NICOL. ERNEST. ZOBELIVS ex Indice expurgatorio Brasichellano, *Altorfii 1745. in 8. pag. 41. sq.* In IOH. CHRISTOPH. COLERI *Anthologia* etiam et libri recensentur perraro occurrentes, et potiora inde argumenta cum lectoribus communicantur.

§. XXII. b *)

Hactenus de signis, ex quibus interior librorum conditio intelligi queat. Sigillatim CAROL. FRID. BVDDEVS *de criteriis boni libri Dissertatione* Academica egit eleganter *Lips. a. 1714.* in qua, vt ipsi supra non repugnauimus, dubia saepe talia esse criteria monet primum, deinceps meliora de libris diiudicandis proponit, ab eoque, qui recte id exsequi cupiat, naturalem iudicandi vim ac facultatem, artem bene interpretandi, cognitionem principiorum in ea disciplina, ex qua libri caput petitum, voluntatemque ab omnibus prauis propensionibus liberam requirit. Eadem, quae attulimus, criteria sub examen vocauit, nec vllum eorum exceptione maius esse, praeclaris docuit exemplis, sed, Buddeo illorum adprobationem adfingens, aliquid simul humani passus est CAROL. STEPH. IORDAN in libello, quem *Recueil de Litterature, de Philosophie, et d'Histoire* inscriptum edidit, haud adiecto nomine suo, *Amstael. anno 1730. in 12.* Latine reddidit epistolicam hanc Iordani Dissertationem IOH. PETR. ANCHERSEN, Professor Hafniensis, in *Collectis de criteriis boni libri, Hafniae 1746. 8.* vbi *Particula I.* eandem complectitur. In *Partic. II.* vero *a pag. 29.* vsque *ad p. 47.* cum Buddeo iuxta Iordanoque, tum cum hoc solo, Auctori res est. Tandem in *Particula III.* praecipue simplicitatem, contendit, vnicum atque certissimum boni libri criterium dici debere, eamque naturalem esse, veram, perspicuam, propriam, nouam et breuem rei, quae tractatur, explicationem, vel descriptionem. Vberius haec omnia illustrat, partim in hac *Dissertatione* III, partim in *binis Orationibus*, libello suo insertis, doctissimus Anchersenius. Add.

*) In Summa dicendorum, huic praemissa Capiti, culpa mea non indicatum fuit, quod nunc in hoc §pho est commemorandum. Neque licet corrigere errorem, quum schedae illae iam sint excusae. Qua de caussa, ne ordo turbaretur pristinus, ex §pho XXII. duo erant faciendi, quorum posteriorem distinxi a priori, *littera b*)

reuerendus WALCHIVS in *Historia critica Lat. linguae, Cap. VII. §. 7. p. 465 sq. edit. nouae*, quo loco criteria, de quibus antea copiose diximus, vel probabilia tantum, vel plane incerta esse, itidem pronunciat, non nullis eorum intentiori cura examinatis. Ad manus non est IAC. STAALKOPFFII *Praef. von den Eigenschaften und Kennzeichen eines guten Buchs*, praefixa *Parti I. der Schmolkischen Trost- und Trauer-Schriften, Stralsund 1730. in 8.* vti testatur *Catalogus Bibl. Bunauianae, Tom. I. Vol. 1. p. 474*; ideoque inquirere non licet, noui aliquid protulerit Auctor, nec ne. Inter Scriptores autem, qui data opera de libris diiudicandis differunt, adire quis poterit IOH. CLERICI *Artem criticam*, quae *Amstael. 1696.* primum prodiit *Volum. II. in 8.* postea *Londini 1697. Amstael. 1699.* adiuncto *Vol. III.* item *1712 et 1730. eadem forma* recusa. Lipsiensibus typis *a. 1713.* hoc Opus impressum est, in quo potissimum traditur, qua ratione veri Scriptores a spuriis et suppositititiis sint discernendi, librique eorum iuste ac subtiliter aestimandi. Elegantissimae sunt THOMAE BARTHOLINI *de libris legendis Dissertationes VII. Hafniae a. 1676.* et cum IOH. GE. MEVSCHENII *Praefat. de vana librorum pompa, Hagae Com. 1711 in 8.* Ostenditur hic non solum, quomodo de libris iudicandum, sed et quid obseruandum sit in legendis iisdem. Leuissima est e contrario IOH. FRID. HODANNI *Dissert.* paucis pagellis constans, *de libris legendis, Hanouerae 1705. in 8.* Simili modo parum vtilem STRVVIVS credidit FRANCISCI SACCHINI libellum *de ratione libros cum profectu legendi*; sed mitiori sententia dignus est, iamque MORHOFIVS *Polyh. T. I. lib. 3. cap. 1. § 4.* et GROSCHVFFIVS eum laudarunt in *Noua librorum rarior. Collectione. Fasc. I. p. 136* vbi praecipua inde argumenta commemorantur. Falsum est igitur, illum ibidem integrum reperiri, vt COLERVS adserit in *Analectis suis*, et *Lexicon Eruditorum Menckenio-loecherianum* v. Sacchini, *p. 12. edit. nouiss.* Saepius hoc ipsum Opuscu-

Opuſculum excuſum eſt, ſcilicet primum *Herbipoli a.1614. in 12.* poſt *Ingolſtadii eod. anno*, *Herbipoli* iterum *1639.* et *Romae 1650. eadem forma.* Hoc ſaeculo *Lipſiae* editum *a.1711.* et *1738. in 8.* Cf. de eo CRVSII *Vergnügung müſſiger Stunden, Parte IV. p.74.* Addi commode poſſunt ADRIANI BAILLET *Jugemens des Savans ſur les principaux Ouvrages des Auteurs*, cuius Operis *Tomus I.* explicat cum primis, quam neceſſaria et vtilis ſit libertas aliorum labores diiudicandi litterarios, quomodo cauendum a vitiis eruditorum variis, quae in iudiciis ferendis oriri ſolent, item a praeconceptis opinionibus, perturbantibus facile, et ab intentione auferentibus, animum lectoris. Sed de hoc aeque libro, ac de CLAVDII VERDERII *Cenſione Auctorum*, IAC. BOILEAV *Colloquio critico*, et HENRICI STEPHANI *Originibus mendorum*, quos Scriptores STRVVIVS hic loci in ſcenam produxit, infra *Tomo II. cap. VIII.* conuenientiſſimum erit, plura expromere.

§. XXIII.

In ipſis Bibliothecis frequentandis haec porro ſunt reſpicienda, vt, ſi fieri poterit, horis potius continuis, quam interruptis, iisdem vtamur. Habent enim Bibliothecae praeclarè inſtructae ampliſſimos ſapientiae theſauros, quos, reconditos ſaepenumero, non niſi adcurata diligentia, et conſtanti perueſtigatione, comparare, inque ſuccum quaſi ac ſanguinem conuertere licet. Male ſibi conſulunt plerumque, qui eo tantum animo ad Bibliothecas illuſtres accedunt, vt incertis et errantibus oculis multos intueantur libros, atque notionibus obſcuris et non ſufficientibus memoriam impleant, omni meditatione, ſtudioque eas in ordinem redigendi plane neglecto. Homines eiusmodi LOCKIVS, acutiſſimi vir ingenii, cum iis contulit, qui equis citatis in prouinciam quandam peruolant, ac varia in hoc tranſitu maxima celeritate luſtrant, at nulla re ad cogitationes ſtabiles fixasque deducuntur. Cf. MAICHELIVS *de Biblioth. Pariſ. Parte II. cap. 1. p.110.ſq.* Fieri hoc in libris poſſe, quorum lectio nec multum temporis, nec ſolertiae, requirit, haud aegre con-

cedimus: verum vbi plura occurrunt maioris momenti difficultatisque, quam vt eorum intelligentiam breuissimo interuallo animus comprehendat, ipsi officiunt sibi atque commodis suis obstant, qui ex eruditionis fontibus, vt canis e Nilo, bibunt. Optimum erit consilium, si duo vel tres, qui iisdem studiis sunt addicti, eosdemque in his progressus fecerunt, inita quasi societate, communiter excutiant Bibliothecas, iusteque inter se operas partiantur, ita quidem, vt vnusquisque certam librorum partem sumat, modoque, iam §. *II. huius Capitis* proposito, legat, et praecipua exinde, more illorum, qui aliquid in cellam penuariam important, futuros ad vsus enotet. Singulis deinceps hebdomadis suas ii conferre symbolas, et, quae obseruarint passim, secum inuicem communicare possent. Patet ex his, quoniam non omnia, quae legimus, in memoria haerent, excerpendi artem rei librariae studiosis de meliori esse commendandam. Iam eam vsitatam fuisse apud veteres, vel solum probat exemplum Plinii, maioris, de quo summo viro PLINIVS, iunior, *Lib. III. epist. 5.* sic loquitur: *Liber legebatur: adnotabat excerpebatque. Nihil enim legit, quod non excerperet.*

§ XXIV.

Qua autem ratione Excerpta, vt vulgo dicuntur, conficienda sint, varie disputatur ab eruditis. Nimis festinauit hic STRVVIVS. Ita enim: *Excerpta nobis ad manus sint vel litteraria, vel, si ea non commode nobiscum ferre liceat, praeter ea quoque liber quotidianus, in quem scribamus sine ordine, quaecunque nobis obueniunt notatu digna, ita tamen, vt excerpta cuiuslibet libri separatim exstent, neque intermisceantur excerpta ex aliis desumta. Haec domi sub suis quaeque classibus, prout libros in Bibliothecis nostris selectis disponere docemus, iuste notemus, librum tamen quotidianum, cum saepe excerpti cuiusdam in Bibliotheca facti reminiscamur, aeque seruantes.* Multum profecto temporis periret, bisque scribendum idem esset ei, qui talem ad regulam excerpendi accommodare negotium vellet. Interim id ipsum suadet quoque SACCHINVS in *libello laudato, Cap. XIII.* cuius haec est sententia. *Ratio*, inquit, *mihi illa irridet prae caeteris,*

quae

quae tametſi aliquantum habeat negotii, plurimum tamen habet emolumenti, et plurimum, vbi confeceris, afferet voluptatis. Primum, vt quaeque eo, quo legis, ordine eximas: deinde vt in ſuum quaeque locum digeras. Itaque duos minimum libros conficias, velim, alterum, in quo, vt quidque lectio ſubminiſtrat, exſcribas nullo alio, niſi lectionis ordine: alterum in capita et quosdam communes diſtinctum locos, in quos ea ipſa, quae aceruatim in priore ſunt exemta volumine, digerantur. - - Priorem librum confici volo, in quem continenter, vt occurrunt, quae ex quopiam opere ſeliguntur, notentur; quia magna eſt oblectatio atque adeo opportunitas, ſi vno quaſi contuitu, quae in vno quopiam libro ſunt egregia, recognoſcas. Id autem fieri non poterit, ſi in ordinem non lectionis, ſed rerum, excerpta diſpenſes. Sparſa enim erunt in plurima capita, quae magnum inſulſumque negotium ſit, ſingula perſcrutari. Deinde ille contuitus, quo conſequenter excerpta recognoſcuntur, operis totius memoriam refricat. Praeterea multa offeruntur legenti egregia, quae certum in caput nullo modo, aut aegre, poſſis referre, quae tamen in aduerſariis nullo labore conſignabuntur, nec magno opere, cum voluntas feret, inuenientur. - - Superabit fructus laborem, qui tamen leuari etiam poteſt amanuenſis auxilio. Nam in aduerſariis latus margo relinquitur, et vel nota affigitur, vel vox ſcribitur, index capitis, ad quod quidque transferri poteſt: tum traditur transferendum amanuenſi, magno laboris temporisque compendio. MORHOFIVS in *Polyb. Tomo I. lib.3. cap.1.* quod totum agit de excerpendi ratione, poſtquam eleganter ſcripſerat: *Vt, qui domum exſtructurus eſt, lignis et lapidibus opus habet: ita, qui egregium aliquid in quocunque doctrinae conatur, ſiluam prius congerere debet, ad opus ſuum idoneam,* varios de hoc argumento Auctores nominat, quid ipſi videatur de methodo eorum, ſubiungens. Primum attingit IEREMIAE DREXELII *Aurifodinam Artium et Scientiarum omnium,* in cuius *Parte I.* Excerptorum neceſſitas, in *Parte II* Excerptorum methodus, in *Parte III.* Excerptorum diuerſus vſus oſtenditur, inſtituto inter Eulogium et Fauſtinum colloquio. Huius autem viri conſilia non

 paucos

paucos improbasse monet, ob multitudinem eorum et distractionem. Laudat praecipue VINC. PLACCII *de arte excerpendi* librum singularem, *Hamb 1689. in 8.* editum, quo ille summa diligentia omnes huius generis Scriptores, omnes excerpendi formas et modos, singulorumque commoda, incommoda, et praecepta recensuerit; multa de excerpendi ratione per Lemmata ac Schedas, de Excerptis methodicis, alphabeticis, Commentariis, Aduersariis. caet. dixerit; *Sectione* etiam *decima* exposuerit singulare cuiusdam Anonymi *Scrinii litterati* inuentum, a se multis modis emendatum, cuius ope quam commodissime colligi cuiusque generis Excerpta queant. Neque tamen viam a Sacchino indicatam spernit Morhofius, qui tandem *dicti libri Cap. XIII. p. 703. sq. edit. nouiss.* lectu digna proponit de *Excerptis ad disciplinas et Facultates pertinentibus.* Qui excerpendi modus placeat illustri Academiae Tubingensis Cancellario, CHRISTOPH. MATTH. PFAFFIO, ipse memorat in *Introd. in Histor. Theologiae litterar. Tomo I. p. 19. edit. secundae*, vbi sequentia: *Sunt, qui scrinium litteratum sibi conficiant, quale Anonymus apud Vinc. Placcium de arte excerpendi delineauit, quale et apud virum celeberrimum, Rosinum Lentilium, Serenissimi Wirtembergiae Ducis hodie Archiatrum praestantissimum, vidimus; sunt, qui libris, quos possident, excerpta sua et collectanea ita inserant, vt, vbi praecipuum quendam Scriptorem habent, qui argumentum quoddam tractauit, ea, quae hanc in rem alibi legunt, huic libro passim adscribant, quae methodus doctissimo viro, Ioh. Alberto Fabricio, familiaris est, quam vero is demum imitatus fuerit, qui eodem eruditionis et librorum adparatu floruerit, librosque sic ornare potius, quam maculare, aptus sit; sunt et, qui collectanea diuersi generis diuersorum librorum (qui in hac vel illa Theologiae parte fundamenti loco sunt,) paginis correspondentia adornent, id quod haud reiiciendum est; alii, vbi librum excerptorum conficiunt, titulos iuxta ordinem Alphabeti, vel rerum, componunt, chartaeque inscribunt, quae methodus ea propter nobis haud arridet, quod ita mox varii tituli vacui, et paucissimis saltim obseruationibus superbientes, relinquuntur, mox vero obseruationibus ita cumulantur, vt spatium huic vel illi titulo datum eidem haud sufficiat;*

denique

denique sunt et, qui pro re nata, prouti aliquid in lectione obuium sit, titulos (qui tamen cum iudicio inueniendi atque ita disponendi sunt, ne confusio oriatur, et ne continuo omnia fluxu scribantur,) forment, et, quae legunt, mox adiiciant, deinde vero, vt euoluere ista possint, omnia in indicem referant, iuxta quem paginas, numeris vbique notatas, inuestigare possint. Et haec via nobis commodissima visa est. Mentionem iniecit celeberrimus Pfaffius methodi excerpendi, a Fabricio adhibitae, qua de re plura adfert gener eius, omni doctrina liberali ornatissimus, HERM. SAMVEL REIMARVS, in *Vita Fabriciana, Cap. I. §. 19. p. 45. sq.* Ipsi habemus librorum non nihil, quibus manus Fabricii vtilissimas obseruationes litterarias adscripsit. Prostant alii etiam, qui singularibus scriptionibus excerpendi docere artificium studuerunt. Pertinent huc IOH. PETRVS TITIVS, cuius *Manuductio ad excerpendum Gedani* primum *a. 1660. in 12.* tum *1682. in 8.* edita, sed, quantum adhuc memoria teneo, Latinae linguae potissimum rationem habet; CASP. SAGITTARIVS in *Commentariolo* postumo, *quo modus excerpendi omnium ordinum studiosis summa cum cura monstrantur, Helmst. 1703. in 8*; IOH. BENED. MEZLERVS in *der rechten Kunst zu excerpiren, Lips. 1702. in 4*; IOH. FRIDERIC. HODANNVS in *Adminiculis Sapientiae atque Eloquentiae, Hanouerae 1713. in 8.* de quo libello vid. *Acta Erud. Lat. a. 1714. p. 342. sq*; itemque IOH. FRID. BERTRAMVS in *Discours von der Klugheit zu excerpiren, Brunsuigae 1727. in 8.* qui varia congessit non sane reiicienda. De aliis quibusdam Scriptoribus cf. *Catal. Bibl. Bunauianae, Tom. I. Vol. 2. p. 1763.* Si dicendum, quod res est, tot excerpendi methodi, talem non adferunt semper vsum, qualem sibi plurimi promittunt. Recte omnino HEINECCIVS in *Fundam. stili cultioris, Parte III. cap. 1. §. 13. p. m. 347. mihi,* inquit, *ea demum excerpendi ratio videtur optima, quae et omnium minime laboriosa, et tamen ad rem quamlibet reperiendam expeditissima est.* Sed quaenam ratio expeditissima? Suo cuiusque arbitrio ingenioque id relinquendum; siue hoc, siue illo pacto Excerpta conficias, idem erit: dummodo ea ita sint comparata, vt, quibus opus est tibi, statim, sine molestia, inuenire possis. Neque tamen res vulgares inutilesue in Commentarios

sunt

ſunt referendae, quod per ludibrium homini nullius iudicii exprobrat GELLIVS *Noct. Attic. lib. XIV. cap. 6.* Cauendum quoque ſedulo, ne Excerptis nimium tribuamus, omnemque in his latere ſapientiam arbitremur. Ridetur merito DREXELIVS *l. c. Parte I. cap. 8. p. m. 66. edit. Antwerp. a. 1641. in forma minori* iuſto glorioſius de ſchedis ſuis praedicans, cuius age! verba audiamus: *Mea ego Excerpta nullo pretio vendiderim. Iſocrates orationem vnicam talentis viginti, ſeu duodecim millibus Philippeorum vendidit. Da alterum tantum, nil Excerptorum vendo. Da auri et gemmarum, quantum vel auariſſimus optare poteſt, da vel montes aureos, ego meas tibi chartas non vendo. Auge pretium, et neſcio quos fauores adde, non vendo. Summos honores, orbis imperium ſponde, non vendo. Coelum pollicere, Chriſtum licitatorem appone: iam vendo. Huic mea omnia ſacraui; hunc admitto emtorem; caeteris omnibus excluſiſſimis.* Quid, quaeſo, Chriſtus cum Drexelii Excerptis? Danda eſt ellebori multo pars maxima homini inepto.

§. XXV.

In peregrinatione, vbi nobis aditus conceditur ad Bibliothecam quandam, doctrinae copiis inſignem, praeter ea, quae iam ſupra §. *II.* dicta ſunt, attentius perluſtremus Codices MStos, eosque ſecundum aetatem, ornatum, compacturam, aliasque regulas adcurate examinemus, ſingula, cum ipſis illorum argumentis, eo diligentius adnotantes, quo rarius eiusmodi Bibliothecarum cimelia alibi conſpiciuntur. Sunt autem vetuſtatis inquirendae ac dignoſcendae ſigna varia, quorum praecipua deſumuntur ex litteris atque characteribus, ex ſpiritibus et accentibus, ſi Graece ſcripti ſint Codices, ex materia, in qua illi exarati, ex interpunctionibus ſcripturaeque compendiis. Sic litterae vnciales, quadratae ac rotundae, ſine controuerſia, ſummae vetuſtatis argumentum praebent, maxime ſi Graecae accentibus et ſpiritibus deſtituantur, ſaeculo circiter poſt Chriſtum natum ſeptimo introductis. Gothicae litterae ſaeculo V. inualuerunt, quibus medio ſaeculo VI. ſucceſſerunt Langobardicae. Quod ad materiam attinet, in qua Codex aliquis ſcriptus eſt, conſtat inter omnes, antiquiores libros ſemper in membranis exhiberi;

chartae

chartae enim, quae ex reliquiis linteorum contritis conficitur, vſus recentior eſt. Diſtinguendi modos, quum veteres ignorauerint prope, extremae notam antiquitatis ii habent Codices, in quibus nec vocum, nec periodorum, diſtinctiones exſtant, ſed ſubinde ad finem periodi vnius duarumue litterarum ſpatium relictum eſt, quo referri omnino debent Pandectae Florentinae. In vetuſtiſſimis porro Codicibus Diphthongi *ae* et *oe* raro ſunt in vnum contractae, ſed ſeparatis plerumque litteris ſcriptae adparent. Scripturae compendia, vulgo Abbreuiaturas, vbi multa continet Codex aliquis, non temere inde colligitur, eum haud eſſe ſaeculis ſex maiorem. Quamquam enim et veteres notis ac ſiglis vſi fuerunt, qua de re data opera egit IOH. NICOLAI in Tractatu egregio *de Siglis veterum, L. B. a. 1703. in 4.* excuſo: hodieque ſuperſunt Codices, notis eiusmodi referti; medii tamen aeui Abbreuiaturas ab illis eſſe diuerſas, lectuque difficillimas ſaepenumero, ita quidem, vt ab iis male intellectis varii errores, iique grauiſſimi, tam in hiſtoriam, quam in rem diplomaticam, profluxerint, iam pridem oſtenderunt viri his in ſtudiis exercitatiſſimi. Calligraphia quoque de Codicum aetate teſtatur, dummodo litterae ſint obtuſae, characteres detriti, et maiores litterae, quae initio textus, vel periodorum, occurrunt, Langobardicae. Saeculi ſane X. XI. ac XII. ſcripturam eſſe perelegantem, probat experientia: ſub finem e contrario ſaeculi XIII. priſtina diſparuit litterarum forma, locoque nitidae ac diſtinctae ſcripturae, tenues, deformes, minusque legibiles litterae introductae ſunt. Maiorem adhuc ſaeculo XIV. miſeriam produnt Codices, potiſſimum vulgares, quandoquidem, diſciplinis ſcholaſticis, nugisque puerilibus in medium productis, libri pariter deteſtabili charactere foedari coeperunt. Euanuit nimirum tunc temporis antiqui atramenti decor, pro quo pallidus et ſubflauus aliquando color in Codicibus compluribus oculos fatigat. Ingens praeterea litterarum ſibi connexarum, inuolutarumque chaos, quod obſcurae ſine numero Abbreuiaturae horrendum in modum augent. Remanſit haecce ſcripturae barbaries in ſaeculi XV. principio, vbi Codices eadem ruditate, eadem confuſione laborant, donec reſtituto, ſub medium iſtius aeui, diſcipli-

nis splendore arti etiam scriptoriae neglecta diu elegantia redderetur. Litterae enim plerumque sunt acutae, firmiori manu scriptae et ad amussim quasi factae: lineae aequaliter distantes et patentes: singula ad nitorem composita. Ornatus horum Codicum in variegatis consistit coloribus, auro distinctis, quos miro artificio miscere poterant librarii, atque hac ratione vel initium libri, vel paginas priores, litterasque initiales, exornabant. Differebat talis ornatus ab alio vetustorum Codicum. Nam in his aurum et colores sunt crassiores, ars nulla: in recentioribus vero aurum magis tenue, colores non minus, ac ars ipsa, insignes. Nec praetermittenda est compactura. Antiquissimos quidem Codices solis filis colligatos videmus, rarius certo inuolucro inclusos, nisi quod Sacri Codices holoserico, rubro praesertim, sint obducti. Vsu erat receptum simul, vt in his externa ligaturae pars figuris Seruatoris, Mariae, virginis, Apostolorum caet. ex auro, et ebore, confectis, vel coloribus pictis, magnificum oculis spectaculum praeberet. Saeculo XII. ac XIII. ligneis tabulis coeperunt membranae tegi, et, ne illae corrumperentur facile, in medio angulisque cuiusque lateris bullae adnecti ex orichalco, quae compacturam conseruarent. Viguit haecce consuetudo vsque ad saeculum XIV. medium circiter, quo tempore tabulae ligneae corio siue fusco, siue rubro, sunt conuestitae, donec tandem ligatura ex corio suillo succederet. Addendum aliquid de forma Codicum, quorum antiquiores quartae plerumque quadratae sunt, vt patet ex descriptione Virgilii Medicei, Dioscoridis ac Liuii Vindobonensis, aliorumque Codicum, qui in Bibliothecis Cathedrali Herbipolitana et Fuldensi reperiuntur. Quosdam tamen et oblongos esse, negari nequit. Plura hac de re haurienda ex STRVVII *Schediasmate de Criteriis MStorum*, quod *Fasciculo I. Actorum litterariorum, ex MStis erutorum, Ienae 1713. in 8.* praemissum, et nunc in BARINGII *Claui diplomatica p. 77. sq.* recusum est; ex MAICHELIO *de Bibl. Paris. Parte II. cap. 2.* §. *37. p. 163. sq*; ex praestantissimi *Chronici Gottwicensis Tomo I*; et ex laudato viri docti, DANIEL. EBERH. BARINGII, libro, qui *Hanouerae a. 1737. in 4. mai.* prodiit. Ingenue fateor, ex his fontibus irrigasse me hortulos meos. Praeclare etiam ad cognoscenda MSta faciunt IOH.

MABIL-

MABILLONIVS in *Opere* pretiofo *de re diplomatica*, cuius editio, non nihil auctior, *Parif. a.1709. inf.* exhibita eft, BERNH. a MONTFAVCON in *Palaeographia Graeca, ibid. 1708. eadem forma*, itemque DAV. CASLEY in *Catalogo MStorum Biblioth. Regiae Londinenfis, Londini a. 1734.* lingua Anglica *in 4.* diuulgato, vbi diuerfam oftendit fcribendi rationem, quae in Codicibus manu exaratis a faeculo tertio vsque ad decimum ac quintum obtinuit. De MABILLONII Opere vid. *der Neue Bücher-Saal, Parte I. p. 1. fq.* et *Acta Erud. Lat. a. 1710. p. 273. fq.* de MONTFAVCONII Palaeographia idem Diarium *Supplementor. Tomo IV. Sect. 9. p. 374.* et IOH. BURCH. MENCKENIVS in *Differt.* eius *litterariis, Diff. IV. p. 31. fq.* de CASLEII autem Catalogo *Acta Erud. Lat. 1737. p. 296. fq.* Bellorum diplomaticorum hiftoriam fi quis legere voluerit, ei fatisfacient partim IOH. PETR. a LVDEWIG in *Praefatione, Tomo I. Reliquiarum MStorum* praefixa, quam CASP. BERETTI auctiorem Italica lingua recudendam curauit *Mediolani a. 1729. in 4.* tefte *Catal. Bibl. Bunauianae, Tomo I. Vol. 1. p. 682.* partim IOH. GODOFR. a MEIERN in *Prolegomenis*, quae *Tomum III. Actorum Pacis Weftphalicae* ornant. Haec de MStis dicta funto. Luftratis vero iisdem, pergamus ad reliquos Bibliothecae thefauros, nummos nimirum, Antiquitatis monumenta, et alia rariora, in quibus haereamus diutius, praecipua in pugillares, qui femper ad manus effe debent, referentes, fi ea notatu quaedam digna complectantur. Per plures dies hebdomadasue in loco celebri agentes Bibliothecarum, ibidem obuiarum, vfum nunquam negligant, propterea, quod non tantum noua obferuantur femper, antea haud vifa, fed etiam occafio eft, eruditos varios, qui confluunt ad eiusmodi doctrinae diuerforia, nofcendi propius, cum iisque fermones habendi litterarios. Inter prima itidem commoda reponendum, fi quis Bibliothecam peregrinam comite viro quodam docto, qui adcurata pollet rei litterariae notitia, adire poffit. Hic enim Bibliothecae arcana, ipfis non nunquam earum cuftodibus ignota, melius in lucem confpectumque producet. Quodfi vero praefectus talis fit, qualis effe debet, non fine nouis eruditionis acceffionibus dimittet Bibliothecarum ftudiofum. Caeterum quod ad ipfam peregri-

nandi

nandi rationem spectat, plures adsunt Scriptores, qui hac in re fuerunt occupati, quosque recenset *Bibliotheca Philosophica Struuio-Kabliana, T. II. p. 298 sq.* et *Catal. Bibl. Bunauianae, Tomo I. Vol. 2. p. 1739. sq.* Ad artis regulas primus redegit hoc argumentum THEODORVS ZWINGERVS in *methodo apodemica, Basil. a. 1577. in 4.* qui liber hodie rarior est. Instar omnium esse potest CAROL. CAESAR BAVDELOT de DAIRVAL, qui Tractatum edidit *de l'utilite des Voyages, qui concerne la connoissance des Medailles, Inscriptions, Statues, Peintures anciennes, Manuscrits,* caet. *et l'avantage que la recherche de toutes ces Antiquités procure aux Savans, à Paris 1686.* ac deinceps *1693 Tomis II. in 12.* Auctiorem et emendatiorem editionem, *Rhotomagi a. 1727. ead. forma* exhibitam, celeberrimus KAHLIVS memorat in *cit. Bibl. Philosoph. Struuiana, T. II. p. 301.* Multa hic Auctor Gallicus cura exposuit, quicquid ad statuarum, inscriptionum, picturarum, numismatum, manuscriptorum, aliarumque rerum notabilium cognitionem vtile est ac necessarium. COLERVS huic §pho subiunxit sequentia: *Addantur, qui et ipsi artem erudite peregrinandi calluerunt, Sponius, Mabillonius, Montfauconius, Benedictini in Itinerariis suis litteratis,* (Martenius ac Durandus) *Wallinus, Nemeitzius, Maichelius, alii que. Inter celeb. Pfaffii scripta promissa exstat quoque Historia itineris Germanici, Belgici, Anglici, Italici, Gallici, cum insertis doctorum virorum ad Autorem litteris. Vid. Introductio in Hist. Theol. litt. Tomo III. p. 548. et quae sigillatim de recensione MStorum, in itinere suo facta, monet Tomo I. p. 24. De subsidiis ad studium peregrinatorium, et Auctoribus huc spectantibus, legatur quoque Dornius in Biblioth. Theol. critica lib. I. cap. 5.* Nos horum Itinerariorum partem, cum optimis iis, quae nouissime prodierunt, in *Tomo II. cap. 8.* studiose recensebimus.

FINIS TOMI I.

IENAE, LITTERIS TENNEMANNIANIS.